

ACADEMIA ROMÂNĂ

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ

Colecția „OPERE FUNDAMENTALE”

Coordonatorul colecției: acad. EUGEN SIMION

MATEIU I. CARAGIALE

OPERE

Ediție, studiu introductiv, note,

variante și comentarii de

BARBU CIOCULESCU

Prefață de

EUGEN SIMION

univers enciclopedic
București, 2001

Redactor: Elisabeta Simion
Coperta: PODALV
Tehnoredactor: Liliana Kipper

Cartea a apărut cu sprijinul
Ministerului Culturii și Cultelor

Mulțumim Regiei Autonome „Monitorul Oficial“,
îndeosebi Doamnei Director General,
ing. Eugenia Ciubâncan, pentru sprijinul
acordat tipăririi acestei lucrări

© Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin
Editurii Univers Enciclopedic și
Fundației Naționale pentru Știință și Artă

ISBN: 973-8240-34-4

PREFAȚĂ

În Colecția „Opere fundamentale“, pe care o coordonez, apare acum – cu toate scrierile sale, literare și neliterare – „marele Mateiu“, cea mai mare, dacă n-ar fi fost și unica iubire spirituală a lui Ion Barbu. Bineînțeles, Mateiu I. Caragiale, „prim și ultim Caragiale“, cum i-a zis într-un vestit *Protocol*, pe la jumătatea secolului trecut, același poet. El nu era primul și, în mod sigur, nici cel mai mare, estetic vorbind, dintre scriitorii pe care i-a dat această familie, dar așa credea autorul *Jocului secund*. Sigur este că Mateiu I. Caragiale, fiul celui alt Caragiale, – Ion Luca – este un scriitor care a provocat și provoacă și azi mari pasiuni, de multe ori exclusive. Căci, înainte de a fi un foarte original prozator, Mateiu I. Caragiale este un mit în literatura română. Mitul depășește, în fapt, granițele literaturii. Când eram student, cineva m-a introdus într-o zi într-un grup de admiratori format, nu din scriitori, ci din oameni cu profesii ne-literare: contabili, arhivari, mici funcționari în administrație etc. Nu-mi amintesc să fi fost printre ei ceea ce se cheamă „intelectuali“. Adică un profesor, un medic, un arhitect. Nu, erau oameni modești care se vedeau săptămânal într-o cameră pe lângă Primăria Capitalei (strada Gutenberg?) pentru a discuta despre autorul *Crailor de Curtea-Veche*. Preocuparea lor era, atunci când i-am vizitat eu, să identifice scenariul real al *Crailor* în București. Unde era situată Casa Arnotenilor (răspuns: în spatele actualei clădiri a CEC-ului!) și în ce loc se afla instalat cântarul de la Sfântul Gheorghe, acela pe care era să-l rupă, sub

masiva ei corpolență, nu știu care dintre *balcâzele* și *lălăiele* care populează lumea *Crailor*? Dar neuitatul Gore Pirgu, măscăriciul, el pe unde umbla în căutare de ponturi și unde a ținut el celebrul discurs dedicat „Solzoșiei sale”?... Acestea erau subiectele care preocupau, repet, pe acești bucureșteni în obsedantul deceniu. M-am uitat la ei cu o mare curiozitate și, deși îmi plăcea nebunia lor, i-am părăsit după o vreme. Nu înainte însă de a accepta invitația unei bătrâne și distinse doamne care, auzind că sunt student-filolog și că am de gând să scriu un studiu despre Mateiu I. Caragiale, m-a invitat la ea acasă (unde va pe strada Vlad Țepeș, de nu mă înșel!) pentru a-mi arăta câteva documente. M-am dus însoțit de o colegă, ea însăși admiratoare a *Crailor de Curtea-Veche*. Îmi amintesc că era o casă ca în prozele lui Dickens; o fostă casă boierească aproape în ruină, întunecoasă, cu o scară apocaliptică, locuită de nu știu câte familii, mizerabilă. Un coșmar... Doamna care mă invitase avea, într-adevăr, un teanc de scrisori și alte documente privitoare la acest ciudat personaj din literatura română. Scrisorile au fost publicate mai târziu în *Manuscriptum*...

Proprietara nu s-a grăbit să mi le dea și nici eu n-am îndrăznit să i le cer. Luat de alte griji, am părăsit după câteva luni de zile acest obscur și pitoresc club matein. Și chiar interesul meu pentru „marele Mateiu” a scăzut simțitor o vreme, până ce, stimulată de o nouă lectură, m-am decis pe la începutul anilor '60 să pregătesc o teză de doctorat despre „Închipuitul Mateiu Caragiale” (așa suna titlul). M-am înfățișat, hotărât, în fața lui Șerban Cioculescu care, foarte receptiv, a acceptat ideea, mai puțin titlul lucrării. „Închipuitul, de ce închipuitul”? Nu mai știu ce răspuns i-am dat și nici dacă l-am convins pe temutul critic, admirator al celui-lalt Caragiale, adevăratul mare scriitor... Cert este că el mi-a împrumutat un exemplar din *Craii de Curtea-Veche* (ediția apărută la „Fundățiile Regale”), cu multe însemnări pe margine... Îmi amintesc că era vorba de unele „decriptări” ale limbajului matein. Țin minte explicațiile date termenului „spijă” și altele despre istoria reală a *Crailor*, cu trimiteri la cronicile de la începutul

secolului al XIX-lea... Ulterior, Șerban Cioculescu a publicat o serie de breviare despre toate acestea. În ceea ce mă privește, n-am ajuns să duc la capăt proiectul meu despre „închipuitul” Mateiu, adică snobul Mateiu, cel care vâna decorații și avea fumuri nobiliare... Tocmai citisem scrisorile către amicul, comilitonul Boicescu și descoperisem strategia acestor tineri valahi scăpați... Ei voiau să se îmbogățească prin căsătorii avantajoase și, în acest sens, își vindeau „ponturi”. O metodă pe care o folosesc, de regulă, marii spărgători...

L-am abandonat, nici eu nu știu prea bine de ce, pe cel care visa, pe la începutul secolului al XX-lea, să dea o lovitură sentimentală și financiară și să-și facă, astfel, un rost în lumea bună a Bucureștilor. Poate și din pricină că, între timp (pe la mijlocul deceniului al VI-lea) autorul devenise un subiect la modă. Începuse o veritabilă bătălie pentru moștenirea lui critică. Fenomen firesc după o perioadă de interdicție. Cu câțiva ani înainte, profitând de încercarea unui poet (A.E. Baconsky) de a recupera *Craii de Curtea-Veche*, ideologii *Scânteii* porniseră o veritabilă campanie împotriva estetizantului și amoralului Mateiu I. Caragiale. O lungă discuție falsă și tristă. Când cenzura a devenit mai laxă, interesul pentru *Craii de Curtea-Veche* a revenit brusc și în forță în critica literară...

Cultul matein, puternic în lumea scriitoricească, a luat, uneori, forme de simpatie teatrale. Am cunoscut cel puțin doi scriitori din generația suprarrealistă care știau de pe rost textul *Crailor*. Pe unul dintre ei, Tașcu Gheorghiu, traducătorul lui Lampedusa, îl provocam prin anii '60 ori de câte ori îl întâlneam, aruncându-i o frază, la întâmplare, din *Craii de Curtea-Veche*. El o prindea din zbor și continua cât aveam timp să-l ascult. Recita frumos, cu o voce baritonă, fața lui era solemnă, ca și când ar fi spus o rugăciune într-o catedrală. Tașcu Gheorghiu era, el însuși, un personaj matein din spița „Crailor”. Un Pașadia rățâcit în era proletară. Ieșea din casă, cu precădere, noaptea târziu. Îl vedeai apărând după 11 noaptea la Capșa în căutarea unui amic cu care să stea de vorbă. Aderase, în tinerețe, la mișcarea suprarrealistă și, mai târziu, se lăuda că este

singurul scriitor supraréalist adevărat pentru că, rezistând tentației de a publica, nu tipărise pe cont propriu decât 17 pagini.

Pe celălalt matein *forcené*, dramaturgul Aurel Baranga, nu l-am auzit, ca să zic așa, decât întâmplător. Am auzit însă multe despre el. Era prieten cu Zaharia Stancu și umbla, mai totdeauna, însoțit de alt amic, comun, agitatul, vorbărețul Radu Popescu, cunoscut critic dramatic. Mi s-au povestit însă multe despre spectacolele mateine date de Baranga care și el, ca și Tașcu Gheorghiu, știa pe de rost *Craii*... Istorii, caractere, destine, reverii mateine *dă dămuit*, mai *dă dămuit*...

*

Critica literară a primit, în genere, bine opera acestui scriitor ceremonios, cu un limbaj fastuos pitoresc, într-o epocă în care, după Gide și Proust, prozatorii români fac cu precădere proză de analiză și aduc ideile și conceptele în scenariul epic. Mateiu I. Caragiale este o excepție de care literatura are nevoie. Criticii din epocă au înțeles acest lucru și au acceptat proza estetizată a lui Mateiu I. Caragiale. Primirea n-a fost însă, totdeauna, sărbătorească. E. Lovinescu înregistrează, pozitiv, apariția în *Gândirea* a primelor fragmente din *Craii*..., dar se grăbește să semnaleze „maniile gramaticale”. Mai târziu, în 1936, pune o notă mai bună acestei proze muzicale, plină de „suavități poetice, dar și de miresmele maidanelor părintești”. *Craii de Curtea-Veche* nu constituie, pentru el, un model epic pe care să-l recomande. Tinerii critici (Șerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, Perpessiciu, Mihail Sebastian, G. Călinescu) sunt mai entuziaști, dar au și ei multe obiecții. Îi reproșează mai ales manierismul stilistic și lipsa de construcție romanească. Șerban Cioculescu este iritat de faptul că „marele Mateiu” este scos prea mult în față și-l marginalizează, astfel, pe celălalt Caragiale, tatăl. Într-o cronică din 1937 pune lucrurile la punct: „opera lui Mateiu I. Caragiale rămâne minoră, dacă o așezăm alături de aceea a lui Ion Luca Caragiale”... O comparație care, în genere, trebuie evitată... G. Călinescu, detașat de aceste dileme, judecă narațiunea strict estetic și judecata lui e favorabilă. Numai compoziția epică îi pare „stângace,

târâtă prea mult, chinuită”... Poate că are dreptate, dar totmai asemenea trenări și chinuri stilistice plac celor care spun că niciodată în proza românească termenul rar nu s-a împerecheat atât de armonios și fastuos cu vorbele măscăroase, scoase din limbajul periferiei balcano-latine...

Adevărul este că opera ciudatului, închipuitului Mateiu I. Caragiale, asincronică, străină de modelele epice ale epocii, reprezintă un stil și o experiență în proza românească. Trebuie luată și judecată ca atare. Îngrijitorul ediției de față, d. Barbu Cioculescu, a examinat-o cu atenție în bogatul studiu introductiv... Nu este cazul de a-l dubla cu alte comentarii... Voi am doar să notez câteva impresii provocate de o lectură nouă a *Crailor*... Să spun, mai întâi, că acel aer de puternică originalitate, pe care l-au observat toți, nu s-a diminuat. Romanul este, înainte de orice, o capodoperă de stil, o creație de limbă. G. Călinescu ar fi putut zice: o creație „fără pereche”. O limbă sau, mai degrabă, un limbaj inventat, ceremonios – cum s-a spus de atâtea ori – „artificial” – dacă ținem să-l raportăm la limbajul străzii –, plin de culoare și, într-adevăr, de *miresmele maidanelor părintești* (adică balcanice). Această limbă are o circulație determinată, nu poate fi recomandată, ca model, în școală. Ea se vorbește numai în acest București imaginar care este lumea lui Pantazi, Pașadia și a lui Gore Pirgu.

Narațiunea (să nu-i spunem roman, pentru că dacă îi spunem îi găsim multe cusururi) impune, apoi o tipologie inconfundabilă și o rețea de simboluri. Este limpede că în spatele acestor personaje care trăiesc în alt timp și se hrănesc cu reverii se află înțelesuri și semnificații misterioase, nu atât de ușor de descifrat. *Craii de Curtea-Veche* este, toată lumea își dă seama, și o scriere inițiativă, nu numai o operă de pitoresc verbal. Simbolologul Vasile Lovinescu a scris, la sugestia mea, un studiu vast despre această temă (*Cele patru hagialăcuri*) și chiar dacă interpretările lui nu conving totdeauna, unele sugestii ne pun pe gânduri. De ce numele multor personaje din *Craii de Curtea-Veche* începe cu litera P? De ce atâtea fraze sunt criptice?... E limpede, Mateiu I. Caragiale, care iubea lumea secolului al XVIII-lea și credea că, de atunci, încoace lumea

europăană a pierdut „stilul” și s-a stârvit, „criptează” limbajul, sugerează mai mult decât spune în propozițiile lui smălțuite și muzicale. A creat o tipologie memorabilă și acest fapt mi se pare esențial într-o scriere epică. Balcanism? Expresionism? Proză lirică, muzicală, amestec de sublim și spurcăciune?... Cartea *Crailor* este o vastă reverie epică în care toate se amestecă, contemplația intelectuală cu mizeria lumii periferice, fastuosul, ceremoniosul, nobilimea de viță veche cu lumea zorită și locvace, de specie proastă, a lui Gore Pirgu. Din acest amestec iese imaginea unui Orient european crepuscular, ca un curcubeu superb care se arcuiește peste maidanele de gunoaie ale realului...

Proza lui I.L. Caragiale are ca personaj predilect pe Mitică, un individ care vorbește mult („tachinează”), își pierde vremea cu „aperitive” care țin, uneori, trei zile, critică guvernul asasin și întâmpină superstițios fatalitatea istoriei. Nu-i, în chip hotărât, un om care trăiește în afara legii morale, este doar un individ lenevos care se află în treabă nefăcând, practic, nimic. Acceptă „micile economii” ale soției, dar nu e sigur că este un pește. E milos și, când îi naște nevasta, umblă tulburat noaptea pe străzi. Mateiu, fiul, face din Mitică o canalie de lux, un agent pitoresc al desfrâului, un corupător al stilului aristocrat de odinioară. Gore Pirgu, memorabila călăuză, coboară pe Pașadia și Pantazi în infernul acestei lumi crepusculare și păcătoase. Autorul îl detestă din toată inima. Ceea ce nu-l împiedică să fie, în această reverie extraordinară, personajul cel mai viu. Un personaj exponențial și simbolic, născut din splendorile și ororile latinității sud-est europene...

Sunt prozatori care, pentru a lăsa o urmă în literatură, scriu o sută de narațiuni. Fiul cel mare al lui I.L. Caragiale a scris una singură (*Craii de Curtea-Vechă*) și s-a împus de la început. Miracolul unui talent scortos, *închipuit*, nostalgic, plin de fumul unui aristocratism scos din cărți și din extraordinara lui fantezie epică...

STUDIU INTRODUCȚIV

Mateiu I. Caragiale s-a născut în București în a douăsprezecea zi a lunii martie 1885 (iar în stil nou, în cea de a douăzeci și patra), la orele două și cincisprezece minute, cum explicit este menționat în actul său de naștere.

În acest act apare ca fiu al Mariei Constantinescu, de ani douăzeci și de profesie rentieră, locuind în suburbia Sf. Vasile, pe Strada Frumoasă, la numărul 14*. Cel care înfățișase pruncul autorităților se numea, în grafia actului, Ioan L. Caragiali, de treizeci și trei de ani, de asemenea rentier și locuind în aceeași casă cu tânăra mamă (aceasta era chiar modalitatea recunoașterii tacite a paternității). Unul dintre martori, Matei Smedeanu, dăduse pruncului numele mic, îi era deci naș. (Calitatea de rentier, declarată de părinții lui Mateiu, era un eufemism admis de legiuitor, când cei în cauză nu intenționau să treacă în acte sursa reală a mijloacelor de existență.)

În cazul respectiv, nașul, personaj politic ploieștean de oarecare platformă, lucra în conducerea Regiei monopolurilor; tatăl copilului își câștiga tot acolo existența, sub protecția șefului său, ca mic funcționar, iar mama muncea în aceeași instituție, fie

* Vezi și articolul *Între cer și destin* (Alte glose la „Craii”) de George Virgil Stoeneșcu, *Luceafărul*, an. XXVIII, nr. 22 (1204), sâmbătă, 1 iunie 1985, p. 6.

ca mică funcționară, fie chiar ca simplă muncitoare. Situația nu conținea nimic care să fi pretins vălul tainei, dar este de presupus că în momentul declarării noului născut, ambii părinți se pregăteau să înceteze sau încetaseră a mai fi salariații Regiei unde, cu certitudine, se și cunoscuseră.

Numai cu câteva luni înainte, la 13 noiembrie 1884, avusese loc prima reprezentație a piesei *O scrisoare pierdută*, autorul ei fusese chemat la rampă de două ori, ceea ce însemna, pe atunci, un mare succes; piesa întrunise unsprezece reprezentații consecutive. Încurajat de succes, dramaturgul putuse părăsi un post stabil dar modest, pentru himera unei vieți nutrite din creații artistice.

Într-un proces-verbal din anul 1923, destinat a reconstitui actul de naștere al lui Mateiu – dat ca pierdut – acesta se naște în pitoreasca localitate Tușnad, din județul Brașov, tot pe douăzeci și patru martie, iar mama sa poartă numele Piteșteanu. În actul de căsătorie al lui Mateiu, mama sa, în continuare fără profesiune, este împinsă și mai departe cu domiciliul: la Viena, în Austria.

Aplecarea către teatru a părintelui lui Mateiu s-a dovedit fatală legăturii cu Maria Constantinescu. Numit, la 2 iulie 1888, director general al teatrelor, I.L. Caragiale face, din loja acestui post de mare lustru în epocă, noi cunoștințe mondene, dintre care cea mai prețioasă a fost Alexandrina Burelly, fiica mijlocie a unui distins arhitect bucureștean de origine italiană, tânără frumoasă și inteligentă de care s-a îndrăgostit fulgerător, obținându-i mâna la scurtă vreme, încât la 7 ianuarie 1889 avu loc nunta. Ceva mai înainte se situează și încetarea traiului semi-marital cu Maria Constantinescu, de unde rezultă că, pe când copilul ce purta numele de familie al mamei nu împlinise încă patru ani, nu se mai putea vorbi de armonie și de planuri de viitor în casa de pe Strada Frumoasă, numărul 14.

Două fotografii din epocă ni-i arată împreună pe părinții lui Mateiu: una, de grup, în care apar și niște militari, cealaltă la țară, lângă un stog de fân. Aici, Mateiu, în vârstă de doi ani, stă vesel în fân, în planul cel mai ridicat al cadrului, pe când în planul mijlociu domină un personaj mustăcios, tânăr – deci mai degrabă fratele Mariei Constantinescu, decât Matei Smedeanu – care face un gest teatral, fluturându-și protector pălăria, cu brațele deschise asupra perechii de la poalele clăii. Dramaturgul are o cochetă canotieră și o impecabilă legătură la gât, Maria Constantinescu, împodobită și ea cu o pălărie de soare, ni se înfățișează zveltă, elegantă și frumoasă, cu părul strâns, ovalul feței pur, dar mai puțin veselă decât ceilalți, cu toate că bărbatul care i-a dăruit un copil o privește ocrotitor. Din aceeași perioadă ne-au rămas și două fotografii cabinet: una în care Mateiu, cu picioarele încrucișate, stă într-un fotoliu de pai și o alta în care schițează un început de zâmbet pe genunchii tatălui său care, în circumstanță, renunțând la ochelari, aruncă o privire mioapă către obiectivul fotografic. În ambele fotografii copilul este robust și bine îmbrăcat, chiar luxos, în gustul epocii.

Despre anii copilăriei, Mateiu I. Caragiale nu a scris nimic în *Jurnal* sau în vreuna din notele cu caracter autobiografic. Un singur pasaj, literar însă, din *Craii de Curtea-Veche*, acela în care Pantazi își povestește copilăria, la umbra mamei sale – și a mamei Sial – ne poate produce un început de indicație, și nu atât sub raportul dintre personaj și autor, cât sub acela, mai difuz, al elaborării textului. În capitolul *Sposedanii* este vorba de numai începutul unui aliniat: „Dar copilul atât de alintat nu era vesel”. Perpessicius a avut ideea de a reproduce în facsimil ciorna textului, unde de mai bine de nouă ori este reluat motivul: „eram un copil bun și cuminte” – „prea cuminte chiar pentru un copil”, „copilul atât de răsfățat era bun și cuminte” – „era un mic visător”, „era tare bun și cuminte” etc., etc. Este posibil ca definitivarea textului să fi fost la fel de

laborioasă în privinţa tuturor celorlalte paragrafe, dar aici remarcăm înverşunarea scriitorului de a găsi formula optimă la un pasaj dintre cele mai curenţe şi de minimă importanţă în economia spovedaniei, căci de faptul că Pantazi fusese un copil cuminte nu se leagă nici o consecinţă majoră în naraţiune. Diagnosticăm un act de narcisism nostalgic. Pe foaia facsimilată se mai găseşte, jos, în dreapta, portretul sumar, în peniţă, al unei femei ale cărei trăsături au aerul de familie al lui Mateiu. Dacă, involuntar sau cu voie, prozatorul a schiţat un portret matern pe acea pagină de manuscris, atunci, în funcţie de talentul la desen al miniaturistului, mai privim o imagine a Mariei Constantinescu. Altfel, ambiguitatea textului, care numeşte în continuare, în versiunea definitivă, „acea uşoară melancolie a firilor prea simţitoare, aşa simţitoare că până şi mângâierile le fac să sufere, până şi plăcerea le răneşte“, poartă asupra unei disculpari tocmai în privinţa celei mai fragede vârste, hotărâtoare în formaţia sufletească. Să fi fost Mateiu Caragiale încă din copilărie un hypersensibil?

Rămasă în voia soartei, cu puţine mijloace, Maria Constantinescu îşi va fi revărsat asupra fiului unic toată iubirea şi durerea, îi va fi dăruit întreaga ei personalitate, poate remarcabilă, îi va fi făcut confesiuni ce nu se adresează unui copil, plângându-se amar de trădarea tatălui, surescitându-i astfel sensibilitatea, trezindu-i atenţia asupra vicisitudinilor care întovărăşesc viaţa celor resemnaţi într-o condiţie umilă. Suntem, evident, mai departe în domeniul ipotezelor, îndemnaţi a-i aplica lui Mateiu schemele clasice ale complexului bastarzilor – dacă un asemenea complex există. La polul opus se află figura simbolică a orfanului, refuzând masca grotescă a înlocuitorului patern. Mateiu se va comporta mai degrabă ca un orfan decât ca un copil nelegitim şi va contesta imaginea reală a tatălui, construind o alta, îmbunătăţită. Oricum, nu va ţine partea tatălui său în nici o împrejurare.

Sub acest unghi, putem considera că neînţelegerile, conflictul dintre părinte şi fiu datează chiar din frageda copilărie a lui Mateiu, adică dintotdeauna, întocmai cum adevăresc şi mărturiile celor mai apropiaţi – Tuşchi Caragiale, sora lui, de pildă. Prin acelaşi mecanism de substituţie, termenii mezialianţei părinţilor se răstoarnă, mama devine necunoscută.

În fapt, dotat cu un puternic simţ al familiei, Ion Luca Caragiale nu şi-a tănuţit întâiul fiu, ci l-a adus în mijlocul noii sale familii, cu consensul soţiei. Aceasta îi dăruise două fete, curând răpite de molimă, apoi un băiat – Luchi – şi o fată – Tuşchi, dimpreună cu care Mateiu şi-a petrecut copilăria. În noul mediu, Mateiu se bucura doar de o parte a afecţiunii, nu de cea mai mare, steaua căminului fiind Luchi, considerat copil-minune.

Din păcate, nici în casa tatălui nu domnea belşugul, familia se muta frecvent, din locuinţe modeste în altele cu chirie şi mai scăzută, în perioade lungi şi critice trăia din împrumuturi, arareori restituite la timp, făcea datorii. Fostul director general al teatrelor din România exercita profesiuni profane, fără să izbuţească nici acolo, încât, hărţuit de griji şi împiedicat să scrie în linişte, începea să manifeste primele simptome ale unui complex de persecuţie. Din literatura sa, ca şi din unele mărturii ale contemporanilor, decurge că n-avea drag de copii şi se ştie că, acasă, se comporta cu severitate, spre a-şi asigura climatul de linişte necesar scrisului. Nu este exclus să se fi purtat încă şi mai cicălit cu Mateiu, ca răsunet paradoxal al unui sentiment lăuntric de culpabilitate, sau, dimpotrivă, pentru ca astfel să-l protejeze în situaţia de copil venit din afară. În asemenea împrejurări stânjenitoare, cu răsunet zilnic, dar care afectau prea puţin buna dispoziţie a fraţilor săi după tată, se va fi născut în băiat tendinţa secesionistă, dorinţa de a fi altfel, insondabil, intangibil, apărat de arma rezervei, tăcerii şi a refuzului – alienarea. Şi aceasta este o schemă discutabilă, fireşte.

Bunele rezultate școlare obținute de Mateiu în clasele primare ne relevă inteligența băiatului, disciplina în studiu și o anumită ambiție. Fost el însuși profesor și revizor școlar, I.L. Caragiale avea experiență didactică și o mistuitoare dragoste pentru limba română (se fălea a o cunoaște ca nimeni altul!), pasiune pe care va fi trecut-o fiului său mai mare, precum și celui mai mic. El știa să recompenseze silința la studii, să dezvolte capacitățile intelectuale ale copiilor lui. Despre Luchi Caragiale se poate spune, astfel, că a fost un hiperintelectual, cu lecturi enorme, care, asmuțite de memoria fenomenală a familiei, îi rătăceau opiniile, cu vorbele lui E. Lovinescu, în pădurea argumentelor neconvergente. Cu o memorie asemănătoare, cu aceleași sau aproape aceleași lecturi, precum și cu altele exclusive, Mateiu și-a format de timpuriu o personalitate. Faptul că grafia din anii școlii seamănă până la imitație cu aceea paternă ne îndreptățește să presupunem că I.L. Caragiale se va fi aplecat cu cea mai mare grijă asupra caietelor fiului său, conducându-i mâna, înucându-i farmecele retorice ale literelor, atât de agreata, pe atunci, prefiguratie către idee a traiecului armonios al cernelii pe hârtie. Plăcerea pentru forme ortografice perimate a lui Mateiu vine de acolo, din copilărie. Tatăl și fiul au cunoscut cu acuitate chinul paginii albe, iar acesta din urmă nu numai din deprindere: avea, în pofida aerului semet și triumfător pe care-l arbora, o fire sovăitoare, inaptă pentru acțiune. Pe când Luchi și Tușchi, pe altoiul meridional italianesc, nu-și făceau probleme, la Mateiu învinsese zestrea maternă, firea închisă, posomorâtă, mefientă, cu tendință spre eșec, ca să nu spunem autodistructivă.

Între părinți ostili, având a suporta nevririle paterne, odioase lui, și lamentele materne, nu mai puțin stresante, Mateiu a avut parte de o copilărie scurtă și agitată, a cărei lecție nu l-a îndemnat să caute cu înflăcărare dragostea, cum se întâmplă cu cei mai mulți dintre adolescenți, când trec de pragul

copilăriei. Împărțit între două medii, a cunoscut la fel de bine Bucureștii căsuțelor de mahala, cu viță de vie în fundul ogrăzii și leandri în cerdac, dar cu accesul îngreuiat de noroaie inenarabile, ca și pe cei ai unor edificii somptuoase, de tip occidental, cu parcuri umbrite de arbori seculari – Bucureștii asfaltului proaspăt așternut, călcat de echipajele de lux ce se plăteau în galbeni. Gustul pentru confort, igienă, lectură și muzică de bună calitate era al Caragialeștilor rafinați, propensiunea la mizerie a fost, prin situație, contribuția maternă.

Înscriș, în anul 1892, la Școala primară de băieți nr. 6 „Petrașche Poenaru“, din București, Constantinescu Mateiu obține premiul doi în clasa a treia și premiul întâi în cea de-a patra, într-un regim al notelor de o exigență ce atingea pedanteria; în 1896, adolescentul era înscriș la Liceul „Sfântul Gheorghe“, de asemenea din Capitală, instituție particulară de învățământ condusă de Anghel Demetrescu, profesor de istorie și de limba latină. Asemeni unui alt director de institut de învățământ – Al. Odobescu –, Anghel Demetrescu se îngrijea atât de rezultatele la studiu ale discipolilor săi, cât și de formarea lor ca viitori bărbați chemați să dețină un rol într-o societate cu multe locuri disponibile pentru primele ei generații de titrați. Mateiu i-a păstrat amintirea dascălului său în *Jurnal*, l-a trecut cu minuție în *Efemeride*, unde a însemnat nu numai data morții profesorului, ci și pe aceea a înmormântării, cum proceda numai cu persoanele de mare platformă. Educatorul îi câștigase inima afirmând că tânărul care intră în viață trebuie să dispună de o sută de mii de lei – cinci mii de napoleoni aur – într-un varii inițieri. Dacă profesorul excelent i-a deschis poarta pentru studiul istoriei – scumpul Trecut – și i-a pus la îndemână cunoștințele de limba latină necesare heraldistului, nu mai puțin tot el i-a dat apă la moară într-o iluzie deșartă.

Precoce, probabil – în memoriile-i târzii, Elena Farago, fostă, la etatea de 18 ani, fată în casă la familia Caragiale,

narează că Mateiu, de-abia adolescent, îi făcea fierbinți și insistente declarații de amor, căzându-i chiar și în genunchi –, băiatul se consideră matur de timpuriu, modalitate de a-și scurta anii cei mai frumoși, cei ai inocenței.

Apoi, adolescentul cu probleme, încă bun la carte, dar renunțând la lupta pentru primele locuri, capătă pasiunea heraldice: la paisprezece ani desenează (pe caietul de fizică!) toate stemele, al căror limbaj nu mai are secrete pentru el și învață pe dinafară Almanahul Gotha, pe care îl adnotează cu sânguință. Scrie versuri cu „ducale hysterii“, pe care le publică sub pseudonim într-o revistă a lui Caion. Obsesia imediatei publicități, a gloriei literare repede câștigată, dureroasă la atâția creatori, nu-l bântuie. Nu-și va da, deci, pe față calitatea de poet, nu va scrie la grămadă și nu va fi ros de obișnuitele îndoieli asupra propriului talent, pe care îl considera de la sine înțeles. În schimb, mușcat de morbul nobilității, își caută cu înfrigurare strămoși iluștri. Mama lui Luca Caragiale, brașoveancă, grecoaică de naționalitate, se numise înainte de căsătorie Caraboas. Într-o lungă listă de pușcași călări – armă de elită în epocă – pe care principele transilvănean Mihail I Apaffy, răsplătindu-i pentru bărbătești fapte de arme, îi înnobilase, în anul 1663, figura și un Carabă, identic cu un Carabă, român curat, cum de altfel erau cei mai mulți dintre cei ridicați în rândurile nobilimii în acea memorabilă împrejurare. Prin decalcul Carabă – Caraboas, porecla de „contele“, cu care era gratificat de ai săi Mateiu, se preschimba în renume. Oficiul îl făcea acel Karabetz (în grafia de cancelarie), conte de Szathmar, de Satu-Mare adică. O altă cale de investigație lua în considerare izbitoarea similitudine între patronimicul idriot cu semnificație incertă, Caragiale, și cel italianesc Caraciollo (d'Amalfi), indicând o veche familie aristocratică peninsulară, cu posibile ramificații dalmatine. Ca arbănași stabiliți în Idria, Caragialeștii

puteau să fi sosit acolo de pe aceleași meleaguri dalmatine, leagăn de năieri și, mai pe șleau, de pirăți.

În *Craii de Curtea-Veche*, greco-românul Pantazi, pe numele său de împrumut, se revendică dintr-o ilustră familie italienească de origine normandă, vrejuită în Balcani, unde puise pirăți temuți. Tot în *Craii de Curtea-Veche*, în spovedania lui Pașadia de astă dată, sunt pomeniți urmașii primului Măgureanu, printre care „brașoveanca zăcașă și fătarnică roasă de schiros și de pismă“, aluzie probabil la Momuloaia, bogata vară primară a mamei lui Caragiale. Dar și Ecaterina Caraboas era din Brașov! În plină ficțiune literară, Mateiu își legitimează fantasmele, fidel anilor de formație, când a purces la plăsmuirea lor. Pe acest făgaș, putem împinge cu mulți ani îndărăt momentul inițial al conceperii *Crailor*... Contemporană cu Mateiu, Cella Delavrancea și-l reamintește rostind, cu un caracteristic defect de pronunție, „Cavaciolli“. Preferată a fost însă varianta care îl așeza pe Mateiu în rândurile aristocrației transilvane, apuseană ca investitură, răsăriteană ca baștină. Pe pușcașul călare l-a desenat în peniță, în mai multe rânduri, cu miță, căciulă și flintă, recompunându-i blazonul, legenda latinească a diploma, desigur că și în traducere, recompunându-i culorile faimei.

Râvna de a aparține aristocrației într-un moment istoric târziu, la finele unui veac burghez care vestea declinul claselor posidente și nu întoarcerea în forță a cuceritorilor călări, ne poate părea o excentricitate vecină cu scrânteala sau cel puțin anomalia compensatorie a unui grav deficit în comerțul cu realitatea. Acesta e un aspect al problemei. În societatea vremii însă, vocația pentru aristocratism nu se stinsese, întocmai cum goana după decorații era în toi. Cei distinși cu înalte Ordine se aflau de fapt și de drept într-un club select, cu intrarea strâns păzită, într-un cerc magic al elitei pe deplin scutit de uzura barbară a luptei pentru existență. Personaje politice de seamă se puneau pe lista de decorări *manu propria* – expresia îi

aparţine lui Mateiu în *Efemeride* – şi numai neconformişti îi rădeau de „tinichele“, poate şi aceştia cu jumătate de gură. Într-o societate în care numele de familie era o noutate istorică şi adeseori darul institutorului, neamuri curat autohtone îşi arogau origini îndepărtate şi romantice: Callimachi, Balş, Alecsandri; familii fără vreun trecut notabil se cocoţau în arborii genealogici, de multe secole uscaţi, ai unor stirpe imperiale: Comneni, Arghiropoli; altele, mai vechi sau mai noi, negociau la Viena doritul titlu de cavaler sau baron care acorda particula *de*; fete de mari proprietari valahi se măritau cu prinţi pravoslavici sau cu aristocraţi din Occident. Şi cu toate că rangurile nobiliare fuseseră abolite în ţara noastră – Mateiu o ştia prea bine – curând după 1848, urmaşii unor familii voievodale se intitulau mai departe, şi chiar şi erau, prinţi, duceau un trai domnesc pe întinse domenii, dispuneau de castele, aveau încă influenţă politică şi trecere pe lângă tron. Până la începuturile deceniului al optulea al secolului al nouăsprezecelea, Ion Ghica a continuat să comploteze împotriva tronului, nădăjduind coroana, iar dacă Bibestii, mai târziu, renunţaseră la veleităţile monarhice, partizanii retrograzi, printre care se număra Mateiu însuşi, le reproşau abandonul, considerându-le afilierea la liberali ca o ruşinoasă dezertare.

Ca heraldist şi genealogist, lui Mateiu nu-i era necunoscut că deţinerea în proprietate a pământului conferea, din zorii feudalismului, un nume şi, respectiv, nobleţea. Dacă primii Caragiale cunoscuţi dejugaseră în Principate cu mijloace modeste, nici alte familii, devenite fruntaşe – Pherekyde, Kalinderu, Carada – familii din sânul cărora M. Eminescu îşi recruta victimele favorite, propunându-le oprobiului public – nu poposiseră aici pe saci cu aur.

Unui ipotetic strămoş plăcintar, născocire infernală a pater-nelului, Mateiu îi opunea cu promptitudine o strămoaşă cu sânge albastru, neglijând cu desăvârşire situaţia sa de bastard.

Dacă pe Ion Luca Caragiale aceste fantazări l-ar fi lăsat rece, poate că şi Mateiu ar fi dezarmat, cu timpul. Însă aşa cum pentru tânărul heraldist ascendenţa nobiliară era o problemă de opţiune existenţială, pentru părintele său ascendenţa plebeiană era un steag de luptă, întregind imaginea ideală a artistului creator cu nimic dator hazardului. Interesele se contraziceau, tatăl marca puncte în public – faimoasa scenă cu pipăirea creştetului ţeşit de purtarea tăvilor de-a lungul a mai multor generaţii –, urmaşul, redus la tăcere, se vedea silit să joace la urmă, cum a şi făcut. Faţă de N.A. Boicescu, greu de mistificat, ca martor de taină, ascendenţa nobiliară este pomenită cu autoironie şi mai mult ca un model – de capă şi spadă.

Despre materia la care s-a adăpat spiritul în formare al adolescentului ştim câte ceva din mai multe referiri la cărţile citite, începând cu muşchetarii lui Al. Dumas-père. *The Luck of Barry Lindon* – a Romance of the Last Century, by Fitzboodle –, de W.M. Thackeray, i-a dat într-atât de gândit încât a scris o notă la finele exemplarului, laudând cartea, mai puţin sfârşitul ei moralizator. Eroul romanului, tânăr irlandez fără blazon, duel-giu şi gata de scandal, se căsătoreşte cu o contesă mai în vârstă decât el, îi ia numele şi-i toacă averea, cunoscând temniţa. Mateiu opinează că acest sfârşit ar fi putut să lipsească. La 17 ani, citeşte *L'Arriviste* de Félicien Champsaur, roman al setei de înavuţire dincolo de orice scrupule şi mergând până la crimă. Scuza pe care o invocă arivistul: primul milion nu poate fi niciodată curat! Din lectura lui Balzac adânceşte tema parvenirii prin orice mijloace. În *Père Goriot*, Vautrin îl întreabă pe Rastignac dacă, în calitate de moştenitor al unui mandarin foarte bogat şi având posibilitatea de a-i cauza moartea de la mare distanţă, ar face-o sau nu. La acest rămăşag se referă Mateiu în *Jurnal*, când se mustră pentru lipsa de consecvenţă. Într-o altă carte, povestind viaţa lui George Brummel sau în lecturi asemănătoare, va fi găsit şi trimiterea la acel enigmatic,

pentru noi, Bergami, din confesiunea lui Paşadia. „Fu un Bergami“, exclamă ultimul Măgurean, arătându-i musafirului portretul străbunicului, singurul tablou de familie ce scăpase nepus pe foc. Străbunicul trecuse de la coada butcii domniţei Ralu în iatacul acesteia, dar cititorul rămâne interlocat de sonoritatea numelui invocat, de sorginte italiană, după ce fusese pus în cunoştinţă cu balcanismul de origine al Măgurenilor. Este la mijloc o contaminare între două modele. În realitate, Bartolomeo Pergami – iar în engleză, Bergami – a fost curierul, „le valet de pied“, al Carolinei de Brunswick, regină nefericită a Marii Britanii, acuzată, în anul 1814, de legături adulterine cu modestul personaj. Fără rang, dar seducător, întreprinzător, lăudăroştul Bergami se afişa în compania unei regine, în admiraţia celor ce nu suferă de ameţeala înălţimilor – printre care Paşadia însuşi.

În prea frumoasa lui prefaţă la ediţia de *Opere*, din 1936, Perpessicius înşiruie lecturile lui Mateiu, de la Balzac la Edgar Poe – foarte prizat de toţi Caragialeştii –, de la Villiers de l'Isle Adam la Barbey d'Aureville – în al cărui nume citea anagrama lui Aubrey de Vere –, de la Baudelaire – teoretician al dandysmului şi dandy el însuşi –, la Oscar Wilde – arbitru al modei şi persiflator al moralei comune –, până la alţi scriitori de rang secund, ca Jean Lorrain. Lista poate fi completată – şi a mai fost, cu folos, de altfel – iar noi vom remarca de îndată că este programatică. De pildă, din lecturile lui Mateiu n-au lipsit lucrările contelui Gobineau, ale conţilor de Maistre, memoriile ducelui de Saint-Simon ş.a.m.d. Când convenim că Mateiu trăia, din adolescenţă, într-o lume de plasmuii compensatoare, admitem implicit că aceste lecturi acţionau asupra-i din îndoitul unghi literar şi istoric, artistic şi ideologic. În acest caz, recomandate iniţial de profesorul său îndrumător, tocmai lecturile istorice trebuie să fi precumpănit, chiar dacă pe acestea anume nu le cunoaştem, când depăşim zona celor mai

probabile, de felul *Istoriei Bucureştilor* a lui Ionescu-Gion. O cultură heraldică autentică cere lecturi speciale şi chiar specioase, ce nu circulă din mână în mână şi nu se oferă oricând în orice librării, titluri rare, dând cititorului lor o ocazie mai mult să se singularizeze, să se desprindă de mediu. Note târzii după lecturi de acest gen, aflate în arhiva sa, conţinând episoade pregnante şi stranii, informaţii scurte, citate (date publicităţii de noi), atestă disciplina unui obicei mai vechi, nutrit din plăcerea pentru amănuntul insolit, pentru istoria de cabinet.

O bună cunoaştere a ştiinţei geografice este, iarăşi, necesară heraldistului, ţinând cont de inextricabilele complicaţii ale înrudirilor nobiliare, angajând feude a căror circulaţie zestrală modifica hotarele unor state. Bretania, Acvitania, Burgundia, Parma au fost cândva moşiile unor ducese care, prin măritiş, aduceau provincia unei coroane sau i-o reţrăgeau, declanşând războaie, cu consecinţe continentale. Dintre cei doi *Crai* cărora naratorul le uceniceşte, unul scapără de cunoştinţe istorice, altul exhibă date geografice şi amândoi îi creează un mediu halucinant de irealitate, purtându-l din ev în ev, din castel în castel...

Tot ce deapănă Pantazi şi cu Paşadia şi află pe încetul Ucenicul fără nume, ştia mai de mult autorul, încât vom înţelege din care motive tânărul bacalaureat Mateiu I. Caragiale (în acte, mai departe Constantinescu) nu a intenţionat o clipă să urmeze studii universitare istorice şi de ce anume s-a opus cu îndărătnicie celor de Drept: deoarece considera materia acestor discipline ca pe deplin cuprinsă în heraldică. Iar studiile heraldice le-a continuat până în ceasul morţii. Orele de bibliotecă vor fi fost numeroase la toate vârstele şi s-au găsit în arhiva scriitorului serii de indici ai unor cărţi din Biblioteca Academiei Române, cele mai multe istorice. La nouăsprezece ani, Mateiu I. Caragiale scria sonetul *Curţile vechi* în care este programată întreaga sa activitate literară de mai târziu şi unde moştenirea a trei generaţii de înaintaşi literari apare clar însoţită

şi fructificată. Însă departajarea acestor surse pe etape de asimilare, fie că am trasa o linie plecând de la Anton Pann către Ionescu-Gion sau chiar de la Dionisie Eclesiarhul către Ion Ghica şi chiar Ion Luca Caragiale, ar fi, oricum, fastidioasă. Mateiu cunoştea literatura naţională dintr-un foişor pe înălţime, casa părintească, frecventată de mari scriitori şi unde artele furnizau teme curente de conversaţie, unde scrisul literar autentic era laudat, celălalt respins, nu rareori cu vehemenţă, câteodată pasiţionat, niciodată privit cu indiferenţă. Îmbibat de cultură, bolnav de literatură, ca fratele său Luch, Mateiu nu a fost în adolescenţă şi nici mai pe urmă. Lecturi alese cu grijă, nu toate de prim ordin, însă gravitând concentric în jurul problemelor care îl interesau cu osebire, l-au format în anii de şcoală şi într-atât încât este de crezut că aceasta a fost perioada când a citit mai mult, mai spornic, cu consecinţe care se pot urmări în opera şi în viaţa lui.

În toamna anului 1904 – la 19 ani – Mateiu I. Caragiale soseşte la Berlin, urmându-şi familia şi ca să înceapă în capitala Germaniei studiile de Drept. Acestei scurte dar însemnate perioade din viaţă i-a dedicat ultima însemnare din *Jurnal*, cea din 25 februarie 1935 („Ideea de a mă constrânge să fac studii superioare de drept în Germania a fost, la tatăl meu, o nebulă mai mult”) – pe linia clarificărilor pentru posteritate. Mateiu nu vorbea limba germană, ceea ce, fireşte, i-ar fi pretins un efort crâncen când s-ar fi decis să folosească şansa acordată de părinţii săi. Însă convingerea lui, de pe atunci formată, şi pe care n-a regretat-o până la urmă, era că: „De altfel, studiile nu mi-ar fi folosit la mare lucru”. Cu vorbele sale, şcoala hoinărelii, făcută la Berlin, i-a profitat mai mult.

A fost o şedere scurtă, dar plină de impresii noi, pe fondul mai departe proaspăt al lecturii *Arivistului*, care îl îndemna să caute din timp un „filon”, şi nu să se supună vreunei discipline

stricte, cu roade târzii, ce vin după sleirea personalităţii, în turma celor mulţi. În *Jurnal*, parafează, din perspectiva sfârşitului, hotărârile luate atunci, muştrându-se numai pentru lipsa de consecvenţă, pentru imobilismul care anulase în momentele-cheie roadele iniţiativelor. Înclinat către expectativă şi introspecţie, aproape totdeauna în urmă cu o mişcare, a fost firesc să opteze pentru soluţia, iluzoriu eliberatoare, a unui sprijin din afară, substanţial şi, cum speră cei neexperimentaţi, lipsit de servituţi.

Impactul cu Occidentul a fost puternic şi fericit. Retina ageră a observatorului reţine instantanee de o remarcabilă conciziune plastică, impresii sigure, cenestezice, repede surprinse, puţin adâncite, în graba de a posedea altele, vădind contrastul dintre acuitatea şi disponibilitatea percepţiei, şi un anumit scepticism prematur, chiar dacă în parte stimulat, programatic. Tânărul Caragiale, stăpân pe timpul său, rătăceşte prin metropola ce-şi trăia anii de maximă opulenţă, gustându-i starea, înregistrând vizual casele noi, curate, colorate ca nişte „prăjituri”, reşedinţele aristocratice, parcurile şi cheiurile cu arbori seculari, ce-l copleşesc sub coroane, stărnindu-i un fior vecin celui religios. Privirile-i emaiază echipajele luxoase ce-şi etalează armoariile, călăreţii drepti în şa, o lume cunoscută şi din oraşul natal, unde era însă doar o copie conformă. Înclinat el însuşi către deghizament – nu chiar până la travesti – descoperă nemilos deghizările altora, le numeşte cu sarcasm, conştient de substratul lor labil, dar nu se poate împiedica să-i placă. Ochiul său construieşte şi delimitează cu precizie, are vederea câmpului, punctează, de asemenea, detaliul, cu fineţe de giuvaergiu. Practică, de altfel, arta miniaturii, în care află satisfacţii. Cercează muzeele, subjugat de pânzele de epocă ce-i aduc în faţă semnificative scene de gen, dar mai cu seamă tipul îndelung studiat şi râvnit al aristocratului rasat ce nu mai are trăsături proprii, ci numai de stirpe, căzut din vlagă şi totuşi magnific în strănsirea condiţiei sale. Ca străin, ia de-a lungul malurile

Spreei, cu canalurile ei sure, bine pietruite, sever septentrionale, pe care curg ape distante – Occidentul. Spectacolul lumii îl atage dincolo de firea sa timidă, punctul de contact se realizează acolo unde acesta devine lumea ca spectacol, artefact, trăire în oglindă.

Nici de tot sărac, pentru că are o mică rezervă de aur, nici îndestulat, fiindcă micul peculiu trebuie să-i ajungă pe un timp nedefinit, iar tatăl, relativ prodig, se arată strâns la punga cu el, frecventează câte o veche rachierie – îi plac alcoolurile dulci – localurile ce-i aprind nostalgia scumpului Trecut, își bea cafeaua cu lapte pe vaste terase podidite de trandafiri și, potrivit vârstei și atmosferei, face cunoștințe noi, tinere, străine ca și el sau localnice dar poliglote, sentimentale.

Ca și îndrăgostit de o tânără aristocrată franceză, în versiunea sa, probabil exactă, fermecătoare și castă, dar din păcate săracă și cu picioarele pe pământ, dezertează, la capătul resurselor. Mereu chinuitoarea chestiune materială îi ridică problema unui sprijinitor, de preferință feminin, către adică o deplasare a maternității în zona erosului, cu toate că, deficitar la capitolul inițiativei, pe cât de activ în ingineria de planuri, i-ar fi trebuit un Vautrin, adică un succedaneu patern, omnipotent, generos. Pe acesta avea să-l afle, ficțional numai, de-abia la elaborarea definitivă a *Crailor de Curtea-Veche*, în perechea Pantazi-Pășadia, deci într-o dualitate corectată să elimine impuritatea dintr-o bucată a modelului balzacian.

Despre prima și cea de a doua sedere la Berlin, cea din anul 1907, deținem chiar de la Mateiu I. Caragiale informații de prim ordin, în masa celor 28 de scrisori trimise comparsului Nicolae A. Boicescu, ce se afla la Paris, adevăratul centru al Occidentului, unde urma, de adevărat, cursurile Facultății de Drept. *Jurnalul*, scris între anii 1927–1935, reprezintă o a doua sursă. Compararea celor două izvoare este cu atât mai instructivă cu cât unul din ele, genuin și circumstanțial, datează din

chiar anii în cauză, fiind deci „fierbinte“, pe când celălalt, elaborat și manifest, „rece“ în consecință, oferă, odată cu fabulația, punctul de vedere al autorului, concluzia morală. Aparent, cele două se distribuie paralel, coincidând în plan general, pe când, la o atentă confruntare, *Jurnalul* se dă pe față a fi fost gândit anume spre a anula orice altă versiune asupra vieții și ideologiei memorialistului. Confidențială, utilitară, nedestinată conservării, corespondența către N.A. Boicescu pare o ideală plan-tație a spontaneității, insulă de dezmaț și sinceritate. Cu atât mai mult, scrisorile trebuie conșpectate cu cea mai strictă circumspecție, ca un product cu scop și destinație speciale, cărora emitentul le-a canalizat, compozițional, datele realității, trans-gresându-le, prin intermediul unor clasice mijloace ale genului. Destinatarul era, întâmplător, un creditor adus la capătul răbdării și hărțuit el însuși de creditorii săi, profesioniști. În același timp, ca discipol șovăitor, trebuia învigorat despre partea partidei și copios antrenat, spre a fi menținut în continua rotație a corespondenței, de pe urma căreia Mateiu mai afla și nou-tăți pariziene, nu lipsite de interes. Prin urmare, misivele erau, în primul rând, niște comunicate, pasibile de adevăr cât orice comunicate, dar obligate la concretețe, iar secundar mici capodopere de stil, menite să mențină o supremație, într-un limbaj mai demult împreună făurit, un soi de *esperanto* pentru doi, care trebuia de asemenea salvardat. *Jurnalul*, elaborat în ultimul septenal al vieții, aruncă asupra anilor de junie ai memorialistului privirea înăsprită a unui teoretician obstinat dezmințit de viață, a unui practician dezabuzat și a unui artist realizat, conștient de valoarea operei sale și de succesul ei, însă care nu a tins să compenseze prin creație eșecul existențial.

Era astfel firesc ca fervoarea anilor pe care-i numim berlinezi să fie etichetată doar ca „hoinăreală“ în *Jurnal*, unde nu regăsim nici una din peripețiile mai mult sau mai puțin sentimentale, istorisite cu câteodată jenante amănunte, în scrisori.

Dacă autorul acestora și le ștersese din memorie, ceea ce nu e cu totul sigur, atunci dobândim o certificare la ceea ce am insinuat ca fiind exagerat, lăudăros, închipuit, tendențios, în corespondență.

Fotografii de epocă – cu timpul de expunere lung – ni-l înfățișează pe Mateiu tânăr, de o statură mijlocie, slab, cu un fizic relativ ingrat, corectat de grija deosebită acordată ținutei. Tânărul cu trup puțin, cât pe ce să fie răpus la majorat de boli ale copilăriei, este țeapăn ca un militar în civilie, împrejurare care ne ajută puțin să înțelegem de ce ar fi preferat cariera militară, avocatului. Distant dar încordat, lipsit de surâsul convențional pe care nu-l înlocuiește însă aura vreunei lumini interioare, e un tip răspândit în Bucureștii antebelici. Șansele seducătorului, într-o metropolă cu predominanță blondă, erau bune, și le-a exploatat, pe acea decindine a spectacolului lumii care-l ferea de a se lăsa luat de ape.

În *Remember*, unde sir Aubrey de Vere, sau persoana care își dădea acest nume, este în amănunțime descris cu palorile și frăgezimile unei odrasle a brumelor, ca o supremă floare de seră, mai degradă decât una de grădină, povestitorul – floare de câmp – nu emite nici o referință fizică despre sine, fiind, altfel, aceeași persoană care trăise la Berlin în condițiile narate în scrisori, fie și cu altă boierie, cea visată, redobândită în ficțiune. Dintr-o scrisoare către același compars parizian, știm cât era Mateiu de preocupat de înfățișarea sa exterioară, ca armă a reușitei, cum își administra atuurile, de la capelura bogată – cu doi cărlionți, câte unul de fiecare parte a frunții – la mustața agresivă de mușchetar, răspunzând vestimentar vreunui complet mov, simbol al insolenței sociale. Caracteristic este rictusul gurii, acea comisură strânsă a buzelor, prezentă de timpuriu, accentuând imobilitatea trăsăturilor ce depășea imperativul fotografic. De ce și de unde acest rictus? Născut sau cultivat? Premonitiv sau demonstrativ?

Scos din cutie, cât privește exteriorul, îndrăgostit de sine, la interior, tânărul Mateiu își dorește floarea bunurilor pământesti, aceea pe care o culegeau favorizații soartei, calea de cunoaștere a scepticului avizat ce nu disprețuiește spectacolul lumii și acceptă chiar figurația pe marea scenă a vieții, mai puțin pateticul rolurilor de sacrificiu. Seducător chibzuit, amant grăbit, intrigant cu măsură, aventurier *in spe*, naiv și primejdios ca toți dogmaticii – dacă nu pentru alții, atunci pentru sine – trăiește imaginar într-o legendă pe care va reuși dincolo de orice așteptări s-o transmită și datorită căreia va deveni, în timp, cazul cel mai disputat, cel mai revendicat, cel mai posesiv însușit din literatura română, bogată în tipuri și personalități excentrice.

S-a discutat mult, cu prea ingenioase ipoteze și ademenitoare demonstrații, cât și cum a fost Mateiu I. Caragiale un dandy, un snob, un actor. Nu zadarnic, nici cu cine știe ce rezultate! La snobism, fiul dramaturgului a fost condus, ca aspirant la noblete, de lipsa unui titlu probant. El însuși nu vedea cu ochi răi snobismul: în *Craii de Curtea-Veche* este numit „snobismul feroce” al lui Pașadia, fără a considera, în vocea povestitorului, cel puțin, că această notă de caracter ar dăuna măreției personajului – un luceafăr! Dandy-ul, la rândul său adversar și profitor la un loc al lumii burghezului înăvuit pe cât de străin ideii de artă, se organizează prin contrast și contradicție, deplasând consumul în zona gratuității scandaluoase a supremelor rafinate. Un dandy teaurizator este de neconceput, întocmai cum, sfidând bănuiala infamantă de parazitism, dandy-ul se propune, și chiar crede că este, un artist potențial, al cărui produs se dovedește a fi el însuși, material viu și versatil – vezi *des Esseintes*. Față de prototipul ideal, Mateiu este echidistant ca și față de boemul mizeros care trudește la o capodoperă obiectivă și, dacă se poate, nemuritoare.

Dandy fusese în tinerețe Pantazi, pocăit prin lecție, dar nu de tot tocmai. Măscărici, deci un soi de actor, este Pirgu, care-și

va primi, în cele din urmă, salariul. Excelent în rolul de intrigant, Pirgu capătă aplauze şi execută bisuri. Ca societar, va îmbrăca şi redingota opulenţei, izbutind a fi la fel de repugnant, de mare artist, deci, în slujba rolului.

Denigrator, în fond, al lumii banului murdar, pe care lucrează să-l spele, prin transformarea acestuia în artificii spectaculoase, dandy-ul respinge „morală şarlatanilor” printr-una de schimb, a risipei, a sterilităţii expresive, a consumului „estetic”. În acest cadru, femeia, dornică să fie în centrul atenţiei, devine agentul de transmisie, acceptată, utilizată erotic, respinsă cu duritate când acaparează scena – căci *dandy*-ul posedă o bună doză de feminitate care-l face deosebit de zelos, pe cât pare de indiferent, la succesul său, ca apariţie. Sigur pe un sfârşit dramatic, în pentagrama drog – datorii – deperiţie – dambă – dric (ce poate fi mai trist decât un George Brummel edentat şi căzut în bulimie?), suferind de „spleen”, întreţinut şi costisitor, disponibil pe moment şi în principiu riguros indisponibil (un *dandy* „angajat” nu se poate concepe), muşcat iremediabil de presentimentul că s-a născut prea târziu, dar că va muri prea curând, dandy-ul e mereu iritat şi revendicativ, un mare înşelat şi un permanent nesatisfăcut, un neînţeles şi un neînţelegător, singuratic pe meterezul său într-o cetate dezertă. Ca unul ce-şi plăteşte scump vieţuirea, e cu mult mai sectar decât aristocratul autentic, liber acesta să pactizeze cu canală, dacă aşa îi e voia.

Actorul, mereu sub ochii publicului, obligat în permanenţă la forma optimă, la maxima concentrare scenică, are, în schimb, dreptul la o infinitate de chipuri, mai puţin cel propriu. Dandy-ul nu este propriu-zis un actor, căci s-a stabilit într-o fizionomie unică şi îşi mai este, de regulă, şi unic spectator.

Prin urmare, triada actor–snob–dandy se aplică în cazul lui Mateiu I. Caragiale cu aproximaţie, în ciuda opţiunii sale manifeste pentru diletantism – cel fin!

Mai derutantă se arată înclinaţia către arivism a tânărului, care nu venea totuşi de nicăieri. Se pune, firesc, pe seama unei severe carenţe educative, oricât de refractar s-ar fi dovedit subiectul în cauză. Aici, doar părintele se face vinovat, nu prin exemplu, ci pentru a nu fi izbutit să câştige inima fiului său, încrederea, respectul măcar, implicate actului educativ. Omul care ştia să se facă şi iubit şi stimat nu a izbutit să fie eroul băiatului său, nici prietenul, nici pedagogul, ci, stranie conjunctură, un rival şi încă unul silit să nu-şi poată redija apărarea. Dacă aceasta a fost condiţia puternicii personalităţi a lui Mateiu, atunci, o dată mai mult, destinul şi-a ales şleaul nu pe unde ar fi decis ingineria, ci acolo unde a dictat terenul.

Factorul revenitor în *corespondenţă* este lipsa banilor, a nervului lucrurilor, agentul de mişcare, consecutiv spectrul mizeriei, imobilitatea. Încă din 1905 i se năruise lui Mateiu speranţa unei tinereţi uşoare, prin aceea că, pe punctul de a intra în posesia unei frumoase moşteniri, fusese, să o spunem, brutal deposedat. Mătuşa Lenci, canceroasă, pe moarte, lăsase nepoţilor partea ei din moştenirea Momuloaiei, câte 40 000 lei de fiecare. Procedase astfel, încredinţată că fratele ei, ce moştenise de asemenea o parte egală din aceeaşi avere, era bogat şi avea să se declare mulţumit, văzându-şi înzestraţi copiii. În realitate, dramaturgul tocuse grabnic banii săi, Mateiu chiar considerase şederea acestuia la Berlin, fără asigurare materială, ca un semn de dereglare psihică. Înştiinţat de conţinutul testamentului, I.L. Caragiale a avut, desigur, o explicaţie cu propria-i soră, provocând modificarea, în favoarea primului în drept, a actului de succesiune. S-a petrecut astfel cazul insolit când un fiu a fost frustrat de avere de părintele lui, împrejurare care a transformat sentimentele critice ale lui Mateiu la adresa genitorului său, în ură. La actul de deposedare se referea când îi scria lui N.A. Boicescu de „comportamentul ignobil” al tatălui său şi, tot astfel, schimbarea traiectului unei sume importante a

însemnat pentru Mateiu un verdict de sărăcie cu atât mai nesuferit. Din acel moment, orice vână de comunicare sentimentală – și chiar rațională – cu tatăl s-a sleit. Numim ură resentimentul la adresa părintelui său, deoarece lipsește nuanța, celui exclus nemaiaflându-i-se nici o calitate, nici o scuză în tot ce face, până la enormitatea de a i se contesta însăși strălucita operă literară. Evident, cu rea satisfacție, Mateiu va ascunde tatălui său propria producție literară, spre a nu-i da o nemerită, din punctul lui de vedere, satisfacție, deși procedimentul îi provoca o pagubă reală. Dar această pagubă îi aducea și suferința voluptuoasă care îl va meni multor eșecuri, în raporturile cu semenii – o dominantă sufletească ce nu are cum fi trecută cu vederea. În tot timpul vieții, așteptările îi vor fi lungi, aride, presărate cu pierderi, succesele rare și anevoioase, conform aceluia mecanism al sado-masochismului, pe deplin cunoscut, de pe urma căruia eșecul oferă o voluptate mai violentă decât jubilația succesului.

Revenit la București în toamna anului 1907, Mateiu I. Caragiale se pregătește o vreme să se prezinte la examenele anului doi al Facultății de Drept, spre a le promova, ca și pe cele ale primului an, prin metoda învățării pe rupteala în preziua examinării. Dar nu mai găsește puterea de la început și nici arma constrângerii nu-l poate urmări îndeaproape, încât amână sesiunea și apoi abandonează tacit studiile. Stăpân pe soarta sa, se dedă cu totul vieții așa cum și-o dorise, fără nici un program restrictiv, trândăvind peste zi, în așteptarea ajutorului bănesc patern – care nu sosea cu regularitate și nici nu echivala cu un salariu, ci, cel mult, cu o bursă – ieșind nopțile singur, spre a întâlni în localuri selecte amici din protipendadă sau cu acces la aceasta.

Fixat asupra originii nobiliare, dispus la o cursă lungă în căutarea „filonului” ce putea ieși la iveală în orice clipă, constituind, prin urmare, un stimulent ce se reînnoia de la sine, tânărul Caragiale nu realizează că, în realitate, șansa lui socială

se diminuase brusc odată cu renunțarea la studiile superioare și că aici se află sursa viitoarelor eșecuri în obținerea posturilor administrative – de unde și tonul peremptoriu cu care, în *Jurnal*, închide discuția. Dacă nu face nici o concesie părintelui său, așteaptă asemenea gesturi de la el, atunci când îi cere sprijinul pentru a obține un post de șef de cabinet ministerial, o sinecură ocazională pentru feciorii de familie, dornici să-și facă mâna, înainte de a ocupa posturi de perspectivă. Iritarea lui Ion Luca Caragiale, solicitat să intervină, în plină criză a raporturilor cu fiul asupra căruia pierduse orice control, a fost cu siguranță deosebit de vie, ca reacție la o diversiune ce ar fi amânat *sine die* depășirea impasului. Mateiu o redă, acuzator, în *Jurnal*, dar acel: „Nu vei fi niciodată șef de cabinet, niciodată, niciodată” se interpretează mai întâi ca o interdicție, decât ca o neîmplinită predicție. Tatăl nu se arată de acord cu o soluție de continuitate pentru fiul rămas fără nici un rost în București. Accesele de mânie ale dramaturgului (numim această meteahnă a artistului fără nici un gând ascuns la teatralitatea respectivelor scene, foarte sincere la un sentimental) au mai fost descrise și de alții, ca iraționale și teribile – dar, în genere, furia exclude raționalitatea și e o stare trecătoare la subiecții nepatologici. Îi putem acorda credit lui Mateiu că proasta stare a sănătății părintelui său, din ultimii ani de viață, agravată de excesul de alcool și de tutun, îndesea crizele de mânie, însă nu conchidem că acestea izbucneau fără motiv, cum lasă să se înțeleagă autorul *Jurnalului*. Motivul era serios și tocmai pe acesta îl eludează cu grijă memorialistul.

Într-un moment de acalmie, dacă nu de captare a bunăvoinței, Mateiu, cu un gest caracteristic, face să parvină părintelui său sonetele din *Pajere*, probă că nu-și pierdea timpul fără folos, că era un Caragiale talentat, tot atât de meșter în rostuirea cuvântului ca și tatăl său. Episodul ne este cunoscut, însă nu din amintirile lui Mateiu, care ar fi produs astfel contraargumente

la teza ostilităţii paterne iraţionale, ci din relaţiile unor martori, uimiţi de entuziasmul şi emoţia lui I.L. Caragiale faţă de opera poetică a fiului său. Prin grija părintelui, o parte din *Pajere* apar în *Viaţa românească*, unde se pare că întâmpinaseră o neaşteptată răceală, critici formale. De fapt, Mateiu scria de multă vreme, era interesat de meşteşugul literar, se prezenta ca scriitor încă din adolescenţă, când îl vestea pe N.A. Boicescu a fi având pe şantier un roman de moravuri, în limba franceză. Un roman de moravuri intenţionează să scrie şi *alterego*-ul lui Pantazi, în *Craii*, acel personaj bântuit de nesărata plachie de sfaturi părinţeşti din chiar scrisoarea – aceasta, găsită – cu care se deschide naraţiunea. Literatură de moravuri scrisese şi Ion Luca Caragiale, o dificultate de netrecut când Mateiu s-ar fi văzut judecat, apreciat în trena acestuia. De aceea nu ezită să-l elimine din cadru, în trist celebrele rânduri din *Craii*... în care îi dă lui Pirgu ceea ce i se cuvine din traista părintelui său, înscriindu-se confortabil în tagma detractorilor lui I.L. Caragiale. Nu era un izolat, în perioada când îşi redacta povestirea sau *Jurnalul*. Tot pe atunci, de pildă, în *Gândirea*, singura revistă pe care Mateiu I. Caragiale o va onora cu o colaborare susţinută, un doctinar, Petre Marcu Balş, vorbind de „intelectualul ca atitudine Caragiale“ (I.L. – *n.n.*) – un reproş implicit –, îl învinuieşte faţiş de frondă iresponsabilă, paradox ieftin, irespectul valorilor absolute, logică stearpă, presupusă clasicitate ce mutilează realitatea, criticism dus la absurd, spre a ajunge la concluzia că „nu are conştiinţa responsabilităţii scrisului şi a activităţii publice“, cel puţin comparativ cu Creangă, Eminescu, Pârvan, Iorga, creatori „neguroşi, instinctivi, autohtoni şi mistici“. Dimpotrivă, I.L. Caragiale îi apărea lui Petre Pandrea familiar până la insuportabil şi dizolvant până la anarhie! Pe un singur front, Mateiu va contesta părintelui său nici mai mult nici mai puţin decât darul observaţiei, elevaţia tematică şi calitatea condeiului. Şi nu avem nici un temei să punem la îndoială sinceritatea lui Mateiu, în

calitate de cititor. Pur şi simplu, nu gusta literatura paternelului său, populată cu mitocani şi având în centru societatea, variat şi configurativ. Scrisului artistic savant şi pur al părintelui său îi va prefera, cât îl priveşte, un scris artistic tot atât de dens, încărcat de lirism, în care va acorda statut existenţial timpului şi spaţiului, marginalizând insul uman, contradictoriu şi emblematic. Opţiunea a fost, fireşte, temperamentală şi inerentă, nepremeditată, de structură, şi-şi dăduse roadele chiar în etapa timpurie a finisării *Pajerelor*.

Cele mai caracteristice poezii din *Pajere* sunt scrise în perioada pe care am desemnat-o ca fiind a celei de-a doua formaţii: *Prohodul războinicului* (1907), *Aspra* (1908), *Înţeleptul* (1909), *Cronicarul* (1910), *Trântorul* (1910) şi se remarcă uşor că poetul se mulţumea cu o producţie ce nu depăşea două, cel mult trei poezii pe an, cu ani de hiatus. Unitatea aproape deplină a culegerii, elaborată, totuşi, în aproximativ zece ani, confirmă continuitatea spirituală, fidelitatea faţă de sine a creatorului, persistenţa neîntreruptă în timp a aceloraşi coordonate, egalitatea inspiraţiei, stăpânirea sigură a aceloraşi mijloace de expresie – din iconica miniaturisticii, dar şi a frescei bidimensionale. Nicăieri vocea personală, nici un vers autonom, în afara strictei compoziţii. Semnificativ, *Pajerele* au apărut postum. Ipoteza că nu intenţiona să-şi publice în volum sonetele nu e îndrăzneată. Scriitorul contractase şi luase un acoutement editorial pentru o carte de proză aflată pe şantier – *Sub pecetea tainei*, dar nu propusese un manuscris pe care îl avea în forma lui definitivă. De altfel, în afara *Pajerelor*, nu a scris sau nu ne-a rămas de la el nici o altă producţiune poetică şi, spre deosebire de proză, nici o ciornă. Cu *Pajere*, Mateiu I. Caragiale şi-a considerat vârsta poetică încheiată, iar mai târziu evoluţia limbajului poetic nu l-a interesat şi nu avem nici un rând de la el în care să se fi pronunţat în vreun fel asupra liricii din atât de bogata recoltă interbelică. Nici chiar cu totul în treacăt nu vom găsi

în însemnările sale vreun verdict, vreo observație asupra ver-surilor, de exemplu, ale lui Pillat, cu care se frecventa, ale lui Tudor Arghezi, bine cunoscut din cercul lui Bogdan-Pitești, ale lui Ion Barbu, care-l venera, și era, la rândul lui, foarte prețuit de Luchi Caragiale, ale lui Adrian Maniu, ce-i era bun prieten, ale lui Nichifor Crainic, director al primitoarei *Gândiri* etc., etc. Nu a frecventat cenaclurile, a evitat șezătorile literare, redacțiile, cafeneaua literară, care nu se confundă cu clubul aristocratic, nu s-a amestecat, în fine, în nici una din polemicele artistice ale vremii, reducând la minimum contactele de breaslă. Cum biblioteca lui Mateiu I. Caragiale nu a făcut obiectul unei donații, nu vom beneficia măcar de satisfacția de a urmări, cu miez, adnotațiile, pe marginea unor texte literare. Ni-l putem, în schimb, închipui analizând planșele din cele *O sută de case boierești...* a îndepărtatei sale rubedenii Octav George Lecca și aducând la zi arborii genealogici, cauterizând câte un neadevăr, trecând pe marginea filei vreo poreclă – întocmai cum proceda și prietenul său N. A. Boicescu pe aceeași lucrare. Tot pe seama unor asemenea lecturi, predominant istorice, punem și notele, destul de bogate, pe care le adunase Mateiu I. Caragiale pentru uz propriu, cuprinse în acest volum, cu titlul, firește, documentar.

La moartea tatălui său, în iunie 1912, Mateiu se prezintă la ușa apartamentului din Berlin, în mare ținută de doliu și mai solemn ca oricând, smulgând surorii sale, luată pe nepregătite, un țipăt de spaimă. Imperturbabil, declară totuși în limba franceză, firește, că venise să-l vadă pe răposatul său părinte. Mai târziu, în *Efemeride*, va da notă maximă anunțurilor mortuare celor mai seci, ca fiind singurele civilizate. Întors la București, va insera, prin mijlocirea bunului său amic Uhrynowsky, în *L'Indépendance roumaine*, un anunț unde, foarte de sus, preciza că numai el era, în Capitală, legitimul reprezentant al defunctului; aceasta spre a pune în gardă buna societate care citea

gazeta în limba franceză, față de eventualii profitori ai unei nedorite omonimii. Tocmai de trista împrejurare a dispariției părintelui său, care cauzase mare emoție amestecată cu un sentiment de culpabilitate în societatea românească, s-a folosit spre a obține, în ceasul al doisprezecelea, postul de șef de cabinet la Ministerul Domeniilor, condus de Al. Bădărău, unul din apropiații lui Take Ionescu, bărbat politic reputat, mai cu seamă ca elector, și supranumit „Vulturul Moldovei”. În ultimii ani de viață, Ion Luca Caragiale se alăturase politicii lui Take Ionescu, fără a ajunge, spre marea sa amărăciune, la ocuparea unui scaun de deputat. La moartea celui mai ilustru intelectual ce aderase la partidul lor, conservator-democrații se aflau într-o poziție destul de delicată. Lui Alexandru Bădărău i-a mărturisit deci Mateiu I. Caragiale că fusese ultima dorință a tatălui său aceea de a-l vedea atașat pe lângă liderul takist.

Fericita răsturnare de situație, perioada de paisprezece luni cât a funcționat ca șef de cabinet, a constituit momentul de culme a tinereții marelui scriitor, jubilația, revanșa, premisa că și celelalte planuri de viitor aparțin domeniului realității palpabile, într-un lanț care începuse să-și sune verigile. În fapt, considerând momentul social, tânărul Caragiale s-ar fi găsit, într-adevăr, mai aproape decât oricând de „filon”, dacă ar fi „pistonat” cu sporită energie, așa cum își propusese. Numai că unicul efort de a se fi propus lui Alexandru Bădărău îi epuizase fantezia. În lunile următoare, se va irosi stăruind să acopere printr-un zel pe care nu i-l pretindea nimeni lapsusurile administrative ale „Vulturului” obosit, de nerecunoscut în ceea ce avea să fie ultimul său ministeriat. Evident, postul, legat de o singură legislație și de o unică persoană, nu asigura nici o carieră – acesta fusese, printre altele, motivul pentru care, câștigat, Alexandru Bădărău intenționase să-i acorde un loc mai sigur. Numit, cu antedatate, în post, pe data de 16/20 octombrie 1912, Mateiu s-a despărțit de Al. Bădărău, în termeni reci, la 4/17 ianuarie

1914, data demisiei cabinetului condus de Titu Maiorescu. Anevoioasa deschidere și brusca închidere față de cel care condescinsese exprima foarte caracteristic firea lui Mateiu, gata să lichideze o relație la primele umbre. În principal, șefia de cabinet, afară de relativul lustru, i-a adus o oarecare recoltă de decorații, între care Coroana României, în gradul de cavaler – prima treaptă – și Ordinul Sfânta Ana, clasa a II-a. Mai cu seamă de această decorație, a opta ca importanță pe scara ordinelor imperiale rusești, dar bucurându-se de o căutare deosebită, s-a simțit mai mulțumit, copleșit chiar Mateiu. A rămas toată viața atașat ideii de măreție a puterii pravoslavnice, iar mândrul și nefericitul Serghie de Leuchtenberg-Beauharnais, nepot de împărați și candidat potențial la tronul țării noastre, în timpul minoratului său, adică pe vremea lui Vodă Cuza, mort ca un cruciat în Balcani (de fapt, răpus de un glonte ră-tăcit!), devine steaua polară a *Crailor*... un personaj aproape mitic, model de masculinitate și noblete.

Prin 1912, Mateiu reîmpropătasese cunoștința cu Bogdan-Pitești, personaj bucureștean pitoresc și influent, gazetar (veros), amator de arte plastice (norocos) și client de penitenciare. Dacă anul când l-a cunoscut pe Bogdan-Pitești nu prezintă însemnătate, autorul *Jurnalului* pare că are un scrupul anume să consemneze cum, în toamna anului 1913, întreprinsese, fără motiv serios, relațiile cu acesta, adăugând că data la care și-a încetat apariția *Seara*, ziarul lui Bogdan-Pitești, nu putea fi prea îndepărtată de aceea când își dăduse demisia din postul de șef de cabinet. Legătura nu e tocmai fortuită. În *Seara*, gazetă cu profil antitakist, Al. Bădărău era calul de bătaie, ținta atacurilor celor mai dure: i se aduceau acuzații insistente și enorme de incapacitate și incorectitudine, era defăimat sistematic, în termeni pe care astăzi de-abia ni-i putem imagina ca aparținând presei, i se reproșau afaceri murdare, relații deosebit de compromițătoare, favoritisme, abuzuri etc., etc. Orice

legătură s-ar fi făcut, chiar și mult mai târziu, între șeful de cabinet al lui Al. Bădărău și directorul ziarului *Seara* ar fi ridicat bănuiele, de unde precizarea respectivă din *Jurnal*. De altfel, în numărul 718 din 1913 al ziarului *Seara* apăruse un vehement articol semnat general St. Stoica și intitulat *Take Ionescu și Melanos! Takistii și craii de la Curtea-Veche*. Generalul cita dintr-o istorie a românilor publicată de Heliade Rădulescu „acum câțiva ani“, cu două capitole: „1) Nemții iarăși au venit la plăcinte“ și 2) „*Craii de la Curtea-Veche* despre care vom vorbi astăzi“. Puțin probabil ca articolul să-i fi scăpat lui Mateiu, el însuși un asemenea „crai“, ca takist, în formația guvernamentală. Apropierea poate să fi acționat în surdina asupra-i, cu răsunet târziu și mitizant. În *Jurnal*, afirmă că ideea *Crailor*... i-ar fi venit, nebulos, prin 1910, dar nu se specifică dacă de atunci chiar se fixase asupra titlului, asupra spațiului infernal al Curții Vechi însăși. Nu pare de crezut, când cercetăm cele câteva file rămase din prima încercare, centrată în jurul arborelui măgurenesc.

În suita lui Bogdan-Pitești se mai cuprindeau alți câțiva tineri aspiranți, cam de aceeași vârstă cu Mateiu, despre care avea să se mai audă: Tudor Arghezi, Adrian Maniu. Ei nu resimțeau vreo simpatie deosebită pentru conservatorii înclinați către Antantă, dar găsiseră la *Seara* o tribună, iar în directorul acesteia un Mecena. Lăsând la o parte articolele de scandal, ziarul era bine scris, cu ilustrații bogate din țară și de pretutindenea. În *Seara*, Mateiu nu și-a pus niciodată semnătura, dar în *Jurnalul* său calculează, fără cel mai mic sentiment de culpă, sumele pe care, la intervale regulate, i le împrumuta Bogdan-Pitești, fără să-i ceară vreodată restituirea. Tot în paginile *Jurnalului* notează legătura strânsă cu metresa lui Bogdan-Pitești, aceea care îl dezonora cu intimitatea ei – expresia îi aparține lui Mateiu – și-i propunea jefuirea babacului, planuri respinse cu prudență.

Cu Bogdan-Piteşti şi cu tovarăşa de viaţă a acestuia efectuează, în 1915, cea de a patra şi ultima călătorie la Berlin, despre care relatează sec în *Jurnal*. Orice acuzaţie de germanofilie cade de la sine la citirea *Jurnalului*, fie şi numai prin pasajul referitor la cei 11 000 de lei primiţi în timp de la Bogdan-Piteşti. Rămânerea sa în Bucureştii ocupaţi, ca scutit de serviciul militar (unic fiu al unei văduve) şi lipsit de mijloace materiale minime necesare refugiului, evidenţiază cel mult un anumit indiferentism. Cei doi fraţi Caragiale au semnat, în acea vreme, un apel lipsit de realism, către P.P. Carp, îndemnându-l pe bătrânul opoziţionist să revină în arena politică. Cunoscute fiind sentimentele rezervate faţă de ocupant ale bătrânului lider conservator, apelul nu poate fi interpretat ca o concesie în problema naţională. Mulţi dintre neutralişti fuseseră convinşi că idealul unităţii naţionale putea să fie îndeplinit şi fără participarea ţării noastre la război, printr-o politică de aşteptare şi de revendicări la ceasul cel mai potrivit. Totuşi, prezenţa lui Mateiu, în perioada nefericită a ocupaţiei Capitalei, prin diverse birouri guvernamentale, anumite amicitii printre colaboratoriştii notorii i-au atras blamul violent într-o broşură ce reflecta starea de spirit a societăţii. În fapt, Mateiu era stăpânit de dorinţa nesăbuită de a obţine un post de prefect de judeţ. Fusese chiar propus directorului român din Ministerul de Interne – mai era unul, german – şi acesta a tergiversat numirea, nemulţumit de un al doilea candidat, pentru un al doilea post liber de prefect. Alexandru Marghiloman notase, în memoriile sale, episodul care îi fusese adus la cunoştinţă, iar, ulterior, Mateiu a copiat pe o foiţă pasajul din care rezulta că fusese bănuít spion al nemţilor. Probabil la această reputaţie, care nu se baza practic pe nimic, şi luând, ca să zicem aşa, partea ei bună, se referea Mateiu I. Caragiale când, vizând o legaţie, îşi aroga calitatea de „diplomate marron” – diplomat pe picior. În *Craii de Curtea-Vechi*, Paşadia este acela care, retras voluntar din slujbe şi pe deplin

lămurit ce linţoliu ţesea diplomaţia, cu neobosita ei itineranţă, în perioada aparent inertă şi în realitate tragică ce a premers războaielor balcanice, acceptă unele contacte, îmbracă din nou hainele de gală, în admiraţia aproape copilărească a povestitorului.

Este firesc să socotim răstimpul cuprins între anul morţii lui Ion Luca Caragiale, când Mateiu se dezleagă de ultimele fire ale vreunei dependenţe familiale, şi terminarea primului război mondial când, odată cu cascada de coroane monarhice, precis prevăzută de geniul politic al lui Take Ionescu, se prăbuşeşte întreaga orânduire a marilor proprietari, ca ultimă perioadă de formaţie a lui Mateiu I. Caragiale, de covârşitoare importanţă în viaţa şi opera sa artistică. Mult mai mult decât victoria uneia sau alteia dintre tabere l-a obsedat, în tot acest interval, schimbarea fundamentală ce se petrecea sub ochii săi în sânul societăţii româneşti, până atunci bazată politic pe votul cenşitar, iar economic pe posesiunea de mari domenii agricole. Prin intrarea în război, această lume, înstărită în vârfurile ei, relativ cultivată, destul de strict rânduită, dar şi cu răsuflători, ca una care respecta banul şi mâinile în care se găsea el, dispunând de o tradiţie, de cadre reputate – fie şi de genul unui Alexandru Bădărău – de legături cosmopolite active ş.a.m.d., îşi semnase actul de deces. Mateiu I. Caragiale încheie *Efemeridele* în momentul intrării României în război, cu lapidara însemnare: *Fin de l'Ancien régime*. Cunoştea viciile constitutive ale lumii care se petrecea, le veştejise, câteodată cu multă aciditate, dar se pregătise, încă din adolescenţă, să trăiască la modul aristocratic anume în acea societate, nu cea mai rea prin urmare şi, oricum, singura care mai credea, fie chiar superficial, într-o calitate şi un stil al existenţei. Cuprinsă într-un vârtej fatal, pierzându-şi instinctul de conservare, această societate se sinucide lăsându-l descoperit, indigent, neconsolabil pe ruinele ei. Astfel, în România întregită, Mateiu I. Caragiale va întâmpina greutatea de netrecut în privinţa a ceea ce numeşte în *Jurnal*,

„cazarea“ sa. Notează aici, pe data de 30. XI. 1931 că nu reușește să se cazeze de 18 ani – deci din anul 1913! În anul 1920, când era un cabinet cu participatie takistă, Mateiu solicită de la șeful său politic un post de consul, însă Take Ionescu, ce „înțesase“ deja cadrele diplomatice și consulare cu persoane din afara carierei, îl trimite să trateze cu un subaltern. Profund jignit, petiționarul renunță la întreaga acțiune, spre a regreta mai apoi: postul ar fi fost bun, chiar dobândit grație secretarului general Derussi! Funcția de șef de birou de presă, la secțiunea externă a Ministerului de Interne, apoi cea de șef de birou principal, termeni generoși pentru mica birocrație a mâncarelor, îi par o degradare, o „capitis diminutio“. Cu tristețe evoca în *Jurnal* posturile ratate: un loc în Parlament, în 1926, solicitat lui Octavian Goga, legația de la Helsingfors, cerută lui Nicolae Titulescu în 1928 și, în 1931, o prefectură de județ. Toate, posturi ce asigurau inserția în cercurile influente, încă dominant redundante sub aspect onomastic – cel puțin în diplomatie – toate posturi ce ofereau cumulul de ocazii în primirea unor decorații și frecventarea unor incinte unde ținuta de gală era obligatorie. Ceremonii fastuoase, alternând cu secrete colovii, necunoscute vulgului, dar cât de însemnate în consecințe, aceasta își dorea sau cel puțin ritualul lor mecanic, acela care mărturisește că visarea nu este vis. Biblic, asemenea favoruri revin celui care le-a mai avut, de unde imperioasa nevoie de a te așeza din vreme la rând. Succesul din 1912, nefructificat prin alte demnități, consemna, zece ani mai târziu, impasul, dezastul, imanența unui factor nou pe eșichier. În proiecțiile prospective ale adolescenței, alături de sacrificarea apetisantului mandarin, figura și soluția unei căsătorii bogate.

În filele memorialistice ale lui Mateiu I. Caragiale, anul 1922 este numit al celei mai grave crize din viață, fără alte amănunte. Cu numai un an înainte, totuși, îi apăruse, în *Viața românească*, *Remember*, conceput, tot după propriile-i însemnări,

în 1911, în timpul unor preumblări nocturne la Șosea. Prima redactare a efectuat-o în 1913 – anul cel mai activ al întregii sale existențe, apoi *Remember* trecuse prin remanieri progresive și fusese definitivat în anul 1922. Dar chiar cu un an mai devreme de a concepe *Remember*, deci în 1910, Mateiu gândise, nebulos, cu vorbele sale, *Craii de Curtea-Veche*, la care începuse să lucreze temeinic – într-o sistemă foarte personală – din 1916. Titlul cărții se leagă însă, firesc, de *Curțile Veche*, proză și sonet, datând din 1904, ca și de nedatatul *Salon al iadului*, de acesta cel puțin prin motto-ul: ca la noi la nimeni <ca la neoameni>, referibil la mai târzia sentință a lui R. Poincaré, cu care se deschide cartea *Craior*. . . Este o certificare pregnantă a continuității ideatice mateine, fixată în reperele-i esențiale de la chiar începuturile scrisului său.

Partea întâi din *Craii de Curtea-Veche* era gata înaintea anului 1918; în acel, an Mateiu elaborează, din partea a doua, cel puțin scena intrării lui Pașadia cu Pîrgu în restaurant. Așa cum amănunțit însemnează în *Agendă*, în 1920 a scris călătoria lui Pantazi pe glob, iar în 1921, călătoria lui Pașadia în trecut. Cum notează, a scris, sub puterea inspirației, pe masa de restaurant, în sala de joc, în sala de ședințe a judecătoreiei de pace (zugerăvită în verde!). În 1922, deci în toiul unor ceasuri deosebit de aspre, lucrează la confesiunea lui Pantazi, în cea de a treia parte a cărții. Pasul căsătoriei, intervenția factorului nou, care pune capăt crizei, aduce o amânare a lucrului, dar pune, totodată, la îndemână cadrul ferm, liniștea, sațiul, pentru travaliul de perspectivă și finisare. Acum, în *Agendă*, munca literară este urmărită zi cu zi și aflăm, astfel, că la 27 aprilie 1928 scrie după o plimbare în Grădina Botanică. La 17 mai 1928 scrie la *Gândirea* să i se trimită cineva care să ia manuscrisul, nu al întregii cărți, ci doar al primului capitol. O lună mai târziu scrie (rescrie!) cu anticipație ultima parte, pe care o termină la 24 iunie – cu excepția câtorva pagini ce rămân de

revăzut. În plină ebuliție creatoare înaltă la 20 august 1928, la Sionu, stindardul său, și tot la Sionu, la întâi septembrie, către miezul nopții, termină *Craii de Curtea-Veche*, trimițând manuscrisul la revistă. Însă la 8 septembrie retrage din tipografie ultima parte, spre a o supune unei „curățiri” (épuration) încât abia la 12 septembrie 1928 are copia definitivă a ultimei părți. Totuși, patru zile mai târziu se apucă să transcrie integral *Craii*, în vederea apariției în volum.

Un drum lung, parcă în afara pulsațiilor cotidianului, dar numai aparent, fiindcă în cei 13 ani, între 1916–1928, existența lui Mateiu și-a schimbat în trei rânduri cursul. Dacă în timpul războiului, chiar fără prefectura de județ, Mateiu și-a continuat nestrâmb existența de *dandy*, cu fadele ei satisfacții și cu enormul consum de timp (care, totuși, i-a îngăduit să aștearnă pe hârtie, într-un prim jet, *Craii de Curtea-Veche*), în anii imediat următori stavile de netrecut l-au îndreptat către acea criză fără precedent, cu adâncă rezonanță. Așadar, atunci a cunoscut mizeria nemijlocită, într-o lume care-și râdea, prin chiar rapida și impura ei proliferanță, de scumpul Trecut. Salvarea a venit în căsătoria cu mult mai vârstnica Marica G. Sion, căsătorie pusă la cale de prietenele din cercul de altădată germanofil al lui Mateiu, unde steaua era Virgil Arion, iar agentul cel mai activ Margareta Miller-Verghy, admiratoare necondiționată a lui Mateiu. Distinsa fiică a scriitorului George Sion, cu cinci ani mai vârstnică decât mama lui Mateiu, rămasese fată bătrână după o pasiune nefericită, în prima tinerețe, față de un unchi al ei. Era o persoană foarte apreciată în anturaj pentru caracter, bunătate, fire luminoasă și tact; păstrase ceva dintr-o anumită frumusețe și mai mult dintr-o distinsă prestanță, iubea muzica, trăia retras, avea oarecare avere, destul de aproximativ administrată. Căsătoria, care a scandalizat pare-se cercurile aristocratice, a reunit un bărbat de treizeci și opt de ani, dintotdeauna înclinat către femei mai în vârstă și

în genere debitor progeriei, și o femeie de șaizeci și trei de ani, ce nu avusese parte înainte de alt matrimoniu. Dacă între anii 1916–1919, *Craii de Curtea-Veche* cunoscuseră o primă elaborare, pe a cărei șiră s-a așezat, în straturi, versiunea definitivă, atunci cucoana Masinca Drânceanu se cuibărise, ca prototip de confidentă superioară, de unică prietenă și chiar mai mult, în sufletul povestitorului, încă înainte de apariția Marichii Sion în viața lui Mateiu I. Caragiale. (Foarte sugestivă scena când, citind în sufletul povestitorului vrăjit de Masinca, Gorică Pirgu ținteste cu siguranță deplină în planurile cele mai intime ale acestuia, în așa măsură încât interlocutorul nu are nici măcar puterea de a-i respinge aluziile.) Chiar dacă nu figura în prima versiune a *Crailor*... aceea scrisă dintr-un singur jet, și a apărut după căsătoria cu Marica Sion, ca un omagiu domestic, Masinca Drânceanu este singurul personaj care trece dintr-o povestire în alta, prin toată proza lui Mateiu, și se poate presupune că ar fi jucat un rol însemnat în *Soborul țațelor*. Dacă însă personajul a precedat momentul când artistul a cunoscut-o pe Marica Sion, cum e mai probabil, atunci se naște o altă supoziție, aceea că întâlnind-o pe Marica, bucuros că aceasta îi accepta curtea, Mateiu n-a avut dificultăți să recunoască în ea tipul îndrăgit de femeie, de multă vreme căutat – mai precis, din adolescență. Instalat temeinic în ceea ce supraviețuise vechiului regim, Mateiu I. Caragiale putea acum să se dedea scrisului la birou, cel care „epura” febrilele pagini grifonate pe masa de birt sau în sala judecătorei de pace, putea să se gândească din nou la o „cazare” convenabilă, la un loc de consul, prefect de județ și, de ce nu, de ministru plenipotențiar, putea, mai ales, să se bucure de posesiunea unui domeniu în mijlocul căruia se înălța un impozant conac, demn de stindardul său. Iubea natura cu acea înțelegere specială pe care o au pentru viața negrăitoare mizantropii, gusta singurătatea în mijlocul firii, plenitudinea marilor arbori, triumful vegetației, avusese,

dintotdeauna, sentimente de proprietar, așa încât, o dată statornicit prin conjugiu, și-a împărțit, cu mulțumire, timpul între Capitală și Sionu.

Pentru cel care, în tinerețe, se ferise de femeia tânără ca de mușcătura de șarpe, iar la 38 de ani nu mai arăta tânăr, alegerea Marichii Sion fusese cea mai potrivită. Atât de adâncit în ceremonial și axat pe valori de el făurite și organizate într-un sistem propriu a cărui logică se adâncea în factorul său existențial, Mateiu I. Caragiale deținea și o morală particulară care colorează intens opera lui literară, constituind primul examen al cititorului ce o abordează.

Într-un asemenea atât de complicat caz, examinarea conexiunilor ridică probleme, și una esențială pentru biograf este aceea a refuzului constant al subiectului față de chemările dragostei. În *Craii de Curtea-Vechi*, semnul destinului pentru Pantazi, că este un ales, punctează anume interdicția dragostei, iar când, rău sfătuit de către Ucenic, căci niciodată cel inițiat nu trebuie să urmeze sugestia învățăcelului, Pantazi o cere în căsătorie pe Ilinca Arnoteanu, el este de îndată pedepsit și degrabă expatriat. (Din text nu rezultă că, până la deznodământ, s-ar fi schimbat între Ilinca și Pantazi vreun sărut și pare că la fel au stat lucrurile, dar în împrejurări încă mai stânjenitoare, cu darnica în îmbrățișări, Vanda!) Pașadia nu pretinde dragostea femeilor și nici nu o regretă, încleștat cum e în lupta pentru parvenire, în care femeia este doar o unealtă. Ieșit din cursă, Pașadia practică luxuria, condus de Pîrgu care n-are idei de nobilul sentiment al dragostei. Impresia de mortuar, la lectura *Crailor de Curtea-Vechi*, frapantă, nu vine de la împrejurarea că în această carte se moare, cum se întâmplă în multe narațiuni, ci din senzația, cu mult mai adâncă, de moarte a timpului – or, în orizontul acestuia iubirea este sentimentul efemer prin excelență. Respingând dragostea, Craii se jertfesc măreției Timpului, perenității după care jinduiesc, fiecare în

felul său, și de la care Ucenicul învață. Respinși de mediu și de prezent, Craii își clădesc o lume a lor de protocoale și de reverii, creație mateină în care citim însăși viața lăuntrică a scriitorului. Căsătoria acestuia, răspunzând unui asemenea protocol de prețuire reciprocă și respect al singurătății fiecăruia, a fost, astfel, fericită, armonia între soți remarcată de toți martorii. Ca soț, Mateiu s-a arătat îndatoritor și atent, gata să asaneze reaua administrare a moșiei, activitate pentru care nu avea vreo pregătire, ci numai toată bunăvoința. Grijă cu care Mateiu desenează în tuș, după enciclopedie, unelte agricole mărunte, trecându-le denumirile în limba franceză, socotelile sale agricole, ținute cu o minuție uimitoare, încercările de a reglementa, prin ordonanțe, muncile agricole, prezența sa în momentele hotărâtoare ale recoltării măsoară înălțarea candoare a unui teoretician pe care nu-l înarmează atât realitatea, cât conceptul bine formulat. Când faptele se sustrag calculelor și formulărilor sale, matematic exacte, Mateiu recunoaște corect eșecul, dar propune ca soluție rigidizarea regulamentelor de moșie, întocmai cum birocratul, dat peste cap de realități, ridică un nou zid de norme.

Între salvarea unui smochin opărit la soare, doftoricirea unor galinacee supte de păduchi și punerea pe ouă a unor cloști recalcitrante pe de o parte, iar pe de alta, găsirea de soluții economice, pe timpul unei crize care doborâse pretutindeni prețurile agricole, Mateiu nu operează selectiv. Ca senior, el se simte la fel de angajat în ceea ce este esențial și ceea ce nu prezintă importanță, omniprezent, salvând prin prezență situația – reacția omului cu certitudină. Câțiva ani agricoli buni, culminând cu 1928, îi procuraseră mari venituri, fără să-i modifice modul de trai, care nu era acela al unui consumator. Grosul sumelor le rezerva Marichii, ce-și avea asigurat un buget aparte, cheltuielile proprii, minuțios prinse în evidente, sunt modeste și curente. Ideea de a fi făcut o căsătorie interesată cade

de la sine, la parcurgerea actelor contabileşti ale lui Mateiu, confirmând totodată formula căsătoriei din interes, obișnuită în cercurile aristocratice. Într-o asemenea aspectare, dacă soții nu-și irosesc timpul detestându-se reciproc, îl au la dispoziție pentru orice altă ocupație favorită. Într-adevăr, la 17 noiembrie 1928, Mateiu I. Caragiale predă Editurii „Cartea Românească”, din București, manuscrisul *Crailor de Curtea-Veche*. Editura răspunde afirmativ la 1 decembrie – deci în mai puțin de două săptămâni – (probabil influențată de ecoul pe care-l produsese apariția narațiunii în *Gândirea*) și procedează fără întârziere la imprimare. Primește primul exemplar – nebroșat – la 28 martie și chiar a doua zi volumul apare în librării, dată la care, după calculul său, scriitorul avea patruzeci și patru de ani și patru zile. La 1 aprilie 1929, asistă la Catedrala Sf. Iosif la Misa de încoronare de Mozart. Pe 30 aprilie 1929 apare în *Ultima oră* (an I, nr. 103, p. II) un omagiu adresat lui Mateiu I. Caragiale, alcătuit din cinci articole. Cartea este ridicată în slăvi de literatori tineri care aderă existențial la mesajul ei de taină și protocol, admirându-i necondiționat calitățile de limbă și atmosferă, declarând-o, cum și era de altfel, un unicat, iar pe autor, un Personaj. La 1 mai, scriitorul primește premiul Societății Scriitorilor Români – societate din care demisionează trei zile mai târziu. Foarte conștient de reușita sa literară, autorul recitea cu încântare *Crailor de Curtea-Veche*, mărturisind că, spre deosebire de alți creatori pe care lucrul lor, odată terminat, îi lasă pradă îndoielilor, el resimțea o mulțumire sporită – fie și numai din sentimentul unui mare efort învins.

La 24 și 25 octombrie 1929, Mateiu I. Caragiale începe să lucreze la *Soborul (Școala)*¹ *țetelor*, după cum notează în *Agendă*. În fapt, redactează în trei versiuni foarte asemănătoare prima pagină, scena cu vizita povestitorului –, ce poartă sub braț un

exemplar din cartea sa *Crailor de Curtea-Veche*, – la Masina Drânceanu. Tot ce putem conchide din aceste bruioane este că prozatorul nu intenționa să-și modifice maniera, folosind mai departe persoana întâi, ba chiar renunțând la ultimele precauții privind identitatea naratorului. Instructiv, tema unui sobor de țețe figurează în versuri ale lui Luca Ion Caragiale (*Podăreasa*), rămasă inedite până în anul 1972, dar cu toată probabilitatea cunoscute lui Mateiu, ca și puțină proză rămasă de la mezin.

Încă mai înainte de a începe *Soborul țetelor*, și anume la 18 februarie 1929, Mateiu I. Caragiale scrisese și prima pagină din *Sub pecetea tainei*, apoi altele, în privința cărora ne dă lămuriri, pe zile, în *Agendă*. Lucrul la *Sub pecetea tainei* lasă în suspensie proiectul cu *Soborul țetelor*, pe moment mai ispititor, dar mai dificil, și, credem, mai slab conturat în mintea autorului. Concepută ca o narațiune compartimentată, *Sub pecetea tainei* ușura munca auctorială, îngăduind o avansare epică în sistemul umplerii fagurilor. Totuși, lucrul la această carte, pentru care Mateiu încasase și un acout editorial, s-a dovedit la fel de laborios ca și cele anterioare, cu precizarea că, aici, nu a mai intervenit „peria” finală, istovitoare remanieri, de care moartea l-a scutit pe autor.

Vom rectifica cu acest prilej afirmația superbă a scriitorului că nu începea să scrie un cuvânt, înainte de a avea în minte, până la cel din urmă amănunt, întreaga acțiune. *Sub pecetea tainei*, și chiar prin paginile publicate antum, dezmințe concret ambițioasa profesiune de credință, de sorginte poescă. Concepută pe episoade independente, cartea s-ar fi prezentat, la încheiere, ca o lungă, melancolică și variată confesiune a unui polițist pensionar care gustase din interdicțiile tainei, dar nu într-atât încât să nu vadă și să nu înțeleagă multe, din cele ascunse muritorului de rând. Jocul de reînviuire a ceea ce abia se întrevăzuse, de făurire a tainei din faptul brut, născut cum

¹ În prima variantă.

și unde se întâmplă și astfel sancționat încât să se întoarcă în neant, dacă nu într-un neutral purgatoriu, joc caracteristic prozei mateine, acționează în *Sub pecetea tainei*, și ar fi marcat o a treia etapă în creație, când ponderea textelor n-ar fi atât de inegală, proiectul incert, iar siguranța narativă atât de timidă, semn indelebil că s-a lăsat pe seama condeiului ceea ce tocmai că nu fusese pus la punct până la ultimul amănunt. Proiectul unei monografii, în limba franceză, a contelui Hoditz, figură de mare anvergură în acea sută a optsprezecea care-l pasiona, nu numai că nu a fost finalizat, dar nu s-a materializat decât într-o notă de câteva rânduri, un material informativ. Prea preocupat de insuccesele în ceea ce își propusese în afara artei, scriitorul nu și-a petrecut ultimii ani în febrile căutări artistice. Nu era, nu fusese niciodată, un productiv. Chiar miniaturistul nu ne-a lăsat decât atâtea schițe câte să ne dea o idee despre ceea ce ar fi putut crea, când ar fi fost cu adevărat stăpânit de plăcerea de a face, după cum, la fel, cele câteva intervenții publicistice, din aceeași perioadă, ne indică un condei perfect pregătit, însă neinteresat să se manifeste.

Vălul de tristețe ce căzuse asupra lui Mateiu I. Caragiale, în ultimii ani de viață, pe un fond depresiv mai vechi, era, din punctul său de vedere, cu totul justificat, dar când parcurgem *Agendele*, ajungem la impresia că, dincolo de toate dificultățile materiale, în ultimul său pătrar de viață nu a dus propriu-zis lipsuri, iar dacă și-a restrâns mult cheltuielile, a procedat astfel din chibzuință și pentru că era conform cu anumite reguli de comportament pe care și le impusese. Viața sa zilnică nu se îneca nici în plictis, nici în anonimat. Bunăoară, omul de lume este invitat la serate muzicale la Palat, frecventează înalta societate, unde face cunoștințe de soi (la 23 martie 1929, în casa Michaelei Catargi este prezentat prințului Charles-Antoine de Rohan), participă la *garden-parties*-uri refuzate burghezului de rând (la 10 iunie 1929, la principele Brancovan), invită la el

acasă comitetul Asociației muzicale, instituție culturală din care de altfel făcea parte, și asistă la concertele valoroasei orchestre în sânul căreia se producea, cu lieduri, Eliza Băicoianu. Audiază concerte în case distinse – la C. Manu, la Irina Procopiu – între cunosători. Amator de ordine, fire metodică, paseistul declarat păstrează programul fiecărui concert, iar când intervine vreo schimbare în ordinea execuției, face cuvenita modificare, cu precizări și acolade. Ca spectator, nu coboară sub un anumit prag: se duce la Operă, unde însă se prezintă *Năpasta*, la teatru, la premiera unei piese scrise de doi dintre prietenii săi. De mers la cinematograful nu pare a fi fost vorba. Nu-și consumă timpul la spectacole de agrement, cu vizite de toată ziua, nu ține casă deschisă, ceea ce face excepția cu atât mai memorabilă – un dejun oferit editorului său la *Gândirea*, Cezar Petrescu. Are prieteni puțini, selectați, verificați; lipsa lor prelungită nu-i provoacă neliniști. Căsătorit, renunță la viața de noapte, înlocuind-o cu aperitivele în oraș, cu sindrofii, dar și acestea cu tâlc. De pildă, reveionează cu profesorul Francis Lebrun, artizanul decorării lui cu Legiunea de onoare. Îi dăruiește cărți rare, ornându-le cu miniaturi și dedicații somptuoase în limba latină, iar de la țară îi trimite ouă și păsări, îmbinând frumosul cu utilul. La parte la banchetele, în cerc restrâns, ale Societății Scriitorilor, cu prilejul primirii unor confrăți străini – francezi – Colette, Maurice Bedel, C. Rey, ca unul căruia îi ajunsese la ureche zvonul că ar fi urmat să fie ales președinte al Societății Scriitorilor. Bineînțeles, se sustrage participării la popularele șezători, motivând obligațiile sale de moșier, nu chiar atât de presante.

Monden, într-o măsură mereu rezonabilă, cel ce aparținuse încă din prima tinerețe unui club de marcă – nu spune care, căci nu era Jockey-ul – frecventează cursele de cai, urmărind Derby-ul român, ia mese la restaurantele renumite din epocă, verificând și adevărul cuprins în proverbul cu mărul laudat, călătorește de plăcere în regiunea Sibiului, de mai multe ori,

încredințat cum era, că de acolo s-ar fi tras, trece și granița în Italia, în speranța de a-l convinge pe Nicolae Titulescu să-i acorde o legatie, iar dacă asul diplomației noastre și-ar fi pierdut o clipă umorul și i-ar fi satisfăcut dorința, atunci este sigur că ar fi răbdat cu succes negurile finlandice, s-ar fi supus bucuros lungilor tăceri ale celor mai albe nopți, în așteptarea Trandafirului alb. Bărbații politici nu-l ignoră – în mașină, în drum către generalul Averescu, Octavian Goga discută cu el politică. Este cunoscut și de către bancheri, care îi deschid credite – Blank îi face chiar favoruri – și de către oamenii de afaceri, în căutarea de capitaluri și de gir. Prețuit cu adevărat este însă de către scriitori, și nu de oricine. Adrian Maniu, Ion Pillat, Cezar Petrescu, Nichifor Crainic, Ion Barbu sunt fideli săi, iar, mai târziu, tineri din generația următoare, nu mai puțin valoroși. Nu încurajează însă prozelitismul și-l tratează cu oarecare răceală pe entuziastul Ion Barbu. Cu tatăl poetului, magistratul Barbilian, urmărește nu știu ce procese de pământ sau de datornici, căci este și nițel om de afaceri: încasează rente, dobânzi, cumpără și vinde acțiuni, desface bijuteriile unei prietene mai vârstnice – cu un comision de peste 100% – face oarecari investiții la Sionu, în limita necesităților și ține cu strictețe socotelile, la țară și la oraș, năzuind să încheie fiecare an cu un cât de mic excedent, toana miniștrilor de finanțe.

Convins că avariția și noblețea fac una singură, cuprinde în bilanțul unui an, într-o rubrică, și cheltuirea sumei de zece bani, și am fi zguduiți și convinși, dacă la același capitol *diverse* n-ar figura apoi o sumă ceva mai ridicată, de douăzeci de mii de lei. Nu admite să fie tapat – reminiscență din anii de nevoi – urmărește cu strășnicie restituirea celei mai neînsemnate datorii, reclamă un birjar care-i taxase prea piperat o cursă cu trăsura, obținând prin intervenție judecătorească restituirea diferenței, dar n-are replică la pierderea a aproape două sute de mii de lei, prin poprire și conversiune.

Ca unul care cunoscuse gustul mizeriei, poate chiar al disperării, ținea să aibă rezerve și scotea banul fără plăcere. Unul din motivele de dezaprobare a tatălui său, care a dus la ura necurmată, am zice chiar conștiințios întreținută, credem că a fost împrejurarea principală că I.L. Caragiale nu și-a conservat, statornicit și amplificat averea, moștenită de la defuncta Momuloaie. El unul nu a vândut un singur pogon, strângând, cu stoicism, cureaua, în folosul domeniului. Pentru Mateiu I. Caragiale, averea era o necesitate socială și opera emblematic, necesitând a fi întreținută, ferită de fluctuații.

Atent la înfățișarea exterioară, pe care și-o studiaza cu panterie în tinerețe, cu stăruință la maturitate și cu rutină pe clinul vârstei a treia, se înveșmântează numai în stoffe de bună calitate, evitând, precum Brummel, aparența de lucru nou, folosește bastonul – din bambus –, poartă ac de cravată cu briliante și inel cu piatră gravată. Credincios acelei eleganțe asupra căreia deschisese ochii, nu sacrifică modei, nu adoptă cupa suplă care arcuiește mișcarea și ascunde defectele trupului, ci cultivă mai departe rigida redingotă, vestonul strâmt, palăria de formă tare. Psihanalistul diagnostichează, în această maltratare a corpului, devierea unui protest, un răspuns agravant la petițiunile fiziologiei. De altfel, total inhibat în senzualitate, insul se profilează, compensativ, pe bucătăria fină și crește ponderal. Îmbrăcat ca în zilele noastre îl vedem doar în ultima fotografie, aceea unde pozează, parcă amestecat de lumină, în mijlocul tinerilor săi admiratori. Toate acestea dezmint în fapt și admit în idealitate portretul de garderobă pe care i l-a făcut G. Călinescu în *Istoria* sa. Ștefaniei Velisar, Mateiu I. Caragiale îi lasă impresia diavolului, așa cum i s-a înfățișat lui Ivan Karamazov, iar pictorița Lucia Demetriade-Bălăcescu și-l amintea – dar printr-o deplasare de personaj – cu perucea roșie. El însuși se descrie, în *Jurnal*, în rânduri emoționante, asemuindu-se cu o casă de raport delabrată, de pe strada Carol, pe

lângă care, mânat de un sentiment de nostalgică solidaritate, îi plăcea să treacă. Edificat că nu va îmbrăca jacheta roșie și bicornul diplomatului, că nu va depăși gradul de cavaler al Coroanei României – o cinste ce se întorcea în deriziune – și nu va fi niciodată răsplătit cu Steaua României, iar, mai în genere, cu nici o altă decorație, respins în amor – unul târziu –, și încă într-o formă lipsită de delicatețe, își purta cu oboseală hainele lustruite, sfidând iarna într-un demiu subțire – asemeni junkerilor din mult răsfoitul *Almanah Gotha*.

În *Remember*, povestitorul termina tocmai școala hoinărelui, își putea permite să înnopteze în natură, în *Craii de Curtea-Veche*, studentul întârziat este un Discipol, în *Sub pecetea tainei*, persoana înstărită care-l provoacă pe conu Rache să-și depene amintirile este încă tânără față de interlocutorul septuagenar, iar în *Soborul țătelor* coboară din birjă un autor consacrat, în vârstă de 44 de ani. Pe atunci, omul de lume mai mergea la strand, făcea lungi plimbări de întreținere, într-un armistițiu de perspectivă cu sine însuși. Mai pe urmă, curajul l-a părăsit. Dinamica vieții, în prima jumătate a deceniului al patrulea era, firește, alta decât cea de astăzi, așa încât, cu adaosul orelor de lectură la Biblioteca Academiei, agenda sa era destul de plină. Dar, de felul lui, omul era pesimist. Întors în sine, rău impresionat de rezultatul unor introspecții al căror lux și-l oferise, se gândea, încă din anul 1925, la un „mecanism nou“, prin a cărui punere în aplicare să-și revoluționeze existența, purificând-o, rășluind obsesiile trecutului. Cu adâncirea sondării, „noul mecanism“ va deveni *Aera nova*, fomulă de doctrinar, din care s-ar deduce că Mateiu se guverna ca pe o feudă, mereu încrezător în magia normelor. Aceste încercări de rupere a continuității printr-o renaștere autocomandată lovesc grav în legenda unui Mateiu I. Caragiale mag sau inițiat, într-un cerc de Frați-Cavaleri, stăpâni pe cifruri și mijloace, pe cât de solidari, pe atât de misterioși.

Aera nova desemna, în linii precise, un mănunchi de reguli de conduită ținând dezințoxicarea și recuperarea insului, datat cu oarecare exces vieții bune. El urmărea o reluare în posesiune, prin regim, în vederea încheierii procesului de „descanaiare“, țel mai vechi, căci ideea descanaierii îl preocupa încă din adolescență.

Amănunt semnificativ pentru seriozitatea examenului, Mateiu nu mai învinovățește lumea înconjurătoare de insuccesul suferit, ale cărui cauze le află în sine. Substanța insuccesului, însă, îi rămâne învăluită, rădăcinile răului nu se lasă smulse, recidivele îl demoralizează. Iată și simptomul, printre altele: în plină cură de vindecare prin spirit, subiectul regretă cu aceeași acuitate de dinaintea revelației ratarea loviturii, cei 80 000 de lei pe care ar fi putut să și-i însușească, fără risc și efort! Prin urmare, reforma nu atingea zona revizuirilor morale, ci acuza erorile de perspectivă ale trecutului, pe coordonatele odată pentru totdeauna fixate în perioada digerației lecturii *Arivistului*. Aruncarea din nacelă a buteliilor cu vin și a butoișelor cu bere, a proviziei de ceai și cafea, a pachetelor cu tutun dovedea spasmul unei voințe vulnerate, geloasa aplicare asupra singurului tărâm rămas sub control: propria persoană. Fie din pricina maladiei care se instalase și pe care, pe semne, o favoriza brusca schimbare a regimului arderilor de pe urma părăsirii unor deprinderi înveterate, fie din cauza rapidei îmbătrâniri a unui gerontofil cu senzualitatea complet inhibată, comunicatele de triumf prin respectarea noilor opreliști sunt dezmințite chiar de a doua zi. Relatările ce succed, în *Jurnal și Agendă*, consemnărilor bunelor momente de luciditate numesc tot mai apăsătoare stări de depresiune melancolică. Pasiunea nestăvilă pentru E.B. își va fi avut și ea partea demolatoare, cu toate că se înscrie mai curând între etapele dezarticulării unui sistem de apărare străpuns pretutindeni. În fine, acțiunea contrariilor, în ultimii ani de viață ai scriitorului,

devine tot mai nocivă, unitatea ce se naşte din ele, mai problematică. Bărbatul galant care trimite 120 de garoafe femeii de care este îndrăgostit, minţindu-se că vrea să o seducă la rece, întocmeşte apoi lista cheltuielilor în pierdere, în lei şi monedă divizionară, plănuieşte răzbunări meschine – galicism mult prea literal tradus prin „a pune un iepure“ etc. La o reînnoire prin artă nu a meditat, totuşi aceasta ar fi putut fi calea. Afirmaţiile din presa vremii că ar fi căzut fulgerat pe când lucra la o operă de mari proporţii – capitală, în limbaj gazetăresc – ţin de mitologia profesiunii, ca şi basmul, tot pe atunci încheiat, că Mateiu I. Caragiale s-a stins din viaţă fără să fi fost îndeaproape cunoscut de nimeni.

Ultima însemnare din *Jurnal* (25 februarie 1935) încheie, cum spuneam, actul de acuzare la adresa părintelui său, probă că, departe de a se fi limpezit, omul lupta din greu cu fantasmalele sale. Cea din urmă însemnare din *Agendă*, antedatată 28 iunie 1936, trecea în revistă Ordinele primite şi propunea un memento de aniversări. În îndreptarul anului al cincizeci şi unulea de viaţă, sub deviza precumpănitoare – *cave, age, tace* – se rânduiau, cu mici variaţii, aceleaşi indicaţii de comportament din anii precedenţi. Cea din urmă: *Style*. (Deci ca o deprindere, şi încă pusă sub observaţie, nu ca un firesc dar al genelor, cu toată majuscula!) Dar, la 17 ianuarie 1936, la orele unu noaptea, Mateiu I. Caragiale înceta din viaţă, în urma unei congestii cerebrale. Semnele premonitive nu-l înşelaseră, dar teoreticianul nu izbutise să exorcizeze moartea, prin magnetismul spiritului. Vom nota gestul văduvei, în acord cu opiniile defunctului, de a împiedica ţinerea de discursuri la înmormântare. Dintre necroloage, cel al Margaretei Miller-Verghi, unde credincioasa prietenă vorbeşte de robusteţea fizică a lui Mateiu I. Caragiale, clădit să trăiască o sută de ani, de dragostea lui pentru natură, de vocaţia sa de cultivator al pământului, i-ar fi plăcut probabil ilustrului dispărut: pare dictat de el. În donaţia pe care

Marica M. Caragiale a făcut-o lui Saint-Georges, pe lângă acte şi manuscrise, a alăturat articole din periodice, cupuri, precum şi stocul de mesaje de condoleanţe. În zecile de scrisori şi cărţi de vizită, cele mai multe de la prietene ale Maricăi, defilează nume răsunătoare ale protipendadei: Argetoianu, Băicoianu, Bossy, Budişteanu, Berindei, Băbeanu, Cernovodeanu, Economu (Lakeman), Filitti, Manu, Mitilineu, Ottescu, Rosetti – o întreagă formaţie pe care, cu osârdie, Mateiu ar fi trecut-o în *Efemeride*, într-o ideală perindare fără sfârşit a timpului. Între telegrame, una anume, prin laconismul celor trei cuvinte, reţine indefinit atenţia: „Bunul lui Uhry“...

Dacă, încă din adolescenţă, Mateiu I. Caragiale îşi propunea să devină scriitor şi-şi anunţa chiar prietenul, pe N.A. Boicescu, ar fi scris o mare parte dintr-un roman de moravuri – în limba franceză –, ceea ce ştim cu siguranţă este că, în aceeaşi perioadă, începuse să scrie versuri. Ciclul *Pajere*, debutul liric al poetului, versurile sale din anii 1904–1914, primă şi unică tentativă, a fost pregnant caracterizat chiar de către autorul ei, în mai târziu roman *Craii de Curtea-Veche*, drept „o minunată tâmplă de icoane“, cu precizarea că migălise la cea operă cu o osârdie aproape cucernică.

Placheta cuprinde douăzeci de piese lirice, dintre care 15 sonete, unitatea fiind asigurată prin confluenţa factorilor tematici şi de realizare artistică, şi unii şi alţii concentraţi şi exclusivi, iar aceasta în ciuda a două evidente straturi de inspiraţie, corespunzând la două vârste poetice şi, în subsidiar, la două modalităţi de creaţie în registre oarecum diferite. Una dintre vârste, dominată de motivul dinamic al cuceritorului barbar, întemeietor de seminţie (*Lauda cuceritorului, Prohodul războinicului*), perpetuat în chipul voievodului înfrânt, dar nu şi dezarmat (*Noapte roşie*) sau preschimbat în umbră resipiscentă (*Sihastrul şi umbra*), alternează cu o alta, mai izbutită estetic,

mai matură, dar mai statică, a „icoanelor“ propriu-zis, tematic caracterizate de sonetul *Curțile Vechi*. Este vorba de un octuor de portrete, alcătuiind miezul culegerii: *Călugărița, Boerul, Aspra, Înteptul, Trântorul, Cronicarul, Domnița, Dregătorul*.

Modalitatea preferată de exprimare este a invocării impersonale, manifestată în ambele categorii de circumstanță – și chiar în *Lauda cuceritorului*, unde vocea care-și preamărește stăpânul e a unui anonim – iar cea secundară grăiește la persoana întâi, în *Clio, Grădinile amăgirii, Întoarcerea învinsului, Mărturisire, Dormi...*, *Singurătatea*, elegiac, dar pe un ton minor, nedeliberat vetust. Dimpotrivă, vetustitatea vocii impersonale este programatică, sacrală, certificând o opțiune și chiar o concepție filosofică a existenței, de tip contemplativ.

Forma fixă a versului – sonet, terține, catrene, mașinăria poemelor lungi, în strofe regulate – înlătură orice bănuială de procedee moderniste la poetul care apărea pe deplin format, în limitele sale, încă din 1904, și ca atare închis la chemările unor tendințe care tocmai se dezvoltau, în direcția versului liber, a instaurării de ritmuri nedebitoare rimei etc. Cu atât mai lesne se dă pe față inspirația livrescă, de un tip mai nou însă decât la înaintașii săi în teme istorice, ca Gr. Alexandrescu ori Dimitrie Bolintineanu. De unde apropierea ce s-a făcut cu Dimitrie Teleor, mai modern acesta, însă slujit de o conștiință estetică inferioară.

Nexul artistic, așa cum rezultă din sonetul ce prezidează ciclul, *Clio*, ar fi, la o primă vedere, ispitirea trecutului, în scopul resuscitării lui, prin alte mijloace decât sursele istorice (livrești), și anume prin medierea intuiției simpatetice, care deschide poarta simbolurilor. Citirea naturii ar întinde cheia istoriei, ceea ce echivalează cu tema unei revanșe a naturii, prin calitatea acesteia de a se reproduce revenitor. E vorba de o anumită natură, deci, de un tezism mai complex decât simpla comuniune cu firea, în clipe de elevație. Consecința este că

fermecătorul tablou naturist, de genul „*ut pictura poesis*“, nu spune nimic poetului, încât nu vom întâlni în opera sa lirică succesiunea anotimpurilor sau slăvirea miracolului firii, izvorul, muntele sau marea, elementele, ci acea natură anume ce înfăptuiește miracolul întoarcerii în vreme, iar timpul acesteia este amurgul și noaptea, amurgul rug de purpuri, noaptea roșie, iluminată de incendii, tragică prin urmare, purtând stigmatele osândeii, solidară omului, păcatului acestuia. Imaginea norilor îngrămădiți, în care ochiul vizionarului citește (descifrează!) o înclăstare de pajere cu zgriptori, a dezmoșit multe condeie critice, nu întâmplător, și ea poate fi interpretată la mai multe niveluri, de la cel elementar al oricărui conflict între entități rivale care-și revendică un teritoriu, până la metafora lui Gaston Bachelard (*L'Air et les Songes*), discernând în îngrămădirea de nori o scară la cer! Oricum ar fi, în lirica mateină, natura e un dat uman, cu specificarea că, în schimb, omul este categorial, ilustrativ, ca frunza trecător, perpetuându-și damnarea existențială, dacă nu chiar cea originară.

Melancolia celui care contemplă cu scepticism devenirea naturii umane primește o compensație dulce-dureroasă în spectacolul naturii înseși, al acestei naturi angajate, încât în sonetele lui Mateiu cunoașterea naturii devine o mare alegorie istorică, producătoare de piese omenesti asemănătoare figurinelor de orologii, animând din turnul primăriei piața cetății. Comportamentul *Domniței, Asprei, Cronicarului* este canonic, de scurtă poză în fața privitorului, clipă de șoc în vederea căreia păpușa e înzestrată cu toate însemnele după care poate fi identificată, înainte de a se retrage de-a-ndaratele, cu efect, în ramă – sau în raclă. Personajele nu au onomastică, dar au rang, clironomie, ființează prin și conform rangului și tot prin mijlocirea acestuia li se adresează și destinul, pe un număr de trepte, acordându-le năpastele ce nu pot lovi decât de la o anumită înălțime sau satisfacțiile pe care nu le pot visa muritorii de rând.

O asemenea societate, din mai multe secole ale unei aceleiași fizionomii istorice, nu pretinde nici toponimie – în sonetul *La Argeș* chiar, reperul peisagistic de recunoaștere e nul, iar exemplul unic. Concepute emblematic, aceste marionete au numai identitatea mesajului lor concentrat, hieratic, care este acela al sensului amalgamat al binelui și răului în fire – în istorie, dacă firea este istorie – al conviețuirii într-o singură alcătuire a contrariilor de neîmpăcat, într-o încălestată dispută, al unui tragism de fapt, implicit. Poetul nu este deci slăvitorul vreunei epoci de aur, nu cântă aurora de la Rovine, nu doinește timpii inocenței, el se statornicește într-o istorie de la început corodată de morbul corupției, al extincției. Cuceritorul moare săgetat prin trădare, care există dintotdeauna, virtutea lui fiind o cruzime fără margini, pe care o vor pierde urmașii, cruzi și ei, dar nu îndestul!

Viziunea aceasta, dominantă și foarte limpede exprimată în *Pajere*, nu este generală: pe alocuri nota idilică (parodică?) își face loc: „Și-n tăinuia culă, ținind priviri violene./ Zămbesc către domnițe boeri cu lungă barbă./ Purtând pe naltă cucă surguciu cu mândre pene“ (*Curțile vechi*), marcând, ca la orice artist, tirania inspirației, vacanța ideologică. Așadar, pe alocuri, tema norocului schimbător (*fortuna labilis*) este lăsată deoparte; dar ca o excepție.

Față de tehnica de frescă a *Pajerelor*, poeziile mai personale, dar mai departe hieratice, din categoria *Laudei cuceritorului* ies din cadrul amintit, printr-un anume dinamism epic. Cuceritorul nu are a ispăși păcatele înaintașilor, el este, și chiar din punctul de vedere al eredității, pur, liber, nou (*homo novus*), având câmp deschis pentru comiterea fărădelegilor al căror stigmat va veșteji spița urmașilor. Paradoxal, nici aceștia nu vor plăti atât crimele înaintașilor, cât propria incapacitate de a spori infernalul portofoliu. Ei sunt păsări de pradă, pajere, trăind din omor și jaf, și pier atunci când o specie încă mai lacomă –

zgriptorii, altfel de pajere – îi atacă, de la neam la neam. Imaginea din *Clio*, a respectivei încăleștări, se întâlnește și în ciornele, datând probabil din aceeași perioadă, ale primei încercări românești a lui Mateiu, vizând prăbușirea copacului Măgurenesc. Bătrâna Ana (Măgureanu), părăsind țara, privește pe geamul vagonului norii, involburăți în încăleștare. Mateiu a transpus în versuri o metaforă pe care o și crease, în proză, întocmai cum avem și o versiune în proză a *Curților vechi* – fragmentul *Les vieilles résidences*. Împrejurarea ne spune multe despre conceptualitatea poetului, despre statornicia și puținătatea motivelor sale artistice, cu o atât de marcată pondere.

Avem de-a face, astfel, în *Pajere*, cu un timp mitic, căruia îi succede altul parabolic, acesta în atingere cu prezentul din poeziile de lirism intimist. Migălitele chipuri omenesti, pe care heraldistul le realiza și în acuarelă, apar asemeni figurilor de tarot, cărților de joc cu capete răsturnate. *Domniței* îi răspunde *Aspra* – o domniță care s-a realizat, se știe cu ce foloase! *Înțeleptului* i se așează vis-à-vis *Cronicarul*, primul poate alfabet, al doilea neștiutor în arta de a trăi, *Trântorului* becnic îi revine *Dregătorul* neobosit – în rele, iar *Călugărița* își află un corespondent ideal în *Boer*. Iconic, personajele nu apar în perechi, fiind mute și singurate, cu toate că se supun acelei dialectici care le opune prin asemănări. Tehnica contrastului operează din plin și va fi o constantă a personajelor prozei mateine din contemporaneitate, o dovadă în plus a fidelității creatorului față de plăsmuirile sale. Persistența prototipurilor va asigura unitatea caracteristică a întregii opere mateine, poezie și proză. În *Pajere*, panopticum-ul figurativ alcătuiește un compendiu istoric ce-și suficiază tipologic, ba compune chiar o istorie fabuloasă, de o certă tendențiozitate, a cărei atmosferă îl apropie pe Mateiu I. Caragiale, ca precursor însă, de curentul gândirist, căruia, artistic, i-a supraviețuit apoi.

Într-adevăr, pendulul bate timpii echivoci ai unui impas metafizic în fond, un fel de rău fără nume, cum a spus mai târziu Lucian Blaga, colorând tărâmul și oamenii pe care acesta îi naște. Un spațiu inviolabil, înlăuntrul căruia sunt simultan enunțate o teorie a imaginarului (și deci și a artei, literaturii!) și o implicare a creatorului în eposul național. Sub acest raport, *Pajere* reprezintă o operă de o remarcabilă valoare, pe care am putea-o socoti la capitolul celor mai izbitute sonete din literatura românească, dacă am comite eroarea de a le categorisi la capitolul, minor, al sonetismului.

Curtile vechi fac legătura între poeziile cu aspect formal parnasian, impersonale și „reci“, și cele îndatorate simbolismului, în care eul liric întreprinde efortul „fierbinte“ de a se exprima cu directă trimitere la sine, sfortare ce displace într-atât firii poetului, încât o temperează, anulând-o în parte, prin varii procedee. În *Grădinile amăgirii*, în *Întoarcerea învinsului*, eul poetic se adresează sieși ca unui tert, cultivând cea de a doua persoană. În *Dormi*, această a doua persoană nu-i mai aparține deloc, este o defunctă, concentrată replică, dacă vrem, în meșteșug, la *Mortua est!* În *Sihastrul și umbra*, eul divizat dialoghează, dublul său provenind din categoria „icoanelor“ istorice, încât o punere în discuție a propriei condiții avem numai în *Singurătatea* unde, însă, întregul eu, prin vocile sale reunite, face corp comun cu personajele din sonetele figurative: „Că margini nu cunoaște păgâna-mi semeție,/ Afară de trufie nimic n-avut-am sfânt,/ Mi-am răzbunat printr-însa întreaga seminție...“ etc. De altfel, în aceeași tehnică a dipticului, *Sihastrul și umbra* și *Singurătatea* se dispun la un loc, întocmai ca toate celelalte piese din *Pajere*, în aceeași viziune binară, cu excepția uneia singure, purtând titlul lipsit de echivoc: *Mărturisire*. Din întreaga operă poetică a lui Mateiu I. Caragiale, *Mărturisire* propune unica introspecție nemijlocită, mai precis singura declarație despre starea proprie, la persoana întâi vorbind, adică în modalitatea

lirică directă. Numai aici și atâta și-a îngăduit poetul să spună: „Sufletu-mi e o...“, și „Sufletu-mi e un...“, cu atâta concretețe câtă admite instrumentarul simbolist. Este un caz fără precedent de pudoare lirică sau, eventual, de mascare, întrucât, lăsând la o parte modalitatea persoanei întrebuințate, mesajul liric este mai departe unul general.

Dar economia extremă a propriei persoane ca erou liric demonstrează clar împotrivirea tenace a unei firi aristocratice față de exhibiționismul de structură al artistului liric, explicând și din care motive anume, poetul și-a încheiat activitatea cu *Pajerele*. Pur și simplu, istovise căile de deghizament, dăduse de fundul garderobei, încât mai departe ar fi însemnat să se expună nud, ca statuia amiralului, pe soclu, ceea ce nu intra cătuși de puțin în vederile sale.

Cu greu smulse, versurile cu caracter intim (și nu intimist, căci și acestea sunt atât de puțin personale pe cât e posibil!) sunt și cele care datează, fiind cele mai lăsate pe seama genului, în voia metricei și a unei foarte convenționale simbolici. Fiindcă este de subliniat că în autoportret, poetul este mai debitor decât oriunde locului comun – sufletul ca o mare moartă, ca un turn în ruină, ca o floare rară, ca o cântare îndepărtată, ca o candelă uitată, tot atâtea simboluri tocite, grafiind un eu global și nu un profil, deci o evaziune din unica apariție în câmp deschis! Iconarul acceptă regula anonimatului, ca unul care respectă canoanele, cu toate că nu s-a putut abține să se schițeze și pe sine, sub un veșmânt sau altul.

Este un fapt banal acela de a recunoaște în personajul liric pe autorul lui, pe cât de adevărat ar putea fi și, în esență, de neinteresant, însă nu putem să nu fim frapați de asemănarea tipologică a tuturor personajelor masculine și feminine, din *Pajere*, cu Mateiu însuși și apoi, chiar între ele, în consecință. Reprezintă acest factor unificator, de sinteză, fructul concepției

artistului sau numai mizeria funciară a unei obsesii? Iată o întrebare fără răspuns...

Măiestria artistului se revelează prin contact și se revelează prin inventarierea mijloacelor sale stilistice. Acestea sunt, manifest, dintre cele mai obișnuite, cu eliminarea gradației în profitul poantei, pe de o parte, pe de alta implicând eliminarea metaforei în avantajul comparației. Epitetul, desprins din text, ca adjectiv/adverb, cel puțin, e de-a dreptul dezarmant, tot ce poate fi mai puțin artistic: „vedenii strălucite“, „uriașe stoluri“, „obosit suflet“, „negrul vâl al nopții“ – numai în sonetul *Clio*. Cu toatele aparțin unui versificator tradiționalist ce nu a cunoscut măcar experiența eminesciană, unui întârziat post-pășoptist care emite „zale-aurite“, „mândrul sânge“, „aprigul chin“, „visul spulberat“, „năprasnica văpaie“, „deșarta mângâiere“. Sintaxa este prozaică, mecanic arhaizantă („Mult bătrân e...“ – *Boerul*, „Bătrânul amintirea își deapănă și-o scrie“ – *Cronicarul*), rima e predominant săracă, de felul vâpăi-văi, senine-line, sbor-ușor, unele versuri par alexandrini tălmăciți trudnic: „Nu te lăsa ca pradă să cazi înstrăinării“, și este sigur că nici o intenție parodică n-a prezidat creația mateină, sinceră în esență, adică răspunzând unei convingeri. Singurul simbol de certă originalitate este cel din *Clio*, al încheștării dintre pajere și zgriptori, rapace de același soi. Este, astfel, de înțeles, puținul caz pe care l-a făcut critica contemporană poetului, de *Pajere*. Chiar susținătorul său cel mai advocațional, Perpessicius, care a fost și editorul *Pajerelor* în volum, nu scrie în prefața sa la ediția de *Opere*, Mateiu I. Caragiale, din 1936, decât aproape un rând despre *Pajere*, „stihuri dăltuite voevodal“. Tot atunci, E. Lovinescu, în cel de al treilea volum al său de *Memorii*, scria că arta lui Mateiu s-a concentrat într-o singură carte, numind *Craii de Curtea-Veche* și analizându-i incantația, coloarea, pitorescul, tonul evocator, larg muzical, suavitățile poetice, dar trecând sub tăcere premergătoarele *Pajere*. Pompiliu Constantinescu

numea ciclul matein „dărz exercițiu de strictă poetică parnasiană“, pe când G. Călinescu, văzând în *Pajere* niște „portrete bizantine“, le așeza deasupra creației lui Teleor, dar imitate după acesta. Mai receptiv, Șerban Cioculescu sonda sursele inspirației formale mateiene în sonetele lui Heredia, pentru ca tocmai în deceniul al optulea să le declare cele mai înalte sonete ale liricii românești. În schimb, Vladimir Streinu amintea că autorul *Pajerelor* le considerase ca pe o experiență de tinerețe și le caracteriza drept „frânturi dintr-o frescă“.

Or, remarcabilă și din plin izbitoare la *Pajere* este calitatea lor estetică nouă, rezultând din fuziunea unor materiale puțin valoroase în sine și dintre cele mai curențe. Poetul deține imperios o zicere proprie, un ritm poetic inconfundabil, suveran și pregnant, în paralel cu o plastică dintre cele mai rafinate, ce înfrânge mijloacele folosite la realizare, supunându-le unei viziuni. Sonetele lui Mateiu Caragiale au o muzicalitate directă și una secundă, mai insinuantă, ambele, suprapuse, nasc relief, taină, multiinterpretabilitate. Pentru criticul-lector al zilelor noastre, familiarizat cu opacizarea sunetului în vers, cu voitele poticniri ritmice, cu aspectul de tronson al produsului poetic, programatic nefinisat, cu lirica despletită sau, dimpotrivă, concentrată în așchii de gheață și în cristale ultime, împăcat cu desacralizarea artei poetice, sonetul matein atinge miracolul unui echilibru aproape carnal, unde contrariile se congratulează, într-un efect euforic ce scapă analizei la pas și care mai că întunecă mesajul etic și istoric, profund rezervat, al culegerii.

Pajerele pot fi, prin urmare, cu egală justificare, coborâte jos de tot, ca un exercițiu preliminar, și atunci poetul Mateiu I. Caragiale este căutat în ceea ce s-a numit, cu o licență, proza sa poetică, din *Remember* și din *Craii de Curtea-Veche*, sau înălțat cât de sus, pe tronul marilor noștri poeți. Caracterul exemplar al liricii mateine îndeamnă la nota maximă, particularitatea sa îngustă, la verdictul mediocrității. Însă tocmai de

mediocritate nu poate fi vorba în *Pajere*, care reclamă totul sau nimic. Orice antologie a liricii românești care ar ignora sonele mateine s-ar sărăci ireparabil și fără motivație. Obșteasca împrejurare că *Pajerele* cheamă fiecare generație de cititori la o lectură proprie certifică anume caracterul clasic al acestei lirici, exemplu rar de product artistic în care autorul a izbutit exact ceea ce și-a propus. Dacă *Remember* nu s-ar constitui într-o creație atât de singulară în chiar opera lui Mateiu I. Caragiale, atunci am putea spune că toate temele viitoare ale prozei mateine se află în nuce în *Pajere*, iar unele dintre ele îndeaproape vestite, asemeni motivelor muzicale ce se construiesc pe parcursul unei simfonii, după ce nuclee și părți din ele au răsunat de la primele măsuri.

Dacă în *Pajere*, Mateiu I. Caragiale a practicat ceea ce George Steiner (*După Babel*) numea „strategia acumulării de trecut“, *Remember*, conceput în perioada când artistul scria încă versuri, cu mitologia personală știută, și când probabil că-l concepușe pe Mihnea IV, vlăstarul din urmă al copacului măgurenesc, reprezintă mai departe o meditație pe seama trecutului. Al unui îndepărtat, omagiat ca și înainte, al celui apropiat, pus sub acuzație, sub semnul decadenței. Trecutul depărtat este reînviat prin mijlocirea unui personaj iscat parcă din pânzele pictorilor de epocă, personaj care, de altfel, se recomandă ca Aubrey de Vere, urmaș al unei familii de impresionantă vechime, trecutul apropiat prin medierea unui Povestitor, care glăsuiește la persoana întâi. Conflictul dintre timp se va rezolva în favoarea tainei, adică a celui îndepărtat, trecutului apropiat, punte și teren de contaminare, i se va aplica tactica pământului pârjolit, prin care va fi împins în zona fabuloasă a indeterminării, un mod artificial dar sigur de a fi, la rândul său, învechit. Când îl privește pe eroul povestitorului, pe sir Aubrey de Vere, acesta va suferi tratamentul pe jumătate cucernic, pe jumătate crud, decelabil și la personajele din *Pajere*, autorul, pe mâna

povestitorului, rămânând același slăvitor necondiționat, dublat de un impenitent denigrator, trăsătură mateină tipică. Eroul propriu-zis al nuvelei, povestitorul, anonim și cu zgârcenie dezvăluit, ni se va impune totuși ca o personalitate, prin ceea ce are fatal comun cu autorul – darul de a povesti, spiritul analitic și o concepție filosofică implicită. Cum *Remember* este o narațiune în două personaje, cele ce se întâmplă (sau nu), între acestea, desemnează aria de acțiune și de introspecție a nuvelei. Aceasta, dacă vom lectura *Remember* oarecum eliberați de eticheta care chiar de la apariție i s-a lipit foarte adeziv, și conform căreia ar fi un pur fapt poetic – Al. Bădăuță, 1924. Reluată în termeni dezvoltăți, această opinie cercetează intenționalitatea autorului, spre a decide că acesta a reușit pe deplin operația alchimică de a preschimba un fapt divers într-o operă de artă. Într-un asemenea caz, *Remember* a fost pretextul unei plâsmuiri artistice nealterate de ispita profanatoare a realului. (De fapt, intenția autorului nu ne este cunoscută, după cum este posibil ca opera să fi depășit planul volitiv al autorului ei.) *Remember* ar fi documentul cel mai probant al unei estetici implicate, un soi de manifest conținând și probarul său. Atunci, în personaje l-am descoperit pe Mateiu I. Caragiale „voind să povestească o întâmplare și lovindu-se de misterul ei“.

Într-o lectură de computer, *Remember* relatează cu precizie delimitări, pe un ton descriptiv-analitic, scurta întâlnire dintre un anonim care spune „eu“ și un straniu tânăr, poate aristocrat, dar cu siguranță britanic, fermecător, însă cu moravuri dubioase. Scurtă relație, fiindcă un eveniment din afară, brutal, curmă ceea ce ar fi putut să conducă spre o prietenie adevărată sau orice fel de altă relație, în absolut. Povestitorul alege anonimatul pentru că, adresându-ni-se pe larg, este îndrituit să cultive artificul că îl cunoaștem îndeajuns, truc vechi de când lumea. Eroul, de partea opusă, căci se alcătuiește prin contrast, rămâne mereu enigmatic, cum îi stă bine și unei opere de artă

un anumit grad de nedesăvârșire sau un colț de întuneric. Cu alte cuvinte, asemeni celebrului Dorian Grey, și Aubrey de Vere iese dintr-o cadă, traversează sala și reintră într-o altă ramă, plasată mai sus pe zid. Tema ar fi a aventurilor comunicabilității, a avatarurilor identității, a măreției și mizeriei aparențelor, când om și imagine se concurează, parabolă a inanității cunoașterii și a suveranității contemplației, iar subiectul, câteva deplasări pe eșichier a două piese în culori contrarii, însă aparținând aceluiași joc. În acest stadiu (sau consens) al lecturii, în *Remember* se moare dar nu se trăiește, pentru că mânuitorul parabolei țintește în principal ecloziunea unui stil de expunere, unde convenția exclude tot ceea ce ar putea perturba autoritarismul unei maniere. Fantasticul ar fi subsumat, chiar dacă nuvela nu revendică genul, ci fiindcă prin el circulă mai liber un anumit curent de realitate. Ca povestire pur estetică, din care nici un cuvânt n-ar putea fi clintit de la locul său și unde deplasarea de virgulă surpă castele, *Remember* constituie, într-adevăr, o reușită fără concurență, cea mai înaltă din literatura noastră, punct favorabil de contact cu arta mondială.

Orice altă lectură, în căutarea filonului emotiv, a zăcământului chiar, pretinde o colaborare în diferite grade cu Autorul, inacceptabilă cândva, familiară astăzi când autorul este confiscat în fondul nostru afectiv. Dacă îl socotim pe Mateiu I. Caragiale contemporanul nostru, îi suntem datori un asemenea excurs din care, cu autoironie, vom spune că va afla și el unele lucruri noi despre sine și arta sa.

Vom afirma atunci că în *Remember* se povestește, de către un Confident concediat, istoria unei speranțe înșelate (*Marile speranțe!*), a trădării unei convenții, a evaziunii în moarte a celui alt, dramă strâns înfășurată în șapte văluri de către mult vulnerata sensibilitate a povestitorului. Doi tineri străini de Berlin se întâlnesc în această metropolă și, în felul lor, leagă o prietenie sprijinită pe comuniunea de idei și gusturi artistice,

ca și pe o anumită disponibilitate, care însă nu e aceeași la amândoi, fiindcă, așa cum suntem avizați, diferența dintre floarea de grădină și cea de câmp depășește asemănarea. Tot astfel, în fapt, numai Confidentul este liber, celălalt, care s-a înfășurat sub numele evocator-impunător de Aubrey de Vere – nume de moștenitor, de urmaș, de platnic pe tărâmul eredității, totodată –, are cel puțin două servituți agravate de avere, de nume, frumusețe și o ieșită din comun inteligență și cultură. În ideea că moartea lui Aubrey de Vere e o tragedie, transcenzând faptul divers, am recurs la o schemă clasică, conform căreia Confidentul reprezintă vocea rațiunii împotriva pasiunii. În el vorbește posibilul împotriva imposibilului, eșecul său îl constituie eroul însuși, îi este în orice caz contingent. Confidentul tinde întotdeauna să mediatizeze alternativa; față de erou el „deschide” secretul, definește în erou punctul exact al dilemei sale. Rîguș, eroul nu face din viață o valoare, spre a fi salvat. El are a alege între *a fugi* sau *a aștepta*, pe când Confidentul îi oferă soluția antitragică – *a trăi*. Confidentul mai are și rolul de a se opune alibiurilor eroului, cu care acesta își maschează vocația eșecului, adică o *ratio* externă tragediei. În Confident se profilează acel soi de valeți frondeuri care se opun regresiei psihice a domnului și stăpânului lor, propunând o dominație „suplă și fericită” a realității. Poate că acesta a fost resortul profund al portretului pe care G. Călinescu, bolnav de clasicități, l-a făcut Autorului, în celebrul său *Tratat* de istoria literaturii.

Să prevestească începutul atât de senin al nuvelei *Remember*, legănat pe vis, o tragedie? Doi tineri s-au cunoscut neregulamentar, adică neprezentăți. Confidentul e mândru, nu solicită noii cunoștințe nici minime precizări de identitate, supus cum este fatalității de a o fi plăsmuit încă înainte de întâlnire, atunci când, în galeriile muzeului, privește tablourile în care același tip omenesc, foarte caracterizat ca rasă și rang făcea schimb de fizionomii ce nu erau totuși lipsite de trăsături. De altfel, în

paralel, Povestiroul nu poate nici el mărturisi ceva despre viața și identitatea sa, afară de banale informații privind starea sănătății și deplasării ocazionale. Aubrey de Vere îl va momi totuși pe competitorul său, cu relatări de călătorie și lecturi istorice, trăindu-l cu amenitate, de la egal la egal, ceea ce, firește, nu-l costă nimic, în prezumata gratuitate a oricărei prietenii intelectuale – un teren de antantă aparent deschis la maximum, în realitate strâmt și necesitând fie instalarea unui raport de forțe favorabil, fie timp, pentru o afecțiune profundă. Că o asemenea afecțiune luase naștere încă de la prima vedere, naratorul o va nega cu tărie, mișcare trădând acut punctul slab al referatului său.

Cei doi se văd numai ziua, când practică un inocent ceremonial de fini consumatori la o rachierie olandeză. Cum însă noaptea urmează zilei, un penibil incident răstoarnă tihna cuplului. Confidentul face descoperiri pe cont propriu, de pe urma cărora un raport de forțe nou pare că se va impune. Invertit, androgin sau doar maniac al deghizamentului, Aubrey de Vere va rupe pactul onorabilității, în privința căruia beneficiase de tot creditul. Este chiar împrerurarea care titularizează un Confident. Însă Aubrey de Vere se sustrage prin moarte încheierii pactului de confidență. Este cu atât mai lesne de înțeles refuzul obstinat al Confidentului concediat în chiar clipa când aștepta să-și ia în primire postul, de a afla din exterior împrerurările morții celui care i se recomandase drept Aubrey de Vere, și de ce i-a convenit mai mult să-l considere pe defunct un personaj de vis, o plăsmuire, cum mai fusese, înainte de a i se fi înfățișat în carne și oase, ca bărbat mai întâi, apoi ca femeie.

Naratorul și-a întocmit un referat, o pledoarie, act de apărare, adică de disculpare, cu punctele fierbinți cât mai oportun răcite, iar deliberarea se dă pe față de la primele rânduri, care rescriu sfârșitul declarației. Dar, ca să zicem așa, mortul are viață lungă și încercarea de a-l evacua, de a-l lăsa în urmă cu profit, întâmpină dificultăți intime, ușor de înțeles. Zadarnic așterne

povestitorul vâul deriziunii asupra unei întâmplări pe care o poate dori sincer un simplu fapt divers (atroce!), inutil preîntâmpină acuzații care se pregătesc să prindă corp, nu-i rămâne altceva de făcut decât să încerce imposibilul, remodelarea trecutului, exorcizarea lui. Dar negarea în bloc a realității e o soluție a disperării și Văduvul îl va reîntâlni pretutindeni pe necredinciosul Aubrey de Vere, în mireasma de garoafe plutind într-un local oarecare, în aluzia fugară a unui conviv de ocazie, la simpla ivire a unui bilet insipid, bilet de scuze care, însă, îi reamintește cât de puțin fraternizase floarea de grădină cu cea de câmp. Și răzbunarea va fi promptă, biletul distrus, Aubrey de Vere ucis a doua oară, în efigie.

Într-o asemenea lectură, povestirea are o motivație psihologică dintre cele mai valide, este chiar întreprinderea relegării unui episod central din existență, declarat mai întâi drept marginal, obiect de nostalgice rememorări, apoi transmutat în zona de dincolo de bine și de rău a visului, unde morala e a senzației, a impresiei, a capriciului. Ca o ultimă măsură, urmând disperării placide, se așteaptă ca moartea naratorului să spulbere umbrele care cresc ale unei partide pierdute, unică în privința șanseii. Bineînțeles că într-un asemenea scenariu coerent, răspunzând tensiunii reale a textului și reîntronând elementul emotiv, fără nici o trimitere la pasiuni abisale sau la preceptele tatii Freud, semnalul de la încrucișarea drumurilor rămâne superbul epigraf, faptul divers, cursă infantilă din recuzita romanului detectivistic, cu care prozatorul avea să mai cocheteze.

Aubrey de Vere, Sir sau Arlechin, putea tot atât de bine să se împuște din greșeală la o vânătoare, să lunece sub un docar pe vreme de ceață sau să cadă pradă unei necruțătoare maladii exotice, dezertarea sa ar fi rămas aceeași, ca și sancțiunea. Incriminat este, în referatul Povestitorului, Destinul însuși, cel care seceră cu ochii închiși, dând cu o mână și luând cu alta. Mai precis, cel care a acordat nedemnului fiu risipitor ceea ce, cu

mai substanțial folos, ar fi putut dăruî fiului celui mai cuminte, izgonit din situație, din avere, din partidă. Dar acesta este un al treilea scenariu, deja scris și transcens, într-o analiză noetică fixată pe imaginea tatălui, pe o lectură a enigmei sfinxului, a emblemelor, forare la acele profunzimi, unde produsul scos la lumină nu e mai puțin costisitor decât complicația unei prea sofisticate aparaturi.

Cu sfârșitul nuvelei, prin care urmele sunt șterse sau se simulează ceva în această direcție, o tragedie se încheie, una modernă și nu raciniană, dar nu mai puțin eternă, tragedie care, prin tensiune, concentrare și gravitate, înlătură obrăzarul indiferenței de pe chipul unui Povestitor aparent neparticipativ, artist al contemplației, martor ocazional, un tăcut destul de volubil și un vorbăreț cam tăcut, gimnast al ipotezelor, maestru al eschivei...

Desigur, o lectură intempestivă este deconsiliabilă, însă procedeul este sugerat de acela al autorului față de cititorul său: o încredere moderată! Aici este locul spinoasei legături, ombilicală sau nu, dintre autor și povestitor, piatră de încercare a conductibilității criticului. Un povestitor „mântuit” va fi conul Rache din *Sub pecetea tainei* și acolo, tocmai din cauza poziției exterioare a naratorului, cumva pe două voci și ambele în surdină, tensiunea va lipsi, contrastul de fond nu va opera. În *Sub pecetea tainei*, povestitorul se află de la început în trista situație de a nu i se mai putea întâmpla nimic, existențial vorbind. În *Remember*, sesizăm numaidecât termenii opoziției, realizăm că Aubrey de Vere ar fi trebuit să evolueze în lumea formelor și a semnelor, pe când Povestitorul în aceea a conținuturilor, a cauzalităților, iar drama este a hiatusului. Dacă aplicăm însă codul estet de lectură, atunci îmbrățișăm concluzia dominantă în critica actuală, căci nici una din aserțiunile scriitorului nu ne duce la cunoașterea reală a personajului! Într-o nuvelă în care, cu vorbele lui Vladimir Streinu, se filtrează o

lumină stinsă de muzeu, unde, spunem noi, razele diurne se topesc în catehismul nopții, ce fel de cunoaștere reală s-ar putea pretinde, afară de una a complementarității?

Firește, în *Remember* lumea este văzută de ochiul unui pictor și povestită de un poet. Pictorul e un iconar, marcat de canoane, poetul un sonetist, deci îndatorat sunetului, care e chiar chintesența sonetului, etimologic vorbind. Nimic nu ne interzice să citim *Remember* ca pe un poem, să-l descifrăm ca pe o partitură muzicală și, într-un punct al receptării, suntem chiar obligați să o facem. În felul acesta, problema legitimării ficțiunii prin manevre de pozitivare nu se mai pune, mistificarea pe care o solicită orice scriitură la persoana întâi își primește certificatul. Identic, punând semnul egalității între Povestitor și Autor, prezumție ce, de asemenea, n-ar putea fi ocolită într-un stadiu al exegezei, aplicăm și teza după care citim în *Remember* imposibilitatea autorului, refuzul de a se accepta așa cum este. Din păcate, mai fiecare produs literar, cu excepția celor liminare, se încadrează, fie și cu aproximație, în această formulă, la prima vedere severă și în realitate laxă. Cu o optică mai focalizată s-a relevat că *Remember* obiectivează mai adânc decât *Correspondența* dorințele secrete ale autorului, că, prin înmulțirea personajelor, de la unul la două, autorul a avut puțința să se arate în moduri contradictorii, fără să fie nici Aubrey de Vere, nici naratorul și nici ambii la un loc, fără chiar să se confeseze prin intermediul lor, chiar dacă s-a proiectat imaginar în ei. Procedând astfel, oarecum în afara catharsis-ului, ar fi experimentat Mateiu I. Caragiale, în *Remember*, o estetică. Aceasta nu revine la a afirma că *Remember* poate că nici n-ar mai fi fost scris dacă epistolierul din 1907 s-ar fi preumblat pe sub stejarii parcurilor berlineze nu în compania Fernandei de B., ci în aceea a unui tânăr lord sau bănuît ca atare. Ca autor, Mateiu l-a executat cu sânge rece pe sârmanul Aubrey, pricinuind spaimă, dacă nu un necaz mult mai adânc și mai ascuns,

Povestitorului. Ambii însă și-au încheiat serviciul în punctul necesar, sacrificată actului estetic. Dorința inclusă a autorului, fantasmale sale rămân a fi investigate la diferite straturi de conștiință și chiar dincolo și dincoace de acestea. Întrucât îi cunoaștem, anume din *Correspondență*, apetiturile aristocratice, ne-am putea mulțumi cu ele, așa cum însuși Povestitorul a avut parte, totuși, din pieirea lui Aubrey de Vere de o anumită pradă heraldică, preluându-i deviza.

Recurgând la procedimentul mai multor unghiuri de lectură a unui și aceluiași text, la o holografiere analitică, am intenționat să dăm vieții și realității partea lor din *Remember*. Nu vom susține că ne aflăm în fața unui monument al realismului, dar consemnăm la fiecare paragraf, în fiecare rând al acestei narațiuni, o asemenea plasticitate a expresiei, supusă modelajului psihologic, un dar atât de evident de a crea personaje și situații, o asemenea conciziune chiar a stărilor scăpătoare acului punctural, încât înțelegem variația comparațiilor, de la autorii primelor contacte – Poe, Villiers de l'Isle Adam și Barbey d'Aurevilly – la Flaubert și artiștii *Nouveau style*-ului. În acest domeniu s-a spus totul și, cu pătrundere, efectul de suprafață al influențelor, pe ogorul cel mai pregătit. Nu ne putem înfrâna de la oficierea ritualului critic care impune ciocnirea cupei mateine de aceea a ilustrului său părinte: nicăieri n-a fost arta lui Mateiu mai apropiată de aceea a lui Ion Luca Caragiale, decât în *Remember*, și anume, prin împărtășita știință a concentrației, a detaliului minuscul crescând piramidal, a aluziei discrete șa-fodând arhitectural, prin capacitatea extremei economii în aria celei mai mișcătoare materii.

Îmbinând realitatea cu visarea, în somptuoase cadențe ce reînvie serile dulcele și line, de un albastru fluid, ale unui tânăr ce se visa când mare senior, când artist, *Remember* demonstrează ceea ce este mai dificil în artă, comunicabilitatea unei imagini singulare.

O povestire, ca *Remember*, este și *Craii de Curtea-Veche*, de astă dată în factura romanului, reconstituire istorică exactă a peisajului sufletesc al autorului și, prin aceasta, a proiecției sale asupra societății bucureștene din primul deceniu al secolului al XX-lea, iar, mai cuprinzător, asupra celei românești de dinaintea primului război mondial. Din *Remember*, *Craii* moștenesc persoana Povestitorului, cu adevărurile și miturile ei, întocmai cum, din mai depărtatele *Pajere* revin, sublimite, personajele Cuceritorului, Urmașului trândav, Domniței, precum și același peisaj original – Curțile vechi, adunate în una singură, concentrată, istoric consemnată. În afara elementelor materiale, ce s-ar putea înmulți, o exemplară continuitate de atmosferă caracterizează, de asemenea, operele mateine, între care *Craii de Curtea-Veche* se instalează cu autoritate. Un dat biografic explică natural conjunctura continuității, prin punctul de plecare cronologic comun al respectivelor opere.

Ca și *Remember*, romanul *Craii de Curtea-Veche* e scris la persoana întâi, modalitate ce nu conferă glasului ce se rostește nici ubicuitatea, nici deplina stăpânire a datelor cu care lucrează, ci numai privilegiul unei geloase unități.

Ca și *Remember*, *Craii* pendulează asupra aceleiași competiții dintre vis și realitate, cu precizarea că visul este însumat în realitate și nu invers, ca în nuvela „berlineză”. Și în *Craii*, Povestitorul vedește aceeași mentalitate univocă, însumabilă celei complexe a celorlalte personaje, ceea ce nu înseamnă că ar fi incapabil să ni le restituie, că ni le-ar întoarce desfigurate. De altfel, dintre personaje, Pantazi și cu Pașadia, prin spovedaniile lor, par a se rosti personal, dincolo de serviciile nara-torului, în voletele ce le aparțin. Este, însă, numai efectul unei optici înșelătoare, o cursă de felul celorla în care numai criticii pot cădea, în primejdioase clipe de extaz hermeneutic.

Ca arhitectură propriu-zisă, romanul prezintă o structură alcătuită din mai multe segmente narative, înșiruind un lant

sintagmatic astfel încatenat încât fiecare episod în parte îl implică pe cel următor, așa cum este implicat în precedentul, fără elemente de legătură însă. În această ordine a succesiunii (unde, deocamdată, gradația nu ne interesează), *Craii* se impun ca un text fundamental; cele patru volete care îl compun – *Întâmpinarea Crailor*, *Cele trei hagiâlăcuri*, *Spovedanii* și *Asfințitul Crailor* –, cu nucleul lor comun, impun, în principiu, și primul nivel de lectură, respectiv de formulare a problematicei cărții.

Un narator, eventual cunoscut nouă mai dinainte, referă din perspectiva lui, istoriile individuale ale lui Pantazi și Pașadia, isprăvile lui Pirgu etc., cu care împrejurare plăsmuiește și un punct de vedere social determinat, ce dă perspectiva romanului. Povestitorul se situează hotărât pe pozițiile neutraliste ale mar-torului căruia nu i se întâmplă nimic și care intervine cât de puțin se poate, doar atât cât să nu provoace dubii că ar fi fost de față. În schimb, el ia asupra-și, prin chiar calitatea asumată, gradul de pasiune, neliniștile, frământările personajelor pe care le-a selectat spre a ne transmite reflexul lor, și aceasta mai puțin prin prin acțiuni de adeziune, cât prin reprezentarea concretă a vorbirii – discursul său. Nu trebuie deci să uităm nici o clipă că nici un personaj în afara Povestitorului nu ni se adresează direct, cu toate că se acordă, pe larg, fiecăruia cuvântul – prin delegație.

Tematic, *Craii de Curtea-Veche* istorisește avaturile a doi feciori de boieri, feciori bătrâni, ajunși în pragul unor ultime decizii existențiale. Categoria socială a feciorilor de boieri, inexistentă în realitate, viiază în universul lui Mateiu I. Caragiale, ca un leit-motiv, întâlnindu-se mai întâi în corespondența lui cu N.A. Boicescu, apoi în *Pajere* și, desigur, în *Remember*, unde „Sir“ Aubrey de Vere e un astfel de presupus exemplar, pe când Povestitorul, un aspirant la imposibil. În *Craii*, Povestitorul dă o luptă surdă spre a deveni ceea ce destinul i-a refuzat din naștere. Ca să lămurim această paradoxală situație, va trebui să ne

punem sacramentală întrebare-sesam, care a fost mereu formulată: cine sunt Craii, câți sunt la număr și, de asemenea, care și de ce natură sunt raporturile dintre ei, pe scară ierarhică.

Patru cheflii ieșind de la un birt sunt întâmpinați cu expresia de „Crai de Curtea-Veche“ de către o bătrână smintită și, dintre ei, lui Pirgu, cel mai stricat dintre toți, i s-ar face o nedreptate strigătoare la cer când i s-ar refuza „cinstea“ de scelerat pe care i-o conferă noul rang. Porecla ce se va transforma în renume presupune însă și o anumită măreție, și atunci situația se modifică esențial. A fi Crai se arată ceva mult prea bun pentru Pirgu, maestru întru ale depravării, artist înăscut, dar nu și cultivat și, în consecință, lipsit de acea conștiință a artei care face din crimă una din posibilele belle-arte. Nici Povestitorul, prin poziția sa de fundal, nu e copt să primească răvnitul Ordin: el este un școlar în ale vieții și cunoaște răul din lecturi, nu din frecventare. Povestitorul se înfățișează mai degrabă ca un delator al depravării, ca viitor autor de romane de moravuri. Într-o asemenea aspectare, indeterminarea titlului, care nu precizează numărul Crailor, creează o enigmă în plus. Ei pot fi patru, trei și chiar numai doi, după treptele pe care îi așezăm. În nici unul din cazuri nu greșim, ceea ce nu înseamnă, firește, că toate sunt exacte! Într-un scenariu verosimil am avea în vedere o ordine de tip feudal, în care Pantazi și cu Pașadia ar fi Comiți, pe când Povestitorul doar Cavaler, iar Pirgu Conetabil – mănuitor de arginți. Cu toate că admonestat la tot pasul în narațiune, deci cu cuvintele Povestitorului, Pirgu se află în realitate pe o treaptă mai sus decât acesta. El are, mai întâi, o ascendență cunoscută, nu faimoasă, dar una care, totuși, într-un moment al acțiunii, îi va aduce o moștenire – privilegiu nobiliar după o anumită mentalitate, și anume aceea care nu desparte aristocrația de sursele ei de venituri. E de remarcat astfel că pe când Pantazi, deși incognito, și deci frustrat de numele său autentic, își etalează cu voluptate originea și își

paradează neamurile, din rândurile cărora nu lipsește cămătarul, că pe când Pașadia și le trece în revistă pe ale sale, bune-rele cum sunt, ba până și Pîrgu se referă la paternelul Sumbasacu, fie și deplângându-i longevitatea, Povestitorul nu suflă o vorbă despre ai săi, foarte neutrala scrisoare care îi sosește, în primele momente ale narațiunii, dovedind doar că avea un tată, și anume știutor de carte, alfabet! Când, însă, în casa Arnotenilor, mincinosul, intrigantul Pîrgu îl trece pe Povestitor drept nepot al lui Pașadia, cel vizat nu restabilește adevărul, ci se folosește de alibi. Povestitorul tinde să devină fecior de boier prin adopțiune. De unde împrejurarea de a descoperi în Pantazi un *alter ego*, un fel *sui-generis* de înrudire, de unde aerul patern cu care îi vorbește Pașadia, atunci când îi reproșează raporturile cu Pîrgu.

O scară ierarhică a Crailor depășește însă proiectul cărții, unde tovărășia la chefuri instaurează o anumită egalitate – cea convivială – și unde comunicarea între personaje nu este stăvilită de vreo restricție socială. Deci nici constituirea celor patru personaje în două perechi, instructivă, edificatoare chiar, nu intră în intențiile autorului, atât cât s-ar lăsa citite în opera sa. Într-o asemenea așezare, Pîrgu îl slujește pe Pașadia, alimentându-i desfrăul, în nădejdea căpătuirii dar și din temperament, căci e o unealtă a dezalcătuirii și nu poate trăi fără să provoace suferință. Are un contract tacit cu protectorul său, în virtutea căruia nu-l deconspiră, așa încât Povestitorul trebuie să recurgă la mai multe izvoare pentru a afla despre Pașadia ceea ce acesta nu-i mărturisește. La rândul său, Povestitorul îl asistă pe Pantazi, este chiar Ucenicul acestuia în privința unui mod de trai prin mijlocirea artei, adică înconjurat de ceea ce viața oferă mai frumos și mai îmbalsămat. Pantazi, ca mulți oameni retrași, are nevoie de un stimulent, de un auditoriu, prin mijlocirea căruia să-și risipească năpăditoare melancolie a unui ins căruia viața i-a oferit totul, afară de dragoste. Pare a se înțelege că, întru cât îl privește, Povestitorul ar prefera partea lui Pantazi, chiar

cu restricția existențială numită. Ucenicul petrece zile întregi în apartamentul luxos, plin de flori și bine încălzit în care locuiește Pantazi, într-o ambianță foarte deosebită de a unei cămăruțe modeste, în care poștașul putea da buzna. Povestitorul face și el servicii lui Pantazi, după mîntea sa: îl determină să ceară mâna llinchii Arnoteanu și, în numele patronului, îi face fetei o discretă propunere pe care aceasta o acceptă fără să stea pe gânduri, într-atât e de atrăgătoare sub aspect material. Desigur, datele proveneau de la sursă...

Dacă Pîrgu nu-l suferă pe Povestitor – aflăm a-l fi vorbit de rău și că îi propune întâlniri cu femei infectate – la mijloc poate fi un conflict între subalterni. Pîrgu realizează cât de bine s-a cuibărit Povestitorul pe lângă Pantazi, ba chiar pe lângă Pașadia, care i-a deschis ușa casei. Ideal vorbind, într-o trăsură circulă Pantazi cu Povestitorul, în cealaltă Pașadia cu Pîrgu. Când se despart în patru direcții, secretarii o iau pe jos, unul către Jarcaleți, iar celălalt, încotro oare?

Înșelat în intențiile sale de căpătuire, Pîrgu îl va împinge pe Pașadia în moarte, exploatând tendințele suicidare ale acestuia și, eliberat de jug, își va realiza planurile de înavuțire și parvenire socială, în acel moment postbelic de confuzie socială care oferea cele mai bune șanse unui om lipsit de scrupule ca el. Singur, la rândul său, prin plecarea din țară a lui Pantazi, Povestitorul rămâne depozitarul unui peculiu moral, care reprezintă cota lui, în urma uceniciei duse la capăt cu credință. Visul final, care permanentizează o stare extatică, explicitând ideologia personajului, se constituie într-o operație de recuperare pe scară mare, a tuturor celorlalți, inclusiv a lui Pîrgu, ce urmează a-i aparține definitiv, ca în eternitatea unei clipe.

Toate aceste scenarii divulgă textul prin adăugare de reactivi care dau ton puternic nuanței, un artificiu benefic într-un punct al lecturii, sugestiv, în orice caz, un proces de intenții la adresa versiunii Povestitorului. Or, ceea ce caracterizează

foarte net comunicatul Povestitorului este decizia sa de a ne purta pe un drum cu marcaj sever, fără scurtături sau modificări pe parcurs. Pentru Povestitor, ceea ce cititorului i se pare greu de admis – excelența situației de fecior de boier – pare de la sine înțeles, dimpreună cu alte singularități morale, ca, de pildă, adorarea banilor. A fi fecior de boier înseamnă a avea justificarea morală, în societate, pentru oricare împlinire existențială, fie și într-o lume care s-a „stârvit” dar mai ascunde unele fermecătoare cotloane privilegiate. Problemele de ținută, de ceremonial capătă proporții exorbitante, ținându-se etica, iar un Pîrgu oficiind elegant ceremonialul mesei – fie și la birtul din Covaci! – sau purtând cu semeție un costum din stofe nobile, ce i-ar veni ca turnat, e de neconceput. Foarte grăitoare ne apare, în acest sens, gafa lui Pîrgu ducând cuțitul la gură, amintind de dineul abatelui Cosson din *Roșu și Negru*.

Lectura textului ne pune în fața unei cunoștințe întâmplătoare, – nereglementară, ca și în *Remember* –, respectiv episodul în care Pantazi adresează cuvântul Povestitorului, cerându-i un foc, apoi ne face martorii modului în care-și petrec timpul împreună Craii, fie că-l acceptăm sau nu în „brânșă” lor pe Pîrgu. Respectând necondiționat titlul narațiunii, două personaje fascinante și unul pitoresc alcătuiesc un triumfi esențial, epicului fiindu-i rezervate diferite deplasări și pățanii ocazionale, în final, o dramă. Întâmplări în actualitate, dimpreună cu cele ce, după spovedaniile eroilor, au avut loc în trecut și la un loc cu istoria familiilor lor, identifică niște noi cunoștințe, dintre care una pare familiară Povestitorului de când lumea.

Portretul fizic e doar schițat, în tehnica eboșei – mai precizat la personajele feminine, Pena Corcodușa, Rașelica Nachmansohn, dându-se precădere celui temperamental, copios pigmentat, de unde jocul liber al sugestiilor, iar pentru cititorul obiectiv, impresia de fantomatic. Însă în ambele cazuri, personajele sunt receptate integral, obsesiv chiar. Și, fără

îndoială, partea cea mai reușită a portretului este chiar numele personajului. Pașadia, cel sumbru și energic, își trage onomastica de la Pașa Dii-ului, cetatea dunăreană, Măgureni fiind altfel o ramură a Cantacuzinilor, după moșie. Pantazi e un pseudonim cu rezonanță rară, Pîrgu, lăsând la o parte semnificația în limba greacă, e parcă însăși chintesenta becisniciei, reptiliană.

Acestea sunt cu toatele onomastici-manifest, ca și Pena Corcodușa (în limbaj cult: Mirabela!), evocând o lume și adevărind un destin, ba mărturisind chiar predestinare, de unde și isпита de a le interpreta „simbolic”, de a le căuta sorgintea cabalistică. Predestinate fiindcă, în cazurile-cheie, purtătorii lor nu-și aparțin, ci, verigi într-un lanț de destine conjugate, beneficiază de încărcătura ereditară primită și achită creanțele tarelor moștenite, iar, într-o ordine mai înaltă, strânsi în chingile unor determinări nemiloase nu posedă libertatea opțiunilor existențiale. La ei, cu toate că bogați, dar aidoma cu ceea ce se întâmplă celor mai mizeri, situația materială le este chiar destinul moștenit și prin urmare orb, ca al Atrizilor din antichitate. Sub acest unghi, *Craii de Curtea-Veche* aparțin tragicului care, secundar vorbind, pretinde întotdeauna un anumit fast de rigoare. Chiar dacă, cel puțin o dată în viață, Pantazi, Pașadia se răzvrătesc, își iau adică soarta în mâini, intenționând să se planteze ferm în existență, căderea lor măsoară precis trăinicia lanțului. Blesmat este Pașadia, de păcatele strămoșilor săi sângeroși, stricați și apucători – dintre care cel mai remarcabil „fu un Bergami” –, păcate ce-i îngunoiază sângele, sleindu-i calitățile până la acele crize, cu grijă ascunse, de curată demență. Blesmat este Pantazi, cel blând și contemplativ, iubitor de flori și de tihna valurilor, dar urmaș de „tâlhari de apă”, copil de veri primari, cât privește ereditatea imediată, și nepot de cămătar! Blesmat Pîrgu, feciorul de zaraf, maculat de zestrea noroaielor de uliță, condamnat să reușească în materialitate. Dar, oricum,

blestemul acestuia e dintr-o altă categorie, ceea ce rămăsese de dovedit și rămâne mai departe.

Pașadia, Pantazi au luptat întreaga lor tinerețe să străpungă cercul malefic care-i oprima, însă nu au izbutit. Povestitorul face cunoștința lor într-un moment în care, în fapt, ambii își supraviețuiesc, trăind o vacanță prelungită ce reface, într-o versiune secundă, momentul de tinerețe al disponibilității unor feciori de boieri. Dacă Pantazi are mari proprietăți, el s-a întors acasă anume ca să se descotorosească de ele, transformându-le în bani lichizi, pe când Pașadia ține cu chirie până și obiectele casnice. Aceasta este singura libertate de care se bucură, o falsă disponibilitate care maschează inutilitatea unor existențe. Amândoi își cunosc verdictul și, odată ce nu l-au respins, prin sinucidere, îi suportă consecințele. Starea lor de nemulțumire, de melancolie, bețiile sumbre și desfrâul fără plăcere își au temeiul în faza crepusculară în care singura mângâiere, fala obârșiei, este tocmai factorul de damnaire, modalitatea paradoxală de aplicație a eternei reîntoarceri.

Mândri de înaintașii lor – barbari, spoliatori, ucigași – ei au renunțat a mai revendica libertatea originară a acelora, constituindu-se, comparativ, în replici autohtone la Aubrey de Vere, cel care reproducea în sine trăsăturile unor strămoși lipsiți de fizionomie proprie, în câștigul uneia de grup. Astfel, Pașadia va semăna leit cu străbunicul său, pe când blondul Pantazi, cu țacălia sa cânepie, îl va duce firesc cu gândul pe Povestitor, la Sir Aubrey. Strămoșii însă, în care acționau trufia, rapacitatea, au fost zgriștori încă triumfători în volbura norilor. Pașadia și Pantazi, în volete opuse, sunt frumoși, pe când Pirgu e dizgrațios și respingător, ca și mulțimea de negustori, țate și dulcetărese cu care se congratulează. Povestitorul se alătură unor condamnați, cu care se simte congener.

Nici Pantazi, nici Pașadia nu sunt aristocrați de viță veche, din prima nobilime a pământului, cosită, pe rând, de domnitorii avizi de putere nemăsurată.

Strămoșii lui Pantazi și ai lui Pașadia s-au înălțat prin slujbe, prin cumetrii, acaparări și cumpărări de pământuri, în rândurile unei boierimi ce-și pierduse, odată cu autonomia, atributele puterii. Istoric erudit, Pașadia dă un verdict negativ, contestând tocmai valorile trecutului. El însuși este mlădița din urmă a unui fugar din Balcani care dobândise, slujind, topuzul de armaș – de asupritor. Pantazi încheie vița unor tâlhari de apă care, orice s-ar spune, numai în chip miraculos ar mai fi putut avea conștiința obârșiei normande, pierdută în negura veacurilor. Prin amestecul plămădei, ei nu diferă, structural, de Pirgu, tot balcanic și el, ca, de altfel, cele mai multe personaje ale povestirii¹. De la regula amestecului de sânge nu fac excepție nici „adevărații Arnoteni“, atât de aspru urgisiți de ereditate. Cel puțin cazul lui Pașadia este excepțional, prin acumulare: „Femeile ce slujiseră de matcă – greaca ursuză și sanchie [...], sârba haină și dârjă [...], brașoveanca zăcașă și fățarnică [...] înveninaseră mai mult acel sânge bolnav, îi sporiseră funesta zestre de racile și de betesuguri...“ În ultimul descendent, în-tocmai ca și la Mihnea IV, sufletele „celor dinainte ai săi“ cuibau neîmpăcate, licărind în umbra-i privire, rânjind în zâmbetu-i sinistru. Adică, limpede: „Ele-i stânjeniseră înălțarea, îl împiedecaseră să apună cu fală, zăticnindu-i minunata cumpănire“, citește „tulburându-i minunatul echilibru“. Lupta cu aceștia s-a dovedit, prin urmare, mai istovitoare decât aceea cu dușmanii din afară, o luptă din care Pașadia ieșise învins. (Mărturisind aceasta, eroul vorbește parcă de dincolo de mormânt, o dovadă mai mult că „discursul“ său ne parvine prin mijlocirea Povestitorului!)

¹ Nemărturisit, Povestitorul însuși!

Nu fărădelegile înaintașilor se răsfrâng asupra urmașilor însă, căci ele ținneau de o morală alimentară, – a păsărilor de pradă –, ci alcătuirea ereditară încărcată, atavismele¹. Duhul locului și-a pus pecetea pe Crai, așa rezultă din viziunea lui Pașadia. Tot așa crede și Pantazi, iar faptul că acesta revenise pe tărâmul tinerețelor sale păcătoase cu un nume de împrumut, după spusa lui spre a fi la adăpost de nechemați, se interpretează mai adecvat ca un act magic, de înșelare a sortii, prin rebotezare.

Tara Românească a fost pentru înaintașii Crailor un Pământ al Făgăduinței, dar și locul ispășirii, al lor și al urmașilor, un meleg parcă insular, care topește mulțimile venitoare, supunându-le legilor locului, ce dictează inerția – sau respingându-le. În acest punct aflăm și asemănarea de fond cu *Ghepardul* lui Lampedusa, unde misterul rămâne aspra Sicilie, măcinând generațiile, aservindu-le legilor sale imuabile, pe cât de nescrise. Așa cum ducele de Salina își exprimă scepticismul asupra unor înnoiri venind din afară, într-o lume împietrită nu numai în mizeria ei, ci și în ideea perfecțiunii atinse, la fel Craii, tot atât de orgolioși, sunt solidari cu destinul care îi zdrobește. Evaziunea în timp, în miraculosul veac al XVIII-lea e un paliativ pe care ornicul i-l concede lui Pașadia, ca pe un cântec de lebedă, întocmai cum, în cele mai îndepărtate ale sale călătorii, Pantazi este tot timpul confruntat cu imaginile tinereții sale petrecute la Podul de Pământ!

Discipolul intuiește cu finețe și cu adâncă participare situația chintesențială a Crailor; ne-o certifică visul său fantastic, care reprezintă și punctul de miră al povestirii, culmea ei. Nici nu este necesar să recurgem la o mitologie a pulsionilor întru „citierea” acestui vis, atât de caligrafic, o adevărată cale regală a subconștientului celui care l-a memorat atât de bine. Ca dorință refutară, iată-i pe Pașadia, pe Pantazi și pe Povestitor dinaști,

încât dacă am aplica concepția psihocentristă a lui Freud, am decela în acest vis însăși concepția istorică a Povestitorului, dacă nu chiar cheia trecutului său trăit, ca să spunem așa. Fantasmale din starea de veghe au invadat aria visului, compunând o schemă ereditară remediată, compensând jumătatea refuzată a existenței, în acele clipe de despărțire de lume și de viață. Investiți cu Ordinul răvnit și necesar, recunoscuți ca dinaști – iată cum din mitic visul devine magic, iar pentru Povestitor, de-a dreptul terapeutic. Iată și expresia creatoare a acestui vis ce dezleagă toate contradicțiile unei situații – care tocmai se strangulase. Fenomenologic, în visul pe care-l face Povestitorul, orizontul viitorului se confundă cu acela al trecutului, într-o stranie elongație a timpului. Iar dacă ne însușim acea observație a lui Husserl, conform căreia visul conservă continuitatea dintre *ego*-ul de dinainte de vis și cel care îi urmează, vom aprecia cu atât mai mult autenticitatea intuiției mateine. Înțelegem din lecția acestui vis, parabolă în parabolă, că nu *ego*-ul din starea de veghe era cel continuu –, iar de aici vom da și un alt curs realității cărții și modului în care este relatată realitatea în *Craii de Curtea-Veche*.

Aparent numai mișcare, visul Povestitorului este în realitate un instantaneu, cum de altfel artistul a și simțit, când a efectuat desenul în peniță al visului, înfățișând scena – singura operă grafică a lui Mateiu I. Caragiale vizând monumentalitatea!

Iar dacă, mai cu picioarele pe pământ, visul reprezintă gândirea ființei concernând realizarea sa în viață, atunci pricepem din care motive Povestitorul anonim nu putea lipsi în nici un chip din formația Crailor, precum și pentru ce anume Pîrgu se afla și el pe scenă, în final. Situația ontologică a Povestitorului este decisiv lămurită și împlinită în visul lui, încât realizăm acum și starea intelectuală în care mai mult de un critic a decretat personajul Povestitorului drept central, dacă nu și singurul real! Visul este revelator pentru Povestitor, dar, cu vorbele lui Spinoza, nimeni n-a primit o revelație fără propriu-i ajutor. Un vis care rescrie istoria Povestitorului și i-o modifică,

¹ Prin atavism va fi explicat, de către Mateiu, un alt mare aristocrat: regele Carol I (vezi... *În 1918*).

extinzându-l, totodată, imperios asupra celorlalte personaje. Povestitorul dovedește, dintr-o singură lovitură că face parte din stăpânirea înaltă a Cuceritorului. Anonimatul său a fost o simplă servitute, asemănătoare regulii tăcerii care are tâlcul că la un moment dat trebuie ruptă.

Priviți prin prisma aglutinării dintre vis și viață, Pantazi și Pașadia dobândesc un relief anume, de care aveau, de altfel, mare nevoie, spre deosebire de Pîrgu. Relieful acesta nou dobândit elucidează problema consistenței personajelor din *Craii* și dă dimensiunea realismului operei, acel realism ce înglobează misterul, oniricul, manifestat discontinuu, la mai multe niveluri, pe mai multe feluri de materiale. Auctorial, Pașadia este ca o pictură în ulei, asemănătoare celor de epocă, pe fond întunecat, cu trăsături puține, dar bine sugerate de stratul obscur al teroaselor, Pantazi ca un pastel cu linii mai precizate, anulate însă, în parte, de vibrația luminii, iar Pîrgu ca o gravură, unde tocmai tăioasa precizie a liniilor interzice culoarea. Pașadia se retrage în adâncimea fundalului, Pantazi pășește din ramă, pe când Pîrgu circulă de la stânga la dreapta, în ultimă instanță, cel mai „plat” dintre toți trei.

Disputa, dacă povestirea mateină este o operă fincuar realistă, cu rădăcinile adânc înfipte în sol, cum o considera Perpessicius, sau doar o estetică a misterului absolut, cum o definea Vladimir Streinu, își primește dezlegarea, fără să se mai opună stilul, evocării realiste, trăirea, contemplării realității și datul analitic, perspectivei integratoare. Într-o asemenea accepție, fastul încăperilor descrise, gustul pentru bogăția decorativă, savoarea detaliului se instituie ca tot atâtea trepte primare de expresie, dezvăluind în spatele Povestitorului pe autorul poet încremenit într-o vârstă, obsedat de viziunea decadentelor mărețe, „brummelismul” său literar, cum s-a spus, cu o fericită formulă.

Dacă autorul și-a orânduit progresiv narațiunea între imaginea fragmentară pe care i-o oferea textul său și imaginea, de asemenea, fragmentară, despre sine însuși, putem măsura

consecințele în câmpul narativ. Particulara densitate textuală și-ar avea atunci natural sursa în descripția permanentă pe care i-a oferit-o însuși spectacolul propriilor sale mecanisme constructive, creatoare, reacția scriiturii sub propriul instrument. Aceasta ar putea fi chiar explicația elaborării atât de prelungite, ce-și va fi avut voluptățile ei. Într-o asemenea verosimilă ipoteză, narațiunea s-a alcătuit ca un dublu sistem referențial, având pe o latură câmpul realității, pe cealaltă spațiul ficțiunii, pronunțată cu gravă solemnitate sau cu ironic sarcasm. Atunci ceea ce era mai înainte vetust, depășit, faptul, de pildă, că Povestitorul dă singur calificative eroilor săi, devine ingenioasă inovație, dezinvoltă manevră, manifest al libertății artistice. Ficțiuni introduse în realitate, cunoscute înaintea realității – Pantazi, Pașadia – devin eoni referențiali, pe deplin viabili. Incertitudinea formală este exclusă și aceasta este însăși esența realismului prozei mateine, și nu limba sa, elementul cel mai puțin fluent, în trecerea vremii.

Carte globală, ce nu pretinde urmare, *Craii de Curtea-Veche* a sleit ogorul scriitorului, nemaiăsându-i decât prisosul limbii literare, care face și farmecul potolit al romanului neterminat, *Sub pecetea tainei*. Imn al prieteniei, al trecerii torțelor, *Craii de Curtea-Veche* reconstituie pentru noi o lume și o istorie în care contemporanii ei nu s-au recunoscut. Acele petreceri la birturi de margine, peregrinările nocturne prin mahalalele chtonice, personajele pitorești din fundal, forfota lumească, sațiul unor interioare ni se impun acum ca un basm cu nesfârșite sugestii, intră în albumul nostru de familie.

De la distanța criticii, meritele cărții se concentrează din însuși modul în care a fost concepută, când autorul a renunțat la fastidioasa mașinărie pe care o premeditase inițial, cu acele violent post-romantice scene de bravură, rămase în manuscris, ce nu ne dezvăluie vreun fir epic și al căror erou, un Mihnea IV, se agita cu turbare, în costumația sa carnavalescă. Acolo, persoana a treia, chemată în ajutor, pune un ecran între scriitură și text. O anumită manieră de a zice „eu”, în formula

finală a *Crailor*, mod de enunțare original, trimițând indecizabil la autor, la povestitor și la erou, a deschis poarta acestor mari izbânzi. Punem în imediată succesiune acel „adevăr“ al numerelor proprii finalmente reținute: romanul reprezintă rolul lor, iar cartea a putut să se urnească din impasul primei versiuni numai după ce numele „corecte“ au fost găsite.

Comparând prima versiune, părăsită, cu aceea dusă la capăt, suntem în fața unei izbitoare schimbări de dimensiuni și a situației când un proiect blocat a devenit posibil de îndată ce și-a schimbat specia.

În *Sub pecetea tainei*, deficitul compozițional, de care avem motive să credem că autorul nu era în completă necunoștință de cauză, s-a încercat a fi complinit prin tehnica numită a narațiunii cu sertare. Ca și în prozele anterioare, a fost preferată persoana întâi, sirena cu voce irezistibilă și s-a pus în epigraf emblema sfînxului – prezentă mai întâi în *Remember* –, cel căruia în vechime i se dădea un chip de femeie. Vom deduce de aici că fiecare episod al povestirii își va țese enigma în jurul unei femei? Poate, în cazul când tema, cum se întâmplă mai arareori, a urmat cu fidelitate proiectul inițial, ceea ce ținea să sublinieze cu seriozitate autorul, când afirma a nu trece la așternerea pe hârtie a primului cuvânt dintr-o bucată, până nu a hotărât totul, până în cel mai mic detaliu. Mistificare sau numai automatizare, fapt e că în neterminarea romanului înclinăm a discerne un impas de cunoaștere, mai degrabă decât de insatisfacție la adresa proiectului primar, cel care suferă eroic orice trădare.

Taina, prezentă în motivele mateine încă din *Pajere* și omologată în celelalte proze ale sale – până acolo încât un critic cu bun acces la text a decelat anume o tehnică a tainei la Mateiu –, este anunțată chiar în titlu, ca și atitudinea față de ea a scriitorului.

Acum Povestitorul este chiar Autorul – un anumit regres în ordinea compozițională, dar și o mai bună adecvare la genul polițist afectat. Un narator-prim, persoană ajunsă, care a ieșit

din zona vânturilor primejdioase, și un altul, secund, eroul propriu-zis al unor întâmplări cărora le-a fost mai mult martor decât agent, un pensionar de 77 de ani, conu' Rache M., polițistul fecior de boier, construiesc, dialogând, narațiunea. Conu' Rache va învia o lume, istorisind câteva din cazurile carierei lui, care l-au impresionat mai tare, fie prin straniețate, fie pentru că au rămas nesoluționate, apărându-și taina.

Confidențele sunt ale unui polițist fără vocație, pe cât de ager observator al spectacolului lumii. Patru decenii în slujba poliției nu l-au transformat într-un mecanism profesional, omul a refuzat promovările, salvându-și odată cu sufletul și condiția de diletant – superior –, ca și Autorul, de altminteri. În el vorbește omul de lume, călătorit, atașat unor importante personalități ce nu se înșelaseră o clipă în privința adevăratei lui apartenențe și personalități – de unde și prietenia cu mai tânărul autor.

Un al treilea personaj, coana Masinca Drânceanu, despre care s-a spus că este elementul de continuitate, de comunicare, în ceea ce ar fi urmat, dimpreună cu *Soborul țitelor*, să fie o trilogie, nu apare în carne și oase, nu participă efectiv la acțiune, nici chiar cât „ghenerăleasa P.“. Ea este numai un apendice psihologic al lui conu' Rache, bine simțit de Povestitorul-prim, despre care știm că a nutrit, cândva, și el, anumite intenții față de aceeași femeie. Și un amănunt de nimic, în ordinea nomenclaturii onomastice: într-o primă căsătorie (fusesse, prin urmare, și ea „desmăritată“!), purtase numele profan de Masinca Caegiu! (Daniel Zorillă, tovarășul de petreceri al lui conu' Rache, apare și în corespondența către N.A. Boicescu, unde e întrepidul Zorillă. Personajul a existat în realitate, fiind, printre altele, bunicul matern al poetului Constant Tonegaru.)

Romanul se deschide direct, în maniera obișnuită prozelor mateine, asupra unei întâlniri, la popularul și pe atunci luxosul „Carul cu bere“. Cei doi nu sunt, vădit, în criză de timp, povestitorul nu va cunoaște fervoarea întâlnirilor cu Pantazi, a cărui plecare definitivă îi era scrisă pe frunte. Apariția unei

femei declanșează, firesc, și prima povestioară a conului Rache, legată de cercetările rămase infructuoase, la dispariția fără urmă a unui slujbaş oarecare – un Gogu Nicolau – în drumul de la gară spre casă. Sub raportul procedeeelor, portretul femeii este exemplar, pentru refuzul descripției: „... nici bătrână, nici tânără, nici frumoasă, nici urâtă, nici înaltă, nici scundă, nici grasă, nici slabă, la trăsături potrivită și fără vreun semn anume” – stilul semnalmentelor de pașaport. Ea ar putea fi, totuși, un sfinx și polițistul este chinuit de bănuiala că văduva știe ceva, iar lipsa ei de trăsături este cu atât mai scormonitoare, când ar vrea să-i scruteze taina, pe chip. S-ar zice că femeia și-a luat măsuri anume de ermetism, de natura mimetismului din lumea insectelor.

Această primă povestire are un rol introductiv; cea de a doua se desfășoară într-o cu totul altă tensiune, aceea a căutării de urme – în speță, tot de persoană – cu caracter de necesitate și de maximă urgență, piatra de încercare a unei profesii, a unei cariere. Persoana în chestiune este foarte importantă, dispariția ei angajează consecințe politice cu caracter catastrofal. Printr-o simplă întâmplare, polițistul va câștiga cursa cu timpul. Eroul, atotputernicul ministru, este portretizat aproape tot numai prin trăsătura morală, care devine detaliu fizic, printr-o foarte fină tehnică a sugestiei. Modelul personajului pare a trebui căutat în figura impunătoare a liderului conservator Alexandru Lahovary. Ca tip somatic, ministrul seamănă foarte bine cu Pașadia, portretul său este lucrat și el în aceeași tehnică a uleiului cu oarecare abuz de tonuri închise. Categoriei sfinxului aparține neîndoios soția sa, cucoană mare, răspândind farmecul deosebit de subtil al femeilor sterpe – loc comun degustat în literatura de epocă –, ființă de lux, teapănă, rece, tuberculoasă, altfel, în ultimul grad. Taina însă este aceea a maladiei ministrului, stâlpul guvernării, obligat, cum s-ar spune normativ, la sănătate. Și totuși, personajul lucid și voluntar este epileptic, situație care, devenită publică, ar produce un imens scandal, căderea guvernului. Asemănarea cu Pașadia se continuă și pe terenul

patologic – vezi crizele teribile ale acestuia, ce-l sileau apoi să lipsească o bună bucată de vreme – așa-zicând, la munte.

În istorisirea tenebrosului caz, ce ar ține mai mult de istoria de cabinet, o alcătuire omenească de excepție este zădărnicită de un singur cusur, și acela moștenit – din nou fatalitatea eredității. Minuția detaliului este balzaciană, speța, naturalistă. Este, poate, cel mai împlinit examen de proză obiectivă din întreaga operă mateină, o nuveletă perfect echilibrată, de sine stătătoare, pe deplin realizată, în ceea ce autorul și-a propus, într-un caz în care putem ști, într-adevăr, ce anume și-a propus. Un amănunt caracterologic, trimițând la mentalitatea autorului îl furnizează copios acel personaj nenumit, oratorul soitaru care, cunoscând suferința ministrului, încearcă să-l doboare în lipsă. Trăsăturile sunt ale lui Barbu Delavrancea, detestat de Mateiu, încă din tinerețe, când se afla silit să-i rabde lecțiile de morală...

Un scurt popas narativ, motiv pur muzical, aduce câteva date despre împrejurările în care un băiat de familie intrase în cadrele poliției, unde rămăsese, și din voia sa fără a ajunge la posturi de comandă, timp de patruzeci și doi de ani. Ni se comunică însă că, prin moartea tatălui, eroul rămăsese stăpân „pe una din marile averi bucureștene ale timpului” – prin urmare, conu’ Rache și-a făcut meseria ca pe o artă, nu ca pe o tristă necesitate. Onoarea sa e că ar fi putut-o părăsi oricând, dar n-a făcut-o. Tema tatălui care l-a determinat să accepte o profesiune joasă, tema moștenirii, de asemenea, revin obsedant la Mateiu Caragiale, trecând, fără mijlocire, în productul artistic. Un alt episod scurt aduce în prim-plan, evocativ, pitoreasca figură a lui Claymoor și, pe mai puțin de o pagină, povestea tristă a unei frumoase a timpului, pe care răsturnarea vremurilor o transformă în cerșetoare, aluzie la soarta tristă a unei clase sociale în care intrase, de voia lui, scriitorul.

Asemeni Crailor, cei doi, Povestitorul I și Povestitorul II, cuplu peripatetic, sunt îndrăgostiți de Bucureștii vechi, îi bat străzile, iar cel mai vârstnic mai aprinde și câte o lumânare, în biserică. Povestitorul prim îl invită acasă la el pe conu’ Rache,

la masă, cu care ocazie mai iese la iveală o femeie-sfinx, aceea cu cap de pisică, din fotografie, și care pare să fi jucat un rol deloc neglijabil în viața sentimentală a polițistului. Sau în cea profesională? Episodul impresionează prin concentrare și forță aluzivă, e de altfel singurul în care bate aripa misterului și a păcatului, făgăduind moarte, dacă nu resurrecție.

Cel din urmă episod, cel mai desfășurat, ultimul și în ordinea manuscriselor rămase de la scriitor, pare că ar fi putut arunca un fascicul de lumină asupra sfinxului – cel central, șefa de bandă ce acționa sub emblema albinei. Dar nu luăm act decât de o întâmplare bazată pe un deghizament. Dacă în *Remember*, tânărul cu care face cunoștință Povestitorul anonim se recomandă ca lord, bărbatul matur ce pătrunde în salonul muzical al Lenei Ceptureanu, spre a o asculta cântând, după câte pretinde, se înfățișează nici mai mult nici mai puțin decât ca monarh! Dar personajul dă de bănuir polițistului cu experiență, că ar fi un prea periculos tâlhar, asasin la nevoie, specializat în furtul de giuvaericele. Paragraful final, mai dinainte scris, pomenește două personaje, unul masculin, altul feminin, acesta din urmă neputând fi Lena Ceptureanu, ci o mască încă neintrată în locul unde se întrerupe povestirea. Ipoteza e valabilă, firește, în cazul în care povestirea având-o pe cântăreața eroină ar fi fost cea din urmă a cărții, căreia îi fusese destinat respectivul sfârșit, cum înclinăm a crede.

Câteva situații din roman sunt memorabile, așa cum se rețin și mai multe siluete, începând cu aceea a ministrului, sfârșind cu Lena Ceptureanu. În persoana acesteia regăsim trăsături ale *E.B.* din *Jurnalul* scriitorului, cântăreața din înalta societate, de care acesta se îndrăgostește în ultimul său lustru de viață sau poate chiar mai de mult încă. Poate că nefavorabila desfășurare a relațiilor cu *E.B.* a slăbit mâna scriitorului pe pana sa – e doar o ipoteză ce se susține prin adâncă deziluzie ce rezultă din paginile memorialistice, prin furia rece, câteodată, la adresa femeii care nu răspundea sentimentelor lui, prin pofta de răzbunare și imposibilitatea de a și-o scoate din minte. Nu lipsa

de timp l-a împiedicat pe Mateiu să termine romanul, de mică întindere de altfel, ci un factor necunoscut, de sorginte sufletească. Cele trei versiuni ale primei pagini din *Soborul țătelor* reprezintă tentativa scriitorului de a ieși din impas printr-un proiect nou, manevră care îi reușise strălucit la realizarea *Crailor de Curtea-Veche*, în momentul cel mai fast al creației sale.

Nu se poate vorbi de tehnica compozițională a unei narațiuni neterminate, deși autorul dăduse tiparului cea mai mare parte a ceea ce scrisese din ea. Chiar ca narațiune cu sertare, *Sub pecetea tainei* suferă de pe urma fragmentarismului său, care-i slăbește consistența. Este opera cea mai realistă a scriitorului și în același timp cea mai ancorată în evocare – semn că speciile nu se exclud, ci dimpotrivă. Ca și în *Remember*, taina este de ordin pur material. Prima nuvelă a scriitorului ar fi putut, de altfel, fi înglobată cu succes în roman, când naratorul prim ar fi întors vizita conului Rache, istorisind și el un caz.

Materială, taina mai este, în romanul matein neterminat, și foarte relativă. Cea a ministrului este destăinuită pe deplin, mărturisindu-se din categoria umilei mizerii fiziologice, paradoxul fiind acela al unei robusteți și fizice și morale anulate de o maladie congenitală ce lovește mai frecvent pe cei labil constituiți. E mai mult o contradicție decât un mister, un contrast. Raportul dintre măreție (superbie) și umilitatea condiției umane supusă fiziologiei l-a torturat pe creator, a constituit taina de care s-a lovit el însuși, poate singura, dacă există vreuna, apropiere ce s-ar putea face de Dostoievski. Dar Mateiu n-a fost un mare bolnav, deficitul de vitalitate pe care și-l reproșa înscriindu-se în datele caracterului și fiind, poate, în parte imaginar. Numai neînsemnatul Gogu Nicolau rămâne proprietarul misterului propriu, neviolat și neviolabil, caz limită, dezvoltat cu exemplară economie și desăvârșită stăpânire a mijloacelor, un adevărat model al genului. Și tocmai sursa acestuia se află, ușor de depistat, în I.L. Caragiale, în *Inspecțiune*.

Genul proxim al ficțiunii memorialistice – prezentă în întreaga operă mateină, cum s-a observat de către Ovidiu

Cotruș –, *Jurnalul* este și el o deviație a povestirii la persoana întâi, ca subprodus al autobiografiei. Scris în marginea literaturii, căci declarat cu destinatar unic, *Jurnalul* lui Mateiu I. Caragiale se alătură operei sale oriunde aceasta vine într-o atingere biografică cu autorul însuși. În acest sens, nu *Sub pecetea tainei* ar face puntea, în ciuda prezenței directe a autorului, ci *Remember* și *Craii de Curtea-Veche*. Pentru înțelegerea mentalității scriitorului și de aici a paradoxalelor lui personaje, cu ceea ce li se întâmplă, *Jurnalul* e o mină neprețuită, cum, cu maximă concentrație, stă scris în el despre temele principale ale unei vieți în ceasul bilanțului: familia, faima, averea și dragostea. Faptul de destin – acela de a fi progenitura unui părinte cu personalitate covârșitoare, căreia atât a-i rezista, cât și a-i ceda, produce deformări caracterologice iremisibile – dimpreună cu alte circumstanțe, pe care memorialistul a sfârșit prin a le separa de destin, sunt analizate în *Jurnal*, cu prilejul înscrierii unor evenimente (o călătorie în Italia, de ex.) și al unor rememorări, autoscopic, amar, dar nu cu ultima luciditate, semn al unei neîmpăcări cu sinele ce pretindea să fie domolită.

Ca document existențial, *Jurnalul* artistului la bătrânețe emană de la o ființă care rezistă în ultimul ei retransament, încercând o regroupare a iluziilor, operația de a te agăța de un pai! Ca document stilistic, *Jurnalul* este încă mai revelator. Scris într-o corectă și chiar frapantă, prin particularități, limbă franceză, *Jurnalul* a pus problema dacă, în românește, se reconstruie, stilistic, matein, situație extrem de instructivă pentru abordarea cercetării limbii literare mateine, în genere, onorată astăzi pe același plan cu aceea a lui Mihail Sadoveanu. Să ne reamintim că o impresie la fel de vie ca și *Jurnalul* a făcut, la publicarea ei, și corespondența din adolescență și prima tinerețe a viitorului scriitor, către N.A. Boicescu, elaborată într-un zglobiu jargon franco-român, pe măsura cinismului afișat. Vom înțelege cu atât mai profund efortul de autohtonizare pe care l-a întreprins poetul în *Pajerele* sale, unde a revenit, cu arme și bagaje, la formula neaoșă a limbii curate. Cel puțin într-o

perioadă de încrucișare a vârstelor, omul deținea, prin urmare, două limbaje net distincte, ce-l slujeau cu egală fidelitate și promptitudine. *Remember*, nuvela cosmopolită de acut rafinament, a fost concepută într-o asemenea curgere cronicărească a frazei, încă mai despuiată cât privește cursivitatea: „L-am crezut, din capul locului, una din acele fapte excepționale, străine de omenire, pentru cari am resimțit totdeauna o vie atragere. Îl vedeam zilnic aproape, nu muzeul fiind singurul loc unde îl întâlneam“. Frazele par orale, libere, în afara oricărei estetici. Să insistăm însă: pentru un neologism admis – excepțional – un altul a fost naturalizat, cu oarecare siluire – atragere, pentru atracție. Secunda propozițiune a celei de a doua fraze este un decalc sintactic francez.

Întru plivirea neologismelor, sistematică, dar nu exclusivă prozatorul s-a înzestrat cu o mare bogăție de vocabular pe care, lucru fundamental, l-a trecut din dicționar în propria-i personalitate, prefăcându-l în stări de trăire. Cuvinte rare aruncă lucruri diamantine la fiecare răscucire a frazei, forțată adeseori, cum se îndoiește potcoava fierbinte, înnoită cu stimuli, și aceasta sub velința unui calm stilistic desăvârșit. Operația de manipulare a instrumentului de expresie se efectuează în toate direcțiile, cu o neobosită descindere la cuvânt. Nu numai neologismelor nefuzionabile li se află echivalentul preferabil, dar și expresiei curente i se substituie o alta, mai scăpărătoare, mai puțin tocită deci, uitată, regională, eventual cu un sens mai restrâns sau ușor pe alături. Mai restrâns, nu mai largit, fiindcă orice confuzie verbală este cu grijă evitată. Limba va fi rescrisă, cu o mare naturalețe anesteziantă, unei „fericite potriviri“ luându-i locul o „nemereală fericită“, spre satisfacția cititorului. Resorturile sintaxei vor fi solicitate și altfel modulate, cu îndrăzneală, dar în surdină. În specia expresiei neaoșe trec astfel clasic, dar de nerecunoscut, formațiuni galice: „nu s-ar fi simțit la strâm“ (*à l'étroit*), „orice nimic“ (*chaque rien*), „O felie de oraș“ (*une tranche de ville*), „o bănuială de poftă trupească“ (*un soupçon de...*). Forme tipic mateine, cu iz de torsiune arhaică

se dau pe faţă literale traduceri din memoria, poate involuntară, a cuiva care se exercitase în a gândi cu persistenţă într-o limbă străină: „era pentru a mi se aduce la cunoştinţă“, „nu fu ca să-mi spuie ceva deosebit“, „nu puteam să ascult cu luare-aminte nimic dacă nu era despre Gogu Nicolau“, „Mima nu era de şcoala păstorice care...“ şi exemplele s-ar putea înmulţi cu uşurinţă. Consecvent, copacii vor fi abătuţi şi nu doborâţi, perifriza va domni cu jactanţă, încât inocenta „aparentă“ va fi înlocuită cu mai dolofana „arătare din afară“. Dar e numai un aspect al modului în care Mateiu I. Caragiale şi-a făurit limba literaturii sale, ca foarte conştient şi conştiincios literator.

Mai departe, termenilor celui mai nestrunit argou le vor succeda expresii de cancelarie, grandilocvente, găunoase. Cum termenii de argou dezbracă, ultragiant, subiectul, iar cei de cancelarie îl înveşmăntează ţeapăn, textul se structurează esoteric, ţinându-l încordat pe cititor. Ce vrea să spună prozatorul când scrie: „Mergeam din când în când să-l văd şi era de atâtea ori pentru mine o sărbătoare“? Dar când numeşte o „vulgari-tate consfinţită“ (de obiceiul pământului)? Evocator, desigur, „desfătările grave“, ca şi „mult nobil“, care nu e opusul lui „puţin nobil“!

Impreciziei bine orânduite a unor expresii li se opune precizia pedantă a altora, eventual de sorginte proprie, căci şi ispita a fost mare. Fanariota soţie a ministrului îl primeşte pe poliştul nedescătită şi nedessulemenită, nişte tineri rătăciţi se cheamă că sunt desdrumaţi, oarecari bani nefructificaţi ar fi „necăpătuţi“. Artistul supralicitează, din prea plinul său lexical, şarjează irezistibil, ca unul ce este în posesia unei metode de mare randament. Treimea de termeni cu aceeaşi sigmă începătoare se impune, de la prima vedere, mai ales pentru cine ştie cu câtă dificultate răspunde la apel cel de al treilea membru: „veninul, veghea şi viţiul“, „lătăreaţă, lăbărtată şi lăpoasă“, „palme, pumni şi picioare“, „înveşmântaţi, împanglicaţi, împănoşaţi“. Mai operative sunt tripletele aglutinatoare: „rea de gură, rea de muscă, rea de plată“, căroră le urmează descendent dubletul,

pălăvatică, haihuie. Un personaj se caracterizează deplorabil printr-o „scăfărlie scofălcită şi smochinită“ (de ţişan bătrân!). Trezit din somn, povestitorul este „mahmur, ursuz, ciufut“. Firea lui Paşadia e „pătimaşă, întortochiată, tenebroasă“, conversaţia lui „miezoasă şi cuprinzătoare, reţinută şi măestrită“, fără „lăbărtări, rasne şi prisosuri“ – lăbărtări zicând prolixităţi, rasnele, digresiuni. Evident, e la mijloc o virtuozitate de retor, de Paganini al condeiului, care degustă cuvintele ca pe nuci şi alune. Figuraţia aparţine cuvintelor încât, de pildă, cercetând treimea de nume a Crailor – a acelora ce condescind să şi-l decline – eşti tare înclinat să te întrebi dacă aceştia nu s-au născut cumva din propriile nume, într-o geneză de tip nominalist.

Ceea ce e însă mai uimitor la o limbă literară atât de elaborată – căci şi efuziunile, şi largile perioade, şi scurtele expresii ale unei clipe au fost cu toatele trecute prin repetate şi neier-tătoare examinări, cu tot atâtea respingeri fără apel – este efectul de spontaneitate, calitatea continuativă, articulatorie, ce nu se dezminţe măcar o singură dată, pentru că, acceptând textul ca atare, cu greu am putea respinge vreun pasaj anume, ca fiind mai „nereprezentativ“, chiar când prozatorul recurge la vorbirea directă, ceea ce i se întâmplă în mai multe rânduri, cu spor de veridicitate, dacă nu de variaţie, nuanţă greu de deosebit în cazul de faţă. Analizată farmaceutic, pe componente şi procedee, proza mateină este un fabricat de marcă bună: „Cam aceeaşi era şi coloarea îmbrăcămintei ce purta de obicei, la dânsul moi, molatece, mlădioase fiind toate, şi port, şi mişcări, şi grai. Era un obosit, un sfios şi un mare mândru“. Dincolo de sensurile exacte a ceea ce povestitorul intenţionează să ne comunice – informaţia ca atare – ce pare, cel puţin aici, neprelucrată secundar, nu se poate ca urechea să nu perceapă o muzică străină semnificaţiei pur senzoriale a „comunicatului“. Raportul dintre vocalele lungi şi cele scurte, între sunetele deschise şi cele închise, poziţia consoanelor faţă de vocale, şi prin acestea, faţă de consoanele de dinaintea şi dinapoia lor, succesiunea vocalelor, pe un imaginar portativ („toate şi port şi

mişcări şi grai“), cu excluderea sonului inoportun prin angajarea cine ştie căruia fast înlocuitor, tăcerile necesare (etc., etc.) compun un al doilea text, eliberat de sclavia vreunei semnificaţii româneşti, dar cu efecte de parasenzualitate categorice şi profund tipice. Impresia cititorului este că această muzică se adecvează descripţiei, reliefându-i parametrii, adevându-i pasajele de analiză.

În fapt, ea ascultă de legi proprii, şi atunci când artistul scrie: „... apuseanul subţire în gusturi şi lingav să guste pas-trama şi turburelul, schembeaua şi praştina, ca vechiul vienez pierdut în vraja visului mozartian să asculte ciamparalele şi bidineaua“, scandalul nu e al sciziunii unui temperament sau al unui anumit punct de civilizaţie, şovăitor la extremităţi, ci al coabitării unor eoni lingvistici din categorii ce nu se nuntesc, dar se află condamnate, de către mânuitor, la corci. Aşii ce nu se întâlnesc sunt aduse să comunice, să-şi amestece genele. Paradis şi Infern se invadează reciproc, într-o gnoză a limbajului ce nu cunoaşte precedent în literatura noastră, unde, totuşi, un alt discipol de moment al lui Bogdan-Piteşti, Tudor Arghezi, a cultivat creşterea urâtului în frumos, şi a frumosului din bălegar, sau unde Mihail Sadoveanu, prozatorul cu cea mai mare sensibilitate la foşnirea de frunză a sunetelor, a cultivat un singur registru. Într-adevăr, pe de o parte, aşii urâtului estetic evită doctrinal frumosul, care le miroase a tămâie, pe de alta, campionii frumosului necontingent „uită“ demonii expresiei urât mirositoare, numai Mateiu I. Caragiale izbuteşte în proza noastră armonizarea acestui dublu registru, prin intruziune, altoi şi exterminarea între termeni.

Marea lui artă se dovedeşte însă în capacitatea de a nu abuza de puterile deţinute. Bucăţi „pure“ se găsesc din abundenţă în proza sa, şi chiar din cea târzie, cele numite poetice – descrip-ţiile nocturne, mai în genere toate cele care întâmpină natura, domeniu în care disputa lexicală, gâlceava cuvintelor nu-şi au locul şi unde unitatea primordială este mântuită. Într-o năvelă de factură fantastică (dar nu şi de conţinut fantastic!), ca

Remember, natura consună cu Aubrey de Vere, căruia suntem în drept să-i presupunem o puritate pângărită prin rătăcirii ale cunoaşterii sau mai potrivit existenţe succesive, de puritate şi impuritate, fără legătură între ele – şi este confraternă Povestitorului care viază vegetal, în anonimatul său. Într-un roman cu coloratură de moravuri – unde, în scena cea mai tare, doi bărbaţi neobişnuiţi cu trânta, se păruiesc femeieşte – nocturnul se transferă în grădina destinului, cu efecte mai artistice, dar mai puţin înalte decât în *Remember*. Acolo, arborii sunt în chip firesc druidici.

Sub pecetea tainei e o naraţiune urbană, unde străzi şi case se animează spiritual, într-un Bucureşti ce se perpetuează astfel şi după ce edilii i-au realcăuit o fizionomie după aceea a lor proprie.

S-a vorbit de artificialitatea prozei mateine, confundându-se un laborator cu rezervorul auctorial al scriitorului, scriitura cu o alchimie, de unic, irepetabil reţetar. Ca trimitere, în amplele perioade mateine zvăcnesc iluminări scrutând locul şi soarta unei comunităţi, prin prisma fatalităţilor locului şi a unui sacru existenţial ce nu se poate confunda cu absurdul, aşa cum nici timpul nu este neant, ci muzică, revenire. Vers şi proză, opera mateină se clarifică în direcţia chemărilor scumpului Trecut, ca o voce singulară şi patetică, de neconfundat, fabuloasă.

*

Iluminat, în cercul unor misterioşi iniţiaţi purtători de mantii, după opiniile lui Vasile Lovinescu şi Radu Cernătescu, la o extremă, iar la o alta, în memoriile madrilene ale lui Gri-Gri (Ghika!), ins inofensiv, în căutare de subsidii, scriitorul Mateiu I. Caragiale n-a încetat o clipă să intrige şi să preocupe, până la obsesie, masa lectorială, forţând, la vremea ei, cenzura comunistă să-i admită accesul în istoria literaturii noastre, obţinând un senzaţional scor în ancheta iniţiată la începutul anului 2001 de publicaţia *Observatorul cultural* – care solicitase

unui număr de literatori a se pronunţa asupra primelor zece romane româneşti. Or, *Craii de Curtea-Veche* au obţinut, de departe, primul loc în clasament.

Neaşteptatul verdict a determinat, apoi, redacţia *Românului literar* într-un număr ce comemora, de altfel, 65 de ani de la trecerea în nefiinţă a romancierului, să ceară opinia unor alte reputate condeie, de diferite orientări, în privinţa evenimentului. Fie că au luat în consideraţie preeminenţa formei în opera mamei (N. Breban), sursele misterului în *Craii...* (Cristian Teodorescu) sau, asemănător, din care anume motive se poate conduce un prozator din zilele noastre de exemplul *Crailor* (Ştefan Agopian, Bujor Nedelcovici), fie că s-au referit la mijloacele stilistice, certificând „imposibila atracţie a acestei scrieri care nu-mi place“ (George Bălăiţă), ori intervenind, „a doua zi după succes“, spre a invoca, în sfera respectivei opţiuni „şi ca un fel de spirit sfidător şi paradoxal caracteristic perioadelor de confuzie valorică“, mai precis, intervenţia, la vot, a unui „snobism esoteric difuz“ (Mircea Cărtărescu), discuţia rămâne deschisă.

Autorul acestor rânduri regretă sincer că nu va fi el acela care să înregistreze ecourile comemorării unui secol de la moartea maestrului.

BARBU CIOCULESCU

CRONOLOGIE

1885

martie, 12/24, la orele 14 şi trei pătrare, p.m. Se naşte, la Bucureşti, în casa din mahalaua Sfântul Vasile, str. Frumoasă, nr. 14, copilul Mateiu, ca fiu natural al Mariei Constantinescu; în actul de naştere, Ion Luca Caragiale este cel care înfăţişează copilul.

1885

martie, 14/26. Adevărul de botez, în religia ortodoxă, trecută în registrul bisericii Sfântul Pantelimon, cu nr. 21.

1889

ianuarie, 7. I.L. Caragiale se căsătoreşte cu Alexandrina Burelly, aducându-l şi pe Mateiu în noua sa familie.

1890

aprilie, 10. Copilul Mateiu, cu domiciliul tot în Strada Frumoasă, dar de data aceasta la nr. 42, este „vaccinat cu succes“, conform actului, „cum se arată prin semnele indelebile ce poartă pe braţ“.

1892

Mateiu I. Caragiale este înscris la Școala primară de băieți nr. 6 „Petrache Poenaru” din București.

1893

iulie, 2. Se naște la București, fratele său, Luca Ion Caragiale.

1896

august, 31. Mateiu I. Caragiale absolvă cele patru clase primare, cu certificatul nr. 258 al Școlii de băieți nr. 6, „Petrache Poenaru”, din București, și este înscris în învățământul liceal, unde obține în clasa I note excelente, cu excepția caligrafiei și a gimnasticii.

1897–1898

Absolvă clasa a II-a liceală, cu cele mai mari note, excepționând desenul și gimnastica.

1898–1903

Tot în învățământul particular (Liceul „Sfântul Gheorghe” din Capitală), absolvă celelalte clase liceale, cu media generală 7,53.

1903

iulie, 21. Primește certificatul echivalent cu diploma de bachelat, președinte al Comisiei fiind Ion Bianu. Se înscrie la Facultatea de Drept din București.

1904

noiembrie 1904– mai 1905. Prima călătorie la Berlin, în familia tatălui.

1905

Scrie *Les vieilles résidences*.

Urmează cursurile Facultății de Drept, absolvind primul an. Se înscrie la examenul anului doi de licență, prezentând și caietul său de cursuri, dar nu se prezintă la examene, renunțând la studiile universitare.

1904–1913

Scrie, după propriile mărturisiri, ciclul de sonete *Pajere*.

1904–1914 (?)

Scrie textele răzlețe *Negru și aur*, *Isnoave vechi*, ce nu vor vedea lumina tiparului în timpul vieții scriitorului.

1907

Cea de a doua ședere la Berlin.

1910

Începe, nebulos, *Craii de Curtea-Veche*.

1911

Concepe, în timpul unei preumblări la Șosea, nuvela *Remember*.

1912

aprilie, 4. Un prim lot de 13 poezii din ciclul *Pajere* apare în revista *Viața românească*, unde fuseseră prezentate de tatăl său.

iunie, 9/22. Încetează din viață, la Berlin, Ion Luca Caragiale.

Cu acest prilej Mateiu face a treia vizită la Berlin.

octombrie, 7. Este numit șef de cabinet al ministrului lucrărilor publice, Alexandru Bădărău.

1913

martie, 3. Tot în *Viața românească* apare următorul lot din *Pajere*:

Grădinile amăgirii, Întoarcerea învinsului și Mărturisire.

iulie, 14. Apare în *Presa*, an. I, nr. 109, semnat cu inițiale, articolul *O înscriere bizară*.

iulie, 24. Primește brevetul și însemnele Ordinului Imperial rusesc „Sfânta Ana”, clasa a II-a.

august, 5. Este decorat cu Medalia Bene-Merenti, clasa I.

decembrie, 29. Este decorat cu Medalia Bărbăție și Credință, clasa I.

1914

ianuarie, 17. Demisionează din postul de șef de cabinet al ministrului Alexandru Bădărău.

1916

mai, 7. Apare în revista *Flacăra* sonetul *Dregătorul*, din *Pajere*.

1916–1918

Scrie, în întregime, prima parte din *Craii de Curtea-Veche*.

1919

martie, 24. Apare în *Journal de Roumanie*, an. I, nr. I, articolul, de asemenea iscălit cu inițiale, intitulat *Bulletin pour l'exterieur*.

iunie, 24. Ocupă postul de șef de birou al secției pentru străinătate din Ministerul de Interne, apoi pe acela de șef de birou clasa I, ambele sinecuri, considerate de el ca „degradare” (până în 1920).

1921

iunie, 7. Se stinge din viață, la București, răpus de gripă spaniolă, fratele său Luca Ion Caragiale.

august. Apare în *Viața românească*, an. XIII, nr. 8, nuvela *Remember*.

iulie. Începe să scrie partea a treia a romanului *Craii de Curtea-Veche*, și anume confesiunea lui Pantazi.

1922

Cel mai greu an din existența sa, după propriile afirmații.

1923

iunie, 9. I se eliberează, la cerere, un certificat de naștere în locul celui alt, dat ca pierdut, certificat necesar la încheierea căsătoriei. Mai mulți martori ocazionali certifică data nașterii, „din părinți tatăl Ion L. Caragiale și mama, dna Maria, născută Piteșteanu.

iunie, 18. M.I.C. se căsătorește, la Oficiul stării civile și statisticii municipale al Sectorului I Galben din Capitală, cu d-ra Maria G. Sion, „majoră, necăsătorită, în vârstă de ani 63, de profesie fără”, fiică „a dlui George Sion, de profesiune mortu”. Nu s-a alcătuit act dotal. Actul s-a întocmit în casa miresei, din str. Robert de Flers, nr. 9.

1924

august. Apare la Editura „Cultura Națională“ nuvela *Remember*.
 noiembrie, 21. Buletin de înscriere la Biroul Populației:
 Caragiale Mateiu-Ion, căsătorit, proprietar, locul nașterii:
 Tușnad, județul Brașov.

1925

ianuarie, 15. Apare în ziarul *Universul* articolul (sau traducerea)
 despre Vasco da Gama.

1926

martie, 2. Vede lumina tiparului, în *Gândirea*, nr. 2,
Întâmpinarea Craiilor.

martie, 12. Eșuate încercări, prin Ion Pillat și ministrul
 Alex. Lapedatu, de a obține cravata de comandor al
 Ordinului Coroana României, pe care o posedă în gradul
 de Cavaler.

martie, 13. Apare la Editura Cartea Românească *Antologia
 poezilor de azi* (retipărită în 2001!), volum îngrijit de Ion
 Pillat și Perpessicius, în care M.I.C. figurează cu patru
 poeme și un portret de Marcel Iancu.

1928

august, 22. Scriitorul înalță deasupra conacului de la Fundulea
 steagul său, verde cu galben.

septembrie. În nr.8 din *Gândirea* apare *Așfințitul Craiilor*, iar în
 nr. din octombrie, noiembrie, sfârșitul romanului.

decembrie. Scrie primele rânduri la *Școala țâțelor*.

1929

martie, 29. Vede lumina tiparului, la Editura Cartea Românească,
 romanul *Craii de Curtea-Veche*.

decembrie, 28. Primește brevetul Crucii de Cavaler al Legiunii
 de Onoare.

1930

mai, 8. Încasează premiul Societății Scriitorilor Români,
 pentru *Craii de Curtea-Veche* – cu o oarecare întârziere.

mai, 9. Demisionează din Societatea Scriitorilor Români.

mai, 18. Scrie prima pagină din *Sub pecetea tainei*.

octombrie, 9. Fixează începutul romanului *Sub pecetea tainei*.

1931

aprilie, 17. Plantează, la Fundulea, 12 salcâmi, 5 pe dreapta,
 7 pe stânga aleii de intrare.

septembrie, 22. Trimite spre publicare revistei *Cele 3 Crișuri*
 articolul *Vechi impresii de spectator*.

1932

noiembrie, 16. (Sfântul Matei). Întărirea sistemului de spiritua-
 lizare *Aera nova*.

1933

aprilie, 17. Apare în *Gândirea* cu *Sub pecetea tainei*.

mai, 1. Pe cale de a realiza perfecțiunea – după notele din
Agendă. Niciodată n-a fost mai lucid, după ce a recurs la
 metoda radicală de „descanaliare“ intimă, renunțând la
 alcool, ceai, cafea, tutun.

octombrie, 27. Ultima apariție într-un local public – cu excepția restaurantelor; tot în cadrul *aerei noi*.

1934

ianuarie, 19. Contractează cu Editura Fundațiilor Regale, într-un tiraj de 3 000 de exemplare, *Sub pecetea tainei*.
noiembrie, 15. Ultima consumație la țară.

1935

februarie, 17–19. Elaborează planul unei monografii a contelui prusac Hoditz.

1936

ianuarie, 17, orele unu noaptea. Scriitorul încetează din viață, în urma unui atac cerebral, în locuința sa din str. Robert de Flers, nr. 9.
 – Apare ediția de *Opere*, întocmită de Perpessicius.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Principiul călăuzitor în alcătuirea ediției de față a fost restituiră integrală a scrierilor lui Mateiu I. Caragiale, cuprinzând opera sa literară, cea publicistică, genealogistică, memorialistică și corespondența, pentru ca lectorul să dispună, într-un singur corp, de întregul portofoliu al creației scriitorului. Am considerat, prin urmare, că și scrierile cu un caracter literar tangențial, inclusiv cele în limba franceză, poartă pecetea aceleiași spirit artistic și prezintă un real interes pentru conturarea unei personalități dintre cele mai comentate. Acestei personalități i-am dedicat prima parte a studiului nostru introductiv, cea de a doua parte a sa tentând un studiu critic al operei.

Volumul are următoarea structură:

1. Studiu introductiv;
2. Cronologie;
3. Notă asupra ediției;
4. Opere literare: *Pajere, Remember, Craii de Curtea-Veche, Sub pecetea tainei*, iar în *Anexe*, fragmente de proză considerate a fi servit la elaborarea unui roman al cărui prim proiect a fost părăsit de către autor;
5. Articole, studii heraldico-genealogice, note istorice, antume, postume;
6. Jurnal, Agende, în limba franceză și în traducere;
7. Corespondență emanată de la scriitor;

8. Efemeride;
9. Acte, documente;
10. Note, variante;
11. Dosar critic;
12. Bibliografie.

Notele explicative la texte (numerotate cu cifre arabe) au scopul de a lămuri anumite date privind locuri și persoane, precum și sensul, astăzi obscur sau ieșit din uz, al unor locuțiuni.

Notele și dosarul critic (repere critice) reprezintă un sector aparte, căruia i-am acordat un spațiu larg. Informațiile privind posibilele surse de inspirație ale scriitorului, variantele acelor opere apărute mai întâi în publicații, date referitoare la etapele de creație se află aici. În finalul cărții, un sector special este astfel dedicat receptării operei mateine, operă asupra căreia s-au aplecat aproape toți criticii și istoricii noștri literari, după cum se va vedea din *Bibliografia generală* care încheie sinteza.

Mateiu I. Caragiale a fost, se știe, un scriitor puțin prolific, cu gestație laborioasă și îndelungată, un creator ros de scrupule, care nu s-a grăbit cu publicarea, ci și-a revăzut cu acribie manuscrisele, efectuând personal corecturile tipografice, revăzând exemplarul tipărit – Perpessicius a folosit, pentru *Craii de Curtea-Veche*, un asemenea exemplar prețios, ce nu ne-a parvenit! Tocmai datorită, am putea spune, pedanteriei cu care Mateiu I. Caragiale își pregătea pentru tipar textele, prezintă un interes variantele, operând întotdeauna reductiv, în vederea comprimării și autonomizării frazei. Cu excepția prozelor „postume“, nu suntem, de altminteri, în posesia nici unui dintre manuscrisele literare ale scriitorului, nici chiar a celor transcrise pe curat.

Placheta de versuri *Pajere* a apărut postum, în chiar anul morții autorului, însă aproape toate aceste poezii apăruseră în timpul vieții sale, încât nu am resimțit nevoia de a schimba

ordinea din ediția Perpessicius. Nu am introdus în *Pajere* bucată *Sonet valah*, sustrasă autorului și publicată sub pseudonim, pentru un concurs de sonete, întrucât nu-i cunoaștem versiunea inițială, dar știm că cel care l-a folosit introdusese modificări.

Într-o situație asemănătoare, romanul *Sub pecetea tainei* a fost publicat, în cea mai mare parte, în timpul vieții scriitorului. Cele câteva pagini ce se aflau redactate, dar netrimise la revista *Gândirea*, pagini cu care primul editor a întregit textul rămas, oricum, neterminat, nu îndreptăteau, nici ele, transferarea întregii narațiuni la capitolul de postume. În schimb, paginile răzlețe, anterioare *Crailor de Curtea-Veche*, așa-zis pregătitoare acestei opere, dar, în fapt, aparținătoare altei întreprinderi auctoriale (*Odrasla regilor?*) revin irevocabil sectorului de postume.

Ca publicist, Mateiu I. Caragiale a depus o activitate pur circumstanțială, până la a nu-și pune numele întreg decât sub un singur articol! Între *O înscriere bizară* și *Vechi impresii de spectator* se înscriu două decenii, iar singura inițiativă publicistică ce implica o anumită continuitate programatică a fost părăsită după prima expediție. Deși documentate și, în speță, dezvoltate, textele heraldice nu au fost nici ele puse în valoare de către autorul lor. Însemnările cu caracter istoric, publicate mai întâi de noi, ca și *Efemeridele*, erau, cu siguranță, destinate uzului propriu, dar le-am cuprins în ediție pentru caracterul lor insolit, indicând o latură a personalității scriitorului.

Dintr-un scrupul biografic identic am introdus în ediție textul integral rămas al *Jurnalului*, precum și acela al *Agendelor*. Dacă în privința traducerii notelor istorice am dat preferință tălmăcirii efectuate de Petru Creția, de altfel, la rugămintea noastră, traducerea din limba franceză a *Jurnalului* și a *Agendelor* ne aparține, pe considerentul unor inexactități ale versiunii-lor anterioare.

O contribuție deosebită a acestei ediții trebuie să fie cuprinderea în cadrul ei a întregii *Corespondențe* păstrate, publicată,

în timp, de academician Șerban Cioculescu, de noi, de Al. Oprea, Alexandru George ș.a. Primită cu un real interes, această corespondență aruncă o vie lumină asupra anilor de formație a scriitorului, cât și asupra unor perioade mai târzii din existența sa, prezentând, concomitent, și o certă valoare artistică, un element de continuitate într-o biografie nu prea bogată în documente. Deși Mateiu I. Caragiale cultiva principiul elegant de a răspunde oricărei scrisori primite, indiferent de importanța ei sau de adresant, corespondența rămasă de la el nu este vastă, iar pe cea primită poate că nu o păstra, încât nu dispunem de ea, până acum.

În privința *Notelor și comentariilor* ce însoțesc fiecare lucrare în parte, ne-am dat silința de a face din ele un pandant semnificativ, fapt ce ne-a îngăduit ca în cea de a doua jumătate a *Studiului introductiv* să renunțăm la unele probleme sau aspecte, a căror expunere în prefață ar fi îngreuiat mult excursul analitic. Mateiu I. Caragiale fiind unul dintre clasicii noștri cei mai comentați de istoriografia și critica literară, până acolo încât putem afirma că nu există critic sau istoric literar care să nu-și fi spus cuvântul cel puțin în una din problemele pe care le ridică viața și opera sa, materia *Notelor și comentariilor* se dispune ca necesară introducere la *Receptarea operei* (dosar critic).

La stabilirea textului am avut în vedere lunga perioadă de timp în cuprinsul căreia și-a scris Mateiu I. Caragiale opera, cea literară, publicistică și memorialistică, epistolară etc., de la prima scrisoare către N.A. Boicescu, din 1901, până la ultimele rânduri din *Jurnal*, datate 1936, răstimp în care regulile ortografice s-au modificat în mai multe rânduri. Opera literară propriu-zisă a scriitorului a fost concepută într-o limbă voit arhaică, deci căreia i se potriveau vechile forme ortografice, fenomen de care a trebuit să ținem întrucâtva seama. Știm, totuși, că scriitorul revenise singur asupra unor forme agresiv și pedant arhaice, după cum ne-a apărut limpede că textele sale din *Viața*

românească – mai puțin cele din *Gândirea* – putuseră suferi o serie de intervenții de punctuație, scumpe respectivelor redacții. Intervențiile autorului, la tipărirea în volume, ba chiar și mai pe urmă, prin corecturi marginale pe exemplare tipărite, ne certifică atenția pe care o acorda Mateiu I. Caragiale cuvântului scris.

Tot astfel, și în mod manifest, folosirea unor termeni rari, ieșiți din uz încă din vremea sa, ni-l indică pe cititorul de dicționare, colecționar de vocabule. Nu mai puțin, Povestitorul, prin al cărui vocabular se exprimă Autorul, vorbește muntește, folosind iotacisme și nedându-se îndărăt de la expresii dintre cele mai populare, argotice chiar. Ținând seama de toate acestea, în transcrierea textelor mateine am aplicat regulile actualei ortografii, păstrând acele forme ce constituie variante lexicale – nu de ortografie – caracteristice scriitorului – de tipul *vecinicie*, *personagiu*, *noemvrie*. În același sens, am admis unele excepții în privința substantivelor la singular – *mășafir*, *lăcaș*; la plural – *boale* – și am respectat formele tipic mateine: *fermec*, *desprețuit*, *împece*, *însănătoșate*, ca pe opțiuni auctoriale ferme. Am procedat de aceeași manieră cu unele forme gramaticale specifice, ca de exemplu acordarea la plural a adjectivului demonstrativ *care*, în gen și număr, cu substantivul ce-l determină (*cari!*). Identic, am respectat câte o formă rară morfologică – vezi *oglină*, la persoana a treia plural, pentru *oglesc*.

Probleme mai spinoase a ridicat *Corespondența*, și anume aceea din anii adolescenței și ai primei tinereți a scriitorului. Aceasta a fost concepută într-un jargon singular, alcătuit dintr-un amestec de franțuzisme cu neoașisme și cu expresii curente. Situația ne-a impus să păstrăm ortografia autorului la cuvintele de origine franceză, să redăm neologismele în forma lor actuală, iar în paratex versiunea epistolară, renunțând numai la acele forme ortografice pe care, ulterior, le-a părăsit artistul însuși. Cum în respectiva *Corespondență* se întâlnesc

formele ortografice cele mai rebarbative, eliminarea lor nu a desfigurat textul.

În total, considerăm că savoea textului matein, atâta cât se află funcție de aspectul grafic al unor forme fonetice, a fost cu rigurozitate respectată și pusă în valoare, fără să recurgem nici la ortografierea textului, nici la „întinerirea“ vestmântului său ortografic și ortoepic.

B.C.

OPERE LITERARE

PAJERE

CLIO

Mi-a îngânat stăpâna: „Nu-n file-ngălbenite
 Stă-mbălsămată taina măririi strămoșești.
 Amurgul rug de purpuri aprinde; de-l privești,
 Se-nfiripă-n vârtoarea-i vedenii strălucite.

Căci, uriașe stoluri la zări încremenite,
 Zac norii ce, în pragul genunilor cerești,
 Par pajere-nclăștate de zgriptori din povești
 Umbrind cetăți în flăcări cu turnuri prăbușite.

Dar ceața serii-nneacă troianele de jar.
 Atunci mergi de te-așează sub un bătrân stejar,
 Ascultă mândrul freamăt ce-n el deșteaptă vântul,

Ca-n obositu-ți suflet de vrajă răzvrătiți,
 Când negrul vâl al nopții înfășură pământul,
 În gemăt să tresalte străbunii adormiți“.

LAUDA CUCERITORULUI

*„Rois barbares,
Sombres chasseurs d'aurochs...”*

H.Taine

O! tu, care-ai mânat barbare gloate
Ca să sfărâmi împărății bătrâne
Și-ai câștigat izbânzi nenumărate;

Tu, ce-n trufia inimii păgâne
Ai pângărit răsând altare sfinte
Și-ai ars cetăți, ai fost măreț, stăpâne,

Când jefuind regeștile morminte
Zdrobitei hârci îi ai răpit cununa,
Și oaselor bogatele veșminte;

O! negre Domn, care-ai stârnit furtuna
De năvăliri, de-ai zguduit pământul,
Dacă-al tău nume îl săpase runa

Cea tainică pentru-a-ți slăvi avântul,
L-a șters neîmpăcată-apoi uitarea,
Precum ți-a spulberat cenușa vântul.

Povestea ta pierdută e-n vârtoarea
De ani apuși ce vremea-a spulberat,
Dar umbra ta le mohorăște zarea,

Că-nalt răsari, cumplit, neîndurat,
Cuprins de flacări pe căzânde turle,
Cu pieptul gol luptând însângerat,

Beat de măcel. Asurzitoare surle
Cu spițele se întreceau turbate,
Și-ades făceai îngrozitor să urle

De buciomări pădurile carpat
Vânând călare zimbrul și vierul
Și săgetând jivine-nspăimântate.

În sumbri nori ce trec încomând cerul
În zori, goniți de aspra vijelie
Le mai zăresc cum fug mugind de fierul

Ucigător. Zburau cu veselie
Deasupra-ți corbii, și de-atâta sânge
Răsar și astăzi roșii flori din glie.

Dar, îndelung nu ți-a fost dat a-nfrânge
Pe-aceea ce pândise rânjitoare,
La sânu-i rece să te poată strânge,

Și ai pierit, trădat într-o strâmtoare.
Amar te-a plâns, pletoasa seminție
Ea, ce pe-o culme-într-un apus de soare,

Urlând, te-a ars cu-ntreaga-ți avuție,
 Cu-ai tăi sirepi, cu roabele iubite,
 Ce desfătau posaca ta beție.

*

Sunt seri, spre toamnă, adânci și strălucite
 Ce, luminându-mi negura-amintirii,
 Trezesc în mine suflete-adormite

De mult, încât cad pradă amăgirii
 Când Cerul pârguit la zări cuprinde
 Purpura toată, și toți trandafirii,

Și-n sânge scaldă para ce-l aprinde
 De vii vâpăi – privind atunci amurgul,
 Un dor păgân sălbatic mă încinde, –

Și văd, stăpâne, cum îți arde rugul.

1912

PROHODUL RĂZBOINICULUI

Din goană-l săgetară trădat într-o strâmtoare
 Și-n adâncimi de codri, sub ceru-nnegurat,
 Crunți vânători de zimbrî urlând i-au înălțat
 O schelă uriașă de prăzi și de odoare.

Și trupuri răstignite și tigve rânjitoare,
 Și prunci zdrobiți și roabe cu sânul spintecat
 Se sbat în gheara morții pe rugu-nsângerat,
 Ce-n vârful-i poartă leșul înțepenit călare.

În purpura înfiptă pe zalele-aurite
 Cuceritorul pare urdiilor cernite,
 Un falnic zeu ce cată să se avânte-n nori,

Și, ne'mpăcați în juru-i, cu sulile-ntinse
 I-arată către zare pletoșii luptători
 Cum ard îngenuncheate cetățile învinse.

1907

NOAPTE ROȘIE

Trecând ca o nălucă, prin vifor, prin noroi
 El fuge-nvins și bezna pădurilor l-îngHITE;
 Nu simte cum în valuri, din rănile cumplite,
 Îi curge mândrul sânge pe platoșă și roii.

Dar gându-i vajnic zboară sălbatic înapoi,
 Și când își amintește cum de păgâni răpite
 Plăpândeale domnițe în lanțuri zac robite,
 Și cum tăiați pieriră coconii amândoi,

Pe-un mal de râpă calul și-oprește deodată,
 Privește plin de turbă spre zarea-nflăcărată,
 Și alba barbă-și smulge și blestemă hain,

Și-amenințând văzduhul, cu pala-n mâna dreaptă,
 Se-ntoarce Voevodul mânat de-un aprig chin
 În valea unde lupta și moartea îl așteaptă.

CĂLUGĂRIȚA

În sfânta mănăstire de-ai mei părinți zidită,
 Muncindu-mi fără milă sărmanul trup uscat,
 Acoperit de zdrențe, de ani împovărat,
 Îndur sub bolți de jale o soartă urgisită.

Frumoasă-am fost odată, senină, fericită,
 A țării mândră Doamnă – dar lumea m-a uitat –
 Și-adesea amintindu-mi de visul spulberat
 Crunt inima-mi zvâcnește și sângere rănită.

Căci viața mea în lacrimi și-a oglindit izvodul
 De când cu oastea-i, falnic, ursitul meu, Voevodul
 Purces-a să înfrunte păgânele urdii;

Din șea îl prăbușiră hangerele haine –
 De-atunci cad în ruină mărețe curți pustii
 Și eu îmi rog sfârșitul, dar moartea nu mai vine.

BOERUL

Tăiat-au de Rusalii pre jupan...

Pe-o culme, lângă-un iezer, durează-o mănăstire
Boerul... Mult bătrân e: dinți nu mai are-n gură,
Postește, se grijește, bârfește și strâmb jură,
Stă cuvios în strană și zice din psaltire.

E mic de stat, fătarnic, semeț și crud din fire,
Viteaz spătar fu-n lupte, dar azi când barba-e sură,
Cu dreapta se închină, cu stânga smulge, fură,
Despoaie și ucide în setea-i de hrăpire.

De neam e Basarabă, și rudă cu Voevodul,
De bogății e putred și-l blastămă norodul,
Dar, la Stambul, îl sapă Cislăr-Aga harapul.

Și tocmai de Rusalii, când plin de veselie
Așteaptă să-i sosească fermanul de domnie
Îl prind cu pâri ascunse și-armașu-i taie capul.

ASPRA

Nimic nu o-mblânzește, nimic nu o-ncovoiaie,
Ani are peste sută și multe-a pătimit:
Tot neamu-i, soțul, fiii, de sabie-au pierit,
Dar n-a putut durerea s-o frângă, nici s-o-nmoaie.

Și fără preget luptă, împilă și jupoaie;
Ea taie-n carne vie și sufletu-i cernit
Cu toată răzbunarea e tot nemulțumit –
Așa cumplit o arde năprasnica văpaie

A urii. Iar când noaptea l-a candelii lumină
Bătrâna ce veghează, stingheră și haină,
Trecutul răscolește, din ochi îi dau scânteii.

Nu plânge, dar veninul o-năbușe, greu geme,
Afară urlă vântul și peste capul ei
Pogoară stoluri negre de groaznice blesteme.

ÎNȚELEPTUL

Bea voios și ospăta...

El de măriri deșerte, de faimă, nu visează,
Domnia n-o râvnește, de curte stă străin.
Ca dânsul nimeni altul bun nu e, nici blajin,
Pe toți îi miluiește, cunună, creștinează.

Dar armele iubește și caii, des vânează,
Și-mbelșugata-i viață își toarce firul lin,
Mărinimos și darnic, cu cugetul senin,
El tot mereu petrece și bea și ospătează.

Așa un veac trăit-a, voios și înțelept,
Și când l-au dus în raclă cu mâinile pe piept,
L-a plâns ca pe-un părinte mulțimea-ndurerată;

Și dacă cronicarii uitării-l hărăzesc,
În cântece-amintirea-i e de popor păstrată,
Și tainic pe mormântu-i bătrânii ulmi șoptesc.

1909

CRONICARUL

Cu ușa zăvorâtă, în dosnica chilie
În care raza zilei se cerne tainic, lin,
Departe de orice zgomot, ferit de ochi străin,
Bătrânul amintirea își deapănă și-o scrie.

An după an înșiră, domnie cu domnie,
Rănit de soartă însă, de părtinire plin,
El pana-nverșunată își moaie în venin,
Ca-n viitor izvodu-i mai mohorât să-nvie

Acel veac de restriște cu sângerânde zări.
Iar pe asupritorii batjocoritei țări,
Amarnic îi hulește în măiestrite rânduri

Și-i tremură-atunci mâna de patimă, dar când
Răsare printre umbre domnița cu chip blând,
Mișcat închide cartea și cade trist pe gânduri.

1910

DOMNIȚA

Verzi-tulburi ochii-i galeș revarsă pe sub gene
 Ispita pățimașă și doru-nveninat.
 E-întă, cu păr galben, cu mersul legănat,
 În grelele-i veșminte pășind măreț și-alene.

Mișcările-i sunt line, molatece, viclene,
 Și dulcele-i grai curge duios și răsfățat,
 Dar, cine-i cată-n față se pierde săgetat
 De negrul arc ce-mbină trufașele-i sprincene.

Muiată-n nestimate și-n horbote de fir,
 În mâna-i – spelbă floare de ceară străvezie –
 Ea poartă pe subțirea năframă nerămzie

Ca un potir de sânge un roșu trandafir –
 Și, tot ca el, rănită în plină tinerețe,
 Tânjește, se-nfloară și moare de tristețe.

1910

LA ARGHEȘ

Desprins din stemă parcă, spre depărtări senine,
 Un corb bătrân și-ntinde puternic negrul zbor,
 Și-n liniștea adâncă, din când în când, ușor,
 Din ulmi cad frunze moarte rotind în clipe line.

Dar, ca odinioară, de ce azi nu mai vine
 Domnița să privească din 'naltul foișor
 Cum soarele-asfințește, împurpurând de dor,
 Zăvoaiele umbroase de-o tristă vrajă pline,

Când se ogindă-n ape murindele văpăi
 Și blând văzduhul cerne cenușă peste văi –
 De ce nu mai răsare zâmbind în faptul serii?

– Nu, căci de mult ea doarme în ruinatul schit
 De taină-îmbălsămată și florile uitării
 Îi troienesc posace mormântul părăsit.

1912

TRÂNTORUL

În trândavă-aromeală stă tolănit grecește
 Urmașul lor. Urât e, bondoc, șasiu, peltic.
 El antereu alb poartă, metanii și ișlic.
 În puf, în blăni și-n șaluri se-ngrașă și dospește.

Și gura-i strâmbă numai măscări bolborosește.
 E putred, deși tânăr: sârmanu-a fost de mic
 Crescut pe mâini străine. El joacă din buric,
 Înjură, se răzgâie și râde-apoi proteste.

Îl leagănă maneaua, e veșnic beat de vutcă,
 Să-ncalece i-e frică, pe brațe-l duc la butcă;
 Dar, el, ce os de Domn e și viță de-Împărat,

Ades, făr' să-și dea seama, își mângâie hangerul,
 Și când în fața morții odată s-a aflat,
 În trântorul becisnic s-a deșteptat boerul.

1910

CURȚILE VECHI

De veacuri, părăsite pe-ascunsele coline,
 Zac curți pustii... Acolo tăcerea stăpânește
 Și-n verde mantă mușchiul cuprinde și-nvește
 Surpata zidărie și frânteles tulpine;

Și-mpodobind ceardacul cu grelele-i ciorchine,
 Sălbăticită viță pe stâlpi se-ncolăcește
 Cu iedera cea neagră ce-n strașini împletește
 O lucie cunună uitatelor ruine.

Adânc ca de o vrajă par ele adormite,
 Pe iaz visează-ostrovul de sălcii despletite;
 Nu tremură o frunză, nu mișcă fir de iarbă,

Și-n tănuita culă, ținind priviri viclene,
 Zâmbesc către domnițe boeri cu lungă barbă,
 Purtând pe naltă cucă surguci cu mândre pene.

1904

GRĂDINILE AMĂGIRII

Grădinile-Amăgirii te-aşteaptă-acolo unde
 Apusa tinereţe s-a ofilit de dor,
 Şi apa ce-aţipeşte, în luciul-rânjitor,
 Visările-ţi oglindeşte şi-ncheagă-ale ei unde.

Şi când ursuză luna în tulburi nori s-ascunde
 Şi mut, văzduhul vested tresaltă-n lung fior,
 Va răsări iar umbra cu chip înşelător
 Cu ochi a căror taină tu n-ai ştiut pătrunde.

Dar, în zadar vei cere viclenei năluciri
 Să-ţi mai învie-o clipă a stinsei fericiţi,
 Că va pieri, zâmbindu-ţi, cu degetul la gură,

Şi singur iar vei plânge în scarbedele zori,
 Amara soartă care te-a prigonit cu ură,
 Încununându-ţi fruntea cu mohorâte flori.

ÎNTOARCEREA ÎNVINSULUI

Iar când, sfioasă umbră, prin ceaţa rece-a serii
 Purtându-ţi trista taină, de gânduri chinuit,
 Târziu te vei întoarce înfrânt şi istovit,
 Spre casa părăsită în văile uitării,

Tu, cel ce-ai cules floarea spinoasă-a-nstrăinării
 Şi-a ei mireasmă-amară cu patimă-ai sorbit,
 La-ndemnul Amintirii ce-n prag ţi-a răsărit,
 Nu te lăsa ca pradă să cazi înduioşării

Zadarnice. Respinge deşarta-i mângâiere
 Şi oricât de adâncă ar fi a ta durere,
 Trufia nu ţi-o pierde, rămâi nepăsător,

Nu te opri, nu plânge, şi dacă-ţi stau morminte
 În drum, treci peste ele, înăbuşe-al tău dor,
 Şi-n neagra noapte pleacă, cu fruntea sus 'nainte.

MĂRTURISIRE

Sufletu-mi e-o mare moartă oglindind un cer de jale,
 Arse stânci o-nchid în groaza sterpelor pustietăți,
 Pe ea boarea nu adie, veșnic dorm undele-i pale,
 Ea în negru-i fund ascunde înecate vechi cetăți.

Sufletu-mi e-un turn de piatră care cade în ruină,
 Iedera și mușchiul verde zidurile-i năpădesc,
 Strajă a singurătății trist veghează pe colină,
 Și în juru-i, seara, tainic, liliecii fâlăiesc.

Sufletu-mi e-o floare rară ce muiată pare-n sânge,
 Spulberată-i fu mireasma de-al restriții aprig vânt,
 E-o cântare-ndepărtată ce visări apuse plânge,
 E o candelă uitată ce se stinge pe-un mormânt.

DREGĂTORUL

Smerit stă, dar privirea-i drăcească, așintită,
 Trăiește chiar pe pânza ce-l poartă-ntruchipat,
 Iar grijile și truda adânc îi au brăzdat
 De cute fața stinsă, firavă, ofilită.

Cu duhul său cel ager, cu mintea-i iscusită
 El multe uneltit-a și câte-a și-ndurat,
 Ca-ncet, treptat, s-ajungă, slăvit și tămâiat,
 Să fie țara-ntreagă sub gheara-i răstignită.

De jale și de groază cumplit semănător,
 Atotputernicia-i de mare dregător,
 Încununat de faimă fu fără țarmurire,

Așa că astăzi lumea se-ntreabă în zadar
 Ce patimă ascunsă sau ce dezamăgire
 Se-oglină peste veacuri în zâmbetu-i amar?

DORMI...

*Urare binevoitoare
Cuconiței răposate*

Dormi dulce somn netulburat
În flori și în dantele,
Dormi că ți-au pălit mâinile
În grelele inele.

Dormi rece somn ne'nfiorat
De gânduri nici de vise,
Dormi că ți-au rănit pleoapele
Făcliile aprinse.

Dormi veșnic somn îmbălsămat,
În beznă și-n uitare,
Dormi că ți-a mușcat buzele
A Morții sărutare.

SIHASTRUL ȘI UMBRA

„Siste gradus, temerarie...”

Minunea Sfântului Grigore Papa

De furia furtunii au nu te temi străine
Cu searbăd chip, ce singur, prin ceață, treci gemând,
De te vei pierde-n codri amar va fi de tine,
Nu vezi cum fierb nori negri la zare fulgerând?
Ascultă vântul rece în apriga-i mânie
Ce sumbru vaier smulge stejarilor trufași,
Stă gata să pornească năprasnica urgie
Cerească, și mai pregeți? – oprește ai tăi pași!
Chiar pasărea de noapte ce-a cobe-n selbă tipă,
La cuibu-i se întoarce în turnul părăsit
Să-și oploșească puii și, tremurând, în pripă,
Tot ce e viu s-ascunde de spaimă năpădit.
Hai dar, în sihăstria din vechile ruine
De te adăpostește și tu, rămâi la mine.

– Nu, nu pot, îmi răspunse cernitul călător,
De buna ta primire sortit sunt să n-am parte,
Pleca-voi înainte, în noapte, sunt dator
Să merg fără-ncetare și fără țel, departe,

Și nu știi de odihnă ce sete mi-e, ce dor...
 – Rămâi, și locuința-mi tu ia-o drept a ta,
 Ca și cum tu stăpânul ai fi, iar eu străinul,
 Găsi-vom înăuntru cu ce ne ospăta,
 Vom împărți frățeste azima, mierea, vinul,
 Apoi la vatra caldă, pândi-vom blânda clipă,
 Când Somnul, fiu al Trudei, trecând și pe la noi,
 Ne va atinge geana, cu molcoma-i aripă,
 Și-nfiorați de vise, dormi-vom amândoi,
 În vreme ce afară, în bezna fulgerată
 Va chinui pădurea furtuna-nverșunată.
 – Nu, suspinând, îmi zise ciudatul călător
 Prin negură, 'nainte, porni-voi... sunt dator!

Mișcat de graiu-i dulce, sunând abia, sfios
 Eu îl privii mai bine. O nobilă tristete
 Adânc întipărită pe chipu-i, mult duios,
 Îi adumbrea de farmec semeța frumusețe.
 Privirea sa cea neagră, în taina-i ogîndită,
 Purta sfâșietoare o jale nesfârșită.

Urmai a-i spune totuși: Nu stăruiesc, străine,
 Dar nu pot nici pricepe de ce oare-nfruntând
 Primejdia furtunii sălbatice, haine,
 Tu fără țel în noapte mergi singur lăcrămând,
 Ce poate să te-ndemne, ce poate să te-mbie
 A rătăci prin beznă sub crunta vijelie?

– Vai, îmi răspunse dânsul, așa sunt osândit
 A-mi ispăși păcatul, altmintreli nu pot face,
 Mă leagă pe vecie un vechi blestem cumplit,
 Odihnă să nu aflu, nici liniște, nici pace,

În mantă mohorâtă de tainic călător
 Prin oarba-ntunecime umblând rătăcitor.
 Nu sunt om viu, ci umbră, aevae-ntruchipată
 În boiul ce pe lume avut-am altădată,
 Când paloșul și cuca domnească am purtat;
 Dar patima mă-mpinse la grea nelegiuire...

De-atunci trecut-au veacuri și tot n-am fost iertat.
 Eu ziua dorm, în raclă, în arsa mănăstire,
 Sub lespede pe care-mi stă numele săpat,
 Și mă deștept cu groază ca iar să plec plângând
 Când lin s-așterne noaptea din slavă pogorând.

1905

SINGURĂTATEA

„Charme divin de mes loisirs,
Solitude, que tu m'es chère“

Casanova de Seingalt

E-aşa de greu amurgul cu zarea-nsângerată,
Că-n parc sub teii-n floare ce gem înăbuşit
Se-ncheagă unde groase de miere-mbălsămată,
Şi-atât de-apăsătoare tăcerea-mpurpurată
Că simt cum plânge-n mine ceva nedesluşit.

Melancolia face în pieptu-mi să tresalte
Neînţelese doruri, în vreme ce-aţipind
Fiinţa mea de astăzi, în locu-i răsar alte
Vechi suflete apuse, mult mândre, mult înalte,
Zguduitoare patimi cu foc mărturisind.

Umbroasa-le poveste mărează se-mpleteşte
La murmurul ei sumbru plutind în depărtări,
Nostalgică gândirea în voie-mi pribegeste
Şi nesfârşit de tristă, se pierde, se topeşte
Într-un noian albastru de mistice visări...

Din crudele cătuşe, ce încă mă mai leagă
De omeneasca fire, treptat mă dezrobesc,
Înseninată mintea-mi începe să-nţeleagă,
Cu-amar dezgust, a vieţii zădărnice-ntreagă
Şi, liberă, străină de tot ce-i pământesc,

Se-nvoaltă, se-ntraripă spre slăvi semeţ se-avântă
Cutezătoare, gravă, mai sus, mereu mai sus,
În prada-nfrigurării ce aprig mă frământă
Renasc cel de-altădată, acel ce nu-l încântă
Decât singurătatea, dar singur, totuşi, nu-s.

Căci dacă, dus pe gânduri, m-aşez lângă fântână
Privind cum apa doarme pe netedul nisip,
Cu tâmplele în palme şi-adăst în umbră până
Când lin şi molcom ziua cu noaptea se îngână
În fluida oglindă, alături de-al meu chip,

În străveziu zăbranic aevea se iveşte
O tainică-arătare... Adâncele-i priviri
Ce se resfrâng prin lacrimi spre mine-şi aţinteşte
Iar glasul-i ca-ntr-o rugă, tremurător, şopteşte.
De mult cunosc ispita acestei năluciri...

Întotdeauna dânsa mă muştră cu blândeţe:
– De ce-mpotriva firii hain te răzvrăteşti;
Tot ce-i frumos în suflet de ce laşi să îngheţe
Jertfind trufiei sterpe senina tinereţe?
Ia seama că ea trece şi n-o mai regăseşti.

A-ţi înfrâna încearcă sălbatica pornire,
Cât mai e timp, te-ntoarce din drum, nu şovăi!
Scăparea e-n credinţă, nădejde şi iubire,

Prin ele doar s-atinge fugara fericire,
Urmează-le deci legea și nu te vei căi...

– Taci, îi răspund, mai scumpă îmi e a mea durere,
Prin ea spre-nțelepciune eu cugetu-mi ridic,
Ce-mi pasă dacă sufer, când sufer în tăcere,
Când nu cârtesc, nu blestem și nu cer mângâiere,
Când nu mă-ncred în nimeni și nu cred în nimic!

Iubirea e robie; trădarea, umilință;
Nădejdea? ce-mi rămâne a mai nădăjdui?
Precum în nepăsare trăiesc fără credință,
Voi ști deopotrivă să mor fără căință,
Chiar clipa cea din urmă o voi disprețui.

Cât mai curând ea vie, aducă-mi alinarea
De veci și voi primi-o netulburat și mut –
Spre a putea respinge și-atunci înduioșarea
Goni-voi amintirea și voi chema uitarea
Să-mi legene sfârșitul, al liniștii-nceput.

Că margini nu cunoaște păgâna-mi semeție,
Afară de trufie nimic n-avut-am sfânt,
Mi-am răzbunat printr-înșă întreaga seminție,
Și sub călăuzirea-i pășesc cu bărbăție
Pe-atât de aspra cale a negrului mormânt...

Cu amăgiri deșarte și seci seninătatea
De tinzi să mi-o mai turburi, de-acum e în zadar...
Piei dar și-n pacea nopții îmi lasă voluptatea
De-a fi cu totul singur, redă-mi singurătatea...
Târziu ușoara șoaptă, încet se stinge, iar.

Din ce în ce mai ștearsă, ciudata arătare
Pe nesimțite pierde din undele-argintii,
Când spelb și searbăd cerul iar sângere la zare
Și, deșteptând frunzișul, a dimineții boare
Îmi spulberă-ncântarea grădinilor pustii.

REMEMBER

Ceci est un fait-divers atroce.¹

Les Mémoires du Bal-Mabille

Sunt vise ce parcă le-am trăit cândva și undeva, precum sunt lucruri viețuite despre cari ne întrebăm dacă n-au fost vis. La asta mă gândeam deunăzi seara când răvășind printre hârtiile mele ca să văd ce se mai poate găsi de ars – hârtiile încurcă – am dat peste o scrisoare care mi-a deșteptat amintirea unei întâmplări ciudate, așa de ciudată că, de n-ar fi decât șapte ani de când s-a petrecut, m-aș simți cuprins de îndoială, aș crede că într-adevăr am visat numai, sau că am citit-o ori auzit-o demult.

Era în 1907. Fusesem greu bolnav în București și mă întor-sesem la Berlin acasă. Însănătoșirea mea se făcea cu anevoință, cerând îngrijiri mari. La plecare, doctorul m-a sfătuit să mă feresc până și de cele mai ușoare zguduirii sufletești. Bietul doctor! Am dat din umeri, zâmbind, și i-am spus să fie pe pace.

După un surghiun de doi ani revedeam Berlinul. Am de Berlin mare slăbiciune; nici împrejurări foarte triste nu m-au împiedecat să-l revăd cu plăcere. L-am regăsit cum îl lăsasem: tot numai flori. Așa frumos chiar ca în acel început de iunie nu-mi păruse totuși niciodată.

Ca să-l vântur însă și să-l colind ca odinioară, nu mai mergea. Oboseam repede și oboseala putea înlesni reivirea boalei. M-am resemnat dar câtăva vreme a sta pe acasă, jertfă de care mă despăgubea, în parte, frumusețea muzicii vechi ce se făcea la noi de dimineața până seara. Năpădit de o dulce aromeală,

îmi lăsam visările să nască și să se topească în voie în noianul de armonii sublime, uitându-mă pe fereastră, cu ochii pe jumătate închiși, cum unduiau curcubeuri în pulberea fluidă a fântânii din larga piață-grădină. Lina boare a asfințitului legăna ciucurii purpurii ai trandafirilor agățați pe terasa casei din față, purtându-le mireasma până la mine. Seara da însuflețire umbrelor, în oglinzi, tainic, treceau fiori. Acesta era ceasul pe care-l așteptam ca să admir colțul cel mai frumos al pietei – un petec de pădure rămas neatins în plin oraș – câțiva bătrâni copaci frunzoși și sumbri, vrednici să slujească de izvod celor mai cu faimă meșteri ai zugrăvelii.

*

Îi regăseam chiar, la Muzeul Frederic, într-o cadră de Ruysdaël², aceeași copaci stufoși, adumbrind lângă o cădere de apă un castel în ruină. Odată nu puteam trece pe dinaintea ei, fără a mă opri îndelung. Privind-o, gândul mi se pierdea fără sfârșit în fărâma-i de cer vântat cu zare adâncă. E înnăscută în mine, drojdie de străvechi eres, o iubire păgână și cucernică pentru copacii bătrâni. Lor le datoresc inspirații mult nobile și grave, fiindcă nu cred să se afle pe lume viers omenesc sau cântare meșteșugită care să mă miște mai viu ca tainicul freamăt ce-l deșteaptă în frunzișul lor vântul serii. Arborii aceia zugrăviți mă încântau totuși mai mult chiar decât cei adevărați, acel mic peisaj melancolic înfățișându-mi o oglindire a sufletului meu.

Mergeam la muzeu foarte ades. Cât de cufundat eram în contemplarea cadrelor nu treceam cu vederea nici pe oaspeți, interesanți uneori, așa că printre ei băgasem de seamă că se afla nelipsit un tânăr care, acolo mai ales, ar fi atras privirile oricui, căci despre el s-ar fi putut cu drept zice că-l desprinsese de pe o pânză veche o vrajă. Poate fi plăcere mai rară pentru cei ce s-au împărtășit cu evlavie întru taina trecutului decât să întâlnească în carne și oase o icoană din veacuri apuse? Cu doi ani

înainte văzusem în sala franțuzească a muzeului o cuconită care copia după Mignard³ pe Maria Mancini⁴ și avea o așa izbitoare asemănare cu modelul, încât ai fi crezut că, privindu-se în oglindă, își zugrăvește, împodobindu-l, propriul ei chip.

Tot astfel semăna tânărul cu unii din acei lorzi, ale căror priviri, mâini și surâsuri Van Dyck⁵ și, după el, Van-der-Faës⁶ le-au hărăzit nemuririi. Zic unii din acei lorzi, fiindcă mai toți sunt la fel. În trecut, în căstele restrânse, celor de aproape și înmulțit înrudiți, trăind împreună, cu același port și obiceiuri, fiecare epocă le întipărește același aer, dacă nu chiar aceeași înfățișare. Se întâmplă iarăși ca, acolo unde cu gândul nu gândești, să răsară ființe cărora le trebuie căutată aiurea, în alte țări, la alte neamuri, în alte veacuri, adevărata asemănare, fără a li se putea bănuși măcar, în vreun fel, cu aceia de cari îi despart prăpastii de timp și de stirpe vreo cât de îndepărtată înrudire.

Era de prisos dar orice presupunere despre obârșia tânărului cu pricina, făceam însă tot soiul de reflexii asupra ființei lui, unică într-adevăr și stranie, impunându-se poruncitor luării-aminte. Mă subjugase prestigiul recei trufii a tânărului ce, în deplină frumusețe, pășea singur în viață, nepăsător, cu fruntea sus. L-am crezut, din capul locului, una din acele făpturi excepționale, străine de omenire, pentru cari am resimțit totdeauna o vie atragere. Îl vedeam zilnic aproape, nu muzeul fiind singurul loc unde îl întâlneam. În plimbările ce începusem a relua prin oraș, de teama oboselii, făceam lungi popasuri la o prăvălie, unde se degustau capodoperile unei vechi rachierii neerlandeze. După Ruysdaël, Van-Brouwer⁷ și Van-der-Hoogh⁸. Nicăieri nu mă reculegeam mai bine ca în acea încăpere îngustă și cam întunecoasă, ce ar fi putut face cinstă oricărei locuințe de burgmaistru sau de staroste de breaslă, așa bogat căptușită cum era cu stejar afumat până la jumătatea peretelui, unde blana ieșea afară, făcând jur-împrejur o largă poliță pe care stăteau

înșirate năstrape și ulcioare de Delft⁹. Ce minunate clipe pe treceam acolo!

Alături de mine, pe singura laviță din primitoarea cămară, singuratică ziua, tânărul cu chip de portret vechi sorbea pe îndelete băuturile cele mai dulci și mai parfumate, asemenea unor nestimate topite, atâtătoare de visări exotice și de îndepărtate nostalgii cu piperatele lor mirosuri de Java sau de Antile. Acolo, parcă nu mai eram străini unul de altul și, ceea ce e nostim, mai târziu, după ce ne-am cunoscut, ne-am mărturisit că, și lui și mie, ni se păruse a mai fi stat și altădată împreună într-o încăpere la fel.

Nu m-aș fi gândit însă să ne împrietenim chiar, fiind îndreptățit a-l crede că făcea parte dintr-o lume cu totul alta decât a mea. Sărea în ochi: una e floarea de câmp, alta floarea de grădină. Acum, fie că trebuiseră veacuri ca, la asfințitul ei, o înaltă rasă să înflorească așa de strălucit, într-un semeț avânt al sângelui albastru spre tipul ideal, fie că fusese numai o neme-reală fericită, în toate chipurile mai mult nu se putea da. Mai era nevoie, e drept, și de ceva osteneală, zilnic, ca această po-doabă a omenirii să-și împlinească frumusețea, pentru că atâta găteală nici la o muiere nu mi-a fost dat să văd. Să-l fi presupus după asta că era unul din acei deșuchiați cu năravuri rătăcite al căror număr pare a fi sporit, în timpii din urmă, pretutindeni, într-o măsură întristătoare? Nu, nu-mi venea să o cred, căci dacă păpușii acesteia sulemenite îi flutura uneori pe buze un surâs neliștitor, sub arcu sever al sprincenelor trase negre cu condeiul, ochii aveau acea nevinovată limpezime ce strălucește numai sub pleoapele eroilor și ale copiilor.

Era și foarte tânăr; să tot fi avut douăzeci de ani. Ce nu se îngăduie la vârsta aceasta, celor bogați mai ales? Lipsa grijii zilei de mâine prefăce creierul omenesc, amortind simțământul temerii de răspundere; avuția moleșește și îmbată de o ameteală dulce, neîntreruptă, ce îndeamnă la goana după plăceri rare,

după senzații noi. Din acea lume nepăsătoare și deșartă, dezbărată de prejudecățile de rând, făcea parte și noul meu cunoscut care, fără îndoială, trebuia să se bucure de mari mijloace de trai. Arăta însă a trăi în afară de acea lume și, mai mult chiar, în afară de orice lume. Ca dânsul, în Berlin – W., mai erau și alții, dar pe aceia nu-i puteai decât rareori zări, călărind în ceața dimineții sau zburând repede seara la înfloritele lor desfătări. Nici pe el nu-l vedeam altfel decât locuind într-una din străzile ce mărginesc regescul Tiergarten¹⁰ spre apus, încingându-l cu o minunată salbă de vile, unde aurul a izbutit, întrucâtva, în încercarea de a sădi iarăși raiul în viața pământească. Mi-l închipuiam dar răsfoind cu degetele lui subțiri cărți cu legături scumpe în somptuoasa singurătate a odăilor cu oglinzi adânci, unde lăncezește o risipă de flori rare. Nu deștepta oare vedenia unui asemenea decor singură numai pătimașa mireasmă ce răspândea el în juru-i, atât de îmbătătoare că treaz te făcea să visezi?

Aubrey de Vere¹¹. Când mă gândesc... Ne-am vorbit într-o zi așa, parcă ne-am fi cunoscut de când lumea. Numele lui normand – și până astăzi nu știu dacă astfel se chema într-adevăr – nu-mi era străin, fiind numele de neam al zvăpăiaților conți de Oxford, după stingerea cărora a fost cules și alipit la cel de Beauclerk de Stuartii¹² de mâna stângă, ducii de Saint-Albans. Să se fi tras cumva din aceștia, nu i-ar fi făcut mai multă cinste ei lui decât el lor. Deși englez până la măduvă, în vorbire se slujea obișnuit de franțuzească și așa cum rar mi-a fost dat să o aud. Cu timbrul grav al glasului său mlădios și pur, ea era pentru dânsul ceva mai mult decât un mijloc de înțelegere, era o unealtă de seducere. Aflând ce era, l-am înțeles pe dată în totul; datina căreia Brummel¹³ i-a pus pecetea numelui său trăia în Aubrey de Vere în deplină strălucire. Până și plăcerii de a se sulimeni îi găsisem astfel tălmăcirea: cei dintâi locuitori ai Albionului de cari se pomenește nu-și boiau în întregime goliciunea în albastru? Această culoare îi era îndeosebi dragă

noului meu prieten, el o purta în însăși făptura lui, în ochi și sub pielița foarte străvezie a mâinilor, în cari când la una când la cealaltă sclipeau șapte inele, gemene toate – șapte safire de Ceylan. Cu brățara și cu parfumul, acea de neuitat mireasmă de garoafă roșie, inelele erau singurele lucruri cărora le rămăne credincios – încolo, ca îmbrăcăminte, nu știu să-l fi văzut de două ori la fel. Dar toată această migăloasă găteală nu era la dânsul decât un amănunt dintr-un întreg desăvârșit, de o fericită armonie. Aubrey de Vere avea un creier de minune alcătuit și un duh scânteietor, el ar fi făcut fala clubului cel mai închis și nu s-ar fi simțit la strâmt nici într-o adunare de cărturari, pentru că dacă mărturisea că rufele și le spăla la Londra, adăuga că tot astfel în suta a optsprezecea, coconășii din Paris și le spălau în Flandra și cei din Bordeaux la Curaçao și așa știa să vorbească de toate, cu asemănări din trecut, cu apropieri și amănunțiri fermecătoare, de câte ori i se întâmpla să povestească de călătoriile lui prin ținuturile străvechi ale Răsăritului, sau prin ostroavele pierdute ale Oceanului liniștit unde domnește primăvara vecinică. Atât am putut afla din viața lui: că văzuse multe, cutreierând mări și țări și că citise și mai multe, prea multe chiar, pentru anii lui, fiind fost cu puțință să fi amestecat ce văzuse cu ce citise, sau să fi privit cele văzute prin geamul înșelător al citirii, care laolaltă cu bogăția îi cam sucise capul deși, de la fire, avea judecata limpede și rece. Așa, de pildă, am înțeles că se îndeletnicea cu cercetări oculte îndrăznețe, pentru cari era hărăzit, pe lângă o înclinare înnăscută rară și cu cea mai uimitoare pregătire. Părea chiar să fi avut mai multe legături cu duhurile decât cu cei vii, deoarece în povestirile sale nu venea niciodată vorba de ființe omenești.

Cu ce prilej, în ce împrejurări făcuse așa de timpurii călătorii atât de minunate nu spunea, precum nici cine era, ce și de unde, dacă avea părinți, rude sau prieteni, unde sta cu casa măcar – nimic, cu desăvârșire nimic. Ce stăpânire de sine avea

ca să poată ascunde astfel la vârsta lui fără a se trăda? Dacă el însă nu destăinuia nimic, apoi eu îl întrebam și mai puțin și presupun că tocmai asta a fost pricina că am legat prietenșug. O vecinicie să ne fi întâlnit, tot mai lesne i-ar fi scăpat lui o destăinuire decât mie o întrebare. De altfel nici nu țineam să aflu ceva: ce mă privea pe mine? Întâmplător l-am văzut – fără să bage el de seamă – alegând flori de patru-cinci sute de mărci, garoafe și orchidee rare – un adevărat desfrâu – și n-aș fi avut, cum cunoșteam pe domnișoara vânzătoare, decât după plecarea lui, să intru să-mi înfloresc cheutoarea ca să aflu unde le trimisese și punând astfel mâna pe fir să împing cercetarea mai departe. Dar la ce bun? Să fi avut un scop stăruință încăpățanată cu care își perdeluia scurtul lui trecut și viața de toate zilele, se putea prea bine, era însă, o spun iarăși, atâta mândrie în privirea lui, ce pururi nepăsătoare de ce se petrecea pe pământ, arăta a se pierde aiurea, în depărtările unei lumi de vis, încât ar fi făcut să se risipească orice umbră de neîncredere sau de bănuială. Totuși, nu-mi scăpase din vedere că uneori ar fi dat să mai spună ceva, dar se răzgânde pe loc, înăbușindu-și vorba pe buze. Roșea el atunci sub suliman, i se înnourau într-adevăr ochii, așa cum mi se părea într-o foarte scurtă clipă de dare pe față a unei tulburări ascunse? Nu aș putea jura, ce știu însă e că pe când povestea, privirea lui, făcându-se și mai adâncă, se ațintea asupra nelipsitelor inele, lung și cu duioșie, ca și cum acele pietre ar fi cuprins taina vieții lui, oglindindu-i în gheața lor limpede și albastră toate gândurile și amintirile.

De la o vreme, fără ca legăturile noastre de prietenie să se strângă mai mult, ne vedeam mai des, uneori dimineața, cel mai obicinuit după-amiazi, niciodată însă seara, niciodată. Din pricina căldurii, părăsisem taverna olandeză și ne întâlneam la Grunewald, pe terasa unei cafenele, la marginea unui crâng de pini – o terasă idilic cotropită de trandafiri de toate neamurile și fețele ce, la adierea vântului, se scuturau în pahare. Sosea

totdeauna fără grabă și fără întârziere. Odată l-am așteptat însă zadarnic până la ceasul cinei. Întorcându-mă acasă, găseam o scrisoare în care se ruga pe scurt de iertare că nu putuse veni și iscălea sir Aubrey de Vere. Am cercetat cu luare-aminte scriitura semeață cu slove mari și pecetea de ceară albastră: un sfinx culcat în mijlocul panglicei unei jaretiere la fel cu aceea ce împresoară scutul în stema Marei-Britanii. Pe panglică citeam cuvântul „Remember”¹⁴.

Ca eraldist nu eram mulțumit; mă așteptam să aflu arme adevărate, nu o simplă emblemă. De la acea scrisoare, sir Aubrey n-a mai dat semn de viață. Nu era de mirare: o zăpușeală umedă cumplită clocea orașul, cuibar uriaș de ticăloșii și de rele. Nu mai era de ieșit decât seara, când sir Aubrey nu se arăta. Noptile erau însă atât de frumoase, încât greu mă înduram să mă mai întorc acasă. Tot umblând astfel până târziu, am avut odată, spre miezul nopții, într-o alee pustie din Tiergarten, o stranie întâlnire.

Trecea o femeie înaltă, cu un bogat păr roșu sub o pălărie mare cu pene, o femeie slabă și osoasă, fără șolduri și fără sâni, într-o rochie strâmtă de fluturi negri. Ea pășea țeapănă ca o moartă, care ar fi împinsă sau atrasă de o putere din afară, străină de voința ei, spre un țel tainic în noapte. Nu știu de ce nu mi-a venit să cred că e o femeie ca toate femeile, din capul locului, chiar înainte ca în ochii ei țintiți mari, ce arătau a privi înăuntru, și în trăsurile feței sale prea sulimenite să-mi pară a recunoaște... Dar, mai trebuia să mă îndoiesc, mai putea fi numai o bănuială când în mână cu degete lungi rânjeau șapte safire de Ceylan? Am rămas uluit, în prada unui simțimânt tulbure, în care și nedomerirea și urâtul și teama își aveau partea lor, apoi cu nările pline de cunoscuta mireasmă – mireasma de garoafă roșie – am dat să o urmăresc. Era însă târziu; o pierdusem. La capătul aleei așteptau câteva droști de piață; se suise pesemne într-una și pierise.

Pentru un vechi berlinez ca mine ar fi fost copilăresc să mă las cuprins de uimire. Câte nu văzusem! În schimb mă simțeam îmboldit de o curiozitate josnică, ce m-a făcut câteva seri să pândesc mereu pe acolo. Nimic însă. Estimp, arșița creștea tot mai aprigă; în ziua căreia i-a urmat noaptea ce voi povesti numaidecât la vale, picaseră oameni pe drum ca muștele.

Era o noapte de catifea și de plumb, în care adierea mola-tecă a unui vânt fierbinte cerca în zadar să risipească păcla ce închegase văzduhul. Zărilor scăpărau de fulgere scurte, pădurea și grădinile posace tăceau ca amortite de o vrajă rea; mirosea a taină, a păcat, a rătăcire. Înaintam cu greutate prin întunecul ce vătuia aleele singurate, trebuind uneori să mă opresc, covârșit de slăbiciune. La răspântia unde e fântâna lui Roland din Berlin, în lumina prea vie, care, după beznă, îmi luase văzul săgetat, mă pomenii față în față cu sir Aubrey, ceea ce, când îl privii mai bine, nu-mi făcu tocmai plăcere.

Nu pentru că de data asta întrecuse orice măsură. Oricum, nu se iese astfel în lume. Pudra cu care își văruise obrazul era albastră, buzele și nările și le spoise cu o vopsea violetă, părul și-l poleise, presărându-l cu o pulbere de aur, iar ochilor le trăsese jur-împrejur largi cearcăne negre-vinete ce-i dădeau o înfățișare de cântăreată sau de dântuitoare. Încolo, îmbrăcat tot fără cusur, în frac albastru, sub mantaua ușoară de seară, cu orchideea la cheutoare, nelipsindu-i nici brățara de la mână, nici inelele din degete. Avea însă ceva schimbat, era neastâmpărat, neliniștit, pe cât eram eu de muiat și de stins. Împotriva obiceiului lui, vorbea pripit și tremurat, rugându-mă să rămân cu el – el, care făcea parte din acei oameni ce fără voie, în ciuda însăși curteniei lor, dau să înțeleagă că fac o însemnată jertfă când suferă să stea cu cineva. Mai mult, îmi luase chiar brațul și mă întorsese din drum. Îl simțeam cum dărdăie din toate încheieturile, scuturat de friguri, și vedeam cum ochii aci i se ținteau în gol, sticloși ca ai femeii cu păr roșu, aci îi lacrămau

lâncezi și pierduți. După cum atunci nu-mi venise să cred că arătarea ce trecuse pe lângă mine era o femeie, acum mi se părea că ființa ce mă târa cu ea în umbră nu era un bărbat. Am mers tăcuți pe marginea pădurii, eu posomorât, cătând a arăta cât mai puțin plictisit, el, cu surâsul pe buze, privindu-și în zare pietrele albastre, de cari se legau poate amintiri tainice și cărora le hărăzea parcă, cu patimă și dor, gândirea lui cea din urmă – am mers tăcuți până ce ajungând la podul de peste canal, unde începe calea Electorilor, el s-a oprit, desfăcându-se de mine.

Aveam înaintea mea un alt om, cu desăvârșire altul decât cel de adineaori. Să fi avut pietrele lui virtuți ascunse? Treptat se redobândise pe sine, se îndreptase, înțepase nările și acum sta țeapăn, rece și mândru, foarte mândru. Trăsurile feței sale prelungi se ascuțiseră, de la albastrul fraged de floare, colorarea ochilor îi trecuse la albastrul cu licăriri aspre ale oțelului, iar pe buzele subțiate zâmbetul i se făcuse crud. În paloarea-i lunară, cu părul său de aur, sir Aubrey nu mai avea ca înfățișare în acele clipe nimic firesc, semănând mai mult a serafim, a arhanghel decât a făptură omenească. Rămase astfel înmărmurit câțva timp, scrutând întunericul pe care îl biciui deodată cu mânușile lui albe, ca și cum ar fi voit să alunge o vedenie.

– E o stranie noapte, zise el grav. Asemenea nopți sunt mai de temut ca beția; vântul cald împrăstie friguri rele. Stendhal scrie că la Roma, când bate un anume vânt în Transtevere, se ucide.

Trebuie să te simți și dumneata slăbit de zăduf, urmă el. Ai să-mi faci plăcerea să iei ceva cu mine, un păstrăv, doi, și o sticlă de vin de Rin, să ne mai întremăm. Dar înainte să-mi dai voie să lipsesc puțin... Și scoțând ceasornicul, o floare de platină muiață într-o rouă mărunță de pietre albastre: – ... ai să vrei să mă aștepti, nu-i așa? Am să zăbovesc nițel, poate mai mult de un sfert de ceas, oricum însă mai puțin de o jumătate. Mai plimbă-te în vremea asta, ne găsim aici la pod, cine vine întâi așteaptă pe celălalt. Îmi întinse mâna care era ca gheața,

ridică pălăria și-mi întoarse spatele. Făcui întocmai, îndreptându-mă din nou spre pădure; sunt în apropiere cei mai frumoși copaci ce se pot închipui, uriași seculari, druidici, așa de înalți și de înfoiați că privindu-i îți vine să te crezi pe alt tărâm. M-am întors la pod după un sfert de ceas și înainte de jumătate, dar fără a-mi găsi tovarășul. Cum așteptarea, ca toate neajunsurile, pare mai grea la început, am mai luat-o pe cheu în sus, fără a mă depărta prea mult de locul de întâlnire.

Cheul era pustiu, iar casele oarbe. Peste tot ferestrele erau negre, unele fiind însă deschise, se zăreau înăuntru acele lucruri posomorâte de argint-viu ce rânjesc în oglinzi în întuneric. Una singură de sus se împăiengina de raze slabe, aceea a unei odăi încărcate de poleieli, unde veghea o lampă așezată pe un colț de dulap – mai mult candelă decât lampă – abia lăsând să se cearnă ca înveninată, printr-un înveliș de smalturi verzi, o lumină înăbușită, una din acele lumini cari, după datinele vrăjito-rești, sunt prielnice duhurilor rele ce rătăcesc în puterea nopții.

M-am oprit și privirea mi-a rămas îndelung pironită asupra acelei ferestre. Ah! farmecul ferestrelor luminoase în întunecime, cine s-ar mai încumeta a-l spune după Barbey d'Aureville¹⁵? Dar, în nemuritoarea sa povestire e perdeaua cârmazie, în altele, scrise mai târziu și atât de timpuriu uitate, sunt geamuri de nu mai știu ce colorii; la fereastra mea nu era nici perdeauă, nici geam și totuși, în ceața verzuie, afară de poleieli și de oglinzi ce și ele păreau înzăbrănite, nu se vedea nimic.

Să fi fost vreo legătură între acea fereastră, care e de ajuns să închid ochii ca să-mi răsară înainte întocmai ca atunci, și cele ce s-au petrecut în acea noapte chiar, bănuiesc, nu pot să știu. M-am întors la pod tot așa de nenorocos ca și întâia oară: prietenul nicăieri. În vederea unei așteptări mai lungi, m-am rezemat de parmaclâcul de tuci al podului, lângă mal, mi-am descoperit capul, care mă durea, și m-am cufundat cu totul în marea priveliște a nopții.

Nu o voi uita niciodată. E drept că așa frumoase nopți două n-am văzut la fel, eu care știu a prețui noaptea ca nimeni altul și care am iubit-o cum nu se poate iubi ziua, cu nesaț și cu patimă. Sufletul meu sălbatic, care de obicei pare a ațipi zgribulit de o nemulțumire nedeslușită, nu începe a trăi pe deplin decât odată cu stingerea celor din urmă văpăi ale amurgului; pe măsură ce se așterne vâlul serii renasc, mă simt mai eu, mai al meu. Să-mi fi îngăduit mijloacele de trai a schimba fața împrejurărilor, cu anii ar fi fost cu putință să nu văd raza zilei. A, să nu fi fost nopte, n-aș fi așteptat pe sir Aubrey, nu! dacă e vorba, apoi nu țineam să-l revăd defel. Am stat pentru că acasă tot nu m-aș fi întors, aș fi zăbovit tot atât, hoinărind pe acolo unde, în umbră, freamătul copacilor înalți face ca singurătatea să pară nemărginită. Nu-i puteam însă ierta lui sir Aubrey că mă făcea să-l aștept, să-l aștept în vreme ce el cine știe la ce desfătări se deda, în înfiorarea acelei nopți calde, poate chiar la acea tulbure lumină verzuie, în brațele vreunei femei, a cărei frumusețe să fi făcut pereche cu frumusețea lui. Mai aveam încă o bănuială: mersese poate să pregătească pentru mai târziu întrunirea vreunui sobor ocult și uitase de lumea celor vii. Oricum, sânge rău n-aveam de ce-mi face. Îmi reluai dar firul gândurilor sprijinit de parmaclac în coate, cu tâmpilele în palme. Sub mine alunecau solzii grași ai apei leneșe, deasupra căreia se înfiripa străveziu un zăbranic de aburi. Canalul era sinistru. Ce deosebire! – ziua, priveliștea în partea locului e cum nu se poate mai blândă: ramurile copacilor de pe maluri înfrățite spre vârf fac boltă deasupra canalului, în care își oglindesc frunzișul ușor și neastâmpărat de un verde proaspăt și fraged. Aceasta e calea ce-o urmează trupurile celor înecați. În 1905, țin minte, într-o dimineată poleită de april, apele purtau o mireasă albă. Se aude de altmintreli la Berlin un cântec vesel: „Plutește un cadavru pe Landwehrkanal“.

Răcorindu-mi fruntea, o vie adiere mă trezi din toropeală. Cât am stat ținut acolo nu mi-am dat seama – am tras, nesupărat de nimeni și un pui de somn – nu știu să fi auzit bătând orologiul de la Gedächtniss¹⁶ și trebuie să fi bătut în mai multe rânduri. Când mahmur, mi-am ridicat capul din mâini și m-am frecat la ochi, pe cerul care se făcuse ca scrumul, casele se desprindeau împânzite. Vântul se întetise rece iar arborii porniseră a geme. Mi-am acoperit capul, pălăria am găsit-o jos, căzută – și am mai dat încă un târcol pe chei să mai văd lumina cea tainică. Fusesse însă stinsă. M-am hotărât în sfârșit să plec spre casă, începuseră a cădea stropi groși și se lumina de ziua.

Ca o adevărată pasăre de noapte urâsc zorile. Fără a ține seama că o răceală mi-ar fi putut fi funestă, în loc să caut vreun adăpost, am luat-o la picior pe străzile pustii, gonit de searbăda lumină ce se cernea țesută cu apă din văzduhul încruntat, biciuit în răstimpuri cu furie de vântul de miazănoapte. Când ud learcă m-am văzut acasă, am fost cuprins de o ciudă grozavă, ceea ce nu m-a împiedecat totuși să dorm fără vise până la amiazi.

Afară se așternuse pe ploaie, o ploaie care n-a conținut o săptămână încheiată decât în scurtele răgazuri ce își da ca să pornească mai vajnică. Făceam ce dregeam și gândul îmi zbura la întâmplările din nopțile din urmă. De câte ori venea poșta, saream să văd dacă nu era ceva și pentru mine. Așteptam bineînțeles un cuvânt de la sir Aubrey – se cădea din partea lui – și faptului că pe picurile sosite nu se afla nici scriptura semeață, nici pecetea cu sfinxul, nu-i puteam găsi talmăcire.

Într-un ajun de sărbătoare, vremea rea făcu în sfârșit pace. Neîncrăzător, nu ieșii decât târziu la plimbare. La zări se lumina a ploaie. Era așa de albastră acea seară dulceagă și lină, de un albastru-închis fluid, că orașul părea scufundat în adâncimile tainice ale unei mări. Străzile mișunau de lume; fericirea de a trăi, de a se bucura de bunurile vieții se oglindea pe toate

chipurile, se răsfrângea în toate privirile, vie, aproape atâtaoare, dând frumuseții femeilor o deosebită strălucire. Închipuirea mă purta în trecut, evocam vedenia a cum trebuie să fi fost în asemenea seri marile cetăți ale vechimei, Babilonul, Palmira, Alexandria, Bizanțul? Îmbinând astfel realitatea cu visarea, urmai fără grabă șivoiul mulțimii până la podul de peste canal, unde ceasuri întregi așteptasem atunci pe sir Aubrey.

Drăgălășia locului era împlinită, desăvârșită, de albeața fără seamăn a câtorva lebede ce se aflau la acea oră albastră pe apă parcă într-adins. Nu mai trecui podul și mă înturnai la un birt din apropiere. Pe când așteptam masa, o privire aruncată pe un ziar mă făcu să aflu abia atunci un lucru de care urla târgul de două zile.

Se pescuise în Charlottenburg, acolo unde Spreea își ia înapoi apele împrumutate canalului, făcând vârtej – se pescuise, legat cobză într-o manta, un cadavru ce arăta a fi acela al unui tânăr blond și zvelt, bogat îmbrăcat în ținută de seară, gătit și înmănușat, însă desculț.

Tânărul fusese nu de mult ucis. Trupul purta în partea stângă a pieptului o rană adâncă. Lovitura fusese atât de puternică încât arma – o lamă îngustă cu două tășuri – se frânse, o parte rămânând în rană.

Se găsisse asupra victimei, în hârtie și aur o mică avere, bașca prețul sculelor ce purta cu risipă ne bună, toate din belșug bătute în safire de Ceylan, numai în safire de Ceylan. În schimb, nici o hârtie tipărită sau scrisă care să poată trăda ceva despre ucis – nimic, nimic. Hainelor le fusese smuls petecul cu numele croitorului, iar ceasornicului tasul cu scălitura aurfaurului. După chip, înecatul nu mai era în nici un fel de recunoscut, pentru că fața îi fusese arsă cu o apă tare ce-i rosese aproape în întregime pielea și carnea până la os.

De așa sfârșit a avut parte sir Aubrey de Vere. Putea să isprăvească mai bine, sau mai târziu măcar, după ce aș fi plecat eu, fiindcă din noi doi, la început, nu știu, zău, care a fost mai de plăns... Prin ce am trecut, din clipa în care am înțeles cine era ucisul, ce am tras, mai e nevoie să spun? Și n-a fost nimic totuși pe lângă ce puteam păți. Remember? – da, cred. Se zice că frica e albastră; eu am văzut-o de toate colorile, i-am străbătut iadul întreg, pogorându-i răpele fără fund, suindu-i culmile cele mai repezi, piscurile de groază ce se pierd în norii nebuniei, și cum n-am înnebunit de-a binelea e de mirare. Fusesem* singura ființă în tovărășia căreia se arătase sir Aubrey în lume la lumină; la taverna olandeză, la terasa de la Grunewald trebuia să fi trecut ca nedespărțiți, încât nimeni n-ar fi voit să creadă că despre tânărul cu care păream atât de legat, tocmai eu, săracuț de mine, eram al care știa mai puțin – mai puțin chiar decât nimic. Nu ar fi dat aceasta mai mult temei bănuiei că nu aș fi fost străin de răpunerea celui necunoscut? Simțeam urzindu-se în ascuns, în jurul meu, strângându-se pe tăcute mrejele meșteșugite ale celei mai îndrăcite poliții, mă și vedeam apucat, năpăstuit... pierdut pentru totdeauna, nou Lesurques¹⁷, ispășind nelegiuirea a cine știe cui... Începusem a mă crede singur vinovat – și nu eram oare îndestul pentru faptul numai că înnađisem prieteșug cu un om ca sir Aubrey? Atunci mi-am dat lămurit seama cât e de greu în țară străină între străini. Întâiul meu gând a fost dar să părăsesc numaidecât Berlinul, să fug la mine în țară. Nu am putut închide ochii toată noaptea, mă apăsa de data asta întunericul, iar zorile le așteptam ca o dezrobire. Cu lumina renășteau în mine liniștea și nădejdea. M-am răzgândit de plecare și mi-am desfăcut lucrurile, apoi seara le-am strâns la loc, făgăduindu-mi iarăși să plec, fără greș, dimineața – și a mers astfel multe zile, zile negre, la amintirea cărora

* În original: Fusesse – eroare de tipar! (n.ed.).

astăzi încă pâlpaie în flori scurți răsunetul îndepărtat al spaimei cumplite de atunci, când orice nimic făcea să mi se zbată inima ca o pasăre rănită. Dar, ca toate simțimintele omenești – afară de ură – cu timpul și frica se ostoiește și pierе. E locul să strecor că adânca mea tulburare n-a putut fi citită din afară; viața zilnică nu mi-o schimbasesem întru nimic, iar de focul care mă mistuia n-am simțit nevoie să mă spovedesc nimănui, precum n-am găsit de cuviință nici să mă duc să spun celor în drept ce știam, sau mai bine zis nu știam, despre sir Aubrey. Am mers mai târziu la taverna olandeză și nu m-a întreat nimeni de tovarășul de odinioară, nimeni, de asemenea, la terasa din Grunewald. Pretutindeni aceeași tăcere. Citeam toate zia-rele și-mi venea aproape ciudă; nici un rând măcar în care să se mai pomenească de groaznica pescuire. Nu se descoperise pe semne nimic. Sfinxul își păstra taina neștirbită.

Altmintreli, prin ea însăși, pieirea lui sir Aubrey n-a depășit în ochii mei însemnătatea unui „fapt divers”. Ce noimă ar fi avut să împing părerea de rău convenită până la a plânge în acel străin necunoscut pe un Marcellus¹⁸? Că era tânăr și frumos? Poate tocmai așa tânăr cum arăta nu era; sunt ființe ce înșeală vârsta, iar în ce privește frumusețea nu e de prisos o anume lămurire. Găsisem frumoasă nu atât făptura lui sir Aubrey, cât asemănarea lui cu unii din aceia demult pieriți în spulberarea veacurilor, îl găsisem frumos pentru că în el vedeam retrăind o icoană din trecut, vedeam reînviat scumpul Trecut însuși, Trecutul apus pentru totdeauna. De aceea m-am împotrivit ispitei să merg să privesc și eu, sub geam, la morgă, pe acela care fusese Aubrey de Vere; cum înfățișarea ce o dă moartea o șterge adesea pe cea din viață, ar fi fost păcat să se strice în amintirea mea acel chip ce părea desprins însuflețit dintr-o cadră veche. Am voit ca el să rămână așa cum l-am cunoscut, semănând atât de mult cu acei frumoși lorzi, cari au petrecut așa de nebunește la Whitehall¹⁹ cu Killegrew²⁰ și cu Rochester²¹,

cu Barbara Villiers²² și cu Nell Gwynn²³ și pe cari, muiați în catifele și în mătăsuri înspumate de horbote și înflorite de panglici, ținând în mână trandafiri sau mângâind câini de preț, i-a înfățișat, surâzători și mândri, cavalerul Lely. Totuși, mai mult decât arătarea din afară, de la el păstrez de neșters întipărite în minte unele mișcări launtrice ce-i scăpărau pe neașteptate în vorbire, cugetări cum n-am prins de la alții, nici n-am găsit scrise. În depărtatele-i călătorii plutitoare, această ciudată ființă știuse să deslușească din înflorarea crângurilor de finici la vestirea furtunilor oceanice șoapte adânci, să pătrundă la zări nescrutate, pe cari le purta oglindite în ochii lui limpezi ca safirele de Ceylan, taine ce nu se dezvelesc decât celor aleși, și pe cari zadarnic se trudesca a le cerceta cei ce fără chemare își tocesc viața întreagă văz și minte pe buchea stearpă a cărților. Și toate – tinerețe, frumusețe, înțelepciune fuseseră menite să isprăvească în apa murdară a unui canal...

În sfârșit sosi ziua plecării. Începuse toamna, dar nu toamna rumenă de la miazăzi, bacantă încinsă cu piele de pardos, purtând ciorchine de struguri și poame în părul arămiu, ci toamna spelbă a țărilor de secară și de bere, cu cer searbăd, cu soarele foarte jos, târându-se ofilit la zare. Mă închisesem din nou în casă în timpul din urmă; citeam în neștire, citeam pentru că muzică nu se mai făcea, iar afară, pe fereastra deschisă încă până târziu, nu mai aveam ce privi. Fântânii apele nu-i mai jucau în raze, pe terasa casei din față, trandafirii se scuturaseră iar în colțul cel frumos, securea abătuse acei bătrâni copaci ce păreau a fi zugrăviți de Ruysdaël.

*

S-au perindat de atunci șapte ani. A fost parcă ieri, parcă niciodată. Parcă ieri, pentru că tinere de minte am bună, parcă niciodată, pentru că îmi lipsește evlavia amintirii. Mi s-a

întâmpilat adesea să mă gândesc la tenebroasa dramă, căreia i-am fost poate, în acea noapte de fiori și de friguri, martor nevăzut și orb. Ce fusese însă, ce se petrecuse, nu m-am mai întrebat, n-am mai ținut să știu, ba chiar dimpotrivă, dovadă deunăzi, având puțința să aflu, n-am voit eu.

Întârziasem pe vreme rea, într-un local de noapte bucu-reștean și căzuse peste mine un cunoscut de prin școală; îl zărisem, de departe, și pe la Berlin, învăța ceva pe acolo pare-se. Limbut peste măsură și în felul lui hazliu, mi-a împuiat urechile cu o sumă de fleacuri, istorii de gazde, de fete și de slujnici de gazde – tot lucruri înălțătoare, după calapodul „Micuței“ lui Hașdeu. Câtă deosebire între cum văzusem eu Berlinul și cum omul care sta în fața mea, fălindu-se cu însăși nerușinarea lui ieftină! Dar de ce în acea seară se deștepta, vie ca niciodată, amintirea lui sir Aubrey, de ce vedenia nopților berlineze cu întâlniri stranii îmi răsărea atât de puternică? Să fi fost pricina aburii amării ai spirtului de sămburi, care venea și el de la acea veche și vestită rachierie neerlandeză? Nu, era altceva. Mai îmbătătoare ca orice băutură, mă învăluia o aprigă mireasmă de garoafă care se desprindea de la o cuconiță așezată la masa de alături – mireasma ce răspândea tânărul cu pietre albastre, mireasma ce odată, spre miezul nopții, o lăsase în urma ei femeia cu păr roșu, într-o alee pustie din Tiergarten. Și-i revăzui și pe ea și pe el și fereastra cu turburea lumină verzuie, toate aveau ca în puterea unei vrăji. Nu m-am împotrivit unui imbold neîncercat până atunci, acela de a povesti cuiva istoria lui sir Aubrey de Vere.

Am fost ascultat cu toată luarea-aminte. Băgam numai de seamă cum din când în când pe buzele cunoscutului meu mijea ușor un zâmbet. Când cu pescuirea cadavrului am încheiat, m-a întrebat dacă asta e toată povestea? I-am răspuns că da. „Să-ți spun eu atunci urmarea, a reluat el, a fost dandana mare. S-a

făcut mușama ce e dreptul numaidecât, dar adevărul n-a putut fi împiedecat să răsuflă. Ai să afli lucruri grozave, să vezi...”

L-am oprit scurt: „Nu țin să aflu nimic“. Și cum se uită uimit la mine, neștiind ce să priceapă, am apăsător pe cuvântul din urmă, rostindu-l de mai multe ori. „Îți va părea ciudat, am urmat, dar, după mine, unei istorii, frumusețea îi stă numai în partea ei de taină; dacă i-o dezvălui, găsesc că își pierde tot farmecul. Împrejurările au făcut să întâlnească în viață un crâmpel de roman care să-mi împlinească cerința de taină fără sfârșit. De ce să las să mi-l strici?“ Vorbind așa nu mințeam tocmai, dar îndărătul acestui fel de a privi lucrurile cam ușuratic, mai mult literar, se ascundea ceva mai înalt, o gândire nobilă, care ea singură m-a hotărât a pune la gura cunoscutului meu și pe care dacă i-aș fi spus-o, mă îndoiesc că ar fi fost în stare să o priceapă. După cum, pentru a nu vătăma în mintea mea icoana senină a făpturii din afară, n-am voit să văd chipul mutilat al sârmanului tânăr, tot astfel nu m-am învoit să aflu nimic despre el, de teamă să nu fie ceva care să-i poată mânji amintirea sufletească. Rămână și aceasta frumoasă, fără pată în umbra-i de taină și de trufie, rămâie în totul sir Aubrey de Vere așa cum mi-a plăcut să-l văd eu, numai așa – ce-mi pasă de cum era în adevăr? Am nimicit singura dovadă că l-am cunoscut în ființă, am ars scrisoarea în a cărei pecete zâmbea sfînxul impresurat de zicerea: „Remember“. Remember? – da, firește, că n-am să uit, dar cum anii tulbură unele din amintirile vechi, făcându-le să plutească aburite la hotarul dintre realitate și închipuire, dacă soarta mă va hărăzi cu viață lungă, într-un târziu are să-mi pară poate că toată această întâmplare trăită a fost un vis numai sau vreo istorie citită ori auzită undeva, cândva de mult.

CRAII DE CURTEA-VECHE

*Que voulez-vous, nous sommes
ici au portes de l'Orient, où
tout est pris à la légère...¹*

Raymond Poincaré²

ÎNTÂMPINAREA CRAILOR

... au tapis-franc nous étions réunis.³

L. Protat

Cu toate că, în ajun chiar, îmi făgăduisem cu jurământ să mă întorc devreme acasă, tocmai atunci mă întorsesem mai târziu: a doua zi spre amiazi.

Noaptea mă apuca în aşternut. Pierdusem răbojul timpului. Aş fi dormit înainte, dus, fără zgomotoasa sosire a unei scrisori pentru care trebuia neapărat să iscălesc de primire. Trezit din somn sunt mahmur, ursuz, ciufut. Nu iscălii. Mormăii numai să fiu lăsat în pace.

Aţipii iarăşi, dar pentru scurtă vreme. Sărăcia de epistolă se înfiinţa din nou, însoţită de cruda lumină a unei lămpi. Mişelul de poştas găsisese de cuviinţă să mă iscălească cu mâna lui. Nu-i fusei recunoscător.

Urăsc scrisorile. Nu ştiu să fi primit de când sunt decât una, de la bunul meu amic Uhry⁴, care să-mi fi adus o veste fericită. Am groază de scrisori. Pe atunci le ardeam fără să le deschid.

Asta era soarta ce o aştepta şi pe noua sosită. Cunosând scrisul, ghicisem cuprinsul. Ştiam pe de rost nesărata plachie de sfaturi şi de dojene ce mi se slujea de-acasă cam la fiecare început de lună; sfaturi să purced cu bărbăţie pe calea muncii,

dojane că nu mă mai înduplecam să purced odată. Și, în coadă, nelipsita urare ca Dumnezeu să mă aibă în sfânta sa pază.

Amin! În halul însă în care mă găseam mi-ar fi fost peste putință să pornesc pe orice fel de cale. Nici în pat nu mă puteam mișca. Deșurubat de la încheieturi, cu șalele frânte, mi se părea că ajunseseam în stare de piftie. În mintea mea aburită mihi frica să nu mă fi lovit damblaua.

Nu, dar în sfârșit mă răzbise. De o lună, pe tăcute și nerăsuflăte, cu nădejde și temei, o dusesem într-o băutură, un crai-lăc, un joc. În anii din urmă, fusesem greu încercat de împerejurări; mica mea luntre o bătuseră valuri mari. Mă apăsasem prost și, scârbit de toate peste măsură, năzuisem să aflui într-o viață de stricăciune uitarea.

O luasem numai cam repede și mă vedeam în curând silit să depun armele. Mă lăsau puterile. În acea seară, eram în așa hal de sfârșeală că n-aș fi crezut să mă pot scula nici să fi luat casa foc. Dar deodată mă pomenii cu mine în mijlocul odăii, în picioare, uitându-mă speriat la ceasornic. Mi-adusesem aminte că eram poftit la masă de Pantazi⁵.

Ce noroc că mă deșteptase; mare noroc! Privii acum cu recunoștință scrisoarea părintească; fără ea scăpam întâlnirea cu cel mai scump prieten.

Mă îmbrăcai și ieșii. Era, spre căderea iernii, o vreme de lacrimi. Deși nu plouase, tot era ud; jgheburile plângeau, ramurile copacilor desfrunziți picurau, pe tulpine și grilaje se prelingeau, ca o sudoare rece, stropi groși. Asta e timpul care îndeamnă cel mai mult la băutură; rarii trecători ce se prefirau prin ceață erau mai toți afumați. Un lungan, coborând prisma unei cârciumi, căzu grămadă și nu se mai sculă.

Întorsei capul dezgustat. Birtul ales pentru acea seară fiind tocmai în Covaci, luai o birjă, lucru cuminte, deoarece, la so-sirea mea, ceilalți mosafiri erau la a doua țuică, iar oaspetele la a treia. Mă arătai mirat că se înființaseră cu toții așa devreme;

Pantazi însă mă lămuri că el venise de-a dreptul de-acasă, iar Pașadia⁶ cu Pirgu⁷ de-a dreptul și ei de la „club“, vremea fiind prea urâtă ca să mai zăbovească la aperitive.

Pantazi porunci încă un rând de țuici. Dar voia bună ce ne urărăm, ciocnind, lipsea cu totul. Mă temui să nu adorm iar. În sala unde grosolana petrecere negustorească pornise să se înfierbânte – era într-o sâmbătă – masa noastră avea aerul unui ospaț de înmormântare.

Borșul cu smântână și ardei verde fu sorbit în tăcere. Nici unul din meseni nu ridica ochii din taler. Pirgu, îndeosebi, părea frământat de o mâhnire neagră. Aș fi deschis eu vorba dacă lăutarii n-ar fi început tocmai un vals care era una din slăbiciunile lui Pantazi, un vals domol, voluptuos și trist, aproape funebru. În legănarea lui molatecă, pâlăia, nostalgică și sumbră fără sfârșit, o patimă așa sfâșietoare că însăși plăcerea de a-l asculta era amestecată cu suferință. De îndată ce coardele încăluate porniseră să îngâne amara destăinuire, sub vraja adâncă a melodiei, întreaga sală amuțise. Tot mai învaluită, mai joasă, mai înceată, mărturisind duioșii și dezamăgiri, rătăcirii și chinuri, remușcări și căințe, cântarea, înecată de dor, se îndepărta, se stingea, suspinând până la capăt, pierdută, o prea târzie și zadarnică chemare.

Pantazi își șterse ochii umezi.

– Ah! zise Pirgu lui Pașadia, făcându-și privirea galeșă și glasul dulceag, ah! cu valsul ăsta țin să te duc la lăcașul cel din urmă, cât mai curând; cred că n-ai să mă faci s-aștept mult încă această sărbătoare a tineretelor mele. Ce frumos are să fie, ce frumos! Și eu beat, cu nenea Pantazi, voi stoarce întristatei adunări lacrimi fierbinți luându-mi, în cuvinte mișcătoare, rămas bun de la în veci neuitatul meu prieten.

Pașadia nu zise nimic.

– Da, urmă Pirgu, leșinându-și și mai mult glasul și privirea, are să fie atât de frumos! Eu am să-ți duc călăriile pe pernă.

Și, la șapte ani, la parastasul cel mare, când au să te dezgroape, rămășag pun că au să te găsească tot dichisit, tot scorțos, tot fercheș, fără un fir de păr alb, murat în argint-viu și în spirit ca un gogoșar în sare și în oțet.

Dar Pașadia nu-l asculta, se gândea aiurea. Scăpa de data asta Pîrgu și mi-era necaz, deoarece n-aveam ochi să-l văd.

Rămânând de tânăr singur în București, de capul meu, mă ferisem să intru-n cârd cu oricine, așa că din restrânsul cerc al cunoștințelor mele, alese toate pe sprânceană, Gorică Pîrgu n-ar fi făcut niciodată parte, dacă n-ar fi fost tovarășul nedespărțit al lui Pașadia de care aveam o evlavie nemărginită.

Pașadia era un luceafăr. Un joc al întâmplării îl înzestraseră cu una din alcătuirile cele mai desăvârșite ce poate avea creierul omenesc. Am cunoscut de aproape o bună parte din aceia ce sunt socotiți ca faime ale țării; la foarte puțini însă dintr-înșii am văzut laolaltă și așa minunat cumpănite atâtea înalte însușiri ca la acest nedreptățit ce, de voie, din viață, se hărăzise singur uitării. Și nu știu un al doilea care să fi stârnit împotrivă-i atâtea oarbe dușmării.

Auzisem că aceasta și-o datora în parte înfățișării. Ce frumos cap avea totuși! Într-însul ațipea ceva nelinistitor, atâta patimă înfrânată, atâta trufie aprigă și haină învrăjbire se destăinuiau în trăsăturile feței sale vestede, în cuta sastisită a buzelor, în puterea nărilor, în acea privire tulbure între pleoapele grele. Iar din ce spunea, cu un glas tărăgănat și surd, se desprindea, cu amărăciune, o adâncă silă.

Viața lui, din istoria căreia i se întâmpla rar să dezvăluie ceva, fusese o crâncenă luptă începută de timpuriu. Ieșit din oameni cu vază și stare, fusese oropsit de la naștere, crescut pe mâini străine, surghiunit apoi în străinătate la învățătură. Întors în țară, se văzuse jefuit de ai săi, înlăturat, hărțuit, prigonit și trădat de toată lumea. Ce nu se uneltise împotriva lui? Cu ce strigătoare nedreptate îi fuseseră întâmpinate lucrările, truda

de zi și noapte a jertfitei sale tinereți, cum se învoiseră cu toții să-l îngroape sub tăcere! Din grelele încercări de tot soiul prin cari trecuse atâtea ani de restriște și cari ar fi doborât un uriaș, această făptură de fier ieșise călită de două ori. Pașadia nu fusese omul resemnării, încrederea în sine și sângele rece nu-l părăsiseră în cele mai negre clipe; statornic în urmărirea țelului, el înfrânsese vitregia împrejurărilor, o întorsese cu dibăcie în folosul său. Ca dânsul nimeni nu știuse să aștepte și să rabde, neclintit el pândise norocul la răspântie, îl înșfăcase și-l siluise ca să-i poată smulge ceea ce, în chip firesc, i s-ar fi convenit de la început fără caznă și zbucium. Odată ajuns se întrecuse, luase vâzul tuturilor, îi uluise și-și făcuse, jugănar cumplit dar cu mânuși, toate mendrele. Calea măririlor i se deschidea largă, nedată, acum însă că putea năzui la orice, nu mai voi el nimic și se retrase. Presupuneam că la temelia acestei hotărâri ciudate a fost întrucâtva și teama de sine însuși, fiindcă, sub învelișul de gheață din afară, Pașadia ascundea o fire pătimașă, întortocheată, tenebroasă care, cu toată stăpânirea, se trăda adesea în scăpărări de cinism. Cu veninul ce se îngrămădisese în inima sa împietrită, puterea l-ar fi făcut lesne primejdios. Și nici o încredere la el în virtute, în cinste, în bine, nici o milă sau îngăduială pentru slăbiciunile omenești de cari arăta a fi cu totul străin.

Retragerea sa din politică mirase mai puțin totuși decât schimbarea ce se petrecuse în felul său de trai. La vârsta când la alții începe pocăința, el care totdeauna slujise de pildă vie de cumpătare, se năpustise deodată la desfrâu. Era aceasta darea pe față a unei vieți ce dusese și până atunci în întuneric, sau reluarea unor vechi deprinderi de cari râvna de a izbuti îl făcuseră să se dezberă un lung șir de ani? – căci firesc nu era ca o asemenea năpârleală să fi avut loc de azi pe mâine. Cum, nu știu, rar însă mi s-a întâmplat să văd jucător așa frumos, crai așa ahtiat, băutor așa măreț. Dar se putea oare spune că decăzuse? Nicidecum. De o sobră eleganță, plin de demnitate în

port și vorbire, el rămăsese apusean și om de lume până în vârful unghiilor. Ca să prezideze o înaltă Adunare sau o Academie, altul nu s-ar fi găsit mai potrivit. Cineva care nu l-ar fi cunoscut, văzându-l trecând seara, când ieșea, țeapăn și grav, cu trăsura la pas după el, pentru nimic n-ar fi voit să creadă în ce murdare și josnice locuri mergea acel impunător domn să se înfunde până la ziuă. Pentru mine, priveliștea acelei vieți avea ceva copleșitor, în ea bănuiam că se desfășura o întunecată dramă sufletească a cărei taină rămânea nepătrunsă.

Dacă, încercând a reda întrucâtva trăsurile acestui nobil chip, am stăruit atât, e pentru că n-am voit să scap prilejul de a-l face să re trăiască înaintea ochilor mei, amintirea lui fiindu-mi scumpă. Deosebit de cutreierătorul culcușurilor de noapte ale destrăbălării bucureștene, în Pașadia, eu am cunoscut un alt om. Dar pe acela îl întâlneam aiurea. La câțiva pași de Podul Mogoșoaiei, într-o uliță singuratică, în umbra unei bătrâne grădini fără flori, se ridică, neprimitoare și posomorâtă, o casă veche. Eram unul din rarii privilegiați ce treceau pragul acelei bogate locuințe unde, până în cel din urmă ungher, se resfrângea, sever, sufletul stăpânului.

Îl găseam în odaia lui de lucru, lăcaș de liniște și de reculegere, în care nimic nu pătrundea din lumea din afară. În acea încăpere, căptușită cu postav de fața iascăi și înconjurată peste tot de dulapuri ferecate în pereti, cu geamurile perdeluite, câte neuitate ceasuri m-a ținut, pironit în jilt, convorbirea oaspelui. Miezoasă și cuprinzătoare, reținută și măiestrită, fără lăbărțări, razne și prisosuri, ea învăluia în mreje puternice, uimea, răpea, fermeca. Pașadia era deopotrivă meșter pe pană și în tinerețe zugrăvisse frumos. Era de necrezut cât citise. Istoria o cunoștea ca nimeni altul, ea desăvârșise la dânsul darul înăscut de a judeca fără să se înșele oamenii; multora pe atunci în plină înălțare el le-a prevăzut, apropiată, trista prăbușire și nu pot uita cum rostind cuvintele cobitoare ochii îi licăreau sinistri.

Pașadia Măgureanu! Am privit ca un har al Proniei simpatia ce dânsul a avut pentru mine și mă mândresc de a fi ciracul acestui mare răzvrătit, atât de stoic, căruia din toate cusururile ce-i găsea lumea, nu mă învoiam a-i recunoaște decât unul singur – acela însă de neiertat: prieteșugul cu Gorică.

Gore Pirgu era o lichea fără seamăn și fără pereche. Nesăratele lui giumbușlucuri de soitar obraznic îi scosese răfaima de băiat deștept, la care se adăogase – de ce nu se știe – și aceea de băiat bun, deși bun nu era decât de rele. Acest chimiță avea un suflet de hengher și de cioclu. De mic stricat până la măduvă, giolar, rișcar, slujnicar, înhăitat cu toți codoșii și măs-luitorii, fusese Veniaminul cafenelei „Cazes“ și Cherubinul caselor de întâlnire. Mi-a fost silă să cercetez mai cu de-amănuntul itele acestei firi uscate și triste care simțea o atragere bolnavă numai pentru ce e murdar și putred. Pirgu avea în sânge dorul vieții de dezmațare țigănească de odinioară de la noi, cu dragostele la mahala, chefurile la mănăstiri, cântecele fără perdea, scârboșeniile și mășcările. Cu jocul de cărți ce-i slujea de meserie și cu boalele lumești ce-l istoviseră înainte de vreme, acestea erau singurele lucruri de cari știa să vorbească, întocmindu-i tot temeul hazului cu care le încânta celor ce-i prețui au dobitocia. Și totuși pe altcineva nu găsise ca să și-l facă tovarăș Pașadia care de altmintreli îl disprețuia fățiș, jicnindu-l și umilindu-l fără cruțare de câte ori se ivea prilejul.

– Vezi, te rog, îmi zise el, nu-l lăsa pe vecinul dumitale să se sinucidă, uite-l, înghite cuțitul.

Într-adevăr, plin de zel, Gorică lucra în cega rasol cu cuțitul, tăvălea bucata prin maioneză și, tot cu cuțitul, o băga adânc în gură. Mă făcu că nu văd, nu aud. Pantazi se aplecă să caute ceva sub masă.

– În preceptele sale, urmă Pașadia, buna creștere elementară glăsuiește: nici cuțitul în legume și pește, nici furculița în brânză și, nici într-un fel, cuțitul în gură. Dar asta de, pentru

oameni fini, feciori de boer, nu pentru mitocani, adunătură. Să faci rămătorul să bea din fedeleș!

Pentru Pirgu care se credea neîntrecut în cunoașterea obiceiurilor lumei înalte, nu se putea înfruntare mai sângeroasă. Se reculese însă repede și-i răspunse țănoș lui Pașadia că avea să-l desființeze.

– Să mă slăbești cu mofturi de-astea, se rățoi el, că altfel întorc foaia. Ai îmbătrânit nebun...

Ca să împece lucrurile, Pantazi porunci să se destupe șampania ce, după datina meselor noastre, se sluji în pahare mari. Pirgu nu lăsă să i se toarne decât un deget, peste care adăogă aproape o litră de apă minerală, niște borviz ușor. Din tuspătru era singurul care nu ducea la băutură, se putea spune chiar că mai mult se făcea că bea, umflându-se cu sprîțuri cu sifon, cu sifon albastru. I se întâmpla rar totuși să nu fie beat de dimineață și când se chirchilea se ținea de tot soiul de pozne, după săvârșirea căroră, nițel obraz să fi avut numai, ar fi trebuit să-i fie rușine să mai dea ochi cu lumea.

Închinând într-un glas în sănătatea lui Pantazi, iubitul nostru oaspe, sorbirăm cu deliciu din băutura înviorătoare. Pirgu își muie doar buzele și se strâmbă.

– Șampania fără muieri, bombăni el, nu face două parale.

Femeile fuseseră însă, în chip hotărât, pentru totdeauna înlăturate de la mesele noastre. Toate încercările lui Gorică de a i se încuviința să-și poftască o prietenă – două fuseseră zadarnice. Pantazi s-ar fi învoit bucuros, dar Pașadia rămăsese neînduplecat. Ne mărgineam să aruncăm scurte priviri cotoiești cucoanelor de la mesele vecine cari, cam de obicei, ne răspundeau și ele cu ochiade șirete.

Cu căutătura-i tulbure și posomorâtă, Pașadia dezbrăca o durdulie ovreică, așezată în fața lui, ceva mai departe. Mă întovărășii și eu la această creștinească faptă, știind că nu supăram întru nimic pe marele meu prieten. Conștiință de minunata

ei frumusețe răsăriteană în deplină înflorire, albă și mată ca un chip de ceară în care ochii de catifea ardeau cu o flacără rece între genele de mătase, ea rămânea nemișcată, nepăsătoare, în trufia fără margini a stirpei alese, așa ca străbunele ei când erau târâte, despoiate, în târgurile de robi, sau trase, mai târziu, pe scripetele lui Torquemada⁸. Stând picior peste picior, rochia i se ridicase până la genunchi, lăsând să i se vadă, pale, prin străvezimea ciorapilor negri, pulpele strunguite fără cusur. Când se hotări să și le acopere, fu fără grabă și fără să roșească. Pirgu pisa cu nerușinare o negustoreasă cu fața aprinsă sub suliman, înfoiată și înzorzonată. Zâmbindu-i galeș, cu ochii pe jumătate închiși, el ridica paharul, sorbea cu gingășie, apoi își lingea buzele cu poftă. Singur Pantazi nu se uita la nimeni. Visătoare ca totdeauna, privirea i se pierdea aiurea, blândă și tristă. El făcu semn să mai vie șampanie.

Dar Pirgu se-ntrecea cu gluma. Făcând din paharul golit ochian, cu cealaltă mână trimetea sărutări trupeșei negustorese care se prăpădea de râs. Pașadia îl sfătui să se astâmpere să nu dea de belea.

– Frumos ți-ar sta, îl întrebă el, să te vezi luat pe sus și dat afară? Pirgu îl privi cu desprețuitoare milă.

– Mă crezi, pesemne, că sunt ca dumneata să fiu dat afară cu una cu două, terchea-berchea, haimana? Cine nu mă cunoaște aici și oriunde, cine nu mă iubește, unde nu sunt la mine acasă? Ca să-și dovedească spusele, se ridică și trecu la masa negustoresei căreia-i pupă mâna și-i vorbi la ureche, dete o raită și pe la alte mese, oprindu-se mai mult la aceea a frumoasei ovreice.

– M-a întrebat Rașelica, ne zise întorcându-se, cum un om așa fin ca mine, fecior de boer, pot să mă adun cu oameni atât de ordinari? Era furioasă. Am rugat-o să nu ia în seamă; unul, i-am spus, e un biet bătrân stricat, a fost pe vremuri ceva de capul lui, dar acum s-a zaharisit; celălalt e un copil.

Paşadia înghiţi şi tăcu. Îi urmai pilda. Nu-mi ascunsei admirarea de câtă lume cunoştea Pirgu.

Lume de tot soiul şi de toată teapa, lume multă, toată lumea. Pe cine nu cunoştea într-adevăr, unde nu pătrunsese? În zăvorâtele case ale negustoriei sperioase şi speriate, în ferecata cetăţuie a ovreimei îmbuibate de belsug, în şubredele cuiburi ale râiei ciocoieşti, pretutindenii, Gorică era primit cu braţele deschise, deşi nu totdeauna pe uşa din faţă. Rămâne de mirare cum nu insufla nicăieri scârbă şi teamă, cum nimeni nu voia să vadă că în potaia aceea mărunţă ce se târa şi se gudura rânjind, pizma ţinea deşteaptă şi asmuţa fără încetare, împotriva tuturilor, o fiară spurcată şi căpie, pornită pe vrăjmăşie, pe vătămare, pe rău, părând a sluji soartei de unealtă de dezalcătuire şi de nimicire. Mârşăvia nu se sfia de altfel să şi-o mărturisească, făcându-şi fală din isprăvi pentru cari legea ar fi trebuit să prevadă puscăria sau balamucul.

De şcolar, îşi ducea prietenii la femei bolnave. Pentru asemenea lucruri se bucura de o închipuire drăcească nesecată. Din atâţarea la desfrâu, căruia îşi închinase trupul şi sufletul, îşi făcuse un apostolat. Iscusit în samsarlăcuri şi pezevenglăcuri, fusese faurul ruinei câtorva feciori-de-bani-gata şi al căderii mai multor femei; mulţumită lui, nume cunoscute se mânjiseră de necinste. Rar se petrecea murdărie în care să nu fi fost amestecat şi dânsul, şi adesea numai dintr-o crudă şi fără saţiu poftă de a-şi bate joc, pentru care nu se da înapoi de la nimic: iscodirea, defăimarea, bârfeala, zăzania, pâra, ameninţarea cu darea în vileag a tainei încredinţate sau smulse, răvaşele neiscălite – toate îi păreau deopotrivă bune, fiecare după cerinţă. Se năştea întrebarea ce ar fi trebuit dar să mai facă Gore Pirgu ca să treacă drept băiat rău?

Măgulit că-l admirasem, nu trebui să-l rog de două ori ca să istorisească păţania cea din urmă a doamnei Mursă. Fu însă întrerupt de plecarea Raşelichii. Cu paşi mlădioşi, ea se îndreptă

spre masa noastră ca să-şi ia mantaua din cuierul vecin. Pirgu sări s-o ajute. Era cum nu se poate mai bine Raşelica şi de minune potrivită; trezita asemănare a femeii cu floarea – o floare neagră de tropice, plină de otravă şi de miere – o deştepta fără voie mireasma caldă ce se răspândea, ameţitor de pătimasă, la fiecare din mişcările ei. De aproape însă, fără ca frumuseţea ei să-şi piardă din strălucire, dânsa avea ceva respingător, în ea se simţea, mai mult decât în alte femei, Eva, străina, duşmana neîmpăcată şi vecinică, împrăstietoare de ispită şi de moarte. Privirea ei liniştită, aplecându-se asupra colţului nostru, avu o scăpărare aspră ciocnindu-se de a lui Paşadia.

O urma un fel de ţingău adus din spate şi cam deşelat, cu ochi încercănaţi şi sticloşi, cu obrajii aprinşi de o roşeată nesănătoasă. O tuse seacă îl chinuia fără răgaz. În zâmbetul cu care îşi luă rămas bun de la Pirgu, fu parcă durerea unei despărţiri pentru totdeauna.

– E Mişu, ne şopti Pirgu. E pe dric, ne lasă. L-a dat gata şi p-asta; doi bărbaţi în trei ani, başa ce-a mai forfecat pe de-alături. Halal să-i fie, straşnică muiere, pe onoarea mea! Şi către Paşadia: Ei şi dumneata ai vrea să te arunci, crezi că te ţin meşii? Spune să ştiu, să-ţi fac vorba, intră chiar în vederile mele.

În loc să răspundă, Paşadia îşi sorbi paharul până la picătura cea din urmă.

– La adică, de ce te-ai codi? stăruie Pirgu, tot îţi sună coliva. Parcă nu ştie lumea că de mult, numai în miambal⁹ şi-n magiun îţi mai stă nădejdea? Te vezi pe drojdii, caută să mori încai fericit...

Estimp, o vie mişcare se iscase în tot birtul. Mulţi se sculară de la masă, năpustindu-se spre ieşire. Se auzeau trâmbiţări, treceau pompierii. Băiatul care ne slujise ne spusese că nu fusese mai nimic: se aprinsese un coş lângă biserica Curtea-veche, dar fusese stins înaintea să sosească tulumbele. Unii dintre meseni fiind stăpânii sau chiriaşii caselor din partea locului, fiecare îşi pierduse

sărita, la gândul că s-ar fi putut întinde și la el focul, atât de amenințător în acele uliți strâmte, cu clădiri lipite una de alta.

Se deschise vorba despre Curtea-veche căreia fără biserica cu turlă verde ce-i poartă numele i-ar fi pierit până și amintirea. Cu priceperea-i cunoscută, Pașadia ne înșiră cam tot ce se știa despre acele locuințe ale vechilor domnitori. Nimic de seamă pe cât părea. Ca întreg târgul, Curtea fusese arsă și rezidită de numeroase ori și trebuie să fi acoperit o arie întinsă, rămășițe de temelii boltite găsindu-se în întreagă mahalaua, de pildă sub birtul unde ne aflam. Cum fusese Curtea era lesne de închipuit, semănând în mare cu mănăstirile, cu trupuri de clădiri multe pentru a putea sălășlui toată liota și țigănia, fără întocmire, fără stil, cu nade, umpluturi și cârpeli, vrednică să slujească, în urâtenia ei, de decor ticăloșiei unei tagme stăpânitoare plămădită din toate lepădăturile venetice și din belșug altoită cu sânge țigănesc.

Îl întrebai dacă nu în nestatornicia domniilor și în teama de năvăliri trebuie căutată pricina că nu s-a durat și la noi măreț și trainic ca în Apus? Plăcerea nobilă de a zidi nu a lipsit onora din voevozi; Brâncoveanu bunioară ridicase pe întinsele lui moșii Curți bogate. Îmi răspunse că nu; iubirea de frumos fiind unul din privilegiile popoarelor de stirpe înaltă și printre acestea nu putea fi prenumărat și al nostru care n-a dat civilizației nimic. Îi căsună apoi pe Brâncoveanu și, smulgându-i cuca domnească, scufa de prinț al Sfintei Împărății, cununa de comite maghiar și lanțul Sfântului Andrei al Rusiei, în câteva trăsuri ni-l zugrăvi ca pe un bulibaș mehenghi, vânzător și slugarnic – un suflet de rob. Că se molipsise și dânsul de frigurile de a clădi, sădi și împodobi ce au bântuit la puternicii timpului său era adevărat, dar de la nenorocitul acesta atât de bogat și care a domnit atunci când tumultuoasa înflorire a barocului era în toi, ce-a rămas? Ce lasă după el: stâlpii de la Hurez, pridvorul de la Mogoșoaia, Potlogii, ce?... – și cu asemenea marda

opăcită și pocălțită îndrăznim să ne mai lăudăm? Ar trebui să se isprăvească odată pentru totdeauna cu istoriile astea că e mai mare rușinea!

Ieșirea aceasta nu ne surprinse. Pașadia privind și judecând cu o neînduplecată asprime tot ce era românesc, mergea adesea cu înverșunarea până la a fi de rea-credință. Ura ce mocnea într-însul neadormită se învolta și se învoldura atunci vajnică, uriașă, încingându-l ca un jăritic, avântându-l ca un talaz. Cum nu i se putea tăgădui nici partea lui de dreptate, găsi de prisos să mă ridic ca să apăr acel trecut, vedeniei căruia pana mea datora o minunată tâmplă de icoane ce migălisem în tinerețe cu o osârdie aproape cucernică. Nu fu nici nevoie deoarece Pașadia, singur, reveni întrucâtva asupra severei sale păreri.

– E ciudat totuși, mărturisii el, deși ca artă le găsesc mai prejos chiar decât amintirea lor istorică, vestigiilor acestea umile nu le pot contesta deosebitul fermec. În fața celor mai neînsemnate, închipuirea mea prinde aripi, mă simt mișcat, mișcat adânc.

– Eu unul te înțeleg, îi zise Pirgu, pentru că și dumneata ești o ruină, o ruină venerabilă, nu însă din cele bine păstrate.

Se râse. În felul acesta petreceam noi. Cultul lui Comus¹⁰ ne întrunea, cam de o lună aproape zilnic, la prânz sau la cină. Dar adevărata plăcere o aflam în vorbă, în taifasul ce îmbrățișa numai lucruri frumoase: călătoriile, artele, literele, istoria – istoria mai ales – plutind în seninătatea slăvilor academice, de unde îl prăbusea în noroi gluma lui Pirgu. Era întristător cum, în nepregătirea sa, acest vrăjmaș al slovei tipărite rămânea străin de ce se discuta. În Pantazi însă, Pașadia întâlnește o minte clară, un spirit înarmat și liber; un cuvânt mă temeam a nu pierde din luminosul lor schimb de vederi și de cunoștințe și faptul că mi-au rămas însemnările ce aveam grija să iau de ele, mă consolă, dacă nu mă și despăgubește, de toate pierderile de lucruri ce am suferit de la război încoace.

Spre marea mea părere de rău, în acea seară zăifetul trebuia să se spargă devreme; Paşadia pleca spre miezul nopţii la munte.

– Voi aştepta cu nerăbdare, zise el, ziua întoarcerii ca să ne revedem, la mine. Şi către Pirgu: aranjăm şi un mic poker, nu e aşa? – mai înveţi jocul.

Pe dată, Pirgu se aprinse de o mânie grozavă de care, ca să se uşureze, icni pe nerăsuflăte un potop de scârbe, trecând de la înjurăturile surugieşti la ocările de precupeaţă şi la blestemele de chivuţă. Aflarăm că înaintea de masă, la tripou, Paşadia care-l juca pe Pirgu cu duşmănie îl scuturase, într-o întâlnire uriaşă, de toate paralele. Pirgu pierduse douăzeci şi cinci de poli şi mai rămăsese dator încă atât.

Ca să-l potolească, Pantazi îl întreabă dacă are nevoie de bani. Pirgu răspunse mândru că nu, ceea ce ne miră chiar după ce-l văzurăm scoţând, dintr-un plic, un teanc de sutari. Jucase toată noaptea, într-o casă particulară, la Arnoteni, drum-de-fier şi se umpluse. Paşadia îi ceru datoria.

– Asta nu! zise Pirgu.

Pantazi plăti, împărţind bacşişuri grase băieţilor şi lăutarilor. Plecarăm. Dar la ieşire, trăsura închisă care îl aştepta pe Paşadia în ulicioara îngustă din faţa birtului, nu putu să se mişte înaintea din pricina unui ghem de oameni ce, în râsete şi tipete, se rostogoli până lângă noi. În mijlocul învâlmăşelii, urlând ca o fiară, o femeie se lupta cu trei vardişti ţepeni ce abia puteau s-o dove-dească. Pomenindu-ne cu ea aproape în braţe, tuspătru dete-răm un pas înapoi.

Bătrână şi veştejită, cu capul dezbrobodit şi numai zdrenţe toată, cu un picior desculţ, ea părea, în turba-i cumplită, o fâp-tură a iadului. Beată moartă, vărsase pe ea şi o trecuse nepu-tinţa, ceea ce umplea de o bucurie nebună droaia de derbedei şi de femei pierdute ce-i făceau alai strigând: Pena! Pena Corcoduşa!

Băgai de seamă că Pantazi tresări deodată şi pâli. Dar la vederea noastră, Corcoduşa fu cuprinsă de o furie oarbă. Ce ne fu dat să auzim ar fi făcut să se cutremure inima cea mai păgână. Pirgu însuşi rămase cu gura căscată.

– Ascultă cu atenţie şi memorizează, îi şopti Paşadia, ai ocazia să-ţi completezi educaţia de acasă.

Vardiştii îndepărtară beţiva. Pantazi intrase în vorbă cu o fetiţă ce, zâmbind, îşi aţintise tot timpul asupra acelei triste privelişti a nemerniciei omeneşti uitătura vioaie şi semeaţă, întrebând-o dacă ştia cine era ticăloasa bătrână care acum se trântise în mijlocul podului, ca ursul, şi nu mai voia să se scoale.

– E Pena Corcoduşa, răspunse fetiţa. S-a îmbătat iar. Când e trează e cumsecade, dar dacă se ciupeşte, face urât.

După ce-i stecură ceva în mână, Pantazi o mai descusu pe fată. Aflarăm că Pena trăia pe lângă Curtea-veche, sta la biserica la pangar, făcea treabă prin piaţă. Îndeletnicirea ei de căpetenie era să scalde morţi. Fusesse şi la balamuc mai demult.

Cu mare caznă vardiştii izbutiseră să o ridice. Când se văzu în picioare şi dete iar cu ochii de noi, se zbârli din nou, gata să reia de-a capul prietenoasă-i întâmpinare, fiind însă smucită se înecă şi glasul i se pierdu în bolboroseli.

– Crailor, ne mai strigă totuşi. Crai de Curtea-veche.

Vorbise prin ea oare altcineva, de altădată – cine ştie? Dar ca această zicere uitată, demult scoasă din întrebuintare, nimic pe lume nu cred să-i fi putut face lui Pantazi atâta plăcere. I se luminase faţa, nu se mai sătura de a o rosti.

– E într-adevăr, recunosc Paşadia, o asociaţie de cuvinte din cele mai fericite; lasă pe jos „Curtenii calului de spijă”¹¹, cu aceeaşi însemnare, din vremea lui Ludovic al treisprezecelea. Are ceva ecuestre, mistic. Ar fi un minunat titlu pentru o carte.

– Nefericita Pena, murmură Pantazi cu melancolie, după un răstimp de tăcere, sărmană fiinţă, aş fi crezut eu să te mai întâlnească? De câte nu-mi aduci aminte!

– Cum, o cunoști? întrebă mirat Pirgu.

– Da, e o istorie veche; o istorie de dragoste și nu de toate zilele. Era pe vremea războiului din șaptezeci și șapte. Nu cred să fi pierit încă via amintire ce rușii au lăsat aici femeilor, femeilor de toată teapa. A fost o curată nebunie. Pe rogojină, ca sub pologul de horbotă, ploaia de ruble acoperea lăcome Danae¹². În București, muscalii aflaseră o Capua¹³. Cucoanele nu mai aveau ochi decât pentru ofițerii ruși. Dar acela după care turba-seră toate era Leuchtenberg-Beauharnais¹⁴, frumosul Serghie, nepotul Împăratului. Zadarnic însă așteptară să-i cadă batista. Căci întâmplarea îl aruncase, din întâia noapte, în brațele unei femei de rând și din brațele acesteia nu s-a mai putut desprinde. Era o fată de mahala, nu prea tânără, puțin căruntă la tâmple; o știam de la balurile mascate și de la grădinile de vară. Fermecul acestei ființe, de obicei posacă, mai mult ciudată decât frumoasă, îi sta în ochi, niște ochi mari verzi, verzi-tulburi, lături-de-pește cum le zice românul, genați și sprâncenați, cu privirea cam rătăcită. Să fi fost alții nării ce țesură mreaja în care fu prinsă inima ducelui? – se poate; e netăgăduit însă că, împărtășită de amândoi deopotrivă, o pătimașă iubire se aprinse între floarea-de-maidan și Făt-frumosul în ființa căruia se resfrângeau, întrunite, strălucirile a două cununi împărătești. Rămăsese lucru hotărât ca, după război, Pena să-și urmeze domnul și stăpânul în Rusia. Leuchtenberg s-a dus să moară ca un cruciat în Balcani. I-am însoțit trupul până la Prut. În seara de 19 octomvrie, șaptezeci și șapte, trenul mortuar, cu un vagon preschimbat în paraclis-arzător unde, între o risipă de făclii și de candelă, preoți în odăjdii și cavaleri-garzi în platoșe poleite privegheau racla ascunsă sub flori a eroului, a trecut prin București, oprindu-se numai câteva clipe pentru a primi onorurile. Din mulțime se ridică un țipăt sfâșietor și o femeie căzu grămadă. Ați înțeles cine era. Când s-a deșteptat, a trebuit s-o lege.

Sunt de atunci treizeci și trei de ani.

Pantazi își scutură țigara. Trista istorie a Penei nu ne făcu nouă mai puțină plăcere decât lui neprețuita ei ocară. Pașadia își luă rămas bun și se urcă în caretă.

– Iepure și călătorie sprâncenată, îi strigă Pirgu.

Acum, Gorică se împleticea și i se încurca limba. Îi trebuia oarecare caznă ca să ne spuie că jucase ca un părinte; răposatul „Poker“ în ființă n-ar fi jucat mai bine.

– Cu toate astea am intrat mesa, se văicări el, am intrat și nu pot afla* mângâiere. Dar are să mi-o plătească, și scump, caiafa asta bătrână, am să-l curăț.

Se ținu de capul nostru să mergem cu el.

-- Haideți, domnilor, ne îmbiă, haideți, nu vă duc eu la rău. Îl întrebaram unde?

– La Arnoteni, ne răspunse, adevărații Arnoteni.

Nu pentru întâia oară stăruia Pirgu să ne ducă acolo. Ca să ne scăpăm de el, îi făgăduirăm să-l însoțim oricând altă dată, oriunde, numai în acea seară nu. La podul Mogoșoaiei ne despărțirăm, Pirgu luând-o spre poștă, noi spre Sărindar. Noaptea era umedă și rece, ceața se făcea tot mai deasă. Mă gândeam tocmai cum să mă văd mai degrabă acasă, în pat, când Pantazi, după obiceiul lui, mă rugă să rămân cu el. Mai era chip să mă împotrivesc, de hatârul lui ce nu eram în stare? Căci dacă de Pașadia aveam evlavie, de Pantazi aveam slăbiciune, una pornește de la cap, cealaltă de la inimă, și oricât s-ar ține cineva, inima trece înaintea capului. Omul acesta ciudat îmi fusese drag și înainte de a-l cunoaște, într-însul mi se părea că găsisem un prieten de când lumea și adesea, mai mult chiar, un alt eu-însumi.

* În ediția Perpessicius: nu pot avea (n.ed.).

CELE TREI HAGIALĂCURI

*C'est une belle chose, mon ami, que les voyages...*¹

Diderot

Un prieten de când lumea, așa-mi păruse, deși înainte de anul acela – 1910 – nici nu-i bănuisem măcar ființa pe lume. Se ivise în București cam odată cu întâile frunze. De atunci îl întâlnisem mereu și pretutindeni.

De la început îmi făcuse plăcere să-l văd, cu timpul căutam chiar prilejul. Sunt ființe cari prin câte ceva, uneori fără a ști ce anume, deșteaptă în noi o vie curiozitate, ațâțându-ne închipuirea să făurească asupra-le mici romane. M-am muștrat pentru slăbiciunea ce-am avut de asemenea ființe; nu destul de scump era s-o plătesc în pățania cu sir Aubrey de Vere? De data asta, peste curiozitate se altoia covârșitor un simțimânt nou: o apropiere sufletească mergând până la înduioșare.

Să fi fost pentru că omul era așa fermecător de trist? Cu puțință, la dânsul numai ochii spunând atâtea. Cam afundați sub bolta sprâncenelor și de-un albastru rar, privirea lor, nespus de dulce, părea a urmări, înzăbrănită de nostalgie, amintirea unui vis.

Ei întinereau straniu această făptură care nici altmintreli nu-și trăda vârsta, luminau fruntea senină, desăvârșeau înfățișarea nobilă ce-i întâpărea mata ploare a feței smede și trase,

prelungită de o țcălie moale ca mătasea porumbului, a cărei culoare o avea chiar. Cam aceeași era și culoarea îmbrăcăminteii ce purta de obicei, la dânsul moi, molatece, mlădioase fiind toate, și port, și mișcări, și grai. Era un obosit, un sfios sau un mare mândru. Totdeauna singur, el se strecura în viață aproape furișându-se, căutând a se pierde în gloată; era însă între aceasta și dânsul așa nepotrivire că simplitatea sa din afară, vădit voită pentru a trece nevătat în seamă, atingea tocmai scopul dimpotrivă, ajungea să fie bătătoare la ochi și-i da un aer și mai străin.

Străin totuși nu era. A român nu semăna iarăși: prea vorbea frumos românește, la fel ca franțuzește, poate ceva mai cu greutate. Fusesem adesea vecini de masă, azi la unul din birturile de frunte, mâine pe prispa vreunei cărciumi. Mulțumire simțeam de câte ori îl aveam aproape, locul însă unde tristetea lui afla în mine un răsunet atât de adânc încât îl făcea să-mi pară un alt eu-însumi era Cișmegiul, Cișmegiul de atunci, singuratic și lăsat în sălbăticie.

Sub înălții copaci, în amurg, necunoscutul își plimba melancolia. El pășea grav, sprijinindu-se în bățul său de cires, străbătea încet aleele, fumând, oprindu-se uneori dus pe gânduri. Dar cari puteau fi ele ca, năpădindu-l, să-l miște până la lacrimi?

Se înstelase de mult când, fără grabă, visătorul se îndura în sfârșit să plece. Mergea să cineze. Spre miezul nopții se înființa iar la vreun loc de băutură unde sta cât mai târziu, până la închidere. Mai zăbovea apoi pe uliți întru așteptarea zorilor.

Am spus că-l întâlneam peste tot. Într-atât mă deprinsesem cu el că o zi de se întâmpla să nu-l văd îi simțeam lipsa. Zărindu-l odată la gară, luând Aradul, m-a cuprins o părere de rău copilărească la gândul că ar fi plecat pentru totdeauna prietenul necunoscut, omul care privea cu ochi duioși cerul, copacii, florile, copiii...

L-aș fi uitat anevoie, amintirea fiindu-i strâns legată de Cișmegiu căruia îi rămăsesem credincios chiar în timpul

marilor ploi ce au căzut înainte de ivirea cometei din acea vară². În apriga înviore a verdetii bete de umezeală și pustie cu desăvârșire, grădina dezvelea spre seară, când se însenina vremelnice, frumuseți nebănuite. Și în cea mai minunată dintre serii, avui pe podul cel mare al lacului plăcuta surprindere de a-mi regăsi amicul.

Rezemat de subredul parmaclăc, el își ațintea privirea asupra albei scânteieri a luceafărului răsărind. Văzându-mă cu o țigară aprinsă, veni să-mi ceară foc și focul acesta fu de ajuns ca să topească dintre noi orice gheață. Aflai că nici eu nu eram pentru dânsul un străin: ne întâlneam atât de des. Aștepase numai prilejul să-mi poată face cunoștința și mulțumea împrejurărilor că i-l dase tocmai în acea seară.

– În fața Frumosului, lămurii el, singurătatea devine apăsătoare și e o seară prea frumoasă, domnule, o seară de basm și de vis. Asemenea serii se întorc, zice-se, de demult, în taina lor le plăcea meșterilor cei vechi să întruchieze unele legende sacre, rareori însă penelul celor mai iscușiți chiar a izbutit să le redea umbra limpede în toată albastra-i străvezime. E seara izgonirii Agarei³, seara fugii în Egipt. Pare că fascinată, vremea însăși își conține mesul. Și în văzduhul fluid nici o adiere, în frunzișuri nici un murmur, pe luciul apei nici un fior...

Astăzi, după atâția ani, îmi pare că-l mai aud. Vorbea măsurat și rar, împrumutând spuselor cât de neînsemnate fermecul glasului său grav și cald pe care știa să-l mlădieze și să-l învâluie, să-l urce sau să-l coboare cu o fericită măiestrie. L-am însoțit ascultându-l cu o plăcere crescândă în umbra acelei serii aproape mistice căreia el îi resfrângea în ochi albastrul adânc și în întreagă făptura sa liniștea nesfârșită, nu m-am săturat să-l ascult toată noaptea. Dar, pentru câte avea de povestit, o singură noapte nu era de ajuns așa că, despărțindu-ne, spre dimineață, am luat întâlnire pentru seara următoare când s-a petrecut la fel, și apoi iarăși și iar, fără întrerupere, în șir, aproape trei luni...

... dar rarele plăcute ale vieții mele. Cu cât scădea ziua, ne întâlneam mai devreme, ne despărțeam mai târziu. Să nu mai fi fost zi deloc ca să fi rămas mereu împreună, rău nu mi-ar fi părut; cu dânsul nu mi s-ar fi urât o vecinicie. Nimic mai monoton totuși ca felul de a ne petrece timpul. Masa o prelungeam până spre miezul nopții, la vorbă, pe care o urmam la aer liber, cutreierând, calmi peripateticieni, ulițe pustii prin mahalale necunoscute unde ne rătăceam adesea, uitam că ne aflam în București. Uneori, la loc deschis, omul se oprea ca să privească îndelung cerul, din ce în ce mai frumos către toamnă și căruia-i cunoștea toate stelele. Când era vreme rea, mergeam la el acasă.

Locuia pe liniștita stradă a Modei⁴, la catul al doilea al unei clădiri ce aparținea regelui Carol, la o franțuzoaică bătrână care-i închiriasse două încăperi, bogat mobilate în gustul greoi de acum cincizeci de ani, un salon în față și o odaie de dormit în fund, despărțite printr-un geamlăc înalt. La belșugul de abanos și de mahon, de mătășării, de catifele și de oglinzi – acestea de toată frumusețea, fără ramă și cât peretele – iubirea de flori a chiriașului, împinsă la patimă, adăoga o nebunească risipă de trandafiri și de tiparoase ce împreună cu lumânările pe cari le găseam aprinse, în cele două candelabre de argint cu câte cinci ramuri, oricând am fi venit, puneau locuinței pecetea unui lux ales, alcătuind oaspetui meu un cadru în așa armonie cu ființa sa că, în amintirea mea, dintr-însul nu-l pot desprinde.

Dar încântarea începuse: omul vorbea...

Povestirea unduia agale, împletind în bogata-i ghirlandă nobile flori culese din literatura tuturilor popoarelor. Stăpân pe meșteșugul de a zugrăvi cu vorba, el găsea cu ușurință mijlocul de a însemna, și încă într-un grai a cărui deprindere o pierduse, până și cele mai alunecoase și mai nehotărâte înfățișări ale firii, ale vremii, ale depărtării, așa că amăgirea era întotdeauna deplină. Ca în puterea unei vrăji, cu dânsul am făcut în

închipuire lungi călătorii, călătorii cum nu-mi fusese dat nici să visez... omul vorbea. Înaintea ochilor mei, aveau, se desfășura fermecătoare trâmba de vedenii.

Străjuiau pe înălțimi ruine semețe în falduri de iederă, zăceau cotropite de veninoasă verdeată surpături de cetăți. Palate părăsite așteau în păragina grădinilor unde zeități de piatră, în veșmânt de mușchi, privesc zâmbind cum vântul toamnei spulberă troiene ruginii de frunze, grădinile cu fântâni unde apele nu mai joacă. Beteala lunii pline se revârsa peste vechi orașele adormite; pâlpăiau pe mlaștini văpăi zglobii. Puhoiul de lumini poleia noroiul metropolelor uriașe aprinzând deasupra-le ceața ca un pojar. De funinginea și de mucegaiul lor fugeam însă repede; la zare, neaua piscurilor sângera în amurg. Și plecam să cunoaștem ameteala aprigă a culmilor, lăsăm în urma noastră înflorite poiene, urcam prin brădet, adulmecăți de șoapta pâraielor resfirate sub ferigi, urcam, beți de aerul tare, mai sus, tot mai sus. La picioarele noastre, între costișe pleșuve și dâmburi încomate de codri stufoși, văile se așterneau de-a lungul albicii șerpuite a râurilor ce se pierdeau departe, în aburul câmpiilor grase. Un lung freamăt se înălța ca o rugăciune. În pacea singurătății nemărginite, priveam în slavă rotirea vulturilor deasupra negrelor prăpăstii, iar noaptea ne simțeam mai aproape de stele. Dar curând începea să viscolească și să geruie și coboram către miazăzi, în ținuturile cu dulci nume unde toamna lăncezește până în primăvară, unde totul, suferința, moartea chiar, înveșmântă chipul voluptății. Mireasma florilor de olandru se așternea amară deasupra lacurilor triste ce ogândă albe turlle între funebri chiparoși. Peregrini cucernici mergeam să ne închinăm Frumosului în cetățile liniștii și ale uitării, le cutreieram ulițele în clină și piețele ierboase, veneam în vechi palate și biserici capodopere auguste, ne pătrundeam de suflul Trecutului, contemplându-i vestigiile sublime. Corabia aluneca încet între țărmurile laudate ale mărilor elene

și latine; stâlpii capiştii în ruină răsăreau din crângul de dafini. O grecoaică ne zâmbea dintr-un pridvor perdeluit de iasomie, ne tocmeam cu neguțatori armeni și jidovi prin bazare, beam cu marinarii vin dulce în tractire afumate unde jucau femei din buric. Ne ametea forfoteala pestriță din schelele scăldate în soare cu legănarea molcomă a catartelor, ne fermeca lina tăcere din cimitirele turcești, albul răsfățat al orașelor răsăritene tolănite ca niște cadăne la umbra cedrilor trufași, lăsăm să ne fure vraja albastră a Mediteranei până când copleşii de toropeala cerului său de smalt și înăbușiți de vântul Libiei, ieșeam la ocean. Spre miazănoapte, din jocurile umezelii cu lumina, se isca pentru văzul uimit o nesfârșită desfătare. Razele piezișe daureau viu burhaiul, destrămau tortul brumelor în toate fețele curcubeului și erau, la fel niciodată, împurpurări grele în asfințit, apoase* străvezimi viorii și sure în serile lungi de vară, feerica strălucire a zorilor boreale deasupra nămețirilor de ghetari. Ne înturnam apoi spre tropice, trăiam cu săditorii visul galeș al Floridei și al ostroavelor Antile, pătrundeam, pe urma „vânătorilor de orchidee“, în verdea întunecime a selbelor Amazonului scăpărând de zboruri de papagali. Nimic nu scăpa cercetării noastre lacome, descopeream guri de rai pierdute pe întinsul oceanului pașnic unde, sub constelații noi, încrucisam îndelung, ne îndrumam spre țările mirodeniilor, spre leagănul civilizațiilor străvechi, sărbătoream ivirea primăverii la Is⁵, ne scufundam în tainica pierzanie a nopților chinezești și indiene, ne înfiora aromeala serilor pe apă la Bangkok. Vântul fierbinte alinta lin clopoțelii argintii ai pagodelor, înclina foile late de plibani. Uitam de Europa, din ea tot ce admirasem ne părea acum atât de pipernicit și de șters. Și purcedeam mereu, în căutare de zări mai adânci, de păduri mai bătrâne, de grădini mai înflorite, de ruine mai mărețe, mulțumire nu mai aflam decât atunci când frumusețea sau ciudățenia făcea să ne credem

* În ediția Perpessicius: *aproape* (n.ed.).

pe tărâmul visului, oricare ar fi fost însă minunăția datorită jucăriei firei sau trudei omenești, mult nu ne reținea și porneam iarăși, străbăteam sumbre meleaguri și răpoase singurătăți, ocoleam jalea pustietăților sterpe, groaza smârcurilor fetide ca să ne întoarcem cât mai repede la mare.

Marea...

Lucie ca o baltă, oglindind, la adăpostul toartelor coastei, pirozeaua tăriei și mărgăritarul norilor, florile ca o pajiște sau scânteind ca o mișună de licurici, searbădă și domoală sau vie, verde și vajnică, avântându-se spumegând spre cerul căruia îi e frică, de ea vorbea cu păgânească evlavie, pomenindu-i doar numele glasul i se pogora tremurător ca și cum ar fi mărturisit o taină sau îngânat o rugă. Pentru slăvirea ei, uriașa putere în mișcare a rotundului, matca a tot ce viază, neîncătușată și neprihănită, i se părea că graiul omenesc nu e îndeajuns vrednic și că înșiși poezii cei mai cu renume încumetându-se a o cânta, pâliseră. La dânsa îi era gândul, ca 'ntr-o scoică, ea răsuna în inima lui fără sfârșit, într-însa care fusese patima întregii lui vieți, dorea să-și afle și mormântul...

... tăcea acum cu privirea pierdută în gol. De la un ceas, simțeam cum ceva greu mă apăsa pe piept, îmi strângea tâmpile. Omul acesta deprins cu vântul iute de la larg, cu mirosul salubru de vâsc marin, avea groază de ferestrele deschise și trăia într-un aer închegat, împâclit de fum, zaharisit de miresme grele. Târziu, flacărele lumânărilor încremeneau țepene și, din când în când, se auzea scuturându-se cu un foșnet înăbușit câte un trandafir.

Nu era singura lui ciudățenie. Mi-aducea uneori aminte de acel tânăr englez a cărui tristă istorie am scris-o. Avea același fel neprețuit de a tivi descrierile de călătorii cu amănunte istorice rare; și el ținuse să întrebe fiecare colț de tărâm sau de apă la ce fusese în trecut martor, îmbinând pretutindeni priveliștea

de azi cu vedenia de odinioară. Îi plăcuse să vizeze în fața stâncii de pe care Sapho⁶ se aruncase în valuri, a tărâmului unde se înălțase rugul lui Pompei⁷. Ici fu răpusă frumoasa Ines⁸, colo muri închis regele nebun⁹. Dar pe când vastele peisagii ce sir Aubrey zugrăvea dintr-un cuvânt erau pustii de suflare omenească, ca după un potop, în ale noului prieten se îmbulzea, în pitorești veșminte, o lume întreagă: șeci și pașale, emiri și hani, rajahi și mandarini, preoți și călugări de toate legile și tagmele, zodiasii, pustnici, vrăjitori, vraci, căpetenii de seminții sălbătice cărora le fusese oaspe sau tovarăș de petrecere și vânatoare și trebuie să le fi intrat în voie și să le fi fost pe plac la fel ca numeroșilor săi prieteni din Europa, așa cum știa să se arate, liniștit, blajin, îngăduitor, fără fudulie și prejudecăți de rând, de o curtenie binevoitoare, nesilită, ce trăda în el un boer mare în înțeleșul înalt al cuvântului, unul din păstrătorii cei din urmă a ceea ce „vechiul regim“ avea mai simpatic și mai ademenitor. Și nu mă întrebam atât cine era acel domn Pantazi – așa părea că-l chema – omul pătimaș după Frumos și adăpat la izvorul tuturilor cunoștințelor care citea în original pe Cervantes și pe Camoëns și vorbea cu cerșetorii țigănește, cavalerul Sfântului-George al Rusiei, cât mă ciuda pricina tristeții celui răsfățat al soartei, taina acelei line melancolii ce-i adumbrea așa romantic ființa și se oglindea nesfârșită în priveliștea atâtor ceruri, atâtor mări și limane. Cu încetul, la evocarea lor se deșteptase în mine un suflet nou, un suflet de nomad cu nostalgii sfâșietoare, mă încindea dorul de ducă, mă înfrigura ispita plecărilor spre necunoscut, farmecul îndepărtatelor pribegiri și la gândul că aş rămâne până la capăt robul unui petec de pământ, osândit a mă frământa și istovi fără mulțumire într-un ocol restrâns, sufeream cumplit, mă simțeam abătut până la deznădejde. Asemenea acelei sulii măiestre ce singură avea darul să tămăduiască rănilor ce făcuse, numai istorisirile ciudatului prieten îmi mai puteau alina răul, mulțumită lor mă pierdeam în lumea visărilor

ca-ntr-o beție, beție de felul celor de mac sau de cânepă, atâțând închipuirea deopotrivă și urmate de treziri nu mai puțin amare.

Legasem dar iarăși prieteșug cu un necunoscut, prieteșug la toartă, eram toată vremea împreună, casa lui mi-era deschisă la orice oră, ajunseseam să stau mai mult la el decât la mine. De la venirea toamnei ieșea mai rar, era tare friguros, dacă era urât afară nu desfăcea perdelele ziua întreagă și sta cu luminile aprinse. Vorbea cu dor atunci de villa ce, undeva sub un cer cald, îl aștepta la marginea mării, într-un noian de verdeață și de flori. Florile, cât le iubea! La dânsul se scuturaseră cei din urmă trandafiri de București și pentru că tufănicile ce le luaseră locul nu miros, mănunchiuri de ciubuce de vanilie își zvântau aroma în largi cupe. Te îmbiau, de pe măsute, zaharicale, poame, băuturi dulci. Omul trăia într-o nepăsare fără țărmurire, nu se sinchisea de nimeni și de nimic; afundat în perne, fuma și povestea numai, iar povestirile-i noi totdeauna erau urmate de acele lungi căderi pe gânduri când îi lăcrămau ochii. Și afară de mine nu-i cunoșteam alt oaspe.

Or, cam o lună înainte de seara de la care purcede istoria de față, la birtul franțuzesc unde domnului Pantazi i se păstra cu sfințenie masa, în colțul cel mai adăpostit, era la ceasul cinei zarvă mare. Ce anume prilejise, în strâmta încăpere, gălăgioasa adunare a tot ce Bucureștii avea mai moțat*, nu țin minte, știu numai că repede sătul de a privi acea lume anostă și deșartă mă hotărâsem tocmai să-mi aplec nasul în taler când avu loc o

* Notă pe exemplarul lui Șerban Cioculescu: „Ion Barbu crede că e vorba de primul zbor al lui Aurel Vlaicu, care s-ar fi făcut într-o după-amiază, pe la ora 4, după ce ploaia încetase. Ion Barbu crede că era pe toamnă (convorbire telefonică în seara zilei de Bobotează st. v. 1959). În *Bucureștii de altădată*, V, ed. II, 1936, destul de imprecis: „Pe la jumătatea lunii august“ (1910) (*n.ed.*).

intrare ce merita într-adevăr să nu fie trecută cu vederea. O clipă mi se năzări că, folosindu-se de învâlmășeala unei cirezi tâmp de malaci se strecuraseră într-un țarc două fiare hămesite.

Era una din acele împerecheri strânse, datorite de obicei vițului, așa strânse că de la un timp nu se mai pot închipui singuri cei ce le alcătuiesc. De bună seamă tot vițul trebuia s-o fi înădit și pe aceasta, căci altceva ce ar fi putut apropia doi oameni atât de deosebiți? Unul în vârstă, cănit și ferchezuit la deznădejde, purta pe un trup înțepenit, dar zvelt încă, un cap cum veacul nostru nu-și mai dă cazna să plămuiască și părea chiar întors din vremuri de altădată acel chip aprig ale cărui trăsuri semete purtau pecetea răzvrătirii și a urii. Celălalt, mai tânăr mult, coclit însă și buhav care legăna pe niște picioare subțiri arcuite în afară o burtică ascuțită, oglindea pe fața-i rânjitoare și botoasă josnicia cea mai murdară. Cel dintâi, foarte rece, își rotise încet privirea posomorâtă pe deasupra capetelor, celui de al doilea îi jucau fără astâmpăr ochișorii vioi și refecați sclipind de vicleană răutate. În tot, impresia ce o da acesta din urmă era numai în paguba lui, iar alătura de domnul cel trufaș făcea să-i reiasă și mai respingătoare mutra obraznică de marțafoi.

– Dumneata nici apă la gârlă nu găsești, bombăni el așa ca să-l auzim noi, tot eu, tot Pirgu sireacul! Strânse familiar mâna lui Pantazi și ocrotitor pe a mea și se așeză la masa noastră fără a mai cere voie. Însoțitorul său nu luă însă loc decât poftit și după înfățișările de rigoare pe cari le făcu cu atât mai mare plăcere cu cât de mult doream o apropiere între aceste două ființe, Pașadia și Pantazi, așa menite să se înțeleagă și să se prețuiască.

Ținurăm deschis localul până la ziuă. Pirgu plecă și se întoarse de mai multe ori, din ce în ce mai beat. Ca să-i dovească lui Pantazi pe care din „nene“ nu-l scotea cât îl iubea, îl tot săruta mereu.

– Nu mă lăsați să-l pup, fraților, ne rugă, că-l trimit la Govora.

– Bufon abject, îl muștră Pașadia, vezi să nu te trimitem noi la Mărcuța!

Ar fi fost drept atunci să mergem cu el acolo și noi ceilalți trei și să nu ni se mai dea drumul. Ca să fim împreună, Pantazi și cu mine nu urmarăm oare în viața lui de noapte pe Pașadia care, la rândul său, se lăsa călăuzit orbește de Pîrgu? Mi se dezvăluie astfel o lume nebănuită, cu blestemății la cari de n-aș fi fost în ființă martor și le-aș fi auzit de la altcineva, le-aș fi crezut că țin de tărâmul născocirii. Bucureștii rămăsese credincios vechei sale datini de stricăciune; la fiecare pas ne aminteam că suntem la porțile Răsăritului. Și totuși, desfrăul mă uimi mai puțin decât descreierarea ce domnea în toate rândurile; mărturisesc că nu mă așteptam să văd dăspînd ticneli atât de numeroase și de felurite, să întâlnesc atîta nebunime slobodă. Cum nu-mi fu dat să găsesc mai pe nimeni la care, mai curînd sau mai tîrziu, să nu se dea pe față vreo meteahnă, pe care pe neașteptate, să nu-l aud aiurînd, la sfârșit pierdînd nădejdea să cunosc, în carne și oase, făptură omenească pe deplin teafără la minte. Numărul cazurilor interesante rămînea însă restrîns și, printre ele, vrednic de cercetare într-adevăr nu-l socotii decât pe al lui Pașadia.

Am pomenit de felul cum marele meu prieten pusese cu vreo cincisprezece ani înainte capăt lungii lupte în vîlmășagul căreia îl aruncase mohorăta lui zodie și cum se îngropase de viu. De atunci tot ce făcea era așa nesăbuit și fără de noimă, că nu se putea să nu dai dreptate obșteștii păreri care-l decretase nebun. Omul acesta care, în ura bolnavă ce nutrea împotriva țării românești, jurase că se va înstrăina pentru totdeauna, în dată ce mijloace cât de slabe îi vor îngădui-o, când se înavușise și așa cum poate nici nu trăsesese nădejde, nu numai că nu-i mai trecuse hotarele, dar se statornicise tocmai în București, în orașul blestemat, plin de atâtea amintiri amare. Din bătrânele case ale Zincăi Mamonoaia¹⁰, cumpărate la mezat, el își făcuse,

meremetisindu-le de-a-ntregul și îngrămădind înăuntru tot felul de scumpătăți rare, o somptuoasă sihăstrie unde trăia pe picior mare, boerește. Cum trăia însă era o halima: ca la el la nimeni. El care de cincisprezece ani ținea bucătar și sofragiu, nu lua masa decât seara și atunci la birt și, tot de atîta vreme, nu se culcase acasă, în pat, niciodată. Slugile sale ce, la dorință, se iveau și piereau, ca niște staffii, mute, el nu le suferea să stea cu dînsul sub același acoperiș; ele huzureau într-o locuință deosebită unde puiseră și-și pripășiseră neamuri sau cunoștințe de cari stăpînul habar n-avea și a rămas de pomină cum acesta văzînd într-o zi, pe geam, că de la el din curte se scoate un coșciug n-a ținut să știe cine fusese mortul. Să stau să-i înșir toate ciudățeniile de soiul acesta ar fi să nu mai isprăvesc; mă voi mărgini dar să mă agăț numai de cea mai uimitoare: Pașadia trăia cu schimbul două vieți.

De dimineată pînă seara el nu se mișca de acasă, nu se ridica de la masa de lucru dintre cărți și hîrtii, citea, scria fără răgaz. În timpul acesta nici nu fuma, sorbea câte puțin numai dintr-o ceașcă de cafea fără zahăr și tare. Mergeam din când în când să-l văd și era de atâtea ori pentru mine o sărbătoare. Ce ființă aleasă, câtă deosebire între dînsul și ceilalți, ce prăpastie! De vulgaritatea consfințită de obiceiul pămîntului, nici umbră la el, nici urmă – nimic balcanic, nimic țigănesc; pășindu-i pragul treceai granița, dădeai de civilizație. Acolo era sălașul desfătărilor grave ale duhului. Cum era atunci cu puțință ca omul de carte și de Curte care ar fi făcut podoaba zilelor de la Weimar, să se fi învoit a împărtăși de seara pînă dimineată dezmățarea unui Pîrgu, ca apuseanul subțire în gusturi și lingav să guste pastrama și turburelul, schembeaua și prăstina, ca vechiul vienez pierdut în vraja visului mozartian să asculte ciam-paralele și bidineaua? Îi ațipea estimp oare voința, era cumva victima fără răspundere a vreunei sminteli stranii? Eu unul am crezut că da și mă îndoiesc ca o altă tălmăcire să fi părut mai

firească oricui ar fi știut ce îngrozitoare clironomie împovăra în privința aceasta pe Pașadia.

Se împlinise cam un veac de când cel dintâi cu acest nume, la care se adăogase porecla de Măgureanu după o moșioară de danie domnească, fugind de undeva, de prin părțile turcești, ca să scape de ispășirea unui îndoit omor, se aciuse în Valahia și ajunsese armaș mare. O tristă faimă supraviețuise omului pătat de sânge ce nu fusese văzut răsând niciodată. La veneticul acesta necunoscut, despre care se zvonise că nu-și destăinuia obârșia pentru că ar fi fost prea joasă, se învedeau tocmai dimpotrivă, trupește și sufletește, semnele unei înalte stirpe în cădere: portul semeț și înfățișarea nobilă, trufia, cerbicia și cruzimea, lenea, sila de viață, setea de răzbunare și puterea de ură, semne ce trecu urmașilor săi cari de nu s-ar fi prigonit între dâșii, dezbinați toată vremea, ar fi putut încă dura o casă puternică și vestită. Credința că țara românească le-a fost neprielnică nu era lipsită de temei, cu toate că și suceala firii lor pătimașe și îndărătnice, bântuită de învrăjbire, nu numai vitregia împrejurărilor i-a împiedecat să ajungă la treapta pentru care-i meneau prețioasele daruri ale minții. Ei se arătasera lacomi de învățătură, plăcuți la vorbă și meșteri în condei, isteți și destoinici, dar fără șir în ce făceau, cu trăsneli toți și cu toane, purtând fiecare în sine plodul propriei sale pierderi și pieiri și stând cineva să cugete la soarta Pașadeștilor-Măgureni, ar zice că asupra neamului lor apăsa o neagră afurisenie care-l mâna fără înduplecare spre stingere, supunându-l mai înainte la încercările cele mai grele ale restriștei. Dezrădăcinată și răsădită în pământ străin, bătrâna tulpină bătută de vijelie își scuturase jalnic cele din urmă frunze. Armașul schinguitor și ucigaș se prăpădise de timpuriu, otrăvit, zice-se, chiar de ai săi, al doilea, serdarul, vânător posac, își petrecuse mai toată viața în Vlăsia și învinuit de tâlhărie la drumul mare și de batere de bani calpi, pierise pentru totdeauna fără a i se mai auzi de nume, iar fiul său, părintele prietenului meu, părinte nevrednic și dușman,

cartofor, crai și betiv, măcinase mai multe rânduri de moșteniri și murise în furiile nebuniei. La fel sfârșise, tânăr, și vărul său, poetul, iar dintre fete, singura care avusese parte de cununii își aprinsese de la lumânare părul în noaptea nunții și arsesese de vie. Femeile ce slujiseră de matcă – greaca ursuză și sanchie clocindu-și cu gura încleștată lunga dambla între hârdaiele de neramzi și de gazii, sârba haină și dârjă care, pe patul morții, scuiase grijană în barba popii și-și dase suflul blestemându-și copiii, brașoveanca zăcașă și fătarnică roasă de schiros și de pizmă – înveninaseră mai mult acel sânge bolnav, îi sporiseră funesta zestre de racile și de betesuguri, dar ascuțiseră totodată și deșteptăciunea celor născuți dintr-însul, cea stearpă deșteptăciune, nesănătoasă și ea poate, care atinsese o așa înaltă stepenă de agerime la vlăstarul cel din urmă. În acesta, sufltele celor dinainte ai săi cuibau neîmpăcate, licărind în sumbra-i privire, rânjind în zâmbetu-i sinistru, ele-i stânjeniseră înălțarea, îl împiedecaseră să apună cu fală, zăticnindu-i minunata cumpănire a însușirilor și numai al știa de câte ori fusese nevoit să-și încordeze împotriva-le toată stăpânirea de sine, într-o luptă mai istovitoare decât aceea cu vrăjmașii din afară și din care nu ieșise biruitor deopotrivă până la sfârșit. Într-o zi, ziua hotărârii celei mari, le lăsase să-și reia din drepturi o parte, ridicase singur zăgazul și se prăvălise în desfrâu adânc, până la fund dar, și mă simt dator s-o spun iarăși, degradarea nu-l înfierase o singură clipă căci dacă seara patriciul cobora în Suburra¹¹, el nu-și schimba portul, nici nu-și lepăda însemnele, rămânând tot așa măreț în vițiu ca și în virtute. Se petrecea însă atunci într-însul ceva nefiresc: treptat ființa lui cădea într-o amorteală așa stranie, că acela pe care Pirgu îl târa, fără împotrivire, după dânsul, nu arăta a fi Pașadia el-însuși, ci numai trupul său, în care singură privirea urma să trăiască, din ce în ce mai posomorâtă și mai tulbure, destăinuind parcă o suferință lăuntrică sfâșietoare. Ar fi stat astfel, fumând țigară după țigară, sorbind pahar după pahar, fără a rosti un cuvânt, noaptea întregă. Cunoșteam mijlocul de a-l rechema la viață; deodată

omul se înviora, ochii i se înseninău, un trist surâs îi lumina rece fața stinsă. Adusesem vorba de ceva din vremuri de odinioară, de demult. Știam că vedenia trecutului, în care se cufunda cu patimă, era singurul lucru în stare să-l miște, de trecut vorbea cu o reculegere mistică; eresul că sufletul său umbros și vechi ar mai fi avut cândva și alte întrupări fiind singura amăgire ce-și îngăduia, singura înduioșare și singura mângâiere. Și așa de puternică era la dânsul acea vedenie că pe dată ne-o împărțasea și nouă – lui Pantazi și mie. Începea atunci, nu mai puțin fermecătoare, o nouă călătorie, călătoria în veacurile apuse. Ne regăseam de obicei în acela, scump nouă și nostalgic între toate, care fu al optsprezecelea.

Eram trei odrasle de dinasti cu nume slăvite, tustrei cavaleri-călugări din tagma Sfântului-Ioan de la Ierusalim, ziși de Malta, purtând cu fală pe piept crucea de smalt alb și încununatul trofeu spânzurate de panglica de cânăvăț negru. Răsărisem în amurgul Craiului-Soare, părinții ieziuiți ne crescuseră și ne înarmase Villena¹². Tineri de tot, într-o caravană, scufundasem pe furtună niște tartane barbarești; mai târziu vitejiserăm pe uscat pentru izbânda florilor-de-crîn: fusesem la Kehl cu Berwick¹³ și cu Coigny¹⁴ la Guastalla, după cari isprăvi luasărăm rămas-bun de la viața ostășească și, dornici de a vedea și de a cunoaște, plecasem, treime nedespărțită, în neconținut colind, pe urmele lui Peterborough¹⁵. Curteni de viță, de la un capăt al Europei la altul, nu fu Curte să rămâie de noi necercetată, tocurile noastre roșii sunară pe scările tutulora, oglinzile fiecăreia ne resfrânsă chipurile înțepate și zâmbetele nepătrunse; de-a rândul cutreierărăm Curte după Curte; bine primiți și bine priviți pretutindeni eram oaspeții Măriilor, Sfințiilor și Luminățiilor toate, ai Domnitorilor mari, de mijloc și mărunți, ai Prințeselor-starițe, ai Prinților-egumeni și ai Prinților-episcopi; la Belem¹⁶ și la Granja¹⁷, la Favorita¹⁸ și la Caserta¹⁹, la Versailles²⁰, la Chantilly²¹ și la Sceaux²², la Windsor²³, la Amalienborg²⁴, la Nymphenburg²⁵ și la Herrenhausen²⁶, la

Schönbrunn²⁷ și la Sans-souci²⁸, la Haga-pe-Maelar²⁹, la Ermitage³⁰ și la Peterhof³¹ cunoscurăm „dulceata traiului”. În sărbătoare neîntreruptă de zi și noapte, am petrecut cum nu se mai petrecuse și nu se va mai petrece, ne-am înfruptat cu nesaț din toate desfătărilor simțurilor și ale minții căci, deși lipsit de măreție, fu veacul binecuvântat, veacul cel din urmă al bunului-plac și al bunului-gust, pe scurt veacul francez și mai presus de orice veacul voluptății, când până și în biserici heruvimilor le luaseră locul Cupidonii, când, lăncezind de dor, inimile fură aduse prinos toate zeului legat la ochi și noi cari am văzut pe Mult-iubitul³² târându-se la picioarele marchizei³³, pe filosoful de la Potsdam³⁴ scâncind după Kayserlinck și pe Semiramida moscovită³⁵ smulgându-și părul la moartea lui Lanskoi, noi înșine nu scăparăm dulcei molimi – „era atât de frumos seara sub castanii înalți” – privind însă în femeie și un mijloc nu numai un țel, cum politica ne ispitise, adesea făcurăm din alcovuri punte și pentru ca totul să ne izbutească viețuirăm în însoțirea celor Aleși și slujirăm pe Cărmuitori. Amestecați din umbră în toate urzelile și uneltirile, fără noi nu se fereca nici desfereca nimic; prin lingușiri și daruri cumpăram țiitoarele regești și ibovnicii împărătești, dregătorilor le eram sfetnici și călăuze, lucram după împrejurări la înălțarea sau la răsturnarea lor, îndeplineam însărcinări de tot soiul: întovărășeam pe Belle-Isle³⁶ la Frankfurt pentru alegerea Împăratului, plecam cu Richelieu³⁷ în pețit la Dresda, tocmeam la Paris pânze de Watteau³⁸ pentru marele Frederic, duceam diamanticelele Elisavetei Petrovna³⁹ să le șlefuiască la Amsterdam, porunceam la Malines horbote pentru Brühl⁴⁰ și acestea toate nu pentru vânarea de avuție sau de măririi, ci numai din nevoia de a fi pururi în neastâmpăr, în mișcare. Hoinari nepocăiți, vecinic pe drumuri, pătimași de curiozitate și din ce în ce mai ahtiați după plăceri, ne-am răspândit cu frenezie sufletele în depănarea celei mai înflorite vremi din câte se cunoscuse, ne-am împărțășit din toate harurile ei și din toate rătăcirile. Și noi am fost nebuni după muzică, ne-am războit pentru Rameau⁴¹ și

pentru Glück⁴² și asemenea celor trei Crai ne-am închinat copilului care avea să fie Mozart⁴³; și noi am avut slăbiciune de aventurieri: Neuhof⁴⁴, Bonneval⁴⁵, Cantacuzen⁴⁶, Tarakhanova⁴⁷, ducesa de Kingston⁴⁸, cavalerul d'Eon⁴⁹, Zanolici⁵⁰, Trenck⁵¹ s-au bucurat în ascuns sau pe față de sprijinul nostru, pe Casanova, bătrân și matofit l-am acioțat pe lângă Waldstein la Dux; și pe noi ne-a atras ce părea suprafiresc: oglinda lui Saint-Germain⁵², carafa lui Cagliostro⁵³, hârdăul lui Messmer⁵⁴, bazaconiile lui Swedenborg⁵⁵ și ale lui Schrepfner⁵⁶ aflau la noi cari nu mai credeam în nimic, crezare. Și tot cu luare-aminte urmăream lucrările lui Scheele⁵⁷ și ale lui Lavoisier⁵⁸. Cu încetul legasem prietenie cu mai toți aceia al căror nume istoria nu se poate scuti să-l însemneze, ne trimiteam răvașe, ne abăteam totdeauna din cale ca să dăm câte o raită pe la Montbard⁵⁹ sau pe la Ferney⁶⁰, prelungeam încântătoare popasuri la Hoditz⁶¹, în Arcadia lui sileziană de la Rosswalde, spoream alaiul Împărătesei în Taurida⁶², ne desfrânam în nebunia carnavalului la Venetia și, tot între măști, în cealaltă Veneție de la miazănoapte, în brațele noastre cădea Regele⁶³ împușcat de Ankarstroem. Era scris ca cel mai frumos dintre veacuri să asfințească în sânge și când, după câteva luni, vedeam trecând în par, între fulgerări de cușme frigiene, capul doamnei de Lamballe⁶⁴, înțelegând că timpul nostru trecuse și că, în curând, avea să stârvească și să cadă pradă nimicirii tot ce ne fusese pe lume drag, ne acopeream fețele și pierream pentru totdeauna.

– Ia mai lăsați, nene, ciubucele⁶⁵ astea, ne întrerupea sastisit Pirgu, să mai vorbim și de femei.

Știam atunci că nici gâlceava nu era departe. Pașadia îi tăgăduia lui Pirgu în ce privește sexul gingaș orice fel de pricepere. Nu cu mai puțină tărie, la rândul său, Pirgu susținea că în materie de dame Pașadia era nul. Să fi judecat după femeile pe cari Pirgu i le aducea lui Pașadia, oricine ar fi fost de părerea acestuia din urmă: numai otrăvuri, rable de pripas, trezitură

și răsuflătură – o adevărată jale. Dar pentru ce atunci Pașadia care, cu banii ce-l țineau, ar fi putut să-și plătească tot ce era mai trufanda pe piață, se mulțumea cu ele, lăsând să-și bată așa neomenos joc de el Pirgu căruia numai gustul nu-i lipsea. Vechi copoi, Gorică dibuia, pe la mahala, fete vrednice să slujească de izvod de frumusețe, le momea cu vedenia unei vieți ușoare și bogate, le sprijinea întâi pașii pe poteca vițiului cu părintească grijă și, ca un adevărat părinte, nici nu se atingea de ele. Cu totul altceva îi plăcea lui. Simțurile sale ce arătau respingere tocmai de ce e venust și pur, nu se mai deșteptau decât la beție și atunci îi trebuiau femei schiloade, știrbe, cocoșate sau borțoase și mai ales peste măsură de grase și de trupeșe, huidume și namile rupând cântarul la Sfântul-Gheorghe, geamale, bal-dâre, balcâze. Iar de grețoseniile la cari se deda cu ele, vorbea atât de zdrențăros încât ar fi făcut să se rușineze dacă l-ar fi înțeles porcii, chiar și maimuțele.

– Nu scuipați, rânjea el, că-i piere gustul. Ce vreți dacă am boală, dambla?

Abia se potoleau lucrurile că, din chiar senin, izbucnea al doilea rând de ceartă. Pentru nimic, Pașadia n-ar fi scăpat pri-lejul de a ponegri ce era românesc. Pantazi îi lua întotdeauna parte, dar fără pornire; la unul era înverșunarea împotriva unei ființe iubite care-l trădase, la celălalt numai desprețul față de o rudă săracă. În schimb, Pirgu ajungea să se mire el singur cât era de patriot și nu pot să uit cum, mergând odată să-l iau de la o adunare de cioclovine îmbrăcate toate în port național, dar fără a vorbi una boabă românește, m-am crucit și eu, ca de altă aia, când l-am văzut, dulce păstoras al Carpaților, cu cavatul în brâu, învărtind o bătută zuralie cu teosoafa Papura Jilava⁶⁶. Decât să-și audă terfelită biata țărișoară, mai bine se lipsea de toate, se scula și ne părasea, pentru scurtă vreme însă, deoarece se întorcea întotdeauna și niciodată singur. Însoțitorii și-i de-juga, fără să mai ceară încuviințare, de-a dreptul la masa

noastră, la care în chipul acesta, în mai puțin de o lună, am văzut perindându-se tot ce Bucureștii avea mai năbădăios, mai zănat, mai țesmenit și defăimat – jegul, lepra și trânjii societății. Pierdut, ca de obicei, în aburoasa-i visare, Pantazi nici nu-i băga în seamă, era de mirare numai cum Pașadia, omul atât de țăfnos, nu-i respingea, ba dimpotrivă: îi cinstea, le întindea chiar mâna și după oarecari întrebări ce le punea unora cu meșteșug, trăda a nu fi fost tocmai așa străin de ce se petrecea pe lume cum își da aerul. Se făcea foc însă de câte ori, cântând: „Ah, după militari, infanteriști, tunari...” Pîrgu ne aducea de subțioară pe Poponel.

Se făcuse cunoscut sub această poreclă unul din edecurile ministeriului trebilor din afară, băiat de mare viitor, arătând, ca mulți alții din breasla lui, o aplecare deosebită pentru anumite metode dosnice ale unei școale foarte discutate. Lamsdorf⁶⁷, Eulenburg⁶⁸, Mestschersky⁶⁹ îi erau părinți sufletești și de asemenea nașii Poponel se arătase vrednic. Cum, pe vremea aceea, orașul nu era încă năpădit de numeroși icioglanii de meserie, Poponel trecea drept ceva rar. În făptura sa care de altmîntreli în ce privește drăgălășia nu lăsa decât de dorit, sălășluia, mistuit de toate flăcările Sodomei, un suflet de femeie, sufletul uneia din acele slujnici împruțite ce dau târcoale seara cazărnilor. Mai mult nu voi stăruia asupra-i; ca să-l descriu ar trebui să-mi înting pana în puroi și în mocirlă și, la această îndeletnicire nu mi-ași pângări numai pana, dar aș spurca mocirla, chiar și puroiul. Și totuși, nu a lui era vina: așa era de la Dumnezeu. La apropierea diplomatului, Pașadia recădea în umbra-i toropeală și-l aștepta să plece ca să-i facă lui Pîrgu imputări amare.

– Până când, îi răspundea acesta, cu asemenea prejudecăți trezite, până când? De ce atâta prigoană? Nu cumva ai pofti să-ți faci dumitale curte? Nu? – atunci ce ai cu el? Dumneata nu ții muscal cu luna? – lasă-l și pe el să-și ia turc cu luna. Dumitale îți cere cineva socoteală că umbli după marcoave, după șteoaife? – el de ce să nu umble după juni, după crai?

– Bine, stăruia Pașadia, dar pentru ce le face așa pe dădaca? – Păi altfel, lămurea Pîrgu, nu fac nici ei pe doica.

Era dat în Paște, dat dracului. Al să fi voit el, cu darul de a zeflemisi grosolan și ieftin, cu lipsa lui de carte și de ideal înalt și cu amănunțita lui cunoaștere a lumii de mardeiași, de codoși și de șmecheri, de teleleici, de târfe și de țațe, a năravurilor și a felului lor de a vorbi, fără multă bătaie de cap, Pîrgu ar fi ajuns să fie numărat printre scriitorii de frunte ai neamului, i s-ar fi zis „maestrul”, și-ar fi arvunit statui și funeralii naționale. Ce mai „șchițe” i-ar fi tras, maica ta Doamne! de la el să fi auzit dandanele de mahala și de alegeri. Mai cuminte poate, dânsul se mulțumea a le pune la cale, a trage sforile și în aceasta rămânea neîntrecut. Așa cum sucea el treburile, cum le învârtea, cum îi prostea și-i zăpăcea de la mic la mare, scoțându-se pe el basma curată, era o minune; un târg întreg îl juca giurgiuna* și noi înșine nu am făcut tustrei oare parte din Vicleimul ale cărui păpuși le arunca una într-alta, le smucea, le surchidea, fără să se sinchisească dacă i se întâmpla să le ciobească sau să le sfărâme? Mai primejdioasă javră și mai murdară nu se putea găsi, dar nici mai bună călăuză pentru călătoria a treia ce făceam aproape în fiecare seară, călătorie în viața care se viețuiește, nu în aceea care se visează. De câte ori totuși nu m-am crezut în plin vis.

Abia se isprăvea masa, că lui Pîrgu i se și făcea de ducă. Îi era omului sete. Se găseau pe atunci, slavă domnului, și nu scumpe, vinuri de Bordeaux și de Bourgogne să fi făcut cinstea unui ospăț regesc. Lui Gorică nu-i erau însă pe plac, el vrea un vin mai ușor, vin indigen, vin de grădină, descoperirea el câte unul grozav și ne căra, prin cine știe ce fund de mahala, să ne cătrânească cu vreo poșircă mucegăită și tulbure. Adevărat lup de mare, Pantazi bea ce-i da de gură, mai lesne chiar decât

* Un fel de horă turcească cu figuri și gesturi caraghioase. Expr.: *A pica* (pe cineva) *giurgina* = a înșela, a amăgi (pe cineva). Tc. *curcina* (n.ed.).

Paşadia care nu băutura căuta, ci larmă, lumină, lume. De acolo plecam să încercăm alt vin; şi-aducea el aminte de nişte ravac nebun, la prisma înaltă, sau de nişte sânge-de-iepure, să dai cu căciula-n câini. Între două cârciumi, luam o cafea la Proţăpeasca sau la Pepi Şmaroţ* şi mai stam de vorbă cu fetele la un pahar, cât rostuiă Pirgu pentru Paşadia sau altcineva vreo întâlnire pe a doua zi. Ne suiam uneori niţel la „club“, unde Paşadia ţinea câteva lovături la drum-de-fier, din picioare, la iuţea; aceasta însă rar, femeilor şi cârţilor fiindu-le hărăzite ceasurile dinaintea cinei. La popasul al treilea începea cheful cu temei, pe răpunere. În jurul nostru foiau şi forfoteau sinistre jivinele strejinopţi ale oraşului. Cu ele Gorică se simţea la largul său, îşi da drumul. Ca argintul-viu, el aluneca de la masă la masă, stârnea hohote de râs, mulţumită lui chiolhanul prindea chiag şi se înfierbânta; el spunea lăutarilor ce să cânte, le da de băut, se pupa cu ei în gură, apoi îi lua la înjurături şi la palme. De altfel, cam de obicei, spre dimineaţă se lăsa cu bătaie. Străini de tâmbălăul care se umfla sălbatic, Pantazi şi Paşadia şi urmau în tăcere visarea ca şi cum s-ar fi aflat la mii de poşte departe, ceea ce părea că le-o tulbură era tocmai liniştea. Şi ceva ciudat iarăşi, când se întâmpla să nu vie Pirgu – avea de moşit vreo poliţă cu maimuţă⁷⁰ sau se încurca la dardăr cu Mehtupciu – atunci chiar dacă mergeam pe unde fusesem cu dânsul, moţăiam cu paharele dinainte, tot ce vedeam rămânea şters şi fără viaţă, acelei lumi de noapte însufleţitor fiindu-i numai el, el, întruparea vie a însuşi sufletului spurcat şi scârnal al Bucureştilor. De aceea l-urмам fără vorbă; cu dânsul am târbăcit, pe lapoviţă şi pe zloată, clisa uliţelor fără caldarâm şi fără nume de pe la margini, prin funduri de maidane pline de gunoae şi de mortăciuni, am intrat pe brânci aproape, în zăpuşala chiţimiilor scunde, cu pământ pe jos şi spoite tot aşa proaspăt ca ţigăncile ce, în

* Notă pe exemplarul lui Şerban Cioculescu: „mai târziu madam Lorenz, colţ Chimistului cu Calea Griviţei“ (n.ed.).

flenderiţe roşii sau galbene şi desculţe, legate numai cu o vi- puşcă de cârpă sub genunchi, se dădeau acolo parlagiilor şi mătarilor pe o băncuţă, o cinzeacă de trascău sau un pac de mahorcă. Şi cu toate că nu mergeam în familii, am izbutit să coborâm şi mai jos... Adăstam apoi în piaţă, la ciorba de burtă, până la revărsatul zorilor.

Zorile...

... Paşadia se oţerea, se scutura ca după un vis urât. Mă feream să mă uit atunci la chipul său încleştat, să-i întâlnesc privirea tulbure a cărei groază nimic n-ar putea-o spune. Tot astfel, cu inima strânsă, trebuise să se fi întors în grabă, de teama să nu fie prins de lumina zilei pe drum, străbunul ucigaş. Ne despărteam în sfârşit, ducându-ne fiecare leşurile: Paşadia şi Pantazi de-a dreptul acasă, eu la baia de aburi, Pirgu la moaşă să-l tragă cu oţet de trandafiri şi cu opodeldoc⁷¹. Deşuchieturile lui, oricari ar fi fost, ajunseseră să pară la dânsul aşa fireşti că, în Jarcalet, unde sta cu părinţii, pe mahalagiii vecinaşi nu-i mai cuprindea mirarea când îl vedeau întorcându-se dimineaţa cu două flaşnete cântând fiecare altceva, cu ursul, cu căluşarii sau cu paparudele, pe saca, pe targă sau cu dricul.

Dar trista viaţă de petrecere în care ne îngălasem avu cel puţin o urmare fericită. În scurt timp, o nobilă amicizie legă pe Pantazi de Paşadia. Sufleteşte, cred că mai vârtos decât cunoştinţele şi curtenia îi apropiase tristeţea, deşi a unuia era albastră şi lină ca acele seri ce se întorc, zice-se, de demult, iar a celuilalt o neagră şi neţârmurită Gheenă. Cum Pantazi lua mai totdeauna pe seama lui cheltuiala de noapte şi într-asa fel că nu încăpea din partea lui Paşadia împotrivire, acesta se hotărî să-l ospăteze la rândul său, dar nu la birt, ci la el acasă. Se scoaseră pentru întâia oară din dulapuri şi lăzi pânzeturile de masă de Olanda, farfuriile şi cleştarurile de Boemia, argintăria suflată cu aur. Sofrageria fu bogat înflorită cu trandafiri galbeni ce căpătau străvezimi de ceară în galeşa lumină chihlibărie a acelei

dulcegi zile de toamnă, cea din urmă frumoasă a anului. Mă simteam așa departe de București și mi se părea că acel prânz însemna sărbătorirea reîntoarcerii lui Pașadia dintr-o lungă pribegie, a lepădării lui de Pîrgu.

Deși poftit, acesta nu venise. După masă, trecuserăm într-o încăpăre de cel mai prețios rococo vienez, îmbrăcată toată, pereți și mobile, în mătase șofranie cu poleieli de argint întru-chipând flori de nufăr, salonul lui Kaunitz⁷² cum îl numeam, deoarece era împodobit de un fastuos portret al cancelarului-principe în manta Lânei-de-aur și ticluit întocmai după una din odăile de primire a vechiului său Gartenpalast din Mariahilf. Pașadia era menit să trăiască în acel decor aristocratic atât de potrivit cu ființa și cu sufletul său, la dânsul cărturarul și cugetătorul fiind altoiți pe un ciocoi borât căruia când i se întâmpla să se afle ca atunci cu vreunul din semenii lui, în măsură să-l priceapă, își da pe față toată râia. Mut de uimire, Pantazi nu se mai sătura să-i admire nobila demnitate a ținutei, severa stăpânire asupra mișcărilor și vorbirei, amărăciunea celui viu sarcasm ce geruia scilpitor, mai rece decât omătul, mai tăios decât oțelul, mai înveninat decât omagul și încă nu mă domiresc cum și le putuse însuși, căci dacă adevărat e că, trebuindu-i veacuri ca să se plămădească, datina rămâne apanagiul exclusiv al sângelui, de unde acel strop albastru foarte pur care, respingând prihana corcelilor, înflorea în ființa lui pe neașteptate atât de semet; ce tainică înrudire îl lega de acei slăviți dregători mari din trecut, de chipurile cărora îi plăcea să se înconjoare și de ale căror îndărătnicii, apucături și gusturi era așa îmbâcsit, că ei înșiși de ar fi fost rechemati la viață, s-ar fi recunoscut mai degrabă într-însul decât în proprii lor urmași? Atunci am înțeles însă pentru ce i se strigase „raca”*, mi-am dat seama cât de

monstruos trebuie să fi părut și de străin dezrobiților și feciorilor-de-lele ce se năpustiseră cu toții asupra-i ca să-l sfășie și să-l nimicească.

Și, în vreme ce seara pogora, iar convorbirea lăncezise, fără voie îmi trecea prin minte tot ce auzisem despre Pașadia. Pe socoteala lui se trăncănise atâtă! Brusca lui trecere de la sărăcia lucie la avuție înfierbânta încă, după atâția ani, închipuirile: ba că era în slujba unei Puteri străine, ba că pentru a nu da în vileag lucruri de mare gravitate i se plătea scump tăcerea – de altfel, în afară de acele case în cari băgase la bani cu nemiluita nu i se cunoștea nici un soi de avere sub soare, nici izvor de câștig și doar căpetenie de tâlhari sau calpuzan nu era ca bunicu-său, ori de, mai știi minune. Se spunea iarăși că tocmai de la serdar i se trăgea procopseala. Ajuns în adânci bătrânețe, mult bogat și singur, acesta, simțind că i se apropie sfârșitul, își chemase nepotul la dânsul, în țara îndepărtată unde trăia cu nume schimbat și-l lăsase moștenitor. E drept că din încălțita cronică a vieții prietenului meu lipseau file, fuseseră ani întregi când se dase afund, nu-l mai zărise nimeni, îl crezuse lumea mort. Misterul în care-i plăcuse întotdeauna să se învâluie făcuse să iasă un alt rând de zvonuri, bunioară se scornise că în zăvorăta sa locuință, împresurată de grădini, el ținea ascunsă, ori închisă, o femeie, o femeie nu în toate mințile; uneori, noaptea, se auzeau venind din partea locului țipete. Un fapt divers, – sinuciderea în împrejurări ciudate a unui cunoscut personagiu bucureștean, a cărui soție întreținea, se zice,

syriaque) therme de mépris, qui se trouve dans Saint Mathieu (v. 22): «Celui qui aura dit à son frère *raca* méritera d'être condamné par le conseil». La plupart des commentateurs le dérivent de l'hébreu *rak* proprement, «vide», au fig., homme de peu de sens, imbécile».

„Mot injurieux employé parfois: Je me sens plus tenté d'appeler frère le pauvre enfant perdu de la sauvagerie, que de lui crier: RACA” (*Larousse du XX-e s.*) (n.ed.).

* Notă pe exemplarul lui Șerban Cioculescu: „*raca* dans «dire *raca* à quelqu'un» (XVII-e s., *Sacy*), loc. tirée de l'Evangile de Saint-Mathieu: mot araméen, connu par ce seul passage. Danzat. Dict. etym.: „*raca* (mot

legături vinovate cu Paşadia – dase bărfelii înverşunate prilej să-şi atingă culmea: se murmurase că prins asupra faptului şi încolţit, acesta nu se codise să adaoge la lanţul de nelegiuiri al neamului său o însângeraţă verigă. Asemenea istorii chiar de ar fi fost ţesute în gherghef de adevăr nu m-ar fi interesat prea mult; mie ce-mi zgândărea curiozitatea era altceva, tocmai ceea ce scăpase tutulor celorlalţi din vedere. Destul de des, Paşadia spunea că pleacă pentru câteva zile la munte, dar care era acel tainic Horeb⁷², de unde se întorcea cu puteri proaspete, nu ştia, nici nu se întreba nimeni. Ar fi fost firesc să presupun că făptura otelită care săptămâni întregi din douăzeci şi patru de ceasuri dormea cel mult câte două şi nici acelea în pat, mergea să caute în aerul balsamic al înălţimilor şi în singurătatea lor adâncă pacea şi odihna şi mi-aş fi mărginit presupunerea la atât, dacă demult, fiind copil, n-aş fi auzit, la mătuşa mea, de la o cocoană bătrână, cam rubedenie cu Paşadia, că acesta avea, în răstimpuri, furii, „pandalii“ groaznice, dar că, simţindu-le când îi vin, se-nchidea el singur înaintea şi sta ascuns până-i treceau. Între aceste lucruri se făcuse în capul meu o legătură la care nu mă puteam gândi fără să nu mă cutremur.

Ieşind de acolo cu Pantazi, găsi pentru întâia oară ciudat că despre acestăalt, omul care-mi păruse un prieten de când lumea şi uneori chiar un alt eu-însumi, nu ştiam încă nici cum îl chema adevărat: în tifrul încununat ce se vedea pe unele din lucrurile sale, lipsea tocmai slova începătoare a numelui sub care era cunoscut. Nemulţumit eram însă departe de a fi; la plăcerea de a mă bucura de prietenia a două fiinţe atât de unice fiecare, s-adăoga aceea, pentru mine nepreţuită, de a mă afla între două taine ce puse, ca două oglinzi, faţă-n faţă, s-adânceau fără sfârşit. Mă-ntrebam numai dacă din ele avea să mi se dezvăluie vreodată ceva?

SPOVEDANII

... sage citoyen du vaste univers.¹

La Fontaine

Pirgu o luase dar spre Poştă, noi spre Sărinđar. Ceaţa se făcea tot mai deasă, umezeala mai pătrunzătoare. Intrarăm în localul cel mai apropiat, la Durieu, în dosul Băncii Naţionale şi ne aleserăm în fund masa, în colţul cel mai ferit. Dar, în acea seară, prietenul nu era în apele lui: nu povestea, nu bea, nu fuma. Ofta doar întruna şi se ştergea la ochi. După ciudata bucurie ce nici cu un ceas înainte îi făcuse nu mai puţin ciudată ocară a Penei, el căzuse într-o întristare deopotrivă ciudată. Atât de terciuit nu-l mai văzusem până atunci. Îl pânđeam discret, ştiind că în asemenea clipe uşurare se află în destăinuire, simţeam că aşa ceva nu era departe. Şi nu mă-nşelam: îndată ce se reculese puţin, cu glas şovăitor el începu:

– Îţi sunt dator o lămurire, amicul meu. Nu ştiu cum ţi s-a părut că până acum nu ţi-am spus cine sunt dar, te rog, iartă-mă; nu a fost într-adins. De dragul dumitale care mi-ai arătat atâta prietenie, am voit, din capul locului, să-mi calc hotărârea de a rămâne „incognito“ timpul cât voi fi silit să zăbovesc pe aici şi dacă nu am făcut-o încă, e numai fiindcă a lipsit prilejul. Aveam de povestit atâtea altele! Cu dumneata mi-a plăcut să

re trăiesc treizeci de ani de călătorii, tot cu dumneata, de nu te plictisește, îmi voi retrăi astă-seară copilăria și întâia tinerețe.

Pentru aceasta ne vom întoarce în București, deoarece de felul meu sunt bucureștean; lumina zilei am văzut-o pe Podul-de-pământ, în casele părintești din fața Viișoarei. De viță sunt însă străin. Și aici, întremându-se deodată, glasul i se polei parcă de trufie.

— ... sunt grec, urmă el, și nobil, mediteranean; cei mai vechi străbuni ce-mi cunosc erau, în suta a șaisprezecea, tâlhari de apă, oameni liberi și cutezători, vânturând după pradă mărire în lung și-n larg, de la Iaffa la Baleare, de la Ragusa la Tripoli. Din Zuani cel roșu, prin doi din fiii săi, purced cele două ramuri ale neamului. Că la obârșie am fi barbari, cum s-a strădui să mă convingă când i-am fost oaspe în palatul său din Catania, capul ramurii siciliene, zisă cu pardosul, fiindcă la vechia noastră stemă: — pe scut sprijinit de monoceri² înlănțuiți, în câmp albastru lebăda de argint, luându-și zborul cu gâtul străpuns de o săgeată purpurie — a adăogat, în cinstea unei înrudiri ilustre, în câmp de aur cu chenar de sângeap un pardos negru; că am fi fost normanzi, se prea poate, de vreme ce toți până la cei din urmă doi, el și cu mine, am păstrat ca însemne trainice de stirpe, părul roșcat și ochii albaștri, dar netăgăduit rămâne numai că mă trag din corăbieri și e singura mea deșertăciune, căci dacă strămoșii ar fi pe alese, cum se cam obișnuiește la casele mari, pe cel dintâi l-aș voi tot corăbier; mi-ar plăcea să cobor din acel Thamus³ căruia odinioară, în pustietatea unei seri pe valuri, un glas tainic i-a poruncit să meargă să vestească moartea Marelui Pan. Încolo, nu mă mai fălesc cu nimic, nici chiar cu sângele vărsat sub flamurile Eteriei de ai mei, cei din ramura cu lebăda, ce de la Candia a trecut prin Fanar în Rusia și-n țările românești.

Dacă nu sunt însă eu mândru de neamul meu, el trebuie să fie de mine. Mai frumos nu se putea să sfârșească. Însușirile

lui de mărinimie și de avânt, duhul de jertfă, imboldul firesc către ce e măreț, precum și acel anume lipici ce l-a ajutat să prindă și să se înalțe pretutindeni unde l-a purtat soarta, se îmbină la mine toate în așa desăvârșită armonie, mulțumită cred faptului că în vinele mele nu se învrăjbește sânge deosebit: părinții mei erau rude de aproape, veri primari. Cam de aceeași vârstă și orfani amândoi, fuseseră crescuți împreună și între dânsii înflorise de timpuriu o idilă pe care, în pofida prejudecății, o consfințiseră prin căsătorie.

Am fost copil unic. Asupra capului meu se resfrângea via lor iubire, ei priveau cu duioșie ogîndindu-se în ființa mea contopite sufletele lor gemene, mă împresurau de mii de îngrijiri. Nici laptele ce l-am supt n-a fost străin. Binecuvântat fie cerul că mi-a hărăzit o pruncie fericită. La ea de câte ori mă gândesc mi se înfățișează fălăind în văzduhul senin al unei dimineți de primăvară, zboruri albe de porumbei. E cea mai îndepărtată din amintirile mele. Și e totdeodată un simbol.

Dar copilul atât de alintat nu era vesel; sufletul meu a fost întotdeauna împăienjinat de acea ușoară melancolie a firilor prea simțitoare, așa simțitoare că până și mângâierile le fac să sufere, până și plăcerea le rănește. Cu cât înainte de a-l citi pe Lucrețiu⁴ îmi dasem seama că din izvorărea voluptății răzbate ceva amar care se ascunde înăbușitor în însăși mireasma florilor.

Nu-mi închipui să se afle mulți oameni pe cari viața și vârsta să-i fi schimbat atât de puțin cât pe mine. Până la moarte voi rămâne același: un visător nepocăit, pururi atras de ce e îndepărtat și tainic. Eram foarte mic când, uitând de joacă, mă furișam în grădină să ascult de după uluci cum o femeie peltică îngâna cu glas slab, alături, un cântec, același, parcă o aud: „o pasăre-n arbor, râu de plăcere, eu vin a plânge a mea durere...“ și apoi suspina cu caturi, îndelung. De la un timp, nu s-a mai auzit cântecul... Pe înserate, îmi plăcea să mă așez cu Osman, dulăul, pe prispa și să privesc cum răsar stelele.

Din întâii ani ai vieții mele, acum când m-am întors în locurile unde i-am petrecut, și poate ca semn al ivirii bătrâneții, amintirile de soiul acesta se deșteaptă tot mai vii, ating uneori chiar năluca. Mi s-a întâmplat, în Cișmegiu, să mă revăd aveau, copil, așa cum eram acum o jumătate de veac când sub aceiași copaci mă purta de mână mama Sia.

Alături de părinții mei, în inima mea își are locul mama Sia, buna noastră mama Sia, femeia de încredere care i-a dădăcit și crescut pe dâșii ca și pe mine. Era privită ca o rudă, se șoptea că era chiar, simbrăie nu primea, sta cu noi la masă și ne chema pe nume, bombănea și socrea pe toți din casă, unde stăpână de fapt era dânsa; mama nu știa de nimic.

Mama era o păpușă, păpușa cea mai dragă, cea mai dulce. De frumusețea ei mersese vestea; s-o fi văzut despletindu-și bogatul păr ca miera arsă și să fi întâlnit adâncă privire a ochilor ei albaștri cu sprâncene negre, ai fi zis că una din acele albe Magdalene zugrăvite în zilele cele mai galeșe ale decăderii școalei italienești pogorâse însuflețită din cadru. Deși am iubit-o până la idolatrie, tot mi se pare că n-am iubit-o destul și la gândul acesta mă cuprinde remușcarea. O cântare ce se stinge, o floare ce se scutură, o stea ce cade mi-aduc de dânsa negreșit aminte și atunci icoana ei se adumbrește de fermecul celor pieriți înainte de vreme așa duios că nu o pot întrezări decât prin lacrimi.

La tata am ținut altfel; simțământul ce s-a încheat cu înțelul pentru dânsul a purces de la judecată, întemeiat pe admirare. În coanașul sclivisit, cu mâini de femeie, care la Paris trecuse drept englez, după înfățișare și felul de a se purta, se dezvăluieră virtuți rare, un caracter. Învățătura lui și ocrotirea domnitorului Alexandru-Ioan, la care se bucura de mare trecere, îl făcuseră să fie numit de-a dreptul la Curtea de apel și repede înaintat la Înalta Curte. Fusese apoi deputat. Secularizarea averilor mănăstirești și împrumutarea țăranilor i se datoră în mare parte lui. A fost cel mai tânăr dacă nu și cel

mai de seamă dintre acei câțiva bărbați cu vază ce după răsturnarea lui Vodă-Cuza s-au retras din viața politică pentru totdeauna. Eram băiat răsărit când, într-o după-amiază, au venit la noi doi boeri necunoscuți și au stat închiși cu dânsul în salon mai bine de un ceas. Înainte de plecare, tata i-a lăsat nițel singuri și a trecut în iatac, la mama, apoi s-a întors ca să ducă pe neașteptății mosafiri până în uliță, la trăsură. Seara am aflat că tata ceruse și învoirea mamei ca să nu primească să fie ministru.

De altfel, de teama ca liniștea ce domnea în cuibul nostru să nu fi fost cătuși de puțin tulburată, tata nu lua nici o hotărâre fără să n-o fi întrebat și pe mama, lucru care-și avea, firește, și neajunsurile lui. Din pricina ei, deși în belșug, trăiam mai prejos de puterile noastre mult, viața ce duceam nu era, după cum s-ar fi căzut, boierească și de vreo schimbare cât de ușoară în ale ei, mama avea groază. Niciodată dânsa n-a voit să se miște din București; să fi mers și ea la țară, la vie, la băi – ferit-a sfântul – și trebuie să fi avut hazul lor călătoriile acelea cu chervanul la Borsec sau la Zaizon. Până și de acasă se urnea greu. Cine ar fi crezut că tocmai dintr-însa era ursit să nască omul care avea să ocolească pământul de mai multe ori!

Biata mama, câte avea! Era friguroasă cum nu se mai poate, de căldură pătimea, soarele să n-o fi atins ori vântul, lumina îi făcea rău, întunericul o apăsa, la zgomotul cel mai ușor tresărea speriată. Dacă vedea sânge, leșina. În petreceri – și era atât de sărbătorită – nu afla decât oboeală. Prietene de seama ei nu ținea să aibă; în schimb, la noi s-aduna zilnic un guraliv sobor: cocoșețe de mahala ușarnice, puțind a sărăcie, preotese, moașe, dulcețarese, femei de rând meștere să dea cu cărțile sau să citească în cafea. Cheful ei era să se îmbrace țărănește, cu vâlnic și maramă, să-și atârne la gât mărgear ori lefti și mărțurisea cinstit că lăutarii îi plăceau mai mult decât opera italiană. „Anicuța trage a prost“, avea obiceiul să spună despre mama tușă Smaranda. Și când, la moartea acesteia ne-au rămas

casele cele mari cu paraclis de la Cișmeaua-roșie, tot mama a fost care n-a voit să ne mutăm în ele, zicând că pe Podul-de-pământ, sau de pastramă, după porecla veche, era mai frumos. Avea poate dreptate: între Sfântul Constantin și Sfântul Elefterie, de la Giafer la Pricopoia, acolo unde azi stăpânește paragina, se ținea grădina de grădină, numai pomi roditori, liliac, bolte de viță. Muștelul și nalba năpădeau curțile, pretutindeni leandri, rodii, lămâiță, la ferestre se înghesuiau ghivecele de garoafe, de mușcate, de cereluși, de indrușaim, de șiboi. Iar dincolo, peste gărlă, închizând zarea, se împânzea, scăldat în verdeață, dealul Cotrocenilor!

Prietenul se opri aci zâmbind, își aprinse cu tabiet țigara, porunci cafele, vin. Și reluă numaidecât firul povestirii.

— ... Într-un salon viu luminat, cocoane în malacov încărcate de scule, boeri cu favoriți sau cu imperiale, la grumazul cărora scânteie briliantele Nișanului, se apleacă adânc ca să sărute mâna unei bătrâne îmbrăcată în verde, o bătrână puținică la trup și uscățivă, cu păr cănit morcoviu, cu ochi spălăciți albaștri. Are însă aerul atât de măreț: ea stă dreaptă, capul îl ține sus, căutătura-i e semeață, vorba răspicată și poruncitoare. De șapte ani de când s-a întors din cea din urmă călătorie la Baden-bis, ea nu mai iese din casă și pentru că singurătatea îi e urâtă, iar somnul rar, în fiecare seară, după masa de douăsprezece tacâmuri are până târziu sindrofe.

Cu dânsa avea să piară una din rămășițele întârziate ale lumii de odinioară, ea apucase încă vremurile bune: în 1871 când a răposat, mergea pe optzeci și opt de ani și era de șaptezeci și doi văduvă după o scurtă căsnicie cu un beizadea grec, un copilandru găman care se îndopase cu coacăze și avusese încurcături de mațe. De atunci nu voise să se mai mărite și-și petrecuse o bună parte din acea lungă viață „înăuntru”, peste

tot printre ce era mai strălucit în nobile. Credincioasă prejudecăților acesteia până la habotnicie, ea ar fi făcut pe oricine să-i ierte îngâmfarea îndată ce ar fi auzit-o vorbind; darul ce avea în privința aceasta fiind mai uimitor decât însăși ținerea ei de minte; ca să spună un mărunțiș, un fleac de nimic, avea felul său anume; când povestea, citea parcă dintr-o carte frumoasă. De altmintreli o stană de bun simț, un munte; nici eresuri la dânsa, nici ciudățenii, deoarece nu pe socoteala ei trebuia pusă aceea singură de a nu se fi îmbrăcat niciodată altfel decât în verde, nici purtat alt soi de piatră scumpă afară de smarande. Cu timpul, verdele se întunecase, se ascunsese sub un înveliș de horbotă neagră și numai când au culcat-o în sicriu, au mai gătit-o, după a sa dorință, cu rochia de lastră nerămzie pe care o purtase ca mireasă.

Odihnească în pace! Din recunoștința ce-i păstrez, mi-am făcut lege; osebit de însemnata ei stare, ea mi-a lăsat acea comoră sfântă care e datina, ființa mea lăuntrică toată e făureala ei, numai a ei; dăscălindu-mă întru cele înalte, ea a deșteptat în mine vechile năzuințe. De la dânsa am învățat că fac și eu parte din aceia cărora le e de la Dumnezeu dat să poruncească, cei ce prin avuție și faimă se înalță deasupra muritorilor de rând. Iar ananghia clipelor hotărâtoare de mai târziu ale vieții mele, am înfruntat-o numai cu ajutorul amintirii ei; în frigurile îndoielii și ale obidei, vedenia Luminăției sale mi-a răsărit întotdeauna înainte, mult senină, în veșmânt verde, scânteind din cap până-n picioare de pietre verzi.

Eram zilnic adus după-amiazi la dânsa. Acolo stam de față la dichiseala ei ce se prelungea până seara. Estimp istorisea. Protipendada a trei sferturi de veac o cunoscuse în ființă, văzuse de mai multe ori pe Napoleon I care odată-i vorbise, fusese cu tatăl ei la Viena în vremea Congresului⁵, danțase cu împăratul Alexandru și cu Metternich, primise în Italia omagiile lui Chateaubriand și ale lui Byron. Ca să nu piardă pensia de

* Adică în Occident! (n.ed.).

general-maior a caimacamului, ce din porunca împăratului Nicolae i-a fost slujită și ei toată viața, de la 1830 nu mai călcase în Franța pe care, de când cu războiul nelegiuit, cum îl numea, din Crimeea, o ura de moarte. Totuși, după grecească, bineînțeles, limba de care se slujea mai cu drag era franțuzească, o franțuzească de veche Curte, cuprinzătoare și înțepată, mirosind a pergamută și a mosc. Când însă-i se întâmpla să pomească de ceva din trecutul neamului nostru, o da pe românește și atunci povestirea se lumina mistic; dânsa găsea întovășiri sublimе de cuvinte ca să spună lunga încumetare împotriva păgânului cotropitor, nepregetata mucenicie, evlavia învingând asprul drum. Cu ce suflu vorbea de trădările celor doi mari dragomani și de crunta-le ispășire, de celelalte capete, opt la număr, retezate de iatagan în mai puțin de o sută de ani, de fuga în Rusia, de atătarea a două războaie și de stârnirea Eteriei. Ca istoriile acestea nimic n-avea darul să mă încante; plăcerea cu care le ascultam, tot mai vie, și-atingea culmea când venea rândul amintirilor din îndepărtata ei copilărie, atât de îndepărtată și de înflorită, petrecută numai în desfătări și-n răsfături. Bătrâna pe care o vedeam în oglindă, spilcuindu-se între lumânările devreme aprinse, fusese una din cele trei nestimate pentru cari sângeraseră atâtea inimi. Și priveam, visând, cadra în care erau înfățișate, ținându-se după mijloc, tinere bălane, cu ochi albaștri și sprâncene negre, tustrele: Bălașa, Zamfira și Smaranda. Botezându-le astfel, mama lor, caimăcămeasa Păuna, o hărăzise pe fiecare pietrei scumpe ce-i alesese de nașă, legând-o cu jurământ ca toată viața alta să nu poarte și să se îmbrace numai în culoarea acelei pietre. Ai zice că e dintr-un basm nu e așa? – și nu e, într-adevăr, decât un amănunt din minunatul basm al acelei Domnițe a alintărilor care fu străbunica. Ti-l voi povesti odată de-a-ntregul și vei afla atunci, poate cu mirare, că gusturile subțiri și desertăciunile mărunte, iubirea de flori și de mi-resme, de scumpătăți, podoabe și odoare, pofta de huzur și de

risipă ne vin de pe partea românească, prin dânsa, nu cum s-ar crede de la greci. Tot de la ea și frumusețea. Curiozitatea de a ști de la cine am moștenit deosebitele înclinări ale firii mele m-a împins a cerceta cum era aceea a strămoșilor, dar în afară de ce apucasem să prind de la bătrâna mătușă, mărturiile fiind rare, n-am descoperit mare lucru, așa că n-am putut da de urma celei mai ciudate: e vorba de neînvinsa slăbiciune ce am de țigani – ai băgat fără îndoială de seamă cât mă înduioșează amărâta lor soartă, cu ce drag stau la sfat cu dânsii în graiul lor desprețuit? L-am învățat de mic, la cuine, de la moș Stan piftierul, unchiaș aproape orb, rămas după dezrobire, până la moarte, în curtea noastră unde se și născuse. Cu vederea, pierduse și somnul și iarna-vara, ziua-noaptea sta cu luleaua în gură la vatră. I-era mare foc de mine; când se întâmpla să am fierbințea – mă deochiam lesne și se speria lumea din casă – mi-l aduc aminte cum mă lua în brațe și mă legăna plângând. Deopotrivă prietenoase îmi surăd din trecut, cu dinți albi, și alte chipuri de țigani și de țigănci; cu o țigancă am gustat întâia oară dragostea, o țigancă de la zid. Purta floare roșie la ureche și umbla danțând. Aveam șaisprezece ani. Era pe vremea salcâmului, seara, după ploaie. I-am dat un galben și am uitat s-o întreb cum o chiamă. Și n-am mai întâlnit-o.

Îmi înșiră, în chipul acesta, cu privire la una sau la alta, felurite istorii. Reieșea din ele că primise o creștere cum nu se putea mai îngrijită și că învățase temeinic sub luminata priveghere a tatălui său care plănuise să-l trimeată să urmeze vreo școală înaltă la Paris, dar cocoana Anicuța, sprijinită de Sia, se împotravisе. De altfel, nici el nu se împăca bucuros cu gândul unei despărțiri de acei părinți atât de iubitori ce se purtau cu dânsul ca un frate și o soră mai mari, cum arătau de la o vreme chiar ca înfățișare. Ar fi dus dar cu ei împreună acea viață retrasă și tihnită înainte, până cine știe când, dacă în 1877, puțin după

ce el împlinise douăzeci de ani, nu izbucnea războiul. Îi dau aici iarăși cuvântul.

– Mersei să-i aduc tatei la cunoștință hotărârea mea de a pleca negreșit la oaste, hotărâre de la care nimic pe lume n-ar fi fost în stare să mă abată. Marele Alexandru Nicolaevici, Cezarul pravoslavnic, trăsese sabia împotriva vrăjmașului de moșie și din clipa aceea pentru mine, viu sau mort, loc de cinste nu mai putea fi decât acolo unde fâlăiau steagurile Împărăției-Sfinte de Răsărit. Tata mă întreabă cu spaimă ce avea să zică mama? – și te las să-ți închipui uimirea lui când îi spusei că dânsa, la care fusesem mai înainte, îmi dase voie. Ce s-a petrecut atunci într-însa rămâne o enigmă. Și minunea – căci altfel cum aş putea-o numi – nu se mărgini la atât. Deodată o cocoană foarte mare se deșteptă în păpușă. Deschise casa de la Cișmeaua-roșie și o prefăcu în spital pentru răniți, în totul după cum o tăia pe ea capul și arătând atâta pricepere că parcă până atunci numai cu asta se îndeletnicise. La rândul său, tata primi o însărcinare pe lângă principele Gorceakoff⁶, între neamul căruia și al nostru fuseseră legături de prietenie. Înnodai și eu una, mai înaltă ce se consfinți în focul luptei – vă povestii mai adineaori ceva de Serghe de Leuchtenberg. Să fi trăit... Cu moartea lui, la care am fost martor, începea pentru mine un dureros șir de încercări. Întorcându-mă acasă, aflam că mama nu mai era. Ca ai dânsai toți, ea nu înțelesese să se cruce. Greu răcită în cumplita iarnă a războiului, nu voise să se îngrijească și, într-o încordare semeață, își făcuse tânjind boala pe picioare. Departe de soț și de copil, își dase istovită sufletul în brațele mamei Sia, fără o cârtire, fără o lacrimă, senină până la sfârșit. Viteji căroră ea le alinase chinurile au dus-o, plângând, pe umerii lor la groapă. Grozăviile războiului mă pregătiseră să pot îndura această lovitură care, în schimb însă, îl nimicea pe tata; adesea mai puțin am suferit s-o știu pe ea moartă, decât să-l văd pe dânsul viu. Sărmanul nu mai era de recunoscut, slab și gârbovit cum

ajunsesse, cu plete cărunte încalcite și cu barbă, cu unghii netăiete și negre, murdar, soios... O deznădejde sfâșietoare se oglindea în ochii lui sticloși ce-i trădau, chiar dacă nu vorbea, rătăcirea minții. Jalea lui casnică nu-l făcuse să uite de mânia ce-i pricinuisse pierderea Basarabiei; de nu prindeam de veste la timp, apuca să trimită înapoi cordonul Sfintei Ana, al cincilea din cele șase cu cari a fost cinstită casa noastră. Am înțeles din capul locului că nu-mi rămânea decât să mă resemnez: omul era osândit. Nu se mai hrănea, nu dormea, bea întruna la țuică și fuma fără încetare. A mai dus-o așa câteva luni și a mers să-și ia locul de veci lângă mama. Curând apoi culcam la picioarele lor și pe mama Sia și rămâneam singur pe lume.

Mi-a trebuit vreme să mă reculeg. Aproape nu mă mișcam de acasă, târziu am început să fac plimbări călare afară din oraș. Cu prilejul acesta, am băgat de seamă că la pod, la „Marmizon“, îmi ieșea mai totdeauna înaintea o fată foarte frumoasă. De la un timp, mi-era un fel de grijă că n-aveam s-o întâlnesc și dacă se întâmpla așa mi-era ciudă. Pe nesimțite, plăcerea ce de la început îmi făcuse să o văd a ajuns o nevoie și era din ce în ce mai amestecată cu duioșie; ziua, noaptea, chipul ei îmi răsărea în tot ceasul înaintea ochilor, nu mă puteam gândi la dânsa fără să nu mă tulbur, iar când mă aflam în fața ei mă cuprindea o sfială până atunci necunoscută, care m-a împiedecat îndelung să-i vorbesc. Ce-mi părea ciudat în toată istoria asta nu era că mă îndrăgostisem – îmi venise și mie rândul – dar că mă îndrăgostisem tocmai de fata cu pricina, deoarece, de la fire, nu simt atragere decât pentru femeile oacheșe, cât mai oacheșe și dânsa era balană și albă până la serbezime, așa că nu trebuie să te mire, amice, dacă am să-ți spun că deși am iubit-o cu patimă, nici o clipă făptura ei, chiar având-o aproape, n-a deșteptat într-a mea o bănuială măcar de poftă trupească; ceea ce a făcut ca tainicul meu simțământ de iubire să se închege a fost numai mila. Când am auzit-o pe Wanda, așa o chema, mărturisindu-mi

plângând traiul ei chinuit de vitregia nevastei a doua a lui tată-său, un polonez, bețiv se înțelege, care o ducea de azi pe mâine cu prăsila lui din ce bruma agonisea cârpind haine și curățind pete, și am aflat că umblase s-o vândă, cum făcuseră și cu o soră a ei mai mare, pentru ca s-o scap, m-am hotărât să trec peste prejudecăți și s-o ridic până la mine. Știam ce vâlvă urma să stârnească fapta mea, o știam prea bine, dar nu de judecata celor vii mi-era teamă, ci de a celor morți cărora nu deopotrivă mă puteam scuti să le dau socoteală și erau nopți înfrigurate de nesomn când îi vedeam aevea, înșirați ca în vechile icoane grecești pe fund de aur roșu și țepeni în caftanele lor de sarasir, pe acei trufași arhonți purtându-și în mâini capetele tăietе, iar privirile lor neînduplecate întorcându-se cu scârbă de la mine, vânzătorul. Să dau înapoi n-aveam însă tăria și mă lăsam târât, în voia soartei. Anul cernit era pe sfârșite, puțin mă mai despărțea de ziua logodnei, poruncisem chiar inelele.

Or, în dimineața când le aduceam de la giuvaergiu cu numele noastre săpate, găsii la poartă, pe laviță – stam încă pe Podul-de-pământ, calea Plevnei, cum i se schimbaseră numele – pe cucoana Elenca a sameșului, una din cele mai de ispravă mahalagioaice prietene cu mama; mă aștepta să-mi spuie ceva. Avui o presimțire... Am poftit-o în casă. A jelit-o întâi pe cocoana Anicuța, dar îndată ce lacrimile i-au dat răgaz, s-a ridicat cu strășnicie împotriva a ce pusesem la cale, zicând că aș fi săvârșit mare păcat chiar dacă Wanda ar fi fost o fată cinstită, necum o târâtură care se întinsese cu toți derbedeii și trecuse pe la doftor și pe la moașă. Rămăsei încrămențit.

– De nu crezi, maică, adaogă ea, stai o dată noaptea la pândă după unsprezece, să vezi singur cum își bagă hândrălăul pe fereastră. Să ți-l spun și cine e: Fane al văduvei, zugravul, ala care cântă cu armonica.

Mi se puse atunci un junghi la inimă, urechile porniră să-mi vâjâie și se-nvârti casa cu mine. Eram rănit de moarte.

Cum însă oricât de zguduitoare ar fi împrejurările, nu-mi pierd sărita, judecai și atunci rece. Că înainte s-o fi cunoscut, lipsită cum era de pază și de creștere și înconjurată de pilde și de îndemnuri rele, greșise, era sângeros pentru mine, nu însă de mirare, dar ca să-și bată în așa hal joc de obrazul meu și cu cine, în ajunul logodnei, asta covârșea orice măsură și nu puteam să i-o iert. Și mi-am adus aminte că punând mama odată să-mi ghidească norocul, îmi dase că de toate fericirile am să am în viață parte, numai de dragoste nu. Am mulțumit cocoanei Elenca și i-am spus să fie pe pace. Când, după obicei, la ceasul prânzului a venit Wanda, m-a găsit îmbrăcat de drum, strângând curelele geamantanului. Am născocit că trebuia să plec degrabă pentru câteva zile la țară. În tot timpul mesei, am scrutat-o pe furiș; afară de blândețe și de nevinovăție, pe chipul și-n privirea ei nu se citea nimic. Am cunoscut atunci chinul, sfredelitor între toate, al îndoielii, mai ales că-mi părea și cu totul de necrezut ca ființa aceasta să nesocotească atât de nebunește cel mai de pizmuț noroc ce una de teapa ei ar fi putut visa. Am plecat împreună cu trăsura, pe dânsa am lăsat-o la ea acasă, iar eu am ieșit pe drumul Cotrocenilor, am ocolit jur-împrejur orașul și pe înserate m-am întors pe la Capu-podului la Cișmeaua-roșie. Am intrat în paraclisul demult părăsit, unde nu mai călcasem din copilărie, am aprins un muc de făclie rămas din alte vremuri și, cerând mijlocirea duhului Domniței Smaranda pe lângă Cel-de-sus, m-am cufundat în rugăciune.

Harul ceresc nu întârzie să se reverse asupra-mi, la razele sale înțelese că tot ce se întâmpla era spre izbăvirea mea care sta numai în înșelăciunea Wandei sau în grabnica ei piele. Dumnezeu nu îngăduia ca stema casei noastre, ce de la 1812 se răsfață sub cunună de comite pe pieptul vulturului cu două capete rusesc, să fie prihănită. Și îngânăi: „Nu nouă, Doamne, ci numelui tău veșnic fie-i slava!“ Și unde m-a apucat de ce era să făpuiesc o groază!... Am plecat de acolo împăcat cu soarta,

redobândit. Gândurilor fioroase ce pritocisem tot drumul le luaseră locul teama și dorința ca Sămășoia să nu fi mințit și când, peste două ceasuri, am avut dovada vie a trădării, în însăși durerea mea am aflat ușurare. Acum că ființa în care întrupasem visul de iubire al tinereții mele era pentru mine pierdută, mi-am zis că nu-mi mai rămânea decât s-o dau uitării.

Dar nu mi-a fost cu puțință. Nici astăzi, după treizeci de ani, dragostea mea pentru dânsa nu s-a stins, depărtarea și timpul au făcut-o însă mistică: nu pe Wanda însăși o mai iubesc, nu făptura ei care, dacă mai e pe lume, e schimbată, ofilită, îmbătrânită, ci amintirea, nespus de duioasă și de dulce. Iar la femeile ce s-au perindat de atunci în viața mea, ceea ce am iubit a fost numai vreo asemănare cu dânsa: la unele am regăsit părul ei galben sau ochii verzui, la altele tristețea surâsului, legănarea mersului ori melodia glasului ce mă fermeca atât... Iată pentru ce deunăzi i-am dat dreptate lui Pașadia, când spunea că în amor nu vede decât fetișism. Da, fetișism, fetișism...

Dete din umeri și lepădă țigarea căreia, de liniștit ce povetise, îi rămăsese scrumul întreg. Ceru poame, un vin mai vârtos, alt rând de cafele. Și gustând și sorbind, urmă.

— Ca să mă amețesc, mă aruncai în vâltoarea vieții de petrecere și cu așa avânt că am speriat cu desfrâu și cu risipa Bucureștii. Vreme de un an, la Cișmeaua-roșie, unde mă mutasem, chefurile până la ziua albă s-au ținut lanț. Din ce era mai stricat, îmi făcusem o numeroasă curte: când plecam la vânatoare sau dam câte o raită pe la mănăstiri era cu un alai de cel puțin douăzeci de trăsură încărcate cu vârf, bașca feciorii cu merindele și taraful meu de lăutari. E drept că n-a fost o singură dată ceva, cât de neînsemnat, care să fi lăsat de dorit, se întrecea o lume să-mi facă voile și să mă desfete; se mergea adesea cu zelul chiar prea departe: era de ajuns să spun peste zi că-mi place o femeie, ca seara s-o găsesc la mine în așternut.

Erau bărbați cari mi-aduceau nevestele și frați, surorile. Dar mă ținea tare scump și ca să fac față la atâta cheltuială, după ce-am bătut la papuc ce moștenisem bani gheață, am făcut datorii peste datorii. Cum dam de fund, nenea Scarlat, zis „Ibric“, un ticălos de boer bătrân, samsar, geambaș și mai ales altceva, îmi făcea numaidecât rost de împrumut cu dobânzi sălbatice. Mă încurcam din ce în ce mai rău; când venea câștiul, arenzile și chirile mi se plăteau cu propriile mele polițe pe cari eram nevoit firește să le primesc. Atunci iscăleam altele și așa am iscălit mereu, uneori fără să mă uit ce, până când trimițându-l într-o dimineată pe nenea Scarlat după parale, mi-a adus răspunsul că înțarcase bălaia și că în curând trebuia să mă răfuiesc de toate socotelile. Și mă povățuia, rânjind, să vând mai bine de bunăvoie ce aveam, decât să las să mă vândă cu toba; îmi găsea el cumpărător. Îl poftii ca deocamdată să-mi caute, și fără zăbavă, ceva zimți; era în ajunul zilei mele de naștere și țineam, într-un anume scop, s-o prăznuiesc în lege. Îi încredințai câteva din sculele Domniței Smaranda, niște paftale, să le puie amanet.

— Am avut, zise el întorcându-se cu bani buni, mare noroc; un sfert de ceas de întârziam, rămâneam cu buza umflată, pleca prietenul din București.

N-am întrebat nici de data asta cine era acel tainic cămătar; ce mă privea? L-am însărcinat pe nenea Scarlat cu pregătirile și poftirile pentru a doua zi, iar eu m-am închis în salonul „Nestimatelor“, unde până seara am ars hârtii de familie. Am cinat la „Hugues“, singur, apoi am luat-o rară pe uliți. Nu pot uita acea aburoasă și rece noapte de april, parcă bătută cu smântână de luna plină și ușor îmbălsămată de zarzării înfloriți, noapte care pentru mine avea să fie cea din urmă. Să nu-ți închipui că voiam să mă prăpădesc fiindcă îmi pierdusem averea; era dimpotrivă: risipisem tot pentru că, demult încă, mă hotărâsem s-o sfârșesc cu viața de care eram sătul; priveliștea ei mi-adâncise înnăscuta tristețe, în plăcerile ei aflasem numai

dezamăgire și dezgust. Și ca să pier dintre cei vii, alesesem ziua în care împliniam douăzeci și trei de ani. Aveam să plec din mijlocul petrecerii și să nu mă mai întorc; nimeni n-avea să descopere ce se făcuse cu mine, taina picirii mele avea să rămâie în veci nepătrunsă – luasem toate măsurile. Până în zori, dulci vedenii din anii copilăriei mi-au răsărit înaintea, înduioșându-mă, dar fără să mă și tulbure; seninătatea cu care cei din sângele meu au știut să întâmpine moartea, nu m-a părăsit câtuși de puțin nici pe mine. Când, liniștit, m-am întors acasă, am găsit o fiuică, sosită seara târziu, prin care eram chemat să mă înfățișez negreșit la amiazi la tribunal. Era pentru a mi se aduce la cunoștință că, în ajun, fusese omorât unchiul meu Iorgu.

Deși îi veneam nepot de veri primari, nu-l cunoșteam nici din vedere. Căsătoria nepotrivită din care se născuse și în urmă alte neînțelegeri îl îndepărtaseră pe tatăl său și pe dânsul pentru totdeauna de celelalte rude. La fireasca lui dușmănie față de ele, dușmănie înveninată de neputința de a le vătăma întru ceva, se răspunsese cu un despret adânc pe care astăzi nu mă mai învoiesc a-l împărtăși. Era un om! În loc să se mulțumească a trăndăvi coconește cu ce descurcase din moștenirea părintească, se înhămasse de timpuriu la o grea muncă, ținuse în arendă moșii, bălți, vămile, ocnele, poșta; făcuse negoț întins de chereștea și de lână, ridicase han în București și schelă la Dunăre și norocul îi răsplătise cu îmbelșugare îndrăzneala și hărnicia. Războiul, în vremea căruia de fapt fusese marele proviant-maistru al oștilor, făcuse dintr-însul cel mai bogat om din țară, ceea ce nu-l împiedeca să dea sume de batjocură, un galben-doi, cu camătă pe amanet la nevoiași. În lupta pentru înavuțire nu se îngăima cu alegerea mijloacelor. De curând, câștigase astfel cu cârcota și cu mita vechea judecată ce avea cu dârjii moșneni de la Toroipanu pe Neajlov pentru partea lor de moșie și plecase să facă măsurătoarea. Când intrase în pădurea din vecinătate, pe unde trece drumul, se pomenise deodată înconjurat de

numeroși țărani înarmați și oprit. Se ridicase atunci în picioare și scosese două pistoale, dar, înainte să apuce să tragă, fusese înșfăcat, răstignit pe scara trăsorii și răpus într-un chip fioros.

Eram pofțit să fiu de față la ruperea pecetilor, puse de cu seară la posomorâta lui locuință din Mântuleasa. Nu mi-aș fi închipuit să poată cineva, oricât de zgârcit, trăi într-o asemenea sărăcie. Am stat nepăsător cât a ținut cercetarea, afară de o clipă de vie uimire când s-a deschis namila de dulap de fier și nu din pricina comorilor dintr-însul, ci pentru că printre ele zărisem paftalele ce i le daseam în ajun lui nenea Scarlat să le zălogască. Leșiră apoi la iveală și polițele mele toate; un teanc gros. Ei, ce să-ți spun mai mult? – au scotocit și au scorbolit peste tot, au puricat fiecare petec de hârtie; de diată însă nici urmă, așa că, la ceasul tocmai pe care îl sorocisem să fie acela al sfârșitului meu, mă vedeam pus, ca ruda cea mai de aproape a ucisului, în stăpânirea uriașei sale averi.

De întorsătura aceasta a lucrurilor, pe atât de neașteptată cât de fericită, la început, mai mult decât mine, s-au bucurat cei ce trăiau de pe urma mea, lipitorile. Crezuseră că dase iar Nan de găvan. Grabnică le-a fost însă dezamăgirea și amară. S-ar fi zis că de la unchiul necunoscut odată cu starea moștenisem și ceva din apucături. Curând am închis casa de la Cișmeaua-roșie și m-am mutat în Mântuleasa, cai, trăsuri, câini de preț, am desfăcut tot, slugilor de prisos le-am dat drumul, de prieteni m-am cotorosit, petrecerilor le-am pus cruce. Și n-am mai zăbovit pe aici o zi mai mult de cât mi-a trebuit ca să-mi rostuiesc daraverile în vederea unei lipse pentru totdeauna.

Fiindcă, de hotărârea de a pieri nu m-am răzgândit pe deplin, am schimbat numai felul, alegând în locul morții îndepărtarea. Chiar altmintreli, cu vremea, aș fi isprăvit tot prin a mă înstrăina, aici ce mai rămânea să mă ispitească? Măririle poate? – Dar în țara unde tata nu voise să fie ministru și străbunicul să fie Domn, ce mai puteam eu râvni? Și apoi, libertatea nu mi-aș

fi jertfit-o nici pentru ca să port steaua Împăratului în gvarde. De acum, stăpâni aveau să-mi fie numai fantasia și capriciul. Altfel ar fi însemnat să mă arăt nevrednic de atâta noroc.

Am și avut; cu carul. Să vezi. Mai îmi rămăsese de stat în București o noapte. Înainte să mă culc, voind să-mi iau dintr-un scrin pașaportul, când am dat să trag sertarul unde îl pusesem, acesta, fiind prea plin, s-a înțepenit. A trebuit un ceas să-l smucesc și să-l zgâlțâi ca să-i dau de hac și atunci altă bucurie: năzdrăvanul de pașaport, cum era deasupra, căzuse după sertare, iar sertarele nu ieșeau de tot din rafturi. Mi-a venit să fac scrinul tândări cu toporul, doar din slăbiciunea ce am de vechituri – era un „Empire“ de mahon de toată urâtenia – l-am cruțat, mulțumindu-mă să-i desprind o scândură din dos. Mi-am găsit pașaportul și nu singur. Se mai afla acolo, mototolit, un plic mare galben cu cinci peceti de ceară neagră. Pe el sta scris: „Testamentul“, cu u scurt, „meu“.

Străbătut de un fior neîncercat până atunci, m-am uitat jur-împrejur, deși știam bine că eram singur în casă. Afară, după obloane, răpăia ploaia de octomvrie. Am desfăcut plicul și, cu răsuflarea tăiată, am citit voința cea din urmă a unchiului: întreaga sa avere mișcătoare și nemișcătoare o lăsa Eforiei spitălicești. Am privit cu groază cumplită unealtă care căzută în alte mâini decât ale mele, ar fi fost pentru mine ucigătoare, am privit astfel până și cenușa în care s-a prefăcut după câteva clipe. Că nu a fost drept ce am săvârșit, se poate, socoteală nu am de dat însă decât Celui vecinic care, după cum spunea mătușa Smaranda, pentru păcatele noastre are cumpănă deosebită și înșală la cântar. Și nu roșesc că m-au făcut să tremur câteva rânduri scrise, pe mine care nu mai știu de câte ori am privit fără a clinti Moartea în față; nu, pentru că de data asta era vorba de averea mea și pe lume altceva nu am sacru, pentru mine averea e totul, eu o pun mai presus de cinste, de sănătate, de viață chiar și dacă în acea noapte, la amintirea căreia mă tulbur

încă, ar fi fost nevoie să făptuiesc ceva mai grav decât să nimicesc o zdreanță de hârtie, ei bine, așa cum mă vezi, crede-mă, nu aș fi pregetat... Nu eram un sărac cu duhul!

Ar fi fost și păcat să las să-mi scape din mâini acele bogății; fără ele stirpea nu s-ar mai fi înturnat, înainte de a asfinți, la adevărata ei menire, singura firească, aceea de a trăi liberă pe valuri. Am convingerea că nobila întrebuintare ce le-am dat a răscumpărat mai cu prisosință decât ar fi făcut cea hotărâtă de unchiu, nelegiuirile cu prețul cărora el le dobândise. În treizeci de ani de periple, am plutit mai mult poate decât laolaltă toți corăbierii străbuni și adesea i-am simțit bucurându-se întru mine care le-am purtat praporul cu lebăda săgetată pe mări de dâșii nici măcar bănuite, pe toate mările...

Făcu semn chelnerului care începuse a ne da târcoale, să vie la plată. Localul se desertase. Ieșirăm și noi. Afară se limpezise și era frig.

– Da, amice, zise el după ce făcurăm câțiva pași; averea! Să nu fi fost grija ei, nu m-aș mai fi întors eu pe aici. Zurbaua din nouă sute șapte m-a pus pe gânduri și ca să nu fiu întruna cu inima sărită că-mi pierd moșile, m-am hotărât în sfârșit, anul ăsta, primăvara, să vin să le vând, să le vând chiar în pagubă. Mi s-au dat însă prețuri nebunești și de cine-ți închipui? – de țărani! Mi-a fost scris să mă mai procopsească o dată oamenii ăștia; nu, adevărat îți spun, nu știi ce de ispravă sunt și de cuvânt dar și câtă deosebire între cei pe care i-am văzut în copilăria mea la Cișmeaua-roșie, târându-se căinește la scară jos, în fața mătușei Smaranda, orbiți parcă de razele măririi ei și copiii lor, frunțașii de azi, înfipti, privind-mă și vorbindu-mi de la om la om. Și m-a mirat iarăși de unde atâta bănet pe obștiile lor ca să poată cumpăra treizeci și opt de mii de pogoane de câmp ca nimica. Am socotit că tot așa lesne avea să meargă și cu vânzarea clădirilor din București, m-am înșelat însă

amarnic; pentru cea mai ponosită, o biată prăvălioară pe la Bărătie, de opt luni mă poartă cu vorba niște pârlți de negustorași; nici când mi-am pus păcura pe acțiuni la Amsterdam – păcura care-mi aduce peste trei sferturi din venit – n-a fost atâta tocmeală. Au înțeles pesemne că sunt zorit să plec.

Cu tot farmecul atâtor amintiri scumpe, șederea în orașul acesta mi-a părut din ceasul sosirii un surghiun și așa-mi pare oriunde mă aflu pe uscat, cu pământul mă împacă numai patima florilor, singura pe care dorul de mare n-a putut-o înăbuși în mine. Ca străbunica Păuna care a adus pentru întâia oară în Valahia mai multe soiuri și le sădea la Pajera cu pogoanele, sunt și eu nebun după flori; pentru orchideele mele, nu pentru mine – eu le sunt doar oaspe – am cumpărat „quinta” manuelină ce, pe țărmul Oceanului, într-un colț lusitanian de rai, a adăpostit odinioară iubiri regești. În jilăveala îmbălsămată și caldă a serelor ei uriașe, cu stupi de albine și ape vii, mă odihnesc visând între două pribegiri; la poalele grădinilor ei atâr-nate, mă voi imbarca îndată ce voi simți că mi se apropie sfârșitul pentru călătoria cea din urmă...

... Dar de ce or fi închis peste tot, să fie așa târziu? Și privind cerul scânteietor de noemvrie: da, e foarte târziu; vânătorul cu arme de aur, Orion, apune de frica Scorpiei ce se cațără pe pragul Răsăritului. Zorile sunt însă departe, e vreme să ne suim la mine să mai bem.

Am plecat din strada Modei când se aprindeau felinarele, cam buimăcit de ce mai aflasem.

Ținând să înlătore cât mai mult puțința de a fi recunoscut în București, unde voia să fie singur cu amintirile lui și nestân-jenit în mișcări, *** încercase, înainte de a se întoarce, să-și schimbe înfățișarea. Lăsându-și plete, mustăți, barbă și ticluindu-și un port simplu și șters, el izbutise așa bine că, după un an aproape, tot i se mai întâmpla să se întrebe, zărindu-se pe neașteptate în oglindă, dacă era într-adevăr el. Un alt om luase ființă și

curând avu și nume: prin localuri i se zicea conu Pantazi, ceea ce-l făcea să presupună că era luat în noul său avatar drept un „Sosie” ce se chema astfel și cu care se mira cum de nu i se întâmplase încă să se întâlnească.

Și-mi arătase fotografia adevăratului său chip, ras, cu tâmplele tunse, cu barbeți scurți – gentleman desăvârșit în ținută elegantă de bord. L-am privit cu nepăsare căci nu acesta-mi păruse un prieten de când lumea și chiar un alt eu-însumi, ci celălalt despre care știam acum, și nu fără oarecare melancolie, că nu era decât un deghizament vremelnic, menit a fi peste puțin lepădat pentru totdeauna.

Teama că în urma acestei dezamăgiri prietenia noastră să nu-și piardă cumva din fermec, fu tot așa deșartă ca nădejdea de a mă întoarce devreme acasă. O săptămână nu mă întorsei chiar deloc. Mă mutai la Pantazi – îl voi numi tot astfel – care văzând că afară se pusese pe ninsoare cu viscol, se claustră în vătuita sa locuință unde făcu noapte. Nici nu era nevoie de ieșit; gazda îi învățase toate tabieturile, se da peste cap ca să-l mulțumească. Paturile – mie mi se pregătise unul în salon – erau tot timpul desfăcute, masa pusă, candelabrele aprinse. Sobeleduduiau. În piroteala lungilor vegheri, spovedania vieții sale de înțelept cetățean al universului se depăna^{*} nesilită, întreagă. Dintr-însa se deslușea singura puțință a tristeții ce mă ciuda la el atât de mult: omul fusese prea fericit.

Nimic mai odihnitor ca felul acela de trai, nici mai dulce. Nu ne gândeam încă să-l schimbăm nici unul, deși vremea rea contenise, când într-o dimineată – știam după ciocolata ce ni se slujise cu puțin înainte – gazda veni, îmbufnată și roșie, să-i spuie lui Pantazi că-l căuta un domn, un domn care înjura grozav, cu un câine. Fusese cu dânsa de o mojiec nemaipomenită. Pantazi mă rugă să văd eu cine putea fi, iar el și cu franțuzaica ridicară perdelele și stinseră lumânările.

^{*} În ed. originală: *depăna* (n.ed.).

O dată cu ziua, târând după el un mopsuleț zgribulit într-un valtrap roșu, intră Pirgu. Aflarăm că Pașadia, care se întorsese în ajun, umblase după noi din local în local toată noaptea și-l însărcinase pe dânsul să ne poftască, dacă ne dă de urmă, din partea lui la prânz. Pantazi primi fără codire. L-întrebai pe Gore ce era cu însoțitorul lui care mârâia la Pantazi și începuse să latre.

– E al lui Haralambescu, mă luminează el, are Tinculina Gaiduri⁷ o cățelușă în dârdoră, tot „Carlin“, fată mare, și i-l duc. M-am făcut codoș de câini.

Noptile ce petrecurăm de rândul acesta cu Pașadia fură atâmpărate, demne; Pirgu nu ne mai cinstea cu prezența lui decât rar, în treacăt, și atunci vorbea numai politică. – Liberalii, ne pisa el, își luau catrafusele; până la anul nou 1911, cel mai târziu, adică peste trei săptămâni, conservatorii veneau la putere, boerii – Take era curățat. Și-și da un aer grav, potrivit cu înalta slujbă în care zicea că are să fie pus de apropiatul viitor guvern.

Cu toate că-l știam lacom peste măsură, în stare să râme în scârnă după un gologan, am înțeles din capul locului că nu leafa era adevărata lui țintă, dar ce anume râvnea, n-aș fi bănuțit dacă în ziua de Moș Ajun, la o țiucăreală mai prelungită în doi – „doza pentru adulți“ – nu mi-ar fi spus el singur.

Încă de mult plănuia să se însoare, pentru căpătuială, bineînțeles, fusese însă sictirit de câte ori încercase; chiar de se întâmplase uneori să-i placă fetei, nu se învoiseră, în ruptul capului părinții și ostracismul acesta nu trebuia pus, cugeta el, decât pe seama faptului că n-avea „carieră“, altminteri ce-i lipsea ca să ferească o soție, frumos și tânăr, „manierat“ și cult, cum pretindea a fi? Dar, în fața cheazășiei unui ministru că scumpul său șef de cabinet este băiat serios și de viitor, un ministru gata să-l cunune, ar mai fi încăput vreo împotrivire? Odată numit, avea să meargă la sigur, se și vedea „barosan“, „gagiu“, cu co-toare, palat de casă în București, vie pe rod la Valea Micilor,

moșie nu mai știu unde, zestre nu glumă, bez un singur cumnat cu un singur plămân. Și cânta: – „și-are mă, și-are mă“! Îl întreprusei ca să-l întreb dacă se gândise și la cele două paraferne ce puteau veni în urmă: copiii și coarnele?

– Dumneata să fii sănătos, îmi răspunse el liniștit, a avut frageda și de una și de alta grijă dinainte. Paraferne de astea se trec cu vederea, nu vin la masă.

Mă înfundase. Îi cerui să-mi spuie cine avea să-i facă rost de numire?

– Pașa, îmi șopti el tainic, la ureche, deși eram singuri.

– Îl crezi că poate!

– Oho! Nici nu-ți închipui ce fudulii are țapul ăla bătrân, să vrea numai să le mai puie o dată pe taler, atunci să vezi comedie.

– Dar de ce nu vrea? încercai eu să-l descos. Drept răspuns, Gorică fluieră scurt de două ori, bățâind două degete lângă tâmplă. Apoi plecă, mai mult de-a-ndaratele. Și-mi făcu de la ușă semnul lui Harpocrat.

Într-una din serile dintre Crăciun și Anul nou, mă afluam pe calea Victoriei, unde domnea o însuflețire neobișnuită. Vanzătorii de ziare își desfăceau teancurile din fugă, zbierând cât îi ținea gura: „demisia guvernului“. În dreptul grădinii palatului, auzii că mă cheamă cineva dintr-o birjă cu coșul ridicat. Era Pirgu.

– Doctore, îmi zise, du-te numaidecât la Pașadia și spune-i să lase tot la o parte și să meargă negreșit, astă-seară chiar, cât mai iute, să vorbească în daravera mea, să strângă șurubul, dar negreșit.

Îl întrebai de ce nu se duce el singur?

– N-am timp, mă lămuri, sunt ocupat cu înmormântarea: a murit Mișu; trebuie să-i dau nemângâiatei văduve o mână de ajutor; în ceasurile grele s-arată prietenia. Acuma vin de la cimitirul ovreiesc și alerg la jurnal. A! e dihonie mare pentru

case; Faibiș, Nachmansohn bătrânul, era mofluz, le-a făcut pe un loc cumpărat pe numele răposatei balabuste, mama lui Mișu; și-a băgat toată averea în ele. Ei, și s-a curățat: Mișu le lasă Rașelichii, în regulă – o crezi proastă? – și bărbatul dintâi, Penchas, ce-a avut tot ei i-a lăsat; s-o vezi în doliu, diavolița, pică, pică! Parșivă muiere, mon cher, pe onoarea mea! – Mișu trăgea să moară și noi în odaia de alături... tu comprends? – lipitoare nu altceva, m-a dăulat. Du-te numaidecât, până nu iese bacceaua, hoasca; contez, nu e așa? Și porunci birjarului, înjurându-l, să mâne. Vino poimăine la cimitir, îmi mai strigă cu capul afară, depărtându-se, iau cuvântul.

*

*Profundum est cor super omnia – et
homo est – et quis cognoscat eum?*⁸

Jer, XVII, 9

Înarmat cu îndrăzneala ce ai când mergi să ceri pentru altul, peste un sfert de ceas sunam la Pașadia. Era acasă: în curte, mai în fund, licăreau felinarele unui cupeu.

De data asta, nu fui introdus ca de obicei de-a dreptul în odaia de lucru; bătrânul fecior care-mi deschisese și mă ușurase de palton și de pălărie, mă rugă să aștept. La intrarea mea, vestibulul era luminat numai de flacăra câtorva buturugi ce ardeau voios în largul cămin; pâlpâiala ei însuflețea straniu vechile pânze de pe pereți, dezvelind într-însele, zguduitoare, ca pe niște ferestre deschise asupra trecutului, priveliști dintr-o lume de mucenicii și de patimi. Rezemați în sulii, sutași de ai lui Domițian sau de ai lui Decie⁹ și călăreți ai pustiului pe sirepi sălbatici sorbeau cu voluptate cruda agonie a fecioarelor răstignite și a copilândrilor săgetați sub goana sumbră a norilor deasupra mohorâtelor frunzișuri. Eram la Pașadia. În acele cadre văzui simbolul chinurilor sale sufletești.

Policandrul se aprinse, înmiindu-se în oglinzi. Peste puțin, feciorul se întorcea să-mi spuie că eram pofuit sus.

Urcai pentru întâia oară scara străjuită de sfincși baroci și fui purtat prin niște încăperi și mai ticsite de lucruri de preț decât cele de la catul de jos, având aerul de muzeu, nu de locuință. La pragul celei din urmă, mă oprii surprins câteva clipe.

Fără îndoială că nu pentru a merge la casa de întâlnire, nici la tripou, se îmbrăcase Pașadia în frac, își pusese lentă, cruci, stele. Aceasta nu era nimic însă pe lângă schimbarea ce găsii, după ce mă apropiai și vorbirăm, în însăși făptura sa: părea întinerit, din mișcări și de pe față îi pierise orice urmă de oboseală, ochii îi luceau vii, până și glasul îi suna altfel, limpede, metalic. Îmi veni dar greu să-l cred când mă asigură că de mult nu-și aducea aminte să fi fost atât de plictisit.

Căzuse peste dânsul o pacoste cu totul de neprevăzut. Un înalt personagi austriac care mergea cu soția sa în Egipt, trecând prin București, se oprise trei zile. Îndată ce sosise, căutase să-l vadă pe Pașadia cu care fusese în școală și nu-l mai slăbiseră, nici el, nici ea, toată vremea; pe dânsa trebuise să o însoțească la „Furnica” să aleagă împreună bluze românești. Și ținuseră ca Pașadia să nu lipsească de la marele prânz ce legația da, în acea seară, în cinstea lor.

Îi urai, în gând, din suflet, să aibă de asemenea plictiseli parte cât mai des. Mă întrebai totdeauna dacă, știind că avea să retrăiască o oră-două viața pentru care fusese menit, adevărata sa viață, nu cumva era tulburat adânc, nu încolțea oare într-însul, târzie, cânta că renunțase la ea? Și-l scrutai pe furie. Închis și rece, el rămânea nepătruns, dar, netăgăduit, în întreaga sa ființă, ceva vechi și mult nobil își tânguia sfârșitul.

Îi spusei că în locul lui m-aș fi simțit măgulit, mișcat chiar; oamenii se purtaseră cu dânsul cum nu se putea mai frumos, îi daseră dovadă temeinică de prietenie.

– Te înșeli, îmi zise, dacă au făcut-o, e numai de interes. Călătoria aceasta maschează o importantă misiune politică. De trei ani, în Balcani mocnește focul; cancelariile lucrează de zor. Și-au adus aminte până și de mine... Nu, crede-mă, degeaba se face numai rău, bine sau măcar plăcere niciodată.

Fiindcă venise vorba de prietenie și de făcut bine, socotii momentul potrivit să-i spun ce mă adusese la dânsul. Zâmbi.

– Oi fi eu nebun, cum zice lumea, dar chiar așa ca să-l fac om pe Pirgu, nu!

Îl auzisem totuși, în timpul din urmă, și nu o singură dată, făgăduindu-i solemn nedespărțitului său Gore tot sprijinul, risipindu-i temerile de nereușită.

– Nu numai, adăogă el, că n-am stăruit pentru numirea lui, dar am avut speciala grijă s-o împiedec; nu e întâia oară că-l lucrez astfel; crezi că șnapan cum e, n-ar fi parvenit până acum și el, nu l-ai fi văzut ce șef de cabinet, prefect, secretar general, deputat; nu s-ar fi și înșurat bine dacă n-aș fi fost eu să mă pun de-a curmezișul? E desigur tot ce am făcut mai drept în viață, mai cinstit; să fi procedat altminteri, ar fi fost imoral. Și deosebit de aceasta, lăsându-l să se ridice l-aș pierde, m-ar părăsi și mi-ar veni tare greu să mă lipsesc de serviciile sale.

Din nenorocire. Ca să pot vâna fără caznă și fără a mă mânji în mlaștinile viiului, trebuie să mă întovărășesc cu această hienă, s-o hrănesc, să-i sufăr puturoșia. Ce te îndeamnă însă pe dumneata să-l fercuentezi pe Pirgu? – haz cred că nu faci de trivialitatea lui stupidă. De mult țin să-ți atrag atenția să te ferești de el; e mai primejdios decât îți închipui, e în stare de orice, nu e dintre aceia pe cari lașitatea îi împiedecă de a merge până la crimă. Are mai mult de una pe conștiință. Ia seama: împotriva dumitale e foarte pornit, neputându-ți însă face deocamdată ceva mai grav, se mulțumește să te acopere de bale; o noapte întreagă a stat deunăzi cu Poponel să te batjocorească, da, cu Poponel căruia de câte ori are mica sa afacere de

moravuri sari să-i iei apărarea cu aceeași naivitate cu care ai alergat astă-seară la mine pentru Pirgu.

Am avut de altfel neplăcerea să constat culpabila slăbiciune ce ai de tot ce poartă stigmatele declasării, de tot ce e tarat, ratat, epavă și nu ți-aș găsi scuză nici când aș ști că e numai pentru a face studii, a lua „schite“, fiindcă ar însemna atunci să plătești o marfă mult prea vilă afară din cale de scump.

Boema, odioasa, imunda Boemă ucide și adesea nu numai la figurat.

Cum țin la dumneata mai mult decât la prietenia dumitale, nu m-am temut că ai să te superi pe mine și mi-am permis acest blam indiscret pe care îl estind asupra întregului fel de trai ce ai adoptat în timpul din urmă. Îl retrag însă, gata de a face amendă onorabilă, dacă mă asiguri că ești mulțumit, că după momentele de uitare de sine nu simți și dumneata gemând demnitatea rănită?

Știi, urmă el, fără să aștepte să-i răspund, știi ce precară, ce penibilă a fost existența mea lungă vreme, recunoști că aș fi avut tot dreptul să mă cred „mamzer“-ul¹⁰ din Talmud. Știi cum ani și ani – grande mortalitatis aevi spatium¹¹ – m-am zbătut în vid pentru neant. Ei bine, acelei vreme de încordare și de zbu-cium, de privații, de umilințe, îi am nostalgia... eram mulțumit. Îndată însă ce persecuția a încetat și m-am pomenit ajuns deodată la o situație la care de mult renunțasem să mai sper, a început neîmpăcarea.

Eram departe de a fi un romantic și totuși amorul meu propriu a suferit văzând că ceea ce treizeci de ani de viață austeră și probă, treizeci de ani de sacrificii, de studiu și de laboare nu fuseseră în stare să facă, au făcut câteva nopți petrecute cu atotputernica soție a unui președinte de consiliu. Curând ajunsei apoi la convingerea că ameiitorul meu succes nu era decât o cursă perfidă pe care soarta mi-o întinsese ca să-mi arate până unde îi poate merge ironia. Tot ce râvnisem până în ajun cu

ardoare: putere, parale, distincții, nu numai că, odată dobândite, nu-mi procurau nici o satisfacție, dar mă indispuneau, mă iritau, tămâierile îmi păreau ofense, însăși voluptatea răzbunării o găseam fadă. Pentru mine alternativa era deci simplă: trebuia să am ori energia de a sta pe poziție ferm până la fine – și, înșelându-mă singur, să consimt astfel ca falimentul moral al vieții mele să fie și fraudulos – ori eleganța de a-mi suna retragerea. Eleganța aceasta am avut-o. Și, cum ce mai îmi rămânea de viețuit avea să fie fără nădejde și fără țel, am socotit că era de prisos să mai alung geniul rău care, din întâia mea tinerețe, venea întotdeauna să mă ispitească în faptul serii.

S-au mirat cei ce mă cunoșteau că nu m-am expatriat. Ți-aduci aminte de istoria italianului care venind la Paris, în timpul lui Ludovic al patrusprezecelea, a fost pe loc întemnițat la Bastilia și uitat acolo treizeci și cinci de ani. Când, în întâiele zile ale Regenței, a fost în sfârșit cercetat și dovedindu-i-se deplina nevinovăție i s-a spus că i se redă libertatea, nenorocitul a întrebat cu tristețe ce să mai facă cu ea și a cerut să fie lăsat în închisoare. Ca dânsul am fost și eu, sunt poate reîncarnarea lui. Ce aș fi căutat aiurea? din ce e pe lume nu mă interesează și nu-mi face plăcere nimic, absolut nimic, chiar cu ce mi-a fost atât de drag, studiu, artă, lectură, scris, dacă mă mai îndeletnicesc e numai ca să ucid timpul; la drept vorbind, pot zice, fără a face stil, că nu trăiesc; e mult de când așteptând să i se deschidă, sufletul meu ațipește pe prispa sălașelor Morții. Adăstarea e pe sfârșite. Va veni apoi, adâncă, uitarea...

– Uitarea, exclamai eu, în nici un caz. Opera pe care o desăvârșești de peste treizeci de ani, ieșind la lumină, îți va hărăzi nemurirea.

– Nu! Odată cu mine va pieri și ea. Când voi fi închis de veci ochii, o mână credincioasă va nimici tot ce se află aici scris. Ai văzut că în cabinetul meu de lucru dulapurile sunt ferecate în zid și au perdele. E pentru ca să nu se vadă că nu au fund: sunt

deschise pe o galerie. Înainte ca prin față să se pună sigilii sau să se deschidă, pe din dos, nevăzută, mâna își va face datoria.

Mă înfiorai, știind că nu era un om care să glumească. Erau osândite dar să piară necunoscute lucrări ce ar fi făcut admirația veacurilor, lucrări pentru scrierea cărora regăsise pana cardinalului de Retz¹² și cerneala lui Saint-Simon¹³, file vrednice de Tacit¹⁴. Și mă cuprinse o părere de rău sfâșietoare.

– Crescut de copil în străinătate, reluă el, nu aveam de unde ști că aici suntem la porțile Răsăritului unde scara valorilor morale e cu totul răsturnată, unde nu se ia în serios nimic. Cu o încăpățănare ce nu pledează în favoarea inteligenței mele, dar pe care nu o regret, căci dacă ar fi să reîncep, aș face la fel, nu am consimțit să mă asimilez, să mă adaptez, deși învățasem că „si Romae vivis, romano vivite more”¹⁵. Am fost firește deci privit ca un străin, mi-am făcut dușmană toată lumea. Cu scârbă a trebuit să dau o luptă pentru care nu eram făcut. Văzând că era greu să mă distrugă cu „zeflemeaua”: mușcam eu mai veninos, s-a urzit în jurul a ce începusem să public, complotul tăcerii. Dându-mi seama că singurul mijloc de a mă răzbuna era să nu las în urma mea nimic de care să se folosească și să se bucure alții, cum sunt lipsit de vanități subalterne, am considerat acel complot ca binevenit și am aderat la el eu-însumi. „Patrie ingrată, nu vei avea oasele mele”, a pus Scipio Africanul¹⁶ să i se scrie pe mormânt. Oasele, eu le las, rodul creierului meu însă, cugetarea, nu!

Se uită parcă îngrijorat la ceasornic. Mă ridicai să plec.

– Mai șezi puțin, stăruie, ieșim împreună, mă însoțești până acolo. Și cu glas surd: „e mai sigur”.

Străbătui iar șiragul de saloane unde între toate florile afară de cele firești, dăinuia ca îmbălsămat, cu Olimpul său sulime-nit și pastorală sa dulceagă, veacul galant. Dar, în cel mai împodobit dintre ele, contrastând viu cu minunile de gingășie ce se aflau acolo, răsărea posomorât, din umbra unui colț, chipul

unui om de o stirpe cu totul alta decât a acelora, bărbați și femei, ce-și surădeau viclean sau galeș din cadre. Mă rețin. Asemănarea sa cu Pașadia era așa desăvârșită că s-ar fi zis că era chiar acesta, mai tânăr numai, costumat în urâtul port boeresc de acum o sută de ani.

– E străbunicul meu, zise Pașadia. Fiind din familie singurul pentru care am simpatie nu i-am ars ca celorlalți portretul. Fu un Bergami¹⁷. Mândrețea lui, aureolată de prestigiul ce înveșmântă în ochii femeilor pe aceia cari au ucis, îl făcu să treacă de la coada butcei Domniței Ralu, la dânsa în pat. Primi drept plată Măgura și topuzul armășiei. Cum vezi dar, surceaua n-a sărit departe de trunchi și cred că și starea sa sufletească trebuie să fi fost cam la fel cu a mea pentru ca el, în floarea vârstei, să fi lăsat, cu știrea lui, să fie otrăvit.

Portretul acesta e unul din puținele lucruri de aici ce-mi aparțin, restul e tot cu chirie.

Coborâram încet scara, vorbind. Jos așteptau doi feciori și Iancu Mitan, credinciosul casei. De după uși priveau curioase alte slugi. Cupeul porni repede și curând ajunserăm în strada Vienei.

– Dacă îl întâlnești pe Pirgu, îmi recomandă el la despărțire, spune-i că am făcut cum am crezut mai bine și că în noaptea asta plec... la munte.

ASFINȚITUL CRAILOR

Vous pénétrerez dans les familles; nous peindrons des intérieurs domestiques, nous ferons du drame bourgeois des grandes et des petites bretèches.¹

Montselet²

Spre primăvară, plecările acestea fură din ce în ce mai dese, șederile mai lungi.

Îndată ce se întorcea, Pașadia ne poftea la prânz. Presupunând că era cu puțință să aibă de vorbit cu Pantazi cu care pe zi ce trecea se lega mai strâns și lucrări ce-i priveau numai pe dâșii, luasem obiceiul ca, după cafea numaidecât, să-i las un ceas-două singuri, cum făcea Pirgu.

Plecăm odată cu acesta, nu însă fără a avea grija să mă înformez, înainte de a ajunge la poartă, încotro voia s-o apuce, pentru ca s-o iau în partea dimpotrivă. Mă întrebă odată unde mă duceam. Îi spusei că la Academie.

– Nu știam, zise, că s-a redeschis și mă mir cum de n-am aflat și eu. Au să se arză iar, să vezi. Biliardul a căzut de la modă; un „trei-benți“, un „pul-secret“ nu mai joacă decât alunarii și e păcat: erau jocuri drăguțe.

Se agăță să vie și el. Îl lămurii că nu de Academia de biliard era vorba, ci de Academia română. Se interesă ce căutam

acolo și fu sincer dezamăgit când mă auzi că mergeam să citesc. Mă dojeni.

– Nu te mai lași, nene, odată de prostii? Până când? Ce-ți faci capul ciulama cu atâta citanie, vrei să ajungi în doaga lui Pașadia? Ori crezi că dacă ai să știi ca el cine l-a moșit pe Mahomet sau cum îl chema pe al care a scos întâi crucea la Bobotează e mare scofală? – Nimic; cu astea te usuci. Adevărata știință e alta: știința vieții de care habar n-ai; aia nu se învață din cărți.

Se vorbea astăzi, înainte să vii, că te-ai apucat să scrii un roman de moravuri bucureștene și m-am ținut să nu pufnesc de răs. Ba nu zău: dumneata și moravuri bucureștene! Chinezești poate, pentru că în chestia asta ești chinez; cum ai să cunoști moravurile, când nu cunoști pe nimeni; mergi undeva, vezi pe cineva? Afară numai dacă ai de gând să ne descrii pe noi, pe Pașa, pe mine, pe Panta; cu altcineva nu știu să ai a face;... al da, Poponel, amicul. Ei, dacă ai merge în case, în familii, s-ar schimba treaba, ai vedea câte subiecte ai găsi, ce tipuri! Știu eu un loc...

Îi luai înainte:

– La Arnoteni, adevărații Arnoteni.

Înlătură cu un gest orice îndoială. Și confidențial:

– Iese și șpert, e joc mare până dimineața, ducem se înțelege și hartabalele²; ei cu punga, noi pe de-alături, doftorii cei fără de arginți.

Slujindu-i, pentru a nu mai știam câta oară, fâgăduiala cu care mă scăpam de plicticoasa stăruință ce de șase luni punea ca să mă atragă în acea casă deochiată, pentru nimic n-aș fi crezut că foarte curând cu prilejul unei alte mese la Pașadia, el avea să-și ajungă mulțumită tocmai mie scopul. Rău însă dacă mi-a părut în urmă de ceva, a fost numai pentru că nu l-am ajutat să și-l aducă la îndeplinire mai devreme.

Cam sătul de la un timp de savantlăcuri, simțeam nevoia să petrec, să râd. Și așa cum m-a făcut atunci, de la amiazi până

seara târziu, Gorică, l-a răscumpărat față de mine de toate păcatele. Parcă înnebunise; de mai multe ori Pașadia voi să-l dea afară. Nu mi se mai întâmplase să vad la el o asemenea năbădioasă veselie, deschisă și buffă în draci, veselie străină de firea lui și totuși nesilită, al cărei rost ne lăsă să-l întrevădem abia spre sfârșit, în treacăt: murise tată-său.

Condoleanțele ce Pantazi și cu mine ne grăbirăm a-i prezenta, le reteză scurt, rugându-ne să fim serioși.

– Aș înțelege, concedă, să mă compătimiti că nu m-a scăpat Dumnezeu de pacoste mai devreme.

Ei, să fi crăpat Sumbasacu³ Pirgu cu zece-doisprezece ani înainte, să-i fi lăsat de atunci cele douăzeci de mii de lei ce se cuveneau fiecăruia din cei opt copii rămași din șaptesprezece câți fuseseră, credeam noi că ar fi ajuns Gore ceea ce era: nemțoaică la hodorogi? Ce om ar fi fost! Avocatul cel mai strălucit, gloria baroului român. El l-ar fi apărat pe Pașadia învinuit de atentat la pudoare și l-ar fi scăpat dovedind că e neputincios. Avocat și profesor la Universitate. S-ar fi îndeletnicit, în ore pierdute, și cu literatura, ar fi biciuit moravurile, ar fi comis piese – piese proaste bineînțeles, istorice – și însăși lungi dialoguri între personaje din veacuri deosebite, juca rolurile de forță, se bălăbănea, sforăia, mugea. Și s-ar fi mărginit numai la atâta? – nu! Purtător de cuvânt al revendicărilor democratice cele mai sfinte, ar fi cerut în Sfatul Țării împărțirea moșilor la țărani și votul obștesc. Și, pe loc, un discurs, nu mai găunos nici mai sec decât cele ce se îmbăloșau puturoase sub cupola din Dealul Mitropoliei, fu gata. Distins cum era, ar fi intrat și în diplomatie; ce parcă pentru asta musai ar fi trebuit să aibă și el curiozități ca Poponel și la urma urmei de ce nu: nu-l avea pe Pașadia la îndemână? Dar visul său dulce fusese viața la țară, patriarhală; s-ar fi pus pe plugărie sănătoasă, și-ar fi lucrat podgoria...

– De minune, îi zisei, dar acum că te-ai văzut moștenitor fericit, de ce ai de gând să te apuci?

– Am să mă fac nene, răspunse, în Crucea-de-piatră, să am și eu tăta mea și cadănele mele și pitpalacul meu și am să mă aleg epitrop la biserică; mai încolo, la bătrânețe, am să mă călugăresc chiar, pe onoarea mea! Și se vedea, cuvios întru Domnul monah Gherasim, Ghideon sau Gherontie, protopsalt la schitul lui Darvari din Icoană, pomenindu-se că zice când îi vine rândul la citire: „contra“ sau „passe-parole“ și ca să ne dea o dovadă de chemarea sa pentru viața schimnicească, bălmăji pe nas, popește, aproape trei sferturi de ceas un deșăntat amestec de cântări bisericești și de cântece de lume: „Primăvară dulce“ cu „Din cireș până-n cireș“, „Hristos a înviat“ cu „Ma parole d'honneur mon cher“, „Pre Domnul să-l laudăm“ cu „I haram bam ba“. Pantazi râdea cu lacrimi, Pașadia se resemnase. Dar deodată Gore amuți, holbă sperioși ochii și ridicând mâna dreaptă cu arătătorul în sus la ureche, rămase ca împietrit. Pantazi îi ceru să spuie ce era.

– Cum, nu auziți? zise... trâmbița răsună, tricolorul s-a-nălțat! Și, cu deznădejde, urlând: dați-mi, dați-mi arma mie, vreau să mor în bătălie, nu ca sclavul în sclavie, dați-mi, dați-mi calul meu! își încălecă scaunul și dete să se avânte, dar se împiedecă de covor și căzu peste o răcitoare, fără a-și face însă vreun rău, căci se sculă numaidecât, sprinten, și, ușor de parcă nu atingea podelele, ne arătă cum avea să joace peste Carpați, între Tisa și Nistru, hora cea mare, hora unirii tutulor românilor, și chiuia și se fleorțâia: ti cu floli la pălălie, ti cu floli la pălălie, uite-așa, uite-așa, hăi, hăi, hăi, hăi! Pierî apoi ca peste puțin să se întoarcă, cu nădragii în vine și cu cămașa afară, abătut, mult trist: se gândise că nici în ziua aceea – din ale vieții sale cea mai ferice, când la zarea unui Viitor foarte apropiat dar, vai! nu și al lui Pașadia, toate îi surâdeau așa trandafirii – nici atunci măcar, noi n-aveam să-i facem cheful să mergem cu dânsul la Arnoteni, adevărații Arnoteni. Și de ce? – parcă nu știam că nicăieri ca acolo nu se petrecea mai drăguț: un joc ușor, un maus, un drum-de-fier, un poker, unde găseai întotdeauna? –

la Arnoteni; o băutură ușoară, un șprît, un coniac, o marghilo-mană, unde? – la Arnoteni; o blândă copilă, după pofta inimii, ușoară, ei unde? – tot la Arnoteni și numai la Arnoteni, singurii adevărați, binecuvântat neam boeresc, împodobit de toate virtuțile creștine. La drept vorbind, Maiorică era un maimuțoi, dar cucoana Elvira, ce matroană! și fetele, niște cotoșmane, niște armăsăroaice. A! dacă nu voiam, era numai ca să lovim în el, să-l jignim, și nu era frumos din partea noastră, nu se cădea să ne purtăm așa cu un frate. Se obidi. Și, sumetându-și cămașa ca să-și acopere fața, plânse cu amar.

Chiar sincer să fi fost, și oarecât era, n-ar fi meritat compătimire. Dacă nu-și atingea ieftena țintă, vina era numai a lui: cum știa că noaptea când eram cu Pașadia îl urmam tustrei oriunde, orbește, ce i-ar fi fost mai lesne decât să ne ducă acolo fără să ne mai întrebe de vrem ori ba și fără să ne spuie dinainte? Poate îi dase prin cap, era de la mîntea omului, dar se temuse. Noi la Arnoteni ajunsesem, în urma neclintitei noastre împotriviri de a călca în acel locaș de joc și de întâlnire, să-i pară ceva atât de grav, de cu neputință, încât se crezu jucăria unei amăgiri când văzu că-mi fu destul să arunc atunci o vorbă la întâmplare: „ce ar fi să ne abatem astă-seară pe la adevărații Arnoteni?“, pentru ca Pantazi să zică: „De ce nu?“, iar Pașadia că acolo sau aiurea îi era tot una. De mirare că de bucurie Gorică nu înnebuni de-a binelea; îl apucară curate năvălîi, scâncea, se tăvălea pe jos, se da tumba și trebui să-l amenințăm că nu mai mergem ca să renunțe la hotărârea de a face drumul călare pe unul din caii de la cupeu.

Că nu știu cum îi zicea străzii unde stăteau Arnotenii, nu trebuie să pară ciudat; timp de o lună cât am fost de la ei ne-lipsit, nu mi s-a întâmplat nici să intru, nici să ies decât prin fundul fără uluci al curții care răspundea pe cheul drept al Dâmboviței, ceva mai sus de Mihai Vodă. Era mai aproape și nu mă vedea nimeni.

Păstrez de întâia mea vizită o amintire neplăcută. Am trăit atunci un ceas de răfuială cu mine însumi în care singur mi-am deplâns încanalierea. Doamne, cu ce lume m-am adunat în acea seară, strângerea a ce mâini a trebuit să îndur! Amară, muștrarea de odinioară a lui Pașadia îmi răsuna, neiertătoare, în urechi. Seară tristă chiar dacă n-ar fi fost decât plictiseală; lui Pîrgu îi pierise tot hazul, făcea acum pe „directorul“, înjgheba mesele de joc, trăgea locurile. Pe Pașadia îl băgă într-un poker, pe Pantazi într-un drum-de-fier, amândoi cu câte o femeie la dreapta și la stânga. În tăcerea ce se făcu înainte de prima lovitură, din odăile neluminate ce dădeau în largă încăpere din mijloc se auziră șoapte, râsete înfundate, un suspin.

Socotii momentul potrivit s-o șterg englezește; tot n-aveau să mă mai prindă a doua oară. Mă credeam scăpat când, în ușă, mă pomenii față în față cu „sufletul maichii“, cocoana Masinca Drânceanu.

– Fugi ca să nu mă conduci pe mine acasă, îmi zise, întinzându-mi mânușita înmănușată cu palma în sus, ca să i-o pot săruta în ochiul rămas gol deasupra încheieturii. – Nu mă mai iubești...

– Vă dau voie, conia mea, o întrerupsei, să mă credeți capabil de toate nelegiuirile, de asta însă nul! Și nu era din parte-mi o măgulire deșartă; s-ar fi putut oare să nu te înnebunești după ea? – și nu de frumoasă ce rămăsese în pofida vârstei pe care o înșela după cum își înșelase cei doi bărbați cu cununie și nu mai știa câți fără, dar pentru că avea un „vino-încoace“ căruia nu era chip să te împotrivești și dichisurile toate și tabieturile și ochiadele. Mă răzgândii firește de plecare și fui martor la o primire neobișnuit de călduroasă chiar pentru țara românească. Stăpâna casei și fetele amândouă se năpustiră pe noua-sosită întrecându-se care mai de care s-o îmbrățișeze și s-o pupe. O întrebau totdeodată, nu pe rând și fără a-i da răgaz să răspundă, cum petrecuse la Nizza de unde se întorsese de curând, o pipăiau, o puricau, se țineau de dânsa să ia ceva. Cam de silă,

„sufletul maichii“ se hotărî pentru o cafea și căzu la învoială pentru un „Cointreau“. Refuză însă să intre a patra la un maus și se așază cu mine la o măsuță în fața unei oglinzi în care se putea vedea tot ce se petrecea în salonul vecin unde se juca.

Ținu să știe de ce mă grăbisem să plec – vreun „rendez-vous“? Nu-i tăinuii adevărul. Recunosc că aveam în parte dreptate: parcă ea se simțea bine alături de Frosa Bojogescu sau de Gore Pîrgu; dar ce voiam? – așa e peste tot unde se joacă și se trăiește de pe urma jocului. Mai trebuia să Țiu însă socoteală de asta când aveam în schimb fericirea de a-i cunoaște pe Arnoteni?

Nu vorbea bineînțeles de Maiorică: Maiorică era așa dobito! Totuși avea și el ceva: o tărie pe care, oricum, nu se putea să n-o admiri. Sărac lipit, dator-vândut, respins de neamuri cari de mult nu mai voiau să știe de el, ocolit de lumea cumsecade, hulit și arătat cu degetul, el rămânea netulburat, își păstra înfumurarea, ifosele, țăfna. Nepăsător de tot ce nu-l atingea chiar pe dânsul, în ființa lui, de soție și de fete nu se sinchisea cătuși de puțin; le-ar fi văzut pierind sub ochii lui, fără să clinească, ar fi purtat bucuros mânuși croite din pielea lor. Ca vrednice odrasle, fetele n-ar fi pregetat nici ele să-și facă gentulițe dintr-a lui, trăinic toval argăsit gata. În schimb, nevastă-sa se prăpădea încă după el, îl iubea cu dor de jertfă, îl slugărea ca o roabă, dându-i îngrijiri peste îngrijiri – o! unele scârboase – îl oblojea, îl sclivisea, deși știa bine că „maioresul“ ei, cum îi zicea, mergea la alte femei, femei nu tocmai din lumea mare, de la cari se întorcea fără lețcaie și uneori mototolit, zgâriat și cu vânătaii. Așa i se întâmplase pesemne chiar în ziua aceea: nu juca, făcea zămbre și-și tot frichinea un ochi deasupra căruia se învedera un cucui zdravăn. Îl priveam în oglinda aplecată, stârpitură bătoasă dând târcoale meselor de joc cu umbletul său țăcanit, săltându-se din călcăie și înălțându-și deasupra umerilor chi-bitilor scăfărlia scofălcită și smochinită de Țigan bătrân, îl priveam, căutându-i zadarnic vreo urmă de asemănare cu ofițerașul încărliionțat dintr-o fotografie îngălbenită de pe măsuță, frumușel și firav așa cum era pe vremea când îl trecuse pe răboj

cu însemnarea „piccolo ma simpatico”⁴ frizerul Coriolan. Hotărât, nesimțirea îi pria tot atât de puțin lui cât o seca pe durdulia sa jumătate amorul. Încă tânără la față, învoaltă și spelbă, ea își plimba voioasă printre mosafiri maldărul de carne fleșcăită, legănându-și sâniul căzuți și coapsele dolofane, glumea, râdea, avea pentru fiecare o vorbă și un zâmbet. Mi se păruse totuși că se întrezărea la dânsa o mahnire ascunsă pe care mă grăbii să o pun pe socoteala necredinței soțului și a desfrâului fetelor. Masinca nu mă lăsă să mă înșel: Elvira nu fusese străină de căderea fiicelor sale; cât despre partea infidelității, cu toată dragostea, nu se lăsa nici ea mai pe jos, era întotdeauna „en carte” cu Maiorică, îi da chiar puncte înainte. Dacă era nemulțumită, pricina trebuia căutată aiurea. La Arnoteni, în casă, se întâmpla să fie zile fără pâine, fără ceartă însă nu și să se fi mărginit numai la atâta nu ar fi fost nimic, dar fetele se încăierau și se păruiau în lege, aruncau una într-alta cu ce le venea la îndemână, se zgăria, se mușcau, își rupeau ce aveau pe ele și apoi tăbărau pe mama lor amândouă, o snopeau în bătai. La țipetele ei săreau vecinii sau trecătorii s-o scape. – Dar Maiorică? ... – Maiorică, „pârchiul” – așa-l porecliseră ele – nu se băga, sta departe, numai dacă vedea că se îngroașe gluma, da fuga afară și cu glasul lui fonfăit chema „mpoliția”. Era pățit săracul: odată de 10 mai, când se îmbrăcase și el militărește să meargă la paradă, s-a pomenit decorat de sus până jos cu niște chiftele marinate. Timp de un an cât Arnotenii stătuseră la dânsa cu chirie – cu chirie vorba venea – Masinca nu avusese nevoie să mai meargă la teatru și adesea nu știuse ce trebuise, să răză ori să plângă? Al fetele erau ceva nemaipomenit, ceva de spaimă.

Cea mare mai ales, Mima. Una care se grăbise să facă să se vorbească de dânsa. Avea numai cincisprezece ani când, la Galați, unde tată-său era în garnizoană, cuscise în același timp capul a doi tineri, niște gugustiuci amândoi. Tot punându-le iubirea la încercare, unuia, copil de oameni avuți și singur la părinți, i-a cerut să fure de la mama lui niște giuvaericale, pe

celălalt, casier la un toptangiu, l-a împins la cheltuieli peste puterile lui și, ghiceam, dobitocul băgase mâna în teighea. Lucrurile n-au întârziat să se dea pe față și băiatul de familie, de rușine, și-a zburat creierii, iar băiatul de prăvălie a înfundat un an pușcăria. Această istorie avusese urmări triste numai pentru alții, astfel bietul Maiorică își văzuse în sfârșit retezat slabul fir ce-l mai ținea în oștire; vinovata rămânea mândră de isprava ei și cu tot dreptul de a fi mulțumită, deoarece îi datora în cea mai mare parte căutarea ce avea la bărbați, de la cari însă nu știa să tragă foloase, izbutind numai a-și face de cap nu a se și căpătui. Binevoitoarele încercări ale Masinchii de a o îndruma fuseseră zadarnice: Mima nu era de școala păstoritei care aruncă mărul și apoi fuge să se pituleze după sălcii, școala străveche și pururi nouă a cochetăriei; pentru dânsa fermecul vâurilor ce cad, ucigător de încet, unul câte unul toate, afară de cel din urmă, lucrătura în foi de viță și acele mici jocuri de ațâtare și de ispitire, atât de răsuflăte și totuși nedând niciodată greș, erau numai mofturi și fasoane de curcă beată. Bătăioasă și pornită, i-era destul să vază un bărbat ca să necheze și să-i sară de gât și când i se întâmpla să dea peste vreunul mai tare de ingeri care să nu fugă speriat, dacă era om întreg n-avea de ce să se mai apropie de ea și a doua oară. Și Masinca găsea lesne mijlocul de a-mi destăinui în felul cel mai cuviincios cum, printr-o crudă batjocură a soartei, fata aceasta mare și bine făcută, chiar cam din topor, nu era femeie desăvârșită: un oarecare cusur de croială din naștere înlătura la dânsa puțința împreunării sănătoase și depline și tălmăcea poate pătimea ei aplecare la legături împotriva firei ce o făceau să-și piarză și puțină judecată de care se bucura; când avea cârlig la vreuna, nu-și cruța nici neajunsuri, nici umilințe, ba ceva mai mult: ea, atât de zgârcită, nu se da în lături de la cheltuială, o plimba cu muscalul, îi cumpăra ciorapi de mătase, sticle de parfum; cu Rașelica Nachmansohn tocuse vara trecută, într-o lună, patru mii de lei, bani șterpeliți

de la unul Haralambescu când adormise la ea beat. Mărturisirea ea singură; să-i fi vorbit de rușine te-ar fi întrebat cu ce se mănâncă; seara se dezbrăca într-adins cu perdelele ridicate și popii când venea cu botezul îi ieșea înainte în pielea goală. Ei, dar ce mai vorbă; așa cum era, cu toate cusururile, rea de gură, rea de muscă, rea de plată, pălăvatică și haihuie, spunându-le și făcându-le toate pe dos și de-a-ndaratelea, și, mai înainte de orice, primejdioasă, în stare să te bage în belea, Mima avea hazul ei, era simpatică, ceea ce nu se putea zice și despre soră-sa mai mică Tita care, tembelă și toantă pe cât era ea de dezghețată și de vioaie, în afară de destrăbălare, de minciuni și de răutate, nu avea comun cu dânsa decât murdăria – ah! era greu de închipuit și mai greu de spus în ce hal erau: la un anume timp, pe călduri mai ales, nu te puteai apropia de ele de miros; mânjeau locul unde stăteau. Dintr-o boală din copilărie, Tita rămăsese cam înapoiată și un început timpuriu de surzenie îi oțetise și mai mult firea vrăjmașă și posacă; de sâlcie ce era ajunsese să fie ocolită și unii jucători se plâneau că le face ursuzlăc. Și deși nici ei nu i se întâmpla să zică vreunui mușteriu: „nu“, își da poalele peste cap numai la întuneric; pe față, în lume, avea o purtare aproape aleasă pe care, desigur, n-o învățase de la vistavoi ce le crescuseră; niciodată n-ai fi văzut-o întinzându-se sau zbenguindu-se, nici auzind-o vorbind porcării și injurând ca pe cealaltă. Dar unde neasemănarea mergea așa departe că atingea marginile prăpăstiei între două stirpe era la înfățișare și la chip. Lătăreață, lăbărțată și lapoșă, vădit supusă la o apropiată îngrășare, Mima era cârnă, cu ochi verzui mici sub sprâncenile drepte îmbinate și cu fruntea mâncată de un păr castaniu nesupus și stufos, pe când Tita, mărunță și șuie, cu încheieturi gingaș strunguite la mâini și picioare mici, purta înfipt între umerii înguști un cap de ciutoreaș din veacul fanariot, cu ochii căprui și codăți, cu nas coroiat și lung, cu buze subțiri și tivite. Aveau totuși ceva la fel: glasul a cărui frumusețe mă izbise. De

un alt timbru al fiecăreia, deopotrivă însă fluid și limpede, cântând cuvintele, el evoca un lin murmur de ape îngânat cu șoapta vântului în frunzișuri și poate că fermecul lui nu a fost străin de mila cu care am ascultat acele triste lucruri. Odată mai mult aveam în carne și oase dovada de ce greu păcat se încarcă, în becisnicia lor, vechile neamuri căzute nehotărându-se a se stârpi, cu dinadinsul, ele singure pe calea malthusiană. Câte umilinte și câtă durere nu și-ar putea astfel cruța.

Ca duioșie, plecarea „sufletului maichii“ nu avu nimic de pismuit venirei. Cu lacrimi în ochi, maioreasa mă asigură că așa o prietenă a doua nu găseai în viață. Îmi veni să-i spun că ar fi fost și de prisos. Dar când Masinca fu dincolo de prag și eu încă înăuntru, cineva mă trase pe la spate de mânecă. Era Mima. Arătându-mi ștregărește tovarășa de drum, făcu repede cu degetul mijlociu un gest mult prea elocuent și o tuli înapoi într-un hohot de râs.

Ieșind în curte, putui să constat că la Arnoteni până și casa unde stăteau părea deșucheată. Unui vechi trup de clădire pătrât și cu un singur rând i se înădădise mai târziu în dos, pieziș, o coadă deșirată și îngustă cu două caturi, rămasă netencuită și fără geamuri la șubredul pridvor care o încingea sus de la un capăt la altul și da într-un soi de turn de scânduri cârpit cu tinichele ce adăpostea scara. Dărăpănătura aceasta care ziua ar fi trecut nebăgată în seamă dobândea în bătaia lunii ceva tainic și mă oprisem tocmai s-o privesc când tresării deodată înfiorat. Se auzea de acolo, prelungindu-se lugubru în urlet, un lătrat ce nu semăna a fi de câine.

— Au adus-o iar pe bătrâna, zise Masinca. Mama maiorului.

Săraca, nu se mai îndura s-o ia Dumnezeu. Nici nu se mai știa de când își pierduse mințile. Și s-o fi lăsat barem în pace, să n-o tot fi vânturat de colo până colo. Fata ei, bogata prințesă Canta, din Moldova, soră vitregă cu maiorul, când o da în seama

acestuia, de care se lepădase întotdeauna, când i-o lua; de ce? – rămânea de ghicit; parcă prințesa era vreo zdravănă la cap cu muzicanții ei. Maiorică atâta aștepta: să se pomenească cu maică-sa pescheș, ar fi dat și acatiste și nu că îi era dor – el nici nu o cunoscuse – dar îi mai picau câteva luni ceva parale, plătea prințesa, și nenorocita nu era o povară: locul nu-l încurca și nu trebuia păzită, pentru că nu făcea nici un rău, adică nu făcea nimic, nu scotea o vorbă, nu se mișca, sta ghemuită ca o momâie în fundul patului, într-un colț; numai în nopțile cu lună, chiar dacă perdelele erau lăsate, se da jos, umbla de-a bușelea și lătra cum o auzisem. Și să fi dat mult să nu o vezi.. o iasmă.

Mai trăia dar, uitată, vestita Sultana Negoianu; ca într-o altă întrupare, iscată de vreun blestem, fusese osândită să-și supraviețuiască falnica amazoană ce, în puțini ani, izbutise, și nu era pe atunci tocmai lesne, să înspăimânte cu luxuria principatele încă neunite. Îi cunoșteam trecutul, mă îmbiase a-l cerceta enigma tulburătorului ei surâs din portrete – furtunosul trecut ce făcuse de grea ocară numele marelui neam din care rămăsese singura și cea din urmă – îl cercetasem parcă aș fi știut că avea să-mi vie prilejul să-l scriu. Ea fusese crescută la Geneva și la Paris de unde se întorsese în țară la vârsta de șaisprezece ani cu mode și apucături ce uimiseră și făcuseră să se murmure. Impunătoarea sa zestre hotărâse pe marele vornic Barbu Arnoteanu să închidă asupra-le ochii și să-i ceară mâna. Fu o căsnicie zbuciumată și scurtă; lăuză încă după un băiat care avea să fie Maiorică, dânsa fugise cu un oarecine în Moldova unde, precum Bucureștii o admirase și Iașii, unduind neobosită în baluri sau trecând semeată în goana calului urmată de un stol de adoratori. Ca să-și înduplece soțul părăsit să consimtă la despărțenie, îi dăruise două moșii și se măritase apoi cu fostul mare-logofăt Iordachi Canta, cneaz rus și candidat nefericit la domnia Moldovei; unire și mai puțin menită să dăinuiască: traiul cu un soț zuliar și cărpănos în sălbatica singurătate a palatului de

la Pandina, pierdut între codri bătrâni pe malul Prutului, nu putea avea nimic încântător pentru zvăpăiața Sultana care îndată după venirea pe lume a unei fetețe, Pulcheria, plecase, pe furiș și fără gând de întoarcere, înapoi la București. Cu prețul a două alte moșii se văzuse iarăși de capul ei pe care de atunci nu mai voise să-l lege. Și trăise. Tot atât de darnică de trupul cât de avutul ei, ca în furia mistuitoare a unei turbe, făcuse să se dea în el iama, împărătește, și tot și încă nesătulă și-l spurcase până și cu dulăii. Mă mărginesc la a însemna potriveala dintre această patimă și dealtmintreli nu prea rara ei nebunie ce nu întârziase să izbucnească. Într-o dimineață de toamnă din 1857, fusese găsită rătăcind despletită și despoiată la Herăstrău pe malul lacului. A! da, eram silit să recunosc: spunându-mi că dacă voiam subiect de roman să fi mers la adevărații Arnoteni, Pirgu nu mă amăgise.

Fu cel dintâi pe care îl întâlnii după acea seară. Pe bulevard, în fața Eforiei, îmi aținea calea. Își întinsese mâinile lipite una peste alta, amândouă cu dosul palmei în sus, mișcând încet policarii rămași în afară.

– La mai mare, solzoșia ta, se închină cu temenele, al nostru ești. Umbli să-ți lași lapții cu folos. Bre, cum te mai înfingeai în undiță la Masinca, o luași pe coarda razachie, cu sacâz dulce, ușor. Ce pramatie; faci pe cocoșu, cotoi mare dumneata. Ei, dar ai de învățat încă multe; ești junic; ca să le fii pe plac mai-muțelor trebuie să fii porc, și cu șoricuul gros. Și mai ales nu târnosi mangalul că te usuci; de ți-a mirosit cumva a pagubă, împinge măgarul mai departe; știi vorba: malac să fie, că broaște... Dacă vezi însă că ridică coada, nu te pierde, ia-o înainte oblu, berbecește, ca până de iarnă să te văz crap îmlănit.

– Asta, îi zisei, e drept mulțumire că te-am făcut să-ți vezi visul cu ochii, mergând la Arnoteni.

– După ce m-ai purtat șase luni cu zăhărelul. Și dacă ați mers de partea cui a fost câștigul, a mea ori a dumneavoastră?

Slavă Domnului, ai plecat cu damă și căzăturile s-au umplut; Pantazi de când l-a făcut mă-sa nu s-a văzut cu atâția bani. Dar n-are a face; fiecare cu norocul lui și al dumitale e mai grozav decât toate, îți pune Dumnezeu mâna în cap.

Nepăsarea cu care îl ascultam nu îl descurajă:

– E cineva care te place lucru mare, cineva nu de nasul dumitale. Ce a văzut la dumneata, dracul știe. Vrea cu orice preț să-i fac vorba.

Nu fui curios. Îl asigurai numai că nu țineam deloc să sporesc cu unul numărul intelectualilor ce abuzau de gentilețea doctorului Nicu.

– Al rânji, degeaba te păzești, de aia nu scapi. Cade când nu te aștepți, pe drum de seară, cu scârbă în casă, la așternut. Nu trebuie să se împlinescă oare scripturile: „și se va pogori în chip de papagal?”

De ce te-ai speria însă prostește? După chibzuita mea părere e chiar mai bine să-l ai cât mai devreme, te-ai căutat cinstit, adio grijă: nu se ia de două ori. Și-ți dai drumul. Ai să-mi spui de ailaltă, știu, dar e leac; și iar așa să te jinduești pentru toate nimicu-rile de tot ce e mai dulce pe lume, cu ce te mai alegi din viață?

– Ai toată dreptatea, recunoscui. La revedere.

– Ce te zorești așa: te-așteaptă Masinca?

– Mai târziu; acum caut pe Pașadia și pe Pantazi.

Nu mințeam: de trei zile se făcuseră nevăzuți. De Pașadia nu mă mira, plecase poate la munte; dar Pantazi?

– Păi dacă vrei să-i găsești, zise Gore, hai cu mine.

– Unde?

– Ei bravo, mai întrebi? – la Arnoteni, adevărații Arnoteni.

Surprinzător îmi păru nu lucrul în sine ci amănuntul că acela care ținuse și încă mortș să se întoarcă acolo fusese Pantazi. Ce îl putuse oare atrage? De joc nici nu mai încăpea vorba; nu era jucător și să fi fost chiar ce ar fi însemnat acel joc păduchios pentru uriașele sale mijloace? Femeile? – dar în nouă

luni de când, împrietenindu-ne, trăisem așa aproape unul de altul, nu-i cunoscusem nici o legătură, vreun capriciu cât de trecător – așa că venind odată vorba despre acele păpuși ce, zice-se, ar ține loc corăbierilor de neveste în îndelungatele călătorii, cum mă asigurase că această scârboasă rătăcire nu era un basm: se găseau gata sau se făceau pe porunceală; cu asemănarea voită, cele lucrate în Olanda, scumpe, tinzând la plăsmuirea desvârșită a făpturii firești, fără voie mă gândisem că și dânsul ascundea poate, în vreunul din încăpătoarele cufere îngrămadite în odaia-i de culcare, una care să fi întruchipat leită pe necredincioasa și neuitata sa Wanda. Și dacă nici femeile, atunci altceva ce îl făcea să lase la dânsul să se vestejească în singurătate întâiele flori de București? A rămas pentru mine necunoscută momeala în care fatalitatea s-a îmbrăcat în împrejurarea aceasta ca să-și atingă țelul.

Întrucât mă privește trebuie să-i fiu recunoscător. O viață lungă nu mi-ar fi ajuns întreagă pentru a pătrunde sufletul omenesc în toată ticăloșia de care e în stare, așa ca cele cinci săptămâni trăite la Arnoteni. Deschisă vraiste oricând oricui, casa lor, contopire de ospătărie și de han, de tripou, de bordel și de balamuc, era locul de întâlnire al lumii deochiaților și deșuchiaților timpului: jucătorii și cheflii de meserie, desdru-mații, poticniții și căzuții, curățații rămași în vânt, chinuiții de pofta traiului fără muncă și mai presus de putere, gata de orice ca să și-o satisfacă, cei cu mijloace nemărturisite sau necurate, cei fără-de-căpătâi și cei afară din rândul oamenilor, unii foști în pușcărie, alții pe cale să intre și apoi femeile, mai respin-gătoare încă: bătrâne mucigăite la masa verde, somnoroase și arțăgoase, cu mâinile tremurând pe bani și pe cărți, tinere des-măritate cel puțin o dată și de timpuriu borșite de avorturi și de boale, la pândă după vânat și ferindu-se de chiul și între ei și ele de tot felul și schimbătoare întovărășiri și nade, dezbinări și dușmăanii. O păclă râncedă de vițiu apăsa vestejitoare

asupra mizeriei decorului – tot ce se vedea acolo, la lumina lipicioasă cernută prin fustele crețe de hârtie trandafirie de la lămpi, nu numai că era urât și de soiul cel mai prost, dar ieșit de soare, pătat de igrasie, prăfuit și afumat, mâncat de cari sau de molii, schiop sau schilod, ciobit, rupt sau desperecheat – și mizeria aceasta îl strepezea pe Pașadia și-l zbârlea mai mult chiar decât maiorul care cum îl prindea, îl smintea cu genealogia Arnotenilor, calpă mai sus de Brâncoveanu, printre slugile căruia cel dintâi dovedit istoricește se numărase înainte de a fi boerit. Bietul Maiorică până și în aceasta se arăta tâmpit, căci dacă ținea să se laude cu neamurile, i-ar fi fost atât de lesne cu acela al mamei lui, mare într-adevăr și pentru Valahia străvechi, suindu-și spița craiovească fără frântură și fără tăgadă până la mijlocul veacului al cincisprezecelea, din mare-ban în mare-ban și numai cu încuscriri de voevozi. Un tâmpit desigur, dar nobil: el care fără risipa părinților săi ar fi stăpânit, lingușit și răsfățat, atâtea averi și ar fi fost, firește, cel puțin general-aghiotant regesc și vicepreședinte la Jockey și care, vai! ajunsese ce era, nu avea un cuvânt de părere de rău, de cârtire sau de pismă, purtând – căci era exclus să n-o simtă – ascunsă jalea casei sale și respingând cu același despreț obraznic și batjocura și compătimirea. Încolo bun cu cei mici și milos, totuși nu chiar așa ca soția lui care, poloneză și de herb mândru – Leliwa – nu putea privi cu ochi uscați nici o suferință, gata totdeauna să-și ia bucata de la gură sau haina de pe dânsa ca s-o dea. Hotărât, punându-le în cumpănă bunele și relele, nici unul dintr-înșii nu-și merita soarta.

Am mers de la început la Arnoteni cu sfială, găsind că mi se da o însemnătate prea nepotrivită cu cheltuiala la care aș fi putut face față. Bănuiala că aceasta se datora vreunei minciuni scornite pe socoteala mea de Pîrgu se adevări: spusese că Pașadia și Pantazi țineau la mine lucru mare, unul fiindu-mi unchi, celălalt naș. Cum nu m-ar fi primit dar cu brațele deschise ai casei toți și nu m-ar fi alintat care mai de care – de când cu

venirea noastră nu începuse să se reverse acolo o șuviță din Pactol⁵? De data asta, maiorul nici nu băgase de seamă că mamă-sa îi fusese iarăși luată și pornită la Moldova. Nu știu cum am făcut de n-am apucat s-o văd și eu și mi-a părut rău. Păgubaș nu rămâneam totuși. Mai era acolo o altă ființă deopotrivă ciudată cu toată vârsta-i fragedă.

O fetiță care îmi reamintea vrejurile spelbe și lungi de țelină crescute în nisip la întuneric, o fetiță mută. Mută fiindcă era surdă? – dar atunci avea un alt simț înlocuitor al auzului, deoarece se neliniștea la cel mai ușor zgomot, întorcându-se întrebătoare spre locul de unde venea. Semăna uimitor cu acea mică dar deșirată prințesă de Prusia care întruchipată în ceară zâmbește, din dulapul ei de geamuri, de după o ușă la Monbijou⁶; același chip bătrânicios și searbăd, aceleași trăsuri ascuțite, aceiași ochi răi. Singuratică, nedeprinsă cu oamenii, fugea dacă voiai s-o atingi și se ascundea. Întrebându-l pe Pîrgu ce era cu ea, mi-a spus că, în felul lui Lot⁷ pesemne, Maiorică o făcuse cu una din fete la beție. Fără a merge cu presupunerea așa departe, îmi dase și mie în gând că era cu puțință să se fi aflat câțeva vreme sub același acoperiș strănepoata și străbunica. Nu mult după luarea bătrânei nu s-a mai văzut nici fetița.

Preaosebita stimă de care mă bucuram la Arnoteni nu mă scutea de dajdia în natură către Mîma; de aceea întrebuițam și eu tot soiul de tertipuri, unele cusute cu ață albă, ca să capăt păsuiri. Într-o după-amiază, întâmplându-se să rămânem singuri, ea și cu mine, am crezut că mi se înfundase.

M-a poftit la ea în odaie, unde, ca și cum ar fi fost să se îmbăieze, se despoia de tot puținul ce avea pe dânsa. Mă așteptai să mă puie să fac la fel, dar se mărgini să mă întrebe, în treacăt, dacă o găseam bine. Și, cu îndemânare, iute, își răsuci părul, se potrive, nițel alb ici, ceva roșu colo, se îmbracă din cap până-n picioare. Nu-mi venea să cred că șlampăta lăiață de adineaori era aceeași cu pupuica spilcuită pe care o duceam

peste un sfert de ceas la braț pe stradă. Așa era: acasă în tricou soios de-a dreptul pe piele, cu fusta zdrențuită într-un peș și fără ciorapi în papuci de pâslă și când ieșea în oraș – rar – frumos gătită, puțin cam băiețește, cu mânuși întotdeauna proaspete, cu pantofi de lac neatinși pe ciorapul bine tras și numai în trăsura, trăsura cea mai bună ce se putea găsi.

Cu mine o luă însă pe jos, încet, cu ochiuri vădite, vorbind, vorbind numai ea, descusut și deslănat, sărind de la una la alta, încurcându-le pe toate, nespunând nimic. Ajunserăm astfel până în fața casei lui Pașadia ce, în amurg, părea luminată fantastic pe dinăuntru. O privi îndelung, se interesă de împărțea ei în amănunțime, de mobile, de slugi, punându-mi o sumă de întrebări al căror rost nu-l pricepui decât după ce veni la cea din urmă, aceea uluitoare: credeam eu că avea să-mi fie mătușă? Pusese ochii pe Pașadia, era omul care îi trebuia ei, voia să-l ia de bărbat...

– să fi fost prieteni atunci ca pe urmă, i-aș fi spus neted să-și ia gândul. Îl cunoșteam pe Pașadia după cum ajunsesem a-l cunoaște și pe Pantazi; într-unul cuvântul cel din urmă îl avea un snob feroce, înzăuat în prejudecățile cele mai copilărești, iar în celălalt se da pe față, la trebuință, un om de afaceri, tot așa mehenghi ca unchiul cămătar și contracciu și un procedurist nu mai puțin de temut ca învățatul său părinte. Nu, o dată cu capul, Pașadia nu s-ar fi învoit a face un atare pas și apoi, deosebit de aceasta, Mima nu-i plăcea, o găsea plicticoasă, obositoare, el avea simpatie pentru Tita a cărei fire se potrivea cu a lui: nu semăna și dansa cu una din acele păsări de pradă dârje ce rănite de moarte, cu aripele frânte, își adună puterile cele din urmă ca să se mai năpustească o dată asupra dușmanului biruitor? Am împărțășit și eu câțva părerea lui Pașadia despre Mima, curând am găsit-o însă nedreaptă; era o bolnavă firește, o rătică, mai murdară, mai rea, mai primejdioasă poate chiar decât cum o încondeiase Masinca, plăcută totuși și

apropiată, ispititoare și dulce ca păcatul însuși, mlădioasă și vie ca vâpaia și ca unda. Aci abătută la deznădejde, aci de cea mai nebunească veselie, când o credeai mai stălcită, deodată, pe neașteptate, pâlpaia într-însa, înălțător, ceva mult semeț și liber; schimbăcioasă chiar la înfățișare: uneori ruptă de la șale, gălbejită, cu ochii tăiați și stinși și numaidecât apoi dreaptă, rumenă și fragedă, cu buzele umede, cu privirea înrourată, arătând la fiecare dată alta și până și nenorocita sa meteahnă îi da un fermec mai mult, dansa pururi dorită și niciodată posedată, asemenea acelor aburoase zâne, fiice ale văzduhului și ale apelor ce nu puteau fi îmbrățișate de muritori. A nu! prea scump nu plățiseră cei doi nemernici, unul cu cinstea și altul cu viața, fericirea de a o cunoaște...

... și cerea stăruitor sprijinul meu ca să-și ducă scopul la îndeplinire.

Îi făgăduii să-mi dau toată osteneala, dar o prevenii totdeodată că acela care avea asupra lui Pașadia înrăurirea hotărâtoare, nu eram eu, ci Pirgu. O văzui strâmbând din nas, sub rețeaua albastră cu bobite. Știam că între dansa și Gore fusese ceva din care mulțumit de celălalt nu rămăsese nici unul. În față se arătau prietenii cei mai buni, când se vedeau ea îi juca înainte cântându-i: „nenea Gore om frumos și călare și pe jos“⁴⁸ și el cu mâna pe piept, numai în ploconeli, chemând-o: „Domniță, Măria ta, Luminăție“, îi spunea că se așterne la picioarele ei covor și i se vinde rob cu zapis ca la osmanlâi; în spate, ea din pușlama și din pezevenghi nu-l scotea, dorindu-i să ajungă la balamuc sau la ocnă, iar el o înjura cu foc, făcând-o putoare, paparudă, paceaură, și se ruga la Dumnezeu să nu-l șontorogască de picioare până nu va apuca să joace o dată măcar tontoroii pe mormântul ei.

– Ei, încheiă Mima, la urma urmei, dacă trebuie, am să mă iau bine și cu Pirgu.

I-ar fi fost deocamdată greu pentru că Gore nu mai da pe la Arnoteni. Își limpezise în chipul cel mai fericit partea de moștenire, vânzând-o cu un preț aproape în două decât spera unui cumnat și aceasta adusese în viața lui o schimbare adâncă. Intrase în anul maimuțelor, ceea ce se cam putea spune și despre mine care de unde mai înainte îl ocoleam cu grijă, ajunsese să mă țin după el.

Era teatru. Cum ne întâlneam, făceam pe grăbitul. Mă întreba încotro și unde și răspunsul era întotdeauna același: «La Arnoteni, adevărații Arnoteni».

Se supăra: «o ții așa ca gaia mațu, la gard am prins-o, la gard am legat-o. Vous devenez agaçant avec vos Arnoteano⁹; mai dă-i... Voyons, il faut être sérieux». În afară de înjurăturile românești neaoșe a căror deprindere îi rămăsese scumpă, nu mai vorbea decât franțuzește și cât mai tare, ca să-l audă toată lumea. Pe stradă când vedeam că se apropie vreo cucoană, eu o ștergeam pe partea cealaltă; dacă o și cunoșteam, intram prin ganguri, prin curți. Iar el, făcându-i loc să treacă, striga cât îi lua gura: «regardez, mon cher, quelle jolie femme, comme elle est jolie, elle est jolie comme tout!»¹⁰. După ce se îndepărta cucoana, veneam îndărăt. Mă primea indignat: «mais, mon pauvre ami, ne soyez pas idiot; vous êtes bête comme vos pieds!»¹¹ Mă lăsa și el și o lua înainte, crăcănându-se, după câțiva pași se oprea, își puneă monoculul, se făcea că măsoară din vârful bastonului ceva sus pe case, apoi se întorcea către mine, pufuind și dând din umeri: «mais voyons, voyons». Urma o nelipsită raită prin prăvălii ca să tocmească mobile pentru casa ce avea de gând să-și clădească în stil românesc și pe la târgul păduchilor după icoane; le aduna pe toate câte le găsea; în câteva zile un perete al odăiței de hotel unde se mutase, pe calea Victoriei, se acoperise de sus până jos de preciste scălciate și de sfinți sfrijiți, între alții un Sfânt Haralambie de neuitat, măsliniu, fioros și cu ciuma în lanțuri sub picioare. Dar aceasta nu era

nimic pe lângă altceva care dacă aș fi ținut la dânsul ar fi trebuit să mă îngrijoreze, ceva de necrezut și totuși: Pirgu cumpăra cărți. Întâlnindu-l odată cu patru volume frumușel legate la subțioară, e lesne de închipuit capul meu când am citit pe scoarte numele Montaigne¹².

— Ce ți-a venit, am exclamat, să iei pe Montaigne?!

— Ei, îmi zise, cu un zâmbet înduioșat, oricum, Montaigne e drăguț, are părțile¹³ lui. În felul acesta își da părerea în toate discuțiile dintre noii săi prieteni, avocați cu renume sau profesori universitari, oameni în urcare și de viitor; pe cei vechi de breaslă lui nu-i mai băga în seamă, se făcea că nici nu-i cunoaște și era pentru mine o neasemuită petrecere să merg în localul unde spre miezul nopții Pirgu lua o fină gustare, fiindcă, veniți într-adins, jur-împrejur la mese, toți stricații, toate lichelele Bucureștilor stăteau ciorchină.

— „Cine o fi ăla frate?“ se întreba unii pe alții.

— „E englez“, își răspundeau, „puteți să-l și înjurați, nu înțelege“. Și-l înjurau, și de la ușă și de după stâlpi și de sub mese se auzea strigându-se: „Gore, Gorică!“¹⁴. Dar el, nepăsător, ca și cum nu de dânsul ar fi fost vorba, mânca și bea și aprindea țigări scumpe cu atâta mai mare poftă cu cât adesea era din paralele lor. Deși se învățase de cărți de intrare la două cluburi mari, Pirgu mergea zilnic la tripoul său de baștină ca să se grozăvească cu banii — îi ținea toți la el — și să se dea la Pașadia cu care era certat, să-l ia de sus. Tot hârțâindu-se astfel, se întâmplă ca acesta să-i câștige odată o sumă bunicică. În loc să plece frumos să-și găsească scumpii amici, viitori miniștri, ca să-i audă vorbind despre Bergson¹⁴ și despre conferința de la Haga¹⁵, Pirgu se încapățână să-și scoată paguba. Întărit de răceala tăioasă a lui Pașadia, de rânjetele și de mârâielile usturătoare ale celor pe cari îi jignise, se tulbură, jucă brambura și pierdu, pierdu tot — o avere. Înainte de zori, Pașadia care luase grosul se retrăgea, lăsându-l în seama tinichelelor să-l scuture și de

fărămituri. Când, mai întors pe dos decât înseși buzunarele sale, intră dimineața acasă, îi căsună pe Sfântul Haralambie pe care, învinuindu-l că i-a făcut ursuzluc, îl smulse din cui și-l aruncă pe fereastră în curtea dinăuntru a hotelului. Dacă s-a crezut cumva că s-a mai înfăptuit în veacul nostru păcătos minunea unei icoane căzute din cer, nu știu, se întâmplă însă alta la care mărturisesc că nu mă așteptam, mi-a fost chiar ciudă; nu mi-aș fi închipuit ca un calic ca dânsul să aibă droturi așa mlădioase și tari. Nu mai târziu de seara următoare, împăcat cu Pașadia dacă nu și cu soarta și senin, Gore se înființa iarăși, gata de luptă, la Arnoteni.

Mergând într-o zi acolo cu Pantazi, către amiazi, dădeam de o tânără nouă necunoscută, care, cu un picior gol pe un scaun, dregea, cântând încet, un ciorap. La intrarea noastră, ridicând capul, roși până în albul ochilor. Văzui atunci pe Pantazi, palid ca un mort, ducându-și mâna la inimă. „Doamne“, îl auzii șoptind, „cum îi seamănă!“

Făceam astfel cunoștința „duduii“ Ilinca Arnoteanu. Știam că mai era o fată, cea mai mică, pe care o luase din leagăn să o crească o soră a maioresei, de la Piatra-Neamț, văduvă cu dare de mână și fără copii. Cei șaisprezece ani ai Ilincai se depănaseră alintați în pacea celui romantic ținut cu zări tainice ce trebuise să le fi amintit bunilor cavaleri de la cari i se trage numirea, dulcea lor Suabie. Porecla de „nemțoaică“ ce Mima îi dase acestei surori „noi“ i se potrivea nu numai din pricina locului de unde venea, dar și a înfățișării. Blajinul soare moldovenesc îi crutase poleiala stinsă a cosîtelor și albeața sîdefie a pielii, aproape nefirești amândouă; goală, cred că s-ar fi văzut luminoasă în întuneric. Părinții erau cum nu se putea mai mândri de dânsa; Elvira nu înceta să-i tot laude frumusețea și Maiorică sânguină; nesilită, neîndemnată măcar, Ilinca fusese întotdeauna premianta întâia și se pregătea să treacă două clase într-un an – nu degeaba purta ea numele acelei înțelepte și învățate

domnițe, străbună după Negoieni, fiica lui Petrașcu-Vodă și apoi cine nu știa că pana unui Arnoteanu, Enache al doilea, însemnase începutul renașterii literelor române? Sta într-adevăr ziua întreagă cu nasul în carte, tolănită și ascunzându-și cu grijă picioarele ca și cum i-ar fi fost rușine că erau așa mici. Lipsită de vioiciunea vârstei sale, îi era silă de răs și de glumă și în căutătura ei severă care-i înăsprea trăsurile copilărești încă ale feței, se citea neîngăduință pentru cele ce vedea petrecându-se în juru-i.

Primisem s-o ajut să-și revadă câteva „materii“ la cari se credea mai slabă. Între timp mai vorbind și de una alta m-a uimit cât de cuminte cap avea, ce sănătos judeca și limpede. Spunându-i odată ce rar e să găsești pe cineva care să învețe ca dânsa numai de plăcere, îmi observă că ea învăța cu plăcere, dar de nevoie, ca să aibă o meserie. – Cum, dar nu avea să fie bogată? se știa doar că era singura moștenitoare a mătușii sale care, mulțumită unei pensii grase, adăoga în fiecare an la capete aproape tot frumosul ei venit. – Chiar așa, dar averea pe lângă că se poate pierde, nu e o piedecă la o meserie; dimpotrivă. – Cu numele ei? – De ce nu? a lucra nu e o rușine; munca înnobilează. Tocmai, cu numele ei, avea să-i stea și mai bine „belferită“ – asta voia să se facă – avea să fie mai prețuită și mai respectată; respectată: lucrul la care ținea mai mult ca la orice. Numele ei știa bine ce i se datora și ce-i datora; prestigiul lui, viu încă, i se revelase înainte de a-l cunoaște. La un examen, un inspector țănoș, mirat de răspunsurile micuței „eleva“ Arnoteanu Ilinca, întrebuse dacă nu era cumva din neamul „istoric“ al Arnotenilor și aflând că da, îi zisese „dudui“ și găsisse pentru dânsa cuvinte măgulitoare, dând-o de pildă și când mergea cu mătușa ei la Doamna Elena Cuza care le era vecină, de ce aceasta ținea întotdeauna s-o așeze lângă dânsa, la locul de cinste? – pentru că era o „adevărată“ Arnoteancă. Da, marele nume de dregători, de cărturari și de citori, ea avea să-l poarte cu demnitate; destul

se întrecuseră să-l păteze surorile ei. Al acele surori, le găsea de jelit firește, dar mila ce-i făceau nu o împiedeca de a le osândi cu asprime; de ce nu se stăpâniseră și ele ca dânsa, de ce nu luptaseră împotriva firei? Și aflu că, în ciuda răcelii ei fade dinafară – un lapte de pasăre la gheață – sângele încins al bu-nicăi vorbise de timpuriu și într-însa; avusese aprinderi ale simțurilor groaznice, cunoscuse chinul nopților crude când biata ei carne se răsucise toată sfârâind de dor, fusese bolnavă, crezuse că înnebunește, dar preferase orice necinstei. Găsind pesemne că mersese prea departe cu destăinuirea, schimbă cu stângăcie vorba și mă întrebă dacă credeam că avea să treacă amândouă examenele. Cu liniștea mea de zile mari îi răspunsei că nici unul. Înainte de cel dintâi avea să fie măritată și înainte de al doilea plecată din țară.

Lucrul se hotărâse. În clipa când, zărind-o, Pantazi fusese atât de viu izbit de asemănarea ei cu Wanda de odinioară, vechea lui patimă se redeșteptase. Îndrăgostirea aceasta, unică în felul ei, nu fu treptată, cu încolțit și dat în pârg; ea izbucni dintr-o dată, pârda-lnică, pustiitoare și Pantazi nici nu încercă măcar să i se împotrivescă, se lăsă să meargă cât mai adânc, până la fund, găsind o voluptate în a se atâta și suferi. Tot timpul se gândea la dânsa, vorbea numai de dânsa, mă ruga să-i vorbesc de dânsa, orice, rău chiar, dar să fie de dânsa. Și bea. Deși nu mai mult ca de obicei – ar fi fost și greu – acum se îmbăta, tun și turtă; a trebuit de vreo două ori să-l sui în cârcă la el acasă. Noaptea, târziu, mergea cu mine să dea târcoale, pe furiș, casei Arnotenilor, se apropia tremurând de fereastra odăii unde-i dormea prea-iubită. Ce avea de gând a-i spune acesteia, lucruri minunate și bine aduse, adesea înduioșătoare, mi le spunea mie; pe dânsa o colea, când se afla în fața ei se fâstăcea, îngâna ceva neînțeles și fugea, fiindu-i frică și s-o privească. Cum însă taina lui nu mi-o încredințase decât mie, în învălmășeala sporită de la Arnoteni, lucrul trecea neabătut în seamă. Și fără îndoială nici

n-ar fi mers mai departe, dacă îndemnat de prietenia cea mai curată pentru amândoi și convins că le fac cel mai mare bine, nu mi-aș fi pus eu în cap să-i unesc prin căsătorie.

Într-o seară, pe trezie, cum se pornise iar să-mi îndruga cât de mult o iubește, i-am spus verde că mă îndoiam. I se părea numai; să fi fost adevărat, era până atunci măcar logodit. Ce aștepta să se dea pe față și să-i ceară deschis mâna? Găseam că nu știa să-și prețuiască norocul de a fi întâlnit din nou întrupat peste mai bine de treizeci de ani visul său de iubire și de data asta desăvârșit, într-o ființă de aceeași teapă cu dânsul. Da, dacă ar fi fost ceva serios, o clipă nu s-ar fi codit să-și pună avuțiile toate la picioarele acestei fermecătoare copile ce răsărise în amurgul lui clară ca luna nouă în acela al soarelui. Și s-ar fi gândit, mai înainte de orice, că llinca putea să fie, și în curând chiar, a altuia; cu frumusețea, numele și starea ei ar fi rămas parcă multă vreme nemăritată? Auzind acestea*, Pantazi, care până atunci mă ascultase ca prostit, mărgininu-se a mă îngâna uneori, papagalicește, tresări deodată, se reculese. Făcusem să-i zbârâie în suflet coarda geloziei, deșteptasem simțământul adânc omenesc că e mai puțin dureros să nu ai ceva decât să-l aibă altul, femeia mai ales. Pricina llincăi era astfel câștigată; a doua zi avui de susținut față de dânsa pe a lui. Dădui asupra prietenului pe larg, cinstit, toate lămuririle, numărăi toate avantajile ce ar fi urmat să rezulte pentru dânsa și ai săi din măritișul pe care veneam să i-l propun. Mă ascultă cu răceala ei obișnuită dar nu-mi ceru timp de gândit și-mi declară că dacă în ce privește bogăția lui, spusele mele erau numai pe jumătate adevărate, ea era gata să primească. Consimțământul părinților și al mătușii fiind ca și căpătat, nu mai era primejdie de nici o piedică; mă înșelam numai crezând că lucrurile aveau să se

* În ediția originală: *aceasta* (n.ed.).

petreacă în liniște, fără bucluc, socoteam ca și cum n-ar mai fi fost și Pîrgu.

De când se întorsese la Arnoteni parcă dase în el strechia. Se ducea, venea, intra și ieșea pe toate ușile, s-ar fi zis că nu era unul singur. Ponții îi aducea acum cu ridicata, pe căprării. Și prinsese mare dragoste de Maiorică pe care nu-l mai slăbea, îl giugiulea, îl pupa, îi băga limba în gură. Pe înserate plecau împreună și se întorceau spre miezul-noptii tot asemenea, din ce în ce mai voioși. Nouă nu ne mai vorbea decât de Maiorică, îl admira; nici nu ne închipuiam noi ce crai era: scosese din minți o fetișcană numai de cincisprezece ani, o bombonică – fată-mare – și-l îndemna pe Pantazi care apleca ochii și schimba fețe-fețe să nu se lase mai pe jos că doar nu-l iertase Dumnezeu ca pe Pașadia. Curând Maiorică avu de ispășit usturător acea lesnicioasă cucerire și tot Gore care i-o rostuipe de de-a-ntregul îl încredință îngrijirilor doctorului Nicu.

Dar ca ticăloșie ce mai însemna aceasta pe lângă ce se pusese la cale în taină, la fel ca măritișul Ilincăi și în același timp. Îl aflai chiar de la Pîrgu, la o spumă de drojdioară, în gura pieței, într-o dimineată după chef. Aiura el ori își bătea joc de mine? – deoarece asemenea lucruri credeam până atunci că se petreceau numai în foiletoanele-fascicole; uitam că suntem la porțile Răsăritului. Considerând femeia ca o simplă marfă și doar atât, văzuse în Ilinca una de preț și se pusese pe treabă, împrejurările fiind de partea lui. Cu toate paralele, multe, ce de la venirea noastră se vânturaseră în casă la Arnoteni, aceștia, pătimiși de risipă, erau și mai strâmtorați ca înainte, strâmtorați grozav, pe când Pașadia pe care norocul nu-l mai părăsea la joc o clipă, nu mai știa ce să facă cu banii. Pîrgu socotise că din îmbinarea acestor stări de lucruri putea trage foloase mari și, cu dibăcia lui codoșească, izbutise să convingă pe Elvira să-și vândă fata iar pe Pașadia s-o cumpere, pe un preț monstruos ca făpta însăși și din care avea să ia el partea leului. Acum dam eu de rost

plimbării ce se hotărâse să facem în curând la mănăstirile din împrejurimile orașului; la una din ele, de maici, unde aveam să fim găzduiți noaptea, Ilinca, ametită, avea să fie lăsată fără apărare pradă lui Pașadia. Ca să zădărnicesc înfăptuirea nemernicului plan era, o dată ce știam de el, o jucărie și voiam să fac în așa fel ca totul să rămâie îngropat în tăcere și uitare, cum s-ar fi și întâmplat dacă, îndată după ce ne despărțirăm, Pîrgu întâlnind pe Pantazi nu i s-ar fi spovedit și acestuia ca mie. Am fost recunoscător împrejurărilor cari au făcut să nu fiu de față la ceea ce urmă peste câteva ceasuri. La Arnoteni, înainte de masa de prânz la care Pașadia fusese tocmai pofțit de Pantazi, din salon, unde aceștia rămăseseră singuri la aperitiv, se auziră deodată răcnete, bușeli, bufneli, zgomot de lucruri răsturnate și de sticlă ce se sparge și cred că se poate închipui fără caznă mutrele făcute de aceia ce alergând acolo văzură pe Pașadia și pe Pantazi încăibărați în chelfăneala cea mai deznădăjduită, trăgându-și palme, pumni, picioare, rostogolindu-se pe jos, când unul deasupra când celălalt. Și Pantazi fu omul cel mai ciufulit și mai hărtănit ce vreodată ceru, cum făcu el atunci, mâna unei fete, chiar nu adevărată Arnoteancă.

Mă încunoștiință de acestea toate, aiurit încă Pîrgu, după ce primisem de la cei doi luptători câte un răvășel; fiecare mă ruga ca, în vederea unei răfuiei cu celălalt pe calea armelor, să-i slujesc de martor și să-i gălesc un al doilea. Îmi fu mai ușor decât aș fi crezut să împiedec ieșirea pe teren. Știam frica ce, în ciuda ruperii lui de lume, Pașadia avea de părerea acesteia, așa că înfățișându-i greaua atingere ce ar fi adus renumelui său de „monsieur“ darea în vileag a dedesuptului acelei „afaceri“ care numai de „onoare“ nu se putea numi, nu dădui greș, cum nu dete nici Ilinca cerând stăruitor, după povața mea, ca întâi dar de logodnă renunțarea la duel. Mai mult decât la plictiseala mea, mă gândisem că s-ar fi putut ca Pașadia să aibă mâna nenorocită

și să-i strice bieteii fete tot rostul. Estimp dânsa scrisese mătușii din Moldova să vie. În loc de una îi sosiră însă două.

Marea flamură albă și roșie fusese coborâtă de pe palatul de la Pandina. Cu tacâmul ei, cum spunea, de „dobitoace curate” – un papagal, doi câini și trei pisici – și „necurate” – o slujnică franțuzoaică, un fecior italian, un bucătar țigan și doi muzicanți, unul ceh, altul neamț – prințesa Pulcheria plecase la București. Cu două zile înainte, Dospinescu, bătrânul său vechil, golise patru odăi mari de hotel ca să le umple apoi cu calabalăcul ei de călătorie, luase cu chirie două „Bösendorfer”¹⁶, tocmise un muscal de zi și unul de noapte.

Răsfățuri de cucoană mare. Se cuvenea să i se treacă însă cu vederea chiar altele mai vinovate pentru că era și o mare artistă. Salonul ei muzical de la Paris și mai ales luminatul sprijin ce găsiseră la dânsa ca începători mulți dintre aceia, compozitori sau virtuoși, a căror faimă fusese netăgăduit consacrată în urmă, scăpase numele prințesei Canta de uitare, îl însemnase la loc de cinste în istoria muzicei din a doua jumătate a veacului trecut.

Era – aflam – prietena cea mai veche a lui Pantazi. În 1863, cneazul Canta, venind la București pentru niște pricini, fusese găzduit câteva luni cu fetița lui la domnița Smaranda, unde boerimea se îmbulzise ca să audă cântând la clavier pe mica Pulcherița. De aceeași etate cu***, trăiseră acolo ca o soră cu un frate și-i înduioșă pe amândoi amintirea acelei vremi, revăzându-se așa cum erau atunci: ea răsărită și negricioasă, îndrăzneată și înfiptră, el bălan și mărunț, sfios și plâpând. După plecarea lui din țară, dânsa rămăsese singura persoană din lumea mare de la noi cu care păstrase legături, își scriseseră, se întâlniseră la Milano, la Bayreuth, la Paris. Se simțise dar dator s-o vestească numaidecât că se hotărâse să-i ia nepoata de nevastă.

O întâmpinase la Milcov. Dânsa abia-l recunoscuse sub noua lui înfățișare și găsisese minunată istoria schimbării lui de

nume. Și fu nerăbdătoare să cunoască pe Ilinca. Lunga întrevedere a mătușii cu nepoata aduse ceva cu totul neașteptat: la despărțire, cucerită, prințesa, a cărei trecătoare căsnicie tot cu un Canta, dintr-o altă ramură, fusese stearpă, făgădui solemn Ilincăi că avea s-o înfieze.

Bucuria cu care primeam această știre mi-o strica în parte o alta. Ca să-i facă celelalte mătuși pe plac, Ilinca se învoise să nu fie nunta în mai, luna Mariei, ceea ce însemna o întârziere de aproape trei săptămâni care-l nemulțumea viu pe Pantazi. De câțva timp acesta era tot pe gânduri, neliniștit, tulburat.

Într-o seară ținu să mâncăm la el acasă numai noi doi. Nu fu ca să-mi spuie ceva deosebit. Târziu, plecând împreună, ne suirăm într-o birjă care părea că se afla întâmplător la colțul străzii, dar care-l aștepta; văzui că fără să fie îndreptat, birjarul ne scoase, pe unde nu știu, afară din oraș. Eram obicinuit cu asemenea plimbări; în anul ce trecuse, se întâmplase adesea, către toamnă, să ieșim noaptea la câmp ca, de pe vreo movilă, să căutăm pe Fomalhaut¹⁷ la dunga zării. Dar în acea noapte posomorâtă nu erau stele, nici lună, cerul era acoperit întreg și totuși se vedea aproape ca ziua, deosebeai tot, copacii păreau chiar luminați pe dinăuntru. La o cotitură, Pantazi porunci să oprească și mă pofti să cobor și să-l urmez. Mai departe se înălța, căscată toată și fără acoperiș, o ruină.

– „Hanul dracului”, zise Pantazi. Sunt numai aici în Ilfov mai multe, toate cu istoriile lor feroase de tâlhari și de stafii; în asta am făcut odată un chef noaptea, la lumină de masalale.

Băgai de seamă că ne făcusem acum trei; ca din pământ se ivise o țigancă, o țigancă bătrână în zdrențe. După câteva cuvinte schimbate cu Pantazi în țigănește, se lăsă pe vine și începu să vrăjească, aruncând bobii pe un taler. Ascultându-i spusele, lui Pantazi fața i se făcuse ca de ceară iar ochii îi sticleau ca două mărgelile albastre. Când țigancă se ridică, el îi dete un ban de aur și plecarăm înapoi.

– E ciudat, murmură cu glas stins, din bobi nu se deslușește decât un semn de moarte.

Îmi ascunsei indignarea că un om ca dânsul să aibă asemenea eresuri prostești. Și numărăm câte zile mai erau până la sfârșitul lunii. Pornisem să bag formele de cununie și avocatul prietesei da zor celor de înfiare. Nepăsarea crescândă ce Ilinca arăta de acestea toate ajunsese să mă supere tot așa ca felul său jignitor de a se purta și vorbi și cu străinii și cu ai săi și o bănuiam că nu era sinceră când, cu zâmbetul bunicii din portrete, îmi spunea că dacă nimic nu s-ar îndeplini, pentru ea n-ar însemna decât un an de școală pierdut și s-ar întoarce fără părere de rău de altceva la Piatra. Nu voise să primească de la Pantazi nici un giuvaer, zicând că ce putea fi pe lângă cele ale domniței Smaranda? Ceruse numai să-i cumpere un aparat de fotografie. Fu unealta de care soarta ei se sluji ca să se îplinească. Într-o dimineață, văzând în „faetonul” lăptăresei o fetiță pare-se caraghios îmbrăcată, Ilinca pusese să i-o aducă, s-o fotografieze. Abia sculată după scarlatină, fetița îi trecu boala. La început așa ușoară că se crezu că avea s-o facă pe picioare, izbucni deodată cu atâta putere încât cu toți doctorii din București și cel adus în mare grabă de la Viena, cu tot milionul făgăduit cui va scăpa-o, Ilinca se stinse.

În dimineața morții ei chiar, prin câteva cuvinte scrise, Pantazi mă rugă să văd eu de înmormântare. Nu știa că-mi cerea ceva mai presus de puterile mele. Îmi trebuia cineva să mă ajute și nu cunoșteam pe nimeni mai priceput ca Pîrgu. Plecai deci să-l caut, dar nu fu treabă ușoară. Din Dușumea în Vitan, din Geagoga în Obor, schimbând birjă după birjă, i-am călcat de-a rândul și de mai multe ori toate culcușurile, fără a-i da de urmă. Din toți pe cari i-am întrebat despre el, numai Haralambescu îl văzuse în ajun, seara, la Moși, beat ca un porc, cu o desculță borțoasă în luna a noua. Pe la două după prânz renunțai la căutare și mă hotărâi să-mi iau inima în dinți și să-mi îndeplinesc

singur trista misie. Dar înainte, cum nu gustasem nimic de seara trecută și simțeam că mă ajungea oboseala, intrai la Capșa să mă întrezesc cu o cafea și un kirsch. Când acolo de cine să dau cu ochii? – de Gore, de Gore Pîrgu în ființă. Cătrănit și la față ca ficatul, înjura supărat.

– Credeam, îi zisei, ca după succesul de aseară să te gălesc mai mulțumit. Rânji larg:

– A fost „di granda”, era să fete pe mine, pe onoarea mea! Și în vreme ce-mi sorbea cafeaua și kirsch-ul¹⁸, îi spusei de ce era vorba. Nu fu nevoie să-l rog ca să ia totul asupra-și. Îi dădui mână liberă și nu avui de ce să mă căiesc. Ilinca fu prohodită domnește, ca împărătesele de la Bizanț, când a treia zi, cea mai frumoasă de mai, o duserăm la lăcașul de veci cu toate florile de București. Ce mă izbi la acea înmormântare nu fu nici deznadejdea înveninată poate de remușcare a mătușii de la Piatra, nici jalea desigur îndoită a părinților ce odată cu copila pierdeau și cea din urmă nădejde de îmbunătățire a soartei, nici aerul nerușinat de mulțumire al surorilor cari o pismuiseră pe răposată și o urau după cum și dânsa le desprețuisese – ceea ce mă izbi și mă îngrijoră totdeodată fu lipsa lui Pantazi. Înainte ca Pîrgu să-și fi sfârșit cuvântarea, mă întorsei în oraș, stăpânit din ce în ce mai mult de gândul că Pantazi își făcuse seama. Dar trecând pe la ferestrele joase ale birtului franțuzesc, prin jaluzelele desfăcute, îl văzui la masa ce i se oprea de obicei în colțul cel mai adăpostit, mâncând și bând liniștit, cu poftă. Și de atunci nu mai călcă în casă la Arnoteni și nu mai pomeni de Ilinca niciodată ca și cum nici n-ar fi fost...

*

... de trei luni reluasem cu Pantazi traiul de anul trecut, mesele prelungite după miezul nopții, hoinărelile până dimineața prin mahalale necunoscute, cu ulițe pustii. Frunzișurile sunau acum a toamnă și erau, adânci ca niciodată parcă, și grele,

când s-ar fi zis că într-adevăr mersul vremii lânzește, amurguri coplesitoare. Întâmplându-mi-se să adorm în puterea unui, am avut un vis care a rămas cel mai frumos din întreaga mea viață.

Se făcea că la o curte veche, în paraclisul patimilor rele, cei trei Crai, mari-egumeni ai tagmei prea-senine, slujeau pentru cea din urmă oară vecernia, vecernie mută, vecernia de apoi. În lungile mante, cu paloșul la coapsă și cu crucea pe piept și afară de scarlatul tocurilor, înveșmântați, împanglicați și împănoșiți numai în aur și verde, verde și aur, așteptam ca surghiunul nostru pe pământ să ia sfârșit. O lină cântare de clopoțel ne vestea că harul dumnezeiesc se pogorâse asupra-ne; răscumparați prin trufie aveam să ne redobândim înaltele locuri. Deasupra stranelor, scutarii nevăzuți coborâseră prapurele înstimate și una câte una se stinseseră cele șapte candelă de la altar. Și plecam trustei pe un pod aruncat spre soare-apune, peste bolți din ce în ce mai uriașe în gol. Înaintea noastră, în port bălțat de măscărici, scâlbâindu-se și schimonosindu-se, țopăia de-a-ndaratele, fluturând o năframă neagră, Pirgu. Și ne topeam în purpura asfințitului...

Eram sub impresia acestui vis când, intrând odată la cafe-nea, după noutăți, aflu că Pașadia murise. Sfârșitul lui avu răsunet, dar nu prin el însuși, ci prin felul cum se petrecuse. În timpul din urmă, Pașadia care nu se mai vedea nicăieri, trăia cu Rașelica Nachmansohn. Era îndeobște cunoscută frenezia crudă cu care aceasta se deda la o anume voluptate și care îndreptătea porecla de „lipitoare” ce-i dase Gorică. Înversunându-se asupra prăzii voluntare, mult nu-i trebuise ca s-o dea gata; cu cel din urmă strop de vlagă bărbătească țâsnise și sângele și inima încetase să mai bată. Vrednică de marea sa străbună Iudita, Rașelica nu-și pierduse firea, își desprinsese părul din mâinile calde încă ale mortului, se îmbrăcase cu îngrijire și netulburată se duse la comisarul de poliție să ceară să ia măsuri

pentru ridicarea leșului, ceea ce, cu încuviințare de sus, se și făcu, în tăcere — în împrejurarea aceasta scandalul n-ar fi fost de prisos? — așa că, în revărsatul zorilor, ca de obicei, Pașadia se întorsese, pentru cea din urmă oară, acasă. Am mers numai-decât acolo. Când m-am apropiat de locuința fără bucurie, deasupra copacilor din grădina fără flori se înălța, în liniștea serii, un stâlp de fum. Mâna credincioasă își făcuse datoria; în hainia lui, omul izbutise să săvârșească după moarte cea mai rafinată dintre nelegiuiri. Am deplâns pieirea acelei opere mărete dar nu și pe a autorului. Pașadia s-a stins la zenit; veninul, veghea, vițiul îi mistuieră trupul fără a-i vătăma cătuși de puțin însă duhul care-și păstrase până la sfârșit toată recea-i limpezime, scânteietor ca un luceafăr în cleștarul nopților de ger. Și a mai avut norocul să moară înainte de a fi silit să îndure după război, din nou, la bătrânețe, umilinta sărăciei, înainte de a suferi, și mai dureroasă poate, arsura dezamăgirii și a desmințirilor, de a vedea că nu el ci Pirgu avusese dreptate, de a-l vedea pe Pirgu însuși de mai multe zeci de ori milionar*; însurat cu zestre și despărțit cu filodormă, pe Pirgu prefect, deputat, senator, ministru plenipotențiar, prezidând o subcomisie de cooperare intelectuală la Liga Națiunilor și oferind colegilor săi străini veniți în România cu pantahuza sau în „anchetă” o somptuoasă și sibarită ospitalitate în castelul său istoric din Ardeal. Nu l-am văzut pe Pașadia mort; când am sosit eu, se puneau peceti, iar rămășițele, potrivit voinței sale, îi fuseseră în pripă ridicate și pornite de Iancu Mitran undeva afară din București, poate la „munte”.

Pantazi, care-și vânduse în sfârșit și prăvălioara de la Bărăție, nu avea de ce să-și mai întârzie plecarea. În ajunul ei, am cinat împreună la birtul din Covaci. Nu departe de masa noastră,

* În ediția Perpessicius: *de mai mult de zece ori milionar* (n.ed.).

mai frumoasă și mai nepăsătoare ca oricând, Rașelica își înfățișa noul logodnic, un soi de brotac cu ochi boboși, bondoc și bont. Lăutarii nu uitară să cânte acel vals domol care era una din slăbiciunile lui Pantazi, valsul voluptuos și trist în legănarea căruia pâlpâia, nostalgică și tristă fără sfârșit, o patimă așa sfâșietoare că însăși plăcerea de a-l asculta era amestecată cu suferință. De îndată ce coardele încălșate porniseră să îngâne amara destăinuire, întreaga sală amuțise. Tot mai învăluită, mai joasă, mai înceată, mărturisind duioșii și dezamăgiri, rătăcirii și chinuri, remușcări și căințe, cântarea înecată de dor se îndepărta, se stingea, suspinând până la capăt, pierdută, o prea târzie și zadarnică chemare.

Pantazi își șterse ochii umezi.

Am umblat cu dânsul, în sus și în jos, toată noaptea pentru ca, spre dimineață, să nimerim tot în piața florilor, la Curtea-Veche. Lângă împrejmuirea bisericii cu turla verde, licărea sfioasă o lumină slabă care ne atrase. Cineva o aprinsese la căpătâiul unei moarte ce zăcea cuviincioasă pe o rogojină. Să nu mi se fi spus, n-aș fi crezut că era Pena Corcodușa; cum aș fi putut recunoaște în chipul acela blajin cu trăsuri gingașe pe înspăimântătoarea furie de anul trecut? În zâmbetul buzelor ei învinețite și în privirea ochilor săi rămași deschiși era o duioșie extatică; femeia care fusese nebună din iubire părea să fi murit fericită: poate că în acea scurtă clipă a sfârșitului, cuprinzătoare de vecinicii, i se arătase adeva mândrul cavalier-gard, în ființa căruia se răsfrângeau întrunate strălucirile a două cununi împărătești. Seara însoțeam până la graniță pe un gentleman ras și cu barbeți scurți, în ținută elegantă de călătorie – un străin. Stam în vagonul restaurant la o masă, față în față, și nu găseam să ne spunem unul altuia nimic. Noaptea pogorâse repede. Și mi-am adus aminte de acela care încetase să mai fie, de omul ce-mi păruse un prieten de când lumea și adesea chiar un alt eu-însumi, de Pantazi, când m-a întrebat ce s-ar putea să bem.

SUB PECETEA TAINEI

„Sphinx (iconol.) monstre fabuleux auquel
les anciens donnaient ordinairement un visage de femme...”¹

Dictionnaire de la fable

De când am apucat a ne prelungi șederile afară din București, el la Valea Rugului, eu la Sionu, el la crama unde a fost ucisă Sița Gârbu, eu la armanul unde a fost răpus Nicolache Schina², adică de vreo doi ani nu mi se mai întâmplase până săptămâna trecută să-l întâlnesc pe Teodor^{***}, veche cunoștință moștenită, conu Rache cum i se zicea îndéobște.

L-am găsit la „Carul cu bere“, în partea din stânga a locului, singur la o masă, în fund. Sta cu ochii aproape închiși; pentru cine n-ar fi știut că la dânsul ăsta era semnul că atunci cugeta adânc, ar fi crezut că ațipise. Înaintea lui se trezea, neînțeleptă, o halbă, alături de o carte proaspătă cu filele netăietate: cel din urmă roman detectiv franțuzesc.

Îi cerui, de cum luai loc lângă dânsul, așa cum mă poftise, părerea asupra scrierilor de acest soi, azi atât de răspândite. Îl știam hârșit în meserie; îmbătrânise în slujba poliției, fiind fost mâna dreaptă a câtorva din marii prefecți de odinioară, de fandoselile și de ifosele cărora se molipsise oarecum. Deschise un ochi ca să-mi spuie: „nu le leg“. Și, după un răstimp, desfăcând pleoapele și celuilalt: „le împrumut chiar“.

Însemna din parte-i, pentru o tipăritură, cea mai grea ocară și osândă. Lega, mai scump sau mai ieftin, după cum îi prețuia cuprinsul, orice carte cumpăra și nu o împrumuta nimănui,

pentru nimic. Strânsese astfel, cam vreo două mii. În tovărășia lor și a samovarului, își petrecea, în sihăstria lui, la gura sobei, nopțile de iarnă.

Trecurăm la altele, vorbirăm de greutățile vieții, de „criză“, lucruri pe cari conu Rache le știa doar din auzite. Bogat de la naștere, fusese totdeauna mai presus de nevoi; deopotrivă înstărită soția lui, avut prin sine și mai avut prin căsătorie unicul lor fiu, inginerul petrolist, iar pe nepotică, singură de asemeni la părinți, o mai așteptau și alte moșteniri. De altminteri, cu toate că în timpul din urmă, conu Rache suferise pagube simțitoare, rămânând cu mulți bani încurcați sau necăpățuiți³, nu se plânse.

Era altceva care îl costa. Dintre vechile legături de breaslă, de sindrofie, de petrecere, bărbați și femei, cele ce mai supraviețuiseră se daseră aproape toate la fund, doborâte cari de bețeguri, cari de ruină. Singură Masinca Drânceanu rămăsese tânără, frumoasă, chiabură; deși cam de aceeași vârstă cu dânsul, ar fi putut trece drept fiica lui. Prânzise în ajun la dânsa, se înfruptase din toate noutățile, răscoliseră împreună prin atât de bogata tolbă de amintiri.

Cunoșteam slăbiciunea ce de-o jumătate de veac conu Rache avea de divină țăță. Aducea, chiar când nu prea venea, vorba despre dânsa și nu mai înceta cu laudele și cu admirarea, la care știa că mă întovărășeam în totul. Pornise dar să-mi spuie, fără să mă mai întrebe dacă n-o știam și eu, cum și era, isprava cea din urmă a ei, însurătoarea lui Valer Mamunciu, când deodată se întrerupse, apucându-mă de braț.

– Vezi, îmi zise, cu oarecare taină, femeia care a intrat acum, cu un pachet, și vine spre noi?

Femeia se opri la a doua masă de la a noastră, și se așezase, după ce răspunsese la ploconeala lui conu Rache.

– O vezi, îmi mai șopti el, în vreme ce chelnerul luând de la dânsa comanda, o ascundea de noi: să te uiți la ea bine.

Timp de peste un sfert de ceas, nu făcui altceva; nu cred să mai fi privit vreodată cu atâta stăruință și mai cercetător o femeie, ceea ce-mi fu cu puțință fără să mă sfiesc, dânsa fiind ocupată numai de ceea ce avea în pahar și pe taler. Dar cu cât o priveam mai mult, vedeam la ea mai puțin. Între două vârste, nici bătrână nici tânără, nici frumoasă nici urâtă, nici înaltă nici scundă, nici grasă nici slabă, la trăsuri potrivită și fără vreun semn anume, nu chiar la modă și nu demodată, nu avea nimic, dar nimic deosebit. Aș fi urmat să o privesc totuși dacă femeia ar fi zăbovit, îndată însă ce își isprăvi ultima bucată de crenvîrșt și sorbi fundul halbei plăți, își luă pachetul și plecă înclinând spre noi ușor, fără a zâmbi, capul.

– Ei, ai văzut-o? mă întrebă conu Rache care până atunci nu mai rostise nici un cuvânt. Asta e văduva lui Gogu Nicolau.

Gogu Nicolau?... Scotocii prin toate fundurile de sertare ale ținerii mele de minte, fără a găsi nimic legat de acest nume. Cu atât mai puțin făcea el să se înfripe cât de aburit măcar, de șters, vreun chip... Gogu Nicolau...

– Cât a stat dânsa, alături, parcă l-am văzut, în carne și oase, și pe el – la masa aia chiar se așezau când veneau împreună – da, parcă l-am văzut așa cum era: îndesat și mărunt, cu gâtul scurt și capul rotund lăsat pe ceafă, la față plin, cu nas și ochi mici, cu mustăcioara cânepie, tunsă...

Câțiva ani, cucoana Lina, așa o cheamă pe văduvă, a purtat o broșă cu fotografia lui, dar nu pe smalt; de hârtie, cu sticlă deasupra. Din ce în ce chipul a ieșit, până nu s-a mai deosebit deloc. Așa s-a întâmplat și cu amintirea lui. Afară de nevastă-sa și de mine, poate nu mai e nimeni care să i-o păstreze.

Gogu Nicolau era șef de birou, la finanțe, la contabilitate. Împlinise în '98 treizeci și nouă de ani și era însurat, fără copii, cu femeia ce fu adineaori aici; mai tânără decât el cu vreo zece. Deși nepotrivii la fire: ea liniștită, tăcută, rece, el dezghețat, vorbăreț, prietenos, sau poate tocmai de aceea, se înțelegeau

și trăiau bine împreună. Aveau și cu ce: el, în afară de leafă, cotoare de treizeci de mii de lei, ea o pereche de case în Sfinții Apostoli, case gemene, sistem vagon, una în fața celeilalte, amândouă cu totul la fel, în afară de un singur lucru: curtea celei din stânga, pe care o locuiau proprietarii îmbuca fundul celei din dreapta, închiriată unui becher bătrân pe o mie două sute de lei. Poate ce-l făcuse pe Gogu Nicolau să se însoare cu Elena Zaharescu, fuseseră acele case, la cari cred că, în felul pisicesc, ținea mai mult decât la stăpâna lor, le da tot soiul de îngrijiri, nu se ducea nici nu se întorcea fără să se oprească să le mai arunce o privire. În afară de ceasurile de slujbă – era un harnic și priceput slujbaş – nu se mișca de acasă, unde găsea totdeauna ceva de meremetisit, de văpsit, de șters, de lustruit. Duminica și sărbătorile venea la bererie cu nevastă-sa, căreia îi plăceau crenvirștii și berea, iar seara nu ieșea, se culca devreme; vara numai, când mânca în grădinița ce-și făcuse în fundul de curte rupt de la chiriaș, îi plăcea să întârzie cu țigara și cu un păhărel de poșircă, la lumina chioară a unui felinar de masă, în mirosul cotețelor și privăților de la vecini. Și tot vara, potrivindu-se obșteștei dobitocii bucureștene de a se lipsi fiecare de rostul și binele de acasă pentru a merge să se strâmtoreze, să mucegăiască ori să degere pe scump la vreo sălbăticie de munte sau de băi, Gogu Nicolau mergea să-și petreacă luna de odihnă la Bușteni.

La Bușteni dar, în cea din urmă duminică a lui iunie din '98, a plecat dimineața cu trenul de plăcere să ia o odaie cu chirie la un țăran. A găsit ce-i trebuia și a dat patruzeci de lei arvună. A luat masa la birt „la Bucegi“ unde s-a întâlnit cu Lică Ștefănescu, șef de birou la domenii, prieten de când erau amândoi copiiști și Domeniile erau în aripa dreaptă a clădirii finanțelor. S-au mai plimbat, s-au mai cinstit până la trenul de seară în care s-au suit împreună ca să se întoarcă la București. La Câmpina, Gogu Nicolau a cumpărat două ciorchine de cireși legate pe bețișoare ca să le ducă acasă. Când au ajuns în Gara

de Nord, pe înnoptate, au ieșit prin gangul din stânga, ca să ia, în dosul gării, tramvaiul roșu, de Luther, 12, să-i lase la Casa de Depuneri, de unde să meargă, tot împreună, pe jos, până acasă; erau aproape vecini: Lică sta în Apolodor. Când au ajuns la poartă, Gogu s-a răzgândit și s-a despărțit de tovarășul de drum, zicând că are de lăsat undeva o vorbă; pe urmă avea să ia tramvaiul albastru, 10, la Matache Măcelaru și să-i iasă poate lui Lică înainte; tramvaiul albastru trecea mult mai des decât cel roșu. Nu s-a întâmplat însă așa și Lică s-a întors singur. Acasă, cucoana Lina l-a așteptat pe Gogu cu ciorba de dovlecei pe mașină până târziu, dar Gogu n-a venit. și. n-a mai venit niciodată. și nu s-a mai aflat despre el nimic.

Dintre tainele ce am întâlnit în cei patruzeci și doi de ani de meserie, și sunt multe, e netăgăduit cea mai desăvârșită, cea mai adâncă. Ce a fost acea vorbă pe care a ținut să o lase, cui și unde? Toate întrebările ce s-au pus au rămas fără răspuns, toate presupunerile, neîndreptățite, toate cercetările, sterpe. O felie de oraș⁴ am luat-o sub plasă, am împănat-o cu agenți, am puricat casă cu casă, din pod până în pivniță, am descusut pe toată lumea de la mic la mare, am surchidit⁵ mișuna bărbătească și femeiască a hanurilor, cârciumilor și cafenelelor din apropierea gării, doar o răsufila ceva. Dar nimic. În cărți de alde astea – și-mi arată pe cea de pe masă – un sâmbure de cireasă e de-ajuns pentru fratele detectiv ca să descurce toată treaba, în realitate nu e însă așa. Am încercat fără folos tot ce mi-a trecut prin minte; cel dintâi, la noi, am întrebuințat câini în poliție, am dat celor mai buni copoi ai prietenilor mei vânători să miroasă o rufă purtată de cel pierit ca să-i ia urma, am fost până și la vestita ghicitoare de la Cotroceni. Ei bine, mi-a spus că-l vede cu un alt bărbat oacheș, merg împreună până la poartă. Apoi cărțile se închideau; așa cum a fost: de când, în poarta gării, Gogu Nicolau s-a despărțit de tovarășul său de drum, parcă l-a înghițit pământul sau s-a înălțat la cer. Și, la taina

aceasta, se adăogase pentru mine, mai ațâțătoare alta, aceea a nepăsării nevestei lui. Nenorocirea care a lovit-o – dacă pentru dânsa a însemnat nenorocire – a întâmpinat-o cu o seninătate aproape disprețuitoare, mergând până la nesimțire sau... știu eu ce să mai zic? – tulburată nu s-a arătat o singură clipă, o lacrimă, un suspin cât de ușor, un cât de slab semn de părere de rău măcar n-a surprins la dânsa nimeni, port cernit n-a îmbrăcat niciodată, viața ei n-a suferit nici o schimbare: în duminica următoare aceleia în care soțul ei s-a dus și n-a mai venit, am văzut-o cu ochii mei, tot la masa de colo, singură, luându-și liniștită crenviștii și berea, așa cum ai văzut-o și tu astăzi, pe când eu viața mi-o întorsesem pe dos, nu mai știam nici de casă, nici de masă, nici de odihnă, străduindu-mă să-l scot din pământ, din iarbă verde pe Gogu Nicolau și asta nu fără jertfe, de sănătate chiar; de vedeam doi vorbind mai pe șoptite bănuiam că e despre Gogu Nicolau și numele i-l auzeam fluturându-mi la urechi, noaptea mi se părea că-l zăresc trecând în tramvai, ori în trăsură, ori pe jos, furișându-se pe lângă ziduri sau uluci, în jacheta lui cu poale scurte și cu umbletul lui pripiat, noaptea îl visam și știi ce alandala sunt visele și câtă zăpăceală aduc acelora cari, ca mine, cred în ele. Slăbisem, eram neliniștit, aveam tresăreli, nu puteam să ascult cu luare-aminte nimic dacă nu era despre Gogu Nicolau, când aveam de spus ceva, o încurcam, nu găseam cuvintele, mă făcusem posac, ursuz, lucru care firește a fost băgat de seamă de toată lumea, deci și de prefect. „Ce e cu tine, Rache“, m-a întrebat în felul său glumeț, într-o zi, „mai lasă-te de Masinca, nu vezi în ce hal ai ajuns? Ori ții să-ți facem o coroană și să-i punem pe panglică: «Neuitatului nostru coleg. Funcționarii Prefecturii Poliției Capitalei»“. I-am răspuns foarte serios: „Nu e Masinca, excelentă, e Gogu Nicolau“. L-am văzut atunci că se încruntă. „Ce Gogu Nicolau, cum Gogu Nicolau... ai înnebunit Rache? vino-ți în fire!“

L-am lămurit din fir până în ață. S-a înseninat, a zâmbit. „De ce nu mi-ai spus din capul locului, «mazetă»⁶, că nu ți-ai mai fi dat atâta caznă! Din moment ce s-a constatat că nu se dase la fund pentru că ar fi săvârșit ceva necinstit – bani nu mânuia și la hârtiile ce avea de lucrat era înlăturată puțința de măsură – mai făcea să-și bată cineva capul? A pierit – pace bună!“ Și dând cu dispreț din umeri: „Un șef de birou! Tu nu știi!“ – și într-adevăr, nu știam încă până atunci – „că, în țările din apus, pier, în felul acesta, fără urmă în fiecare an, mii și mii? Sunt unii cari, sub imboldul aceleiași porniri ca la unele dobitoace, fug de la casa lor, departe, și se ascund când simt că li se apropie sfârșitul“.

Îmi porunci să curm cercetările și până în câteva zile să fiu gata de plecare. Aveam, și în anul acela, să însoțesc pe Vodă în călătorie în străinătate.

Au trecut de atunci atâția mari de ani, treizeci și doi. Estimp curiozitatea de a ști ce a fost cu Gogu Nicolau s-a stins. Să aflu, cred că nu m-ar mai interesa. Dar e alta care mi-a rămas, tot vie, și-mi va rămâne totdeauna: dacă femeia cu crenviștii și cu berea, nu știe ea ceva?

Conu Rache închise iar ochii.

„Sur les misères physiologiques le secret ne sera pas toujours gardé“.⁷

Alfred Dumaine

– A început să-mi placă să povestesc, murmură ca pentru dânsul numai. Semn de bătrânețe.

Ar fi fost, la vârsta lui, mergea pe șaptezeci și șapte de ani, al doilea după albeața strălucitoare a părului tuns scurt și a lunilor mustăți. Încolo, voinic și verde. Iar vioiciunea împede a privirii îi întinerea și mai mult fața de om sănătos și trăit bine, trandafir și netedă, precum îi fusese întreaga viață.

– În ce privește bătrânețea, glumii, s-ar cădea să cunoaștem și părerea cucoanei Masinca.

– Vezi, așa se scrie istoria. Alții; atâția, mulți, au fost cu folosul, eu 'cu ponosul. Află că între Masinca și mine n-a fost nimic și numai Dumnezeu știe cât am dorit; am întrebuințat toate mijloacele ca să ajung la aceea ce îmi părea țelul cel mai mare al vieții mele, cel din urmă, însă în zadar. I-am cerut mâna, e de atunci aproape o jumătate de veac, era după despărțenia ei de bărbatul dintâi, de Caگیu. „Rache dragă“, mi-a spus, „țin prea mult la tine ca să ți-o dau, ar fi păcat zău, mi-e milă să te las și pe tine pe drumuri și cu inima zdrobită. Poate să-ți dau altceva, altă dată...“ Și n-a fost niciodată. De aceea am și rămas prieteni, că tu știi: de la prietenie se întâmplă să se treacă la dragoste, dar după dragoste prietenie nu mai poate fi. Și fără a-și stăpâni un suspin: dacă n-a fost să fie!

Luă halba s-o ducă la gură.

– Las-o, coane Rache, să-ți aducă alta, asta e trezită.

– Cum sunt și eu și amintirile mele.

– Ei, așa cum sunt, să vrei dumneata să le scrii!

– Sunt prea multe; n-aș mai avea vreme. Câte cărți ar trebui ca să le încapă pe toate: s-au adunat atâtea în atâția mari de ani!⁸ Multe și de tot soiul, frumoase și urâte, vesele și triste, mărete și josnice, pipărate, scârboase, groaznice... zguduitoare...

– Ca aceea de la venirea împăratului Alexandru al doilea în București⁹, când vi s-a pus în vedere că, dacă se întâmplă ceva, răspundeți cu capul?

– Ți-a spus-o Daniel Zorilă; da, eram comisari amândoi, cei mai levenți și mai tineri, ne dase raionul palatului. Bietul Zorilă! cum am fost tovarăși de viață, s-ar fi putut să fim și de moarte. A fost mare hop de trecut atunci, ce dărdăieli pe noi, ce sudori, om pomeni-o! Dar, e alta întâmplarea la care m-am gândit când am zis: zguduitoare.

– Știi tu, mă întrebă după un răstimp de tăcere, la colț unde se taie Calea Moșilor cu bulevardul, pe dreapta, cum mergi spre Pache, e o cârciumă.

– Îi zicea: la Niță.

– O cârciumă veche...

– Mai veche decât mine, în tot cazul, o știu de patruzeci de ani, acum vreo douăzeci, întâmplător, i-am fost de câteva ori chiar mușteriu.

– Cârciuma asta are pe bulevard o curticică prin care se intră într-o săliță.

– ... din care dai într-o odăiță...

– ... cu o masă, scaune și o canapea de mușama...

– ... șontoroagă, desfundată, scofălcită care are și ea amintirile ei.

– Are, apăsă grav conu Rache. Și, în dosul cârciumei e un loc viran...

– ... îngust, cu două fețe, una pe bulevard, alta pe Calea Moșilor, uneori cu uluci, alteori fără și întotdeauna plin de hârtii, de gunoaie, de mortăciuni.

– Îl știi va să zică?

– Dar cum nu, păcatele mele, coane Rache, numai în acești șapte ani din urmă de câte ori am fost osândit să-l văd; nu răspunde pe Calea Moșilor în fața casei unde până primăvara asta a fost percepția noastră, a dumatile și a mea? E, dacă nu mă înșel, al epitropiei armenești.

– Păi, era mahala armenescă acolo.

– Am apucat-o. Între cireșii înfloriți, se afundau sub acoperișuri grele de țigla, vechi case cu pridvor, parcă pustii. Rar, la portite, ieșeau, sfioși, copii fără sânge în obraz, cu ochi mari și negri, sprâncenați și triști, să privească, așa cum făceam și eu, de la fereastra locuinței mătușei mele¹⁰ din capul străzii Vântului, amărâtoarea mișcare de pe podul Târgului-de-Afară¹¹. În fața cârciumii cu pricina, pe bulevard, era un fel de ruină care s-a dărâmat în urmă: hotelul Athena.

– Așa! Acum, încheie el, că suntem în deplină cunoștință a locurilor, să pășim la cele petrecute.

Mi s-a dat într-o vară, însărcinarea de a însoți pe un atotputernic ministru în drumurile ce, cam o dată pe săptămână, avea de făcut la Sinaia. Am primit-o cu oarecare sfială; se cunoștea firea artăgoasă și iute a acestui om greu de mulțumit și de împăcat. Și totuși nu fără plăcere; mi se da prilejul să-l cunosc mai de aproape și să văd de nu izbutesc să mă iau și cu dânsul bine așa cum mă luasem și cu alții de treapta lui și mai de sus, pe cari îi avusesem de dădăcit. A mers mai lesne decât nădăduisem; după întâiul drum mi-a dat mâna – la Vodă însuși ajunsesem la două degete – după al doilea, mi-a dat trăsura lui să mă ducă acasă, după al treilea, m-a oprit la masă. Dar să nu crezi că pentru a-i intra în voie și a-i fi pe plac, a trebuit să-mi dau vreo silință, să fac, ori să nu fac, ceva, într-adins sau anume. Avea groază de tutun; eu nu fumam nici înainte. Când toamna,

o dată cu acele duceri-înțarceri a încetat și rostul meu pe lângă dânsul, m-a chemat să-mi spuie să viu să-l văd cât mai des și a dat, în fața mea, poruncă să fiu primit întotdeauna. – „Mon cher, mi-a șoptit șeful lui de cabinet, un băiat tare drăguț și de viață, vous êtes pharamineux, ma parole¹², ai îmblânzit fiara”.

Avea ceva de fiară mare într-adevăr, de vier, de zimbru țeapăn și dârj, ușor de mâniat și oricând gata să se năpustească asupra vrăjmașului să-l sfășie și să-l calce în picioare. Era un om dintr-o bucată, un luptător primejdios și aprig. Să cruțe nu știa, nici să ierte: „adversus hostem aeterna auctoritas”¹³, rostea cel puțin o dată pe zi, ca și: „nu mă tem de soarta lui Barbu Catargiu!”¹⁴. Nițel să fi încercat un trims străin să se îmbătoșeze, că-i trântea, tare ca întotdeauna pe temeiul său de drept: „România nu e țară de capitulații”. Lui Vodă însuși nu se codea să-i mârâie: „Sire, iau răspunderea, toată răspunderea”, cu acel glas adânc ce, la tribună, se umfla tunător și vajnic. Înțelegei dar că dacă era prețuit de mulți și temut de toți, iubit nu putea fi de nimeni și nici nu ținea, respingând cu uriașul dispreț ce în-suflețea viu puternica sa făptură, până și prietenia.

Îți închipui că nu l-am lăsat să mă dorească, nici să mă uite. Îmi dasem seama că eram omul care îi trebuia. Curând a trecut asupra mea de fapt îndatoririle cele mai grele ale șefului său de cabinet. Noaptea când îi plăcea să lucreze în liniștea bogatei sale biblioteci, cu perdelele lăsate, îi dam ajutor; îmi dicta, adesea până la ziua albă. Fără să se mai culce, se spăla, se primenea, se îmbrăca și mergea la minister, după amiază avea Camera, Senat, consiliu, primiri și seara o lua de-a capul, uneori săptămâni în șir.

Spre iarnă, așteptându-l odată, la dânsul, mi s-a spus că mă pofteste conita în salonul cel mic.

De naștere mai moțată decât soțul ei, mai bogată, nu frumoasă, dar zveltă, mlădioasă și dreaptă, cu portul semet, avea farmecul deosebit al femeilor sterpe. O ființă de lux, făcută pentru găteală și podoaabe și despre care nu se putea spune mai

mult decât că era o cucoană mare. Demnitatea vieții sale o pusese la adăpost de bârfeli, iar de politică era cu totul străină.

Mă chemase să-mi dea niște butoni de manșetă –ăștia care îi port – în semn de recunoștință că împărtășisem greaua trudă a soțului ei și m-a întrebare dacă cred că guvernul mai stă mult? Dorea să cadă cât mai repede.

Înainte de sărbătorile Crăciunului, ministrul mi-a înmănat o hârtie cu care să trec a doua zi la casieria ministerului să în-casez trei mii de lei. Am îndoit hârtia deasupra scărilor și am rupt-o, întinzându-i înapoi partea de sus și băgând-o pe cea de jos în buzunar.

– Domnule ministru, i-am zis, să mă iertați dacă nu vă păstrez decât scăderea, dar mă socotesc destul de plătit de a lucra pe lângă Excelența Voastră. Și apoi nu sunt fără avere: cu ne-vasta împreună avem, deosebit de leafa mea, venit vreo patru-zeci de mii de lei și nu plătim chirie.

A sărit în sus.

– Cum, cu capul și cu cartea dumată, să ai patruzeci de mii de lei pe an și casă și să mucești în poliție? – Dar e curată nebulie! Trebuie să faci politică cu mine, data viitoare când viu la putere vei fi deputat sau senator. S-a hotărât!

Dar, până atunci aveau să mai fie câțiva ani, așa că mi-am văzut înainte de treabă. Vremea a trecut și primăvara următoare era pe sfârșite.

Într-o seară, ministrul a mers la un prânz de gală la legația Austriei, poate pentru întâia oară singur; soția lui era oprită să iasă; răcise. M-am dus și eu acasă devreme, dar nu m-am dez-brăcat să mă culc; deși obosit nu-mi era somn; tot alungându-l nopți și nopți, mi-l speriasem. Am luat la întâmplare o carte: *L'histoire des Treize*¹⁵ de Balzac.

Mă cufundasem în citire când, către miezul nopții, am auzit oprindu-se o trăsură la poartă și numaidecât apoi bătând cineva tare la ușă. Am ieșit și am recunoscut, în livrea lui cafenie, pe feciorul ministrului. Era la față ca varul.

– Conița, bălbâi el, vrea să vă vorbească. Uitați-vă vine!

Gătită și sulimenită, nu avea nimic schimbat. Tot așa fără grabă cum intrase, s-a așezat și a vorbit. În noaptea aceea am înțeles-o, mi-am dat seama că în amănunțita și migăloasă ei po-triveală din afară, se resfrângea, făcută și prefăcută deopotrivă, ființa sa lăuntrică; altminteri ce tărie de suflet ar fi trebuit să aibă ea, deloc mișcată, cum arăta, să poată povesti liniștită, rece, un lucru pe care eu auzindu-l, simțeam că-mi vine nebulie.

Cam cu un ceas înainte, ministrul ieșise de la legație și, ajutat de fecior, se urcase în trăsura lui, trăsura deschisă cu coșul lăsat, care plecase, la pasul cailor grei, pe strada Vienei, o luase apoi la dreapta pe Calea Victoriei și iar la dreapta pe strada Romană până acasă. Când a tras la scară, feciorul care a sărit de pe capră să-și ajute stăpânul să coboare, a scos un țipăt: ministrul nu mai era în trăsura.

Fuse, mărturisea, vina ei că-l lăsase singur. Scăpase tocmai în acea seară din vedere să mi-l dea în seamă; știam desigur... vara trecută dansa ceruse de la poliție pe cineva cât mai de în-credere, mai serios, mai bine, să-l privegheze pe soțul ei de aproape și avusese norocul ca acela să fiu eu. Și acum, în grozava împre-jurare prin care trecea, la mine alergase, în mine mai avea o slabă nădejde. Ah! să nu fi fost afurisita de politică, vechea lui racilă, ațipind stăvilită, ar fi rămas ascunsă. Lui i-ar fi trebuit odihnă, liniște, îngrijiri, nu acea atătare neconținută, acel necurmat zbu-cium. Prea întinsă, coarda vătămată trebuise să plesnească.

Astea mi le spunea franțuzește; născută, crescută și trăită până la măriți în străinătate, nu știa, ca atâtea altele din lumea ei, boabă românește. Tusea îi trunchia mereu vorba și batista cu care cerea să și-o înăbușe, o lua de la gură pătată de un roșu, ce nu putea fi numai cel de buze. Iar chipul și privirea îi trădau, aspră, o neîndurată hotărâre.

Ne aflam, răspica¹⁶ dansa, în fața unui fapt împlinit, tot ce mai rămânea era, dacă se putea, să nu fie dat în vileag și aceasta cu orice preț, chiar cu al vieții soțului său. Mă ruga să

încerc eu să-l caut și dacă, printr-o minune, s-ar întâmpla să-l găsec, viu sau mort, să-l aduc numaidecât acasă, în cea mai mare taină. Când zicea să nu se afle, înțelegea numai de cei de „sus“, altfel era chiar nevoie de doi-trei „subalterni“ zdraveni: dacă s-ar fi împotrivit cumva – știam cât era de vânjos – să nu fi pregetat a pune să-l încâlăuzeze și să-l lege. Și-mi cerea să jur că voi face întocmai.

Mă dezmeticii după ce rămăsei singur. Să nu fi fost parfulul gras și greu ce lăsase în urma ei femeia care plecase, după ce-mi luase jurământul, aș fi crezut că visasem. Nu-mi închipuisem până atunci să pot fi vreodată supus la o atât de grea încercare. Că vezi, eu mai jurasem odată, atunci când intrasem în slujbă și eram acum legat de două jurăminte potrivnice, dintre cari pe unul trebuia să-l calc. Pentru vreun altul n-ar fi fost nimic mai ușor decât să meargă dimineața la ministreasă, liniștit, să-i spuie că-și dase, cum ar fi și fost firește, osteneala în zadar și apoi, făcând pe niznaiul, să-și vadă înainte de rosturi fără a se sinchisi. Eu însă, fecior, nepot și strănepot de hagi, hagi, hagi eu-însumi – am făcut, știi, un Paște la Ierusalim – puteam oare așa ceva? Datoria mea ar fi fost să merg într-un suflet să-i aduc prefectului totul la cunoștință ca, la rândul lui, să se ducă și el, neîntârziat, la palat, să-l deștepte pe Vodă și să-i raporteze – așa era pe vremea mea, nu știu cum o mai fi acum cu boerii noi... Chibzuiala mi-a fost scurtă: a mai fi pregetat era de prisos; ca să rămân credincios unuia din jurăminte trebuia să mă dezleg de celălalt și nu aveam nici măcar putința să aleg. Am luat deci o foaie de hârtie și, stăpânindu-mi tremurul mâinii, mi-am scris demisia. După ce am iscălit-o, mi s-a risipit tulburarea, m-am simțit ușurat. Am deschis fereastra să iasă parfulul care, îndulcindu-se, se făcuse mai pătrunzător și-mi da greață. Aerul de afară era jilav și lin. Plutind agale deasupra orașului adormit, se strecura în trecere un nor.

Trebuia acum să plec în cercetare. Se putea însă, mai mare nebulie – spune – unde s-o fi apucat, un om singur, încotro?

Ei, în atare împrejurare – și conu Rache luase între două degete cartea de pe masă și o scutura – ce-ar fi făcut în locul meu detectivul cel mai năzdrăvan? S-ar fi plimbat și dânsul prin odaie până când, obosind, s-ar fi lăsat să cadă, pe un scaun; poate că n-ar fi avut chiar ca mine fierbințeală: fără să fi pirotit, în capul meu, întâmplarea ministrului se împletea, la fel de prăpăstioasă, cu cele din *l'Histoire des Treize*.

Dar deodată tresării...

– Nene, nene! auzii la fereastră. Cunoscui glasul nepotului meu Petrică, bietul Petrică Ștefu, tu nu-l știi, care a fost la Galați, la Curte; s-a prăpădit tânăr încă, săracul, de inimă. L-am ținut la mine în casă ca pe copilul meu, cât a fost în Universitate și ca să aibă și el un ban-doi, ca băieții, îi făcusem rost de un loc de subcomisar.

– Hai, nene, lasă tot și vino numaidecât!

– Dar ce e?

– Hai, îți spun eu pe drum, hai numai odată, pentru Dumnezeu! Și-mi închise geamurile pe din afară. Cum am ieșit, nu mai știu. Și am pornit-o amândoi pe Armenească, spre bulevard. Nici o birjă goală. Estimp, îmi povestea pripit, înecându-se.

Fusese la sindrofie, în Spătar, la o cucoană, Ana Melic, în casa aceea bătrânească¹⁷. Plecând de acolo însoțite o mosafiră până acasă, în Plantelor. Când s-a întors, a fost oprit la colțul bulevardului de gardistul din post care i-a raportat că, trecând cu puțin înainte, ca să nu ocolească, în Calea Moșilor, prin locul viran de care fu vorba, dase peste o matahală de om bine îmbrăcat, întins cu fața în jos, pe un maldăr de gunoi. A încercat să-l scoale, l-a zgâlțâit, dar degeaba; trebuie să fi fost pilit numărul unu. S-a dus să-l vadă și Petrică. Faptul că avea pălărie înaltă nu l-a izbit, pe atunci purta „joben“ toată lumea, toată ziua. Să-l trezească n-a izbutit nici Petrică, s-a mulțumit numai, ajutat de gardist, să-l întoarcă pe spate. I s-au tăiat atunci picioarele: latul piept al adormitului era brăzdat în veriu, peste

cămașă, de o largă lentă galbenă, iar pe frac străluceau una deasupra alteia două stele de argint.

– ... ministrul! Îngânai, apucându-mă de grilajul casei Stăncescu să nu cad. La lumina albastruie a lămpilor Iablochhoff¹⁸, mi-a spus pe urmă Petrică, parcă-mi luase pânza de pe obraz. Făcui o încordare deznădăjduită să-mi adun puterile ca să merg înainte, dar nu o găsii pe aceea de a mai rosti un cuvânt. Îți închipui groaza lui Petrică la gândul că s-ar fi putut să-mi vie și mie rău și să se vadă cu doi în cârcă.

Cu toată tinerețea lui, la zguduitoră descoperire, el nu-și pierduse capul. Întâia lui grijă fusese să nu se afle. Încheiasă pardesiul ministrului și-i ridicase gulerul și, cum văzuse că în odața de la cârciumă era întuneric, fiind, ca peste tot, bine cunoscut în partea locului – era raionul lui – mersese la cârciumar, îi suflase la ureche că unui boer îi venise rău pe locul de alături și că voia să-l aducă în odață. Treaba nu fusese tocmai ușoară, deși român voinic, deprins să se umerească¹⁹ cu buțile, „jupânul” împreună cu gardistul, alt vlăjgan cât toate zilele, cu mare caznă și după multe opinteli, izbutiseră să-l care pe boer până înăuntru și să-l culce. Cârciumarul adusese o pernă și i-o pusese sub cap, iar Petrică, lăsându-l în paza gardistului, se repezise, negăsind birjă, în goană la mine, cu frica de a nu mă găsi acasă.

Ajunsesem în sfârșit.

În odața joasă, cu lampa afumată, pe canapeaua aceea schiloadă, ministrul zăcea într-un somn greu, un fel de leșin întrerupt în răstimpuri de tresăriri și zvâcneli puternice. O spumă ușoară i se încheaga la colțul buzelor. Erau, în vecini, doctori cunoscuți mie, la colț dincolo, spițeria, dar n-aveam voie... singurul lucru ce trebuia să fac era ca, pe furiș, să-l duc acasă.

... Se trezise, se scula. Spaima mea: să-l fi apucat, Doamne ferește, o furie, ca Samson ar fi dărâmat casa pe noi. Dar nimic. Așezat acum, sta liniștit. Mă cuprinsese o milă adâncă. Cu chipul acela umilit, prost, cu trăsăturile schimbate, nu-l recunoșteam,

precum nici dânsul nu arăta să mă recunoască. Ochii în cari eram învățat să văd scăpărând fulgere se țineau acum în gol, ca fierți, falcile acelea puternice împlinite de favoriți erau căzute, largă bărbie îi tremura. Se lăsă fără împotrivire să-l ducem la o birjă căreia îi daseră drumul niște cheflii. Mă suii și eu lângă dânsul, după ce singur ridicai coșul, iar Petrică se cocoță pe capră, lângă birjar. O luarăm prin mahala, pe la Popa Rusu, pe la Popa Chițu, la Făgădău, apoi la Romană de-a lungul, drept, până la dânsul acasă. Spre altă uimire a mea, acolo, el se dete jos singur, intră și fără a ne băga de seamă, nici pe mine, nici pe feciorul care ne deschisese îndată ce auzise intrând în curte o birjă – pe atunci nu erau cauciucuri – fără a ne băga dar de seamă, ca și cum n-am fi fost, străbătu antreul cu pași țepeni și se sui pe scară la catul al doilea unde era odaia sa de culcare.

Bogata locuință avea aerul lugubru al tuturilor încăperilor mari cu plante și cu oglinzi, slab luminate. Voi să mă retrag. Dar, din pervazul ușii salonașului, de după o perdea, mă chema ministreasa.

Nedezgătită, nedessulimenită, fără un zulf clintit: aceeași. Îmi ceru să-i povestesc tot ce se întâmplase, pe larg, amănunțit, ascultând cu luare-aminte, dar nu și mișcată. Mă întrebă apoi unde era Petrică. Îl lăsasem afară, zicându-i să mă aștepte în birjă, pe stradă, mai departe. Mă puse să-l chem. Îl adusei și i-l înfățișai. Îl întrebă ce putea face pentru el. Răspunsei eu în locul lui; în fața boeroaicei, Petrică, de soiul lui dezghețat și isteț, se fâstăcise, pusese ochii în pământ și-și învărtea pălăria ca prostul. Spusei că își luase în ianuarie, licența, numai cu bile albe, și țintea să intre în magistratură, dar ar fi dorit un loc la Galați unde îi erau așezați părinții, la casa lor. Se făcea tocmai zilele acelea o mișcare.

– Vei merge dumneata, îmi zise, chiar acum dimineața la ministrul de la Justiție, și-i vei spune, din partea mea, să facă

decretul de numire al dumnealui, dar neapărat, chiar dacă locul ar fi făgăduit sau dat altuia.

Trase un sertar de unde scoase trei fișicuri și două hârtii de o mie și-l rugă pe Petrică să le primească. Să aibă de cărți și de haine mai ales. „Un magistrat“, zise, „trebuie să fie decent“. Și privindu-l în ochi, adăogă: „discret“.

Când fu să plecăm mă luă la o parte să mă previe să fiu față de soțul ei ca și cum nu s-ar fi întâmplat și n-aș fi știut nimic, pentru că nici dânsul nu avea să-și aducă nimic aminte.

Ieșind de acolo, îi spusei lui Petrică să meargă singur cu birja, eu voiam să mă întorc pe jos. Ținu să mă însoțească și făcurăm lungul drum până acasă, în Popa Rusu, în tăcere. Îmi lipsește măiestria de a reda starea mea sufletească de atunci, vălmășagul gândurilor ce mi-a viforât pustietor prin minte în acea noapte, noaptea cea mare, noaptea cea de pomină a vieții mele.

Nu m-am mai culcat. Am luat iar pe Balzac și niciodată nu m-am pătruns întru el atât de bine: nu trăisem și eu oare câteva ceasuri în plin Balzac?

Ar fi fost vrednică de pana lui, istoria din acea noapte, istorie tenebroasă și stranie. Cum putuse un om atât de greoi, de trupeș, să sară din mersul oricât de încetinit al trăsurii și încă fără ca vizitiul și feciorul să simtă, pe unde rătăcise, ce făcuse, ce i se întâmplase înainte să ajungă acolo unde fusese găsit? Și-ar fi închipuit cineva ca în omul acela arătos și falnic, din huzur croit²⁰ după un tipar de uriaș, să mocnească o așa înspăimântătoare meteahnă? De câte ori mi-aduc aminte, îmi pare că mă aflu pe o margine de prăpastie, mă înflor, amuțesc.

Am mers de dimineată la Justiție pentru numirea lui Petrică – s-a făcut îndată, bineînțeles – de acolo la poliție. Am puricat toate rapoartele, i-am întrebat pe toți dacă noaptea nu se petrecuse nimic deosebit. – Nimic. – Așteptam pe prefect, când mă pomenii cu șeful de cabinet al ministrului, dând buzna în birou la mine.

Venise să-mi aducă la cunoștință că „șefesa“ îl chemase să-i dea poruncă să ne strecoare, pe mine și pe Petrică, într-un decret de decorații care pleca la semnat. Îl trimisese apoi la primul-ministru să-i spuie că dorea să-l vadă cât mai degrabă. Primul-ministru venise numaidecât și stase cu dânsa cam o jumătate de ceas. Se ținuse apoi, adunat în pripă, un consiliu de miniștri, în care se luase hotărârea neașteptată de a pleca de la guvern. Ministrul nostru lipsise de la consiliu; fiind bolnav, trebuia să stea câteva zile în casă. Deocamdată nu primea pe nimeni.

Vestea demisiei cabinetului se împrăștiase repede în tot orașul, laolaltă cu aceea a îmbolnăvirii ministrului, fără a fi puse în legătură. Am mers după-amiază la Cameră, cu o treabă a prefectului, am mers cam în silă: avea să-și dezvolte interpellarea asupra situației guvernului poate cea mai mârșavă dintre javrele cari au ajuns oameni mari la noi și din cele mai tăvălitate, la tot prilejul, de ministrul meu. Se urcase la tribună și începuse să-și reverse balele asupra aceluia, firește, care lipsă fiind, nu se putea apăra. Nu-mi făcea rău atât să-l aud cât să-l văd, beat de înverșunarea slugii ce poate lovi nepedepsit în stăpân, cu privirea chiondorâșă și tulbure, rânjitor și zbârlit. De aceea așezat în fundul sălii, îmi sprijinisem coatele pe pupitru și, cu fruntea pe mâinile împreunate, închisese ochii, când, deodată, aprigă ca o grindină, se porni, vie, o răpăială de aplauze.

Visam, era oare cu putință?

... ministrul!...

Își luase pe banca ministerială locul lângă președintele de consiliu. Acesta încremenise. De mine ce să mai spun? – Macbeth văzând arătarea lui Banco²¹. La tribună, soitariul²² o sfeclise. Pierduse șirul, o încurca, loviturile ce voia să dea, greșind ținta, se întorceau împotriva lui însuși, stârnind haz și murmur. O întrerupere sângeroasă din partea ministrului fu hotărâtoare: stâlcit, cabotinu, cu glas înecat, sfârșea într-o balmăjeală jalnică.

În tăcerea adâncă a adunării, străbătută de fiori, ministrul se ridicase să răspundă. Părea mai înalt, mai mare. Niciodată duhul său n-a strălucit mai deplin, mai viu, niciodată cugetarea lui gravă nu s-a întrariat așa puternic, nu s-a avântat atât de sus, ca în acea cuvântare nepregătită ce cuprindea crezul și testamentul său politic, cuvântare ce avea să-i fie cea din urmă.

De felul meu, nu vorbesc, nu-mi place; s-o fac, mi se întâmplă rar, atunci însă, vorbesc numai de ce știu, prin mine, văzut și pipăit, nu din auzite, după bănuiele sau presupuneri. Ce s-a petrecut dar cu ministrul mai departe nu știu, nici mai mult. Ca de obicei, la căderile de guvern – căci asupra demisiei nu s-a revenit – am avut cu una-alta, încoa și-ncolo, alergături de-ale slujbei, așa că abia seara, pe la nouă, am putut merge, și îți închipui cu ce frică, la ministru. Casa era cufundată în întuneric, porțile închise. Plecaseră, de zor, în străinătate.

Peste puține zile, sosea de la Paris știrea că ministrul murise²³. Amănunte lipseau și nici nu s-au aflat vreodată.

Rămășițele i-au fost aduse în țară mai târziu, toamna. La strălucita paradă a înmormântării, cu a cărei orânduială și privelgere am fost însărcinat, atât de văduvă cât și de stăpânire, eu, s-a însoțit până și vremea: a fost ziua cea mai frumoasă din câte am apucat să văd, o zi mistică, sfântă. Limpezimea adâncă a văzduhului ei s-a răsfrânt pentru totdeauna în cugetul meu; cu acel trist prilej mi-a fost dat a pătrunde, în toată grozăvia lui amară, înțelesul cuvântului „deşertăciune“. Clipele de reculegere în fața acelui sicriu pecetluit au cântărit pentru mine mai greu decât toate încercările și dinainte și de pe urmă; sufletește m-am simțit schimbat atunci cu totul ca și cum printr-o vrajă să fi devenit un alt om.

Nu s-a știut până când a început slujba dacă văduva avea să fie de față. De când se întorsese, cam cu o săptămână înainte, nu primise pe nimeni: hotărârile și dorințele și le adusese la cunoștință prin scris – un scris ferm ce nu trăda slăbiciunea și

sfârșeala de care auzisem vorbindu-se; câteva persoane ce fuseseră în vagonul de dormit cu dânsa, o putuseră la sosire zări. Nu știu de ce aș fi voit să nu vie, și, atunci când l-am văzut pe Petrică – se repezise de la Galați într-un suflet și-mi fusese de cel mai mare ajutor – când l-am văzut luptând din greu să despice gloata ticsită din biserică și l-am auzit șoptind: „văduva, domnilor, faceți loc, vă rog, văduva“, am înghețat. Tot timpul însă nu mi-am luat ochii de la dânsa.

Înaintase fără grabă, pășind ușor și respingând cu o mișcare semeață a capului, perna ce i se așezase pentru ca, potrivit obiceiului, să îngenuche pe treptele catafalcului, își ridicase vâlul și rămăsese în picioare, dreaptă, cu fruntea sus. Afară de marele doliu, foarte elegant și acela, nu avea nimic schimbat, tot dichisită, tot sulimenită, răspândind departe acel amețitor parfum gras și greu. Și, atât de întepenită, în trufia vechiului său sânge de Bizanț, încât părea că, îmbalsămată, dânsa era moarta ce se prohodea între atâtea lumini și flori, și s-ar fi zis că era într-adevăr neînsuflețită, dacă mâna dreaptă în care ținea o batistă n-ar fi ridicat-o mereu, ca să o aducă nu la ochi, ci la gură, de unde o lua pătată de roșu. Și după ce roșea batista, o schimba cu alta...

În aceeași seară, pleca înapoi, în străinătate, la Cannes, unde, înainte de sfârșitul anului, se stinse și dânsa. Acolo a ținut să și odihnească de veci.

Încrederea cu care m-a cinstit în timpul vieții sale, a dăinuit și după moarte. Pe mine m-a însărcinat cu aducerea la îndeplinire a ultimelor ei voințe. Nu l-a uitat nici pe Petrică; osebit de zece mii de lei, i-a lăsat frumoasa bibliotecă de drept a soțului său. Iar mie, printre alte numeroase lucruri ale acestuia, tabloul ce-l înfățișează în mărime firească – unul din cele mai minunate ce a semnat ilustrul nostru Mîrea²⁴. Dar nu singură această măiestrită întruchipare îmi întreține mereu vie nobila amintire a marelui ministru. Numele său fanariot, cu dânsul stins, îl

găsesc tipărit foarte adesea și știu dinainte atunci că, totdeauna, trebuie să fie vorba de destoinicie, de cinste, de demnitate, de patriotism, de râvnă pentru obștescul bine și e de atâtea ori pentru mine o binefăcătoare mulțumire și mângâiere.

– Cum vezi, încheiă, după un răstimp de reculegere, soarta mea a fost să rămân tot în poliție. N-o spun cu părere de rău: dimpotrivă.

– Ți-a fost așa dragă meseria asta, coane Rache?

– Cătuși de puțin.

Să te lămuresc; tot sunt pornit pe spovedanie. Am fost, de felul meu, ascultător și cuminte. Mă purtam frumos și învățam bine; mi-am luat licența în drept la Paris. Tata, care se bucura de mare trecere la „roșii“, arvunise pentru mine întâiul loc vacant la Tribunalul de Ilfov. Întorcându-mă spre țară, la Viena am lăsat drumul de fier ca să urmez călătoria pe Dunăre. Pe vapor s-a întâmplat să fie și boerul Manolache Melissiano, fruntaș politic și „viveur“ renumit; venea de la Carlsbad. Înainte de Presburg a avut o criză de ficat groaznică. În lipsă de doctor, l-am îngrijit eu, l-am culcat, i-am pus cataplasme. Am crezut, la un moment, că se duce, până a doua zi s-a făcut însă bine. S-a bucurat mult când a aflat că sunt feciorul bunului său prieten Ruse, și-a petrecut tot timpul cu mine, și am vorbit de multe și amestecate, franțuzește și nemțește.

În săptămâna ce a urmat, conu Manolache era numit prefect al poliției Capitalei. L-a chemat numaidecât pe tata care, ca niciodată, a venit la prânz cu un ceas mai târziu. Era aci voios, aci dus pe gânduri. După ce mă lăudase, lucru mare, conu Manolache îi ceruse să mă lase pe lângă dânsul, îi eram de mare trebuință, și atât stăruise încât tata nu i se putuse împotrivi. Să fi stat să mă împotrivesc eu? De altfel, spunea tata, avea să fie ceva trecător, scurt.

Patruzeci și doi de ani. *Excusez du peu*²⁵.

S-a prăpădit apoi curând tata, lăsându-mă stăpân pe una din marile averi bucureștene ale timpului – venitul ce am mărturisit atunci ministrului nu era nici jumătate din cât se însuma într-adevăr; nu e bine să se știe cât ai. Firesc ar fi fost dar să schimb slujba, dacă țineam să fiu în slujbă și să nu trăiesc ca un fecior de bani gata, făcând cel mult politică, așa cum mi-a spus atunci ministrul, fără a ști că se face ecoul lumii întregi, a cărei nedumirire fusese sporită de faptul că după ce rămăsesem în poliție nu voiam nici să înaintez, de trei ori cedând locul unor colegi mai în etate ca, la retragere, să aibă pensie mai mare și de alte două ca să dau puțința unor numiri din afară, politice. Ce m-au făcut să nu părăsesc neprevăzuta carieră au fost, oșebit de statornicia de care am dat dovadă în toate, oarecari stăruințe de sus ades reînnoite. Curând devenisem trebuincios, cu timpul indispensabil. Mulțumită averii, am izbutit să-mi înalț breasla: am fost polițistul diplomat, om de curte și de lume, de lumea mare, de al cărei trai mi-a fost îngăduit astfel a mă împărtași.

Ani și ani. O epocă.

Îi am nostalgia și când, la vie, în singurătatea lungilor nopți, o simt că mă copleșește, chem vrăjitorul. Cu peruca retezată pe frunte drept și pe nasul corioat și gros cu ochelarii atârnați de panglica lată, îmi răsare, în frac și cipici cu fundă, Claymoor²⁶. Și-mi reînvie, aievea, o kermessă la Cotroceni, un bal la Sutzu, o *garden-party* la maresalul Filipescu, o zi de întâi mai la Butculescu, o după-amiază la curse, Șoseaua cu teii în floare în amurg. La recitirea uitatului „Carnet du High-Life“, amintirile se deapănă galeșe, înflorite, se îmbulzesc tot mai multe, când, deodată mă tulbur și cu inima strânsă, las să mi se spulbere frumosul vis. Într-o înșirare de toalete asfințite am găsit: „Madame***, robe mousseline crême, écharpe rose, chapeau Virot embaumé de roses roses...“²⁷

Ca dintr-o ghirlandă de trandafiri trandafirii, răspândindu-le mireasma, se desprinde duiosul chip al aceleia ce-și plătea larg, și fără nici un soi de compromis toate răsfățurile luxului și toate alintările, eleganțele toate. Moartea soțului său, cu care făcea o pereche ideală, i-a sunat de timpuriu, însă, retragerea. Smulgându-se din vârtejul petrecerilor, și-a desfăcut minunea de casă și s-a mutat la Paris, ca să se devoteze acolo creșterii unicului său fiu. Ceva înainte de intrarea noastră în război, s-a întors cu dânsul, care trebuia să tragă sorțul²⁸. S-a întâmplat ca pe ea nici să n-o zăresc; pe băiat însă da: o mândrețe de tânăr. L-a secerat printre cei dintâi exantematicul. Giuvaericele ei, numeroase și bogate, au luat calea Moscovei, a fost apoi desproprietărită de cele două moșii, nu s-a apărut și ce pământ i s-a mai lăsat, l-a vândut când leul abia pornise să scadă. De atunci, n-am mai știut de dânsa nimic; parcă am auzit că plecase iar în străinătate.

Acum trei ani, spre iarnă, într-o seară de burniță rece, treceam pe strada Clemenței. De după un colț de casă, sfiindu-se, o femeie ieșea, întinzând mâna.

.....
„Chapeau Virot embaumé de roses roses...”

.....
– Ce-ar fi, îmi zise, după un apăsător răstimp de tăcere, dacă am lua astă-seară masa împreună? Și unde?

– La mine.

Îi conveni. Plăti slaba socoteală, lăsând bacșiș îndoițului ei, își luă cartea și plecarăm negrăbiți, agale. Se însera greoi. Peste orașul ce vuia înăbușit, se îmbăcsea tulpure prăfăria încinsă. Trecând prin fața bisericii Zlătari, întâmplător deschisă, dar firav luminată și pustie, ținu să intrăm. Aprinse făclii, se închină la icoane, le sărută. Făcui și eu la fel, dacă n-ar fi fost decât pentru a mulțumi lui Dumnezeu că mă învrednicise să-l aud

și eu odată pe Teodor*** povestind. Și literar pe deasupra, cu oglindiri de citiri alese, lucru cu totul neașteptat. Știam că ceea ce-l făcea să fie prețuit de prieteni nu era tocmai convorbirea lui care, mai mult ieftină, îndată ce se depărta de mărunțișurile de toate zilele sau de gluma ușoară, era prea frânată și drămuțată. Iar de a rosti nume avea groază.

Era una din dovezile cuminenței șirete ce avea în sângele lui gabrovenesc de două ori strecurat prin sita Șcheiului. Afară de scrinteala cu Masinca, alta nu i se vădise și eu unul m-am îndoit și de aceea: să fi fost cu totul sinceră, ascuns cum era la fire, n-ar fi dat-o în vileag și apoi l-ar fi supus la altfel de jertfe decât trufandalele și muscalii ce pe vremuri obicinuia a-i trimite și cari ce puteau să-l coste, când, bineînțeles, îl costau ceva? Nu era mai puțin adevărat că, deși trezită de o jumătate de veac, tachineria cu „sufletul maichii” se potrivea, nu se potrivea, îi făcea totdeauna plăcere.

– Coane Rache, îl întrebai când ieșirăm în pridvorul bisericii, ai aprins și pentru Masinca o lumânare?

– Nu, pentru dânsa numai la „Cuțitul de Argint”.

– Va să zică ale Bucureștilor nu le-ai uitat?

– Ce folos, răspunse, nu fără oarecare poate sinceră melancolie, dacă au uitat ele de mine!

– Nu toate, îl îndreptai, ia privește.

Rămășiță vie a orașului de odinioară, un bătrân muscal care-și ochise vechiul mușteriu, trăsese în fața bisericii.

Tolăniți pe pernele largei trăsuri, lin purtată în trap domol, străbăturăm câteva străzi, fără a ne mai spune un cuvânt. Potrivit datinei bucureștene de a nu se întoarce cineva acasă fără a trece pe la băcănie, conu Rache opri la una cu renume de pe bulevardul Brătianu. Mă rugă să nu* cobor și eu. Zăbovi mai

* În ed. Perpessicius: să mă cobor și eu (n.ed.).

mult decât la biserică și se întoarse urmat de un pici încărcat de pachete.

– Merinde pentru la vie, coane Rache?

– Ba, pentru aici; poate să prinză bine; dacă facem noapte mare?

... cum se și întâmplă. Fu pentru ca să-mi dăruiască – mărgăritar negru fără preț și poate fără pereche din tănuitul său si-pet – încă o istorie și aceasta mulțumită unei fericite inspirații ce mi-a venit atunci și pe care nu știu cum s-o binecuvântează.

Ajunși la mine, trebuind să-mi las mosafirul singur ca să văd de masă, i-am pus înaintea o veche lădiță plină de fotografii vechi – necropolă sau morgă, între pereții căptușiți de mătase „Magenta” ai căreia odihnește ca îmbălsămată o întregă lume apusă. Când, cam peste un sfert de ceas, m-am înapoiat în salon, mi-am găsit oaspele cufundat adânc în contemplarea a trei fotografii puse una lângă alta – un brelan de dame.

Fără a-și ridica de la ele ochii, îmi ceru să-i spun cine erau.

Una, cu un aer de „Quos ego...”²⁹ pe o cartă poștală într-o largă rochie înfioată și la gât cu un șirag de boabe de chihlimbar cât prunele, era bătrâna gnenerăleasă P., tante Arethy, cum îi plăcea să i se zică.

Alta, o „Cabinet Mandy” ar fi putut sluji tot așa de bine ca Anna Csillág de reclamă unei pomade sau unui leac împotriva căderii părului. Cu gingașul ei cap întors ca să privească peste umăr, Lena Ceptureanu își arăta din spate, despletită, uimitor de bogata ei coamă, din huzur revărsată până la călcâie.

Cine era însă Domnița de bal costumată care într-o „cartă de vizită”³⁰ de la Duschek³¹, părea a vrăji, cu ochii pe jumătate închiși și zâmbind, trandafirul ce ținea în mână, nu știam nici eu, nici ai mei. Abia atunci mă gândii ce lesne mi-ar fi fost să aflui de la cocoana Anicuța L. ce fusese la același bal și dansa, în poloneză.

– Nu se știe nici măcar de unde vine, cum a ajuns fotografia asta aici? Întrebă conu Rache.

– Asta da, am cumpărat-o eu acum... nouăsprezece ani de la un ovrei bătrân care-și înșira sărăcia de marfă – calendare vechi, cărți cu haiduci, cheia viselor, epistolia căzută din cer și felurite poze – pe grilajul Palatului Sutzu.

Conu Rache tresări.

– Țin minte, urmai, fiindcă e unul din rarele lucruri netrebuincioase ce am cumpărat în viața mea, n-am uitat nici cât m-a costat: o băncuță.

– Mi-e și rușine și frică să mărturisesc cât aș fi dat eu pe ea și aș da chiar. Vezi tu, fotografiile cucoanelor de la acel bal – cel mai izbutit poate de la Sutzu – s-au pus în vânzare ale tutulora, afară de ale uneia singură care, după ce încuviințase și dansa, s-a răzgândit, a mers la Duschek, a ridicat întreg teancul alor ei cu clișeul împreună și le-a nimicit pe loc – întreg, mai puțin una ce a pierit – cum? nu s-a știut, din atelier și nu i s-a mai dat de urmă... Iată-o.

Și, cu rugă în glas și-n privire, luând fotografia și punând-o în dreptul inimii: ai să mi-o încredințezi, nu e așa, s-o reproduc?

– Ar fi o osteneală de prisos, coane Rache, ține-o ca amintire de la mine.

Uitând, în felul copiilor, să mai mulțumească, Teodor*** își luă darul și-l băgă cu grijă în despărțitura cu încheietoare a încăpătorului său portofel, iar pe acesta în buzunarul dinăuntru, dar nu în cel de la haină, de unde-l scosese, ci în acela cu nasture al jiletcei.

Aș fi ținut să adaog că fotografia ce nu mai era a mea, avea ceva ciudat. Chipul Domniței dacă te uitai la el mai îndelung pierdea din înfățișarea omenească, luând-o pe cea de pisică. Dar conu Rache închisese ochii. Și-i ținu astfel până când gongul ne vesti că eram slujiți.

Fu o masă în doi tăcută foarte. La cafea, mosafirul mă întreba dacă bănuiam la ce cugetase tot timpul. Îi răspunsei firește că la Masinca.

– E drept, recunosc, dar numai în treacăt și în legătură cu altceva. Să nu mă fi făcut dânsa să scap ieri trenul, nu te întâlneam azi, așa că atât de râvnita cât de nemainădăduita fotografie nu mai aveam prilejul s-o găsesc niciodată.

Totuși împăcarea nu e deplină. Mă va munci de acum gândul în ale cui mâini s-a aflat înainte să ajungă la ovrei. Acesta trebuie s-o fi dobândit pe nimic; se vede de pe cât a dat-o; și de curând: e cum nu poate mai bine păstrată, la întuneric, în album, între filele unei cărți sau în cutie, e neofilită, cu cartonul nepătat și teafăr la colțuri. Cine, după ce a dobândit-o pe furis, a ținut-o astfel mai bine de treizeci de ani și de ce? Să fi fost el? – A trebuit să-și aibă enigma nu numai ființa și tot ce-a fost în legătură cu dânsa, dar până și icoana ei.

Din inimă îți mulțumesc și pentru dar și pentru masă, masă ce va rămâne, cred, cea din urmă de pomină la care m-am ospătat de când sunt. Ca într-un gherghef, între ea și alte trei de odinioară, se țeș bogate, în otrăvite culori sumbre și-n aur mohorât, pe dedesubt însă și cu firul nevăzut, amintirile cele mai romantice și mai stranii din lungul meu trecut de polițist. Le-a fost dat să nu fie înmormântate și ele o dată cu mine.

„Je n'ai jamais voulu écrire rien d'imaginaire“.³²

*Restif de la Bretonne*³³

– Într-o zi, la amiază, mă pregăteam tocmai să plec de la slujbă, când mi se aduse un răvășel de la ghenerăleasa P. Mă poftea foarte stăruitor să viu numaidecât și neapărat la dânsa. Mi-am zis că de data asta n-a voit să se mai întoarcă Ivan.

Se deprinsese lumea de toată teapa ca, de câte ori se afla în încurcătură, să alerge la mine – pe câți nu i-am scăpat, și pe câte, de pagubă, de rușine, de necinste, de moarte chiar, așa cum mă vezi. Mi-am făcut biserică în cer, biserică de mușama. Cel mai ades, însă, eram înghesuit de cucoane pentru fleacuri, istorii de slugi de obicei, așa cum era întotdeauna și aceea a ghenerălesei.

Avea un bucătar rus, Ivan. Deși rus și bucătar, Ivan nu bea, dar avea alta, dintr-un nimic îi sărea țandăra și atunci lăsa tot baltă și pleca. Ghenerăleasa care, nu chiar pe nedrept, credea că bucătar ca el altul nu era, trimetea la mine să i-l aduc cu orice preț îndărăt; lucru ușor: Ivan cum se supăra, așa-i și trecea. Mănam după el un ipistat în același loc, la niște muscali d-ăia cari fac turtă dulce, îl găsea la ceai și treaba era gata. Unde mergea tot așa strună cu femeile sau cu fetele când fugeau de acasă!

Ghenerăleasa sta atunci în Eldorado, unde se înfunda strada înainte să se taie bulevardul peste casele ei, alături de intrarea grajdului lui Alexandru M., văru-său. Cum am ajuns, m-am

dus de-a dreptul la bucătărie. Mormăind o căzăcească, Ivan descânta ceva într-o tigaie. Nu pentru dânsul dar, luase cocoana Areta pana de Toledo, temuta ei pană, o știi, să scrie. L-am miruit pe Ivan cu o patacă și strecurându-mă prin sumedenia de câini și de pisici, m-am suit la stăpâna casei.

Mă aștepta cu masa pusă. Erau numai două tacâmuri, unul pentru dânsa, altul pentru mine; ghegeneralul era la Cloșani.

... ce era? Se trezise de dimineață cu Lena Ceptureanu³⁴, prietena ei de inimă, voioasă peste poate, sărind și bătând din palme. Avea să-i împărtășească un secret mare: Ferdinand al Bulgariei era amorezat nebun de dânsa! În fiecare sâmbătă trecea în România „incognito” cu un aghiotant și veneau împreună seara s-o viziteze. Prințul se pasionase de... vocea ei! Și amănuntele ce da, o făcuse pe ghegenerală să se înfioare.

Într-un salon cu lumina înăbușită, Lena singură cânta, iar Ferdinand cu însoțitorul o ascultau din încăperea vecină, lăsată în întineric. Mai mult nimic, convorbirea mărginindu-se, la venire și la plecare, când îi sărutau galant mâna, la câteva cuvinte.

Această deșănțată* istorie o pusese pe ghegenerală pe gânduri; nu era doar zi-ntăi de april. Ca Lena să fi băsnit se prea putea, i se cam întâmpla; dar, dacă era adevărat ceea ce povestise, nu credeam și eu că, primind în așa fel doi asemenea necunoscuți, biata femeie se expunea la o primejdie ce putea să fie nu numai aceea a furtului?

Ascunzându-mi tulburarea, i-am spus să fie pe pace: serios n-avea ce fi – de ale Lenei. Cugetam însă cu totul altfel.

Era vorba de doi inși, dintre cari unul trebuia să fi semănat leit cu atât de popularul la noi „Nazone” ca să treacă drept acesta. Or, în amintirea mea, răsăriseră siniștri tot doi tovarăși de rele, unul dintr-înșii având leită acea asemănare... Să fi fost unii și aceiași? Dacă da, așa cum nu m-am îndoit din capul

locului, atunci avea tot dreptul ghegenerală să tremure pentru Lena: îi mai văzusem odată la treabă. Mă aflam iarăși la grea răspântie, mai grea ca oricând, fiind de astă dată în joc nu numai viața mea dar și a altora.

– Ți-aduci aminte cu ce furie au bântuit în Apus, la sfârșitul veacului trecut și la începutul celui curgător³⁵, furturile de giuvaericele. Făcându-le cronica, tața de Jean Lorrain³⁶ n-a trebuit să adauge mai nimic din închipuire. Știi de asemeni poate că aproape toate rămâneau nedescoperite. Și aceasta nu-l lăsa să doarmă pe prietenul meu herr Alois Hartmann.

Prieten și coleg. Cu deosebirea că el era polițist născut, iar eu făcut. Era o pildă vie de cât poate înșela înfățișarea. Cine ar fi crezut că omul acesta bălan și trandafiriu, greoi și cam molâu, dar arătos și așa chipeș că, deși se cam îngroșase la trup, la cincizeci de ani ar fi putut face pe Isus Cristos la jocurile Patimei din Oberammergau³⁷, era în ciuda aerului său blajin și a nevinovăției ochilor săi de „nu-mă-uita” cu vederea scurtă, un Javert³⁸. Să-și îndrăgească într-atât meseria, ponosita noastră meserie, un al doilea n-am mai întâlnit*. Găsind astfel că slujba de încredere ce avea la Hofburg nu-i da destul de robot, și-a pus în gând să încerce a desluși el ceva măcar din taina marilor hoții de diamanticele.

Mai degrabă decât mi-aș fi închipuit, stând odată cu dânsul, așa cum obișnuiam când eram în trecere prin Viena, la „Drei Laufer” pe Kohlmarkt, mi-a spus că, mulțumită metodelor sale proprii, își atinsese țelul.

În cei doi ani din urmă, petrecuse câte o lună, când mișuna era în toi, pe Riviera, unde tâlhăriile se țineau lanț. Nu-i trebuise mai mult ca să descopere că grosul celor de seamă îl făptuia o puternic alcătuită bandă, internațională poate, dar cuibând în

* În ediția Perpessicius: *dezvoltată*. Evident, eroare (n.ed.).

* În ediția Perpessicius: *Un al doilea care să-și îndrăgească într-atât meseria...* (n.ed.).

Italia de miazăzi și care, potrivit străvechii datine a întovărășirilor de răufăcători de a-și lua un simbol și un nume, alesese stupul și întrebuița cu tâlc ascuns vorbe de ale albinăritului, pentru că asemenea unui roi de albine avea de căpetenie o femeie, căreia îi și ziceau „regina“.

Ei bine, cea mai mare dintre meștere, întâmplarea singură, și numai întâmplarea – o recunoștea el cel dintâi – îl făcuse să-i dea acelei femei de urmă.

Și, întorcându-și paharul golit cu fundul în sus, herr Hartmann mă încredința, cu un rânjete care-l schimba la față, urâtindu-l, că tot așa ca subț un pahar avea în curând să o ție; îi și întinsese cursa. L-am ascultat cu înfrigurare deoarece, la auzul unui cuvânt, îmi fulgerase prin minte o apropiere care, dacă era justă, mă băga la îndoita grijă să nu fie prinsă acea femeie, iar herr Hartmann să nu-și frângă gâtul. Dar puțină nu aveam nici pe dânsa s-o înștiințez – era de altfel moartă, da, nu aiurez, moartă – nici lui să-i pun în vedere cât de mare era în ceea ce întreprindea riscul profesional.

Către sfârșitul toamnei aceluia an, herr Hartmann a mers la Abbazia, unde a tras la o pensiune într-o villa de pe țărmul mării. Seara, după masă, a ieșit în grădină să-și fumeze țigara la aer. A fost găsit dimineața, spânzurat scurt și țepăn, cu nod marinăresc, de scândura spatelui unei bănci. La ce-au dus cercetările nu știu, dar zgomotul ce urma să se isce a fost și el repede sугrumat, cum de altfel era politic; victima fusese în slujba Curtii, Curtea cea mai sătulă de scandal.

Teodor*** își coborî glasul ca să-mi spuie că nu-l ispitise să pată și el ca herr Hartmann. Și apoi nu era burlac ca dânsul, avea soție, copil. Dacă ar fi fost lovit în ființa lor? Fusese de altfel prevenit...

– Aveam, urmă, să mă mărginesc a o pune la adăpost pe Lena și pentru aceasta era de ajuns să-i opresc pe acei mosafiri

de noapte a mai călca o dată măcar la dânsa; multe sâmbete – sâmbetele ce-i purtau – n-aveau ei să stea s-o asculte cântând; ar fi dat fără doar și poate lovitura, lăsând în urma-le un cadavru. Chibzuiala mea fu scurtă; înainte de a ne scula de la îmbelșugatul și prelungitul prânz, planul meu de lucrătură era gata. Nimic mai simplu: când să dea să intre acolo, cei doi ponți aveau să fie întâmpinați de alți doi de prea aleasă curtenie, dintre cari unul avea să înmâne celui ce semăna cu Ferdinand de Coburg o scrisoare, poftindu-l pe italienește a lua cât mai degrabă cunoștință de cuprinsul ei. Și avea să-l întrebe dacă avea nevoie de trăsura, oferindu-i-o pe a lui. Înțelegi că sceleratii n-ar mai fi încurcat* locul și te las să-ți închipui uimirea și ciuda și, după ce aveau să citească scrisoarea alcătuită din litere tăiate din „Papagallo“, uluiala și spaima lor, văzând că era în București cineva care le cunoștea o veche crimă și, din umbră dar cu mărînimie, fără să se trădeze și fără a-i trăda, îi împiedica de a săvârși alta nouă. Era un plan minunat, care nu putea în nici un caz da greș. L-am schimbat totuși a doua zi de-a-ntregul.

Socotind că nu strica s-o iscodesc puțin și pe Lena și aceasta fără întârziere – era vineri – m-am înființat devreme la Șosea, unde știam că făcea zilnic o plimbare. N-a întârziat să vie, dar împotriva obiceiului ei luase cu dânsa pe cineva – o cocoană scăpătată, una Găleasca. Am urmărit-o de la distanță în sus și în jos cu muscalul meu și când s-a oprit în dreptul bufetului să asculte *Valurile Dunării* până să se odihnească caii, am oprit și eu, m-am dat jos și am mers la dânsa.

M-a întâmpinat surâzând și cu fermecătoarea ei ochiadă. Îi părea bine că putea să-mi mulțumească de intrările la tribună ce-i trimisese de zece mai. Îi spusei că avea prilejul să mă îndatoreze și dânsa pe mine și-i cerui în acest scop o scurtă întrevedere, dar nu mai târziu de a doua zi înainte de amiază. – „Dar

* În ediția Perpessicius: *încercat* (n.ed.).

cum nu“ – și mă încredință că n-avea să doarmă toată noaptea de curiozitate.

Sâmbăta dar, la ora samsarilor și arendașilor, eram la dânsa. Mă aștepta, dar, ca un făcut, iarăși nu singură: la o masă în fața unor cărți de dat întinse, nemișcată, înlemnită, sta madam Iuli – Iuli de Berbely. O știi, una înaltă, numai pielea și osul, cu perucă galbenă și ochelari de aur, gătită sorcovă în culori tipătoare – nu se poate să n-o știi pe macabra brezae cu privire și umblet de lunatică ce stârnea hazul trecătorilor de pe Calea Victoriei de unde era nelipsită pe partea palatului.

– Nu, madam Iuli, îi spunea Lena cu însuflețire, sunt doi nu trei, numai doi.

Un zâmbet blajin învioră fața fără vârstă a Pythonissei³⁹ care cu un glas dulce de străină, slab dar limpede, rosti:

– Cărțile nu mint.

Le strânse cu o mlădioasă îndemânare, le amestecă șoptind ceva parcă și după ce le dete Lenei să le taie, din câteva mișcări hotărâte le așternu din nou. În genunchi pe un scaun cu coatele pe masă și cu bărbia în palmă, Lena aștepta.

– Cărțile dau la fel, zise madam Iuli. Și, arătând cu degetul: da, întocmai în totul, pe drum de seară, în casă, tot trei cavaleri.

Răvăși cărțile și se ridică. Mai zăbovi numai cât îi trebui ca să facă politicos și cu mine cunoștință și să-și ia rămas bun. Stăpâna casei o însoți.

Îmi împărtăși, la întoarcere, mirarea ei de cum madam Iuli care da mai bine chiar decât cărturăresele de meserie, de data asta n-o nemerise. Ori nu citise bine, ori nu se supuseseră cărțile – cărțile au toane – altfel de unde scotea acea grozavă priimejie prin care zicea că Lena ar fi trecut și trecea încă...

Biata madam Iuli, și eu care găcind-o acolo o bănuisem că ar fi poate o codiță!⁴⁰

– ... și mai ales, urmă Lena, cum aveau să fie pe drum de seară trei cavaleri, când nu erau decât doi.

– Dar cum, doi sunt va să zică? întrebai eu.

– Firește, doi, da, recunoscui Lena.

Puteam dar s-o cos cu ață albă.

– Ei bine, mă înfipsei eu de-a dreptul, din pricina lor mă aflui eu aici.

Frumoșii ochi albaștri ai Lenei rămaseră sticliți de uimire.

Fuse, o lămurii, înștiințată poliția că un foarte înalt personaj străin – cine nu se știa sau poate nu voise să mi se spuie – venea într-ascuns seara la dânsa și căzuse pe mine beleaua să veghez asupra lui cât mai de aproape, dar totodată fără a fi simțit. De aceea venisem s-o rog să-mi înlesnească ea să duc la bun sfârșit această gingașă și plicticoasă însărcinare.

– E de necrezut, zise ea, cum le aflați la poliție.

Și, ai ghicit poate, mi-a trăsniț prin cap să mă ascund în canatul ușei după perdele, cât va ține tainica vizită. Dacă Lena ar fi refuzat? De cum o rugai, Lena încuviință fără codire și făcând mare haz.

– Ai să-l cunoști numaidecât cine e...

Voi să mă reție și ea la masă, dar cu toată părerea de rău nu putui primi: mă așteptau la „Leul și cârnatul“ Mielușică și baronul Flaimuc.

.....
.....

Peste toată această pâclă roșie se lasă grea o perdea neagră. Dacă mai sunt pe lume, ce s-au făcut ea și el, nu știu și nu se va afla, cred, niciodată. Sunt lucruri ticluite să rămână pentru totdeauna – de veci – subț pecetea tainei.

ANEXE

SOBORUL ȚATELOR

I

„... Ave, mundana laetitia.“

Cântec bachic din veacul al XIV-lea

„Doamnei Masinca Drânceanu,
cele mai bune dintre prietene dacă n-ar fi singura“. Mul-
țumit de această închinare ce-o așternusem pe un exemplar din
„Craii de Curtea-Veche“, am adăugat la modestul meu plocon
literar, o cutie de bonboane și un buchet de trandafiri și m-am
înființat, pe seară, în strada Sfinții-Voevozi.

Mi-era sincer dor de cucoana Masinca. N-o mai văzusem
de mult. Plecase, anul trecut, din București înainte să mă întorc
eu, toamna, și, ca niciodată, își prelungise șederea pe Riviera
până în anul acesta, 1929, la sfârșitul lui mai.

Dar, la poartă, când să intru, mă oprii deodată și mă trăsei
la o parte. În curte, cucoana Masinca nu mai isprăvea să se să-
rute cu una din cucoanele mari de la noi, o cucoană foarte
mare. Și, fără să mă bage de seamă, ținându-se strâns de braț
și de mâini, ieșiră împreună până în stradă, unde un elegant
landaulet aștepta pe înalta mosafiră.

Împărtășeam (mirarea) obșteasca mirare (de ce) ce (stârnis-
e) deșteptase întotdeauna strânsa legătură dintre aceste două ființe

din lumi (cu totul) deosebite, cu viață îndepărtată una de alta, nedumerirea asupra temeiului ascuns în virtutea căruia dăinuia (de o jumăta – nedesm – călduroasă), fără să se răcească, de o jumătate de veac. (Eram, la rândul meu, de un mai bine – aproape – de un sfert, (destul de) un credincios și încercat – și încercat – și încercat prieten al cuconiței Masinca Drânceanu așa că încurajat mai ales și de călduroasa drăgălașa ei primire, găsii o destul de fericită.) Eram, la rândul meu, și eu, aproape de un sfert, un credincios și încercat prieten al cucoanei Masinca, și (primirea) drăgălașia primirii ce-mi făcuse mă încurajă (să-i strecor ceva despre acea, în treacăt, despre acea mirare) să (o întreb) încerc, în treacăt, sub forma admirației, să o descos nițel.

II

„... Ave, mundana laetitia“.

Cântec bachic din veacul al XIV-lea

„Doamnei Masinca Drânceanu, celei mai bune dintre prietene, dacă n-ar fi singură“. Mulțumit de această închinare ce-o așternusem cu reculegere (în fruntea unui) pe un exemplar din „Craii de Curtea-Veche“, am adăogat la modestul meu plocon literar o cutie de bonboane și (un buchet de trandafiri) câteva flori și m-am înființat, pe seară, în strada Sfinții-Voevozi.

Mi-era sincer dor de cucoana Masinca. N-o mai văzusem de mult. Plecase, anul trecut, din București, înainte să mă întorc eu toamna și, ca niciodată, își prelungea șederea pe Riviera până anul acesta, 1929, la sfârșitul lui mai.

(Nu avui nevoie să mai sun; ușa din față era deschisă.)

(Când să intru) Dar, la poartă, când să intru mă oprii deodată și mă trasei înapoi. În curte, cucoana Masinca nu mai isprăvea să se sărute cu una din cucoanele mari de la noi, o cucoană foarte mare. Și fără să mă bage de seamă, ținându-se

strâns de brațe și de mâini, (coborâra în curt[e]) ieșiră (în stradă) tot vorbind și râzând, până în stradă unde (aștepta un elegant înalt) un elegant landaulet aștepta pe înalta mosafiră.

Era (nu numai pentru mine), după cum fusese întotdeauna, pentru (o lume întreagă) toți, și pentru mine (mirare și nedumerire cui se – la ce se datora) această ciudată legătură între două ființe din lumi (străine-depărtate) străine una de alta și nedumerire (la ce, de cui se putea datora. Eram, la rândul meu, și eu, (vechi de) destul de vechi și de încercat prieten cu cucoana Masinca Drânceanu ca să mă codesc de a (o întreba, fără înconjur dacă așa în treacăt, încurajat de drăgălașa ei primire, care era).

III

„Doamnei Masinca Drânceanu, cea mai bună dintre prietene dacă n-ar fi singură“. Mulțumit de această închinare ce așternusem, cu toată sinceritatea pe un exemplar din „Craii de Curtea-Veche“, am adăogat la modestul meu plocon literar, o cutie de bonboane și câteva flori și m-am îndreptat în birjă spre Parcul Filipesco ca să i le depun la picioare, în noua sa locuință.

Mi-era sincer dor de cucoana Masinca. N-o mai văzusem de mult. Plecase anul trecut din București, înainte să mă întorc eu toamna și, ca niciodată, își prelungea șederea pe Riviera până în anul de față, 1929, la sfârșitul lui mai.

NEGRU ȘI AUR

Salon al iadului

Ca la noi la nimeni...*

De trei zile muncit de aspre gânduri, Mihnea nu-și mai găsea astâmpăr. Simțea dureri săgetătoare, parcă s-ar fi sfâșiat ceva în el; noaptea abia ațipea, și îndată tresălta din somn de zvâcnelile nebune ale inimei; ziua cădea în toropeală, cu cerbice înțepenită, rupt la încheieturi. Căci vechile-i răni abia închise, otrăvite din nou de mahnire, se porniseră iar să coacă și să sângere. Ce e drept, pe față tot nu i se putea citi nimic, dar numai el știa ce patimi, și ce griji îi înverșunau chinurile cuibând ca un maldăr de năpârci (înveninate) neadormite în cugetul lui. Ceasuri întregi rămânea ca împietrit sub stăpânirea aceleiași primejdioase ispite, până în amurg când ieșea, cutreiera (orașul) în goana cailor orașul ce mișuna de răsfățul verei, și repede se întorcea acasă, mai dârj, și mai întunecat. Părăsind de astă dată amețitoarea culă a stemelor, el se închisese în necercetatul salon de alături, ca să-și rumege mai bine veninul.

Sumbru și acesta, larg, înalt, și pe-atât de gol, pe cât era (cula de încărcată) paraclisul de îmbulzit, necăptușit de piei și de catifele, fără flori, fără perdele, și fără policandre, salonul

Domniței Mara avea o înfățișare falnică și ciudată. Părea turnat în aur, în smoală și în sgură. Între lucii lame de lac chinezesc negru, acoperind de-a-ntregul pereții, se încleștau uriașe oglinzi legate-n bogate cunune de aur mohorât, și una dintre ele, alunecând pe nevăzute rotițe, astupa ca un oblon lata foaie de cleștar dintr-o bucată a singurei ferestre. De asemenea de lac, tavanul avea drept podoabă, o bogată brână poleită, închipuind o împletitură (măiestrită) stufoasă de rută și de spini, care (împreună cu) ca și întreaga încăpere, se oglindea răsturnată în sticloasa pardoseală de lemn fumuriu unde tremurau ape negre, și se topeau snopi de aur. În fund, pe căminul de marmură neagră, păzit de negri corbi de smalt, purtând în plisc semnul biruinței, strălucea bustul de bronz al Domniței Mara.

(De mult nu se strecurase rază de soare în acel cernit locaș, nici nu licurise lumină de noapte, nici nu pătrunsese pas sau ochi străin. Acolo domnea tăcerea și întunerecul ca într-un mormânt pustiu. Dar, într-adins, tocmai acolo, alesese Mihnea loc de întâlnire cu dușmanii săi de moarte.)

De mult nu se strecurase rază de soare în acel cernit locaș, nici nu licurise lumină de noapte, nici nu pătrunsese pas sau ochi străin. Salonul Domniței Mara (salonul negru și aur) era pe alt tărâm – la pragul lui sfârșea lumea – și nenorocire aceleia care ar fi cutezat să i-l păsească fără de învoirea (mândrului stăpân) stăpânului; ar fi fost (îngropat) înghițit de viu pentru totdeauna ca de peșterele (minunate) fermecate din povestea comorilor. Acolo*.

* După cum a remarcat Perpessiciu și după cum la rândul nostru am verificat, alineatul reprezintă fuziunea a două redactări succesive. Pe aceeași pagină, pe două coloane apar respectivele cupluri de păsări cu plante:

păuni garoafe
fasani zambile
pasărea-paradisului trandafiri
cocoștârci nuferi
papagali ananași
lebede crini

Ananași a fost ridicat, ulterior, pe linia *pasărea-paradisului* (n.ed.).

* (șters) Ca la neoameni... (n.ed.).

Despuiat (în pielea goală) după baie, el își vărsase peste tot trupul un spirt de garoafă albă, foarte tare, (ce) care se zvânta repede, răcorindu-l de-l apucase (tremurul) dărdăiala, și înconjurându-l într-un nor ghețos, îmbătător de dulce. Se știe că nimic nu e mai bun aducător aminte ca mirosul; niciodată pe calea văzului, sau pe a auzului, nu se pot chema din trecut icoane așa de mișcătoare, de duioase și de pline de fermec ca acele înviate de o cât de slabă aromă, de o undă cât de ușoară de parfum. Garoafa albă era floarea Domniței Smaranda, pentru ea la miazăzi, într-un colț de rai se secerau nemeți de flori zăpezii, ale căror miresme stoarse și pecetluite între gingași pereți de cleștar-filaliu, slujeau să îmbălsămeze tot ce înconjură, sau putea atinge sălbatica ei frumusețe Și atât de trainică rămăsese, după atâția ani, legătura între aristocratica mireasmă și amintirea (fermecătoare) încântătoare a moartei, încât odată nu destupa Mihnea neprețuita sticlă, ce robea limpedele spirt (verzui) gălbui, fără a nu încerca puterea ascunsă a vrajei. În seara aceea chiar, intrând în culă, unde pogora noaptea, i se năzări că mișcă perdelele din fund și că o vede trecând bălaie, în veșminte negre, prin umbră. Dar iute se dezmetici; era învățat cu această nălucire; ea îi stăpânea și viața și visele, precum odinioară, îi făcuse din vis viață, și din viață un vis.

– Casa cu stafii, șopti el – stafie, umbră scumpă, singura mea *mângăiere*.

Îl lua cu frig... Dase el să se îmbrace din nou cu hainele de ieșit în târg „între oameni“, dar îi fusese silă – baia, prelungită ca de obicei din cale afară, îl obosise mult – și, pe urmă, jidovia portului modern, prea umil, și sărăcăcios, nu s-ar fi potrivit de fel cu măreția locașului domnesc. Îi trebuia tot ceva straniu și funebru, ceva pompos și croit din plin, împănșat, și cu falduri bogate ca de baldachin eraldic sau de catafalc prințesc. Și nu stete mult la îndoială: găsise...

Pe umeri își aruncă o lungă mantă de catifea neagră, cu groase găitane îmbinate din ghiuluri de fir, și scump îmblănită cu vidră de mare, revărsată din huzur la grumaz, piept și mâneci; încălță conduri ascuțiți de piele de sobol căptușită cu puf mărunt (ca și) la fel cu mânușile negre ce-și trăsesese în mâini – și-și înfășură capul într-un înalt turban de mătase neagră, în care înfipsese deasupra frunții un surguci de mărgăritare negre, cu negre pene de cocostârc. Astfel, când (intrând în) trecând pragul posomorâtului salon (al Marei) Mihnea trase după el ușa, (acolo) totul era acolo numai aur și negru; negru și aur.

De abia putu înainta (câtiva) un pas, că(t) se și opri fără voie, atât de orb era întunericul. (Închise și ochii.) Pe nesimțite, îi amorțeau simțurile, (nemaiddându-și seama) pierzând cunoștința de noțiunile ce alcătuiesc întâia temelie a judecății omenești; de dreapta și de stânga, de greu și de ușor, de aproape și de departe... Nu mai știa acum nici dacă ochii-i sunt deschiși sau închiși. Rămase astfel într-adins; pentru încercare, și cu cât sta, se pierdea mai mult, părându-i la sfârșit că e atârnat în nemiscare în haos. – „Tenebrel“, ce nume frumos, și ce pedeapsă înflorătoare, (ar fi) pentru aceia, mai ales, cari iubesc așa de mult petrecerea, (viața), lumea, (lumina), ziua, veselia. Să-i ridici pe neștiute, când dorm, și să-i închizi într-o încăpăre cu desăvârșire lipsită de lumină, unde să-i zidești de vii, ca în balerca de Amontillado (a lui E. Poë) – dar nu înainte să le fi umplut temnița-mormânt cu de-ale mâncării, (ca să) spre a le prelunge(ști)i încă și mai mult chinurile, înainte ca nebuni, ori tâmpiți de beznă, să piară încârligați de foame. Ei! Să-i poată îngropa el de vii pe Baldovinești, în boltele surpate de la Comana! Ah! Baldovineștii, pentru el nici (chinul acesta) pedeapsa aceasta n-ar fi fost de ajuns, nu!

Urnindu-se din loc, și băjbăind prin întunecime, Mihnea atinse, cu vârful degetelor desmănușate ceva (lustruit) alunecos, rece, fără a ști cu adevărat ce e, lemn lăcuit sau oglindă? Apoi,

înaîntând de-a lungul peretelui pe care apăsa la fiecare pas cu mâinile, ajunse de împinse la o parte oblonul (de oglindă). Deschise și geamul, răsuflă lung aerul (proaspăt) înviorător, și se răzîmă de pervaz. După o veșnicie parcă renăștea ieșind din iad, la (aer) viață, la lumină. Prin minte îi viforau stoluri de închipuiri cobitoare, dar uimit de frumusețea nopții, i se păru (că) o clipă că îl iartă gândurile și se cufundă în priveliștea lumii din afară.

Era o noapte de sfârșit de iunie (zaharisită de-floarea-mi-reasma teiului pe sfârșite; zaharisită de teiul pe ducă) caldă, și îmbăcsită de păclă, una din acele nopți fără lună (și prea înstelate – cu stelele muiate în beteală de argint) pe care nesănătoasa boare de miazăzi le catifelează și le înăbușe lin (făcând să clocotească în inimile omenești aprige porniri!). Peste pustietatea grădinilor amorțite apăsa ceva amenințător, și ca de pe alt(ă) (lume) târâm, din necunoscut se apropiu gemete surde, ce-nfiorau văzduhul de neliniște. Din când în când, învâpăind de dăre scânteietoare, cerești prăpăstii, cădeau stele, și departe fulgera-n zări.

– Frumoasă noapte, murmură încet Mihnea, frumoasă și primejdioasă, mai ales primejdioasă. Boarea de Lybia e rea sfetnică: ea atâță simțurile, încinde sângele și împrăstie friguri rele. Suflarea ei fierbinte ofilește holdele și stârnește din smâncuri roiuri de țăntari veninoși, ale căror mușcături sunt mai de temut ca beția... Astea sunt (în asemenea) nopțile când clocotesc patimile aprigi, [când] se siluiește, (se-njunghie), se ucide... Dar aci se opri; zburlit de neplăcute vedenii...

Și se încruntă. Pe aripi puternice, împotriva voinței lui, amintirea îl purta acum înapoi, departe. Dar atât de straniu îi era trecutul, (atât de) așa de spăimântător de înnegurat, că uneori, cu toată tăria lui de stâncă, cu to(a)t(ă) (siguranța) temeul stăpânirii pe sine, i se făcu teamă. De s-ar afla?!... Adesea lumea, cu gând să se arate iscusită, zâmbește cu neîncredere

compătimitoare, la citirea celor mai nevinovate scornituri ale scriitorilor, zicând cu un fel de milă șireată: „astea sunt snoave, basme, asemenea istorii se petrec numai în cărți, nu și între oameni“. Și cu toate astea (câți) mulți dintre necredincioși, dacă ar scotoci prin sertarele (secrete ale) amintirilor lor, (n-)ar găsi de povestit lucruri și mai neauzite, și (câți la câte un curmeziș neplăcut de pe poteca vieții) câți dintre ei, încolțiți de împrejurări, n-au luat parte chiar ca privitori, de nu ca făptuitori, la vreuna din dramele obscure și (secrete) ascunse, ce zilnic se petrec, și pretutindeni. E drept că unii – cei tari – coboară cu misterul lor în mormânt; alții – cei slabi – îl spovedesc în bolboroseli pe patul morții; dar și de unii și de alții, într-un târziu, ce se mai știe? Căci timpul

ISNOAVE VECHI

La [Livedea cu nuci] Vișoara

Depart de drăgălașul cuib din bulevardul Coltzei, foarte departe, pierdută la o margine a orașului în (taina) păragina unei stufoase grădini cu ramuri îngârbovite se ridica până mai deunăzi o bătrână casă boerească.

Câmpenească ca înfățișare (și păraginită), cu obloanele vecinic închise, puțin câte puțin, ea se afunda sub apăsătura iederei lucii care o cuprinsese din toate părțile, încolăcindu-se pe stâlpii bondoci ai cerdacului, revărsându-se, val negru, pe treptele ciuntite ale scărilor, perdeluind în falduri bogate înaltul acoperiș de țigla. Grădina, ce părea și mai adâncă de întunecoasă-i desime, crescuse sălbatică, în neștire. Verdeata puternică, pe care mâna omului nu mai stetea să o înfrâneze, cotropise curtea și potecile neumblate, și înăbușise clădirile pustii. Porțile greoaie și mucedale împrejmuirii se înțepeniseră în broaștele și în țâțânile ruginite, căci – afară poate de vreo slugă lăsată de pază, și nevăzută nici aceea – în toată curtea boerească nu locuia nimeni.

Jur-împrejurul ei își scuturase aripele uitarea și tăcerea. La adăpost de îmbulzeala drumului mare, ce trecea departe de ea, și numai bună de zugrăvit cu labirintul ei de ulițe înguste și de fundături întortocheate, mai toate cu trepte, fără caldarâm, și totdeauna scăldate în umbră umedă, mahalaua azi desființată

a (Livezei cu nuci) Vișoarei, așezată mai mult afară decât în oraș, de care o despărțea un lung lanț de maidane, era aproape necunoscută de bucureșteni. Puteai hoinări ceasuri întregi, în sus și în jos, fără a întâlni tipenie de om. Crăcile arborilor înfrățite pe deasupra ulițelor le acoperea pe alocuri ca niște bolte pururi însuflețite, și toamna, singur vântul împrăstia nămeții poleiți de frunze (poleite-aurii) moarte. (Și peste tot buruienime îndrăzneată, și pretutindenii liniște și singurătate.)

Privită din vale, de departe, de la crucea lui Mogoș, vechea mahala pe deal, aducea* mai mult cu o întinsă grădină spânzurată în felul italianesc peste niște dărâmături de cetățuie. Înșirați sus, unul lângă altul, nouă plopî gemeni, la tulpinele cărora se despleteau în ciucuri lăptoși, sălcii plângătoare, și se înfoiau tufe pe jumătate dezrădăcinate și lăstari răsuciți în zdrențe de hămei învolburat și de viță sălbătecită, făceau să pară și mai înaltă colina, a cărei clină tăiată rotund se îmbrăca într-un zid de cărămidă netencuită, întărit cu zdrenele propteale, și ros de apa ce-i picura din toate încheieturile. Ici, colo, din ierburile acățate zvâcneau șopârle cenușii, și prin crăpăturile leproase gușteri verzi sorbeau cu lăcomie câte o rază de soare furișată prin (desul frunziș) frunzișul des. Demult se ridicaseră acolo curți (boerești cuprinzând mahalaua întreagă) mari, întărite, dar cândva arseseră de rămăseseră numai (beciurile adânci peste cari – peste boltele cărora) beciuri adânci boltite peste cari, la începutul veacului trecut, se duraseră (alte case) altele mai sărace și locul de prisos (din vale) dimprejur se împărțise în embatic la oamenii (curții) de casă. De atunci nu se mai clădise nimic, mahalaua prea îndepărtată de orașul cel nou se pustiise ca de ciumă, și azi, după ce (lucrări mari, grele, au dărâmat) s-a dărâmat cu încetul, tăiat și netezit această încăpățânată rămășiță a

* V. Perpessiciu: „O copie anterioară, lăsând să se bănuiască vreo pagină lipsă, sau cel puțin câteva rânduri, începe astfel: *Oamenii, aducea mai mult cu o întinsă grădină spânzurată în felul italianesc*” etc., etc. (n.ed.).

unor timpi (trecuți) apuși, din tot ce fusese n-a mai rămas decât biserica, în vale: o minunată bisericuță cu turlele înzorzonate, toată încondeiată ca o ceașcă, cu ferestrele și ușile înflorate pe margini cu ramuri verzui de finic, printre cari flutură căpșoare întraripate de heruvimi trandafirii și se giugulesc granguri albaștri. (Altădată) Dar și acum, primăvara, în pacea dulceagă a sfînțitului, când după înviorătoarele răpăieli de ploaie, mi-reasma liliacului, amestecată cu aburii țăranei jilave îmbia la aromeală și visare, stoluri de păsărele se îngână(au) în frunzișul sclipitor, și văzduhul se (arginta) mai argintează duios de (limpedea) chemare a clopotelor.

Serile erau și mai blânde. Sub nucii (negri) verzi șerpuiiau unde balsamice și (aromele dulci ale tufișelor) mierea fluidă a tufișelor albe și purpurii se îngreuna și mai îmbătătoare, peste singurătatea grădinilor. Cu cât pogora noaptea, acestea păreau mai depărtate de lumea de azi, fermecul lor mai puternic, taina mai adâncă. Luna (cernându-și) scuturându-și beteala, însuflețea (arbori) copaci și ruine de o viață de basm, ce se înfiripa din amăgitoarea hârjoneală a luminilor argintii cu umbrele albastre. Iar adierea vântului deștepta în ramurile înflorate, șoapte și plânsori.

Dar, pe vreme rea, în nopțile turburi, când norii măturau vârfurile chinuite de furtună ale plopilor uriași, grădinile se prefăceau într-un adevărat iad. Numeroase păsări de noapte sălășluite prin scorburii și spărturi se chemau cu țipete (ascuțite ce sfâșiau) sfâșietoare ce covârșeau urletul arborilor deznădăjduți. Atunci mahalagii din Sfântul Mina, de dincolo de maidane, aprindeau lumânările de Paști și se închinau cu spaimă. Chiar altmintreli, pe senin noaptea, Livedea cu nuci era ocolită de mărginași ca un loc afurisit, și pe seama ei se scorniseră câte istorii mai câte. Nici copiii, cari de focul nucilor săreau, când ies stelele, zidul cimitirului, nu mai cutezau să se apropie (de casă) de când unii mai îndrăzneți strecurându-se pe înserat în

grădină, printr-o porțiță lăturalnică ce atârna, smulsă dintr-o țâțână, (și lăsată așa de demult) văzuseră ieșind la o fereastră deschisă pe neașteptate, un fel de arăpoaică, de brezae neagră cu pene în cap, ținând în mână o oglindă strălucitoare. (Mai că nu înghețaseră.) Încremeniseră pe loc, (dar toți zăcuseră de friguri pe coaste) și unul de spaimă dase în galbenare. Demult, casa boerească fusese botezată Casa cu stafii și (cine – cui) dacă cineva s-ar fi dat în vorbă, despre ea și a cui este, cu babele din împrejurimi i s-ar fi răspuns încet, parcă cu teamă: „a Măgurenilor“*.

(Și cât sunt ele de guralive – Dar mai mult n-ar fi putut afla. De când murise cocoana mare, de nouă ani, boerul al tânăr plecase înăuntru și nu se mai auzise de el. Poate tot printre boeri să se fi știut ceva. Aceștia erau însă și mai puțin în măsură de a vorbi: nimeni nu-l cunoscuse, nici nu-l văzuse măcar, vreodată. Pesemne că și lui, cel din urmă din neamul)

* Notă laterală: „Măgurenii (1656–1907)“ (n.ed.).

TEXTE RĂZLEȚE*

Când bătrână, de-un veac aproape, trec pe lângă câte un copac bătrân *de la noi*, și aud cum la bătaia vântului îi sună frunzișul, mă simt pios mișcată, pentru că și în mine (atunci) se deșteaptă atunci suflete adormite de mult, cari nu pot uita.

Îmi sunt dragi toți copacii bătrâni, e între ei și (noi) mine o înrudire tainică și o duioasă asemănare. Tot ca ei sunt și eu legată prin rădăcini adânci de pământul acestei țări, în care odihnesc *ai mei* (de unde am ieșit), și care cuprinde tot trecutul nostru, cu toate dorurile și amintirile.

MARA II

(Era)... arbori bătrâni falnici ca niște voievozi, în frunzișul cărora plângeau parcă suflete mărețe.

Cuiburile lor (corbii de la Comana) mai vechi, decât cele mai bătrâne mănăstiri ale țării.

... culmile plopilor albi se înfiorau de ape de argint...

... pământul acopere ce mi-a fost drag.

... Are să se mire poate cititorul că tot plimbându-l prin grădinile mahalalei pustii, povestea l-a purtat înapoi, în trecut,

* Pregătitoare, de asemenea, pentru un prim roman (*n.ed.*).

atâta vreme. Dar altfel multe din câte urmează ar fi rămas fără înțeles și apoi, înlăntuirea celor petrecute e aci prea strânsă ca să i se poată scoate vreun inel. Orice neam vestit poate fi privit ca unul din acei arbori cu care-i plăcea să se asemene bătrâna Mara. Rădăcinile lui se pierd departe sub pământ, în întuneric, dară la lumină, crește însă tulpina puternică purtând falnica-i cunună de ramuri cu podoaba lor. De aceea cronicarul a (găsit) crezut nimerit să înfățișeze copacul măgurenesc întreg, înainte de a arăta cum i se scuturară veștejite, foile cele din urmă.

(... În lumea (celor fără grija zilei de mâine) îmbuibată și răsfățată de bunătăți și de deșertăciuni, a celor fără grija zilei de mâine, dospesc descreierări primejdioase)*.

(... Mara fusese țiitoarea lui Mihnea al IV-lea, și nu fusese dorință care să nu-i fie împlinită, nici volnicie și călcare de lege trecută cu vederea... nici volnicie să nu-i fie trecută cu vederea).

... Popa Ciomag, popă buclucaș și zurbagiu, care pentru o nimica toată își da arama pe față, și poalele peste cap. În vreme de alegeri ridica cete de dalhauci mărginași, îi aprindea cu băutura, îi asmuțea cu vorba, îi îmbărbăta cu fapta, și în fruntea lor era spaima mahalalelor... Celălalt era Iancu Mitan, zis Măsgă.

GEORGES III

... arată cu bastonul de catifea albastră spre zare, unde la lumina flăcărilor ce mistuie o cetate, sburdă cavaleri negri...

MIHNEA IV

Era îmbrăcată... într-o rochie de atlas luciu, de un cenușiu de mărgăritar, ale cărui ape de argint înghețau sub rețeaua

* Cu același creion albastru cu care a fost șters acest alineat, deasupra: *employé Remember* (conform ed. Perpessiciu) (*n.ed.*).

măruntă de „Chantilly“ neagră, ce-o împăenjina în întregime, presărând-o cu șerpuite mănunchiuri de feregi. Gâtul îi era acoperit până sub bărbie de un guler înalt de horboră (albă încrețită), creată și înfoiată, așa de subțire că de departe părea o spumă ușoară și albă, ce nu s-ar putea pipăi. Ea purta pieptănătura înaltă, de la sfârșitul veacului al XVI-lea, și din scufa neagră ce înainta ascuțită spre frunte, prinsă cu ace de smarand, îi atârna pe spate un vâl lung negru, la fel cu țesătura de pe rochie. Dar cum ținea un picior peste cellalt, pe o pernă mare de catifea roșie, ochiul celui ingenuchiat putea (vedea) întrezări ciorapul verde, și pantofii de mătase albă cu catarâmi de diamante, și cu tocurile purpurii.

SMARANDA II

... când, copil de casă, îmbrăcat de sus până jos în catifea sta-cojie, jucaseră, în fața împăratului cel bătrân, danțul spaniolesc. . .

MATHIEU II

... copii de casă, gătiți ca niște păpuși în atlas alb, spumând de horbote și de panglici, scutari arătoși ce-l urmau călări în veșminte de scarlat, provodnici înzorțonați, în haine de catifea (verde) sinilie, purtând încălțăminte (roșie) conabie, și tichii rotunde cu pene de struț. Aceștia alergau pe jos înaintea rădvanului lui (purpuriu) ghiurghiuliu cu roți poleite, tras de șase telegari, învârtind lungi toiage de abanos cu măciulii suflate cu aur, și strigând (lumii) să se dea lumea la o parte că trece un (boer) domn mare. (Mai erau vânători cenușii, aprozi gălbui, afară de mulțimea de ciohodari. Mai ținea vânători cenușii, aprozi. Mai ținea vânători în mintene cenușii, aprozi în halate gălbui.) Dar mai ținea și vânători în mintene cenușii și aprozi în halate (gălbui) galbene deși pentru slujba casei și a mesei erau (o altă mulțime) alți ciohodari, mulțime, îmbrăcați toți la fel, în postav albastru cu găitane de fir de argint.

(În*) păreții cerniți, ca prin niște ferestre, se deschideau (vederi) priveliști peste o lume de călai și de mucenici, de patimi și de suferințe. În cadre stufoase de aur și de argint, atârinate foarte jos, pe funduri de veninoasă verdeată, înfloreau muiate în trandafiri și în crini, minunate trupuri goale, zvârcolindu-se și sângerând sub lovituri cumplite. Erau înfățișate acolo cele mai păgâne chinuri ale cărnii siluite (de înverșunarea călailor, cele mai îngrozitoare zile ale prigonirilor vechilor creștini) între fulgerări de purpuri (și de catifele) pe spija platoșelor, între albastre scânteieri de săbii smulte, și salturi sălbatice de cavale (nechezânde) cu coamele în vânt. Sutași romani răzimați în suliiți, amestecați laolaltă cu turci, cu capetele învaluite în (turbane) cealmale, priveau cu (ochi crunți aspri) asprime cruda agonie a fecioarelor răstignite și a (efebilor) copilandrilor săgetați, sub sumbra goană a norilor, (peste) deasupra chiparoș(i) [lor] negri. Și la pâlăiala voioasă a flăcărilor din cămin, toate ființele acelea, zugrăvite cu măiestrie în zilele cele mai împodobite ale decăderii școalei italienești înviau parcă aveau, de o viață stranie și zguduitoare.

sub bolta înaltă de unde atârnavă în jurul unei candelă uriașă nouăzeci și opt altele mai mici, ca un roi de albine de argint împresurând o matcă de aur.

dacă în iubire pierise putința, dorința supraviețuia umilă, izbucnind adesea aprigă ca o furtună.

... În acea noapte lăcrămată (unduiă în văzduh muiată în beteală de argint) pe cerul limpede (și lăcrămat părea un covor de mătase albastră pe care se) norii mărunți păreau grămezi de mărgăritar risipite pe un covor de mătase albastră.

* Pasajul șters, de-a curmezișul scris: *employé* (n.ed.).

Numai privirea lor era o mângâiere...

Zeul își aprindea rugul în care ardea parcă tot sângele, toate purpurele și toți trandafirii veacurilor.

Cercuind vârtej aria pădurii, (stolul uriaș) uriașul stol negru se ridică în slavă, fâlfâi câteva clipe nehotărât, ca o singură ființă cu mii de aripi, apoi se cufundă deodată, topindu-se în purpura sângerândă a zării*.

– Amurgul stemelor, murmură Ana.

Trase singură perdelele și învâluî lampa. Pogora repede peste văi o negură deasă. Acum trenul sorbind depărtarea, (era sorbit) se sorbea de întunec. Și mohorâta călătoare (nemișcată) stând împietrită, cu ochii țințiți în gol, în strâmta chilioară semăna în hainele ei (moarte) negre o moartă îmbalsămată de veacuri și de uitare sub lumina înăbușită a unei candelă, într-un mormânt. Astfel (Ana M.) cu inima pustie, cu gândul pustiu Ana M. luă calea străinătății...

(București 1906)

(Berlin 1907)

(Roma 1912)

Timpul Mixandrelor... (sub Păuna)**.

în largi trâmbe înflorite ce (se ocoleau) șerpuiau (fără sfârșit) pretutindeni ocolindu-se, (împletindu-se, cercuind) mărginind tufișurile de trandafiri și boltele de iasomie, împletindu-se tot mai multe, mai numeroase, fără sfârșit, legănate de vântul ce le purta mireasma departe până (peste) în mahalalele Bucureștilor.

* Desenul a două pajere cu cruce în plisc – una dintre ele, săgetată (n. – M.C.).

** Vezi și pasajul despre caimăcămeasa Păuna, din *Craii de Curtea-Veche* (n.ed.).

Ușoara și mlădioasă *Nella* trecu pragul. Cu umerii și brațele goale – turnată într-o rochie nerămzie cusută în fluturi de argint, (ca o spumă) și strâns lipită pe sâni și pe coapse – așa cum era, cu fața ei palidă și cu părul ei arămiu, *Nella* ar fi ispitit în acea noapte chiar pe sfinții pustnici din Tebaida. După ea, țopăind când din labele dinainte, când din cele dindărăt, când din toate, intră un urs alb, care se răsfăța și se gudura ca un câine. În fața lui Michnea, amândoi (pată de cerneală – n. Ș.C.) se oprirea: femeia înclinându-se zămbitoare cu mâna (pe) la inimă, ursul îngenunchiând sfios și plin de umilință. Așa că în salonul (pată de tuș – *idem*) oglindiți din toate părțile, sultanul negru, cu domnița verde și cu ursul alb, întrupau în strania lumină o închipuire de basm, într-un feeric decor de veche serbare venețiană. Scuturându-și pielea de fiară, se desprinsă din ea, un băiat tânăr care semăna cu femeia ca două picături de apă – același păr roșu, aceeași ochi sprincenați, iar chipul și mai palid, *Nella*.

... pretutindeni, adie cu vântul, se așterne cu ploaia, *unduire* în razele de soare și de lună, se ogîndă în privirile sastisite ale locuitorilor nepăsători, lipsiți de avânt și de pornire, se trădează în mișcări, în vorbă, se leagănă în trăgănarea vechilor cântece de mahala, în amețala dulceagă și resemnată a valsurilor lui Ioanovici. Cine nu i-a prins deosebitul farmec nu a înțeles București(i). Ei (aceste tristeți) îi sunt închinete aceste rânduri...

Căci dacă după treizeci de ani (*ou plus*) de hălăduire în București uneori mi se întâmplă încă să mă rătăcesc prin uliți sau chiar mahalale întregi necunoscute, sunt și altele unde știu și pietrele caldarâmului și crăcile copacilor și scândurile ulucilor, unde cunosc casă cu casă, le știu toată cronica acelor ce i-au sălășuit timp de o jumătate de veac. Le-am văzut luminate de sărbătoare, precum am văzut fâlfâindu-le la porți steaguri albe sau negre: copii crescuți sub ochii mei și pieriți înainte de vreme, bătrâni uitați de vreme sub ochii cărora m-am înălțat

eu – beteală, flori, zâmbete, lacrimi – un vălmășag nebun de iubiri, de uri, de uitări, de înșelăciune, de amăgiri – una peste alta, totdeauna mai multă jale decât bucurie și peste tot atâta minciună, zadarnică și deșartă ticăloșie omenească, că uneori câte un nimic aducându-mi aminte de unele, scap din vedere că ale lumii sunt toate, îmi uit de ale mele, și cad pe gânduri și-mi vine să zic cu cântecul: „arză-l focul București“.*

FRAGMENTARIUM

Fragment informe et incomplet...

(Iată cum era sc(i)s să sfârșească)

(Se vedea închis în balamuc)

Cugetul lui era curat și limpede ca diamantul...

(face planul să fugă în țările de la răsărit la păgâni unde nebunii sunt priviți ca sfinți... Acolo cine i-ar înțelege graiul și destăinuirile? ...)

... Iată cum era scris să sfârșească coborâtorul regilor păgâni, vânători de zimbri, asupritori de noroade. Iată deșertăciunea atâtor veacuri de patimi și de luptă!

(Voir le fragment A... *Să uite.*)

Dar cum, pentru ce să suferă el, să se umilească? Și se simți iarăși înecat de acel năpraznic talaz de trufie ce îi fierbea (în sânge) ca o vâltoare în sânge, căci se răzvră(tiseră)teau pentru cea din urmă oară *toate (acele) sufletele acelea adormite demult, ce, ele, nu puteau uita*. Atunci i se făcu roșu înaintea ochilor (și duse mâna la hanger) și căută să se napustească asupra cuiva, să răpuie... Duse (mâna deci) repede mâna la hanger, (și dete

* Vezi și *Ardă-I focul București*, o „localisație“ de P. Gusti, „care se va da la grădina «Stavri» vineri, 14 iulie, în beneficiul d-nei Caterina Dimancea“ (*Democrația*, joi, 13.7.1889) (n. – M.C.).

Text cu caracter memorialistic, dar care ar fi putut fi folosit și literar, fără a mai aparține primei perioade – valsul lui Ioanovici trimite mai degrabă la *Craii de Curtea-Vechi* (n.ed.).

să-l zmulgă, din teacă) dar nu-l putu zmulge decât pe jumătate căci se opri, uimit de o ciudată priveliște. Jur împrejur, în zare, (pădurile se prefăcuseră într-o cetate) închizându-l, pădurile se prefăcuseră într-o cetate (uriasă, năpraznică) năpraznică cu ziduri (năpraznice, uriașe), cu ziduri până la cer pe (cari rătăceau) creasta căroră rătăceau nebune stafii despletite... Dar și asta nu ținu decât o clipă căci deodată (se făcu) înaintea ochilor și în mintea lui se făcu (întuneric) noapte, și nu mai înțelese și nu mai văzu nimic.

CIORNĂ LA UN PASAJ DIN *CRAII DE CURTEA-VECHE*

(Mai) (După părinții mei și în același rând venea mama Sia, care îi dădăcise și pe ei ca pe mine, stăpâna de fapt a casei și omul de încredere și de nădejde al ei, în toată puterea cuvântului. Mama era o pă[pușă].)

(Curtea năpădită de mușetel și de nalbă și grădina care (mergea spre) se așternea spre gârla veche ce curgea prin spatele ei erau prea mari pentru mine. Curtea năpădită de mușetel și de nalbă și grădina prin care)

(Mă aduc singur răsfățat.)

(Eram un copil bun și cuminte.) B.B.B.

Eram un copil bun și cuminte, (prea cuminte chiar pentru un copil).

(Copilul atât de răsfățat era bun și cuminte. Cu cât. Eram bun și cuminte.)

Cu toate acestea, copilul atât de răsfățat era (cuminte și) bun și cuminte. (Era un mic visător, mu^{*}). (Ușoara melancolie proprie firilor prea simțitoare (II) sfioase (învăluia) era înnăscută acestui mic visător (I) Vorbesc ca despre altul, pentru că îmi vine oarecum greu să cred că eu (el) acel (de pe urmă – mai

* Indescifrabil (*n.ed.*).

apoi eram) acel copil(ul) dulce, cu ochi mari de culoarea viorelei de atunci, eram tot eu. Ici.

(Dar copilul atât de răsfățat era (tare blând) bun și cuminte, (vorbe) tare cuminte. (Vorbesc) De el vorbesc ca de altul, îmi vine greu să cred că eram copilul, pe care)

Dar copilul atât de răsfățat era (bun) bun și cuminte. Vorbesc de el ca de altul (îmi pare că nu eram tot eu ci alt) îmi vine greu să cred că acea drăgălașă și dulce ființă mică, eram chiar eu. Și totuși (sufletul meu e unul din acele ce n-au suferit) îmi semăna atât (așa schimbare).

(Dar copilul atât de răsfățat era bun și cuminte. Vorbesc de el ca de altul, îmi vine greu să cred că acea drăgălașă și dulce ființă mică, eram chiar eu, deși [mic de mic] era un mare visător, de acea ușoară melancolie, proprie firilor [simt sfioase și] prea simțitoare și sfioase.)

(Dar pe cât era de răsfățat, pe atât copilul era de bun și de cuminte. Vorbesc de el ca de altul, îmi vine greu să cred că acea drăgălașă și dulce ființă plăpândă, mică, eram chiar eu, deși pe atunci eram un mare visător, acea ușoară melancolie proprie firilor prea simțitoare și sfioase, așa de simțitoare că mângâierile însăși îl făceau să sufere și mulțumirea și plăcerea, pe acelea care avea mai târziu să afle din cărți că din râurarea însăși a voluptății răsare ceva amar care sugrumă chiar din mireasma florilor.)

Dar pe cât era de răsfățat pe atât copilul era de bun și de cuminte. M-am deprins să vorbesc de(spre) el ca de(spre) un altul, îmi vine greu să cred că acea drăgălașă și dulce ființă mică eram chiar eu. Și totuși (eu – și nu altul – eram – putea fi – micul visător de pe atunci eram) în ea nu trăia de pe atunci visătorul de azi, (însă cufund împăenj) sufletul (meu era, a fost întotdeauna împăenjinat de) nu de totdeauna l-a împăenjinat acea ușoară melancolie proprie firilor prea simțitoare și sfioase (pentru cari) așa de simțitoare că însăși (mângâierea le face să sufere și) plăcerea și mângâierile le fac să sufere? (Mulți ani mai târziu). Și

am zâmbit citind mai târziu că din însăși izvorârea voluptății răsare ceva amar care (ne) înăbușe chiar din mireasma florilor.

Am avut de altfel neplăcerea să constat culpabila slăbiciune ce ai de tot ce poartă stigmatele declasării, de tot ce e tarat, ratat, epavă și nu îți aș găsi scuză nici dacă îmi ai spune că e numai pentru a face studii <de moravuri>, a lua schițe, fiindcă ar însemna atunci să plătești o marfă mult prea vilă afară din cale scump.

Bohema, cea mai veninoasă dintre ciupercile răsărite pe băligarul romantismului, ignobila, odioasa Bohemă ucide, și nu numai la figurat. <Și dumneata, care cunoști>

Și dumneata, care cunoști așa bine Istoria, <știi> nu se poate să nu știi că pentru a realiza și a se realiza cineva, marele meșteșug consistă în a trăi valid și mult. Să îl fi secerat și pe Talleyrand teroarea, cine ar mai fi pomenit după dânsul de fostul episcop de Autun? Ca să aștepti norocul, trebuie să ai timp: sunt oameni cărora le vine târziu, foarte târziu, rezervându-le însă satisfacții cum, până în ajun chiar, nici nu <îndrăzniseră să spe> le trecuse prin gând să spere. Cardinalul Fleury ia puterea la șaptezeci și trei de ani și o ține douăzeci și șapte, Thiers ajunge cap de stat la șaptezeci și patru, Hohenlohe cancelar la șaptezeci și cinci. <Dar nu spuneai singur> Și singur spunea mai deunăzi că maturarea talentului și a geniului e de obicei laborioasă, lentă, citai pe Cervantes dând la lumină întâia parte a capului său de operă la cincizeci și șapte de ani, pe Goethe lucrând la a doua din al său la optzeci trecuți.

<Dar chiar dacă, prin excepție, fizicește rezisti>

Nu

Adânc, ca într-o vrajă, adormite par toate. În mijlocul lacului visează insula cu sălcii despletite; nu tremură o frunză, nu i se clinteste ierbii nici un fir.

Și, în donjonul plin de taină, ițind priviri viclene, zâmbesc domnițelor boeri cu barbă lungă, purtând pe calpacele înalte mândrele pene ale surguciucurilor.

1904

ÎN LIMBA FRANCEZĂ

Abandonnées depuis des siècles sur les collines cachées, gisent des Cours désertes. Là, règne le silence et la mousse enveloppe et cerne dans un vert manteau la maçonnerie (les murailles) croûlante(s) et les troncs arrachés.

Et ornant la terrasse de ses lourdes grappes, la vigne devenue sauvage s'enroule sur les colonnes avec le noir lierre qui tresse dans les gouttières une luisante couronne aux ruines oubliées.

Profondément comme par un sortilège paraissent-elles endormies. Sur le lac rêve l'île aux saules échevelées; pas une feuille ne tremble, pas un brin d'herbe ne bouge.

Et dans le donjon mystérieux, dardant des regards rusé, sourient aux princesses des boyards à longue barbe portant sur le haut bonnet des aigrettes aux fières plumes.

1904

Părăsite de veacuri pe dealurile ascunse, se aștern Curțile pustii. Domnește asupra lor tăcerea, iar mușchiul învăluie și împresoară într-un veșmânt verde zidăria (zidurile) surpată și trunchiurile dezrădăcinate.

Și, împodobind terasa cu ciorchinii săi grei, vița, devenită sălbatică, se înfășoară pe stâlpi împreună cu neagra iederă, care împletește pe streășini, pentru ruinele uitate, o lucitoare cunună.

ARTICOLE.
STUDII HERALDICE.
ÎNSEMNAȚII.
NOTE DE LECTURĂ

O ÎNSCRIERE BIZARĂ

Acum când informația apărută în gazetele liberale, că principele George-Valentin Bibescu s-a înscris în Partidul Liberal-Național, se confirmă, multă lume, care la început nu voise a-i da crezare, socotește că are dreptul să se întrebe cu toată uimirea cu care se întâmpină faptele cu desăvârșire neașteptate, ce cauze au putut determina pe tânărul prinț să săvârșească această bizară acțiune.

Se știe că distinsul neofit – în persoana căruia Partidul Liberal face o achiziție de care nu-l putem decât felicita – e fiul răposatului¹ George Bibescu, deci nepot de fiu al principelui domnitor George Bibescu, acela care a fost răsturnat de pe tronul Valahiei de răzvrătirea de la 1848.

Este păcat că în lipsa altcuiva, nici unul din urmașii lor – și ei ar fi mai în măsură, având la îndemână actele și corespondența de familie – nu se gândește a face cunoscute publicului, figurile și activitatea celor patru fii, azi dispăruți, ai lui Vodă-Bibescu, activitate bogată și variată, figuri simpatice și interesante prin însușirile lor rare și alese, ce i-au făcut să se

¹ În ziarul corectat de autor [Biblioteca Națională a României (B.N.R.), St. G. CXIX/2–20]: răposatului *principe*. Pe un alt exemplar, care a stat la dispoziția criticului Perpessicius, tot autorul a făcut respectiva eliminare.

distingă cu strălucire în cele mai înalte² cercuri ale societății apusene în cari au jucat un rol foarte însemnat, unde au contractat legături de rudenie ilustre și au lăsat o neștersă amintire.

Felul cum Grigore Brâncoveanu, fiul cel mare al Domnitorului, și frații săi George, Nicolae și Alexandru Bibescu au reprezentat țara noastră în străinătate le-a făcut onoare și a ridicat prestigiul numelui de român.

Astfel, principele George, părintele noului înscris în Partidul Liberal, deopotrivă dedat la meșteșugul armelor și al condeului³, a cucerit, treaptă cu treaptă, gradul lui de ofițer superior pe câmpul de onoare în Africa, Mexico și în Franța la 1870, și a dat literelor franceze opere ce i-au hărăzit cinstea de a fi ales membru al Institutului Franței. În 1864 el refuză diploma mare⁴ de naturalizare ce-i conferea guvernul francez; în 1878 era candidat la tronul Bulgariei, propus și susținut de unele Puteri, și, poate, fără o gravă îmbolnăvire a fiului său George-Valentin, ce l-a silit să părăsească în grabă Rusia, renunțând la audiența⁵ ce-i acorda Țarul la Tsarskoe-Selo, am fi avut azi o dinastie română peste Dunăre.

În 1877, cu toată atitudinea binevoitoare a domnitorului Carol, Ion Brătianu îl împiedecă a lua parte la războiul pentru neatârănare. Respingându-i-se spada ofițerului, el puse în serviciul patriei pana de scriitor. *Istoria unei fruntarii* în care arăta situația inferioară și nesigură ce ne crea⁶ tratatul din Berlin, refuzând Statului Român punctele strategice cele mai

² Corectură a autorului, pe exemplarul de la *B.N.R.*: în cele mai *mari* cercuri. Era, evident, o greșeală de culegere.

³ În exemplarul de la *B.N.R.*: *ca* și al condeului. Am urmat versiunea Perpersicius.

⁴ *Marea diplomă*, în ziar: corectura autorului.

⁵ Idem, *audiențele*.

⁶ La Perpersicius: *cerea*. Probabil, eroare de tipar. Redăm versiunea din ziar.

indispensabile pentru siguranța teritoriului, a fost tot de așa mare actualitate atunci, ca și deunăzi, în timpul conflictului româno-bulgar, și va fi încă atâta vreme cât chestia rectificării graniței dobrogene nu va fi definitiv închisă.

Patriotismul și pietatea filială au fost cele două trăsuri fundamentale sufletești ale principelui Iorgu Bibescu. Acea înaltă pietate i-a inspirat lucrarea sa de căpetenie *Domnia lui Bibescu* și l-a făcut ca până în ajunul morții să-și ia pana de polemist ager și leal, pentru a răspunde cu dovezi și cu teme, de câte ori memoria părintelui său era atinsă în marea și multiplă operă național-liberală de falsificare a istoriei României moderne.

Amurgul acestei vieți nobile și cavalerești, fără umbră de pată, a fost greu întristat de înscrierea în Partidul Liberal a nepoților săi, principii C. Brâncoveanu și Emanoil Bibescu.

Iată ce scria din București, la 9 mai 1901, directorului ziarului *Le Gaulois*, după ce răsturna de pe pedestal pe idolul Ion Brătianu, căruia îi contesta cu argumente puternice calitatea de „om de Stat”, ridicând împotriva-i acuzațiile ce-i aducea fratele acestuia, Dumitru Brătianu, și chiar propriile mărturisiri din regretabila ședință a Camerei de la 26 martie 1884.

„Iată omul, scrie el, în partidul căruia dl. Romain (redactor la *Le Gaulois*) pare că se bucură văzând că intră prințul Brâncoveanu și prințul Em. Bibescu, afirmând că acești tineri se grupează în jurul d-lui Ionel Brătianu, fiul «marelui om de Stat», și, poate, viitor șef al Partidului Liberal.

N-am avut personal a face cu dl. Brătianu-fiul decât o dată, în ziua când a crezut că poate să reînvieze nepedepsit împotriva tatălui meu, principele Bibescu, lașele calomnii plătite de insurecții de la 1848 și mai ales de Ion Brătianu-tatăl. Familia Ubicini, unul dintre calomniatorii de căpetenie, se bucură încă și azi de o pensie de 500 de franci pe lună, votată sub ministerul lui Brătianu, și după viile stăruinți ale acestuia și ale lui Rosetti. Răspunsei tânărului care se încerca în calomnie că *mintă cu*

nerușinare și cu știință. Răspunsul său e vrednic de posteritate. Dl. Ionel Brătianu declară că era *mândru* că e insultat – insultat, nu: pedepsit, da – în compania Ubicinilor, Elias Regnault, Ion Ghica, Billecocq, adică a *tuturor aceloră cari revărsaseră injuria și minciuna asupra lui Bibescu și a domniei sale* și pe cari, de atunci, documentele celui de al... volum al meu asupra acestei domnii a lui Bibescu i-au ținut la stâlpul infamiei cu această însemnare în spate: «Calomniatori»⁶.

Și mai departe: „Brâncoveanu, Bibescu, gravitând spre Partidul Liberal-Național, născut din răzvrătirea de la 1848 în ziua încercării de asasinat contra lui Bibescu, răzvrătire căreia nebulnia îi fu nașă și anarhia⁷, călăuză? ... Nu-mi pot închipui una ca asta!

Brâncoveanu, Bibescu, uniți într-un același ideal cu moștenitorii politici, executori testamentari ai oamenilor cari au răspândit contra domnitorilor noștri români, mai cu seamă contra bunicului lor, principele Bibescu, cele mai urâte calomnii? – Nu-mi pot închipui una ca asta!

Brâncoveanu, Bibescu, gravitând spre dl. Ionel Brătianu, care a încercat să continue contra lui Bibescu legenda creată de ascendenții săi? – Nu-mi pot închipui una ca asta!

Și pentru ce? fiindcă i-a plăcut tânărului meu nepot Em. Bibescu să se înscrie în clubul liberal? Și celuiilalt nepot al meu Brâncoveanu să-și zică democrat? Tinerimea nouă nu ar ști ea oare să fie liberală și democrată în marele și nobilul sens al cuvântului, fără să se înregistreze și să poarte *livrea* casei cu numărul 48?

Trebuia, pentru ca să se întâmple astfel, ca acești tineri să nu cunoască istoria lor, să nu fie crescuți în cultul bunicului lor, căruia îi datorează ceea ce sunt; în respectul numelui ce-l poartă, în iubirea unui trecut glorios pe care ei trebuie să viseze

a-l îmbogăți, atât în amintirea bunicului, cât și din datoria către ei înșiși și din devotament către Patrie.

... Repet, nu-mi pot închipui pe Brâncoveanu și pe Bibescu înconjurând pe dl. Ionel, fiul răposatului Ion Brătianu, de la 1848, și făcându-i escortă. Dacă asta totuși s-ar întâmpla, dacă am admite posibilitatea de a trebui să asistăm la o asemenea priveliște, asta n-ar fi o revoluție, dar o faptă ce ar face să tresară de durere cenușa strămoșilor în mormântul⁸ lor de piatră⁹.

Scrise cu puțin înainte să închidă ochii de veci, aceste rânduri grave în cari palpită tot resentimentul lui împotriva celor ce au alungat pe părintele său de pe scaunul țării urmărindu-l și în mormânt cu calomnia, chiar prin urmașii lor, aceste rânduri constituiesc testamentul politic al principelui George Bibescu.

Prin înscrierea sa în Partidul Liberal, principele George-Valentin nu crede că reneagă memoria părintelui său și că o pângărește pe aceea a bunicului său așezându-se alături de calomniatorii acestuia?

Principele George-Valentin Bibescu „îmbrăcând livrea casei cu numărul 48“, mergând să sporească ceata principilor din garda de corp a d-lui Ionel? – Nu, fără îndoială, marele senior¹⁰ care a fost principele George Bibescu nu și-ar fi putut închipui una ca asta înainte de a închide ochii. De atunci sunt numai unsprezece ani.

Am lăsat faptele să vorbească, realitatea, fără aprecieri, fără comentarii. Ne-ar fi fost mai plăcut să amintim figura răposatului prinț Iorgu Bibescu, cu un prilej mai frumos, în legătură cu vreo acțiune mai demnă de memoria lui, decât această înscriere, căreia nu-i găsim calificativ destul de potrivit, și care, pentru o anumită lume, aceea cu păreri luminate și conștiente, e subiectul unei foarte îndreptățite nedumeriri.

⁸ Conform textului Perpessicius. În ziarul de la *B.N.R.*: *mormintele*.

⁹ Alineatul în cursive, în exemplarul văzut de Perpessicius.

¹⁰ În exemplarul de la *B.N.R.*: *senior de spadă și de literă*.

⁷ Sintagma *anarhia* fusese omisă la culegerea tipografică.

Mărturisim că ne vine mai greu a-l felicita decât a-l plânge. De vreme ce însă ne aflăm în fața unui fapt împlinit, nu ne rămâne decât să-i urăm princiului neofit, o activitate rodnică în cercul de studii P.L.N. Va face pelerinajul la mormântul lui Ion Brătianu. Florica va fi pentru el o Canossa, e drept, dar o Canossa plină de încântări și de fermec¹¹, unde va uita trecutul cu care a înțeles să rupă. Îl sfătuim să întoarcă portretul părintelui său cu fața la perete.

I-a fost scris, se vede, șefului Partidului Liberal să aibă toate satisfacțiile. Trebuie să fie sătul și să nu-i mai facă plăcere cele ce-i mai vin, oricari ar fi. Împrejurările ce au fost totdeauna de partea lui, i-au dat acestui răsfățat al soartei și de data asta, dreptate.

Și privind cu ce fericită tranșă se încheie vechiul proces al lui 1848, proces fără cruțare din amândouă părțile, dl. Ionel Brătianu trebuie să fi zâmbit cu ironie.

BULLETIN POUR L'EXTÉRIEUR

Le Journal de Roumanie paraissant principalement dans le but d'informer le public étranger sur notre pays, consacra dans ses colonnes la première place à un bulletin de la situation intérieure générale.

Conçu synthétiquement, rédigé dans un esprit objectif et impartial, ce bulletin servira d'auxiliaire pour comprendre et repérer les nouvelles isolées des agences télégraphiques et d'aide-mémoire pour l'étude de l'oeuvre complexe que la Roumanie doit entreprendre pour consolider la réalisation de son idéal national et pour trouver une solution urgente à la grande crise économique qu'elle est forcée de traverser.

Nos principales sources d'information en dehors des données officielles seront la presse et l'opinion publique qui s'influencent réciproquement et se confondent. Autant que la presse roumaine dans sa majorité, l'opinion publique du pays a droit à l'estime du monde civilisé, car c'est à elle qu'est due, en premier lieu, plus qu'à tout autre facteur, l'intervention de la Roumanie en faveur des Alliés, ainsi que dernièrement l'échec de la propagande bolchévique.

En donnant ces preuves de générosité et de sagesse on doit lui reconnaître aussi le droit de se faire entendre par ceux dont elle a si noblement embrassé la cause. Nous nous en faisons l'écho.

¹¹ Corectura autorului probabil pe ambele exemplare. În textul publicat: *farmec*.

Les questions des territoires en litige du Banat, de la ligne de démarcation en Transylvanie et de la crise alimentaire forment l'objet des préoccupations de toutes les classes sociales en y déterminant un courant grandissant de mécontentement, qu'il vaut mieux avouer que taire.

Si, dit-on généralement, à l'instar de l'Espagne, en tergiversant, la Roumanie s'était confinée dans la neutralité jusqu'au bout et qu'elle eût épargné le sang de ses fils et augmenté à l'excès sa fortune, lorsque la guerre une fois terminée dans les mêmes circonstances – en supposant que sans la Roumanie les événements eussent suivi le même cours – les pays roumains, se détachant des empires russes et austro-hongrois en désagrégation, auraient proclamé solennellement leur réunion à la mère-patrie, riche, prospère, plus en mesure de leur porter secours, qui, et au nom de quel principe, aurait pu les empêcher?

En s'exposant à un désastre – car proportionnellement nul des Alliés n'a été plus éprouvé par les rigueurs de la guerre – non seulement la Roumanie n'obtient rien de plus que ce qu'elle eût pu obtenir sans aucun sacrifice, mais encore on lui conteste des droits reconnus, on l'oblige à regarder au delà d'une ligne de démarcation le massacre des roumains de Transylvanie à l'aide desquels il lui est défendu d'accourir et aux yeux desquels son prestige est menacé de diminuer.

Un radiotélégramme de Lyon qui affirme que la Roumanie ne manque plus de rien et que les Alliés ne devront plus ravitailler que la Serbie a soulevé en Roumanie une vive indignation. Que les Alliés sachent, il leur est facile de le constater, que la crise alimentaire devient de jour en jour plus aiguë, que dans la Dobroudja règne la famine, que de la surfaceensemencée en temps normal pas un tiers même n'a été labouré l'automne passé et que si l'envoi des semences retarde, les semailles de printemps deviendront impossibles.

À ceux qui ont osé prétendre que les concessions faites à la Roumanie par les traités sont surégatoires, la presse roumaine a justement répondu que par rapport à nos sacrifices s'il y a eu surégation, cela n'a été que de la part de la Roumanie.

La nation roumaine ne mendie pas, elle ne demande que la satisfaction de ses revendications légitimes. Forte de ses droits, rangée autour de la Couronne qui s'est identifiée avec ses aspirations les plus chères, confiante dans ses alliés, elle attend la décision de la Conférence. Mais il faut que ceux au triomphe de la cause desquels elle s'est sacrifiée, se rappellent que ce n'est pas avec de bonnes intentions seulement et de belles paroles qu'on peut la consoler de la ruine, de la misère, du deuil et de l'humiliation.

BULETIN PENTRU EXTERIOR

Jurnalul României, apărând mai cu seamă în scopul de a informa publicul străin asupra țării noastre, va consacra în coloanele sale primul loc unui buletin al situației interne generale.

Conceput sistematic, întocmit într-un spirit obiectiv și imparțial, acest buletin va sluji ca un auxiliar spre a înțelege și repera noutățile izolate ale agențiilor telegrafice și ca un memento pentru studiul operei complexe pe care România trebuie s-o înfăptuiască spre a consolida realizarea idealului ei național și spre a găsi o soluție urgentă la marea criză economică pe care ea este silită s-o străbătă.

Principalele noastre surse de informație în afara datelor oficiale vor fi presa și opinia publică ce se influențează reciproc și se confundă. Tot atât cât și presa română în majoritatea ei, opinia publică a țării are dreptul la stima lumii civilizate, căci ei i se datorează, în prim rând,

mai mult decât oricărui alt factor, intervenția României în favoarea Aliatilor, așa cum mai de curând, eșecul propagandei bolșevice.

Odată ce a dat asemenea probe de generozitate și de înțelepciune, trebuie să i se recunoască, de asemenea, dreptul de a se face auzită de aceia cărora le-a îmbrățișat, cu atâta noblețe, cauza. Noi ne vom face ecoul ei.

Chestiunile teritoriilor în litigiu din Banat, ale liniei de demarcație din Transilvania și ale crizei alimentare formează obiectul preocupărilor tuturor claselor sociale, determinând un curent în creștere de nemulțumire, pe care este mai bine să-l mărturisim, decât să-l trecem sub tăcere.

Dacă, se spune mai în genere, după exemplul Spaniei, tergiversând, România s-ar fi păstrat neutră până la capăt, cruțând sângele fiilor săi și îmbogățindu-se la culme, atunci când războiul s-ar fi terminat în aceleași împrejurări – presupunând că fără România, evenimentele ar fi urmat același curs – ținuturile românești, detașându-se de imperiile rus și austro-ungar în dezagregare, și-ar fi proclamat solemn reunirea la patria-mamă, bogată, prosperă, mai în măsură să le sară în ajutor, atunci cine și în numele cărui principiu s-ar fi putut pune de-a curmezișul?

Expunându-se unui dezastru – fiindcă proporțional nici unul dintre Aliți n-a fost mai încercat de rigorile războiului – nu numai că România nu obține nimic mai mult decât ceea ce ar fi putut obține fără nici o jertfă, dar, pe deasupra, i se contestă drepturile recunoscute, i se impune obligația să privească din spatele unei linii de demarcație masacrul românilor din Transilvania în ajutorul cărora îi este interzis să alerge și în ochii cărora prestigiul ei este amenințat să scadă.

O radiotelegramă din Lyon care afirmă că România nu mai duce lipsă de nimic și că Aliții nu vor mai trebui să aprovizioneze decât Serbia a provocat o vie indignare în România. Aliții să o știe, le este ușor s-o constate, că din zi în zi criza alimentară devine mai ascuțită, că în Dobrogea domnește foametea, că din suprafața însământată în timpuri obișnuite nici măcar o treime n-a fost arată toamna trecută și că dacă trimiterea de semințe întârzie, însământările de primăvară vor deveni imposibile.

Celor care au îndrăznit să pretindă că concesiile făcute României prin tratate sunt prisoselnice, presa română le-a răspuns pe drept

cuvânt că, prin raport cu sacrificiile noastre, dacă a existat depășire, atunci aceasta nu a fost decât din partea României.

Națiunea română nu cerșește, ea nu cere decât satisfacerea revendicărilor ei legitime. Tare pe drepturile ei, strânsă în jurul Coroanei care s-a identificat cu aspirațiile ei cele mai scumpe, încrezătoare în aliații ei, ea așteaptă decizia Conferinței. Însă trebuie ca aceia, pentru triumful cauzei cărora ea s-a sacrificat, să-și aducă aminte că nu numai cu bune intenții și cu vorbe frumoase pot s-o consoleze de ruină, de mizerie, de doliu și de umilință.

VECHI IMPRESII DE SPECTATOR

Fiind un partizan al despotismului luminat, franc însă, nu deghizat, am despre parlamentarism, în țările unde alegerile dau guvernului, oricare ar fi el, majorități prea covârșitoare, o părere în consecință. Dar nu din pricina acestei păreri, ci dintr-o simplă lipsă de curiozitate, nu aş fi asistat desigur niciodată la o şedință a Parlamentului român, dacă, în 1912, obținând o modestă slujbă de încredere pe lângă un ministru – neuitatul și nedreptățitul Alexandru A. Bădărău – nu aş fi fost obligat să-l urmez sub cupola din Dealul Mitropoliei și în aula Universității lui Orescu.

Impresia ce mi-a făcut Sfatul Țării s-a întregit și s-a cristalizat treptat, cu încetul; de la început păstrez numai o îndoită nedumerire: de ce când s-a simțit nevoia unui local nou pentru Cameră, s-a simțit să fie ridicat pe locul celui vechi, clădindu-se într-o răpă, departe de centrul orașului și de ce Camera și Senatul n-au fost întrunite în același edificiu, lucru care n-ar fi iscat nici un neajuns, ci dimpotrivă, ar fi procurat tutulor, în toate privințele, mari și numeroase facilități.

Sunt mulțumit că mi se dă prilejul să pot însemna impresia ce mi-a făcut Sfatul Țării care a ratificat tratatul din 1913 de la București. Guvernul de colaborare a celor două partide conservatoare, guvern care a prezidat, într-un chip atât de fericit, destinele României în ultima fază a evenimentelor din

Balcani, a dăinuit timp de patrusprezece luni, în condiții excepționale, oferind în viața politică internă o priveliște cu totul nouă, stranie. Lupta nu s-a mai dat atunci, cum era în împrejurări normale, între guvern și opoziție, ci în chiar sânul guvernului, între reprezentanții partidelor colaborante, întinzându-se prin șefii respectivi regionali, ierarhic, până la celulele periferice infime. Niciodată bizantinismul decadenței, în înțelesul peiorativ al termenului, nu s-a manifestat mai intens. Dar această mistuitoare fricțiune o dată măcar nu s-a dat pe față în Parlament, iar felul cum, conștient de gravitatea situației, Partidul Liberal a înțeles să dea un efectiv sprijin guvernului ca să-și împlinească misiunea, i-a adăogat o pagină de onoare în Istorie.

Pe când în Parlamentul austriac contimporan se practicau metode puerile și deșănțate de obstrucție, iar în cel maghiar dezbaterile se tranșau prin pâruieli și evacuări „manu militari”, cele două adunări române puteau servi de model de corp constituit civilizat, de cea mai ireproșabilă ținută, unde, în afară de regulamentul scris, și mai presus, se respecta, în mod unanim, o frumoasă tradiție de decență și de curtenie a cărei obârșie trebuie căutată, cred, mai sus de introducerea regimului parlamentar la noi. Am avut de mai multe ori deosebita satisfacție să aud cum personalități distinse străine și-au exprimat, în privința aceasta, admirarea.

Nu mai știu cum e acum. E pentru o viață de om, mult de când n-am mai asistat la o ședință a Parlamentului. În primăvara anului acesta, mi s-a întâmplat să trec, pe înserate, pe sub Dealul Mitropoliei.

Cupola Camerii era luminată. Mi-am adus, nu fără melancolie, aminte de lucruri de acum optsprezece ani, m-am revăzut cel de atunci, stând în picioare, lipit de perete, la spatele miniștrilor. Dintr-înșii, în viață unul singur a rămas. Și gândul m-a purtat mai departe înapoi, spre vremi și lumi pe cari nu le-am

apucat, privind statura sinistră cu soclu mut, a omului care a fost asasinat și care asasinase¹.

ÎN CHESTIA UNEI ABERAȚII¹

Puțin înainte de intrarea noastră în războiul mondial, ilustrul nostru neurolog, dl. prof. dr. Marinescu, depunând în calitate de martor într-un proces la Curtea de Apel din București, declara că România e țara anomaliilor. S-au petrecut de atunci lucruri ce îndreptătesc punerea întrebării dacă, evoluând și în sensul obiectului constatării marelui nostru savant, România nu tinde a deveni țara aberațiilor².

Cazurile au supraabundat. Cele mai multe au fost amplu discutate, unele au fost numai relevate, iar câteva au trecut neobservate cu totul. Printre acestea din urmă, în compartimentul diplomatic, figurează și crearea unei legații a Ordinului „suveran” de Malta în România. E curios cum nu s-a găsit nimeni să demasce această revoltătoare impostură.

Pentru a trata din punct de vedere strict de specialitate acest arid subiect, suntem nevoiți a face, și numai în scopul punerii

¹ Finalul articolului, adăugat de redacție: „Am dat aici câteva fragmente reminiscențe ale unui trecut ce doar în sufletul nostru mai trăiește. Le-am fixat cu pioasă aducere-aminte a unei vieți în care m-am plămădit, care mi-a desăvârșit sufletul și care mă face acum, la o maturitate senină, să pornesc liniștit un ritm de viață nouă”.

Pe exemplarul din *Cele trei Crișuri* din posesia scriitorului, aflător actualmente la *B.N.R.* (St. G., CXIX – 2 – 19), văduva scriitorului a notat: „acest final a supărat mult pe Mat. I. Caragiale deoarece a fost adăugat de cei ce au tipărit ceea ce a scris el”.

¹ Vezi Perpessicius: Un extras din cronica teatrală a unei gazete figurează în chip de motto. El este în legătură cu reprezentarea piesei *Ploaia de aur* a d-lui Victor Eftimiu și sună: „Cum a crezut d-l Eftimiu că pot exista, în București, foști miniștri sau ministeriabili cari, aflați în casa unui escroc și șantajist, să ia în serios scena introducerii ambasadorelor Mancuriei, Paraguayului sau... Guadalquivirului?”.

² Vezi Perpessicius: O însemnare laterală arată intenția ca rândurile de până acum să fi fost trecute la sfârșit.

în evidență al unui element indispensabil demonstrației noastre, o incursiune în istoria acestui Ordin pe care „Almanachul de Gotha” persistă a-l insera ca „suveran” în lista „Statelor”. O vom face cât mai pe scurt, cercetând numai o latură, tocmai aceea (care) lipsește din dicționare și din almanachuri, singura ce interesează pe diplomat. Va interesa poate și pe Onor. Minister Regal Român al Afacerilor Străine.

Denumirii oficiale de Ordin al Sfântului Ioan de la Ierusalim i s-a substituit aceea de Ordin de Malta, la care s-a adăugat calificativul de „suveran” cu scopul de a induce, în mod grosolan, în eroare pe ignari sau pe naivi. Termenul „suveran”, ca substantiv, înseamnă „domnitor”, ca adjectiv nu are această accepție decât aproape exclusiv la figurat, fiind sinonim cu „suprem”, „cel mai înalt, mai de sus”, „fără restricție”, și întrebuintarea lui ca atare, mai demult foarte frecventă, s-a restrâns la minimum, cu timpul. De pildă „Camera conturilor” din Franța regală de sub vechiul-regim e o curte „suverană” fiindcă judecă în ultim resort, iar „Marele maestru de Franța”, primul-demitar al Curții regale, numit în evul mediu „souverain maître de l'hôtel du roi”, pentru că la Curte el e peste tot și peste el nimeni, dar nu pentru că ar fi domnit una sau celălalt. Tot astfel suveran dar nu domnitor a fost și Ordinul de Malta. O dovedește însăși cronică lui.

Tagma călugărească romano-catolică, întemeiată puțin înainte de prima Cruciadă, în scopul de a adăposti pe pelerinii de aceeași confesie la locurile sfinte (Ordinul Ospitalului Sfântului Ion de la Ierusalim), se preface curând după cucerirea Palestinei de către creștini, în Ordin militar, păstrând însă atât denumirea cât și caracterul monacal primitiv. (Celelalte două organizații similare înființate mai în urmă: „Cavalerii-templieri” și cei „teutonici” au de la început acest caracter mixt). În acest prim stadiu, Ordinul, departe de a constitui un stat în stat, funcționează ca și semenele sale, sub regimul celebrei „consuetudini a regatului Ierusalimului”.

Izgonit de recucerirea de către musulmani a Palestinei, Ordinul, după popasuri la Acra, și apoi în insula Cipru, trece în 1309 în insula Rodos. La 1522, turcii îl mătură și de acolo. În acest al doilea stadiu rămâne de stabilit pozitiv dacă, depinzând spiritual, în calitate de tagmă religioasă, de Sfântul Scaun, Ordinul nu recunoștea temporar, implicit, cel puțin suzeranitatea papei asupra insulei ce stăpânea.

La 1530, Carol Quintul acordă Ordinului rămas fără sediu permanent, insulele Gozzo și Malta³, dar numai în „feod”, adică le concedă, condiționat, posesia, fără a le dezmembra de patrimoniul coroanei Spaniei. Prin urmare, potrivit dreptului de movanță, insulele sunt inalienabile, confiscabile de către coroana suzerană și direct reversibile ei. În afară de omagiul solemn regulat prestat după severul uz, marele-maestru își confirmă anual vasalitatea, trimițând regelui o pereche de șoimi, și aceasta până la 1798 când Bonaparte ocupă insulele, expulzând din ele pe cavaleri. Deci în acest al treilea stadiu, Ordinul e vasal al Spaniei.

Se pune chestiunea dacă, în această calitate, putea avea Ordinul reprezentanță diplomatică propriu-zisă? Pentru cine cunoaște rigiditatea mergând până la absurd, a vechiului-regim, în această materie, îndoială nu mai încapă că nu. Că întâlnim, în Spania, un „însărcinat de afaceri” al Ordinului, acela chiar care prezintă șoimii și era împuternicit de marele-maestru a presta omagiul pentru dânsul și în locul lui, e adevărat, dar acela e un cavaler spaniol, tot astfel după cum, la sfârșitul domniei lui Ludovic al XIV-lea se găsește și în Franța, în aceeași calitate, un singur francez, bailul de Mesmes. Ordinul e reprezentat dar de agenți diplomatici inferiori acreditați pe lângă miniștrii Afacerilor Străine ai țărilor respective (Grimaldo și Torcy), și de

³ Se vede ce regretabil anacronism face Eminescu pe Baiazet I Ilderim (+ 1409) să comită când afirmă că „s-au îmbrăcat în zale lucii cavalerii de la Malta” (*n. - M.C.*). Textul eminescian corect: „S-a-mbrăcat... etc. (*n.ed.*).

evidentă relativitate, fiind de naționalitatea țării unde sunt acreditați, nu străini de ele, în felul consulilor onorari. De altfel, Saint-Simon, care a fost ambasador în Spania, contestă caracterul diplomatic al însărcinatului Ordinului în acea țară.

În rezumat dar: o organizație monacală catolică, după regula Sfântului Benedict care, în afară de caracterul militar suprapus și de condiționarea admiterii în sânul ei, de probe de nobleță, are întocmai ca și celelalte similare, simple sau cu același caracter mixt, o administrație interioară autonomă care depinde direct de Sf. Scaun, pe lângă care îi apără interesele cu titlul de „protector“ un cardinal, și având, ca și ele, un șef ales dintre mai-marii săi, care fără altă superioritate poartă denumirea de „mare-maestru“ în locul celei de „general“. Reiese din toate acestea dovada vreunei suveranități? Că a posedat în „feod“ două insule spaniole? – dar atunci de ce nu se pretinde „domnitor“ și Ordinul „Jezuiților“ care în „reducțiunile“ (teritorii rezervate indigenilor) din Paraguay, țară aparținând deopotrivă Spaniei, au avut până după mijlocul veacului al XVIII-lea un adevărat Stat? Ar putea produce legația Ordinului dovezi că, până în 1798, marele-maestru a fost undeva considerat ca „domnitor“ și s-a bucurat ca atare de tratamentul de cancelarie și de protocol aferent? Soția lui Ioan Sobieski, franceză de naștere, venind în Franța să urmeze o cură balneară, e prevenită să evite de a merge la Curte, deoarece fiind soția unui rege electiv nu ereditar, regina Franței nu i-ar da mâna. Și era doar o regină! Regelui Danemarcei, deși nu mai era de mult electiv, Franța îi refuză calificarea de „Majestate“, dându-i-o numai pe cea de „Alteță“. Cum ar fi fost atunci considerat și tratat marele-maestru de Malta care nu era decât un stareț electiv, a cărui inferioritate chiar față de cardinali e evidentă, de vreme ce unul din aceștia „proteja“ Ordinul. Poate tocmai acesta e motivul pentru care marele-maestru nu se mișca din insulă. Și e de remarcat că, atunci ca și azi, Ordinul se agita, ridica pretenții, căuta să uzurpe în toate direcțiile, creând precedente, arogându-și superiorități sau singularități, firește, ridicule.

Acum, chiar dacă Ordinul ar fi fost domnitor până la 1798, de la acea dată, pierzându-și teritoriile, încetează de a mai fi. Confiscarea și scoaterea în vânzare a considerabilelor sale bunuri din Franța urmată (1802) de a celor din Spania, unde Ordinul trece (mai mult „pro forma“, pentru a justifica măsura fiscală) la Coroană alături de celelalte naționale militare, îl slăbesc enorm. Tentativa de a-l răsădi în Rusia ortodoxă dă greș. Caracterul militar, de mult atenuat, i-a dispărut cu totul. Lunga vacanță (1805–1879) a demnității de mare-maestru ar da impresia unei necroze a Ordinului, ceea ce nu răspunde realității. Și aceasta mulțumită felului pe atât de ingenios cât de simplu, cu care frații-profeși au știut să speculeze eterna vanitate omenească.

Deosebit de cadrele lor regulate și în afară de ele, tagmele monacale catolice afiliază persoane laice. Acestea nu sunt constrânse nici a trăi în comunitate, nici a purta costumul Ordinului, în care se îngroapă numai⁴. E ceea ce se numește „terțiul-ordin“ și la care celibatul e facultativ. Adoptând și el sistemul acesta, Ordinul a obținut un succes, la care celelalte nu au ajuns niciodată.

În epoca „eroică“, când cavalerii plecau, în „caravană“ (termenul consacrat), înlocuiau rasa neagră cu armura peste care purtau un veșmânt scurt de culoare roșie (cotte) pe care era cusută crucea albă cu patru ramuri și opt vârfuli ale Ordinului. Cam din veacul al XVII-lea cavalerii ce de fapt, monacal, nu mai păstrau decât celibatul și, la Curte, purtau costumul de apartament al modei curente, pentru ca să se știe că aparțin

⁴ Aici figura următoarea digresiune la care autorul a renunțat: În Spania chiar fără a face astfel parte din cadrele exterioare ale unei tagme, era – nu știm dacă republica nu-l prohibă – obiceiul ca morții să fie înmormântați în rasa unui Ordin. Întru amintirea Sfântului Dominic care era un Guzman, toți membrii acestei familii se îngroapă în costum de dominican și nu e la cunoștința noastră dacă împărăteasa Eugenia, care era o Guzman în linie directă, nu a fost înmormântată tot astfel. Primo de Rivera...

Ordinului, îi purtau crucea, dar nu mare și de pânză sau stofă, ci mică, de aur și smalt alb cu adaosul a patru flori de crin heraldic între ramuri, iar deasupra o coroană și un trofeu de care se lega la gât sau pe piept cu o panglică de mătase undată neagră, ceea ce alcătuiește o prea frumoasă decorație ce ulterior a servit multor altora de model. În această cruciuliță a stat mântuirea Ordinului care la clasa regulată de cavaleri-călugări-profesi și a adăogat o alta laică și mixtă de diferite grade, neavând comun cu profesii decât portul frumoaselor însemne, la cari s-a adăogat pentru bărbați și o nu mai puțin frumoasă uniformă. Amatorii n-au întârziat să se prezinte în număr mare, căci e firesc ca un nobil chibit să aprecieze cu totul altfel avantajul de a purta, în circumstanțele solemne ale vieții, crucea de Malta pe o tunică roșie cu reveruri și pasamente negre, brodate în fir, bicorn și spadă, decât pe acela macabru de a fi înmormântat într-un deghizament de boaită. Această uniformă poate aduce chiar, într-unele împrejurări, remarcabile servicii. La funeraliile regelui Ferdinand, fratele său principele Wilhelm a preferat, din motive de tact probabil, uniforma de bail onorar și mare-cruce de Malta, aceleia de ofițer superior al fostei armate imperiale germane, iar actualul principe domnitor din Lichtenstein, Stat fără armată, nemaiputând îmbrăca bătrâna sa uniformă de ambasador al Austro-Ungariei, ar fi trebuit, dacă n-ar fi avut-o pe cea de Malta, să figureze în portretul oficial, în haine civile și să renunțe de a purta însemnele reglementare (cu lanț) ale Ordinului „Toison d'Or“, afară numai dacă ar fi voit să îmbrace costumele de la 1429 al acestui ilustru Ordin. – Și cum admiterea în clasa onorară a Ordinului de Malta e tarifată, frații „receveurs“ (finanții tagmei) au realizat încasări satisfăcătoare.

Paralel cu acest succes material, Ordinul a înregistrat un altul diplomatic. De unde, atunci când avea un Stat, vasal dar totuși Stat, trimetea însărcinați de afaceri, acum că a rămas fără o fărâma de teritoriu și fără mare-maestru, Ordinul are la Viena legație cu trimis extraordinar și ministru plenipotențiar. Sub

aparența de anomalie, această legație e de fapt o activă agenție de legătură în plus cu Vaticanul, precum ordinul însuși o anexă camuflată a Austriei. Nu știu dacă primul mare-maestru din seria nouă, Ceschi a Santa Croce era chiar supus austriac (așa ca un alt membru al familiei sale demnitar la Curtea din Viena în asfințitul acesteia), era însă de sentimente, iar succesorul său, Thun-Hohenstein, era austriac sadea, legat de suveranul său, cel puțin prin jurământul de șambelan. Se înțelege dar că prăbușirea monarhiei habsburgice avea să însemneze și aceea a Ordinului, a cărui situație devenită și mai precară în urma transferului de proprietate din Cehoslovacia era cam aceeași cu a patriarhului grec-ortodox de la Ierusalim, după căderea regimului imperial din Rusia și aplicarea reformei agrare în Basarabia. Nu tot la fel a intervenit însă Providența în favoarea celor lezați: pe când bietul patriarh cu greu izbutește a-și mai plasa cu prețuri modice, din ce în ce mai reduse, dubioasa cavalerie, pentru Ordinul „suveran“ s-a găsit un om, care i-a deschis larg perspectiva unei strălucite renașteri, insuflându-i un spirit nou. Deși pentru a desemna un atare pont, vocabularul la modă a consacrat termenul de „animator“, i-l preferăm totuși pe acela, neacademic, dar în speță infinit mai propriu de „combinagiu“.

Și de forță! Fiu al constructorului de faruri Michel, după o înrudire de Pierredon, Thierry Michel de Pierredon n-a de-generat; „bossa“ paternă a afacerilor a moștenit-o întreagă. Cele trei faruri din blazonul său „eclerează“. Eclerând devine „camerier secret al papei“, eclerând iarăși la Vatican iese, din camera cu număr bine cunoscut, „comes romanus“, eclerând apoi la Curtea din Madrid se face „conde“ după cum tot eclerând se învârtise de crucea de Malta. Nu e nici singurul, nici întâiul care cu aceleași mijloace a dobândit rezultate identice dar, pe când pentru alții asemenea titluri și distincții constituie un scop, la dânsul sunt numai un mijloc și în aceasta îi consistă

superioritatea. Întreprinde opera de regenerare a Ordinului, la care a fost afiliat, adaptându-l la contingentele actuale, prin admiterea candidaților la clasa onorară fără condiții de naștere și de confesie. Ar fi de rea-credință să se conteste atât ingeniozitatea concepției, cât și energica și abila activitate de care dl. M. de Pierredon a dat dovada; realizările vorbesc. Dacă n-ar fi fost decât minunata expoziție a Ordinului de anii trecuți la Paris, demnă de a servi de model oricărei tentative similare. Dar după o lungă eclipsă, cavalerii în uniforme și mante, ai Ordinului până mai deunăzi prohibit, și-au reluat locul de onoare la ceremoniile religioase la cari participă oficialitatea, iar președintele Republicii Gaston Doumergue, protestant de confesie, primește însemnele de bail-onorar și mare-cruce din mâinile dlui de Pierredon. Tot d-sa le aduce și Suveranului României.

Precedentul exista: Regele Ferdinand făcuse Ordinului onoare să accepte însemnele; Regele Carol I nu știm să le fi avut și nu e nici probabil. E de remarcat că mulți suverani au avut o preferință pentru acest Ordin; se citează chiar un caz ciudat. Suprimat în Anglia în timpul reformei religioase, Ordinul e din nou fundat la 1830 cu vechiul nume al „Ospitalului Sf. Ion de la Ierusalim” și în lista decorațiilor britanice figurează ca prima, fără a prejudicia totuși Ordinul suveran al Mării Britanii, „Jaretiera”. Regele Eduard al VII-lea, mare cunoscător în decorații, afecționa așa mult acest ordin încât îi purta placa în miniatură brodată pe căptușeala tuturilor hainelor.

Ne permitem să credem că rău a făcut dl. de Pierredon, că uitând de circulara lui Talleyrand: „et surtout pas de zèle”, nu s-a mărginit la atât, și a avut baroca idee de a înființa în România o legăție a Ordinului al cărui titular ar fi d-sa, iar consilier contele... de la Rochefoucauld. Și după câte s-au publicat în ziare, pare că ne găsim în fața unui fapt, dacă nu chiar îndeplinit, pe cale de a fi.

O CONTRIBUȚIE HERALDICĂ LA ISTORIA BRÂNCOVENILOR

Cum studiul de față îl scriem în românește, limbă care nu are, în felul celor apusene, o terminologie heraldică proprie și precisă, consfințită de o întrebuințare străveche, socotim de trebuință a fixa din capul locului punctul de vedere căruia înțelegem să ne conformăm pentru a împlini această lipsă. Știm că idiomul nostru s-a pricopsit, și nu foarte de curând, cu termeni heraldici proprii, suntem departe de a ni-i însuși, deoa-rece nu recunoaștem nimănui dreptul de a impune aplicarea unui înțeles special nou unor cuvinte vechi, cu atât mai mult că la această stranie inovație lexicală n-a prezidat nici inteligența, nici bunul-simț. Așa, de pildă, scutului împărțit în două câmpuri egale orizontal („coupé” în franțuzește, „geteilt” în nemțește), heraldistul român i-a zis „tăiat”, iar celui la fel împărțit, dar vertical („parti” în franțuzește, „gespalten” în nemțește) i-a zis „despicat”. De ce pentru unul a tradus din franțuzește și pentru altul din nemțește, care e criteriul, care rațiunea?¹.

¹ Ștefan Grecianu mergea mai departe: din „sautoir” făcea „săltar” (?), iar termenii ce desemnează în românească neaoșă curentă culorile îi înlocuise prin alții arhaici desueți, de obârșie străină; roșului îi zicea „ghiulghiului”, albastrului „lăzului” (franțuzește „gueules”, „azur”). De la aceasta până la a întrebuința pentru scrierile heraldice alfabetul cirilic sau ortografia lui Heliad nu mai era decât un pas (*n - M.C.*).

Credem că e de prisos a mai invoca vreo autoritate deosebită pentru a respinge o atare terminologie nu numai arbitrară și absurdă, dar și perfect inutilă. Vom zice dar că scutul e împărțit în două orizontal sau vertical și vom amplifica după cerință perifriza explicativă pentru a nu scăpa din vedere nici un amănunt – heraldica fiind în cea mai mare parte a ei din amănunte. De altfel chiar în limbile cu termeni speciali, pentru descrierea desăvârșită a unor steme alcătuite în afară de tipicul comun, concisiunea clasică e insuficientă și a o aplica riguros ar fi în dauna preciziei.

Mai rămâne de expus, înainte de a intra în materie, norma personală ce aplicăm la examinarea și analiza critică a oricărei steme.

O stemă poate fi alcătuită: dintr-un (1) scut (cu unul sau mai multe câmpuri, fiecare cu sau fără însemne) deasupra căruia e așezată o (2) coroană sau pălărie, uneori și un (3) coif, închis sau deschis dar cu gât și umeri, simplu sau încoronat ce poartă (uneori) în creștet o (4) figură (cimier, helmkleinod), de sub care se lasă, lăsând numai partea din față a coifului descoperită, fie (5) o bucată de stofă întreagă (capelină), fie (5a) fâșii de stofă crestate și pe margini învolburate (lambrechini, lemnisce) (fie 5 și 5a împreună). Scutul poate fi ținut din amândouă părțile de (6) două figuri asemenea sau deosebite (ținători când sunt ființe omenești sau cu înfățișare omenească și susținători când sunt alte vietăți). Sub scut poate fi o (7) panglică purtând o zicere (deviză) iar deasupra lui o (8) alta purtând o altă zicere (legendă) sau foarte rar (9) un „strigăt de armă”. Toate aceste însemne pot fi adăpostite sub o (10) mantă de purpură, sau albastră în Franța, care se desfășoară din (11) pălăria de principe sau duce (coroană în Franța) sau de comite domnitor în Sf. Imperiu roman sau sub o mantă albastră ce se desfășoară din coroana ducală.

Deosebit de aceste însemne mai pot figura într-o stemă cele speciale, numeroase, ale diferitelor demnități (militare, de Curte

sau bisericești) sau ordine de cavalerie, exterioare toate, afară de cele ale Ordinului de Malta, ai cărui cavaleri efectivi (nu onorari), de toate gradele, poartă deosebit de crucea cu meta-niile petrecute printre vârfulurile altei cruci mari și un „chef” – inferior, zis al Religiei (în câmp roșu o cruce de argint).

Toate elementele ce alcătuiesc o stemă pot fi și de sine stătătoare și purtate astfel, afară de capelină și lambrechini, ce rămân nedespărțite de coif, precum ținători și susținători, pălărie (respectiv coroană), de scut.

*
* *

Împăratul Leopold I, în calitate de rege² al Ungariei, conferă – Laxenburg 19 mai 1688 – lui Constantin Brâncoveanu, boer valah, demnitatea ereditară de comite ungar cu transmissibilitate nelimitată și-i conferă armele următoare:

În câmp albastru, cu tărâmul verde, un călăreț înveșmântat și înarmat în felul roman, ținând în mâna dreaptă ridicat un gladiu de aur în care stă înfipt un cap de turc, iar în stânga dârlogii și călare pe un cal alb avântat în goană. Călărețul, calul și capul de turc sunt de culoare firească, veșmântul, armele și coiful călărețului de aur, pieptarul, penele coifului și încălțăminte a călărețului purpurii, cealmaua turcului albă cu fundul roșu. Deasupra scutului, casca de argint cu șase gratii de aur și cu chenarul de jos de același (metal) purtând în creștet vechea coroană (sau diademă) regească de sub care se desfășoară lambrechini³ de aur și albaștri la dextra⁴, de argint și roșii la senestra⁵.

² Ereditar din octombrie 1687 (n. – M.C.).

³ Lambrechini, lamechini, lemnisce, fofeze (n. – M.C.).

⁴ Dextra e stânga, ⁵ iar senestra dreapta scutului privit din față. În heraldică, acela care descrie sau enunță (blazonează) o stemă (crainicul) e presupus că o poartă pe propriul său piept (n. – M.C.).

Descrierea acestei steme, așa cum e reproducă în culori în lucrarea contelui Amödée de Foras: „Les Bässaraba de Brancovan“ (Genève, 1889) nu e de prisos a fi completată în toate amănuntele.

Scutul e de formă ovală, încadrat într-un cartouche baroc de aur și câmpul său albastru ca și fundul roșu, oval iarăși, pe care e ținut, sunt înflorate de arabescuri subțiri de culoarea respectivă a fiecăruia în nuanță mai închisă. Călărețul, în „travesti“-ul roman de Opera al epocii colățiunei, își agravează anachronismul cu turcul, printr-o pereche de mustăți negre la fel cu cele ale victimei, iar armăsarul, cu totul și cu totul alb, atinge ușor tărâmul numai cu vârful copitelor dinapoi, picioarele dinainte bătând aerul. Deși roșul din scut, afară de acela al cealmalei și purpuriu, lambrechinii sunt roșu-deschis, iar coroana, bogat bătută în nestimate și pe cerc și pe flori are bumbi de aur, nu de mărgăritare, la îmbinarea volutelor. O verde cunună împresoară fundul roșu al acestei înluminări heraldice de epocă decadentă, dar de largă factură artistică și în cele patru colțuri din afara ei, tot în cartușe sub vechea cunună regească deopotrivă, armele Ungariei, Boemiei, Dalmației și Croației, iar sus în mijloc, sub coroana împărătească, pe scut de aur mohorât acvila bicefală neagră pe piept cu stema Austriei: în câmp roșu fascea de argint⁶. Aceste din urmă arme sunt cele personale ale împăratului, nu ale împărăției, scutul fiind împresurat de însemnele Ordinului „Toison d'Or“⁷, al cărui mare-maestru

fiind la acea dată capul ramurei primogenite a Casei de Austria, regele Spaniei; împăratul era simplu cavaler⁸.

Înainte de a purcede la examinarea critică a acestei steme brâncovenești nu e de prisos a fixa norma călăuzitoare. Multumită superficialității de pregătire și a sărăciei de cunoștințe s-a acreditat, și ce e trist, nu numai la heraldiștii-amatori, părerea că la o stemă, interesul se reduce exclusiv la conținutul scutului, tot ce e în afară fiind considerat ca „ornament“, adică accesoriu. Foarte îndelungate și stăruitoare cercetări în această varie și amplă materie mi-au format o părere absolut contrarie⁹.

⁸ A decurs din aceasta o bazaconie heraldică greu de calibrat chiar ca atare. Cineva, neînțelegând rostul prezenței acelor arme ale țărilor „ereditare“ în această înluminare și-a închipuit că au fost și ele concesionate în dreaptă stăpânire și împărțind un scut prin două trăsuri verticale și una orizontală în 6 cartiere, în 5 din ele a plasat armele sus-ziselor regate și pe ale împăratului, iar în cel rămas liber (al 5-lea în ordine, adică al 2-lea din rândul de jos) pe cele brâncovenești cu călărețul, schimbându-le smaltul câmpului din albastru în roșu. S-ar zice astfel că e un „pennon d'alliances“ arătând căsătorii de-ale Brâncovenilor cu arhiducese de Austria, principese de Ungaria și Boemia sau că Brâncovenii domniseră în aceste țări sau aveau asupra-le pretenții. Această monstruoasă heraldică poate fi văzută sub o coroană închisă de un model impresionant pe vitraliile Bisericii Domnița Bălașa (*n. - M.C.*).

⁹ Scutul cu însemne e cel din urmă venit pe lumea heraldică, abia pe la jumătatea veacului al XII-lea, când printr-o contagiune generală, contagiune atât de rapidă că nu i se poate stabili vreun focar, se răspândește în toată Europa și printr-o coincidență stranie, tot atunci se ivește și în Japonia. Nici origina lui nu e militară; în Occident e cert că însemnele înainte de a figura pe scut, au alcătuit podoaba când nu însăși substanța veșmintelor de apartament: cacomul (hermine), singeap (vair), jder (sable, sabulum), fășii, șuvițe sau vipuști de blană și de stofă de fir, apoi termenii tehnici: cusut (cousu) și înșăilat (brochant) etc. Iar întrebuințarea lui inițială e pur sportivă. Mult înainte existaseră însă colorile și „cimier“-ul. Prin urmare, după cum toți heraldiștii sunt de acord a recunoaște colorile și „cimier“-ul fiind mai vechi sunt și mai „venerabile“. În Germania și uneori în Anglia, „cimier“-ul e principalul component al stemei. Această chestie o tratez pe larg într-un studiu ce prepar asupra stemelor țărilor

⁶ Pentru un heraldist felul cum aceste însemne sunt înfățișate constituie un tezaur: centunenții (*lectură incertă*) lanțului fiind roșii nu albaștri, cum greșit s-a stabilit ulterior (*n. - M.C.*).

⁷ E preferabil a nu se traduce „lăna de aur“ E: „ordo aurei velleris“, nu „aureae lanæ“. Atât pentru denumirea, cât și pentru cancelaria Ordinului s-a întrebuințat invariabil de la fundatie (terminologia) franceză. Iosef al II-lea scrie contelui Pallfy: ... iar în I... capitolul anunța Regelui Carol I moartea... (*nota nu e terminată*).

O stemă trebuiește considerată în totalitatea ei, fiecare din componenții ce o alcătuiesc constituind, până la proba contrarie, parte integrantă, iar importanța acestora poate varia de la caz la caz¹⁰.

Aplicarea acestui principiu nu poate decât folosi studiului oricărei steme, chiar celei brâncovenești de la 1688. Din punct de vedere heraldic, acesteia interesul i se limitează strict însă la costumele figurei principale, singurul element care îi imprimă ceva deosebit. Încolo, în câmp aproape invariabil albastru, pe un cal rar altfel decât alb, și în port național, cel mai adesea verde, cu căciulă cu pene (excepțional cu pălărie rotundă) călărețul este în Ungaria, la mica nobilime (indiferent maghiară

românești, unde dovedesc că, printr-o întâmplare, acestea sunt din cele mai venerabile, la a Valahiei și a Moldovei, pasărea și capul de zimbru fiind „cimier”-e coborâte de pe coif în scut, unde s-au substituit altor însemne, iar la a Banatului, leul, „cimier” de asemenea, și-a păstrat chiar coroana coifului din care se ridică pentru a prinde steaua între gheare.

¹⁰ Străvechea casă de dinastia Hohenlohe poartă în câmp de argint doi leoparzi negri unul deasupra celuilalt. După regula heraldică, lambrechinii ar trebui să fie de argint și negri, deci culorile alb și negru. Sunt însă de argint și roșu, pentru că vechile culori ale casei sunt alb și roșu, culorile Franconiei, de unde își trag obârșia și unde păstrează de totdeauna importante posesii teritoriale. *Wied* (Wied-Runkel), din care ultima Doamnă și prima regină a României, poartă în câmp de aur un păun cu coada destinsă de culoare firească. Culorile antice ale casei sunt roșu și galben și se găsesc în veșmântul de aur și roșu al celor doi îngeri ce țin scutul (tenants). Lusignan din Poitou purta un scut în fâșii de argint și albastre pe deasupra cărora s-a însăilat mai târziu un leu roșu, iar în „cimier” pe străbuna legendară zâna Melusina (la mère-Lusigne) ieșind despoiată până la mijloc și despletită, dintr-un hârdău în apa căruia se oglindește ca să se pieptene (același „cimier” îl avea numai familia cu aceeași origină Saint-Gelais). Iar Carretto-Millesimo, principii italieni, poartă în afară de scut, dedesubtul acestuia carul antic la care sunt înhamăți doi lei, carul și leii de aur. La Hohenlohe dar, componentul principal îl formează lambrechinii, la Wied țîitorii, la Lusignan „cimier”-ul și la Carretto o figură exterioară, fără *nici o relație* cu scutul (*n. — M.C.*).

sau română, excepțional însă la cea săsească, de ex. familia v. Ritttern) tipul clasic de stemă, formând foarte ample serii. Variațiile consistă uneori la smaltul câmpului sau al veșmântului, la culoarea calului ce trebuie socotită întotdeauna firească, la arme (sabia dreaptă ariană, sau cea curbă turanică, ori sulita, cu sau fără cap de turc, buzduganul, pușca lungă zisă terseniană etc.). Acest brav călăreț își complică uneori existența și cu alte instrumente, muzicale de pildă (la familii române trâmbițașul ține o trâmbiță din care iese un cap de om: arme grăitoare); în alte scuturi e înfățișat încălecat cu un picior în scară sau străpungându-și inamicul precum i se întâmplă și să fie însoțit de un câine fidel. E firesc a presupune că în acest fel de steme, figura principală reprezintă pe însuși impetrantul, după cum în patenta unui alt român, cu nume predestinat: Viteaz, aceasta se precizează chiar. În ce privește capul de turc, figurând înfipt în vârful unei săbii ținută numai de un braț (dextro chère sau senestro chère) la aceeași mică nobilime e iarăși de întrebuintare frecventă.

Rezumând dar, aceste arme brâncovenești sunt de caracter pur maghiar, corespunzătoare dependenței titlului căruia sunt aferente și ilustrând motivul colațiunii: partea luată de ascendenții impetrantului la luptele împotriva turcilor. Afirmatia din scrisorile patente că acele arme sunt cele antice ale Brâncovenilor și că e doar o colațiune nouă ce este astfel confirmată în posesia și uzagiul lor, trebuie privită ca o deșartă formulă de cancelarie, nu ca expresia unei realități, așa cum naiv o ia de bună, de Foras. Ceva mai mult: dacă în această împrejurare impetrantul a uzat de dreptul său de alegere n-a putut să indice decât un om armat, fără cal și fără cap de turc: cum se va arăta mai departe.

Ca tocmai prudentul Brâncoveanu, vasal turc, să fi cerut o stemă atât de manifest subversivă și ofensatoare față de nația suzerană e cu totul exclus, ea n-ar fi putut fi arborată ostentativ și apertamente, așa cum cere regula și e un exemplu unic de arme osândite, din motive politice, la clandestinitate, iar clandestinitatea e incompatibilă cu însăși noțiunea de heraldică.

Ne aflăm dar în prezența unei „gaffe” de cancelarie, de care e, poate, în parte, culpabil și Brâncoveanu și se va vedea cum, ulterior, a fost reparată. Să terminăm mai întâi cu ceilalți componenți ai stemei, cei din afară: casca, coroana și lambrechinii.

Însoțirea de metal cu smalt a acestora din urmă e justă: aur și albastru la dextra (metalul părții de veșmânt și a armelor figurei principale au smaltul câmpului); argint și roșu la senestra (metalul corespunzător culoarei firești, albe, a figurei secundare și smaltul părții secundare de veșmânt a figurii principale). Casca poate fi trecută cu vederea, portul ei nefiind codificat în heraldica germană; de model sau de metal diferit, închisă sau deschisă, poate fi așezată de față, întoarsă sau de profil după stilul și poziția scutului, pentru estetica stemei sau când sunt în număr pentru simetrie. Dacă în aceste arme găsim vechea coroană sau diademă regească, argumentează de Foras, e pentru a dovedi mai cu tărie obârșia suverană a Brâncovenilor și conchide că, aflându-se în posesia vechei coroane deschise, aceștia o pot arbora pe cea modernă închisă. De Foras ignorează că mult înainte de 1688 vechea coroană regească fusese depreciată și degradată, căzând din întrebuințarea curentă, numeroși țărani români, în serii, au dobândit pentru vitejia și credința lor de la principii Transilvaniei arme în cari „*supra scutum galea* (uneori „*clausa*”, alteori „*aperta*”) *quem contegit diadema regium*” etc. Acum, din faptul că de Foras reproduce numai armele din 19.V.1688 și le dă ca pe cele de principe al Sf. I.R., se deduce logic că în colațiunea acestui din urmă titlu fusese fără arme (sunt și alte asemenea exemple) căci dacă s-ar fi conferit, natural ar fi fost să le reproducă de preferință pe aceste din urmă, căroră nu le-ar fi putut lipsi în nici un caz manta și pălăria de principe. De Foras pretinde că i s-a comunicat în original diploma din 30.I.1695, pe pergament, scrisă cu litere de aur (?), investită cu sigiliul major imperial în cutie de aramă (vrea să zică probabil alamă), semnată și contrasemnată, „présentant enfin la plus haute authenticité”. E foarte suspect. Ce e o diplomă

în original? O simplă *expediție*, o copie conformă cu originalul scrisorilor patente, o copie în exemplar de lux, semnată și contrasemnată „*manu propria*” și investită cu marele sigiliu de Stat. Distrugerea sau pierderea deci a unei asemenea expediții e doar o pagubă a unui obiect de artă, originalul existând împreună cu tot dosarul colațiunii în arhiva respectivă care putea elibera o nouă expediție, nesemnată și contrasemnată însă „*manu propria*” și fără sigiliul major. Originalele diplomelor brâncovenești nu mai există. De soarta celei din 19.V.1688 nu se știe mai nimic, de a celei din 30.I.1695 despre care de Foras pretinde că a avut-o în mână¹¹, Ionescu-Gion în a sa *Istorie a Bucureștilor* dă, după Athanasie Comnen Ipsilant, prețioasă informație că Brâncoveanu o păstra în ascunzătorile de la Colțea, unde găsind-o Stolnicul Cantacuzino a trimis-o sultanului Achmet. Ce a avut de Foras, a fost o copie a celor din urmă scrisori patente semnate de Împăratul Leopold și contrasemnate de cancelarul-conte Hartig, al cărui text îl și reproduce, din nenorocire, fragmentar și prin cari se conferă atât lui C. Brâncoveanu (senior) cât și fiului său întâi născut Constantin (junior) titlul de pr. al Sf. I. în primogenitură cu predicatul de Brankovan și calificarea de *Illustrissimus, dilectionis et consanguinei nostri charissimi*. Dacă de F. ar fi avut originalul sau o copie completă a acestor scrisori patente ar fi văzut că o dată cu acest titlu și calificări s-au conferit celor 2 impetranți și armele următoare:

– Un scut sferțicat în cruce dreaptă. În I-ul cartier, în câmp de argint deasupra a trei munți verzi acvila neagră cu aripile destinse, armată (cu ghiare) de aur, încununată de același (metal), purtând în plisc o cruce de același, în ghiara dextră o altă cruce a Patimei de același, iar în senestra o sabie cu mâner de același, în al II-lea în câmp roșu o fasce de argint, în al III-lea în câmp albastru un „chevron” de argint însoțit dedesupt de

¹¹ Actualul principe Brâncoveanu nu o posedă sau poate arhiva sa de familie nu e bine inventariată (*n. – M.C.*).

o stea cu șase raze de același [metal] și în al IV-lea în câmp tăiat orizontal în două părți egale, un turn (cu poartă boltită și deasupra acesteia o fereastră pătrată) cu trei metereze, în vârful un pom (rotund) verde. La dextra turnului mergând pe linia ce desparte câmpul în două, un om de-a-ntregul înarmat (de toutes pièces) cu platoșă și coif ținând în mână dreaptă un sceptru, în vârful cu o floare heraldică de crin cu totul de aur. Suporturi: doi leoparzi leonați de aur, cel din dextra ținând o spadă de argint cu mâner de aur, cel din senestra un sceptru de același din urmă metal. Mantă și pălărie de principe al Sf. I.

O asemenea rectificare integrală de arme ale aceluiași impetrant chiar la un interval așa scurt nu trebuie să pară curioasă. Cazul e departe de a fi unic. Oricum, iată-le însă evaporate armele „antice” de familie și înlocuite prin altele, nu unitare; în cari dacă al II-lea cartier (Austria), fiind armele donatorului, nu prezintă nici un fel de interes, celelalte trei oferă un larg câmp de studiu și analiză, alcătuind fiecare subiectul unei importante chestiuni de heraldică.

E util a pune aici prealabil complexa și delicata chestie a însăși heraldicei românești. Când într-o limbă, pentru o singură noțiune avem patru vii și vechi termeni populari: unul de obârșie latină (stemă), unul germanic (marcă) și două slave (pajeră și herb), se poate oare concepe că aplicarea lor era limitată exclusiv la armele de țară, neexistând și altele? Și e admisibil ca primii voievozi să fi avut arme de structură și factură occidentală, foarte regulate și complete, iar tovarășii lor de arme și curtenii nu? Prezumția e puternică dar în sprijinul ei nu se găsește nici cea mai slabă dovadă și e iarăși greu de explicat o dispariție în bloc fără urmă, deoarece prin convulsiunile și vicisitudinile acelor veacuri de fier nu au trecut numai țările românești – și aiurea, heraldica nu numai că a dăinuit dar a înflorit chiar mai puternic. Aplicând aici principiul că în caz de dubiu, prezumția joacă în favoarea pârâtului, suntem de acord că heraldica a existat dar cu o grabnică și totală soluție

de continuitate, iarăși unică. A pretinde acum că, în cele cam patru veacuri de carență, ea ar fi subsistat în stare de letargie larvată, că adică în unele familii, printre alte datine s-ar fi păstrat și aceea a unor figuri sau însemne proprii, fără a mai fi fost produse și întrebuințate, desuete prin urmare, e o supoziție foarte sugestivă, căreia în aceste arme brâncovenești i se găsește un început de temei. Prudența cu care heraldistul se cuvine să procedeze în lucrările sale, e mai de rigoare pentru armele românești decât pentru oricare altele, suspiciunea fiind totdeauna profitabilă, speciosul și falaciosul întâmpinându-te la fiecare pas. De altfel materia e atât de inconsistentă și de precară încât poate fi îmbrățișată pentru Valahia, aproape în întregime în critica acestor trei cartiere ale armelor brâncovenești.

Acvila heraldică neagră cu aripile destinse e netăgăduit stema metamorfozată a Valahiei, crucea din plisc înlătură îndoiala. Că i s-au adăogat încă o cruce și o spadă în ghiare, că sboară deasupra a trei munți sunt intemperanțe de penel, familiare personalului artistic al Cancelariilor. Se impune aci chestiunea armelor Valahiei, a corbului și a acvilei. O voi trata, în mod sumar, aci, deoarece formează subiectul unei alte lucrări de cadru mai amplu și tratată mai științific, ce am în pregătire. E de altfel o chestiune mai puțin complexă decât ar părea, dacă la studiul ei se aplică metoda pozitivă elementară.

Primii voievozi au avut arme de casă: scutul (triunghiular aplecat, la la fenestre) împărțit vertical în 2 câmpuri egale, I-ul (la dextra) fasciat (de roșu și argint?) de 8 bucăți (Ungaria?), al II-lea (la senestra) sadea (roșu?). Coiful închis de profil (heaume, helm), în „cimier” o acvilă de înfățișare firească cu capul întors; capelină. Culorile după regulă ar fi roșu și alb. Până la o dovadă contrarie fasciatul sunt arme de concesiune ale suzeranului, iar câmpul roșu sadea (sau deplin) era în unele țări occidentale, ca Aquitania, însemnul de mare feudatar; în Germania, mai târziu, un cartier roșu deplin indica posesia și

exercițiul drepturilor regaliene. Scutul are uneori augmentări, de cari mă voi ocupa, ca de întreagă această chestiune, aiurea, mărginindu-mă aici numai la identificarea pasărei de pradă din „cimier“ și la succesivele ei avatare. Inițial e o răpitoare de zi (are ochii pe lăturile capului), masivă, cu plisc gros coroiat și cu capul întors. În zoologie răpitoarele diurne sunt numeroase, în heraldică ele se reduc la trei: acvila, șoimul și cretele. Aceste două din urmă – nobilele păsări de vânătoare – sunt înfățișate în felul lor firesc șui, cu capul și pliscul mic și cu totul excepțional altfel decât cu scufița cu moț de pene, la picioare cu curelușe și clopoței, și ades așezate pe bățul lor din șoimărie. Prezența lor în steme e infim de redusă față de a acvilei; figura care, ca număr, împarte cu leul, întâiul loc în heraldică, emblema imperialității însăși, probabil, explică Erasm, pentru că această sburătoare e rapace, feroce, vorace, nesociabilă și sordidă. În heraldică, acvila e înfățișată în două feluri, într-unul, formând marea majoritate, e o figură convențională, stilizată și schematizată la extrem, în celălalt e reproducerea făpturei adevărate, care nu se specifică însă decât atunci când e de profil și fixează un soare. Acvila neagră a casei genoveze Doria e cea convențională în armele de principi ai Sf. Împărăției, de Borriglia, pe vechile palate din Genova e însă cea firească. Acvila de pe mormântul casei Visconti, reproducă după aceea a Legiunilor romane, a servit la rândul ei de model celei napoleoniene. Iar acvila de profil cu capul întors, așa cum e în „cimier“-ul voevodal este la fel cu cea de pe reversul augustalei de aur a împăratului Friederich (1230).

Aceste arme ale primilor voievozi, așa clasice și pure, dăinuiesc puțin, ceea ce constituie o enigmă. Luându-se în considerare cultul exacerbat până la fetișism al evului mediu pentru tot ce e heraldic nu se poate concepe un abandon; logic nu s-ar putea deduce decât că o atare dispariție de arme a marcat dispariția unei dinastii. Și în locul lor (îmi lipsește data certă) apare în

sigiliul țării ceea ce s-a denumit „noua plantație“: un grup alcătuit din două figuri omenești, în picioare, încoronate, un bărbat și o femeie și între ele un copac lunguiet, poate un plop. Progresiv denaturate în modul cel mai deplorabil de dalta barbară a meșterilor-pecetari, amputate de toate membrele, luând aparența de mogâldețe sau momâi încoronate, redobândind în treacăt înfățișarea omenească și sexul și îmbrăcând varii deghizamente (niciodată însă, cu caracter sacru sau sacerdotal), aceste două figuri au o lungă existență și dispariția lor coincide cu aceea a domniilor pământene¹². Această alcătuire de 3 figuri, 2 umane și una vegetală a avut o întrebuințare pur sfragistică, fiind absolut lipsită de caracter heraldic. Că ulterior, în ultima epocă a existenței ei a fost și ea închisă în scut, a fost din simplă inadvertență plastică și aceasta numai pe sigiliu (pecetea gospod) încolo nu se întâlnește nicăieri, nici în stemele din cele trei gravuri cu portrete de domnitori (unul al lui Matei Basarab, celelalte două ale lui Brâncoveanu), unde corbul singur figurează, nici pe pietre de mormânt, nici pe odoare bisericești, nici pe prapure sau steaguri, acestea purtând țesute sau zugrăvite pe icoane (steagul lui Șerban Cantacuzino), fie cum descrie Spontoni¹³, ca pe stindardul cel mare (la bannière carrée) adevărata stemă a țării (stema însăși, figurile nemaifiind închise în scut): stindardul de damasc alb cu corpul pe un ienuper (ginetro, genievre) verde, în cioc cu o îndoită cruce roșie (vermiglia) „*insegna ad impressa antichissima di Vallachia*“. Dar ce e acest

¹² În pecetea lui Șerban Cantacuzino s-a eliminat copacul care e înlocuit printr-un scut cu corbul, căruia cele două figuri îi devin țiiitoare (tenants). În cea a lui Brâncoveanu grupul re apare în complet (*n. – M.C.*).

¹³ La articolul „retourné“, în accepția heraldică a acestui termen, se citează armele familiei Corvinilor. L'Aigle (?) de Corvin: D'or au corbeau de sable contourné, la tête retournée tenant au bec une croix patriarcale de gueules, confundându-se armele Valahiei cu ale Corvinilor, după cum heraldiștii francezi au luat adesea armele casei Batory drept ale Ardealului. Printr-una din acele coincidențe de cari heraldistul nu se lasă impresionat,

corb, de când există, de unde provine? Chestiunea trebuie pusă formal, aci atingându-se punctul nevralgic al istoriei stemei Valahiei, la a Moldovei nefiind nici dubiu, nici confuzie. Nu pretind a o fi rezolvat, expun numai și coordonez datele de cari va trebui să se servească oricine ar lucra la acest fine.

Vechile arme voevodale au dispărut, dar nu în întregime. Componentul lor cel mai vechi, acvila din „cimier“ subsistă. Desprinsă de pe coif și degenerată tot de meșterul pecetar, ea se aciuiază modestă în pecetea gospod, fălăie la început deasupra copacului și se așază apoi treptat în vârful lui. La cele trei figuri s-a adăogat dar a patra. În jurul acesteia se desinează un scut care uneori le cuprinde pe tuspătru. Că este bătrâna acvilă o dovedește particularitatea capului întors. La această particularitate se adăogă o alta: acvila se așază în poziție contrarie, adică în loc să fie cu coada spre dreapta pecetei, e cu coada spre stânga acesteia. Avem dar acvila întoarsă și cu capul reîntors (heraldic: *contourné*, la *tête retournée*). O explicație plausibilă măcar a acestei noi suceli nu există. La o dată ce rămâne de precizat dar care nu e tocmai așa „antichissima“ cum afirmă Spontoni, acesteie sburătoare, ce printr-un processus plastic își pierduse caracterul de acvilă, fără a-și modifica însă poziția, i se substituie corbul Corvinilor de la Huniad.

Nu vechi acesta. Data la care Ladislau Postumul conferă lui Ioan Corvin arme e precisă: 1 februar 1453. Că această substituție s-a efectuat o dovedește frecuenta prezență a inelului din pliscul corbului corvinian în acela al corbului Valahiei, laolaltă cu crucea. Acum, de ce substituție și nu pur și simplu adopție a înșeși armelor Corvinilor? Pentru că în acestea corbul

un corb tot întors și cu capul reîntors, dar în câmp roșu, ținând în plisc o rămurică de stejar cu 5 frunze verzi și așezat pe o altă cracă mai mare e stema obscuriei familiei, poate mecklenbergeză, cu începuturi foarte recente și modeste, Bühren, care puțin mai târziu, cu numele Biron, dă Curlandei doi duci suverani (n. – M.C.).

are poziția lui heraldică obișnuită, de profil cu pliscul la dextra și coada la senestra, așa cum se vede în basorelieful colorat¹⁴ din Biserica Neagră din Brașov, datând de sub domnia lui Mateiaș Corvinul și comemorând o vizită a acestuia¹⁵.

Și substituția nu s-a oprit numai la sburătoare, ea s-a întins la întregul grup din sigiliu, care a fost utilizat în modul cel mai ingenios ca să ilustreze legenda Corvinilor și a stemei lor. E această legendă¹⁶ anterioară colației armelor pe cari le explică? Nu se știe, cum nu se poate garanta nici originalitatea ei, corbul cu inel în plisc aflându-se și în alte steme.

Dovezi concrete abundă. În pecetea lui Gr. Ghica (1674) momăile redobândesc aspect uman, au coroane închise și portul contimporan, dar cea de bărbat din dreapta copacului ține un arc și săgeată, un topuz sau sabie. Iar în altă pecete tot a unui Ghica, în locul grupului de figuri țepene e înfățișată chiar scena săgetării, care e și mai perfect și mai artistic redată sub portretul lui Constantin Mavrocordat din stampa lui Schmidt, unde sub cele două steme a Moldovei și a Valahiei întrunite în același câmp de aur al unui scut obez, se vede clar, la stânga femeia

¹⁴ Zugrăvit din nou recent, culorile au fost riguros respectate, așa cum le-am văzut acum 30 de ani (n. – M.C.).

¹⁵ O altă remarcabilă reprezentare a armelor acestui rege, sculptate în stil gotic „flamboyant“ sunt (*sic!*) încastrate în zidul primăriei orașului Goerlitz din Silezia (n. – M.C.).

¹⁶ Un rege al Ungariei vânde în Ardeal are relații cu o femeie (română). Aceasta rămâne însărcinată. La despărțirea de dânsa, regele îi spune că dacă naște băiat să i-l aducă îndată ce se face mare la Curte și ca să fie primită și s-o recunoască îi dă inelul lui. Naște băiat: se face mare. Femeia pleacă cu dânsul spre cetatea regelui. În cale, oprindu-se la un râu să-și spele rufe, ea își scoate inelul și-l pune pe piatră. Un corb îl fură și zboară cu el în vârful unui copac. Femeia e în culmea deznădejdiei, băiatul însă, întrepid, ia arcul și săgetează pasărea hoată. El va fi străbunul Corvinilor de la Huniad. Legenda are și un tâlc adânc politic. Corvinii stabileau astfel o legătură strălucită cu dinastia arpadiană, care, ca nici una alta, a dat bisericeii romane doi sfinți și o sfântă (n. – M.C.).

cu brațele ridicate la cer și la dreapta băiatul cu arcul în mână și în vârful copacului pasărea străpunsă de săgeată, lăsând să cază inelul.

Acvila din stema brâncovenească e neagră în câmp de argint. Aceleași sunt și văpselile din stema Valahiei? Am zis văpseli și nu smalturi într-adins. Acest din urmă termen în accepție de culoare heraldică e în cazul de față foarte relativ. Câmpul a fost când alb (argint), când galben (aur), când albastru și, din inadvertență desigur, chiar roșu uneori, iar corbul a fost de culoare firească, un negru heraldic. În favoarea câmpului alb pledează stindardul descris de Spontoni, sub ultimii fanarioți e chiar de argint¹⁷ și când sub domniile pământene din veacul trecut corbul cedează loc unui vultur brun tot de culoare firească, câmpul e tot de argint¹⁸. Câmpul albastru e acela al scutului Corvinilor, în stema Valahiei poate fi numai asimilat cu azurul heraldic, de nuanță sumbră, de fapt fiind simpla culoare a cerului, „coeruleum“ zis, așa cum inițial a fost în aproape toate stemele maghiare. De altfel din punct de vedere estetic corbul de culoare firească cu pliscul și picioarele poleite, îmbucând crucea roșie se însufletește mai viu pe albastru și tot pe albastru se desprind mai luminoase soarele de aur și luna de argint ce aproape niciodată nu lipsesc din stemă. Importanța lor covârșește însăși pe a corbului, pentru a evita însă repetiția, li se rezervă critica cu prilejul citării unei pseudosteme brâncovenești. Chestiunea crucei din plisc, element parazit, de natură

¹⁷ Bogătașul Constantin de Bellio (Belu), omul de afaceri al lui Ion Caragea-Vodă, fiind creat baron austriac (diploma originală la Academie), în cartierul al III-lea al armelor ce obține cu acea ocazie, poartă, absolut „sine causa“, stema Valahiei în câmp de argint. Bellio, nepotul egumenului de la Colle (*incert*) Daniil Zighno, era macedonean, originar de la Pella. Nepoții acestuia sunt creați succesiv baroni austriei (*n. - M.C.*).

¹⁸ Tot „sine causa“, corbul figurează în armele de principe al Sf. Imperiu, ale lui D. Cantemir, în câmp roșu (*n. - M.C.*).

pur simbolică, a servit totuși a identifica pozitiv, în acvila din cartierul I, prima remetamorfază heraldică a corbului Valahiei.

Nu tot așa de ușor se poate [*sic*] explica armele din al III-lea cartier, asupra cărora planează un mister ce-și așteaptă elucidarea. „Chevron“-ul, piesă onorabilă de clasa a doua, inexistent (când nu e de importanță) în țările orientale și în Spania, sporadic întrebuițat în Italia și Germania se întâlnește foarte des în Anglia și e extrem de răspândit în Franța, e piesa prin excelență franceză; drept, aplecat sau răsturnat, rețezat ciuntit sau frânt, undat, crestă sau dințat pe margini, cu brațele rotunjite, singur sau două îmbinate sau încârligate, însoțit de diverse figuri, cel mai ades de 3, 2 sus și 1 jos, la fel toate sau nu, încărcat sau încărcându-le, el ocupă în armorialul Franței numeroase pagini. Asupra simbolurilor ce i se atribuie că reprezintă, părțile sunt relative; în heraldică simbolul când nu e istoric dovedit e totdeauna astfel.

Se pune dar întrebarea care e proveniența și care rostul acestei piese în armele brâncovenești. Să fie una din acele improvizații de cancelarie, denumite „Gnadenzeichen“ (probă de grație din partea donatorului), slujind de umplutură sau a fost desemnată de însuși impetrantul care a făcut desigur de data asta, uz de dreptul său de alegere? Căci „chevron“-ul și steaua cu 6 raze – atât de norocoasa stea – tot în câmp albastru sunt armele unei alte familii oltenești, a Bibeștilor, cu singura diferență a metalului „chevron“-ului și stelei, de aur în loc de argint. Dacă a fost voluntară sau fortuită¹⁹, rămâne de cercetat (și e foarte greu), cert e că în pecetea de ceară cât și în cea tipărită a domnitorului Barbu Dim. Știrbey (nu am nici una de a fratelui acestuia G. Dim. Bibescu) atât „chevron“-ul cât și steaua sunt de argint, metalul original (dacă ar fi de aur ar fi și ele punctate

¹⁹ Adesea stemelor le variază intenționat sau întâmplător smalturile. În România, de pildă, familia Mano are arme din veacul al XVIII-lea – în câmp roșu o mână (appaumée) de culoare firească, încărcată (în palmă)

cum vizibilă e fascea din mijloc a tricolorului român din stemă). Și apoi, pe cât știu, culorile familiei Bibescu sunt alb și albastru, nu galben și albastru și nu e cazul ca la Hohenlohe sau la Wied să fi avut culori de casă anterioare armelor, independente de acestea și diferite. În macabra polemică asupra identificării osemintelor de la Biserica Sf. Gheorghe-nou, dl. Em. Hagi-Mosco a protestat împotriva faptului că la pecetluirea acestor presupuse rămășițe ale domnitorului decapitat s-a[u] întrebuințat panglici cu culorile naționale în loc de cele brâncovenești, alb și albastru (culori heraldice, „Hausfarben“, nu de livrea, cred). Dat fiind că nici Brâncovenilor nu li se pot presupune culori mai vechi decât stema, ele nu pot fi decât ale armelor cu „chevron“-ul și steaua și nicidecum ale celor de comite ungar (albastru și galben, cum am demonstrat mai sus). Rămâne dar stabilit că trecând peste un element dubios (metalul pieselor), atât armele cât și culorile Brâncovenilor Brâncoveni, cât și ale Bibeștilor și Bibeștilor-Știrbey sunt identice²⁰.

Să fie și unele și aceiași (*sic*)? Pozitiv e numai că le găsim la Brâncoveni în stema de Reichsfürst din 30.I.1695 și la Bibești în veacul al XIX-lea ca arme de familie, și în această calitate de două ori în armele țării²¹. Alt material deocamdată lipsește. Că această identitate ar dovedi o origină comună, vreo veche

de un ochi de om. (Recepție din veacul al XVIII-lea și de la 1832.) Marele vornic lăncu Mano o poartă în câmp albastru și cu adausul a 3 stele de argint, „en chef“ (*n. – M.C.*).

²⁰ Faptul că la Brâncoveni aceste arme figurează în al III-lea cartier, adică nu sunt principale nu e concludent, mai toate colățiile de arme ale Sf. I. din acea epocă și din veacul următor lasă din punct de vedere heraldic mult de dorit, în ele armele originare cad pe plan secund sau ultim, primul cartier sau scutul „sur le tout“ fiind ocupate de „Gnadenzeichen“ sau de arme noi (*n. – M.C.*).

²¹ În tinerețea mea, exista la Muzeul de Antichități de pe Bulevardul Academiei o piatră mare cu armele destul de mutilate ale Bibeștilor (*n. – M.C.*).

înrudire, mai directă, mai apropiată decât cea istoric cunoscută între aceste două neamuri oltenesti nu-mi aparține nici măcar s-o sugerez, asemenea chestiuni nefiind de domeniul heraldic, în care înțeleg a mă confina strict. Nu poate fi însă nici trecută cu vederea potrivirea dintre filiația legendară ce dă Bibeștilor ca străbun un cavaler francez și caracterul eminent francez al acestor clare arme: d'azur au chevron d'argent (alias or) accompagné en pointe d'une étoile de six rais du même²².

²² Adesea istoria dovedește origini strănii, precum se constată că răsădirea unei familii în țară străină e aproape totdeauna prielnică. În întâia jumătate a veacului al XVII-lea, capul uneia din ramurile străvechii case Torelli di Montechiarugolo, Giuseppe Salinguerra depusă de feodele sale de [câtre] Odoardo Farnese, ducele de Parma, emigrează în Polonia unde se căsătorește cu fiica seniorului de la Poniatowo, de arme Ciolek. Coborătorii săi, toți mari demnitari ai Coroanei, iar unul, Stanislas al III-lea, cel din urmă rege al Poloniei, poartă numele Poniatowski, păstrând însă stema de obârșie, căreia astronomii îi fac suprema cinste de a o strămuta printre astre: între acvilă și șarpe străluce „taurul lui Poniatowski“. (În veacul trecut descendenții s-au stabilit iarăși administratori și intelectuali distinși, cu înrudiri înalte, în Italia.) Aretin, baroni bavarezi, italieni de origină s-ar zice, ca poetul. Cătuși de puțin. Cunegonda Sobieska, soția electorului Max. Emm. II de Bavaria aduce din Veneția la München, un copil orfan de bun neam armenesc, Ohanes-Cristof, fiul lui Bagdasar Harutiun, îl crește și căpătuiește. Tot din Veneția, dar băstinaș, e Stechinelli, zis apoi, fără teame dar cu scop, Capello, „der Betteltrieb aus Venedig“, un fel de Lazaril de Tormès, de Figaro, străbunul conților S.I. de Wickenburg. Se observă că rasa italiană e de sevă mai puternică, reușește și prosperează pretutindeni, principii austriaci, supuși prusieni Lynar, purced din toscanul Guerrini, unicul ducele irlandez de Leinster, după neam Fitz-Gerald se trage tot dintr-un italian Odone Gerardini. Răsadul străin prinde și el în Italia și prezintă cazul cel mai curios: sub Carol al II-lea al Spaniei, cardinalul arhiepiscop al Neapolului, Cautelmo-Stuart a dovedit efectiv, cu acte din cele 4 etape ale peregrinării: Anglia, Normandia., Provența și Neapol, că descinde în linie masculină directă din Caualm, fiul Regelui Duncan, victima lui Machbeth, fiind mai apropiată dar de vechea tulpină scoțiană decât congenerii lor Stuartii, ulterior suverani în Scoția și în Regatele-Unite (*n. – M.C.*).

EN 1918

En 1918, le dernier empereur d'Allemagne, traversant le territoire roumain occupé, ne manqua pas d'aller visiter à Curtea-de-Argeș le tombeau du premier roi de Roumanie. La couronne qu'il y déposa portait l'inscription: „au roi allemand“.

Cet hommage posthume contrastait vivement avec les rapports particulièrement dénués de cordialité qui avaient existé entre les deux Hohenzollern. On a beaucoup commenté le fait que pendant les vingt-six ans qui ont séparé l'avènement au regne de Guillaume II et la mort de Charles I, il n'y a eu entre ces souverains alliés aucun échange de visites officielles et aucune simple entretenue. Il appartiendra peut-être à l'Histoire d'en arrêter plus tard la véritable explication.

La locution „n'être pas cousins“ leur convenait au figuré aussi bien qu'au propre. Les deux lignes de leur maison, auxquelles ils appartenaient respectivement chacun, n'avaient plus de commun depuis leur séparation au commencement du XIIIe siècle que le nom et les armes. Pour le reste on n'y remarque que de la dissemblance et de la disproportion. La ligne cadette, après avoir réuni au sien le riche patrimoine brandenbourgeois de la maison ascanienne [a] successivement augmenté ses possessions par <le change – toutes les voies> le changement de confession, l'héritage, la conquête et l'usurpation et a conquis de même les dignités électorale, royale et impériale. À coté

d'une belle accumulation de <possessions> <grandeurs> splendeurs, la médiocrité <séculaire> de la <branche> ligne aînée souabe paraît d'autant plus décevante <et>. En effet <à part le souvenir peu honorable des frères... avec leur triste fin, toute cette longue série l'histoire ne il n'y a> pendant quatre siècles elle ne donne aucun homme de guerre, d'église ou de plume qui se fit même relativement distingué, car ce n'est que comme d'un souvenir peu honorable que peut compter celui de Francis Oettinger et de Frederic son frère et leur triste fin. (...) une superfluité, de nature à desservir plutôt les intérêts du pays.

La politique extérieure de la Roumanie est dans le sens intégral du terme tout récente. L'histoire de deux principautés vassales de l'Empire Ottoman en offre toutefois des cas isolés, sans continuité, comme l'inféodation de la Valachie à la cause de la maison d'Autriche par Michel le Vaillant (159... 1604) ou le jeu double entre la Turquie et les Puissances chrétiennes du prince valaque Constantin Brancovan (168... 17...) tissu de tâtonnements et de subterfuges, contrastant avec la politique franchement russophile du prince régnant contemporain en Moldavie, le grand Demetrius Cantemir (17... 17...) – sûrement le personnage le plus remarquable qu'aient produit les pays roumains, au moins jusqu'à leur renaissance du XIXe siècle. Mais ces manifestations sporadiques ne peuvent être citées qu'à titre de curiosité historique, ne se rattachant en aucune sorte à la politique actuelle, qui ne remonte pas au delà de l'avènement du prince, ensuite roi, Charles de Hohenzollern au trône de Roumanie.

Faute de passé, la politique extérieure de la Roumanie manque de tradition. Créée de toutes pièces par le souverain, celui-ci lui fit adapter sa tradition personnelle et lui voua une préférence si vive, qu'il s'en réserva jalousement l'exercice toute sa vie. La maxime: „Hereux les peuples qui n'ont pas de politique étrangère“ a longtemps pu être appliquée <avec> sans

paradoxe au peuple roumain, cette politique ayant constituée une prérogative exclusive du roi, avec lequel elle s'était à la fin identifiée. La caractériser, par déduction, en caractérisant < le roi > Charles I-er lui-même serait moins superficiel qu'il ne semblerait au critique grave, seulement tout jugement porté aujourd'hui sur le roi trop récemment disparu, et déjà victime du zèle ingrat des panégyristes, serait provisoire et relatif, cette tâche est réservée aux historiens occidentaux < européens > de demain qui, sans parti pris, dégageront sa figure des éloges et des < flatteries > flagorneries ainsi que des < critiques > incriminations et des attaques acerbes dont il émé l'objet et, mettant à contribution les témoignages de première main, le fixeront dans < son vrai cadre > ses vraies proportions et sous son vrai jour. De ceux qui ont écrit sur < le roi > Charles I, personne n'a essayé de l'expliquer ataviquement. On s'est contenté, à son propre exemple, de parler de ses ancêtres glorieux, ce qui est aussi vague, qu'exagéré.

La ligne < des aînées > des Hohenzollern, dont il est issu est peu illustre, plusieurs de ses branches et rameaux, souvent < ennemis > < rivaux > en rivalité < les uns des autres >, se sont éteints obscurément.

On ne rencontre parmi ses représentants ni de grands hommes d'état, ni de guerre, ni d'église – aucun qui soit allé chercher quelque gloire sur un champ < de bataille > d'activité plus vaste que celui de leurs minuscules possessions souabes, aucun qui pour la postérité eut au moins accroché son nom comme protecteur à celui de quelque personnage célèbre dans les lettres, les sciences ou les arts. Même le chapeau de prince de Saint-Empire, que leur valu une situation subalterne à la cour des électeurs de Bavière, leur est venu tardivement¹.

Les guerres particulières leurs sont défavorables: en 1423 (15 mai) les villes impériales souabes aidées par la puissante comtesse de Wurtemberg-Monthéliard font raser le château de Sigmaringen². C'est une race plutôt malheureuse; de plus d'un la carrière s'achève misérablement ou prématurément, sans inspirer toutefois de la compassion ou de la sympathie; les historiens n'hésitent pas à qualifier même quelques uns de véritables brigands³. Le record des insurrections de paysans que les principautés de Hohenzollern detiennent – quinze en deux siècles – serait l'unique célébrité à laquelle les aïeux du roi Charles pourraient prétendre sans conteste < Lui n'en a eu que deux en quarante >. Il y a loin de là à la vertigineuse ascension de la < branche cadette devenue > ligne de Franconie, successivement électoral, royale et impériale⁴, à la brillante étoile de la maison de Lorraine⁵ qui recueillit la succession des Habsburg, à l'antique splendeur de la maison des Guelfes, renouvelée au XVIIIe siècle par l'héritage de la couronne de Grande Bretagne, à la haute fortune de la maison d'Oldenbourg, qui se constitua un apanage de couronne en Nord⁶, à l'expansion prodigieuse de la maison de Wettin, dont une seule branche, celle de Cobourg-Gotha règne aujourd'hui encore en Angleterre, en Belgique et en Bulgarie⁷. Si le rôle du hasard est tellement considérable dans le succès et la grandeur de la plupart de ces maisons, on ne peut pas leur contester non plus une ambition

² Rebat en 1465 il est de nouveau détruit < par les > pendant la guerre de 30 ans et resta à l'état de ruine jusqu'en 1865 quand il fut restauré (n. – M.C.).

³ Notă lipsă (n.ed.).

⁴ Dates, mention que depuis le XIIIe siècle il n'y a plus eu de rapprochements entre les deux lignes (n. – M.C.).

⁵ Considérations sur les Lorraine de France (Guise) (n. – M.C.).

⁶ Dates. 14... Danemark et duchés de Holstein, 17... Russie... 17... Suède... 18 Grèce... 19 Norvège et un empereur de Russie (n. – M.C.).

⁷ Jusqu'en 1910 (n. – M.C.).

¹ 1622: 1633 < pour > la branche de Sigmaringen; 1692 extend (?) un titre à tous les membres (n. – M.C.).

héréditaire permanente, une passion de domination et d'accaparement, une soif d'aventure et de conquête, d'entreprise et d'intrigue, dont l'absence <est aussi évidente> chez les Hohenzollern de Souabe est aussi évidente que leur médiocrité. Ce manque d'anvergure se reflète clairement, parfois sereinement même, dans la <sage prud> réserve prudente <du roi> de Charles I de Roumanie et il est remarquable comment ce qui, chez les aïeux, dans les siècles passés a constitué un travers nuisible à l'élévation de leur maison, est devenu à l'époque actuelle, chez le descendant une qualité heureuse, porte-tige <du progrès> de la prospérité d'un pays. Porte-tige seulement, parce que le rôle du roi Charles dans l'évolution intérieure de la Roumanie n'a été que passif. Pendant ce si long règne, on ne trouve le roi à la tête d'aucun mouvement qui dirige l'énergie nationale dans une direction quelconque, on ne lui doit l'initiative ou au moins le patronnage d'aucune innovation ou réforme, de lui ne vient ni inspiration, ni suggestion, ni impulsion, rien ne porte l'empreinte de sa personnalité, et, si son nom est inévitablement inscrit à tous les frontispices, et toutes les dédicaces, c'est grâce uniquement à la tradition de flatterie officielle des inaugurations. On peut avancer, sans erreur, que, dans des conditions matérielles identiques, budgétaires surtout, la Roumanie aurait réalisé le même progrès, automatiquement, sous n'importe quel souverain constitutionnel. Ceux qui ont attribué à Charles I-er un rôle créateur ou actif auraient été bien embarrassés de citer à l'appui de leur assertion un seul cas concret, en dehors de la politique extérieure, son unique oeuvre personnelle.

L'histoire définitive de cette oeuvre est condamnée à rester longtemps encore peut-être dans l'obscurité ou dans l'incertitude des suppositions basées sur l'examen de ses résultats. Le roi n'a jamais divulgué le secret de son action diplomatique, à laquelle il n'initiait personne. Poussé à l'excès ce système ne présente plus que des inconvenients. En supposant, par exemple,

que par un concours ordinaire de circonstances, la couronne serait passé sans transition de règne à un prince mineur, comment la régence se serait-elle mise au courant de la situation des affaires étrangères du royaume et combien difficilement elle se serait guidée dans leur gestion, même si elle avait été disposée à continuer la politique du feu roi? On a parlé de l'existence d'un testament politique et diplomatique, destiné au successeur. Mais ce genre de production n'offre qu'un intérêt de simple curiosité, sérieusement on ne peut lui reconnaître aucune utilité pratique. Comment se figurer que quelques feuillets d'instructions, ayant d'ordinaire en vue l'auto-réclame posthume, pourraient suffire à toutes les éventualités et suppléer à des dispositions spéciales, à une préparation dans la matière et à une certaine expérience? <le crise le système de cachotterie a eu une conséquence plus grave>. Mais <ce> la conséquence la plus funeste de ce système de cachotterie du roi Charles a été d'avoir créé dans les cercles politiques un état d'esprit particulier, consistant...

ÎN 1918

În 1918, ultimul împărat al Germaniei, străbătând teritoriul român ocupat, nu pierdu împrejurarea de a merge să viziteze la Curtea de Argeș mormântul primului rege al României. Coroana pe care o depuse purta inscripția: „Regelui german“.

Acest omagiu postum contrasta puternic cu raporturile deosebite de lipsite de cordialitate care existaseră între cei doi Hohenzollerni. S-a comentat mult faptul că de-a lungul celor douăzeci și șase de ani care s-au scurs între suirea pe tron a lui Wilhelm II și moartea lui Carol I, între acești doi suverani n-a avut loc nici un schimb de vizite oficiale

și nici o simplă întrevvedere. Va reveni istoriei, poate, să deslușească veritabila explicație.

Locuțiunea „a nu fi veri“ li se potrivea atât la propriu, cât și la figurat. Cele două ramuri ale casei lor, cărora le aparțineau respectiv fiecare, nu mai aveau nimic comun de la despărțirea lor la începutul secolului XIII, în afară de nume și de steme. În celelalte privinți, nu remarcăm decât neasemănare și disproporție.

Ramura tânără, după ce își adăugase bogatul patrimoniu brandenburghез al Casei ascaniene, și-a mărit succesiv aceste posesiuni prin <schimb pe toate căile> schimbarea de confesiune, moștenire, cucerire și uzurpare și a dobândit tot astfel demnitățile electorală, regală și imperială. Alături de o atât de frumoasă acumulare de <posesiuni> <mărimi> splendori, mediocritatea <seculară> <ramurii> liniei suabe mai vârstnice pare cu atât mai dezamăgitoare <și>. Într-adevăr <afară de amintirea puțin onorabilă a fraților... sfârșitul lor trist, întreaga această serie istoria nu o nu e>, timp de patru secole ea nu dă nici un războinic, cleric sau scriitor care să se fi distins cât de cât, deoarece amintirea lui Francis Oettinger și a fratelui său Frederic a fost puțin onorabilă, iar sfârșitul lor trist* (...) un lucru de prisos, prin firea lui, mai mult păgubitor intereselor țării.

* În versiunea inițială, paragraful final este mai dezvoltat: A coté de cette accumulation de <biens> territoires et splendeurs, la médiocrité de la branche aînée souabe parait d'autant plate et plus décourageante; pendant cinq siècles aucun de ses membres ne s'illustrent en aucune sorte <pas même indirectement> par les armes, par la plume ou dans l'Eglise, le nom d'aucun ne s'accroche au moins comme <protecteur> ami ou protecteur à celui de quelques célébrités; à part le souvenir très peu honorable de Francis Oettinger et de son frère Frédéric, il n'y a pas à relever dans <Toute l'histoire leur histoire> le vide de leur histoire <que l'échange> qu'un épisode de nature à intéresser les héraldistes (...)

[Față de această acumulare de <bunuri> teritorii și splendori, mediocritatea ramurii suabe mai vârstnice pare cu atât mai plată și mai dezamăgitoare; timp de cinci secole nici unul dintre membrii ei nu s-a ilustrat în nici un fel <nici chiar direct> prin arme, prin pană sau în sânul Bisericii, numele nici unuia dintre ei nu se leagă, măcar <ca> <protector> de acela al vreunei celebrități; afară de amintirea puțin onorabilă a lui Francis Oettinger și a fratelui său Frederic, nu e de evidențiat în <întreaga istorie

Politica externă a României este cu totul recentă, în sensul integral al termenului. Istoria celor două principate vasale ale Imperiului otoman oferă totuși unele cazuri izolate, fără continuitate, ca înfeudarea Valahiei de către Mihai Viteazul (159... 1604) la cauza Casei de Austria sau dublul joc al principelui valah Constantin Brâncovan (168... 17...) între Turcia și Puterile creștine, țesătură de dibuiri și de subterfugii contrastând cu politica sincer rusofilă a principelui domnitor contemporan în Moldova, marele Dimitrie Cantemir (17... 17...), desigur personajul cel mai remarcabil din câte au produs țările românești, cel puțin până la renașterea lor în secolul al XIX-lea. Însă aceste manifestări sporadice nu pot fi citate decât cu titlul de curiozitate istorică, nelegându-se în nici un chip de politica actuală, care nu urcă mai sus de înălțarea pe tron a prințului Carol de Hohenzollern, mai târziu rege al României.

În lipsa trecutului, politica externă a României nu are tradiție. Creată pe de-a-ntregul de suveran, acesta îi împrumută tradiția sa personală și îi arată o preferință atât de vie, încât își rezervă sieși exercițiul ei, cu gelozie, în tot timpul vieții. Maxima: „Fericite popoarele care n-au politică externă“ a putut fi aplicată multă vreme <cu> fără paradox poporului român, această politică fiind o prerogativă exclusivă a Regelui, cu care până la urmă ea s-a și identificat. A o caracteriza, prin deducție, caracterizându-l pe <regele> Carol I el însuși, ar fi mai puțin superficial decât i s-ar părea criticului grav, atâta doar că orice judecată rostită astăzi asupra regelui prea de curând dispărut și de pe acum victimă a zelului ingrat al panegiristilor, ar fi provizorie și relativă; această sarcină este rezervată istoricilor occidentali <europeni> de mâine, care, fără părtinire, îi vor desprinde chipul de elogiile și de <lingușirile> măgulirile, ca și de <criticile> incriminările și de atacurile acerbe al căror obiect a fost și, punând la contribuție mărturiile de primă mână, îl vor fixa în <adevăratul său cadru> proporțiile sale adevărate și în adevărata sa lumină. Dintre cei care au scris despre <regele> Carol I, nimeni n-a încercat să-l explice atavic. S-au

istoria lor> vidul istoriei lor <decât schimbul> decât un episod de natură să-i intereseze pe heraldiști (...).]

multumit, urmându-i exemplul, să vorbească despre strămoșii săi glorioși, ceea ce este pe cât de vag, pe atât de exagerat.

Linia <vechilor> Hohenzollernilor din care a ieșit este puțin ilustră, mai multe dintre ramurile și rămurelele ei, adesea <dușmane> <rivale> în rivalitate <unele cu altele> s-au stins în întineric.

Nu întâlnim printre reprezentanții ei nici mari bărbați de stat, nici de război, nici de biserică – nici unul care să fi purces a-și căuta oarecare glorie pe un câmp <de luptă> de activitate mai vast decât acela al minusculilor lor posesiuni suabe, nici unul care, pentru posteritate, să-și fi agățat numele ca protector de vreun personaj celebru în literatură, științe sau arte. Chiar însemnul de principe al Sfântului Imperiu, care le atrase o situație subalternă la Curtea electorilor de Bavaria, le-a venit întru târziu¹.

Războaiele particulare le sunt nefavorabile: în 1423 (15 mai) orașele imperiale suabe ajutate de puternica contesă de Württemberg-Monthéliard șterg de pe fața pământului castelul din Sigmaringen². Este un neam mai curând nefericit, unora li se încheie cariera mizerabil sau înainte de vreme, fără ca totuși să inspire compasiune sau simpatie: istoricii nu șovăie chiar să-i califice pe unii dintre ei drept adevărați briganzi³. Recordul răscoadelor țărănești pe care-l dețin principatele de Hohenzollern – cincisprezece în două secole – ar fi unica celebritate pe care ar putea-o pretinde fără tăgadă strămoșii regelui Carol <El n-a avut decât două în patruzeci>. Ce departe de toate acestea este vertiginoasa ascensiune a <ramurii cadere devenite> liniei franconiene, succesiv electorală, regală și imperială⁴, strălucita stea a Casei de Lorena⁵ care culese moștenirea Habsburgilor, antica splendoare a Casei Ghelfilor, reinnoită în secolul al XVIII-lea prin

¹ 1622; 1633 <pentru> ramura de Sigmaringen; 1692 întărește un titlu tuturor membrilor săi.

² Reclădit în 1465 este din nou distrus <de către> în timpul Războiului de 30 de ani și rămâne în stare de ruină până în 1865, când a fost restaurat.

³ Notă lipsă în text.

⁴ Date, menționează că începând din secolul al XIII-lea nu mai există apropieri între cele două ramuri.

⁵ Considerații asupra Lorenilor din Franța.

moștenirea coroanei Marii Britanii, înaltul destin al Casei de Oldenburg care-și constituie un apanaj din coroanele de la Miază-Noapte⁶, expansiunea prodigioasă a Casei de Wettin, din care o singură ramură, aceea de Coburg-Gotha, domnește încă și astăzi în Anglia, în Belgia și în Bulgaria⁷. Dacă rolul hazardului e atât de considerabil în succesul și în grandoarea celor mai înalte dintre aceste Case, nu li se poate însă contesta o ambiție ereditară permanentă, o pasiune de dominare, o sete de aventură și de cuceriri, de a întreprinde și de a intriga, a cărei absență <este tot atât de evidentă> la Hohenzollernii din Suabia este tot atât de evidentă ca și mediocritatea lor. Această lipsă de anvergură se reflectă limpede, uneori chiar cu seninătate în <cumintea prud> rezerva prudentă a <regelui> lui Carol I al României și este remarcabil cum ceea ce, la strămoșii săi, în secolele trecute, a constituit un cusur dăunător în calea înălțării Casei lor, a devenit în epoca actuală, la descendent, o calitate fericită, un suport <al progresului> al prosperității unei țări. Suport numai, deoarece rolul regelui Carol în evoluția internă a României n-a fost decât pasiv. În timpul acestei atât de lungi domnii, nu-l găsești pe rege în fruntea nici unei mișcări care să dirijeze energia națională în vreo direcție oarecare, nu i se datorează inițiativa sau măcar patronajul nici unei inovații sau reforme, de la el nu vine nici inspirație, nici sugestie, nici impuls, nimic nu-i poartă pecetea personalității și, dacă numele său este inevitabil înscris pe toate frontispiciile și în toate dedicațiile, aceasta se datorează numai tradiției oficiale de măgulire, cu prilejul inaugurărilor. Se poate afirma, fără a greși, că în condiții materiale identice, mai ales bugetare, România ar fi realizat același progres, automat, sub oricare alt suveran constituțional. Cei ce au atribuit lui Carol I un rol creator sau activ ar fi fost tare încurcați să citeze în sprijinul aserțiunii lor un singur caz concret, în afara politicii externe, singura sa operă personală.

Istoria definitivă a acestei opere este condamnată poate să rămână mult timp încă în întineric sau în nesiguranța presupunerilor bazate pe cercetarea rezultatelor ei. Regele n-a divulgat niciodată secretul

⁶ Date. 14... Danemarca... și ducatele de Holstein. 17... Rusia... 17... Suedia... 18... Grecia... 19... Norvegia și un împărat al Rusiei.

⁷ Până la 1910... (?).

acțiunii sale diplomatice, în care nu iniția pe nimeni. Împins la exces, acest sistem nu mai prezintă decât neajunsuri. Presupunând, de pildă, că printr-un concurs obișnuit de împrejurări, coroana ar trece, fără tranziție de domnie, pe capul unui principe minor, cum s-ar putea pune regența la curent cu situația afacerilor externe ale regatului, și cu câtă greutate s-ar călăuzi în gestionarea lor, chiar când ar fi dispusă să continue politica răposatului rege? S-a vorbit de existența unui testament politic și diplomatic destinat urmașului. Dar acest gen de producție nu oferă decât un interes de simplă curiozitate, în mod serios nu i se poate recunoaște nici o utilitate practică. Cum să ne închipuim că acele câteva foițe de instrucțiuni, având obișnuit în vedere autoreclama postumă, ar putea fi suficiente pentru toate eventualitățile și ar putea ține locul unor dispozițiuni speciale, unei pregătiri în materie și unei anumite experiențe <criza sistemul de ascundere a avut o consecință mai gravă>. Dar <această> consecință cea mai funestă a acestui sistem al regelui Carol de păstrare a secretului a fost crearea în cercurile politice a unei stări de spirit particulare, constând...

VASCO DA GAMA

La începutul veacului al XV-lea, un mic popor european, după ce a cucerit cu ascuțișul săbiei pentru o viață independentă o strâmtă fâșie de teritoriu la sud-vestul Peninsulei Iberice, își aruncă ochii pe oceanul care îi mărginește jumătate din fruntarii și își revarsă pe ocean energiile eroice. Inspirați de un principe remarcabil, Infantul Don Henrique, fiul lui Ioan I și al nobilei principese engleze, Dona Filippo de Lancaster, navigatorii Portugaliei începură atunci o sublimă întreprindere, al cărei obiectiv concret era descoperirea căii maritime la India, dar al cărui rezultat transcendental, deja întrezărit de o vedenie genială, fu cucerirea pentru omenire a pământului întreg, a pământului învăluit de brumele și de cetele dese ale legendelor și ale groazelor misterioase ale Evului vechi și de mijloc.

Fără a se descuraja de sărăcia mijloacelor, trecând peste temerile îngrămădite în timpul vechilor veacuri de știință pur conjecturală, acești întreprizi fauri ai civilizației au pășit întotdeauna înainte pe calea descoperirilor. Cu Gil Elannes, deschiseră porțile până atunci închise ale Mării întunecoase, ei călcară țărmul virgin al ostroavelor, ce presară Atlanticul, făcură să fâlfâie steagul cu crucea roșie a ordinului lui Crist pe toate limanurile apusene ale Africei, plutiră pentru întâia oară pe apele, până atunci nestrăbătute ale Golfului Guineei, descoperiră fluvii tumultuoase, uriașe și importante ce fertilizau

țări întinse, Nigerul, Senegalul, Zairul, căutară pe toată această foarte largă coastă apuseană a Africei <o> deschizătură care ar putea în sfârșit să-i ducă la Marea Indiilor.

Sufletul lor mărinimos nu le îngădui exclusivisme geloase, în timpul acestei perioade de muncă, neobosită, ci primiră cu dragă inimă conlucrarea unor străini ca Antonio de Noli și Cadamosto și crescură și inițiară în științele cosmografice și nautice pe alții cari ca vestitul Columb, culeseră asemenea roade minunate, mulțumită învățăturilor navigatorilor portughezi.

Regii Portugaliei fură vrednici de moștenirea impunătoare a marelui Infant Don Henrique. Regele Ioan II poruncă în același timp expediția maritimă a lui Bartholomeu Dias, desigur isprava cea mai admirabilă din această lungă epopee dacă se ține seamă de disproporția dintre slăbiciunea mijloacelor și mărimea scopului, și trimitea totdeodată în Etiopia pe Pero da Cavilha, ca să studieze și să pregătească cu ajutorul indicațiilor piloților arabi ai coastei răsăritene a Africei, navigația către Indii.

Aceste două expediții fură încununate de o egală reușită. Dias trecu de Capul Bunei Speranțe, prorele și carenele navelor sale croiră cele dintâi calea năvilor europene pe marea Indiană. Pero de Cavilha cercetă coastele Indistanului. Nu mai lipsea decât o porțiune, însemnată desigur, însă deja liberată de haina ei și de temerile cele vechi, ca descoperirea întregii căi maritime la Indii să fie îndeplinită. Regele Don Manoel I, urmașul lui Don Ioan II, încredință această grea și primejdioasă însărcinare unui gentilom al casei sale, Vasco da Gama, care plecă în îndoită calitate de capîtao-mor amiral al unei expediții de explorare și de ambasador pe lângă Potentații Răsăritului.

Plecată din Tago la 8 iulie 1497, escadra trece la 8 decembrie dincolo de Rio de Infante, cea din urmă etapă atinsă de Bartholomeu Dias. Și, în ziua de Crăciun, ea sosea în dreptul pământului pe care Vasco da Gama îl numi Natal (Crăciun), în cinstea celei mai mari sărbători a calendarului creștin.

După ce au explorat coasta răsăriteană africană până la Melinde, unde sosiră în Dumineca Paștelui, 15 aprilie 1498, întreprinzătorii navigatori portughezi izbutiră să ademenească un pilot arab cunoscător al căii la India. Și, plecați la 24 aprilie, aruncară în sfârșit ancora, la 20 mai, în apele Calecutului, bogata capitală a coastei Malabarului, capătul întreprinderii epice începută în 1415 cu Marea Centei.

Onoruri triumfale întâmpinară, la întoarcerea sa în Portugalia, pe marele căpitan Vasco da Gama. Opera uriașă a micului popor, operă căreia Gama îi completase temeliile puternice, fu consacrată câțiva ani în urmă printr-un măreț monument arhitectonic, hărăzit Sfintei Fecioare pe plaja Tagelui, în locul unde Vasco plecase în glorioasa-i călătorie.

Dar, vreme de doi ani, Vasco rămase neîntrebuințat, și nu pentru că era obosit sau descurajat, ci din pricina misterioaselor dușmăanii ce învrăjbeau atunci pe marile căpetenii militare și maritime portugheze. În timpul acestor doi ani, una dintr-însele, Pedro Alvarez Cabral, sporise încă descoperirile portugheze, dând științei și lumii întregi cel mai vast și mai bogat din ținuturile sud-americane, Brazilia.

În sfârșit, în 1502, fiind numit amiral al mărilor Răsăritului, Don Vasco da Gama se întoarse în India, în fruntea unei puternice escadre, cu misiunea de a întemeia puterea colonială a Portugaliei pe care zavistiile neguțătorilor și ale piraiților mauri tindeau să le slăbească. Această flotă fu un puternic element al aceluia covârșitor avânt comercial portughez și de atunci una după alta noi escadre portugheze plecară spre Indii, întărind și ocrotind înrăurirea și faima puterii Portugaliei.

Dar, când se înturnă din India, Vasco da Gama, pe care Regele îl numise Comite de Vidiqueira, fu ținta a noi prigoane ce izbutind a-l îndepărta de dânsul lipsi patria de glorioasele-i servicii. Nu lipseau desigur atunci cine să-l înlocuiască în chip strălucit. Putem cita între alții pe Duarte Pacheco Pereira,

cosmograf eminent și războinic cutezător și dibaci, care cu o mână de portughezi zdrobi armatele rajahului din Calecut; Don Francisco de Almeida, primul vice-rege al Indiei, întemeietor de comptoare și de orașe, învingătorul Regelui din Cambaia; și mai ales mai presus de toți Alfonso de Albuquerque, înaintemergătorul admirabil al imperialismului colonial, a cărui glorie egalează pe a lui Alexandru și pe a lui Napoleon și întrece desigur pe cea a lui Iuliu Cesar.

Abia după moartea Regelui Don Manuel, după 1521, urmașul său, Don Ioan III rechemă dânsul în activitate pe bătrânul navigator, descoperitor al mării indiene. În 1523, afacerile Răsăritului, încurcate din pricina dușmăniilor, a râvnelor și delapidărilor, cereau o mână energică, autoritară ca să fie cărmuite și organizate. Și Regele Ioan III trimise acolo pe marele Amiral cu demnitatea de vice-rege. În timpul acestei călătorii pe vasele portugheze, puternic zguduite de un cutremur, avură loc scene de groază potolite de glasul răsunător al lui Vasco, care strigă echipajilor: „Nu vă temeți de nimic, portughezi! Marea tremură de frică în fața noastră!”

Dar dacă îl respectau elementele, boala îl slăbea; îl pândea moartea. După ce își cheltuisese cele din urmă energii ca să înfrâneze și să pedepsească scandalurile, abuzurile, delictele, el se stinsese la Cochîn, la 25 decembrie 1524, în clipa chiar când clopotele bisericești, răsunând în acel aer indian, pătruns încă de păgânism, slăveau pe Iisus în leagăn.

Ochii, cari cu 27 ani înainte, văzuseră și salutaseră cu o creștinească invocare plajele necunoscute ale Natalului, se închiseră și marele său suflet care, prin pârția mărilor sale întrunise crâmpoșele până atunci necunoscute ale pământului, părăsi această lume.

Intrarea lui Vasco da Gama în nemurirea Istoriei o va serba Portugalia, după scurgerea a patru veacuri, la 25 ianuarie curent.

Și nu se află desigur în toată lumea civilizată nici o națiune pe care acest centenar să nu o intereseze. Nu e nici o fațetă a activității omenești unde să nu se reflecteze radios, ca aceea a unui înaintaș semidivin, chipul remarcabil al acestui genial erou. Deoarece numele său înfățișează pentru omenire sinteza operei uriașe desăvârșită de sute de navigatori portughezi, a căror cutezătoare sfortare a deschis porțile Veacului modern, dând oamenilor deplină cunoștință a întregului pământ, deschizând căi nouă negoțului universal, lărgind domeniul științei, făcând să târșnească izvoare, necunoscute atunci, pentru industrie și artă.

Numele lui Vasco da Gama răsună pe tot globul de când a fost glorificat de strofele de bronz ale lui Luis de Camoens. Și, după cum acesta, rival al lui Homer, sintetizează geniul rasei, Gama e încă, pentru istoricii și poeții tuturor națiilor, reprezentantul suprem al unei dinastii epice, care de la Infantele Don Henrique până la Fernand de Mayalhaes a îmbrățișat globul pământesc într-o luminoasă cuprindere.

Pentru toate aceste motive, guvernul republicii portugheze crede că toate țările civilizate se vor asocia cu dragă inimă la omagiul adus marelui amiral, cu prilejul centenarului al IV-lea al morții sale. Și acest omagiu nu va lua forme funebre. El va fi mai mult o solemnă apoteoză asemenea celor ce în Roma antică proslăveau sufletele Eroilor. Și astfel se va completa cu concursul națiunilor amice opera de recunoștință universală, începută acum 26 de ani când, pentru meritata cinstire a numelui nemuritorului Vasco da Gama, s-a comemorat centenarul al IV-lea al primei călătorii pe mare către Orient.

[ÎNSEMĂNĂRI. NOTE DE LECTURĂ]

+ Charles VI – C'est inexact que ce malheureux roi est devenu fou au bal des „ardents“. C'est au Gué-de-Maulny, près de Mans à la suite de l'incident du lépreux et de l'homme d'armes qui laisse choir son épée que le roi eut le premier accès de fureur pendant lequel il tua Polignac.

+ Si autem de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur nasci scandalum quam veritas relinquantur.

Grégoire le Grand, *7-e homélie*

+ Gilles de Laval, baron de Rays, petit fils de Brunior de Laval, petit neveu de Duguesclin et parent d'Olivier de Clisson – Son génie mauvais fut l'italien Prelati qui échappe au chatiment, ses principaux complices furent son domestique Poitou et une vieille femme surnommée la „Meffraye“. L'évêque de Nantes qui osa accuser „Barbe Bleue“ était Jean de Malestroït. – De son mariage avec Catherine de Thouars <La Trémoille>? (d'Amboise?) Gilles de Rays eut une fille Marie qui épouse Prigent de Coëtivy amiral de France et après le décès de celui-ci se remarie avec André de Lohéac, maréchal de France. Elle ne laisse pas de postérité.

– La femme de Gilles de Rays vécut d'abord avec son mari unis clandestinement (ils étaient cousin au quatrième degré).

[ÎNSEMĂNĂRI. NOTE DE LECTURĂ]

+ Charles VI – Nu este adevărat că regele acesta nefericit a înnebunit la balul „înflăcăraților“. Regele a avut primul său acces de nebunie furioasă, în timpul căreia l-a ucis pe Polignac, la Gué-de-Maulny, lângă Mans, în urma incidentului cu leprosul și al celui cu ostașul care și-a lăsat să-i cadă sabia.

+ Iar dacă din adevăr rezultă scandal, este mai folositor să lași să rezulte scandal decât să renunți la adevăr.

Grigore cel Mare, *A șaptea omilie*

+ Gilles de Laval, baron de Rays, nepot al lui Brunior de Laval, strănepot al lui Duguesclin și rudă cu Olivier de Clisson. Geniul său rău a fost italianul Prelati care scapă de pedeapsă, principalii săi complici au fost slujitorul Poitou și o bătrână poreclită «spăimâia» („Meffraye“). Episcopul de Nantes, care s-a încumetat să-l acuze pe „Barbă Albastră“ era Jean de Malestroït. Din căsătoria lui cu Catherine de Thouars <La Tremoille>? (d'Amboise?) Gilles de Rays a avut o fiică, Maria, care se mărită cu Prigent de Coëtivy, amiral de Franța, după a căruia moarte se recăsătorește cu André de Lohéac, mareșal de Franța. Nu are urmași.

– Soția lui Gilles de Rays a trăit la început cu soțul ei fiind căsătoriți clandestin (erau veri de gradul patru).

La tradition veut qu'elle ait été une des six femmes voilées vêtues de blanc qui vinrent recueillir le corps de Gilles pour le transporter à Nantes.

Catherine de Thouars épouse un an après le supplice de son mari Jean II de Vendôme.

La tradition de Barbe Bleue existe dans plusieurs contrées s'appliquant à des personnages différents. Ainsi en Vendée elle s'applique à une dame qui vivait au XIV-e siècle, Béatrix de Fontenelles.

Reinach essaie de réhabiliter la mémoire de Gilles de Rays dont il fait une victime de la cupidité du duc de Bretagne et demande pour le maréchal un monument expiatoire à Nantes.

+ Le buste d'Antoine Benoist – merveille de céroplastie.

+ Le bailli de Suffren – son beau buste par Houdon se trouve au musée d'Aix.

C'est à propos du bailli que Berchoux a émis cet aphorisme dans sa gastronomie: „Rien ne doit déranger l'honnête homme qui dîne“.

+ C'est Moreau de Tours qui a dit: „Le génie est une névrose“. – Dupré (Ernest) 1905 – (*Pathologie de l'imagination et de l'émotivité* – Payot).

+ *Mlle du Buc de Rivery*, nantaise (née en 1766), cousine germaine de l'impératrice Joséphine. Son aventure avec Sélim. Mahmoud II, son fils, mort de *delirium tremens* (1839).

+ *Guillaume de Garcigny*, de Laon, guérit Charles VI de sa première crise de folie.

„Je ne suis qu'un vieil homme faible et impotent; je ne pourrai, en conséquence, supporter l'ordonnance de la cour; bref je veux retourner à mon nourriçon. Le roy, Dieu merci, est en bon état; je vous le rend et livre; dorénavant qu'on se garde de le courroucer et de le mélancolier; car encore n'est-il pas bien ferme dans tous ses esprits, mais petit-à-petit son cerveau s'affermira. Déduits, oubliances, et départs <du

Potrivit tradiției, ea ar fi fost una dintre cele șase femei voalate, îmbrăcate în alb, care au venit să ia leșul lui Gilles pentru a-l duce la Nantes.

Catherine de Thouars, la un an după executarea soțului ei, se mărită cu Jean II de Vendôme.

Tradiția lui Barbă Albastră există în diferite regiuni, aplicându-se unor personaje diferite. Astfel, în Vendée ea se aplică unei doamne care a trăit în veacul al XIV-lea, Béatrix de Fontenelles.

Reinach încearcă să reabiliteze memoria lui Gilles de Rays, din care face o victimă a lăcomiei ducelui de Bretagne și reclamă pentru mareșal un monument expiatoriu la Nantes.

+ Bustul lui Antoine Benoist – minune de ceroplastie.

+ Bailli-ul [judecătorul regal] de Suffren – frumosul său bust de Houdon se află la muzeul din Aix. Vorbind de acest bailli, Berchoux formulează, în gastronomia sa, aforismul: „Pe omul de bine nimic nu trebuie să-l tulbure la masă“.

+ Moreau de Tours este cel care a spus: „Geniul este o nevroză“. – Dupré (Ernest), 1905 (*Patologia imaginației și a emotivității* – Payot).

+ *Domnișoara du Buc de Rivery*, din Nantes (născută în 1766), vară primară a împărătesei Joséphine. Aventura ei cu Selim. Mahomet II, fiul ei, mort de *delirium tremens* (1839).

+ *Guillaume de Garcigny*, din Laon, l-a vindecat pe Charles VI de prima lui criză de nebunie.

„Nu sunt decât un bătrân șubred și neputincios; prin urmare, n-aș putea să îndur rânduilele de la Curte; pe scurt, doresc să mă înapoiez la pruncul meu. Regele, slavă Domnului, se simte bine; vi-l redau și vi-l încredințez; pe viitor, mare grijă de a nu-l mânâia și de a nu-i stârni gândurile negre; căci încă mințile lui nu se află pe deplin zdravene, dar, puțin câte puțin creierul i se va întrema. Treceți plăcute de vreme, uitări și despărțiri <de

passé> par raison (plaisirs, oubli du passé, promenades sans fatigue) lui seraient plus profitables que toutes autres choses. Mais du moins que vous pourrez ne le chargez et travaillez de conseils, car encore a-t-il et aura en toute cette saison le chef faible et tendre, car il a été battu et formé de très dure maladie.“

B + *Blattare* – Omnia feminacis quare dilecte catervis
Balnea devitat *Blattare*? – Ne futuat.
Cum sic femini generis contagie vitat
Cur lingit cunnum *Blattare*? – Ne futuat.

Martial XI, epigr. 47¹.

+ Le sieur de *Dursac* écrit que, pour chasser les odeurs naturelles les dames ou „damoyelles“ portaient
... Entre leurs cuisses, et dessous leurs aisselles
Pour ne sentir l'espaule de mouton...

des éponges imprégnées de senteurs diverses, et que ces „muguettes“ portaient des caleçons ou „tirebrayes“ quand elles dansaient des „dances lombardes ou paillardes“ et ces caleçons étaient ordinairement remplis de souillures et sentaient plus fort qu'un „retrait“.

+ En 1800 (dr. Fielding Blandford) il n'y avait pas dans tout Londres un seul établissement de bains. Une grande dame anglaise, lady Mary Montagu, qui était en même temps une „professional beauty“ et une femme d'esprit, raconte qu'elle répondit un jour à quelqu'un qui lui faisait remarquer la propreté douteuse de ses mains: „– Vous appelez cela sale? Qu'est-ce que vous diriez si vous voyiez mes pieds!“.

¹ Transcriere incompletă a unei epigrame de opt rânduri, aici primele două și ultimele două (n.ed.).

trecut> cu ajutorul cugetului (plăceri, uitări ale trecutului, preumblări neostenitoare) i-ar aduce mai mult folos decât orice altceva. Iar, măcar atât cât vă stă în putință, nu-l împovărați și nu-l munciți cu sfaturi, căci capul îi mai este încă plâpând și gingaș, și așa o să-i rămână în tot acest răstimp, căci a fost lovit și scos din minți de foarte aspră boală.“

B + *Blattare* – Omnia feminacis quare dilecte catervis
Balnea devitat *Blattare*? – Ne futuat.
Cum sic femini generis contagie vitat
Cur lingit cunnum *Blattare*? – Ne futuat.

Martial XI, epigr. 47

+ Domnul de *Dursac* scrie: pentru a izgoni fireștile duhori, doamnele sau „cuconițele“ purtau

... Între coapse și subsuori
Ca să nu pută a umăr de oaie...

bureți îmbibați cu felurite miresme și că aceste „nurlui“, când dansau „danțuri lombarde sau alunecoase“, purtau niște pantaloni sau „nădrăgarite“ care erau pline de obicei cu necurătenii și trăzneau mai tare decât o „ieșitoare“.

+ În 1800 (dr. Fielding Blandford) nu se găsea în întreaga Londră nici măcar un singur așezământ pentru băi. O englezoaică, mare doamnă, lady Mary Montagu, care era totodată o „professional beauty“ și o femeie de duh, povestește că, într-o zi, când cineva îi atrăgea atenția asupra curățeniei îndoielnice a mâinilor sale, a replicat: „Vi se par murdare? Dar dacă mi-ați vedea picioarele ce ați mai zice!“

+ Au Brésil, il existe, paraît-il, des poissons de petite taille capables d'attaquer l'homme. Parmi ces poissons, certaines espèces, appelées vulgairement „candizu“ dans le pays, seraient capables à l'état jeune de se loger dans l'urètre. Leur extraction serait rendue très difficile par suite des épines dont sont armés leurs opercules... Pour se mettre à l'abri du danger les pêcheurs indiens adoptent à l'extrémité du penis une petite noix de coco, maintenue en place par un petit filet en fibres de palmier, qui est lui-même attaché à une ceinture de même tissu. Ces sortes d'étais péniciens sont sans doute analogues à ceux dont les Coniaquis (Haute Guinée) „se coiffent“ pour empêcher les hautes herbes de la brousse de leur blesser le gland.

+ *Flegellation* – „Les effets généraux produits par la percussion des verges ou du fouet sur une région du corps produisent un afflux sanguin à la périphérie qui se porte aussi sur les parties génitales, provoquant une stimulation violente de l'orgasme génital“.

Les auteurs les plus anciens ont mentionné ce phénomène. *Coelius Rhodiginus* rapporte le cas de cet „homme très lascif qui alloit jusques à un tel excès, qu'on auroit de la peine à le croire. Plus il recevait de coups de verge, plus il se portait avec ardeur à l'action, et ce qu'il y avoit de plus estrange c'est qu'on ne pouvoit distinguer lequel il souhaitoit le plus avidement le fouet ou le coït... Il prioit donc qu'on le fessât avec un fouet qui avoit trempé tout un jour dans du vinaigre, mais si le fouetteur le traitoit un peu plus doucement, il entroit en colère et l'accabloit d'injures, ne croyant jamais en avoir assez que le sang ne vint à couler“.

Au temps des Romains on flagellait avec des orties vertes. Au Moyen Âge les religieux et les religieuses se flagellaient avec fureur mutuellement et cette coutume s'est propagée intégralement jusqu'à nos jours. C'est la „discipline“.

+ Se pare că în Brazilia există niște pești nu prea mari în stare să vatăme omul. Printre peștii aceștia, anumite specii, numite popular „candizu“ prin părțile locului, ar fi capabile, cât sunt încă pui, să se instaleze în uretră. Extracția lor ar fi deosebit de grea din pricina spinilor cu care sunt prevăzute operculele lor... Pentru a se feri de această primejdie pescarii indieni adaptează pe vârful penisului o mică nucă de cocos pe care o fixează cu o mică plasă făcută din fibre de palmier, plasă prinsă ea însăși de o cingătoare din același material. Aceste soiuri de tocuri peniene sunt negreșit analoage celor cu care coniachii (Guinea Superioară) „se încalță“ pentru a împiedica ierburile înalte ale brusei să le vatăme canaful.

+ *Flagelare* – „Efectele generale produse prin izbirea nuielor sau a biciului asupra unei părți a corpului stârnesc un aflux de sânge la periferie care afectează și părțile genitale, provocând o stimulare violentă a orgasmului genital.“

Acest fenomen a fost menționat de cei mai vechi autori. *Coelius Rhodiginus* relatează cazul celui „om desfrânat foarte care se deda la atâta necumpătare cum greu îți vine să crezi. Cu cât căpăta mai multe lovituri de vargă cu atât mai aprig îndemn la faptă simțea și, ce era mai de mirare, nu puteai desluși bine la ce râvnea mai cu nesat, la bici sau la coit... Cerea deci să fie bătut cu un bici care fusese ținut o zi întreagă în oțet, iar dacă biciuitorul îl slăbea cât de puțin îl apucau toate năbădăile și-l năpădea pe acela cu sudalme, nesimțindu-se îndestulat până nu pornea să curgă din el sânge“.

Pe vremea romanilor flagelarea se făcea cu urzici verzi. În evul mediu, călugării și călugărițele se biciuiau cu furie între ei și între ele, obicei păstrat aidoma până în zilele noastre. E ceea ce se cheamă „disciplina“.

La malpropreté est aussi une cause de lubricité, provoquant le démangeaison qui est une cause d'irritation, de turgescence des corps cavernaux.

Virey, le savant médecin écrit la-dessus: „le souffrance semble être la compagne du plaisir, les épines ajoutent du prix à la rose qu'on cueille et ces obstacles de pudeur et de coquetterie, cette barrière même de l'hymen, mince et fragile clôture de la virginité, vivent par des légères douleurs les plus délicieux transports de la nature“.

+ *Parfums, essences, odeurs* – L'eau de roses de Damas était le parfum favori d'*Isabeau de Bavière*. Elle faisait aussi une grande consommation d'*oiselets de Chypre*: c'était de petits flacons remplis de parfums d'Orient, dont Chypre avait l'entrepôt. Ces flacons offraient primitivement la forme vague de petits oiseau. (Isabeau de Bavière, par Vallet de Viriville.)

+ François I faisait le voyeur en suivant dans un miroir à réflexion les ébats du bain des Dames de la Cour.

+ Les baignoires et les chaises d'affaires étaient surmontées de dais ou pavillons armoriés et richement brodés.

+ Bains de lait de vache, d'ânesse, de femmes (offert par les femmes d'Avignon au m-is de Rochechouart, gouverneur de la ville, lequel marquis se trouvait gravement malade), de modestie (qui en troublant l'eau voile la nudité de la personne qui se baigne), de fraises et framboises, de bouillon de trippes de sang, de fumier. – Les bains de lait se prenaient dans une baignoire peu profonde, dite „à la Dauphine“, paraissaient avoir certains effets thérapeutiques, et, à Bucarest même, où le prix du lait est considérablement élevé (40 à 45 centimes le litre) ne couteraient que tout au plus le double d'un bain de vapeur ordinaire, c'est à dire environ huit francs. – Bains d'huile d'olives et de différents vins, dont celui de Champagne jouit d'une faveur toujours spéciale.

Murdăria trupească este și ea o pricină de lubricitate, căci provoacă mâncărimea, pricină la rândul ei de iritație, de turgescență a corpilor cavernoși.

Virey, învățatul medic, scrie despre asta: „Suferința se arată a fi însoțitoare a plăcerii, spinii fac mai de preț trandafirul cules și toate aceste obstacole puse de pudoare și de cochetărie, însăși această piedică a himenului, subțire și fragilă pavază a fecioriei, atâtă, cu dureri ușoare, cele mai desfrânate porniri ale firii“.

+ *Miresme, esențe parfumate, mirosmuri* – Apa de trandafiri de Damasc era parfumul preferat al *Isabelei de Bavaria*. Ea se deda de asemenea unui îmbelșugat consum de *păsărele de Cipru*: sticlute pline cu parfumuri de Orient al căror antrepozit era Ciprul. La început aceste flaconașe se înfățișau sub forma unor vagi păsărele. (*Isabela de Bavaria*, de Vallet de Viriville.)

+ *Francisc* I făcea pe *voyer*-ul urmărind într-o oglindă reflectarea zburdălniciilor de scaldă ale doamnelor de Curte.

+ Căzile de baie și scaunele de deșertare avea deasupra-le baldachine sau poloage de perdele cu figuri heraldice și bogate broderii.

+ Băi de lapte de vacă, de măgăriță, de femeie (oferit de femeile din Avignon marchizului de Rochechouart, guvernator al orașului, care marchiz se afla grav bolnav), băi de „modestie“ (care, tulburând apa, ascund goliciunea persoanei care face baie), de fragi și de zmeură, de fiertură de măruntaie, de sânge, de bălegar. – Băile de lapte se făceau într-o cadă nu prea adâncă, numită „à la Dauphine“, păreau să aibă anumite efecte vindecătoare și, chiar la București, unde laptele e foarte scump (40–45 de centime litrul) n-ar costa, pare-se, decât cel mult de două ori prețul unei băi de abur obișnuite, adică vreo opt franci. – Băi de ulei de măsline și de felurite vinuri, dintre care cel de Champagne se bucură mereu de o deosebită căutare.

Une *demoiselle de Rohan, abesse de Marqueste*, faisait faire de la soupe avec le lait dans lequel elle s'était baignée. – *Pauline Borghèse* qui posait nue devant *Canova* et paraissait avouer ingénument avoir couché à deux reprises avec *Napoleon I* son frère, ordonnait aux préfets du premier Empire de lui faire préparer des bains de lait. – Son frère *Jérôme, roi de Westphalie* prenait des bains de vin pour rendre à son corps la vigueur perdue. Il avait eu un précurseur dans l'empereur *Charles VI*, père de *Marie Thérèse*.

En 1656 à <Francfort> Strasbourg, Jean Kelterer, brasseur du soleil, fut condamné au bûcher pour avoir mis en vente le vin de Rhin parfumé d'épices, qui lui avait servi pour le bain. Cet aromatique breuvage avait arrosé les repas de noces et de bâtême des grandes familles de Strasbourg. –

+ La Grande-Mademoiselle, une des plus riches personnes de France <portait> avait une chemise de jour et une chemise de nuit. On blanchissait la chemise de jour pendant la nuit et la chemise de nuit pendant la journée. Marie-Lesczynska, fille du goutteux roi Stanislas et de Catherine Opalinska, entendant Mme de Coislin se vanter d'avoir introduit à la cour la mode des chignons flottants, s'écrie que „cela sent la parvenue“ et ajoute que de son temps on n'avait que deux chemises qu'on renouvelait quand elles étaient usées. –

+ Daran (Jacques) chirurgien-major des hôpitaux de l'empereur Charles VI. Habile opérateur; fut le premier à faire usage des bougies emplastiques dans le traitement des rétrécissements de l'urèthre. On parlait un jour de Daran devant Mesdames de France (filles de Louis XV). „Qu'est-ce donc, dit l'une d'elles, que ce M. Daran et ses bougies?“ – „C'est tout simplement, répondit M. de Bièvre, un homme qui prend nos vessies pour des lanternes“.

O domnișoară de Rohan, stareță de Marqueste, pune să se facă supă din laptele în care se scăldase. – Pauline Borghèse, care poza goală în fața lui Canova și care mărturisea, zice-se, cu candoare că se culcase în două rânduri cu *Napoleon I*, fratele ei, dădea poruncă prefecților Primului Imperiu să pună să i se pregătească băi de lapte. Fratele ei *Jérôme, rege al Westphaliei*, făcea băi de vin pentru ca trupul său să-și redobândească vigoarea pierdută. În aceasta a avut un precursor în persoana împăratului *Carol VI*, tatăl *Mariei Tereza*.

În 1656, la <Frankfurt> Strasbourg, Jean Kelterer, fabricant de bere blondă, a fost condamnat la ardere pe rug, pentru a fi pus în vânzare vinul de Rin parfumat cu mirodenii, de care se slujise mai întâi pentru a face baie în el. Această aromatică băutură stropise oșpețele de nuntă și botez ale marilor familii de Strasbourg.

+ Grande-Mademoiselle, una dintre cele mai bogate femei din Franța, <purta> avea o cămașă de zi și o cămașă de noapte. Cămașa de zi era spălată noaptea, iar cămașa de noapte – ziua. Maria Lesczynska, fiica gutosului rege Stanislas și a Caterinei Opalinska, auzind-o pe doamna de Coislin laudându-se că a introdus la Curte moda cocurilor „plutitoare“, exclamă că asta „miroase a parvenită“ și adaugă că pe vremea ei se purtau doar două cămăși care erau înlocuite numai după ce erau gata uzate.

+ Daran (Jacques), chirurg-șef al spitalelor împăratului Carol VI. Chirurg abil; este primul care a folosit plasturele din ceară de lumânare în tratamentul îngustărilor. Venind într-o zi vorba de Daran în fața Doamnelor de Franța (fetele lui Ludovic al XV-lea) una dintre ele a întrebat: „Ce e cu acest domn Daran și cu lumânările lui?“ – „Este pur și simplu cineva, spuse domnul de Bièvre, care ne ia bășicile drept lanternes“².

² *Joc de cuvinte intraductibil*: „prendre des vessies pour des lanternes“ înseamnă: „a te înșela rău de tot, în chip grosolan“.

+ *Fards, cosmétiques, modes, parures*. — Ses malheurs n'avaient point abattu sa fierté./ Même elle avait encore mis/ cet éclat emprunté/ Dont elle eu soin de peindre et d'orner son visage/ Pour réparer des ans l'irréparable outrage. — Racine.

La farine des fèves et de riz était employée pour faire pâlir la peau et effacer les vergetures déterminées par la grosseur ou les fausses couches sur l'abdomen et les cuisses.

Pour raffermir les seins on se servait d'une mixture faite avec de la graisse d'oie et de l'huile roste et une araignée.

Popée employait un fond spécial, sorte de pâte onctueuse faite de seigle bouilli avec de l'huile, dont on s'enduisait le visage et qu'on enlevait avec du lait tiède.

Les marchands d'esclaves laissaient à demeure sur le visage des jeunes filles destinées à être vendues un masque fait de terre qui isolait la peau du visage de l'air et de la lumière. Cette terre appelée cimolée est une espèce de bourbe qui se forme dans les cuvettes des remouleurs <par> de la poudre métallique et de l'eau.

Le suc huileux extrait de la toison des brebis jouissait d'une grande vogue; on le nommait oesype d'Athènes.

L'épouse du Doge Domenico Selvo (1071) fille de Constantin Dukas, empereur de Constantinople abuse tellement de fard, d'onguents et de cosmétiques que vers la fin de sa vie son corps tomba en pourriture.

Pour nettoyer les parties fardées, ainsi que pour fixer le fard on emploie le jaune et le blanc d'oeuf.

+ Henri III faisait usage d'une mixture de fleur de farine et de froment et de blancs d'oeufs. Il appliquait cette pâte en se couchant et l'enlevait le lendemain à l'eau tiède. Il portait également la nuit des gants enduits d'onguents.

Gants à la Cadenet, à la Frangipane, de Nevoli (Mr. de Cadenet „muguet“ seigneur élégant qui lance la cadenette. Marquis de Frangipani et princesse de Nevoli, gants de

+ *Farduri, cosmetice, mode, podobe* — „Nenorocirile nu-i înfrânseseră mândria./ Ba chiar s-a pus să poarte acea strălucire de împrumut/ Cu care a avut grijă să-și zugrăvească și să-și împodobească obrazul/ Pentru a drege vitregia fără leac a anilor“. (Racine)

Făina de bob și de orez se folosea pentru a-i da pielii paloare și pentru a face să dispară cutele, provenite din sarcini sau avorturi, pe pântece ori coapse.

Pentru a învârtoșa sânii se folosea o mixtură făcută din grăsimi de găscă și ulei și un păianjen.

Popea folosea un fard special, un fel de pastă onctuoasă făcută din secară fiartă în ulei cu care își ungea fața și pe care o îndepărta ștergând-o cu lapte cald.

Negustorii de sclavi fixau pe obrajii fetelor destinate vânzării o mască făcută din argilă care izola pielea obrazului de aer și de lumină. Această argilă numită *cimola* este un soi de măr care se formează în cuvetele tocilarilor, din pulbere metalică și apă.

Sucul uleios extras din lâna oilor se bucura de o mare trecere; era numit *oesyp* de Atena.

Soția dogelui Domenico Selvo (1071), fiica lui Constantin Dukas, împărat al Constantinopolului, a abuzat într-atâta de suliman, alifii și cosmetice că, spre sfârșitul vieții, trupul ei s-a prefăcut în putreziciune.

Pentru a curăța părțile fardate, precum și pentru a fixa fardul se folosește gălbenușul și albușul de ou.

+ Henric III se folosea de o mixtură de făină fină și de albușuri de ou. Își aplica această pastă la culcare și o înlătura a doua zi cu apă caldă. Noaptea mai purta și mănuși îmbibate cu unguente.

Mănuși à la Cadenet, mănuși à la Frangipani, Nevoli (domnul de Cadenet, un „galant“, senior elegant care a lansat moda cadenetei) (tip de coafură, o coadă împletită purtată până târziu de husari). Marchizul de Frangipani și prințesa de Nevoli, mănușile lui

Martial gantier parfumeur, valet de Monsieur (Voy. Mémoires de Gramont; on y parle également de la „pâte d'abricots“).

La duchesse de Falari se fardă jusqu'à sa mort (elle mourut fort vieille) de la façon la plus extravagante. Le Régent est mort chez elle, dans ses bras même, paraît-il. On l'appelait „la mère Jézabel“.

Les cadavres des princesses et des grandes dames revêtues de précieuses robes et manteaux sont peints, fardés et maquillés. En les embaumant on mettait dans la substance qu'on injectait dans leurs veines des teintures rouges, qui en vivaient la pâleur hideuse d'un éclat artificiel.

„*Le petit pot*“, capsule où l'on gardait le rouge. En Espagne on se peignait le visage, les oreilles et les épaules de rouge au pinceau, ainsi que les doigts et les mains entières. On nettoyait ce barbouillage avec un mélange de sucre et blanc d'oeuf battu.

Sous le Premier Empire, l'impératrice Joséphine eut la fureur du rouge et des fards.

+ *Marie de Padilla*, favorite de *Pierre le Cruel*, roi de Castille, prenait des bains en présence de la cour. Les assistans buvaient de l'eau du bain. Une toile du Musée de Toulouse représente la scène. Les seigneurs anglais de la cour de *Henri VIII* faisaient également de l'eau du bain que prenait *Anne de Boleyn*. *Anne de Boleyn* avait à une main six doigts et trois tetins (mamelles).

+ Jurine et Triayre fondent en 1799 les bains de Tivoli au no. 88 de la rue Saint-Lazare où se rendent les personnes „Vraiment distinguées“ pour y soigner „leurs nerfs fatigués, leurs spasmes et leurs nébulosités de cerveau“.

— La spécialité de la maison est „le bain nuptial“ qui coûte ordinairement un louis. Il est spécialement destiné à ceux qui sont à la veille du mariage (ou d'un rendez-vous galant) et ne veulent pas rester au dessous de ce qu'on attend d'eux. C'est un bain aromatisé de vins „confortatifs“, et suivi d'une

Martial, mănășar-parfumier, valet al lui Monsieur (vezi *Memoriile* lui Gramont; se menționează acolo și „pasta de caise“).

Ducesa de Falari s-a fardat până la sfârșitul vieții (a murit foarte bătrână) în chipul cel mai extravagant. Regentul a murit la ea, pare-se chiar în brațele ei. Era poreclită „mama Jézabel“.

Leșurile prințeselor și ale marilor doamne, îmbrăcate în rochii scumpe și în mantii, sunt pictate, fardate și machiate. Când erau îmbălsămate, în substanța care se injecta în vinele lor se introducea un colorant roșu, care le îmbujora, dând hidoasei lor palori o rumeneală artificială.

«Borcânelul», o cutiuță în care se păstra rujul. În Spania fața, urechile și umerii erau pictate în roșu cu pensula, de asemenea degetele și mâinile întregi. Această mazăgăleală se îndepărta cu un amestec de zahăr și de albuș de ou bătut.

Sub Primul Imperiu, împărăteasa Joséphine a suferit de patima rujului și a fardului.

+ Maria de Padilla, favorita lui *Petru cel Crud*, rege al Castiliei, făcea baie în prezența Curții. Cei prezenți beau apă din baia ei. Scena este reprezentată într-un tablou de la Muzeul din Toulouse. Seniorii englezi de la curtea lui Henric VIII făceau la fel cu apa în care se îmbăia *Anna de Boleyn*. *Anna de Boleyn* avea la una din mâini șase degete și [avea] trei sfârcuri la mamele.

+ Jurine și Triayre întemeiază în 1799 Băile Tivoli, la nr. 88 al străzii Saint-Lazare, unde se duc persoanele „cu adevărat distinse“, pentru a-și îngriji acolo, „nervii lor osteniți, spasmele, întunecările creierului“. — Specialitatea casei este „baia nuptială“, care costă în mod normal un ludovic. E destinată în mod special celor care se află în ajunul căsătoriei (sau al unei întâlniri galante) și nu vor să rămână mai prejos decât ce se așteaptă de la ei. E vorba de o baie aromatizată cu vinuri „întremătoare“ și urmată de o

<menu> collation stimulante et d'un massage savant alterné de frictions aphrodisiaques (baume de Pérou, extrait de girofles, vanille, cannelle, ambre, cantharides pilées, macérés dans de l'eau de Cologne). Après quoi „l'ardent champion est prêt à entrer en lice pour le tournoi de l'amour“. Des veuves, des femmes négligées par leurs maris ou par des amants volages, viennent y chercher la consolation. Le médecin attaché à l'établissement a des manières de l'ancienne cour.

+ *Saint Athanase*, défend aux religieuses de se laver autre chose que les pieds, les mains et le visage, celui-ci seulement avec une main. En 395 dans la haute Thébaïde existait un célèbre couvent dont les cent religieuses ne se lavaient jamais les pieds.

+ Pendant le Moyen-Âge et la Renaissance seules les courtisanes ne s'épilaient pas. Les honnêtes femmes pratiquaient la mode de l'épilation pour ne pas ressembler au „mignonnes“.

+ En 1479 plus de 1400 personnes furent tuées ou cruellement blessées dans les étuves de Gand et de ses environs, qui étaient devenus des lieux de débauche et d'orgies.

+ *Pogge*, conteur florentin, secrétaire de <Innocent> Jean XXIII décrit (1415) les mœurs qui règnent aux bains de Bade (traduit en français par Antony Méray, Paris, Académie des Bibliophiles, 1868).

B.N.R. – C.XIX/2–44

Curiosités historiques

Saint-Dominique, fondateur de l'O. des frères prêcheurs et introducteur de l'inquisition en <Espagne> Languedoc, né en Castille en 1170 et † à Bologne le 4 août 1221, canonisé le 3 Juill.[et] 1235. Combattit âprement l'hérésie albigeoise. Était fils de Felix de Guzman et de Jeanne d'Aça. C'est en son souvenir que beaucoup de Guzman portèrent le nom de

gustare stimulentă și de un masaj savant alternat cu frecții afrodisiace (balsam de Peru, extract de cuișoare, vanilie, scortişoară, ambră, cantaride pisate, macerate în apă de Colonia). După care „aprigul luptător e gata să intre în arenă pentru turnirul de dragoste“. Văduve, femei neglijate de soții lor sau de amanți nestatornici se duc acolo să-și afle mângâierea. Medicul atașat așezământului are maniere ca la vechea Curte.

+ Sfântul Atanasie interzice călugărițelor să-și spele altceva decât picioarele, mâinile și fața, și pe aceasta doar cu o mână. În 395 în Tebaida de Sus exista o vestită mănăstire ale cărei o sută de călugărițe nu-și spălau picioarele niciodată.

+ În timpul Evului Mediu și al Renașterii numai curteza-nele nu se epilau. Femeile cinstite practicau moda epilării pentru a nu semăna cu „puicuțele“.

+ În 1479 mai mult de 1400 de persoane au fost omorâte sau grav rănite în etuvele din Gand și împrejurimi, care deveniseră locuri de destrăbălare și orgii.

+ *Poggio*, povestitor florentin, secretar al lui <Innocentius> Ioan XXIII, descrie (1415) moravurile practicate la băile de la Baden (tradus în franceză de Antony Méray, Paris, Académie des Bibliophiles, 1868).

Curiozități istorice

Sfântul Dominic, întemeietor al O[r]dinului predicanților și cel care a introdus Inchiziția în <Spania> Languedoc, născut în Castilia la 1170 și † la Bologna în 4 august 1221, canonizat la 3 iul[ie] 1235. A luptat cu îndârjire împotriva ereziei albige-neze. Era fiul lui Felix de Guzman și al Ioanei d'Aça. În amintirea lui, mulți membri ai familiei Guzman au purtat numele

Domingo et qu'ils imposèrent le coutume que le confesseur du roi fut dominicain, jusqu'au jésuite Daubenton, confesseur de Philippe V.

Les chefs des grandes maisons d'Espagne portaient dans les processions solennelles la bannière du fondateur de l'O. religieux qu'ils protégeaient. Le duc de Medine-Celi portait celle du saint-office dans les auto-dafés.

Les membres de la maison de Tolède se faisaient enterrer en habit de carme, ayant une grande dévotion pour *Ste Thérèse*, native d'Albe. Cette coutume est pratiquée encore de nos jours.

Incas – Sous Philippe V vivait le c-te de Montezume, de la maison Montezume des vrais rois de Pérou où il est (*sic*) vice-roi; grand d'Espagne (St. Simon).

+ Lorsque l'Amirante de Castille s'enfuit au Portugal, il emmena avec lui le m-is d'Alcannes (son neveu) qu'il voulait livrer aux Anglais afin qu'ils en fassent un souverain du Pérou, comme étant un *héritier légitime des Incas*.

Ninon de Lenclos – Au temps de Louis XV on prétendait que la reine Marie Leszynske conservait la tête de Ninon de Lenclos <comme> à la façon d'une relique. – (Mémoires du m-is d'Argenson, tom VI, p. 16–17).

Victimes de la saignée (quelques) – duc de Luynes (1690) Benserade (1691) duchesse de la Tremoille (1707) et son mari, le duc, en 1709.

Divers

+ „Natura“ lo face e poi ruppe la stampa (Arioste).

Le comte de Hoditz l'a fait inscrire en lettres d'or sur la statue de Frédéric II à Rosswalde. Ce fut la première statue érigée à ce roi.

+ Roma caput mundi regit orbis frena rotundi.

+ La couleur royale des rois aztèques de Mexique était le *vert*.

de Domingo [Dominic] și au impus obiceiul ca rolul de confesor al regelui să-l exercite un dominican, până la iezuitul Daubenton, confesorul lui Filip al V-lea.

Căpeteniile marilor Case ale Spaniei purtau în timpul procesiunilor solemne flamura întemeietorului O[rđinului] religios pe care îl protegeau. Ducele de Medina-Celi purta pe aceea a Sfântului Oficiu cu prilejul auto-dafeurilor.

Membrii Casei de Toledo dispuneau să fie înmormântați în veșminte de carmeliți, datorită mării devoțiuni pe care o aveau pentru Sfânta Tereza, născută în Alba. Obiceiul dăinuie până în zilele noastre.

Incașii – Sub Filip al V-lea trăia contele de Montezuma, din Casa Montezuma a adevăraților regi ai Peru-ului, unde este vice-rege, grande de Spania. (Saint-Simon).

+ Când Amirantele de Castilia a fugit în Portugalia l-a luat cu el pe marchizul d'Alcannes (nepotul său), pe care voia să-l predea englezilor, care să-l facă suveran în Peru, în calitatea lui de *urmaș legitim al incașilor*.

Ninon de Lenclos – În vremea lui Ludovic al XV-lea se pretindea că regina Maria Leszynska păstra capul lui Ninon de Lenclos așa cum se păstrează o relicvă – *Memoriile marchizului d'Argenson*, vol. VI, p. 16–17).

Victime ale luării de sânge (câteva) – ducele de Luynes (1690), Benserade (1691), ducesa de la Trémoille (1707) și soțul ei, ducele, în 1709.

Diverse

+ L-a făurit „natura“ și-apoi i-a spart tiparul (Ariosto).

Contele de Hoditz a pus să se scrie acest vers, cu litere de aur, pe statuia lui Frederic II de la Rosswalde. Aceea a fost cea dintâi statuie înălțată lui Frederic II.

+ Roma cap al lumii ține frâiele lumii rotunde.

+ Culoarea regală a regilor azteci ai Mexicului era *verdele*.

- + Immer hoeher muss ich steigen
Immer weiter muss ich schaun

Devise d'Ulrich de Hutten

- + La Sorcière, belle estampe de Dürer (Réformation, pag. 133).
+ Ils auront la vigne de l'évêque.

(Ancienne expression; se disait de deux époux qui après un an de ménage ne se repentaient pas de s'être unis l'un à l'autre).

L'Ecclesiaste

- + Si el viver es hermoso, el morir es gananzioso.

Devise du duc d'Oscuna

- + Le Roman de la Rose où tout l'art d'amour est enclose.
+ Eugène de Savoie posséda peu jusqu'à la mort la langue allemande.

+ *John Elphinstone*, capitaine de vaisseau anglais, le véritable vainqueur de Tchesmé.

+ oeuf de poutarque, sorte de caviar de Provence.

+ cynorrodous – fruit de l'aubépinier et de l'églantier.

+ *Mahalix* Paul. – Auteur des Mémoires du Bal-Mabille.

+ *Arnault* (Antoine-Vinc.) – de l'Académie française. Auteur des Souvenirs et Regrets du vieil amateur dramatique.

+ *Machiavel* écrit qu'il existe dans chaque état des familles fatales qui naissent de la ruine même de l'État.

+ *Iswolsky A.* – Nicolas II. Revue des deux Mondes – Janv. 1920. – sur le prince Meschersky, l'Eulenburg russe, directeur du journal ultrarévolutionnaire „Grajdanina“ (fiche spéciale). Articles merveilleusement écrits.

- + Trebuie să urc mereu mai sus,
Trebuie să privesc mereu mai departe!

Deviza lui Ulrich de Hutten

+ *Vrăjitoarea*, frumoasă stampă a lui Dürer (*Réformation*, pag. 133).

+ Or să aibă viața episcopului.

(Veche zicală: se spunea despre un soț și o soție care, după un an de căsnicie, nu se căiesc că s-au luat.)

+ Mă tulbură teama de moarte.

Ecleziastul

La viață frumoasă, o moarte bănoasă.

Deviza ducelui de Oscuna

+ *Le Roman de la Rose* [*Romanul Trandafirului*] unde se află cuprinsă întreaga artă a iubirii.

+ Eugeniu de Savoia, până la sfârșitul vieții a stăpânit puțin limba germană.

+ *John Elphinstone*, căpitan de vas englez, adevăratul învingător de la Ceșme.

+ ou de butargă, un soi de caviar de Provența.

+ cynorrodous – fructul păducelului sau al măceșului.

+ *Mahalix* Paul – autorul *Memoriilor privitoare la Bal-Mabille*.

+ *Arnault* (Antoine-Vinc.) – membru al Academiei franceze. Autor al unor *Amintiri și regrete ale vechiului amator dramatic*.

– *Machiavelli* scrie că există în orice stat familii fatale, care se nasc din însăși prăbușirea statului.

+ *Iswolsky A.* – Nicolas II. *Revue des deux Mondes*, ian. 1920 – cu privire la prințul Meschersky, Eulenburg-ul rus, director al ziarului ultrareacționar *Grajdanina* (fișă specială). Articole scrise admirabil.

+ Vebse – Geschichte der Kleinen deutsche hoeefe.

+ saillies, renforcements, brèches, échancrures (d'Aranda à Ségur).

+ „sufria-lume“ (souffle-lumière) surnom donné aux meilleures <oeuvres> verreries de Murano.

+ patte de lièvre, rouflaquette.

Horace Walpole (1726)

Lord North (1772)

V-cte Castlereagh (1814)

Lord Palmerston (1856)+

Sir Edward Grey (1912)

† à 72 ans

Les cinq membres de la
Ch-re des Communes
investis de l'O de la Jarretière

+ On observa, relevait un témoin, que pour les souverains et les ministres le prestige de la dignité va disparaissant de jour en jour.

(*Diario del marchese di San-Marzano* plenipotenziario in Vienna 1815)

+ C-te Maubreuil; *m-is* d'Evrault – aventurier. C'est lui qui, le 21 Janv. 1827, après la messe expiatoire, saisit Talleyrand au col et le frappa violemment au visage.

+ Qui n'a pas vécu avant 79, n'a pas connu la douceur de vivre.

Talleyrand (et avant lui M-me de Coigny)

+ Nathalie Barnay, object de la passion de René Vivien (miss Tarn) et cause de son suicide.

+ Je regrette de n'avoir qu'un coeur à lui donner.

Joseph II de sa I-re femme Isabelle de Parme

+ *Dubut* (Guillaume) céroplaste bava-rois XVIII siècle

– *Clovio* (Glovic) célèbre miniaturiste

+ Vebse – *Istoria micilor Curți germane*. [De fapt partea a VI-a și ultima, în 14 volume, a *Istoriei Curților germane de la Reformă încoace*, în 48 de volume.]

+ ieșinduri, întărituri, breșe, scobituri (de la Aranda la Ségur).

+ „sufria-lume“ (suflă-lumină) poreclă dată celor mai bune sticlării de Murano.

+ labă de iepure, ruflanchetă [amândoi termenii pentru un tip de favoriți scurți, al doilea putând însemna și cărlionți la tâmplă].

Horace Walpole (1726)

Lord North (1772)

V-cte Castlereagh (1814)

Lord Palmerston (1856)

Sir Edward Grey (1912)

† la 72 de ani.

Cei cinci membri ai
Camerei Comunelor
investiți cu Ordinul Jartierei

+ S-a putut observa, nota un martor, că pentru suverani și miniștri prestigiul demnității se irosea zi de zi.

(*Jurnalul marchizului de San-Marzano*, plenipotențiar la Viena în 1815)

– Conte Maubreuil; marchiz de Evrault – aventurier. El este cel care, la 21 ianuarie 1827, după slujba expiatorie, l-a înșfăcat pe Talleyrand de guler și l-a palmuit cu violență.

+ Cine n-a trăit înainte de '79 n-a cunoscut dulceața vieții.

Talleyrand (și, înaintea lui, doamna de Coigny)

+ Nathalie Barnay, obiect al pasiunii lui René Vivien (miss Tarn) și pricină a sinuciderii lui.

+ Regret că nu pot să-i închin decât singura inimă pe care-o am.

Ioșif II vorbind de prima lui soție, Isabella de Parma

– *Dubut* (Guillaume), ceroplast bavarez [din] secolul XVIII.

– *Clovio* (Glovic), celebru miniaturist

- *Clerfayt* (c-te) feldmaréchal.
- Clément de Ris (c-te de l'emp. fr.). Son enlèvement fait la trame d'une „Ténébreuse affaire“ de Balzac.
- Swastika, Chika Cinha (Tchinha), Nandyawartha.

B.N.R. – CXIX 2-49

- *Clerfayt* (conte) feldmareşal.
- Clément de Ris (conte al Imperiului francez). Răpirea lui constituie intriga *Afacerii tenebroase* a lui Balzac. [...]
- Swastika, Chika, Cinha (Tchinha), Nandyawartha.

COTE DE CĂRȚI ÎN BIBLIOTECI PUBLICE,
CIORNE, NOTIȚE

- Mazières (c-te de), *L'héraldique japonaise* – II 33 088
 Havor (J. Bapt), *Conspectus Ordinum Equestrum* – I 8824
 Czoma (J), *Magyar heraldike* (sic) – II 20374
 Imhof (J.G.), *Stemme regium Luschaineum* – III 38 297
 Papwcki, *Herby Polskiego* – II 4572
Stemmatographia nob. familiarum regni Hungariae – (II 8 729)
 Hugo Gérard, *Japaniches Wappenbuch* (Ströhl, Vienne, 1906)
 Csomme, *Magyar csemere* – II 5857
 Csome, *Magyar heraldike* – II 36 607
 Maesker, *Aigle noir* (Chronique) – II 25 754
 Lehotzky, *Stemmatographia* (voir ci-dessus) – S-2444
 de Foras, *Les B. de Brancovan* – A-13 504
 Novak (Anne), *La Prague baroque* – I 64 326

(Fila finală a documentului CXIX/2 – 38, intitulat:

De l'un à l'autre

De l'un en l'autre

pe teme de interpretare heraldică)

Nectaire anc.[ien] évêque Ramnic installé métropolitain
 19 janv. 1813, mais ill. la Cour le 16 Déc. 1812 son préde-
 cesseur Dosithé Filitis démissionnaire obtient le monastère de

Sinaia. Son successeur 2 Mai 1819: Dionis Lupu (roumain).
 Nectaire obtient le monastère de Sadova.

(Le siège de Ramnic avait vaqué 2 sept. 1796 par nomi-
 nation évêque Filaret. En 1818 un paharnic Scarlat Stoenesco
 au siège métropolitain.)

Dr. Nicolas Gavala (aïeul des Yatropol).
 Sadova – Dolj

Pe verso, cu aceeași cernelă neagră: Venetiana Vacaresco
 assassinée à sa terre de Jilava. 1798

B.N.R. – CLIX/5-14

Nectarie fost episcop de Râmnic instalat mitropolit la 19 ian.
 1813, însă i(legal) la Curte la 16 dec. 1812; predecesorul său, Dositei
 Filitis demisionar obține mănăstirea de la Sinaia. Succesorul său, la
 2 mai 1819: Dionisie Lupu (român). Nectarie obține mănăstirea de
 la Sadova.

(Scaunul [episcopal] din Râmnic devenise vacant la 23 sept. 1796
 prin numirea episcopului Filaret. În 1818, un paharnic Stoenescu în
 scaunul mitropolitan).

Dr. Nicolae Gavala (strămoșul familiei Iatropol)
 Sadova – Dolj

Pe verso: Venețiana Văcărescu asasinată la moșia sa de la Jilava,
 în 1798.

B.N.R. – CLIX/5-13

Serdarul *Marcu de la Hollena* 1821, rudă apropiată <nepot
 (mai probabil văr)> al mitropolitului Nectarie. <fiul său Ion>
 G. Sion ginerele fiului său Miltiad îl face macedonean. Una
 din fiice: Skina, una <doamna> fiul său (unul din numeroasa sa
 progenitură în marea majoritate feminină) e *Miltiad* (n... 1803
 + Elisa Stoenesti, jud. Ialomița 1882) cav[aler] Cl.III.

St. Stanislas 2 și 12 V.57 (brevet și însemne originale în posesia dnei Caragiale.

Parucic 8.IV.33... (brevet original)

Paharnic 16.XI.39 (idem).

B.N.R. – CLIX/5–14

Bülau (Fr.), *Personnages énigmatiques* (3 vol. în 8°). (Hôtes du Château d'Eisenhausen-Coburg). Comte Vanel de Versay.

Dukett (William), *Personnages énigmatiques – histoires mystérieuses* (Paris, Poulet Malassis) 1861, 3 vol. în 8°.

Parus à Weimar et Munich les Semigotthaischer Kalender, 3 Almanachs de Gotha juifs, extrêmement intéressants. I – Espèce d'introduction dans la matière (Anthologie d'articles sur l'égalité de race des juifs) – II – Alliances juives – III – Almanach généalogique proprement dit, selon lequel les Avigador, Borghese, Langolo, Borgia, Henkel-Donnersmark, Bagration, Meschtersky, Biron de Courlande, Bombelles, Galiffet sont d'origine juive. –

Bülau (Fr.), *Personaje enigmatice* (3 vol. în 8°) (Oaspeți ai castelului din Eisenhausen-Coburg). Conte Vanel de Versay.

Dukett (William), *Personaje enigmatice – povestiri misterioase* (Paris, Poulet Malassis) 1861, 3 vol. în 8°.

Apărute la Weimar și München, *Semigotthaischer Kalender*, 3 Almanahuri Gotha, extrem de interesante. I – Un fel de introducere în materie (Antologie de articole privind egalitatea rasei evreiești) – II – Înrudiri evreiești – III – Almanah genealogic propriu-zis, după care familiile Avigador, Borghese, Langolo, Borgia, Henkel-Donnersmark, Bagration, Meschtersky, Biron de Courlande, Bombelles, Galiffet sunt de origine iudaică.

B.N.R. – CXIX/2–55

Au XIV siècle on trouve une *famille patricienne juive*, Guède ou Juède, nom commun chez les circoncis de l'époque.

Le chevalier Gobel Guède (1370) était banquier (argentier*) de l'archevêque de Cologne. Gobel Guède portait d'azur à trois chapeaux de Judée d'or posés 2 et 1, le heaume d'argent à capeline d'azur doublée de gueules (ou de pourpre) et en cimier un chapeau de Judée sommé d'un plumail de sable (plumet de plumes de coq).

Les armes se trouvent dans l'Armoirial du héraut *Ghebre*.

În secolul XIV se găsește o familie patriciană evreiască, *Guède sau Juède*, nume răspândit la circumcisiile din epocă. Cavalerul Gobel Guède (1370) era bancher (argentier**) al arhiepiscopului de Colonia. Gobel Guède purta azurul cu trei scufe de Iudeea, de aur, puse 2 și 1, coif de argint cu cască de azur, dublată de stacojiu (sau cu purpură) și în cimier o scufă de Iudeea împodobită cu samur (panaș de pene de cocos).

Armele se găsesc în Armoirialul heraldului Ghebre.

Tempori aptari decet (Sénèque).

- + intérêts d'une vitalité si puissante qu'ils absorbent ceux de la dynastie qui s'identifient avec eux.
- + inextricable, invétére
- + complexité de la situation
- + hereux les peuples qui n'ont pas de politique <extérieure> étrangère
- + Immobilité seul gage de l'équilibre: mauvaise conception. L'art est dans la souplesse du jeu.
- + La Roumanie hostile (malveillante) aux succès (triomphe) de la cause slave dans les Balkans.
- + la misère, la ruine, le deuil, l'humiliation
- + emploi judicieux des fonds

* argentier en France ne signifiait pas banquier; c'était un officier chargé de la dépense de l'habillement du personnel de la Cour (n. – M.C.).

** argentier în Franța nu însemna bancher; era un funcționar însărcinat cu cheltuielile de garderobă ale personalului Curții.

+ versatilité slave, amoralité tzigane, mauvaise foi levantine.
 + résigner sa fonction, son portefeuille (contraint à résigner)
 – appréhensions haut opportunisme
 – timoré
 – suggérer + prendre le contre-pied de l'attitude
 quiete non movere
 primi inter pares
 désaccord, contradiction, antagonisme
 déclin + objet de sollicitude –
 échec, insuccès + trafiquer un secret –
 harmonie, conciliation + demander une compensation
 du chef des pertes
 + prendre le contre-pied de l'attitude.
 surrèrogation, surrèrogoire
 ep<h>itronème (m) exclamation sentencieuse qui résume un
 discours intéressant.
 apophtegme (m) + (une demande) formulée
 syllepse (f) + (formuler une demande à l'effet
 d'obtenir...)
 périlcliter– orgueil. –

En 1912 et 13 le pivot n'étant plus a Berlin, la diplomatie roumaine se trouva désemparée.

– résigner sa fonction (charge, distinction etc.) résignation être
 réintégré dans sa fonction (etc.) réintégration

Ordre (signifier un)

expectant, expectance, expectative. –

être de mise

mesures de rigueur

mettre en demeure – mise en demeurs*.

B.N.R.–CXIX/2–41

* Cu probabilitate aceste note urmau să servească pentru completarea articolului... În 1918 (n.ed.).

Scris cu creionul chimic, probabil de către Marica Sion:
 „Bunică-mea, muma tătâni-meu fiind soră cu Safta Păscănița
 muma log. Iordake Pașcanul, vară primară cu log. Ioniță Canta
 ce-i zice Ciubiică bunul vornicului și Iancu, vornicul Alecu și
 spătariu Elisăi“.

Deasupra, scris cu cerneală, de mâna lui Mateiu Caragiale:
 „Safta Păscănița muma log. Iordake Pașcanul vară primară cu
 log. Ioniță Canta ce-i zice Ciubiică bunul Elisăi“.

B.N.R.–CXIX/2–51

HOROSCOPI

2 février 1921 à 18 heures chez Margot*.
 très très fier; capable de dissimuler n'importe quoi.
 nature passionnelle pour le jeu ou pour les femmes; terrible
 passionnel, cours le danger de tuer quelqu'un.
 hérité de l'intelligence et du caractère de ma mère.
 réfractaire aux influences, rebelle à l'éducation dont n'ai appris
 que les formes extérieures, la politesse.
 n'éprouve pas le besoin d'amitié, capable de ne pas voir quelqu'un
 pendant des mois et aussi de le voir cinq fois par jour.
 grand connaisseur d'hommes, en ferai des portraits étonnants.
 comprends et retiens vite, mais sans faire d'enchaînement.
 ai la main des joueurs chanceux, ne sais pas tenir l'argent.
 n'aimerai pas longuement une femme.

* Margareta Miller-Verghi (n.ed.).

en grosse perte à cause d'une femme.
 la famille se sent moralement en faute envers moi.
 ne resterai pas longtemps en Roumanie; ferai bien des voyages.
 passerai moitié existence en bateau et sur les routes.

B.N.R., St. G. – CXIX/2–55

HOROSCOPE

2 februarie 1921, orele 18, la Margot.
 foarte foarte mândru; capabil să disimulez orice.
 natură pasională pentru jocurile de noroc sau pentru femei; extrem
 de pătimas, mă paște primejdia de a ucide pe careva.
 am moștenit inteligența și caracterul mamei mele.
 refractar la influențe, răzvrătit față de educație, din care n-am învățat
 decât formele exterioare, politețea.
 nu simt nevoia prieteniei, în stare de a nu-l vedea pe cineva timp de
 luni de zile și, de asemenea, de a-l vedea de cinci ori pe zi.
 mare cunoscător de oameni, le-aș face portrete uimitoare.
 înțeleg și rețin repede, însă fără a face legătura.
 am mână de jucător norocos; nu știu să păstrez banii.
 nu voi iubi multă vreme o femeie.
 în mare pagubă, din pricina unei femei.
 familia se simte moralmente vinovată față de mine.
 nu voi rămâne multă vreme în România; voi întreprinde numeroase
 călătorii.
 voi petrece jumătate din existență pe vapor sau pe drumuri.

JURNAL (1927–1935)

1927

Bucarest, 28 Novembre 1927

Je viens de décider de prendre des notes de ce qui m'arrive, de ce que je vois et j'entends, de ce qui se passe. C'est pour la troisième fois que je commence à le faire; les présentes différeront des précédentes par la totale absence de préoccupation littéraire. J'y relate et consigne des choses auxquelles j'ai pris part ou j'ai simplement assisté et seulement celles qui m'ont intéressé.

Ces notes je les écris uniquement pour moi.

1928

Bucarest – 15 avril 1928: Ayant un peu arrangé mes affaires j'ai pensé que je devrais profiter du désarroi, de la débandade et de la confusion qui constituent la véritable régence de la Roumanie pour entrer dans la carrière diplomatique.

Jamais les circonstances ne m'avaient paru plus favorables. Dans le cabinet actuel, à la Justice, Stelian Popesco auquel il y aura bientôt cinq ans, j'ai valu un splendide voyage gratis en Suède; au Travail, le docteur Lupu dont j'ai été il y a neuf ans chef de la presse (à l'Intérieur); aux Affaires étrangères mon ancien ami Titulesco.

J'avais plusieurs fois vu Stelian Popesco, j'aurais aussi facilement pu voir le docteur Lupu, son frère Costache étant de mes amis, seul Titulesco m'échappait. Le 2 Janvier de cet

1927

București, 28 noiembrie 1927

M-am hotărât să iau note asupra a ceea ce mi se întâmplă, asupra a ceea ce văd și aud, asupra a ceea ce se petrece. Încep să o fac pentru a treia oară; cele de față se vor deosebi de cele de dinainte prin lipsa oricărei preocupări literare. Relatez aici și consemnez lucruri la care am luat parte sau doar am asistat, și numai pe cele care m-au interesat.

Scriu aceste note numai pentru mine.

1928

București – 15 aprilie 1928: Rânduindu-mi puțin treburile, m-am gândit că ar trebui să profit de haosul, de debandada și de confuzia ce constituiesc veritabila regență a României, spre a intra în cariera diplomatică.

Niciodată împrejurările nu-mi păruseră mai favorabile. În cabinetul actual, la Justiție, Stelian Popescu, căruia, cu aproape cinci ani în urmă, i-am procurat o splendidă călătorie, gratis, în Suedia; la Muncă, doctorul Lupu căruia i-am fost, acum nouă ani, șef de presă (la Interne); la Afacerile Externe, vechiul meu prieten Titulescu.

Îl văzusem de mai multe ori pe Stelian Popescu, l-aș fi putut vedea, de asemenea, cu ușurință, pe doctorul Lupu, fratele său Costache numărându-se printre prietenii mei; numai Titulescu îmi scăpa. La 2 ianuarie ale acestui

an, il avait filé sur San-Remo pour y achever sa convalescence. Deux semaines après, jour par jour, à pareille heure (21,40) je partais aussi l'y rejoindre.

Le 17 janvier, j'ai traversé par un temps splendide les grosses plaines du Banat et de Jougo-Slavie. Une vaste résidence toute close de murs à Zenta, seigneuriale. Au crépuscule ciel pommelê; les nuages translucides se teintent d'un nacarat vif de vitrail. Le matin de 18, en approchant de Trieste, à cause probablement du terrassement défectueux, le wagon-lit, malgré sa stabilité était cahoté si violemment que j'ai failli être projeté contre les parois et je me suis senti mal. Mais lorsque l'ingénieur Gambara, mon compagnon de cabine m'a appelé sur le couloir pour me montrer Miramare, l'admiration m'a fait tout oublier. Je ne me figurais pas le château si en harmonie avec la beauté de la mer, la mer si belle. De cristal et de moire verte, transparente jusqu'au fond avec quelques bateaux à voile couleur de mandarine, inoubliablement belle. À 8 h. 05 (de l'Europe Centrale) j'arrivais à Trieste. Gambara a fait consigner nos bagages et nous sommes allés faire un tour en ville.

Il y a des choses vantées et prônées qui nous semblent, et quelquefois de combien, inférieures à leur renommée, et d'autres aussi qui nous semblent bien supérieures à leur réputation modeste. Pour moi, Trieste se range dans cette dernière catégorie. J'ai compris pourquoi Fouché y est resté mourir. L'exil à Trieste, avec des millions, serait peut-être le rêve. Gambara m-a offert du café au lait (franchement mauvais) à l'ancien Café Specchi. Nous sommes allés ensuite à l'agence des W[agons] L[it]s où j'ai retenu une couchette d'en bas pour le 27 janvier. Entre temps, j'ai eu le bonheur de voir du port, au delà de l'anse, à l'horizon, les Alpes recouvertes de neige brillant sous le soleil. C'étaient comme des gigantesque monceaux de roses. Malgré le vent vif, joli bout de promenade: beaux magasins de luxe, édifices plus beaux encore, ayant le cachet viennois ample et

an o ștersese la San-Remo, ca să-și termine acolo convalescența. Două săptămâni mai târziu, în aceeași zi și oră (21,40) plecam, la rândul meu, spre a-l întâlni.

La 17 ianuarie, am străbătut pe o vreme splendidă întinsele câmpii ale Banatului și ale Iugoslaviei. O vastă și seniorială reședință, toată împrejmuată cu ziduri, la Zenta, seniorală. În amurg, cer cu nori bucălați; norii strălumiți se colorează într-un roșu viu, de vitraliu. În dimineața de 18, apropiindu-ne de Triest, din cauza probabil a terasamentului defectuos, vagonul de dormit, în ciuda stabilității lui, se zdruncina cu atâta violentă, încât puțin a lipsit să fiu azvârlit pe pereți și m-am simțit rău. Când însă inginerul Gambara, tovarășul meu de compartiment, m-a chemat pe culoar ca să-mi arate Miramare, de admirație am uitat totul. Nu îmi închipuiam castelul într-atâta armonie cu frumusețea mării, nici marea așa de frumoasă. De cristal și de moar verde, strălimpede până la fund, cu câteva corăbii cu pânze de culoarea mandarinei, frumoasă de neuitat. La 8 și cinci (ora Europei Centrale) soseam la Triest. Gambara a dispus să ni se depună bagajele și am plecat să dăm o raită prin oraș.

Sunt lucruri laudate și slăvite ce ni se par, și cât de mult, câteodată, mai prejos de faima lor, și de asemenea altele ce ne par cu mult mai presus de reputația lor modestă. Pentru mine, Triest se rânduiește în această ultimă categorie. Am înțeles de ce Fouché a rămas să moară aici. Surghiunul la Triest, cu milioane, ar fi poate visul. Gambara mi-a oferit cafea cu lapte (de-a dreptul proastă) la vechiul *Café Specchi*. Ne-am dus apoi la agenția de Wagon-lit unde am reținut o cușetă jos, pentru 27 ianuarie. Între timp am avut fericirea să văd, din port, dincolo de golf, la orizont, Alpii acoperiți de zăpadă scânteind în soare. Parcă erau uriașe maldăre de trandafiri. În pofida vântului puternic, nițică promenadă plăcută: frumoase magazine de lux, edificii încă și mai frumoase, având pecetea vieneză

cossu dans l'ensemble comme dans les détails; j'ai vu à une banque une grille de fenêtre qui était plutôt de l'orfèvrerie que de la ferronnerie. Deux fontaines, une ancienne, du baroque le plus grotesque, dans la place de l'hôtel de ville, une autre moderne, très décorative, dans celle de l'hôtel des postes. L'église de Saint-Antoine, redite du Panthéon, gagne de loin dans la perspective du canal entrecoupé de ponts criarde, une vilaine église du culte grec.

À 10 h 50 départ de Triest. Après Miramare, Duino; adossé à une ancienne tour, le château n'a que de la masse et ses environs schisteux, tout récemment plantés sont trop arides. Les grues du chantier de Monfalcone enlaidissent le paysage. Une rivière d'un vert plus intense encore que celui de la mer s'y jette. Il paraît que c'est le Timavo ou Poika, cours d'eau souterrain qui traverse les grottes de Postumia (Adelsberg).

Mention justement méritée du déjeuner dans le wagon-restaurant; plats fins, propreté exquise. Le temps s'éclaircit. Dans le pays venète il fait soleil et tiède, on travaille aux champs, on taille les arbres fruitiers. Des restes de tranchées, des couloirs, des petites coupoles au ciment subsistent partout, choses vilaines et attristantes. En revenant dans mon compartiment, je constate la disparition de la clef de ma mallette, mon unique bagage. À Mestre je change de train et me sépare très cordialement de Gambara, qui continuera sa route vers Parme. Nous nous étions mutuellement avoués la crainte de n'avoir un compagnon désagréable de cabine. Gambara est un homme renseigné et instruit, grave et gentil, d'une excellente tenue et avec les meilleurs façons de monde. Il est depuis longtemps fixé en Roumanie et marié à une Roumaine.

Bucarest – 16 avril 1928: Il faisait très beau à Mestre. J'avais l'impression que c'était une douce après-midi de Pâques. De Mestre à Padoue la contrée est très romantique à cause de la

amplă și fătoasă, în ansamblu ca și în detalii; am văzut la o bancă, o zăbrea de fereastră ce era mai degrabă giuvaier decât feronerie. Două fântâni, una veche, de barocul cel mai grotesc, în piața primăriei, o alta modernă, foarte decorativă, în cea a clădirii poștei. Biserica Sfântului Anton, copie a Pantheonului, întrece de departe în perspectiva tipătoare a canalului întretăiat de poduri, o biserică urâtă de cult grecesc.

La 10 și 50 plecare din Triest. După Miramare, Duino; proptit de un turn vechi, castelul n-are decât masă, și împrejurimile sale șistoase, foarte de curând plantate, sunt prea aride. Macaralele șantierului de la Monfalcone slutesc peisajul. Un râu de un verde încă mai intens decât cel al mării se varsă într-însa. Se pare că e Timavo sau Poika, curs de apă subteran care străbate grottele de la Postumia (Adelsberg).

Mențiune într-adevăr meritată a prânzului în vagonul-restaurant; bucate alese, curățenie desăvârșită. Timpul se luminează. În țara venetă soarele strălucește molcom, se lucrează la câmp, se curăță pomii fructiferi. Resturi de tranșee, culoare, mici cupole de ciment stăruie pretutindeni, urățeniilor întristătoare. Întorcându-mă în compartiment constat dispariția cheii de la valijoaară, singurul meu bagaj. La Mestre schimb trenul și mă despart foarte cordial de Gambara, care își va continua drumul către Parma. Ne mărturisisem unul altuia teama de a nu avea un tovarăș de compartiment dezagreabil. Gambara este un om avizat și instruit, grav și gentil, de o excelentă ținută și cu cele mai bune maniere de om de lume. E de multă vreme stabilit în România și căsătorit cu o româncă.

București – 16 aprilie 1928: Era o vreme frumoasă la Mestre. Îmi făcea impresia unei blânde după-amiezi de Paști. De la Mestre la Padova, ținutul este foarte romantic din pricina

végétation; villas baignées dans la verdure, des parcs, allées mystérieuses aboutissant à des cours d'eau (la Brenta et ses canaux, bras ou affluents). De Padoue à Vicence le paysage s'élargit; des montagnes (Euganéennes) à l'horizon. Je me console d'effleurer seulement tant de villes célèbres, en me promettant de les visiter par le menu et détail à la première prochaine occasion, surtout comme une journée (tout au plus deux) peut suffire pour chacune. De Vicence à Vérone, noble campagne, j'ai été émerveillé à San-Martino-Buonalbergo par la villa Musella, sur une altitude, entre de nombreux vieux cyprès. Le soleil couchant incendiait fantastiquement les carreaux du jardin d'hiver. Voisinant, presque, une autre villa semblable.

Dans la calme et mélancolique banlieue de Vérone, à Somma campagna. Somma une belle villa assez près de la voie ferrée (à gauche). C'est tout ce qu'on peut concevoir de plus joli comme habitation rustique en pays plat: toute peinte en rouge et orange, à volets verts, ce vert-vif italien, acide, avec des treillis peints en trompe-l'oeil sur les murs, assoupie dans un jardin simple avec quelques vieux sapins noirs qu'un chemin privé, à haie, relie à la grande route. Mais nous ne sommes qu'au mois de janvier, le jour passe tôt et vite, et il fait, à mon grand regret, nuit, longtemps avant d'arriver (20 h. 20) à Milan.

Dîner dans le wagon-restaurant, inférieur au déjeuner. Mauvaise nuit à „l'Albergo d'Italia“, vieille maison de la place de la gare à Milan, que Gambara m'avait recommandée, mauvaise nuit aggravée par l'impossibilité de changer de linge et de me laver. Le lendemain matin, après une promenade sans intérêt aux environs de la gare, je fais inutilement essayer de faire ouvrir ma mallette dans le magasin d'articles de voyage qui est sous l'hôtel. A 9 h. 25 départ de Milan. Très vilaine banlieue. Dans la campagne des écluses ayant été levées, le pays paraissait inondé, des arbres coupés très-bas émergeant de l'eau en file. L'humidité froide est pénétrante, j'essaie vainement d'enlever

vegetației; vile scăldate în verdeață, parcuri, alei misterioase pierzându-se în cursuri de apă (Brenta și canalele sale, brațe sau afluenți). De la Padova la Vicenza, peisajul se lărgește; munți (Euganeeni) la orizont. Mă consolez să ating în treacăt numai atâtea orașe celebre, făgăduindu-mi să le vizitez temeinic și cu de-amănuntul la primul prilej apropiat, mai cu seamă că o zi (cel mult două) poate ajunge pentru fiecare. De la Vicenza la Verona, nobil ținut, m-a fermecat la San-Martino-Buonalbergo vila Musella, pe o înălțime, într-o mulțime de chiparoși bătrâni. Soarele în asfințit incendia fantastic dalele grădinii de iarnă. Aproape, în vecinătate, o altă vilă asemănătoare.

În calma și melancolica periferie a Veronei, la Somma campagna. Somma e o vilă frumoasă, destul de aproape de calea ferată (pe stânga). E tot ce se poate închipui mai frumos ca locuință rustică la șes: zugrăvită în întregime în roșu și portocaliu, cu obloane verzi, acel verde viu italian, acid, cu spalieri pictate, ca și cum ar fi fost naturale, pe ziduri, ațipită într-o grădină simplă cu câțiva brazi negri bătrâni, pe care un drum privat, străjuit de gard viu, o leagă de drumul mare. Dar nu suntem decât în luna ianuarie, ziua scade curând și repede și se face, spre marea mea părere de rău, noapte, mult înainte de a sosi (20 și 20) la Milano.

Cină în vagonul-restaurant, inferioară prânzului. Noapte proastă la *Albergo d'Italia*, veche clădire din piața gării la Milano, pe care Gambara mi-o recomandase, noapte proastă agravată de neputința de a mă primeni și spăla. A doua zi dimineața, după o preumblare lipsită de interes în împrejurimile gării, încerc zadarnic să mi se descurie valijoara, în magazinul de articole de viață care e sub hotel. La 9,25, plecare din Milano. Foarte urâtă periferie. Pe câmp, ecluzele fiind ridicate, ținutul părea inundat, copaci tăiați foarte scurt răsăreau în șiruri din apă. Umezeala rece e pătrunzătoare, încerc în van să șterg

pour plus d'une minute, l'épaisse vapeur d'eau, qui recouvrait les vitres. Si de Pavia à Voghera il y a quelque chose d'intéressant, il m'a été impossible de le voir. À partir de Voghera de la neige, froid vif.

À Arquata, je consigne les gigantesques installations électriques qui permettront bientôt à l'Italie du Nord de se dispenser de la houille. Je traverse les onze, paraît-il, tunnels, dont celui de Romeo de 8 294 mètres. Je ne vais pas déjeuner. À Genova-San Ruirico, changement à vue. Je reste ébloui du prodigieux décor de cet amphithéâtre à plans entrecoupés et sinueux étagés en terrasses piquées de villas et de jardins. Les palmiers reparaissent.

Fraîcheur vivifiante à Sampierdarena. Tonalité grise d'hiver. Je ne change pas de train. En route, en inspectant la mallette, l'avais eu le plaisir de constater que la serrure s'était ouverte.

En traversant lentement Gênes, j'aperçois des palais, des armoiries. Sculptées en marbre blanc, celles de Doria, pleines et uniques, sur la façade donnant sur le jardin d'un bel édifice qui ne paraît être qu'une dépendance du grand palais. Je songe à la splendeur de ce nom illustre, comme prédétermine par son euphonie, splendeur qu'entretient aujourd'hui encore la possession de tant de palais, de villas, de chefs d'oeuvre et je me rappelle le grand palais du Corso, à Rome, avec les deux panonceaux peints, l'un aux armes des Doria-Pamphilj-Landi, l'autre à celles de patricien romain.

Ayant bêtement choisi une place opposée aux fenêtres du wagon, donnant sur la mer, je me colle à la portière, à la regarder. Un passager m'offre avec insistance la sienne. Echange amical de cartes. C'est un inspecteur de police. À Pegli pluie douce. C'est probablement le plus bel endroit de la Riviera du Ponant. À Arenzana une remarquable villa, moderne je crois, à la corniche armoriée (toujours Pallavicini?) et à un parc extrêmement bien entretenu. Mais je ne regarde que de temps

pour ceva mai mult de un minut aburul des care acoperea geamurile. Dacă de la Pavia la Voghera există ceva interesant, mi-a fost cu neputință să văd. Începând de la Voghera, zăpadă, ger ascuțit.

La Arquata, însemnez uriașele instalații electrice care vor permite curând Italiei de Nord să se dispenseze de cărbune. Străbat cele unsprezece, se pare, tuneluri, dintre care cel de la Romeo de 8294 de metri. Nu voi dejuna. La Genova-San Ruirico, schimbare totală. Rămân uluit de prodigiousul decor al acestui amfiteatru cu planuri întretăiate și sinuoase, etajate în terase smălțuite cu vile și cu grădini. Palmierii se ivesc din nou.

Răcoare înviorătoare la Sampierdarena. Tonalitate cenușie de iarnă. Nu schimb trenul. Pe drum, inspectându-mi valij-oara, avusesem plăcerea să constat că broasca se deschisese.

Străbătând încet Genova, zăresc palate, steme. Sculptate în marmură albă, cele ale Casei Doria, depline și unice, pe fațada dând spre grădina unui frumos edificiu, ce nu pare a fi decât o dependență a palatului mare. Mă gândesc la splendoarea acestui nume ilustru, parcă predestinat prin eufonia lui, splendoare pe care încă și astăzi o întreține posesiunea atâtor palate, vile, capodopere, și îmi amintesc marele palat de pe Corso, la Roma, cu cele două mici panouri pictate, unul cu herbul Casei Doria-Pamphilj-Landi, celălalt cu cele de patrician roman.

Alegând prosteste un loc opus ferestrelor spre mare ale vagonului, mă lipesc de portieră, ca s-o privesc. Un pasager mi-l oferă cu insistență pe al său. Schimb amical de cărți de vizită. E un inspector de poliție. La Pegli, ploaie ușoară. Este probabil cea mai frumoasă parte a Rivierei apusene. La Arenzana, o vilă remarcabilă, modernă cred, cu cornișă armoriată (tot de Pallavicini?) și cu un parc extrem de bine întreținut. Dar mă uit doar din când

à autre du côté de la terre, me bornant méthodiquement à l'admiration de la mer.

À Savone, l'inspecteur de police si poli descend. Je fais la connaissance de l'autre compagnon de compartiment, très jeune capitaine de la marine commerciale qui connaît bien Constanța, récemment il y avait fort agréablement réveillé. Il me donne des détails intéressants sur la triste vie d'Odessa. À San-Lorenzo del Mare il descend aussi.

Parmi les inspirations heureuses de mon voyage, il faut compter celle de ne pas avoir changé de train à Sampierdarena: le mien s'arrête aux moindres stations. Je puis donc examiner tout. Peu de fleurs à cause de l'aigreur de la saison, les mandariniers et les citronniers en fruits, par-ci, par-là des touffes de mimosa fleuries. Je suis choqué par la laideur vulgaire des nouvelles villas qui culmine à Alassio.

L'île de Galinaria ne se ferait valoir que par une belle et riche végétation qui lui manque ainsi qu'à la plupart des sites qui se déroulent sous mes yeux. On a beaucoup déboisé pendant la grande guerre: Pas si pittoresque Cervo. Somme toute, à part le confort et certains aspects de civilisation et de vie opulentes, la Riviera est banale et creuse. De combien je lui préfère la romantique tristesse des lacs italiens et la molle douceur du pays venète.

Médiocre crépuscule sur la mer. Bientôt l'obscurité et peu après San-Remo. La constellation symétrique des réverbères d'une place m'indique que je suis arrivé.

Je descends à l'hôtel „Royal“ où Elise Sion, ma belle-mère est morte. On m'y donna la chambre No. 107 au premier, avec vue en biais sur la mer, excellente chambre.

La lendemain matin (vendredi 20) j'allais à l'hôtel „Miramare“, gargot empestant le graillon. À la porte un étendard roumain faisait pendant à un italien. On m'y fit parler à un monsieur Halchiny que je pris pour un diplomate et qui n'était que

în când în partea dinspre uscat, mărginindu-mă să admir metodic marea.

La Savona, atât de politicosul inspector de poliție coboară. Fac cunoștință cu celălalt tovarăș de compartiment, foarte tânăr căpitan de marină comercială, care cunoaște bine Constanța, reveionase acolo, cu puțină vreme în urmă, foarte agreabil. Îmi dă amănunte interesante asupra vieții triste din Odessa. La San-Lorenzo del Mare coboară și el.

Printre inspirațiile fericite ale călătoriei mele, trebuie s-o socotesc pe aceea de a nu fi schimbat trenul la Sampierdarena: al meu se oprește la cele mai mici stații. Pot, deci, să examinez totul. Puține flori, din pricina asprimii anotimpului, mandarinii și lămâii au fructe, pe ici pe colo tufe înflorite de mimoza. Sunt izbit de urâtenia vulgară a vilelor noi, care culminează la Alassio.

Insula Galinaria nu s-ar pune în valoare decât printr-o vegetație frumoasă și bogată care îi lipsește, la fel ca și celor mai multe dintre privilegiile ce mi se desfășoară sub ochi. S-a despărțit mult în timpul marelui război. Nu prea pitoresc, Cervo. În definitiv, afară de confort și anumite aspecte opulente de civilizație și de viață, Riviera e banală și găunoasă. Îmi prefer de departe romantica tristețe a lacurilor italiene și molcoma dulceață a ținutului venet.

Apus de soare mediocru pe mare. În curând întunecime și puțin mai apoi San-Remo. Constelația simetrică a felinarelor dintr-o piață îmi arată că am sosit.

Descind la hotelul *Royal*, unde a murit Elise Sion, soacra mea. Mi se dădu camera 107, la primul (etaj), cu vedere piezișă spre mare, excelentă odaie.

A doua zi dimineata (vineri 20) mă dusei la hotelul *Miramare*, ospătarie duhnind a grăsimă arsă. La ușă, un drapel românesc făcea pereche unuia italianesc. Mi se mijloci să vorbesc cu un domn Halchini pe care îl luai drept diplomat și care nu era decât

l'ingénieur des chemins de fer roumains, dirigeant le wagon ministériel qui était garé à découvert dans la station. Le reste de l'entourage du ministre s'était envolé à tire-d'aile sur la Riviera française où l'on s'amuse. J'appris que Titulesco était sorti, ce qui n'était pas vrai. Il fut exclu que je puisse le voir l'après-midi. Comnène venu de Berne pour conférer au sujet des optants hongrois s'était enfermé avec Titulesco de 14 heures à minuit. Le lendemain (samedi 21), je rencontraï avant-midi Comnène qui faisait un bout de promenade avec Schiopul – transylvain qui après maints avatars a versé dans la diplomatie et rend de précieux services en qualité de conseiller technique. Je me suis ouvert à Comnène qui m'a pleinement approuvé, m'assurant de sa très vive sympathie, que je l'ai prié de croire réciproque. Après la promenade, étant dans le jardin de l'hôtel que la ligne du chemin de fer sépare de la mer, avec Comnène et Athanasiu, secrétaire ou conseiller de légation, j'ai pour la première fois eu l'honneur d'apercevoir le ministre, en brève apparition sur un balcon du quatrième: Dalai-Lama en pyjama bleue, criant de sa voix d'eunuque à Comnène de monter, en brandissant les bras vers le ciel. Le soir. Comnène me dit qu'il lui a parlé chaleureusement de moi et avait eu l'impression que Helsingfors, poste que je convoitais, était déjà donné. Athanasiu lui avait également parlé et il lui avait dit qu'il me recevra, mais sans rien préciser. Dimanche 22, apprenant que Titulesco allait descendre à déjeuner, je me suis naturellement rendu au „Miramare“. J'y ai trouvé toute la création excepté Titulesco. Je n'ai pas été surpris du ton demi-hostile de M-me Titulesco qui m'a presque tancé d'avoir entrepris ce long voyage rien que pour voir son mari qui est tellement et si occupé qu'elle-même le voit à peine. Je lui ai répliqué que tout ce déplacement n'a significé pour moi plus qu'une course en tram. Je voulais profiter de l'occasion pour lui glisser un mot en faveur de son imbécile de frère, Georges; elle m'a aigrement répondu que les

inginerul căilor ferate române, conducătorul vagonului ministerial ce era garat afară, în stație. Restul însoțitorilor ministrului o zbughiseră pe Riviera franceză unde se petrece. Aflai că Titulescu ieșise, ceea ce nu era adevărat. Fu exclus să-l pot vedea după-amiază. Comnen, sosit de la Berna spre a conferi în chestiunea optanților maghiari, se închisese cu Titulescu, de la orele 14 la miezul nopții. A doua zi (sâmbătă 21) mă întâlnii înainte de amiază cu Comnen, care făcea o mică plimbare cu Schiopul – ardelean care, după mai multe avataruri a fost vărsat în diplomatie și aduce prețioase servicii în calitate de consilier tehnic. Mi-am deschis inima lui Comnen care mi-a dat cu totul dreptate, asigurându-mă de foarte via sa simpatie, pe care l-am rugat să o creadă reciprocă. După plimbare, aflându-mă în grădina hotelului pe care linia de cale ferată o desparte de mare, cu Comnen și Atanasiu, secretar sau consilier de legatie, am avut pentru prima dată onoarea să-l zăresc pe ministru, într-o scurtă apariție la un balcon de la al patrulea etaj: Dalai Lama în pijama albastră, strigând cu vocea sa de eunuc la Comnen să urce, ridicându-și brațele către cer. Seara, Comnen îmi spune că i-a vorbit călduros despre mine și că avusese impresia că Helsingfors, post pe care îl râvneam, fusese deja dat. Îi vorbise și Atanasiu, căruia îi spusese că mă va primi, însă fără să precizeze nimic. Duminică 22, aflând că Titulescu avea să coboare ca să prânzească, m-am dus firește la *Miramare*. Am găsit acolo toată creatura, afară de Titulescu. Nu m-a surprins tonul pe jumătate ostil al d-nei Titulescu care aproape că m-a mustrat a fi întreprins această lungă călătorie numai spre a-i vedea soțul care este într-atât de ocupat, încât ea însăși abia dacă îl vede. I-am replicat că toată această deplasare n-a însemnat mai mult pentru mine decât o cursă cu tramvaiul. Vroiam să profit de ocazie spre a-i strecura un cuvânt în favoarea imbecilului ei de frate, George; mi-a răspuns cu acreală că

personnes de sa famille s'adressent à elle directement. Elle a dû se rappeler de moi, quelques semaines plus tard, en apprenant le suicide du malheureux fils de Georges, collégien de seize ans. J'ai abrégé l'entretien et me suis retiré. J'ai regretté d'avoir manqué le départ de Comnène qui a été envers moi plus que parfait; je ne sais s'il est de la race des empereurs, mais en ce qui concerne la loyauté et le caractère, il leur ferait honneur. J'ai pris la décision de ne plus mettre les pieds au „Miramare“ et me borner à écrire à Titulescu.

Lundi 23, comme il pleuvait, après déjeuner, je me suis deshhabillé comme pour la nuit et je me suis mis au lit. Je sommeillais lorsque, à 15 heures et quart, j'entends frapper à ma porte. On m'annonce que le ministre me téléphone de venir. Je m'habille en quelques minutes et je me dirige vers le „Miramare“, sceptique toujours, jusqu'au moment où je passe le seuil du cabinet de travail de Titulescu, ressemblant à une cabine de bateau. Serge Nenișor, neveu de Titulescu, m'accueille très aimablement.

Titulescu m'a dit que j'ai bien fait de m'adresser à lui directement et m'a promis de faire tout ce qu'il lui sera possible pour me satisfaire. Contrairement à ce qu'on m'avait raconté qu'il est très nerveux, qu'il ne laisse parler personne et qu'il parle seulement lui, il m'a écouté, m'a interrogé, m'a demandé des détails. En nous séparant, il m'a dit de présenter ses respects à ma femme. Malgré mon malaise de ce jour, j'ai été plus clair, plus ferme et plus net que jamais; si j'avais appris par cœur tout ce que j'ai parlé, je ne l'aurais pas fait mieux. Et si le résultat a été nul, je le dois, en grande partie, à la veulerie de Stelian Popesco, qui m'a probablement lâché, ou tout au plus, a agi ensuite, après le retour de Titulescu à Bucarest, mollement, avec indifférence et encore, je le répète, s'il l'a fait.

Pendant tout notre entretien, j'ai remarqué comme Titulescu tripotait un mouchoir de soie noir et je me suis

persoanele din familia ei i se adresează nemijlocit. Trebuie să-și fi reamintit de mine, câteva săptămâni mai târziu, aflând de sinuciderea nefericitului fiu al lui George, licean de șasesprezece ani. Am scurtat convorbirea și m-am retras. Am regretat că am pierdut plecarea lui Comnen care a avut față de mine o purtare mai mult decât desăvârșită; nu știu dacă e din viața împăraților, însă în ceea ce privește lealitatea și caracterul, le-ar face cinste. Am luat hotărârea de a nu mai călca pe la *Miramare* și de a mă mărgini să-i scriu lui Titulescu.

Luni 23, cum ploua, după masă, m-am dezbrăcat ca pentru noapte și m-am băgat în pat. Dormitam când, la orele 15 și un sfert, aud bătându-mi-se în ușă. Mi se anunță că ministrul îmi telefonează să vin. Mă îmbrac în câteva minute și mă îndrept spre *Miramare*, tot sceptic, până când trec pragul cabinetului de lucru al lui Titulescu, semănând cu o cabină de vapor. Sergiu Nenișor, nepot al lui Titulescu, m-a întâmpinat foarte amabil.

Titulescu mi-a spus că am făcut bine adresându-mă lui direct și mi-a făgăduit să facă tot ce îi va sta în putință spre a mă satisface. Contrar celor ce mi se povestiseră că e foarte nervos, că nu lasă pe nimeni să vorbească și că vorbește numai el, m-a ascultat, mi-a pus întrebări, mi-a cerut amănunte. La despărțire, mi-a spus să prezint respectele sale soției mele. Cu toată indispoziția mea din acea zi, am fost mai clar, mai ferm și mai net ca oricând; să fi învățat pe dinafară tot ce am spus, n-aș fi izbutit mai bine. Iar dacă rezultatul a fost nul, o datorez, în mare parte, nevolniciei lui Stelian Popescu, care probabil m-a părăsit sau, cel mult, a acționat cu moliciune, cu indiferență după întoarcerea lui Titulescu la București și încă, repet, dacă a făcut-o.

Tot timpul convorbirii noastre am remarcat cum Titulescu mototolea o batistă neagră de mătase și mi-am reamintit de ceea

rappelé de ce que Gambară m'avait dit tenir d'un parent de Titulescu que celui-ci serait cocaïnoman*.

J'ai rendu, le jour suivant, un pieux devoir en allant déposer au Campo santo de la ville quelques fleurs sur la tombe de ma belle-mère. Le monument très simple – une dalle à son nom – demande des réparations. Le destin a voulu qu'elle reposât là entre Constantin Hornberg et Conrad Foerster. Son tombeau porte le numéro 589.

J'ai passé agréablement les derniers deux jours et demi suivants. La vie était si douce et si reposante au „Royal“, le service si poli, la cuisine si fine, que j'ai renoncé sans regret à la visite de Gênes. Je m'étais cordialement lié avec le vieux comte Festetics, l'ancien propriétaire de Waradin et avec son jeune parent, le comte Dominique. Je les ai mis en contact avec le comte et la comtesse Odetti di Marcorengo, couple distingué, lui gaffeur et passablement niais, elle exquise de ton, de manières, de sagesse.

J'ai joui pendant tout mon séjour à San-Remo d'un temps magnifique. Les variations du ciel ont rompu la monotonie de la mer, le jour de mon départ surtout a été très belle. J'ai guitté San-Remo jeudi 26 janvier à 14 h. 24.

L'inspecteur de police qui fait la navette entre Gênes et Savone est monté à cette dernière station et grâce à son intervention, la garde fasciste m'a trouvé une place convenable pour un «professore di belle lettere» comme il me qualifiait. Repas aussi ordinaire que possible dans le wagon-restaurant après Gênes. Entre mon arrivé à Milan et le départ de là pour Trieste, j'ai fait sous une averse mémorable une promenade en tram. J'ai admiré le jolie Judith de la porte centrale du dôme, je l'ai caressée tant elle est gaie et fière, j'ai traversé la galerie Victor-Emmanuel, pleine de monde et devant la Scala où l'on affichait pour le surlendemain soir *l'Oro del Reno* que j'y avais

* Sergiu și Gaby Nenișor mi-au spus că priza tabac (notă Șerban Cioculescu pe copia sa din *Jurnal*).

ce îmi spunea Gambară, ca știind de la o rudă a lui Titulescu, precum că acesta ar fi cocainoman.

Mi-am îndeplinit, în ziua următoare, o pioasă îndatorire, ducându-mă să depun în Campo santo al orașului câteva flori pe mormântul soacrei mele. Monumentul foarte simplu – o lespede cu numele ei – are nevoie de reparații. Destinul a vrut ca ea să odihnească acolo între Constantin Hornberg și Conrad Foerster. Mormântul său poartă numărul 589.

Am petrecut plăcut cele două și jumătate zile următoare. Viața era atât de agreabilă și liniștită, la *Royal* serviciul atât de ales, bucătăria așa de fină, încât am renunțat fără părere de rău să mai văd Genova. Mă împrietenisem cu bătrânul conte Festetics, vechiul proprietar al Waradinului și cu tânăra sa rudă, contele Dominique. Le-am făcut cunoștință cu contele și contesa Odetti di Marcorengo, cuplu distins, el gaffeur și ușor stupid, dar ea superbă ca ton, maniere și minte.

M-am bucurat tot timpul șederii mele la San-Remo de o vreme magnifică. Variațiile cerului au risipit monotonia mării care, în ziua plecării mele, mai cu seamă, a fost foarte frumoasă. Am părăsit San-Remo joi 26 ianuarie la orele 14 și 24.

Inspectorul de poliție care face naveta între Genova și Savona s-a urcat la această din urmă stație și, grație intervenției lui, garda fascistă mi-a găsit un loc convenabil pentru un „professore di belle lettere“, cum mă califica el. Masă cât se poate de ordinară în vagonul-restaurant, după Genova. Între sosirea mea la Milano și plecarea de acolo către Triest, am făcut, sub o aversă memorabilă, o plimbare cu tramvaiul. Am admirat-o pe frumoasa Judith, de pe ușa centrală a Domului și am mângâiat-o, într-atât e de veselă și de mândră, am străbătut Galeria Vittorio-Emmanuelle, înțesată de lume, iar în fața Scalei, unde se anunța pentru poimăine seara *l'Oro del Reno*, pe care o auzisem cu

entendu vingt-cinq-ans auparavant, j'ai pris un autre tram qui me ramena à la gare. Après une détestable nuit j'arrivai vendredi 27 à 9,55 à Trieste. Café au lait aussi misérable qu'à l'aller, au café degli Specchi, déjeuner quelconque et pas bon marché à „l'Antica Bonavia“. Je fis viser mon passeport au consulat yougo-slave, j'achetai trois kilos de «finocchio», j'entendis de l'excellente musique au café de l'Excelsior-Savoy et à 20 h 20, je montai dans le „Simplon“. Depuis, tout charme s'envola; tous les compagnons de voiture étant Roumains, j'eus le désagrément de me trouver en Roumanie avant d'en passer la frontière. Je débarquai à Bucarest dimanche 29 janvier à 9 h 40.

Sionu, 12 octobre 1928 – Le 22 août de cet an, mon étendard coupé vert sur jaune a flotté pour la première fois à Sionu. Je le regarde en écrivant ces lignes et malgré mon âge, je constate avec satisfaction que de mes principaux voeux quelques-uns se sont réalisés, le plus ardent surtout: celui d'avoir une terre. J'en ai une, petite mais belle, que je garderai „per fas et nefas“ tant qu'il me restera à vivre. Aujourd'hui il a fait beau, clair et chaud; dans la cour, sous mes yeux, on épluche le maïs, de grands monceaux d'or s'alignent et grossissent; je les dîme. Je me plais beaucoup à ma compagne, je tenterai d'y acclimater la profonde quiétude rustique italienne.

Sionu, 3 novembre 1928 – Le 1-er novembre, la revue *Gândirea* a paru avec la fin de la dernière partie de *Craii de Curtea-Veche*.

Dès l'apparition de la première partie, cet ouvrage a été accueilli avec une faveur peut-être sans précédent dans la littérature roumaine. Du dur labeur et de la fatigante obsession qu'il m'a infligés je ne lui en veux pas: il est réellement magnifique. Conçu d'abord nébuleusement en 1910, petit-à-petit il s'est développé et cristallisé jusqu'au 1-er septembre de cet

douăzeci și cinci de ani mai înainte, am luat un alt tramvai care m-a readus la gară. După o noapte detestabilă soseam vineri 27, la orele 9,55, la Triest. Cafea cu lapte tot așa de mizerabilă ca și la sosire, la café-ul *Specchi*, prânz oarecare și nu ieftin, la *l'Antica Bonavia*. Mi-am dat spre vizare pașaportul la consulatul iugoslav, mi-am cumpărat trei kilograme de „finocchio“, am ascultat muzică excelentă la café-ul *Excelsior-Savoy* și la orele 20 și 20 m-am suit în *Simplon*. Pe urmă, tot farmecul se destrămă; toți tovarășii de compartiment fiind români, am avut neplăcerea de a mă afla în România înainte de a-i fi trecut frontiera. Debarcai la București, duminică 29 ianuarie, la orele 9 și 40.

Sionu, 12 octombrie 1928 – La 22 august, anul acesta, flamura mea „coupée“ verde pe galben a fluturat pentru prima oară la Sionu. O privesc scriind aceste rânduri și în ciuda vârstei constat cu mulțumire că din dorințele mele cele mai de căpetenie câteva s-au împlinit, cea mai fierbinte îndeosebi: aceea de a avea o moșie. Am una, mică dar frumoasă, pe care o voi păstra „per fas et nefas“ atât cât îmi va fi dat să mai trăiesc. Astăzi a fost frumos, senin și cald; în curte, sub ochii mei se depănușază porumbul, mari grămezi de aur se înșiră și cresc; le dijmuiesc. Mă simt bine la mine la țară, voi încerca să acclimatizez aici profunda chietudine rustică italiană.

Sionu, 3 noiembrie 1928 – La întâi noiembrie a apărut revista *Gândirea* cu sfârșitul ultimei părți din *Craii de Curtea-Veche*.

Chiar de la apariția primei părți, această lucrare a fost primită cu o favoare poate fără precedent în literatura română. Pentru munca aspră și pentru obositoarea obsesie la care m-a supus, nu-i port pică: este cu adevărat magnifică. Concepută întâi nebuloasă în 1910, s-a dezvoltat și s-a cristallizat încetul cu încetul până la 1 septembrie al acestui

an, lorsque vers trois heures et demi, j'ai achevé l'avant-dernière tranche que la toute dernière avait précédée.

Pour rien je ne m'engagerais à écrire un morceau de littérature, si mince qu'il fût, sans en avoir d'assurée, mot à mot, la fin.

Cet ouvrage est donc resté à en désespérer, très longuement sur le chantier, souvent interrompu, mais jamais abandonné. La confession de Pantazi m'a beaucoup tourmenté, sa fin m'a demandé le plus grand effort et n'est venue que très péniblement, tard. À être confectionnées, les trois dernières parties m'ont demandé neuf ans de travail. Quelles que seront les satisfactions, que cet ouvrage me donnera dans la suite, il y a une seule, que j'ai déjà, et que j'apprécierai toujours, avant toute autre: celle de la difficulté vaincue. J'ai entendu et lu qu'une oeuvre une fois réalisée cesse de plaire à son auteur. Chez moi c'est le contraire.

1931

Bucarest, le 30 Novembre 1931: Je livre le manuscrit de *Craii de Curtea-Veche* à la maison d'édition „Cartea Românească” le 13 novembre 1928, le 27 du même mois le comité de lecture l'accepte; je signe un contrat avantageux avec la dite maison le 19 janvier 1929 et le volume est mis en vente le 28 mars 1929.

Le succès moral a dépassé mon attente, je ne m'en souviens pas en Roumanie d'aussi éclatant. J'en ai tiré, à mon habitude, quelque amertume, comme dans l'amertume je trouve toujours une volupté. Quant aux bénéfices matériels, mieux vaut n'en point parler. J'ai touché, jusqu'à présent, quarante sept mille lei, y compris les cinq que la revue „*Gândirea*” m'avait payés et vingt autres, montant d'un prix de littérature que la société des écrivains m'a décerné en 1930.

Proposé, grâce aux insistances de mon excellent ami François Lebrun, pour la croix de la Légion d'honneur, par

an, când, către orele trei și jumătate, am terminat penultima tranșă, pe care o precedase cea din urmă.

Pentru nimic în lume nu m-aș apuca să scriu o bucată literară, cât de neînsemnată, fără a-i avea asigurat, cuvânt cu cuvânt, sfârșitul.

Lucrarea aceasta a rămas deci, în chip deznădăjduitor, foarte mult timp pe șantier, deseori întreruptă, însă niciodată abandonată. Spovedania lui Pantazi m-a chinuit mult, sfârșitul ei mi-a cerut cea mai mare efort și n-a venit decât foarte penibil, târziu. Pentru a fi înfăptuite, ultimele trei părți mi-au cerut nouă ani de muncă. Oricare vor fi satisfacțiile pe care mi le va aduce mai departe această lucrare, există una singură pe care o am de pe acum și pe care o voi prețui întotdeauna, înaintea oricărei alteia: aceea a greutății învinse. Am auzit și citit că o operă odată realizată încetează a-i mai plăcea autorului ei. La mine se întâmplă contrariul.

1931

București, 30 noiembrie 1931: Predau manuscrisul *Crailor de Curtea-Veche* Editurii *Cartea Românească* la 13 noiembrie 1928, la 27 ale aceleiași luni comitetul de lectură îl acceptă; semnez un contract avantajos cu numita editură la 19 ianuarie 1929 și volumul este pus în vânzare la 28 martie 1929.

Succesul moral mi-a depășit așteptările, nu-mi amintesc vreunul mai strălucit în România. Am tras din asta, după obiceiul meu, oarecare amărăciune, cum în amărăciune aflu totdeauna o voluptate. Cât despre beneficiile materiale, mai bine să nu vorbim. Am încasat până acum patruzeci și șapte de mii de lei, în care se cuprind cele cinci pe care mi le plătesc revista *Gândirea* și douăzeci altele, valoarea unui premiu de literatură pe care mi l-a decernat Societatea Scriitorilor în 1930.

Propus, grație stăruințelor excelentului meu prieten François Lebrun, pentru crucea Legiunii de Onoare, de către

Monsieur Gabriel Puaux, ministre de France à Bucarest, après le 10 novembre 1929, le décret de nomination a été signé par le président de la République le 17 décembre et le brevet par le chancelier de l'Ordre le 28 du même mois. C'est une distinction que j'apprécie d'autant plus qu'elle était totalement inespérée: c'est comme simple particulier, homme de lettres, que je l'ai obtenue. Et il n'y avait rien de si beau à espérer, si je l'eus fait, que d'être simple légionnaire.

Il y avait quinze ans que je n'avais plus reçu de décoration. J'avais été proposé en 1922, pour la cravate de commandeur de la „Rose-blanche“ de Finlande, mais il n'en a rien été. Une autre cravate, celle de la Couronne de Roumanie, dûment promise par Al. Lapedatu, ministre des arts, est également restée dans les limbes. Mais de pareilles disgrâces, on peut toujours se consoler, il y a une autre bien plus triste. Voilà bientôt dix-huit ans que je ne réussis pas à me caser; aucune situation digne de ma promesse ne m'a été accessible et ne me semble plus l'être. Je suis absolument isolé, je n'ai aucune relation utile: ma femme, non plus. Je sollicite, il n'y a pas longtemps, une préfecture de district: il en a été comme de la légation. Mais la situation politique est si instable que je me demande si ce n'est pas de la chance d'avoir une fois de plus manqué le coche.

„Et surtout pas de zèle“. Ce que je me reproche d'avoir quelquefois transgressé à ce sublime commandement.

En 1916 avec cette canaille que ne valait même pas le coup de pied dont je la gratifiais, 1926–27 avec l'autre et en 1919 à l'occasion du premier mariage de ma fripouille de soeur.

Boîtes de bonbons sur boîtes, les plus beaux oeillets cramois d'Italie à douze lei pièce (vingt s'il vous plaît) à sa fête, et d'autres du pays en amples bouquets, quand elle s'était fait une entorse: du zèle encore!

Et elle?

domnul Gabriel Puaux, ministrul Franței la București, după 10 noiembrie 1929, decretul de numire a fost semnat de către președintele Republicii la 17 decembrie, iar brevetul, de către cancelarul Ordinului, la 28 ale aceleiași luni. Este o distincție pe care o prețuiesc cu atât mai mult cu cât era cu desăvârșire nesperată: am obținut-o ca simplu particular, om de litere. Și nu era ceva mai frumos de sperat, dacă aș fi făcut-o, decât de a fi simplu posesor al Legiunii.

Nu mai primisem vreo decorație de cincisprezece ani. Fusesem propus, în 1922, pentru cravata de comandor a Rozei albe a Finlandei, însă fără nici o urmare. O altă cravată, cea a Coroanei României, făgăduită formal de Al. Lapedatu, ministrul Artelor, a rămas, tot astfel, în văzduh. Dar de asemenea necazuri te poți oricând consola, un altul e cu mult mai trist. Iară, în curând, optsprezece ani, de când nu izbutesc în dobândirea unei slujbe; nici o situație demnă de ceea ce îmi făgăduiam nu mi-a fost accesibilă și nici nu îmi mai pare să fie. Sunt absolut izolat, n-am nici o relație utilă: și nici soția mea. Am solicitat, nu de multă vreme, o prefectură de județ: s-a întâmplat ca și cu legația. Dar situația politică este atât de instabilă, încât mă întreb dacă nu cumva e un noroc că am pierdut, o dată mai mult, prilejul.

„Și mai cu seamă fără zel“. Mă mustru de a fi încălcat câteodată acest sublim comandament.

În 1916 cu acea canalie care nu prețuia nici măcar lovitura de picior cu care o gratificam, în 1926–27, cu cealaltă, și în 1919 cu ocazia celei dintâi căsătorii a pungășei de soră-mea.

Cutii de bomboane peste cutii de bomboane, cele mai frumoase garioare stacojii din Italia, de doisprezece lei bucata (douăzeci, mă rog), de ziua ei, și altele din țară, în mari buchete, când își scrântise piciorul: iarăși zel!

Și ea?

Pressée, très pressée toujours, ne s'arrêtant jamais plus pour me dire un simple petit mot, bref m'évitant de son mieux.

Une femme de quatre ans plus âgée que moi, du monde, ni chair ni poisson, divorcée avec enfants, pauvre, inélegante au possible, „diva“ à la manque et dégoûtamment collée. Adieu bonbons, fleurs, adieu occasion aussi de m'éviter. Bilan: seize-cent-quatre vingt treize lei de pertes; une excellente leçon de profit.

Si j'étudiais la pose d'un lapin.

Ce qui m'a fixé et assuré l'équilibre a été la sobriété. Six mois de l'éducation de la dose du vin m'ont fait recouvrer en entier mes grandes qualités: puissance de volonté et de travail, de détermination, l'attention, la concentration, ma sagacité, mon énergie et ma fermeté. Je ne fume pas, de le 13.VIII.33 j'ai supprimé à tout jamais le thé et le 20.IX.33 le café: le bon effet a été prompt. Je me sens tout un autre, tout différent de l'imbécile que j'ai si longuement été à quelques intermitences près. [...] manifestations pénibles provoquées par l'abus de l'alcool et du tabac. En rentrant ensemble de Iassi il m'a fait dans le train une sortie d'une violence extrême.

Il me reprochait mon „ambition“ qu'il jugeait condamnable, me prédisait l'échec certain de mes plans d'avenir qui auraient transporté de joie tout autre père. „Tu ne seras rien“, me criait-il, „de tout ce que tu rêves, rien, rien, tu te trompes amèrement en comptant sur le moindre appui de ma part“. Et il me traçait un plan d'existence et un programme de carrière qui auraient fait de moi le dernier des malheureux et qui me donnait de sérieuses inquiétudes sur son état mental. „Tu ne seras jamais“, me lança-t-il, en guise de conclusion „chef de cabinet, jamais, jamais!“.

Environ cinq mois après j'étais nommé, dûment nommé par décret royal, chef de cabinet du ministre des travaux

Grăbită, foarte grăbită întotdeauna, neoprinde-se vreodată să-mi spună vreun cuvîntel, pe scurt, evitându-mă pe cât putea.

O femeie de lume, cu patru ani mai vîrstnică decît mine, nici laie nici bălaie, divorțată cu copii, săracă, nu se poate mai lipsită de eleganță, „divă“ păguboasă și cu o legătură dezgustătoare. Adio bomboane, flori, adio, de asemeni, prilejuri de a mă evita. Bilanț: o mie șase sute nouăzeci și trei de lei pierdere; o excelentă lecție de profit.

Dacă aş studia în ce fel să-i joc un renghi?

Ceea ce mi-a fixat și asigurat echilibrul a fost sobrietatea. Șase luni de măsurare a dozei de vin m-au făcut să-mi redobîndesc în întregime marile calități; tărie de voință și de muncă, de hotărâre, atenția, concentrarea, agerimea, energia, fermitatea. Nu fumez, de la 13.VIII.33 am suprimat pentru totdeauna ceaiul, iar la 20.IX.33, cafeaua; buna urmare a fost promptă. Mă simt cu totul altfel, cu desăvîrșire diferit de imbecilul care am fost atît de multă vreme, cu excepția a câtorva intermitențe [...] manifestări penibile provocate de abuzul de alcool și tutun. Întorcându-ne împreună de la Iași, mi-a făcut în tren o scenă de o violentă extremă.

Îmi reproșa „ambiția“ mea, pe care o socotea condamabilă, îmi prezicea eșecul sigur al planurilor mele de viitor, care l-ar fi umplut de fericire pe oricare alt părinte. „N-ai să fii nimic“, striga el, „din tot ce visezi, nimic, nimic, te înșeli amarnic bizuindu-te pe cel mai mic sprijin din partea mea“. Și îmi trasa un plan de existență și un program de carieră care ar fi făcut din mine ultimul dintre nefericiți și care îmi trezea serioase neliniști asupra stării sale mintale. „N-ai să fii niciodată“, îmi azvârli el, drept concluzie, „șef de cabinet, niciodată, niciodată!“

Aproape cinci luni mai târziu eram numit, în bună formă, prin decret regal, șef de cabinet al ministrului Lucrărilor

publics. Alexandru A. Badareu me confiait cette petite clef dorée que j'avais tant désirée et que, malgré tout, je n'avais pas désespéré d'obtenir. J'ai eu alors la preuve de combien l'in vraisemblable peut être réalisé quand on a de la chance.

Sachant que la formation d'un cabinet de collaboration des partis conservateurs avait été décidée pour l'automne de 1912, j'avais eu l'intention de m'attacher à la fortune politique de Grégoire Cantacuzène à qui était réservée dans cette combinaison la mairie de Bucarest et dont je désirais devenir le chef de cabinet. C'était une faute de mieux, un pis-aller; je ne voyais rien d'autre à ma portée. Ma réserve prudente me défendit de m'engager à fond. Le sort que j'ai quelquefois dû bënir au cours de mon existence me réservait quelque chose de bien supérieur.

Je fréquentais, à cette époque, pour des raisons peu sérieuses, chez une famille Kernbach. J'y fis la connaissance d'une certaine Madame Marie Wanda Christodulo Georgesco, une colonelle de province, genre vaudeville, dont la destinée allait être, treize ans après, bien lamentable. C'est à elle que je dois, plus qu'à personne, l'idée d'aller voir, rien que cela au moins, Take Ionesco. Elle m'y a engagé même vivement. Rien de plus logique. Mon père avait dans le parti conservateur-démocrate des états de service, dont le souvenir était encore vif. Me présenter était donc indispensable; agir autrement eut été [in]intelligent. On m'aurait reproché tout simplement de ne pas être venu solliciter, si dans la suite, je me serais avisé de me plaindre de l'indifférence du parti à mon égard. Je me suis rendu à l'évidence de ce raisonnement péremptoire.

Le 23 octobre vieux style, j'ai soupé avec la dame en question et son ami Simato, M-me et M-lle K[ernbach] chez Maxim's et le matin même, l'antichambre de Take Ionesco comptait un solliciteur de plus. Légèrement indisposé, celui qui n'était pas encore „le grand Européen“ gardait le lit. Je suis revenu dans l'après-midi. Badareu le vicaire du „chef“, recevait à sa place.

Publice. Alexandru A. Bădărău îmi încredința această cheiță aurită pe care atâtă mi-o dorisem și pe care, în ciuda a orice, nu deznădăjduisem să o obțin. Am avut atunci dovada cum se poate împlini neverosimilul, când ai noroc.

Știind că formarea unui cabinet de colaborare al partidelor conservatoare fusese hotărâtă pentru toamna lui 1912, avusesem intenția să mă alipesc de soarta politică a lui Grigore Cantacuzino, căruia îi fusese rezervată în această combinație primăria Bucureștilor și al cărui șef de cabinet doream să devin. Era, în lipsă de mai bine, ceva nu prea rău; nu vedeam nimic altceva la îndemână. Rezerva mea prudentă mă împiedică să mă angajez cu totul. Soarta pe care a trebuit câteodată să o binecuvânteț în cursul existenței mele îmi punca deoparte ceva cu mult mai presus.

Mă duceam, în acea epocă, din motive puțin serioase, la o familie Kernbach. Făcui aici cunoștința unei anume doamne Maria Wanda Christodulo-Georgescu, o coloneleasă de provincie, gen vaudeville, al cărei destin avea să fie, treisprezece ani mai târziu, foarte de plâns. Ei îi datoresc, mai mult decât oricui, ideea de a mă duce să-l văd nici mai mult nici mai puțin decât pe Take Ionescu. Ea m-a îndemnat și chiar cu tărie. Nimic mai logic. Tatăl meu avea în Partidul conservator-démocrat state de serviciu a căror amintire era încă proaspătă. A mă înfățișa era deci indispensabil; a fi acționat altfel ar fi fost neintelligent. Mi s-ar fi reproșat pur și simplu de a nu fi venit să solicite, dacă, mai apoi, mi-ar fi dat prin minte să mă plâng de indiferența partidului față de mine. Mi-am dat seama de evidența acestui argument peremptoriu.

La 23 octombrie stil vechi am cinat cu persoana în chestiune și cu amicul ei Simato, cu d-na și cu d-ra K[ernbach] la Maxim și chiar în dimineata următoare anticamera lui Take Ionescu număra un solicitant mai mult. Ușor indispus, cel ce nu devenise încă „marele European“, rămăsese acasă în pat.

Il m'assigna une entrevue le lendemain, vers midi, au ministère de travaux publics dont il était titulaire, et le lendemain à midi, une autre dans l'après-midi. Il me parla d'une vague sinécure au ministère de l'instruction publique sans rien préciser quant à la date de la nomination, surtout. Décidé à tenter cette fois le grand coup, je lui demandai carrément, sans détour ni ambages, si la place de chef de son cabinet était occupée ou promise? Il voulut m'assurer que cette place était quelque chose d'inférieur, de grossier comme occupation, mais je ne voulais rien en croire et j'ajoutai en dernier lieu que le désir le plus vif de mon père était de me voir attaché auprès d'Alexandre Badareu. Est-ce grâce à cette banalité – car il l'a répétée – que j'ai gagné la partie? Peut-être. Je garde le souvenir vif de la sensation que j'ai eu alors, en entendant le ministre donner par téléphone ordre qu'on fasse mon décret de nomination. Un an plus tard, cela se serait passé très probablement d'une façon différente, comme en 1920. Mai alors, on était sous l'impression de la mort récente de mon père, on n'avait pas encore ramené ses restes dans la „patrie“. Il reste néanmoins difficile à comprendre comment le ministre le plus engagé, l'électeur par excellence, ayant tant d'obligations et d'attaches, a pu rester dix jours après avoir reçu le portefeuille, sans prendre un chef de cabinet, quand ce poste a dû être épié depuis des années et en dernier lieu sollicité âprement – il paraît que j'ai évincé plus de vingt candidats. C'est que la Providence qui, à mon égard, n'a pas été souvent prodigue, s'emploie quelquefois à couronner ainsi de succès certaines de mes entreprises, à réaliser certains de mes rêves, à exaucer certains de mes vœux. Et, en considérant combien les efforts les plus intelligents, les mesures les plus avisées sont parfois inutiles, paralysées ou annihilées par des riens, et que des riens peuvent, en dépit de toute logique, suppléer aux meilleurs combinaisons pour déterminer le succès,

Am revenit în cursul după-amiezii. Bădărău, vicarul „șefului“, primea în locul său. Îmi fixă o întrevedere pentru a doua zi, către amiază, la Ministerul Lucrărilor Publice al cărui titular era, iar a doua zi, la prânz, o alta pentru după-amiază. Îmi vorbi de o vagă sinecură la Ministerul Instrucției Publice, fără să precizeze nimic, mai cu seamă în privința datei numirii. Hotărât să încerc de data aceasta lovitura cea mare, l-am întrebat de-a dreptul, fără ocolișuri și cotituri, dacă locul de șef de cabinet la el era ocupat sau promis. Voi să mă asigur că locul acesta era ceva inferior și ordinar ca ocupație, dar nu-l crezui deloc și adăugai ca ultim argument că dorința cea mai vie a tatălui meu fusese să mă vadă atașat pe lângă Alexandru Bădărău. Oare grație acestei banalități – căci a repetat-o – să fi câștigat partida? Poate. Păstrez amintirea vie a senzației pe care am avut-o atunci, auzindu-l pe ministru cum dădea telefonic ordin să mi se facă decretul de numire. Un an mai târziu, foarte probabil că lucrurile s-ar fi petrecut altfel, ca în 1920. Atunci însă toți erau sub impresia morții recente a tatălui meu, încă nu i se aduseseră rămășițele în „patrie“. Nu mai puțin rămâne greu de înțeles cum ministrul cel mai angajat, electorul prin excelență, având atâtea obligații și legături, a putut sta zece zile după primirea portofoliului fără să își ia un șef de cabinet, când postul acesta trebuia să fi fost pândit de ani de zile și mai apoi aprig solicitat – se pare că am dat la o parte mai mult de douăzeci de candidați. Asta fiindcă Providența, care, în ce mă privește, n-a fost deseori darnică, se sârguiește câteodată să încununeze astfel cu succes anumite lucruri de care mă apuc, să îndeplinească unele din visurile mele, să-mi împlinească vreunele din dorinți. Și, văzând cum cele mai inteligente străduinți, măsurile cele mai bine gândite sunt câteodată zadarnice, paralizate sau anihilate de niște fleacuri și că niște fleacuri pot, în pofida oricărei logici, ține locul celor mai bune combinații, spre a determina succesul,

le souvenir des paroles de l'Ecclésiaste me revient et je me sens pénétré d'une amère ironie.

J'ai rempli la fonction de chef de cabinet du ministre des travaux publics de 25/7.X.1912 (ma nomination est antedatée: 16/29.X) à 4/17.I.1914. Je n'y ai pu donner qu'à demi ma mesure. C'est à regret que j'ai constaté que mon chef ne s'est pas rendu compte de la vraie façon dont je pouvais lui être utile, ce qui n'a pas tardé à me faire remarquer. Avec peu d'effort je lui aurais épargné de mauvaises heures dans son second et dernier ministériat.

Mon activité a été toute différente de celle de la généralité des chefs de cabinet, pour qui elle n'est qu'une source de privilèges, d'avantages et de satisfactions hors de proportion avec leur âge et leurs mérites; moi j'ai travaillé, j'ai travaillé ferme, intensément; tout autre aurait compromis sa santé à ce labeur, que vainement je tâchais d'organiser, d'ordonner, afin qu'il puisse rendre de fruit; je n'aurais jamais voulu croire, si je ne l'avais constaté d'expérience, qu'un homme qui jouissait d'une réputation si accréditée de travailleur, fût dépourvu à un tel point de la méthode la plus élémentaire, et avec cela négligent et désordonné, distrait, éparpillé et fébrile. Et c'était souvent à moi de débrouiller l'écheveau, ce qui exigeait de véritables tours de force. Ainsi toute cette puissance de travail et tout ce savoir-faire que je ne me soupçonnais même pas, je les gaspillais à de besognes ridicules. Il y a eu dans l'exercice de ma fonction deux périodes distinctes, de durée presque égale. Pendant la première, j'ai fourni sincèrement le plus étonnant rendement de travail intelligent possible, pendant la deuxième, j'ai insensiblement ralenti mon train, et vers la fin je l'ai même freiné. J'ai jugé qu'il n'était pas politique de ma part de faire cause commune avec le ministre, d'abord parce qu'il était très ingrat, et ensuite parce qu'il avait précipité la fin de sa carrière par des fautes tout à fait inexplicables. J'ai été

amintirea cuvintelor din Ecclesiast mi se întoarce în minte și mă simt pătruns de o amară ironie.

Am îndeplinit funcția de șef de cabinet al ministrului Lucrărilor Publice de la 25/7. X. 1912 (numirea mea e antedatată: 16/29. X) până la 4/17. I. 1914. N-am putut să-mi dau măsura puterilor decât pe jumătate. Am constatat cu regret că șeful meu nu și-a dat seama de adevăratul chip în care i-aș fi putut fi util, ceea ce nu a întârziat afirmarea mea. Cu puțin efort i-aș fi cruțat niște ceasuri grele în cel de al doilea și ultim ministériat al său.

Activitatea mea a fost cu totul diferită de aceea a celor mai mulți șefi de cabinet, pentru care ea nu este decât o sursă de privilegii, de avantaje și de satisfacții disproporționate cu vârsta și cu meritele lor; eu am muncit, am muncit zdravăn, intens; oricare altul și-ar fi zdruncinat sănătatea cu această muncă pe care zadarnic încercam să o organizez, să o rânduesc, ca să poată da roade; n-aș fi vrut niciodată să cred, dacă n-aș fi constatat-o din experiență, ca un om care se bucura de o atât de întinsă reputație de hărnicie să fie până la un asemenea punct lipsit de metoda cea mai elementară, și pe lângă aceasta neglijent și dezordonat, distrat, împrăștiat și febril. Încât deseori îmi revenea mie să descurc ștele, ceea ce mă obliga la adevărate tururi de forță. Astfel, toată această putere de muncă și toată această pricepere pe care nici măcar nu mi le bănuisem, le risipeam în activități ridicole. Au existat, în exercitarea funcției mele, două perioade distincte, de durată aproape egală. În timpul celei dintâi, am dat cu sinceritate cel mai uimitor randament posibil de muncă inteligentă, în timpul celei de a doua, mi-am încetinit pe nesimțite ritmul, iar către sfârșit l-am chiar frânat. Am considerat că nu era politic din partea mea să fac cauză comună cu ministrul, mai întâi fiindcă era foarte ingrat, și pe urmă pentru că își grăbise sfârșitul carierei prin greșeli cu totul inexplicabile. Am fost

donc plus attaché à la place qu'au ministre. Mais pour le service inestimable que feu Badareu († 27(26?) III. 27) m'a rendu en me confiant cette fonction, je reste reconnaissant à sa mémoire dans la plus large mesure et sa complète et prématurée fin politique a étouffé bien avant sa mort, la dernière trace de ressentiment causée par certains procédés blâmables de sa part et la façon peu cordiale dont nous nous sommes séparés. Les très rares fois que nous nous sommes rencontrés depuis, ont été marquées par un plaisir légèrement teinté de mélancolie.

En ayant été pendant quatorze mois chef de cabinet de ministre, j'avais touché un des objectifs de ma vie. Parmi les avantages que cette fonction pouvait m'offrir, le principal était la possibilité de me faire décorer. Sous ce rapport les résultats ont été minces. Proposé officier de la Couronne de Roumanie, je n'ai été fait que chevalier. Et c'eût été l'unique distinction qui m'aurait valu ce poste si décroché d'autres. C'est ainsi que j'ai eu la médaille de „Bene-Merenti“ et celle de „Bărbăție și Credință“, toutes les deux de première classe, la première par feu Emile Nicolau (pendant la guerre ou peu après), mon collègue à l'Instruction Publique, et la seconde par feu N.R. Căpităneanu († 28 III 33), le secrétaire général de l'Intérieur. M'étant fait attaché en qualité de secrétaire auprès de la commission mixte serbo-roumaine pour l'étude de la jonction des voies ferrées des deux pays par un pont sur le Danube, les Serbes me promirent formellement la cravate de commandeur de Saint-Sava. Six mois après, j'apprenais qu'on m'avait donné le grade immédiatement inférieur. Froissé par ce procédé balcanique, j'ai déclaré avant de recevoir l'Ordre que je me voyais forcé de le refuser nettement. Je ne l'ai jamais regretté.

Ce n'est que quinze ans après, que j'ai reçu la croix de chevalier de la Légion d'honneur. J'ai manqué en 1922 la cravate de la Rose-blanche de Finlande (au lieu d'envoyer la proposition de Bucarest, mon ami Vainö Tanner, le ministre

deci mai atașat de post, decât de ministru. Dar, pentru serviciul inestimabil pe care răposatul Bădărău († 27/26? III. 1927) mi l-a făcut, încredințându-mi această funcție, rămân recunoscător memoriei sale în cea mai largă măsură, iar deplinul și prematurul său sfârșit politic a înăbușit cu mult înaintea morții sale cea din urmă zvăcnire de resentiment pricinuită de anumite procedee blamabile din partea sa și de felul puțin prietenesc în care ne-am despărțit. Foarte rarele dăți în care ne-am mai întâlnit apoi au purtat pecetea unei plăceri ușor umbrită de melancolie.

Fiind fost timp de patrușprezece luni șef de cabinet al ministrului, îmi atinsesem unul din țelurile vieții mele. Printre avantajele pe care această funcție mi le putea oferi, principalul era posibilitatea de a obține decorații. Sub acest unghi, rezultatele au fost mărunte. Propus ofițer al Coroanei României, n-am fost făcut decât cavaler. Și ar fi fost unica distincție pe care mi-ar fi adus-o acest post atât de vânat de alții. Așa s-a întâmplat că am avut medalia „Bene-Merenti“ și „Bărbăție și Credință“ amândouă de clasa întâi, prima prin răposatul Emil Nicolau (în timpul războiului sau puțin pe urmă), colegul meu la Instrucția Publică, iar a doua prin răposatul N.R. Căpităneanu († 28.III.1933), secretarul general la Interne. Obținând să fiu atașat în calitate de secretar, pe lângă Comisia mixtă sârbo-română pentru studierea joncțiunii căilor ferate ale celor două țări printr-un pod peste Dunăre, sârbii îmi făgăduiseră formal cravata de Comandor al Sfântului Sava. Șase luni mai târziu, aflam că mi se dăduse gradul imediat inferior. Jignit de acest procedeu balcanic, am declarat înaintea primirii ordinului că mă vedeam silit să-l refuz scurt. N-am regretat-o niciodată.

Tocmai cincisprezece ani după aceea am primit crucea de Cavaler al Legiunii de Onoare. Am ratat în 1922 cravata Rozei albe a Finlandei (în loc să trimită propunerea de la București, prietenul meu Vainö Tanner, ministrul

de Finlande, l'a portée à Helsingfors, ce qui était irrégulier), et en 1925 celle de la Couronne de Roumanie (Lapedatu ne m'a proposé à Duca que verbalement). Maintenant qui'il y a des gens de dix ans plus jeunes que moi qui sont sur le point d'être grands-croix, et des gens de mon âge qui le sont depuis dix ans, pourrai-je me contenter de moins? Pourvu que dans l'avenir une distinction trop tard obtenue ne fasse que m'augmenter mon amertume. Le poste de chef de cabinet du ministre de travaux publics a été le commencement et la fin de ma carrière politique. Depuis „capitis diminutio“ sauf la mesquine place de „chef du bureau de la presse“, d'abord de la section extérieure du ministère de l'intérieur, chef de bureau principal de I-er classe, ce qui a été pour moi une dégradation, je n'ai plus réussi rien être. En 1920 je n'ai pas pu être de la copieuse fournée de „hors la carrière“ dont Take Ionesco a bondé les cadres diplomatiques et consulaires. Étant allé lui demander une modeste place de consul, il m'a dit qu'il a déjà fait trop de nominations, mais que j'aïlle en parler à son secrétaire général Derussi; profondément vexé, j'ai fait alors la grave faute de lâcher la partie. J'ai sollicité toujours vainement en 1926 à Goga un siège dans le Parlement, en 1928 à Titulesco la légation de Helsingfors, et en 1931 à... Otesco une... préfecture de district... J'aurais cependant pu être député, sénateur, préfet, ministre plénipotentiaire si...

Sionu 3 iuin – Je retournerai ici très en arrière. Quand j'étais au collège, toujours à l'âge ou je lisais *L'Arriviste*, dix sept ans que j'avais appris de mon excellent directeur et maître d'histoire Anghel Demetriesco qu'à un jeune homme à cette époque-là (1902) il était indispensable d'avoir à sa majorité un capital personnel de cent mille <francs> lei. À l'âge de vingt ans, j'ai failli faire un héritage d'environ quarante mille lei; mon père me l'a escamoté. Ces quarante mille lei en 1905 – car à

Finlandei, a dus-o la Helsingfors, ceea ce contravenea), și în 1925 pe aceea a Coroanei României (Lapedatu nu m-a propus lui Duca decât verbal). Acum, când există înși cu zece ani mai tineri decât mine pe punctul de a fi „mari-cruci“ și alții de vârsta mea care sunt de zece ani, aş putea eu să mă mulțumesc cu mai puțin? Numai ca, pe viitor, o distincție prea târziu obținută să nu facă decât să îmi sporească amărăciunea. Postul de șef de cabinet al ministrului Lucrărilor Publice a fost începutul și sfârșitul carierei mele politice. De atunci încolo, „capitis diminutio“ în afara meschinului post de „șef de birou de presă“ mai întâi al secției pentru străinătate a Ministerului de Interne, șef de birou principal clasa întâi, ceea ce a însemnat pentru mine o degradare, n-am mai izbutit să fiu nimic. În 1920, n-am putut face parte din copioasa recoltă a celor „din afară de carieră“ cu care Take Ionescu ticsise cadrele diplomatice și consulare. Ducându-mă să îi cer un modest post de consul, mi-a spus că făcuse deja prea multe numiri, dar că să mă duc să vorbesc cu secretarul său general Derussi; profund vexat, am comis atunci grava greșeală de a mă lăsa păgubaș. I-am solicitat de asemenea zadarnic în 1926, lui Goga, un scaun în Parlament, în 1928 lui Titulescu, legația de la Helsingfors, și în 1931, lui .. Ottescu... o prefectură de județ... Aș fi putut totuși fi deputat, senator, prefect, ministru plenipotențiar dacă...

Sionu, 3 iunie – Mă voi întoarce aici foarte în urmă. Când eram în liceu, tocmai la vârsta când citeam *Arivistul*, la cei șaptesprezece ani pe care îi aveam aflatam de la excelențul meu director și profesor de istorie Anghel Demetriescu că unui tânăr la acea epocă (1902) îi era neapărat trebuitor să aibă la majorat un capital personal de o sută de mii <franci> de lei. La vârsta de douăzeci de ani a fost cât pe ce să capăt o moștenire de vreo patruzeci de mii de lei; tata mi-a suflat-o. Acești patruzeci de mii de lei în 1905 – căci

partir de l'année suivante la puissance acquisitive du leu a sensiblement baissé – auraient changé totalement ma vie; leur perte m'a été fatale, par elle j'ai été réduit pendant toute ma jeunesse à la gêne, à l'immobilité et à l'inaction, comme je le suis maintenant encore. Je suis une des victimes les plus stoïques, mais aussi les plus douloureuses de la pauvreté et de ma pauvreté actuelle, de ma pauvreté depuis 1916, le véritable auteur c'est moi. J'aurais pu m'enrichir et de ne pas l'avoir fait, j'ai un remords dont rien ne saurait dire la profondeur.

J'avais refait en 1912 la connaissance de B[ogdan] P[itești]. Nous nous sommes vite liés. J'allais le voir très souvent; après la mort de mon père il m'a très obligeamment prêté de l'argent. C'était un farceur, assez bon marché, sinon stéréotype, prétendant être à la fois anarchiste et catholique, fanfaron de vice contre-nature, quoique impuissant et infirme, amateur d'art très douteux et point connaisseur et avant tout escroc, mais un escroc grossier et naïf, puisqu'il s'était fait coffrer je ne sais plus combien [de] dizaines de fois, un peu partout, et expulser. Il cohabitait avec une misérable créature, A.K., une jeune polonaise détraquée, vulgaire, fruste et basse, dépourvue de caractère et de dignité, d'éducation et d'instruction et qui sexuellement m'a longuement inspiré une vive répulsion. B[ogdan] P[itești] l'avait faite photographier en costume de jeune homme et dans celui d'Eve. B[ogdan] P[itești] qui avait bâclé grâce à la faveur de Grégoire Cantacuzène, une belle affaire, se fit céder par celui-ci le journal *Seara*, et y fit éreinter sans aucun ménagement, à l'emporte pièce, d'une manière salace et burlesque, tous ceux que Cantacuzène honorait de son inimitié ou de son antipathie; c'est-à-dire tous les conservateurs-démocrates, mon ministre en particulier et les patrons de la banque Blank. Les derniers, de connivence avec la police, lui montent un grossier traquenard, où l'animal tombe en plein, est arrêté, jugé et condamné à neuf mois de prison.

începând din anul următor puterea de cumpărare a leului a scăzut simțitor – mi-ar fi schimbat cu totul viața; pierderea lor mi-a fost fatală, prin ea am fost constrâns, de-a lungul întregii mele tinereți, la lipsuri, la nemișcare și la inacțiune, așa cum sunt și acum. Sunt una din victimele cele mai stoice, însă totodată și mai dureroase ale sărăciei, iar adevăratul autor al sărăciei mele actuale, al sărăciei mele de după 1916, sunt eu. Aș fi putut să mă îmbogățesc, și pentru că nu am făcut-o mă încercă o remușcare a cărei profunzime nu aș putea-o descrie.

Refăcusem în 1912 cunoștința cu B[ogdan]-P[itești]. Ne-am legat repede. Mă duceam să-l văd foarte des; după moartea tatălui meu mi-a împrumutat cu foarte mare bunăvoință bani. Era un farsor, destul de ieftin, dacă nu stereotip, pretinzând a fi în același timp anarhist și catolic, fanfaron al viciului contra-naturii, cu toate că era neputincios și infirm, amator de artă foarte îndoielnic și cătuși de puțin cunoscător, și înainte de toate escroc, dar un escroc grosolan și naïf, de vreme ce căzuse în laț de nu știu câte zeci de ori, nițel cam peste tot, și fusese expulzat. Coabita cu o mizerabilă creatură, A.K., o tânără poloneză detracată, vulgară, necioplită și ordinară, lipsită de caracter și de demnitate, de educație și de instrucție și care sexualicește mi-a inspirat multă vreme o vie repulsie. B[ogdan]-P[itești] pusese să fie fotografiată în haine de tânăr și în costumul Evei. B[ogdan]-P[itești] care obținuse la rezezeală, grație favorii lui Grigore Cantacuzino, o afacere grasă, primi de la acesta ziarul *Seara*, în care dădu în târbacă, fără cruțare, mușcător, într-un chip deșuchiat și burlesc, pe toți cei pe care Cantacuzino îi onora cu neprietenia sau cu antipatia lui; adică pe toți conservatorii-democrați, ministrul meu îndeosebi și patronii băncii Blank. Ultimii, de conivență cu poliția, îi întind o cursă grosolană în care animalul cade în plin, este arestat, judecat și condamnat la nouă luni de închisoare.

Quelques mois après, dans l'automne de 1913, je cesse sans motif sérieux de voir B[ogdan] P[itesti]. Je crois que la date à laquelle *Seara* a cessé de paraître n'est pas très éloignée de celle de ma démission du poste de chef de cabinet. Si au point de vue des distinctions les résultats ont été *menus* – l'imbécile Cioraneano a décroché dans le même espace de temps cinq cravates de commandeur et deux plaques de grand-officier, que Take Ionesco a sollicitées personnellement pour son chef de cabinet – au point de vue matériel, ils ont été nuls. Lorsque mon ministre a disposé des fonds de son cabinet il n'a rien voulu me donner, probablement parce-que j'avais eu la naïvité de lui prêter un soir de novembre 1912, les sept cents lei que pendant toute une journée, il avait partout vainement cherchés.

En 1915, j'ai renoué mes relations avec B[ogdan] P[itesti] tout simplement. Tandis que moi, après ma démission, j'avais passé par des moments bien difficiles, jusqu'à ce qu'Uhrynowsky toujours m'ait procuré la place de correspondant de l'Agence „Milli“ (ensuite „Asmanli“) que j'ai gardée pendant huit mois, B[ogdan] P[itesti] faisait une affaire qui allait au-delà de tout ce qu'il avait de sa vie osé rêver dans le genre, et qui m'a amplement prouvé à quel point les Allemands peuvent être stupides. C'est lui qu'ils embauchèrent pour leur oeuvre de propagande en Roumanie et le gardent comme tel, même après que sa condamnation reste définitive. Est-ce la leur fameuse „Realpolitik“? C'est par Erzberger qu'il touchait deux cent mille lei par mois et de l'argent qui passe ainsi par ses mains, une bonne part lui reste. Il achète maisons, terrains, deux autos, tableaux, objets d'art, souscrit en brave gogo à l'emprunt national, à des émissions d'actions. Sa rengaine est: „la Roumanie? – mais c'est le pays où coulent le lait et le miel“.

Ils coulaient, en effet, mais seulement pour les reptiles de la presse et les requins politiques libéraux. C'est grâce au passage nocturne d'un imposant convoi de munitions que les

Câteva luni mai târziu, în toamna lui 1913, încetez fără vreun motiv serios să-l văd pe B[ogdan]-P[itesti]. Cred că data la care a încetat să apară *Seara* nu e prea îndepărtată de aceea a demisiei mele din postul de șef de cabinet. Dacă din punctul de vedere al distincțiilor, rezultatele au fost *mărunte* – imbecilul de Ciorăneanu a apucat în același interval de timp cinci cravate de comandor și două plăci de mare-ofițer, pe care Take Ionescu le-a solicitat personal pentru șeful său de cabinet – din punct de vedere material, au fost nule. Atunci când ministrul meu a dispus de fondurile cabinetului său, n-a vrut să îmi dea nimic, probabil pentru că avusesem naivitatea de a-i împrumuta, într-o seară a lui noiembrie 1912, cei șapte sute de lei pe care îi căutase în zadar o zi întreagă.

În 1915 am reînnotat relațiile cu B[ogdan]-P[itesti], de-a dreptul. În timp ce eu, după demisia mea, trecusem prin momente foarte dificile, până ce tot Uhrynowsky mi-a procurat locul de corespondent al agenției *Milli* (după aceea *Asmanli*), pe care l-am păstrat timp de opt luni, B[ogdan]-P[itesti] făcea o afacere care depășea tot ce îndrăznise să vizeze în acest domeniu și care mi-a dovedit cu prisosință cât de departe poate merge stupiditatea nemților. Pe el îl tocmiră pentru opera lor de propagandă în România și-l păstrează ca atare, chiar după ce condamnarea lui rămâne definitivă. Aceasta e oare faimoasa lor „Realpolitik“? Primea de la Erzberger două sute de mii de lei pe lună și, din banii care îi trec astfel prin mâini, o bună parte îi rămân. Cumpără case, terenuri, două automobile, tablouri, obiecte de artă, subscie ca un brav gogoman la împrumutul național, la emiteri de acțiuni. Refrenul lui e: „România? – păi este țara unde curg laptele și mierea“.

Curgeau, ce e drept, însă numai pentru reptilele presei și rechinii politici liberali. Datorită trecerii pe timp de noapte a unui impozant convoi de muniții au

Dardanelles ont pu tenir. Autour de moi, je voyais des gens, grands et petits, tripotant des fortes sommes. Et moi, que faisais-je? Avec des ressources modiques, mais judicieusement employées, je menais une vie frivole, fade et fausse. Membre d'un club de marque, dînant dans les grands restaurants, prenant le soir une bouteille de bière munichoise ou mon café au Kirsch, circulant toujours en voiture, ayant des fréquentations distinguées, même parmi les crapules, comme par exemple, le ministre de l'intérieur Mortzun, qui m'offrait toujours un verre de Porto, pour lui tenir compagnie quand, le soir, il dînait chez „Capşa“, dans la confiserie, d'une tasse de chocolat, Mortzun, l'heureux bénéficiaire du convoi destiné aux Dardanelles. Lorsque les „eaux douces“ turques de l'Agence ont tari, j'ai commencé à emprunter de l'argent à B[ogdan] P[itești], qui s'exécutait toujours ponctuellement. Et pour chaque mille touchée de cette façon, je signalais une traite, en tout neuve ou bien dix, sinon onze. Elles ont disparu toutes, et, à ce que la veuve de B[ogdan] P[itești] m'a raconté, c'est elle qui les aurait détruites, à la mort de son mari. L'unique trace en est restée dans les livres de comptes de B[ogdan] P[itești]; sa soeur m'en a touché un mot, il y a dix ans, mais on est resté là, sans que jamais il en fût plus question. Quoique réduite par la catastrophe du leu à la trente-deuxième partie de leur contre-valeur, leur règlement m'aurait beaucoup chargé quand-même, et puis, c'est autant de repris sur l'ennemi.

1934

Bucarest, 10 janvier 1934 – De grandes épreuves et vicissitudes ont longuement fait de ma vie un calvaire: seul, sans aucun bien, sans parents, sans alliés, sans amis, sans relations utiles et en surcroît avec charges et entouré d'ennemis, j'ai été forcé de livrer un rude combat. J'en suis sorti indemne et doublement trempé. Dans les moments les plus critiques, j'ai

putut rezista Dardanelele. În jurul meu, vedeam înși, mari și mici, învârtind sume grase. Iar eu, eu ce făceam? Cu mijloace modice, dar judicios folosite, duceam o viață frivolă, fadă și falsă. Membru al unui club de marcă, cinând în marile restaurante, luând seara o sticlă de bere müncheneză, sau cafeaua cu Kirsch, circulând numai în trăsură, frecventând numai persoane distinse, chiar printre ticăloși, ca de exemplu ministrul de interne Morțun, care îmi oferea întotdeauna un pahar de Porto, spre a-i ține companie când, serile, cină la *Capșa*, în cofetărie, cu o ceașcă de ciocolată, Morțun, fericitul beneficiar al convoiului destinat Dardanelelor. Când „dulcile ape“ turcești ale agenției au secat, am început să împrumut bani de la B[ogdan]-P[itești], care se executa totdeauna cu promptitudine. Și pentru fiecare mie astfel dobândită semnam o poliță, cu totul nouă sau mai degrabă zece, dacă nu unsprezece. Au dispărut cu toatele, și după câte mi-a spus văduva lui B[ogdan]-P[itești], ea le-ar fi distrus, la moartea soțului ei. Unica lor urmă a rămas în registrele de socoteli ale lui B[ogdan]-P[itești]; sora lui mi-a azvârlit o vorbă, acum zece ani, dar lucrurile au rămas așa, fără să mai vină vreodată vorba de ele. Cu toate că reduse de catastrofa leului la a treizeci și doua parte din valoare, plata lor m-ar fi împovărat totuși, și apoi înseamnă tot atâția bani luați înapoi de la inamic.

1934

București, 10 ianuarie 1934 – Mari încercări și vicisitudini au făcut multă vreme din viața mea un calvar: singur, fără nici o avere, fără rude, fără aliați, fără prieteni, fără relații utile și pe deasupra împovărat și împresurat de dușmani, am fost silit să dau o bătălie grea. Am ieșit din ea neatins și de două ori mai călit. În momentele cele mai critice, am

gardé la foi en Dieu et la confiance en moi et, par amour propre et par dignité, je n'ai jamais pensé à me supprimer pour ne pas humilier par un geste lâche une fois de plus ma race qui a attendu peut-être de moi l'élévation dont mes prédécesseurs connus l'ont privée.

À la date où j'écris ceci, il y a dix ans et sept mois sans huit jours que je me trouve en situation seigneuriale et tel je resterai jusqu'à la mort. Mais, consciemment et intentionnellement, par le fait même de l'acquisition de la fortune, a été virtuellement décrétée l'extinction de ma race, ainsi que je l'avais décidé auparavant moi-même, afin de lui épargner dans l'avenir les avanies que le sort autant que ma propre inadvertance à un moment de ma vie m'ont infligées et que ma descendance n'aurait peut-être pas eu la force et la patience de traverser.

Je n'ai pas voulu en prendre devant Dieu la responsabilité. Cependant, à l'occasion de la tragique mort du dernier duc de la Trémoille, en approfondissant sa généalogie, j'ai fait la constatation que son bisaïeul, ainsi que le frère de celui-ci se sont mariés à l'âge de soixante-six ans et ont eu des enfants. Et j'ai pensé que cela pourrait m'arriver aussi et comme à eux toujours, de mourir peu après. Ma progéniture ne resterait certainement pas comme moi; elle aurait argent, maisons, terres mais il lui manquerait toujours la direction, la discipline, les principes et la méthode que je me suis d'instinct, par réflexion et par étude et par expérience progressivement appropriés. C'est en vue de lui épargner bien des égarements, des erreurs et des déboires que j'ai rédigé cette loi de famille, dont les dispositions puissent lui servir de conseil et de guide.

Bucarest, 29 avril 1934 – Le quarante-neuvième anniversaire de ma naissance a été triste et depuis ce jour – il y en a trente-quatre – je traverse une terrible crise morale. Mon état d'âme est probablement celui des gens qui sentent leur fin

păstrat credința în Dumnezeu și încrederea în mine și, din amor-propriu și din demnitate, nu m-am gândit niciodată să-mi pun capăt zilelor, spre a nu umili printr-un gest laș o dată mai mult stirpea mea care a așteptat poate de la mine înălțarea de care predecesorii mei cunoscători au lipsit-o.

La data când scriu aceasta, sunt zece ani și șapte luni fără opt zile de când mă aflu în stare seniorială și voi rămâne astfel până la moarte. Dar, conștient și intenționat, prin chiar faptul dobândirii averii, a fost virtual decretată stingerea stirpei mele, așa cum însuși o hotărâsem mai dinainte, pentru a o cruța în viitor de confruntările pe care soarta întocmai ca și propria-mi inadvertență mi le-au impus într-un moment al vieții mele și prin care descendența mea n-ar fi avut poate puterea și răbdarea de a trece.

N-am vrut să-mi iau răspunderea în fața lui Dumnezeu. Totuși, în împrejurarea morții tragice a ultimului duce de la Trémoille, aprofundându-i genealogia, am făcut constatarea că străbunicul său, ca și fratele acestuia s-au căsătorit la vârsta de șasezeci și șase de ani și au avut copii. Și m-am gândit că aceasta ar putea să mi se întâmple și mie și, tot ca ei, să mor puțin după aceea. Progenitura mea n-ar rămâne, desigur, ca mine; ar avea bani, case, moșii, dar i-ar lipsi totuși direcția, disciplina, principiile și metoda pe care, din instinct, prin meditație, prin studiu și prin experiență, progresiv, mi le-am însușit. Anume, spre a-i cruța multe rătăcirii, greșeli și înfrângeri am întocmit această lege de familie, ale cărei dispozițiuni pot să-i slujească de sfat și de călăuză.

București, 29 aprilie 1934 – A patruzeci și noua aniversare a nașterii mele a fost tristă și din acea zi – au trecut treizeci și patru de atunci – trec printr-o cumplită criză morală. Starea mea sufletească este probabil aceea a oamenilor care își simt sfârșitul

proche et n'espèrent plus de lendemain. À tout compter qu'est-ce qu'il me reste à espérer encore? Le temps passe si vite et si vite! Ah! si j'avais su...

Choiseul, le ministre, a écrit que le regret est inutile. Il a eu bien tort. Le regret est le frère jumeau de l'expérience. J'en ai beaucoup de l'un et de l'autre et c'est l'unique capital que j'ai amassé pour mes vieux jours, les jours que je commencerai bientôt à compter dans la gêne et l'amertume.

Au crépuscule, isolé chez moi, la nuit dans mes promenades solitaires, je juge mon passé, je me juge moi-même, durement. Et je me demande à quoi m'a servi mon intelligence, si j'en ai eu, si j'ai, si mal conduit mon esquif. Lorsque j'ai vu que tout était contre moi, pourquoi l'ai-je été moi-même? Ai-je été inconsciemment mon propre ennemi par une sorte d'instinct d'autodestruction, à quoi a tenu cet inexplicable manque d'initiative et de dynamisme, comment s'accommode-t-il avec toutes mes autres qualités précieuses et rares, avec la supériorité qu'on ne peut pas me contester? Il est vrai aussi que la chance m'a peu favorisé, n'étant à mon égard que passive.

Il y a boulevard Carol 61, faisant coin avec la rue Olari, un hôtel privé à un étage et au sous-sol élevé. Je ne sais plus pourquoi cet hôtel qui n'a rien d'extraordinaire me plaisait tellement il y a vingt deux ans que je me disais que s'il m'arrivait de faire une belle affaire, je tâcherais de l'acquérir. Ces derniers soirs, en passant devant lui, je me le suis rappelé et je me suis trouvé avec lui plus d'une ressemblance. Comme moi il est démodé, un peu délabré et mal entretenu. Et j'ai pensé aussi combien les goûts changent. Lorsque j'habitais dans un faubourg une méchante chambrette au fond d'une cour en boyau, je rêvais d'une grande maison au centre de la ville sur les boulevards et maintenant que j'habite un confortable et luxueux appartement en centre de la ville, j'ai la nostalgie d'une modeste maisonnette de faubourg, mais à moi, avec mes balsamines,

apropiat și nu mai nădăjduiesc în ziua de mâine. Socotind bine, ce-mi mai rămâne să sper? Timpul trece atât de repede și atât de vid. Ah! să fi știut...

Choiseul, ministrul, a scris că regretul este inutil. A greșit mult. Regretul este fratele geamăn al experienței. Am din belșug și dintr-unul și din cealaltă și e unicul capital pe care l-am agonisit pentru zilele bătrâneții mele, zile pe care voi începe curând să le socotesc în lipsuri și amărăciune.

În amurg, izolat acasă, noaptea, în preumblările mele singuratic, îmi judec trecutul, mă judec pe mine însumi, cu asprime. Și mă întreb la ce mi-a servit inteligența mea, dacă am avut-o, când mi-a condus atât de rău luntrea. Atunci când am văzut că totul mi se împotriva, de ce mi-am stat împotrivă eu însumi? Fost-am, inconștient, propriul meu dușman, printr-un soi de instinct de autodistrugere, de unde a venit această inexplicabilă lipsă de inițiativă și de dinamism, cum se potrivește ea cu toate celelalte însușiri prețioase și rare, cu superioritatea ce nu-mi poate fi contestată? E adevărat că și norocul m-a favorizat puțin, fiind față de mine pasiv.

Se află pe bulevardul Carol 61, colț cu strada Olari, o locuință particulară cu un etaj și cu subsolul înălțat. Nu știu pentru ce casa aceasta care nu are nimic extraordinar îmi plăcea atât de mult acum douăzeci și doi de ani, încât îmi spuneam că dacă mi s-ar întâmpla să fac o afacere frumoasă, aș încerca să o cumpăr. În serile acestea din urmă, trecând prin fața ei, mi-am amintit-o și am găsit că are cu mine nu numai o singură asemănare. Ca și mine e demodată, puțin subrezită și rău îngrijită. Și m-am gândit, de asemenea, cum se schimbă gusturile. Când locuiam la periferie, într-o odăiță prăpădită, în fundul unei curți foarte înguste, visam la o casă mare, în centrul orașului, pe bulevarde, iar acum, când stau într-un apartament luxos și confortabil în centrul orașului, am nostalgia unei căsuțe modeste de mahala, dar care să fie a mea, cu balsaminele mele,

mes figuiers, mes lauriers-roses, mes verveines et mes citronniers. Et je ne me pardonne pas de ne point l'avoir eu. Elle aurait valu pour moi autant qu'un palais et son jardin ceux de la villa Pallavicini ou de l'Isola-Bella. Que de convulsions et de déboires une petite propriété pareille m'aurait épargnés!

Je ne me le pardonne pas. C'est un cas de conscience rare sinon unique et très compliqué que j'examine avec l'amertume la plus profonde.

La race m'a trompé et je l'ai trompée aussi.

En héraldiste né et forcené, j'ai depuis très longtemps eu la passion des décorations; à l'âge de quatorze ans, je les connaissais toutes et les avais dessinées minutieusement dans mon cahier de physique. Aussi suis-je d'avis qu'il n'y a pas de démerite à travailler afin d'en obtenir. Si des souverains ne se sont pas gênés de solliciter des Ordres*, pourquoi me serais-je gêné moi? Capitaneano m'a même dit qu'à l'enfant qui ne pleure pas, on ne donne pas à têter. Et je me suis mis en campagne. Cette fois encore les circonstances m'ont admirablement favorisé, les occasions auxquelles on a la possibilité de se faire décorer étant aussi rares que les moyens de se faire proposer sont délicats. Après des démarches habiles qui m'ont fait voir de combien le concours intelligent et dévoué d'un ami peut être efficace – je veux parler de Rodolphe Uhrynowsky – et après une attente anxieuse de huit mois, c'est toujours au ministère des travaux publics que le 10/24.VII (jeudi), j'ai reçu le brevet et les insignes de l'Ordre impérial russe de Saint Anne de II-e classe. Protocolairement il n'y avait pas à la portée de ma situation officielle de décoration supérieure ni de si décorative. Quand je pense que, peu après ma nomination au ministère, mon ambition se serait contentée de la petite croix de

cu smochinii mei, cu leandrii mei, cu verbina și lămâii mei. Și nu mi-o iert deloc că n-am avut-o. Ar fi prețuit pentru mine cât un palat, iar grădina ei cât acelea ale vilei Pallavicini sau cele din Isola-Bella. De câte frământări și suferinți nu m-ar fi ferit o astfel de micuță proprietate!

Nu mi-o iert. E un caz de conștiință rar, dacă nu unic și foarte complicat, pe care îl cercetez cu cea mai adâncă amărăciune.

Stirpea m-a înșelat și eu am înșelat-o așijderi.

Ca heraldist înăscut și înverșunat, am avut foarte de timpuriu pasiunea decorațiilor; la vârsta de patrușprezece ani le cunoșteam pe toate și le desenam cu de-amănuntul în caietul meu de fizică. De aceea mi se și pare că nu e greșit să te străduiești a le obține. Dacă niște suverani nu s-au sfiit să solicite Ordine*, pentru ce m-aș fi rușinat eu? Căpităneanu chiar mi-a spus că și copilului care nu plânge nu i se dă să sugă. Și m-am pus pe lucru. Și de data aceasta împrejurările m-au favorizat de minune, prilejurile când ai posibilitatea de a obține decorații fiind tot atât de rare, pe cât de gingașe sunt mijloacele de a determina să fii propus. După demersuri abile, care m-au făcut să văd cât de eficace poate să fie ajutorul inteligent și devotat al unui prieten – vreau să vorbesc de Rudolf Uhrynowsky – și după o așteptare înfrigurată de opt luni, tot pe când eram la Ministerul Lucrărilor Publice, la 10/24.VII (joi), am primit brevetul și însemnele Ordinului imperial rus al Sfintei Ana, de clasa a doua. Din punct de vedere protocolar, față de situația mea oficială, nu se putea o decorație mai înaltă și mai decorativă. Când mă gândesc că, puțin după numirea mea în minister, mi-aș fi satisfăcut ambiția cu micuța Cruce a

* Ferdinand de Cobourg la Toison d'or d'Autriche (n. – M.C.).

* Ferdinand de Coburg, Lâna de aur, a Austriei.

Saint-Stanislas de III-e classe, lors de la visite du grand-duc Nicolas Michailovitch!

Le 29.IV.12, me trouvant avec mon père à Dragoslaveni, nous sommes allés voir, près de Plăinești, l'emplacement où devait s'élever le monument du grand Souvarow qui y avait écrasé le 11. X. 1789 l'armée turque. Le socle était installé, un vieillard ressemblant à Tolstoi y travaillait. La statue équestre est arrivée de Russie l'année suivante et y a retourné après trois autres ans. C'est à l'inauguration de ce monument (6. XI. 13) que j'ai été proposé par le chambellan et conseiller d'Etat Boris Arsenieff, chargé d'affaires à Bucarest et ensuite vice-gouverneur de Bessarabie.

Du peu de faibles que j'ai eus, <je n'en compte pas ceux que les circonstances m'ont forcé d'avoir>, je ne me reproche qu'à demi celui pour les décorations. Dans ce rayon la chance ne m'a pas été favorable: à part la cravate de Sainte Anne de Russie, les autres, sans en excepter la croix de chevalier de la Légion d'honneur valent bien peu de chose. Je ne m'en désolé pas:

en novembre 1912, je me serais bien contenté de la petite croix de Saint-Stanislas, en mai 1914 j'avais la cravate de Sainte Anne.

Si la même chose m'arrivait, avec la Rose-Blanche, la Couronne de Roumanie, le Christ ou l'Etoile polaire, dont j'ai successivement manqué les cravates?

1935

Peu après avoir recommencé à fréquenter B[ogdan] P[itești], celui-ci tombe gravement malade – et il était à la veille d'une opération. Sa maîtresse, avec laquelle j'avais sans interruption été en très bons termes, avait commencé à me déshonorer de son intimité et de m'associer de plus près à sa vie. Bref, la mort de B[ogdan] P[itești] l'aurait laissée pas précisément sur le pavé; elle s'était fait acheter une vilaine petite maison; elle ne voulait pas se contenter de si peu et s'ouvrit à moi de son intention

Sfântului Stanislau, de clasa a treia, cu prilejul vizitei marelui-duce Nicolai Mihailovici!

La 29.IV.12, aflându-mă cu tatăl meu la Dragoslavele, ne-am dus să vedem, aproape de Plăinești, locul unde trebuia să se ridice monumentul marelui Suvarov, care zdrobise aci, la 11. X. 1789, armata turcă. Soclul era pus, un bătrân semănând cu Tolstoi lucra la el. Statuia ecvestră a sosit din Rusia în anul următor și s-a înapoiat acolo după alți trei ani. La inaugurarea acestui monument (6. XI. 13), am fost propus de către șambelanul și consilierul de stat Boris Arseniev, însărcinatul cu afaceri la București și mai pe urmă viceguvernator al Basarabiei.

Dintre puținele slăbiciuni pe care le-am avut <nu le număr printre ele pe acelea la care m-au silit împrejurările>, nu mi-o reproșez decât pe jumătate pe aceea pentru decorații. În acest domeniu, norocul nu mi-a surâs: afară de cravata Sfintei Ana, a Rusiei, celelalte, fără a excepta crucea de cavaler a Legiunii de Onoare, n-au cine știe ce preț. Nu mă nefericesc:

în noiembrie 1912, m-aș fi mulțumit pe deplin cu micuța cruce a Sfântului Stanislau, în mai 1914 aveam cravata Sfintei Ana.

Dacă mi s-ar întâmpla același lucru cu Roza albă, Coroana României, Cristul sau Steaua Polară, ale căror cravate mi-au scăpat pe rând?

1935

La scurtă vreme după ce reîncepusem să-l frecventez pe B[ogdan]-P[itești], acesta cade grav bolnav – și era în ajunul unei operații. Amanta lui, cu care fusesem fără întrerupere în foarte buni termeni, începuse să mă dezonoreze cu intimitatea ei și să mă lege tot mai strâns de viața ei. Pe scurt, moartea lui B[ogdan]-P[itești] n-ar fi lăsat-o tocmai pe caldarâm; izbucnise să-și cumpere o urățenie de căscioară; nu voia să se mulțumească doar cu atât de puțin și-mi destăinui intenția

de rafler, si son bonhomme claquait, l'argent qu'il gardait, selon son habitude, chez lui – environ, prétendait-elle, un quart de million, – et nous convinmes qu'elle me le confiât pour se mettre à l'abri. B[ogdan] P[itești] échappa à la mort. Nous nous liâmes davantage et, lorsque au commencement de 1916, B[ogdan] P[itești], que les fonds qu'il extorquait à la propagande allemande ne rassasiaient pas, se décida d'aller en personne à Berlin, pour y tenter d'obtenir une augmentation, il mit par sa maîtresse toutes les instances pour me décider de les y accompagner. C'est ainsi que j'allais pour la quatrième fois à Berlin.

Bucarest, 21 février 1935 – En parcourant le livre de Zweig sur *La guérison par l'esprit* j'ai eu, il y a huit jours, la révélation que ma supériorité intellectuelle, mon intuition, mon expérience et les forces latentes que j'ai en moi, demandent pour être mises en valeur une thérapeutique de mon moral et de ma volonté qui doit commencer par une réaction contre l'obsession de mon passé et de ses souvenirs. Mais avant d'y procéder, je jeterai pour une dernière fois un regard, regard peu tendre, en arrière.

J'ai très longuement été, sous des dehors calmes, un inquiet et un irrité, je le suis, quoique beaucoup moins, encore, je compte ne l'être bientôt plus du tout. Empêché de faire une belle carrière normale, contraint de mener la plupart du temps une vie diamétralement opposée à celle pour laquelle je me sentais fait, contrarié et incompris, je n'ai <pas> pu me réaliser que sporadiquement jusqu'à l'âge de cinquante ans. J'ai été condamné à vivre pauvre, moi qui plus que tout autre, étais né pour être riche et jouir largement et sagacement à la fois de tout ce que la belle civilisation et son confort peuvent offrir. Et pourtant, je n'ai rien fait pour le devenir et lorsque j'ai eu l'occasion, je l'ai stupidement manquée.

de a șterpeli, dacă tipul ei ar fi crăpat, banii pe care îi ținea, după cum obișnuia, la el – aproape, susținea ea, un sfert de milion – și ne înțeleseserăm ca ea să mi-l încredințeze, ca să fie la adăpost. B[ogdan]-P[itești] scăpă de la moarte. Ne legarăm și mai mult și, când la începutul lui 1916, B[ogdan]-P[itești], pe care fondurile ce le storcea de la propaganda germană nu-l săturau, se hotărî să se ducă în persoană la Berlin, spre a încerca să obțină un spor, depuse, prin metresa lui, toate insistențele spre a mă decide să îi însoțesc. În felul acesta am fost pentru a patra oară la Berlin.

București, 21 februarie 1935 – Parcurgând cartea lui Zweig despre *Vindecarea prin spirit*, am avut, acum opt zile, revelația că superioritatea mea intelectuală, intuiția, experiența mea și forțele latente care zac în mine cer, spre a fi puse în valoare, o terapeutică a moralului și a voinței mele, ce trebuie să înceapă printr-o reacție împotriva obsesiei trecutului meu, cu amintirile lui. Dar înainte de a purcede întru aceasta, voi arunca pentru ultima oară o privire, privire puțin duioasă, înapoi.

Am fost foarte multă vreme, sub aparențe calme, un neli-niștit și un iritat, mai sunt, deși mult mai puțin, încă, socotesc ca în curând să nu mai fiu deloc. Împiedicat a face o frumoasă carieră normală, constrâns a duce, cea mai mare parte a timpului, o viață diametral opusă celei pentru care mă simțeam făcut, contrariat și neînțeles, n-am putut să mă realizez decât sporadic până la vârsta de cincizeci de ani. Am fost condamnat să trăiesc în sărăcie, eu care mai mult decât oricare altul eram născut spre a fi bogat și spre a mă bucura din belșug și cu sagacitate totodată de tot ceea ce frumoasa civilizație și confortul ei pot oferi. Și totuși n-am făcut nimic spre a ajunge, iar când am avut prilejul, l-am pierdut în chip stupid.

„Tel serait millionnaire

Ah! c'est toi Mothschild, allô?!“

Pauvre Champsaur! Le 22. XII. 34, il s'en allait aussi le bon maître, dont je n'ai pas su me rappeler au bon moment la bonne leçon.

Bucarest, 25 février 1935 – L'idée de me contraindre à faire des hautes études de droit en Allemagne a été chez mon père une folie de plus. La tâche eût été pour moi double: apprendre non seulement la matière, mais aussi la langue dans laquelle elle était professée ou écrite. Les études m'auraient, du reste, servi à peu de chose. Le: „Ha! Dieu, si j'eusse étudié...“ n'est nullement de mise dans mon cas. L'école buissonnière que j'ai faite à Berlin m'a mieux profité. Une année de solitude et d'isolement à la campagne comme à Bucarest, et qui a été en même temps une année climaterique, m'a permis de me livrer à une introspection dans mon être et à une retrospection dans mon passé, aussi patientes et profondes que possible. J'ai jugé ainsi trente ans de mon existence. Eh bien! à part quelques faiblesses que je me reproche vivement et une demi-inconséquence transactionnelle, à laquelle j'ai longuement été forcé de me résigner, il n'y a pas eu chez moi d'évolution et maintenant, au seuil de mon demi siècle d'existence, je suis redevenu, en plus avec l'expérience de trente années, celui d'il y a trente ans. Rien n'a pu mater l'obstiné que les circonstances ont refoulé en moi, mais sans en avoir eu raison. Longtemps je me suis laissé aller à la dérive, puis je me suis replié, j'ai fait le plongeon et, à cette heure, délesté et désentravé, je nage contre le courant, en fendant l'eau. Et si je m'attarde à évoquer Berlin d'il y a trente ans, c'est parce que dans son cadre est fixée l'image du jeune homme au seuil de sa vingtième année qui renaît maintenant en moi.

„Cutare ar fi milionar

Ah! tu ești Motschild, allo?!“

Bietul Champsaur! La 22. XII. 34 ne părăsea și bunul maestru, a cărui lecție bună n-am știut să mi-o reamintesc la momentul potrivit.

București, 25 februarie 1935 – Ideea de a mă constrânge să urmez studiile universitare de drept în Germania a fost, la tatăl meu, o sminteală mai mult. Sarcina ar fi fost pentru mine dublă: să învăț nu numai materia, ci, de asemenea, și limba în care aceasta era profesată sau scrisă. Studiile nu mi-ar fi slujit, de altfel, la mare lucru. Acel: „Ah! Doamne, să fi studiat!“ nu ține deloc în cazul meu. Școala hoinărelii pe care am făcut-o la Berlin mi-a fost de mai mare folos. Un an de solitudine și de izolare la țară ca și la București, și care a fost în același timp un an climateric, mi-a îngăduit să mă consacru unei introspecții în ființa mea și unei retrospecțiuni asupra trecutului meu, pe cât de stăruitoare și de profunde cu putință. Am judecat astfel treizeci de ani din viața mea. Ei bine! în afara câtorva slăbiciuni, pe care mi le reproșez cu tărie și în afara unei semi-inconsecvențe tranzacționale la care am fost multă vreme silit să mă resemnez, nu a existat la mine o evoluție, și acum, în pragul unei jumătăți de secol de existență, am redevenit, cu sporul unei jumătăți de treizeci de ani, cel de acum treizeci de ani. Nimic n-a putut să-l înfrângă pe obstinatul pe care împrejurările l-au împins în adâncurile mele, însă fără a-l răpune. Mult timp m-am lăsat în voia valurilor, apoi mi-am revenit, m-am aruncat în ele, iar acum, despovărat și desferecat, înot împotriva curentului, spintecând apa. Și dacă stăruiesc a evoca Berlinul din urmă cu treizeci de ani, o fac fiindcă în cadra lui stă prinsă imaginea tânărului în pragul celor douăzeci de ani ai săi, care renaște acum în mine.

25 février (suite): Les deux séjours que j'y [à Berlin] avais fait précédemment (XI.1904–V.1905 et été 1907), la troisième fois je ne m'y étais rendu que pour quelques jours à la mort de mon père – m'ont laissé, le premier surtout, des souvenirs ineffaçables, quoique creux, et qui méritent bien une digression.

Fin 1904, mon père a quitté Bucarest, pour aller s'installer avec sa famille – femme et trois enfants – à Berlin. L'étonnement même de ceux qui le tenaient pour fou, a été, cela s'entend, vif, mais il eut certainement tourné à la stupeur, si on avait su, qu'à cette époque il avait comme fortune, juste ce qu'il lui a suffi pour vivre très médiocrement environ dix mois, – à son retour à Bucarest, en 1905, n'a pas rougi de s'adresser à la légation de Roumanie, et vainement encore, pour se faire rapatrier! Il prétendait compter sur les bénéfices qu'éventuellement lui auraient rapportés une pièce dont l'action se serait passée en Allemagne (!) et le personnage principal se serait appelé „Kri Benthaler“ (!), pièce que Mite Kremnitz aurait traduite en allemand et qui est peu restée à l'état de projet vague. En réalité, il comptait sur l'héritage de la fortune de sa soeur, qu'il avait ébréché d'avance et dont en véritable filou, il fit transformer le testament en frustrant ainsi ses propres enfants. Et il comptait probablement aussi que ceux-ci ne lui auraient rien coûté. Quand je suis allé m'inscrire à la faculté de droit de Berlin, comme il m'y avait envoyé sans un pfennig, j'ai payé bêtement, par dignité, les quatre-vingt marks nécessaires et pour me les faire rembourser, j'ai convenu avec le jeune Kremnitz de dire que c'est ce dernier, qui me les avait prêtés. (Il s'en est fallu de peu que le soi-disant prêteur ne l'eût cru lui-même et agi en conséquence, quand mon père lui a remis l'argent.) Je ne peux pas oublier le ton déçu et mélancolique dont celui-ci s'exclama alors: „mais pour apprendre, faut-il donc de l'argent?“ Son inconscience à ce point de vue surtout dépassait toute limite: une autre fois quand le même Kremnitz voulait m'embaucher

25 februarie (urmare): Cele două șederi precedente la Berlin (XI.1904–V.1905 și vara lui 1907) – a treia oară nu stătusem decât câteva zile, la moartea tatălui meu – mi-au lăsat, mai cu seamă prima, amintiri de neșters, cu toate că deșarte și care merită neapărat o digresiune.

La sfârșitul anului 1904, tatăl meu a părăsit Bucureștii, spre a se instala cu familia sa – soție și trei copii – la Berlin. Uimirea, chiar a celor care îl țineau de nebun, a fost, se înțelege, puternică, dar ea s-ar fi prefăcut cu siguranță în stupoare dacă s-ar fi știut că avea în acea epocă drept avere strict ceea ce i-a ajuns ca să trăiască foarte mediocru în jur de zece luni – la întoarcerea sa în București, în 1905, n-a roșit să se adreseze legației României, și pe deasupra în van, ca să-l repatrieze! Pretindea să se bizuie pe beneficiile pe care i le-ar fi raportat, eventual, o piesă de teatru a cărei acțiune s-ar fi petrecut în Germania! și al cărei personaj principal s-ar fi numit „Kri Benthaler“ (!), piesă pe care Mite Kremnitz ar fi tradus-o în nemțește și care a și rămas în starea unui vag proiect. În realitate, conta pe moștenirea averii soră-sii din care ciupise mai dinainte și pe care, ca un veritabil pungaș, o convinsese să transforme testamentul, frustrându-și astfel proprii copii. Și de asemenea, socotea probabil că aceștia nu l-ar fi costat nimic. Când m-am dus să mă înscriu la Facultatea de Drept din Berlin, cum mă trimisese fără un pfennig, am plătit prostește, din demnitate, cele optzeci de mărci necesare și ca să le capăt îndărăt, m-am înțeles cu tânărul Kremnitz să spună că acesta din urmă mi le împrumutase. (Puțin a lipsit ca așa-zisul împrumutător să nu o creadă și el și să procedeze în consecință, când tatăl meu i-a dat banii.) Nu pot să uit tonul dezamăgit și melancolic cu care acesta exclamă atunci: „păi, ca să înveți, trebuie, oare, parale?“. Inconștiența lui în această privință depășea orice margine: altă dată, când același Kremnitz voia să mă atragă

dans une société de mauvais garnements de son espèce, soi-disant pour faire des excursions, de l'escrime, en réalité pour boire, comme je me dérobaux prudemment, mon père qui, au-contre, me poussait à marcher, m'en demanda le motif et il s'étonna derechef quand je lui dis que tout cela coûtait de l'argent et que je n'en avais pas, ce qui n'était pas tout à fait vrai, mais ma petite réserve d'or, que j'ai eue pendant toute ma jeunesse jusqu'à l'âge de vingt-cinq ans je la destinai à payer de quoi combler mon déficit de nourriture: celle qui était à la maison pour tout le monde – comme viande, beaucoup moins que la ration que je donne journellement à chacun de mes deux chats – m'aurait suffi à peine à moi seul que le climat de Berlin creusait et consommait. C'est alors que j'ai commencé à boire de l'alcool – liqueurs douces, quelques fois de genièvre à l'amer, du punch au Bourgogne ou à l'ananas chez Erven Lucas Bols et de l'Aquavit ordinaire à sa maison où, faute de vin, je me suis enfin accoutumé à la bière, dont j'avais jusqu'alors vainement essayé; j'ai passé deux fois par Munich, sans en goûter même et, par une ironie des choses, de toutes les boissons, c'est la bière bavaroise que je préfère, mais depuis les heureux temps de 1916, ce n'est qu'en 1928 que j'en ai pris encore deux bouteilles de Loewenbräu, hôtel „Royal“ de San-Remo.

într-o societate de derbedei ca și el, așa zicând ca să facem excursii, scrimă, în realitate ca să bem, cum mă sustrăgeam cu prudentă, tata, care, dimpotrivă, mă împingea să accept, îmi ceru motivul refuzului și se miră iarăși când îi spusei că toate acestea costau bani și că nu aveam, ceea ce nu era întrutotul adevărat, însă mica mea rezervă de aur, pe care am avut-o în timpul întregii mele tinereți, până la vârsta de douăzeci și cinci de ani, o destinaam plătirii cu ce să acopăr deficitul de hrană: aceea care era acasă pentru toată lumea – cât privește carnea, mult sub rația pe care o dau zilnic fiecăreia dintre cele două pisici ale mele – de abia dacă mi-ar fi ajuns numai mie, rupt de foame și mistuit de clima Berlinului. Atunci am început să beau alcool – liqueururi dulci, câteodată rachiu amar de ienupere, punch cu Bourgogne sau cu ananas, la Erven Lucas Bols, și Aquavit ordinar acasă, unde, în lipsa vinului, m-am obișnuit în sfârșit cu berea, după ce încercasem zadarnic până atunci; am trecut de două ori prin München, fără ca măcar să o gust, și, printr-o ironie a lucrurilor, din toate băuturile, tocmai berea bavareză îmi place mai mult, însă de la fericitele vremuri din 1916, doar în 1928 am mai băut două sticle de Loewenbräu, la hotelul *Royal* din San-Remo.

AGENDA – ACTA –
MEMORANDA
(1923–1936)

1923 (ffila] d[e] titlu) Mathieu J. Caragiale – Agenda – Acta
– Memoranda (ffără] blazon)

între

Marți	2 ianuarie	Luni	21 mai ... deest.
Luni	21 mai	alege cu Marica alianțele la Resch. (J'étrenne les souliers noirs. Je commande une paire acajou.) (Véritable date de la naissance de Marica? Dans le certificat de pension de G. Sion: 10/22.V. 1860).	
	22 mai	Journée vaine.	
	23 mai	Déjeuner au „Flora“.	
	24 ”	Office civil – Administration financière.	
	25 ”	”	” Schimbă alianțele.
	26 ”	”	” Déclarations.
	30 ”	Proba cu 2 martori (Francke și Codreano)	
Joi	31 ”	Je prends les souliers acajou.	
S[ămbătă]	2 iunie	Stelian Popescu 11 h. – Je touche 5 000 lei de la légation.	
	6 ”	Stelian Popescu – Pillat etc.	
Vineri	8 iunie (26 mai st[il] vechi)	Anniversaire de la naissance de Marica.	
	11 ”	Un veilleur de nuit pour la Légation.	

1923 (ffila] d[e] titlu) Mathieu J. Caragiale – Agenda – Acta
– Memoranda (ffără] blazon)

alege cu Marica alianțele la Resch.

(Încalț pentru prima oară pantofii negri. Comand o pereche acaju). (Adevărata dată de naștere a Maricăi? În certificatul de pensionare al lui G. Sion: 10/22. V. 1860).

Zi deșartă.

Dejun la *Flora*.

Oficiul civil – Administrația
financiară.

” ” – Schimbă verighetele.

” ” Declarații.

Proba cu 2 martori (Francke și Codreano).

Iau pantofii acaju.

Stelian Popescu orele 11. – Încasez 5 000 de lei de la Legatie.

Stelian Popescu – Pillat etc.

Aniversarea zilei de naștere a Maricăi.

Un paznic de noapte pentru Legatie.

Luni	18 "	10 h. 1/2 mariage civil. – Robert de Flers 9a. – Témoins: Aslan, Măciucescu, 19 h. 1/2 – Bénédiction religieuse. Prêche-moine du moûtier Darvari. <i>Nași: Aslan și Marie Aslan. Dejun:... Dl. și Dna Virgil Arion.</i> 11,50 Départ pour Sibiu.
	20 iunie	Sibiu – Zi ploioasă.
	21 "	„Muzeu Bruckenthal – Dejun la Halmaghy.
	27 "	<i>Ocna Sibiului (Salzburg).</i>
Duminică	1 iulie	Départ de Sibiu – 17,40.
	2 "	Arrivée à Bucarest. Coup du cocher de fiacre 486.
	4 "	10 h. Police. Question du cocher 486. Miraculeuse histoire du cocher.
	6 "	10 h. Police 486. – Le cocher restitue 20 lei.
	12 iulie	Brederode la Mehadia. Blank în străinătate. Banu la Sibiu.
	13 iulie	Affaire des bagages.
	9 august	Livraison de 175 faire-parts de chez Mützner–800 lei.
	13 "	2-e versement (2 500 lei effec[tué] chez Blank-Rechitza.
	29 "	Dép[art] p[our] Fundulea – Certificat...
s[âm]bătă	15 sept[embrie]	III-e vers[ement] Rechitza (2 000 lei).
Miercuri	17 oct[ombrie]	Polia Manderco – <i>Canne de rotin.</i>
joi	8 no[i]embr[ie]	L'Archiprêtre Musta à déjeuner.
	10 "	Je retire la montre ancienne.
	24 "	Je prends 3 000 lei chez Blank.

Orele 10 1/2 căsătoria civilă. – Robert de Flers 9a. – Martori: Aslan, Măciucescu, orele 19 1/2 – Slujba religioasă. Slujbă de călugări la schitul Darvari. *Nași: Aslan și Maria Aslan. Dejun... Dl. și Dna Virgil Arion.* Orele 11,50 – Plecare la Sibiu. *Muzeu Bruckenthal – Dejun la Halmaghy.* *Ocna Sibiului (Salzburg)* Plecare din Sibiu – orele 17,40. Sosire la București. Isprava vizitiului de la trăsura 486. Orele 10. Poliție. Problema vizitiului de la trăsura 486. Miraculoasa poveste a vizitiului. Orele 10. Poliție 486. Vizitiul restitue 20 lei. Brederode la Mehadia. Blank în străinătate. Banu la Sibiu. Întâmplarea cu bagajele. Livrarea a 175 de invitații executate la Mützner – 800 lei. Al doilea vărsământ (2 500 lei) efectuat la Blank-Reșița. Plecare la Fundulea – Certificat... Al treilea vărsământ Reșița (2 000 lei). Polia Manderco – *Baston din lemn de palmier.* Protopopul Musta la dejun. Scot ceasul vechi. Iau 3 000 de lei de la Blank.

- 26 " „Cultura Națională“ – Je connais
Marin G. Ramnicio – Ouvertures.
- S[âm]bătă 1 dec[embrie] Je touche 3 000 lei chez Blank.
- 8 " Je touche 4 000 lei.
- 10 " Je remets à Simion[esco]-
R[amniciano] le dessin de Don.
- 15 " S[imionescu]-R[amniciano] me dit
que l'affaire de *Remember* est tout
comme faite.
- 29 " G. Marculescu m'offre la petite
nature morte (peinture à l'huile).

1924 f[oaia] de titlu *Agenda – Acta – Memoranda* (f[ără] blazon)

- Mărti 1 ianuarie Je me suis inscrit au palais.
- 3 " Simionescu-Ramnicio.
- 23 " Banque Blank-Szorghet. Je prends
8 000 lei.
- 30 " Je dépose une action de la Banque
Nationale.
Je vois S[imionescu]-Ramnicio.
- 2 febr[uarie] Déclaration-Perception
- 4 " Accident de Marica.
- 13 " Je vois S[imionescu]-Ram[niciano]
et Brederode.
- 22 " 15 h. 1/2 Simionescu-Ram[niciano].
Maciucescu. J'ai payé la cotisation à
la S.S.R. (220 lei). J'ai connu Goga.
- Luni 17 martie Simion[esco]-Ram[niciano]. Je vois
les premières épreuves. Pag[es] 1 et
2 de *Remember*.
- 24 [martie] Je vois S[imionescu]-R[amniciano].
Nouvel ajournement.
- 25 " XXXIX-é[me] anniv[ersaire] de ma
naissance.

„Cultura Națională“ – Fac
cunoștință cu Marin G. Râmnicianu
– Propuneri.
Încasez 3 000 lei de la Blank.
Încasez 4 000 lei de la Blank.
Îi înmânez lui Simionescu-
Râmnicianu desenul lui Don.
Simionescu-Râmnicianu îmi spune
că afacerea cu *Remember* e ca și făcută.
G. Mărculescu îmi oferă mica
natură moartă (pictură în ulei).

1924 f[oaia] de titlu *Agenda – Acta – Memoranda* (f[ără]
blazon).

M-am înscris la Palat.
Simionescu-Râmnicianu.
Banca Blank-Szorghet. Iau 8 000 de lei.
Depun o acțiune a Băncii Naționale.
Îl văd pe Simionescu-Râmnicianu.
Declarație-Percepție.
Accident al Maricai.
Îi văd pe Simionescu-Râmnicianu și
pe Brederode.
La 15,30 Simionescu-Râmnicianu.
Maciucescu. Am plătit cotizația
S.S.R. (220 lei). Am făcut cunoș-
tință cu Goga.
Simionescu-Râmnicianu. Văd primele
corecturi. Pagini 1 și 2 din *Remember*.
Îl văd pe Simionescu-Râmnicianu.
Nouă amânare.
A XXXIX-a aniversare a zilei mele
de naștere.

- 2 april[ie]** Long entretien avec Brederode. S[imionescu]-Ramn[iciano] me remet les épreuves de *Remember*. Je rends à la „Cult[ura] Naț[ională] les épreuves de *Remember*. X-é[me] annivers[aire] signature oukase impérial me conférant O[rdre] Sainte Anne II-é[me] classe.
- 15 ”** „Cultura Naț[ională]“. Blank – „*Universul*“. Notice sur le raid aérien portugais. Secondes épreuves de *Remember*.
- 12 ”** Brederode – „C[ultura] Naț[ională]“ *restituie corecturile. Notița a apărut în „Universul“*.
- 16 aprilie** Je rends la petite montre, 900 lei [Brederode].
- 18 ”** Je vends la montre ancienne, 1 260 lei [Brederode]
- 19 ”** „Cultura Națională“. [Brederode].
- 25 ”** A. Blank Parfait et charmant accueil. Envisageons achat terre. Me fait cadeau de l'*Odysée*. Je touche 3 000 lei.
- Miercuri 7 mai** <Recueillement sous le crépuscule>. X-ème anniv[ersaire] de la collation de l'O[rdre] imp[érial] de Sainte Anne II-ème classe.
- 8 ”** J'offre à Brederode le tableau d'armoiries.
- 9 ”** Administr[ation] financière. Coupons.
- 12 ”** Je vends la tabatière de Mme Economo. Bénéf[ice] net 1 900 lei.

Lungă convorbire cu Brederode. Simionescu-Râmniceanu îmi dă corecturile la *Remember*. Înapoiez „Culturii Naționale“ corecturile de la *Remember*.

A X-a aniversare a semnării ucazului imperial prin care mi se conferea Ordinul Sfânta Ana de clasa a II-a. „Cultura Națională“. Blank – *Universul*. Notiță asupra raidului aerian portughez. Al doilea rând de corecturi la *Remember*.

Brederode – „Cultura Națională“ (*restituie corecturile*).

Notița a apărut în Universul.

Dau îndărăt ceasul cel mic, 900 lei [Brederode].

Vând ceasul vechi, 1 260 lei ” „Cultura Națională“ [Brederode]. A. Blank. Ireproșabilă și încântătoare primire. Plănuim cumpărare de pământ.

Îmi dăruiește *Odyseea*. Încasez 3 000 lei.

<Reculegere în amurg>.

A X-a aniversare a conferirii Ordinului imperial Sfânta Ana, clasa a doua.

Ofer lui Brederode tabloul cu blazoane.

Administrația financiară. Cupoane. Vând tabachera d-nei Economu. Beneficiu net 1 900 lei.

- 14 " <Inauguration définitive de la mécanique nouvelle> Brederode – „Cult[ura] Națională“.
- 15 " 10 h. „Capșa“ Maniu. 15 h 1/2 Cesar Petresco – Maniu. Lecture des *Craii de Curtea-Veche* chez moi.
- 16 " 16 3/4 „Cult[ura] Națională“.
- Je rends à S[imionescu]-R[amniciano] les épreuves de *Remember* et je lui donne le manuscrit de *Craii de Curtea-V[eche]*.
- 18 " 17 h. Cezar Petresco, Teodoreano, Paléologue.
- 20 " Je me fais photographeur.
- 21 " Anniv[ersaire] de la naiss[ance] de Marica.
- <Rendre définitive la mécanique nouvelle>.
- 23 " Je m'inscris au palais. <Je sens renaître mon énergie>.
- 24 " Je remets les photos à Maciucescu.
- 25 " Repos integral de 26 mai–1 juillet.
- 26 " De Brederode, toucher question ordre – pas trouvé.
- Goga – Athénée Palace (env[iron] 18 h.). Long entretien.
- Questions: I. Candidature présidence Soc[iété] des écrivains roumains. II. Cercle intellectuel sur Gable et tradition académique. III. Mon inscription parti peuple.
- 27 " Brederode pas trouvé.
- <... mécanique...>
- S[âmbăta] 31 " Brederode.

<Inaugurare definitivă a noii mecanici> Brederode – „Cultura Națională“.

Orele 10 *Capșa* Maniu. La 15,30 Cezar Petrescu – Maniu.

Lectură din *Craii de Curtea-Veche* acasă la mine.

La 16,45 la „Cultura Națională“. Îi înapoiez lui Simionescu-Râmnicianu corecturile de la *Remember* și îi dau manuscrisul *Craior de Curtea-Veche*.

La orele 17 Cezar Petrescu, Teodoreanu, Paleologu.

Mă duc să mă fotografiez.

Aniversarea zilei de naștere a Maricăi.

<A definitivă noua mecanică>.

Mă înscriu la Palat. <Simt cum îmi renaște energia>.

Încredințez fotografiile lui Măciucescu.

Odihnă completă de la 26 mai–1 iulie.

De la Brederode, spre a atinge chestiunea ordinului – nu l-am găsit.

Goga – *Athénée Palace* (câte orele 18). Discuție prelungită.

Probleme: I. Candidatură la președinția Societății Scriitorilor Români. II. Cerc intelectual despre Gable și tradiția academică. III. Înscrisura mea în Partidul poporului.

Nu l-am găsit pe Brederode.

<... mecanică...>

Brederode.

- Duminică 1 iunie** <Application irrévocable de la mécanique nouvelle>.
- 2 " *S[imionescu]-R[âmniceanu]. Ultima corect[ură] la Remember p[entru] „imprimabitur“.*
- 3 " <Radicalisme>.
Parc Carol. Je corrige les épreuves définitivement.
- 4 " Breder[ode] 16 h. Le pressentir sérieusement pour l'O[rdr]e du Christ. Banque Nationale 9 1/2 h.
- 5 " Brederode.
- 6 " Banque Nationale (emprunt). „Cult[ura] Naț[ională]“. Remettre épr[euves] déf[initives] *Remember*. Brederode.
- 7 " B[anque] Nat[ionale] demande empr[unt] approuvé.
- 9 " " " "
- 10 iunie** L'archiprêtre Musta à déjeuner (pas amusant).
9 1/2 B[anque] Nat[ionale]. Contre-temps du bordereau. Je vends la chaîne d'or de M[ada]me E[cono]mo]. B[énéf]ice net: 1 090 lei.
- 11 " Je touche à la B[anque] Nat[ionale] 60 000 lei.
- 14 " B[rederode] ne me semble pas meilleur que les autres.
Cave!
- 15 " S.S.R. Assemblée générale.
- 18 " I-er ann[iversaire] de mon mariage civil et religieux.
- 20 " <Pillat>. „Capșa“ 12 1/2.

<Aplicare irevocabilă a noii mecanici>.

Simionescu-Râmniceanu. Ultima corectură la Remember pentru „imprimabitur“.

<Radicalism>.

Parcul Carol. Ultima corectură.

Brederode la orele 16. A-i sonda temeinic intențiile cu privire la Ordinul lui Christ. Banca Națională orele 9,30.

Brederode.

Banca Națională (împrumut). „Cultura Națională“. A înapoia corectura definitivă la *Remember*. Brederode.

Banca Națională, cerere de împrumut aprobată.

" " " "

Protopopul Musta la dejun (neamuzant).

La orele 9,30 la Banca Națională. Contra-timp cu borderoul. Vând lanțul de aur al doamnei Economu. Beneficiu net: 1 090 lei.

Încasez de la Banca Națională 60 000 lei.

Brederode nu mi se pare mai bun decât ceilalți.

Cave!

S.S.R. Adunare generală.

Întâia aniversare a căsătoriei mele civile și religioase.

<Pillat> *Capșa* 12,30.

- 21 " Circonscription 12. Liste électorale. Goga. – Je lui remets ma demande à être inscrit d[ans] le parti du Peuple.
Brederode même impression que la précédente.
- 23 " Maciucescu – Affaire permis de voyage.
- 29 " Je prends mon certificat de mariage religieux.
- 3 iulie Percepție – achitat (296 lei) – perc[epție] comunală (110 lei).
- 11 " Maciucescu – Affaire permis tribulations – Perpessicius.
- 14 " Maciucescu – Ministère communications.
- 15 " Livraison des chemins 9 240 lei.
- 17 " J'achète billets Wagon-lits – 659 lei.
- 18 " I an I mois depuis mon mariage civil et religieux.
- 20 " Dép[art] de Bucarest. 23,50.
- 21 " Arriv[ée] à Sibiu 16,20, sans encombre comme tout le voyage, voyage que j'ai très mal supporté.
- 23 " X-ème ann[iversaire] réception de l'O[rdr]e imp[érial] de Sainte Anne.
- 24 " Museu Bruckenthal.
- 25 " Dîner chez Halmaghy. Je commande un complet noir.
Nuit affreuse. Fluxion.
- 26 " Journée et nuit affreuses.
- 27 " " " " " <Je suis très las, très malheureux>.
- 28 " Amélioration.
- 29 " Je me suis presque r[est]abli.

Circumscripția 12. Listă electorală. Goga. – Îi înmânez cererea mea de înscriere în Partidul poporului.
Brederode, aceeași impresie de mai înainte.
Maciucescu – chestiunea cu permisul de călătorie.
Iau certificatul de căsătorie religioasă.
Percepție – achitat (296 lei) – percepție comunală (110 lei).
Maciucescu – tribulații în problema permisului – Perpessicius.
Maciucescu Ministerul Comunicațiilor.
Primiri pe parcurs 9 240 lei.
Cumpăr bilete Wagon-lits – 659 lei.
Un an și o lună de la căsătoria mea civilă și religioasă.
Plecare din București. 23,50.
Sosire la Sibiu la orele 16,20, fără impedimente, ca, de altfel, întreaga călătorie pe care am suportat-o foarte greu.
A X-a aniversare a primirii Ordinului imperial Sfânta Ana.
Muzeu Bruckenthal.
Cină la Halmaghy. Îmi comand un costum negru.
Noapte îngrozitoare. Congestie.
Zi și noapte îngrozitoare.
" " " " " <Sunt foarte obosit, foarte nefericit>.
Ameliorare.
Aproape că m-am restabilit.

Vineri

- 1 august Livraison du complet noir.
 5 " XI-ème ann[iversaire] de la colla-
 tion de la Médaille „Bene Merenti“
 de I-ère classe.
 J'achète drap pour habit.
 7 [august] Muzeu Bruckenthal.
 8 " Livraison définitive du complet
 bleu-marin.
 9 " Ocna Sibiului – départ de Sibiu.
 10 " Bonne nuit – Arriv[ée] à Bucarest.
 25 " Académie.

Joi

- 4 sept[embrie] <Recouvrement de l'ancienne
 énergie>.
 18 " Affaire de la parure. Beau jeu.
 Affaire [„indescifrabil“ la *Perpessicius*].
 Le chien noir.
 19 sept[embrie] Méchante journée. Marica se fait
 une entorse.
 24 " Roller. Je touche 25 000 lei p[our]
 les perles.
 1 oct[ombrie] <Définitivation>.
 7 " Roller 17 1/2. Je touche 25 000. =
 15 000 à Mme E[conomo], 10 000
 à moi.
 21 " [Roller] 18 h. 1/2. Je touche
 25 000 = 10 000 à Mme
 E[conomo], 15 000 à moi.
 28 " Brederode.
 „Cult[ura] Națională“. S[imionescu]-
 R[amniciano]. *Remember* a paru en
 août et sera bientôt mis en vente.
 29 " Ann[iversaire] [de la] naiss[ance] Reike.
 Je m'écris au palais. Je vois mon
 premier livre imprimé.

Livrarea costumului negru.
 A XI-a aniversare a conferirii
 Medaliei „Bene-Merenti“, clasa I.
 Cumpăr stofă pentru costum.
 Muzeu Bruckenthal.
 Livrarea definitivă a costumului
 bleu-marin.
 Ocna Sibiului – plecare din Sibiu.
 Noapte liniștită – Sosire la București.
 Academie.
 <Redobândirea energiei de odinioară>.
 Afacerea cu parura. Favorizat.
 Afacere [„indescifrabil“ la *Perpessicius*].
 Câinele negru.
 Afurisită zi. Marica își scrântește un
 picior.
 Roller. Încasez 25 000 lei pentru
 perle.
 <Definitivare>.
 Roller la 17,30. Încasez 25 000 =
 15 000 d-nei Economu, 10 000 mie.
 [Roller] la ora 18,30. Încasez 25 000 =
 10 000 d-nei Economu, 15 000 mie.
 Brederode.
 „Cultura Națională“. Simionescu-
 Râmnicianu. *Remember* a apărut în
 august și va fi în curând pus în
 vânzare.
 Aniversarea zilei de naștere a lui Reike.
 Mă înscriu la Palat. Văd prima mea
 carte tipărită.

- 2 **no[i]embr[ie]** Athénée Palace. J'offre un ex[emplaîre] *Remember* à O. Goga.
- 3 **no[i]embrie** Roller. Je touche 25 000 (le dernier quarto). Je donne 10 000 à Mme E[conomo]. Je garde 15 000.
- 5 **no[i]embri[e]** Agréable surprise. *Le Baiser renvoyé* de Greuze, délicieuse estampe anglaise colorée qu'on avait jetée au grenier m'est rapportée complètement détériorée. Je la déchire.
- 7 **no[i]embri[e]** Pillat („Capșa“). Je lui donne un ex[emplaîre] de *Remember*.
- 12 ” Ath[énée] Palace. O. Goga. Je n'y vais pas, n'étant pas en forme.
- 22 ” Ath[énée] Palace. O. Goga.
- 26 ” Ath[énée] Palace. O. Goga. Je lui remets demande 5 000 lei. Ma demande inscription parti peuple [a] été agréé très favorablement.
- 29 ” <coupe ongles> (și-n alte zile).
- 2 **dec[embrie]** Măciucesco. Emprunt de la S.S.R.: 5 000 lei.
- 4 **dec[embrie]** „Cult[ura] Naț[ională]“. Le volume a été mis en vente, mais sous le manteau. Étrange!
- 8 **dec[embrie]** 14 h. Théâtre. Pillat. Maniu. Je donne à ce dernier l'ex[emplaîre] *Rem[ember]*.
- 13 **dec[embrie]** Măciucesco. Je lui offre un ex[emplaîre] de *Remember*.
- 18 ” I an et demi, jour p[ar] jour, depuis mon mariage. Déjeuner. <mauvais déjeuner>
- 20 ” Brederode – Affaire Ordre.

Athénée Palace. Ofer un exemplar din *Remember* lui O. Goga.

Roller. Primesc 25 000 (ultimul sfert). Dau 10 000 d-nei Economu. Păstrez 15 000.

Plăcută surpriză. *Le Baiser renvoyé* de Greuze, delicioasă stampă engleză colorată, care fusese aruncată în pod, îmi este adusă complet deteriorată. O sfâșiu.

Pillat (*Capșa*). Îi dau un exemplar din *Remember*.

Athénée Palace. O. Goga. Nu mă duc, nefiind în formă.

Athénée Palace. O. Goga. Îi înmânez cerere 5 000 lei. Cererea mea de înscriere în Partidul poporului a fost foarte favorabil primită.

< tăiere de unghii > (și-n alte zile).

Măciucescu. Împrumut de la S.S.R.: 5 000 lei.

„Cultura Națională“. Volumul a fost pus în vânzare, dar pe sub mână. Straniu!

La orele 14 la teatru. Pillat. Maniu. Îi dau acestuia din urmă un exemplar din *Remember*.

Măciucescu. Îi ofer un exemplar din *Remember*.

Un an și jumătate, zi cu zi, de la căsătoria mea. Dejun. <masă proastă>.

Brederode. – Afacerea cu Ordinul.

- 24 " *Craii de C[urtea]-Veche*. J'ai achevé la confession de Pantazi (V[oir] 8.XI.28).
- 26 " Brederode, ma femme, moi – dîner chez moi: *menuul*.
- 29 " XI[-ème] ann[iversaire] collation médaille „Bărbăție și Credință“ I-ère classe.
- 30 " <Coupe ongles>

1925 f[loaia] de titlu Agenda – Acta – Memoranda

- joi 1 ianuarie Je m'écris au palais.
- 7 " J'offre à Paleologue un ex[emplaire] de *Remember*.
- 15 " „*Universul*“. Article sur Vasco da Gama. Brederode.
- 16 " „*Universul*“. Article et cliché de Vasco da G[ama]. 5 000 lei.
- 17 " Brederode – „*Universul*“.
- 18 " Je reçois invitation soirée musicale, palais royal.
- 19 " Très fâcheuse histoire de Bred[erode] et de l'„*Universul*“.
- Je fais une sortie à B[rederode]. Au moins avec celui-ci, j'avais flairé juste.
- 20 " <Coupe ongles> „*Universul*“. Je prends la quittance de Bred[erode].
- 21 " Soirée musicale palais royal.
- 22 " Je m'inscris au palais.
- 25 " Grippe. Eugène et Manya Botez à dîner.
- 26 " Grippe.

Craii de Curtea-Veche. Am terminat spovedania lui Pantazi.

(vezi 8. XI. 28).

Brederode, soția mea și cu mine – cină acasă la mine: *meniul*.

A XI-a aniversare a conferirii Medaliei „Bărbăție și Credință“ clasa I.

<Tăiere de unghii>.

1925 f[loaia] de titlu Agenda – Acta – Memoranda

Mă înscriu la Palat.

Ofer lui Paleologu un exemplar din *Remember*.

Universul. Articol despre Vasco da Gama. Brederode.

Universul. Articol și fotografie despre Vasco da Gama. 5 000 lei.

Brederode. *Universul*.

Primesc invitație pentru serată muzicală, la Palatul Regal.

Foarte neplăcută întâmplare cu Brederode și cu *Universul*.

Discuție violentă cu Brederode. Cel puțin în privința acestuia, nu mă înșelasem.

<Tăiere de unghii>. *Universul*. Iau chitanța de la Brederode.

Serată muzicală la Palatul Regal.

Mă înscriu la Palat.

Gripă. Eugen și Manya Botez la cină.

Gripă.

- 27 " Je m'écris au palais p[our] l'opération du roi. „*Universul*“.
- 8 febr[uarie] Concert de l'Assoc[iation] musicale au Minis[tère] des Aff[aires] Etr[angères] (pas de programme).
- 10 " Suppression thé et café (v[oir] 1. IX. [19]26, 13. VIII, 20. IX. [19]33) <Suppress[i]on de toute lecture le soir au lit.>
- 13 " Je change la coupure détériorée de 20 lei contre une toute neuve.
- 16 " „*Universul*“, annonce de l'Association.
- 22 " 11 1/2 Pillat. Marcel Iancu dessine mon masque p[our] l'anthologie (chez Pillat).
- 23 " Je remets au palais lettre demandant audience au roi, à l'adresse du maréchal. Je vois Goga. Précisions.
- 24 " *Académie*. Je complète les fiches de mes ouvrages publiés.
- 7 martie Je donne à Maxentian déclaration affermage chasse „Sionu“ (1. III. [19]25, 1. III. [19]35).
- 10 " Pillat. Ch[am]bre députés.
- 16 " Maxentian me donne la déclaration p[our] l'affermage de la chasse par la soc[iété] *Molda* sur les lièvres de „Sionu“.
- 25 " XL-é[me] ann[iversaire] de ma naissance.
- 29 " Concert Association musicale. Minis[tère] des Aff[aires] Etr[angères].
- 30 " *Împrumut 2 000 lei de la Măciucescu*. Rencontré cette canaille de femme à B[ogdan]-P[itești] boul[evard] Elisabeth.

Mă înscriu la Palat pentru operația regelui. *Universul*.
 Concert al Asociației muzicale la Ministerul Afacerilor Externe (fără program).
 Suprimarea ceaiului și a cafelei (vezi 1. IX. 1926, 13. VIII, 20. IX. 1933)
 <Suprimarea oricărei lecturi seara în pat>.
 Schimb bancnota deteriorată de 20 de lei, cu una nouă-nouă.
Universul, anunțul Asociației.
 11,30 Pillat. Marcel Iancu îmi dăsează masca pentru antologie (la Pillat).
 Depun scrisoare la Palat, pe adresa mareșalului, prin care cer audiență la rege.
 Îl văd pe Goga. Precizări.
Academie. Completez fișele cu lucrările mele publicate.
 Îi dau lui Maxentian declarația de arendare vânătoare „Sionu“ (1. III. 1925, 1. III. 1935).
 Pillat. Camera deputaților.
 Maxentian îmi dă declarația pentru arendarea de către Societatea *Molda* a terenului de vânătoare pentru iepurii de la „Sionu“.
 A XL-a aniversare a zilei mele de naștere.
 Concert Asociația muzicală. Ministerul Afacerilor Externe.
Împrumut 2 000 de lei de la Măciucescu.
 Am întâlnit-o pe această canalie de soție a lui B[ogdan]-P[itești] pe bulevardul Elisabeta.

- 4 aprilie** Je vends petites perles – 1 500 lei.
Je rends à Măciucescu 1 000 lei.
Je vends 2 livres turques 1 670 lei
(și 1 680).
XI-ème ann[iversaire] sign[ature]
oukase imp[érial] O[rdre] S[ain]te
Anne II-è[me] classe.
- 7 aprilie** Je touche la différence des livres
turques (67 lei).
- 16 "** Je change 2 livres turques à 900 lei –
1 800 lei – je confie la vente de la
maison de campagne à Maxentian.
- 17 "** Aristide Blank – 6 000 lei.
- 28 "** Maxentian – Affaire bicoque Valea
Mare.
- 7 mai** XI-ème ann[iversaire] collation
O[rdre] imp[érial] S[ain]te Anne...
- 8 "** }
- 9 "** } Câte 1 000 lei de la Măciucescu.
- 11 "** 1 ex[emplar] din *Remember* mare-
șalului Palatului p[entru] Rege.
- 14 "** Club Partidul Poporului – Trancu
Iași.
- 16 "** Club Partidul Poporului.
- 17 "** Assemblée Association musicale
Conservatoire. 16 1/2 h. Pluie.
21 h. Turnverlisi.
- 18 "** Le maréchal de la Cour m'aborde
dans la rue pour me dire que mon
livre a plu au roi.
- 25 "** 25 000 prix de fermage. Oct[obre]
1925 – avril 1926.
- 27 "** Je reçois lettre (du maréchal de la
Cour) de remerciements pour
Remember.

Vând perle mici – 1 500 lei.
Îi înapoiez lui Măciucescu 1 000 lei.
Vând două lire turcești cu 1 670 lei
(și 1 680).
A XI-a aniversare a semnării uca-
zului imperial pentru Ordinul
Sfânta Ana clasa a doua.
Încasez diferența de la lirele turcești
(67 lei).
Schimb două lire turcești a câte
900 lei – 1 800 lei – încredințez vân-
zarea casei de la țară lui Maxentian.
Aristide Blank – 6 000 lei.
Maxentian – Afacerea cu căsuța de
la Valea Mare.
A XI-a aniversare a conferirii
Ordinului imperial Sfânta Ana...
Câte 1 000 lei de la Măciucescu.
1 exemplar din *Remember* mareșal-
ului Palatului pentru Rege.
Club Partidul Poporului – Trancu Iași.
Club Partidul Poporului
Întrunirea Asociației muzicale la
Conservator. 16,30.
Ploaie. Orele 21,00. Zăresc la
Turnverein pe Lizi (Băicoianu).
Mareșalul Curtii mă abordează în
stradă pentru a-mi spune că regelui
i-a plăcut cartea mea.
25 000 prețul arendei. Octombrie
1925 – aprilie 1926.
Primesc scrisoare (de la mareșalul
Curtii) de mulțumiri pentru
Remember.

- 6 iunie** Dans affaire „Marasești“ rien de bon: on a ajourné élection du président.
- 10 „** Vente marbre: lei 8 000.
- 17 „** 10 h 1/2 Goga. Excellent accueil Saveano – „Capșa“.
- 25 „** *Mușcat de un câine turbat. Fără gravitate. Dar și-a stricat bastonul de rotin. Dă ceasul la curățat.*
- 26 „** *Mușcătura a fost m[ai] serioasă.*
- 27 „** *2 injecții antirabice.*
- 28 iunie–3 iulie** restul injecțiilor (11).
- 4 iulie** repaos 15 zile (19 iulie incl[usiv]).
- 9 „** Ia ceasul (200 lei).
- 23 „** Credit hipotecar la 11 668 preț al arendărilor.
- 24 „** Vânzarea casei din Valea Mare. Cer 250 000.
- 1 august** Je tranche définitivement avec Maxentian. Lundi 3 août n[ous] signons le contrat. 165 000 net seulement, mais que faire? *Je refuse arrhes.*
- 2 august** Marg[areta] Miller Verghy în vizită, toată ziua.
- 5 „** XII[-ème] anni[versaire] coll[ation] médaille „Bene Merenti“, I-è[re] classe.
- 6 „** Bagages. Je vends les horreurs.
- 7 „** Testament de Marica. Elle me le confie.
- 8 „** Chapeau haut de forme. Bagages fini.
- 10 [august]** Départ de Bucarest.
- Cumpără: feutru gris (1 200), nod alb (150), pantofi (1 250). Bilete dus-întors 2 220. Dă Remember lui Uhrynowski.*

În afacerea „Mărășești“ nimica bun: s-a amânat alegerea președintelui. Vânzare marmură: 8 000 lei. 10,30 Goga. Excelentă primire Săveanu – *Capșa*. *Mușcat de un câine turbat. Fără gravitate. Dar și-a stricat bastonul de lemn de palmier. Dă ceasul la curățat. Mușcătura a fost mai serioasă. 2 injecții antirabice. Restul injecțiilor (11) repaos 15 zile (19 iulie inclusiv). Ia ceasul (200 lei). Credit hipotecar la 11 668 preț al arendărilor. Vânzarea casei din Valea Mare. Cer 250 000. Rezolv definitiv cu Maxențian. Luni 3 august semnăm contractul. Numai 165 000 net, dar ce să fac? Refuz acotul. Margareta Miller Verghy în vizită, toată ziua. A XII-a aniversare a conferirii Medaliei „Bene Merenti“ clasa I. Bagaje. Vând ororile. Testamentul Maricăi. Mi-l încredințează. Joben. Terminat bagajele. Plecare din București. Cumpără: feutru gris (1 200), nod alb (150), pantofi (1 250). Bilete dus-întors 2 200; Dă Remember lui Uhrynowski.*

- 11 [august] *Sosire Sibiu.*
 12 " *Stofa p[entru] haine.*
 14 [august] *Villa Conrad m[ai] puțin frumoasă
ca acum 2 ani. Se mută la nr. 44.*
 15 " *Plimbare în pădure.*
 18 " *Excursie Avrig. Parc Bruckenthal.*
 30 " *La Ocna Sibiu – fâcheuse affaire.
Plecare la București*
 31 " *Sosire " "*
 17 sept[embrie] *Depune acțiunile la B[anca]
Națională în vederea Adunării
Generale.*
 27 " *Adunare G[enera]lă B[anca]
Națională*
 28 " *Scăeni prin Ploiești.*
 2 octombrie *Întoarcerea din Scăeni.*
 12 " *Arendașul aduce arenda 17 750.*
 19 " *Scăeni.*
 21 oct[ombrie] *Belle promenade. Visite chez
Nini.*
 24 " *Întoarcere în Buc[urești]. Ia 100 000
p[entru] casa din Valea Mare (de la
Florica).*
 26 " *240 lei – cotizație Asociația muzicală.*
 29 " *Se înscrie la Palat.*
 5 no[iembrie] *Visite écuries et remises royales.
<Recueillement> (?)*
 9 " *Exp[озиția] horticolă.*
 10 " " "
 12 " *Testament M[arica] (nou text).*
 16 " *<Saint Mathieu. Point de départ de
la phase définitive.>*
 18 " *Nouvelle enveloppe au Testament.*
 30 " *Goga – Excellente entrevue. Je
garantis 100 000 p[our] Halmaghy
dans affaire fourniture lard et*

Sosire Sibiu.
Stofa p[entru] haine.
*Villa Conrad mai puțin frumoasă ca
acum 2 ani. Se mută la nr. 44.*
Plimbare în pădure.
Excursie Avrig. Parc Brukenenthal
La Ocna Sibiu – întâmplare neplăcută.
Plecare la București
Sosire " "
*Depune acțiunile la Banca Națională
în vederea Adunării Generale.*
Adunarea Generală Banca Națională.
Scăeni prin Ploiești.
Întoarcere din Scăeni.
Arendașul aduce arenda 17 750.
Scăeni.
Frumoasă preumblare. Vizită la Nini.
*Întoarcere în București. Ia 100 000
lei pentru casa din Valea Mare (de la
Florica).*
240 lei – cotizație Asociația muzicală.
Se înscrie la Palat.
Vizitez grajdurile și remizele regale.
<Reculegere> (?)
Expoziția horticolă.
 " "
Testament Marica (nou text).
*<Sfântul Matei. Punct de plecare al
fazei definitive>.*
Plic nou pentru Testament.
*Goga – Excelentă întrevedere. Ga-
rantez 100 000 pentru Halmaghy în
afacerea cu furnituri slănină și un-
tură topită Lupeni.*

saindoux Lupeni. (Une des plus absurdes bêtises, folies que j'ai faites dans ma vie, mais qui comme presque toutes les autres n'a pas eu de suites graves.)

- 8 decembrie** *Tensiune arterială, egală la dreapta și stânga. 40 ani – 8 luni – 20 zile.*
- 14** " *Plecure la Sibiu (wagon-lit – 459 lei).*
- 15** " *Sosire " "*
- 16** " *Conférence avec Halmaghy. Je tranche p[our] 8 700 lei. Télégr[amme] à Marica. Déjeuner (Droc). Dîner Mme Heinrich après Weihnachtsoratorium de Bach.*
- 17** " *Plecure din Sibiu (wagon-lit 420 lei).*
- 18** " *Sosire București. 2 1/2 [ani] de căsătorie (aniversare). Cadou M[arica] 2 000 lei.*
- 24** " *Telegrame lui Halmaghy, Roth. Une erreur en moins de 5 lei, à la poste.*
- 29 [decembrie]** *XII-[éme] ann[iversaire] coll[ation], médaille „Bărb[ăție] și Credință” I-ére classe.*
- 31** " *Création de la chambre des Comptes de la Maison.*

1926 Agenda – Acta – Memoranda (ff[ără] blazon)

- 1 ianuarie** *Je m'écris au palais royal. Chambre des Comptes de la Maison commence à fonctionner.*
- 3** " *Cartes à Tr. Djuvara (Nice).*
- 4** " *Camera Deputaților – Renunțarea la succesiune a prințului moștenitor.*

(Una dintre cele mai absurde prostii, nebunii pe care le-am făcut în viața mea, dar care, aproape ca și toate celelalte, n-a avut urmări grave.)

Tensiune arterială, egală la dreapta și stânga. 40 de ani – 8 luni – 20 zile. Plecare la Sibiu (wagon-lit – 459 lei). Sosire " "

Discuție cu Halmaghy. Rezolv pentru 8 700 lei. Telegramă Maricăi. Dejun (Droc). Cina la D-na Heinrich după Weihnachtsoratorium de Bach.

Plecure din Sibiu (wagon-lit 420 lei). Sosire București. 2 1/2 ani de la căsătorie (aniversare).

Cadou Marica 2 000 lei.

Telegrame lui Halmaghy, Toth. O greșală cu cinci lei mai puțin la poștă. A XII-a aniversare a conferirii medaliai „Bărbăție și Credință” clasa I. Crearea Curții de Conturi a Casei.

1926 Agenda – Acta – Memoranda (ff[ără] blazon)

Mă înscriu la Palatul Regal. Curtea de conturi a Casei începe să funcționeze.*

Cărți de vizită lui Tr. Djuvara (Nisa). Camera Deputaților – Renunțarea la succesiune a prințului moștenitor.

* Pe unul din registre (Biblioteca Națională a României) scrie *Chambre de Comptes*. Nefolosit. Casa era deci cea proprie.

Goga. Plimbare cu mașina până la generalul Averescu. Interesantă discuție politică.

- Audition Associ[ation] mus[icale]
chez Mme Baïcoyanu.
- 12 " I. Pillat. Je le pistonne de demander
pour moi à Lapedatu la cravate de
*commandeur de la Couronne de
Roumaine*. Il me promet. Il me
promet également me faire pro-
poser par Tataresco *officier de
l'Etoile de Roumanie*.
Il me donne une carte de visite
p[our] un exemplaire de
l'Anthologie des poètes d'aujourd'hui.
Antologia poezilor de azi.
- 13 " Je prends à la „Cartea Românească“
le volume *Antologia poezilor de azi*
avec mon portrait-charge et 4 poèmes.
- 15 " „Lupeni“ geste inima[gi]nable
Halmaghy.
- 21 [martie] Concert Assoc[iation] musicale.
Minist[ères] des Aff[aires] Etr[an-
gères] <et Grieg>.
- 22 [martie] Ch[amb]re dép[utés] Pillat. Il m'as-
sure à demi que le roi signera le dé-
cret jeudi 25 mars mais rien de sûr.
- 25 martie XLI-[ème] aniv[ersaire] de ma
naissance.
Ch[amb]re dép[utés]. Pillat me dit
que Lapedatu lui a donné sa parole,
mais qu'il „ment tellement“. L'af-
faire passe du domaine de l'incer-
titude dans celui du néant.
- 26 " Hotel Luvru. Je vois Laped[atu],
ministre [des] arts, le remercie
pour [le] monument [de] mon
père. Accueil fort joli. Il ne parle
rien de ma décoration.

Audiție Asociația muzicală la D-na
Băicoianu.

I. Pillat. Stăruiesc pe lângă el să
ceară pentru mine lui Lapedatu
cravata de *comandor a Coroanei
României*. Îmi făgăduiește. Îmi
făgăduiește de asemenea să obțină să
fiu propus prin Tătărescu *ofițer al
Stelei României*.

Îmi dă o carte de vizită pentru un
exemplar din *Antologia poezilor de azi*.
Iau de la „Cartea Românească“ volu-
mul *Antologia poezilor de azi* cu por-
tretul meu—caricatură și cu 4 poeme.
„Lupeni“. Gest inimaginabil al lui
Halmaghy.

Concert Asociația muzicală. Ministe-
rul Afacerilor Externe <și Grieg>.
Camera deputaților Pillat. Mă asi-
gură pe jumătate că regele va semna
decretul pe joi 25 martie, dar nimica
sigur.

A XLI-a aniversare a nașterii mele.
Camera deputaților. Pillat îmi
spune că Lapedatu și-a dat cuvântul,
dar că „minte grozav“. Chestiunea
trece din domeniul incertitudinii în
acela al neantului.

Hotel *Luvru*. Îl văd pe Lapedatu,
ministru Artelor, îi mulțumesc
pentru monumentul tatălui meu.
Primire foarte frumoasă. Nu spune
nimic despre decorația mea.

- 27 " Démission du cabinet Bratiano.
- 30 " Cabinet Averesco. Goga ministre de l'intérieur.
- 31 " Vu Goga, faudra le serrer de près. Pas content.
- 1 aprilie Min[istère] Aff[aires] Etr[angères]. Trifo. Pillat (a) aurait menti? Je ne figure sur aucune liste de propositions. Tilica Ioanid – minist[ère] [de l'int[érieur]] entretien sur ce que je dois demander de concret.
- „Gândirea“ nr. 2 paraît avec *Craii de Curtea-Veche* (I-ère partie).
- 4 " XIIème ann[iversaire] signature oukase Sainte Anne II-è[me] classe.
- 9 " Crainic – „Cuvântul“ – II-ème parti *Craii...* et *cravate*.
Je rencontre Soare qui me félicite p[our] la cravate de commandeur de la Couronne (que je n'ai pas reçue). L'énigme se pose de nouveau. Pillat ou Maniu le lui a dit. Je fais une visite à Lapati qui me rend *La monarchie des Habsbourgs*.
Triste première d'une pièce plus triste encore de Maniu–Pillat.
- 10 " Soare. Je ne le trouve pas. Je prends *L'art de connaître les hommes de la Chambre*. Plus avant, intéressante promenade autour église abandonnée. Pillat me répète qu'il a trois fois insisté près de Lapedatu.
- 12 " Soare–Lapedatu lui a dit au banquet donné en son honneur par la

Demisia Cabinetului Brătianu. Cabinet Averescu. Goga ministru de interne.

L-am văzut pe Goga, va trebui să nu-l slăbesc. Nemulțumit.

Ministerul Afacerilor Externe. Trifu. Să fi mințit Pillat?

Nu figurez pe nici o listă de propuneri. Tilică Ioanid – Ministerul de Interne, discuție asupra a ceea ce, concret, trebuie să cer.

Gândirea nr.2 apare cu *Craii de Curtea-Veche* (partea I).

A XII-a aniversare a semnării ucazului Sfânta Ana, clasa a II-a.

Crainic – *Cuvântul* – partea a II-a din *Craii...* și *cravată*.

Îl întâlnesc pe Soare care mă felicită pentru cravata de comandor al Coroanei (pe care nu am primit-o). Enigma se pune din nou. Pillat sau Maniu i-a vorbit despre aceasta. Fac o vizită lui Lapati care îmi înapoiază *La monarchie des Habsbourgs*. Tristă premieră a unei piese încă și mai triste de Maniu–Pillat.

Soare. Nu îl găsesc. Iau *L'art de connaître les hommes de la Chambre*.

Ceva mai înainte, interesantă preumblare în jurul bisericii părăsite. Pillat îmi repetă că a insistat în trei rânduri pe lângă Lapedatu.

Soare – Lapedatu i-a spus la banquetul dat în cinstea sa de către

- S.S.R. qu'il m'a fait comm[andeur]
de l'O[rdre] de la C[ouronne] de
Roumanie. Je prends *Le latin mys-
tique* de R. de Gourmont.
- 14 aprilie César Petresco m'envoie [les]
épreuves II-è[me] partie de *Craii
d[e] C[urtea]-V[eche]* et 3 000 lei.
- 15 " Minist[ère] des Arts – Minist[ère]
des Aff[aires] Etr[angères]. Pas de
traces de décoration.
- 16 " *Dejun la „Iordache“, invitat G.
Burcă.* <Journée de dissipation
morale et matérielle>.
- 17 " Soare. Je prends: Baudelaire,
Oeuvres posthumes et Verhaeren *La
guirlande des dunes*.
- 18 " 11,45 Vernisage Teişano. 20,30
„Th[éâtre] National“ *Tinerete
fără bătrânețe*. Sophie et Irène
Aslan. Chocolat chez „Capşa“.
- 19 [aprilie] Cesar Petresco a déjeuner chez moi.
- 22 " } Goga. Pas moyen de le voir.
- 23 " }
- 24 " Goga me remet à lundi.
- 26 " Flanelle au Min[istère] de l'Int[érieur].
- 27 " " " " " "
- Je vois Goga dans la cour du Mi-
n[istère].
Rien de positif.
- 28 " *Va scrie lui Goga.*
- 29 " *Nu " " " "*
Va cere „audiența“ (!)
- 1 mai Goga me remet à lundi.
- 2 " Soare. Je prends Machiavelli, 2
vol[umes].

- S.S.R. că m-a făcut comandor al
Ordinului Coroana României. Iau
Le latin mystique de R. de
Gourmont.
- Cezar Petrescu îmi trimite corecturi
partea a II-a a *Crailor de
Curtea-Vechi* și 3 000 de lei.
- Ministerul Artelor – Ministerul
Afacerilor Externe. Nici urmă de
decorație.
- Dejun la „Iordache“, invitat de
G. Burcă.* < Zi de irosire morală și
materială>.
- Soare. Iau: Baudelaire, *Oeuvres
posthumes* și Verhaeren, *La guirlande
des dunes*.
- 11,45 Vernisaj Teişanu. 20,30
„Teatrul Național“ *Tinerete fără
bătrânețe*. Sofia și Irina Aslan.
Șocolată la *Capşa*.
- Cezar Petrescu la masă la mine.
- Goga. Nu-i chip să-l văd.
- Goga mă amână pe luni.
- Ore întregi la Ministerul de Interne.
- " " " " " "
- Îl văd pe Goga în curtea Minis-
terului.
- Nimic pozitiv.
- Va scrie lui Goga.*
- Nu " " " " " Va cere „au-
diența“ (!)*
- Goga mă amână pe luni.
- Soare. Iau Machiavelli, 2 volume.

- La correspondance de Baudelaire et
Gotineau de Duprechon que j'avais
donné à mon frère il y a 18–19 ans.*
- 3 mai Goga. Je ne peux pas entrer.
- 4 " " " " " "
- (10–18).
- 20 h. je laisse à son chef de cabinet
une lettre. *Je donne ma démission du
parti du peuple.*
- 5 " Min]istère] Int[érieur]. Rusu Șirianu
me promet compensations.
- 7 " XII-è[me] ann[iversaire] collation
S[ain]te Anne.
- 9 " „Gândirea” an VI nr. 3 est mise en
vente avec la II-è[me] partie de
Craii de C[urtea]-Veche.
- 11 " 11 1/2 Crainic – absolument.
Question décoration.
12 1/2 „Universul”.
- 13 " Je prends *Les chansons de Bilitis*
ed[ition] sur Japon et Lothrop-
Motley trad[uction] Guizot.
- 14 " Cesar Petresco – Je lui donne
III-è[me] partie *Craii*...Il me
donne épreuves I-è[re] partie
corrigées et deux exempl[aires] de
chaque n[umer]o avec mon roman.
- 15 " Je rencontre Halmaghy V. Algarade.
- 29 " Crainic. Remise à lundi. Goga. Il
m'ajourne encore à mercredi.
- 30 " „Gândirea” m'envoie les épreuves
d'une partie de la III-é[me] à
corriger. *Régime sévère d'épargner.*

- La correspondance de Baudelaire și
Gotineau de Duprechon, pe care o dă-
dusem fratelui meu acum 18–19 ani.*
- Goga. Nu pot să intru.
- " " " " " " (10–18).
- La orele 20 las șefului său de cabinet
o scrisoare. *Îmi dau demisia din
Partidul poporului.*
- Ministerul de Interne. Rusu Șirianu
îmi promite compensațiuni.
- A XII-a aniversare a conferirii
[Ordinului] Sfânta Ana.
- Gândirea*, an. VI, nr. 3 se pune în
vânzare cu partea a II-a din *Craii de
Curtea-Veche.*
- 11,30 Crainic – neapărat. Problema
decorației.
- 12,30 *Universul*.
- Iau *Les chansons de Bilitis*, ediție pe
hârtie Japon și Lothrop-Motley,
traducere Guizot.
- Cesar Petrescu – Îi dau cea de a III-a
parte din *Craii*...
- Îmi dă corecturile primei părți lu-
crate și două exemplare din fiecare
număr cu romanul meu.
- Îl întâlnesc pe Halmaghy. Ceartă mare.
- Crainic. Amânare pe luni. Goga.
- Mă amână iar pe miercuri.
- Gândirea* îmi trimite corecturile unei
părți din cea de a treia parte, ca să
le lucrez. *Regim sever de economisire.*

- 31 " Crainic pas trouvé, Cesar Petresco non plus.
- 1 iunie „Gândirea” – corecturi.
- 2 " Goga – *Ath[énée] Palace. Promisiuni. Remanierea prefectilor la sfârșitul lunii*. Je vois Cella qui me parle de l'admiration du nommé Barbu pour mon roman.
- 5 " Soare. Je prends les *Poésies populaires* d'Alecsandri; le petit dictionnaire *Larousse* (de poche) et *Furetièriana* (1696) (à relire).
- 15 " Împrumut 30 000 B[anca] Naț[io-nală] – touché.
- 21 " Souliers toile grise (1 200 l[ei]).
- 25 " Rusu Șirianu – discussion.
- 26 " Goga – je n'entre pas.
- 28 iunie Goga. Cordial accueil. À samedi. „Dann bin ich ganz frei“.
- 30 " Resch. Je donne à souder bague de Marica et à faire de l'or pris à l'icône une bague dans laquelle sera sertie l'améthyste gravée (intallé au Mercure).
- 5 iulie Goga.
- 8 " Gândirea – se pune în vânzare cu p[artea] [a] III[-a] din *Craii*... Dă *Bibliofilei* în vânzare Grigorescu.
- 10 " Goga.
- 12 " Tilică Ioanid.
- 13 " Goga. Explication.
- 14 " Resch. Ia inelele. 3 500 l[ei] Roller. Vinde aurul rămas de la cele 2 inele. 830 l[ei] Je commence à porter la bague à l'améthyste au *Mercur*.

Nu l-am găsit pe Crainic, și nici pe Cezar Petrescu.

Gândirea – corecturi.

Goga – *Athénée Palace. Promisiuni. Remanierea prefectilor la sfârșitul lunii*. O văd pe Cella care îmi vorbește de admirația numitului Barbu pentru romanul meu.

Soare. Iau *Poésies populaires* de Alecsandri; micul dicționar *Larousse* (de buzunar) și *Furetièriana* (1696) (de dat la legat).

Împrumut 30 000 lei Banca Națională – încasat.

Pantofi de pânză gri (1 200 lei).

Rusu Șirianu – discuție.

Goga – nu intru la el.

Goga. Primire cordială. Pe sâmbătă. „Dann bin ich ganz frei“.

Resch. Îi dau să lipească inelul Maricăi și să facă din aurul luat de la icoană un inel în care va fi montat ametistul gravat (intaliat cu Mercur).

Goga.

Gândirea – se pune în vânzare cu partea a III-a din *Craii*...

Dă *Bibliofilei* în vânzare Grigorescu.

Goga.

Tilică Ioanid.

Goga. Explicație.

Resch. Ia inelele. 3 500 lei Roller. Vinde aurul rămas de la cele 2 inele. 830 lei. Încep să port inelul cu ametist pe care e gravat *Mercur*.

- 23 " Goga.
- 24 " Soare me dit que Goga lui a affirmé que je serai nommé mercredi.
- 26 " 15 1/2-18 1/2 - Légation du Portugal. J'assiste au plus infernal grabuge. Je passe la soirée avec Brederode.
- 28 " Brederode à déjeuner. La presse s'est emparée de l'affaire et le malmène durement. Je donne à „Gândirea“ 13 pages écrites.
- 3 august *Corecturi la Craii...*
- 4 " *Craii de C[urtea]-Veche. Achevé dernière tranche de la III-è[me] partie (confession de Paşadia). (voir 8. XI. [19]28.)*
- 5 august *Primeşte 2 000 de la „Gândirea“. Corectura şi ultimele pagini din p[ar]tea [a] III-a Craii... - trimite. Goga - je touche 10 000 l[ei] du Min[istère] de l'Intérieur. XIII-è[me] anniv[ersaire] collation „Bene Merenti“ I[ère] classe.*
- 23 " *Club P[artidul] P[oporului].*
- 25 " Billets W[agon]-lits. 918 l[ei].
- 26 " Départ de Bucarest.
- 27 " Arrivée à Sibiu.
- 1 septembrie *Reîncepe să ia ceai şi cafea. (V[ezi] 10. II. [19]25.)*
- 3 " Concert religieux église luthérienne.
- 5 " Dép[art] de Sibiu.
- 6 " Arriv[ée] à Bucarest.
- 13 " *Soare. La Academie cu M-me Eftimiu p[entru] iconografia reginei Christina.*
- 30 sept[embrie] *Club P[artidul] P[oporului].*

- Goga.
- Soare îmi spune că Goga i-a afirmat că voi fi numit miercuri.
- 15,30-18,30 - Legația Portugaliei. Asist la cel mai infernal târaboii. Îmi petrec seara cu Brederode.
- Brederode la dejun. Presa a pus mâna pe afacere și îl tăvăleşte strașnic. Dau la *Gândirea* 13 pagini scrise. *Corecturi la Craii...*
- Craii de Curtea-Veche. Am terminat ultima tranșă din partea a III-a (spovedania lui Paşadia). (vezi 8. XI. 1928.) Primeşte 2 000 de la „Gândirea“. Corectura şi ultimele pagini din partea a III-a Craii... trimite.*
- Goga - încasez 10 000 lei de la Ministerul de Interne. A XIII-a aniversare a conferirii Medaliei „Bene-Merenti“ clasa I.
- Club Partidul poporului.*
- Bilete Wagon-lits. 918 lei.
- Plecare din București.
- Sosire la Sibiu.
- Reîncepe să ia ceai şi cafea (vezi 10.II.1925.)*
- Concert religios biserica luterană.
- Plecare din Sibiu.
- Sosire la București.
- Soare. La Academie cu M-me Eftimiu pentru iconografia reginei Christina.*
- Club Partidul Poporului.*

- 24 oct[ombrie] Déjeuner chez M. Dumitresco
(avec C. Disescu).
- 25 " Crainic. J'y rencontre Maniu.
Coïncidence de pensée.
- 26 " 15 1/2 Maniu cu Blaga.
- 27 " Crainic. Me remène en auto. *Sondaje*.
2 no[i]embr[ie] I Accident rue Bătiște. II Le soir,
je casse pierre gravée de la bague.
- 15 [noiembrie] *Duce d-nei Minulescu 1 ex[emplar]
Remember.*
- 20 [noiembrie] *Apare „Gândirea“ VI, 6-8 cu sfâr-
șitul p[ărții] [a] III[-a] din Craii...
Athénée Palace. Rabindranath
Tagore.*
- 23 " Je prête à Daubrée le livre de Royer.
- 24 " Assoc[iation] musicale chez nous.
- 27 [noiembrie] Fâcheuse histoire au Minist[ère]
de l'Intérieur.
3 1/2 Ch[amb]re d[es] députés.
Otetelichano.
- 6 dec[embrie] (Le roi a été opéré le matin.)
- 9 " Livraison manuscrit 5 pages.
- 13 " " " 25 1/2.
- 23 " Je donne à Istrati 196 300 lei. Je
touche 40 000 de la traite et 870 de
la dette.
- 29 " XIII[-ème] ann[iversaire] coll[at]ion]
„Bărbăție și credință“. I [ère] classe.
- 31 dec[embrie] Je touche („Bibliophila“) 4 000
lei p[our] Grigoresco. Je donne à
vendre *Bilitis. Comptes.*

1927 Agenda – Acta – Memoranda (f[ără] blazon)

3 ianuar[ie] Je garde le lit.

4 " " " " jusqu'au soir.

Dejun la M. Dumitrescu (cu
C. Disescu).
Crainic. Îl întâlnesc la el pe Maniu.
Coincidentă în idei.
15,30 Maniu cu Blaga.
Crainic. Mă aduce cu mașina. *Sondaje*.
I Accident strada Bătiște. II Seara,
sparg piatra gravată a inelului.
*Duce d-nei Minulescu 1 exemplar
Remember.*
*Apare „Gândirea“, VI, 6-8 cu sfâr-
șitul părții a III-a din Craii...
Athénée Palace. Rabindranath Tagore.*
Îi împrumut lui Daubrée cartea lui
Royer.
Asociația muzicală la noi.
Supărătoare întâmplare la Minis-
terul de Interne.
3,30 la Camera deputaților.
Otetelișanu.
(Regele a fost operat azi-dimineață).
Predau manuscris 5 pagini.
" " 25 de pagini 1/2.
Îi dau lui Istrati 196 300 lei. Încasez
40 000 lei de la poliță și 870 din
datorie.
A XIII-a aniversare a conferirii Me-
daliei „Bărbăție și credință“ clasa I.
Încasez („Bibliophila“) 4 000 lei
pentru Grigorescu. Dau spre vânzare
Bilitis. Socoli.

1927 Agenda – Acta – Memoranda (f[ără] blazon)

Stau în pat.

" " " până seara.

- 5 " *Fixează prețul p[entru] Bilitis („la Bibliofila“)*
(3 000 lei ma part).
- 11 " *La Giurgiu. Barbilian affaire. Pris*
terme 22 janv[ier] p[our] produire
titres propriété.
- 22 " *Giurgiu. J'explique l'affaire à Barbilian*
(aff[aire] Slatineano Hélène).
- 8 febr[uarie] *240 lei cotizație la Asoc[iația]*
Muzicală.
- 14 " *Giurgiu. Arrange affaire avec le*
pr[emier] prés[ident] Barbilian...
- 19 " *J'achète une paire souliers noirs:*
1 500 lei.
- 20 " *Concert Asoc[iația] Muz[icală] la*
Minist[erul] Externe (program).
Temperatura: -7° cent la 14 h.
- 21 " *Temperatura scade.*
- 24 " *Temperatura - 15° Cent la 8¹⁰ h.*
- 25 " *Casa de depuneri, Hélène S[latineanu].*
Je touche 147 100 en rente 5%.
1922 [a] II[-a] expropriere).
- 5 martie *Daubrée me rend le livre de Royer.*
- 5-6 " *În estrada Bursei, sub ferestrele Băncii*
Italienne, pe o ceață deasă pierde „ma
belle épingle de cravate, forme fer
à cheval, enrichie de 11 brillants“
(entre minuit et 1 1/2 du matin).
Préfecture police.
- 8 " *„Universul“. Annonce. Paraître 3 fois.*
- 10 [martie] *Préf[ecture] Police. Le commis-*
saire-chef me rassure.
Toutes mesures ont été prises.

- Fixează prețul pentru Bilitis („la Bibliofila“).*
(3 000 lei partea mea).
- La Giurgiu. Treabă cu Barbilian.*
Luat termen 22 ianuarie spre a
înfățișa titlurile de proprietate.
- Giurgiu. Îi explic chestiunea lui*
Barbilian (chestiunea Slătineanu
Elena).
240 lei cotizație la Asociația Muzicală.
- Giurgiu. Pun treaba pe roate cu pri-*
mul președinte Barbilian...
- Cumpăr o pereche de pantofi negri:*
1 500 de lei.
- Concert Asociația Muzicală la*
Ministerul Externe (program).
Temperatura: -7° C la orele 14.
Temperatura scade.
- Temperatura -15° C la orele 8,10.*
Casa de depuneri. Elena Slătineanu.
Încasez 147 100 (lei) în rentă 5%.
1922 (a doua expropriere).
- Daubrée îmi înapoiază cartea lui Royer.*
În estrada Bursei, sub ferestrele Băncii
Italienne, pe o ceață deasă pierde „fru-
mosul meu ac de cravată, în formă
de potcoavă, împodobit cu 11 bri-
liante“ (între miezul nopții și 1 1/2
ale dimineții). Prefectura poliției.
Universul. Anunț. Să apară de 3 ori.
Prefectura de poliție. Comisarul-șef
mă liniștește. Au fost luate toate
măsurile.

- 18 " 3 000 de la Biblioŋila p[entru] *Bilitis*.
 22 martie Fais émonder catalpa (60 lei + 2 pourboires à 10 lei).
 25 " XLII-è[me] ann[iversaire] d[e] m[a] naissance. Je reçois de H[élène] S[lătineano] le coupe-papier à manche en émail cloisonné-russe.
 26 [martie] Je reçois de H[élène] S[lătineano] breloque or, diamants, émeraudes, saphirs, rubis (foi, charité, espérance). (V[oir] 12 juin 1929.)
 27 " Messe de couronnement de Mozart à la cathédrale Saint-Joseph.
 4 aprilie XIII[-ème] ann[iversaire] Signat[ure] O[rdre] S[ainte] Anne II-è[me] classe.
 7 " Minist[ère] de l'Intérieur. Date [de] ma démission poste chef bureau presse: 1 sept[embre] 1921.
 26 " Je garde lit. Toux, température: 39°.
 27 " " " chambre, „cesse,“ : 38,4°.
 28-29 " " " "
 7 mai XIII-è[me] ann[iversaire] collation S[ain]te Anne.
 4 iunie Démission (forcée: „la brique“) cabinet Averesco.
 Cabinet Barbu Ştirbey.
 17 " La Fundulea. (Comisie de expro[riation]).
 Primăria Elisa Stoenest.
 18 " Înapoiere.
 21 " Demisie Ştirbey. Cabinet I. Brătianu.
 27 " Fundulea.
 28 " Bucureşti.

3 000 de lei de la Biblioŋila pentru *Bilitis*.

Pun să cureţe catalpa (60 lei + 2 bacşisuri a câte 10 lei).

A XLII-a aniversare a naşterii mele. Primesc de la Elena Slătineanu *coup-papier*-ul cu mâner de email cloisonné, în stil rusesc.

Primesc de la Elena Slătineanu breloc de aur cu diamante, smaralde, safire, rubine (credinţă, iubire, speranţă). (vezi 12 iunie 1929.)

Messa încoronării de Mozart, la catedrala Sfântul Iosif.

A XIII-a aniversare a semnării Ordinului Sfânta Ana clasa a II-a.

Ministerul de Interne. Data demisiei mele din postul de şef de birou al Presei: 1 septembrie 1921.

Stau la pat. Tuse, temperatură: 39°.

" " " în cameră. Tusea înce-tează, temperatură: 38,4°

" " "

A XIII-a aniversare a conferirii (Ordinului) Sfânta Ana.

Demisia (silită: „cărămida“) Cabinetului Averescu.

Cabinet Barbu Ştirbey.

La Fundulea. (Comisia de expropriere).

Primăria Elisa Stoenest.

Înapoiere.

Demisie Ştirbey. Cabinet I. Brătianu.

Fundulea.

Bucureşti.

- 1 iulie** Comandă 200 c[ărți] vizită Mütznér.
Laissé plaque gravée.
- 2 ”** Indisposition. Vague de chaleur.
Rien senti.
- 3 ”** ” ”
- 11 ”** Cărțile de vizită 440 lei. Placă 500,
cu calificăție 600 lei.
- 20 ”** Décès du roi.
- 22 ”** Delegație să administreze pământul.
Florica Voinescu.
- 23 ”** Defilează prin fața corpului regelui.
Înscrie numele, și al soției, în registre.
- 24 ”** Asistă pe bulev[ardul] Elisabeta
cortejiul funebru al regelui.
- 5 august** XIV-[ème] ann[iversaire] coll[ation]
„Bene Merenti”.
- 22 ”** 25 000 arenda de la Branzaru.
- 1 septembrie** Scrie „Gândirei”.
- 2 ”** „Gândirea” trimite după I-a tranșă
din partea a IV-a și ultima din
Craii... (pag. 168–196).
- 8 octombrie** Ploaie.
- 16 ”** Fundulea. Burlesque aventure du
retour: Fundulea-Brănești à pied.
5,35 dép[art] de Brănești. 6,25
arriv[ée] à Bucarest.
- 27 ”** Fundulea. Aranjat cu țărani (afă-
cere Florica).
Muncile merg bine! Semănăturile
întârziate.
- 28 no[i]embr[ie]** Fundulea, Ciulnița, Călărași...
București.
- 3 ”** Str. Știrbey colț cu Victoria găsește un
stylou.

Comandă 200 cărți vizită Mütznér.
I-am lăsat placa gravată.
Indispoziție. Val de căldură. N-am
simțit nimic.

” ” ”

Cărțile de vizită 440 lei. Placă 500,
cu calificăție 600 lei.
Decesul regelui.
Delegație să administreze pământul.
Florica Voinescu.
Defilează prin fața corpului regelui.
Înscrie numele, și al soției, în registre.
Asistă pe bulevardul Elisabeta corte-
giul funebru al regelui.
A XIV-a aniversare conferire „Bene
Merenti”.
25 000 arenda de la Branzaru.
Scrie „Gândirei”.
„Gândirea” trimite după I-a tranșă
din partea a IV-a și ultima din
Craii... (pag. 168–196).
Ploaie.
Fundulea. Burlesca aventură a în-
toarcerii: Fundulea-Brănești pe jos.
5,35 plecarea din Brănești, 6,25
sosirea la București.
Fundulea. Aranjat cu țărani (afacere
Florica).
Muncile merg bine! Semănăturile
întârziate.
Fundulea, Ciulnița, Călărași...
București.
Str. Știrbey colț cu Victoria găsește un
stylou.

- 7 „ Călărași.
- 8 „ 4,50 Călărași. Tribunale, apel, contestatie etc.
Le plus splendide temps du monde.
20,40 Arriv[ée] à Bucarest.
- 13 incl[usiv] timpul: ploaie, vânt, noaptea senin.
- 14 no[i]embr[i]e Temps magnifique.
- 16 „ Sf. Matei. Ploaie, zăpadă. Prim foc în camera de culcare.
- 23 „ Cărți de vizită la Titulescu.
- 24 „ Moartea lui I. Brătianu.
- 26 „ Cărți de vizită la Pillat. Stelian Popescu.
- 29 „ Călărași.
- 30 „ București.
- 7 decembrie Fundulea – doarme acolo după un drum cu cabrioleta de 4 1/2 ore pe un drum îngrozitor. Rezultat toamna 1927: 73 pogoane grâu, 60 pogoane orz.
- 8 „ București. În pat.
- 9 „ „ „ Baie de aburi la Centrală.
- 10 „ Guturai strașnic. În pat.
- 11 „ „ „
- 29 „ XIV [-ème] ann[iversaire] coll[ation] „B[ărbăție] și Cred[ință“.
Cumpărat complet-veston cehoslovac 3 160 lei.
- 30 „ Neige allant grossissant, épaississant, tourbillonnant. Belle le soir.
- 31 „ Antichambre chez Titulescu. Je souhaite une bonne année à Stelian Popescu et lui demande son concours pour m'aider à entrer dans le corps diplomatique.

- Călărași.
- 4,50 Călărași. Tribunalele, apel, contestatie etc.
Cea mai splendidă vreme din lume.
20,40 sosire la București.
timpul: ploaie, vânt, noaptea senin.
Timp magnific.
Sf. Matei. Ploaie, zăpadă. Prim foc în camera de culcare.
Cărți de vizită la Titulescu.
Moartea lui I. Brătianu.
Cărți de vizită la Pillat. Stelian Popescu.
Călărași.
București.
- Fundulea – doarme acolo după un drum cu cabrioleta de 4 1/2 ore pe un drum îngrozitor. Rezultat toamna 1927: 73 pogoane grâu, 60 pogoane orz.
București. În pat.
- „ „ „ Baie de aburi, la Centrală.
- Guturai strașnic. În pat.
- „ „
- A XIV-a aniversare a conferirii (medaliei) „Bărbăție și Credință“.
Cumpărat complet-veston cehoslovac 3 160 lei.
- Zăpadă crescând din ce în ce, deasă, viscolită. Frumoasă, seara.
- Antecameră la Titulescu. Îi urez un an bun lui Stelian Popescu și îi cer concursul spre a mă ajuta să intru în corpul diplomatic.

1928 *Agenda – Acta – Memoranda* ([fără] blazon) – Însemnări meteorologice, în fiecare zi – (zi de zi)

- 1 ianuarie** *Chambre des comptes. [Indescifrabil] de la comptabilité intégrale* (v[oir] 31. XII. 19[25], 1. I. 19[26]).
- 2 ”** *Titulescu pleacă în străinătate.*
- 3 ”** *Ministère Justice. Stelian Popesco. Titulescu n’a rien su de ma visite. Que je travaille dans le sens voulu.*
- 4 ”** *Costache Lupu. Demande entrevue docteur ministre. Lui expose objet de mon désir. Consulat Finlande.*
- 12 ”** *B[an]que Blank. Je prends 25 000 lei (sur traite).*
- 13 ”** *Préf[ecture] Police. Général Nicoleano. Minist[ère] Justice. Stelian Popesco. Il a parlé avec Duca qui a dit que j’aïlle le voir. Agence W[agon]-lits. Billet (aller et retour) Buc[arest] – San Remo, lei 10 708 et billet w[agon]-lits Buc[arest] – Trieste 2 148 lei. Passeport.*
- 16 [ianuarie]** *Vize la Consulate. Départ de Bucarest. Banat- Iugoslavia.*
- 18 ”** *Trieste-Milan (Hotel d’Italia lângă gară) Scrie la W[agon]-l[it] (Buc[urești]) să-i caute cheia geamantanului, uitată în vagon. À Trieste vent. Ensuite le plus magnifique ciel et climat vernal.*
- 19 ”** *Milan–Genova–San Remo (Hotel „Royal”. Pensiune: 100 lire pe zi).*

1928 *Agenda – Acta – Memoranda* ([fără] blazon) – Însemnări meteorologice, în fiecare zi – (zi de zi)

Curtea de conturi. [Indescifrabil] a contabilității integrale. (vezi 31. XII. 1925, 1. I. 1926.)

Titulescu pleacă în străinătate. Ministerul de Justiție. Stelian Popescu. Titulescu n-a știut nimic de vizita mea. Să acționez în sensul dorit. Costache Lupu. Solicit întrevvedere cu doctorul ministru. Îi expun obiectul dorinței mele. Consulat Finlanda. Banca Blank. Iau 25 000 lei (pe poliță). Prefectura de poliție. General Nicoleanu. Ministerul de Justiție. Stelian Popescu. A vorbit cu Duca și acesta i-a spus să mă duc să-l văd. Agenția Wagon-lits. Bilet (dus și întors) București – San Remo, 10 708 lei și bilet de Wagon-lits București – Triest 2 148 lei. Pașaport. Vize la Consulate. Plecare din București. Banat – Iugoslavia. Trieste – Milan (Hotel d’Italia lângă gară). Scrie la Wagon-lit București să-i caute cheia geamantanului, uitată în vagon. La Trieste vânt. Apoi cerul cel mai magnific și timp primăvărat. Milan–Genova–San Remo (Hotel „Royal”. Pensiune: 100 lire pe zi).

- 20 [ianuarie] *Nu vede pe Titulescu.*
- 21 " Je m'ouvre à Comnène qui m'approuve et m'assure de sa sympathie. Le soir Comnène me dit qu'il a parlé de mon affaire à T[itulescu] mais qu'il a l'impression que Helsingfors a été donné. Soir ciel de cristal.
- 22 " Départ de Comnène.
- 23 " Titulescu me téléphone. Entrevue avec Titulescu.
- 24 " Campo Santo de San Remo. Je porte fleurs au tombeau de ma belle-mère Elise Sion (n. 589) (Dans le registre: Elisa Marculescu). Le tombeau est détérioré et demande réparation.
- 26 " Départ de San Remo-Milan. Promenade dans Milan par forte pluie. Mer très belle.
- 27 " Trieste. Départ.
- 28 " Beau temps en Yougo-Slavie.
- 29 " Arriv[ée] à Bucarest.
- 2 febr[uarie] Audition association musicale.
- 3 " Hotel „Esplanade“. 1 ex[emplar] *Remember p[entru] Lapedatu.*
- 6 " *Călărași.*
- 7 " *București – Lapedatu mulț[umește]: „cu recunoscătoare mulțumire“.*
- 10 " Assoc[iation] music[ale] chez nous.
- 12 " Lettre du comte Odetti. Je réponds aussitôt.
- 14 " Minist[ère] Justice. St[elian] Popescu încurajări, aprobare. Să merg Duca.

Nu vede pe Titulescu.

Mă destăinui lui Comnen care mă aprobă și mă asigură de simpatia sa. Seara, Comnen îmi spune că a vorbit în chestiunea mea cu Titulescu, dar că are impresia că Helsingfors-ul a fost dat. Seara, cer de cristal.

Plecarea lui Comnen.

Titulescu îmi telefonează. Întrevvedere cu Titulescu.

Campo Santo din San Remo. Duc flori la mormântul soacrei mele Eliza Sion (nr. 589) (În registru: Eliza Mărculescu).

Mormântul este deteriorat și necesită reparațiuni.

Plecare de la San Remo – Milan. Preumblare prin Milan pe o ploaie torențială. Mare foarte frumoasă. Triest. Plecare.

Vreme frumoasă în Iugoslavia.

Sosire la București.

Audiție Asociația muzicală.

Hotel *Esplanade*. 1 exemplar *Remember pentru Lapedatu.*

Călărași.

București – Lapedatu mulțumește: „cu recunoscătoare mulțumire“.

Asociația muzicală la noi acasă. Scrisoare de la contele Odetti. Îi răspund numaidecât.

Ministerul de Justiție. Stelian Popescu încurajări, aprobare. Să merg Duca.

- 24 " Inaugurarea Casei Scriitorilor. B[u-
levar]d[ul] Academiei, 4, et. II.
- 2 martie Dividende B[an]ca Naț[ională]
p[entru] 12 acțiuni: 2 688 lei.
- 3 " Lettre du c[om]te Odetti.
- 6 " Reponds au c[om]te Odetti.
- 9 " Badareu. Je prends 70 000 lei.
Achită la B[an]ca Naț[ională] împrumutul de 69 900 (cu dobânzi 72 194). Ridică depozitul 233 000 rentă 5% 5 622. Eșecul lui Titulescu la Geneva în ch[estiunea] optanților. Tensiune: 15 h 40: 14.
- 10 " *Lichid[ează] rentă, achită Badarău...*
- 11 " *Minist[erul] Ext[erne]. Concert Asoc[iația] Muzicală.*
- 24 " Dîner garçons chez Tilica Cratunescu (Magălea, Dinopol et moi).
- 25 [martie] XLIII-è[me] ann[iversaire] d[e] m[a] naissance.
- 29 " *Giurgiu și-napoi.*
- 31 " *Comisia de exprop[riere] Ialomița. Contestație măsurătoare Sionu – Forte grippe (–2 Apr[ilie] inclusiv).*
- 3 aprilie Je commence travailler à *Craii de Curtea-Veche.*
- 4 " XIV-ème ann[iversaire] sign[ature] S[ain]te Anne.
- 6 " Buc[urești] – Fundulea. Sionu. Grande pitié de Sionu. Misère sordide de l'installation. București.
- 14 aprilie *Cutremur de pământ.*
- 18 " *Cutremur de pământ.*

Inaugurarea Casei Scriitorilor. Bulevardul Academiei, 4, et.II.

Dividende Banca Națională pentru 12 acțiuni: 2 688 lei.

Scrisoare de la contele Odetti.

Răspund contelui Odetti.

Bădărău. Iau 70 000 lei. *Achită la Banca Națională împrumutul de 69 900 (cu dobânzi 72 194). Ridică depozitul 233 000 rentă 5% 5 622. Eșecul lui Titulescu la Geneva în chestiunea optanților. Tensiune: orele 15,40: 14.*

Lichidează rentă, achită Bădărău...

Ministerul Externe. Concert Asociația Muzicală.

Cină între bărbați la Tilică Crățunescu (Magălea, Dinopol și cu mine).

XLIII-a aniversare a nașterii mele.

Giurgiu și-napoi.

Comisia de exprop[riere] Ialomița. Contestație măsurătoare Sionu. – Gripă strașnică (– 2 aprilie inclusiv). Încep să lucrez la Craii de Curtea-Veche.

A XIV-a aniversare a semnării [Ordinului] Sf. Ana.

București – Fundulea. Sionu. Marea milă pe care o inspiră Sionu.

Mizeria sordidă a instalației. București.

Cutremur de pământ.

Cutremur de pământ.

- 22 " Recommence travailler à *Craii...*
 23 " Expiration contrat fermage Sionu.
 Continue travailler à *Craii...*
 27 " *Plimbare Grădina Botanică –*
Lucr[ează] Craii...
 28 " " "
 30 " Ceai Zavoral S.S.R.
 " "
 1 mai " "
 6 " Fundulea. Sionu – Buc[urești].
 7 " XIV-ème ann[iversaire] coll[ation]
 S[ain]te Anne.
 16 " Audition mus[icale] M-me
 Poenaro.
 [Lucrează *Craii...*]
 17 " Trimite c[arte] p[oștală] „*Gândirei*”
 să vie d[upă] m[anu]s[cris].
 [Lucrează *Craii...*]
 19 " Extraordinaire hausse action B[anque]
 Nationale (17 000–16 800).
 24 " *Menține recla[mația] c[ontra] lui*
Chiroiu c[are] a demontat și luat
puțul de la Sionu.
 25 " *Mützner a rătăcit placa p[entru]*
c[arte] de vizită.
 Je me fâche terriblement.
 26 " Donné à Ion Barbu 1 ex[emplaire]
Remember. Confie au d[octeu]r
 Ciocâlțu le m[anu]s[cris] de *Craii...*
 29 " Exposition aviculture. Soci[été]
 „Pasărea”.
 5 iunie *Fundulea – Sionu și-napoi.*
 16 " Vente 10 actions Steaua României
 à 1 775.

- Reîncep să lucrez la *Craii...*
 Expirarea contractului de arendă
 Sionu. Continui să lucrez la *Craii...*
Plimbare Grădina Botanică –
Lucrează Craii...
 Ceai Zavoral S.S.R. " "
 " "
 Fundulea. Sionu – București.
 A XIV-a aniversare conferire
 Sfânta Ana.
 Audite muzicală la d-na Poenaru.
 [Lucrează *Craii...*].
 Trimite carte poștală *Gândirei* să vie
 după manuscris.
 [Lucrează *Craii...*].
 Extraordinară creștere a acțiunii
 Băncii Naționale (17 000–16 800).
Menține reclamația contra lui
Chiroiu care a demontat și luat puțul
de la Sionu.
Mützner a rătăcit placa pentru cartea
de vizită.
 Mă supăr îngrozitor.
 I-am dat lui Ion Barbu 1 exemplar
 din *Remember*. Încredințez doctoru-
 lui Ciocâlțu manuscrisul *Crailor...*
 Expoziție de avicultură. Societatea
 „Pasărea”.
Fundulea–Sionu și-napoi.
 Vânzarea a zece acțiuni Steaua
 României cu câte 1 775.

- 17 iunie Je travaille à *Craii de C[urtea]-Veche*.
 21 " " " " " " " "
 (toute dernière partie (avec anticipation).
 22–23 " Je continue trav[ailler] à *Craii d[e] C[urtea]-V[eche]*.
 24 " J'achève la fin de *Craii*... Il me reste à intercaler quelques pages.
 25 " *Buc[urești] – Călărași – Buc[urești] (contestă măsur[ătoarea] Sionu admisă). răceală, temp[eratură]...*
 26–30 " *răceală, temp[eratură]...*
 3 iulie Stelian Popesco. Tiède.
 5 " Fundulea–Sionu. Recolta satisfăcătoare.
 6 " Stelian Pop[esco]. Titulescu lui a dit qu'il n'a à mon égard aucun intention. T[itulescu] veut donner démission.
 8 " *Lucrează la Craii...*
 9 " *Buc[urești]–Fundulea. Sionu – Buc[urești]*.
 10 " *Lucrează la Craii...*
 14 " Dép[art] de Buc[arest] pour Sionu par auto (transport) și înapoi. Secerișul grâului.
 16–17 " *Lucr[ează] Craii...*
 25 " Sionu în auto (transport).
 26 " *Lucr[ează] Craii...*
 27 iulie Sionu.
 3 august Dîné compagnie restaurant „G. Dumitrescu“. Ridicule attrappe (voir comptes).
 5 " XV-è[me] ann[iversaire] coll[ation] „B[ene] Merenti“.

Lucrez la *Craii de Curtea-Veche*.

" " " "

(întreaga ultimă parte cu *anticipație*).
 Continui să lucrez la *Craii de Curtea-Veche*.

Termin finalul *Crailor*... Rămâne să mai intercalez câteva pagini.
București–Călărași–București (contestă măsurătoarea Sionu admisă). răceală, temperatură...

Stelian Popescu. Călduț.

Fundulea–Sionu. Recolta satisfăcătoare.

Stelian Popescu. Titulescu i-a spus că nu are nici o intenție față de mine. Titulescu vrea să-și dea demisia.

Lucrează la Craii...

București – Fundulea. Sionu – București.

Lucrează la Craii...

Plecare de la București la Sionu cu mașina (transport) și înapoi. Secerișul grâului.

Lucrează Craii...

Sionu în auto (transport).

Lucrează Craii...

Sionu

Masă în companie la restaurantul „G. Dumitrescu“. Ridiculă capcană (vezi nota de plată).

A XV-a aniversare a conferirii [Medaliei] „Bene-Merenti“.

- Déjeuné et dîné compagnie gaie
(O. Teodoreano, Vernesco, Pande...)
rest[aurant] „G. Dumitresco“.
- 6 ” *Sionu și-napoi.*
- 8 ” ” ” (installation de
M[arica] à Sionu).
- 10 ” ” ”
- 13 ” } Installation avec Marica à Sionu.
- 17 ” }
- 20 ” *L'étendard vert et jaune flotte pour la
première fois à Sionu (deasupra în
culori stindardul, mic, vert și jaune
subliniate cu culoarea respectivă).*
- 23–25 ” *Munci agricole. Tre[i]erat etc.*
- 25 ” Je travaille un peu à Craii...
- 26 ” ” ”
- 27 ” ” ”
- 28 ” *La București.*
- 29 ” *Lucrează Craii...*
- 30 ” *Dă lui Bădăuță 18 pag[ini] m[a-
nu]s[cris] Craii...
Lucrează Craii...*
- 31 ” ” ” *Încă 6 pagini
„Gândirei“.*
- 1 sept[embrie] Fundulea – Sionu. Vers minuit
et demi j'achève Craii de C[urtea]-
V[eche]. Trimite restul Gândirei.
- 2 sept[embrie]
- (–6 incl[usiv] Munci agricole, dijmuit.
- 7 ” *București.*
- 8 ” *Ia de la tipogr[afie] manuscrisul ul-
timei părți din Craii... „afin de lui
faire subir un travail d'épuration“.*
Fundulea – Sionu – înapoi (singur).

Am dejunat și cinat într-o tovărășie
veselă (O. Teodoreanu, Vernescu,
Pande...) la restaurantul „G.
Dumitrescu“.

Sionu și-napoi

” ” (instalarea Maricăi
la Sionu).

” ”

Instalare cu Marica la Sionu.

*Stindardul verde și galben flutură pen-
tru întâia oară la Sionu. (deasupra în
culori stindardul, mic, vert și jaune
subliniate cu culoarea respectivă).*

Munci agricole. Treierat etc.

Lucrez puțin la Craii...

” ” ”

” ” ”

La București.

Lucrează Craii...

*Dă lui Bădăuță 18 pagini manuscris
Craii...*

Lucrează Craii...

” ” ” *Încă 6 pagini
„Gândirei“.*

Fundulea – Sionu. Către 12 și
jumătate noaptea termin Craii de
Curtea-Vechi.

Trimite restul „Gândirei“.

Munci agricole, dijmuit.

București

*Ia de la tipografie manuscrisul ultimei
părți din Craii... „ca să-l supun unei
operații de epurare“.*

Fundulea – Sionu – înapoi (singur).

- 11 sept[embrie] *Copie definitivă a ultimei părți din Craii...*
- 13 " Sionu. " " " " en rectifiant passages.
Trimite manuscrisul complet al ultimei părți.
- 16 sept[embrie] Je commence définitive de Craii... pour éventuelle apparition en volume.
- 17 sqq Sionu copie (zilnic).
- 20 sept[embrie] " Copie – modification passages II-è[me] partie.
- 24 " " Copie (zilnic).
- 25 [septembrie] București.
- 26 " " copie.
- 27 " " " et déparasite.
- 28 " Călărași – Silistra – Călărași.
- 29 " București.
- 1 octomb[rie] Copie.
- 2 " Sionu.
- 3 octomb[rie] Copie (puțin).
- 5 " "
- 6 " "
- 7 " Achevé copie de tout ce qui a été imprimé de Craii de Curtea-Veche.
- 8 sqq–19 octomb[rie] Munci agricole, dijmuit.
- 9 oct[ombrie] O zgârietură la baza unghiei celui de-al 4-lea deget al piciorului stâng – inflamație și supurație a degetelor 3 și 4.
- 24 " București.
- 30 " Sionu – ultima dijmă porumb.
- 31 " București.
- 1 no[i]embrie Apare „Gândirea“ a[n] VIII, nr. 10 cu ultima parte a ultimei părți din Craii...

Copie definitivă a ultimei părți din Craii...

- Sionu " " " " " rectificând pasaje.
Trimite manuscrisul complet al ultimei părți.
- Încep copia definitivă a Crailor... pentru eventuală apariție în volum.
Sionu – copie (zilnic).
- " Copiez – modificarea pasajelor din partea a II-a.
- " Copiez (zilnic).
- București
- " copiez.
- " " și purec.
- Călărași – Silistra – Călărași.
- București.
- Copiez.
- Sionu.
- Copiez (puțin).
- "
- "
- Am terminat copierea a tot ceea ce a fost tipărit până acum din Craii de Curtea-Veche.
- Munci agricole, dijmuit.
- O zgârietură la baza unghiei celui de-al 4-lea deget al piciorului stâng – inflamație și supurație a degetelor 3 și 4.
- București.
- Sionu – ultima dijmă porumb.
- București.
- Apare „Gândirea“, an VIII, nr. 10 cu ultima parte a ultimei părți din Craii...

- 2 " Sionu. *Începe copia ultimei părți apăr[ute] în Gândirea.*
- 3 no[i]embrie Sionu.
Copie Craii... – Cabin[etul] Vintilă Brătianu demisionează.
- 4 " București [*Copie Craii...*]
- 6 " " " "
- 7 " " " " (beau-
coup).
- 8 " " " " et
achève copie de *Craii...*
- 9 " Echec combinaison Titulesco.
Cabinet Jules Maniu.
- 10 " Sionu.
- 11 " București.
- 12 " „C[artea] Românească” – Pora.
- 13 " " " *p r e d ă*
m[anu]s[crisul] Craii.
- 17 " Sionu și înapoi. „C[artea] Românească”.
- 20 " Socec. Nodelea.
- 22 " Sionu „ma stupide méthode de jouer largement la partie en affaires” (*ch[estiunea] cu arendașul*).
- 1 dec[embrie] București – Scrisoare Pora.
„C[artea] Românească”, comitetul de direcție a acceptat unanimement Craii...
- 8 " „C[artea] Românească”. Cunoștința cu Brătescu Voinești, Adamescu.
- 12 " Je me fais photographier – Photo Barasch.
- 15 " Sionu.
- 17 " București.
- 18 " Vindecare completă la picior.

Sionu. *Începe copia ultimei părți apărute în „Gândirea”.*

Sionu.

Copie Craii... – Cabinetul Vintilă Brătianu demisionează.

București. (*Copie Craii...*).

" " "

" " " (mult).

" " " și termin

copierea *Crailor...*

Eșecul combinației Titulescu.

Cabinet Iuliu Maniu.

Sionu.

București.

„Cartea românească” – Pora.

" " *predă manu-
scrisul Craii...*

Sionu și înapoi. „Cartea Românească”.

Socec. Nodelea.

Sionu „metoda mea stupidă de a miza cu lărghețe în afaceri” (*ch[estiunea] cu arendașul*).

București – Scrisoare Pora. „Cartea Românească”, comitetul de direcție a acceptat în unanimitate Craii...

„Cartea Românească”. Cunoștința cu Brătescu-Voinești, Adamescu.

Mă fotografiez – Foto Barasch.

Sionu.

București.

Vindecare completă la picior.

- 22 ” Buc[urești] – Sionu – Buc[urești].
 29 ” XV[-éme] ann[iversaire] coll[ation]
 „B[bărbăție] și Credință“.

1929 *Agenda – Acta – Memoranda – cu blazon pictat de el – Însemnări meteorologice – zi de zi – (datele aniversare, implicit).*

- 2 ianuarie J'écris les premières lignes de Școala Țațelor.
 11 ” Pora a predat m[anu]scrisul Craii...
 p[entru] comp[letarea] execuției
 tehnice, de tipar.
 12 ” Crainic, întâlnit, îi propune să
 edit[eze] Craii, colecția „Gândirea“.
 15 ” Sionu și înapoi – Scrisoare lui
 Crainic.
 19 ” Acceptă condițiile „C[ărții] R[omâ-
 nești“ p[entru] editare.
 Fr[ancis] Lebrun. Promesse ruban
 rouge.
 29 ” Corecturi – 86 pag[ini].
 31 ” Sionu și înapoi.
 4 februar[ie] Înapoierea corecturilor.
 7–8 ” Corecturi și înapoierea lor.
 11 ” Buc[urești] – Ciulnița – Slobozia
 (judecătorie – Chiroiu, declinare de
 competență). București. Corecturi.
 13 ” Corecturi.
 18 ” Helveția – Francis Lebrun. Je lui
 offre *Le latin mystique* de Rémy de
 Gourmont, éd[ition] „Crès“ (no 411)
 avec dédicace: „Francisco meo ex-
 dono: Mathieu Jean Caragiale (en-
 luminé). Pridie idus Februarii
 MCMXXIX“. Je donne à Fr[ancis]
 Lebrun fiche de mon „curriculum
 vitae“.

București – Sionu – București.
 A XV-a aniversare conferire „Băr-
 băție și Credință“.

1929 *Agenda – Acta – Memoranda – cu blazon pictat de el – Însemnări meteorologice – zi de zi – (datele aniversare, implicit).*

Scriu primele rânduri la Școala Țațelor.
 Pora a predat manuscrisul Craii...
 pentru completarea execuției tehnice,
 de tipar.
 Crainic, întâlnit, îi propune să editeze
 Craii... colecția „Gândirea“.
 Sionu și înapoi. Scrisoare lui Crainic.
 Acceptă condițiile „Cărții Românești“
 pentru editare.
 Francis Lebrun. Promisiune ruban
 roșu.
 Corecturi – 86 pagini.
 Sionu și înapoi.
 Înapoierea corecturilor.
 Corecturi și înapoierea lor.
 București – Ciulnița – Slobozia
 (judecătorie – Chiroiu, declinare de
 competență). București. Corecturi.
 Corecturi.
 Helveția – Francis Lebrun. Îi ofer *Le
 latin mystique* de Rémy de
 Gourmont, ediția „Crès“ (nr. 411)
 cu dedicație: „Francisco meo ex-
 dono: Mathieu Jean Caragiale (cu
 miniatură). Pridie idus Februarii
 MCMXXIX“. Îi dau lui Francis
 Lebrun fișa mea de „curriculum vitae“.

- 23-24 " *Bronșită, tuse – calmată.*
 26 " *Sionu și înapoi.*
 27 " *A III-a corect[ură] și bunul de imprimat.*
 5 martie Terriblement refroidi et grippé. Je m'alite – 18 h: 39°6.
 6-9 " Ventuze – manque appétit et insomnie persistant.
 10 " *Ameliorare.*
 11-13 " *Ventuze.*
 15-23 " "
 23 " *Ar[istide] Blank invitație la Michaela Catargi, cunoștință cu prințul Charles Antoine de Rohan.*
 24 " *Recepție Mich[aela] Catargi.*
 25 " XLIV[-éme] ann[iversaire] ma naissance.
 26 " „C[artea] Românească” – Toneghin, Pora, je presse mise en vente *Craii...*
 27 " Fundulea – Sionu – București.
 28 " *Primește primul ex[emplar] din Craii...* (papier vergé) *nebroșat.*
 29 " Soir. Mise en vente de *Craii de Curtea-Veche* à la „Cartea Românească” (44 ans et 4 jours).
 1 aprilie Catedrala Sf[ântul] Iosif – Messe du couronnement de Mozart.
 3-9 " Sionu – *Dă la 38 țărani (din Bărcănești și Elisa Stoenescu) în dijmă, 260 pogoane p[entru] porumb și 13 1/2 furaj.*
 9 " București.
 12 [aprilie] *Scuze lui Rebreanu că nu poate ceti la „Teatrul Național”.*
 15 " Sionu

- Bronșită, tuse – calmată.*
Sionu și înapoi.
A III-a corectură și bunul de imprimat.
 Teribil de răcit și gripat. Stau la pat – la orele 18: 39° cu 6.
 Ventuze – lipsă de poftă de mâncare și insomnie persistentă.
Ameliorare.
Ventuze.
 "
Aristide Blank invitație la Michaela Catargi, cunoștință cu prințul Charles Antoine de Rohan.
Recepție Michaela Catargi.
 A XLIV-a aniversare a nașterii mele.
 „Cartea Românească” – Toneghin, Pora, insistă să fie grăbită punerea în vânzare a *Crailor...*
 Fundulea – Sionu – București.
Primește primul exemplar din Craii... (hârtie vârgată) *nebroșat.*
 Seara. Punerea în vânzare a *Crailor de Curtea-Veche*, la „Cartea Românească” (am 44 de ani și 4 zile).
 Catedrala Sfântul Iosif – Messa în coronării de Mozart.
 Sionu – *Dă la 38 țărani (din Bărcănești și Elisa Stoenescu) în dijmă 260 pogoane pentru porumb și 13 1/2 furaj.*
 București.
Scuze lui Rebreanu că nu poate ceti la „Teatrul Național”.
 Sionu

- 16 " *Explicație violentă cu Gogu Ionescu pe care-l alungă aspru, în fața țăranilor.*
- 18 aprilie Commencé floraison violettes.
- 21 " București.
- 22-27 " Sionu.
- 27 " Bucarest.
- 30 " „C[arte]a R[omânească]“ îi trimite 20 ex[emplare] dr[epturi] autor.
„Ultima oră“ I, nr. 103, pag[ina] [a] II[-a] omagiu lui M[ateiu] Carag[iale] 5 articole.
- 5 mai Cina – Mme Nelia Pavlova.
- 8 " Commencé floraison lilas et châtaigniers.
- 13 " Lapedatu: aimable mot de remerciement p[our] Craii...
- 19 " Réunion du „Derby“ roumain à Băneasa.
- 20 " 14,15. Cutremur de pământ.
- 23 " *Helvetia. Fr[ancis] Lebrun. Propunerea p[entru] Legiunea de onoare s-a făcut.*
- 6 iunie *Reclamă la Trib[unalul] Ialomița pe Gogu Ionescu p[entru] furt de porumb.*
- 7 " *Sionu și-napoi.*
- 9 " 23,30 – Recepție la Minist[erul] Externe.
- 10 " 18 h. Garden parties chez Brancovan.
- 11 " Sionu – retour.
- 12 " Je fais cadeau à Irène (Aslan) un petit bijou „foi, charité espérance“.
- 15 " *Fundulea și-napoi.*
- 19 " *Daubrée îi comunică: inter[venție] oficială nu s-a făcut [pentru] Legiunea*

- Explicație violentă cu Gogu Ionescu pe care-l alungă aspru, în fața țăranilor.*
- Au început să înflorească violetele.
- București.
- Sionu.
- București.
- „Cartea Românească“ îi trimite 20 exemplare drepturi de autor.
- „Ultima oră“, I, nr. 103, pagina a II-a omagiu lui Mateiu Caragiale 5 articole.
- Cina – d-na Nelia Pavlova.
- Au început să înflorească liliacul și castanii.
- Lapedatu: cuvinte amabile de mulțumire pentru Craii...
- Întrunire a „Derby“-ului român la Băneasa.
- 14,15. Cutremur de pământ.
- Helvetia. Francis Lebrun. Propunerea pentru Legiunea de onoare s-a făcut.*
- Reclamă la Tribunalul Ialomița pe Gogu Ionescu pentru furt de porumb.*
- Sionu și-napoi.*
- 23,30 – Recepție la Ministerul Externe.
- Orele 18. Garden parties la Brâncoveanu.
- Sionu – și înapoi.
- Dăruiesc Irinei (Aslan) un mic giuvaier „credință, milă, speranță“.
- Fundulea și-napoi.*
- Daubrée îi comunică: intervenție oficială nu s-a făcut pentru Legiunea de onoare.*

- de onoare. Dépose chez Brancovan cartes et y laisse, avec lettre explicative, les véritables armes de l'ancienne maison B[rancovan].*
- 25 " *Fundulea și-napoi.*
- 1 iulie " "
- 16 " *10 000 accont din drepturile autor Craii...*
- 21 " *Scrisoare Nelinei Pavlova (Sofia).*
- 22 " *B[an]ca Blank – Locația unui safe pe 6 luni.*
- 27–28 " *Sionu – (de la 22–3 august).*
- 3 august " *Pluie salutare.*
- 12 " *București.*
- 19 " *Sionu.*
- 27 " *București – Explozia fortului Domnești (20,15).*
- 4 sept[embrie] *Sionu.*
- 9 " *București.*
- 13 sept[embrie] *Invitat la Sinaia de Riegler-Dinu la Congresul internațional de critică.*
- 17 " *București.*
- 23 [septembrie] *Fundulea și-napoi.*
- 25 " *Lebrun îi cere din nou „curriculum vitae” în vederea rubanului rouge.*
- 26 " *Sionu și-napoi.*
- 29–6 oct[ombrie] *Sionu.*
- 7 oct[ombrie] *Decesul regentului Gh Buzdugan.*
- 10 " *„C[arta] Românească” – S-au vândut 1 400 ex[emplare] din Craii.*
- 13–20 " *Sionu.*
- 23 " *Act de cesiune p[entru] 4[000] lei din drept[urile] autor Craii...*
- Sionu (munci agricole, dijmuit – 3 noi[embrie])*

Depun la Brâncoveanu cărțile de vizită și îi las, dimpreună cu o scrisoare explicativă, veritabilele arme ale vechii Case Brâncoveanu.

Fundulea și-napoi.

" " "

10 000 accont din drepturile autor Craii.

Scrisoarea Nelinei Pavlova (Sofia).

Banca Blank – Locația unui safe pe 6 luni.

Sionu – (de la 22–3 august).

" *Ploaie binevenită.*

București.

Sionu.

București – Explozia fortului Domnești (20,15).

Sionu.

București.

Sionu.

Invitat la Sinaia, de Riegler-Dinu la Congresul internațional de critică.

București.

Fundulea și-napoi.

Lebrun îi cere din nou „curriculum vitae” în vederea rubanului rouge.

Sionu și-napoi.

Sionu.

Decesul regentului Gh. Buzdugan. „Cartea Românească” – S-au vândut 1 400 exemplare din Craii...

Sionu.

Act de cesiune pentru 4 000 lei din drepturile autor Craii...

Sionu (munci agricole, dijmuit – 3 noiembrie).

- 24 " Je commence travailler à *Soborul Țațelor*.
- 25 " Je continue " " "
- 28 " I-er jour soldatesque.
- 29 " Il-ème et dernier jour soldatesque.
- 5 noiembrie Pris bijoux de la „Safe“.
- 9 și 10 " *Helvetia – Fr[ancis] Lebrun are nevoie de supl[imentare] inf[ormatii] p[entru] compl[etarea] fișei, propunerea Legiunea de on[oare].*
- 18 no[iembrie] *Autorizația p[entru] a cumpăra pușcă.*
- 18 noiembrie – *Sionu. Munci – arătură – întrerupte de vreme rea.*
- 2 dec[embrie]
- 4 " Uhrynowsky me dit avoir écrit à Prokopie, min[istre] aff[aires] étr[angères] Finlande au sujet ma proposition de 1922 pour la Rose-blanche (*deasupra desenul Ordinului schițat*).
- 17 " Le Président de la République française signe a Paris le décret par lequel je suis nommé *chevalier de l'ordre national français de la Légion d'honneur*. Grand malaise, dépression nerveuse, anxiété, peut-être intoxication. Ventouses nuque.
- 23 " *Fundulea și-napoi.*
- 28 " (*cu desen Ordin*) *Mon brevet de nomination à la décoration de chevalier de l'Ordre national fr[ançais] de la L[égion] d'h[onneur] est fait, visé, scellé et enregistré au nr. 40 318 p[ar] la grande Chancellerie de l'Ordre.*

Încep să lucrez la *Soborul Țațelor*.

Continui " " " " "

Prima zi de cătanie.

A doua și ultima zi de cătanie.

Scos bijuterii din „Safe“.

Helveția – Francis Lebrun are nevoie de suplimentare informații pentru completarea fișei, propunerea Legiunea de onoare.

Autorizația pentru a cumpăra pușcă.

Sionu. Munci – arătură – întrerupte de vreme rea.

Uhrynowsky îmi spune că i-a scris lui Prokopie, ministrul Afacerilor Externe al Finlandei, cu privire la propunerea mea, din 1922, pentru Roza-albă (*deasupra desenul Ordinului schițat*).

Președintele Republicii Franceze semnează la Paris decretul prin care sunt numit *cavaler al ordinului național francez al Legiunii de onoare*. Stare foarte proastă, depresiune nervoasă, anxietate, poate intoxicație. Ventuze pe ceafă.

Fundulea și-napoi.

(*cu desen Ordin*) Brevetul prin care mi se conferă decorația de *Cavaler al Ordinului național francez al Legiunii de onoare* este întocmit, vizat, sigilat și înregistrat cu nr. 40 318 de către Marea Cancelarie a Ordinului.

1930 *Agenda – Acta – Memoranda blazon pictat – aniv[ersările] știute – notițe meteorologice, zilnice (+ chestiuni bancare)*

- 2 ianuarie** Cadou lui Fr[ancis] Lebrun. *La poésie fr[ançaise] au moyen âge*, legată.
- 8 ”** Cumpărat gravură Pomona d[e] Angélique Kaufmann de dell’Aqua (lei 180).
- 15 ianuarie** Sionu și-napoi.
- 28 ”** Puțin înainte de miezul nopții întâlnește pe C. Nelone, pe Pierre Daubrée, Consul general al Franței care-i spune că brevetul a sosit.
- 29 [ianuarie]** (cu desenul Ordinului).
12,25. Consulat de France. Pierre Daubrée C[onsul] G[énéral] me remet le brevet de nomination de chevalier de l’Ordre National de la Légion d’honneur (no. 40 318/28 déc[embre] 1[929]). Oferă lui Lebrun: *Coresp[ondența] lui Baudelaire*, legată.
- 30 ”** Scris[oare] de mulț[umire] lui G. Puaux, minist[rul] Fr[anței] p[entru] Legiunea de onoare.
- 9 februarie** Îscălește moțiune favorabilă p[entru] Rebreanu.
- 10 ”** J’offre à Fr[ancis] Lebrun autographe „Suvenire Ion Luca 1878“ avec dédicace: „Lui Francis Lebrun. Suvenire. Mateiu Ion. 1930“.
- 14 ”** [J’offre à Francis Lebrun] *Les oeuvres de maître François Villon éd[itions]* „Bibliotheca romanica“, avec dédicace: „à maître Francis“.
- 28 ”** Mütznér, gravorul, i-a regăsit placa.
- 30 martie** Comandă la Paris insignele Ordinului.

1930 *Agenda – Acta – Memoranda blazon pictat – aniversările știute – notițe meteorologice, zilnice (+ chestiuni bancare)*

- Cadou lui Francis Lebrun. *La poésie française au moyen âge*, legată.
- Cumpărat gravură Pomona de Angélique Kaufmann de dell’Aqua (lei 180).
- Sionu și-napoi
- Puțin înainte de miezul nopții întâlnește pe C. Nelone, pe Pierre Daubrée, Consul general al Franței, care-i spune că brevetul a sosit.
- (cu desenul Ordinului).
12,25. La Consulatul Franței. Pierre Daubrée, Consul General, îmi înmânează brevetul de cavaler al Ordinului Național al Legiunii de onoare (no 40 318/28 decembrie 1929). Oferă lui Lebrun: *Corespondența lui Baudelaire*, legată.
- Scrisoare de mulțumire lui G. Puaux, ministrul Franței, pentru Legiunea de onoare.
- Îscălește moțiune favorabilă pentru Rebreanu.
- Îi ofer lui Francis Lebrun autograful „Suvenire Ion Luca 1878“ cu dedicație: „Lui Francis Lebrun. Suvenire. Mateiu Ion. 1930“.
- [Îi ofer lui Francis Lebrun] *Les oeuvres de maître François Villon*, ediție „Bibliotheca romanica“, cu dedicație: „à maître Francis“.
- Mütznér, gravorul, i-a regăsit placa.
- Comandă la Paris insignele Ordinului.

- 1 aprilie. Sionu.
 5 " București.
 6 " Offert 40 oeufs frais à Fr[ancisc] Lebrun, dîné chez Lebrun.
 18 " Je commande par lettre à Arthur Bertrand, Paris, croix de chevalier de la Légion d'honneur, sans écriu et 0,25 m ruban rouge.
 19-25 " Sionu – distribuirea loturilor la țărani.
 26 " Offert 40 oeufs frais... (cf. și 6 aprilie. Eroare?)
 2 mai Crucea Leg[iunii] de onoare a venit deteriorată (lui Daubrée s-o trimeată lui Bertrand).
 6 " Viitorul Al. Mavrodi. S.S.R. e vinovat că nu s-au încasat banii premiului C.A. Rosetti.
 8 " Încasează premiul prin Măciucescu.
 9 " Demisia din S.S.R.
 11 " Tensiune arterială 15, 9; 45 ani, 1 lună, 16 zile.
 12 " 20,30 „Iordache“ (Colonnades). Diner în on[oarea] lui Marinetti S.S.R.
 13-24 " Sionu. Robiniers de Sionu fleuris.
 18 " " Prima pagină din Sub pecetea tainei: [tabelul zilelor c[ând] a scris la Sub pecetea tainei: 18, 20, 21 V, 9, 10, 12, 14, 15, 16 X, 9, 10, 11, 12, 13 XII 1930; 4, 8, 9, 10, 11, 12, 14 I, 7, 9, 20, 22 II, 16, 17, 18 III, 9, 11 IV, 2, 3 VI 1931; 4, 5 X 1932; 28 II, 2, 3, 6, 7, 8, 9-12 (inclusiv), 17, 24, 29 III, 19-30 (incl[usiv]) XII 1933; 2, 5-8, 21, 23-31 I, 2, 3, 24, 28 II, 1-8, 10, 16, 19, 20, 26, 27 III, 31 VIII, 1, 2, 21-23 IX, 10, 11 XII 1934].

Sionu.

București.

I-am oferit 40 de ouă proaspete lui Francis Lebrun, am cinat la Lebrun. Comand prin scrisoare lui Arthur Bertrand, la Paris, crucea de cavaler al Legiunii de onoare, fără cutie, și 0,25 m panglică roșie.

Sionu – distribuirea loturilor la țărani. Oferit 40 de ouă proaspete... (cf. și 6 aprilie. Eroare?)

Crucea Legiunii de onoare a venit deteriorată (lui Daubrée s-o trimeată lui Bertrand).

Viitorul Al. Mavrodi. S.S.R. e vinovat că nu s-au încasat banii premiului C.A. Rosetti.

Încasează premiul prin Măciucescu. Demisia din S.S.R.

Tensiune arterială 15,9; 45 ani, 1 lună, 16 zile.

20,30 „Iordache“ (Colonnades). Diner în onoarea lui Marinetti. S.S.R.

Sionu. Au înflorit salcâmi la Sionu.

" Prima pagină din Sub pecetea tainei.

[tabelul zilelor când a scris la Sub pecetea tainei:

18, 20, 21 V, 9, 10, 12, 14, 15, 16 X, 9, 10, 11, 12, 13 XII 1930; 4, 8, 9, 10, 11, 12, 14 I, 7, 9, 20, 22 II, 16, 17, 18 III, 9, 11, IV, 2, 3, VI 1931; 4, 5 X 1932;

28 II, 2, 3, 6, 7, 8, 9-12 (inclusiv), 17, 24, 29 III, 19-30 (inclusiv) XII 1933;

2, 5-8, 21, 23-31 I, 2, 3, 24, 28 II, 1-8, 10, 16, 19, 20, 26, 27 III, 31 VIII, 1, 2, 21-23 IX, 10, 11 XII 1934].

- 24 mai București.
 26 [mai] Vasile Stoica.
 28 " Thé-causerie Ath[énée] Palace
 (Marcel Rey journaliste français).
 31 mai–8 iunie Sionu – Battage maïs...
 6 iunie 22,10 Prince Carol descend
 d'avion à Băneasa.
 Coup d'état.
 7 " Cabinet camuflat Mironescu, de 24
 ore.
 8 " București. Prințul Carol proclamat
 rege.
 10 " Sionu.
 14 " București.
 25 " Sionu și-napoi.
 27 " Brașov.
 28 " Cu trăsura la Nona.
 29 " Cu dr. Liviu Câmpeanu, în auto,
 Neustadt, Râșnov, Bran.
 30 " Singur la Dârste.
 2 iulie Sibiu
 4 " Ocna Sibiului
 6 " Cislădioara și Cislădie.
 8 " București.
 15 " Strand. Dîner. Familia.
 25 " Sionu.
 9 august București.
 13 " Sionu.
 14–26 " Cephalalgie; Lumbago; Friguri.
 23 " București.
 6 sept[embrie] Sionu.
 13 " București.
 6 oct[ombrie] Cabinet Maniu demisie.
 8 " Sionu – munci – dijmuit (11 zile).

- București
 Vasile Stoica.
 Ceai-cozerie la *Athénée Palace* (cu
 Marcel Rey, ziarist francez).
 Sionu – Treieratul porumbului...
 22,10 Prințul Carol coboară din
 avion la Băneasa.
 Lovitură de stat.
 Cabinet camuflat Mironescu, de 24 ore.
 București. Prințul Carol proclamat rege.
 Sionu.
 București.
 Sionu și-napoi.
 Brașov.
 Cu trăsura la Nona.
 Cu dr. Liviu Câmpeanu, în auto,
 Neustadt, Râșnov, Bran.
 Singur la Dârste.
 Sibiu
 Ocna Sibiului.
 Cislădioara și Cislădie.
 București.
 Strand. Cină Familia.
 Sionu.
 București.
 Sionu.
 Cefalgie; Lumbago; Friguri.
 București.
 Sionu.
 București.
 Cabinet Maniu demisie.
 Sionu – munci – dijmuit (11 zile).

- 9 " Je fixe commencement de *Sub pecetea tainei*.
 19 " *Cabinet Mironescu*.
 26 " București, grande farce prix maïs.
 30 " *Sionu și-napoi*.
 2 no[i]embr[ie] *Curse Băneasa*
 6 " " "
 12 " „C[arte]a Românească“. Corecturi Craii...
 16 " „Enescu“ – dineu „Gândirea“.
 25 no[i]embrie N.M. Condiescu que j'avais prié à dîner chez „Capșa“ ne vient pas.
 26 " Lui Condiescu, 1 ex[emplar] Remember.
 1 dec[embrie] Penclub. Cina M. Bedel.
 5 " Cina S.S.R. Gaston Rageot.
 13 " Termină I-a parte din S[ub] p[ecetea] tainei.
 O dă „Gândirei“.
 20 " „Enescu“. Banquet payant 400 lei. 10 ani ai „Gândirei“.
 23 " Sionu și-napoi. O găscă lui Fr[ancisc] Lebrun.
 À Sionu giroflées fleuries en plein air.
 28 " I-a aniversare p[entru] Leg[iunea] de onoare.

1931 – ac[elași] motto, ac[elași] blazon, ac[elași] notițe meteorologice, zilnice

- 1 ianuarie (În capul paginei): Aera nova.
 3 " Moartea lui Joffre.
 4 " Începe a doua parte din *Sub pecetea tainei*.

Fixez începutul la *Sub pecetea tainei*.
Cabinet Mironescu.
 București, mare farsă cu prețul porumbului.
Sionu și-napoi.
Curse Băneasa.
 " "
 „Cartea Românească“ Corecturi Craii...
 „Enescu“ – dineu „Gândirea“.
 N.M. Condiescu pe care îl rugasem să cinez cu mine la *Capșa* nu vine.
 Lui Condiescu, 1 exemplar Remember.
 Penclub, Cina. M. Bedel.
 Cina S.S.R. Gaston Rageot.
 Termină I-a parte din *Sub pecetea tainei*.
 O dă „Gândirei“.
 „Enescu“. Banchet cu 400 de lei tacâmul. 10 ani ai „Gândirei“.
 Sionu și-napoi. O găscă lui Francis Lebrun.
 La Sionu au înflorit mixandrele în aer liber.
 I-a aniversare pentru *Legiunea de onoare*.

1931 – ac[elași] motto, ac[elași] blazon, ac[elași] notițe meteorologice, zilnice

(În capul paginei): Aera nova.
 Moartea lui Joffre.
 Începe a doua parte din *Sub pecetea tainei*.

- Lucrează la Sub pecetea tainei.
 " " "
 Dă 12 pagini din partea a II-a
 „Gândirei”.
 " încă 2 " " "
 Lucrează puțin la Sub pecetea tainei.
 " " " "
 " S[ub] p[ecetea] tainei.
 " " " "
 (puțin).
 Cina. Dineu S.S.R. pentru Colette.
 Primește în dar 2 bucăți etamină
 (verde de Saxa și or d'Empire
 allemand) de la căpitanul Ghieu,
 aduse din Germania.
 Sub pecetea tainei (copie).
 " " " (lucrează 18: dă
 7 pagini)
 " " " " (mai dă
 7 pagini).
 Demisia Cabinet Mironescu.
 Fundulea și-napoi.
 Sub pecetea tainei (lucrează).
 Sionu (predă 3 pagini și ceva din Sub
 pecetea tainei).
 Belșug de violete înflorite.
 Loturi la cultivatori – Alphonse al
 XIII-lea al Spaniei abdică.
 Proclamarea Republicii spaniole.
 A plantat aleea de la intrarea curții
 12 salcâmi (robiniers) (5 dreapta,
 7 stânga).
 Sosirea rândunelelor. Sfârșitul stipulați-
 nilor lui Titulescu, printr-un eșec
 complet. Cabinet Iorga.
 Treieratul porumbului...

- 24 " *Sionu – București.*
 26 april[ie] *Băneasa. Curse.*
 29 " *50 ouă lui Fr[ancis] Lebrun.*
 2 mai–6 mai *C. Lupu.*
 7 mai *Corecturi „C[arte]a R[omânească]“*
 8 " *Sionu.*
 12 " *Vegetația întârziată.*
 13 " *București. Liliacul și castanul înfloriți de vreo 10 zile. Liliacul de Persia m[ai] târziu.*
 15 " *S-a adoptat ora Europei Centrale.*
 18 " *Rencontré docteur Lupu dans le bureau de son frère à l'Athénée Palace. Déclaré être satisfait de me compter parmi siens pour ma personne et pour mon nom. Floraison robiniers.*
 31 " *Băneasa. Derby roumain.*
 2–3 iunie *Lucrat S[ub] p[ecetea] tainei.*
 3 " *Minist[erul] de Interne. Goneriu.*
 12 " *Furt cu efracție la conac Sionu (miezul nopții).*
 Fin septennal G. Doumergue.
 14 " *Sionu, Speteni (la jandarmi)*
Fundulea – și-napoi.
 18 " *Liga Culturală. Convocarea „Gândirei“ p[entru] particip[are] la omagiul Iorga 60 ani.*
 21 iulie *Dîné avec maître Birnberg et M-me Radojewska restaurant près Schitu Măgureanu.*
 26 " *[Dîné avec maître Birnberg et M-me Radojewska] bufet Șosea (v[oir] livre-comptes).*
 26 august *Muntele de Pietate – (Broșă cu briliante).*

- Sionu – București.*
Băneasa. Curse.
50 ouă oferite lui Francis Lebrun.
C. Lupu.
Corecturi „Cartea Românească“.
Sionu.
Vegetația întârziată.
București. Liliacul și castanul înfloriți de vreo 10 zile.
Liliacul de Persia mai târziu.
S-a adoptat ora Europei Centrale.
L-am întâlnit pe doctorul Lupu în biroul fratelui său la Athénée Palace.
A declarat a fi satisfăcut de a mă considera printre partizanii săi, pentru persoana și numele meu.
Salcâmi în floare.
Băneasa. Derbyul român.
Lucrat Sub pecetea tainei.
Ministerul de Interne. Goneriu.
Furt cu efracție la conac Sionu (miezul nopții).
Sfârșitul septenului președinției lui G. Doumergue.
Sionu, Speteni (la jandarmi)
Fundulea – și-napoi.
Liga Culturală. Convocarea „Gândirei“ pentru participare la omagiul Iorga 60 ani.
Cinat cu maestrul Birnberg și d-na Radojewska restaurant aproape de Schitu Măgureanu.
[Cinat cu maestrul Birnberg și d-na Radojewska] bufet Șosea (vezi cartea de socoteli).
Muntele de Pietate. (Broșă cu briliante).

1932 *Ac[elași] blazon – ac[elași] motto – notițe meteor[ologice]
zilnice 8 ani și 8 luni, 9 ani și 9 luni etc. etc. – date magice,
o astrologie atentă*

- 9 ianuarie** Consigné mains P. Zarifopol 1 manuscrit et 2 factumes imprimés de I.L. Caragiale. (v[oir] 9. VIII.1935.) *Concerte – conferințe, invitații (Paul Zarifopol) – cutremure de pământ etc. etc. Comemorările ordinelor primite... plecări Sionu și înapoi m[ai] rare.*
- 25 martie** (cerneală) XLVII-ème aniv[ersaire] de ma naissance. *Aera Nova*
- 27 aprilie** *Asasinatul Sofiei Aslan.*
- 28 [aprilie]** *Morgă.*
- 30 "** *Înmormântarea Sofiei Aslan.*
- 6 mai** *Atentat c[ontra] Paul Doumer.*
- 7 "** *Moartea lui Paul Doumer.*
- 10 "** *Albert Lebrun preșident.*
- 31 "** *Demisia Cabinet Iorga.*
- 2 iunie** *Vine Titulescu.*
- 3 "** *Tribulații p[entru] form[area] cabinetului.*
- 5 "** *Eșec Titulescu – Vaida.*
- 7 "** *Moartea lui Paul Doumer.*
- 10–11 "** *Călărași – Silistra și-napoi București.*
- 15 "** *Înflorește catalpa.*
- 7 iulie** *Află că L.B. [Eliza Băicoianul] a pierdut Craii..., îi lasă un exemplar.*
- 8 "** *Își dă demisia din S.S.R.*
- 25 "** *La chatte blessée matin menton et pattes.*
- 10 august** *Demisia Cab[inetului] Vaida.*
- 11 "** *Form[area] Cab[inetului] Vaida.*
- 1 sept[embrie]** *Explozie dep[ozit] muniții Rudeni Chiajna.*
- 26 "** *22,23 Cutremur de pământ, tare, oscilații circulare.*
- 4–5 oct[ombrie]** *Lucr[ează] S[ub] p[ecetea] tainei.*

Încredințat în mâinile lui P. Zarifopol 1 manuscrit și 2 acte tipărite ale lui I.L. Caragiale (vezi 9. VIII. 1935).

Concerte– conferințe, invitații (Paul Zarifopol) – cutremure de pământ etc. etc. Comemorările ordinelor primite... plecări Sionu și înapoi mai rare.

(cerneală) A XLVII-a aniversare a nașterii mele. *Aera Nova.*

Asasinatul Sofiei Aslan.

Morgă.

Înmormântarea Sofiei Aslan.

Atentat contra Paul Doumer.

Moartea lui Paul Doumer.

Albert Lebrun președinte.

Demisia Cabinet Iorga.

Vine Titulescu.

Tribulații pentru formarea Cabinetului.

Eșec Titulescu – Vaida.

Călărași – Silistra și-napoi București.

Înflorește Catalpa.

Află că L.B. (Eliza Băicoianu) a pierdut Craii..., îi lasă un exemplar.

Își dă demisia din S.S.R.

Dimineța pisica s-a rănit la bot și labe.

Demisia Cabinetului Vaida.

Formarea Cabinetului Vaida.

Explozie depozit muniții Rudeni

Chiajna.

22,23 Cutremur de pământ, tare, oscilații circulare.

Lucrează Sub pecetea tainei.

- 15 „ *Călduri. Invazia musculițelor galbene.*
 16 „ *Sionu.*
 17 „ „ *Culesul porumbului. Demisia Vaida.*
 20 „ *Cabinet Maniu – dijmă...*
 8 no[i]embr[ie] *București.*
 16 „ *Sf. Matei. Aera Nova. Renforcemet du système.*
 1 dec[embrie] *Opera. Năpasta.*
 20 „ *Coupe – Sombre.*
 21 „ *Al. Rosetti, prin Răcăciuni, cere „roman“ p[entru] C. Notrovo.*
 23 „ *Sionu.*
 24 „ *Lui Lebrun o găscă.*

1933 *ac[elași] blazon – ac[elași] motto – ac[eleași] notițe meteorologice zilnice*

- 1 ianuarie *cave, age, tace [și-n arme].*
 12 „ *Démision cabinet Maniu.*
 14 „ *Cabinet Vaida.*
 30 „ *Cabinet Hitler în Germania.*
 1 febr[uarie] *Audiție As[ociația] Muzicală la Sabina Cantacuzino.*
 3 „ *Parlamentul votează legea stării de asediu pe zone în Rom[ânia].*
 4 „ *Anibal Teohari se sinucide.*
 9 „ *Comitetul As[ociației] muzicale, la el acasă.*
 15 „ *Un denunț anonim îi indică: lucrurile furate la Radu Nisiparu și fii-că-sa, dusă la „Mașina de pâine“.*
 18 [februarie] *Obține perchez[iția] parchet[ului] Ilfov. [Mașina de pâine].*

- Călduri. Invazia musculițelor galbene.*
Sionu.
 „ *Culesul porumbului. Demisia Vaida.*
Cabinet Maniu – dijmă...
București.
Sf. Matei. Aera Nova. Întărirea sistemului.
Opera. Năpasta.
Regenerare prin amputare.
Al. Rosetti, prin Răcăciuni, cere „roman“ pentru C. Notrovo.
Sionu.
Lui Lebrun o găscă.

1933 *ac[elași] blazon – ac[elași] motto – ac[eleași] notițe meteorologice zilnice*

- cave, age, tace [și-n arme].*
Demisia Cabinetului Maniu.
Cabinet Vaida.
Cabinet Hitler în Germania.
Audiție Asociația muzicală la Sabina Cantacuzino.
Parlamentul votează legea stării de asediu pe zone în România.
Anibal Teohari se sinucide.
Comitetul Asociației muzicale, la el acasă.
Un denunț anonim îi indică: lucrurile furate la Radu Nisiparu și fii-că-sa, dusă la „Mașina de pâine“.
Obține perchez[iția] Parchetului Ilfov. [Mașina de pâine].

- 20 " *Găsește nappes bleues damassées și 2 ștergare.*
- 21 " *R[adu] N[isiparu] declară că le-a cumpărat de la Vasilica Eug. Ionescu (ștergarul).*
- 28 februarie *Lucr[ează] Sub pecetea tainei.*
- 2 martie " " " "
- 3 " *Dă „Gândirei” copie S[ub] p[ecetea] tainei.*
- 6–12 " *Lucr[ează] S[ub] p[ecetea] tainei (în fiecare zi).*
- 12 " *Caracostea vizită. Acceptă conferința seminar literar p[entru] 30. III. L.B. [Eliza Băicoianu] invită p[entru] seară muzicală engleză. Audiție Asociația Muzicală la Irina Procopiu.*
- 18 " *Academia de comerț. Audiție muzicală engleză.*
- 20 " *Dejun și ceai la soră-sa.*
- 25 " *(cerneală) XLVIII[-ème] anniversaire de ma naissance. Évasion, émancipation, éclipse, exclusivisme. Réplis, retraite, refoulement, rupture. Snobisme. Les affaires sont les affaires.*
- 27 " *Coupe-Sombre [semn special]. Inspiration bénie.*
- 30 " *Je m'esquive faire conférence] faculté lettres.*
- 7 aprilie L.B. [Elise Băicoianu]. Saisis occasion lui avouer avoir été épris d'elle.
- 17 april[ie] *Apare Gândirea cu Sub pecetea tainei.*
- 21 " *Pressée de rejoindre son Bartolo, L. [Elise] passe vite à côté de moi, qui fait de même.*

Găsește față de masă bleue de damasc și 2 ștergare.

Radu Nisiparu declară că le-a cumpărat de la Vasilica Eug. Ionescu (ștergarul).

Lucrează „Sub pecetea tainei”.

” ” ” ”

Dă „Gândirei” copie Sub pecetea tainei. Lucrează „Sub pecetea tainei” (în fiecare zi).

Caracostea vizită. Acceptă conferința seminar literar pentru 30. III. L.B. [Eliza Băicoianu] invită pentru seară muzicală engleză.

Audiție Asociația Muzicală la Irina Procopiu.

Academia de comerț. Audiție muzicală engleză.

Dejun și ceai la soră-sa.

(cerneală) A XLVIII-a aniversare a nașterii mele. Evadare, emancipare, eclipsă, exclusivism. Reculegere, retragere, reprimare, ruptură. Snobism. Afacerile sunt afaceri.

Regenerarea prin amputare [semn special]. Inspirație binecuvântată.

Mă sustrag de la a ține conferința la Facultatea de Litere.

L.B. [Elise Băicoianu]. Găsesc prilejul de a îi mărturisi a fi fost îndrăgostit de ea.

Apare Gândirea cu Sub pecetea tainei. Nerăbdătoare să îl întâlnească pe Bartolo al ei, L. [Elise] trece repede pe lângă mine, eu fac la fel.

- 22 " Fais déposer chez L.B. [Elise Baïcoyano] souhaits bonheur 20 splendides oeillets rouge-foncé.
- 24 " La réforme de ma vie a été strictement appliquée et a donné de bons résultats. *Perséverer en renforçant. Achever le décanaillement.*
- Agir avec une prudence extrême en affaires. De même dans celle dont mon existence s'est compliquée dernièrement. Si je peux garder la supériorité, en (ne?) consentant que certains sacrifices matériels, le résultat quel qu'il serait, positif ou négatif, ne présenterait pour moi aucun danger. Si non, ce sera un désastre. Tout dépend de la méthode. De la froideur glaciale, mais sans indifférence.

- 26 april[ie] 1. 4 ans depuis la saisie de lei 180 000 dans les mains de C. Enescu Fundulea par Gogu Ionesco, 4 ans de gêne, de tracas, de soucis grâce à Cutalianidis.
2. Constaté avec satisfaction rafraîchissement dans affaire L.B. [Elise Baïcoyano] auquel ont contribué preuve de son dégoûtant collage. Désir de la voir amoindrir. Me tente forte envie de me moquer cruellement, férocement d'elle, mais en raffiné. Ne puis préciser si le 21 L. [Elise] a été impolie (je marchais moi-même très vite). Mais il me semble que j'ai agi avec trop de zèle. Elle ne doit pas être habituée à cela.

I-am trimis lui L.B. [Elise Baïcoianu] dimpreună cu urări de fericire 20 de splendide garoafe stacojii. Reforma vieții mele a fost aplicată cu strictețe și a dat bune rezultate. *Să perseverez consolidând-o. Să-mi desăvârșesc decanalierea.*

Să acționez cu o extremă prudență în afaceri. De asemenea, în aceea cu care mi s-a complicat existența în ultima vreme. Dacă pot să-mi păstrez superioritatea, neconsimțind decât la anumite sacrificii materiale, rezultatul, oricare ar fi, pozitiv sau negativ, n-ar prezenta pentru mine nici o primejdie. Dacă nu, ar fi un dezastbru. Totul depinde de metodă. Răceală de gheață, dar fără indiferență.

1. 4 ani de când Gogu Ionescu a pus sechestru pe cei 180 000 de lei aflați în mâinile lui C. Enescu-Fundulea, 4 ani de strâmtorare, de necazuri, de griji, din pricina lui Cutalianidis.

2. Am constatat cu satisfacție o răcire în afacerea L.B. [Elise Baïcoianu], la care au contribuit dovezile dezgustătoare ei legături.

Dorința de a o vedea a scăzut. Mă ispitește grozav să-mi bat joc de ea cumplit, cu ferocitate, dar ca un om rafinat. Nu pot preciza dacă pe 21 L. [Elise] a fost nepoliticoasă (mergeam și eu foarte repede). Dar mi se pare că am acționat cu prea mult zel. Pesemne că nu este obișnuită cu așa ceva.

- 3 mai** *Cunoștința prin Alfred Juvara cu d[octo]rul Juvara.*
- 4 "** *Moartea d[octo]rului Juvara.*
- 5 "** [Ai] eu chance ne plus rencontrer L. (Elise). Dois même éviter que cela n'arrive, tant pour ne pas attarder le rafraîchissement que pour des raisons d'économie. À quoi bon être prise? Mon intention est de faire marche en arrière, en me repliant prudemment. C'est à elle de faire le premier mouvement. Le 15.V. elle chante chez Mano, c'est là que j'aurai à faire mes preuves de grand raffiné.
- 6 "** 15 jours de réflexion ont réduit L.B. [Elise Baicoianu] aux proportions d'une femme à faire et ma passion à un élémentaire désir de possession. Encore une fois bénie la circonstance, voulue peut-être de sa part, de ne pas nous rencontrer. Au lieu de m'allumer, cela m'a refroidi. Et ses défauts ont pris leur relief normal: empâtement, pauvreté, inélégance, défauts exclusifs chez toute autre, l'inélégance surtout. M'engager à y remédier serait de ma part la pire folie; je ne veux pas même y penser. Si je puis la faire marcher avec certains sacrifices légers, je marcherais aussi. Mais si je lâchais tout carrément la partie, ne ferais-je pas mieux?

Cunoștința prin Alfred Juvara cu doctorul Juvara.

Moartea doctorului Juvara.

Am avut norocul de a nu o mai fi întâlnit pe L. [Elise]. Trebuie chiar să evit acest lucru, atât pentru a nu întârzia răcirea, cât și pentru motive de economie.

La ce bun să o cuceresc? Intenția mea este să dau înapoi, retrăgându-mă cu prudență. Ei îi revine să facă primul pas. La 15.V., cântă la Manu, acolo voi avea de dovedit că sunt un mare rafinat.

15 zile de meditație au redus-o pe L.B. [Eliza Baicoianu] la proporțiile unei femei accesibile și pasiunea mea la o elementară dorință de posesiune. Binecuvântată, încă o dată, împrejurarea, poate voită din partea ei, de a nu ne întâlni. În loc să mă aprindă, asta m-a răcit. Iar defectele ei și-au dobândit relieful normal: îngrășare, sărăcie, lipsă de eleganță, cusururi care ar descalifica-o pe oricare alta, mai cu seamă lipsa de eleganță. Să mă apuc să le îndrept, ar fi din partea mea cea mai nesăbuită nebunie; nu vreau măcar să mă gândesc la asta. Dacă aș putea s-o fac să alunece cu oarecari sacrificii ușoare, aș intra și eu în joc. Dar dacă aș da bir cu fugiții, n-aș face mai bine?

- 10 " Si tout pourrait se parfaire si aisément que mon *décanaillement*, l'affaire de la contestation, surtout! Si les moyens matériels me permettent, outrer *froideur glaciale*. *Je dois être encore plus circonspect en affaires et plus dur. Les affaires sont les affaires.*
- 14 " Demain, à l'audition, m'arranger ne pas être à la portée d'un contact avec L.B. [Elise Baïcoyano] en lui faisant cependant remarquer ma présence.
- 15 mai Audition Association Musicale chez C. Mano. Agi selon disposition prise. Echange de saluts, froid de ma part, contraint de la sienne.
- 21 " *Suis sur point me réaliser touchant à la perfection. N'ai jamais été si lucide. Inaugure enfin mes anciennes méthodes que j'ai dû mettre au rancart pendant environ 30 ans, méthodes radicales.*
Cave, age, tace.
Politique de réalités. Les affaires sont les affaires... Popescu (Barcănești-Bihor) et ne point faire de transaction, la saison étant manquée. L'affaire L.B. [Elise Baïcoyano] vue sous un autre angle et remise à plus tard, faute d'argent.
- 26 " Compléter fiche L.B. [Elise Baïcoyano]. Manque date exacte naissance. Le 3.V. elle avait 52 ans.

Dacă totul s-ar putea realiza cu atâta ușurință ca *descanalizarea* mea, afacerea contestației mai ales! Dacă mijloacele materiale mi-ar îngădui să împing la maximum *răceala glacială*. *Trebuie să fiu și mai circumspect în afaceri și mai dur. Afacerile sunt afaceri.* Măine, la audiere, să fac așa fel încât să nu fiu în raza unui contact cu L.B. [Eliza Băicoianu], făcându-i totuși remarcată prezența mea. Audiție Asociația Muzicală la C. Manu. Am acționat după planul stabilit. Schimb de saluturi, al meu rece, al ei stânjenit.
Sunt pe punctul de a mă realiza, atingând perfecțiunea. Năicând n-am fost atât de lucid. Inaugurez, în fine, vechile mele metode, pe care a trebuit să le las deoparte timp de aproximativ 30 de ani, metode radicale.
Cave, age, tace.
Politica realităților. Afacerile sunt afaceri... Popescu (Bărcănești-Bihor) și de a nu face vreo tranzacție, sezonul fiind ratat. Afacerea L.B. [Elise Baïcoyano] văzută sub un alt unghi și amânată pe mai târziu, din lipsă de bani.
De completat fișa L.B. [Elise Baïcoyano]. Lipsește data exactă a nașterii. La 3.V. avea 52 de ani.

- 1 iunie** L.B. [Elise Baïcoyano] ne répond pas à mon salut.
- 29 "** Floraison catalpa (*m[ai] înainte: liliacul, castanii*).
- 11 iulie** *Pierdut în auto, după miezul nopții, 94 lei.*
- 22 "** Forte dépression nerveuse.
- 13 august** Suppression thé.
- 17 [august]** Abordé sur le boulevard (vers 11,25) L.B. [Elise Baïcoyano]; me déclare ne pas être fâchée contre moi.
- 14 sept[embrie]** Déposé chez L.B. [Elise Baïcoyano] 1 boîte bonbons.
- 16 "** Déposé chez L.B. [Elise Baïcoyano] 100 oeillets rouges.
Y appris qu'elle a eu un accident, est tombée sur l'escalier.
- 18 "** Déposé chez L.B. [Elise Baïcoyano] 1 boîte bonbons.
- 20 "** *Sionu și-napoi.* Le notaire file de peu le filou C. Enescu [qui] se dérobe à compléter la procédure dans affaire contestation.
Suppression café.
- 21 "** Réduction ration vin.
- 22 "** Déposé chez L.B. [Elise Baïcoyano] 125 oeillets, en presque totalité rouges.
- 28 "** Rechute faiblesse L.B. [Elise Baïcoyano] [*indescifrabil la Perpessicius*] et intermittente. Il est certain que suppression café et réduction sensible dose vin ont contribué de beaucoup. C'est maintenant toutefois que charnellement je la désire le plus. Tout

- L.B. [Elise Baïcoyano] nu-mi răspunde la salut.
- A înflorit catalpa (*mai înainte: liliacul, castanii*)
- Pierdut în auto, după miezul nopții, 94 lei.*
- Puternică depresiune nervoasă.
- Suprimarea ceaiului.
- Oprită pe bulevard (câtre 11,25)
- L.B. [Elise Baïcoyano] îmi declară că nu e supărată pe mine.
- I-am lăsat lui L.B. [Elise Baïcoyano] o cutie de bomboane.
- " " " "
- 100 de garoafe roșii.
- Am aflat că a avut un accident, a căzut pe scări.
- I-am lăsat lui L.B. [Elise Baïcoyano] o cutie de bomboane.
- Sionu și-napoi.* Notarul îl urmărește îndeaproape pe șnapanul de C. Enescu (care) se sustrage de la completarea procedurii în afacerea contestației.
- Suprimarea cafelei.
- Reducerea rației de vin.
- I-am lăsat lui L.B. [Elise Baïcoyano] 125 de garoafe, aproape toate roșii.
- Recădere în slăbiciune pentru L.B. [Elise Baïcoyano] [*indescifrabil la Perpessicius*] și intermitentă. Este sigur că suprimarea cafelei și reducerea simțitoare a dozei de vin au contribuit cu mult. Totuși, carnal, acum o doresc mai mult.

sera réglé par la question intérêt. J'ai regagné toute ma supériorité. Mes dépressions, ainsi que la forme morbide de ma passion de L. [Elise] étaient dues à la consommation du café et à l'abus du vin. Un homme du peuple m'a dit hier soir! „*Le verre fait le malheur de l'homme*“ (voir 5 V.).

21 oct[ombrie] Rien qu'après un mois de régime sobre et surtout de réduction dose vin, recouvré mes grandes qualités, ma puissance de volonté, détermination et travail, ma raison, ma sagacité et mon véritable caractère inaltéré, fait de froideur et de réserve. Recouvré ma patience et mon énergie. Mes nerfs se sont rétablis et ne sens plus d'alourdissement. La lucidité de mon esprit avait toujours résisté, mais mon énergie active s'en était ressentie mais pas incurablement. *Sublata causa, tollitur effectus.*

22 oct[ombrie] Je rentre aurant [*indescifrabil*]
(*vremea*)

23 „ Me suis fortement brûlé dans affaire L.B. [Elise Baïcoyano]. Porté mon choix sur femme du monde ni chair ni poisson, de quatre ans plus âgée que moi, avec collage dégoûtant, pauvre, inélégante et diva à la manque, cabotine. S'est vilainement conduite envers moi, m'a évité, a fait semblant de ne pas me voir, une fois étant avec sa soeur coin boulevard

Totul se va aranja pe bază de interes. Mi-am recâştigat întreaga superioritate. Depresiunile, ca şi forma morbidă a pasiunii mele pentru L. [Elise] se datorau consumului de cafea şi abuzului de vin. Un om din popor mi-a spus ieri-seară: „*Paharul îl nenoroceste pe om*“ (vezi 5.V).

Doar după o lună de regim sobru şi mai ales de reducere a dozei de vin, mi-am redobândit marile mele calităţi, puterea mea de voinţă, de hotărâre şi de muncă, raţiunea, sagacitatea şi adevăratul meu caracter nealterat, chintesenţă de răceală şi de rezervă. Mi-am redobândit răbdarea şi energia. Nervii mi s-au restabilit şi nu mă mai simt îngreuiat. Luciditatea spiritului meu rămăsese neatinsă, însă energia mea activă se resimţise, dar nu incurabil. *Sublata causa, tollitur effectus.*

Mă întorc având (*indescifrabil*).
(*vremea...*)

M-am ars zdravăn în afacerea L.B. [Elise Baïcoyano]. Alegerea mea a căzut pe o femeie de lume, nici laie nici bălaie, cu patru ani mai în vârstă decât mine, cu o legătură dezgustătoare, săracă, lipsită de eleganţă şi divă păguboasă, cabotină. S-a purtat urât cu mine, m-a evitat, s-a făcut că nu mă vede, odată fiind cu soră-sa pe bulevard, colţ cu şoseaua

chaussée Bonaparte n'a pas voulu se retourner et le même soir a passé tout près de moi, sans me regarder, ne m'a jamais fait parvenir le plus léger remerciement de mes attentions répétées. Ne pas me retirer serait de ma part manquer de dignité et de caractère.

Comme je faisais tout mon possible pour la voir, je le ferai pour le contraire. (voir 5 V)

26 [octombrie] Une fois éliminée la partie sentimentale dans l'affaire L.B. [Elise Baïcoyano], le reste ne présente plus de danger, puisque je ne regarde pas aux sacrifices matériels qui ont été bien légers et resteraient toujours dans les limites de mes moyens ordinaires. Y renoncer totalement serait plutôt preuve de faiblesse, que de force. Je ne dois pas me laisser oublier par elle, qui sait, peut-être, le coup est plus facile à faire qu'il ne me semble. Il faut que je joue serré et surtout nulle illusion de coeur. Le romantisme ne doit être qu'apparent, si je me laisse prendre à mon propre jeu, je perds la partie. Il faut que je l'aie à bon marché, à discrétion et que je me refroidisse le premier et de bonne heure. Cependant, *l'instinct me commande de renoncer à m'intéresser à cette femme, de la fuir et de l'oublier.* (voir 5.V).

27 „ *Ma dernière apparition dans un local public de consommation (autre qu'un restaurant) en ville.* (voir 7. XII).

Bonaparte, n-a vrut să se întoarcă și în aceeași seară a trecut foarte aproape de mine, fără să mă privească, n-a schițat niciodată cel mai mic gest de mulțumire pentru atențiile mele repetate. Să nu mă retrag ar însemna din partea mea lipsă de demnitate și de caracter. Așa cum făceam tot posibilul ca să o văd, voi face contrariul (vezi 5.V). Odată eliminată latura sentimentală în afacerea L.B. [Elise Baïcoyano], restul nu mai prezintă pericol, fiindcă nu dau însemnătate sacrificiilor materiale care au fost mărunte și ar rămâne întotdeauna în limita mijloacelor mele obișnuite. A renunța cu desăvârșire la ea ar fi mai degrabă dovadă de slăbiciune decât de tărie. Nu trebuie s-o las să mă uite, cine știe, poate că lovitura este mai ușor de dat decât mi se pare. Trebuie să joc strâns și *mai cu seamă nici o iluzie sentimentală.* Romantismul nu trebuie să fie decât aparent, dacă mă las prins în propriul meu joc, pierd partida. Trebuie s-o dobândesc ieftin, la discreție și să mă răcesc primul și din vreme. Totuși, *instinctul îmi poruncește să renunț a mă mai interesa de această femeie, să fug de ea și să o uit* (vezi 5.V).

Ultima mea apariție într-un local public de consumație (altul decât un restaurant) în oraș (vezi 7. XII).

28 " *Aube de ma renaissance.
Magnifique journée. Splendide cré-
puscule. Délicieusement passé seul
buffet chauffée. Une des meilleurs
heures solitaires de ma vie.*

29 oct[ombrie] }
-10 noiembr[ie] } *Sionu. Culesul porumbului.*

11 no[i]embrie *București*

12 " *Demisia Vaida.*

14 " *Sionu – Cabinet Duca.*

15 " *București.*

3 dec[embrie] *T. Pisani. Lui confie 2 photos.*

7 " *Dernière consommation offerte en
ville.*

19–30 dec[embrie] *Lucr[ează] S[ub] p[ecetea] tainei.*

20, 21, 23 " *Coresp[ondență] Rosetti – Balanescu.*

27 " *Vizită. " "*
(C[on]tr[act] ed[itura] „Fundatiei“).

29 " *21, 55. Asasinarea lui Duca.*

30 " *Cabinet Dr. Angelescu.*

1934 blazon, emblemă, notițe, meteorolog[ice] zilnice

2 ianuar[ie] *Cave, age, tace.*

2 " *S[ub] p[ecetea] tainei.*

3 " *Cabinet Tătărescu.*

4 ianuar[ie] (6, 7, 8,

21, 23, 24, 31) *S[ub] p[ecetea] tainei (lucrează).*

17 ianuar[ie] *Scri[soare] Rosetti pentru contract și
acont.*

19 " *Contract „Fundatii”: 3 000
ex[emplare] S[ub] p[ecetea] tainei și
acont.*

24 " *Notifică retragerea din Asociația
Muzicală.*

Zorii renașterii mele.

*Zi magnifică. Splendid crepuscul.
Am petrecut foarte plăcut, de unul
singur la Bufet, la Șosea. Unul din
cele mai bune ceasuri de singurătate
din viața mea.*

Sionu. Culesul porumbului.

București.

Demisia Vaida.

Sionu – Cabinet Duca.

București.

T. Pisani. Îi încredințez 2 fotografii.

Ultima consumație oferită în oraș.

Lucrează Sub pecetea tainei.

Corespondență Rosetti–Bălănescu

Vizită " "

(Contract editura „Fundatiei“).

21, 55. Asasinarea lui Duca.

Cabinet Dr. Angelescu.

1934 blazon, emblemă, notițe, meteorolog[ice] zilnice

Cave, age, tace.

Sub pecetea tainei.

Cabinet Tătărescu.

Sub pecetea tainei (lucrează).

*Scrisoare Rosetti pentru contract și
acont.*

*Contract „Fundatii”: 3 000 exem-
plare Sub pecetea tainei și acont.*

*Notifică retragerea din Asociația
Muzicală.*

2 februarie(3, 24, 28) *S[ub] p[ecetea] tainei.***1 martie – 8**

(10, 16, 19, 20, 26, 27) " " "

25 martie XLIX-ème ann[iversaire] de ma naissance.*Cave, age, tace*

Labeur

Évasion, émancipation,

éclipse, exclusivisme –

– Snobisme –

Les affaires sont les affaires.

Économie, épargne

Énergie, morgue

Année climatérique et préparatoire

Réforme définitive de ma vie.

29 martie Très fort tremblement de terre
(22. 09 1/2)**22 aprilie** Floraison lilas.**24 "** " marronier.**26 "** Cinq ans depuis la saisie de lei
180 000 dans les mains de
C. Enescu Fundulea par Gogu
Ionescu. 5 ans de gêne, de tracas,
de soucis et depuis la dernière loi de
conversion de transes grâce à
Cutalianidis.**14 mai – 4 iunie** *Sionu – 4 iunie București.***30 iunie** Massacre en Allemagne.**28 iunie – 21 iulie** Sionu.**26 iulie – 1 august** Sionu.**2 august** *Deces Hindenburg – Hitler Cancelar.***7–29 aug[ust]** Sionu.*Sub pecetea tainei.*

" " "

A XLIX-a aniversare a nașterii mele.

Cave, age, tace.

Muncă

Evadare, emancipare.

eclipsă, exclusivism –

– Snobism –

Afacerile sunt afaceri.

Economie, chiverniseală

Energie, morgă

An climateric și pregătitor.

Reformă definitivă a vieții mele.

Foarte puternic cutremur de
pământ (22. 09/1/2)

A înflorit liliacul.

" " castanul.

Cinci ani de la confiscarea de către
Gogu Ionescu a celor 180 000 lei
din mâinile lui C. Enescu –
Fundulea. 5 ani de strâmtorare, de
necazuri, de griji, și, după ultima
lege de conversiune, de neliniște,
datorită lui Cutalianidis.*Sionu – 4 iunie București.*

Masacru în Germania.

Sionu.

"

Deces Hindenburg–Hitler Cancelar.

Sionu.

29 aug[ust] Commandé chez Herscovitz boutons manchettes de l'or des vieux boutons de Victor Ionescu.

2 sept[embrie] Revu et corrigé texte paru dans „Gândirea“ de *S[ub] p[ecetea] tainei*.

6 ” *Sionu (lucr[ează] la S[ub] p[ecetea] tainei, 21–23).*

22–27 ” Départ des hirondelles.

2 oct[ombrie] Demisia Tatarescu (după a lui Titulescu).

2 ” Cabinet ”

9 oct[ombrie] Asasinat Marsilia Reg[e] Alex[andru] și Barthou.

15–26 noi[embrie] suppression haltes auberge Fundulea.

Suppression bière ordinaire. Dernière consommation offerte à la campagne.

16 ” (Sf. Matei)

Cave, age, tace.

Achever le décanaillement

Snobisme

Rupture en fait, réserve

Gravité, tenue, retenue

froideur glaciale

fermeté

Correction, élégance

Avarice.

Les affaires sont les affaires

10 dec[embrie] Morgue.

(11,...) *S[ub] p[ecetea] tainei.*

1935 – blazonul vechi și *c[e]l[e]l[alte]* blazon nou și indicația latină *p[entru] Lannos implevit.*

1 ianuar[ie] Cave, age, tace.

7 ” Incendie maison de Tuschki Caragiale.

Am comandat la Herscovitz butoni pentru manșete, din aurul vechilor butoni ai lui Victor Ionescu.

Am revăzut și corectat textul apărut în *Gândirea* din *Sub pecetea tainei*. *Sionu (lucrează la Sub pecetea tainei, 21–23).*

Plecarea rândunelelor.

Demisia Tătărescu (după a lui Titulescu).

Cabinet Tătărescu.

Asasinat Marsilia Regele Alexandru și Barthou.

Suprimarea popasurilor la hanul Fundulea.

Suprimarea berii ordinare. Ultima consumație oferită la țară.

(Sf. Matei)

Cave, age, tace.

Să-mi desăvârșesc descantălierea.

Snobism.

Ruptură, de fapt, rezervă

Gravitate, ținută, reținere

răceală glacială

fermitate

Corectare, eleganță

Avariție

Afacerile sunt afaceri.

Morgă.

Sub pecetea tainei.

1935 – blazonul vechi și celelalte, blazon nou și indicația latină pentru Lannos implevit

Cave, age, tace.

Incendiul casei lui Tușchi Caragiale.

21 " *S[ub] p[ecetea] tainei.*

3 febr[uarie]

16, 21,...) *S[ub] p[ecetea] tainei.*

16 febr[uarie] Je commence à songer sérieusement à la réalisation de la monographie (en français) du comte de Hoditz.

17 " Je commence travail monographie du comte Hoditz. Je réunis les données recueillies jusqu'à présent et la table bibliographique et sources possibles.

18 " Elaboré plan du *Hoditz*.

19 " Amplifié plan du *Hoditz*.

28 " Après la réforme de ma vie, *L'aera nova*, que j'avais projetée depuis très longtemps et que je n'ai commencé à appliquer que courant (?) dernier trimestre [19]33 (voir 28. IX, 28. X. [19]33), c'est en parcourant le livre de Zweig sur la guérison par l'esprit, que j'ai eu (13. II. [19]35) la révélation de ma supériorité intellectuelle, mon intuition et ma puissance de réflexion ainsi que les forces latentes – que je sens au fond de mon être, exigent pour se mettre en valeur une thérapeutique de mon moral et de ma volonté qui doit commencer par la réaction contre l'obsession du passé et par le refoulement des hantises érotiques.

25 mart[ie] L[-ème] anniversaire de ma naissance.

Cave, age, tace.

Les affaires sont les affaires

Évasion, émancipation, éclipse,

Sub pecetea tainei.

" " "

Încep să mă gândesc serios la realizarea monografiei (în franceză) a contelui de Hoditz.

Încep lucrul la monografia contelui de Hoditz. Reunesc datele culese până în prezent, tabla bibliografică și sursele posibile.

Am elaborat planul lui *Hoditz*.

Am lărgit planul lui *Hoditz*.

După reforma vieții mele, *Aera nova*, pe care o proiectasem de foarte multă vreme și pe care n-am început să o aplic decât în cursul (?) ultimului trimestru din 1933 (vezi 28. IX, 28. X. 1933), doar parcurgând cartea lui Zweig asupra tămăduirii prin spirit am avut (13. II. 1935) revelația superiorității mele intelectuale, a intuiției mele și a puterii mele de reflecțiune, ca și a forțelor latente – pe care le simt în străfundul ființei mele, cum cer, spre a se pune în valoare, o terapie moralului meu și a voinței mele care trebuie să înceapă prin reacția împotriva obsesiei trecutului și prin înăbușirea băntuieilor erotice.

A L-a aniversare a nașterii mele.

Cave, age, tace.

Afacerile sunt afaceri.

Evadare, emancipare, eclipsă,

exclusivisme.
 Morgue, snobisme
 Gravité, tenue, retenue.
 Correction, élégance.
 Avarice.
 Energie, fermeté
 Calme, froideur glaciale.
 Sang froid
 Style.

25 mart[ie] (*pagină albastră*) Une année de solitude et d'isolement qui a été aussi climatérique m'a permis de me livrer à de patientes et profondes introspections dans mon âme et rétrospections dans mon passé, de juger les trente dernières années de mon existence. À part le bref intermezzo lorsque j'ai été chef de cabinet d'un ministre, ma vie n'a été qu'un enchaînement de provisoire, de pis-aller, de faute-de-mieux, de contraintes et de détresses que j'aurais pu m'épargner si l'idée de m'enrichir par le coup avec laquelle j'étais entré en lice avait gardé sa fixité. J'ai manqué en automne 1916 l'occasion la plus incroyablement miraculeuse de m'emparer de 80 000 lei or, sans nul effort, sans nul risque et péril et depuis la chance que j'ai méprisée m'a boudé sans discontinuer. Aussi ma cristallisation a été enrayée, son commencement date de la révélation de 28. X. [19]33 et je le crois en train de s'achever. Ma

Exclusivism
 Morgă, snobism
 Gravitate, ținută, reținere.
 Corectare, eleganță.
 Avariție.
 Energie, fermitate
 Calm, răceală glacială.
 Sânge rece
 Stil.

Un an de solitudine și de izolare, care a fost, de asemenea, un an climateric, mi-a îngăduit să mă dedau unor răbdătoare și profunde introspecții în sufletul meu și unor retrospecții în trecutul meu, să judec ultimii treizeci de ani din existența mea. Cu excepția scurtului răstimp cât am fost șef de cabinet al unui ministru, viața mea n-a fost decât o înlanțuire de provizorate, de acceptarea răului în lipsă de mai bine, de constrângeri și suferințe, de care m-aș fi putut cruța dacă ideea cu care intrasem în joc, de a mă îmbogăți dintr-o singură lovitură, s-ar fi menținut neclintită. Am ratat în toamna lui 1916 ocazia cea mai de necrezut miraculoasă de a pune mâna pe 80 000 lei aur, fără nici o sfortare, fără nici un risc și pericol, și de atunci norocul pe care l-am disprețuit m-a respins fără încetare. Astfel cristalizarea mea a fost stăvilită, începutul ei datează de la revelația din 28. X. 1933 și cred că este pe cale să se desăvârșească.

détoxication morale est complète,
je me suis enfin recouvré et
n'importe ce que les circonstances
pourraient me réserver encore,
l'intervalle qui sépare désormais
ma vie de la mort, je veux le vivre
à mon gré et à ma guise. Long-
temps, je me suis laissé aller à la
dérive, dernièrement je me suis
replié, j'ai fait le plongeur et, à pré-
sent, délesté et désentravé je nage
contre le courant en fendant l'eau.

- 2 mai–13 mai }
16 august – } Sionu.
1 sept[embrie] }
14 [septembrie] – } Sionu.
18 ” }
10 oct[ombrie] Jardin Botanique. Pris graines rue
(*Ruta macrophylla*. Montana et
Corsica).
15 ” – } Sionu – *culesul porumbului*.
21 octombrie }
4 noi[embrie] – } Grădina Botanică Graines
12 noi[embrie] } *Ruta graveolens*;
13 ”
18 ” sqq: *Pantoveria imperialis* (numeroase
capsule; *Ruta patarins*).
31 dec[embrie] *Reveillon la Tuschky*.

1936 blazon simplu. Acta... Nici o notiță meteorologică

- 1 ian[uarie] *Cave, age, tace.*
25 mart[ie] *Buna Vestire:*
LI[-ème] annivers[aire] de ma
naissance
– Cave, age, tace –
Les affaires sont les affaires.

Dezintoxicarea mea morală e com-
pletă, m-am redobândit, și orice
mi-ar mai rezerva încă împrejurările,
vreau să trăiesc intervalul care separă
de acum înainte viața mea de
moarte, după pofta și placul inimii
mele. Multă vreme m-am lăsat în
voia valurilor, în timpul din urmă
m-am recules, am plonjat și, în
prezent, despovărat și desferecat,
înot împotriva curentului, spinte-
când apa.

Sionu.

Sionu

”

Grădina Botanică. Luat grăunțe de
virnaț (*Ruta macrophylla*. Montana
și Corsica).

Sionu – *culesul porumbului*.

Grădina Botanică. Grăunțe *Ruta*
graveolens.

Pantoveria imperialis (numeroase
capsule; *Ruta patarins*).

Reveillon la Tuschky.

1936 blazon simplu. Acta... Nici o notiță meteorologică

Cave, age, tace.

Buna Vestire:

A LI-a aniversare a nașterii mele.

– Cave, age, tace –

Afacerile sunt afaceri.

Évasion, émancipation
 éclipse, exclusivisme
 Morgue, snobisme
 Gravité, tenue, retenue.
 Energie, fermeté
 Avarice
 Calme, froideur glaciale
 Réflexion, délibération
 Correction, élégance
 Style.

18 iunie

datele ordinelor și aniversărilor
 XIII[-ème] anniv[ersaire] de mon
 mariage civil et religieux.

Evadare, emancipare
 eclipsă, exclusivism
 Morgă, snobism
 Gravitare, ținută, reținere.
 Energie, fermitate
 Avariție
 Calm, răceală glacială
 Reflecțiune, deliberare
 Corectare, eleganță
 Stil.

datele ordinelor și aniversărilor.
 A XIII-a aniversare a căsătoriei mele
 civile și religioase.

CORRESPONDENȚĂ
(1901–1936)

Către N.A. BOICESCU

1

Sinaia

Mardi, 10 J[uillet] 1901

Dragă amice,

Eu am primit de la tine până acum două scrisori și ar fi foarte deplasat să-ți cer scuze pentru că nu ți-am răspuns numai de cât, deoarece pe aci nu se mai întâmplase nimic nou. Îmi pare f[oaarte] bine că vremea din București s-a îmbunătățit așa fel că să poți ieși seara la șase. Aci în Sinaia căzuseră în timp de o săptămână și mai bine niște ploii infectisime și foarte plictisitoare. De ieri însă vremea s-a înfrumusețat considerabil așa că partidele de Lawn-tennis au reînceput cu cea mai mare forță. Să-ți descriu o partidă. Mlle Constantinovicz, o sârboaică f[oaarte] frumoasă cu un teint foarte pur <en> cu părul blond și ochii albaștrii [sic!]. Este ca o statuă de ceară, abia se mișcă, abia vorbește și când râde este splendidă. E așa delicată și frumoasă încât toate fetele o sărută și o mângâie. Tatăl ei e o brută magnifică, scrofulent și rotund ca un porc sârbesc. D-ra Smichy Lahovary, urâtă ca o focă, dar grațioasă și excelentă «joueuse», Ea e speranța unei partide și bate mingea cu mare forță. Mme Mendel, o jidoafcă infectă, jucând deunăzi a făcut o mare lovitură. Văzând că mingea e prea sus a sărit 3 metri lg. și 1/2 înălțime ca un balon încât a căzut pe burtă. Când publicul a văzut acea ființă scurtă și groasă, a izbucnit într-un râs omeric. Atunci Costea Balș a luat-o în brațe ca pe o pană și a pus-o pe un scaun

și a lăsat-o să găfâie ca un ipopotam rănit. Costea Balș cum vine se adresează: Est-ce que vous voulez des gâteaux, mes filles? Și, fără a aștepta un răspuns afirmativ, comandă 25 de prăjituri voluminoase. Atunci frumoasa sârboaică înghite câte o bucată din o dată. Mă sui aproape zilnic la castel unde Mme Robescu foarte funebră se vede întotdeauna cu două fete. Castelul <afară de> se modifică foarte mult, vechile lemne împuțite se schimbă prin panouri foarte delicate. Am notat tot. Ieri seară am fost la 9 1/2 noaptea lângă castel care era puțin luminat. M-am întors prin niște locuri misterioase unde tu n-ai fi mers niciodată. Foisorul e infect și mizerabil, crezi că e un grajd nemțesc. Eu n-am nici un pont actualmente. Eu dezvolt o mare morgă acasă, beau cafea în vieux-Saxe cu o linguriță aurită. Georges-Valentin a câștigat premiul [al] 2-lea de automobile la Geneva, vreo 150 de franci și niște pantofi. Despre Boroș nu mă mir, e foarte generos când ciupește parale de undeva. Cât despre prințul Al. Bibescu să nu mai scriu că e prea nebun și <are> e maniac furios. Scrie-mi mai târziu pe hârtie nu pe carton că abia încape [sic!] două vorbe cu scrierea ta incultă și ignorantă. Scrisorile tale mi-au făcut o mare plăcere. Pilidis e aci cu 12 domnișoare care de care mai strâmbe și mai pocite. Una umblă pe o bicicletă. Aci e și nu e lume. Mie mi-e totuna.

La revedere.

M.

2

Din Berlin

Sâmbătă, 4 decembrie [1904]

Amice,

Scriindu-ți cu ocazia zilei tale, îți urez să trăiești ani mulți și să fii sănătos. Eu sunt în Berlin de mai bine de o lună. Orașul e frumos și curat mai ales în cartierele noi unde toate casele sunt ca niște prăjituri și scilicet de curățenie toate geamurile și clanțele de pe la uși. La Berlin însă nu sunt ca la Viena palatele

nobililor, vechi și cu ganguri pentru trăsurile. Aci aproape toate casele sunt noi și într-un stil fără haz. Totuși există o stradă Tiergarten care n-are case decât pe o parte, pe partea de vis-à-vis este parcul deschis Tiergarten care e enorm și drept în mijlocul orașului. Pe strada Tiergarten sunt câteva case splendide, casa contelui de Tiele-Winckler e poate cea mai frumoasă și mai romantică locuință particulară pe care am văzut-o. În Berlin sunt foarte mulți toptangii milionari cari fac un lux enorm și au echipaje foarte frumos compuse cu livrele bine desenate și cu cai de rasă. Noblețea e bine reprezentată, sunt unii seniori bătrâni foarte bogați cari au zece, douăsprezece fideicomisuri, țin casă mare, cai mulți, au mai multe rânduri de livrele, cu blană, cu fir, livrea de dimineață. Sunt și unele putori avare care au câte-o saca cu un cal, dar sunt foarte puțini. Echipajul împăratului e negru cu vulturi de argint pe felinare, cu fire de argint peste tot și cu doi cai iuți albi cari zboară ca din pușcă. Magazinele, ca al lui Mützner, sunt pline de blazoane și de carte de invitație la vânatoare unde spune câte sute de fazani sau de iepuri au împușcat invitații. Cei mai bogați își fac o onoare în a invita pe împărat la vânatoare unde se face un adevărat masacru. Eu am să-ți mai scriu peste câva timp mai cu de-amănuntul. Tu să-ți cumperi Gräflisches Taschenbuch, care este foarte interesant, să citești lucruri surprinzătoare. Așa de exemplu știi de ce tatăl contelui Larisch are moșie în țara noastră? Pentru că mama contelui Larisch, născută tot Larisch, e fiica Elenei Știrbey. Apoi articole ca Mavros, Rossetti, Petrowitz-Armis, dar unde nu se citează nimeni.

Familia contesei Larisch este în Berlin, ea mai are o soră, Prisca, care e tot așa frumoasă dar nu e măritată. În Tiergarten e un loc mare, aproape cât de la havuzul mare de la șosea la rondul al doilea pentru călăreți, și acolo ies diminețile tot felul de tipuri, husari, ulani, dragoni, tot felul de ofițeri, câțiva babalâci borțoși călări, unii pe niște cai splendizi, alții pe niște cai umflați cu picioarele scurte. Toți fac figuri de manej, sar peste zid, peste gardul de mături, peste șanțul cu apă. E foarte comic. E un gentilom bătrân cu un joben de la pașopt care are un cal

arab de toată frumusețea și e acompaniat de doi valeti călări, tot pe cai arabi. Câini sunt mulți și frumoși dar aproape toți, chiar ogarii, sunt prea grași. Scrisoarea asta ți-o scriu pe grabă, tu să-mi răspunzi însă imediat sau peste câteva zile ce mai s-a întâmplat prin București și ce combinații au mai fost. Acum îți zic la mulți ani și la revedere.

Mateiu Caragiale

Nachodstrasse No 18 Part.
W[ilmersdorf] Berlin

La revedere
Scrie-mi numărul casei tale

3

Din București

Vineri, 28/10 iulie [1906]

Dragă Amice,

Am primit aseară scrisoarea ta și regret enorm că n-am primit-o cu o săptămână înaintea, când te puteam ajuta cu 60–80 de lei. Azi sunt și eu tot *à sec*. Scrisoarea ta mi-a făcut o plăcere mare și o așteptam ca pe un mesaj* liberator, credeam că și tu mă uitaseși. Nu e vorbă, promisem eu înainte 2 cărți poștale din gara Buda. Am fost însă consternat de breșa formidabilă, de ruina ultimului Comte de Ruda în 22 de ore. Nu trebuie însă să te căiești, dragă amice, de această afacere, cel puțin viața a trecut ca un vis de voluptate în valuri de champagne și ai rigolat 5 ore de beție amoroasă în chambre séparée ca un mare viveur. (O viață, mamă dragă!) En [é]change situația mea, princiara mea situație e disperată. M-am certat și mă cert cu toți iar de-a capul. Ține-te până să nu te rupi. Plecarea ta

* În manuscris: *messaj*.

a însemnat începutul turbării mele. *Quelle rage, mon vieux*. Ce-am avut, 200 de lei, de la mama, o afacere de ciupeală și pensia întârziată s-au evaporat în câteva zile. D-aia ziceam că, să fi știut, îți expediam eu un supliment ca să-ți repari breșa. Cheltuiam tot în primele zile dacă nu mă tapa Vlădoianu o dată cu 20 și a doua oară cu 60 de lei și Lucă Sturdza cu 20. Cum mi-a venit această turbare de cheltuială îți voi explica mai jos. Mă plictisiseam atâta încât nu mă mai cunoșteam nici pe mine privindu-mă în oglindă. Parcă eram la înmormântare. Conduita ignobilă a tatei, care n-a fost aceea a unui om care își dă seamă de ce face, m-a ecoeurat atât de mult. După cum te confesezi tu mie, trebuie, simt nevoia să mă confesez și eu ție. Am devenit așa odată prodig, risipitor, ca să mai uit supărarea. Chiar azi dimineață m-am întors la 6 1/2, adică când soarele devine arzător. Am făcut o serie de chefuri, cel de astă noapte, ultimul cu Costăkel Sturdza. Vlădoianu m-a tapat de două ori cu sume mari. Nu ies decât noaptea la 11 când apar la „Capșa” unde toisez pe toți belferii. Am și eu un monoclu scipitor. Pe Cécile Pignatelli Brandi Bratashano de Tzukalas-Soparlitz a m văzut-o (pictată de lătosul Voinilă) cu niște flori de sorcovă în cap și cu sânii goi. 1/2, jumătate București se masturbau la vitrină privind pe cea din urmă principesă de Brandi, pe castelana de Soparlitz. Am o afacere galantă, îți voi da detalii cum fac ceva, sper zilele astea să ating ținta. Aș vrea să grillez o cocotă blondă – *foy de prince*. E fină ca o arhiducesă și souple ca o liană. Iese numai în muscal. Într-o seară, când îmi plimbam melancolia într-un muscal vertiginos la chaussée, am văzut-o. Pe loc i-am trimis o jerbă* de rose printr-un bugomil. Aș vrea să o fac – cred și eu – dar *à l'oeil*, fără bani. Să vedem întâi ce fac cu mignonna mea poimăine. Am o freză de mec cu două accroche-coeurs.

* În manuscris: *gerbă*.

Dragă Amice, ultima pagină ți-o rezerv numai ție. Capul meu nu e tocmai limpede, după 7 ore de baladă și două de somn. Totuși ascultă consiliile ce înțelepciunea mea îți dictează. Nu te demonta. «A fost un vis frumos». Știi cântecul. Strânge-ți resturile și pleci iar la atac. Ai avut un an de succese, caută ocazii noi și nu le scăpa. Sezonul e foarte brillant, aruncă-te fără reținere, ai numai ce câștiga, ai posibilitatea să câștigi totul și nu riști nimic. Gândește-te la steaua noastră care începe să se înalțe pe orizontul gloriei. Fii pontagiu. Găsește pe cineva să-l tapezi. *Sus lancea. Bovimonte! Noroc!* – De ce n-ai spus Ellei, damei sirene, că n-ai bani? Poskow e un mare huligan. Adresa mea e aceeași. *Pensez toujours à nous cher cousin und werden sie ebenso unser Banner und Wappenschild immer hoch halten.* Răspunde-mi te rog, că sunt trist. Al tău vechi amic

M.

4

*Din București**Miercuri, 16 noiembr[ie] [1906]*

Dragă Amice,

Am primit de la tine o scrisoare care mi-a făcut o plăcere enormă. Credeam că mă uitaseși, că plăcerile Parisului, răpin-du-te în vârtejul lor, te-au aruncat peste o Manon, peste o Marquisettă. De când ai plecat tu, am avut o serie întreagă de neplăceri, mai ales politice. Cabinetul s-a remaniat, Dissescu a intrat în cabinet. M-am propus șef de cabinet, m-a susținut toată lumea, tata a depeșat urgent, în sfârșit am răscolit cerul și pământul. Dar mă trezisem prea târziu, locul era dat lui Cămărășescu. Or, șansele de a fi șef sub conservatori le pot considera ca nule. Mă propun zilele astea la junimiști, la Nicu Filipescu care mai curând sau mai târziu trebuie să se

împodobească cu un minister. Altă soluție politică nu găsesc. La drept vorbind cu liberalii nu pot merge. Regele e pe dric. Ce fericit ești, dragă amice, că poți trăi departe de această țară nenorocită. Eu nu dezesperez, am câteva planuri illustrissime și nici un revers nu mă poate abate. Am devenit cam mizantrop. Ce combinație o fi având Hortense P... la Paris de zboară în auto. Mi se pare că am zărit-o și eu aci într-un auto luminat electric. În curând vei vedea pe Pomadin care n-a plecat încă. Eu sunt trist, foarte trist, vegetez oribil, caut parale, e un dezastru. Tata e pe cale de a se împăca definitiv cu mine, de primăvară cred a mă putea mișca în străinătate o lună 1/2, două. Cine sunt D-rele Cantacuzène? Adevărat că sunt niște demi-mondaines, des fines mouches d'or? Alexis Catargi a compus o operă *Enoch Arden* care se va cânta la București. E un mare muzicant, ca Bellini. Eu am arborat coroana comtală și desfid pe toți. Mă voi retrage iar din circulație. Pr. Albert Ghica, regele Albaniei, e în mare dèche, am auzit că are să-și pună coroana și scepтрul amanet la Muntele de Pietate. Ca amoruri o duc prost și cum sunt *à bout*, trebuie să pelotez o bonă. Caut pe Mme Ionescu și n-o găsesc. Aci conservatorii sunt pe ducă, eu mă bucur, jubilez. Lucă Sturdza și-a dat demisia din postul de șef de cabinet, Vlădoianu are niște ponturi mari. Acum am aflat că făcea curte Domnișoarei Chamberlain. E un mare ipocrit, eu mă fac că nu înțeleg nimic. Încolo ducem partidă dublă și suntem veșnic împreună. Rosnovanu s-a cununat. Radu V. e dezgustat. G.V. Bibescu susține că blazonul lor e de la 1400 (horreur! horreur!). Cu aceste mizerabile cancanuri îți răspund, dragă amice, la acele lucruri ce-mi scrii și cari mi-au făcut să-mi vie apa la gură ca la un setos de lux și plăceri. Așteaptă-mă să viu și eu. Bonne chance și energie. Mai scrie-mi tot la „Capșa”, am un garșon fidel. Au revoir și bonne chance. Cel din urmă boier, ca un frate,

comte Mathieu-Jean Caragiale

Din București

Luni, 4 Décembre [1906]

Dragă Amice,

De cinci zile n-am mai ieșit din casă cu toate că timpul nu e așa urât. Ninge în mare abundență. Eu sunt nefericit. Stau în casă la gura sobei și mă gândesc ce bine ne-ar sta să zburăm cu dame fine pe încântătoarea Riviera într-un auto. Eu am primit o singură scrisoare de la tine, ce e dreptul, zilele astea n-am mai fost pe la „Capșa“. Eu iar m-am retras din circulație, bani nu sunt, ponturi în perspectivă nu, nimic. Mai înainte, când erai și tu, ne întruneam serile la „Nestor“ sau altundeva și ne mai îndulceam exilul calomniind. Dar, nu se știe cum se va învăti roata, poate că în curând avem să zburăm ca o pasăre mare cu pene lungi. Dragă Amice, să nu mai îmi scrii la „Capșa“, îți voi da eu adresa mai jos. Și să nu-mi trimiți niciodată cărți poștale porcoase decât în plic, altfel le confiscă poșta. S-a publicat un regulament după decizia de la Cassație. Într-o seară, când mă întorceam acasă pe str. Soarelui, am văzut la o poartă un auto electric și o damă fină vorbind franțuzește cu un *chauffeur pontagiu*. Am crezut că e o minune cerească și că sunt pe o Avenue la Paris. Era Hortense P. cu o toaletă* prințiară și cu o pălărie cu 24 de pene albe ca mareșalul** de Villars sau Rohan-Soubise. Eu eram cu capacele la ghețe și oprindu-mă la doi pași o admiram. Ea se uita la mine cu mirare, dar nu putea să-mi distingă figura și vorbea mereu cu franțezul, lund gînd vorba. Auto-ul a plecat, ea a intrat în curte, eu am înaintat câțiva pași. Atunci s-a oprit în mijlocul curței și s-a uitat cu așa un aer provocător – și goguenard, atât că nu mi-a adresat

cuvinte invectivându-mă. Eu nu m-am turburat, dar, cu toate capacele de la ghețe, n-am avut tupeul să intru în curte să o sărut, ar fi fost o lipsă de tact. E o tipesă* arhifină** dar nu poți s-o enlevezi, substanța necesară vieții ei cocodettă nu e măduva mea arzătoare, nici limbile mele fervente, ci poli, aur scânteietor și bilete de bancă multe, multe (De așa ceva nu dispun eu, Matteo, principe Caragioli, chevalier chrétien et penseur français). Lăscăruș Catargi a ofensat pe Melot, spunând în Cameră că e un fel de escroc. Melot l-a provocat în duel, luând ca martor pe Cuștica, bărbatul ilustrei Hortense. Catargi a refuzat să se bată zicând că nu cunoaște și nici nu vrea să cunoască pe acel bandit (Melot). Astă-seară se cântă la operă *Enoch Arden*, compusă de Alexis milionerul, omul lui Dumnezeu. A murit Mme Anne de Kalindero. Printr-o ciudată coincidență am fost și eu la înmormântare. Fănică venise cu un juben ca al tatălui lui Fr[anz] Josef. Dudu a leșinat de mai multe ori. Eu stăteam după un stâlp lângă niște dame care calomniau. Era ceva sfâșietor cum plângeau fetele alea. Cantacuzino, ăla cu pelerina, stătea ascuns și hoțul ăla de Galitzi tot așa. Eu am plecat cu Odobescu. Toată lumea bună venise și adresa condoleanțelor lui Iancu K[alindero] care parcă nici n-avea idee, parcă-l îngropa pe el. Dragă amice, lucrează tu și pentru mine, gîndește-te că planurile noastre sunt mărețe, că de unde suntem până unde vrem a ajunge e atîta drum. Drumul e lung, viața e scurtă, și o viață fără plăceri e o lungă și tristă preparare pentru examenul suprem al morții. Pe (așa zisa) viață viitoare – oricum ar fi, eu unul mă piș cu toată intensitatea la maximum. Un hotel fin, cal arab, electricitate, *auto*-uri, valetți stilați, Hortense și Ionica, Marquissette, asta ne trebuie nouă. Filonul, filonul unde e! Eu cred că se va ivi. (Al lui Lehliu mi se pare că s-a cam epuizat.) Eu n-am mai văzut pe nimeni, nici nu aveam timp

* În manuscris: *toiletă*.

** Idem: *maréchalul*.

* În manuscris: *typesă*.

** Idem: *archi-fină*.

du reste. Episodul cu Hortense m-a impresionat în sensul că am putut să-mi imaginez un singur moment că trăiesc o altă viață – acea viață de care am vorbit atâtea, de atâtea ori. Și mi-am zis, cu bani mulți, inteligent întrebuințați aş putea să am acum și auto și chauffeur și pe Hortense (și chiar pe Cuștica). Unde sunt acei bani mulți. *E datorია noastră să-i găsim*. Îți scriu, dragă amice, această scrisoare, pentru a te felicita de ziua ta de Sf. Nicolae. Îți urez aceleași succese pe care mi le urez mie însumi. Le știi și tu: un venit mare (de la 300 000 în sus), viață lungă (cât a Cardinalului Richard, 95 ani), dame fine la gust și discreție. Aștept o depeșă, un cec de câteva cearceafuri și vin. Oricum sper că te voi revedea eu. Noroc, bonne chance, beaucoup de bonne chance autant qu'un mortel (fin) puisse en avoir. Cu acestea te sărut cordialement, cher cousin, lieber Oheim.

Mathieu-J. Caragiale

P.S. Eu sunt mutat prozivoriu dans la banlieue până la Sf. Gheorghe.

Iată adresa: *Str. Crângași-Grant nr. 1.*

6

Din București

3/16 Janvier, Mercredi [1907]

Dragă Amice,

Scrisoarea ta m-a aruncat într-o confuzie penibilă. Pe cât de bine îmi părea că ai niște ponturi așa de fine, pe atât mă simteam de nefericit în această cetate blestemată a Bucureștilor. Aventurile tale cosmopolite <însă> mi-au dat speranța și cred că nu voi muri înainte de a f... nemurirea dans la ville lumière. Escapada cu mica corsicană m-a neliniștit întrucâtva, sunt un om sceptic și mi-e teamă de perversitatea damelor ca de mușcătura unui șarpe. Dar cum știu că ești un mare huligan am

înțeles că n-are să te poată ea face să cânti. Îmi pare rău că în seara aia n-am intrat buzna în curte la Hortense, am fost prost, dar timpul nu e pierdut. (Ce e dreptul, nici parale nu sunt acum.) Eu mai mult timp n-am putut ieși din casă, am fost răcit. Am citit însă în gazetă că bietul Vlădoianu a *căzut* la examenul de atașat și a reușit Vichy (Céléstins) și *Telemache*. Cât timp am stat închis am scris un roman modern, palpitant și vițios în franțuzește. Când am să dau de fonduri îl voi publica. E vorba de fenomenele atavismului. (Oh! Oh!) Am scris degeaba Domnișoarei P., se vede că nu i-a parvenit misiva* mea. (Îi propuneam o întrevedere diplomatică unde să discutăm chestia populațiunei în raport cu separațiunea amicului Briand sau Hagron.) Aș vrea să fac un petit coup să mă mai învioriez nițel. Ceva bun este că lucrez în sensul Zincutzei. Această bizantină are un administrator căsătorit [indescifrabil], (un francez). De primăvara dau asaltul așa cum te-ai pregătit tu să-l dai ispititoarei Le Mer de Villiers (le vieux chameau). Ea și cu Zimputza sunt doi cupidonii. Am să fiu prezintat Mathieu-Jean etc. penseur subtil et romancier distingué. Am să-i spui că am avut le coup de foudre, zărind-o într-o aureolă crepusculară și am să-i cad în genunchi, orice ar fi să fie. Aventura cu italianca m-a cufundat într-o mare melancolie. M-am gândit că tinerețea mea se duce și eu n-am flambat încă o așa afacere. Dragă amice, mai scrie-mi și tu din când în când o vorbă, două de unde ești, nu uita pe nobilul exilat în patria capsomanilor. Eu m-am desfăcut de societate și pe tăcute lucrez mereu. Poate că după un succes (ce sper a avea), adică după ce voi regula niște complicații stupide personale, se va schimba natura aceasta obscură și pentru mine. Văd că tot ce ți-am prorocit eu se îndeplinește (ai aventuri, ai tapat niște rasta și pe micul Leon Bourgeois). Stau uneori și-mi imaginez ce duble-succese am avea noi în

* În manuscris: *missiva*.

acțiune-dublă cu un apartament estetic, un auto și alte producții ale civilizației. Ești un pontagiu și ai și norocul să fii în Paris. Să nu te lași nicidecum. Luptă ca un adevărat Bassaraba. Sunt foarte curios de activitatea ta, aștept numai un semn și viu și eu. Am niște idei suverane de instalație și de proceduri. Să-mi scrii ce ai făcut la Ajaccio, de unde cred că te-ai întors, și care-a fost ultimul act al aventurii corsicane. Eu sfârșesc, dragă amice, urându-ți cea mai întinsă șansă în operațiuni. Nu mă uita. Zilele acestea mă întâlnesc cu Vlădoianu să mai aflu ceva cancanuri pe care am să ți le comunic. La revedere în curând, dacă soarta va vrea să ajute pe ultimii boieri și principii orientali.

Ca un frate:

Mathieu

7

Din București

Sâmbătă, 9 ianuarie [1907]

Dragă Amice

Mă grăbesc a răspunde imediat* la scrisoarea ta, care m-a pus pe gânduri. Afacerea cu *le vieux chameau* nu e imposibilă deloc. Agentul tău care e franc-chasseur de Boves nu are nici un interes să te mință – *câtă vreme până la reușita* afacerii nu încasează** nici un *rouge liard*. Și pe urmă Boves poate deveni *Bovimonte* dintr-un simplu condei. Afacerea mea e mult mai delicată: îmi lipsește agentul, agenta mai bine zis. Și într-o asemenea tramă dacă n-ai o ființă și de încredere și abilă (și interesată mai ales) nu faci nimic. Nu mă pot introduce așa ca un

bivol prin forța coarnelor, trebuiește subtilitate. E înconjurată, ce e dreptul, Dulcineea de un clan de păsări de pradă, dar pe care să pun ochii? Toate au să-i spună că sunt un vițios, un pontagiu, un scelerat, un mec sau cine știe ce gogomănie și *Ea* (Zimkutza) (afară de cazul unei pasiuni* vehemente) are să se effaroucheze și îmi trage perna de sub cap. Eu însă am să încerc a-i fi prezentat (ceea ce e foarte greu), e o ființă bizară și voi stăruî în sensul să îmi publice romanul care atunci va fi gata. Cu o reclamă abilă s-ar putea convinge că sunt un talent, ceea ce e indiscutabil, și ar convola cu mine într-o poetică nacellă**. Dacă are un belfer îmi este indiferent; asemenea belferi nu sunt greu de évințat. Dragă amice, ai în mână un pont fin, gândește-te ce prosperitate ar fi să dejunezi avenue du Bois și să dinezi la Boves. Dacă însă ai *déffillance* atunci totul e pierdut. Ce vrei să fii, cal sau măgar? Dacă vrei a fi cal (étalon pur sang, saillie réservée) fii un Barry-Lyndon. Dacă vrei măgar, ia exemplul generația întreagă. Până acum însă ai fost un pontagiu: aventura cu contesa*** N. de Boïcesty a fost fină, mai ales că finanțele**** erau de partea contesei. Quelle rosse, mon prince! Dacă ai ocazia să mai faci o escapadă, nu o pierde. Pontul e însă să atragi pe juna contesă în flăcările Parisului, de care nu trebuie să te distanțezi. Nu trebuiește însă (dragă amice, e un scrupul al meu propriu) să te encrapulezi prea tare cu o asemenea persoană. Corsicanele sunt perfide ca unda. Măine, poimăine îți administrează un coup de poignard sau une balle sau o dușe de vitriol. Asta ar fi un dezastru – blestemul lugubrei Florica. Sau îți poate trânti în spinare pe un bandit ca Vilfredo, hoțul de catări, spaima Corsicei. Dacă e însă ocazia să te amuzi „sans

* În manuscris: *passiuni*.

** Idem: *nacellă*.

*** Idem: *contessa*.

**** Idem: *finanțele*.

* În manuscris: *immediat*.

** Idem: *încasează*.

casquer“ nu e rău – prudentă însă. Știri din București nu am ce-ți da. E adevărat, nu e o simplă supoziție că Vlădoianu a fost respins de la examenul de atașat și că au reușit Vichy și Telemache. Nu știu dacă tu ai idee de ce mare huligan a fost Lucă Sturdza? La 16 ani a plecat din Brașov cu un popă bețiv, și în loc să ajungă la Liège a ajuns la Triest. Chef mare, beție și frăție. Au luat vaporul. Chef mare, iubire. Ajunge la Venetia, chef mare. Gondola! gondola! Până s-au isprăvit banii. Lucă nu-și aduce aminte nici de Venetia, nici de nimic, atât știe că era o mare furtunoasă și gondola, gondola și că a aruncat o masă de marmoră în capul unui hotelier „Capello nero“ care fusese odată obraznic cu mătușa lui Rosetti, asta cu un an înainte. La Liège s-a colat* cu o damă fină care avea un castel și avere. Ea îi a propus să fie Alphonse al ei și să vie la Paris. El a refuzat. Aci a fost bugomil, unde pui că avea și el 400 frcs par mois. Dragă amice, mi-e greu să-ți spun, dar n-am încotro. Acum sunt în imposibilitate de a-ți avansa cent sous. O grămadă de nenorociri care de care mai alandala au trecut peste capul meu. Am rămas mult timp singur în București în casa pe care o locuiesc aci și care e afară din oraș. (Nu stau decât provizoriu până în primăvară când luăm o casă convenabilă.) Afară din oraș, nu la țară firește, dans la banlieue și banlieue aci e infect. Pensia întârziată și o sumă de cheltuieli m-au făcut să apelez chiar la Barbu D[elavrancea] pe care l-am touchat fort galamment. Regret că nu-ți pot trimite pentru ca să te îndatorez pe tine, cât despre Odescalchi acest youpin, trebuie să aștepte. Hârtia semnată de tine nu este o armă. Are cel mult dreptul să-ți sechestreze** averea mobilă, care tu n-o ai. Dacă protestează, mănâncă papara tot el. Și lucrurile nu vor ajunge până acolo. Amână-l fără termen, adică nu-i scrie nimic. E însă momentul

* În manuscris: *collat*.

** Idem: *sechestreze*.

să-l masacrezi* cu un nou împrumut. Imediat ce sunt iar în fonduri (am fost, am avut odată în mână 43 500 francs cari s-au evaporat, nu e vorbă că nici nu m-am amuzat de 2 bani), mă voi pune imediat dar la dispoziția ta.

Încă o dată îți repet *le youpin est impuissant*, tu peux le tenir à discrétion et le taper comme une mouche. Nemaivând spațiu nu mai adaug une rallonge de hârtie ordinară, îți urez numai *bonne chance*, ca să ne putem iar reuni au „*tapis franc*“ pentru scopuri ilustre**. Îți voi mai scrie în curând. *Bonne chance*, ca de la un frate.

Mathieu J. de Caragiale
comte de Karabey

8

Din București

Sâmbătă, 26 Ianuarie [1907]

Dragă Amice,

Curaj! Ai început bine. Așteptam cu multă nerăbdare scrisoarea ta, aventura corsicană mă neliniștise, știu că femeile sunt egal de trădătoare. Era ceva logic ca după așa niște zboruri, cu expresul, cu vaporul, cu diligența, pe jos și călare să te întorci cu punga stoarsă. Dar esențialul e că *te-ai amuzat*. Păcat că n-ai putut asocia la această escapadă și o mică afacere financiară pentru vreo lună măcar. Ai avut malșansa să plece și Bastimento ăla în fundul Americii de sud și imbecilul de Bourgeois la Cairo. Ce a fost mai emoționant a fost spectacolul banditului Vilfredo, care nu înțeleg ce se amesteca în afacere. Du reste, bine ai făcut că ai șters-o, asasinul era în stare să te strângă de

* În manuscris: *massacrezi*.

** Idem: *illustre*.

gât. Eu mi-l imaginez ca pe un vampir, parc-ar fi din Spavento, căpitanul Infernului. Trebuie să fie un maquereau vulgar. Dacă te întâlneai la Nissa cu Madame Boicesco, era un alt dezastru: ar fi fost o bombăneală teribilă. Te lăsase la Paris cu codul lui Napoleon în brațe și te-ar fi găsit într-un complex clair pe Prom[enade] des Anglais. Era o nenorocire. Dragă Amice, e mult timp de când n-am ieșit din casă. Cunoșcții mei cred poate că am murit sau că am plecat la Berlin. În realitate însă stau închis în casă. Am fost numai de trei ori la Mircea Demetriad acasă să-mi fac o provizie de cărți. În București e un ger formidabil, mor oamenii de frig pe stradă, în fiecare dimineață citesc în gazetă câți morți au crăpat noaptea. C'est embêtant. Într-o zi citesc la lista morților Gheorghe Băleanu 17 ani... Mă întreb cu mirare, să fie băiatul lui Make? Trimit pe cineva la Crețeanu, care e înrudit, să întrebe, bugomilul de fecior răspunde că nu. M-a surprins însă numele George și vârsta. Pe Vlădoianu nu l-am mai văzut, pe nimeni nu. Mă gândesc și mă răsgândesc la viitorul nostru care până acum e așa de nebulos... Două stele însă sclipesc ca niște faruri: Zimpkutza și Le Mer de Villiers. Dacă la primăvară nu mă înfig atunci condamnarea mea la muncă silnică, adică la mediocritate pe viață e încălțată, dacă reușesc plecăm cu un auto, cent chevaux, la cucerirea gloriei. Dragă amice, numai doi am rămas 1 și 1, cel mai pur sânge bizantino-slavo-latino-scit. Drept ar fi să mucezim ca barlaboi? Am citit de asemeni că au reușit la concursul de atașat numai Djuvara Trandafir, Simionescu, Paul Florescu, Vichy-Céléstins și Telemache-Mangafa. Vlădoianu nu figura. Asta a fost o înfrângere mare care trebuie să-ți fi făcut plăcere. Aș vrea să-l întâlnesc, să mă informez cum a fost chestia. Nu e așa că Monte-Carlo ți-a părut superior la orice, chiar Parisului? Ce rafinerie, ce voluptate. Hernia, prince de Topaze, e un om forte dacă operează cu așa envergure. Zimpkutza urmează o școală de infirmiere ale Crucii roșii, dar acolo nu

poți lucra în larg. Eu îmi petrec timpul dormind, mâncând și citind, frigul mă paralizează, nu pot ieși. Din când în când adaug o pagină la romanul meu. Dacă unul din noi doi face o afacere strălucită, îl edităm cu portretele noastre, pe hârtie de Japonia. Cu tot izolamentul meu, nu mă simt abătut, *am o credință oarbă într-un succes*, nu se poate să nu ne iasă ceva. Vezi însă că la Zimpkutza numai literatura și muzica te pot introduce. (Eu sunt cel mai talentat literat și muzicantul cel mai înduieșetor, pictor în miniatură, poet și heraldist.) Ion Filiti de la externe s-a căsătorit cu d-ra Sanda Ghica, nepoata viteazului Toderitză, eroul de la Plevna. Asta e una din cele trei... de la șosea. Ce timpuri! Acum se va pune în circulație. Dragă amice, părul meu a atins niște dimensi fabuloase, e ca o pădure virgină cu toate că mereu cade. L-am lăsat mare ca un popă. E înspăimântător. B.P. Hasdeu s-a dus la principesa Maria și îi a dat un testament prin care lasă micului pr[incipe] Nicolae mica sa avere. Principesa l-a refuzat, zicând că familia regală are drept deviză să nu primească nici un fel de legat particular. Hasdeu a insistat, dar degeaba. Averei lui nu e importantă, dar titlul polon de principe (n-a văzut nimeni colația*) e brillant. Mai bine ni l-ar lăsa nouă, cu mica lui avere să facem un sezon de plajă sau de Riviera. Nu trebuie să procedezi în străinătate ca în țară, să te închizi în casă, asta e ceva pueril. Trebuie să frecvențezi muzeele care sunt totdeauna pline de englezoaice și de americane, eu te asigur că nicăieri n-am avut mai multe ocazii și chiar avansuri ca în muzeul din insulă la Berlin. În orașele mari, muzeele sunt niște case de rendez-vous patronate de stat. Stai în fața lui Rafael și pisezi o damă, flirtezi, spui minciuni, o urmărești volens-nolens și con energia o enflezi. De altfel imaginația damelor e excitată de toate tablourile și statuile goale, așa că greutatea nu e mare. Încearcă la Louvre să vezi,

* În manuscris: *colația*.

reușești. La Ella Constant n-ar fi rău să te duci, poate iar printre amicele ei găsești un collage profitabil. Aștept însă marea veste care poate fi apropiată și atunci o! nemurire! Termin dragă amice, urându-ți de trei ori courage! et bonne chance!

Ca un frate:

Mathieu-Jean Caragiale, comte de Karabey.

Principul Valentino Bib[ă]escu s-a encanaillat. A mâncat la masă la pseudo-principul Leone Ghyka cu *popa Lucaci*, cu *Marta Bibescu* soția sa, cu *Radu* și *Jeanne Vacarescu* și cu... *Cincinat Pavelescu*! Ce oameni, ce timpuri! (Și cu *Măsgă*, gine-rele popei.)

Bonne chance!

Comte de Karabey

9

De Bucurest

2/15 Mars, 1907

Dragă Amice,

Îți urez de ziua ta de naștere, din fundul inimei, tot ce îmi urez și mie de ziua mea care cade la 12 ale lunii. Succes pe toată linia la dame, să enculezi tot Parisul, tot armorialul Franței și al Navarrei, și să ajungi milioner și duce*. Daca nu-ți ajunge nici atâta, îți urez și un tron, cu toate că în zilele noastre asemenea marfă nu se prea caută de oameni fini, preferându-se gloria milionară. La ce n-am putea năzui noi, die letzte Bassaraba, ultimii mari, ultimii bași-boieri ai Valachiei.

* În manuscris: *duque*.

La mine până astăzi toate afacerile merg prost (pentru că nu merg deloc). Împrejurările sunt ostile, nu pot lucra nimic în direcția Dulcineei – femeia aceasta e o enigmă de care nu poți afla nimic. Caut și eu un agent, o agentă mai ales, care să mă introducă, asta e tot greul. Cât despre tine, pot să cred că afacerea Le Mer de Villiers e splendidă, merge ca pe rulete. Din scrisoarea lui Crouzat, pe care o păstrez, ca să ți-o pot trimite la nevoie, reiese că acest om vrea să te servească și că așteaptă numai momentul să strige: roulez tambours, pine en avant. Câtă vreme nu-ți cere bani dinainte, de ce te sfești de nimic? Nu te sfătuiesc însă să lucrezi cu agenția care cere 100 de lei, lucrează prin slugi, și nu asigură de cel mai mic succes. C'est louche, voilà mon avis, mon opinion ferme et indélébile. Sunt niște pontagii, des mecs, qui se foutent des naïfs, și tu nu ești un naïv* fiind însuși un huligan mare. Ai început cu Le Villiers, mergi până la capăt. Eu cred că are să iasă ceva. Energie și răbdare. Ici nițel, dincolo ceva, până te vezi la *rentă*. L'enjeu vaut bien ici la chandelle. Crouzat pare a fi un om serios, *care căuta chiar poate un om ca tine*.

Eu stau prost. Am niște încurcături mari din care poate să scap bine, dar e mult, mult de făcut. Tata îmi scrie în genul următor: „Frère, [...] il faut travailler, étudier *adică*, tâche de bien remplir ta vie, en travaillant, en travaillant, en travaillant.

Travaille ma fille, vendange, grappille“.

Eu înțeleg cu totul altfel viața și abia aștept să te revăd pe vulcanul parizian. Là au moins, on rigole.

Iarna durează însă, sunt ninsori mari peste tot. În *Moldova e revoluție*, dar știu că asta nu te interesează. Dar se prea poate să fie lată rău. 3 județe au devenit ca în Bassarabia. Îi bate pe ovrei și le devastează tot. Țăranii, organizați în bande de huligani, au prădat un orașel întreg sub comanda unui popă

* În manuscris: *naïv*.

lipovean care se numește *Vavilon* și au bătut chiar pe soldați. E ceva fin.

Eu n-am mai văzut pe nimeni afară de Delavrancea. Aștept venirea junimiștilor care e probabil să aibă loc după apropiata cădere a bizantinilor putrezii și slăbiți de atacurile opoziției. Dacă vin junimiștii, am și eu micul meu loc în cașcavalul politic, dacă nu, n-am nimic.

Nu înțeleg, dragă amice, cum ai cheltuit așa repede tot ce-ai avut, ai săltat dame fine pe genunchi într-un coupé aux rideaux baissés, sau numai așa au petit train journalier?

E deplorabil să n-ai bani. Trebuie să ai mult curaj atunci și să nu pleci fruntea. Eu am crezut la început că te-ai supărat că nu ți-am trimis pentru Odescalchi și eram foarte contrariat de asta, înjurând zeii nemuritori. Am văzut însă că m-am înșelat.

Să mă scuzi că-ți scriu pe așa hârtie, n-am alta gris la îndemână nescrindu-ți de la mine; am numai plicul. Ți-aș trimite altfel și scrisoarea lui Crouzat, pe care o ții la dispoziția ta.

Încă o dată, dragă amice, îți urez ani mulți, o viață ca a lui Mih[ail] Sturza Vv. și bonne chance, plus qu'il n'en faut en toute circonstance. Ce păcat că banditul Vilfredo a dilapidat fondurile contesei. Mergi pe la Ella Constant, fă muzeele cum ți-am mai scris, și nu neglija pe agentul Crouzat! Aștept știri îmbucurătoare, bonne chance și la revedere, ca un frate.

Mathieu

10

De Bucurest

3 Avril, [1907]

Dragă Amice,

Scrisoarea ta mi-a dat curaj; îți mulțumesc de cele ce-mi urezi. Imposibil însă pour l'instant să fiu prezentat. De câțva timp am reapărut pe pistă, dar nu mă prodigiez, evitând le

contact des mitocains. Am văzut pe Vlădoianu, am dinat la „Enescu” unde am făcut cunoștință (cunoștința am făcut-o câteva ore mai pe urmă) cu o damă fină, care m-a lorgnat la masă. E o apariție nouă, care mi-a plăcut. Într-una din serile astea mi-a promis că-mi va acorda o audiență. I-am declarat „l'ancien répertoire”, sunt un tânăr dilettant* personaj discret și valoros și en somme am pledat cu entuziasm cauza mea: să fiu un geluchon, amant de coeur.

În fond sunt însă de o tristețe amară. Pas de galette, plus de galette. Mi-ar trebui 1 000 de lei. Bun. Să presupun că aş putea combina ceva, cu toată criza, dar de unde să-i dau înapoi peste 4-5 luni lui Scimeanu sau Delavrancea. Cât despre Delavrancea, nu aş avea curajul să-l tuşez cu așa sume din multe cauze. Sunt foarte nefericit, unde mă duc, unde mă întorc îmi vine a striga: Cuștiga, miroașe a mijeria! Stau și iau o cafea cu un cordon-rouge și mă topesc în gânduri. Noroc că mai am și eu ceva: *Speranța*. Ce timpuri! Ce timpuri! Dacă însă oarecare persoană n-ar fi egoistă și mi-ar vrea sincer binele ar putea să-mi asigure toată viața (sau până când aş face eu un joli coup) 1 000—1 200 pe lună. Voi încerca totuși! Și zic 1 200 fără bătaie de cap. Să vedem, trebuie să dai din mâini să nu te-neci. Tata nu e bun de nimic fin: să înveți, să tâmpești și să te tâmpești, nu mai are idee nici de lume, nici de viața elegantă. Vlădoianu e un pontagiu, are multe momente de criză, dar totuși rulează, rulează, se poate să găsească chiar un filon mare — un filon subțire are deja. Filonul Lehliu s-a cam epuizat; trăiește tot bine, dar fastul s-a dus. Vidrașcu a dispărut ca un meteor bărbos, așa că eu conchiz că forța și fondul era [sic!] ale lui Vidrașcu; echipajul, supeurile cu lăutari, și escapadele nocturne.

Mariajul Jeanne Știrbey — Rosetti e adevărat, am văzut pe prințul *Barbu-Braghină-conserve* pe stradă cu huliganul Radu

* În manuscris: *dilettant*.

Rosetti, bras dessus-bras dessous. C'est un coup de génie: six millions, à ce qu'il paraît. Mariajul Emile Sturdza – Forest-Divonne e până azi o himeră*. Mai ar fi o combinație, Emile Sturdza cu o Cesianu din str. Clementza. Mariagele celelalte sunt găunoase, dar Ionel Brătianu, cel mai mare și mai parșiv pezevenghi, a pus gheara-i mizerabilă pe Elisa Știrbey fostă Marghiolo-Manu.

Mon cher, în București a fost panică mare, revoltele țărănilor au întrecut cele mai oribile scene de jacquerie. Popii au incendiat în fruntea haiducilor averi de milioane, castele, conace, au tăiat oamenii în bucăți de i-a făcut panoplii, au fript copii în frigare și i-au mâncat. Îți voi scrie cu altă ocazie pe larg ce excese s-au comis. Țara a fost pacificată cu tunurile. S-au distrus de exemplu castelele Știrbey de la Petroșani și Băilești, s-au împărțit până și câinii de rasă ai lui v[on] Kohlen, s-au bătut pe jaf, țărăni au răpit tot avutul lui Galitzi. Pe la Cuculina au făcut stricăciuni, dar mai mici. La un țăran s-a găsit de exemplu 140 000 de lei. A fost lată rău. Au distrus chiar instalația lui Ianku Kalenderoglu (!).

Cu toate astea, în București joacă banii. Am auzit, dragă amice, că la Paris te plimbi cu juben ca un vieux mec și nu-ți dai adresa, ca un adevărat pontagiu. Fii forte dragă amice, aruncă-te la p... Villiers să-mi faci o rentă, că altfel beștelesc iacooa. Ulysse Petrescu rulează teribil: a substras 200 000 lei de la Stefanopolu iar Vlădoianu, scripcarul, 40 000 lei. Nu știu de nimic: ils roulent. Scrie-mi repede dragă amice, ce faci cu afacerea, dacă iese ceva poate să am inspirațiile mele. Bonne chance mon cher frère, te voi ține în curent cu ce operezi. De tout mon coeur, je te souhaite bonne chance!

Ca un frate și au revoir

Mathieu

11

De Bucurest 8 Mai

Mercredi, 8 Mai 1907

Dragă amice,

Scrisoarea ta îmi a sosit tocmai în momentul când trimiteam la cutie o scrisoare, pentru tine. Credeam că ai *reușit*; îmi imaginam de două-trei ori pe zi că ai făcut le beau coup Lemer de Villiers, și că acum îți restaurezi forțele la Boves, uitând pe vechiul tău colaborator. Dar (din nefericire) mă înșelasem. Văd din scrisoare că, deși nu ești încă milioner, tot nu te pierzi dans le grand bordel qu'on dénomme Paris. Tot te amuzezi.

În sfârșit, după o lungă așteptare, a venit primăvara; o primăvară foarte caldă. Am ieșit foarte des și am operat prin diverse locuri (locuri fine, la „Capșa“, la „Enescu“, la șosea unde praful m-a orbit). Cunosc bine pe contele* de Montesquiou care m-a invitat la dejun și la dîner și cu care am vorbit niște lucruri admirabile. În prima zi de Paște însă, contele Ferdinand a filat în express, lăsându-mă singur. Merge la Paris, la *Courtanvaux* (somptuosul castel al familiei), și la Nérice. Cu toate că mi-a spus să telefonez** când vreau, n-am abuzat de acest privilegiu ca să viu să dinez, venind numai când mă invita. Dar, pentru detalii, trebuie să ți le spun prin viu grai. E ceva fin. Într-o seară am fost la „Flora“ cu el și cu Vlădoianu. Contele e un om foarte goguenard și e cel mai mare pontagiu; foarte bogat și de la tatăl său, contele Odon și de la mamă-sa. Am aflat așa lucruri despre lumea fină din București și Paris încât perspectivele mele de glorie au crescut. Mi-a povestit un roman întreg cu Chimay, Greffulhe, ce bogați, magnifici și risipitori sunt Greffulhe mai cu seamă. E un adevărat dezastru.

* În manuscris: *comtele*.

** Idem: *telephonez*.

* În manuscris: *chimeră*.

Am lucrat mult, m-am demenat cu afacerea „le vieux chameau“. E să te iei cu mâinile de păr: nu poți afla nimic; parcă toată lumea conspiră în contra mea. Dar nu cedezi, și te rog să nu cedezi nici tu cu Lemer de Villiers, tenacitatea și încrederea în sine au fost esența vechii aristocrații și au procurat chiar coroane celor cu inima mare. Eu tralalez în umbră și nu pot înainta ca să nu deștept bănuieli.

Am avut oarecare escapade amoroase, cari m-au dezgustat și mi-au ușurat punga. Prima: mica franțuzoaică care-mi ieșea înaintea cântând pe str. Manea-Brutar, ai văzut-o și tu la „Nestor“ mi se pare. E o enigmă ființa aceasta, un personaj de roman, dar am scopurile mele. Conqueta a fost așa de rapidă că m-a epatat: 2 minute în piața Sf. Gheorghe. Am neglijat-o câteva zile și mi-a scăpat din gheară, o voi regăsi iar. Eu cred că e curat nebună. E de 20 ani și deja divorsată, și cred că în câteva luni va deveni o gourgandine mizerabilă. Cum însă nu e un amor, nici un filon, puțin m'importe. Azi o vezi la la fonfé, astrakanuri, bijouterie, pălării mousquetaire, botine* cu capace, mâine ca pe-o caricatură din „*Simplicissimus*“. Mi-a spus că mă iubește etc., etc., mais je m'en fous. Eu mi-am schimbat sistemul: acum când văd o damă, intru comme un boeuf furieux, fără nici un pic de rușine, mă obrăznicesc, mă umilesc, mint, cânt ca un adevărat napoletan, mai ales dacă am avut și prevederea să iau un Quiquina Dubonnet. Astfel, în ziua când mi-a acordat mica franțeză rendez-vous-ul, la 3 am abordat-o, la 4 am luat o ciocolată** cu un Dubonnet, de la 4 la 6 am flirtat cu o pariziană (une vraie grue parisienne) în Cișmegiu, îmbrăcată ceva turbat. Eram eu impertinent, excitat, rulam*** fraze fine, dar și ea nu se lăsa s-o intimidez. Mi-a spus că am un aplomb. Un vrai aplomb princier, i-am replicat eu și m-am prezintat: prince

* În manuscris: *bottine*.

** Idem: *chocolată*.

*** Idem: *roulam*.

Bassaraba-Apaffy. Eram îmbrăcat bine, mănuși gris-clair, ghețele cu capace și o cravată mauve, vieux-rose ca un lampion. Mi-a dat un rendez-vous, dar n-a venit; eram sigur. M-a revăzut la „Enescu“, unde mânca într-un colț cu tipul ei, un bogumil, dar nu mai mi-a plăcut, e prea, prea grue. I-am spus că aş encu... moartă chiar, par devant et par derrière.

Am auzit că Jonika marche. Ar fi un pont fin și nu mă dau înapoi un singur moment.

Madame Darvari est sans contredit la première grande dame du royaume. Aseară a dinat en cabinet particulier cu doi diplomați, al M[onsieu]r son mari, la „Capșa“, cu un candelabru pe masă și au jucat un bridge fin exact ca pe vremea Marie-Antoinette. A devenit ca o Caterină a Rusiei, și e încă foarte bogată, am auzit.

Hortense P. e în București în deliciosul său hôtel cu fina sa trăsură electrică cu care zboară înconjurată de niște huligani ca Arthur Rosetti cu cari flirtează. Lui Cuștiga i-a mai căzut părul nițel, dar el e un vieux mec qui se fout de tout le monde. Hortense ensorcelează pe Chrissoveloni, excursionând* în auto-ul aceluia levantin, într-un cuvânt se amuzează la desperare zicând că la vie est courte mais bonne. Dar ce ușor e, mon cher, cu ceva galettă să o flambezi. Ah, de ce n-am 1 000 francs, cinquante jolis louisons à jeter par le fenêtre. Doamne, ce Techtel-Mechtél i-am mai trage. Eu mi-am schimbat opiniile despre dame, toutes, mais toutes marchent. Et c'est très gentil de leur part, ma foy!

Vlădoianu est assez foutu, mon cher. Nu mai e galettă, trage targa pe uscat. Eu am cheltuit mult, în cele din urmă am muiat-o, că n-am de unde. E grea viața mon cher, când nu găsești capitaluri din leagăn trebuie luptă mare. Mulți rămân însă pe drum înainte să-și ajungă țelul. Olga e în București, die

* În manuscris: *excursionnând*.

Fürstin Olga, 150 000 venit. Fratele ei, un bogumil, își face stagiul la jandarmi* și are un venit egal. Ce timpuri. Sunt în doliu după tatăl lor, principele Mavrocordatos. Încolo toată lumea e în București, nu se simte nimic schimbat după urma revoltelor. Toți sunt în auto-uri, în muscali și dacă te uiți mult te apucă melancolia. Am văzut pe Madame Boïcesco, e îmbrăcată la Paris – niște toalete subtile.

Îți voi mai scrie în curând dacă mai survine ceva extraordinar.

Al tău ca un frate!

Mathieu

12

Din București

Mardi, 4 juin, 1907

Am uitat să scriu că într-o seară Custica a ieșit cu Hortense în auto și se uitau așa goguenard la toată lumea, că mulți se scandalizaseră.

Dragă Amice,

Am primit frumoasele cărți poștale și am plăns (ca Todiritză) când am văzut portretele strămoșilor noștri în costume istorice. Ai observat ce picioare mari au toți Bourbonii, și ce aer obraznic și goguenard? Dragă amice, eu nu ți-am scris până acum pentru că am fost foarte bolnav, așa de greu că am fost *de două ori, pe rând, pe moarte*. La vârsta mea am avut un pojar complicat, așa de virulent că palmele mele erau o rană. (Asta de la 1 mai.) Abia alaltăieri am ieșit (sâmbătă) la „Capșa” și în oraș. Am văzut într-o zi pe principesa Cécile-Gutză (samsarul)

Pignatelli Bassaraba de Brataccino-Belmonte, fosta ta favorită (ce timpuri, ce timpuri), cu două animale din provincie, așa teribile cum n-am mai văzut de când sunt. Erau niște Brataccino din altă branșă se vede; bărbatul și soția. El era un așa tip cum numai desenul alăturat ți-l poate reprezintă, un fel de creol, de bandit, îmbrăcat ca pe timpul lui Metternich. Avea o redingotă cu un guler și cu mâneci mari de catifea și lungă până la călcăie, un juben drept și o umbrelă. Avea un lanț de ceasornic, niște breloques, și butoni de câteva kilograme, și niște stofe, cum numai pe la teatru mai sunt. Se uita la toate lucrurile cu niște ochi de bou. (Mon cher, Cécile a beaucoup gagné depuis ton départ: elle était tellement belle ce jour-là (1 mai) că te duceai după ea nechezând. Din ce în ce s-a făcut mai frumoasă și nu mai e în doliu. Banditul avea ghete de damă (și se credea șic).

Madame Patzi (Hortense) zbârnăie în trăsura ei electrică. Seara la ea e un fel de lumină, așa că am putut vedea că mecul Cuștiga are o bibliotecă (!) cu cărți frumos legate în piele roșie. Asta m-a încântat. Hortense are un bouledogue mic cu urechi éléphant, ceva fin.

Pe Jean Vlădoianu nu l-am mai văzut de la 1 mai românesc.

Umblând după Zimkoutza, am dat peste un alt pont, și am și făcut cunoștință. Din nefericire însă pentru moment m-a întrerupt boala – am suferit ceva formidabil, cu bravura unui gentilom. Se poate să iasă ceva. Nu sunt vagoane ca la cealaltă, dar sunt vagoane și aci berechet. Noroc să fie!

Prințesa Maria și-a cumpărat un auto superbe, cu o trâmbiță melodioasă și iese seara voalată și cu auto-ul luminat. E o trăsură mare închisă și foarte impozantă. Are și unul deschis.

La alegerile de Senat au căzut toți conservatorii afară de Nabab, Pavlică, Brățășanu și *Bădărău*. Pe Todiritză l-au ras cu cruzime.

Dragă Amice, te rog să nu răspunzi la scrisoarea asta până nu-ți scriu adresa nouă.

* În manuscris: *gendarmi*.

Boala <mea> cea crudă m-a slăbit mult, dar ca forță virilă mă simt foarte bine. Am un *appétit d'ogre*. Ca să mă restabilesc pe deplin, o cură de aer la munte sau la mare este absolut de rigoare. Așa că, amânând examenele pour la session d'automne, voi pleca în curând – în străinătate probabil.

Dragă amice, căile providenței sunt impenetrabile. Un moment m-am gândit să fac un petit mariage, avec une petite dot; il s'agissait d'épouser, d'ici en quelques ans, une mignonne petite demoiselle qui m'a donné et me donne toujours dans l'oeil. Dar azi, când mi-am adus aminte de misterioasele noastre colocvii*, și când m-am privit în fața acelor portrete somptuoase, mi-am adus aminte și că sunt cel dintâi și cel mai mândru senior și că je dois bouder en avant sans défaillance, sans jamais „défaillir“. Și asta trebuie să-ți aduci și tu totdeauna aminte. Noutăți bucureștene nu-ți pot da: de 22 zile sunt secfestrat în casă și n-am ieșit decât o dată. Montesquiou e la Paris sau la *Courtanvaux*. E un mare huligan: toți vreau să-l înșele, și el îi înșală pe toți. Eu-l studiez ca pe un om remarcabil de la care poți învăța multe finețe.

Așadar, nu-mi mai scrie până când nu-ți comunic adresa și starea sănătății mele.

Îți urez, dragă amice, mare șansă la examene cari nu sunt grele, am auzit. Nu că e cine știe ce, dar te impune ca pe un mare geniu în ochii familiei. Bonne chance! Are să vie, cred, și timpul nostru ca să popim și ca să răspopim. Ce huliganie mare are să fie!

Contele de Roma a luat în căsătorie pe cea mai mică contesă Baleanu (Elisabeth).

Bătrânul de Roma e ca un zaraf, și se zice că are 1 000 000 de frcs de rente, cu un domeniu cu castel în Ungaria și domeniul Viziru, care e imens**.

Pe când mă primești într-un cent chevaux la un fel de Courtanvaux sau Villandry?

Bonne chance, de tout coeur. Ca un frate:

Mathieu

13

Wilmersdorf b. Berlin

Vendredi, 21 Juin, [1907]

Sans défaillir!

Dragă Amice,

Acum o săptămână am plecat din București și, după câteva ore petrecute în Pesta, am pornit la Berlin. Câteva zile am fost foarte plictisit și obosit (un bogumil se cramponase* de mine și mă dezgusta cu conversația lui). Acum m-am scăpat de el cu un plan subțire. Pentru că tata are un musafir cu soția acestuia, eu am o cameră în târg, la câțiva pași. Cela m'arrange infiniment beaucoup. Și totuși eram plictisit. Când, ce să vezi, ieri mă întâlnesc cu Henri Coandă, care e un mare pontagiu, aleargă în curse de automobile, de cai (mi-a spus c-a câștigat 75 000 mărci), și-a spart toți dinții căzând după cal sau din auto, a inventat o mașină de zburat și face sculptură, pictură, tennis, sport etc., etc. Are un appartement chic. Zilele astea mă va prezinta contesei d'Arlong, amica kneazului Petru Petrovics Wulkowski (un huligan mare). Această contesă se nebunește după români. Henry i-a urlat la telefon** că a venit un conte român. Mă voi arunca într-un complect violet, cu ghetete cu capace (sau ghetete albe) și voi trece ca un tânăr dilettante. Înainte de a părăsi Bucureștii am pus la cale ceva care dacă se va întâmpla va consterna pe toți capsomanii.

* În manuscris: *coloquii*.

** Idem: *immens*.

* În manuscris: *cramponnase*.

** Idem: *telephon*.

M-a bucurat foarte mult că ai devenit directorul unui haras și mare consumator de champagne la o c... bătrână și milionară*.

Aci în Berlin e frumos, un timp ideal, numai flori peste tot și dame. Am fost cu una la o cafenea pe terasă** dar a plâns, s-a jurat că nu-și poate înșela pe bărbatul ei care e leutnant în provincie (piroane). Ne-am baladat pe la Landwehrkanal, am ciupit-o de i-am făcut răni și i-au dat lacrimile; în sfârșit ne-am despărțit după ce ne-am sărutat (ca Gogu Robescu). Era nebună, eu cred; eu însă, goguenard, n-am vrut să-i dau nici un pfennig (numai o cafea cu lapte cu un Kuchen). Avem aci o jupâneasă ca contesa Larisch. Am pelotat-o și mi-a spus că merge.

Eu sunt bine acum, convalescența mea a atins sfârșitul. Îți voi scrie iar, ținându-te în curent cu operațiile mele. Scrie-mi și tu pe următoarea adresă:

Mathieu J. Caragiale
Wilmsdorf-Berlin
Hohenzollernplatz 4 Hpt.

La revedere în curând și grande chance. Pe azurul heraldic dubla noastră stea începe să se ridice.

Bonne chance! Ca un frate!

M.J. Caragiale

14

Wilmsdorf Berlin
Hohenzollernplatz 4, Hpt.

Vendredi, 16 Aoiut, [1907])

Dragă Amice,

Scrisoarea ta mi-a făcut o plăcere considerabilă, deoarece, un moment, îți pierdusem urma și nu știam în ce centru

* În manuscris: *millionară*.

** Idem: *terasă*.

operezi. Eu în această scrisoare mă voi încerca a-ți rezuma toate aventurile, și mai ales nenorocirea care m-a lovit în ultimul timp sub forma unui aristocratic *béguin*. Serile, aci ca pretutindeni, ies regulat și, dacă un pont fin se ivește, o abordez pe nobila damă cu un aplomb și un toupet oriental, pe care la urmă trebuie să mărturisească și ele că îl admiră. Nenorocirea e însă că știu prea puțin nemțește, așa că efectul nu e deplin decât cu cele ce știu franțuzește. După un lung flirt zilnic cu două tipese artiste (Mademoiselle Geneviève Granger de Paris, o sculptoare care-a făcut medalia împăratului și a căpătat o broșă cu briliante și safire* și amica ei Gertrude Flatow care avea niște ochi fascinatori), am socotit că trebuie să găesc și un pont rentabil.

După acea săptămână de flirt (am fost ireproșabil de galanterie, cu toate că la sfârșit mă plictiseam așa al dracului că adormeam între ele pe terasa cu trandafiri de la Grunewald), după o săptămână, Mlle Granger pleacă. Am condus-o la gară, m-am suț cu ea în tren și cu Gertrude Flatow, și... din vorbă în vorbă, trenul a plecat cu noi. Eu, subțire și agil, în acel moment, am parvenit să sar, ca un huligan mare, jos din tren. Mlle Flatow a rămas însă în tren și-a plătit vreo 30 de mărci amende și taxe acest voiaj forțat. Pentru comble, n-avea nici bani la ea! De-atunci s-a amoretat mai rău de mine, în fiecare zi billet doux la masă, seara. (Tata era consternat.) Eu, care mirosisem planul ei bogumilic de căsătorie, am rupt-o fin, rămânând firește în limitele unei amicitii corecte (depun cărți). Aș mai fi continuat poate, dar într-o zi, când zburam la rendez-vous pe care îl pierdusem regulat de trei zile, am dat peste o tânără damă din Hanovra pe care am acroșat-o în metro. Dar apoi a urmat deșă, hanovriana nu mi-a scris nimic, după cum îmi promisese, și a urmat cum îți spun o eră de 3 săptămâni, o lună aproape, de melancolie neagră, o slăbiciune generală și o

* În manuscris: *saphire*.

depresiune funestă. Îmbătrânisem cu 10 ani. Coandă nu-mi făcuse vorba cu Mme d'Arlong, eram trist, abătut de moarte. Profesoara de englezește a fraților mei, miss Skinner, găsise momentul să se certe cu bogata americană miss Cockshell tocmai când trebuia să mă introducă ca dilettante la acel monstru grotesc, care tot mi-ar fi pus la dispoziție 1 200–1 500 mărci lunar, cum pune încă și azi un[ui] escroc de tenor care o speculează fără rușine. E un bogumil urât și aproape diform, dar e singurul om care a putut să se apropie de așa o urâciune și se consideră ca o victimă a nedreptăței soartei.

Vinerea trecută, însă, cum mă întorceam acasă, trist și așa de impasibil ca un mort, grăbindu-mă să beau câteva Sherry-Brandy și să adorm, văd alergând pe strada Meinecke colț cu Lietzenburger o tânără damă care semăna enorm la mers cu *Jonica*. Pierduse strada și citea toate plăcile. M-am simțit odată așa de energic că m-am mirat eu singur de ce decizie și ce aplomb am când văd ceva. Și când după ce-am abordat-o în mod subtil mi-a spus că e franceză, elocința mea a devenit așa de bogată că aș fi putut, cred eu, vorbi în versuri. Ca să nu dispară și ea, i-am luat un volum ca să-l citesc, poeziile lui François Coppée. Care a fost mirarea mea când, a doua zi pe terasa de la Grunewald unde îmi duc toate conquetele, am aflat că noua amică este tânăra Mlle Fernande de Bondy, din familia conților Taillepied de Bondy, o ilustră familie din Berry. Trei zile sau mai bine trei seri cu ea m-au schimbat cu totul. Însă acum m-a părăsit pentru o săptămână, petrece niște rude la Baden-Baden. Mi-e tare frică să nu mi se întâmple și mie cu Fernande ce ți s-a întâmplat ție cu Florica, o pasiune fulgerătoare care la mine să mă distrugă fără milă. E așa de frumoasă, de fină, cu o figură puerilă, cu niște ochi catifelati, cu o gură mică și cu dinți albi, așa de fraiche și de pufoasă ca o piersică pârguită. Are o singură prietenă aci, pe o Sabran-Pontevès.

Dragă Amice, dacă într-adevăr amorul mă săgetează acum, sunt un om pierdut. Cu ea sunt melancolic și seara când

fugeam din oraș și ne plimbam bras dessus-bras dessous pe aleele singuratice de la Grunewald, în mirosul îmbătător al teilor înfloriți, mă gândeam că de ce n-avem niște rente suficiente ca să ne baladăm fiecare din noi cu așa o ființă și să trăim cu toții împreună, să avem un apartament* artistic, un auto fin, o garderobă somptuoasă, să nu ne bată nici vântul, nici ploaia, nici gândurile triste. Anii cei frumoși ai tinereței se duc, pier și cine știe ce va aduce și ziua de mâine. Numai vocea cea dulce a mignonnei mele mă mai aduce la realitate și atunci o strâng lângă mine și o sărut cu desperare, parc-ar fi pentru ultima oară. Ea mă remontează mult, se cunoaște că e dintr-o rasă care-a știut să se urce pe eșafod cu fruntea sus, strigând „Vive le roy“! Îmi spune să am curaj, și mă convinge așa de bine, că aș fi în stare să mă sui cu ea de mână pe eșafod, fără să clipesc din ochi. Abia o aștept să se întoarcă, abia aștept să primesc scrisoarea că vine să o mai văd o dată cel puțin. Am devenit ca M. de Tournières, am să cad la platonism. Declarația a fost splendidă.

Dragă Amice, cu toate acestea lucrez și într-un sens practic, am făcut la noi acasă cunoștința unei cucoane care are un béguin pentru mine și-mi va servi poate de Crouzet pentru că are foarte multe relații.

Când mă gândesc însă la examenul de al II(-lea), mă revolt. Pe lângă că n-am nici o carte, dar nici gust de a citi. Vlădoianu e la Kissingen și-mi scrie că va veni la Berlin.

Dragă amice, îți urez sănătate și noroc, nu te lăsa pradă gândurilor triste, în definitiv, avem abia 22 de ani, mai putem aștepta un an, doi. Să nu ne desperăm. Bonne chance în ce întreprinzi, dragă amice, la revedere. Eu te îmbrățișez cu drag ca un frate și sper încă în dubla noastră stea.

Mathieu

* În manuscris: *appartement*.

P.S. Scrie-mi cât poți de repede ce părere ai despre afacerea mea cu Mlle de Bondy. Cum ai proceda tu în locul meu. Creierul meu se epuizează în combinații (financiare mai ales). Fernande are un frate ofițer* în Indo-China, un fel de Vilfredo de Casanova. Je m'en fous comme de l'an deux. Fernande are niște rude foarte bogate. Eu m-am informat de toate. Ar fi chiar un pont de mariaj, cine știe?

Ca un frate: M.

Dragă Amice,

Imediat ce primești această scrisoare, citește-o, pune-o iar în plic, lipește-l, aplică-i o marcă poștală pour l'étranger și aruncă-o la cutie. Când Fernande va citi că sunt la Trouville va rămâne consternată. Îți mulțumesc dinainte.

Ca un frate: M.

15

Wilmsdorf-Berlin
Hohenzollernplatz 4, Hpt.

Sâmbătă, 7 sept[embrie] 1907

Dragă Amice,

Scrisoarea ta mi-a făcut o imensă plăcere, mai ales azi când am rămas iar trist în prada melancoliei. Afacerea cu Fernande mergea admirabil, deveneam din ce în ce mai afectuoși și despărțirea a fost chiar romantic [sic!]. După întoarcerea ei de la Baden-Baden s-a schimbat cu totul. N-a mai voit să se întâlnească cu mine și dacă mă întâlnea fugea parcă aș fi vrut s-o mănânc. Nu puteam pricepe nimic, am așteptat, m-am plictisit

* În manuscris: ofițer.

(aveam și de ce) și iată că alaltăieri, vrând s-o rup definitiv, i-am adresat o scrisoare (neiscălită) așa de goguenardă și plină de porcării fine (i-am scris că o credeam vibrantă și gata de a face cu mine niște jocuri cari duc la voluptatea cea mai intensă de jouissance, fără a avea nimic a face cu virginitatea), și am adăugat că am crezut totdeauna în virginitatea ei. Afară de asta, scrisoarea se putea compara cu discursurile reacționarului Puřiskievicz, din Duma, era plină de versuri și de citații cu dublu sens. Ziceam că vream să o posed în pielea goală, în sfârșit tot ce am putut să spui mai grozav în termeni delicați. Aseară, am primit de la ea o scrisoare către tata (înțelegi bine că am primit-o eu), o scrisoare indignată și plină de greșeli de ortografie, unde spune că i-am scris „une lettre, la plus ignoble, et la plus basse, qu'un français du peuple ne se serait permis devant une femme des rues“ și spune tatei că să nu se mire când fratele ei, care vine la Berlin, are să mă provoace în duel. (Mi-a spus însă odată că frate-său e în China; eu am crezut că e chinez.) Cum îți spun însă, scrisoarea am prins-o eu, tata nu știe nimic, și eu împing intriga mai departe, poate, poate iese ceva. Frică nu mi-e; dacă într-adevăr vine chinezul ăla, și e unul mai pignouf, îl zdrobesc, dacă e unul mai forte, îl evit. Berlinul e mare, și eu sunt huligan și mai mare. Spune că a rupt cu mine pentru că eram prea întreprinzător, și asta în interesul meu, nu înțeleg de ce? Dragă Amice, asta m-a amuzat nițel, și dacă n-am avut-o, nu-mi pare rău. Am crezut un moment că o iubesc, mă înșelam însă. Dacă ar fi fost amor, altceva era, ca o nebunie, ceea ce la mine n-a fost. Și pe urmă Fernande e săracă, are să fie nevoită să dea lecții, pentru că mândria ei o împiedică să practice sporturi mai rentabile. Aș vrea să văd ce fel de bandit e chinezul ăla de frate-său, care pentru mine e o problemă. Eu am să urmez intriga, astfel de exemplu, <în aceeași scrisoare> odată cu această scrisoare, îți trimit și o scrisoare pentru Fernande. După ce o citești, lipește plicul, pune-i, te rog, o marcă de

25 centime și aruncă-o la cutie. Când are să o primească, are să-i vie dambla, eu cred, n-are să-și mai revie cum am sărit de la Berlin la perla Coastei de smarald. Dragă Amice, Vlădoyanu-Mișichi a fost singur la Berlin. Nu-ți mai spun nimic altceva – cred că mă pricepi, mai ales tu care nu poți să-l înghiți. A stat 12 zile aproape.

Îmi pare bine că tu te amuzi, și-ți mulțumesc de sfaturi și de atenția care o ai pentru mine. Eu nu desenez încă, steaua noastră dublă va străluci. E timp. Tu cu examenul, eu cu noua mea politică am câștigat atout-uri frumoase. Chance, bonne chance, mon cher frère, et de l'audace, et de la finesse, et toujours de l'audace. Eu cred că ne vom revedea în curând, fie că voi veni eu la tine, fie tu la mine – n-are să se poată să ne iasă mereu cu ghinion și ție și mie. Ce dracu?

Eu, cu Fernande tot sper ceva ca amuzament, dar ca rente e zero. La București am dat de ceva mai serios, ți-am scris. O doamnă coaptă à point, fără rude, ar fi dispusă – cred eu – să protejeze primii pași ai unui tânăr dilettante.

Are o moșie, o casă antică, și așa fi operat eu ceva dacă cruda boală nu m-ar fi ținut pe pat atâta vreme ca pe un șoim captiv. Dar postul e vacant, și timpul nu e pierdut. Trebuie să găsim ceva, altfel suntem condamnați a sta pe la uși și ferestre ca să privim cum jouissează alții.

În Berlin timpul, care a fost plosos două săptămâni, a redevenit splendid. O toamnă dulce și aurită poleiește străzile aristocratice, unde zvâcnesc auto-uri fine și când ieși uneori și vezi, așa cum descrii tu, tipi și tipese cosmopoliți, auto-uri limuzine* luminate cu pontagii și gonzeșse, candelabre cu sute de lumânări electrice, toate hotelurile parveniților milionari, te apucă un fel de sentiment zdrobitor. Eu sunt foarte încurcat în finanțe, nu mă mai ajung, sper că krachul, care e aproape, nu

* În manuscris: *limousine*.

mă va ucide și aștept să vândă tata moșia. Afacerile tatei stau mai bine decât îmi imaginez eu, și tata mă are iar în favor, ce-are să fie dacă trec și examenul II. Dragă Amice, îți urez bonne chance, și te îmbrățișez ca un frate:

Mathieu-Jean Caragiale

16

București

str. Crângăși-Grant nr. 1

Vendredi, 27 Septembre [1907]

P.S. Eu azi am debarcat la orele 12 ziua, și mă grăbesc să-ți scriu.

Dragă Amice,

Te rog să mă scuzi că nu ți-am putut răspunde imediat, pentru că plecam din Berlin în mod urgent și eram așa de desempără că n-am avut nici timpul să-mi fac ultimele emplette. Sunt mai nenorocit decât ți-ai putea închipui, să stai trei luni și jumătate la Berlin, să flirtezi, să te plimbi liber, necunoscut și plin de toate spețele de curaj, și azi să te întorci în această țară românească unde totul e mizerabil, insuficient și grotesc, unde damele fine sunt inaccesibile, tipii imposibili, și unde mă așteaptă examenul de drept. Capul meu care va trebui să imagineze 4 cursuri în 15 zile e de pe acum o curată locomotivă. Am avut atâtea neplăceri, o încurcătură financiară, în sfârșit o serie de ghinioane*. Dragă Amice, Fernande e o tipesă săracă care rezumă pe cunoscutele demivierges din romanele moderne. Se amuză, flirtează, vibrează un moment, dar mania virginității o distruge și o pune mai presus de încercările

* În manuscris: *guignoeane*.

unui seducător. Te asigur că am fost ireproșabil, am crezut într-o seară că are să-și arunce fustele pe un arbor secular, așa m-a strâns de braț și s-a lăsat pe mine. (Eu am profitat de moment, și când era s-o ating la ghiulbahar, [s]-a derobat.) Mai târziu a explicat unei amice (o înconjurasem de o conspirație întreagă) că eram un om periculos pentru o domnișoară și că i-a fost frică de o surpriză neplăcută (să o violez, să o adorm, dracu mai știe ce). În timpul din urmă nici nu mai puteam încerca, fondurile îmi slăbiseră și un flirt nou apăruse pe orizontul amorurilor mele. Cine știe dacă voi mai revedea pe adorabila Fernande de Bondy. Poate că dacă aș avea galletă, aș răpi-o en auto ca să o deprind cu oarecari sporturi intime. De amor, ca la tine, nici nu poate fi vorba. Săgeata lui Cupidon e încă prea slabă pentru mine.

Dragă Amice, pasiunea ta mă încântă până la sadism, însă nu aprob nota cea melancolică din amorul tău. Jouiscează până la extincție, dar nu uita că rămâi până după moarte chiar cel dintâi și cel mai mândru senior. Adică, dacă nobilul marquis de Quiqueran, a cărui genealogie am citit-o la Berlin – niște popi parșivi și un marinăr care a fost sechestrat* de turci – dacă Quiqueran vrea să te scopească (scuză-mi expresia echivocă**), tu ca un dilettante fin taie-i iarba de sub picioare și pune câteva kilometre între tine și spada Quiqueranului. Vis contra vim e <fineta> deviza lui. Huligănia contra huligănie să fie a ta. Viața ta e prea prețioasă, faptul că iubești nu însemnează să te slăbești. Fii fin, profită cu inteligență că viața e scurtă și zboară cu Rolanda într-un vârtej divin. Îți trimit scrisoarea ei și îți mulțumesc de serviciul ce mi-ai făcut – j'attends mon tour. Mai scrie-mi din când în când, mai repede adică, căci corespondența

* În manuscris: *sequestrat*.

** Idem: *equivocă*.

cu tine va fi unicul meu amuzament până la examenele acestea cari mă omoară.

Bonne chance! grande chance, și te îmbrățișez. Ca un frate:

Mathieu-Jean C.

17

De Bucarest

5/18 Octobrie, 1907

Dragă Amice,

Scrisoarea ta mi-a făcut o enormă plăcere și-mi pare că-mi confirmă o superstiție pe care-o aveam de două zile. Acum două nopți te-am visat pentru prima oară de când nu te-am mai văzut, și-mi spuneai că aerul cel aspru al mării ți-a părât obrazul. Nu că cred în superstiții dar e o coincidență care mi-a făcut o impresie plăcută, pentru că azi am primit scrisoarea. Eu într-o dimineață caldă și frumoasă m-am pomenit că un tip îmi sare dintr-o trăsură în brațe (ca Coandă escrocul). Era Montesquiou. Ne-am suit în trăsură și ne-am baladat în sus și în jos pe Calea Victoriei plini de o mare bucurie că ne-am revăzut și vorbind numai niște lucruri goguenarde despre aventurile lui Vlădoianu cu pederastia la Berlin și despre bătaia și procesul lui Montesquiou cu banditul Lagasse, un mare calomniator și șantagist care estorca de sume pe contesa de M.F. douairière (La vieille comtesse a 600 000 livres (franci) de rente et le château de Courtanvaux). Toți tipii invidioși erau scandalizați dar mie n-are nimeni curajul să mă interpeleze, eu nu mai am a face cu nici un lipcan, cum are Vlădoianu, pe mine toți sunt nevoiți să mă trateze en monseigneur. Du reste, je m'en fous. Am dejunat fin la Ferdinand de M.F. cu Cantemir Câmpineanu, ca trei mușchetari. Apoi, cu o havană decisivă între buze, m-am repezit la o bătrână doamnă, dar pentru nefericirea mea această nobilă

douairieră nu se întorsese de la moșie, unde va sta într-un parc de rose tremiere până la Sf. Dumitru. Se vede că nu mi-e dat să ajung milioner. Această doamnă, cu care am făcut cunoștință într-un mod bizar, are o avere mare, n-are nici rude, nici camarilă* (adică un cortej și un anturaj** de intrigante) are numai procese. În ziua de 1 mai treceam pe stradă și m-am oprit să mă uit la casa ei (o antichitate*** de la 1830). Atunci ea a ieșit la fereastră și a ordonat servitoarei cu un glas impunător: „Ce te uiți, aruncă cu apă, aruncă cu apă“. Atunci eu, crezând că vrea să arunce în mine, am intrat ca un tourbillon în curte să cer cont de această insultă. Am fost poftit în casă, unde dama mi-a cerut scuze în limba franceză și a spus că nu în mine ci în copiii care-i escaladau grilajul și-i devastau florile. Mi-a făcut un relevé à peu près de fondurile ei, de ce-are, de ce-a avut, de toate procesele și mi-a spus că să viu pe la ea. Eu am aprobat-o dar a doua zi am căzut bolnav și acum când m-am întors, m-am ținut de cuvânt. Nu se poate ști, vezi, tu ai plecat la Paris cu idealul unei Marquissette și ai dat peste zâna Lemer de Villiers. Ai alergat după ea ca după o himeră**** și n-ai putut-o întâlni. Dar în schimb ai căzut tot peste vechiul ideal. Dragă Amice, mizeria mea este mare. Stau (aproape singur) într-o proprietate a mamei foarte departe de oraș, ca să nu plătesc chiria și să-mi distrug fondurile pe chirie, lingerie și mâncare. În modul acesta am putut avea ce cheltui la Berlin trei luni. Tata pentru moment este încurcat, dar totul se va schimba când va vinde partea lui (a 6-a) din Frățești. Când va veni momentul acela nu știu, la iarnă este vorbă, acum toamna nu s-a putut face nimic. Tata e nervos, nu poate sta în București unde toate-i se par dezgustătoare, scumpe, anapoda, revoltătoare așa că n-a putut găsi

* În manuscris: *camarillă*.

** Idem: *entouraj*.

*** Idem: *antiquitate*.

**** Idem: *chymēră*.

cumpărător bun, nevrând să mai aștepte. Eu, am uzat de o mare politică în cursul șederei mele la Berlin, am fost maleabil și servibil, m-am grăbit să-l aprob pe tata chiar în păreriile lui cele mai imposibile. Peste tot am fost acceptat ca un tânăr diletante, cunoscător consommat al artelor fine. La Berlin erau multe ocazii și găsisem într-o damă cu care-am flirtat (pe față à tort et à travers) contesa de Rendics (născută Tullea-Falcovano) un bun piston. Contele (?) e un fel de pirat din Triest, are o mică rentă dar posedă un écrin princiar (45 de inele masive* cu pietre enorme, cercei, broșe, coliere**, brățări, furate de la naufragiații din Ragusa sau din Dalmația din biserici. Contele Emilio Rendics pretindea însă că e fideicomissul mamei lui. El era pictor (numele lui e Rendici) și avea un aspect caricatural. Acești oameni erau însă extrem de lansați, cunoscând cei mai fini tipi din lumea echivocă, ambasadorii Persiei și ai republicelor sud-americe, Madame Keyling, o sirenă, metresă de milioneri, artiste lesbiene, tout un bazar de perversités. Eu i-am făcut contesei o curte așa de provocatoare în fața lui bărbatu-său, încât lumea din casă s-a scandalizat. (Era la noi.) Aceasta însă nu din scopul de a o avea pe ea (care nu-mi plăcea) ci pentru a fi prezentat unor dame bogate, tipese exotice ce vin la ea. Cum însă era vara, salonul ei era en état de chômage. Toate erau cari la castele, cari pe plaje. Și ceea ce m-a întrerupt de la execuția planului meu și m-a distrus a fost examenul care-l am peste 4 zile. Nu știu ce să mă fac, e foarte sever, și eu n-am citit nimic, mă mir de ce mă mai chinuiesc degeaba, c'est de la peine perdue. Poate vreun efort*** extrem, vreo șansă****, vreun piston solid, altfel greu. En tout cas, mă prezint. Tu tot n-ai de ce să te plângi, dacă n-ai găsit filonul, ai o

* În manuscris: *massive*.

** Idem: *colliere*.

*** Idem: *effort*.

**** Idem: *chançă*.

consolație dulce într-un amor, o pasiune aristocratică care face din viață un roman. Eu pe Fernande n-am putut-o enfila, ființa aceea sălbatică avea mania virginității într-un grad imposibil, s-a cabrat la simpla idee a unei limbi și avea naivități aproape de necrezut, alături de finețe superioare. Dacă aș fi fost bogat, sau aș fi putut-o dezvirgina adormind-o și-apoi să fug ca un huligan de urmărirea bătrânei harpii de mamă-sa, sau să mă căsătoresc, să trăiesc câteva luni și să divorsez. Altfel era imposibil de făcut ceva, te-ar fi împușcat. Alaltăieri am abordat (în București, imaginează-ți) o damă fină, o brunetă mată în genre-ul Ionichii. A fost foarte amabilă, mi-a răspuns cu aplomb în limba franceză, dar cât sunt în examen n-o pot urmări. Cuștiga e în București singur și și-a cumpărat (sau închiriat) un alt auto cu esență, mare. E veșnic «en bombe», dar fără dame. Se cunoaște că nu e Hortense în București. Toată noaptea zboară Cuștiga în sus și în jos, ziua la fel. E un mister ce e cu el și nu pot ști unde e Hortense. *Pungașul* (remontoir bigi-bigi) și-a cumpărat pe rând două auto-uri. Cea din urmă e une Dion-Bouton roșie mare, m-am plimbat și eu în ea o dată. Pungașul n-are chauffeur (eu cred că auto-urile l-au ruinat). Am auzit că s-a bătut cu mama lui și a aruncat-o afară din casă într-o luptă omerică, rupându-i încă un picior. Și-a cumpărat butoni cu safire de 250 lei și trăiește ca un imbecil fără să profite de viață. El zice că are 15 000 de lei venit. Eu cred că abia 5 000. Auto-ul însă e foarte frumos, are un mers lin și egal. Dacă l-am avea noi la Paris, dragă Amice, ce tribulații ar fi. Se vede că lui Dumnezeu i-a fost frică să ne dea asemenea lucruri și averi mari, ca să nu-l eclipsăm cu răpunerile noastre.

Vlădoianu este absolut à sec, en purée. El e tot așa mitocan ca întotdeauna, știe multe lucruri, dar nu vrea să-mi spuie, abia transpiră câte ceva din când în când. Astfel mi-a dat a înțelege că un mare dezastru e pe cale să se întâmple în familia doctorului Kalendero. Mi-a spus că Madame Galitzî a divorsat

și că fuge din oraș în oraș, din hotel în hotel cu Mademoiselle Doudou, și că știe ceva teribil despre Ionica. Eu voi afla totul însă, dacă e adevărat, de la Mademoiselle Heliade Rădulesco, care va fi pentru mine o excelentă și utilă amică. E o persoană foarte fină. Altceva nu mai știu. Eu nu mă voi certa însă cu Vlădoianu care e bun încă să te informeze și cu care am afaceri de bani. Acum o adevărată criză de melancolie mă deprimă, e examenul, e deșă, când mă gândesc mai ales că-ți sunt dator de-atâta vreme, că nu-ți pot plăti, e teribil. Sunt anihilat însă în așa mod de evenimente că pentru moment nu pot mișca nimic. E însă timpul să-ți mulțumesc că nu m-ai executat cum mi-ar fi făcut oricare altul și-ți voi fi recunoscător la rândul meu de felul cum ți-ai arătat o adevărată și profundă afecțiune, așa cum îți păstrez și eu, principe.

Mult a fost puțin a rămas, zic eu. Și dacă soarta va vrea, ne vom concentra iar forțele reunite având ca centru de operație Parisul, cu un appartement fin și misterios pe o avenue. Dacă aș putea-o convinge pe douairieră că clima Rivierei e indispensabilă amorului nostru, ce-aș mai zice. Dragă Amice, eu mă mut la sigur de 26 octombrie, așa că te rog să răspunzi la această lungă scrisoare a mea imediat ce o vei primi. Ți-am scris atât de mult pentru că tu ești unicul meu confident (așa cum erau Mortimer și Bougrelon în romanul lui Jean Lorrain). Scrie-mi și tu și dă-mi un relevé precis de ce avere au marchizul și marchiza de Qui..., ce fonduri rulează, și cum combină de trăiesc așa fin. Ce sera intéressant. Numele lui e foarte ilustru, e pus peste tot Qui... de Beaujeu cu deviza: VIS CONTRA VIM. A avut un strămoș archevêque și unul amiral care a fost prins de turci, sechestrat și scăpat de nepotul său în niște circumstanțe romantice. Îți urez, dragă amice, o repede însănătoșire a Marquisettei, amor, glorie și bani, și-ți zic la revedere:

Ca un frate: Mathieu

18

De Bucurest

Miron Costin no. 42

Samedi, 23 Novembre, [1907]

Dragă Amice,

Te rog să mă scuzi că nu ți-am răspuns imediat* dar și eu la rândul meu am fost foarte plictisit de împrejurări în ultimul timp. Am mers mereu, noaptea, ca să nu mă trădez, la casa unde locuiește zâna mea. Nimic, poarta legată cu un lanț preistoric, la vieille maison toujours silencieuse et les rideaux baissés. E ceva lugubru, mai ales cum ultima oară un câine de maidane, zburlit ca un demon, m-a atacat în fața porței, și după ce l-am distrus cu lovituri de baston, s-a refugiat pe sub poartă și a început să urle în curte, ca o hienă de cimitire. Dar eu nu m-am turburat și i-am zis «Je reviendray, par ma foy et par la barbe de mon roy (Philippe d'Orléans)».

Căsătoria printesei Louise de France m-a încântat. Ce oameni, ce timpuri! Dar ce a fost prost, a fost ca politică. O fiică de duce exilat (le comte de Paris) se căsătorește cu fiul unui conte exilat (Caserte-Bourbon). Nimeni din partea împăratului Austriei, Germaniei, Suediei, Danemarcei chiar, cu care e aliată** casa de Franța. Nimeni și nimic. Afară de marele-duce Wladimir, care a mers ca la niște curse sau o vânatoare, pentru că soția lui e o Mecklembourg. Fără misiune a fost numai familia de Franța și Spania, regina Portugaliei și niște principii de Saxa. Nici Mecklembourg, nici nimeni de la curtea Engliterei, e ceva prea găunos. Înțeleg regele și regina să nu vie, dar mai e prințul de Galles, ducele de Connaught și alții. Asta e un simptom puțin favorabil pentru regalismul francez. Contesa

Lonyais egal cu zero. Sunt niște simpli particulari. Toată asta e afacere de pură politică. Acum îmi explic eu de ce Alfonso nu s-a căsătorit el cu Louise de France. N-ar mai fi avut nici cel mai mic filon politic. Cât despre noi, locul nostru era la Woodnorton, dar dacă nu se ivește filonul metalic*! Dragă Amice, ca și mine, trebuie să fii însă în privința amorului un om sceptic și să te convingi că cele observate de mine, după o experiență de 3 luni și jumătate în străinătate, în privința damelor franceze e just. Dacă sunt demoiselle le place să le servești de «chaperon» (tronc Marghioalo!), dacă sunt măritate de armăsar «étalon de race orientale». Și în amândouă cazurile de casier** pentru cheltuiala zilnică (mon petit «trésorier-payant»). Ceaiuri, trăsuri, auto-uri, ciocolată, flori, muzee. C'est navrant! O singură persoană m-a epatat: Fernande de B. Cum într-o seară n-aveam schimbat, s-a oferit ea să cheltuiască ca să mergem în trăsura la Grunewaldt [sic!]. Era duminică seară, toate prăvăliile erau închise. Se înțelege că am refuzat: nu concep pescărie la consumații cu o damă, dar acum mă gândesc că am făcut rău. Era însă una Mademoiselle Geneviève Granger, care e din Paris și stă rue Denfert-Rochereau no. 22, era așa de ahtiată și de stricătoare, încât comanda un ceai și nu-l putea bea, sau pentru ca să mă încarce la socoteală cu 5 pfenigi dădea o franzelă la vrăbii. Eu nu sunt omul meschin*** dar aceasta mă indigna, când vedeam bine în ochii ei de bestie nemiloasă plăcerea de a face pe bărbat să cheltuiască. De aceea nu te mira de Rolande că n-a vrut să continueze seria ceaiurilor fine, plătind ea, adică împrumutându-te. O amică a Genevievei Granger, Mademoiselle Gertrude Flatow era așa de amoretată de mine, încât o plantam câte 3 ore prin vreun Kaufhaus și nu se supăra, eu torbillonam după altele prin Metro sau pe străzi. Această

* În manuscris: *metallic*.

** Idem: *cassier*.

*** Idem: *mesquin*.

* În manuscris: *immédiat*.

** Idem: *alliată*.

Flatow mă tot întreba că mâine unde mergem? Făcuse chiar un plan odată, să luăm câteșitrei un tren, un vapor, să prânzim la Potsdam să ne întoarcem cu alt vapor etc. Eu eram consternat și numai grație unei ploii de 3 zile am scăpat. Nu eram embeguinat de nici una, și abia mă așezam la masă că bing, factorul cu o scrisoare. Mon petit turel! par ci, mon petit turc, par là. Și asta era numai ca să le baladez în lung și în larg. Femeile sunt niște lipitori, dragă Amice, numai afecțiunea* unei douairiere rentiere, bine coaptă, e ceva ilustru. Micile flirturi și chiar colajuri** sunt «des vide-bourses vide-goussets». Eu am văzut pe una Madame Dumitriu, o româncă care mă goba mult. Dacă ar fi avut avere ea, după cum mi-a și dat să înțeleg (era la noi la Berlin), m-ar fi atașat pe lângă ea și ar fi fost un zbor divin de la Ostende la Trouville, de la Paris la Biarritz. Era o parvenită, une petite mais toute petite bourgeoise, o Messalină, dar idealul unei vieți rafinate*** o persecuta ca o remușcare, și de câte ori mă auzea vorbind de viața gonzeșelor fine, tremura de invidie și de poftă. Ah! si elle était millionnaire.

Azi, în momentul de față, am două combinații: dacă merg la Berlin, să fac din Madame Rendisch (contesa din Ragusa) un Crouzet, și să o conving să-mi găsească o amatoare. (Ea cunoaște multă, enorm de multă lume ale căror fonduri sunt tot atât de suspecte ca și starea civilă, dar je m'en fous.) Sau dacă rămân aci dau lovitura cu zâna din București care trebuie să aibă după evaluările mele o bună rentă.

Totul atârână numai de împrejurări și împrejurările de șansă.

Cu cât începi mai de timpuriu e mai bine. Il n'y a au monde qu'une seule certitude «L'argent».

Vlădoianu a fost luat la armată și încazarmat la regimentul 4 de roșiori care e în București. Acum bacalaureații sunt

încazarmați, ca în Franța. Fil quelle horreur! Poate să scape, dar, după câte văd, e foarte greu. Odată ce au pus mâna pe tine, e greu să mai le tragi reverența.

Situația mea financiară e ca a Greciei și ar trebui să mă sinucid dacă nu m-aș gândi la viitor. Sunt ocupat cu fațada și îmi pare rău că F. de Montesquiou pleacă zilele astea. Nu că e ceva de câștigat, dar am punctele mele.

În București e foarte greu de lucrat cu damele. Sunt dintr-orașă imposibilă. N-au încredere, le e frică și n-au tradiție de galanterie. Cele mai multe nu sunt capabile să iubească numai pentru amor, trebuie să aibă sau scop politic, sau mai ales un plan financiar. Pentru jouissance nu riscă nici una, ca străinele, situația lor. Lică Filitti, ofiterul, mi-a spus că de trei ani de când se zbate, nu poate face nimic, cu toată uniformă și dolmanul lui. S-a desperat de răceala lor. (Mi se pare că i-au tras chiulul și nu știe că trebuie uneori să constrângi pe femeie, aproape cu violența, când vezi că se pierde în ezitări.)

Eu am rupt cu desăvârșire cu tipii găunoși, și sper că dacă se realizează numai o parte din planul meu să ne revedem toamna viitoare la Paris, unde e sigur că vin, depinde însă cum. Nu se știe de azi, pe mâine, și viața cum o duc și cum o ducem în definitiv e grea și enervantă. Zimkoutza e colată* de mult cu un tip cu care voiajează** pe care-l întreține bine dar un om de condiție neegală, une espèce de larbin. Ca să pătrunzi e deci greu, și pe urmă nu e o tipesă care să-și dea drumul și să se entuziasmeze, c'est une aigrie.

Scrisoarea ta mi-a făcut o plăcere foarte mare, văzând că n-ai uitat planul cel mare: filonul aurifer. Dar eu nu te conseillez să rupi cu Rolanda, amicitia ei e foarte utilă și nu uita pe Mer.

* În manuscris: *afecțiunea*.

** Idem: *collajuri*.

*** Idem: *raffinate*.

* În manuscris: *collată*.

** Idem: *voiajează*.

Stau adesea și mă întreb, când ne vom revedea? Au revoir à bientôt, dragă Amice, curaj și chance, bonne chance. Poate că royalismul triumfă și te văd marquis de Boves. De ce nu? Bonne chance!

Ca un frate: M.

P.S. Am auzit că *Olga Mavrocordat*, care a moștenit încă o avere imensă de la fratele ei, *Georges*, mort la Viena la 20 ani, a propus lui *Cantemir Câmpineanu* să-l ia de soț și acel nefericit om a refuzat-o din *motive intime*. Ce ființă extraordinară să refuzi 150 000 livres de rente, trebuie să fii nebun. Și ceva mister?

M.

Nu știu dacă ți-am scris cauza pentru care fiica lui Edouard nu se mărită. Este *epileptică*. Dacă vrei să vezi portretele familiei de Franța, bine executate, uite-te în „Illustrated London News“.

19

De Bucurest

Noua adresă:*

str. Miron Costin no. 42

[1907]

Dragă Amice,

După multă plictiseală, mi-am luat o decizie absolut irevocabilă: nu mai dau examenul, coûte ce coûte. Nu pierd nimic, am două sesiuni** la dispoziție, așa că tot coûte ce coûte în octombrie 1908, sunt licențiat. Am zis...

Când am primit carta ta postală, aseară, cum eram confuz (vreau să găsesc un mijloc ca să mi se restituie niște taxe) am

crezut că ai devenit milioner, și-mi trimiți fotografia castelului tău, unde să pot veni să petrec l'arrière-saison (ca Bagdat). Îți doresc să posezi în curând un așa romantic retiro. Dragă amice, în București a căzut deodată un frig așa de mare, de unde era cald și frumos, că e o dezolație. Cu toate acestea eu sunt încântat, pentru moment, că nu sunt sclavul Universității și voi reîncepe seria dejunurilor fine cu contele Ferdinand. Ieri, m-am dus pe strada Spătarului să văd dacă doamna Melik (zâna mea) s-a întors de la moșie. Ași, de unde, perdelele casei erau tot lăsate în jos. Dar, cum nu va mai întârzia mult, mă voi arunca ca întrepidul Zorillă. E singura combinație care se poate imagina, o damă cu rente, și dacă fișele ce am căpătat sunt exacte, Mme M. nu stă tocmai rău. En tout cas, et toute somme faite, je n'ai rien à perdre, mais quelque chose au moins, à y gagner. Alaltăieri am văzut o damă pe jos, așa de fin îmbrăcată, cu o etolă așa artistic pusă pe umeri, și o pălărie horreur, horreur, că mi-am zis: asta nu poate fi decât Madame Hortense. Și nu mă înșelasem, era ea. Ce perle fine, negre avea în urechi, ce tăietură la rochie, mă cuprindea o melancolie imensă privind-o, nu atât pentru persoana ei (e foarte fanată și retapată, fardată: e la crepuscul), dar pentru amintirile din străinătate, Fernande cu ochii ei de fiară, și hanovriana cea misterioasă, pe care le revedeam ca în vis. Și mă gândeam ce filon, ce truc voi putea găsi ca să te rejoignez la Paris, și să putem iar lucra în partidă dublă. Și revin la același (une douairière). Când ai bani, totul îți vine ca atras de un magnet irezistibil*. De aceea, acum când pasiunea ta pentru Marquissette trebuie să fi reintrat (cred eu, cine poate zice sigur) în limitele unui collage extraordinar și aristocratic, nu ar strica să recurgi la oficiile** bravului Crouzet.

* În manuscris: *adresa*.

** Idem: *sesiuni*.

* În manuscris: *irresistibil*.

** Idem: *oficiile*.

Rolande trebuie să fie în genre-ul Marie-Blanche de Grommelaire (ai citit poate *l'Armature* de Hervieu) o femeie care-i place să jouisseze intens, fără reticențe și fără limite, dar la care nu tu exiști ci amantul, și care te plantează înainte de a o planta tu, te reia, elle ne pense qu'à jouir, te lasă, dar nu poate fi o sursă financiară, ceea ce e esențialul*. De-acasă ce-ai putea primi acum maximum 10 000 francs par an, și eu forțez nițel cifra**. Ei, asta nu-ți ajunge, la Paris, daca e vorba. (10 000 pe lună, da.) În definitiv de ce să-ți abimezi tinerețea într-o semi-mizerie (adică debarasat*** de prima mizerie) și să nu ai și tu apartament, auto, să poți să te deplasezi, să-ți plătești orice lux de echipament, de sport sau de voiaj, să ai un cal cu care să piafezi la Bois, o blană de milord, inele somptuoase, butoni de mexican sau brazilian, o écurie chiar. Nu sunt atâtea care operează așa și fac din viață un vis voluptuos? Și când ai așa ceva, poți să jouissezi, à la dérobée cu toate gonzessele fine care-ți fac cu ochiul. Adevărata filozofie e asta, banul. Eu cred că n-ai uitat cele ce am vorbit de atâtea ori, că idealul e să fii bogat, bogăția e fiica norocului, și norocul ajută pe cei întreprinzători. N-ai nimic de pierdut, et puis il ne faut pas oublier que nous vivons à Rome și că învingătorul are totdeauna dreptate. Am văzut pe Cuștiga cu un palton gris cu dungi verzi și cu guler de blană în auto, se bombănea cu Hortense, ea avea aerul agresiv****, el era boudeur. (Se vede că nu s-au învoit cum să împartă profiturile din vara asta.) Am văzut-o pe Jeanne Vacaresco pe jos, e ceva impunător, a reîntinerit, merge cu nasul sus (la dernière Vacaresco). Pe Cécile Pignatelli am văzut-o pe o stradă misterioasă, mergea poate la un rendez-vous, iar pe Jenny tot

* În manuscris: *esențialul*.

** Idem: *cifra*.

*** Idem: *debarasat*.

**** Idem: *agresiv*.

singură pe str. Academiei, aruncând oeillade cu ochii ei verzi, clari. Am auzit ceva nostim, că Șerbănică Tassian, cu Schmidt și cu Madame Tassian l-au bătut așa de rău pe Sandu Vlădoianu că l-au mutilat la ei acasă, pentru că Sandu a zis că bătrânul Tassian e la balamuc împreună cu domnișoara Tassian, și că în curând are să se ducă tot neamul tassienesc la balamuc, cu mic, cu mare. Atunci Madame Tassian i-a dat lui Sandu cu un scaun în cap, iar Șerban și cu Schmidt l-au assomat. (Quel massacre, grand Dieu!) Acestea le-a povestit Sandu, plângând, lui Heliade Rădulescu și zicând că are să iasă cu un par să spargă capul lui Tassian și peștelui de Schmidt, și are să le dea foc la casă. Are să fie o tragedie antică ca la Aristomene Futiros. Am auzit că la București are să fie o revoluție mare făcută de bizantini sub comanda prensului Grigoutză și a lui Țotoi. Deocamdată sunt o grămadă de divorțuri în perspectivă. La petite princesse Mourousi divorcează de pomanagiul Duca, Gabriel Mitilineu de mica lui nevastă, care se săruta așa dulce cu tatăl ei vitreg (Vlahutzy-Slătineanu) când era mai tânără, și altele. Dragă amice, după acea prosperitate furioasă Ulysse Petrescu e într-o mare deșă, iese numai noaptea pe jos, nu se mai văd atâtea haine câte-și făcuse anul trecut. De asemeni Costică Lehliu e în deșă iar. Numai niște pannés vezi peste tot. Eu mă mut peste 2 zile, iar singur în strada *Miron Costin* numărul 42. Dar eu cred că peste câțva timp o voi șterge la Berlin. Dacă s-ar putea să ne întâlnim la Nissa, o lună măcar, ce fin ar fi. Vlădoianu se învârtește pe lângă Montesquiou, îi prezintă tipi tineri, dar acest maquerellaj nu rentează și Ferdinand de M. mi-a spus că tânărul Trouville e un tip găunos. (Eu l-am aprobat.) Îți urez, dragă amice, un filon somptuos. N-ar fi o idee rea să devii amicul adevărat al lui Mer. Ar fi ceva serios. La revedere, dragă amice și bonne chance!

Ca un frate: Mathieu

Din București

Str. Miron-Costin no. 42

[11-10 (19)07]

Dragă Amice

În sfârșit după o așteptare de două luni și jumătate zâna mea s-a întors în capitală, de la moșie, și zilele acestea mă voi prezinta. Tocmai îți scrisesem o scrisoare și mă pregăteam să fac adresa când mi-a sosit scrisoarea de la tine și m-a umplut de veselie. Îmi pare foarte bine că te lansezi în lume, e un mijloc subtil să faci relații cu tipi fini și cu dame plăcute – nu se știe de unde poate ieși filonul. Ai făcut bine de ai rupt cu marchiza* – era un collage care dacă erai milioner îl mai puteai face să dureze, dar în condițiile financiare actuale era ruinător. Dar oricare ar fi sportul erotic sau colajul din urmă, nu părăsi ideea filonului aurifer. Eu mă arunc la pontul meu ca un animal flămând, oricât de mare ar fi câștigul nu m-ar speria, oricât de mic nu m-ar dezgusta, oricât de mare ar fi decepția, chiar să fiu froissé nu m-ar deturna de la scop. Trebuie să bați la ușă ca să ți se deschidă și să nu te superi dacă se deschide mai târziu și te face să aștepți. Dar când mă gândesc câți tipi vili cer la majorat să fie puși în posesie a 60–80–100–120 000 lei venit, niște greco-bulgari, levantini de extracție basă**, oricum, eu, vechi boier și principe oriental, nu mă pot opri să mă revolt. Dar mă consol și văzând cum alții trec pe lângă noroc și nu-l bagă în seamă, tipi naivi sau ignoranți. Așa de exemplu Madame Jeanne Ghermani, la care ai fost pe vremuri un întrepid pre-tendent (huligan mare) e în București. Cea mai bună amică a ei e Mlle Heliade Rădulescu, sora prietenului meu, om

primitiv care e absorbit de mecanică și reparații de ceasornice. Acum eu aud că Madame J. Gher[mani] departe de a fi une petite oie blanche, une ingénue, pe lângă că practică finul sport al saphismului, dar nu boudează de la exercițiile voluptuoase cu un tânăr dilettante care ar uni subtilitatea cu discreția. Sunt puncte. Să fi fost unul din noi doi în locul lui Mircea Heliade cum ne-am fi exhibat aptitudinile de frumos, așa ca niște Rohan Guémenée sau ca tânărul Fronsac. Dar eu nu-i deschid capul – e periculos; femeile sunt niște adevărate enigme, nu poți compta pe ele, și când te-ai pomeni cu amicisimul milioner, n-ar trebui să te mai mire. Vlădoianu-Mișighă-Trouville e roșior în reg. 4, încazarmat. E ceva comic, il a l'air de chercher midi à quatorze heures. Se zice că Ștefănică Belu se însoară cu Mlle Doudou Drăghici, pe care ar fi compromis-o și acum voiește să ofere reparație, sub rezerva divorțului «après coup». Iar tânărul Cocșor Drăghici, călărașul, se zice că ar fi plecat la Paris cu Mița biciclista. E un piron, o coincidență cel mult. Eu cred că mai ușor a plecat cu Fernand de Montesquiou deoa-rece Mița e în București. Drăghici a intrat ca jockey la Chantilly. Dragă amice, îți scriu à bâtons rompus, sunt complet fascinat de ideea filonului. Acum ori niciodată. E ceva favorabil în atmosferă. Studiez cu paciență tactica, e greu, trebuie să proceduri subtile – aici în România e greu de lucrat – nu e ca în străinătate, unde, strein fiind mai ales, poți chevaucha o ducasă* sau o regină incognito. Nu e așa mefiansă.

E păcat că nu ți-ai vârât coada și la Boves, dar nu se știe. Poate că Grouset va reveni el însuși repentant. Aș vrea mult să viu la Paris. Când am văzut în „London News” niște schițe cum se petrece reveillonul la Maxim și niște ceaiuri au pavillon d'Ermenonville m-a apucat o nostalgie care m-a înecat parcă

* În manuscris: *marquisa*.

** Idem: *basă*.

* În manuscris: *duquesă*.

într-o mare de tristețe. Dar nu dezesperez, suntem tineri și doi la număr. Nu se știe încă.

Cu ocazia zilei tale, Sfântul Nicolae, îți urez, dragă amice, sănătate, voie bună și chance la infinit. Un filon abundent, iată tot visul. Aurul care e Dumnezeu modern îți comunică ceva din esența* lui divină, devenind un semi-zeu pontagiu. Eu pentru moment sunt în îndoială ce fac, momentul e critic. Merg la Berlin, merg aiurea, nu știu. Aș dori Parisul sau Riviera, măcar unde să avem un câmp de operații comun – poate știu și eu ceva.

Încă o dată îți urez cele dorite, toate ale tale, și ale mele, et bonne chance à la conquête du filon. La revedere ca un frate:

Mathieu

Îți voi scrie și te voi ține în curent.

21

De Bucurest

Sâmbătă, 22/9 Décembre 1907

Dragă Amice,

Să mă scuzi că întârziez cu răspunsul, dar am fost foarte contrariat. În sfârșit luna trecută m-am prezintat la gonzessa cea bătrână, și dacă aș povesti cuiva orele petrecute acolo, și-ar imagina că-i recitez un capitol din Balzac. Nu era nimeni acasă; nici o slugă, curtea era părăginită, casa se sfărâma și din când în când se aude cum cad olanele care se dezlipesc de pe acoperiș. (Mi-era o frică mare, putea să mi se întâmple o nenorocire, ca regelui Pyrrhus.) După o așteptare de un sfert de oră în mijlocul curței, după ce inspectasem totul, geamurile de la subsol

* În manuscris: *esența*.

deschise, ușa de la casă dată de perete, am auzit o puternică bubuitură într-un geam după o perdea, și o mână făcându-mi semn să intru. M-am suit, și a început o întrebare: cine e? ca la un castel corsican. Iar eu mi-am declinat numele și am intrat ca o bombă. A fost o conversație la jambirboc numai franțuzește, în sfârșit, ce să-ți spun, am zăpăcit-o. Salonul era ceva bizar, un tablou antic inestimabil, o pendulă cu un turc, un cătel lătos empaillé cu niște ochi fascinatori și unul nelătos viu, care era să-mi mănânce melonul. Eu însă n-am înțeles nimic, știam că e putred de bogată, dar ea mi-a spus că e săracă, că au ruinat-o niște procese, că vinde o pădure și cele ce mi-a spus acum nu prea concordau cu cele de astă primăvară. Cu toate că e foarte sperioasă și fricoasă m-a primit singură fiind și m-a rugat să mai viu. Eu am submerjat-o sub un déluge de galanteries fines. La plecare mi-a spus brusc că viu pentru bani? Eu nu m-am deconcertat, și ea a râs. Nu e un pont de sporturi fine, are o fire rece, nu vibrează, sau își dominează sens[-]jurile. Dar o voi cultiva în speranța unui testament – nu are rude deaproape, are ură pentru oameni și se poate să-mi lase ceva. Sunt într-o așa deșă și atât de iritat* de ghină că m-aș mulțumi cu orice. Dacă vreodată am să fiu bogat, eu cred că am să tresar din somn în fiecare noapte când îmi voi aduce aminte de vârsta de acum, «l'âge de la noire dèche». Tu, dragă amice, ești fericit cel puțin că ești în Paris, dar eu mă distrug și mă consum inutilmente în acest oraș de dezastru. Săptămâna asta am dinat de două ori la „Enescu” cu Vlădoianu, care mă invitase. Îmi datora un pol. E un tip care are un filon sigur și aceasta îl ajută să se menție. Și-a făcut o uniformă chic, dar roșu nu-l prinde, nu e ca noi un gentilom brun, e blond «und ist er doch so fad!» Dragă amice, pontul cu babele e ceva mai dificil decât cu tinele, sunt mult mai rutinate. Dacă aș fi stat cu o tânără (nu

* În manuscris: *irritat*.

domnișoară) 3 ore en tête à tête, după o oră mâinile ei ar fi fost în ale mele, după două, ne-am fi tras des langues fourrées en bouche, și după trei, am fi jucat «au trou-madame». Daca așa avea noroc pe jumătate ca escrocul Bernadotte, așa reuși într-altă parte. Eu nu părăsesc partida cu monstrul meu, sunt curios de ce are să mai fie și mă antrenez. Ce pierde, n-am. Daca ar crăpa hoața de Madame G., mama Jeannei, ne-am putea combina forțele și da un coup double acolo. Am găsi o agentă fină. On doit penser à tout. Sunt curios de ce ai făcut cu illustrissima Mlle de Semeslles, la douze fois millionaire, la Rumpelmayer. Mă gândesc mereu la asta și la cei 28 «hunters» irlandais ai ei. Te rog să nu uiți când îmi răspunzi și fă-o cât de repede, daca poți, ce e cu afacerea Boni de Castellane – Clélie de Talleyrand-Périgord, prince de Sagan? Ce a fost lupta aia în biserică? Gazetele, cred eu, sunt rău renseignate. Am citit că Sagan, care fusese rugat de B. de Castellane să intervie pentru o împăcare, supplantase la Madame Gould pe vărul său, și acum o ia el. Am citit că Boni C. care risipea pe an milioane în sporturi sadice, n-are acum nici un pol, abia se ajunge, și marele circ Barnum i-a propus să-l expună ca pe o curiozitate. Eu cred că Sagan e un mare pontagiu, ca strămoșul său în linie feminină, Biron de Courlande. Actualul principe B. de Courlande rezidă la Paris, à l'hôtel de Jancourt, rue de Varennes. Eu, dragă amice, pentru moment sunt un bonhomme foutu. Duc o viață obscură, dar mândră. Nici un amor măcar nu-mi îndulcește tistețea ca la Berlin. Dar nu-mi pierd curajul, mă gândesc că suntem doi și că e imposibil să nu se spargă odată deșea în mii de cioburi, și să nu găsești tu în Paris, unde tourbillonul aurului e așa formidabil, un filon abundent. În tot cazul daca îmi reușește o afacere cât de mică sau vinde tata partea lui din Frățești, o lună ne vom revedea. Te credeam deja plecat pe Riviera. Dragă amice, profită de tinerețe, de cel mai neînsemnat moment, anii trec și cu ei forțele și entuziasmul, de câte ori,

peste 10–15 ani n-ai să regreti vârsta de acum și n-ai să simți o ranchiună* că n-ai avut de la majorat un venit somptuos! Dar în tot cazul, orice ar surveni, nu te mai întoarce în România decât atunci când ai veni cu o sumă impozantă să-ți cumperi un domeniu și apoi în fulger să fugi iar ca Grigore Bălăceanu (nu tânărul, dar cellalt, fiul baroanei Ruthmann). În România e prea infect să trăiești, eu cred că, daca într-o zi te-ai pomeni în București, ai crede că fug casele după tine și-ți cad în cap. Eu mă voi duce în curând la gorgona mea, poate că are să iasă ceva. Măcar locul din București daca mi l-ar lăsa, tot am avea ce grignotta câteva sezoane fine. Nu se știe, eu sunt sceptic, nu vreau să cred în nimic, dar cine poate ști ce ne rezervă viitorul. Scrie-mi ce a fost cu illustrissima Semeslles, la douce tendresse de ton coeur și nu ezita, aruncă-te fără rușine gândindu-te la Biron Semigalle și Sagan și la porcul de Bernadotte. La mulți ani dragă amice, grande et bonne chance și-ți urez ca anul 1908 să te treacă în condica de aur a milionerilor.

Ca un frate: Mathieu

22

*Din București
Miron Costin 42*

27 Février [1908]

Dragă Amice,

Nu înțeleg lunga ta tăcere. Sau ai fost absorbit de vreo complicație, sau vrei să-l nenorocești pe Szeckeny smulgându-i bucățica, sau mi-ai scris, și bizantinii mi-au furat scrisoarea. (Am mari bănuieli.) Îți scriu din fugă. Scrie-mi și tu ce s-a mai

* În manuscris: *rancună*.

întâmplat, ce ponturi au mai fost. Totdeodată te felicit pentru ziua ta de naștere, urându-ți un filon superior și multă sănătate.

Ca un frate: M.

23

De Bucurest

14 Avril 1908

Dragă Amice,

De când nu ne-am mai scris s-a mai schimbat situația. Eu am atribuit tăcerea ta unor încurcături ale poștei, dacă nu chiar a indiscreției vreunui vecin sau vecină, care sunt epatați de felul cum trăiesc singur la mahala, nu am nici o slujbă, primesc scrisori și telegrame din Paris și Berlin, și ies sau la fonfé sau deghizat* noaptea. Tata s-a întors în țară pentru a-și aranja afacerile (a le deranja poate) și ceea ce e mai principal, pentru politică. De-acum am un filon politic la Take Ionescu, ceva sigur, dacă există siguranța pe pământ. Îmi pare bine că te amuzi și zici despre viață că trebuie să fie «courte et bonne». Frate-meu care e un om pontagi, mi-a spus că dacă nici vara asta nu-mi găsesc un filon la Berlin, nu mai înțelege nimic. M-me R[enditsch] care joacă pe lângă mine rolul baroanei de S. pe lângă tine, se va însărcina cu «prezentările». Există o ru-soaică putredă la creier, vârstă și pungă, o sentimentală, cu villa în Charlottenburg, castel și păduri. E o combinație de care nu știam nimic, așa că deocamdată nu cred nimic. Nu se știe însă. Dacă comiți imprudența să nu încerci mereu, oricând și la oricine, niciodată nu vei reuși și rămâi un tip «raté». Eu am avut în București câteva ponturi iarna, dar e ceva meschin (parșiv).

Zilele astea voi dețuna la F. de Montesquiou-Fez care întrebă mereu de mine. Peste o săptămână M-me R. — știi cine — vine în București. Pentru ca să mi-o fac devotată, îi voi propune un mic joc între caisa ei și banana mea (are un béguin pentru mine). Prințesa Olga M... a avut o toquadă pentru Cantemir Cămpinianu, dar acesta care e un om moale și plictisit, n-a știut să chauffeze și afacerea a rămas baltă. Mișighă spune că vrea să o ia el. Emile Sturdza e subofițer* de ambulanță, are un chipiu de șef de gară și s-a aruncat la o dotă de 80 000 venit dar pentru moment a fost rebutat. E o d-ra Cincu. El însă tot speră și face pe nebunul, zice că pleacă în Maroc! Dacă ar reuși ar deveni ceva vertiginos. Ar zbura în două auto-uri, ar strivi sute și mii de victime până când l-ar arunca motorul în vreun arbore. Astă-vară era oribil, *nemâncat, neras, slab ca un spectru, cu un fel de juben cabossé și cu ghețele eculate, iar ca o culme, monocul îi era spart în mii de țândări, dar tot în ochi*. Acum nu-și mai aduce aminte de toate astea, cum dormea prin Cișmegiu, și vrea să devină milioner. Vlădoianu e tot în armată, îl văd rar. Are planuri mari. În momentul când îți scriu aceste rânduri, primesc o carte postală cu portretul lui Charles X bătrân în uniformă «Restauration». E un tip, adevărat Bourbon, foarte simpat. Nu ți-am scris încă pentru că am fost ocupat și în urmă răcisem. Hortense P... și cu Cuștiga trăiesc într-un zbor violent, nu se mai ajung din petreceri. Au cumpărat auto-ul lui Țoțoi și i-au adaptat o caroserie** fină, iar noaptea zboară în el luminat. Cuștiga e însă foarte plictisit. Au un filon rezistent, vreun adulter lucrativ poate. Bizantinii au cam sărăcit; nu mai e ca pe vremea expoziției, muscal, „Capșa”, bancheturi. Se plimbă pe jos toți. Adevăratele ponturi solide sunt rare în București. E Jeanne Ghermani care e foarte vițioasă după câte

* În manuscris: *deguisat*.

* În manuscris: *suboficer*.

** Idem: *carrosserie*.

aflu, era Jeanne Știrbey, și poate niște evreici sau nemțoaice necunoscute. Și ca o culme toate au fost luate de niște bogumili, cea dintâi, de Jakovake, a doua de R. Rosetti-Răducanu, un om insuficient. Eu am fost invitat deunăzi la un dejun fin la „Splendid“, cu tata, de o cucoană din Moldova, Mme Roman, iar după masă am zburdat aproape două ore cu Mișca la chaussée, cu micul Roman. M-am gândit ce bine ar fi să continue toată viața așa, numai în icre moi, Pommery și muscal. Cei cari au însă fonduri trăiesc la noi ca les petits bourgeois, ies cu tramvaiul, seara nu aprind decât o lumânare, și-și întorc hainele pe dos, spălându-și mânușile cu benzină când merg în lume. Sunt tipi cu 250 000 rentă, îmbrăcați ca funcționarii comerciali. Astfel încât seara m-am culcat melancolic, întrebându-mă dacă scopul nostru se va realiza și dacă bannièrele noastre vor străluci ca ale lui Bernages la Vauplassans. De Paști cred însă că mă voi amuza nițel (îți voi scrie). Eu m-am izolat completamente în București, așa că dacă aș deveni mâine milioner, nimeni nu ar putea să mă interpeleze*. Isprăvesc urându-ți, dragă Amice, toată șansa unui Bernadotte, sau Godoi să devii prince-consort în Luxembourg, unde sunt numai femei.

P.S. Nu știu cum mai stai tu, dar starea mea financiară e lamentabilă. M-am epuizat făcându-mi ghete și alte fleacuri utile, dar nu mă căiesc, am o serie de ghete fine, și aștept și eu ceva serios. Am urmat principiul tău. M.

dar până atunci profită că ești în Paris «des mecs le paradis», și amuză-te ca un adevărat bizantin**. Bonne chance.

Ca un frate: Mathieu

* În manuscris: *interpelleze*.

** Idem: *byzantin*.

24

*De Bucarest
Strada Popa Tatu, 70*

Vendredi, 7 Mai [1908]

Dragă Amice,

Te rog să mă scuzi că-ți scriu așa de târziu, dar realmente n-am avut timp să o fac. Capul meu e un infern, o locomotivă, sunt encombrat de o mie de griji și cum am fost foarte supărat, am devenit foarte solitar și din ce în ce mai sombru. Afacerile mele, pe care tata le încurcă întotdeauna, au început să se limpezească și până la tranșarea primelor greutăți mai sunt puține zile. Apoi va trebui să brassez ca un nebun, altfel nu e scăpare. Ți-aș spune multe și tot aș mai avea de spus, dacă s-ar putea aci, dar scrisoarea e un mijloc insuficient de comunicare, tot între patru ochi e mai bine. Nu mai voiesc însă a anticipa nimic. Mai bine să așteptăm evenimentele. Pe nimfa* cu ochi de coloarea violetelor (la fille du chambellan) am zărit-o cu sora ei (une grande allumeuse) și cu un monstru de guvernantă prin Lipsani. Erau îmbrăcate așa de simplu încât nici harpagoana Câmpineancă n-ar fi putut imagina ceva mai ieftin și mai solid. Ghetele erau aceleași pe cari le știm și cari cu toate reparațiile succesive tot durează. Cum? e scurt și mare mister**. Pe la fille du commandeur n-am mai văzut-o. În București a fost Kronprinzul german. S-a encanaillat enorm. Regina l-a luat în entrepriză. L-a plimbat, l-a giugiulit, l-a dus la Vatra Luminoasă, la monastire, la păcură, la teatru, eu am crezut că vrea să-l violeze într-un acces de erotism senil. Așa cum era, blond spălăcit, subțire ca le comte d'Artois și îmbrăcat numai în alb și argint, el a fost poate cea din urmă pasiune a bătrânei gougnotte Carmen-Sylva. Dar nici mătușa lui (la princesse

* În manuscris: *nymfa*.

** Idem: *myster*.

Marie) care în fond e singura lui rudă adevărată din familia regală română, nici prințesa* Maria nu s-a lăsat mai pe jos. Sunt pătruns de ideea că a avut pentru acest blond cuirassier nordic un béguin fin, prea s-au frecat mult. Și într-o dimineață au plecat în auto amândoi, au inspectat la iuțală regimentul de roșiori (al 4-lea) apoi au șters-o singuri pe la marginea orașului oprindu-se la hipodrom unde erau antrenări. Dacă în tot timpul acesta nu s-a petrecut nimic, nici măcar pelotaje, ciupeli, limbi, suçoane și alte sadisme aristocratice, atunci eu, cel mai ilustru herald al acestor timpuri decăzuți, proclam că cea din urmă scânteie de galanterie și de erotism s-a stins în vinele familiilor regale. Nu se poate altfel, și pe urmă prințesa nu e așa *godiche, ni moche*, ca să lase să-i scape o așa trufanda rară. De aci Kronprinzul a mers la Viena, unde a vizitat pe Franz-Joseph, *der alte Kaiser, der Kuckuck soll ihn holen!* Dragă amice, dacă soarta ar fi înfipt deasupra armelor noastre găunoasă coroană a Serbiei, Greciei sau Muntenegrului, am fi ciupit și noi câte o bucațică, dar se vede că zeilor le-a fost frică să nu abuzăm prea mult, așa ca Edouard. Vreau să-ți comunic că Vlădica din Muntenegru (Nikita) profitând de conflictul austro-serb, a șters de la ruși o mulțime de bani pe cari i-a dilapidat**. Acum a trimis pe Mirko la Petersburg să se pomanagească să-i mai dea, dar tarul care are o pică pe ei, l-a dat afară, trimițându-l să stea la hotel și nemaioferindu-i appartement la palatul de iarnă. Afacerile de la Stambul m-au indignat văzând triumful jidanilor și al escrocilor în contra reacționarismului. De când ai plecat din București, eu m-am izolat așa cum n-am mai fost niciodată, trăind singur și lucrând la realizarea planurilor la care am pus bazele împreună în lungile plimbări <pe cari le> de astă iarnă ca Henckel-Donnersmark și Dohna-Schlobitten. M-am <convins> asigurat însă de un mare adevăr, că toată energia unui om nu poate face nimic decât dacă împrejurările îi sunt

* În manuscris: *princessa*.

** Idem: *dillapidat*.

favorabile, dacă norocul îl ajută. Poți fi cel mai frumos, mai elegant, mai spiritual, să zbârnâi 10 ani în Paris, Londra, Nisa, Baden-Baden, Biarritz și Ostenda și să nu găsești nimic, și să vii pentru 10 zile de la țară într-un oraș, neras, netuns, neîmbrăcat sau mai bine zis îmbrăcat alandala și să-ți cază norocul în cap ca o ploaie de aur, să pierzi trenul ca să faci cunoștință cu viitoarea-ți jumătate, și alte combinații de felul acesta, care spuse dinainte ți se par ridicule, imposibile și după ce s-au întâmplat, foarte naturale. L-am văzut odată pe fiul borfașului bătrân, dase de ceva parale, era infect* ca aparență**, se vede că nu se poate schimba. Te-a calomniat. Eu l-am întrerupt cu mândrie zicând că să treacă la alt subiect mai imediat, nefiind eu chemat*** să fac aprecieri**** asupra unor lucruri ce-mi sunt indiferente**** sau à peu près. Acum Bucureștii au devenit așa de creux, de fără măduvă, fără viață. Cursele se aleargă fără cai. Moruzi și-a desfăcut ecuriile și se zice că pomanagiul Duca e pe cale a se însura cu Adina Știrbey, ci devan Morusi. Dacă ar fi așa, ar trebui să convocăm statele generale să declare falimentul bunului simț și al rațiunei. Dar se vede că un blestem distruge pe acești oameni cari s-au ridicat prin adopție, furt și uzurpări și se vor prăbuși prin mezalianță și encanaiare. Am văzut în „Illustration Salon“, castelul de Lignières al lui Bourbon-Lignières (le comte Charles). E un frumos castel stil Louis XIV înconjurat de apă cu o terasă strâmtă cu vase și flori. Trebuie să-l fi văzut și tu. Ah! dragă amice, cu toate că m-ar seca oribil în pungă, dar dacă am ceva bani, <zbor> cad la Paris, unde să mai putem fixa ceva norme de existență fină la un ceai aristocratic. M-ar costa însă enorm, dar m-aș ratrapa stând o lună, o lună jumătate la Berlin. Am devenit foarte econom, văzând ce greu e când îți lipsește moneda și ești mândru, nu

* În manuscris: *infect*.

** Idem: *aparență*.

*** Idem: *aprecieri*.

**** Idem: *indiferente*.

poti să trăiești ca anexă*. Zilele astea un fel de *cuisse* m-a tapat cu 5 lei. Pe urmă a dispărut. Am fost disperat și mi-am zis că cu orice preț trebuie să prind pe bandit și să-l rançonnez. În adevăr după 2 săptămâni l-am încolțit și mi-a plătit. De-atunci nu a mai fost posibil să mă ciupească cineva cu cinci parale. Nu voi mai da nimănui nimic. Am primit de mult scrisoarea în care îmi descrii scena cu suedeza tomate și cu damele care o engueulau. Mi-a plăcut mult.

Mon cher, odată cu bătrânețele vine și înțelepciunea. Cu femeile trebuie să fii neîncredător și perfid, să nu te iei după preținse reguli medievale care n-au fost inventate decât de niște dobitoci sub dominația femeilor ca să prostească generațiile viitoare. Numai chiuloul le impune respect, m-am gândit și eu. De aceea nu e bine să trăiești în ideea existenței femeilor pure. E posibil să existe, dar rar, și câte din aceste sfinte n-au pagini secrete în istoria vieții lor. Să nu te îneci nici în ochi albaștri, nici să nu te iei după roșata care le acopere fața când le privești, poate să fie numai un efect al circulației sângelui, o constituție particulară a epidermei care să n-aibă nimic a face cu onestitatea. A murit la Nisa o Darvari, care are 2 fete bogate (Marie Joseph Darvari). Vorbeam noi, ți-aduci aminte. Am făcut cunoștință cu un Sturdza între două vârste cu care am făcut două chefuri și care cunoaște bine pe beșadelele de la Dieppe. Mi-a spus lucruri pe cari altfel nu le-aș fi putut afla. Astfel marchiza de San-Esteban care era foarte naivă, avea nasul strâmb și bec-de lièvre. La Berlin s-a supus la o operație grea și i-a rectificat nasul. Acum vrea să-și coasă buzele. Cel care a luat-o pe Olga M. (80 000 rentă zestre exact) are un fel de majorat transmis de la domnitorul Mihai, astfel că e mult mai bogat ca marchiza și cel mic. Cel mic e un om sălbatic, care nu se știe niciodată unde e, umblă din loc în loc fără să-și trimeată adresa decât când cere bani. Are 3 amici nedespărțiți cari-l urmează

pretutindeni: o metresă, a doua metresă și pe bărbatul acesteia, un căpitan de artilerie francez, trăind ca niște adevărați feudali în disprețul moralei șnapanilor și amuzându-se cu îmblânzirea cailor și cu trasul la semn. Olga a făcut un băiat, asta o știi. Acest Sturdza pe care-l cunosc e un om cult, dar nocturn și misterios, învârtind niște afaceri asupra cărora eu nu am insistat. De altfel îl văd rar acum, o singură noapte am stat cu el până la 8 dimineața și apoi ne-am întâlnit iar la dejun. A mai trăit încă acum 20 de ani în București, apoi a dispărut și acum s-a ivit iar. Ce oameni! ce timpuri! Dragă amice, credeam că abia am să-ți încălesc o pagină, dar văd că am încă de spus multe și acum sunt obligat să mă mut din pricina celor nouă găini care mi-au rentat peste două sute treizeci de ouă cu totul, dacă nu mai mult, și vreau să le pun pe unele să clocească. De altfel încă sunt trist, și dacă n-ar fi singurătatea și libertatea aș fi și mai nenorocit. Racovița s-a însurat, l-am văzut venind de la țară cu soția lui în auto. Isprăvesc trimițându-ți noua mea adresă, Popa Tatu 70, de unde în curând mă voi muta la țară. Scrie-mi însă curând ce mai faci și ce păreri mai ai; e pentru mine o mare resursă și să nu desperăm căci nu se știe ce ne rezervă viitorul. Eu cred că în curând ieșind din norii cei negri ai deșei, vom străluci. Scrie-mi dar. La revedere. Ca un frate:

Mathieu

25

De Bucarest
Atelierului 10

Jeudi, 21 Mai [1908]

Dragă Amice,

Sunt foarte supărat din nou, deșă și un examen de trecut peste o lună. Are să-mi trebuiască să tâmpesc câte 8 ore pe zi. Amica mea Mme R. a sosit în București, ceea ce îmi va îndulci

* În manuscris: *annexă*.

exilul, dar nimic nu mă poate despăgubi de faptul că vara aceasta nu voi vedea Berlinul, unde damele sunt atât de binevoitoare pentru niște nobili principii slavi-bizantini cum suntem noi. Mme R. va sta puțin timp. Dacă ar fi bogată s-ar schimba afacerea, totuși ea mi-a dat să înțeleg că la Berlin n-ar fi tocmai greu de găsit un filon pentru mine, dar trebuie multă supletă și discreție. (Știi bine că după modelul curților franceze din vremea lui Louis XV, fiecare damă «de la noblesse» era și o mare gourgandine și o maquerelle de forță și că tradiția nu s-a pierdut încă la persoanele fine.)

Eu ies către seară regulat, e un timp prea frumos când apune soarele, uneori merg la *chaussée*, mais ça coûte cher, n-am cu cine merge să plătesc în doi. De obicei însă merg pe terasă la „Capșa” și privesc cinemato-ul bucureștean, comparând cu ce vedeam de pe terasa lui Rieber pe Unter den Linden și-mi amintesc cum damele îmi făceau cu ochiul, cum toți gardes du corps treceau în echipaje și auto-uri, cum suna muzica de la auto-ul Kronprinz-ului, și mă cuprinde o sfâșietoare melancolie. La Grunewald te asfixia parfumul cel dulce al teilor, când cu Geneviève, Gertrude Flatow, sau epileptica Fernande mergeam cu trăsura la Hundekhele pe terasa rozelor. Nu se știe însă dacă în iulie nu mă voi afla acolo. Timpii sunt indeciși, sunt sceptic, dar nu renunț, și ce mă miră e că tu n-ai flambat o milionară, dar nu trebuie să ne mirăm de nimic, timpul nu e pierdut, noroc să avem. Eu dacă îmi iau licența voi da o lovitură în sensul să vin la Paris, obținând prin Take I. o subvenție și cu ce mai am eu, așa ca să am 450–500 lei pe lună. (Asta la toamnă în noiembrie.) Am observat că unele planuri ți se par imposibile și dacă ajungi la scop nu ți se mai pare extraordinar, ca și cum ar fi fost de când lumea.

Alaltăieri, la „Capșa” pe terasă, s-a așezat Cuștica Paciurica lângă mine, avea o pălărie fină de paie ca a mea (un Delion de 18 000 frcs) era în frac sub pardessus și cu niște escarpins ca

o damă, foarte fină cu fundă mică. Toți se uitau la el ca la o curiozitate. A povestit unuia câte aventuri de amor a avut el în tinerețe, cum s-a amoretat odată de el o englezoaică care era cea mai splendidă femeie din une ville d'eaux, cum ea îi trimetea lui în fiecare seară un trandafir să i-l puie pe masă, cum el nu dădea atenție crezând că e o farsă. Atunci ea i-a trimis un bilet în englezește dar el n-a înțeles și s-a dus la unul să i-l traducă, cum și-au scris ani întregi etc., etc. Era ceva poetic. Pe urmă a plecat cu Arthur Rosetti să dineze. (Hortense trebuie să fie la Paris.) Marie Ghika (fostă Hertz) a înnebunit, ieșea în cămașă cu un chipiu în cap și striga «Salutați pe fiica principelui Ghika». Atunci fiica ei, Iza Exarcu, a transportat-o la Viena. În gara de nord, a fost un spectacol care a indignat publicul, pentru că nu voia să se suie în tren, și se lupta ca un elefant cu 7–8 hamali cari i-au sfâșiat hainele, s-au pumnuit, s-au luptat, s-au rostogolit. Apoi s-a trântit jos și n-a mai vrut să meargă. A trebuit să o ia cu forța pe sus. Fata ei stetea impasibilă pentru că o ura enorm pe mă-sa. A nebunit și cealaltă Mme Ghika a lui Iancu G. Popoloni. Au să nebunească toți. L-am văzut mai de mult pe Radu și Jeanne V. Radu cu o chică mare pomădată, ea a întinerit, e bine la față ca o adevărată senzuală, are niște priviri vampirice și languroase: e la apogeu. La curse am să merg o dată numai, e prea costisitor și fără tine n-am cu cine sta și calomniă. Derby-ul și atât. Pascal Toncescu a fost propus la jockey și blackbowlat. Pe Vlădoianu l-am văzut de câteva ori, a devenit imposibil cu lăudăria, ai crede că mor toate gonzessele după el. În uniformă e găunos, și are să iasă din armată soldat după câte vād.

Dragă Amice, eu m-am mutat de unde stau și-ți trimit adresa cea nouă. Scrie-mi și tu ca să nu pierd curajul. Mme Boicesco douairiera a stat tot în București iarna și primăvara. De câteva zile n-o am mai văzut. Dragă amice, termin fiind grăbit, trebuie să merg în oraș să fac câteva emplette și să-mi

găsesc femela* prin Lipsani. (C'est une raffinée et une sadique.) Esențialul e că nu mă costă. Dama care seamănă cu pssa Morousi mi-a făcut ieri cu ochiu. Nu știu dacă ți-o mai amintești, dar e foarte distinsă, se îmbracă «à la fonfé» într-un genre personal. Ar fi un pont, dacă n-aș avea examenul ăsta. Pourtant, je vais essayer, je sais qu'elle marche. La revedere, dragă amice, sănătate și bonne chance, M.

Cu toată protestarea familiei Glogoveanu, Ulysse Petrescu a reapărut în București și sfidează lumea îmbrăcat în doliu, iar seara apare în smoking la parcul Ottetelișanu. Bani rulează, nu e căzut încă. Pitzic nenorocitul s-a ruinat, avea o damă care l-a tocat și a pierdut la curse mult.

1) Să mă scuzi că nu ți-am scris mai repede, dar am fost plictisit, am avut câteva zile parșive, m-am îmbolnăvit, o serie de complicații. Știi că a murit generalul Haralamb, locotenent domnesc. S-a publicat și un «faire-part» în care Petreștii au avut abilitatea să strecoare pe Ulyse Petrescu ca rudă. A doua zi Glogoveanu, nepotul generalului, a publicat în gazete o notiță eclatantă prin care dezmințea aceasta. E dovedit că mama lui Ulyse nu e fata generalului. Montesquiou a plecat la Paris, și azi sau mâine se întoarce (Paști). Aseară am zărit la Kretzulescu pe Mme Boicesco, douairiera. Bucureștii au devenit foarte parșivi pentru mine, nimic nu mai îmi place, iar afacerile mele trenează mult.

Tata e un om cu niște planuri pe cari eu nu le înțeleg, cum nu le-am înțeles niciodată. Ce e fin, e că voi avea un bun filon la Take Ionescu, altceva, slabă speranță. Astfel că o plecare a mea la Paris ca să stau acolo, e pentru moment exclusă. E posibil însă să vin chiar la toamnă două, trei săptămâni. În ultimul moment, cum am de trecut 2 examene succesiv, e

* În manuscris: *femella*.

ipotetică* chiar o vilegiatură la Berlin vara asta, ceea ce e într-adevăr nenorocit. O vară în București are să mă suprimă, atâta învățătură, atâta balamuc. Ce vrei, mon cher? C'est la vie. Dacă aș avea și eu câteva pogoane, altfel ar merge treburile, dar așa, trebuie să joci cum îți cântă altul, legat de nas, ca ursul. Nu-mi răspunde nimic până nu-ți voi comunica o adresă nouă. Mon cher ami, profită de viață, cu atâta te alegi, dar ferește-te să nu te avariezi, syphilisul e îngrozitor ce victime face. Mme R. mi se pare că nu mai vine, astfel că văduvia mea se prelungește. Quelle horreur. La revedere.

M.

26

*De Bucarest
Atelierului 10*

22 Juin 1908

Dragă amice,

Să mă scuzi, te rog, că nu ți-am răspuns încă, dar am fost foarte ocupat, și sunt încă, dar ieri și azi mă am odihnit rezer-vându-mi toată ziua și toată noaptea libere. Recitesc scrisoarea ta, care-mi face efectul unui Cherry-Brandy și mă remontează dându-mi un curaj mare. Alaltăieri am trecut «par force» primul examen (penalul) cu Tanoviceanu. Mai am trei (voi avea de lucru nopți și zile întregi, cum am făcut zilele trecute, nedor-mind decât două ore pe noapte în ajunul examenelor).

Tot timpul, cu toate astea, mi-am făcut o specialitate să embauchez des trotins. Îmi place foarte mult, et ça ne coûte presque rien. N-am mai văzut pe contesa R. Poate chiar că a zburat înapoi în Germania. Dar am uneori un flirt foarte fin

* În manuscris: *hypotetică*.

cu o domnișoară care m-a silit să fac niște jurăminte atroce (mais qu'à cela ne tienne). Ne întâlnim seara târziu, misterios. Luăm o birje (așa ca pr. Alexandre Bibesco) și cu coșul ridicat ne baladăm prin niște străzi sinistre, luminate cu lămpi chioare, pe lângă niște maidane la Cotroceni, unde sunt teii înfloriți, sau pe la Dâmbovitza. Am fost odată și la chaussée dar târziu, putea să ne recunoască. Am avut câteva ședințe fine «à la Vauplassans», mais rien de sensuel. Las lucrurile să-și urmeze cursul lor, am devenit și mai sceptic, mă aleg cel puțin cu ironia. Pentru că dacă-mi aduc aminte că nu <am> avem un venit potrivit cu originea mea, ca să facem să ne resplendisseze pentru cea din urmă oară blazoanele la Versailles și la Caserta, mă cuprinde-o melancolie sfâșietoare. Conseillează-mă tu ce să fac, să o ating (ca un galant mousquetaire) să-i pun mâna au jardin d'amour, sau ce să fac mai bine? Sunt de la o vreme foarte inconstant, acum dau un rendez-vous, iau o adresă, mă învârtesc ca un bourdon între flori, sans frein, ni temps. Cine mi-a plăcut însă mult este Madeleine Rosetti, sora huliganului qui s'est sauvé au Transvaal, și a fericitului soț legitim al Jeannei Știrbey.

Are o manieră să reluqueze, că te săgetează, și de câte ori o văd, îmi reamintesc de declarația contelui de Bernages d'Avenelles din Vauplassans către Madeleine de Blanquefort. <Într-o> Aseară, când mă întorceam cu flirteusa mea, ne-a întâlnit nenea Ghitză Bursan, maître sau metru Ghitză calomniatorul, care mănâncă cinci porții de chioftele și-apoi ia o cafea cu lapte, și împinge franzela cu degetu. S-a uitat cu multă poftă, regreta poate că nu era el în locul meu. Ieri s-a sinucis unul Franasovici, care umbla cu Butculescu, unul cu o barbă care nu se mai isprăvea, îi atârna din trăsură ca o salcie plângătoare. E pe moarte, și cauza e amorul pentru Madame Arion (din str. Corăbiei). Ce oameni, ce timpuri! E o adevărată epidemie de sinucideri și crime, poate că mâine, poimăine, citești și de mine că m-am sinucis, dar să nu crezi, are să fie numai o înscenare, cu un pistol de

ciocolată. E prea dulce viața ca să o tai, nu se știe ce aduce ziua de mâine. Pe vremea strămoșilor noștri, dragă amice, «les gentil-hommes de la maison du Roy» se luptau în Flandra, beau, mâncău, spuneau o mie de minciuni la damele galante, făceau un tur la Bastilia, pierdeau și furau la cărți (ca Gramont) dar nu le trecea prin cap să se sinucidă. Același sunt și eu: «Au bon plaisir». Nu trebuie să-ți fie nici frică, nici emoție, nici să ai regrete.

Am aflat că Jeanne Ghermani nu e tocmai așa bogată cum se spune, dar tot ar fi suficient pentru cei din urmă seniori de drept ce suntem. În România e foarte castă, dar la Berlin trăiește într-un cerc <de> vițios, cu două lesbiene «Gräfin Bob und Gräfin Boss». Cântă un repertoriu de cântece porcoase: „Alter Faun“, „Schöne schoesslich Chevreuschüh“ sau „Montecarinette“. A cerut-o un fel de cavaleriu de industrie în căsătorie dar a fost silită să-l refuze. Era un sadic și un homosexual. Familia Potocki a fost ridicată la demnitatea princiară, pentru fidelitatea pe care a arătat-o lui Ferent-Joșca.

Putem felicita pe beșadeaua cea micuță, a făcut un pont fin. Știi cred că erau 2 fete (o Mourousi și Olga) și un băiat Georges care și-a făcut stagiul la jandarmii călări și a murit repede și cam misterios vara trecută la 20–21 ani, trecând o nouă avere suro-rilor sale.

Tânărul Trouville pretinde că e un om ideal. L-am văzut într-o zi pe generalul Beller, civil, are un juben-melon crème tucaloform imens îi cade pe nas, și niște haine scurte cu pantaloni strimți. A vrut să se suie în tramway să meargă la Moși dar l-au busculat* toptangiii. Atunci el a strigat: «Iacă un tramway mai mult decât complex». Și colonelul Jaki Bogdan e aci, Trouville are-o frică mare de el că-l închide dacă-l prinde. E foarte sever, și Ghica-Budești (un om comic) mi-a spus că

* În manuscris: *bousculat*.

nevasta lui Jaqui Bogdan, colonela, se ocupă cu cultura găinilor și a păsărilor în București chiar.

Astă-noapte am stat până la 4, l-am îmbătat pe unul foarte inteligent*, îl știi, Lică Odobescu. Și când mă gândesc la restul examenelor, peuh, horreur! horreur!

Le-am văzut pe Cécile și Jenny, cele două principese din ilustra casă Pignatelli-Zuccalas. Elles ont beaucoup baissé.

Cécile mai are însă un reflect fin, ceva de rasă care seduce.

Mai aş avea multe de scris, dar timpul mă trădează. Trebuie zilele astea și să pistonez și să pioșez, pour sauver au moins les apparences. E lucru mult, masiv, ingrât și indigest. Nu știu dacă mai poți învăța, eu, greu de tot. Când mă așez să citesc, mă apucă o ameteală și-mi vine să fug. A trebuit eforturi enorme să dau penalul (e foarte greu), muncind o zi de la 5 dimineața la 12 noaptea și de la 3 noaptea până la 5 fără un sfert, dormind în 48 de ore, 2 ore. Cela éreinte. Și mai sunt 3.

Esențialul e că bine, rău, trebuie să dăm piept cu comisia**. Au mai fost și alte examene, unde eram nuli și tot am învins.

Bonne chance, dragă Amice, și scrie-mi ca să mă mai re-montez nițel să nu plec banniera napuletană. La revedere:

Ca un frate M.

27

*De Bucarest
Atelierului 10*

Lundi, 16 Novembre [1908]

P.S. Unchiul tău cu barbă umblă noaptea cu tramvaiul la șosea ca un ipocrit.

* În manuscris: *intelligent*.

** Idem: *comissia*.

Dragă Amice,

Te rog din suflet să mă scuzi că nu ți-am mai scris de atâtea vreme, căci am fost așa de supărat, mă mir că nu am înnebunit. Eu am mai primit de la tine în septembrie o cartă postală din Geneva. După ce gingașa mea amică a plecat din București, am rămas singur. Am făcut atunci cunoștința unui monstru de femeie, o fostă călugăriță franceză expulzată de D. Combes și care poartă numele de Mariette Lamboley. Acum e profesoară. E cea mai urâtă femeie care am văzut-o, dar colosal de vițioasă. Am fost așa de porc că cinci minute după ce am abordat-o în întuneric, i-am pus în mână priapul meu gata de atac. Am făcut cu ea cele mai îngrozitoare sadisme, am pus pe un tip să o enfleze în ruinele din Cișmegiu pe lună. În sfârșit tot ce se poate imagina ca vițiu (din partea ei, eu nu m-am mânjit). Îmi făcea des feuilles de rose dans le trou du c... Eu aveam însă un plan; știam că toate papinele acestea au un fond de bani, și mă pregăteam de atac, făcând sondaje fine ca amicul Caillaux. Tipesa însă e absolut săracă, a avut un mic pécule dar i l-a dilapidat o rudă. Atunci am expediat-o fin. În septembrie am rămas sans le sou, tata mi-a întrerupt renta, spunându-mi să mai aștept 15 zile (după ce așteptasem două luni). Atunci, pentru a mă distra, am găsit ceva rar. La șosea operează o bandă de satiri* necunoscută de nimeni, niște tipi de galeră, foarte deciși și primejdioși, dacă te prind cu o damă îți fac șantaj și fiind totdeauna în grup, ți-o violează. Eu le-am spus, după ce am intrat în vorbă cu ei, că nu sunt un tip prost și că dacă mă aventurez noaptea cu o damă viu numai cu 2-3 lei, însă cu un revolver cu care am și ucis un tip la Cernica (piroane) și escortat de doi amici mușchiușoi. Atunci tipii mi-au spus că sunt un om zdravăn și că nu se pun cu asemenea tipi, dar cer bacșiș numai ca

* În manuscris: *satyri*.

să profite ceva. M-am amuzat văzând cum enfilează prin boschete lăptărese și alte femei din popor. Erau însă infecte.

De câtva timp, de când am fost la Berlin am noroc la dame. Multe se embeguinează de mine, dar eu evit colajul cu tipese sărace. Îmi place însă soția unui doctor despre care îți voi scrie în curând. Am un toupet de balamuc, un om în toată firea n-are cuteza ce cutez eu. Luna august și o parte din septembrie am fost adeseori la Ferdinand de Montesquiou cu care sunt în buni termeni. Toți imbecilii au rămas cu gura căscată văzându-mă cum mă plimb cu el în trăsură. Mi-a spus că noblețea franceză e aproape ruinată, «pauvres comme rats d'église», că toți își mănâncă capitalurile în așteptarea unor lovituri zestrăle. De exemplu ducele de Luynes se ruinează cu politica royalistă și, de câte ori vine la Paris vreun suveran străin, îl primește la Dampierre. E însă foarte adevărat că în fiecare an vând câte o serie de tapiserii sau un lot de bijuterii istorice sau obiecte de artă. Cel mai forte era Boni de Castelane cu 4 000 000 rentă, acum însă i s-au tăiat aripile și abia mai poate sări din loc. Fernand de M. e foarte lăudăros, un adevărat gascon, spune că cea mai ilustrată casă din Paris și având un lustru mai mare e a mamei lui. Vlădoianu cu care am raporturi foarte reci, mi-a propus un plan de a merge la Paris cu el (având 500 de franci eu). Eu am declinat propunerea. Într-adevăr pentru a merge la Paris, îmi trebuie 1 – asigurarea unei sume de 400 lei lunar minimum, și 2 – un fond de cel puțin 6 000 de franci ca să mă instalez* și echipiez**. Până la venirea takîștilor e greu. Dacă tot din acei 400 trebuie să-ți faci totul aș renunța dinainte. În sfârșit abia acum mi-au sosit bani, dar am dat aproape tot, sunt dator peste măsură. Peste 1 000 de lei și mă încarc cu timpul din ce în ce pe nesimțite. Nu știu pentru ce am convingerea intimă că tu ai să dai

* În manuscris: *installez*.

** Idem: *equipez*.

în curând o lovitură care are să scandalizeze Europa, ceva ca Sagan. M-am întâlnit cu Mareș, care mi-a spus că a fost la Paris la un coafor. Când coaforul a auzit că Mareș e român a spus că are și el un client român: *pe prințul Boicesco*. Mareș te-a dezmințit și te-a calomniat. Ce păcat, dragă Amice, că nu putem avea o întrevvedere în Donauschingen, aș avea atâtea lucruri de spus, unele tragice și compătimitoare, altele comice și goguenarde. Nu am decât un singur dor, să părăsesc Bucureștii, unde am rămas singur ca un exilat. L-am văzut pe principele Demetru Știrbey. E un om bine, care umblă mult pe jos și pare foarte pontagiu. E de mult aci la Brâncoveneasa unde e efor și umblă cu Greceanu, ginerele harpagoanei Câmpineanu și cu Rapino (doi răpinoși). Iese seara singur (cu o pălărie mare gris) de la „Capșa”. (Montesquiou l-a calomniat și pe asta.) Custica Patzouri a dispărut din capitală. Sunt pe deplin sigur că trăiește din ce câștigă abila sa soție, altfel nu-mi pot explica de unde. Tatăl lui nu-i dă mult și mama lui urăște pe Hortense. Madame Grandpierre (Florence) e văduvă, Grandpierre a crăpat repede după nuntă, și eu cred că ea împreună cu Hortense practică arta subtilă a galanteriei în marile centre de lux și luxură ale Franței. Dragă Amice, răspunde-mi urgent dacă ești în Paris și dacă menții adresa, ca să-ți pot scrie regulat. Eu trăiesc foarte retras, nu mă amestec cu vulgul. Ies rar, până când se va ivi un nou pont sau mi se va reîntoarce zâna. Mme R., amica din Berlin, a fost aici primăvara, dar nu era liberă nici ea, nici eu. Vara n-am mai plecat, căci familia mea a venit aci pentru a asista la lunga agonie a bătrânei Burelly. Asta mi-a adus însă pe o parte multă pagubă, la Berlin fiind ponturi fine. La revedere, dragă Amice, vezi, omoară tu mai întâi mandarinul, că acolo sunt lovituri sublime, în București bani nu mai au decât jidanii. Grande et belle chance!

Ca un frate: Mathieu

28

30 august 1931

Mon cher ami,

Daca nu ai nevoie să le consulți astăzi și mâine, te rog, și trimite-mi, prin aducătorul acestor rânduri, *Almanach de Gotha*, ultimul, și *Gräfliches Taschenbuch*. Daca vrei, adaugă și un anuar, oricare ar fi el, al societății „Adler”. Eu nu ies două zile din casă și nu am nici o ocupație.

Mes hommages à Madame et merci,

M.J. Caragiale

Împachetează, te rog, cărțile.

Către MARICA SION M. CARAGIALE

1

Royal Hôtel
San Remo

21.I. [19]28

Sâmbătă 8 fără 20 seara (ora de București)

Dragă, draga mea Marica,

Îți închipui ușor cu câtă emoție și plăcere am găsit și am citit scrisoarea ce îmi ai trimis. Iată cinci zile de când voința de a întoarce împrejurările în sensul ce ne convine ne au îndepărtat pentru întâia oară de aproape cinci ani pentru atâta vreme și la așa distanță și te asigur că daca nu aș fi avut ambiție pentru dumneata (nu personal pentru mine) nu aș fi întreprins acest raid care plăcere a fost departe să îmi facă. Cum

scrisoarea de față o încropesc în grabă, între două alergături și un ras, îți pot spune pe scurt că rar mă a interesat ceva așa puțin ca această călătorie (pe care de altfel am făcut-o în bune condiții), că nu îmi place la San-Remo (îmi place numai la „Royal”) și că daca îmi pare rău că nu te am lângă mine, îmi pare bine că nu ești cu mine, că nu te am luat: călătoria în clasa a II-a în Italia e ceva mortal din toate punctele de vedere. Peste câteva ore îți scriu o altă scrisoare, căreia aceasta îi servă numai de prolog. Sărutări de mâini Florichii și te sărut cu mult, mult drag.

Mateiu

2

Royal Hôtel
San Remo

24.I.[19]28

Luni 5 și 1/4 după-amiazi
A.S. – Citește și Florichii.

Draga mea Marica,

Se împlinește astă-seară o săptămână de când ne-am despărțit și abia acum îți pot scrie pe larg. Am suportat toată această călătorie mai ușor decât îmi aș fi închipuit iar condițiile în cari am făcut-o au fost satisfăcătoare, grație în bună parte norocului că până la Mestre am făcut drumul cu inginerul Gambara, un om într-adevăr bine din toate punctele de vedere și nici măcar fumător. M-a mirat când am aflat că ți-a fost frică să nu pierd trenul: am ajuns la gară cu 20 de minute înainte de plecare! Ziua întâi a fost splendidă: în Banat mă aș fi crezut în Italia să nu fi văzut numele garilor. A doua dimineață (miercuri), am suferit după ce am intrat în Italia; fie din cauza <trenului> mecanicului, fie din a terasamentului, wagonul lits cu toată greutatea era smucit și zvâcnit ca un tramway cu cai;

nu mult a lipsit ca să fiu dat cu capul de pereți în cabinetul de toaletă. Cu toată amețea și greața am ieșit să văd castelul Miramare pe care l-am găsit vrednic de poziție. În compania lui Gambara am făcut o plimbare prin Triest, oraș monumental și cu un «cachet» propriu. În dimineața aceea priveleştea mării, din port, cu Alpii acoperiți de zăpadă și strălucind de toate nuanțele trandafirilor avea ceva feeric, aproape ireal. Mi-am cum-părat loc de sleeping pentru 27 seara când voi pleca la 8 și 20 seara spre 9 à Robert de „Fleurs“ (cărui a îi duc teribil dorul). După dejun, am schimbat trenul la Mestre și mă am despărțit de Gambara care a mers înainte <la> spre Parma. Am ajuns la 8 și 20 seara la Milan, am petrecut o noapte la hotel „Italia“ și joi dimineața am plecat spre San-Remo. Toată Lombardia era sub apă; o igrasie cumplită care la Voghera s-a schimbat în frig, zăpada era groasă și peisajul aspru. Nu am mai schimbat trenul la Genova și am făcut drumul pe toată Riviera încet, cu opriri peste opriri, la cele mai mici halte și cu întârzieri, așa că în loc de 3 și 15, când am ajuns era 6 și 15. Am descins la „Royal“, care e o adevărată minune și mă mir cum de m-au primit în halul de negreală în care ajunsesem. Mi-au dat camera no 107 cu pensiune: 100 lire pe zi. Mă am prezentat a doua zi (vineri) la hotelul „Miramare“. Îți închipui un «palace» american, numai în oglinzi și în cristaluri, cu covoare de la Sultanul, cu sere și piscine, nu e așa? Ei bine, nu e decât un hotel vechi care în nimic nu se poate compara cu „Royal“-ul, a cărui grădină mai ales e curat paradisiacă. Tot anturajul ministrului era plecat să dea o raită la Nizza, rămăsese numai inginerul Halchiny, de la C.F.R. Acesta mi-a spus să încerc să îl văd pe ministru după masă, înainte să vie Comnen de la Berna. Comnen a sosit însă imediat și a rămas cu ministrul de la 2 după masă până la 12 noaptea. Sâmbătă, la 12 ziua când am mers iar, ministrul dormea. Am petrecut dimineața cu Comnen, care a fost față de mine mai mult decât perfect; nu știu dacă e din familia

împăraților, dar în ce privește lealitatea și caracterul ca descendent le ar face cinste. S-a interesat de afacerea mea și îi a vorbit lui T[itulescu] despre mine cu căldură. T[itulescu] îi a spus că mă va primi fără a preciza însă nimic. Spunându-mi-se ieri (duminică) că T[itulescu] coboară, am mers la 2 după amiazi la „Miramare“. Când am intrat, fără să mă mai anunț, în sala de mâncare, Doamna Nadia Roșca era «en train» să vorbească despre mine, adică despre noi, înțelegi. La apariția mea neașteptată s-a fâstăcit, iar ascultătorii, printre cari era și Comnen au început să râză. Mă am dispensat să mă cobor la nivelul ei; un moment am voit să îi spun că mă simt măgulit că se ocupă de persoana mea, dar mi-a fost silă și mi-a fost pe urmă și mai silă, <când> când a devenit și amabilă. Nu m-a surprins tonul semi-ostil al Doamnei T[itulescu], care îmi a spus că rău am făcut să întreprind o așa lungă călătorie, numai pentru ca să îl văd pe bărbatul său, care e atât de ocupat că și ea abia îl vede. Îi am replicat că, în afară de diferența de cost, pentru mine o asemenea deplasare nu a însemnat mai mult decât o cursă dus și întors cu tramway-ul. Am scurtat convorbirea și m-am retras. Întorcându-mă acasă am apreciat ironia soartei: să fac dus-întors drumul București–San-Remo ca să fac cunoștința Doamnei Nadia R[oșca] pe care aș fi găsit-o oricând la Elisa Stoenescu! Trecu dar și ziua de duminică fără să îl văd pe T[itulescu] – adică să nu mint: sâmbătă a apărut un moment: Dalai-Lama în pyjama albastră, la balconul lui de la al 4-lea etaj, tipând lui Comnen care era cu mine, să se suie. Am luat atunci hotărârea să nu mai pun piciorul la „Miramare“ și să îi scriu. Experiența vieții îmi a dovedit că nu trebuie să dorești nimic cu pasiune, nici să te identifiți cu dorința. Astăzi, luni, după o noapte rea – sunt declimatat aici – fiind o zi de ploaie, după dejun, mă am culcat, ca noaptea. La 3 și un sfert (ora de aici) aud bătăi în ușă. Sunt anunțat că ministrul îmi telefonează să viu. Mă îmbrac în câteva minute și o pornesc spre „Miramare“ (care e ceva mai

departe de grădina publică), sceptic însă până în momentul când am intrat în cabinetul lui. Contrar părerei doamnei T[itulescu], a spus că bine am procedat, că îi a plăcut că mă am adresat lui, personal, direct, că va face tot ce îi va sta în putință să mă satisfacă și imediat ce se va întoarce în țară să viu la el. Legațiile sunt date, dar lipsa de fonduri le face să rămâie pentru moment pe hârtie numai. Contrar iarăși a ce mi se spusese că e foarte nervos, că nu te lasă să vorbești și vorbește numai el, m-a ascultat, m-a întrebat, a cerut amănunte și <ce m-a impresionat>, la plecare mi-a spus să îi prezint respectele lui. L-am rugat, despărțindu-ne, să nu ia în nume de rău demersurile ce eventual se ar mai face pe lângă dânsul pentru mine și de alte persoane, pentru că înțelegi bine, anume proptele nu sunt tocmai de prisos. Și contrar iarăși așteptărilor mele (cum eram neodihnit și iritat, credeam că am să formulez și să expun cu dificultate) am fost mai clar, mai ferm și mai precis ca oricând; să fi învățat pe dinafară nu aș fi vorbit mai bine.

Acum chestia e pusă. Înainte de a trece la altele mai banale țin să adaug că în afară de Comnen, care a fost mai presus de laudă, toate celelalte persoane din anturajul ministrului: doctorul Frumușanu, inginerul Halchiny și un diplomat de carieră Athanasiu, aflător aici în concediu, acestora doi din urmă acum le-am făcut cunoștința, îi au vorbit de mine. Sergiu Nenișor, nepotul ministrului, m-a primit foarte amabil. Halchiny mi-a spus că văzând că, <cu toate că> deși îi au vorbit toți, nu mișcă nimic, nu a mai îndrăznit să îi reamintească. Și deodată, azi, a pus să mi se telefoneze.

Am cunoscut pe Madame Bertolini. Extrem de amabilă. Îți va scrie și ea la viitorul curier. Cu toate că am evitat să fac cunoștințe, tot m-am ales cu câteva, bătrânul conte Festetics de Tolna, contele Calvi și contesa, o pereche de o distincție rară, contele Mastrelli și o domnișoară levantină care seamănă leită cu un cobay. Aseară fiind prânz de gală cu surprize,

confetti, serpentine, baloane, dans în restaurant, eu <am> nu m-am <dat> bătut cu confetti și cu serpentine, oferind sacii și pachetele mele unor cucoane cari astăzi m-au salutat grațios ele întâi. Și înainte să termin, o curiozitate: e în hotel o doamnă cu bărbatul ei și o fată de măritat (sau măritată) nu știu cum îi cheamă. Doamna aceasta, grasă și bine făcută, voluptuoasă cum se spune la noi, seamănă (în frumos) așa mult cu mine încât când ne vedem, ne uităm tot mereu unul la altul. Pentru întâia oară am regretat că nu am un aparat de fotografie.

Scriindu-ți aceste rânduri, privesc din când în când rozeta de „Bene-Merenti“ și zâmbesc. Rar am scris mai prost. E oarecât de vină și muzica din hotel (infernală) <nervii mei>; rândurile cele mai proaste le-am ticluit când cânta. Poate scrisoarea <de mâin> următoare să fie mai fericită ca stil. Măine merg la cimitir, iar poimăine după amiază plec, aranjându-mi așa fel marșruta ca să am o zi completă la Triest pentru a îmi viza pasportul. Am renunțat la Genova.

Sărutări de mâini <Doamnei> Florichii. Te sărut mult și dulce, dragă Ursulică. Ți-am dus cu multă greutate lipsa de lângă mine.

Mateiu

3

*Royal Hôtel
San Remo*

*Marti, seara
25.I. [19]28*

Draga mea Marica,

Astăzi a fost prima mea zi liberă. După o noapte bună am făcut o plimbare tihnită, am admirat marea și florile, am dejunat cu poftă (bucătăria de aici e «hors de pair»), a fost duminică

seara o friptură de curcan cu sos cu mandarine și banane, la fiecare îmbucătură mă gândeam cum îți ar fi plăcut de mult. După dejun am luat niște garoafe splendide (dintre cari 2 «grenat» uriașe) și mimoza și am mers la cimitir. Numărul mormântului e 589. Inscripția e «Eliza Sion 1907» (Eliza cu z), iar în registru e trecut numele Marculesco Elisa. Monumentul care e simplu și frumos cere oarecari reparații: lespedeza superioară s-a dezlipit și cască puțin la o margine, iar cea din fund e desfăcută de tot și se poate scoate, actualmente monumentul servește de adăpost pentru sapele groparilor. Dacă aș fi putut merge din prima zi, până astăzi ar fi fost dres la loc, nu e însă ceva urgent și acum că am constatat în persoană cum merg treburile pe aici, pot să îmi permit să sper că vom veni aici și împreună. Când mă gândesc că în 1926 am cheltuit 10 000 de lei la Sibiu în zece zile și că aici am pensiune cu odaie la întâiul cu 100 de lire pe zi și se pot face și aranjamente! Ți-am scris ieri că am cunoscut o pereche Calvi, am greșit numele, sunt Odetti (toți conți bineînțeles, eu nu cred că sunt mulți italieni ne-conți și că excepție fac numai marchizii și prinții). Le-am făcut cunoștința <cu> bătrânului Festetics care a petrecut mult: contele trăneste câte o boacăna și nevastă-sa, care e urâtă dar foarte simpatică, îl ceartă ca pe copii în italienește. Fiind liber și pe ducă, am cerut să se telefoneze D-nei Bertolini <care a> că doresc să o văd. A fost extrem de amabilă și mi-a spus să fac tot posibilul să mai te vadă la „Royal”. Am luat cu ea ceaiul (și cu muzică bineînțeles care m-a înnebunit în toată puterea cuvântului, când isprăvește <îmi> continuă să îmi cânte încă în cap). După întvederea cu mine de ieri, Titulescu a hotărât plecarea la Roma, a întârziat plecarea trenului, s-a crezut că <nu> nu mai pleacă și în sfârșit a plecat. Am avut cum vezi dar o bună inspirație grăbindu-mi plecarea la San-Remo, iar plecarea în sine a fost, vei vedea, o inspirație și mai fericită. Nu am cheltuit nici jumătate din suma destinată reușitei planului

meu și treaba e făcută mai mult de jumătate. Îți voi explica prin viu grai totul la întoarcere. Nu știu încă exact când plec de aici, studiez încă orarul, nu aș vrea să mai mă opresc până la Triest, unde e bine să fiu ajuns în ziua de 27 dimineața. Măine până <în> la dejun decid. Trenul (Simplon cred) plecând din Triest la 8 și 20 seara și făcând până la București 2 nopți și o zi, duminică 29 ianuarie de dejun sunt acasă. Sărutări de mâini Florichii. Te sărut. Să vă gădesc sănătoase. Încă o dată de sărut:

Mateiu

4

*Royal Hôtel
San Remo*

*25 Gen[naio, 19]28
Miercuri seara*

Draga mea Marica,

Am rămas și astăzi în San-Remo, plec mâine la 2 și 15 (îmi pare). Am preferat să stau pe loc decât să mă mai opresc pe drum să mai schimb trenul și hotelul și apoi, în dispoziția de acum galeriile de tablouri și arhitectura nu mă solicită destul ca să fac sacrificii de orice natură. Dacă se ar putea ca de aici să merg direct la București, fără să mă mai scol din pat, ar fi idealul. Am fost astăzi iar la cimitir după dejun, din cauza nervilor probabil am fost mai emoționat ca ieri, știi că eu dacă nu mă stăpânesc, plâng ușor. Am chemat grădinarul cimitirului, îi am exprimat surprinderea că dintr-un monument dizlocându îi se lepezile esențiale se face un garde-ustensiles. Mi-a răspuns că nu credea că se mai interesează de mormânt nimeni și după ce l-am bacșisuit mi-a promis că va spăla bine lespedeza superioară pe care a început să o atace mușchiul acela foarte mărunț care găurește. I-am spus că reclam dacă dispare lespedeza

desfăcută; mi-a spus că nu se va întâmpla nimic, ar trebui cineva să fie nebun să fure aici marmoră. M-a impresionat când am văzut că florile ce am depus ieri erau absolut la locul unde le lăsasem, sub frântura crucii. Dragă Marica, dacă venim aici cum sper cu încăpățânarea mea cunoscută, trebuie să ne facem eleganți; se vântură aici un lux a cărui vedere mă a făcut să renasc și să mă optimizez; nu știu cum se plătește «la main d'oeuvre» dar mătasea ce am văzut expusă e dacă nu de pomană chiar ca un «demi-cadeau», magnifică ca nuanțe și calitate. Mussolini liberează foarte greu paspoarte italiencelor ca să nu cheltuiască pe mode în Franța. Cu blănurile ce ai, și cari aici sunt de o scumpete revoltătoare, și cu puținele bijuterii ce mai îți au rămas, cu 2–3 rochii făcute la San-Remo ai trece onorabil sezonul, îți repet, mătasea lombardă e ieftină și de o frumusețe rară, am văzut un cupon vert-jade care m-a făcut să mă întorc din drum. Rochiile de seară de aici ar părea scurte la București, e o modă foarte frumoasă, găsesc; să-ți explic: e un jupon de mătase până ceva mai jos de «micuisse» și pe deasupra sau o gază sau o guipure care lasă cel puțin să se deseneze precis ce e dedesubt. Apoi încă un lucru: toate cucoanele italiene vorbesc aproape numai englezește, dacă nu știi cum le cheamă sau cine sunt, crezi că sunt anglo-saxone. Eu m-am mărginit la societatea bătrânului Festetics și a menajului Odetti. Aseară (se vede că m-am aclimatat) cădeam de somn dar nu am voit să mă retrag ca să nu silesc și pe contesă (care ar fi rămas singură cu Festetics) să plece. E o femeie foarte cumsecade, inteligentă, elegantă, cu «allura» ei, și cu cine crezi că ar avea asemănare dacă nu ar avea o gură umană?... n-ai crede! – cu Dica, inefabila Dica. Odetti m-a făcut să îi promit că nu am să neglijez nimic ca să fie numit vice-consul român onorar la San-Remo, într-un post eventual creat. Îi am redactat un brouillon de cerere, și găsesc că un conte, cavalier de Malta, rentier ar fi mai la locul lui decât un undelemngiu oarecare. Astăzi îi am oferit contesei

câteva flori; a fost foarte mișcată. Am fost foarte bine privit și tratat aici, am să îți dau toate detaliile la întoarcere. Aceasta e ultima mea scrisoare. O închei înainte de a umple pagina, voind să mai fac câțiva pași, să mă mai uit la vitrine. Astăzi, pe timp noros, marea a fost foarte frumoasă. Astă-seară, am rugat pe contele Mastrelli, sienez, care vorbește «toscano» cu o admirabilă dicțiune, să ne recite ceva din Dante. (Trebuie să fie și bogat, are o splendidă villa în țara lui.) Deși eram pe coridor, s-a executat puțin chiar atunci, și la cererea mea, mi-a recitat episodul Piei da Tolomei care e foarte mișcător. Acum regret că nu ai venit cu mine, dar nu ai fi putut suporta acea așteptare de aproape patru zile ca mine. Sărutări de mâini Florichii și te sărut mult, zicându-ți la revedere cu drag.

Mateiu

5

[Triest, 27 ianuarie 1928]

Au moment du départ pour Bucarest. M. 27 Soir.

Triest, 27 ianuarie 1928

În clipa plecării spre București. M. 27 Seara.

6

Ce Lundi

[Fundulea, 1929]

Si quelque empêchement imprévu ne s'amène, je serai de retour Vendredi soir. Ici, il a cessé de pleuvoir. Je presserai le battage dans les limites du possible afin d'en finir une fois; les acheteurs feront de leur mieux aussi, tout est arrangé. Passez chez Madame Jeanne et choisissez un joli modèle. Au revoir:

M.

Azi, luni

[*Fundulea, 1929*]

Dacă nu se ivește vreo piedică neprevăzută, am să mă-ntorc vineri seară. Aici, a-ncetat să mai plouă. Am să grăbesc bătutul cât am să pot, ca să termin o dată cu treaba asta; cumpărătorii au să facă și ei tot ce le stă-n putință, totul e aranjat. Treci pe la Madame Jeanne și alege un model frumos. La revedere:

M.

Fasolea pentru maici e în sacul marcat cu un ecusson. M.

7

Fundulea, 4 Noie[mbrie] 1931
Marti seara

Dragă Marica,

Ieri, luni, am început bătaia porumbului și pentru întâia oară, anul ăsta, m-am impacientat. Costea Bratu s-a vârat să bată și el, la mine, o mică cantitate și asta mi-a mâncat o jumătate de zi; am isprăvit prin a mă întreba dacă eu sunt aici stăpân ori familia Bratu? E drept că eu am pus să-l bată mai întâi pe al lui ca să văd cum merge mașina; dacă ar fi mers tot așa ca primăvara anului acesta, renunțam. Din fericire, bate admirabil, ieri și azi s-a bătut tot ce era în magazie, a mai rămas ce este în uscător. Oamenii au venit destui. Astăzi dimineața eram iarăși în scădere; seara trecută am avut un acces foarte curios de friguri, peste trei ore am fost complectamente înghețat, afară de cap care-mi dogora de căldură și cu niște dureri în spete și sale teribile. Am strănutat de câteva ori teribil și apoi guturaiul a încetat, frigurile au dispărut și capul mi s-a ușurat, dar dimineața când m-am dat jos din pat, eram ca după o noapte în tren, fără sleeping. Văzând că Gheorghe grecul n-a venit ieri, nici n-a trimis să se înțeleagă cu mine când să vie căruțele, i-am trimis o scrisoare cu un călăreț. Îți închipui marea

mea plăcere când azi, pe la 10 dimineața, am văzut, ca pe vremurile bune, un călăreț intrând în buestru în curte cu răspunsul grecului, două pâini albe și o... scrisoare de la «conița». Măine încep predarea. În ce privește prețul vânzării, eu am spus că-l dau la 10 000 vagonul dar, rămâne bineînțeles că, dacă între timp prețul crește, mie are să mi se plătească la prețul zilei, minus transportul și câștigul grecului la vagon. Cu fasolea, tot așa: am dat-o la 30 lei; până la livrare, urcându-se prețul, îmi dă 32. Altceva mă plictisește: Gheorghe nu poate să înțeleagă modul cum lucrez eu; degeaba îi explic. El îmi spune: bateți, puneți la magazie și eu trimit căruțe. Eu îi spun: bat dar nu pun la magazie, încarc direct de la mașină. Eu nu am posibilități să încarc, să zicem 9-10 vagoane, în căruțe ca să le transport la 10 metri distanță, când livrarea se poate prea bine face cel mai târziu a doua zi; e o muncă enormă de prisos și, chiar având posibilități, tot n-aș face-o. Dar, închipuie-ți că, în sezonul acesta, cum timpul se poate schimba într-o oră, ce mă fac eu cu câteva vagoane sub cerul liber? Și voi atrage serios atenția că dacă pe viitor nu depune diligență la ridicarea mărfii, renunț de a-i mai vinde.

Chiroiu mi-a trimis azi receptorul ca să-i achit impozitul pentru drumuri al D-nei Florica Voinescu pe 1930. I-am spus că nu eu sunt casierul-plătitor al persoanei în chestie. Mi-a cerut apoi mie același impozit pe 1930. I-am spus că e neconstituțional: Casația în secții unite s-a pronunțat formal. Am aranjat afacerea în sensul ca el să facă un proces verbal, și eu să mă descurc cu administrația financiară de Ialomița.

Pe când <petractam> pertractam cu receptorul, a intrat în curte o limuzină-taxi, plină de cucoane și de copii – figuri necunoscute. Am înțeles că nu erau pentru mine. Era într-adevăr pentru Costescu, adică mai bine zis pentru batoza lui Costescu – Doamna Caîr, fiica lui Caîr care a fost asasinat, tânără divorțată. E o persoană cu care poți să pleci la drum, că nu te pierzi. Bate și dânsa porumb, dar pentru că n-a socotit bine timpul și nu isprăvise dijma, a întârziat și a rămas cu

porumb nebătut. Conform angajamentului luat față de mine, Costescu a lăsat-o «en plan» și a venit să bată la mine. Atunci ea i-a scris că dacă nu vine să-i bată imediat restul, aduce altă mașină și costul îl scade din ce datorește lui Costescu. Văzând că nici cu amenințarea aceasta nu-l decide, a venit să-i spuie că dacă nu vine mâine să-i bată, nu-i mai plătește nimic. Bietul Costescu, subit transformat în măgarul lui Buridan, nu știa cum să se descurce. Am tranșat eu chestia renunțând pentru mâine la batoză. Am să am mult de încărcat și prefer să nu <se și> se și bată. Dar dacă mâine nu vin căruțe suficiente, sunt un om distrus și sper că nu mă voi lăsa mai prejos ca energie decât Doamna Caîr.

Marti, 10 noiembrie, te aștept la dejun, la 12. Sper ca vremea să nu deranjeze acest modest plan. Să aduci o sticlă de vin și tire-bouchon. Niculescu care e martor al părții adverse în procesul nostru, e destituit pentru falsuri și dilapidare – am aflat-o pozitiv. Mă întreb: idiot sau nebun e acel care propune un atare martor? Și mă tem acum că are să se retragă. Dar nu cred; că deștept nu e nici el. Aici gerul de noaptea trecută a schimbat peisajul: rozetele au degerat în cea mai mare parte; se puteau înveli; mixandrele rezistă până iarna târziu. Iar salcâmilor parcă li s-au prăjit frunzele. Mâine caut pe cineva să dezgroape cartofii. Ai să vezi, când ai să vii, ceapa. Poate n-are să fie nevoie să mai cumpărăm. Te sărut. La revedere.

Mateiu

8

[Fundulea], 2. XI. [19]34

Ma chère Marica,

La cueille a marché lentement, quelques paysans ne l'ont pas même commencée, mais la dîme va par contre assez vite. Le maïs est très beau, sec et lourd, je ne peux pas en évaluer

la quantité, n'ayant encore dîmé que quarante et un pogones sur cent-quarante deux. Quant au prix d'Urziceni, il reviendrait à dix-sept mille cinq-cents dix huit mille le wagon. Je marchanderai. Les tiges, dont j'ai fixé cette année-ci le prix à cent-cinquante, par rapport à la hausse générale des prix, n'ont trouvé jusqu'aujourd'hui qu'un seul amateur. Le bonhomme de Fundulea s'est révélé tout pareil aux autres de la bande, c'est à dire un dangereux salaud; il m'a laissé avec toute la paille et tout le fourrage sur les bras et n'a plus donné signe de vie. Cette année les paysans ont tous labouré leur lot sans rouspéter. Ici le temps a été superbe, hier surtout; toutes les fleurs sont intactes, giroflées, pétunias, oeillets, oeillets et roses d'Inde, les anciennes pervenches ont commencé aussi à fleurir. Ma chère Marica, dès que j'achève à battre, je commence la livraison et je me fais payer sur le champ mon dû. Comme j'ai peur de faire trois heures de chariot en campagne sauvage avec tant d'argent, venez me ramener à Bucarest en auto avec une bouteille de vin pour nous et un demi-litre acheté toujours à Bucarest. Nous déjeunerons ici et sommes de retour à trois heures de l'après-midi. Je vous télégraphie le jour quand il faudra venir. Espérons qu'il ne sera pas éloigné et qu'il fera beau temps. Bien des choses à Mme Voinesco. Je vous embrasse:

Mathieu

[Fundulea], 2. XI. [19]34

Draga mea Marica,

Culesul a mers încet, câțiva țărani nici măcar nu l-au început dar, dimpotrivă, dijmuitul merge destul de repede. Porumbul e foarte frumos, uscat și greu, nu pot să evaluez cantitatea, nedijmuind până acum decât patruzeci și unu de pogoane din o sută patruzeci și două. În privința prețului de la Urziceni, ar ajunge cam la șaptesprezece mii cinci sute – optsprezece mii vagonul. Am să mă tocmesc. Pentru coci, al căror preț l-am fixat anul ăsta la o sută cincizeci [de lei], în raport cu creșterea generală a prețurilor, n-am găsit până acum decât

un amator. Individul de la Fundulea s-a dovedit la fel cu ceilalți din gașcă, adică o secătură primejdioasă; m-a lăsat cu toate paiele și cu tot nutrețul pe cap și n-a mai dat nici un semn de viață. Anul ăsta țărani și-au muncit bucata de pământ fără să cârtească. Aici timpul a fost superb, mai ales ieri; toate florile sunt intacte, micșunelele, petuniile, garoafele, crățele, vechiul saschiu a-nceput și el să-nflorească. Draga mea Marica, îndată ce termin bătutul porumbului, încep vânzarea și iau pe loc ce mi se cuvine. Fiindu-mi frică să fac trei ore cu căruța prin câmp sălbatic cu atâția bani, vino să mă iei la București cu mașina, cu o sticlă de vin pentru noi și cu o jumătate de litru cumpărat tot la București. Luăm prânzul aici și ne întoarcem la trei după masă. Îți telegrafiez în ce zi va trebui să vii. Să sperăm că are să fie-n curând și că are să fie vreme bună. Complimente doamnei Voinescu. Te sărut:

Mateiu

9

[Fundulea], 19. XI. [19]34

Chère Marica, envoyez-moi, je vous prie, Lundi, 26 novembre une bonne auto dont le chauffeur connaisse bien le chemin et Ida, mais de très bonne heure (7-7 1/2 h), afin que je puisse rentrer de même (j'ai supprimé les ennuyeuses haltes à l'auberge). Je vous envoie par le fils du vieux trois cents lei pour m'acheter 3 kilos de graisse, 2 de viande, 4 pains blancs et 3 noirs, 1 kilo de riz de seconde qualité, 1 kilo de sucre, 1 kilo de farine blanche et, s'il en reste quelque chose, un peu de fromage blanc. *S'il pleut n'achetez, et n'envoyez rien jusqu'au <la> premier jour de gel.* Je vous embrasse:

M.

[Fundulea], 19. XI. 1934

Dragă Marica, trimite-mi, te rog, luni 26 noiembrie, o mașină bună cu un șofer care să știe bine drumul și pe Ida, însă devreme de tot (7-7 1/2) ca să pot să mă și-ntorc (am suprimat haltele plicticoase la han). Îți trimit prin băiatul bătrânului trei sute de lei ca să-mi

cumperi 3 kilograme de untură, 2 de carne, 4 pâini albe și 3 negre, 1 kilogram de orez de calitate a doua, 1 kilogram de zahăr, 1 kilogram de făină albă și, dacă mai rămân ceva bani, un pic de brânză telemea. *Dacă plouă, să nu cumperi și să nu trimiți nimic până-n prima zi de-nghet.* Te sărut:

M.

10

[Fundulea], 22. XI. [19]34

Chère Marica, je vous envoie autres trois-cents lei, dont vous achetez quatre kilos de gros sel et en donnerez à Ida soixante pour qu'elle m'apporte dans le grand bidon qui est à Bucarest vingt litres de pétrole. Je ne sais qui peut être le petit Monsieur à petite moustache, parmi ceux que je me rappelle avec ces signalements, il n'y a que Craïnic <où> [ou] Pillat, à mois que ce ne soit Panaïtesco, un ancien collègue de lycée et actuel collègue de misère (c'est à dire propriétaire de terre). Je fais vendre le fourrage et la paille de millet à Bucarest par le fils de mon vieux voleur.

On me dit, au dernier moment, que la provision de poisson salé touche à sa fin. Qu'on en achète aussi deux kilos, mais vidé et pas trop petit. Je vous embrasse:

M.

[Fundulea], 22. XI. 1934

Dragă Marica, îți trimit alți trei sute de lei din care ai să cumperi patru kilograme de sare neagră și ai să-i dai Idei șaizeci ca să-mi aducă în bidonul mare, care e la București, douăzeci de litri de gaz. Nu știu cine poate fi domnul măruntel cu mustața mică; printre cei pe care mi-i amintesc cu aceste semnalmente nu e decât Craïnic sau Pillat, dacă n-o fi Panaïtescu, un fost coleg de liceu și actual coleg de mizerie (adică proprietar de pământ). Vând nutrețul și paiele de mei la București, prin fiul vechiului meu jefuitor.

Aud, în ultimul moment, că provizia de pește sărat e pe sfârșite. Să cumpărați și două kilograme de pește, dar fără mațe și nu prea mic. Te sărut:

M.

11

Sionu, 9 mai [1935]

Ma chère Marica,

Le battage et la livraison étant attardés par la pluie, mon retour le sera aussi de deux jours. Faites dire au chauffeur qu'il vienne m'emmener Lundi 13 mai. Le maïs est moins fameux que nous ne le sommes imaginé, heureusement je l'ai cependant bien vendu. La quantité laisse aussi à désirer.

Au revoir:

M.

Sionu, 9 mai [1935]

Draga mea Marica,

Bătutul și vânzarea întârziind din pricina ploii, întoarcerea mea are să-ntârzie și ea cu două zile. Spune-i șoferului să vină să mă ia luni 13 mai. Porumbul nu e așa de grozav cum ne-am închipuit; din fericire, totuși l-am vândut bine. Și cantitatea lasă de dorit. La revedere:

M.

Către EUGEN CATARGI

Str. Robert de Flers, 9a

Dragă Catargi,

Ești un subiect telepativ adevărat extraordinar. Anul trecut, trecând pe strada Episcopiei, mă gândesc deodată la tine

și, peste câteva secunde, te văd ieșind de la Jockey. Aseară, auzind vorbindu-se la mine de grădinile restaurante din București, mi-am adus aminte că acum opt ani am dejunat împreună la „Leul și Cârnatul“ și a doua zi dimineața primesc scrisoarea prin care mă inviți la o grădiniță. Și ceva mai mult: bănuind că prepar un roman polițist, n-ai greșit; am primit chiar, bineînțeles fără să cer, un acout de la fundații. Prin urmare de ce ar fi imposibil ca la o viitoare criză ministerială, fiind întrebat cine cred că are să fie însărcinat cu formarea guvernului, să răspund: Eugen Catargi și aceasta să se realizeze? Țara are nevoie de oameni, și sunt omul tău, dar nu înainte de sfârșitul lunii, pentru că, cel mai târziu, luni trebuie să plec la țară, așa că mă văd forțat să renunț la plăcerea de a lua luni sau marți masa împreună. Imediat însă ce mă întorc, te vestesc și ne întâlnim pentru a lua măsurile de rigoare în atari împrejurări.

Îți mulțumesc și la revedere:

Mateiu Caragiale

Către ION MINULESCU

*9 str. Robert de Flers
26 august 1924*

Domnule Președinte,

Vă rog să binevoiți a aproba să mi se dea suma de lei 5 000 pentru a putea merge să urmez un tratament în sanatoriul din Sibiu.

Primiți, vă rog, asigurările înaltei mele stime.

M.J. Caragiale

Domniei Sale

Domnului Președinte al S.S.R.

Către LONGIN RĂDULESCU

Duminică

Dragă Longin,

Motivele sunt bine întemeiate, după părerea persoanei în chestie. Totuși, motivul cel mai tare și pe care trebuie să insistți e denaturarea gravă a faptelor, eroarea grosolană și că întreg procesul e o înscenare în vederea *speculei*.

Îți mai spun eu mâine dimineața, luni.

Te salut:

Mateiu

Către LIVIU REBREANU

1

Carte de vizită:

DOMNUL M. CARAGIALE – întreabă pe Dl. Rebreanu dacă n-ar fi bine ca, în calitate de președinte al S.S.R., să-l proclame pe Gaston Rageot membru de Onoare al S.S.R.

2

Stimate Domnule Rebreanu,

Aveam tocmai intenția să vii să vă spun personal că mă aflu în imposibilitate de a răspunde la măgulitoarea Dv. atenție de a mă pune pe afișul festivalului. Venit pentru patruzeci-și-opt de ore în București de la moșie, trebuie ca mâine, sâmbătă, să mă întorc iar acolo, unde prezența mea e indispensabilă. Cu

regretul de a vă pricinui acest involuntar neajuns, și în speranța de a-l repara în viitor, rămân al dv.:

M.I. Caragiale
12/IV/1929

pe verso: MATHIEU JEAN CARAGIALE

Adresa pe plic: Domniei Sale Domnului Liviu Rebreanu
Director al Teatrului Național din Capitală.
Președinte al S.S.R. etc.

Către EMIL RIEGLER-DINU

*Str. Robert de Flers 9a
Bucharest III
Ce Lundi, 15 Juillet 1929*

Cher ami,

J'ai reçu le lendemain même de son expédition, votre carte-lettre ce qui m'a fait penser avec mélancolie que le courrier de Vienne ne met que vingt-quatre heures pour arriver à Bucarest et que (je n'exagère pas) un télégramme envoyé de Bucarest chez moi, à la campagne, met quatre fois autant (s'il lui arrive d'y parvenir, encore). Aujourd'hui j'ai encore moins de nouvelles que la précédente fois à vous envoyer. Le gouvernement a déposé enfin à la Chambre la loi de la réforme administrative, après avoir consenti à la Régence certaines modifications. À ce qu'il paraît, Buzdugan aurait refusé de signer le message par lequel on envoyait le premier projet aux Assemblées et l'Opposition a crié sur tous les toits que la crise gouvernementale s'est virtuellement déclarée. Mais tout s'est arrangé en famille et il n'y a eu que les chefs (les derniers fidèles) du parti Aversco de désolés; ils étaient arrivés au grand complet

à Bucarest, convaincus que la sinistre farce de 1926 allait se répéter [*sic*]. En fait de ridicule, Filipescu a été éclipsé par un nommé Augustin Stoica, ancien colonel, qui avait ébauché avec son fils «*Bombonel*», pseudo-ingénieur, un complot fasciste auquel avaient adhéré quelques officiers inférieurs. À propos de complot, je crois que la princesse Marthe Bibesco a du se dire qu'on a entrainé un contre elle avec mes *Craii*. . . : Comarnesco les lui a portés aussi.

J'ai eu un soir un long et intéressant entretien avec R. Dragnea qui fera paraître dans le prochain numéro de „Gândirea” une étude sur mon livre. Je n'ai pas encore commencé à travailler à l'autre, pour le moment c'est lui qui me travaille, mais j'espère en coucher le [*sic*] premières pages sur papier d'ici en quelques jours quand je serai fixé à la campagne pour deux semaines. Le 5 ou le 6 Août je viendrai de nouveau passer une semaine à Bucarest. Si vous y êtes également de retour, j'aurai un plaisir extrême à vous voir.

J'ai une prière à vous faire. Si par hasard vous trouvez dans un magasin de manufacture de l'étoffe verte pour les drapeaux hongrois, veuillez m'en acheter un mètre. Il m'est égal si le tissu est de laine ou de coton, c'est uniquement la couleur qui m'intéresse. Si vous vous arrêtez à Budapesth vous en trouverez partout, mais à Vienne c'est plus difficile. Essayez, je vous prie quand même. Vous n'aurez pas de difficultés à la douane.

En vous adressant ces lignes, ma tête s'est éclaircie un peu. J'ai été et je suis encore très occupé et préoccupé, notamment d'un procès que j'aurai et que je dois arranger moi-même, ne pouvant en laisser la responsabilité à personne d'autre que moi. Et ce n'est pas mon unique préoccupation actuelle; tel est l'homme, quand il n'en a pas, il s'en donne.

Au revoir, avec une cordiale poignée de main.

Mathieu J. Caragiale

Traducere

Str. Robert de Flers 9a
București III
Azi luni, 15 iulie 1929

Dragă prietene,

Am primit, chiar a doua zi după expedierea ei, cartea duminică poștală, ceea ce m-a făcut să mă gândesc cu melancolie că poșta vinează are nevoie doar de douăzeci și patru de ore pentru a ajunge la București și că (nu exagerez) o telegramă trimisă de la București la mine, la țară, are nevoie de patru ori mai mult (și asta, dacă se întâmplă să ajungă). Azi am și mai puține știri să-ți comunic decât data trecută. Guvernul a depus în sfârșit la Cameră legea reformei administrative, după ce a acceptat unele modificări din partea Regentei. După câte se pare, Buzdugan ar fi refuzat să semneze mesajul prin care se trimitea primul proiect Adunărilor, iar Opoziția a țipat în toate părțile că, virtualmente, criza guvernamentală s-a declarat. Dar totul s-a aranjat în familie și n-au rămas consternați decât conducătorii (ultimii credincioși) ai partidului averescan; veniseră în ținuta de gală la București convinși fiind că sinistra farsă din 1926 avea să se repete. În privința ridicolului, Filipescu a fost eclipsat de un oarecare August Stoica, fost colonel, care, împreună cu fiul său «*Bombonel*», pseudo-inginer, pusesse la cale un complot fascist la care aderaseră câțiva ofițeri inferiori. În legătură cu acest complot, cred că prințesa Martha Bibesco își va fi spus că s-a urzit unul împotriva ei cu *Craii*. . . mei; Comarnescu i i-a dat și ei.

Într-o seară am avut o lungă și interesantă convorbire cu R. Dragnea care va publica un studiu despre cartea mea într-un număr viitor al *Gândirii*. N-am început încă munca la cealaltă, deocamdată ea mă munceste pe mine, dar sper să aștern pe hârtie primele pagini peste câteva zile, când mă voi fi stabilit la țară pentru două săptămâni. Din ziua de 5 sau 6 august am să petrec o săptămână în București. Dacă și dumneata te vei fi întors, îmi va face mare plăcere să te văd.

Am să-ți fac o rugămintă. Dacă întâmplător găsești într-un magazin de manufactură stofă verde pentru drapele ungurești, fii bun și

cumpără-mi un metru. Mi-e indiferent dacă țesătura e de lână sau de bumbac, mă interesează numai culoarea. Dacă te oprești la Budapesta găsești oriunde, dar la Viena e mai greu. Încearcă totuși, te rog. N-ai să ai nici o dificultate la vamă.

Adresându-ți rândurile acestea, capul mi s-a mai limpezit. Am fost, și continui să fiu, foarte ocupat și preocupat, îndeosebi de un proces pe care-l voi avea și pe care trebuie să mi-l aranjez eu însumi, neputând lăsa răspunderea lui nimănui altcuiva decât mie. Și asta nu e singura mea grijă actuală; așa e omul, când n-are necazuri și le face singur.

La revedere, cu o cordială strângere de mână.

Mathieu J. Caragiale

Către VAINÖ TANNER

16 Février 1929

non envoyée

Str. Robert de Flers 9

Mon cher ministre,

Il y a longtemps que j'aurais dû vous écrire, comme débiteur sinon comme collaborateur et ami, mais absorbé par des occupations multiples, j'ai laissé passer le temps et le temps va vite; si je n'avais plus ma bonne mémoire, il me serait difficile de croire que bientôt il y aura dix ans depuis que la Finlande a cessé d'être représentée en Roumanie. Les derniers événements ainsi que la terrible vague d'air polaire qui a afflué pendant cet hiver en toute l'Europe ont rappelé à mes souvenirs tous les entretiens que V[otre] E[xcellence] a eus avec moi et dont certains ayant trait à la politique extérieure de votre pays et du mien (politique à la situation presque identique pour les deux) sont plus d'actualité aujourd'hui qu'alors.

Il y a un an et quelques mois, le parlement roumain votait la création de cinq nouvelles légations (Helsingfors, Riga,

Lisabonne, Rio-de-Janeiro, le Caire). En qualité d'ancien fonctionnaire, d'homme de lettres, de rentier ci-devant grand-propriétaire par mon mariage et de diplomate marron, et en comptant aussi sur celle d'ancien et bon ami du ministre des affaires étrangères d'alors (Titulesco), je suis allé à San Remo demander à ce dernier la légation de Helsingfors. J'avais bien dressé toutes mes batteries, seulement les «fonds» manquaient. Ils n'ont pas fait défaut toutefois pour qu'on crée; et à quels frais, celles de... Rio-de-Janeiro et du Caire, péremptoirement plus importantes pour servir les intérêts «Supérieurs» de la politique extérieure de la Roumanie. En demandant Helsingfors, poste difficile et de grande responsabilité, j'avais pensé à votre bienveillant concours sur lequel j'avais cru compter comme vous avez compté pendant votre mission sur le mien qui vous a été, j'aime le croire, tant soit peu utile.

J'aurais été content de continuer à vous le prêter, si les circonstances eussent voulu que V[otre] E[xcellence] fut nommée de nouveau ministre de Finlande à Bucarest. Mais je constate que votre pays persiste à appliquer sans aucun profit qu'une économie mesquine le principe de la réciprocité. La Roumanie vous aurait offert toujours un vaste champ d'activité et des aspects toujours neufs et intéressants. Jamais on n'a plus doucement vécu à Bucarest que maintenant. Je comprends pourquoi tous les étrangers versent des larmes en quittant cette ville délicieuse entre toutes.

J'espère que vous n'en avez pas répondu en apprenant la mort de ce pauvre Plesnilă. Il ne s'est pas gentiment conduit envers vous en se faisant l'écho des racontars de Helsingfors sur votre compte, mais je crois que quelqu'un de par là l'avait monté contre vous. Il a disparu sans bruit et sans laisser de souvenir ni de regret, comme les choses dont on n'a plus besoin. Le second et dernier grand-croix roumain de la Rose-blanche, Pacliano, est mort également. Je disparaîtrai probablement aussi avant de n'avoir au moins la cravate de commandeur de cet

ordre, le plus beau qui existe maintenant, avec la Légion d'honneur et l'Etoile de Roumanie. Je regrette vivement que la proposition que V[otre] E[xcelence] avait faite ait été rejetée ou simplement négligée. Je vous serais très reconnaissant si vous pouviez obtenir qu'elle soit prise en considération pour moi. C'est une distinction que je n'aurai pas obtenue pour rien.

J'ai été passablement escroqué avec le tapis roumain (d'Oltenie) qu'on m'avais promis; je n'ai plus vu ni la personne, ni le tapis, ni l'argent. Au printemps, j'irai en chercher un moi-même et si je ne trouve pas un à ma convenance, je vous ferai parvenir le montant de la somme qui s'est perdue pour vous.

J'ai lu dans un journal que le président du conseil des ministres de Finlande était Mr. Vainö Tanner, mais le consul de Finlande à Bucarest n'a été à même de me fournir là-dessus aucun renseignement et tout autre moyen de contrôler cette information m'a manqué. Si cela n'a pas été la même personne que vous, je vous souhaite de tout coeur de le devenir le plus tôt possible. Je vous prie de vouloir bien faire agréer à S[on] E[xcelence]. Madame V. Tanner l'expression de mes hommages très-respectueux avec les meilleurs souhaits de bonheur et de prospérité pour toute votre honorée famille, souhaits auxquels ma femme s'associe aussi. Avec une cordiale poignée de main:

Mathieu Jean Caragiale

Traducere

16 februarie 1929

neexpediată

Str. Robert de Flers 9

Scumpul meu ministru,

Ar fi trebuit de multă vreme să vă scriu, în calitate de debitor, dacă nu de colaborator și prieten, dar absorbit de ocupațiuni multiple am

lăsat timpul să treacă, și timpul trece repede; dacă n-aș mai avea buna mea memorie, cu greu aș crede că se vor împlini în curând zece ani de când Finlanda a încetat să mai fie reprezentată în România. Ultimele evenimente, ca și cumplitul val de aer polar care a bătuit în iarna aceasta întreaga Europă, mi-au readus în amintire toate întrevederile pe care Excelența Voastră le-a avut cu mine și dintre care unele, referitoare la politica externă a țării dumneavoastră și a mea (politică cu o situație aproape identică pentru amândouă), sunt mai actuale astăzi decât atunci.

Acum un an și câteva luni, parlamentul român vota crearea a cinci noi legații (Helsingfors, Riga, Lisabona, Rio de Janeiro, Cairo). În calitate de fost funcționar, de om de litere, de rentier, fost mare proprietar prin căsătorie și diplomat fără titlu, și contând, de asemenea, pe aceea de vechi și bun prieten al ministrului afacerilor străine de atunci (Titulescu), m-am dus la San-Remo să-i cer acestuia din urmă legatia din Helsingfors. Îmi pregătisem bine toate bateriile, numai «fondurile» lipseau. N-au lipsit, totuși, spre a se crea, și cu ce cheltuieli, cele de la... Rio de Janeiro și Cairo, peremptorii mai importante întru servirea intereselor «superioare» ale politicii externe a României. Cărând Helsingfors-ul, post dificil și de mare responsabilitate, mă gândisem la binevoitorul dumneavoastră concurs, pe care credeam că pot conta, așa cum ați contat în timpul misiunii dumneavoastră pe al meu, care v-a fost, îmi place să cred, cât de cât util. Aș fi fost mulțumit să continui a vi-l oferi, dacă împrejurările ar fi îngăduit ca Excelența Voastră să fie din nou numit ministru al Finlandei la București. Constat însă că țara dumneavoastră persistă să aplice fără alt profit, decât o economie meschină, principiul reciprocității. România v-ar fi oferit mai departe un vast câmp de activități și aspecte mereu noi și interesante. Nici când nu s-a trăit mai dulce la București ca astăzi. Înțeleg de ce toți străinii varsă lacrimi părăsind acest oraș delicios între toate.

Nădăjduiesc că n-ați răspuns la aflarea morții sărmanului Plesnilă. Nu s-a purtat frumos cu dumneavoastră când s-a făcut ecoul bărfelor de la Helsingfors, pe seama dumneavoastră, dar cred că cineva de pe acolo îl montase împotriva dumneavoastră. A dispărut fără zgomot și fără să lase nici amintiri, nici regrete, asemeni lucrurilor de care nu mai ai nevoie. Al doilea și ultimul purtător de mare-cruce român al

Rozei-albe, Păclianu, a murit și el. Voi dispărea probabil de asemenea înainte de a avea măcar cravata de comandor al acestui ordin, cel mai frumos care există astăzi, dimpreună cu Legiunea de onoare și cu Steaua României. Regret profund că propunerea pe care E[xcelența] V[oastră] o făcuse a fost respinsă sau pur și simplu neglijată. V-aș fi foarte recunoscător dacă ați putea obține ca ea să fie luată în considerațiune pentru mine. Este o distincție pe care n-aș fi obținut-o pe degeaba.

Am fost binișor escrocat cu scoarta românească (din Oltenia) ce-mi fusese făgăduită: n-am mai văzut nici persoana, nici scoarta, nici banii. La primăvară, voi căuta eu însumi una și dacă nu voi găsi una pe placul meu, voi face să vă parvină suma pe care ați pierdut-o.

Am citit într-o gazetă că președintele consiliului de miniștri al Finlandei este domnul Vainö Tanner, dar consulul Finlandei la București n-a fost în stare să-mi furnizeze nici o informație în această chestiune și orice alt mijloc de a controla această informație mi-a lipsit. Dacă n-a fost vorba de aceeași persoană cu dumneavoastră, vă urez din toată inima să deveniți prim-ministru cât mai curând posibil. Vă rog să binevoiți a transmite Excelenței Sale doamnei Tanner expresia omagiilor mele foarte respectuoase dimpreună cu cele mai bune urări de fericire și prosperitate pentru întreaga onorată dumneavoastră familie, urări cărora li se asociază de asemenea și soția mea. Cu o cordială strângere de mână.

Mathieu Jean CARAGIALE

Către RUDOLF UHRYNOWSKY

*Bucarest, le 3 sept[embre] 1930
Str. Robert de Flers 9a*

Mon cher duc,

Je profite d'un jour de remittance d'une fièvre seconde qui me supplicie depuis neuf jours, pour répondre congrûment à votre gentille lettre qui m'a fait le plus vif plaisir possible. J'avais beaucoup pensé à vous dernièrement et j'avais tremblé pour

vous, dès que le changement de régime s'était produit. Maintenant que vous avez, comme je vois, de l'espoir, je m'en réjouis, m'imaginant que vous tablez sur quelque chose de ferme, de solide. Avec votre connaissance du suédois et des Suédois, je vous voyais bien consul général de carrière à Stockholm, mais je viens de lire qu'on y a déniché un honoraire. C'est pour vous la plus brillante des affaires et qui vous aurait assuré une stabilité que votre poste actuel est bien loin d'avoir. Auboin, l'ersatz de Ritz, gueule comme un putois, après tout leu dont la destination ne lui semble pas judicieuse, ses rapports, périodiques, véritables jérémiades, ne sont que des appels à l'économie. Vous comprenez alors qu'on voudra, au prochain exercice lui donner le change, en supprimant quelques gens émergeant au budget qui n'appartiennent pas à l'actuel régime. Vous sentez-vous aussi fort, pour ne pas en compter? Si non, faites encore marcher vos pistons, car tout va au piston. Au reste, le tragisme d'Auboin est parfaitement justifié, la classe productrice, dont malheureusement je fais partie, est quasiruinée; le prix des denrées agricoles est en pleine dégringolade et la récolte de cette année généralement médiocre pour ne pas dire mauvaise, de sorte que les perspectives d'un tour en Suède dépassent de loin l'horizon de nos possibilités. Nous nous anéantissons ma femme et moi entre Bucarest et Sionu, nous ingéniant à qui mieux mieux, à joindre les deux bouts. Telle est la situation.

La gent dindonnaire qui fleurit sous mes auspices, à Sionu, répond aux efforts que j'ai déployés pour son amélioration. Comme les Laval, dont tous les mâles s'appelaient Guy et toutes les femmes Guyonne, tous mes dindons s'appellent Guy-tza et toutes les dindes Guy-tzonne. Les six aînés, véritables land-graves, toujours inséparables, passent leur temps en joutes, tournois, voire combats singuliers. Guy-tza I-er le noir est surnommé aussis le bancal, étant resté tel après une longue lutte et des sauts prodigieux. Les jeunes, environ vingt-cinq, dindes

compris, sont plus intraitables et plus batailleurs encore. Les oies, prisonnières d'Etat, attendent au fond d'un sombre cachot le jour de la peine capitale. J'ai décidé leur suppression, faute d'une mare. Ce qui me manque, c'est une famille d'Orprington ou de Langshan pour avoir un commencement de basse-cour civilisée; on en trouve à Bucarest, mais tel est le dénûment de ma bourse que je n'ose pas y penser.

Votre entrevue avec Procopé m'a donné pour la deuxième fois de l'espoir pour la blanche-rose. Il y a eu, au mois de mai, huit ans que j'ai été proposé pour sa cravate bleue. Mais quel que serait le résultat final (je peux toujours attendre), dites: Procopé est-il comte? Je ne sais plus où je l'ai vu affublé de ce titre. Et, à propos de Tanner, son renflouement me paraît peu probable. Dans ces pays jeunes les choses vont déjà trop vite et les cadres improvisés au premier moment après la guerre ont été complètement dégomés et mis au rancart.

Anne de Linche est morte. «Mă Uhrinowschi, mă Caragelea...» Sa disparition m'a fait de la peine: j'ai plus de solidarité avec sa génération en train de disparaître qu'avec la mienne, sans parler de celle qui vient récemment, grouille et s'agit d'une façon si antipathique pour parvenir. J'ai vu qu'on a délogé Caratza (ou Caradja) en dernier lieu aussi. Tâchez de vous y maintenir fermement vous. Ma femme joint ses amitiés à celles que je vous envoie. Portez-vous bien.

Mathieu

Traducere

*București, 3 sept[embrie] 1930
Str. Robert de Flers 9a*

Scumpul meu duce,

Profit de o zi mai potolită a unei gripe ce mă chinuiește de nouă zile, spre a răspunde cum se cade gentilei dumitale scrisori, care mi-a

făcut cea mai mare plăcere cu putință. Mă gândisem mult la dumneata în vremea din urmă și tremurasem pentru dumneata, de îndată ce se produsese schimbarea de regim. Acum, că ai, după cum văd, speranță, mă bucur, închipuindu-mi că te bizui pe ceva sigur, solid. Așa cum cunoști suedeza și pe suedezi, te și vedeam consul general de carieră la Stockholm, dar am citit de curând că au scos la iveală pentru acest post un onorific. Ar fi fost pentru dumneata cea mai strălucită afacere, și care ți-ar fi asigurat o stabilitate pe care postul dumitale actual e foarte departe de a o avea. Auboin, ersatz-ul lui Ritz, urlă ca un dihor după fiecare leu a cărui destinație nu-i pare judicioasă, rapoartele sale periodice, curate ieremiade, nu sunt decât apeluri la economie. Veți înțelege așadar că vor voi, în următorul exercițiu, să-l înșele, prin suprimarea câtorva inși depinzători de buget, ce nu aparțin actualului regim. Te simți într-atât de puternic, spre a nu te număra printre ei? Dacă nu, pune-ți în funcțiune pistoanele, căci totul depinde de piston. Încolo, tragismul lui Auboin este pe deplin justificat, clasa producătoare, din care, din nefericire, fac parte, este cvasi-ruinată; prețul produselor agricole este în plină degringoladă, iar recolta acestui an în genere mediocră, spre a nu spune proastă, așa încât perspectivele unei raite în Suedia depășesc de departe orizontul posibilităților noastre. Ne prăpădim, soția mea și cu mine, între București și Sionu, bătându-ne capul, care mai de care, cum să legăm câpșelele. Asta este situația.

Ginta carcănească, ce înfloreste sub auspiciile mele la Sionu, răspunde eforturilor pe care le-am desfășurat pentru îmbunătățirea ei. Precum cei din soiul Laval, ai cărui toți bărbătuși se numeau Guy și ale cărui toate femeiuște se numeau Guyonne, toți curcanii mei se cheamă Ghiță și toate curcile Ghițoaie. Cei șase mai vârstnici, veritabili landgravi, mereu inseparabili, își petrec timpul în dispute, turniruri, ba chiar dueluri. Ghiță I-ul, cel negru, mai e supranumit și crăcănel, fiind rămas astfel după o lungă luptă cu salturi prodigioase. Tinerii, în jur de douăzeci și cinci, cu curci cu tot, sunt și mai neîmblânziți și mai bătaioși. Găstele, prizoniere de stat, așteaptă în fundul unei temniți întunecoase ziua pedepsei capitale. Am decis suprimarea lor, în lipsa unei bălți. Îmi lipsește o familie de Orprington sau de Langshan, ca să am un început de poiată civilizată; se găsesc la București, însă atât de goală mi-e punga, că nici nu îndrăznesc să mă gândesc la ele.

Întrevederea pe care ai avut-o cu Procopie mi-a dat pentru a doua oară speranța pentru alba-roză. S-au împlinit, în luna mai, opt ani de

când am fost propus pentru cravata sa albastră. Dar oricare ar fi rezultatul final (pot să mai aștept), spune-mi: este Procopie conte? Nu mai știu unde l-am văzut împopoțonat cu titlul acesta. Și în legătură cu Tanner, scoaterea lui de la naftalină îmi pare prea puțin probabilă. În țările acestea tinere lucrurile merg deja prea repede, iar cadrele improvizate în primul moment după război au fost complet degomate și date la o parte.

A murit Anne de Linche. «Mă Uhrinowschi, mă Caragelea...» Disparația ei m-a mâhnit: mă simt mai solidar cu generația ei pe cale de dispariție, decât cu a mea, fără să mai vorbesc de cea care tocmai vine, mișună și se agită într-un chip așa de antipatic, ca să parvină. Am văzut că l-au izgonit și pe Caratza (sau Caradja), în cele din urmă. Încearcă să te menții cu tărie. Soția mea se alătură urârilor de prietenie. Fii sănătos.

Mathieu

Către I. VALERIAN

1

La 5 martie 1934

Stimate Dle V.

Țin să precizez că dacă <m-am deranjat și> mi-am permis a vă deranja <și pe dv> în chestia sonetului *Noapte valahă*, nu a fost pentru a revendica paternitatea titlului său; departe de mine asemenea mizerii. Motivul <ce cu> care m-a făcut să îmi ies din <obicinuita> imensa mea indiferență în această materie e cu totul deosebit și după cum veți vedea mult mai serios. E o întâmplare care <după ce am primit scrisoarea dv> ia proporții de istorie extraordinară. <Poate vă va conveni să o luați de subie>. Cum poate știți, trăiesc foarte izolat. Neavând nici obligații, nici legături, <nu> primesc <aproape pe nimeni și nu

merg nicăieri> <din ce în ce> foarte rar <pe câte cineva> <de demult nu mai merg nicăieri> <greu am cum> <am de asemenea o bună> îmi pot aduce dar aminte <pe tot> toate persoanele cari <au pătruns la mine> au pătruns la mine în casă <marchez și mai> (fără a mai pune la socoteală că marchez orice vizită la data ei). Apoi, <împingând> ordinea <la extrem> ce am în toate, <mai ales și ce> domnește și în hârtiile mele; orice hârtie <care nu destul de> numeroasele mele hârtii, toate așa de perfect clasate că o pot găsi pe oricare pe întuneric. Dacă o hârtie <e un> prezintă <chiar eventual> vreun interes o clasez imediat, dacă nu, o ard eu personal; <nu o> o ard, nu o arunc. <La mine>. Și hârtiile mele, cum veți <vedea> constata, la fața locului, când îmi veți face plăcerea să veniți la mine, le țin toate încuiate, <vă închipuiți dar surprinderea mea când în>. De ce lucrez acum chiar, în prezent, nu vorbesc <cu> <literar>, nu vorbesc <cu nimeni, dar încă de o trezitură de acum treizeci de ani, și nu destinată a fi publicată> așa că vă puteți închipui surprinderea mea când în *Viața literară* citesc <printre> în fruntea unui sonet propus pentru premiare titlul *Noapte valahă* dat de mine acelei trezituri de care v-am scris. Am căutat imediat *Noaptea mea valahă* <într-un plic de fișe> pe care o știam într-un fund de plic dintr-un fund se sertar, dar n-am mai găsit-o. <Fuseseră două poeme> <amândouă> <Cineva o rupsesse de lângă o tovarășă>. Pe cele două jumătăți ale unei foi groase de hârtie erau două vechi poeme <vechi>, amândouă nedemne de tipar – una <cu titlul încriminat, alta cu titlul *Urare binevoitoare*> *Noapte valahă*, cealaltă *Urare binevoitoare*. Aceasta din urmă mi-a fost lăsată, <prima>. Cineva a rupt foaia în două, jumătatea cu *Noaptea valahă* <a luat-o pe prima> <a furat-o> a luat-o, <pe prima> și mi-a lăsat-o pe a doua; ruptura <ce se cunoștea> Mi s-ar putea obiecta că <mai pe> <un titlu așa ba> <a fost o coincidență, o potrivă>, <telepatie> dar <e și în> aceasta nu se oprește la titlu. <La mine sonetul isprăvea>. În sonetul meu era versul: în tainica poiană se-ncing danț de ieie,

în <celalaltul lui Nicu M. e: desomnorează (?) alintate (!) iele. <Ca cineva să fi introdus>. <Mi-am adus imediat amin> <Și am conchis> <Informația ce ați binevoit a-mi da și de care mă simt foarte recunoscător> (Mai departe <însă> nu se mai găsește <nici o asemănare>, însă, ce e drept, nici o asemănare) <Informația dv., de care vă sunt foarte recunoscător> n-a lămurit cu nimic acest caz. Aceasta e situația pe care informația dv. <de care> pentru care vă mulțumesc foarte mult, nu numai că n-a <lămur> limpezit-o ci, dimpotrivă. O persoană care să răspundă la numele de Nicu (M) și care să domicilieze în str. Spiroiu 28 nu există printre cunoștințele mele. <Altfel se numește aceea care a fost la mine acasă> <și în prezența> <acum trei ani, în 1931> <pentru care am scos> <căreia pentru ca să-i arăt ceva am scos plicul din sertar și am lăsat-o? <câteva> câteva minute singură cu plicul <De aceea mă îndoiesc de existența> <până> <Pentru că> <și mai puțin>.

Altfel se numește aceea care a fost la mine acasă și <pentru care am scos odată> în prezența căreia pentru a-i arăta ceva am scos plicul și am lăsat-o apoi câteva minute singură cu conținutul plicului <și e aceeași cred care>

2

[București], 6. II. [19]34

Stimate domnule Valerian,

Simpla curiozitate mă împinge a vă comunica un caz oarecum bizar în legătură cu concursul sonetului *Vieții literare*. Foarte demult, am încercat a reflecta, într-un sonet, coloarea și lumina, cu totul particulare, din *Sburătorul* lui Heliade. Rezultatul acestui exercițiu pur didactic a fost cu totul nesatisfăcător. S-a întâmplat ca acel sonet să scape de distrugerea cuvenită și să rămâie printre hârtiile mele. Acum câțiva ani, împiedicându-mă de el, i-am dat și un titlu adecvat textului

în toată submediocritatea lui: *Noapte valahă*. Puțin după acest tardiv și superfluu botez, sonetul a dispărut cu titlu cu tot. Sunt unul dintre aceia care lasă în seama științei să explice aceste dispariții, paguba fiind de altfel tot așa de nulă ca sonetul și titlul său.

E totuși lesne de închipuit că nu fără surprindere la sus pominitul concurs am văzut la n[umă]r[ul] 5 titlul *Noapte valahă*, deasupra unui sonet pe care – fără a voi să prejudic – nu-l găsesc superior alui meu, deși în totul deosebit și care începe cu o grosolană greșeală de limbă românească, ce m-a făcut să presupun că autorul e străin. Departate de a revendica paternitatea unui titlu de sonet și numai pentru motive strict personale, independente de literatură, vin a vă ruga, ca, după ce decernarea premiilor va fi fapt împlinit, în cazul când numele autorului sonetului n[umă]r[ul] 5 nu se publică în revistă, să mi-l comunicați. E un caz foarte interesant de telepatie literară. Primiți, vă rog, salutările mele.

M.I. Caragiale

Adresa de pe plic: Domniei sale domnului I. Valerian. Directorul revistei *Viața literară*. Strada Agricultori, 78, Loco, 4.

Către PAUL ZARIFOPOL

Willmersdorf Berlin

*Hohenzollernplatz 4
4 Septembre [19]07*

Stimate Domnule Doctor,

Scrisoarea d[umnea]v[oastră] m-a scos din neliniștea în care eram de câțva timp: credeam că mi-ați trimis, și eu n-am primit acea sumă de bani. Vă mulțumesc de atenție, și pentru a vă face

să înțelegeți de ce am insistat în ultimul rând, e suficient, cred, de a nota, în treacăt, că am și eu la Berlin un prieten, a cărui situație e deopotrivă încurcată, care mi-a luat ultimii bani din pungă și așteaptă, probabil, să-l și repatriez! Aștept dar cât va trebui, ajutorul unui compatriot în țară străină nu se refuză niciodată. Încă o dată vă mulțumesc al d[umnea]v[oastră] devotat:

Mathieu Jean Caragiale

Către SONIA P. ZARIFOPOL

București, 14. VII.[19]35

Str. Robert de Flers 9a

Stimată domnișoară Zarifopol,

Mă grăbesc a răspunde la amabila dv. cartă poștală, precizând că pot aștepta până oricând restituirea manuscriselor și a celor două imprimate; data fiindu-mi absolut indiferentă din momentul ce acestea au fost comunicate unei terțe persoane.

Salut cu satisfacție acest prilej de a mai rupe din relațiile cu vechile cunoștințe (noi nu fac). Când la 9 Ianuar 1932 am încredințat regretatului dv. Părinte cele trei piese, a fost numai pentru speciala simpatie ce aveam pentru dânsul. Altfel nu le-aș fi îndepărtat pentru nimeni și pentru nimic din arhivele mele. După tristul eveniment din anul trecut, am trimis în două rânduri, eu fiind absent din București, pe soția mea să reclame D-nei Zarifopol hârtiile mele. D-na Zarifopol i-a spus că „mi le va restitui“, ceea ce e o formulă cu totul echivocă, și din care n-a binevoit să iasă nici după ce, în anul de față, am repetat eu personal demersul. Bănuind atunci că suszisele piese au fost înmânate unei terțe persoane pentru a face uz de ele, am întrebat dacă nu e așa pe D-l Ion Gherea și d-sa mi-a mărturisit că e adevărat.

E regretabil, foarte regretabil. Mă abțin de a face vreun comentariu asupra procedării D-nei Zarifopol. Mă mărginesc la a spune că de câte ori mi se întâmplă a voi să fac cuiva un serviciu sau plăcere, mă aleg, în schimb cu supărare și pagubă, și în cazul care face obiectul acestei scrisori cu mare pagubă și mare supărare, deoarece:

1. imediat ce voi fi reintegrat în posesia celor trei piese, le voi distruge, ele nemaiprezentând pentru mine, de vreme ce au fost comunicate unei terțe persoane, nici un interes, ci fiind un permanent motiv de iritare;

2. Voi urmări pe calea Justiției, nu fără sacrificii materiale și de timp, atât pe acela care va face uz de copii sau reproduceri de pe acele piese cât și casa de editură.

3. Cum acea Casă de editură e „Cultura Națională“, iar felul meu de a proceda e fără menajament, va urma o răcire în raporturile până acum atât de cordiale dintre directorul acesteia și mine – și 4 – Cum directorul „Culturei Naționale“ e în același timp și al Fundațiilor Culturale „Regele Carol al II-lea“, e foarte probabil că voi rupe contractul de editură ce am cu această instituție.

Cum toate relele au însă și partea lor de bine, binele ce va decurge din această tristă afacere, îl las să se subînțeleagă.

În așteptarea restituirii celor trei piese, vă rog, Domnișoară, să binevoiți a primi încredințarea preaosebitei mele considerații.

Mateiu J. Caragiale

CONCEPTE

I

formulaire: – Veuillez agréer, Monsieur, l'assurance (les assurances) de ma (haute) considération (très, la plus) distinguée.

– Veuillez agréer, Monsieur, l'assurance de mon profond respect.

– Croyez, Monsieur, (Messieurs) à ma bienveillance.

– J'ai l'honneur d'être (Mon seigneur, Monsieur), de votre Excellence, Grandeur, Altesse (Sérenissime, Impériale, Royale, Illustrissime etc.) le très humble et très obéissant serviteur (suranné).

– Je vous prie, Monsieur, d'agréer mes sentiments les meilleurs.

I

formular: – Binevoîți a primi, D-le, asigurarea (asigurările) (înaltei mele) considerației mele (foarte, cea mai) distinsă.

– Binevoîți a primi, D-le, asigurarea profundului meu respect.

– Credeți, D-le (D-lor) în bunăvoința mea.

– Am cinstea de a fi (Seniore, D-le) al Excelenței, Măririi, Alteței (Serenisimă, Imperială, Regală, Ilustrisimă etc.) prea umilul și prea supusul servitor (învechit).

– Vă rog, D-le, să primiți <asigurarea> cele mai bune sentimente.

II

Lettre-type

Excellence,

Ayant d'honneur de recevoir le brevet et les insignes de l'O[rdre]... de... (que S[a] M[ajesté]... a daigné avoir la bonté

de me conférer), je m'empresse d'apporter à V[otre] E[xcellence] le témoignage de ma plus vive gratitude pour la haute distinction et faveur, dont je viens d'être l'objet de la part de Votre Auguste Souverain.

Je prie V[otre] E[xcellence], de vouloir agréer l'assurance de ma plus haute considération.

Mathieu Jean Caragiale

Ancien chef du cabinet du ministre
au département des travaux publics

Son excellence

.....

II

Scrisoare tip

Excelență,

Având onoarea de a primi brevetul și însemnele Ordinului... (pe care M.S.... a găsit de cuviință să aibă bunătatea de a mi-l conferi), mă grăbesc să înfățișez Excelenței Voastre mărturisirea celei mai vii gratitudini pentru înalta distincție și favoare al cărei obiect sunt din partea Augustului Dumneavoastră Suveran.

O rog pe Excelența Voastră să binevoiască a primi asigurarea considerațiunii mele celei mai înalte.

Mathieu Jean Caragiale

Fost șef de cabinet al ministrului
la departamentul lucrărilor publice

Excelenței sale

.....

III

Protocole – Les formes de la correspondance ont pour base les rapports de supériorité, d'égalité et d'infériorité.

Une infraction aux lois des convenances épistolaires est un témoignage indubitable d'un manque d'éducation.

– Toute lettre demande réponse. On ne peut se dispenser de cette formalité qu'à l'égard d'une invitation au bal où à une soirée; une invitation à dîner exige impérieusement réponse.

– Il importe, en toute circonstance, de mesurer les formes à la condition des personnes auxquelles on écrit. Si on a affaire à un supérieur, un cérémonial respectueux est de rigueur; il convient d'écrire sur papier de grand format.

– Si on a à parler dans le corps de la lettre d'une tierce personne, il n'est pas défendu d'écrire M. et M-me ou M-lle (en abrégé), sauf s'il s'agit d'un proche parent du correspondant.

– Quand on donne à un tiers une lettre de recommandation, il convient de la lui remettre ouverte, mais il est de son devoir de la cacheter sans la lire, au moment où il la reçoit à moins, toutefois, qu'on ne l'invite à en prendre connaissance.

L'inscription est «*en vedette*» quand elle est détachée du corps de la lettre. C'est la forme officielle.

L'inscription est «*en ligne*» quand elle commence la première ligne et

L'inscription est «*dans la ligne*» quand elle est placée après quelques mots.

– *Le traitement* – on doit donner à chacun le traitement qui est dû à sa naissance ou à sa dignité.

On ne se sert de l'expression «honneur» qu'à l'égard des personnes d'un certain rang.

– Dans les lettres adressées aux dames, on ne se sert que de l'expression «Madame», leur titre et qualité sont seulement exprimées dans la réclame et la suscription. On emploie le titre quand on leur écrit un billet à la troisième personne; alors il n'y a pas de réclame.

– *La courtoisie* (le compliment qui se met à la fin de la lettre).

La suscription ou signature peut être précédée de la formule «votre très humble et très obéissant serviteur» on être apposée après la courtoisie de rigueur. La première manière pour les circonstances d'apparat (on écrit alors *en dépêche*); la deuxième dans les circonstances courantes (écrire en «billet»).

La Date. *La Date doit toujours être précédée de la désignation du lieu d'où l'on écrit.* Il y a deux manières de la placer: au haut de la page et à la fin de la lettre, vis-à-vis de la signature. Placée à la fin, elle indique plus d'égards et de déférence. Dans les correspondances ordinaires, il convient de placer la date au haut de la 1-ère page, pour faciliter la classement.

La réclame – La réclame est l'indication placée au bas de la 1-ère page (les Allemands le placent à la fin) du nom et de la qualité de la personne à laquelle on écrit; dans les lettres adressées par les particuliers au Roi ou aux souverains, la réclame se met au dessus du traitement.

La réclame facilite le classement et évite les méprises dans les expéditions. On ne met pas de réclame dans les billets sans signature; elle serait superflue, le nom de la personne à laquelle on écrit se trouvant dans le corps du billet.

La suscription (ou *l'adresse*) est la reproduction de la réclame sur l'enveloppe de la lettre.

Quelquefois la personne qui écrit complète la suscription en signant en bas, à gauche.

[*Protocole*] I Au Roi

Sire....

.....

Je suis, avec le plus profond respect,

Sire, De votre Majesté

les très humble, très-obéissant et très fidèle serviteur

Suscription: Au roi (sans indication du lieu de la Résidence).

[*Protocol*] II Aux Pape, Emp[ereurs], Rois, P[rin]ce souv[erain].

Très Saint-Père, Sire, Altesse etc.

Je suis (etc.) (comme au no. I).

De votre Sainteté (Béatitude) Majesté

Le très-humble et très obéissant serviteur.

III

Protocol – Formele de corespondență au la bază raporturi de superioritate, de egalitate și de inferioritate.

O încălcare a legilor conveniențelor epistolare este o dovadă neîndoiebnică de lipsă de educație.

Orice scrisoare cere răspuns. Nu te poți dispensa de această formalitate decât față de o invitație la bal sau la o serată; o invitație la cină pretinde neapărat un răspuns.

În orice împrejurare are însemnătate să potrivești formele după cinul persoanelor cărora le scrii. Dacă ai de-a face cu un om superior, un ceremonial respectuos este de rigoare; convine să scrii pe hârtie de format mare.

Dacă ai de vorbit în cuprinsul unei scrisori despre o terță persoană, nu este oprit să scrii Dl și D-na sau D-ra (prescurtat), afară numai dacă este vorba de o rudă apropiată a corespondentului.

Când dai unui terț o scrisoare de recomandare, se impune să i-o înmânezi deschisă, însă e de datoria lui să o lipească fără a o citi, în clipa când o primește, dacă nu cumva, totuși, este poftit să ia cunoștință de cuprinsul ei.

Titlul este «*în vedetă*» când e datașat de corpul scrisorii. Este forma oficială.

Titlul este «*în linie*» când începe în prima linie și

Titlul este «*înlauntru liniei*» când este plasat după câteva cuvinte.

Tratamentul – trebuie să dai fiecăruia tratamentul care-i revine după nașterea sau funcția sa.

Nu folosești expresia «*onoare*» decât față de persoanele cu un anumit rang.

În scrisorile adresate doamnelor, nu se folosește decât «*Doamnă*», titlul și calitatea lor sunt numite numai în reclamă și în adresa de pe

plic. Folosești titlul când le scrii un bilet la a treia persoană; atunci reclama lipsește.

Curtoazia (Complimentul care se pune la finele scrisorii).

Punerea semnăturii sau semnătura poate fi precedată de formula «*prea umilul și foarte supusul servitor*», sau se poate face după complimentul de rigoare. Prima manieră pentru împrejurările deosebite (se scrie atunci în depeșă); a doua, în împrejurările obișnuite (a scrie «*bilet*»).

Data – *Data trebuie totdeauna precedată de precizarea locului de unde scrii*. Se poate pune în două chipuri: în susul paginii și la sfârșitul scrisorii, în fața semnăturii. Pusă la sfârșit, indică mai multă considerație și deferență. În corespondențele obișnuite e preferabil să așezi data în susul primei pagini spre a ușura clasarea.

Reclama – Reclama este indicația în josul primei pagini (germanii o pun la urmă) a numelui și calității persoanei căreia îi scrii; în scrisorile adresate de către persoanele din anturajul regelui sau suveranului, reclama se pune deasupra tratamentului.

Reclama ușurează clasarea și evită încurcăturile în expediere. Nu se pune reclamă în biletele nesemnate; ar fi superfluă, numele persoanei căreia i se scrie aflându-se în cuprinsul biletului.

Adresa de pe plic (sau *adresa*) este reproducerea reclamei pe plicul scrisorii. Câteodată persoana care scrie completează adresa semnând jos, în stânga.

[*Protocol*] I Regelui

Sire,....

.....

Sunt, cu cel mai profund respect,

Sire, Al Majestății Voastre

prea umilul, prea supusul și credinciosul
servitor

Adresa de pe plic: Regelui (fără indicarea locului de rezidență)

[*Protocol*] II Papei, Împărați, Regi, Prinț suveran

Prea Sfinte Părinte, Sire, Altesse etc.

Sunt (etc.) (ca la nr. I)

Al Sanctității Voastre (Beatității) Majestății

Prea umilul și prea supusul servitor.

IV

*Lettres de remerciements
pour la réception d'un Ordre ou distinction*

Je viens déposer aux pieds de V[otre] M[ajesté] l'expression de ma vive reconnaissance pour la faveur signalée qu'Elle a daigné m'accorder, en me nommant... de l'O[rdre] de... (ou: en me faisant parvenir...)

Un témoignage aussi éclatant d'une auguste bienveillance devait me toucher profondément et cette haute distinction, Sire, reveillera toujours en moi, les plus précieux souvenirs.

Je prie V[otre] M[ajesté] de vouloir bien recevoir l'hommage des sentiments du plus profond respect avec lesquels j'ai l'honneur d'être...

J'ai reçu la lettre en date du... de ce mois, par laquelle V[otre] E[xcellence] a bien voulu me faire connaître que, sur sa proposition, S[a] M[ajesté] le R[oi]... a daigné me conférer la dignité de... de l'ordre de...

Ce témoignage éclatant d'une auguste bienveillance est des plus précieux pour moi, et je vous serais fort obligé, Mr., de vouloir être auprès de S[a] M[ajesté] l'interprète de la vive et profonde gratitude dont je suis pénétré. Je prie V[otre] E[xcellence] de recevoir, de son côté, l'expression de ma reconnaissance pour la part qu'elle a prise à la faveur signalée dont je viens d'être l'objet.

Ordre

En général quand on possède un ordre dans un grade dont l'insigne est double (G[ran]d[e] croix ou g[ran]d off[icier], comm[andeur] avec plaque) on ne porte dans les circonstances ordinaires que la plaque, le double insigne étant porté seulement dans les circonstances solennelles.

*Présentation des Dames du
Corps diplomatique*

Le ministre (plénipotentiaire ou résident) demande la présentation de sa femme à la Cour par l'intermédiaire [du] min[istre] des aff[aires] étrangères. La présentation se fait soit en audience spéciale, soit à un dîner de la Cour, soit au cercle diplomatique. Dans ce dernier cas c'est la doyenne du Corps dipl[omatique] qui présente, si la doyenne est absente c'est la grande maîtresse de la maison de la Reine. En nov[embre] 1858 la d-sse de Malakoff a été présentée par la c[on]tesse de Malme[s]bury femme du ministre des aff[aires] ext[érieures].

Mathieu

IV

*Scrisori de mulțumire
pentru primirea unui Ordin sau a unei distincții*

Depun la picioarele Majestății Voastre expresia viei mele recunoștințe pentru favoarea semnalată pe care Ea a binevoit să mi-o acorde, numindu-mă ... al Ordinului... (sau: făcând să-mi parvină...)

Dovada atât de strălucită a unei auguste bunăvoinți trebuia să mă miște profund și această înaltă distincție, Sire, va trezi totdeauna în mine cele mai prețioase amintiri.

O rog pe Majestatea Voastră să binevoiască a primi omagiul sentimentelor celui mai profund respect cu care am onoarea de a fi...

Am primit scrisoarea de pe data de... a acestei luni, prin care Excelența Voastră a binevoit să-mi aducă la cunoștință că, la propunerea sa, Majestatea Sa Regele... a decis să-mi confere rangul de... al Ordinului...

Această dovadă strălucită a unei auguste bunăvoinți este pentru mine dintre cele mai prețioase și vă voi fi foarte îndatorat, D-le, de a vroi să fiți interpretul pe lângă Majestatea Sa a viei și profundei gratitudini de care sunt pătruns.

O rog pe Excelența Voastră să primească, la rândul său, expresia recunoștinței mele pentru partea ce i-a revenit în acordarea favorii semnalate, al cărei obiect am fost.

Ordin

În general când posezi un ordin într-un grad cu insignă dublă (Mare cruce sau Mare ofițer, comandor cu placă) nu se poartă în împrejurările obișnuite decât placa, insigna dublă fiind purtată numai în împrejurări solemne.

*Prezentarea Doamnelor
din Corpul diplomatic*

Ministrul (plenipotentiar sau rezident) cere prezentarea soției sale la Curte prin mijlocirea ministrului afacerilor externe. Prezentarea se face fie în audiență specială, fie la un dineu la Curte, fie la Cercul diplomatic. În acest din urmă caz, prezintă decana corpului diplomatic, dacă decana este absentă, atunci marea doamnă a casei reginei. În noiembrie 1858 ducesa de Malakoff a fost prezentată de către contesa de Malmesbury, soția ministrului afacerilor externe.

Mathieu

EPHÉMÉRIDES
(1895–1916)
<FASTES>

EPHÉMÉRIDES

<FASTES>

1895

1 janv. – T. Ionescu, Al. Marghiloman, C. Olanescu gd. officiers Étoile Roumanie. – 20 janv. (ou 15?) suicide Gr. Gr. Stourdza – Hélène Boga 22, rue Sebastopol; Stourdza s'était marié Iassy 8 janv. <depuis deux semaines> avec Mlle Cantacuzène – août incident Sinaia Al. Catargi – gen. Jacques Lahovary, duel et duel gén. Lahovary – capitaine Miclescu – affaire fraudes octrois capitale (Etienne Soutzo) † *Giers <chancelier> ministre aff. ext. Empire russe, succède prince Lobanoff-Rostowsky, – Hanotaux, chevalier Alexandre Newsky – Janvier démission Casimir Périer élection Félix Faure.*

Nécrologie. – 10 nov. Al. Odobescu suicidé, 17 mars Emm. Gradishteano, prés. Cour Comptes, gén. Ipatesco, 3 Janvier. Marie Mano (Gradishteano), 13 Janv. † Mme Amélie Papadopol-Calimah et Mlle Hélène P.C. 30 Janv. Georges Gr. Monteoru.

1896

Aerenthal (baron Iena d') – ministre Autriche-Hongrie Bucarest – 20 Janv. duel épée Al. Marghiloman – Adolphe Kretzulesco, le premier légèrement blessé (*Couronnement Moscou empereur Russie catastrophe*) 20–22 mai déposition métrop. Gennade (Stourdza, prés. conseil, Poni ministre cultes) – (Prince Liechtenstein <François> était ambassadeur St. Pétersbourg 1894–99) – Adresse dames roumaines au métropolitain – Pélérinage Caldarushani 23 Juin – (*Août, visite Empereur Russie Vienne*) – (*Goluchowsky et Kallay, Alex. Newski; Badeni, Banffy, Krieghammer Aigle blanc*). – Exposition artistes indépendents rue Franklin.

Mort mystérieuse Mlle Euphr. Cobalcesco, fille feu Cobalcesco, anc. prof. univ. Iassy, rue Luterana (cause complet

EFEMERIDE

<FASTE>

1895

1 ianuarie – T. Ionescu, Al. Marghiloman, C. Olanescu, mari ofiteri Steaua României. – 20 ianuarie (sau 15?) sinucidere Gr. Gr. Sturdza – Elena Boga, strada Sevastopol 22; Sturdza se căsătorise la Iași 8 ianuarie <de două săptămâni> cu D-ra Cantacuzino – august incident Sinaia Al. Catargi – generalul Jacques Lahovary, duel și duel generalul Lahovary – căpitan Miclescu.

afacere fraude capitale de concesiune (Ștefan Suțu) † *Giers <cancelar> ministru afacerilor externe Imperiul rus, îi succede prințul Lobanov-Rostovski, – Hanotaux, cavalier al Ordinului Aleksandr Nevski – Ianuarie demisia lui Casimir Périer, alegerea lui Félix Faure.*

Necrologie – 10 nov. Al. Odobescu sinucis, 17 martie Emm. Grădișteanu, președintele Curții de Conturi, general Ipătescu, 3 ianuarie. Maria Manu (Grădișteanu) 13 ianuarie. † D-na Amélie Papadopol-Calimah și D-ra Elena P.C. 30 ianuarie Gheorghe Gr. Monteoru.

1896

Aerenthal (baron Iena d') – ministrul Austro-Ungariei la București – 20 ianuarie duel spadă Al. Marghiloman – Adolf Crețulescu, primul ușor rănit (*Încoronare Moscova împărat Rusia catastrofa*) 20–22 mai destituirea mitropolitului Ghenadie (Sturdza președinte de consiliu, Poni ministrul cultelor) – (Prințul Liechtenstein <François> era ambasador la St. Petersburg între 1894–99). Adresa doamnelor române către mitropolit – Pelerinaj Căldărușani 23 iunie – (*August, vizita împăratului Rusiei la Viena*) – (*Golukovski și Kallay, primesc O. Alex. Newski; Badeni, Banffy, Krieghammer Vulturul alb*). Expoziția artiștilor independenți strada Franklin.

dénouement selon lettres trouvées à son domicile). Autopsie morgue. <2 janv.> Tentative suicide Viki Poenaro, jardin Icoana 7 h (voulu se pendre), en 1895 autre tentative pendaison non réussie. † Cons. P. Bobeica 7 1/2 h hôtel Capsa 3 I. † Louise Théodore Florescu n. Van Loo 3/15 I 96 Boussu (Hainaut) Belgique † cap. Carp artillerie, brev. E. Maj. suicide sam. 6 I Berzei 4 balles revolver coeur, cause amoureuse. Procès Lucia Maria col. Teodoro, née Teohari, anc. maire Piatra Neamtz et sénateur accusée avoir voulu empoisonner son mari. Acquittée 9 I. † Col. Th. Boldesco 50 ans – 10 I. 96, 19 h. Autopsie Mme E. Cobalcescu établit fausse couche hémorragie abondante déterminant infection organes intérieurs (5 janv.) – Viki Poenaro tente de nouveau se pendre (simulation).

D. Stourdza, Gd. Croix Étoile Roumanie – septembre (16?) Visite Empereur François Joseph Roumanie* – Stourdza, plaque brillants Léopold (il possédait déjà Gd. Croix) – Stolojan, Statesco, Budishteano – Gd. Croix Couronne de fer – Erbicesco Rd. Cr. Fr. Joseph, gén. Bartozzi, chef État-Major Gd. Cr. Léopold <Roi Charles, plaque brillants Saint-Étienne> <démenti>. Agence roumaine démenti que roi Roumanie aurait reçu pl. brill. St. Étienne. Goluchowsky, Paar, Beck plaque brillants Étoile Roumanie (valeur totale environ 100 000). († Lobanoff-Rostowsky, Chichkine le remplace provisoirement) – Octobre, visite roi Serbie il reçoit Étoile Roumanie brillants, – 4 Décembre démission Gennade élection Joseph Gheorghian † Gr. Chrissensky (déc) <attentat vitriol> Georgesco vitriole Mlle Stelorian.

1897

V. Lascar, ministre de l'Intérieur crée *service presse* – (Mouraviev (comte) ministre aff. étr. Empire russe) † 17 Janv. Colonel Paul Zaganescu (90 ans) † 30 Janv. Siméon A. Mihalesco – Marzesco G. G. chef cabinet ministre instr. publ. (ministre: son père) – Visite duc et duchesse Hesse Bucarest

* Consigner les dates (n.a.).

Moartea misterioasă a D-rei Eufrosina Cobălcescu, fiica defunctului Cobălcescu, fost profesor universitar Iași, strada Luterană (cauza sărăcie lucie după scrisorile găsite la domiciliul său). Autopsie morgă. 2 ianuarie. Tentativă sinucidere Viki Poenaru, Grădina Icoanei orele 6 (vrut să se spânzure), în 1895 altă tentativă spânzurare neizbutită. † Const. P. Bobeica orele 7 1/2 hotel Capșa 3 ianuarie – † Luiza Teodor Florescu născută Van Loo 3/15 ianuarie 96 Boussu (Hainaut) Belgia † cap. Carp artilerie, Brevetat la Statul Major se sinucide sâmbătă 6 ianuarie Berzei 4 gloanțe revolver inimă, cauză amoroasă. Proces Lucia Maria colonel Teodoru, născută Teohari, fost primar Piatra-Neamț și senator, acuzată de a fi voit să-și otrăvească soțul. Achitată la 9 ianuarie. † Col. Teodor Boldescu 50 ani – 10. I. 96, orele 19. Autopsia D-nei E. Cobălcescu stabilește întrerupere sarcină cu hemoragie puternică determinând infectarea organelor interne (5 ianuarie). Viki Poenaru încearcă din nou să se spânzure (simulare).

Dimitrie Sturdza, Mare Cruce Steaua României – septembrie (16? – n.a.) Vizita împăratului Franz Joseph în România* – Sturdza, placă briliante Ordinul Leopold (poseda deja Marea Cruce) – Stolojan, Stătescu, Budișteanu – Mare Cruce Coroana de fier – Erbicescu Mare Cruce Fr. Joseph, generalul Bartozzi, șef stat-major, Mare Cruce Leopold <Regele Carol, placă briliante Ordinul Sfântul Ștefan> <dezmințit> Agenția română dezmințe că regele României ar fi primit placă briliante Sf. Ștefan. Golukovski, Paar, Beck placă briliante Steaua României (valoare totală în jur de 100 000). († Lobanov-Rostovski, Șișkin îl înlocuiește provizoriu) – Octombrie, vizita regelui Serbiei; primește Steaua României cu briliante. – 4 decembrie demisia Ghenadie alegerea lui Iosif Gheorghian † Gr. Chrissensky (decembrie) <atentat vitriol> Georgescu o vitriolează pe D-ra Stelorian.

1897

V. Lascăr, ministru de interne, creează *serviciul de presă* – (Muraviev (conte) ministru afaceri externe Imperiul rus) † 17 ianuarie Colonel Paul Zăgănescu (90 ani) † 30 ianuarie Simion A. Mihalescu. –

* A consemna datele (n.a.).

†gén. Const. Crutzesco (57 ans) – Cantuniari adjoint chef police communale.

(fila 3, repetând-o pe cea anterioară): 1897. Cabinet Aurelian (1896). V. Lascar crée *service presse* – Mouraviev (comte) min. aff./ ext. < chancelier> de l'Emp. russe. Janvier (17) † colonel Paul Zaganesco (90 ans) (1896 attentat Georgesco vitriol) † Siméon A. Mihalesco (30 Janv.) – Marzesco (Georgel) chef cabinet ministre instr. publique (de son père). – *Février*. V. Lascar punit de l'avertissement avec blâme (conf. loi administrative) préfet Bothosani qui avait quitté poste sans avertir personnellement ministre. – Visite duc et duchesse Hesse Bucarest †gén. Const. Crutzesco 57 ans. (Enterrement du duc de Croy † 17 ...). Cantuniari, adjoint chef police communale suspendu nov. 1896 <pour participa> cause troubles, est réintégré † Démentre <Gh.> Gr. Ghika 15 fév. 80 ans. Prés. Sénat. (Take Gianni était prés. ch.bre) – prince Lwow 1er secr. lég. Russie Bucarest nommé consul gén. Pesth. † major Ursu comm. sergents ville.

Angelo de Gubernatis visite la Roumanie – *Bal travesti palais Cotroceni* jeudi 20 fév. Ministre plénip. habit rouge, min. Angleterre *habit rouge, culotte nankin*. Aerenthal habit *vieux mauve* – Stourdza prés. Sénat. G. Lepati (neclar – *n.n.*) chef cabinet ministre instr. publique. – Aurelian gd. cr. O de St. Louis (Hesse). Al. Lahovary † 4/16 mars Gd. Cr. Couronne Roumanie. Gd. Off. Étoile Leopold Autriche, a (*sic!*) Belgique, Osmanie Gd. off. Legion. † Pierre Stoicesco 18 mars 56 ans † Apostol Manesco 58 ans, min. plen. sénateur † Al. Sihleano suicidé – (oncle de Patan) – Condamnation des propriétaires de „Jarretièr” (Dimitris et Lichtblau) – 31 mars, ministère Stourdza <avril> † baronne Reineck, née Stirbey † Joseph Darvaris 30 mars – mort mystérieuse du duc de Mecklenbourg à la villa Wender de Cannes – (suicide) – on a trouvé le gd. duc sur le pavé sous sa fenêtre.

Entrevue Hohenlohe–Hanotaux – † Catherine Basile Geblesco née Russenescu 10 avril 1897 †gén. Victor Cretziano 66 ans. Gd. cr. Couronne – fév. † Ion Ghica 22 avril 81 ans. Jean C. Papadopol 25 avril 78 ans. Gr. C. Peucesco 4 mai 54 ans. † Nicolas Darvaris 7 mai 51 ans. <enfants: Michel, Nicolas, Constantin, Anne, Nathalie, Émile, ainsi que familles

Mârzescu G.C. șef cabinet ministru instrucției publice (ministru: taică-său) – Vizita ducelui și ducesei de Hessa la București † general Const. Cruțescu (57 ani) – Cantuniari adjunct șef poliție comunală.

(fila 3, repetând-o pe cea anterioară – *n.n.*): 1897. Cabinet Aurelian (1896). Vasile Lascăr creează *serviciul de presă* – Muraviev (conte) ministru afaceri externe cancelar al Imperiului rus. Ianuarie (17) † colonel Paul Zăgănescu (90 ani) (1896 atentat Georgescu vitriol) † Simion A. Mihalescu (30 ianuarie) – Mârzescu (Georgel) șef cabinet ministru instrucției publice (al tatălui său) – *Februarie*. Vasile Lascăr îl pedepsește cu avertisment cu blam (conf. legii administrative) pe prefectul de Botoșani care își părăsise postul fără să-l avertizeze personal pe ministru. Vizita ducelui și ducesei de Hessa la București † general Const. Cruțescu 57 ani (Înmormântarea ducelui de Croy † 17...) Cantuniari, adjunct al șefului poliției comunale suspendat nov. 1896 <pentru participa> pricină tulburări, este reintegrat † Dumitru <Gh.> Gr. Ghica 15 februarie 80 ani. Președinte Senat. (Take Gianni era președinte al Camerei) – prințul Lwow prim secretar al legatie Rusiei la București numit consul general la Pesta. † maior Ursu comandant sergenți oraș.

Angelo de Gubernatis vizitează România – *Bal costumat palat Cotroceni* joi 20 februarie. Ministru plenipotențiar uniformă roșie, ministrul Angliei *uniformă roșie, pantalon nanchin*. – Aerenthal uniformă *mov închis* – Sturdza președinte Senat. G. Lapeti (neclar – *n.n.*) șef cabinet ministru instrucțiunii publice. – Aurelian Mare Cruce Ordinul Sf. Ludovic (Hesse). Alexandru Lahovary † 4/16 martie Mare Cruce Coroana României. Mare Ofițer Steaua. Leopold Austria a Belgiei (*sic!*), Osmanie, Mare Ofițer Legiune. † Petre Stoicescu 18 martie 56 ani † Apostol Mănescu 58 ani, ministru plenipotențiar, senator † Alexandru Sihleanu sinucis – (unchiul lui Patan) – Condamnarea proprietarilor „Jarretierei” (Dimitris și Lichtblau) – 31 martie, minister Sturdza <aprilie> † baroana Reineck, născută Stirbey † Iosif Darvari 30 martie – moartea misterioasă a ducelui de Mecklenburg în vila Wender din Cannes – (sinucidere) – marele duce a fost găsit pe pavaj sub fereastra sa.

Darvaris, Athanassio, Gioan.> †Epaminonda Francudi directeur École normale sup., †Marie Manu née Costaforu. Grave *maladie prince héritier* (env. 4 mai). †général Const. Formac – professeur Segden appelé pour maladie hér. Couronne. †I. Ioanide, anc. magistrat 84 ans – Mariage Ionesco Gion – Anne Ciupagia. – †Fr. Georgieff comm. Ste Anne – (guerre greco-turque) †D. Rizo chev. Ste Anne †Georges Em. Lahovary duel (duel Filipesco N.) 30 déc.

1 avril I. C. Bratiano Ière fois ministre. (trav. Publ.) [Tu ne savais pas pauvre homme, quelque sage que tu fusses qu'il y a souvent danger de mort de se distinguer des autres. (Régistre de l'*Ind. r. I. L. Caragiale* à la mort G. Em. Lahovary) – Procès abbé Morisson – Barbure †Basile Hiott 68 ans anc. préfet. †Lt. col. Panaite Tufelcik comm. Ste Anne, chev. Étoile polaire, ancien *directeur police*. †Georges Chitzo (Craiova) à Mizile (octobre) †Pierre Verou 26 oct. n.s. Genève †gén. Emm. Boteano (60 ans) 19 févr.

<Mme Marie Darvaris, blonde comme un pastel de Latour – admirablement habillée en noir, jupe plissée accordéon et sillonnée de paillettes d'argent: ensemble d'un éclat de nuit étoilée, dominé par l'éclat de l'étoile polaire>.

1899

†G. Filitti. Procureur gén. Cass. †princesse Mano. Louise de Bulgarie †Alfred duc d'Edinbourg. – Pallavicini ministre Monarchie Bucarest. †Const. Jiquidi (35 ans). Notă: Martin Luther (testament) Ne laissez pas ma femme et mes enfants entre les mains des avocats. (...) †Lascar Catargi (30 mars) (...) †6 mai Paris Alexandrina Darvari née Vacaresco (...) 19 Juin – Election Slatina affaire Bogdan Pitești. (...) †G. Duca †Armand Lesca (opéré par Thomas Ionesco) attaché Lég. France. †Ant. Bacalbasha †Menelau Ghermani – Michel

Întrevedere Hohenloche – Hanotaux – †Caterina Vasile Geblescu născută Russenescu 10 aprilie 1897 †general Victor Cretzianu 66 ani Mare Cruce a Coroanei României – februarie. †Ion Ghica 22 aprilie 81 ani. – Ion C. Papadopol 25 aprilie 78 ani. – Grigore C. Peucescu 4 mai 54 ani. – †Nicolae Darvari 7 mai 51 ani. <copii: Mihai, Nicolae, Constantin, Ana, Natalia, Emil, dimpreună cu familiile Darvari, Atanasu, Gioan> †Epaminonda Francudi, director Școala normală superioară, †Maria Manu născută Costaforu. Gravă *maladie print moștenitor* (câtre 4 mai) †general Const. Farmac. Profesorul Segden chemat pentru maladia moștenitor Coroană. †Ion Ioanide, fost magistrat 84 ani. – Căsătorie Ionescu Gion – Anna Ciupagia. – †Fr. Georgieff Comandor Sfânta Ana – (război greco-turc) †D. Rizo cavalier Sfânta-Ana. †George Em. Lahovary duel (duel Filipesco Nicolae) 30 decembrie.

1 aprilie I.C. Brătianu prima dată ministru (Lucrări publice). Nu știai, sărmane omule, cât de înțelept vei fi fost, că adesea te paște moartea când te distingi față de alții. (Registru *Indépendance roumaine*, I.L. Caragiale la moartea lui G. Em. Lahovary) – Proces abatele Morisson – Barbure †Vasile Hiott 68 ani, fost prefect †Lt.-col. Panait Tufelcik comandor Sf-ta Ana, cavalier Steaua Polară, fost *director poliție*. †Gheorghe Chițu (Craiova) la Mizil (octombrie) †Pierre Verou 26 octombrie stil nou Geneva †general Emanoil Boteanu (60 ani) 19 februarie.

<D-na Maria Darvari, blondă ca un pastel de Latour – minunat înveșmântată în negru, jupă plisată acordeon și spuzită cu paiete de argint: ansamblu strălucind ca o noapte înstelată, dominată de strălucirea stelei polare.

1899

†G.Filitti. Procuror general Casație †printesa Manu. Luiza a Bulgariei †Alfred duce de Edinburg. – Pallavicini ministrul Monarhiei la București.

†Const. Jiquidi (35 ani). Notă: Martin Luther (testament): Nu-i lăsați pe soția și pe copiii mei în mâinile avocaților. (...) †Lascar Catargi (30 martie) (...) †6 mai Paris Alexandrina Darvari născută Vacărescu (...) 19 iunie – Alegere Slatina afacere Bogdan-Pitești (...) †George Duca †Armand Lesca (operat de Toma Ionescu) atașat

Soutzo ancien directeur P.T., conseiller Cour Comptes, gouverneur Banque Nationale.

1900

Affaire Hallier – 29 févr. Michel Soutzo président Leemans, Moffre (ill) – R. Poincaré parle: „Que voulez vous, nous sommes ici aux portes de l'Orient où tout est pris à la légère, où l'on aime laisser les choses au hasard, comptant sur un revirement au lendemain“. (Murmures) † Ralou Kretzulesco, 84 ans, St. Germain en Laye, soeur de N. Kretzulesco. † Nicolas Kretzulesco † 26 Juin 89 ans. (...) † Barbu Bellio 28 Juillet. Assassinat Mihaileano, menées bulgares, Anniversaire 25 ans <Sultan> mission Marghiloman Constantinople. (...) Al. Marghiloman cordon Osmanie plaque brillants – (...) Aron Denshusiano fin août; Mme Elise Marghiloman O. de Chifahul. J. Balaceano mis à la retraite. – Révolte des paysans 20–26 oct. (Buzeo). † Nicolas Tatarano 88 ans 8 nov. † Marie Greceano née Steege, Duile Zamfiresco et Mme Ostashesco (caissier min. aff. ext.). † Mme Marie Constantin Negruzzi (née Gane) de Jacques 80 ans 26 nov. – N. Bratzu anc. préfet nommé chef serv. compl. place Zamfiresco. (Marie Darvari née Stefanescu-Lassigny) Cassia Radou Rosetti née Brăiloi 84 ans 18 déc. † Aristide Pascal 70 ans 21 déc. P. Carp. et Th. Rosetti Gd. cr. Étoile (en date de 16).

G. Dem. Théodoresco † suite refroidissement attrapé enterrement Gr. Vernesco.

1901

† Reine Victoria 23 Janv. suicide Jean Colfesco 59 ans 11 Janv. <† Verdi (refuse le titre de marquis de Busschto (févr. 1893) n. 9 oct. 1813 † 27 Janv. n.s.) > † Grégoire M. Stourdza 80 ans 13 Janv. † gén. Mathei Vlădescu 66 ans 23 Janv. – Carp, Marghiloman Gd. Cr. Aigle blanc Serbie † roi Milan 11 févr. – Marghiloman Gd. Cr. Couronne. (Enquête sur la littérature roumaine „Indépendance roumaine“) 15 févr. Ministère

Legăția Franței † Anton Bacalbașa † Menelau Ghermani – Mihai Suțu, fost director P.T., consilier Curtea de Conturi, guvernator Banca Națională.

1900

Afacerea Hallier – 29 februarie. Mihai Suțu președinte Leemans, Moffre (ill. – *n.n.*) – Raymond Poincaré spune: „Ce vreți, suntem aici la porțile Orientului unde totul e luat în ușor, unde oamenilor le place să lase lucrurile la voia întâmplării, scontând pe un reviriment ziua următoare“ (Murmure) † Raluca Crețulescu, 84 ani, St. Germain en Laye, sora lui N. Crețulescu † Nicolae Crețulescu † 26 iunie 89 ani (...) † Barbu Bellio 28 iulie. Asasinat Mihaileanu, urzeli bulgare. Aniversare 25 ani <Sultan> misiune Marghiloman la Constantinople (...) Al. Marghiloman cordon Osmanie placă briliante – (...) Aron Densușianu sfârșitul lui august; D-na Elisa Marghiloman Ordinul Chefaet. J. Balăceanu pensionat. – Revolta țăranilor 20–26 octombrie (Buzău) † Nicolae Tătăranu 88 ani 8 noiembrie. † Maria Greceanu năcută Steege, Duiliu Zamfirescu și D-na Ostășescu (casier la Ministerul Afacerilor Externe) † D-na Maria Constantin Negruzzi (năcută Gane) a lui Jacques 80 ani 26 noiembrie. – N. Brătu fost prefect numit șef serviciu compl. în locul lui Zamfirescu (Maria Darvari năcută Ștefănescu-Lassigny) Cassia Radu Rosetti năcută Brăiloiu 84 ani 18 decembrie † Aristide Pascal 70 ani 21 decembrie. Petre Carp și Theodor Rosetti Mare Cruce Steaua (pe data de 16).

G. Dem. Teodorescu † în urma răcelii căpătate la înmormântarea lui Gr. Vernescu.

1901

† Regina Victoria 23 ianuarie, sinucidere Ion Colfescu 59 ani 11 ianuarie <† Verdi (refuză titlul de marchiz de Busschto, februarie 1893) născut 9 octombrie 1813 † 27 ianuarie stil nou>. † Grigore M. Sturdza 80 ani 13 ianuarie † general Matei Vlădescu 66 ani 23 ianuarie. – Carp, Marghiloman Mare Cruce Vultur Alb Serbia † regele Milan 11 februarie. Marghiloman Mare Cruce Coroană. (Anchetă asupra literaturii române „Indépendance roumaine“)

Stourdza (...) Al. Rosetti-Solesco consul R. Salonique est révoqué pour irrégularités graves, infractions à ses devoirs, incapacité. – 18 mars. ambassade extr. anglaise – maréchal vicomte Wolseley †gén. G. Gramaticesco 54 ans 19 mars. (...) Procès Arghiresco-Brandza conseil permanent. – Michel 1920

Pherekyde né 15 nov. 1842 1842, 1876 (I) 2, 3, min. plén. ==78

Paris 1881–1884 min. aff. ext. 1885–1888. †Jean Const. Gr. Ghyka (Populani) – (Nichan-Iftihkar) 24 mars – 51 ans. – capitaine retraité. Métr. Ioseph Gheorghian Gd. Cr. Sainte Anne. Partenie évêque Bas-Danube idem. Lecomte du Nouÿ com. Étoile. †G. Marzesco †Zoe Dr. D. Paciurea 2 mai 81 ans. †Constantin J. Budişteano anc. préfet, prés. Senat 66 ans 6 Juin. Visite feldmaréchal de Beck †Grünwald (Emm) 72 ans (beau-père Boghos). – Fontin remet au métropolitain I-ere cl. Ste Anne. – †Georges Radovici 75 ans. – Em. Porumbaru gd. Cordon Osmanie P. Missir Gr. Cordon Medzidié (conclusion traité commerce) †Prince Hohenlohe (6 Juin) †gén. Al. Candiano Popesco Comm. 3-e corps armée – aide de camp. hon... <Hohenlohe avait occupé jusque'en 1845 plusieurs fonctions modestes dans l'administration (n. 1819)> (...) 26 Janv. 1901 Delcassé annonce au gén. Pilet que: Mr. – Il m'est agréable de vous faire connaître que M. le P. de la R. voulant vous donner un témoignage particulier de sa haute bienveillance, vient sur ma proposition, par un décret en date du... de... de vous élever à la dignité de Gd. off. Légion d'honneur. Je me félicite d'avoir été à même de faire valoir les titres que vous vous êtes acquis à cette marque de haute distinction et je m'empresse de vous en transmettre les insignes.

J'aurai l'honneur de vous adresser ultérieurement le brevet. Samedi 29 banquet Caragiale (...) †Col. Th. Serbanesco 2 juillet 62 ans Affaire Candiano, aff. viol filles Popazu Zanne – Goraneano – Juillet – visite Constantza gd. duc Alexandre

15 februarie Minister Sturdza (...) Al. Rosetti-Solescu consul al României la Salonic este revocat pentru grave nereguli, nerespectarea obligațiilor, incapacitate. – 18 martie ambasadă extraordinară engleză – mareșalul viconte Wolseley †generalul G. Gramaticesco 54 ani 19 martie (...) Proces Arghirescu-Brandza consiliul permanent. 1920

nent. – Mihai Ferekyde născut 15 noiembrie 1842/, 1876 (I) 2, ==78

3 ministru plenipotențiar la Paris 1881–1884, ministru afacerilor externe 1885–1888. †Ion Constantin Gr. Ghyka (Populani) – Nișan-Iftihkar) 24 martie – 51 ani – căpitan în retragere. Mitropolitul Iosif Gheorghian Marea Cruce Sfânta Ana. Partenie episcop Dunărea de Jos idem. Lecomte du Nouÿ comandor Steaua – †George Mârzescu †Zoe Dr. D. Paciurea 2 mai 81 ani. – †Constantin I. Budişteanu, fost prefect, președinte al Senatului, 66 ani, 6 iunie. – Vizita feldmareșalului de Beck †Grünwald (Emm) 72 ani (socrul lui Boghos). – Fontin remite mitropolitului Sfânta Ana clasa I. – †George Radovici, 75 ani. – Emanoil Porumbaru Mare Cordon Osmanie, Petre Missir Mare Cordon Medzidié* (încheierea tratatului de comerț) †Prințul Hohenlohe (6 iunie) †general Al. Candiano Popescu, comandant al corpului 3 armată – aghiotant onorific... <Hohenlohe ocupase până în 1845 mai multe funcții modeste în administrație (născut 1819)> (...) 26 ianuarie 1901 Delcassé transmite generalului Pilet: D-le, am plăcerea să vă aduc la cunoștință că Dl. Președinte al Republicii, dorind să vă dea o dovadă deosebită a înaltei sale bunăvoinți, vă înalță, la propunerea mea, printr-un decret din data de... din... la demnitatea de Mare Ofițer al Legiunii de Onoare. Mă felicit că am reușit a valorifica titlurile ce le-ați dobândit întru obținerea acestei înalte distincții și mă grăbesc să vă transmit insignele ei.

Voi avea cinstea să vă înmânez mai târziu brevetul. Sâmbătă 29 banchet Caragiale (...) †Colonel Theodor Șerbănescu 2 iulie, 62 ani. Afacerea Candiano, afacerea viol fiicele Popazu Zanne – Gorăneanu – iulie vizită la Constanța Marele duce Alexandru

* Mecidiye, în limba turcă (n.n.).

Michailowitch. † George Hagi Theodoraky anc. ministre 73 ans fin Juillet (...) † Anastase Stolojan – 24 Juillet (...) † Michel Corné, avocat † Athanase Athanassowitsch cons. Cass. † Crispi † Nae Gussi † Mac-Kinley † Michel Rucareano 7 Sept. 76 ans. anc. sénateur. Catastrophe Balota 11 ou 12 Sept. † Alexandre Savulesco anc. arch. min. Int. 54 ans. 22 aff. Jean Linche † gén. dr. Zaharia Petresco † Jean Ventura cons. Cour Comptes, Gd. off. Étoile 66 ans. † Ch. L. Zerlendis 59 ans.

1902

(...) † Al. Ghica Brigadier – Visite prince Hohenlohe † Cecil Rhodes (...) P. Mascagni Bucarest (mars) † Princesse Zoe Ghika Comanesti – Alex. Lupashco 69 ans, 8 avril † Dr. Nic. Kalendero 16 avr. gd. off. Étoile † Col. B. Obedeano 68 ans. † G. Bibesco 20 mai n.s. Gd. Croix Étoile. Gén. Haralamb (manu propria) Michel Phérékyde; Gd. Cr. *Couronne: P. Poni, G. Pallade* † V.A. Urechia † Zacharia Antinescu † Smaranda col. Grădishteano n. Olănescu † Dem. Gianni Gd. Cr. Couronne 27 Juin † G.C. Philipescu Gd. Cr. Couronne 9 sept. 1902 † Sophie Catargi 68 a. 22 sept. † Stephan Bellio 17 août † Marie Cantacuzène née Mavros 74 ans 28 nov. † Gr. Capșa off. Légion et Étoile R. Comm. Couronne (...)

1903

† Michel Mitilineu 67 ans. 1 Janv. Gd. Cr. Couronne. Joseph Leopold, Osmanié et Medzidé (*sic!*) fraudes finances <† col. Cratunescu> † gén. Michel Rasky 24 Janv. † col. Cratunescu Comm. Ste Anne. † Gr. N. Mano – Seb. Eustatziu Ste Anne II cl. et brill, Spiropol idem sans brillants. † Greg. Cantacuzène anc. directeur théâtre Gd. Cr. Couronne Gd. off. Étoile, Gd. off. Wasa. Jubilé 70 a. Dem. Stourdza, gén. Haralamb parle (La femme de Gr. Cantacuzène était née Assaky) (Assaky probablement). Rescrit Emp. Russie confère

Mihailovici. † George Hagi Theodorachi, fost ministru, 73 ani finele lui iulie (...) † Anastase Stolojan – 24 iulie (...) † Mihai Corne, avocat † Athanase Athanasovici, consilier la Casație. † Crispi † Nae Gussi † Mac-Kinley † Mihai Rucăreanu 7 septembrie 76 ani, fost senator. Catastrofă Balota 11 sau 12 septembrie. – † Alexandru Săvulescu fost arhivar la Ministerul de Interne, 54 ani. 22 afacerea Ion Lenș † general dr. Zaharia Petrescu † Ion Ventura consilier Curtea de Conturi, Mare Ofițer Steaua, 66 ani. † Ch. L. Zerlendis 59 ani.

1902

(...) † Al. Ghica Brigadier – Vizita prințului Hohenlohe † Cecil Rhodes (...) P. Mascagni la București (martie) † Prințesa Zoe Ghika Comănești – Alexandru Lupașcu 69 ani, 8 aprilie † Dr. Nicolae Kalinderu 16 aprilie Mare Ofițer Steaua † Col. Barbu Obedeano 68 ani. † George Bibescu 20 mai st. n. Mare Cruce Steaua. General Haralamb (manu propria) Mihai Ferekyde; Mare Cruce *Coroana* (României): *P. Poni, Gheorghe Pallade* † V.A. Urechia † Zacharia Antinescu † Smaranda colonel Grădișteanu născută Olănescu † Dumitru Giani Mare Cruce Coroană 27 iunie † G.C. Filipescu Mare Cruce Coroană 9 septembrie 1902 † Sofia Catargi 68 ani 22 septembrie † Ștefan Bellio 17 august † Maria Cantacuzino născută Mavros 74 ani 28 noiembrie. † Grigore Capșa ofițer Legiunea de onoare și Steaua României, Comandor Coroana (...)

1903

† Mihai Mitilineu 67 ani, 1 ianuarie, Mare Cruce Coroană, Joseph Leopold (Ordinul...) Osmanie și Medzide (*sic!*), fraude finanțe <† colonel Crăciunescu> † General Mihai Rasky 24 ianuarie † Colonel Crăciunescu Comandor S-ta Ana. † Grigore N. Manu – Sebastian Eustațiu S-ta Ana clasa a II-a și brilante, Spiropol idem fără brilante. † Grigore Cantacuzino fost director teatru (Național), Mare Cruce Coroană Mare Ofițer Steaua, Mare Ofițer (Ordinul) Wasa. Jubileul 70 de ani Dimitrie Sturdza, vorbește generalul Haralamb (Soția lui Gr. Cantacuzino era născută Assaky) (Assaky probabil – *n.a.*). Ordonanță împărat Rusie conferă Ordinul Aleksandr Nevski contelui

O. Alex. Newsky au cte Kapnist amb. Vienne: Apprécient en tout point vos éminentes qualités ainsi que le zèle avec lequel vous remplissez nos instructions... nous avons trouvé juste de vous conférer les insignes de L'O L'A.N. (20 avr.) † princesse Catherine Stourdza (Dieppe) avril. † Zamfir Broshteanu 84 ans 29 avr. † Serge D. Pallade 26 mai. Aversco-Ste Anne II-e cl. brillantes. † Michel Vacaresco (Claymoor) 11 Juin 61 ans. † Const. Eustațiu comm. Étoile, Couronne, Gd. Off. Osmanie – Fr. Joseph 72 ans, 19 Juin. – M. Ludovic Daush – huissier près. du tribunal d'Ilfov est destitué de ses fonctions pour détournement de fonds et sera déféré aux tribunaux (acte officiel – avant le 1 Juillet 1903 – (...)) † Leon XIII – Drame Popa Tatu Mlle Marie Theodoru et le jeune Al. Libert <James Ensor> affaire Socolesco. G. Mumuiano, juge d'instr. a lancé aujourd'hui (24 Juillet) un mandat d'arrêt contre M. Daush anc. huissier près le tribunal d'Ilfov qui s'est rendu coupable de détournements de fonds. M. Daush a été écroué à Vacareshti (1901 Calatorescu?) retire son pouvoir et purge sa peine. Mumuiano dispose mise en liberté provisoire Daush. † Anghel Demetriesco (vendredi 18 Juillet 1903, Karlsbad, 55 ans) Commandeur de la Couronne de Roumanie. 30 Juill obsèques. † Elise P. Cerkez, née Lahovary 11 août <Marie Joseph Darvaris Campulung> † Mme Camille Pantazi Ghica née Guyet de Fernix 27 août. † Zoé S. Pontbriant <Romana 19> Rue Romane, 3 sept. (suicidé) † Smaranda Kretzulesco 21 août 83 ans. St. Germain en Laye † gén Hercule Arion 7 sept. Gd. Cr. Étoile et Couronne. † Calliope Ralla 102 ans. J. Bratiano Gd. Cr. Sainte Anne. (un Déclinatoire de compétence Al. Gianni n. 10 déc. 1834 (1919) † Radu Novian 50 ans. – Disparition Parisiano † Thomas Opreano 92 ans. (...)) † Gabriel Musicesco 57 ans 8 déc. † Luigi Cazzavillan 11 déc. † Michel Paléologue conseiller Haute Cour Comm. Étoile 56 ans.

Kapnist, ambasador la Viena: Apreciind în toate privințele eminentele dumneavoastră calități, precum și zelul cu care îndepliniți instrucțiunile noastre... am considerat drept să vă conferim insignele Ordinului Aleksandr Nevski (20 aprilie) † prințesa Caterina Sturdza (Dieppe) aprilie. † Zamfir Broshteanu 84 ani 29 aprilie † Sergiu D. Pallade 26 mai. Averscu – S-ta Ana calsa a II-a briliante. – † Mihai Văcărescu (Claymoor) 11 iunie 61 ani. † Constantin Eustațiu comandor Steaua, Mare Ofițer Osmani* – Fr. Joseph, 72 ani, 19 iunie, D. Ludovic Daus, aprod la tribunalul Ilfov, este destituit din funcția sa pentru deturnare de fonduri și va fi deferit justiției (act oficial – înainte de 1 iulie 1903 – (...)) † Leon XIII – Dramă Popa Tatu D-ra Teodoru și tânărul Al. Libert <James Ensor> afacerea Socolescu. G. Mumuianu, judecător de instrucție, a lansat astăzi (24 iulie) un mandat de arestare împotriva dlui Daus, fost aprod la tribunalul Ilfov, care s-a făcut vinovat de deturnare de fonduri. D. Daus a fost înțemnițat la Văcărești (1901 Calătorescu?) își retrace apelul și își ispășește pedeapsa. Mumuianu dispune punerea în libertate provizorie Daus. † Anghel Demetriescu (vineri, 18 iulie 1903, Karlsbad, 55 ani) Comandor al Coroanei României. 30 iulie înmormântarea. † Eliza P. Cerchez, născută Lahovary 11 august <Maria Iosif Darvari Câmpulung> † D-na Camille Pantazi Ghica, născută Guyet de Fernix 27 august. † Zoe S. Pontbriant <Romana 19> Strada Romană, 3 septembrie (sinucisă) † Smaranda Crețulescu 21 august 83 ani. St. Germain-en-Laye † general Hercule Arion 7 septembrie Mare Cruce Steaua și Coroana României. † Calliope Ralla 102 ani. I. Brătianu Mare Cruce Sfânta Ana. Un Declinatoriu de competență Al. Gianni născut 10 decembrie 1834 (1919) † Radu Novian 50 ani. Dispariție Parizianu † Toma Opreanu 92 ani. (...) † Gabriel Muzicescu 57 ani 8 decembrie. † Luigi Cazzavillan 11 decembrie † Mihai Paleologu consilier Înalta Curte Cruce Comandor Steaua 56 ani.

* *Osmanye*, în limba turcă (n.n.).

1904

†Hélène G. Magheru, née Prisiceano – Duel mortel Scânteie (Finkelstein) Frassin – 4-me ch-bre trib. Ilfov a condamné par défaut à 5 ans de prison l'ancien député (numele șters ulterior cu o altă cerenală – *n.n.*) inculpé d'avoir falsifié sur des traites la signature de (șters de asemenea – *n.n.*) et de (tot șters ulterior – *n.n.*). †Gr. N. Baleano l'ex-prétendant (...) Affaire Maleano (Costeshti) Maleano tue sa femme adultère (née Musceleano) surprise avec cocher. (...) †Sevastie C. Arion 30 Juillet 70 ans – mère C.C. et Virgil. †Waldek Rousseau. – naissance Tsarevitch. (...) troubles Vaslui – Procès Jacobsohn. †Charlotte D. Ghika (Duport) 7 sept. 78 ans. (...) †G. Ionesco-Gion 19 Juin 1904 (47 ans).

1905

Les byzantins au pouvoir (...) †Louise Michel †Cesckia Santa Croce gd. Maître de Malte. †Dr. I. Félix – membre Académie roumaine – Gd. off. Couronne, comm. Étoile. †gén. aide camp Etienne Falcoïano anc. ministre guerre. Membre Académie, Gd. Croix Couronne, com. Étoile. (...) Circulaire de Ciuntu préf. police Galatz au corps consulaire †major Nicolas Schina – Élections violentes. Th. Rosetti frappé Clematziu (? *n.n.*) †Const. N. Tattarano Cons. Cour appel – Comm. Couronne 57 ans. <Thun Hohenstein gd. maître Malte> †princesse Gortschakoff (née Stourdza) févr. Monte – Carlo (...) †Jacques J. Lahovary 18 ans embolie de coeur, †Haricléa S. Valléano née Zaheano 10 avr. (où allait Cléopatre Lecca) †Lisette B. Missir (suicidée ?) †Gr. J. Lahovary, anc. Prés. Haute Cour 70 ans, 28 avr. (...) Empoisonnement de 21 de personnes à la gare de Zoitze au dîner offert par Georges Draghiceano (Hélène Perietzeano, Mathilde Draghiceano née P.) (...) Affaire Badareu-Statiesco – Cantacuzène Pashkano témoin †Leopold de Hohenzollern. Attentat contre dr. Manolesco par Donici étudiant †Mme Triandafil 90 ans. (...)

1904

†Elena G. Magheru, născută Prisiceanu – Duel mortal Scânteie (Finkelstein) Frassin – a 4-a cameră tribunal Ilfov a condamnat în lipsă la 5 ani închisoare pe fostul deputat (numele șters ulterior cu o altă cernală – *n.n.*) acuzat de a fi falsificat polițe sub semnătura lui (șters de asemenea – *n.n.*) și a lui (tot șters ulterior – *n.n.*). †Gr. N. Băleanu fostul pretendent (...) Afacerea Măleanu (Costești) Măleanu își ucide soția adulteră (născută Musceleanu) surprinsă cu vizitiul (...) †Sevastia C. Arion 30 iulie, 70 ani – mama lui C.C. și a lui Virgil. †Waldek Rousseau – nașterea țareviciului (...) tulburări Vaslui – Proces Jacobsohn. †Charlotte D. Ghika (Duport) †septembrie, 78 ani. (...) †G. Ionescu-Gion 19 iunie 1904 (47 ani).

1905

Bizantinii la putere (...) †Louise Michel †Cesckia Santa Croce Mare Magistru de Malta. †Dr. I. Felix – membru al Academiei Române – Mare ofițer Coroană, comandor Steaua †general aghiotant Ștefan Fălcoianu, fost ministru de război, Membru Academie, Mare Cruce Coroană, comandor Steaua. (...) Circulară a lui Ciuntu prefect de poliție Galați către corpul consular †maior Nicolae Schina – Alegeri violente. Theodor Rosetti lovit de Clementiu (? – *n.n.*) †Const. N. Tătaranu Consilier Curtea Apel – Comandor Coroană 57 ani. <Thun Hohenstein Mare Magistru de Malta> †prințesa Gorceakov (născută Sturdza) februarie Monte-Carlo (...) †Jacques J. Lahovary 18 ani embolie cardiacă †Hariclea S. Văleanu, născută Zaheanu 10 aprilie (la care se ducea Cleopatra Lecca) †Lizeta B. Missir (sinucisă? – *n.a.*) †Gr. J. Lahovary, fost Președinte al Înaltei Curți, 70 ani 28 aprilie (...) Otrăvirea a 21 de persoane în gară la Zoita la dineul oferit de George Drăghiceanu (Elena Perieteanu, Matilda Drăghiceanu născută P.) (...) Afacerea Bădărău-Stătescu – Cantacuzino Pașcanu martor †Leopold de Hohenzollern. Atentat împotriva dr. Manolescu înfăptuit de Donici student †D-na Triandafil 90 ani. (...) Asasinarea

Assassinat Oreste Fotino par Bucur Schaïm (...) Badareu inaugure à un banquet de Iassy la manière anglaise de faire un discours sur la situation. – Affaire Potemkin 20 Juin. Pallavicini Couronne de fer (I-re Cl.) (...) † Panait Donici. – suicide Mlle Locusteano fille du dr. école vétérinaire (...) Affaire Take Shebe (?) fin août vieux style – Nous sommes en présence d'un véritable crime commis par la police complaisamment mise au service d'un personnage honoré de la protection de M.T. Ionesco, un être vil et dégradé qui déshonore tous ceux avec qui il vient en contact. – Le personnage byzantin à l'instigation duquel l'infortuné Take Shebe a été chassé du pays, n'est autre que M. Papamihalopol grec naturalisé. (...) Le cas Papamihalopol („L'Indépendance roumaine“ du 30 août–25 sept. et spécialement 8/21 sept. reproduit article de „Voința Națională“) Take Shebe surprend P. en flagrant délit d'immoralité abjecte (...) † Mme Emme Rosetti née Bogdan 52 a. G. Gr. Cantacuzène Gd. Cr. Leopold (après longue audience chez Fr. Joseph). 25 sept. drames passionnels ing. Panaitopol assassine Mlle Mihail (Cornélie) à Racaciuni. Lieutenant Darie tue étudiant Teodoresco (Pitești) <Mission Witte États Unis – Witte est fait comte (1 oct.)> – Incident Pierre Gradișteanu–Sforza, I-er secrétaire, (samedi 17/30 sept.). Échange de témoins. À la suite pourparlers le cte Sforza a publiquement exprimé ses regrets à P.G. et l'incident a été clos. † D. Demetrescu Maican † 20 sept. (colonel) 3 filles et 1 fils (Marie, Violette, et ctesse Hessenstein – ... E. extr. et min. plén. Abyssinie S. Ex. *Atto Hallé Mariam* (invention de Horace Alexandresco). La reine lui donne 2 photos autographe. Le roi le fait comm. Étoile. † colonel P. Macca † 24 sept. † Heredia (J.M. de) † Jean Petrini Paul 28 ans (Anastase Jalendero 27 oct. 1904). M. Rouvier Gd. Cr. Étoile Roumanie (oct.) Affaire Pokorny – tentative suicide mme col. Sorescu. G. Gr. Cantacuzène, gén. Lahovary et Take Ionesco Gd. cordon Osmanî † Irving † Dragomirov (gén.). L'emp. du Japon chev. de la Jarretière, légation érigée en amb. † G.E. Skina proc. gén.

lui Oreste Fotino de către Bucur Șaim (...) Bădărau inaugurează la un banchet la Iași felul englezesc de a face un discurs asupra situației. Afacerea Potemkin 20 iunie. – Pallavicini Coroana de fier (clasa I) (...) † Panait Donici. – Sinucidere D-ra Locusteanu, fiica dr. școala veterinară (...) Afacerea Tache Șebe (? – n.n.) sfârșitul lui august, stil vechi – Suntem în fața unei adevărate crime comisă de către poliție, pusă cu complezență în slujba unui personaj onorat de protecția d-lui Tache Ionescu, un ins josnic și degradat care îi dezonorează pe toți cei cu care vine în atingere. – Personajul bizantin la instigarea căruia nefericitul Tache Șebe a fost izgonit din țară nu e altul decât D. Papamihalopol grec naturalizat. (...) Cazul Papamihalopol (*L'Indépendance roumaine* din 30 august–25 septembrie și în special 8/21 septembrie reproduce articolul din *Voința Națională*) Tache Șebe îl surprinde pe P. în flagrant delict de imoralitate abjectă (...) † D-na Emma Rosetti născută Bogdan 52 ani. G. Gr. Cantacuzino Mare Cruce Leopold (după lungă audiență la Fr. Joseph). 25 septembrie drame pasionale: ing. Panaitopol o asasinază pe d-ra Mihail (Cornelia) la Răcăciuni; locotenentul Darie îl ucide pe studentul Teodorescu (Pitești) <Misiune Witte, Statele Unite – Witte este făcut conte (1 octombrie)> – Incident Petre Grădișteanu – Sforza, secretar I (sâmbătă, 17/30 septembrie). Schimb de martori. În urma tratativelor, contele Sforza și-a exprimat public scuze față de P.G. și incidentul a fost închis. † D. Demetrescu Maican † 20 septembrie (colonel) 3 fete și un băiat (Maria, Violeta și contesa Hessenstein). ... Afaceri externe și ministru plenipotențiar al Abisiniei Excelența sa *Atto Halle Mariam* (născocire a lui Horațiu Alexandrescu) Regina îi dă 2 fotografii cu autograf. Regele îl face Comandor Steaua României. † Colonel P. Maca † 24 septembrie † Heredia (J.M. de) † Ion Petrini Paul 28 ani (Anastase Kalinderu 27 octombrie 1904). M. Rouvier Mare Cruce Steaua României (oct.). Afacerea Pokorny – tentativa de sinucidere d-na colonel Sorescu. G.Gr. Cantacuzino, generalul Lahovary și Tache Ionescu Mare Cordon Osmaniye † Irving † Dragomirov (general). Împăratul Japoniei cavalier al Jarretierei, legația ridicată la rang de ambasadă. † G.E. Skina,

Haute Cour (...) Dem. N. Germani 74 a. †Mme Rosine Schachmann n. Rosenthal 34 a. †Eugen Stasesco 30 déc. Gd. Cr. Étoile, Couronne Roumanie, Couronne fer Fr. Joseph austr., Osmanié. – Papamihalopol ne se présente pas devant la Cour d'assises le jour de la comparution (...) Agissements de „Hellenismos“ (...) Expulsion des grecs. – Cr. Pappas, Spandonides, Calavrezos, Chrisoveloni. – Modification de l'institution de l'Étoile de Roumanie. De 500 chev. 300 off. 120 comm. 60 gds. off. 20 gd. cr. à 1 000 Chev., 700 off., 200 comm., 60 gds. off., 20 gd. cr. †Virginia Heliade Rădulescu – (Stella, Mircea, Longin, Virginie, Corinne, Marie et Euphrosine). Duel N. Filipescu – T. Badareu 11 févr. – Gr. G. Cantacuzène Couronne de Prusse II-e cl. à plaque. – Un faux étudiant escroc: Ionesco Brăila. – Election au Crédit rural 6 mars.

1906

Souverains partent pour Lugano – Dr. Buzzi <rejeter une requête> 13 mars. Visite de Mme N. Ghika aux étudiants blessés (accompagnée du lt. Mourouzi): Nous parlons français parce que nous le voulons bien et nous continuerons à le parler. Nous n'avons de leçons à recevoir de personne. Nous sommes d'ailleurs plus roumains que vous car ce sont nos pères et non pas les vôtres qui ont fait la Roumanie. (Se tournant vers le lt. P. Mourouzi): Que voulez-vous se sont des gamins, il fallait tout simplement les fouetter. (– Arsachi Apostol méd. 1789–1869, min. aff. ext., Prés. Cons.). †Basile Pogor Gd. off. Couronne. Comm. Étoile, 20 mars, 73 ans. Premier prés. Cour appel, anc. ministre, maire, préfet Iassy. – Mission G.V. Bibescu pour porter gd. cordon Étoile brillants chah Perse 20 avr. départ. †Al. Algiu 56 ans, 26 ans, 26 mai, mari Louise. – Take I. pourvoit sa famille. Ghitza Ioan „jouissant de la plus détestable réputation commissaire près des crédits agricoles et viticoles“. – Suicide G. Antaki [auteurs et désordres] †Constantin G. Badesco – mari de Frossy B. 37 ans. 8 avril. †Gallien (Adrien)

procuror general Inalta Curte (...) †Dim. N. Ghermani 74 ani. †D-na Rosine Schachmann născută Rosenthal 34 ani. †Eugen Stătescu 30 decembrie, Mare Cruce Steaua, Coroana României, Coroana de fier Fr. Joseph austriacă, Osmaniye. – Papamihalopol nu se prezintă în fața Curții cu juri în ziua înfățișării (...) Uneltiri ale (organizației) „Hellenismos“ (...) Expulzarea grecilor. – Cr. Pappas, Spandonides, Calavrezos, Chrisoveloni. – Modificarea instituției Stelei României. – De la 500 cavaleri, 300 ofițeri, 120 comandori, 60 mari ofițeri, 20 mari cruci, la 1000 de cavaleri, 700 ofițeri, 200 comandori, 60 mari ofițeri, 20 mari cruci. †Virginia Heliade Rădulescu – (Stella, Mircea, Longin, Virginia, Corina, Maria și Eufrosina). Duel Nicolae Filipescu – T. Bădărau 11 februarie. – Gr. G. Cantacuzino Coroana Prusiei clasa a II-a cu placă. – Un fals student escroc: Ionescu Brăila. Alegeri la Creditul rural 6 martie.

1906

Plecarea suveranilor la Lugano – Dr. Buzzi <a respinge o reclamație> 13 martie. Vizita d-nei N. Ghika la studenții răniți (întovărașită de locotenentul Moruzi): Vorbim franțuzește fiindcă așa vrem noi și vom continua să vorbim. Nu primim lecții de la nimeni. Suntem, de altfel, mai români decât voi, căci părinții noștri și nu ai voștri au făcut România. (întorcându-se către locotenentul P. Moruzi): Ce vreți, sunt niște copii, trebuia pur și simplu să-i bateți la spate. – Arsachi Apostol, medic, 1789–1869, ministru afaceri externe, Președinte Consiliu). †Vasile Pogor, Mare Ofițer Coroana României, Comandor Steaua României, 20 martie, 73 ani, Prim-președinte al Curții de Apel, fost ministru, primar, prefect Iași. – Misiune G.V. Bibescu spre a duce Marele cordon Steaua cu briliante șahului Persiei 20 aprilie plecarea. †Alexandru Algiu 56 ani, 26 mai, soțul Luizei. – Take Ionescu își căpătuiește familia. Ghiță Ioan „bucurându-se de cea mai jalnică faimă, comisar pe lângă creditele agricole și viticole“. – Sinucidere G. Antaki [falsificatori și dezordini] †Constantin G. Bădescu – soțul lui Frossy B., 37 ani, 8 aprilie. †Gallien (Adrien) †Gheorghe Otulescu (? – n.n) †Colonel George

† Georges Otulesco (? *n.n.*) † Colonel Georges Catargi (autrichien) <Croix> Couronne de fer (chev) organisateur gendarmerie rurale (chargé par Lascar Catargi) † Louise Jianu (femme Sherban) † Alex. D. Mavrocordat 51 ans † Jean N. Alecsandresco gd. off. Couronne 15 avr. 71 ans. (...) Gr. Triandafil prés. Ch-bre gd. cr. Couronne – Paltineanu gd. off. Couronne – Virgil Arion comm. Étoile – D-rul C.S. Mano – Edouard Ghica – C. Boeresco gd. cr. Étoile – C. Istrati gd. cr. Couronne – Leonte, Severeanu, Florea, Theodoresco, P. Millo – comm. Étoile. † Apostol S. Demetriade 30 ans. 3 mai (assasiné coup canne plombée) Tecuciu † Grégoire N. Lahovary 67 ans (père de Charles) 4 mai. *O. Carol I, Collier*. 1. I.G. Cantacuzène 2 Stourdza D. 3 Mano G. gén. Gd. Cr.: 1 Métropolitain, 2 P.S. Aurelian, 3 P.P. Carp, 4 Th. Rosetti (pr. cons.), 5 gén. Haralamb, 6 J. Kalinderu. Gd. off. 1 Jacques Lahovary, 2 Take Ionesco, 3 Em. Costinesco, 4. A. Saligny, 5 G. Lahovary, prés. Cour Comptes, 6 Ch. Pherekyde, pr. prés. H. Cour, 7 Al. Marghiloman, Comm: 1 Jean Gradisteano (*sic!*), 2 C.C. Arion, 3 C. Dissesco, 4 N. Economo, 5 Gr. Tocilescu, 6 C. Ghika Deleni, 7 Th. Camarashescu, 8 Greceano, 9 gén. Priboiano, 10 gén. Yarka, 11 gén. Robesco, Const. Cantacuzène Pashcano, Al. Beldiman, Al. Catargi, Gr. Ghika (Paris). *O. Étoile R*: Gd. Cr. Jean Lahovary, *Couronne R* Gr. Cr. 1. I.I. Bratiano 2 B. Lascar *Gd. off*: 1 A. Badareu 2 M. Vladescu 3 Al. Constantinesco † Hélène Kretzulesco 75 ans – Saint Germain en Laye (sœur Nicolas K.) – J. Cioraneano, chef cabinet finances 1 avr. – 7 mai pose première pierre église russe – J. Balteanu remplace Georges Lahovary (mis d'office à la retraite) à la présidence Cour Comptes – Vendredi <8 h> 2/15 Juin visite K. Lueger Bucarest (bourgmestre Vienne) rupture relations diplomatiques avec la Grèce 2/15 Juin. Commandeur Étoile V. Romniceanu, + J. Cerkez, + D. Greciano + Eleutherie Economo, Ath. Kivo, G. Stoicesco, P. Sadoveanu + I. Duca. – Sc. Popesco + Emm. Anastasiu, P. Ionesco, D.G. Taslaano – Couronne gd. off. Maurice Blank. Visite gd. duc Cyrille et gde dsse Melite.

Catargi (austriac) <Cruce> Coroana de fier (cavaler), organizatorul jandarmeriei rurale (însărcinat de Lascăr Catargi) † Luiza Jianu (soția lui Șerban) † Alexandru D. Mavrocordat 51 ani † Ion N. Alexandrescu mare ofițer Coroana 15 aprilie, 71 ani (...) Gr. Triandafil președinte Cameră Mare cruce Coroana – Păltineanu mare ofițer Coroana – Virgil Arion comandor Steaua – D-rul C.S. Manu – Eduard Ghica – C. Boerescu Mare cruce Steaua – C. Istrati Mare Cruce Coroana – Leonte, Severeanu, Florea, Theodorescu, P. Millo – comandori Steaua † Apostol S. Demetriade 30 ani. 3 mai (asasinat lovituri baston plumbuit) Tecuci † Grigore N. Lahovary 67 ani (tatăl lui Carol) 4 mai. *Ordinul Carol I, Colan*: 1. G. Cantacuzino, 2. Sturdza D., 3. Manu G., general. Mare Cruce: 1. Mitropolitul 2. P.S. Aurelian, 3. P.P. Carp, 4. Th. Rosetti (președinte consiliu), 5. general Haralamb, 6. I. Kalinderu. Mare ofițer: 1. Jacques Lahovary 2. Take Ionescu, 3. Emil Costinescu, 4. A. Saligny 5. G. Lahovary, președintele Curții de Conturi, 6. Ch. Ferekyde, prim-președinte al Înaltei Curți, 7. Al. Marghiloman. Comandor: 1. Ion Grădișteanu, 2. C.C. Arion, 3. C. Dissescu, 4. N. Economu, 5. Gr. Tocilescu, 6. C. Ghika-Deleni, 7. Th. Cămărășescu, 8. Greceanu, 9. general Priboianu, 10. general Iarca, 11. general Robescu, Constantin Cantacuzino-Pășcanu, Al. Beldiman, Al. Catargi, Gr. Ghika (Paris). *Ordinul Steaua României*: Mare Cruce Ion Lahovary, *Coroana României* Mare Cruce 1. I.I. Brătianu, 2. V. Lascăr. *Mare ofițer*: 1. A. Bădărău, 2. M. Vlădescu, 3. Al. Constantinescu – † Elena Crețulescu 75 ani – Saint-Germain-en-Laye (sora lui Nicolae C.) – I. Ciorăneanu, șef de cabinet finanțe 1 aprilie. – 7 mai punerea primei cărămizi biserica rusă – I. Bălțeanu îl înlocuiește pe George Lahovary (pensionat din oficiu) la președinția Curții de Conturi – <vineri> orele 8 2/15 iunie vizita lui K. Lueger la București (primar Viena) întreruperea relațiilor diplomatice cu Grecia 2/15 iunie. Comandor Steaua României + V. Romniceanu, + I. Cerchez, + D. Grecianu, + Elefterie Economu, Athanasie Chivu, G. Stoicescu, P. Sadoveanu + I. Duca. Scipione Popescu + Emmanuel Anastasiu, P. Ionescu, D.G. Tâslăuanu – Coroana României mare ofițer Mauriciu Blank. Vizita marelui duce Chiril și a mării ducese Melita.

†Hélène G. Vernesco 7 Juin. †gén. div. M. Popesco gd. cr. Couronne, Comm. Étoile – I.Gr. Peucesco, administr. domaine Dobroudja 8 Juin – gén. J. Lahovary, gd. cordon „Mérite militaire“ et Christ esp. – Rosnovano comm. Isabelle la Catholique – Demission A. Badareu 15/28 Juin †Albert Sorel – Mariage C. Horia Rosetti – Mlle Grozesco (? autorul) †Radu A. Golesco ing. 28 Juin. – tentative assassinat avocat Elie Popesco sur Mme Duduleano (Craiova) †G.I. Ghermani étudiant médecine. – 6 Juill. intoxiqué – N. Fleva gd. cr. Couronne Italie – Bratzo (Aurel N.) chev. Couronne, Gd. Cr. Couronne, gén. Cantilli Gr. – gén. Poenaro, gén. Radovici Al. †Dr. C. Rautzoiu 26 Juill. †P. Orbescu, anc. ministre 17–18 Juill. Attentat Amaresco scontant voler 500 000 frcs. – victime Georgesco qui précipite l'agresseur sur la voie. †Georgesco; Amaresco meurt gangrène quelques jours après. – Starcea (secr. leg. austro-hongrois) Gd. off. Couronne, (...) Affaire Mille – Suicide C. Politis (se jette puits) inconsolable mort de sa femme – suicide – Jean Vladoiano. Directeur gén. Caisse dépôts Comm. Étoile (51 ans) [m... ont la douleur de vous faire part de la perte qu'ils viennent d'éprouver en la personne de] †sous lt. Broshteano victime catastrophe manoeuvres Constantza †Marie Pane Olanesco née Ghika 10 sept. †Michel Riosheanu 5 oct. †gén. div. Grég. Cantilli gd. Cr. Couronne. Gd. off. Étoile. (...) †Dem. August Laurian gd. off. Couronne 60 ans. †cap. Const. Adamesco †Paulina Chajescki née Zadarniceano 5 nov. (...) Traian T. Djuvara Comm. Couronne (suicidé 1 nov.) rue Soarelui 2 (Th. Aman). – Démission M. Rachliv secr. gén. Intérieur †Anna Dr. N. Kalinderu née 9 nov. 1853 †21 nov. 1906 †Henriette Duiliu Zamfirescu. Attievi 7 déc. n.s. †Général Georges C. Catargi Gd. Cr. Couronne, comm. Étoile 30 nov. – Cas gén. Grozea – affaire Lascarush Catargi. Mélot – Bene Merenti I-re cl. Mme Paul Catargi, I.C. Filitti, N.R. Capitaneano et M. Dumitrescu (Déc. étudiants interrompent spectacle opera italien Théâtre national) †Brunetière (Ferd.) †gén. Michel

†Elena G. Vernescu 7 iunie. †general divizie M. Popescu Marea Cruce Coroana României, comandor Steaua României – I.Gr. Peucescu, administrator domeniu Dobrogea 8 iunie – General I. Lahovary, mare cordon „Meritul militar“ și Christ spaniol. Rosnovanu comandor Izabela Catolica. – Demisia lui A. Bădărău 15/28 iunie †Albert Sorel – Căsătoria Horia C. Rosetti – D-ra Grozesco (? – n.a.) †Radu A. Golescu inginer 28 iunie. – Tentativă de asasinat avocat Ilie Popescu împotriva D-nei Duduleanu (Craiova) †G.I. Ghermani student medicină. – 6 iulie intoxicat – Nicolae Fleva Mare Cruce Coroana Italiei – Brațu (Aurel N.) cavalier Coroana României, Mare Cruce Coroana României, general Cantilli Gr. – general Poenaru, general Radovici Al. †Dr. C. Răuțoiu 26 iulie †P. Orbescu, fost ministru 17–18 iulie. Atentat Amărescu scontând furt 500 000 franci. – Victimă Georgescu care îl precipită pe agresor pe șinele trenului. †Georgescu; Amărescu moare gangrenă câteva zile pe urmă. Stârcea (secretar legația austro-ungară) Mare ofițer Coroana României (...) Afacerea Mille – Sinucidere C. Politis (se aruncă în fântână) neconsolat de moartea soției sale – sinucidere Ion Vladoianu. Director general Casa de depuneri, Comandor Steaua (51 ani) [d... au durerea de a vă aduce la cunoștință pierderea pe care au suferit-o în persoana lui] †sublocotenent Broșteanu victimă catastrofă manevre Constantza †Maria Pană Olănescu născută Ghika 10 septembrie †Mihai Rîșeanu 5 octombrie. †General divizie Grigore Cantilli Mare Cruce Coroană, mare ofițer Steaua (...) †Dem. August Laurian mare ofițer Coroana 60 ani †Căp. Constantin Adamescu †Paulina Chajescki născută Zădărniceanu 5 noiembrie (...) Traian T. Djuvara Comandor Coroana (sinucis 1 noiembrie) strada Soarelui 2 (Th. Aman). Demisie M. Rachlivan secretar general Interne †Anna Dr. N. Kalinderu născută 9 noiembrie 1853, †21 noiembrie 1906 †Henriette Duiliu Zamfirescu. Attievi 7 decembrie st. n. †General George C. Catargi Mare Cruce Coroana, comandor Steaua 30 noiembrie. – Cazul generalului Grozea – afacerea Lăscărșu Catargi. Mélot – Bene-Merenti clasa I. D-na Paul Catargi, I.C. Filitti, N.R. Căpităneanu și M. Dumitrescu (Decembrie – studenții întrerup spectacol operă italiană Teatrul Național) †Brunetière (Ferdinand)

Priboïano maréchal Cour (...) Général Moise Grozea reintégré – Mme E. Rosnovano (Jeanne) 18 déc., née Ghika (Ferdinand) Gd. Cordon Chefakal brillants, rubis, émerauds suite insistentes Horace Alexandresco † Felicia Racovitza n. 1834 – 25 déc. ... Gén. Warthiade Comm. Carol I.

1907

† Hariclé C. Budishteano née Lahovary. † Leonard C. Kretzulesco 7 Janv. (le dégénére). Take Ionesco gd. cordon Aigle rouge (Janv.) (...) † Const. Corbesco 13 Janv. 29 ans. † Alexandre Steriadi 20 Janv. (unique faire part civilisé: Mme, M. et épouse, M. le fils etc. etc. ont la douleur de vous faire part de la perte (cruelle) qu'ils viennent d'éprouver en la personne de... décédé le...) † Vincent Babesh, anc. juge rapporteur près Haute cour Budapesth 85 ans. (membre fond. Académie). † Dr. Florea Theodoresco 22 Janv. 64 ans peu après sa fille Florica dr. Solacolu (...) † général J. Lahovary – De tout coeur je prends la plus vive part à la cruelle perte que vous venez d'éprouver (Ferdinand pr. hér. à Mme Lahovary) † Nathalie colonel Obedeano, née Miclesco 63 ans. 9 févr. – C.C. Mano préfet Olt. – Peppin Mirto chante Dr. Tessler – jugement 15 févr. (reporter Adeverul) – Retrait de la loi sur l'enseignement supérieur de Dissesco (...) Assassinat Constandatos Giurgiu † Marie Othetelishano 25 févr. 72 ans. (Tg. Jiu). † Anastasie Koslinsky née Arghiropoulo 27 févr. Assassinat Petkov, prés. cons. Bulgarie 27 févr. † Casimir Périer – Catastrophe Jéna. Départ Mélot. – Munir Pache, amb. Turquie Paris apporte Chefaket pour Reine – Munir Pache Gd. Croix Étoile † Basile I. Vladoïano 25 févr. Cannes. † Othon Soutzo 73 ans. † Nae Diano 18 mars 85 ans. † Gr. Gr. Romniceano 16 mars 27 ans. † Basile Lascar 23 mars. † Ernest Gr. Varnav 49 ans 26 mars – 28 mars Hasdeu se trouve mal séance Académie. N. Triandafil mort suites refroidissement pris enterrement gén. Lahovary. –

† general Mihai Priboianu mareșal Curte (...) General Moise Grozea reintegrat – D-na E. Rosnovanu (Ioana) 18 decembrie, născută Ghika (Ferdinand) Mare Cordon Chefakal* brillante, rubine, smaralde în urma insistențelor lui Horațiu Alexandrescu † Felicia Racoviță născută 1834 – 25 dec. ... General Warthiade Comandor Ordinul Carol I.

1907

† Haricleia C. Budișteanu născută Lahovary. † Leonard C. Crețulescu 7 ianuarie (degeneratul). Take Ionescu Mare Cordon Vulturul roșu (ianuarie) (...) † Const. Corbescu 13 ianuarie 29 ani † Alexandru Steriadi 20 ianuarie (unicul ferpar civilizat: D-na, Dl. și soția, Dl. fiu etc. etc. au durerea de a vă aduce la cunoștință pierderea (crudă) pe care au suferit-o în persoana lui ... decedat la ... † Vincențiu Babeș, fost judecător raportor pe lângă Înalta Curte de la Budapesta, 85 ani (membru fondator Academie). † Dr. Florea Teodorescu 22 ianuarie 64 ani, puțin după fiica sa Florica dr. Solacolu (...) † general J. Lahovary – Din toată inima iau cea mai vie parte la cruda pierdere pe care tocmai ați suferit-o (Ferdinand prinț moștenitor către D-na Lahovary) † Natalia colonel Obedeano, născută Miclescu 63 ani, 9 februarie. – C.C. Manu prefect Olt. Peppin Mirto îl șantajează pe Dr. Tessler – verdict 15 februarie (reporter *Adevărul*) – Retragerea legii privind învățământul superior a lui Dissescu (...) Asasinarea lui Costandatos Giurgiu † Maria Otetelișanu 25 februarie 72 ani. (Tg. Jiu). † Anastasia Koslinsky născută Arghiropol 27 februarie. Asasinarea lui Petkov, președintele Consiliului de miniștri al Bulgariei 27 februarie. † Casimir Périer – Catastrofă Iena. Plecarea lui Mélot. Munir Pașa, ambasadorul Turciei la Paris aduce Chefaket pentru Regină. Munir Pașa Mare Cruce Steaua României † Vasile I. Vlădoianu 25 februarie. Cannes. † Othon Suțu 73 ani. † Nae Diano 18 martie 85 ani † Gr. Gr. Romniceanu 16 martie 27 ani † Vasile Lascăr 23 martie. † Ernest Gr. Varnav 49 ani 26 martie – 28 martie lui Hasdeu i se face rău [în] sedință Academie. N. Triandafil moare de pe urma răcelii contractate la înmormântarea generalului Lahovary.

* În turca modernă *Sefkat* (n.n.).

La médaille avec brill. (turque? *n.a.*) crée spécialement pour la reine Elisabeth – Ilariu Izvorano anc. ministre préfet Mehedinți – Corbescu G. chef cabinet ministre Intérieur. – V. Arion aurait été nommé par le gouv-t conservateur gouvernateur Banque Nationale – Stourdza Pr. Cons., Haret, instr. et cultes, I.I.C. Bratiano intérieur, Costinesco finances, A. Carp. agr. commerce, Stelian justice, Mortzun trav. publ. – Le Jockey-Club a fait une collecte de 1 300 frcs. – en vue d'améliorer l'ordinaire de la troupe qui garde la Capitale. † Mme Casimir Périer-mère 84 ans. – Déraillement Szeghedin 30 mars. – Grég. P. Olanescu 59 ans, Adine Gr. Olanescu 44 ans. Craîniceano chef état-major à la place de Vakaresco – Arrestation Basile Kogalniceano (...) Visite gd. duc et duchesse Mecklembourg-Schwerin (mi-Avril). Attentat contre Perietzeano cons. comm. par Shatlesco qui se suicide (percepteur municipal) † Zoe Slatineano 29 avr. 82 ans. † Frédéric Damé, publiciste 30 avr. 58 ans, off. Couronne. Chev. Étoile, Bene Merenti I-er cl. (...) [lipsă filele 35–38 din mss] Mme Stourdza gd. cordon Chefakat (...) Mission persane Sinaia – maréchal Miza, un I-er secrétaire amb. et un attaché militaire. Le maréchal gd. cordon Étoile, les autre deux gds. off. Dan Linche comm. Étoile (anc. directeur protocole) † Const. C. Filipescu 10 Juill. – Averesco porte au sultan collier brillants (? – *n.a.*) Charles I – Averesco gd. cordon Osmanié brill. – Excursion prince hér. dans le pays (...). Accident auto Costinesco † Hélène dr. Turnesco 75 a. 16 sept. (...) Visite gd. duc Wladimir, gde d-sse Marie Pavlovne et gd. duc Boris 29 sept. † N. Vaschide (vous êtes prié d'assister au service, convoi et enterrement de... décédé le... en... domicile, Rue... n... à l'âge de... Visite incognito gd. duc Oldenbourg (alm. fra) Départ gds. ducs Russie 5 oct. † Hélène C. Catargi (sœur Olga Mourouzi) (...) † Demètre I. Lecca député père (ilizibil – *n.n.*) 42 ans, 16 oct. † Nelly Fischerovich 23 a. subite Sinaia † Lt. col. Georges Exarco 25 oct. 42 ans. † Euphrosine Lascar Catargi née Ventura 28 oct.

Medalia cu briliante (turcească? – *n.a.*) creată special pentru regina Elisabeta – Ilariu Isvoranu fost ministru prefect Mehedinți – Corbescu C. șef cabinet ministru interne. – Virgil Arion ar fi fost numit de către guvernul conservator guvernator al Băncii Naționale – Sturdza președinte Consiliu (de Miniștri), Haret Instrucție și Culte, I.I. C. Brătianu Interne, Costinescu Finanțe, A. Carp Agricultură Comerț, Stelian Justiție, Morțun Lucrări Publice. – Jockey-Club-ul a făcut o colecție de 1 300 de franci în vederea îmbunătățirii mesei trupei care păzește capitala. † D-na Casimir Périer-mama 84 ani. – Deraiere (tren) Seghedin 30 martie. † Grigore P. Olănescu 59 ani, Adina Gr. Olănescu 44 ani. Craîniceanu șef de stat-major în locul lui Văcărescu – Arestarea lui Vasile Kogălniceanu (...) Vizita marelui duce și a ducesei de Mecklemburg-Schwerin (jumătatea lui aprilie). Atentat contra (lui) Perieteanu consilier comunal, comis de către Șatlescu care se sinucide (perceptor municipal) † Zoe Slătineanu 29 aprilie 82 ani. † Frédéric Damé, publicist 30 aprilie 58 ani, ofițer Coroana, Cavalier Steaua, Bene-Merenti clasa I (...) [lipsă filele 35–38 din manuscris – *n.n.*] D-na Sturdza Mare Cordon Chefakat (...) Misiune persană la Sinaia – mareșal Miza, un secretar I de ambasadă și un atașat militar. Mareșalul mare cordon Steaua României, ceilalți doi mari ofițeri. Dan Lenș comandor Steaua (fost director protocol) † Const. C. Filipescu 10 iulie. – Averescu duce sultanului colanul cu briliante (? – *n.a.*) Ordinul Carol I – Averescu Mare Cordon Osmaniye briliante. Excursia prințului moștenitor prin țară (...) Accident automobil Costinescu † Elena dr. Turnesco 75 ani 16 septembrie (...) Vizita marelui duce Vladimir, a mării ducese Maria Pavlovna și a marelui duce Boris 29 septembrie † Nicolae Vaschide (sunteți rugați să luați parte la serviciul religios, la cortegiul funebru și la înmormântarea lui... decedat la... în..., domiciliul, strada... nr... în vârstă de...). Vizită incognito mare duce Oldenburg (alm. fra.). Plecarea marilor duci ruși 5 octombrie † Elena C. Catargi (sora Olgai Moruzi) (...) † Dumitru I. Lecca deputat tatăl lui (ilizibil – *n.n.*) 42 ani, 16 octombrie † Nelly Fischerovich 23 ani subit Sinaia † Locotenent-colonel Gheorghe Exarcu 25 octombrie 42 ani. † Eufrosina Lascăr

73 ans. – au moment où l'on inaugurait le monument de son mari. – Zacconi Bucarest. – Affaire V. Filotti – Mme Nicolesco Ianko (? – *n.a.*) † Madame Colette Matza née Al. Dumas fils † 17 nov. n.s. (Dr. Achille Matza) – Suicide J. Oroveano (R. Sarat) après avoir voulu se faire brûler avec sa famille. – Th. Rosetti candidat Jockey. † Mme Hélène Michel Kogalniceanu (Jassy) 22 (? – *n.a.*) nov. † Lucrèce Alex. Lupasco 23 nov. <† roi Oscar II> † Lt. comm. Pierre G. Demetriade (40 ans). Affaire Jean Cratunescu (...)

1908

Sultan confère Iftikar brill. Patriarche œcuménique qui le refuse. La bénédiction des eaux. (...) † Ronetti Roman Bene Merenti I cl. (...) † Al. Riosheano † Constantin I. Balaceano – 19 Janv. 56 ans (l'escroc) † Al. Beldiman Gd. Cr. Couronne – Papamihalopol épouse Mlle Stubbendorf (Annie) † D.C. Ollanescu Gd. cr. Couronne et Légion, comm. Étoile – 20 Janv. <P. Catargi mbre Jockey – mariage Draghici-Bellio – Assassinat roi Portugal et pr. Louis>. Aversco gd. Cr. Couronne fer – Toute lettre mérite une réponse. † Paul Statesco 30/31 Janv. – Mission suédoise Bucarest (annonçant avènement roi Gustave c...) Merveilleuse exhumation de Marie Obrenovicz-Catargi Jassy. – habit rouge, p-ce Ferdinand chez Blondel † Al. Nicolaïd 67 ans chef libéral Dolj † Alexandrine Panaiot Ghika née Hadji Mosco 80 ans 28 févr. † Basile Păun 2 mars 56 ans. Métropolitain gd. cordon Alexandre Bulgarie (...) Incident Iorga ch-bre: veut faire conférence sur Michel Brave (...) † Adine Bratiano née Lascar † Virginie dr. Angelesco 1 avr. (Monteoru) 39 ans † gén. Haralamb anc. Lieutenant Princier et ministre 1867 – 3 avril. 80 ans. 9 avril lettre de Glogoveanu relative Ulysse Petresco – après la guerre prit une fois présidence libéraux dissidents 1885 déc. Deuxième fois févr. 1903 participe banquet honneur Stourdza. Suicide Basile Schlesco (frère d'Aurèle) <Mlle Anne Capdebo sqq gouvernante de sa fille de

Catargi născută Ventura 28 octombrie 73 ani – în momentul în care se dezvelea monumentul soțului ei. Zacconi la București. Afacerea V. Filotti – D-na Nicolescu Iancu (? – *n.a.*) † Doamna Colette Matza născută Al. Dumas-fiul † 17 noiembrie st. n. (Dr. Achile Matza) – Sinucidere I. Oroveanu (R. Sărat) după ce voise să-și dea foc cu familia. Theodor Rosetti candidat Jockey (Club). † D-na Elena Mihail Kogălniceanu (Iași) 22 (? – *n.a.*) noiembrie. † Lucreția Alex. Lupașcu 23 noiembrie <† regele Oscar II> † Locotenent comandor Petre G. Demetriade (40 ani). Afacerea Ion Crătunescu (...)

1908

Sultanul conferă Iftikar cu briliante Patriarhului ecumenic care o refuză. Sfințirea apelor (...) † Ronetti Roman Bene-Merenti cl. I. (...) † Al. Rioșeanu † Constantin I. Bălăceanu – 19 ianuarie 56 ani (escroc). † Al. Beldiman Mare Cruce Coroană – Papamihalopol o ia în căsătorie pe d-ra Stubbendorf (Annie) † D.C. Ollănescu Mare Cruce Coroană și Legiune, comandor Steaua – 20 ianuarie <P. Catargi membru Jockey – căsătorie Drăghici-Bellu – Asasinarea regelui Portugaliei și a prințului Louis> Averescu Mare Cruce Coroana de Fier – Orice scrisoare merită un răspuns. † Paul Stătescu 30/31 ianuarie – Misiune suedeză la București (anunțând suirea pe tron a regelui Gustav c...). Minunată exhumare a Mariei Obrenovici-Catargi la Iași. Veston roșu, prințul Ferdinand la Blondel † Al. Nicolaide 67 ani șeful liberalilor din Dolj † Alexandrina Panaiot Ghika născută Hagi Moscu 80 ani 28 februarie. † Vasile Păun 2 martie 56 ani. Mitropolitul Mare Cordon Alexandru al Bulgariei (...) Incident Iorga în Cameră: vrea să conferențieze despre Mihai Viteazul (...) † Adina Brătianu născută Lascăr † Virginia dr. Angelescu 1 aprilie (Monteoru) 39 ani † general Haralamb fost Locotenent domnesc și ministru 1867 – 3 aprilie, 80 ani. 9 aprilie scrisoare a lui Glogoveanu referitoare la Ulysse Petrescu – după război a luat o dată președinția liberalilor disidenți în decembrie 1885. A doua oară, în februarie 1903 participă la banchetul în onoarea lui Sturdza. Sinuciderea lui Vasile Șlescu (fratele lui Aurel) <D-ra Ana Capdebo etc. guvernanta a fiicei sale de

14 ans> Suicide dr. Jean G. Radovici près de Naples 12/26 mars (40 ans) † Lt. Wladimir Soutzo † Dr. Jean Meculesco 30 mars Agram Off. Étoile. Voyage couple princes hér. St. Petersburg † Marie dr. Lehliu 80 ans 22 avr. (...) † Marie J. Cantacuzène 27 avril 41 ans (femme ingénieur) née Falcoyano † Démètre Negreano prof. univ. Bene Merenti I-e cl. 30 avril. – Affaire Alfred Pogony vol rue Colomb – Elie Popesco, grand escroc, l'avocat de Craïova trempe dans affaire faux billets banque – Azarian-Effendi consul gén. Turquie Galatz m-bre comm. Danube (président de cette commission) com. O. Carol. † Hélène San Marin 25 ans. Paris. – Excursion souverains Danube (plusieurs jours, Mai). † Constantin Al. Cottesco, anc. membre Divan ad-hoc, pr. prés. cour appel, préf., dép. sén., comm. Étoile, Couronne 12/13 mai – Pr. Victor Napoléon Bucarest – Suicide Al. Sturzesco anc. attaché leg. Bruxelles 22 mai † Alexandrine Radu Mihai née Berindey 24 mai, veuve anc. ministre Intérieur. – Al. Panaitesco complice de Florian Grozescu volent pièces nickel min. finances. Gd. off. Légion Duiliu Zamfiresco (...) † Nico N. Albo 55 ans sénateur comm. Couronne et Stanislas, off. Étoile 31 mai. A. Djuvara min. commerce et industrie – C. Mano I-er secr. lég. Off. Étoile – Dr. Creanga, récemment nommé secr. gén. m. industrie s'intoxique – Duel Stourdza-Catuneano – 10 Juin. – Gr. Antipa comm. Étoile. La générale Arion rentre de l'Extrême Orient – Gd. Cordon Carol (...) Incident Al. Marghiloman – N. Negroponte – Arhiduc Leopold Salvator à Sinaia 25 Juin † Constantin N. Mihail 29 Juin 72 ans (...) Caillaux passe par Bucarest se rendant Constantinople † Mme Balteano † Étienne D. Greciano Gd. Off. Couronne, Comm. Étoile 1 août 83 ans. Attentat contre Plataniotti par Gherman † Mademoiselle Catherine I. Cornesco 29 Juin fille général J. Cornesco – Maladie G. Pano (Durau) † Démètre M. Stourdza, Dieppe (90 ans? – n.a.) 18 août † Agathe Burelly 72 ans 22 août (...) Averesco aux manoeuvres allemandes (...) accident auto

14 ani>. Sinuciderea dr. Ion G. Radovici în apropiere de Napoli 12/26 martie (40 de ani) † Locotenent Vladimir Suțu † Dr. Ion Meculescu 30 martie Agram. Ofițer Steaua. Calătoria la St. Petersburg a perechii princiere moștenitoare † Maria dr. Lehliu 80 ani 22 aprilie (...) † Maria I. Cantacuzino 27 aprilie, 41 ani (soția inginerului), născută Falcoianu † Dumitru Negreanu profesor universitar, Bene Merenti cl. I, 30 aprilie. – Afacerea Alfred Pogony furt strada Columb – Ilie Popescu, mare escroc, avocatul din Craiova, amestecat în afacerea biletelor de bancă false – Azarian-Effendi consul general al Turciei la Galați, membru al Comisiei dunărene (președinte al acestei Comisii) comandor al Ordinului Carol. † Elena San Marin 25 ani, Paris. – Excursia suveranilor pe Dunăre (mai multe zile, în mai). † Constantin Al. Cottesco, fost membru al Divanului ad-hoc, prim președinte al Curtii de Apel, prefect, deputat, senator, comandor Steaua, Coroana 12/13 mai – Prințul Victor Napoleon la București – Sinuciderea lui Al. Sturzesco, fost atașat legație la Bruxelles, 22 mai † Alexandrina Radu Mihai, născută Berindei, 24 mai, văduva fostului ministru de interne. Al. Panaitescu complice al lui Florian Grozescu fură monede de nichel de la Ministerul de Finanțe. Mare Ofițer al Legiunii de onoare Duiliu Zamfirescu (...) † Nicu M. Albu 55 ani, senator comandor Coroana și Stanislas, ofițer Steaua, 31 mai. A. Djuvara ministru al comerțului și industriei – C. Manu, secretar I de legație, ofițer Steaua – Dr. Creangă, recent numit secretar general la Ministerul Industriei se intoxică – Duel Sturdza – Cătuneanu – 10 iunie. Gr. Antipa comandor Steaua. Generăleasa Arion se înapoiază din Extremul Orient – Mare Cordon Carol (...) Incident Al. Marghiloman–N. Negroponte. – Arhiducele Leopold Salvator la Sinaia la 25 iunie † Constantin N. Mihail 29 iunie 72 ani (...) Caillaux trece prin București în drum către Constantinopol † D-na Bălteanu † Ștefan D. Grecianu Mare ofițer Coroana, comandor Steaua, 1 august, 83 ani. Attentat împotriva lui Plataniotti de către Gherman † Domnișoara Caterina I. Cornescu 29 iunie, fiica generalului I. Cornescu – Maladie G. Panu (Durău) † Dimitrie M. Sturdza, Dieppe (90 de ani? – n.a.) 18 august. † Agatha Burelly 72 ani, 22 august (...) Averescu la manevrele armatei germane (...) accident

Culoglu (...) suicide col. aide de camp Aurèle Demetresco 12 sept. †C. Poroineano 15 sept. – suicide cap. M. Costandake 17 sept. Sept. Indépendance Bulgarie et crise annexion Bosnie-Herzegovina – Affaire Mmes Lucie Poenaro – Caplesco et Anne Olanesco accusée avoir mis feu immeuble Str. Constantin 8 (...) †Constantin Boerescu 23 oct. – 72 ans. †Victor Macri – 7 nov. Kiazim bey Gd. Cr. Étoile (nov.) Al. Radovici Gd. Off. Étoile 5 nov. C.R. Geblesco anc. préf. cons. raconte à l'„Adevărul“ histoire prétendue intervention I. Bratiano dans une affaire privée entre B. Stirbey et deux femmes (Mme Niculesco et Dragutesco) – B. Stirbey dément dans *Epoca* (nov.) †Constantin B. Vlahuoutzi, anc. préf. Prahova 15 nov. †Eftimie P. Vladoyano 15 nov. †Georges Cantilli sen. anc. ministre, comm. Étoile 15 nov. Ploeshti †Emmanuel Kretzulesco min. plen. 20 Nov. – Mariage Dona-Leontopol 28 nov. – Réforme cap. Catuneano 22 nov. †Jean A. Filittis 23 nov. †Henriette S. Ventura née Ghika-Deleni 31 ans. †Mouraviev, amb. Rome 15 déc. n. s. <N. Darvari épouse 6 déc. Mlle Olga Gr. Galeshesco> †Edouard Wachmann 71 ans 11 déc. (catholique). Anne Ghika (née Filitis) tente à plusieurs reprises pénétrer palais royal.

1909

Catastrophe Messine 1 Janv. 1909. *Anne Aurèle Vlad entre prison Szegehedin*. Démission metr. Moldavie Parthenie (Cliceni? – n.a.) 61 ans. Michel Pherekyde gd. cr. Carol I, I. Bratiano gr. off. Carol I, Emil Costinesco gd. Cr. Étoile, Sp. Haret et A. Carp gd. Couronne (...) Stourdza débarqué – Congrès national libéral: (Glissez mortels, n'appuyez pas) Charles Rey 1680–1754 – Jipesco secr. général dep. finances Janv. †ing. Pierre Peretz 7 Janv. 84 ans. †Raluca de Laroque née Lamotesco 12 Janv. 70 ans. (maîtresse Kogalniceano) – Mission espagnole à Bucarest (...) Duel Gr. Stourdza – Alexis

automobil Culoglu (...) sinucider colonelul aghiotant Aurel Demetrescu 12 septembrie. †C. Poroineanu 15 septembrie – sinucider capitanul M. Costandache 17 septembrie. Independența Bulgariei și criza anexării Bosniei și a Hertegovinei – Afacerea d-nelor Lucia Poenaru–Căplescu și Ana Olănescu acuzate de a fi incendiat imobilul din strada Sf. Constantin nr. 8 (...) †Constantin Boerescu 23 octombrie 72 ani. †Victor Macri – 7 noiembrie. Kiazim-bey Mare Cruce Steaua (noiembrie). Al. Radovici Mare ofițer Steaua, 5 noiembrie. – C.R. Geblescu fost prefect povestește în *Adevărul* istoria unei preținse intervenții a lui I. Brătianu într-o afacere privată între Barbu Știrbey și două femei (D-na Niculescu și d-na Drăguțescu) – Barbu Știrbey dezmente în *Epoca* (noiembrie) †Constantin B. Vlahuți, fost prefect Prahova, 15 noiembrie †Eftimie P. Vlădoianu 15 noiembrie †George Cantilli, senator, fost ministru, comandor Steaua, 15 noiembrie, Ploiești †Emmanuel Crețulescu, ministru plenipotențiar, 20 noiembrie. – Căsătorie Dona – Leontopol 28 noiembrie – Reformarea căpitanului Cătuneanu, 22 noiembrie †Ion A. Filittis 23 noiembrie. †Henriette S. Ventura, născută Ghica-Deleni 31 ani. †Muraviev, ambasador la Roma 15 decembrie st. n. <N. Darvari se căsătorește la 6 decembrie cu d-ra Olga Gr. Galesescu> †Eduard Wachmann 71 ani, 11 decembrie (catolic) Ana Ghika (născută Filitis) încearcă în mai multe rânduri să pătrundă în Palatul Regal.

1909

Catastrofă Mesina 1 ianuarie 1909. *Ana Aurel Vlad intră în închisoarea Szegehedin*. Demisia mitropolitului Moldovei Parthenie (Cliceni? – n.a.) 61 ani. Mihai Ferekyde Mare Cruce Carol I, I. Brătianu Mare Ofițer Carol I, Emil Costinescu Mare Cruce Steaua, Spiru Haret și A. Carp Mare Coroană (...) Sturdza debarcat – Congres național liberal: (Lunecați muritori, nu vă sprijiniți) Charles Rey 1680–1754 – Jipescu secretar general departamentul finanțe ianuarie. †inginer Petre Peretz 7 ianuarie 84 ani †Raluca de Laroque născută Lamotesco 12 ianuarie 70 ani (metresa lui Kogălniceanu) – Misiune spaniolă la București (...) Duel Gr. Sturdza – Alexis

Catargi Paris. – Léon Mavrocordat comm. Étoile – Mariage Zizi Cantacuzène – Doudou Kalindero † Métropolitain primat Joseph 24 Janv. † P.S. Aurelian Prés. Senat, anc. Prés. Conseil, Ch-bre dép., Académie, Gd. Cr. Carol I, Étoile, Couronne, Sainte-Anne, St. Stanislas, Medjidie // rapporter une mesure // † Major Nicolas Lamotesco anc. sén. Comm. Couronne 26 Janv. 74 ans. † Major Const. Lamotescu 30 Janv. 72 ans. † Ilie Nicolesco-Dorobantzu comm. Couronne, off. Étoile 29 Janv. 74 ans. Procès Ciuchi responsable échoûment „Princesse Marie“ Tenedos – Athanasie Mironesco évêque Ramnic-Nouveau Severin confirmé (...) Accident gén. Budishteano Club-Royal † Marie Notara 14 févr. – Ministre domaines (agriculture) destitue Marcel Brandza pour incorrection † Emm. N. Butculescu 31 ans (...) Démission et reconstitution cabinet (après interpellation Al. Marghiloman 27 févr.). 5 mars (...) Incident Mich. Cantacuzène-Paltineano † Constantin Bottea, ingénieur 26 mars 64 ans. † Nicolas San Marin † 10 mars: – anc. dir. police, procureur. Comm. Couronne, off. Étoile. Comm. Sainte Anne † Princesse Hélène Couza 2 avr. (...) Visite Kronprinz Bucarest 7 avril – jubilé 70 ans roi (...) Visite 5 avril pr. Ch. Ant. Hohenzollern frère cadet pr. hér. Roum. – Pr. imp. Allemagne collier Charles I; gr. off. Charles I pr. de Hohenzollern. I. Bratiano: Gd. Croix Charles III, Djuvara, T. Stelian, Dui (*sic!*) Zamfiresco, Al. Em. Lahovary gd. Cr. Isabelle, S. Tresnea, Greceano, Burgehele, Diamandy, N. Filodor comm. Charles III plaque etc., A. Beldiman Aigle rouge I-er cl. avec brillants. Gd. Cr. Couronne Roumanie métropolitains Athanasie et Pimen † gén. Nicolas Gradishteano comm. Couronne, off. Étoile, chev. Wladimir 4 mai 72 ans (suicide) † Dem. Marinesco-Marion 1 mai – Pr. Charles chev. Aigle noir (10 mai ministre All. <lui> remet roi insignes pour le prince) – Bene Merenti 2-e cl. I. Luchian, A. Verona, S. Popesco, N. Grant, K. Loghi, Gh. Popovici, Em. Bardasare,

Catargi Paris. Leon Mavrocordat comandor Steaua. Căsătoria Zizi Cantacuzino – Dudu Kalindero † Mitropolitul primat Iosif 24 ianuarie † P.S. Aurelian preşedinte Senat, fost preşedinte Consiliu de Miniştri, Camera deputaţilor, Academie, Mare Cruce Carol I, Steaua, Coroana, Sfânta Ana, Sf. Stanislas, Medjidie // a revoca o măsură // † Maior Nicolae Lamotescu, fost senator, comandor Coroana, 26 ianuarie, 74 ani. † Maior Constantin Lamotescu 30 ianuarie, 72 ani † Ilie Niculescu-Dorobanţu comandor Coroana, ofiţer Steaua, 29 ianuarie, 74 ani. Proces Ciuchi responsabil de eşuarea navei „Principesa Maria“ la Tenedos – Athanasie Mironescu episcop Râmnic-Noul Severin confirmat (...) Accident general Budişteanu la Club-Royal † Maria Notara 14 februarie. Ministrul domeniilor (agricultură) îi destituie pe Marcel Brândză pentru incorectitudine † Emm. N. Butculescu 31 ani (...) Demisie şi reconstituire cabinet (după interpelarea Al. Marghiloman 27 februarie) 5 martie (...) Incident Mihai Cantacuzino – Păltineanu † Constantin Bottea, inginer, 26 martie, 64 ani † Nicolae San Marin † 10 martie: – fost director poliţie, procuror, comandor Coroana, ofiţer Steaua, comandor Sfânta Ana † Prinţesa Elena Cuza 2 aprilie (...) Vizita Kronprinţului la Bucureşti 7 aprilie – jubileul de 70 de ani al regelui (...) Vizita la 5 aprilie a prinţului Karl Anton de Hohenzollern, fratele mezin al prinţului moştenitor al României. Prinţul imperial al Germaniei Colan Ordinul Carol I; Mare ofiţer Ordinul Carol I prinţul de Hohenzollern. I. Brătianu: Mare Cruce Ordinul Carol III, Djuvara, T. Stelian, Duiliu Zamfirescu, Al. Em. Lahovary Mare Cruce Isabella, S. Trăsnea, Greceanu, Burgehele, Diamandy, N. Filodor comandori Ordinul Carol III placă etc. A. Beldiman Vulturul Roşu clasa I cu briliante. Mare Cruce Coroana României mitropoliţii Athanasie şi Pimen † general Nicolae Grădişteanu comandor Coroana, ofiţer Steaua, cavalier Ordinul Vladimir 4 mai, 72 ani (sinucis) † Dim. Marinescu-Marion 1 mai – Prinţul Carol cavalier Ordinul Vulturul Negru (la 10 mai ministrul Germaniei <ii> remite regelui insignele pentru print) – Bene-Merenti clasa a II-a I. Luchian, A. Verona, S. Popescu, N. Grant, K. Loghi, Gh. Popovici, Em. Bardasare,

Storck, Hegel, Burcush, Ștefănescu, Berendey, Eft. Antonescu, Ionescu-Quintus – Drame de Giurgevo (Foscalino): mai (14? – *n.a.*) Anghel Radulescu avocat tue le sous-lt Foscalino † Mme Pauline Villacrose née Serafim (25 mai) – G. Lorand arrive Bucarest 28 mai – Scotus Viator visite pays (mai) – accident Mlle Patzelt (30 mai) une belle vagabonde – † Marie Al. Catargi née Donici 20 mai 90 ans. Mlle Vlad graciee par Empereur.* 14 Juin condamné 1 mois prison. † C. Stancesco dir. École beaux-arts 8 Juin. Carol I Gds. off.: P. Poni, N. Gane, comm.: † D.I. Ghika, A.I. Mircescu, Al. Plagino, D. Polizo-Micshuneshti, A.I. Mitescu, M. Orleano, C. Fussea, dr. Const. Cantacuzène, Ch. Varnav. Étoile Roumanie: Gd. Cr. gén. Budishteano, Ch. Pherekyde, gd. off.: Costesco-Comaneano, Hilaire Isvorano, G. Liciu, C. Manesco, Dem. Protopopescu, C.F. Robesco, dr. Romniceano, G. Stoicescu, dr. Vernescu, P. Tzerushan (...) † Hélène Mitilineo née Hiott 13 Juin – G. Corbesco chev. Étoile. – Mme Deciu Galatz assassinée – Visite arhiduc héritier Sinaia 27 Juin – Princ. hér. Toison d'or, Craîniceano Gd. Cr. Léopold (...) Grande promotion libérale ordres roumaines. Ambassade extraordinaire ottomane Norandunghian-Effendi min. trav. publics. Kalindero était Gd. Cr. Léopold depuis 1904 – 3 Juillet départ arhiduc – Couronne de fer II-e cl. Assan G.G. prés. ch.-bre comm. – C. Bratiano député – Fr. Joseph Plaque(x) Jipescu secr. gén. Min. Fin. (...) Bratiano remet à Aerenthal L'O de Charles I. † acteur Ștefan Michailleano † G.G. Assan, Pontresine, Suisse, 17 Juill (? – *n.a.*) <(Empereur Russie France et Angleterre)> † Psse Aglae Moruzi 22 Juill. 81 ans. † Catherine Procopiu 24 Juillet – mère Jean P. – Les dirigeants de sociétés de chant saxonnes de Brashov Bene Merenti I-er classe – G. Corbesco Comm. Fr. Joseph (la gaude: un des noms de la farine de maïs) (...) Excursion français en Roumanie, Revue générale des

* Pe marginea din stânga a filei 46: † Marie Joseph Darvari (Nice) 6 avril enterrm. – 19 avr.

Storck, Hegel, Burcuș, Ștefănescu, Berindei, Eftimie Antonescu, Ionescu-Quintus. Drama de la Giurgiu (Foscalino) mai (14? – *n.a.*): Anghel Rădulescu avocat îl ucide pe sublocotenentul Foscalino. † D-na Paulina Villacros, născută Serafim (25 ani) – G. Lorand sosește la București 28 mai. Scotus Viator vizitează țara (mai) – accident auto d-ra Patzelt (30 mai) o frumoasă vagabondă. † Maria Al. Catargi, născută Donici 20 mai, 90 ani. D-ra Vlad grațiată de Împărat*. 14 iunie condamnată la o lună închisoare † C. Stănescu directorul Școlii de Belle-Arte 8 iunie. Mari ofițeri ai Ordinului Carol I: P. Poni, N. Gane, comandor: † D. I. Ghica, A. I. Mircescu, Al. Plagino, D. Polizu-Micșunești, A.I. Miteșcu, M. Orleanu, C. Fussea, dr. Const. Cantacuzino, Ch. Vârnav. Steaua României: Mare Cruce: general Budișteanu, Ch. Ferekyde, Mare ofițer: Costescu-Comăneanu, Ilarie Izvoranu, G. Liciu, C. Mănescu, Dim. Protopopescu, C.F. Robescu, dr. Romniceanu, G. Stoicescu, Dr. Vernescu, P. Țărușan (...) † Elena Mitilineu născută Hiott 13 iunie – G. Corbescu cavalier Steaua. D-na Deciu din Galați asasinată – Vizita arhiducelui moștenitor la Sinaia 27 iunie. Prințul moștenitor Lăna de Aur, Craîniceanu Mare Cruce Leopold (...) Mare promoție liberală ordine românești. Ambasada extraordinară otomană Norandunghian-Effendi, ministrul lucrărilor publice. Kalindero era Mare Cruce Leopold din 1904 – 3 iulie plecarea arhiducelui – Coroană de Fier cl. a II-a Assan G.G. președintele Camerei de Comerț. – C. Brătianu deputat. Placă Franz Joseph Jipescu secretar general Ministerul de Finanțe (...) Brătianu îi remite lui Aerenthal Ordinul Carol I. † actorul Ștefan Mihăileanu † G.G. Assan, Pontresine, Elveția, 17 iulie (? – *n.a.*) <(Împăratul Rusiei Franța și Anglia)> † Prințesa Aglae Moruzi 22 iulie 81 ani † Caterina Procopiu 24 iulie – mama lui Ion P. – Conducătorii societăților săsești de cântece de la Brașov Bene-Merenti cl. I – G. Corbescu Comandor Ordinul Franz Joseph (terci: unul din numele mălaiului) (...) Excursie franceză în România, Revista generală de Științe, grup de

* Franz Joseph (*n.n.*). Pe marginea din stânga a filei 46: † Marie Joseph Darvari (Nisa), 6 aprilie, înmormântarea – 19 aprilie.

Sciences groupe 200 français et françaises (départ 15 sept.) (...) Ch. Diehl figure parmi les excursionnistes (...) †18 sept. Grégoire Tocilescu née Mizil 1845 – Veturia Triteano – Bene Merenti I-e classe – visite officiers russes (excursionnistes) – 29 sept. Inauguration port Constantza 26 sept. B. Mortzun Gd. Cr. Couronne, Ang. Saligny Gd. Cr. Étoile – Guérard Gd. Cr. Couronne (ins. gén. ponts chaussées franc. jadis ing. conseil. des premiers travaux port) – Cas Pasta (Jean) ing. chem. fer décédé commencement an. Bruits courent que Pasta avait fraudé les ouvriers de 1 200 (ou 600) 000 lei. Visite officiers russes Constantza 30 sept. (...) †Theodora M. Coanda 77 ans, mère général (1 oct.) (30 oct. Départ off. russes). – Pr. Carol sous lt. et Gd. Cr. Carol I, Étoile Couronne, plaque Hohenzollern et insignes Aigle noir. – Roi décore pétrolistes (...) – 13 oct. Evêque Roman jette anathème sur loi synodale et ceux qui l'ont votée †Sherban Jianu 12 oct. 87 ans. Blériot Bucarest 15 oct. – Blériot comm. Couronne. Blériot vole 18 oct. – Maioresco donne démission après 37 ans professorat. – I. Boamba comm. Étoile. (...) Crăiniceanu min. guerre 31 oct. Orleano min. industrie. A. Carp gd. off. Carol I. – Djuvara min. aff. ext. Constantinesco agriculture domaines †Georges Vlahoutzy Slatineano, anc. secrétaire cons. min., anc. préf. comm. Couronne 48 ans 4 nov. 1909 †Mme Alexandrine D. Floresco née Mihelescu 72 ans. †Th. Stephanesco dir. Banque N. †Comm. G.I. Couloglu – Secolul du 14 nov. attaque violemment Filipescu, †Dem. de Frank (Milan) – <La I-ere Ch-bre Cour Cassation rejette recours des héritiers de Mme Anne dr. Darvari qui demandaient l'annulation du testament par lequel la défunte fait un legs en vue de la construction d'un hôpital d'aliénés (18 nov.).> (...) †George Soutzo Robesco Jeudi 26 oct. consécration église russe (...) Dr. A. Koslinsky autorisé porter Nishan Iftikar †Zoe A. Riosheano 3 déc. (accident voiture) 8 déc. attentat contre I. Bratiano (Stoenescu) – Chantecler I. Bratiano Gd. Cr. Étoile manu propria †G. Zara 37 a. 27 déc.

200 franțuji și franțuzoaice (plecarea 15 septembrie) (...) Ch. Diehl figurează printre excursioniști (...) †18 septembrie Grigore Tocilescu născut la Mizil în 1845 – Veturia Triteanu – Bene-Merenti cl. I – Vizita ofițerilor ruși (excursioniști) – 29 septembrie. – Inaugurarea portului Constanța 26 septembrie. V. Morțun Mare Cruce Steaua, Anghel Saligny Mare Cruce Steaua – Guérard Mare Cruce Coroana (inspector general poduri șosele francez, cândva inginer consilier al primelor lucrări în port). Cazul Pasta (Ion) inginer căile ferate decedat la începutul anului. Circulă zvonuri că Pasta i-ar fi fraudat pe lucrători cu 1 200 (sau 600) 000 lei. Vizita ofițerilor ruși la Constanța 30 septembrie (...) †Teodora M. Coandă 77 ani, mama generalului (1 octombrie) (30 octombrie plecarea ofițerilor ruși). Prințul Carol sublocotenent și Mare Cruce Carol I, Steaua, Coroana, placa Hohenzollern și insigna Vulturul Negru. – Regele îi decorează pe petroliști (...) – 13 octombrie. Episcopul Roman aruncă anatema asupra legii sinodale și asupra celor care au votat-o. †Șerban Jianu 12 octombrie 87 ani. Blériot la București 15 octombrie. – Blériot comandor Coroana. Blériot zboară la 18 octombrie. – Maiorescu își dă demisia după 37 ani de professorat. – I. Boambă comandor Steaua (...) Crăiniceanu ministru de război 31 octombrie, Orleanu ministru la industrie. A. Carp mare ofițer Carol I – Djuvara ministru afacerile externe, Constantinescu agricultură domenii †Gheorghe Vlahuți-Slătineanu, fost secretar al Consiliului de Miniștri, fost prefect, comandor Coroană 48 ani 4 noiembrie 1909 †D-na Alexandrina D. Florescu născută Mihăilescu 72 ani. †Teodor Ștefănescu director Banca Națională †Maior G.I. Culoglu – *Secolul* din 14 noiembrie îl atacă cu violență pe Filipescu. †Dem. de Frank (Milano) <Prima secție a Curții de Casație respinge recursul moștenitorilor d-nei Ana dr. Darvari care cereau anularea testamentului prin care defuncta face o donație în vederea construcției unui spital de alienați (18 noiembrie)> (...) †Gheorghe Suțu Robescu. Joi 26 octombrie sfințirea bisericii ruse (...) Dr. A. Koslinsky autorizat să poarte Nișan Iftikar. †Zoe A. Riosheanu 3 decembrie (accident de automobil) 8 decembrie atentat împotriva lui I. Brătianu (Stoenescu) – Chantecler I. Brătianu Mare Cruce Steaua manu propria// †G. Zara 37 ani 27 decembrie.

1910

Pr. Hér. reçoit au chapitre Aigle noir Berlin investiture ordre. †C. Clitzesco 1 Janv. 55 ans. †Alexandrine Luchian née Movila 3 Janv. 65 ans. Visite pr. Hér. Roumanie Berlin 17 Janv. n. s. †Jean C.M. Soutzo Doudesco 29 Janv. 54 ans. †Henriette Sihleano (n. Lupashko) 30 Janv. †Const. Th. Ghyka Deleni Comm. Carol, gd. off. Couronne, comm. Étoile – 63 ans 2 févr. †Basile Missir prés. Ch-bre, Gd. Cr. Couronne 4 Févr. – Mission belge Bucarest chargée notifier avènement Albert I (...) Démission Michel Pherekyde – Cincinat Pavelesco comm. Fr. Joseph – Michel Pherekyde prés. Ch-re. (...) †Jean Prodan 66 ans 14 Févr. †Eugen Carada 12 févr. – 73 ans. Maioresco 70 ans 4 mars n.s. (...) †Cap. Georges A. Soutzo †Cyrus Oeconomu – mari à Bibi suicidé gouguenots Brancovenesc †Joseph J. Skupiewski 63 ans. – I. Bratiano Gr. Cr. Aigle blanc Serbie, Stelian, Djuvara Gd. Cr. Saint-Sava – Aversco démissionne Sénat †Elise M. Rachlivan 19 mars – Affaire Baud (22 mars) †Anne Piru Vlahoutzi née Slatineano – 3 avril 82 ans. †Emil Zane, insp. fin. 3 avr. – Création nouvelle lég. roy. Espagne – Multedo (? – n.n.) y Cortine cur. Visite pr. Guillaume Hohenzollern 21 avr. Sinaia †Roi Angleterre – Visite fonctionnaires chem fer autr. – gén. Craîniceano Constantinople Gd. Cordon Osmanie †gén. Basile Radulesco †Annette Luca Nicolesco (25 avr.) – Visite roi Suède Sinaia 28 avr. †Nicolas Turnesco – Démonstration insultante devant maison Mme Pia Bratiano. Roi adresse télégramme regret (29 avr.) †Marie G. Duca sœur Jean G.D. 28 avril 28 ans. †Constantin Nicolesco-Dorobantzu Paris 24 avril 51 ans (veuve: Fernanda) – Visite officiers roumains Russie – Warthiade Gd. Croix Ste Anne brillants. Procès Marcel Brandza 20 mai – acquitté mais transféré. – Alex. Rosetti-Solesco Comm. St. Stanislas 19 mai †Georges M. Andrico Dir. Comptabilité gén. Etat – Comm. Léopold (Belgique) – 22 mai – 51 ans (...) L'attentat des bateliers de

1910

Prințul moștenitor primește, la Berlin, în plenul Ordinului, investitura Vulturului Negru. †C. Clitzesco 1 ianuarie 55 ani †Alexandrina Luchian născută Movilă 3 ianuarie 65 ani. Vizita prințului moștenitor al României la Berlin, 17 ianuarie st. n. †Ion C.M. Suțu Dudesco 29 ianuarie 54 ani. †Henriette Sihleanu (născută Lupașcu) 30 ianuarie †Constantin Th. Ghica-Deleni, comandor Carol, mare ofiter Coroana, comandor Steaua, 63 ani 2 februarie. †Vasile Missir președintele Camerei, Mare Cruce Coroana 4 februarie. Misiune belgiană la București însărcinată să aducă la cunoștință suirea pe tron a lui Albert I (...) Demisia lui Mihai Ferekyde – Cincinat Pavelescu comandor Ordinul Franz Joseph. – Mihai Ferekyde președinte al Camerei (...) †Ion Prodan 66 ani 14 februarie †Eugen Carada 12 februarie 73 ani – Maiorescu împlinește 70 ani la 4 martie st. n. (...) †Căpitan Gheorghe A. Suțu †Cyrus Economu – soțul lui Bibi sinucis măcelari Brâncovenesc †Iosif J. Skupiewski 63 ani. I. Brătianu Mare Cruce Sfântul Sava – Aversco demisionează din Senat †Eliza M. Rachlivan 19 martie – Afacerea Baud (22 martie) †Ana Piru Vlahuți născută Slătineanu – 3 aprilie 82 ani. †Emil Zane, inspector financiar 3 aprilie – Crearea noii legății a regatului Spaniei. Multedo (? – n.n.) y Cortine curator. Vizita prințului Wilhelm Hohenzollern 21 aprilie Sinaia †Regele Angliei. Vizita funcționarilor de la căile ferate austriece. Generalul Craîniceanu la Constantinopol Mare Cordon Osmanie †general Vasile Rădulescu †Aneta Luca Niculescu (25 aprilie) – Vizita regelui Suediei la Sinaia 28 aprilie †Nicolae Turnesco – Demonstrație insultătoare în fața casei D-nei Pia Brătianu. Regele adresează telegramă regret (29 aprilie) †Maria G. Duca, sora lui Ion G.D. 28 aprilie 28 ani. †Constantin Niculescu-Dorobanțu Paris 24 aprilie 51 ani (văduvă: Fernanda) – Vizita ofițerilor români în Rusia – Warthiade Mare Cruce Sfânta Ana cu brillante. Procesul Marcel Brândză 20 mai – achitat însă transferat. – Alexandru Rosetti-Solescu comandor Sf. Stanislas 19 mai †Gheorghe M. Andricu Directorul Contabilității generale a statului – comandor Ordinul Leopold (Belgia) 22 mai – 51 ani. (...) Atentatul barcagiilor din Pireu împotriva vasului Împăratul Traian

Pirée contre l'Emp. Trajan 7 Juin – Accident mortel de Mme P. Gradishteano (14 Juin? – *n.a.*) Crutzesco l'embaume (...) – Dr. Rosen, ministre Allemagne Bucarest † Al. Antemireano 2 Juill. – Mis San-Giuliano – Gd. Cr. Étoile Roumanie, mis Charlotte Riparbelle Gd. Cr. Couronne pour bons offices incident Pirée – Dr. Mamulea comm. II-e Cl. Wasa. † Dr. Al. Stancesco – Slatina, Comm. Étoile, Couronne 12 Juill. 63 ans. (...) <Paris> † Alex. Vogoridy <pr> (Aleco Pache) Juillet † Cornélie St. Emilian 23 Juillet – Mlle G. Achille-Fould l'artiste-peintre est la fille adoptive de Georges B. Stirbey. – Zavioni, auteur attentat contre Miclesco se suicide (...) Visite universitaires ottomans 8 août † Nicolas Mandrea prés. Haute Cour, prof. univ. – Bene Merenti I-re Cl., Gd. Off. Étoile 10 août – gén. Georgesco – Gd. Cr. Couronne Prussie † Prince Jean C. Cantacuzène fils docteur Constantin Meran (14 août – 31 ans) (...) † dr. Nicolas Manolesco-Strunga – 20 août 60 ans. – Lucas Ionesco, prés. Cons. Adm. perm. Bene-Merenti I-re Cl. † Ed. Gonzik, architecte, Bene-Merenti I-ere, (hôtels Monteoru, Gradishteano Bucarest, villa Sihlea etc.) <28 août n.s. étrange discours profession foy prince Louis Bavière inauguration église bavaroise Ste Anne = 1 sept> <La plus haute fonction de l'esprit humain c'est celle de gouverner les hommes (St. Simon duc)> † Nicolas ... Vrabiesco 23 août, anc. dir. Imprimerie État (...) † Antoine Zalewski 60 ans sept. † gén. dr. N. Georgesco – <Accident Chavez 25 sept. Domod. (ilizibil – *n.n.*)> 17 sept. Kiderlen présente roi lettres rappel. – Affaire Théophile Petit qui avait remis circulation billets banque annulées <Révolution Portugal 7 oct. n.s.> † N. Herjeu ingénieur, anc. secr. gén. min. trav. publ. – Accident auto famille gén. Craîniceanu 30 sept. – Visite Reine-mère Hollande Sinaia oct. commencement – Gén. Craîniceanu Gd. Off. Étoile (oct.) † Const. G. Fotiu 6 oct. 62 ans. anc. sén. Comm. Cour. Off. Étoile. – Th. Stelian Gd. off. Étoile (oct.) † Const. D. Budishteano 20 oct. 80 ans. † gén. Othon Sakellario – Craïova fin oct. <Jubilé 60 ans E.Fr. Ioseph> † Nicou Negri,

7 iunie – Accident mortal al d-nei P. Grădişteanu (14 iunie? – *n.a.*) Cruţescu o îmbălsămează (...) – Dr. Rosen, ministru al Germaniei la Bucureşti † Al. Antemireanu 2 iulie – Mis San-Giuliano Mare Cruce Steaua României, mis Carlote Riparbelle Mare Cruce Coroană pentru bunele oficii în incidentul de la Pireu – Dr. Mamulea comandor cl. a II-a Ordinul Wasa. † Dr. Al. Stăncescu – Slatina, Comandor Steaua, Coroana 12 iulie, 63 ani (...) <Paris> † Alex. Vogoride <pr> (Alecua Paşa) iulie † Cornelia St. Emilian 23 iulie – D-ra G. Achille-Fould artistul-pictor este fiica adoptivă a lui George B. Ştirbey. Zavioni, autorul atentatului împotriva lui Miclescu, se sinucide (...) Vizita universitarilor otomani 8 august. † Nicolae Mandrea preşedinte al Înaltei Curţi de Casaţie, profesor universitar – Bene-Merenti cl. I, Mare ofiţer Steaua 10 august – general Georgescu Mare Cruce Coroana Prusiei † Prinţul Ioan C. Cantacuzino fiul doctorului Constantin Meran (14 august – 31 ani) (...) † dr. Nicolae Manolescu-Strunga – 20 august 60 ani. – Luca Ionescu, preşedintele Consiliului administrativ permanent, Bene-Merenti cl. I. † Ed. Gonzik, arhitect, Bene-Merenti cl. I (casele boiereşti Monteoru, Grădişteanu Bucureşti, vila Sihlea etc.) <28 august st. n. straniu discours profesiune de credinţă al prinţului Ludovic al Bavariei la inaugurarea bisericii bavareze Sfânta Ana = 1 septembrie> <Cea mai înaltă funcţie a spiritului uman este aceea de a-i guverna pe oameni (St. Simon duce)> † Nicolae... Vrabiescu 23 august, director al Imprimeriei Statului (...) † Anton Zalewski 60 ani septembrie † general dr. N. Georgesco – <Accident Chavez 25 septembrie Domod (ilizibil – *n.n.*)> 17 septembrie Kiderlen prezintă regelui scrisorile de rechamar. – Afacerea Théophile Petit care repusesse în circulaţie bilete de bancă anulate <Revoluţie în Portugalia 7 octombrie st. n.> † N. Hirjeu inginer, fost secretar general Ministerul Lucrărilor Publice – Accident auto familia generalului Craîniceanu 30 septembrie – Vizita reginei-mame a Olandei la Sinaia la începutul lui octombrie – Generalul Craîniceanu mare ofiţer Steaua (octombrie) † Constantin G. Fotiu 6 octombrie 62 ani, fost senator, comandor Coroana, ofiţer Steaua. – Th. Stelian Mare ofiţer Steaua (octombrie) † Constantin D. Budişteanu 20 octombrie 80 ani. † General Othon Sachelarie – Craiova, sfârşitul lui octombrie < Jubileu 60 de ani Franz Joseph>

anc. sén. et. dép. 2 nov. †Ludwig W. Rhein gd. industriel (saxon transylvanien). Accident tram. Th. Rosetti tombe de la plateforme tram rue Bratiano (4 nov.) <Escapade et mort Tolstoi fin octobre> †gén. Alex. Koslinsky 7 nov. 85 ans – Vercesco a été direct. général prisons <(!!!)> Michel Pherekyde m-bre Jockey (nov.) †Nicolas N. Darasco avocat Off. Couronne 26 ans. †P. Antonesco, insp. fôrets Bene-Merenti I-ere Cl. †Al. A. Costesco anc. cons. appel, secr. gén. – 15 nov. (Père Cacandega) – (Pano était mort 1910) <† de Leon Tolstoi 19 nov. n. s.> †Al. Durma anc. insp. domaines (nov.) †gén. Cernovodeano 23 nov. 77 ans – Accident mortal auto Dem. Theodoro, secr. gén. instr. public (Falcu) 8 déc. – Isaye et Pugno B.M. I Cl. †gén. Al.M. Falcoïano – Comm. Stanislas 73 ans (...) Cabinet conservateur Carp 29 déc. C. (? P. – n.n.) Carp, prés. cons., min. finances, Maioresco aff. étr., Marghiloman int., J. Lahovary domaines, C. Arion instr., Filipesco guerre, Delavrancea trav. publ., Nenitzesco commerce, Cantacuzène (M) justice – Carol I gd. off; Haret comm. (...)

1911

†Hélène Al. Telemaque née Olanescu 6 Janv. [pată de cerneală în text – n.n.] †France: Const. N. Lahovary, frère gén. et Jean, prix Ass. anc. élèves de Louis le Grand. Inf. Alph. de Bourbon et Béatrix de B. à Bucarest. †Gr. Vorvoreanu, 70 ans, prés. honn. club libéral Craïova – †Grég. Ghicka, anc. min. Roumanie †subitement Rome. Bene-Merenti I-re Cl. G.G. Orleanu; †Al. G. Danielopol 30 ans, 30 Janv. †Simeon Populiano anc. cons. Haute Cour, Comm. Étoile, Gd. off. Couronne 30 Janv. †Adolphe Cantacuzène, anc. prés. Cour appel. Gd. off. Étoile et Couronne 31 Janv. 81 ans; †Const. V. Filipescu Chev. Couronne, 47 ans (cousin Nicolas F beau-père Michou Bassarabeano puis R. Franasovici) †gén. div. aide-camp Panait Warthiadi 7 févr. 64 ans. *Em. Kretzulesco gd. Cr. Saint-Stanislas* – Résultat élections J. Lahovary min.

†Nicu Negri, fost senator și deputat 2 noiembrie. †Ludwig W. Rhein mare industriș (sas transilvănean). Accident tramvai Th. Rosetti cade de pe platforma tramvaiului pe strada Brătianu (4 noiembrie) <Fuga și moartea lui Tolstoi la sfârșitul lui octombrie> †general Alex. Koslinsky 7 noiembrie 85 ani – Vercescu a fost directorul general al închisorilor <(!!!)> Mihai Ferekyde membru Jockey-Club (noiembrie) †Nicolae N. Dărăscu avocat, ofițer Coroana 26 ani †P. Antonescu, inspector forestier Bene-Merenti Cl. I. †Al. A. Costescu, fost consilier la Curtea de Apel, secretar general – 15 noiembrie (Tatăl lui Cacandega) – (Panu era mort în 1910) <† lui Lev Tolstoi 19 noiembrie st. n.> †Al. Durma fost inspector Domenii (noiembrie). †general Cernovodeanu 23 noiembrie 79 ani – Accident mortal auto Dim. Teodoru, secretar general Instrucție publică (Fălcu) 8 decembrie – Isaye și Pugno Bene-Merenti cl. I. †General Al.M. Falcoianu – comandor Sf. Stanislas 73 ani (...) Cabinet conservator Carp 29 decembrie. P. Carp președinte Consiliu miniștri, finanțe, Maiorescu afaceri externe, Marghiloman interne, J. Lahovary Domenii, C. Arion Instrucție, Filipescu Război, Delavrancea Lucrări publice, Nenitzescu Comerț, Cantacuzino (M) Justiție – Ordinul Carol I Mare ofițer; Haret comandor (...)

1911

†Elena Al. Telemac născută Olănescu 6 ianuarie [pată de cerneală în text – n.n.]] †Franța: Const. N. Lahovary, fratele generalului și Ion, premiul foștilor elevi ai Colegiului Louis le Grand. Infantele Alphons de Bourbon și Beatrix de Bourbon la București. †Gr. Vorvoreanu, 70 ani, președintele onorific al clubului liberal din Craiova. †Grig. Ghica, fost ministru al României †șubit (la Roma). Bene-Merenti cl. I G.G. Orleanu; †Al. G. Danielopol 30 ani, 30 ianuarie †Simeon Populiano, fost consilier Înalta Curte de Casație, comandor Steaua, Mare ofițer Coroana 30 ianuarie †Adolphe Cantacuzino, fost președinte al Curții de Apel, Mare ofițer Steaua și Coroana 31 ianuarie, 81 ani; †Const. V. Filipescu cavalier Coroana, 47 ani (vărul lui Nicolae F., socrul lui Mișu Bassarabeanu apoi al lui R. Franasovici) †general de divizie aghiotant Panait Warthiadi 7 februarie 64 ani. *Em. Crețulescu Mare Cruce Stănfu Stanislas* – Rezultatul alegerilor

domaines échoue I-er coll. Vlashka – Duel pistolet (sans résultat) gén. Gardesco – gén. Georgesco 20 févr. † Grég. Stephanesco – prof. univ. (gourdineurs = bataushi) – Virgil Arion prés. Ligue 12 févr. † gén. Nestor Rentz Berlad. Maioresco offre six dîners diplomatiques copieux † Zoe S. Hagi-Pantelli (Reinek? – *n.a.*) Bruxelles – † Gén. Roshiano 17 mars Gd. Off. Couronne † Jean Rosesco 66 ans 17 mars. Départ pr. Schvenburg – Princes Hohenzollern (Charles Antoine et sa femme) Bucarest – Retour mission extraordinaire roumaine à Rome (chef D. Greceano) Dr. Buicliu (Christian) Gd. Cr. St. Sava. † J. Bacalbasha dir. gén. théâtres 4 avr. – Daily Express 4 avr. n.s. annonce fiançailles psse Elisabeth avec diadoque 15 avr. † Jean G. Cantacuzène 15 avr. 63 ans. – gén. Mavrocordat comm. Carol I – † Mme Pauline Lucaci femme rev. p. V. Lucaci Vienne † C.I. Stoicesco Gd. Cr. Couronne gd. off. Étoile 59 ans. 10 mai – Cas évêque Roman (mai) – Visite reine Roumanie Euxinograd 14 mai – Accident mortel ministre Berteaux † Rich. Franasovici 66 ans. Gr. Cr. Tahowo et St. Sabba 14 mai 1911 † gén. C. Mano – anc. Prés. Cons. Gr. Cr. (Collier) Charles I-er, Étoile, Couronne, Gd. Cr. Aigle rouge, Couronne de fer, Sts. Maurice-Lazare, St. Stanislas, Osmanié, Nichâne, Iflichar (ilizibil – *n.n.*), Vertu mil. I-ere Cl. (or) – Synode demande résignation évêque Roman – Gd. Cr. Couronne – S.N. Bagdad, Jacques Negruzzi (Prés. Académie) – Gd. off. Păcleano, Deshliu, P. Theodoro, A.C. Paschcano, E. Ghica-Budeshti, C. Dobresco, Osc. Nicolesco – Mrazek, Pangrati, Saratzeano, Fleishlen – 27 mai Furstenberg arrive Bucarest – † C. Alimaneshteano 45 ans 31 mai = Comm. Étoile (...) † Catherine Al. Ecsarho n. Kostaki-Epureano 13 Juin. – Procès Chiricesco (prof.) en relation avec aff. métropolitain (...) 16 Juin – Travaux monument Souvoroff commencement (Juin). Socle granit Finlande – sculpteur Edwards † Emmanuel A. Florescu 72 ans 23 Juin – Arrêt St. Synode – acquittement métropolitain – dépossession évêque Roman (débouté d'une action en désaveu etc. – rejeté pourvoi en appel) <sensationnel

J. Lahovary, ministru, eșuează la Colegiul I Vlașca. Duel cu pistolul (fără rezultat) general Gărdesco – general Georgescu 20 februarie. † Grig. Ștefănescu – profesor universitar (gourdineurs = bătași) – Virgil Arion președinte al Ligii la 12 februarie † general Nestor Rentz Bârlad. Maiorescu oferă șase dineuri diplomatice copioase. † Zoe S. Hagi-Pantelli (Reinek? – *n.a.*), Bruxelles. † General Roșianu 17 martie Mare ofițer Coroana † Ion Ruscescu 66 ani 17 martie – Plecarea prințului Schvenburg – Perechea princiară Hohenzollern (Karl Anton și soția sa) la București – Întoarcerea misiunii extraordinare românești de la Roma (conducător D. Greceanu). Dr. Buicliu (Christian) Mare Cruce Sf. Sava † I. Bacalbașa. director general al teatrelor 4 aprilie – *Daily Express*, 4 aprilie st. n. anunță logodna principesei Elisabeta cu diadoulul la 15 aprilie. † Ion G. Cantacuzino 15 aprilie 63 ani. – Generalul Mavrocordat comandor Carol I. † D-na Paulina Lucaci soția părintelui reverend V. Lucaci Viena † C.I. Stoicescu Mare Cruce Coroana, Mare ofițer Steaua, 59 ani 10 mai – Cazul episcopului Roman (mai). – Vizita reginei României la Euxinograd 14 mai – Accident mortal ministrul Berteaux † Richard Franasovici 66 ani, Mare Cruce Takowo și Sf. Sava 14 mai 1911 † general C. Manu – fost președinte al Consiliului de Miniștri, Mare Cruce (Colan) Carol I, Steaua, Coroana, Mare Cruce Vulturul Roșu, Coroana de Fier, Sfinții Mauriciu – Lazăr, Sf. Stanislas, Osmanie, Nișan, Iftikar (ilizibil – *n.n.*), Virtutea militară cl. I (aur) – Sinodul cere renunțarea la scaun a episcopului Roman – Mare Cruce Coroana – S.N. Bagdad, Jacques Negruzzi (Președinte Academie) – Mari ofițeri Păcleanu, Deșliu, P. Teodoru, A.C. Pașcanu, E. Ghica-Budești, C. Dobrescu, Oscar Niculescu – Mrazek, Pangrati, Sărăteanu, Fleishlen – 27 mai sosește la București Fürstenberg – † C. Alimăneșteanu 45 ani 31 mai = comandor Steaua (...) † Caterina Al. Esarcu, născută Kostachi-Epureanu 13 iunie – Proces Chiricescu (profesor) în legătură cu afacerea mitropolit (...) 16 iunie. Începutul lucrărilor la monumentul lui Suvorov (iunie). Soclul de granit din Finlanda – sculptor Edwards † Emmanuel A. Florescu 72 ani 23 iunie. Hotărârea Sf. Sinod – achitare mitropolit – depozedarea episcopului Roman (cărui a se respinge acțiunea de retractare etc. – respins recurs în apel) <senzațional mariaj Aurică Orăscu 27 iunie cu Margot D>

mariage Aurica Oresco 27 Juîn Margot D> Retraite métropolitain fin Juîn – Anniversaire 300 ans victoire R. Sherban Brashov. – Départ marquis Beccaria – Inondations – Visite maréchal japonais Noghi 19 Juillet. †Dem. Miresco – prof. mathématique – Noghi Gd. Cr. Étoile †Démètre (Take) Protopopescu (Lausanne 20 (3) Juillet) †dr. A. Nikita (Andritzeanu Nikita) Comm. Stanislas, Couronne Italie etc. 24 Juillet Campulung †Alexandre Bibesco n. 1841 Aix les Bains – †Marie Al. Horbatsky née Paris †Nicolas C. Brăiloiu référend au C. comptes 6 août – 56 ans – Visite princesses Benthaim Sinaia 8 août – Visite pr-hér. Turquie (Sinaia 16–17) <Vol Joconde> Accident mortel auto Léon Leonida, Yousouf – Article scandaleux Epoca 22 ou 23 août – Le dilemme du tzigane, – accident mortel auto Constantin Gussi, <Magura> Tufele lui Cocosh, Vlashka – †Jean Michel Darvari 25 août 1911 70 ans. <Franklin O> Prince Lippe et pr. Weiningen arrivent Sinaia après excursion Moldavie – Princesse Wied Sinaia – †Irène Kostake Iarca 76 ans 30 août †Georges Steriadi 70 ans anc. réd. en chef „Ind. roumaine“ 3 sept. – †Emil Ghika, Sinaia 3 sept. Roi se rend domicile défunt †Filon Mitrescu dir. gymnase Sincal 5 sept. †gén. Alexandre Angelesco 75 ans. – Visite escadre russe Constanza 18 sept. (...) Alexandre Ranetti anc. fonctionnaire préf. police avait falsifié passeports détournant 3 820 lei. Condamné 1 an prison – appel rejeté 24 sept. †Lucia Negri née Rakovitz 28 sept. – fêtes Jassy 25–26 sept. visite roi Jassy. „Fraîcheur des œufs: plus ils restent horizontaux plus frais (*sic!*); quand ils restent verticaux et flottent = pourris.“ – Gaffe du recteur Bogdan à Jassy – Comte Kankrine gouv. Bessarabie et feldmaréchal autr. bar. de Gemmingen Gd. Cr. Étoile – Collier Carol au prince Carol 18-e anniversaire – Rosetti-Solesco min. St. Petersburg mis disponibilité 15 Oct. – Accident princes Stirbey 18 oct. <†Hélène Broshteano 70 ans? (*n.a.*)> †Georges de Skupiewski 32 ans – †Emil Soutzo ing. 20 oct. 60 ans. – Incident Bourse Jipescu-Bescovics (Elie) qui accuse premier avoir déterminé

Retragerea mitropolitului sfârșitul lui iunie – Aniversarea a 300 de ani de la biruința lui Radu Șerban, de la Brașov. Plecarea marchizului Beccaria – Inundații – Vizita marelui japonez Noghi la 19 iulie †Dim. Mirescu – profesor matematici – Noghi Mare Cruce Steaua †Dumitru (Take) Protopopescu (Lausanne) 20(3) iulie †dr. A. Nichita (Andrișeanu Nichita) comandor Stanislas, Coroana Italiei etc. 24 iulie Câmpulung †Alexandru Bibescu născut 1841 Aix-les-Bains – †Maria Al. Horbatsky născută Paris †Nicolae C. Brăiloiu referend la Curtea de Conturi 6 august 56 ani – Vizita prințeselor Benthaim la Sinaia 8 august – Vizita prințului moștenitor al Turciei (Sinaia 16–17) <Furtul Giocondei> Accident mortal auto Leon Leonida, Iusuf – Articol scandalos în *Epoca* 22 sau 23 august – Dilema țigănului, – accident mortal auto Constantin Gussi <Măgura> Tufele lui Cocosh, Vlașca – †Ion Mihai Darvari 25 august 1911 70 ani <Franklin O>. Prințul Lippe și prințul Weiningen sosesc la Sinaia după o călătorie în Moldova – Prințesa de Wied la Sinaia. †Irina Costache Iarca 76 ani 30 august †Gheorghe Steriadi 70 ani, fost redactor-șef la „L'Indépendance roumaine“ 3 septembrie. †Emil Ghika, Sinaia, 3 septembrie. Regele se duce la domiciliul defunctului †Filon Mitrescu directorul gimnaziului Șincal 5 septembrie †general Alexandru Angelescu 75 ani – Vizita escadrei ruse la Constanța 18 septembrie (...) Alexandru Ranetti, fost funcționar la prefectura poliției, falsificase pașapoarte deturând 3 820 lei. Condamnat la un an închisoare – apel respins la 24 septembrie. †Lucia Negri, născută Racovița 28 septembrie. – Festivitățile de la Iași 25–26 septembrie – vizita regelui la Iași. „Prospețimea ouălor: cu cât rămân mai orizontale cu atât sunt mai proaspete; când stau pe verticală și plutesc = stricate“. – Gafa rectorului Bogdan la Iași – Contele Kankrin guvernatorul Basarabiei și feldmareșalul austriac baron von Gemmingen Mare Cruce Steaua – Colan Carol I prințului Carol la a 18-a aniversare – Rosetti-Solescu ministru la St. Petersburg pus în disponibilitate la 15 octombrie. – Accident prinții Știrbey 18 octombrie <†Elena Broshteanu 70 ani (? – *n.a.*)> †George de Skupiewski 32 ani – †Emil Suțu inginer 20 octombrie 60 ani. – Incident Bursă Jipescu – Bescovici (Ilie) care îl acuză pe primul a fi determinat căderea

baisse actions Banque Nationale. † Grégoire C. Mano (? – *n.a.*) † 22 oct. † Const. M. Stroiici préf. Dorohoi 27 oct. 1911 – Double attentat et suicide rue Doamnei (banque Bengal). J. Marculesco – † Marie Loupou-Bogdan née Docan 25–26 oct. Gadinsky – Diamandy (C) présente lettres rappel Sofia. Gd. Cr. Mérite Civil † général C. Budishteano anc. ministre, anc. prés. sénat, Gd. Cr. Étoile et Couronne 7 nov. 72 ans. † Dem. Golfineano (Jean de Mitty) † Jeanne R. Vacaresco née Jean Lahovary 15 nov. 30 ans. – C. Dissesco comm. Légion d'honn. (nov.) C. Nano, min. St. Petersburg Gd. off. Étoile. – 25 nov. affaire tramways – Consultation Emile Algave, Ferd. Larnande, Ch. Massigli, Ernest Chaveguin, Raymond Saleilles. – Incidents Thomas Ionesco – Callimaki, Jean Procopiu – Callimaki. – Bene Merenti I cl. Col. N. Arghiresco et comm. Paul Angheliesco – Affaire P.P. Carp terre Dourneshti (Durnești) achetée à la Dacia pour compte Mme Carp. – Kiderlen – Wächler Gd. Cr. Aigle rouge – Al. Catargi Gd. Couronne Roumanie (déc.). Retraite opposition Parlement après que gouvernement dessaisit justice de l'affaire des trams. (16 déc.) † Alex. Vitzu 18 ans 8 déc. – Arrestation Mlle dr. M. Evemgiopol (depuis Al. Odobesco) pour bris sceaux. – Gr. Cretziano Gd. off. Couronne.

1912

† Michel Al. Catargi cap. en retraite 4 janv. 58 ans. (rue 11 februar 17) meeting opposition 8 janv. manifestations blessés (*sic!*). N. Coucou Starostesco, ing. Off. Couronne, Maurice et Lazare, comm. Légion d'honneur. – 8 Janv. – Affaire Vaida – Goga † Marie Th. Casimir née Jean Scarlat Michalesco 14 Janv. 79 ans. † Marie Em. Lahovary 19 Janv. <mère> <du> <de> <femme> Emm. Kretzulesco. – Pr. hér. Bulgarie Gd. Cr. Carol – Visite pr. hér. Roumanie Sofia 26 Janv. – Pr. hér. Roumanie collier ordre Alexandre – gén. Robesco gd. Cordon même ordre – Visite Pr. Fréd. Léop. de Prusse (Moniteur off. 26 Janv.). Take Ionesco félicite Caragiale

acțiunilor Băncii Naționale. † Grigore C. Manu (? – *n.a.*) 22 octombrie † Constantin M. Stroiici prefect Dorohoi 27 octombrie 1911 – Dublu atentat și sinucidere strada Doamnei (banca Bengal). I. Mărculescu – † Maria Lupu-Bogdan născută Docan 25–26 octombrie. Gadinsky–Diamandy (C) prezintă scrisorile de rechemare la Sofia. Mare Cruce Meritul Civil † General C. Budișteanu, fost ministru, fost președinte al Senatului, Mare Cruce Steaua și Coroana 7 noiembrie 72 ani. † Dum. Golfineanu (Jean de Mitty) † Ioana R. Văcărescu născută Ion Lahovary 15 noiembrie 30 ani – C. Dissescu comandor Legiunea de onoare (noiembrie). C. Nanu, ministru la St. Petersburg, mare ofițer Steaua. – 25 noiembrie afacerea tramvaie – Consultatie Emile Algave, Ferd. Larnande, Gh. Massigli, Ernest Chaveguin, Raymond Saleilles. – Incidente Toma Ionescu – Callimachi, Ion Procopiu – Callimachi – Bene-Merenti cl. I Colonelul N. Arghirescu și maiorului Paul Angheliescu – Afacerea P.P. Carp moșia Durnești cumpărată la „Dacia” în contul d-nei Carp. Kiderlen – Wächler Mare Cruce Vulturul Roșu – Al. Catargi Mare Coroană România (decembrie) Retragerea opoziției din Parlament după ce guvernul a desărcinat justiția de afacerea tramvaielor (16 decembrie) † Alex. Vițu 18 ani, 8 decembrie. Arestarea d-rei dr. M. Evemgiopol (după Al. Odobescu) pentru a fi rupt sigiliile. Gr. Cretzianu Mare ofițer Coroana.

1912

† Mihai Al. Catargi căpitan pensionar 4 ianuarie 58 ani (strada 11 Februarie 17) miting opoziție 8 ianuarie, manifestanți răniți. N. Cucu Starostesco, inginer, Ofițer Coroana, Mauriciu și Lazăr, comandor Legiunea de onoare – 8 ianuarie. – Afacerea Vaida–Goga † Maria Th. Cazimir născută Ion Scarlat Mihălescu 14 ianuarie 79 ani. † Maria Em. Lahovary 19 ianuarie <mama> <lui> <a lui> <soția> Em. Crețulescu. Prințul moștenitor al Bulgariei Mare Cruce Carol – Vizita prințului moștenitor al României la Sofia, 26 ianuarie – Prințul moștenitor al României colan Ordinul Alexandru – generalul Robescu Mare cordon același ordin – Vizita prințului Frederic

60-e anniversaire †Zoe Isvorano 4 Janv. Mère de A. Rioshano. – Bene-Merenti I-re cl. Cella Delavrancea, P. Gusty, Marie Ciucuresco, J. Nicolesco, D. Anghel, Em. Garleano, E. Mezetti, I. Anestin. – †acteur N. Hagiesco 3 févr. †Catherine N. Zadarniceanu 14 Janv. 66 ans. (...) Jean Richepin à Bucarest 15 févr. †Vicomte Al. de Gramont, col. en retraite, Wiesbaden 17 Févr. – Conflit Virgil Arion – Staïcovici Conseil industriel 27 févr. Gr. P. Carp touche 2000 fc. de gratification pour avoir rempli soi-disant fonction chef cabinet préfet Ilfov. – Centenaire Nicolas Kretzulesco (...) Uhrynowsky (Paddy) commence travailler à L'Indépendance au mois de mars (...) Mission C. Stere Transylvanie pour aplanir incident Vaida-Goga. – Crime rue Italienne (Sitza Manolesco) – de Giers amb. à Constantinople – Cabinet Maioresco 28 mars. (Th. Rosetti finances, Argetoïano guerre). †P. Liciu sanatorium Olchowski 2 avr. – 3 avr. Maioresco Ch-re dép. „à cette époque (ou les junimistes sont devenus conservateurs) le conservatisme était souvent confondu avec l'aristocratie ou les Phanariotes. Mais, pour ne parler que de moi, fils de professeur, je n'avais rien de commun avec un boyard. D'ailleurs la noblesse a été abolie en 1848 et la naissance ne signifie plus rien chez nous“ <naufage du Titanic (avril).> D. Onciul B.M.I. Cl. – et Mlle Thérèse Stratilesco – Visite Paul Deschanel à Bucarest 13 avr. Descend G. Boulevard. †dr. Leon Sculy-Logothetides Jassy 14 avr. <D. Darvari divorce> – Félix Roussel, prés. Cons. municipal Paris arrive Bucarest (16 avr.) Procès Iorga-Cernăianu (Ciel pommelé, femme fardée, ne sont pas de longue durée) Félix Roussel Gd. Cr. Couronne. – †Euphémie N. Nicolesco 75 ans 23 avril. †Capitaine Grég. Ghica 55 ans 23 av. – veuve Constance n. Campineanu – Prof. Chilot arrive Roumanie – Onciul et Tzigara gds. off. Couronne Italie – †gén. C. Hefner – Drame Filipovici rue Popa-Rusu. – B. Stirbey gd. off. Couronne – fêtes Jassy inauguration monument Cuza (27 mai (...)) tentative assassinat Mme gén. Mano. †Elisabeth N. Gussi 8 Juin – affaire Jean C. Campineanu qui blesse un matelot breton – Autre amb. Seb. Eustatziu Cr. St. Stanislas †I.L. Caragiale 8/9 Juin v.s.;

Leopold al Prusiei (*Monitorul oficial* din 26 ianuarie). Take Ionescu îl felicită pe Caragiale la a 60-a aniversare †Zoe Isvoranu 4 ianuarie, mama lui Al. Rioșanu. – Bene-Merenti cl. I Cella Delavrancea, P. Gusti, Maria Ciucurescu, I. Nicolescu, D. Anghel, Em. Gârleanu, E. Mezetti, I. Anestin – †actorul N. Hagiescu 3 februarie †Caterina N. Zădărniceanu 14 ianuarie 66 ani (...) Jean Richepin la București 15 februarie †Vicomte Al. de Gramont, colonel pensionar. Wiesbaden 17 februarie – Conflict Virgil Arion–Staicovici Consiliul industrial 27 februarie. Gr. P. Carp încasează 2 000 de franci gratificație pentru a fi îndeplinit așa-zisa funcție de șef de cabinet al prefectului de Ilfov. Centenarul Nicolae Crețulescu (...) Uhrynowsky (Paddy) începe să lucreze la *L'Indépendance roumaine* în luna martie (...) Misiune C. Stere în Transilvania pentru a aplană incidentul Vaida-Goga. Crima din strada Italiană (Sița Manolescu) – de Giers ambasador la Constantinopol – Cabinet Maiorescu 28 martie (Th. Rosetti Finanțe, Argetoianu Război) †P. Liciu la sanatoriul Olchowski 2 aprilie. – 3 aprilie Maiorescu în Camera deputaților: „în această epocă (în care junimiștii au devenit conservatori), conservatismul era deseori confundat cu aristocrația sau cu fanarioții. Dar, ca să nu vorbesc decât despre mine, eu n-aveam nimic comun cu un boier. De altfel, nobiliimea fusese abolită în 1848, iar nașterea nu mai înseamnă nimic la noi“ <naufagiul Titanicului (aprilie)> D. Onciul Bene-Merenti cl. I și D-ra Tereza Stratilesco – Vizita lui Paul Deschanel la București la 13 aprilie. Vizitează marile bulevarde †dr. Leon Sculy-Logothetides Iași 14 aprilie <D. Darvari divorțează> – Félix Roussel, președintele Consiliului municipal al Parisului sosește la București (16 aprilie). Proces Iorga-Cernăianu (femeie boită, cer murg, repede se scurge) Félix Roussel Mare Cruce Coroană. †Eufemia N. Nicolescu 75 ani 23 aprilie †Căpitan Grigore Ghica 55 ani 23 aprilie – văduva Constanța, născută Câmpineanu – Profesorul Chilot sosește în România. Onciul și Tzigara mari ofițeri Coroana Italiei †general C. Hefner – Dramă Filipovici strada Popa Rusu – B. Stirbey mare ofițer Coroana – festivitățile de la Iași, inaugurarea monumentului Cuza 27 mai (...) tentativă de asasinat asupra d-nei general Manu †Elisabeta N. Gussi 8 iunie – afacerea Ion C. Câmpineanu care

longue télégramme Badereu. – Étoile Roumanie gd. off. Cottesco – comm. Emm. G. Bogdan et Lupu Costake † Michel Capatzineano ing. comm. Étoile – Excursion Auto-Club hongrois Bucarest–Constantinople (...) Catastrophe auto Balsh Pieleшти † Chilot et N. Oroveano † Alexandrine Em. Gradishteano née Darvari 27 Juin – (Zecke Anastasio, dite Lina) Matake Dobresco à Paris (comm. Légion honneur Juill.) <† Henri Poincaré> Comm. A d'Ioannidis (fin mai) affaire Dudeshti et l'Éphorie (Juillet) † Al. Al. Oresco 16 Juill. – Tzigara Samurcash B.M. I-re Cl. Pr. Carol bachelier † Pierre Et. Christopulo 27 Juill. Incident baronne Hohenhaum Constantza. Des officiers se permettent des inconvenances à son égard. Le major Buhlea chef police arrête la baronne. Punition off. et suspension chef police. † Caliopei S. Cotadi 67 ans 4 août † Paul Catargi, Clarens (Suisse) 18/31 Juill. – Cte et ctesse Berchtold de Goyos à Sinaïa 11 août <Al. Dumas qui n'aimait pas le sterlet> Berchtold Gd. Cr. Carol I, Furstenberg Gr. Cr. Couronne. Goyos comm. Étoile <Pépin dont le nom devint synonyme de parapluie était un épicier, fut l'hôte de Fieschi et fut décapité ainsi que ce dernier> – D. Dobresco (Matache) comm. Lég. d'honn. (...) Centenaire pavage Bucarest madriers en bois † intendent – gén. C. Chiflea 28 août – Calimaneshti – † Marie Ch. Falcoyano née Vacaresco 20 août 1912 – Dr. Rosen Gd. Cr. Étoile <suicide gén. Noghi (sept)> Henri Galli ex. prés. Cons. municipal Paris Gd. Cr. Couronne. <† Marschall Brebenstein> – Visite Averescu Vienne – C.C. Arion gd. Off. Légion – Pariano St. Stanislas II-e Cl. † générale Lahovary (Alexandrine) Paris mi sept. – Averescu Gd. cr. Léopold Autriche 26 sept. n.s. † N. Maltezeano Calarashi tombe dans un escalier 15 sept. – Mobilisation Bulgarie 18 sept. – Catastrophe chaloupe guerre Trotush – collision avec vapeur hongrois Szekenczi. – 100 officiers noyés – Duc d'Orléans-Bragance, cte de Wurmbrand et cte Blome hôtes pr. Stirbey. – Emp. Russie confère roi Roumanie bâton maréchal 19 ou 20 sept. † Const. Lecca, avocat, sous-dir. crédit foncier 65 ans 28 sept. = Deux choses, ici bas, me font aimer le jour/

rănește un matelot breton – Altă ambasadă Seb. Eustațiu Cruce Sf. Stanislas † I.L. Caragiale 8/9 iulie st. v.; lungă telegramă de la Bădărău. Steaua României mare ofițer Cottesco – comandor Emm. G. Bogdan și Lupu Costache † Mihai Căpățâneanu inginer, comandor Steaua – Excursia Auto-Clubului maghiar București–Constantinopol (...) Catastrofă auto Balș, Pielești † Chilot și N. Oroveanu † Alexandrina Em. Grădișteanu născută Darvari 27 iunie – (Zecke Anastasiu, zisă Lina) Matache Dobrescu la Paris (comandor Legiunea de onoare iulie) <† Henri Poincaré> maior A. de Ioannidis (sfârșitul lui mai) afacerea Dudești și Eforia (iulie) † Al. Al. Orăscu 16 iulie. Tzigara-Samurcaș Bene-Merenti cl. I. Prințul Carol Bacalaureat. † Petre Șt. Cristopol 27 iulie. Incident baroana Hohenhaum la Constanța. Niște ofițeri își permit moșii față de ea. Maiorul Buhlea, șeful poliției, o arestează pe baroneasă. Pedepsirea ofițerilor și suspendarea șefului poliției. † Caliopei S. Cotadi 67 ani 4 august. † Paul Catargi, Clarens (Elveția) 18/31 iulie – Contele și contesa Berchtold de Goyos la Sinaia 11 august <Al. Dumas căruia nu-i plăcea cega> Berchtold Mare Cruce Ordinul Carol I, Fürstenberg Mare Cruce Coroană. Goyos Comandor Steaua <Pépin, al cărui nume deveni sinonim cu acela al umbrelei, era un spițer, a fost gazda lui Fieschi și a fost decapitat împreună cu acesta din urmă> – D. Dobrescu (Matache) comandor Legiunea de onoare (...) Centenarul pavării Bucureștilor cu bârne de lemn † general de intendență C. Chiflea 28 august Calimănești – † Maria Ch. Fălcoianu născută Vacărescu 20 august 1912 – Dr. Rosen Mare Cruce Steaua <sinuciderea generalului Noghi (septembrie)> Henri Galli fost președinte al Consiliului municipal al Parisului Mare Cruce Coroană. <† Marschall Brebestein> – Vizită Averescu Viena – C.C. Arion Mare Ofițer Legiune – Părăianu, St. Stanislas cl. a II-a. † Generăleasa Lahovary (Alexandrina) Paris pe la jumătatea lui septembrie – Averescu Mare Cruce Leopold Austria 26 septembrie st. n. † N. Maltezeanu din Calărași cade de pe scară la 15 septembrie – Mobilizare Bulgaria 18 septembrie – Catastrofă șalupa de luptă Trotuş – coliziune cu vasul maghiar Szekenczi – 100 de ofițeri înecați – Ducele de Orléans-Bragance, contele de Wurmbrand și contele Blome

L'amour, la liberté, seuls trésors que j'envie/ Pour l'amour, au besoin, je donnerai ma vie/ Mais pour la liberté je donnerai l'amour – Dumas père. – Uhry survole Bucarest avec de Tholyan-Lareinly (? – n.n.) 29 sept. (...) *Ministère de collaboration* 14/21 oct. – Poincaré félicite télégraphiquement Take Ionesco. – Tentative suicide P. Millo 19 oct. – La mort le 21. – Bene-Merenti I cl. Vespasian Erbiccano pr. prés. trib. Jassy – Corneille (*sic*) Botez cons. Cour appel Galatz 25 oct. 16 oct. *M. Mathieu I. Caragiale est nommé chef de cabinet du ministre des travaux publics* à la place de M.G. Moisesco nommé chef de cabinet du ministre des domaines. (L'Ind. roumaine, Lundi, 29 oct./11 nov. 1912.) Take I. Gd. Cr. Étoile manu propria – † Cristofor Tabacovici Gd. Cr. Couronne 28 oct.// L'Indépendance du 2 nov: La famille de Jean I. Caragiale nous prie de porter à la connaissance de (*sic*) public qu'elle n'est représentée que par Mme C, veuve du défunt écrivain, par M.M. et L.C. ses fils et Mlle C.C. sa fille. Le seul membre de la famille qui réside à l'heure présente dans le pays est M.M.C.; ceci afin d'éviter toute confusion avec des personnes qui se servent d'une similitude de nom pour commettre des actes incorrects – // I. Mitilieu Comm. Étoile – Catastrophe chaloupe Teleorman (4 garde-frontières et 5 personnes privées noyée) 2 nov.// Désastre de Mogosheshti (Jassy) 61 maisons écroulé (*sic*) – <Mésaventure consul Prohaska à Ucsu † C-see de Flandre 26 nov. n.s. – Visite Daneff Bucarest 13 nov.> – N.D. Cocea réformé par le conseil de rev. du II-e Corps 14 nov. – Visite gén. baron Conrad de Hoetzendorf Bucarest 16/29 nov. Gd. Couronne C. de Hoetzendorf = Faire-part I.L. Caragiale no. 20/3 nov. déc. mort † 9/22 Juin Schöneberg-Berlin – obsèques Jeudi 22/5 nov. église S. Georges. – Parlent T. Ionesco, Delavrancea, Sadoveano, Procopiu, Davila, Vlahoutza – Visite Daneff prés. Sobranie 26 nov. Gr. duc Nicolas Michailovici arrive Bucarest – Daneff était gd. Cr. Étoile//Assassinat Stroe Belloesco le gd philanthrope (Date ?) assassins arrêtés fin novembre Procès. 1) Radu Rosetti – Viața Romaneasca 2) Pompiliu Eliad – Dir. chemins fer – Bâton maréchal russe tout en or,

oaspeți ai prințului Știrbey – Țarul Rusiei conferă regelui României bastonul de mareșal la 19 sau 20 septembrie † Const. Lecca, avocat, sub-director al Creditului funciar 65 ani 28 septembrie = Două lucruri pe pământ mă fac să iubesc viața/ Dragostea, libertatea, singurele comori pe care le invidiez/ Pentru dragoste, la nevoie, mi-aș da viața/ Însă pentru libertate aș da dragostea – Dumas-tatăl. Uhry zboară deasupra Bucureștilor cu Tholyan-Lareinly (? – n.n.) la 29 septembrie (...) *Cabinet de coaliție* 14/21 octombrie – Poincaré îl felicită telegrafic pe Take Ionescu. Tentativă de sinucidere P. Millo 19 octombrie – Moartea la 21 – Bene-Merenti cl. I Vespasian Erbiccano prim-președinte al tribunalului Iași – Corneliu Botez consilier la Curtea de Apel din Galați 25 octombrie. 16 oct. *D. Mateiu I. Caragiale este numit șef de cabinet al ministrului lucrărilor publice* în locul d-lui G. Moisesco, numit șef de cabinet al ministrului domeniilor (*L'Indépendance roumaine*, luni, 29 oct./11 nov. 1912. Take Ionescu Mare Cruce manu propria – † Cristofor Tabacovici Mare Cruce Coroană 28 octombrie // *L'Indépendance roumaine* din 2 noiembrie: „Familia Ion L. Caragiale ne roagă să aducem la cunoștința publicului că nu este reprezentată decât de către D-na C., văduva defunctului scriitor, de către d-nii M. și L.C., fiii săi, și d-ra C.C., fiica sa. Singurul membru al familiei care locuiește la ora actuală în țară este dl. M.C.; aceasta cu scopul de a evita orice confuzie cu persoane care se slujesc de o asemănare de nume spre a comite acte incorecte.// I. Mitilieu comandor Steaua – Catastrofă șalupă Teleorman (4 grăniceri și 5 persoane particulare înecați 12 noiembrie //Dezastrul de la Mogoșești (Iași) 61 de case prăbușite – <Pățania consulului Prohaska la Ucsu † Contesa de Flandra 26 noiembrie st. n. – Vizita lui Daneff la București 13 noiembrie> – N.D. Cocea reformat de consiliul de revizie al Corpului II Armată 14 noiembrie – Vizita generalului baron Conrad von Hoetzendorf la București 16/29 noiembrie, Mare Cruce Coroană lui von Hoetzendorf = Ferparul lui I.L. Caragiale nr. 20/3 noiembrie/decembrie. Mort 9/22 iunie Schöneberg-Berlin, slujba înmormântării joi 22/5 noiembrie biserica Sf. Gheorghe. – Iau cuvântul T. Ionescu, Delavrancea, Sadoveanu, Procopiu, Davila, Vlahuță – Vizită Danev președinte Sobranie 26 noiembrie – Marele

incrustations en vermeil et multitude brillants et emeraudes.
 – Gd. duc Nicolas Gd. Cr. Carol avec collier; gén. baron de Meyendorf Gd. Cr. Carol, gén. prince Bagration Gd. Cr. Étoile; Colonel de Totleben comm. Étoile, cap. pr. Trubetzkoi Comm. Couronne (...) Départ Gd. duc (3-e journée) 30 nov. – Gd. duc s'arrête 1/2 heure Jassy – Badereu l'accueille avec préf. St. Negruzzi. – Visite Trois-Hiérarques <et part> † cap. Emm. Donici 7 nov. Montreux – Gd. duc Nicolas – Bene-Merenti I-er Cl. suicide dr. (escroc) Grill dir. policynique Fortune † Emmanuel Baleano – 3 déc. 58 ans. – Lissakowsky cons. lég. transferé Washington – Arsenieff le remplace (déc.) Arsenieff (Boris) chambellan imp. anc. secr. consulat Jassy – Constantinople, Japon, Athène, cons. gén. Ceylan, sécr. Washington arrive vers le 3 déc. (Bucarest. – Inauguration monument Pr. Stirbey Craiova 9 déc. – Pr. hér. y assiste et prononce discours † Gr. M. Buicliu, Cons. hon. Haute Cour, Gd. off. Couronne, Comm. Étoile 13 déc. 72 ans. † Lucrèce C. Lecca née Nencovici 14 déc. † Spiro Haret – 17 déc. † Kwerlen Waechler 30 déc. n.s. Stuttgart † Const. Iliesco anc. préfet, sén. dir. Moniteur off. etc. 23 déc. – L. de Launay m-bre Institut écrit *Revue bleue* que les Roumains sont le produit du croisement avec les tziganes – Diplôme spécial de Bene Merenti avec enluminures pour le gd. duc Nicolas † Nicolas P. Rashkano anc. préfet, maire, député, beau-père de Cioraneano – 27 déc. 63 ans. – Retour ambulance roumaine de Bulgarie – Stara Zagora.

1913

Fr. Joseph envoie prés. conseil Roumanie photographie avec lettre autographe occasion nouvel an. Lissakowsky Gd. Cr. Étoile † I.D. Movileano 28 déc. – Mission Take I. Londres. – Maioresco était déjà Gd. Cr. Léopold d'Autriche (...) (seskaupage: système hollandais de raccommoder à l'aiguille

duce Nicolae Mihailovici sosește la București – Danev avea deja Mare Cruce Steaua //Asasinarea lui Stroe Belloescu marele filantrop (Data?), ucigașii arestați finele noiembrie Proces 1) Radu Rosetti – *Viața Românească* 2) Pompiliu Eliad – directorul căilor ferate – bastonul de mareșal rus, în întregime de aur, incrustații în argint aurit și numeroase briliante și smaralde – Marele duce Nicolae Mare Cruce Carol cu colan; generalul baron de Meyendorf Mare Cruce Carol, generalul prinț Bagration Mare Cruce Steaua; colonelul de Totleben comandor Steaua, căpitanul prinț Trubetzkoi comandor Coroana (...) Plecarea Marelui duce (a treia zi) 30 noiembrie – Marele duce se oprește 1/2 oră la Iași – Bădăraș îl întâmpină dimpreună cu prefectul St. Negruzzi. – Vizită la Trei-Ierarhi <și plec> † căpitan Emm. Donici 7 noiembrie, Montreux – Marele duce Nicolae Bene-Merenti cl. I. Sinucidere dr. (escroc) Grill, director de policlinică improvizat † Emmanuel Baleanu – 3 decembrie, 58 ani – Lissakovski, consilier legatie transferat la Washington – Arsenieff îl înlocuiește (decembrie) Arsenieff (Boris), șambelan imperial, fost secretar consulat Iași – Constantinopol, Japonia, Atena, consul general în Ceylon, secretar la Washington sosește în jur de 3 decembrie (București). – Inaugurarea monumentului prințului Stirbey la Craiova, 9 decembrie – Prințul moștenitor asistă și pronunță discurs † Gr. M. Buicliu, consilier onorific Înalta Curte, Mare ofiter Coroana, comandor Steaua, 13 decembrie, 72 ani. † Lucreția C. Lecca, născută Nencovici, 14 decembrie † Spiru Haret – 17 decembrie † Kwerlen Waechler 30 decembrie st. n. Stuttgart † Cons. Iliescu, fost pefect, senator, director *Monitorul oficial* etc. 23 decembrie – L. de Launay, membru al Institutului, scrie în *Revue Bleue* că românii sunt produsul încrucișării cu țigani – Diplomă specială Bene-Merenti cu înluminări pentru Marele duce Nicolae † Nicolae P. Rășcanu, fost prefect, primar, deputat, socrul lui Ciorăneanu – 27 decembrie, 63 ani – Întoarcerea ambulanței române din Bulgarie – Stara Zagora.

1913

Franz Joseph trimite președintelui de Consiliu al României fotografie cu scrisoare autografă cu prilejul noului an. Lissakowsky Mare Cruce Steaua † I.D. Movileanu 28 decembrie – Misiune Take Ionescu la Londra. – Maiorescu avea deja Marea Cruce a Ordinului Leopold al Austriei (...) (seskaupage: sistem olandez de a stopa cu acul

des trous dans un tissu). Maioresco Aigle Rouge I-re Cl. Souscription nationale pour la flotte. 12 Janv. Cons. ministres Palais <communiqué dont j'ai la minute> Moniteur off. 14 Janv. promulgue loi récompense nationale veuve et fille Caragiale (...) † Al. Djuvara 1 févr. 55 ans. Mission Hohenlohe à St. Petersbourg. – Affaire haute-trahison Rodrigue Goliesco † Beatrice C. Eustatio-Slatko 1/14 févr. Vienne – † Smarande C. Matheiesco née C. Bucshan 10 févr. <Marie Mica épouse Popesco-Parashcoveano 10 févr.> – Poincaré (éllu 18 II) chev. de St. André 25 févr. n.s. //Jubilé des Romanoff 21 févr. v.s. † Etienne Petrovici-Armis 18 févr. (...) Reine Elisabeth subit opération yeux (dr. Lamwelt 22 févr.) Affaire Berman-Juster 26 févr. – Question de la médiation dans différend entre Roumanie et Bulgarie (...) Les Dumba sont originaires de Blatza vilayet de Monastir – Assassinat roi Grèce † gén. Const. Fotino – 4 mars 66 ans – † Const. Caramatteu, anc. dép., sén., m-bre Cour Comptes 7 mars – Const. Cristesco off. Étoile. L. Basset gd. Cr. St. Stanislas (mars). † Const. Erbiceano mbre Académie – Sainte Anne II-e Cl.: Solomonesco, C. Smantanescu, D. Sideri, Manolesco (? – n.a.), Annibal Stoenescu (? – n.a.) III – R. Mavriki et C. Paraïano probablement III aussi. St. Stanislas II-e Cl. N. Popp insp. et. S. Mavrocordat député † Grég. Gramaticesco anc. proc. gén. † Paris 28 févr. † Radu C. Porumbaru. – Garçons restaurant Ploeshti déclarent grève – Visite Vico – Mantegazze Bucarest. Ste Anne I-re gén. Lambrino, II Etienne Negruzzi préf. Jassy, col. Mustatza et col. Anastasiade. – St. Stanislas I-re Cottesco (Al.) dir. chemin fers, II cl. avec pl. N.R. Capitaneano. I. Cioraneano Ste Anne II-e. † gén. Nic. Popovici anc. secr. gén. guerre 14 mars 52 ans. – Scandaleuse gestion Victor Filotti au min. industrie (Viitorul 15 mars). Hortense Patchouris Rasplata Muncei I-re Cl. – Ouverture Conférence St. Petersbourg au sujet différend roum-bulg. 31 mars n.s. † Solomon I. Halfon – Al. Lucasiewicz et P. Rosetti Balanescu Ste Anne II-e Cl. † Georges Gr. Cantacuzène (Ephorie hôp. civ.) 23 mars. † Grégoire A.

găuri într-o țesătură). Maiorescu Vultur Roșu cl. I. Subscripție națională pentru flotă, 12 ianuarie. Consiliu Miniștri la Palat <am minuta comunicatului> *Monitorul oficial* din 14 ianuarie promulgă legea de recompensă națională pentru văduva și fiica lui Caragiale (...) † Al. Djuvara 1 februarie, 55 ani. Misiune Hohenlohe la St. Petersburg. – Afacere înaltă trădare Rodrig Goleescu † Beatrice C. Eustațiu-Slatcu 1/14 februarie Viena † Smaranda C. Mateiescu, născută C. Bucșan 10 februarie <Maria Mica se căsătorește cu Popescu-Pârșcoveanu la 10 februarie> – Poincaré (ales la 18 II) cavalier Sf. Andrei 25 februarie st. n. //Jubileul Romanovilor la 21 februarie st. v. // † Ștefan Petrovici-Armis 18 februarie (...) Regina Elisabeta se operează la ochi (dr. Lamwelt 22 februarie). Afacerea Berman-Juster 26 februarie. – Chestiunea mediațiunii în diferendul dintre România și Bulgaria (...) Dumba sunt originari din Blața, Vilaietul Monastir – Asasinarea regelui Greciei † general Const. Fotino – 4 martie 66 ani † Const. Caramateu, fost deputat, senator, membru al Curții de Conturi 7 martie – Const. Cristescu ofițer Steaua. L. Basset Mare Cruce Sf. Stanislas (martie). † Const. Erbiceanu, membru al Academiei – Sfânta Ana cl. a II-a: Solomonescu, C. Smântânescu, D. Sideri, Manolescu (? – n.a.), Annibal Stoenescu (? – n.a.) cl. a III-a – R. Mavriki și C. Pârâianu probabil cl. a III-a de asemenea. Sf. Stanislas cl. a II-a N. Popp inspector și S. Mavrocordat deputat † Grigore Gramaticescu fost procuror general † Paris 28 februarie. † Radu C. Porumbaru – Băieții de restaurant din Ploiești declară grevă – Vizită Vico-Mantegazze la București. Sfânta Ana cl. I generalul Lambrino, cl. a II-a Ștefan Negruzzi, prefect de Iași, colonel Mustață și colonel Anastasiade. – Sf. Stanislas cl. I Cottesco (Al.), director căi ferate, cl. a II-a cu placă N.R. Căpităneanu, I. Ciorăneanu Sf. Ana cl. a II-a † general Nic. Popovici, fost secretar general Ministerul de Război 14 martie, 52 ani. Scandaloasă gestiune Victor Filotti la Ministerul Industriei (*Viitorul*, 15 martie). Hortensia Paciuris Răsplata Muncei cl. I. Deschiderea conferinței de la St. Petersburg pe tema diferendului româno-bulgar 31 martie st. n. † Solomon I. Halfon – Al. Lucasiewicz și P. Rosetti Bălănescu Sf. Ana cl. a II-a † Gheorghe Gr. Cantacuzino (Eforia spitalelor civile) 23 martie. † Grigore A. Suțu cap de mort

Soutzo tête de mort 22 mars – Dotation 100 000 frcs. pr. Carol † Cerna (Panait) fin mars. – Prince Roland Bonaparte Bucarest – Jean Lahovary proclamé chef parti cons. – Démission N. Filipescu 3 avril. Coup de feu à blanc à la Ch-re des députés Hacıu Nastase, jeune roumain macédonien 22 ans tire en s'écriant: La voix des macédoniens doit être entendue! (5 avril) <Accident enfants Isadora Duncan Neuilly (fin avril n.s.)> (...) † Horia C.A. Rosetti <volontaire> sergent I-er rochiori 77/78 Saint-Georges russe, 29 avr. 57 ans – † gén. div. Jean V. Nasturel – Gd. off. Étoile 28 avr. 68 ans. – Princesse Marie en Espagne – gén. Th. Paraschivesco St. Stanislas I-re Cl. – 8 mai Interpellation Flea affaire Berman-Juster. – Crăiniceanu Gd. Cr. Couronne R. 20 mai – Averesco Gd. Off. – Al. Badereu Gd. Off. Étoile R. 10 mai (...) † Milone Lugomiresco sur le trottoir à la porte club conservateur Vanico 16 mai † Zoe I. Florescu née de Linche 20 mai † Sophie Costaforu 18 mai 70 ans veuve gén. Costaforu † Georges et Emma Ventura née Callimaki accident auto 23/24 mai Tancabeshti – Incident major Negruzzi–Jean Stourdza – Stelian Popesco–Virgil Arion (mai) – Pavelescu Dinco Bene Merenti I-er Cl. – Duel V. Arion – Stelian Popesco, 23 mai – à partir du Derby je suis toutes les réunions de Baneasa – Princesse Marie à Paris – fin mai – Cantuniari directeur police Bucarest – fin mai – affaire Blank – Bogdan Piteshti 28 mai (Comm. Carol: gén. P. Gigarto (*sic*); (Gd. off. Étoile: P. Chitzo) <Assassinat gd. vizir Mahmoud Scheffhet (11 Juin n.s.)> Bene Merenti I-re Cl. B. Bellio, O. Densushiano, H. David..., dr. Mezincesco (...) † G. Petresco 72 ans anc. prés. Haute Cour – 4 juin. † Dr. Take Stephanesco 9 juin † Aurel Petresco 13 juin fils Mme J. Boamba † Constance E. Germani 11 Juin – Gds. off. Étoile: P. Bratashano, dr. Istrati et Th. Ionesco, N. Demosthene, N. Economo, Th. Cinco, Delavrancea, † Leon Ghyka, Victor Ionesco, † Dr. Riegler et Dr. Schaabner. – † Mme Sophie N. Kretzulesko 91 ans 20 Juill. – † poète St.O. Iosif. Étoile comm. G. Lascar, I. Vorvoreanu, gd. off. Al. Davilla, Jean Co..., Mission greque Roumanie

22 martie – Dotarea cu 100 000 franci a prințului Carol † Cerna (Panait) sfârșitul lui martie. Prințul Roland Bonaparte la București – Ion Lahovary proclamat șef al Partidului Conservator – Demisia lui N. Filipescu la 3 aprilie. Foc de armă în aer în Camera deputaților, Hacıu Năstase, tânăr român macedonean în vârstă de 22 de ani, trage strigând: Vocea macedonenilor trebuie auzită! (5 aprilie) <Accidentul copiilor Isadorei Duncan la Neuilly (sfârșitul lui aprilie st. n.)> (...) † Horia C.A. Rosetti, sergent <voluntar> în regimentul 1 roșiori în războiul 77/78, Ordinul rus Sfântul Gheorghe, 29 aprilie, 57 ani † general de divizie Ion V. Năsturel, Mare ofițer Steaua, 28 aprilie, 68 ani – Principesa Maria în Spania – generalul Th. Paraschivescu Sf. Stanislas cl. I – 8 mai interpellare Flea în afacerea Berman–Juster. Crăiniceanu Mare Cruce Coroana României 20 mai – Averescu Mare ofițer – Al. Bădărău Mare ofițer Steaua României 10 mai (...) † Milone Lugomirescu pe trotuar, la ușa clubului conservator Vanico (? – n.n.) 16 mai † Zoe I. Florescu, născută de Linche, 20 mai † Sofia Costaforu, 28 mai, 70 ani, văduva generalului Costaforu † George și Emma Ventura născută Callimaki, accident auto 23/24 mai Tâncăbești – Incident maior Negruzzi–Ion Sturdza – Stelian Popescu–Virgil Arion (mai), – Pavelescu Dincă Bene-Merenti cl. I. Duel V. Arion–Stelian Popescu, 23 mai – începând cu Derbyul, urmăresc toate reuniunile de la Băneasa – Principesa Maria la Paris – sfârșitul lui mai – Cantuniari director al poliției orașului București – sfârșitul lui mai – afacerea Blank – Bogdan-Pitești 28 mai (comandor Ordinul Carol: general P. Gigartu); (Mare ofițer Steaua: P. Chițu) <Asasinarea marelui vizir Mahmud Șefhet (11 iunie st. n.)> Bene-Merenti cl. I B. Bellu, O. Densushianu, H. David..., dr. Mezincescu (...) † G. Petresco, 72 ani, fost președinte al Înaltei Curți de Casație – 4 iunie † Dr. Take Ștefănescu 9 iunie † Aurel Petresco 13 iunie, fiul d-nei I. Boambă † Constanța E. Ghermani 11 iunie – Mare ofițer Steaua: P. Brățășanu, dr. Istrati și Th. Ionescu, N. Demostene, N. Economu, Th. Cinco, Delavrancea, † Leon Ghica, Victor Ionescu, † Dr. Riegler și dr. Schaabner. † d-na Sofia N. Crețulescu 91 ani 20 iulie – † poetul St. O. Iosif. Steaua comandor G. Lascăr, I. Vorvoreanu, mare ofițer Al. Davilla, Jean Co..., Misiune greacă în România Theotokis

Theotokis 25 Juin (...) Dissesco offre au roi Constantin le sabre du gén. Karaïskakis. Mobilisation 20 juin – 28 Juin occupation Silistre. Dégradation de Goliesco (1 Juin) en présence du gén. Socec † Nicolas Balacesco sculpteur 2–3 Juin † gén. Teleman député 5 Juin – Jean Lahovary élu prés. Sénat à la place Th. Rosetti démissionnaire – Roi va au gd. quartier y reste quelques jours. (3 juin depuis 22 1/2 – 6 juin). Bene Merenti I Cl. architectes Gr. Cerkez, Remus Iliesco, V. Stephanesco, L. Negresco, G. Lasskind, Radu Predolesco – B. Paltineano délégué civil auprès armée occupation † col. Th. Popovici, insp. gén. sergents ville pays (...) 14 Juillet arrivé délégation bulgare. 15 Juill. arrivée del-s serbe et monténégrines. – Cretziano secr. gén. aff. ext. accueille Venizelos à T. Severin. – Pissoski secrétaire; J.C. Filotti, secr.-adjoint et Emm. Lahovary attaché † G.N. Danielopol prof. univ. 18 Juill. 76 ans (...) 29 Juill. Te-Deum Métropole et dîner gala Cour – Dissesco gd. Cr. Couronne Italie, Maioresco collier Carol. – Venizelos et Vucotich et Ristich Gd. Cr. Étoile – Passitch possédait cette distinction (...) 30 Juill. décr. démobilisation à partir du 31 Juillet – Poincaré et roi Pierre coll. Carol I. – Congé Take Ionesco par int. Badareu 3 août – 13 sept. (...) Take Ionesco Gd. Cr. Sts Maurice et Lazare commencement août – Victor Filitti syndic Bourse 1 sept. † Démètre D. Polizu-Micsunesti (le fou) Samovitz Bulgarie 5 avr. Démission Barbu Dolfineanu commissaire civil quadrilatère – Pissoski gd. off. Couronne (...) † N. Quintesco, membre Académie 12 août (...) Gd. Cr. Aigle Blanc Serbie: Maioresco, T. Ionesco, Marghiloman 1 sept. – Affaire dr. Minovici – ing. Bedel. <Mariage ex roi Manoël avec p-sse de Hohenzollern 4 sept. n.s.> Accident automobile Take Ionesco Orashtie (portant drapeau tricolore 3 sept.) – accident auto Galitza entre Azuga et Bushteni 25 août † Hélène N. Vidrashco née Catargi 25 avril <Poincaré dans le Limousin 8 sept.> † Georges Gramaticesco 20 avril 24 ans aviateur † Pierre Rashcano prof. faculté lettre Jassy † Paul Opresco anc. insp. police. 31 avril – accident mortel Vlaïco Aurel 31 août –

25 iunie (...) Dissescu oferă regelui Constantin sabia generalului Karaïskakis. Mobilizare 20 iunie – 28 iunie ocuparea Silistrei. Degradarea lui Goliescu (1 iunie) în prezența generalului Socec † Nicolae Bălăcescu sculptor 2–3 iunie † general Teleman, deputat, 5 iunie – Ion Lahovary ales președinte al Senatului în locul lui Th. Rosetti demisionat – Regele se duce la Marele Cartier unde rămâne câteva zile (3 iunie de la orele 22 1/2–6 iunie). Bene-Merenti cl. I arhitecților Gr. Cerchez, Remus Iliescu, V. Ștefănescu, L. Negrescu, G. Lasskind, Radu Predolescu – B. Paltineanu delegat civil pe lângă armata de ocupație † colonel Th. Popovici, inspector general pe țară al agenților de poliție (...) 14 iulie – sosirea delegației bulgare; 15 iulie – sosirea delegațiilor sârbă și muntenegreană. Cretzianu secretar general Ministrul Afacerilor Externe îl întâmpină pe Venizelos la Turnu-Severin. Pissoski secretar; I.C. Filotti secretar adjunct și Emm. Lahovary atașat. † G.N. Danielopol, profesor universitar, 18 iulie, 76 ani (...) 29 iulie. Te-Deum la Mitropolie și dineu gală Curte – Dissescu Mare Cruce Coroana Italiei, Maiorescu colan Carol. Venizelos și Vucotici și Ristici Mare Cruce Steaua – Pasici posedă această distincție (...) 30 iulie decretarea demobilizării începând de la 31 iulie – Poincaré și regele Petru colan Carol I – Concediu Take Ionescu prin interimatul lui Bădărău 3 august – 13 septembrie (...) Take Ionescu Mare Cruce S-ții Mauriciu și Lazăr la începutul lui august – Victor Filitti syndic al Bursei la 1 septembrie † Dumitru D. Polizu-Micșunesti (nebulul), Samovici Bulgaria, 5 aprilie. Demisia lui Barbu Dolfineanu, comisarul civil al Cadrilaterului – Pissoski mare ofițer Coroana (...) † N. Quintescu, membru al Academiei 12 august (...) Mare Cruce Vulturul Alb Serbie: Maiorescu, T. Ionescu, Marghiloman 1 septembrie. – Afacerea dr. Minovici – inginer Bedel. <Căsătoria fostului rege Manuel cu prințesa de Hohenzollern 4 septembrie st. n.> Accident de automobil Take Ionescu la Orăștie (purând drapel tricolor 3 septembrie) – accident auto Galița între Azuga și Bușteni 25 august † Elena N. Vidrașcu, născută Catargi, 25 aprilie <Poincaré în Limousin la 8 septembrie> † Gheorghe Gramaticescu, 20 aprilie, 24 ani, aviator † Petre Râșcanu profesor la Facultatea de Litere din Iași † Paul Oprescu, fost inspector de poliție 31 aprilie – accident mortal Vlaicu Aurel 31 august – Bănești

Baneshti 28 km Ploeshti † *Constantin Eustace Schina anc. Prés. Haute Cour Gd. Cr. Étoile et Couronne 3 sept. 75 ans* – Bene Merenti I-re Cl. (Riria) Coralie Xenopol et Mme Georges Scott (Nelly Martyl) Presse magyare se plaint de trop excursions des souv. roumains en Transylvanie leur reprochant manque tact. – Take Ionescu en Italie 20 sept. déjune Roi San Rossore (21 sept.) Lucca 22 sept. Bene Merenti I-re Cl. M.I. Caragiale (23 Juill) – À Lucca (T.I. – *n.n.*) visite villa XVIII s baron Fasciotti. – Bethmann-Hollweg Gd. Cr. „Carol I“ – Diamandy min. St. Petersbourg † Marguerite Herjeu fille gén. 21 ans 11 sept. Mano Gd. Cr. Couronne (sept.) Cambriolage boutique usurier Collier 23 sept. – méd. Virtutea militare (*sic!*) or au dr. Mohammed Hussim chef mission indienne de Madras et dr. Narassih Mulgand de Calcutte – † Alexandrine B. Averesco 57 ans 23 sept. belle-mère gén. Constantinesco – Cas agent change Hurmuz. – 25 sept. conseil ministres Sinaia – 25 sept. Badareu part pour Paris. Il passe quelques jours Sinaia. Visite princes Guill. et Victor de Wied Sinaia 19 sept. – accident mortel sous-lt. Negel 19 sept. (...) Déclaration faillite et arrestation agt. change Hurmuz – fin tragique Mme Anne Melik trouvée brûlée <vive> dans son lit (comm. oct.) 9 oct. fin congé de Badareu qui reste Bucarest † H. Czernin 41 ans = Incident Manassé 11 oct. délég. étudiants chez Davila (...) Procès dr. Rakowsky mercredi 9 oct. – Mavrodi acquité – Procès de Kiew (meurtre rituel) oct. Gd. Cordon Sauveur Grèce gén. Coanda, gd. Off. Col. Christesco (...) Les D. paraissent Bucarest à une représentation de Nono (tourné de Sascha Guitry) 17–20 oct. Congrès libéral. – Procès militaires: C. Millian, Popescu-Dutzo, Karnabatt – Gr. Cr. Sauveur: Al. Badareu, N. Xenopol, gén. Herjeu, Cantacuzène-Pashcano, gd. off. D. Morouzi et Gr. Cantacuzène, comm. Barbatesco premier adj., anc. maire † Georges J. Juvara 33 ans. Comm. Fr. Joseph; dr. Emm. Stourdza révoqué de la place d'insp. médical caisse métiers à la suite incident Stelian Popescu – Voyage Take Ionesco Athènes 7 nov. – réfection

28 km de Ploiești † *Constantin Eustațiu Schina, fost președinte al Înaltei Curți, Mare Cruce Steaua și Coroana, 3 septembrie, 75 ani* – Bene-Merenti cl. I (Riria) Coralia Xenopol și d-na Georges Scott (Nelly Martyl). Presa maghiară se plânge de prea multe călătorii ale suveranilor în Transilvania, reproșându-le lipsă de tact. – Take Ionescu în Italia la 20 septembrie, dejeunează cu regele la San Rossore (21 septembrie), Lucca, 22 septembrie Bene-Merenti cl. I M.I. Caragiale (23 iulie). – La Lucca (T.I. – *n.n.*) vizitează vila din secolul XVIII a baronului Fasciotti. – Bethmann-Hollweg Mare Cruce „Carol I“ – Diamandy ministru la St. Petersburg † Margareta Hârjeu, fiica generalului, 21 ani, 11 septembrie. Manu, Mare Cruce Coroana (septembrie) Spargere ghereta cămătarului Collier 23 septembrie – Medalia Virtutea militară aur doctorului Mahomed Hussim, șeful misiunii indiene din Madras, și doctorului Narassih Mulgand din Calcuta † Alexandrina V. Averescu 57 ani 23 septembrie, soacra generalului Constantinescu – Cazul agentului de schimb Hurmuz. – 25 septembrie Consiliu de Miniștri la Sinaia – 25 septembrie, Bădărău pleacă la Paris. Petrece câteva zile la Sinaia. Vizita principilor Wilhelm și Victor de Wied la Sinaia, 19 septembrie – accident mortal sublocotenentul Negel 19 septembrie (...) Declarația de faliment și arestarea agentului de schimb Hurmuz – sfârșitul tragic al D-nei Anna Melik găsită arsă <de vie> în patul ei (începutul lui octombrie); 9 octombrie, sfârșitul concediului lui Bădărău care rămâne în București † H. Czernin 41 ani = Incident Manasse 11 octombrie, delegație de studenți la Davilla (...) Procesul dr. Rakowski miercuri 9 octombrie – Mavrodi achitat – Procesul de la Kiev (omor ritual) octombrie. Mare cordon Mântuitorul, Grecia generalul Coandă, Mare ofițer colonelul Cristescu (...) Dararii apar la București cu prilejul unei reprezentatii cu Nono (turneul lui Sacha Guitry) 17–20 octombrie Congres liberal – Procese militare: C. Millian, Popescu-Duțu, Karnabatt – Mare Cruce Mântuitorul: Al. Bădărău, N. Xenopol, general Hârjeu, Cantacuzino-Paşcanu, mare ofițer D. Moruzi și Gr. Cantacuzino, comandor Bărbătescu prim-adjunct, fost primar † Gheorghe J. Juvara 33 ani, Comandor Fr. Joseph; dr. Em. Sturdza revocat din postul de inspector medical la Casa meseriilor, în urma incidentului cu Stelian Popescu – Călătoria lui Take Ionescu la Atena 7 noiembrie – restaurarea

tombe Heliade église Mavrogheny 24 oct. n.s. Interdiction représentation Manassé par préfet police sur ordre ministre Dissesco, 25 oct. – Le pr. Guill. de Wied hôte de la famille royale. – Il paraît que c'est Maioresco qui aurait interdit Manasse † Nicolas Chrissoveloni 28 oct. hotel Boulevard. – Liviano chef comptabilité Caisse églises déstitué pour détournements (...) † gén. Charles P. Skeletti – Jassy 30 oct. † Nerva Hodosh fou fin novembre. (...) Badareu revêt 3 nov. insignes Gd. Cr. „Sauveur“ que lui remet Papadiamantopol – Les travaux d'installation du monument de Souworow 1789 ont été dirigés par l'ing. russe Sophocle Conaké (...) officier mécanicien anglais ivre est tué par une sentinelle roumaine – Jean Goldstein à Braïla – † Demetre B. Stirbey 72 ans (9 nov.) château Voila (...) – 14 nov. 18 h 1/2 arrivée comte Czernin † Hélène G. Marzesco (veuve anc. ministre) 13 nov. – Délégation chargée de remettre la cloche de Karageorge au roi de Serbie composée 2 membres éphorie Madone Dudu et N. Iorga est reçue à Belgrade 24 nov. n.s. Arsenieff chargé affaires Russie 15 nov. – Wopicka ministre Amérique remplace Jackson – 16 nov. (...) Distribution livre vert Ch-re 19 nov. – Recours Em. Stourdza rejeté – Graves maladresses dans la publication du livre vert – on ne consulte pas les Légations sur les documents qu'on se propose de publier: mécontentement général surtout après avoir communiqué le recueil entier à toutes les légations. Incident Filitti et un journaliste – Commission serbe pour jonction chemins de fer serbes et roumains pour construction pont sur Danube se présente 20 nov. au ministre trav. publ. (...) Guill. de Wied souverain – Procès Bogdan-Pitești 2-e Ch-re correctionnelle 28 nov. † Zoe Bengesco 28 nov. ≡ Vers le 20 novembre Arsenieff sur les instances d'Uhrynowsky <fait la proposition> me propose pour L'O de Ste Anne ≡ Gr. Cantacuzène maire Capitale Gd. Cr. Ste Anne – Bene Merenti I-re Cl. – I. Otesco, Clincio, Marin Liwesco, Michel Holban, cap. Ureke, Corneliu Bogdan, Const. Grigoriu, dr. Gaston Roussel – 4 déc. Banquet en honneur Michel Pherekyde

mormântului lui Heliade în biserica Mavrogheni la 24 octombrie st. n. Interzicerea reprezentării piesei *Manasse* de către prefectul de poliție, la ordinul ministrului Dissesco, la 25 octombrie – Prințul Wilhelm de Wied oaspete al familiei regale. Se pare că Maiorescu ar fi interzis *Manasse*. † Nicolae Crissoveloni 28 octombrie, hotel Boulevard. Livianu, șeful contabilității Casei bisericilor destituit pentru detunări (...) † generalul Carol P. Skeletti – Iași 30 octombrie † Nerva Hodoș, nebun, sfârșitul lui noiembrie (...) Bădărău își pune la 3 septembrie insigna Marei Cruci „Mântuitorul“ pe care i-o remite Papadiamantopol – Lucrările de instalare a monumentului lui Suworov 1789 au fost conduse de inginerul rus Sofocle Conachi (...) ofițer mecanic englez beat ucis de o santinelă română – Jean Goldstein la Braïla † Dumitru B. Stirbey 72 ani (9 noiembrie) la castelul Voila (...) – 14 noiembrie orele 18 1/2 sosirea contelui Czernin † Elena G. Mârzesco (văduva fostului ministru) 13 noiembrie – Delegațiunea însărcinată să remită clopotul lui Karageorghe regelui Serbiei compusă din 2 membri ai eforiei Madonei Dudu și N. Iorga este primită la Belgrad la 24 noiembrie st. n. Arseniev, însărcinat cu afaceri al Rusiei 15 noiembrie – Wopicka, ministrul Americii îl înlocuiește pe Jackson – 16 noiembrie (...) Distribuirea *Cărții verzi* la Cameră 19 noiembrie – Recursul lui Em. Sturdza respins – Grave stângăcii în publicarea *Cărții verzi* – nu se consultă legațiile în privința documentelor propuse a fi publicate: nemulțumire generală, mai cu seamă după ce s-a transmis întreaga culegere tuturor legațiilor. Incident între Filitti și un gazetar. Comisia sârbă pentru joncțiunea căilor ferate sârbești și românești se înfățișează la 20 noiembrie la ministrul lucrărilor publice (...) Wilhelm de Wied la suveran – Procesul Bogdan-Pitești la cea de a 2-a Cameră corecțională la 28 noiembrie † Zoe Bengescu 28 noiembrie ≡ Pe la 20 noiembrie Arseniev, la insistențele lui Uhrynowsky <face propunerea> mă propune pentru Ordinul Sf. Ana ≡ Gr. Cantacuzino, primar al Capitalei, Mare Cruce Sf. Ana – Bene-Merenti cl. I – I. Otescu, Clinciu, Marin Livescu, Mihai Holban, căpitan Ureche, Corneliu Bogdan, Constantin Grigoriu, dr. Gaston Roussel – 4 decembrie Banchet în onoarea lui Mihai Pherekyde, cu ocazia celei de a 70-a

occasion son 70-e anniversaire Liedertafel – statuette La force et le travail – Michel Cantacuzène Gd. Cr. Sauveur – Siegfried Wagner Bucarest (décembre) † Grig. Vulturescu 10 déc. 75 ans. 2 Concerts Siegfried Wagner Bucarest (déc.) Gd. Cr. O. Elisabeth (Autriche) à la reine Elisabeth (déc.) < Lily Manakide 17 h 12 déc. matinée dansante chez Mme Marie-Nicole Darvari, les sœurs n'y sont pas invitées > † Caton G. Lecca insp. gén. adm. Gd. off. Mérite civil, comm. Étoile et Couronne 12 déc. – Henry Coanda et Mme Averesco Bene Merenti I-re Cl. † Jean Kalindero 11 déc. – Bene Merenti I-re Cl. Stef. Moldoveano, Mich. Valerian avocat, Oct. Goga, Eug. Lovinescu, I. Minulescu, Benzol, dr. Cristea † Alexandra Fotino née de Dolmanoff 13 déc. – Anniversaire 70 ans reine Elisabeth – Czernin lui remet ordre Elisabeth avec lettre autographe de l'empereur (16 déc.) † Dem. V. Polyzo-Michunesti anc. prés. Cour appel, sénateur Comm. Carol I, 17 déc. 76 ans. † Alexandre C. Otetelesano 14 déc. 57 ans marie Pauline. † Mathilde C. Longiano – 20 déc. Poklewsky remet lettres créance † Ianco Bratescu (25 déc.) – *Nano Sainte Anne I-re Cl.* 6 Janv. st. n. † Mme veuve Basile Cantacuzène mère Mathieu C. 26 déc. Bene Merenti dr. Cl. Bucur Spiresco, dr. Melun, T. Popovici, Michel Marco, Garabet Ibraileanu, N. Kostyloff prof. hautes études O. Carol I – comm. gén. C. Herjeu et Averesco Gd. off. Étoile – gén. Coanda – Gd. Cr. Couronne Al. Em. Lahovary et N. Mishu.

1914

Étoile Gd. off. gén. Mich. Boteano, Jean Culcer, Al. Lambrino, Basile Zottu, Arnold Beller – Comm. contre-amiral Eustatziu, gén. Romulus Boteano, gén. Hiott et docteurs J. Baroncea, N. Drugescu (...) M. Hristodorescu, Zaharia Petresco (? – n.a.) Valère Roshanetz, Al. Slatineanu (...) Bene Merenti Al. Simionescu auteur dramatique, Michel Mora, Mme Ianculescu de Reus, dr. Tibère Brediceanu, prof. dr. Kiriak, Basile Costin peintre 4 Janv. 1 Janv. – démission cabinet Maiorescu – Roi prie

aniversări a sa în sala Liedertafel – statueta „Puterea și munca” – Mihai Cantacuzino Mare Cruce Măntuitorul – Siegfried Wagner la București (decembrie) † Grigore Vulturescu 10 decembrie 75 ani. 2 concerte Siegfried Wagner la București (decembrie). Mare Cruce Ordinul Elisabeta (Austria) reginei Elisabeta (decembrie) < Lily Manakide orele 17,12 decembrie, matineu dansant la d-na Maria-Nicolae Darvari, surorile nu sunt invitate > † Caton G. Lecca inspector general administrativ Mare ofițer Meritul civil, comandor Steaua și Coroana 12 decembrie. – Henri Coandă și d-na Averesco Bene-Merenti cl. I † Ion Kalinderu 11 decembrie – Bene-Merenti cl. I Ștefan Moldoveanu, Mihai Valerian avocat, Octavian Goga, Eugen Lovinescu, I. Minulescu, Benzol, dr. Cristea. † Alexandra Fotino, născută de Dolmanoff 13 decembrie – Aniversare 70 ani regina Elisabeta – Czernin îi remite ordinul Elisabeta cu scrisoare autografă a împăratului (16 decembrie) † Dumitru V. Polizu-Micșunești, fost președinte al Curții de Apel, senator, comandor Ordinul Carol I, 17 decembrie, 76 ani. † Alexandru C. Oteteleşanu 14 decembrie, 57 ani, soțul Paulinei. † Matilda C. Longiano – la 20 decembrie Poklewsky remite scrisorile de acreditare † Iancu Brătescu (25 decembrie) – *Nanu Sfânta-Ana cl. I* 6 ianuarie st. n. † D-na văduvă Vasile Cantacuzino, mama lui Matei C., 26 decembrie. Bene-Merenti doctorului Cl. Bucur Spirescu, dr. Melun, T. Popovici, Mihai Marcu, Garabet Ibrăileanu; N. Kostilov, profesor Facultate, Ordinul Carol I – comandor, generalul C. Hârjeu și Averescu, mare ofițer Steaua – generalul Coandă – Mare Cruce Coroană, Al. Em. Lahovary și N. Mișu.

1914

Mare Ofițer Steaua general Mihai Boteanu, Ion Culcer, Al. Lambrino, Vasile Zottu, Arnold Beller – Comandor: contra-amiral Eustațiu, general Romulus Boteanu, general Hiott și medicii I. Baroncea, N. Drugescu (...) M. Hristodorescu, Zaharia Petresco (? – n.a.) Valeriu Roșăneț, Al. Slatineanu (...) Bene-Merenti Al. Simionescu, autor dramatic, Mihai Mora, D-na Ianculescu de Reus, dr. Tiberiu Brediceanu, prof. dr. Chiriac, Vasile Costin, pictor 4 ianuarie. 1 ianuarie – demisia cabinetului Maiorescu – Regele îl

Maiorescu gérer affaire jusqu'à la constitution nouveau cabinet. 2 Janv. Roi charge Brătianu formation nouveau cabinet. 3 Janv. cabinet formé. – Vendredi 4 Janv. 18 h 1/2 prestation serment † Etienne I. Balaceano 3 Janv. Paris. † Hélène Munteano (Kalindero) 9 Janv. 72 ans (sa fille est mme Trajan Domm. Doiculescu). – Roi Roumanie col. hon. 2 reg. génie espagnol 23 Janv. Pr. Carol dans l'armée prussienne; on lui adjoint le lt. en premier von dem Knescheck pour l'introduire dans service 3-e compagnie rég. de la garde <Alexandrine Em. Grădishteano (on vend aux enchères son immeuble Verde 6)> M. et Mme Dorchain arrivent Bucarest – //dénue de fondement> Affaire usine Lanzer – avocat I. Solomonescu et Nicolaescu (Janv.) achat 3 autos. † Al.F. Robesco ing. 15 Janv. † Irène B. Poenaro 77 ans. – Vol chez mme Anghelo rue Dragosh Vodă – 20 Janv. Mission roumaine qui avait assisté solennité inauguration monument Gd. duc Nicolas rentre – Ste Anne I-re Cl. gén. Herjeu, II-e Cl. col. Grigoresco, cap. Filitti porte-cigarettes. Le diadoque à Bucarest 22 Janv. – Collier Charles au diadoque. † Constantin Gr. Bagdadt 25 Janv. 60 ans † Marie Dr – (ilizibil – *n.n.*) 25 Janv. 54 ans. – Venizelos à Bucarest (26 Janv.). Passitch à Bucarest (26 Janv.) rentrant de St. Petersburg. Partent ensemble le 29 par Predeal (...) B. Merenti 2-e Cl. Marie Paul Catargi – Reine subit opération cataracte œil gauche (10 févr.) dr. Landolt. † Hélène C. Filitti née Slatineanu 13 févr. – Roi Carol chef 2-e rég. génie espagnol – Attentat de Debreczin – Bombe expédiée Gernowky explosée; 3 personnes dont le vicaire de l'évêque morts déchiquetés – évêque Miklossy 23 févr. n.s. Pr. Nicolas se loge une balle d'arme de salon dans la paume droite; on la lui extrait (17 févr.) Virtutea Militara en or Roi Grèce et diadoque – arrivent Bucarest Lacour-Gayet (16 Févr.) et André Tardieu (19 Févr.) † Antoine Carp gouv. Banque Nationale, Gd. Off. Carol et Étoile, Gd. Cr. Couronne 21 Févr. † Georges Stelorian 20 Févr. – André de Fouquières à Bucarest (...) Supposée Mission gén. Coanda en Egypte 2 avr. st.n. – Délégation bulgare pour

roagă pe Maiorescu să gireze afacerile până la constituirea noului cabinet. 2 ianuarie – Regele îl însărcinează pe Brătianu cu constituirea noului cabinet. 3 ianuarie – cabinet format. Vineri 4 ianuarie, orele 18 1/2 depunerea jurământului † Ștefan I. Bălăceanu 3 ianuarie Paris. † Elena Munteanu (Kalindero) 9 ianuarie 72 ani (fica sa este d-na Traian Domm. Doiculescu). Regele României colonel onorific al regimentului 2 geniu spaniol 23 ianuarie. Prințul Carol în armata prusiană; i se alătură locotenentul principal von dem Knescheck, pentru a-l introduce în serviciul celei de a 3-a companii a regimentului de gardă <Alexandrina Em. Grădișteanu (i se vinde la licitație imobilul Verde 6)> <Dl. și D-na Dorchain sosesc la București // lipsit de fundament> Afacerea uzina Lanzer – avocat I. Solomonescu și Nicolaescu (ianuarie) cumpărare 3 automobile. † Al. F. Robescu inginer 15 ianuarie † Irina B. Poenaru 77 ani. Furt la d-na Anghel strada Dragoș Vodă – 20 ianuarie. Misiunea română care a asistat la solemnitatea inaugurării monumentului Marelui duce Nicolae se înapoiază – Sfânta Ana clasa I general Hârjeu, clasa a II-a colonel Grigorescu, căpitan Filitti port-țigarette. Diadohul la București, 22 ianuarie. – Colan Carol Diadohului. † Constantin Gr. Bagdadt 25 ianuarie 60 de ani † Maria Dr (ilizibil – *n.n.*) 25 ianuarie 54 ani – Venizelos la București (26 ianuarie). Pasici la București (26 ianuarie) întorcându-se de la St. Petersburg. Pleacă împreună pe 29 prin Predeal (...) Bene Merenti clasa a II-a Maria Paul Catargi – Regina suferă operație cataractă ochiul stâng (10 februarie) dr. Landolt. † Elena C. Filitti născută Slatineanu 13 februarie. – Regele Carol comandant al regimentului 2 geniu spaniol – Attentatul de la Debrețin – Bomba expediată Gernowky explodată; trei persoane, printre care episcopul morți ciopârțiți – episcopul Miklossy 23 februarie st. n. Prințul Nicolae își trage un glont de armă de salon în palma dreaptă; i se extrage (17 februarie) Virtutea Militară de aur regelui Greciei și Diadohului – sosesc la București Lacour-Gayet (16 februarie) și André Tardieu (19 februarie) † Anton Carp, guvernator Banca Națională, Mare ofițer Carol și Steaua, Mare Cruce Coroană 21 februarie † George Stelorian 20 februarie. André de Fouquières la București (...) Presupusă misiune a generalului Coandă în Egipt la 2 aprilie st. n. Delegația bulgară pentru

construction d'un pont sur le Danube fin mars (...) Jean Aicard à Bucarest – 29 mars. (...) Adine Démètre Giani 30 mai †gén. Th. Văcărescu 2/15 avr. (n.s.) – fastidieuse histoire des massacres de Coritza (avr.) †baronne Euphrosine Guillaume née Gr. Gradishteano, Paris, avr., n.s. 4 avril Sainte-Anne – 8/22 avril 75-e anniversaire Roi Carol – 5 avril arrivée mission espagnole composée infant Alphonse et princesse Béatrice, général della Llana, colonel Mourello, commandant Lopez – cap. Llana remet uniforme 2 rég. sapadores-minadores. – Gén. Coanda à Constantinople (9 avril). L'infant Gd. Cr. Carol, le gén. della Llana Gd. Cr. Couronne, col. Mourello comm. Étoile, cap. della Llana off. Étoile (...) – Accident Nunuca Protopopescu 9 avril. †Catherine Colibashano 11 avr. <Marie-Nicolas offre dîner honneur infants. Les petits n'assistent non plus> 15 avril départ mission espagnole †Charles Pherekyde, anc. prés. Haute Cour, Paris 19 avril, Gd. Cr. Étoile et Couronne, Gd. off. Carol –, Take Ionescu Gd. Cr. Danilo – Duel N. Filipescu – Al. Florescu 20 avr. balles sans résultat sans réconciliation sur terrain (...) Excursion Kretzulesco à Athos. †Georges Beldiman (16 mai) anc. préfet, dép. sénateur, Virtutea Militara – Gd. off. Couronne, comm. Étoile 4 mai 74 ans. – il avait été quelques ans avant victime d'un accident. – Étudiants turcs à Bucarest – Charles Ad. Cantacuzène obtient autorisation porter Iftikhar – 7 mai M.I. Caragiale Ste. Anne II-e Cl. Dép. pr. Carol Potsdam et arrivée Talaat-bey 11 mai – arrivée mission militaire japonaise Bucarest 12 mai – Soirée perruques couleur lég. franc. – B. Stirbey Gd. Cr. Sauveur †Const. D. Soutzo 73 ans 15 mai Palais Soutzo †Catherine Deshliu née Falcoyano – 89 ans. – Czernin à Vienne chez l'emp. François Sadi-Carnot et Mme, amateurs art, Bucarest 30 mai visitent Curtea de Argeș – Samedi 31 Mai Sassonof arrive Constantza – 1 Juin visite Empereur Russie Constantza sur yacht imp. Standard 10 h. – à 10 1/2 acostage 5-e reg. roșiori. Nicolas II départ 23 heures. *O.O. Saint-Alexandre Newsky*: I. Bratiano (avait L'Aigle Blanc).

construirea unui pod peste Dunăre sfârșitul lui martie (...) Jean Aicard la București – 29 martie (...) Adina Dumitru Gianni 30 mai †generalul Th. Văcărescu 2/15 aprilie (st. n.) – fastidioasă istorie a masacrelor de la Corița (aprilie) †baroana Eufrosina Guillaume, născută Gr. Grădișteanu, Paris, aprilie, st. n. 4 aprilie Sfânta Ana – 8/22 aprilie a 75-a aniversare a regelui Carol – 5 aprilie sosirea misiunii spaniole compusă din infantele Alfonso și principesa Beatrice, general della Llana, colonel Mourello, maior Lopez – căpitan Llana remite uniforma regimentului 2 sapadores-minadores. Generalul Coandă la Constantinopol (9 aprilie). Infantele Mare Cruce Carol, generalul della Llana Mare Cruce Coroană, colonelul Mourello comandor Steaua, căpitanul della Llana ofițer Steaua (...) Accident Nunuca Protopopescu 9 aprilie †Caterina Colibășanu 11 aprilie <Marie-Nicolas oferă un dineu în cinstea Infanților. Nici copii nu asistă> 15 aprilie plecarea misiunii spaniole †Charles Pherekyde, fost președinte al Înaltei Curți, Paris 19 aprilie, Mare Cruce Steaua și Coroana, Mare ofițer Carol, Take Ionescu Mare Cruce Danilo – Duel N. Filipescu – Al. Florescu 20 aprilie, schimb de focuri fără rezultat, fără împăcare pe teren (...) Excursie Crețulescu la Athos. †George Beldiman (16 mai) fost prefect, deputat, senator, Virtutea Militară – Mare ofițer Coroana României, comandor Steaua 4 mai, 74 ani. Fusese cu câțiva ani înainte victima unui accident. Studenți turci la București – Charles Adolphe Cantacuzène obține autorizația de a purta Iftikhar – 7 mai M.I. Caragiale Sfânta Ana clasa a II-a. Plecarea prințului Carol la Potsdam și sosirea lui Talaat-bey 11 mai – sosirea misiunii militare japoneze la București 12 mai – Seară cu peruci colorate legația franceză. – Barbu Stirbey Mare Cruce Mântuitorul †Constantin D. Suțu 73 ani 15 mai Palatul Suțu †Caterina Deșliu născută Fălcoianu – 89 ani. Czernin la Viena la împăratul. François Sadi-Carnot și cu d-na, amatori de artă, la București 30 mai, vizitează Curtea de Argeș – sâmbătă 31 mai Sassonov sosește la Constanța – 1 iunie vizita împăratului Rusiei la Constanța pe iahtul imperial Standard orele 10–10 1/2 acostare regimentul 5 roșiori. Plecarea lui Nicolae al II-lea la orele 23.

- Aigle Blanc:* Emm. Porumbaru – Em. Costinesco
Michel Pherekyde – gén. Coanda
gén. Mavrocordat et gén. Robesco
- Sainte Anne I-e Cl.:* B. Mortzun – Al Constantinesco
Al. Radovici, dr. Angelesco, I. Duca,
A. Saligny, gén. Bogdan, gén. Iarca,
gén. Culcer, am. Eustatziu, B. Stirbey,
C. Diamandy
- Saint Stanislas:* Ev. Nifon I cl., G. Corbesco, Romulus
Voinesco, C. Dimitrio, gén. Socec, Iliesco,
Bassarabesco et Radian.
- ” II Cl.: Luca Oancea, préf. Constantza, C. Bratianu
avec plaque chef cabinet, A. Vassiliu, Langa,
Rashcano, col. Brociner, dr. Mamulea.
C. Nano portrait Impératrice cadre
bois de rose (ilizibil – *n.n.*) argent –
Tresnea porte-cigarettes or, col. Grasosky
et Baranga souvenirs (...)

† Hélène gén. Craîniceano née Barozzi 50 ans 9 Juin. – Blondel
Gd. Cr. Sainte-Anne – Phérékide était avant Gd. Cr. St. Stanislas
et a été invité en qualité d'anc. ministre aff. extérieures. –
T. Ionesco, Marghiloman et J. Lahovary tabatières or. –
Assassinat de l'archiduc Fr. Ferdinand 28 Juin n.s. Sarajevo.
– Les D. semblent être parties – Jean G. Lăita 17 Juin – Inci-
dent Ath. Gheorghiu–Delavrancea qui s'excuse. (Gheorghiu
avait dit à Couza que celui-ci est le fils de Lhiscala de Jassy –
Delavrancea prend Gheorghiu à la gorge.) – Proverbes
albanais: le feu, la femme et les eaux sont les 3 fléaux; Pour
l'homme heureux son coq lui-même pond des œufs – Quand
un pauvre fait une trouvaille c'est d'une feuille on d'un clou
– † Constantin D. Cesiano 26 Juin <67 a.> † (Ena Litza) Jean
Vacaresco 14 Juill. 75 ans Paris (...) 18 Juill. empereur revoit
Ischl comte Czernin – fréquents incidents frontière rou-
maino-bulgares. -- délégation 5-e rég. rochiori Peterhof. 22 Juillet

- Ordinul Sf. Aleksandr Nevski:* I. Brătianu (avea Vulturul Alb).
Vulturul Alb: Em. Porumbaru – Em. Costinescu, Mihai
Pherekyde – general Coandă, general
Mavrocordat și general Robescu
- Sfânta Ana clasa I:* V. Morțun – Al. Constantinescu,
Al. Radovici, dr. Angelescu, I. Duca,
A. Saligny, general Bogdan, general Iarca,
general Culcer, amiral Eustațiu, Barbu
Stirbey, C. Diamandy
- Sfântul Stanislas (cl. I):* Episcop Nifon, G. Corbescu, Romulus
Voinescu, C. Dimitriu, general Socec,
Iliescu, Bassarabescu și Radian
- ” ” (cl. a II-a): Luca Oancea, prefect Constanța, C. Brătianu
cu placă, șef cabinet, A. Vasiliu, Langa,
Rășcanu, colonel Brociner, dr. Mamulea.
C. Nanu portret Împărăteasă cadru lemn de
trandafir (ilizibil – *n.n.*) argint – Trăsnea
port-tigaret aur, colonel Grasosky și Baranga
atenții (...)
- † Elena general Crăiniceanu, născută Barozzi 50 ani 9 iunie. Blondel
Mare Cruce Sfânta Ana – Pherekyde avea dinainte Marea Cruce
Sf. Stanislas și a fost invitat în calitate de fost ministru al afacerilor
externe. – Take Ionescu, Marghiloman și I. Lahovary tabachere de
aur. – Asasinarea arhiducelui Fr. Ferdinand 28 iunie st. n. la
Sarajevo. – Darvarii par să fie plecați. – Ion G. Lăita 17 iunie –
Incident Athanasie Gheorghiu – Delavrancea care își cere scuze
(Gheorghiu i-ar fi spus lui Cuza că acela este fiul lui Lișcăla de la Iași
– Delavrancea îl strânge de gât pe Gheorghiu – Proverbe albaneze:
focul, femeia și apele sunt cele trei flageluri; omului fericit îi ouă și
cocoșul; când săracul găsește ceva, e o frunză sau un cui. † Constantin
D. Cesianu 26 iunie <67 ani> † (Ena Litza) Ion Văcărescu 14 iulie
Paris 75 ani (...) 18 iulie împăratul îl vede la Ischl pe contele
Czernin – frecvente incidente la frontiera româno-bulgară. Delegația
regimentului 5 roșiori la Peterhof, 22 iulie colonel Herescu tabacheră //

col. Heresco tabatière //23 Juill. Commencement catastrophe mondiale – Poincaré à St. Petersburg – gén. Putnik malade à Verciorova 13 Juill. – à Severin où il s'alite. Pr. Pierre Monténégro passe par Roumanie – Pr. Carol rentre de Berlin ou faisait stage 30 Juillet. – 21 Juillet Conseil Couronne Sinaia 17 à 20 1/2 heures Pelesh – assassinat Gugo Baumgarten adm. délégué loterie 22 Juill; Putnik rétabli part 22 Juillet. //„Essayez encore, mais doucement“ vieille chanson fr. † Lt.col. rés. J. Suditu, anc. dép. sén., préf. Comm. Étoile, Couronne 30 Juill. 73 ans. – Billet circulation (papier-monnaie) 4 août mis circulation – Les insignes de commandeur de l'ordre de *Ste Anne* ont été décernées à M. Mathieu Caragiale, ancien chef de cabinet du ministre des travaux publics, fils du très regretté Jean Caragiale. – Toutes nos félicitations (*L'Ind. roumaine*, nr. 18/31/Juill. 1914). Délégation grecque à Bucarest 9 août – Talaat-bey et Halil-bey Bucarest 7 août – † pr-sse Valentine G. Bibescu n. Caraman-Chimay 12/25 août Bucarest – Conférence greco-turque Bucarest dans question îles //exposer en lignes (traits) gén. les instructions qu'ils on reçu des gouvernements et qui serviront de base aux négociations dans la question (ou concernant)// † Hélène Jurgia-Negrileшти 13 avril 82 ans. – Pr. Nicolas et pr-sse de Grèce et enfants après 2 jours Sinaia partent 22 août pour Grèce via Nisch-Salonique – † Line C. Slatineanu 25 avril 82 ans. div. Vlahutzi. † Nicolas St. Cesiano – Vienne 21 Juill. 58 ans. V. dem Busche Haddenshausen arrive Sinaia 6 sept. Waldhausen parti 1 sept. † Constantin Warthiade 10 sept.// sentiments habsbourgeois métropolitain de Repta de Cernowitz – Conflit avec le gouverneur russe – Evreinow met le prélat en demeure de se décider pour l'emp. Nicolas ou pour Fr. Joseph (sept.) † Barbo B. Ganesco 20 ans 30 août suite accident Berne † Basile G. Antonesco anc. secr. gén. min. domaines 21 sept. Le livre russe était orange † Raoul Romalo magistrat 24 sept. 54 ans. † Roi Carol I 27 sept. 6 h. † Démètre I. Ghica Ephore des hôp., anc. min. plén. 28 sept. – famille royale exprime voeu qu'il ne soit pas envoyé missions spéciales funéraires roi – 30 sept. transport Bucarest – 3 oct. funéraires; à quelques pas

23 iulie începutul catastrofei mondiale – Poincaré la St. Petersburg – generalul Putnik bolnav la Vărciorova 13 iulie – la Severin unde cade la pat. Prințul Petru al Muntenegrului trece prin România – Prințul Carol se întoarce de la Berlin, unde își făcea stagiul, 30 iulie. – 21 iulie Consiliul de Coroană Sinaia de la orele 17 la 20 1/2 la Peleş – asasinarea lui Gugo Baumgarten administratorul delegat al loteriei 22 iulie; Putnik restabilit pleacă 22 iulie //„Mai încearcă, dar încetișor“, vechi cântec francez † Locotenent-colonel în rezervă I. Suditu, fost deputat, senator, prefect, comandor Steaua, Coroana 30 iulie, 73 ani. – Bilet de circulație (monedă-hârtie) 4 august pus în circulație – *Insemnele* de comandor al Ordinului Sfânta Ana au fost decernate d-lui Mateiu Caragiale, fost șef de cabinet al ministrului lucrărilor publice, fiul foarte regretatului Ion Caragiale – Caldele noastre felicitări (*L'Indépendance roumaine*, nr. 18/31/iulie 1914). Delegație greacă la București 9 august – Talaat-bey și Halil-bey la București 7 august – † prințesa Valentina G. Bibescu, născută Caraman-Chimay 12/25 august București – Conferință greco-turcă la București în chestiunea insulelor //a expune în linii (trăsături) generale instrucțiunile pe care le-au primit de la guvernele lor și care vor servi ca bază în negocierile în chestiunea (sau privind)// † Elena Jurgia-Negrilești 13 aprilie 82 ani. Prințul Nicolae și prințesa Greciei cu copiii după 2 zile la Sinaia pleacă la 22 august în Grecia via Niș-Salonic – † Lina C. Slatineanu 25 aprilie 82 ani. div. Vlahuți. † Nicolae St. Cesianu – Viena, 21 iulie, 58 ani. V. dem Busche Haddenshausen sosește la Sinaia la 6 septembrie. Waldhausen plecat 1 septembrie. † Constantin Warthiade 10 septembrie //sentimente habsburgice mitropolitul de Repta de Cernăuți – Conflict cu guvernatorul rus – Evreinov îl pune pe prelat în situația de a se decide pentru împăratul Nicolae sau pentru Fr. Joseph (sept.) † Barbu B. Gănescu 20 ani 30 august în urma accidentului de la Berna † Vasile G. Antonescu, fost secretar general la Ministerul Domeniilor, 21 septembrie. Cartea rusă era portocalie. † Raul Romalo magistrat 24 septembrie 54 ani. † Regele Carol I 27 septembrie orele 6. – † Dumitru I. Ghica, efor al spitalelor, fost ministru plenipotențiar 28 septembrie – Familia regală își exprimă dorința de a nu se trimite misiuni speciale la funeraliile regelui – 30 septembrie transportarea la București – 3 octombrie funeraliile; la câțiva pași de cortegiul regal Regeb (Hassan

du cortège royal Regeb (Hassan Taksim) tire sur frères Charles et Noel Buxton qui se trouvaient avec Guechow junior (3 oct.) † Mme Anna Maiorescu 1 oct. Heidelberg. † Dêmètre Stourdza 8 oct. 81 ans. † Nerva Lupashco 8 oct. – Dem. Moruzzi – littérateur (bessarabien) † Alexandrine I. Ghika née Moret de Blaremburg 8 oct. – Le cte gén. div. Wedell anc. statthaller apporte (C. de Arghesh) couronne emp. Guillaume II – Avarice aristocratie viennoise conscription Croix Rouge † Ralou Gr. Stourdza 9 août Agapia – Vol des bijoux d'Hélène Kretzulesco (août) en oct. on arrête Sotiriu – de Giers amb. Russie Constantinople Bucarest 20 oct. † Cap. C. Olanesco 54 ans † Suzanne H. Alex. Socec 29 oct. † Al. Catargi anc. min. plén. Gd. Cr. Couronne fin oct. Suicide poète Anghel, il blesse avant sa femme (octobre) † Mathilde Sihleano 78 ans 24 oct. mère Patan S. – gén. Robesco et gén. Lambrino Gd. Cr. Couronne – Incident Czernin – Stourdza (fin oct.) † gén. (et) major Orew qui en qualité colonel membre commission internationale délimitation frontière Dobroudja 1879–1880 soutint ardemment cause Roumanie à laquelle voulut attribuer Silistrie. – (novare nov.). † André Lecomte du Noüy architecte en chef de la restauration des mon. hist. de Roumanie, 14/24 nov. Bucarest † Dem. Anghel héros drame de Buciumeni 14 nov. (...) † Dr. Anastassievici-Leonte gén. 25 nov. Corneille Quintesco, ing. anc. dir. min. industrie nov. – Mission scientifique italienne Bucarest – dr. Filippi (B.-M. I-re) † Hélène N. Nennovici née Jorano gd-mère feue Mme C. Lecca. † Jean Balaceanu anc. min. aff. ext. (1875, 30 janv.–4 avr.) Gd. Cr. Couronne Roumanie, Couronne de fer, Sts Maurice et Lazare 9 déc., 88 ans. † Georges Exarco, anc. préf. 13 déc. 74 ans. † Eugène Eug. Statesco Asnières 43 ans. – Georges Lorand à Bucarest 13 déc. – affaire Cioraneano (duel avec Lecca et lettre de Mandy) – † Eugène Ghica-Comaneshiti 74 ans 18 déc. † Jean Dalles 22 dec. † Betty Zamfirescu 29 déc. – Mission russe pr. Yousouppoff, c-te Golentscheff-Kontonzoff et Relekki 25 déc.–29 déc.

Taksim) trage asupra fraților Charles și Noel Buxton care se aflau cu Guechow junior (3 oct.) † d-na Ana Maiorescu 1 octombrie Heidelberg. † Dimitrie Sturdza 8 octombrie 81 ani † Nerva Lupașcu 8 octombrie – Dim. Moruzi, literator (basarabean) † Alexandrina I. Ghica născută Moret de Blaremburg 8 octombrie – Contele general de divizie Wedel, fost statthaller, aduce, la Curtea de Argeș, coroana din partea împăratului Wilhelm al II-lea – Avariția aristocrației vieneze în împrejurarea conscripției Crucea Roșie † Ralu Gr. Sturdza 9 august Agapia – Furtul bijuteriilor Elenei Crețulescu (august) în octombrie este arestat Sotiriu. – de Giers, ambasadorul Rusiei la Constantinopol [sosește] la București 20 octombrie. † Căpitan C. Olănescu 54 ani † Suzana H. Alex. Socec 29 octombrie † Al. Catargi, fost ministru plenipotențiar, Mare Cruce Coroana sfârșitul lui octombrie. Sinuciderea poetului Anghel, își rănește mai întâi soția (octombrie) † Matilda Sihleanu 78 ani 24 octombrie, mama lui Patan S. – generalul Robescu și generalul Lambrino Mare Cruce Coroană – Incident Czernin–Sturdza (sfârșitul lui octombrie) și general-maior Orew care în calitate de colonel membru al comisiei internaționale de delimitare a frontierei Dobrogei în 1879–1880 susține cu ardoare cauza României căreia a vrut să-i atribuie Silistra – (novare nov.) † André Lecomte de Noüy, arhitect șef al restaurării monumentelor istorice ale României, 14/24 noiembrie București † Dimitrie Anghel, eroul dramei de la Buciumeni 14 noiembrie (...) † Dr. Anastassievici-Leonte general, 25 noiembrie – Corneliu Quintescu, inginer, fost director în Ministerul Industriei, noiembrie. Misiune științifică italiană București – dr. Filippi (Bene Merenti cl. I) † Elena N. Nennovici, născută Joranu, bunica defunctei d-ne C. Lecca. † Ion Balăceanu, fost ministru afaceri externe (1875, 30 ianuarie–4 aprilie) Mare Cruce Coroana României, Coroana de Fier, Sfinții Mauriciu și Lazăr, 9 decembrie, 88 ani. † George Esarcu, fost prefect, 13 decembrie, 74 ani. † Eugen Eug. Stătescu, Asnières, 43 ani. Georges Lorand la București la 13 decembrie – afacerea Ciorăneanu (duel cu Lecca și scrisoare de la Mandy) – † Eugen Ghica-Comănești 74 ani, 18 decembrie – † Ion Dalles 22 decembrie. † Betty Zamfirescu 29 decembrie – Misiune rusă prințul Yusupov, contele Golencev-Kontonzov și Relekki 25 decembrie – 29 decembrie.

1915

Gr. N. Filipescu chev. Lég. d'honn. – †Eliodore J. Carp 67 ans 1 Janv. (...) †Dem. M. Bragadiro 2 Janv. 74 ans. – H. Catargi maréchal cour royale 9 Janv. †Oscar V. Obedeano peintre 46 ans 11 Janv. – Coralie P. Severesco née Rosetti 11 Janv. – I. Cioraneano gd. Off. St. Sava. – Interview C. Argetoyano avec réd. Neue Freie Presse (Ind. R. 20 Janv.) „usque ad finem“. „Bene-Merenti“ I-re Cl.: M. Dimitresco, G.C. Drago, C.C. Ionesco II Cl.: I. Costescu prof. – Batzaria citoyen roumain 22 Janv. – Marinkovitch, min. Serbie remet lettre créance – Mission Youssouppoff rentre de Serbie par Bucarest. 30 Janv. – Pierre Lazaresco 50 ans, 3 févr. = 10 janv. Arrivée gén. Pan Bucarest – gén. C. Zaharia Boeresco 11 Janv. – Arsenieff part Péetrograde (17 févr.) Incident Seulesco–Căir–Honigmann 23 févr. †Catherine I.D. Berindey née Laptew 28 févr. †Jules Leulicz 3 mars – Lugné Poe et Suzanne Desprès Bucarest mars – †Valentin Ursiano B.M.I. 15 mars. – Arsenieff appelé provisoirement min. aff. ext. Petrograde est remplacé par pr. Gagarine. †N.C. Furculesco 16 mars 72 ans – †Marie Jean Pallady n. Cantacuzène 24 mars Jassy †Olga Maurojeny n. Catargi gde m-trsse Cour Reine Elisabeth 29 mars Curtea-de-Argesh – Accident Mme Vranceco qui se noie avec ses 2 filles et le lt. Frunzesco qui veut les sauver. – Hakkı-Pasha anc. gd. vizir Bucarest fin mars. – Anne Pershunaro (mère Al. Constantinesco –P) 30 mars †Ivan Zlatko 3/16 avr. 14 ans. †gén. G. Angelesco Tg. Jiu 1 avr. – B.M. I cl.: Dr. Potîrca, G. Toparceano, Beldiceano, Ranetti, Vl. Athanasovici, Nasta, V. Miciora, Marie Ventura – Attentat contre Davila 3 avr. – Catherine G. Badesco 13 avr. †Dr. Gr. Romniceano I-er Mai – †Pr. Al. I. Ghica (Rapino) Comm. Étoile, Comm. Couronne de fer etc. 51 ans. 5 mai – †Lt.col. Etienne Falcoyano 45 ans 10 mai †St. Zarifopol 52 ans. B.M. Cl. I: Rita d'Oria, A. Eliad, Mlle Rodriguez, – †Charles Yarka 69 ans 18 mai – Préfecture

1915

Gr. N. Filipescu cavalier al Legiunii de onoare – †Eliodor I. Carp 67 de ani 1 ianuarie (...) †Dumitru M. Bragadiro 2 ianuarie 74 ani – H. Catargi, mareșal al Curții Regale 9 ianuarie †Oscar V. Obedeano, pictor, 46 de ani, 11 ianuarie. †Coralia P. Severescu, născută Rosetti, 11 ianuarie – I. Ciorăneanu mare ofițer Ordinul Sf. Sava. Interviu C. Argetoianu cu redactorul (ziarului) *Neue Freie Presse (L'Indépendance roumaine)*, 20 ianuarie) „usque ad finem“. „Bene-Merenti“ clasa I: M. Dimitresco, G.C. Drago, C.C. Ionescu, clasa a II-a: I. Costescu profesor. Batzaria cetățean român. 22 ianuarie – Marinovici, ministrul Serbiei, remite scrisorile de acreditate – Misiunea Yusupov se întoarce din Serbia prin București. 30 ianuarie – Petre Lăzărescu 50 ani, 3 februarie = 10 ianuarie Sosirea generalului Pan la București – generalul C. Zaharia Boerescu 11 ianuarie – Arseniev pleacă la Petrograd (17 februarie). Incident Săulescu–Căir–Honigmann 23 februarie †Caterina I.D. Berindei, născută Laptev, 28 februarie †Jules Leulicz 3 martie – Lugné Poe și Suzanne Desprès la București martie – †Valentin Ursianu Bene-Merenti 15 martie. Arseniev, chemat provizoriu la Ministerul Afacerilor Externe din Petrograd, este înlocuit cu prințul Gagarin. †N.C. Furculescu 16 martie 72 ani – †Maria Ion Pallady, născută Cantacuzino, 24 martie, Iași †Olga Mavrogheni, născută Catargi, mare doamnă la curtea reginei Elisabeta 29 martie, Curtea de Argeș – Accident d-na Vrâncescu care se înecă cu cele două fiice și cu locotenentul Frunzesco care vrea să le salveze. Hakkı-Pașa, fost mare vizir, la București sfârșitul lui martie – †Ana Peșunaru (mama lui Al. Constantinescu – P[orcu]) 30 martie †Ivan Zlatku 3/16 aprilie 14 ani; †general C. Angelescu, Târgu-Jiu, 1 aprilie. – Bene-Merenti clasa I: Dr. Potîrcă, G. Topîrceanu, Beldiceanu, Ranetti, Vl. Athanasovici, Nasta, V. Miciora, Maria Ventura – Atentat împotriva lui Davila 3 aprilie – Caterina C. Bădescu 13 aprilie †Dr. Gr. Romniceanu 1 mai – †Prinț Al. I. Ghica (Rapino) comandor Steaua, comandor Coroana de Fier etc., 51 ani, 5 mai – †Locotenent-colonel Ștefan Falcoianu, 45 ani, 10 mai †St. Zarifopol 52 ani. Bene Merenti clasa a II-a: Rita d'Oria, A. Eliad, d-ra Rodriguez, †Carol Iarca 68 ani 18 mai – Prefectura poliției interzice

police interdit batailles fleurs (fin-mai) – Dissesco operé à Vienne paxylome larynx. – A. Guranescu comm. Mérite civil † Elise Arion 31 mai 60 ans – de Max à Bucarest – Dr. Israil avait passé par Bucarest se rendant à Constantinople pour opérer Sultan – Aristomène Fotino 6 Juin – Mme Humpel existait encore (Vienne) – Jean N. Lahovary Gd. Cr. Étoile, Couronne, Ste Anne, chev. ou méd. St. Georges 14 Juin – Prince Hohenlohe beau-frère Reine, amb. extr. Constantinople passe par Bucarest (1-er Juin) † Gr. G. Poiénaro ing. en chef 8 Juill. – s.lt. Berceano accident avion † Erhard Wolff cons. gén. Pays-Bas † Elise (Dr.) Al. Soutzo née Zadarniceanu 23 Juill. – Mlle Anne Al. Lahovary suicidée Poiana Tzapului 23 Juill. – visite Jean Crispi Buc. 25 Juill. – suicide Stella Heliade – Sinaia 6 août. – † Const. Candiano gén. div. 68 ans. – 27 août – Accident auto Radovici † Eugène Mavrodi anc. min. plén. 13 sept. 56 ans. † C-tesse Roxane de Rome 80 ans 14 sept. Braïla – † Gr. Stoenescu 62 ans 19 sept. – Pr. Wladimir M. Ghika 85 ans, 26 sept. – Hohenlohe Bucarest fin-sept. – Michel M. Romniceanu ing. insp. gén. Gd. Cr. Couronne, Comm. Carol etc. 4 oct. – † Cte Léon de Montesquiou – f. tué à l'ennemi 28 sept. † gén. Sherban Pasco 9 oct. † Col. Nicolas Savovici-Baranga 27 oct. Braïla – Affaire d'honneur J. Procopiu – Gr. Filipescu – Incident Berlescu-Filipescu 3 nov. † Nicolas D. Moroeano comm. Étoile, Couronne, St. Sava, Takowo, chev. Christ., anc. questeur Ch-bre banquier 12 nov. † Claire Hagienoff, née Dulermez 12 nov. 59 ans. † Hélène Ed. Wachmann 67 ans 14 nov. – B.M. I: Elise Victor Antonescu – † Gr. Alexandrescu, Cafegi Bache 25 nov. 35 ans Vienne, enterré 15 déc. † Lt. col. Moscuna, racontars sur sa mort et démentis – Suicide prof. Em. Grigorovitz 8 déc. Bodega Mircea. – Shebeko à Bucarest (4-14 déc.) très fêté. Il était adjoint au Pont-aux-Chantres † Mme Marinowitch sœur Thomas Stelian † Dr. Pierre Heresco 15 déc. Comm.

bătăile cu flori (sfârșitul lunii mai) – Dissescu operat la Viena de paxylom la laringe. A. Gurănescu comandor Meritul civil † Eliza Arion 31 mai 60 de ani – de Max la București – Dr. Israil trecuse prin București în drum spre Constantinopol spre a-l opera pe sultan – Aristomene Fotino 6 iunie – D-na Humpel mai trăia încă la Viena – Ion N. Lahovary Mare Cruce Steaua, Coroana, Sf. Ana, cavalier sau medalie Sf. Gheorghe 14 iunie – Prințul Hohenlohe, cumnatul reginei, ambasador extraordinar la Constantinopol, trece prin București (1 iunie) † Gr. G. Poenaru, inginer-șef, 8 iulie – sublocotenent Berceanu accident avion † Erhard Wolff consul general al Țărilor de Jos † Eliza (dr.) Al. Suțu, născută Zădărniceanu 23 iulie. – D-ra Ana Al. Lahovary sinucisă, Poiana Țapului 23 iulie – vizita lui G. Crispi la București, 25 iulie – sinucidere Stella Heliade – Sinaia 6 august – † Constantin Candiano general de divizie 68 ani, 27 august – Accident de automobil Radovici † Eugen Mavrodi, fost ministru plenipotențiar, 13 septembrie, 56 ani. † Contesa Roxana de Roma 80 de ani 14 septembrie, Brăila – Gr. Stoenescu 62 ani 19 septembrie – Prințul Vladimir Ghica 85 ani, 26 septembrie – Hohenlohe la București, sfârșitul lui septembrie. Mihai M. Romniceanu, inginer inspector general, Mare Cruce Coroana, comandor Carol etc., 4 octombrie. † Conte Leon de Montesquiou – căzut pe front, 28 septembrie † general Șerban Pascu 9 octombrie † Colonel Nicolae Savovici-Baranga 27 octombrie, Brăila – Afacere de onoare I. Procopiu – Gr. Filipescu – Incident Berlescu-Filipescu 3 noiembrie † Nicolae D. Moroianu comandor Steaua, Coroana, Sf. Sava, Takowo, cavalier Christ, fost chestor al Camerei, banquier, 12 noiembrie † Claire Hagienov, născută Dulermez, 12 noiembrie, 59 ani † Elena Ed. Wachmann 67 ani, 14 noiembrie; Bene-Merenti clasa I: Eliza Victor Antonescu. † Gr. Alexandrescu, Cafegi-Pașa, 25 noiembrie, 35 ani, Viena, înmormântat 15 decembrie. † Locotenent-colonel Moscuna, bârfe asupra morții sale și dezmințiri – Sinucidere profesor Em. Grigorovița 8 decembrie Bodega Mircea. – Shebeko la București (4-14 decembrie) foarte sărbătorit. Era adjunct la Pont-aux-Chantres † D-na Marinovici, sora lui Toma Stelian † Dr. Petre Herescu 15 decembrie, comandor

Couronne † Florica Paraschivescu (ex. Soutzo) Frasinet 19 déc. (tuée paraît-il par Rudeanu) – Dèmèter D.I. Slaniceanu ing. 29 déc. 44 ans. Mgr. Camille évêque cath. Jassy 31 déc. Suicide dr. neurologue Stoicescu (domicile Deutsches Verein Brezoianu) fin déc. (31).

1916

† Mariette M. Léautey née Ghitza Ion 21–24 ans. † Sevastie col. Logadi 4.I., 72 ans (belle-mère gén. D. Iliescu) † Adjuckiewicz (Thaddé de) à l'ennemi dans une brigade ou légion polonaise autrichienne. † Al. G. Baicoianu, dir. crédit foncier urbain Bucarest 7 Janv. † Al. G. Dabija 7 Janv. 66 ans. Jassy. † Pulcherie M. Pacliano 9 Janv. 77 ans Focshani. – Jean Rallet prof. univ 11 Janv. Jassy. † Marie Nicolescu-Jarca 68 ans asphyxiée fuite gaz – † gén. G. Bengescu-Dabija 13 I., 72 ans intendant gén., Gd. off. Cour., Comm. Ét., et L. d'honn. Fr. Joseph † Hélène Shiaicario mère Mme Don † Aretie Dumba 18 I. – Nicholas Hagi Pantelli 18 I., 44 ans. – † Marie Alex. Mimmy n. Méitani 22 I. † Mme Suzanne Baicoiano née Jacque – mart 21 I. – † Irène comm. I. Prodan née Vercesco, Berne 33 ans 11/I. † Félicie D. Preda née Papadopulo 3 II. – † Const. C. Berlescu anc. journaliste 12 II. – † ing. Jean C. Don 56 ans chev. Étoile, Légion d'honneur 28 II. // St. Stoicescu, procureur Haute Cour démissionne févr. // † Constantin N. Lambrino 6 III. – Nicou Rashcano grâcié par l'emp. de Russie (avait été arrêté Odessa et condamné 2 ans forteresse) ensuite expulsé. – Dissescu opéré par Gluck Vienne mars – † Lt. Grég. Angelescu – 11 mars N. Filipescu rentre de Russie. Gr. Filipescu arrêté à Lindau télégraphie adresse protestation à Bethmann-Hollweg. – Incident Filipescu – von dem Busche au Jockey 5 IV. † Nicou Gane m-bre Académie 78 ans, Gd. Cr. Cour., Gd. off. Ét., comm. Carol 16 IV. † Dr. Dem. D. Popp 24 IV. – Olga Anna Hiott (Mende) 46 ans 12 V. † Dr. Al. M. Pacliano 58 ans 12 V. – † St. Cantemir Campineanu 14 V. 9 h. Pipera. –

Coroana † Florica Paraschivescu (fostă Suțu), Frăsinet 19 decembrie (ucisă, se pare, de Rudeanu) – † Dumitru D.I. Slăniceanu, inginer, 29 decembrie, 44 ani. Monseniorul Camille, episcop catolic, Iași, 31 decembrie. Sinucidere dr. neurolog Stoicescu (domiciliu Deutsches Verein Brezoianu) sfârșitul lui decembrie (31).

1916

† Mariette M. Léautey, născută Ghiță Ion, 2.I., 24 ani. † Sevastia col. Logadi 4.I., 72 ani (soacra generalului D. Iliescu) † Adjuckiewicz (Thaddé de) căzut pe front într-o brigadă sau legiune austriacă formată din polonezi. † Al. G. Baicoianu, director Creditul Urban București 7 ianuarie. † Al. G. Dabija, 7 ianuarie, 66 ani, Iași † Pulcheria M. Paclianu 9 ianuarie, 77 ani, Focșani. – Jean Rallet, profesor universitar, 11 ianuarie, Iași. † Maria Niculescu-Iarca, 68 ani, asfixiată scăpare de gaze † general G. Bengescu-Dabija 13.I., 72 ani, general intendentă, Mare ofiter Coroana, comandor Steaua și Legiunea de onoare (Ordinul) Fr. Joseph † Elena Șeicar, mama d-nei Don † Aretia Dumba 18.I. – Nicolae Hagi Pantelli 18.I., 44 ani. † Maria Alex. Mimmy, născută Meitani, 22.I. † d-na Suzana Baicoianu, născută Jacquemart 21.I. † Irina maior I. Prodan, născută Vercescu, Berna, 33 ani, 11.I. † Felicia D. Preda, născută Papadopol, 3.II. – † Const. C. Berlescu, fost gazetar 12.II. – † inginer Ion C. Don, 56 ani, cavalier Steaua, Legiunea de onoare, 28.II. // St. Stoicescu, procuror Înalta Curte demisionează februarie // † Constantin N. Lambrino 6.III. – Nicu Rășcanu grațiat de către împăratul Rusiei (fusesse arestat la Odessa și condamnat la 2 ani fortăreață) apoi expulzat. Dissescu operat de Gluck, Viena, martie – † Locotenent Grigore Angelescu – 11 martie N. Filipescu se înapoiază din Rusia. Gr. Filipescu arestat la Lindau protestează telegrafic pe lângă Bethmann-Hollweg. Incident Filipescu – von dem Busche la Jockey, 5.IV. † Nicu Gane, membru Academie, 78 ani, Mare Cruce Coroana, Mare ofiter Steaua, comandor Carol, 16.IV. † Dr. Dem. D. Popp, 24.IV. – † Olga Ana Hiott (Mende) 46 ani, 12.V. † Dr. Al. M. Paclianu, 58 ani, 12.V. † St. Cantemir Cămpineanu 14.V., orele 9, Pipera. C.R. Geblescu Mare ofiter

C.R. Geblesco Gd. off. St. Sava (cap ? – *n.a.*) – Al. Cantuniari Ste Anne 3 cl. – Affaire décorations autrichiennes 6 mai et suivants. Retrait. – Take Ionesco C I, Dr. Istrati Fr. J., Mich. Cantacuzène Fr. Joseph III, Argetoyano, Cosacesco C.F. II, Ollanesco (Ind. roum. 12 V.) – Lettre du major Jean Al. Ghyka relative aux ordres autr. 25 V †Aline M. Gavrilesco née Vintila Rosetti 28 ans 30 V – †Dem. I. Butculesco 3 VI 70 ans – †Spiridon Dendrino ing. 4 VI 63 ans – Centenaire de C.A. Rosetti Juin. †Hélène Mavrocordato née de Flondor Vienne 48 ans 15 VI †Luchian peintre 18 VI

fin
de
L'Ancien régime

Sf. Sava (căpitan ? – *n.n.*) – Al Cantuniari Sf. Ana clasa a III-a. – Afacerea decorațiilor austriece, 6 mai și zilele următoare. Înapoiere. – Take Ionescu C. I-a, Dr. Istrati, Fr. Joseph, Mihail Cantacuzino Fr. Joseph, clasa a III-a, Argetoianu, Cosăcescu C.F. clasa a II-a, Ollănescu (*L'Indépendance roumaine*, 12.V.) – Scrisoarea maiorului Ion Al. Ghica referitoare la decorațiile austriece, 25.V. †Alina M. Gavrilesco, născută Vintilă Rosetti, 28 ani, 30.V. – †Dumitru I. Butculescu 3.VI., 70 de ani – †Spiridon Dendrino, inginer, 4.VI., 63 de ani – Centenarul lui C.A. Rosetti, iunie. †Elena Mavrocordat, născută de Flondor, Viena, 48 ani, 15.VI. †Luchian, pictor, 18.VI.

Sfârșitul
Vechiului Regim

ACTE ȘI DOCUMENTE

1
RÈGLEMENT
pour l'exploitation du
DOMAINE

- I. – *Les obligations* (de travail, de transport et de prestation en nature) *que les cultivateurs ont* (aux termes de la convention respective) *envers le propriétaire seront exécutées en tout point.*
2. – *Avant cette exécution* (complète et parfaite), *il ne sera pas procédé à la dîme.*
3. – *Il ne sera accordé de crédit à personne.*
4. – *Il ne sera accordé en qui que ce soit aucune concession, largesse ou facilité aux cultivateurs.*

Bucarest 18. XI. 1933

(St. Georges CLIX/7-5)

REGULAMENT
pentru exploatarea moșiei

- I. – *Obligațiunile* (de muncă, de transport și de prestare în natură) *pe care le au cultivatorii* (în termenii convenției respective) *față de proprietar vor fi executate pe de-a-ntregul.*
2. – *Înainte a acestei îndepliniri* (completă și perfectă), *nu se va proceda la dijmă.*
3. – *Nu se va acorda credit nimănui.*

4. – *Nu se va acorda, orice s-ar întâmpla, nici o concesiune, îngăduință sau ușurare cultivatorilor.*

2

SOCOTELILE MOȘIEI SIONU, CONFORM REGISTRELOR DE INTRĂRI-IEȘIRI*

1929 – sold 1928: 29.431,25 lei. Intrări: 395.325,75 lei; Ieșiri: 392.245,75. Maricăi i s-au dat 145.458 lei. O rubrică nouă, la intrări: *Literatură*. Aceasta aduce 15.000 lei. Împrumuturi făcute: 108.000 lei. La joc pierde într-un an de zile suma de lei 23. Cărțile și jurnalele îl costă 1832 de lei.

1930 – sold 1929: 3.080 lei. Intrări: 464.571 lei. Ieșiri: 438.489 lei + 10 bani! Din venituri rezervă Maricăi 82.739 lei. Moșia aduce net suma de 366.802,50 lei. Literatura îi produce 25.000 lei. Face împrumuturi de 65.000 lei. Cheltuiue cu investițiile la moșie: 11.136 lei, pe când cu transportul 25.640 de lei, la care se adaugă cel cu trenul, 1692 lei. Cumpără cărți și ziare de 1718 lei și are cheltuieli neprevăzute de 194,60 lei, dintre care 0,10 lei în luna septembrie!

1931 – sold 1930: 6082 lei. Intrări: 269.978 lei. Ieșiri: 262.200 lei. Îi dă Maricăi 98.688 lei. Plătește impozite 23.573 lei, are cheltuieli cu casa de la țară de 6091 lei, investește pentru exploatarea moșiei (domeniului) 10.363 lei, plătește 8150 lei pentru combustibil și pentru salarii 6.200. Consumă în oraș de 9.882 lei, pe când servitoriul îl costă 464 de lei. Pentru băutură cheltuiește 2.990 de lei.

1932 – sold 1931: 4871 lei. Intrări: 100.021 lei, dintre care moșia îi produce 90.316 lei. Nu face nici o investiție. Nu câștigă nimic din literatură. Îi dă Maricăi 71.603 lei, cheltuie cu hrana 4562 de lei cărora li se adaugă, la alte capitole din

același grup încă 802 lei și iarăși 122 lei. Cumpără cărți și jurnale de 2113 lei. Ieșirile se ridică la 99.688 lei.

1933 – sold după calculele sale: 7.778 de lei. Intrări: 159.506 lei. Ieșirile: 154.635 lei. Rezervă soției sale 93.220 lei. Cheltuiue cu garderoba 1892 lei, iar cu alimentația 9840 + 85 + 405 lei. Câștigă din scris 300 lei.

1934 – sold 1933: 333 lei. Totalul intrări, în mod excepțional nu l-a calculat, dar la ieșiri rezultă 99.271 lei. Întrucât soldul ce rămâne de pe acest an se ridică doar la 64 lei considerăm că Intrările s-au cifrat la suma de 99.335, nivelul cel mai scăzut înregistrat până acum. De aceea îi dă Maricăi numai 39.897 de lei. Cadourile însumează 145 lei, transporturile 5534, la care se adaugă cele pe cale ferată în valoare de 180 lei, constituind, ca în toți anii un capitol însemnat de cheltuieli. Plătește, de asemenea, remize și bacșișuri la un loc 64 de lei, iar pe imprimate și cărți 42 de lei. Restituie totuși datorii de 10.000 lei. (Încasase, la rândul său, datorii de 15.000.) Nu cheltuie nimic pentru hotel, iar la restaurant, la frizer și baie, pe un an întreg înregistrează o cheltuială de 40 lei. De asemenea, rămâne albă rubrica „menus plaisirs” – mici plăceri. În cursul anului câștigă însă cu literatura 10.000 lei!

1935 – Intrări 128.203 lei. Moșia îi aduce 120.062,40 lei, dobânzile îi aduc și ele 3.910,50 lei, rambursările 734, iar compensațiile 234 lei. Din rambursări de împrumuturi rotunjește 2.996 de lei. Rezervă Maricăi 62.894 de lei, cheltuind cu „comestibilele”, băuturi acasă și în oraș 4225 de lei. Înscrie însă 0 la consumațiuni personale sau unde ar fi fost invitat (totdeauna le trece și pe acestea!) și nu are în cursul anului 1935 cheltuieli cu personalul domestic, ceea ce ar trebui să însemne că se dispensase de serviciile acestuia. Cheltuiue cu garderoba suma mică de 632 de lei, cu căile ferate lei 15 și cu cărțile și ziarele lei 15. Surprinzător, face investiții la moșie în valoare de 4.960 de lei.

* Rezumate de noi, după calculele autorului.

Formularele pe anii 1936 și 1937, gata liniate, au rămas ne-completate. Din cercetarea tuturor datelor, care cuprind totalitatea cheltuielilor pe opt ani rezultă că, în genere, veniturile moșiei au fost grav afectate de criza mondială, fără să se ridice la un nivel echivalent cu al pieței, în momentul în care criza fusese depășită. Ultimii ani de viață ai scriitorului au fost ani de strâmtorare materială, în raport cu suprafața moșiei pe care o avea, ca și cu veniturile anterioare. Întreaga moșie nu i-a adus, în ultimii ani, venituri superioare unui salariu mediu de pe atunci, iar ecourile acestei triste situații răzbat în *Jurnalul* scriitorului.

3

ACT DE NAȘTERE

Arhivele Statului
Municipiul București
Colecția Stării Civile
ale anului 1885,
Nr. 1425
Mătei Maria
Constantinescu
rentieră
natural

Din anul una mie opt sute optzeci și cinci luna Martie ziua patrușprezece ora două și cincisprezece minute p.m. Act de nașterea copilului Mătei de sex masculin născut la douăsprezece ale corenteii la ora două și trei pătrăre p.m. în orașul București la casa mamei sale din suburbia Sfântu Vasile str. 4runcosă No 14, fiu natural al D-nei Maria Constantinescu de ani douăzeci și unu rentieră după declarația făcută de dl. Ioan L. Caragiale de 33 ani rentier din aciași casă care na-a prezentat copilul. Martori au fost D. Mătei Smedeanu de patruzeci și doi ani, de profesie funcționar din strada Traian No 21 și dl. Alexandru Țumirescu de douăzeci și nouă ani de profesie profesor din str. Polomă No 24, cari au subscris acest act, după ce li s-au citit, împreună cu noi și cu declarantul, Constatat după lege de noi Constantin D. Dănescu ajutor de primar al comunei București și oficer de stare civilă, ss. declarantul I. L. Caragiale, Martori M. I. Smedeanu și Al. Țumirescu, pentru primar C. D. Dănescu.

4

SERVICIUL SANITAR AL COMUNEI BUCUREȘTI

SECȚIUNEA VI-A

B I L E T D E V A C C I N A R E

Sub-acrisul medic comunal la secțiunea VI-a adevărează printr-aceasta că copilul Matheiu Carageali din această comună, Suburbia Sf-ții Voievozi, Strada Sf-ții Voievozi no. casă 42, în etate de 5 ani și 1 lună este vaccinat cu bun succes, după cum se ~~arată~~ și arată prin semnele indelebile ce poartă pe braț.

Anul 1890

Medic comunal

Luna Aprilie 10

ss (indescifrabil)

5

BULETIN DE NAȘTERE

UNIVERSITATEA

Am
pentru clase 1907
înscris la Nr. 45
Căpitan (indescifrabil)

DIN
BUCUREȘTI
văzut pentru înscrisiere
p(entru) secrete M. Șerbănescu
Județul Ilfov
Pla(oa) Oficiul Stărei
Civile
Primăria comunei București

Numele de familie Constantinescu
Pronumele copilului Mătei de sex masculin
Născut la 12 ale corenteii, orele 2 3/4 p.m.
Strada Țumosă No. 14 Sub. Sf. Vasile
Înscris astăzi în registrul No. 1425
Fiu Natural al D-nei Maria Constantinescu și a...
Spre credință s-a eliberat acest bilet spre a servi la
ceremonia religioasă.

Trecută registru
Dis. Sf. Pantelimo-
nului no. 21

Primar
(sigiliul primăriei) oficer D. Brăescu

Anul una mie opt sute optzeci și cinci luna Martie ziua
14/26.

Sa (sic) Botezat în religia ortodocșă (sic) mai sus men-
ționatul de sub-semnatul preot Bles - Sf. Pantelimon din
col. Negru

ss (indescifrabil)

ACTELE ȘCOLARITĂȚII

INVĂȚĂMÎNTUL PRIVAT DIN ROMÂNIA

Anul școlar 1896—1897

Clasa I

Matricula școlară pag. 3

CARAGIALE MATEI CONSTANTINESCU

Născut... în comuna București, județul Ilfov, plasa Dîmbovița Mostiștea, anul 1885, Luna Martie 12, de națiune Română, de religie Ortodoxă, act de vaccinare are.

Inscris în Institut la 1 luna septembrie anul 1896 ora...

Trecut în matricula clasei I pe anul școlar 1896—1897 pag.3

Acte școlare Certificat de 4 clase primare no 258 dia 31 August 1896 de la școala de băieți No. 6. București.

OBIECTE de STUDII	Trimestrul I Nota trimestrială	Trimestrul II Nota trimestrială	Trimestrul III Nota trimestrială ORAL SCRIS	Media anuală
L. Română	7,84	9,33	10 10	9,29
L. Latină	8,67	10	10 10	9,67
L. Franceză	9,33	10	10 10	9,83
L. Germană	9,67	10	9	
Religia	8,84	9,34	9,50 9	9,17
Istoria	8,83	10	10 10	9,71
Geografia	8,00	7,84	9,17 10	8,75
Matematica	8,67	8,67	9,34 10	9,17
Sc. Naturale	9,16	9,25	10 10	9,60
Caligrafia	5,33	6,00	6	5,78
Musica	10	10	10	10
Gimnastica	6,00	6,00	6,00	6,00

INVĂȚĂMÎNTUL PRIVAT DIN ROMÂNIA

CONSTANTINESCU MATEI (CARAGIALE)

Clasa II

Anul școlar 1897—1898

Matricula școlară pag. 23

Născut în comuna București, județul Ilfov, plasa București, anul 1885, Luna Martie 12, de națiune român de religie ortodox, act de vaccinare are

Inscris în Institut la 1 luna Septembrie anul 1896 ora

Trecut în matricula clasei I pe anul școlar 1896—1897 pag. 3

Acte școlare prezentate Certificat Nr. 299/97 de clasa I de la liceul Lazăr

OBIECTE DE STUDII	Trimestrul I Nota trimestrială	Trimestrul II Nota trimestrială	Trimestrul III Nota trimestrială oral scris	Media anuală	Nota examenului	Media generală pe studii
Română	10	10	10 10	10	10	10
Latina	10	10	10 10	10	10	10
Franceza	10	10	9 10	9,75	10	9,87
Germana	9,75	9,50	—	—	—	—
Religia	9	8,84	9,84 10	9,29	10	9,84
Istoria	9,25	9,84	10 10	9,78	10	9,84
Geografia	8,75	8,87	9 10	9,10	10	9,90
Matematica	8	8,84	9 10	8,84	10	9,12
Sc. Naturale	8,50	9,84	9,84 8	8,72	10	9,21
Desenul	6	6	— 6	6	6	6
Musica	7	9,84	9	8,45	9	8,72
Gimnastica	7	7	7	7	7	7

Clasa a III-a

1898—1899

CONSTANTINESCU MATEI (CARAGIALE) matricola pag. 38

Note bimestriale

	B I		B II		B III		B IV	
	o.	s.	o.	s.	o.	s.	o.	s.
Desemn	—	7	—	7	—	—	—	—
Musica	8	—	8	—	—	—	—	—
Gimnastica	6	—	6	—	—	—	—	—
Religia	10	8	10	—	—	—	—	—
L. Română	7	7	8	7	—	—	—	—
L. Franceză	10	—	9	—	—	—	—	—
Istoria	10	10	10	10	—	—	—	—
Matematica	9	9	9	7	—	—	—	—
Sc. Nat.	10	9	10	10	—	—	—	—
Geografia	10	10	10	10	—	—	—	—
Latina	10	10	10	10	—	—	—	—

Clasa a V-a 1900—1901 —matr. pag. 94

CONSTANTINESCU MATEI-CARAGIALE

Note bimestriale

	B I		B II		B III		B IV	
	o.	s.	o.	s.	o.	s.	o.	s.
Desemn	—	—	—	—	—	—	—	—
Musica	8	—	8	—	8	—	8	—
Gimnastica	7	—	7	—	7	—	7	—
Religia	—	—	—	—	—	—	—	—
L. Română	8	8	9	9	8	9	6	7
L. Franceză	9	—	9	—	9	—	10	—
L. Germană	8	—	8	—	8	—	8	—
Istoria	—	—	—	—	—	—	—	—
Matematica	—	—	—	—	—	—	—	—
Fizico-Chimice	—	—	—	—	—	—	—	—
Greaca	7	—	7	—	8	—	8	—

În clasa a VI-a, afară de numele elevilor, filele matricole nu conțin situația școlară.

Clasa a VII-a

1902—1903

	B I		B II		B III		B IV	
	o.	s.	o.	s.	o.	s.	o.	s.
Desen	—	—	—	—	—	—	—	—
Musica	—	—	—	—	—	—	—	—
Gimnastica	9	—	9	—	9	—	9	—
Religia	—	—	—	—	—	—	—	—
L. Română	8	8	6	6	7	7	6	8
L. Franceză	9	9	9	9	9	9	9	9
Istoria	10	10	10	10	10	10	10	10
Matematica	5	5	5	5	5	5	5	5
Sc. Nat.	9	7	8	6	4	6	8	7
Filosofia	5	—	5	—	5	—	7	—
Sc. polit. drept ad-tiv	9	—	9	—	9	—	9	—
Latina	6	—	6	—	6	—	6	—
Greaca	5	—	5	—	5	—	5	—

289

7

ROMÂNIA
ÎNȚĂMÎNTUL PRIVAT DIN ROMÂNIA

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
Facultatea de drept
vășut pentru înscriere
În anul 1903—904 p. Secretar
M. Șerbănescu

MINISTERUL ÎNȘĂMÎNTULUI PUBLICE ȘI AL CULTELOR

CERTIFICAT

DE

ABSOLVIRE A STUDIILOR LICEALE

Inspectoratul învățămîntului privat din Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor, adevărește prin aceasta că elevul Constantinescu-Caragiale M., de naționalitate română, de religie ortodoxă, născut în București, Județul Ilfov, la anul 1885, luna Martie 25, preparat particular, a depus examen de ultima clasă liceală în anul 1903, obținînd în examen nota medie 7,53.

În vederea actelor prezentate și pe baza rezultatului obținut, s-a eliberat candidatului Constantinescu-Caragiale M. acest certificat, în puterea art. 110, al. 2 din legea învățămîntului secundar și superior din 9 Iulie 1901, echivalează cu diploma de bacalaureat, conferindu-i toate drepturile, ce-i acordă, în această calitate legile țării.

Inspectorul învățămîntului privat

C. BANU

Președintele comisiei

I. BIANU

Semnătura candidatului

MATEIU CONSTANTINESCU CARAGIALE

No... 20
Anul 1903, Luna Iulie 21

8

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
No. 2392—30 NOV. 1905
FACULTATEA DE DREPT
TIMBRU 30 bani

Va depune actele
necesare [îndosăvrașii!]
Depus actele
22 D-bre 1905
M. Șerbănescu
[îndosăvrașii!]

Domnule Decan

Subsemnatul fost înscris în anul școlar 1903—1904 la această Facultate și retrăgîndu-mă anul următor pentru a putea urma cursurile Facultății din Berlin am fost exmatriculat. Astăzi, din împrejurări familiare [sic!] fiind nevoit să mă întorc în țară, cu profund respect vă rog să binevoiți, Domnule Decan, a dispune reinscrierea mea în Facultate, binevoind a cunoaște că din cauza absenței mele din țară nu m-am putut reinscrie în termenul cerut de regulament.

Primiți, vă rog, Domnule Decan, asigurarea profundului meu respect.

MATEIU CONSTANTINESCU-CARAGIALE

Domniei-sale

D-lui Decan al Facultății de Drept

9

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
No. 373—11 MARȚIE 1909
FACULTATEA DE DREPT
II
Timbru 30 bani

Domnule Decan,
Binevoiți, vă rog, a dispune înscrierea mea la examenul anului II de licență al sesiunii de față. Alături la aceasta și caietul meu de cursuri și recipiele de taxă de examen și bibliotecă.

Primiți, vă rog, Domnule Decan, asigurarea înalte mele considerațiuni.

MATEIU CONSTANTINESCU-CARAGIALE

101 b./905

Atelierului 10

Domniei-Sale

Domnului Decan al Facultății de Drept București

101 bis/905
ex. 3914
B. 3390
fr. achit. pe trei
ani ex. I la 2r.
es. II resp. tunde 1908
Berbesco [îndosăvrașii!]

10

BULETIN DE CĂSĂTORIE

No 2446 18 Jun. 1923

EXTRACT

pe anul 1923

Sect. I Galben

Of. Stării civile și statisticii municipale

Matei I. Caragiale, major, necăsătorit, în vîrstă de ani 38, de profesie literat - născut în comuna Tugnad, Brașov - domiciliat în Comuna București, Str. Gral. Lahovary nr. 8 - fiu al Deced. Ion Caragiale - și al D-nei Maria, născută Fitegtesanu, de profesie fără, domiciliată în Comuna Viena - Austria - și

D-ra Maria G. Sion, majoră, necăsătorită - în vîrstă de ani 63, de profesie fără, născută în Com. București, domiciliată în Com. București, Str. Robert de Flers no 9, fiică a D. George Sion - de profesie mortu - domiciliat în Comuna - str - no - și a D. Eliza născută Mărculescu, moartă -

- Nu s-a făcut contract de căsătorie (act total)

Toate cele de mai sus s-au făcut în casa din str. Robert de Flers No 9 a cărei intrare a fost lăsată liberă publicului.

Martori: Kustațiu Măciucescu - 44 ani - funcționar, B-dul Elisabeta no 49

Teodor Aslan, 63, pensionar - Str. Diminașei no 7

Ofițer al stării civile

N. Alexandrescu

nr. 26.845

11

PRIMĂRIA COMUNEI BUCUREȘTI
Piața Băneasa, Județul Ilfov
OFICIUL STĂRII CIVILE

Primăria Orașului București
Chitanța (de lipit pe act)

No 400 1923

S-a încheiat:

Pentru un act de dovadă
cu martori servind
pentru căsătorie...

Lei 50

Pentru formularul

imprimat Lei 1

Total Lei 51

PROCES - VERBAL

(Destinat a ține loc de Act de Naștere
numai pentru căsătorie)

Ca urmare a cererii înregistrată sub nr.
18.370/1923 făcută de către D. Matei I. Caragiale de profesie literat domiciliat în această comună strada G. Lahovary No. 8 prin care arată că vînd a se căsători cu D. Maria G. Sion nu poate să-și procure extratul de pe actul său de naștere.

Astăzi nouă ale lunii Iunie la orele 15/16 înainte de amiază; anul una mie nouă sute douăzeci și trei s-a întrînit șummitul dom însoțit de doi martori, în stare și dispuși a împlini prin declarațiunea lor lipsa extratului de naștere, cerut pentru a fi alăturat la dosarul căsătoriei, conform art (icolului) 56 din Codul civil.

Acești martori sînt: D. François-Charles Franke de ani 55, de profesie maieur domiciliat în această comună, strada Măpintii-ler nr. 41 și D. Ion Codreanu de ani 48, de profesie «fără», domiciliat în această comună, strada Griviței nr. 37 cari ne declară următoarele:

« Știm foarte bine și încredințăm pe a noastră răspundere că D. Matei I. Caragiale este născut în comuna Tugnad Județul Brașov țara România la anul una mie opt sute optzeci și cinci (1895) Martie 24 din părinți tatăl D. Ion I. Caragiale și mama D-na Maria născută Fitegtesanu. »

Am lînd act de cele ce preced și în conformitate cu dispozițiunile art (icolului) 57 din Codul civil, am dressat, într-un singur exemplar prezentul proces-verbal; l-am subscris împreună cu dîngii spre a servi numai la căsătorie precisă. tată.

Martori

F. Ch. Franke
Codreanu

Mateiu I. Caragiale
General Lahovary 8

12

Domnule Oficier

Din alăturatul certificat medical liberat de către Dl medic șef al Capitalei Doctor Staicovici rezultă că viitoarea mea soție Maria G.Sion este bolnavă din care cauză nu va putea părăsi casa mai mult timp, în conf(ormitate) cu hot(ărîrea) art(icolului) 6I al(iniat) 2 Cod civil, vă rog să binevoiți a aproba ca oficierea căsătoriei mele cu susnumita Dnă să se efectueze la domiciliul său str(ada) Robert de Flers nr.9a, mîine, luni 18 iunie cor(ent) la oșele ce veți binevoi a fixa Domnia Voastră.

Primiți vă rog, Domnule Oficier, asigurările considerațiunii mele cele mai deosebite

Mateiu I. Caragiale

Gen(eral) Lahovary 8

Subsemnatul Doctor medic șef al Capitalei:

certific că D-na Maria Sion suferă de sciatică acută din care cauză nu va putea părăsi casa mai mult timp.

16 Iun(ie) [1]923

București

Semnătura

ss(indescifrabil)

13

CERTIFICAT DE COMUNIE

Parohia bis.
din Comuna
Pl.
Jud.

Subsemnatul, Preot, Paroh al Bisericii parohiale Popa-Chițu din Comuna București, Pl. - Jud. -, adevăresc prin aceasta, că am citit taina cununiei religioase domnului Matei I. Caragiale cu D-na Maria G.Sion - din această parohie, după ce s-au îndeplinit formale cerute de legile civile, cum se dovedește cu actul de căsătorie no 2446 din 18 Iunie 1923 - , asistînd ca nuni Domnul Teodor Aslan și Doamna Sofia Aslan din Comuna București, Țîstunul - Pl. - Jud.

Drept care am eliberat acest Certificat sub propria mea iscălitură și întărit cu sigiliul parohiei, astăzi 18 luna Iunie, anul 1924 .

Preot paroh Econ.D.Popescu-Mogoșoaia

Nr.7/Bis

Cu dispensă arhiepiscopală, fiind post.

REGISTRUL STĂRII CIVILE PENTRU CĂSĂTORIȚI
Nr. 2446

Caragiala I. Matei
cu Sion G. Maria

Soțul încetat din
viață art. No. 123/
936
Sector I Galben

Act de căsătorie din anul una mie nouă sute două-
zeci și trei luna Iunie ziua optezeci la orele uns-
prezece înainte de amiază.

Domnul Matei I. Caragiale major necăsătorit în via-
ță de ani 38, de profesie literat născut în Comuna
Tugnad Brașov domiciliat în Comuna București, strada
Gl. Lahovary No 8 fiu al D. Ion L. Caragiale mort și al
D. Maria, născută Piteșteanu de profesiune fără, domici-
liat în Comuna Viena strada Austria No., și Doamna (sic)
Maria G. Sion, majoră necăsătorită în vîrstă de ani 63,
de profesiune fără, născută în Comuna București, domici-
liată în Comuna București, strada Robert de Flers No. 9
al (sic) D. George Sion mort și a M. Eliza, moartă.

S-au înfrățit azi, înaintea noastră spre a li se
celebra căsătoria.

Văzînd că s-a făcut (sic) în termen publicațiunile
cerute de lege și că nu s-a ivit opozițiune la această
căsătorie. Avînd în vedere că martorii mai jos arătați
declară că viitorii soți nu sînt rude la grad oprit de
lege, că se căsătoresc acum ambi (sic) soți pentru in-
ția oară, că au un domiciliu mai mare de șase luni în
localitatea arătată mai sus.

Avînd în vedere că părțile la întrebările ce le am
făcut, ne-au declarat că nu s-a făcut contract de căsă-
torie (act dotal).

Eu Nicolae Alexandrescu, Vice Președinte Comis(iu-
nea) Int(er)nă și Ofițer de stare civilă din Comuna
București, am dat în suzul celor de față cetire tuturor

actelor cerute de legi și regulamente, parafate și oprite
la dosar No. 2446 al căsătoriei, cuprinzător de 8 file, pre-
cum și art(icolele) 194, 195 și 196 Codul civil de la capi-
tolul VI al titlului despre căsătorie, despre drepturile și
datoriile respective ale soților. Apoi am întrebat pe fie-
care din viitorii soți, unul după altul, dacă voiesc a se
lua în căsătorie și la întrebarea făcută fiecare din ei
a răspuns separat DA.

În urma acestora am pronunțat în numele legii, că părțile
sunt unite prin căsătorie.

Toate cele de mai sus s-au făcut în casa din strada
Robert de Flers No. 9 fiind lăsată intrarea liberă în ființe
următorilor martori:

Domn Eustachiu Măciuceșcu, de ani 44, de profesie func(țio-
nar) domiciliat în Com(una) București, strada B(ulevar)ul
Elisabeta No. 49, și Domn Teodor C. Aslan de ani 63, de profe-
sie pensionar domiciliat în Com(una) București, strada Mi-
nezei No. 7. Cel dintîi din partea soțului, iar cel de al
doilea din partea soției.

După ce am dat cetire acestui act în suzul celor de față,

Moi l-am subscris împreună cu aceștia
SOȚII Mateiu Ion Caragiale
Maria G. Sion

E. Măciuceșcu
Th. C. Aslan

Ofițer al stării civile

15

Buletin de înscriere la Biroul Populației

Pref.Pol.Cap.

Circumscripția I6 Liberat la 21 Noemb.1924

CARAGIALE MATEIU - ION

Căcătorit

Proprietar

Locul nașterii: Tugnad, Jud. Brașov

Data nașterii: 25 Martie 1885

Str. Robert de Flers 9A etaj.

No. formularului de înscriere III3

Semnalmente

Vîrsta: 42 ani

Statură: mijlocie

Părul: cărunț

Ochii: căprui

Nasul: potrivit

Barba: rade

Semne particulare: n-are

Semnătura declarantului

Mateiu Ion Caragiale

Semnătura șef evidența
populației

Inspector

V. Ionescu

16

ACT DE DECES

Art. 58 Data înregistrării 18 Ianuarie 1936	Anul, luna zua și ora morții	Prenumele, Numele profesiunea, confesiunea și domiciliul	Locul și data nașterii	Vîrsta
	17 Ianuarie 1936 ora 1	Matei I. Caragiale scriitor ortodoxă București str. Robert de Flers No. 9	Comuna Tugnad județul Brașov	50 ani
Prenumele și numele părinților DECEDATULUI	Prenumele și numele soțului (soției)	Moartea verificată de medicul circumscripției IV București Certificat nr. 16 din 18 Ianuarie 1936		
Ion Caragiale Maria Caragiale născută Piteșteanu	Maria Caragiale născută G. Sion în viață			

Declarațiunea e făcută de D-l Nicolae Furtună
de ani 38, funcționar domiciliat în București str[ada]
șoseaua] Berceni No. 75.

Declarant Nicolae Furtună

OFITER AL STĂRII CIVILE
ss George Olteanu (aproximativ)

Consommations personnelles (ou offertes) en lei
cycle 1928 - 37 incl - :

Trimestres				
III 31	5 1 0 9		III 34	I 38
II 29	3 8 8 0		II 34	I 28
II 31	3 8 1 1		III 32	99
III 30	3 5 2 9	5 0	III 33	57
III 28	2 6 6 4		IV 34	24
III 29	2 4 8 5		I 33	
IV 30	2 3 2 2		I 34	
IV 28	2 1 7 6		I 35	
I 30	2 0 6 8		I 36	
II 30	1 8 6 5		I 37	
II 29	1 3 7 6		II 32	
I 29	1 2 2 2		II 35	
II 28	6 0 3		II 36	
I 31	5 8 5		II 37	
IV 33	4 3 7		III 35	
I 32	3 8 8		III 36	
IV 31	3 7 7		III 37	
IV 32	3 7 0		IV 35	
I 28	3 5 7		IV 36	
III 33	3 0 8		IV 32	

*) Consumațiuni personale (sau oferite) în lei
Ciclul 1928 - 37 incl.

	Consommations	Restaurant, hôtel
1928	5.800	10.072
1929	8.963	16.678
1930	9.454,50	14.867
1931	9.882	1.716
1932	857	0
1933	802	210
1934	290	0
1935	0	297
1936	0	
Total	36.048,50	

Total consommations en lei or :

$$1.1.084.13 : (1.36.047.3.225 \cdot \frac{1}{100} = \text{Louis d'or} : 54 + \frac{1}{5}) . -$$

A N S

1931	9882	1933	802
1930	9454	1934	290
1929	8963	1935	0
1928	5800	1936	
1932	857	1937	

GGLX/ 7 - I2

18

G A R D E R O B E

I 9 2 4	d e p e n s e s	lei
	Chaussettes (15 paires)	1.470
<u>Juillet 15</u>	12 chemises 14 boutons	9.270
	Drap noir	3.000
	Drap bleu	3.500
<u>Avr 5</u>	Drap noir pour habit au tailleur	2.970
		1.800
	Boutons 1 lei 475	80
	Satin pour habit 2 mtr. 35 à red.	950
	Gance pour habit (mtr. 2.50) 8 à 2 lei 2.50	150
	Boutons sole id. 12 lei	32
	Chaussettes laine (1 paire)	92
	Idem (2 paires)	250
	6 faux-cols	280
	3 calagans	385
	1 cravate	125
	Souliers noirs	700
	2 faux-cols	104
	Total: 1924 :	25.372

I 9 2 5		
<u>J A N V I E R 21</u>	Escarpins	950
	1 cravate blanche (neud)	150
	Raps. pour revers habit	315
	a reporter 1415	
<u>fil a 2-a</u>	Report	1415
	1 cravate blanche (neud)	150
	Chapeau feutre gris	1200
	Souliers noirs	1250

Depassage haut-de forme	60
Rassomédage souliers	150
Chaussettes laine (2 paires)	200
Total 1925	4.425

<u>1926</u>		
<u>J u i n 21</u>	Souliers toile grise	1.200
<u>Avr 19</u>	Chaussettes grises (3 paires)	408
<u>Septembre 24</u>	Idem	408
	Total 1926	2.016
<u>1927</u>		
<u>Fevrier 19</u>	Souliers noirs	1.500
	laine verte	920
<u>Avril 1</u>	Chaussettes grises (6 paires)	816
<u>Juillet 6</u>	laine verte	240
<u>Octobre 24</u>	Chaussettes beige (3 paires)	360
26	Bottes fauves sport	1.700
29	modification 9 chemises	270
	4 faux-cols	220
	a reporter	6026

<u>fil a 3-a</u>		
<u>1927</u>	report	6026
<u>Decembre 28</u>	Pantoufles	525
	2 calagans flanelle (bl. 175)	350
29	complet veston	3.160
30	1 calagon flanelle	175
	Total 1927	10.256

<u>1928</u>		
<u>J a n v i e r 2</u>	Acompte au tailleur pour	
	façon habit (1.3000)	1.000
7	2-e idem (id)	1.000
9	complet veston (façon habit)	3.160

12	3-e acompte au tailleur (pour fagen habit)	1.000
14	Raccommodege talon bettes	60
<u>Février</u> 3	au tailleur (reste pour fagen habit; 2.300; pour materiel 2.500)	800
<u>Mars</u> 16	Raccommodege talon bettes	60
<u>Avril</u> 21	2 cravates papillon (à 1.400)	800
21	idem	400
	2 m. toile pour 1 chemise nuit	140
30	1 paire lacets pour bettes	25
	1 chapeau cape	1.400
	1 paire jarretières	100
<u>Mai</u> 8	1 chapeau feutre gris	1.300
14	8 faux-cols (à 1.55)	440
	à reporter	11.685
fila a 4-a		
	Report	11.685
<u>Mai</u> 22	1 paire gants	375
<u>Juin</u> 1	idem	370
	1 paire guêtres blanches	300
	2 1 paire souliers noirs	1.700
20	1 chapeau de paille	500
<u>Juillet</u> 4	1 paire gants gris fil	80
<u>Août</u> 30	idem	100
7 ?	1 douzaine mouchoirs	384
1929	Total 1928 :	15.494
J a n v i e r 23 Bonnet peau agneau		230
<u>Février</u> 4	1 paire lacets	12
<u>J u i n</u> 1	3 faux-cols (à 1.80)	150
	2 boutons pour col (à 1. 25)	50

3	6 faux-cols (à 1.50)	300
8	6 idem (id)	300
25	Raccommodege talons souliers	60
	Total: 1928	1.102

1930

<u>Février</u> 21	Raccommodege talons souliers	60
<u>Mars</u> 31	1 paire semelles pantoufles	14
	à reporter	74
fila a 5-a		
	Report	74
<u>Avril</u> 11	1 paire lacets pour souliers	4
<u>Mai</u> 12	1 idem chaussettes noires	175
<u>Juin</u> 26	2 idem id.id. (à 1. 475)	350
	4 idem id. grises (à 1. 125)	500
27	1 id. gants fil	75
	1 id. souliers noirs	1350
	1 caleçon	375
<u>Juillet</u> 18	4 paires chaussettes grises (à 1. 125)	500
<u>Octobre</u> 28	1 paire semelles pour pantoufles	12
<u>Novembre</u> 17	Raccommodege talons souliers	70
	Total : 1930	3.685

1931

<u>Mars</u> 16	Raccommodege souliers	140
<u>Mai</u> 18	Acompte au tailleur (pour 1 complet)	2000
	veston gris-noir-rays : L.4.800)	2800
20	1este idem id.	1310
	4 caleçon (à L.350)	1.20 réduction
	1 paire gants (L.295)	290
	Arretelles (L.175)	170
21	Raccommodege talons souliers	40
22	4 caleçons (difference AL.22.50)	90
	2 idem (à L.340)	680
	à reporter	7.520

fila a 6-a			
1932			
<u>Janvier</u>	9	6 mouchaire fil (à L.30)	180
	25	Recommédage talons souliers	
		et couture semelles	50
<u>Février</u>	1	I paire lacets souliers	2
<u>Mai</u>	9	acompte a Gyurka (pour I paire	
		souliers chevreau noir: L.600)	200
		Reste idem (id)	400
<u>Juillet</u>	16	8 paires chaussettes grises	
		(à L.125)	1000
Total: 1932			1892
~~1933~~			
1933			
<u>Mai</u>	13	Recommédage souliers	130
	17	Recommédage talons souliers	40
Report			170
fila a 7-a			
<u>Octobre</u>	12	Recommédage et doublure souliers	200
	19	4 mètres tissu melletonné (pour	
		acompte) (un commande L.700)	124
<u>Novembre</u>	18	I paire souliers chevreau noir (reste)	300
		idem (id)	400
Total: 1933			1.194
1934			
<u>Avr</u>	2	12 paires chaussettes grises (à L.125)	1.900
1935			
~~1935~~			
<u>Juin</u>	17	Recommédage talons souliers	30
<u>Avr</u>	3	4 paires chaussettes (3 à L.22,1	
		à L.22)	90
	9	8 idem id (à L.22)	176
<u>Septembre</u>	25	Tissu melletonné (mètres 3 à L.36;	

+m	mètres 3 à L.35)	283	
<u>Novembre</u>	9	I paire chaussettes	23
	28	Recommédage talons souliers	20
Total: 1935			632
1936			

(St. Georges CLIX/ 7-4

patru jumătăți de coală numerotate I-7, pe foi de
registru liniat cu linii orizontale albastre și
verticale roșii. Scris cu tuș negru, foarte site.

NOTE, VARIANTE
ȘI COMENTARII

OPERE LITERARE

PAJERE

Textul acestei ediții s-a conformat aceluia din volumul *Opere*, apărut la Editura „Cultura Națională”, în anul 1936, sub îngrijirea Maricăi M. Caragiale, și cu o notiță bibliografică de Perpessicius. La rândul său, volumul fusese cules după un manuscris în transcrierea Maricăi M. Caragiale, manuscris pe care Perpessicius procedase la anumite corecturi ortografice. Am ținut seama de ambele surse, în lipsa oricărui manuscris olograf matein. Manuscrisul în transcrierea Maricăi M. Caragiale se află la Biblioteca Națională a României, Fondul Saint-Georges, cota CLIX, de la numele 6–1 la numerele 6–20. Poezia *Lauda Cuceritorului* (6–1) este în întregime scrisă de mâna lui Perpessicius; de asemenea, la sonetul *Boerul*, versul sărit de Marica: „Cu dreapta se închină, cu stânga smulge, fură”. Evident, Perpessicius a comparat foile transcrise de Marica M. Caragiale cu textul tipărit în timpul vieții autorului, de unde *Variantele* din Ediția sa.

Ciclul *Pajere* a fost scris – urmărind datarea autorului, singurul izvor în chestiune – între anii 1904 și 1913. Față de maturitatea artei poetice a culegerii de sonete (dar și de terține) cu titlul simbolic al celei mai nobile dar și mai rapace păsări de pradă, suntem îndrituiți să considerăm că Mateiu I. Caragiale scria versuri încă de pe băncile școlii. În sprijinul acestei ipoteze vine și *Sonetul spaniol*, publicat în anul 1901, sub pseudonim, pe care i-l atribuim, din motive care sunt expuse la locul cuvenit.

Cu toate că *Pajere* a apărut postum ca plachetă, faptul că cele mai multe din poeziile ciclului apăruseră în timpul vieții scriitorului ne-a determinat să respectăm și în prezentarea noastră ordinea editorială

aleasă de întâiul și marele exeget al scriitorului, inegalabilul Perpessicius. Am procedat astfel nu numai spre a nu rupe unitatea unei opere – cea cronologică – dar, și mai ales, întrucât motivele centrale din *Pajere*, pe care le vom enumera mai jos, revin în lucrările ulterioare ale lui Mateiu I. Caragiale, în proza sa poetică *Remember* și mai cu seamă în *Craii de Curtea-Vechi*.

Un prim lot de 13 poezii din *Pajere* a apărut în *Viața Românească*, în nr. 4 (an. VII) din aprilie 1912. Era vorba de: *Clio*, *Lauda Cuceritorului*, *Prohodul războinicului*, *Noapte roșie*, *Călugărița*, *Boerul*, *Aspra*, *Înțeleptul*, *Cronicarul*, *Domnița*, *La Argeș*, *Trântorul* și *Curțile vechi*. În aceeași publicație, anul următor, nr. 3 (an. VIII), au apărut *Grădile amăgirii*, *Întoarcerea învinsului* și *Mărturisire*, iar în *Flacăra*, nr. 30 (an. V) din 7 mai 1916, *Dregătorul*. Poezia *Singurătatea*, figurând în *Revista scriitorilor și scriitorilor români*, numărul din mai 1929, a fost singura pe care Mateiu I. Caragiale a publicat-o în perioada interbelică. Anterior, în 1925, Mateiu I. Caragiale a publicat, cu supratitlul de „Pajere“, poeziile *Lauda Cuceritorului*, *Boerul*, *Trântorul*, *Curțile vechi* în *Antologia poezilor de azi* (vol. I), alcătuită de Ion Pillat și Perpessicius. (Antologia a fost retipărită în anul 2001, sub îngrijirea lui Ion Nistor și cu o prefață de Cornelia Pillat, la Editura Albatros.) În volumul postum numai două poezii erau deci inedite: *Sibastrul și umbra* (1905) și *Dormi*. Nici o altă poezie nu ni s-a păstrat de la scriitor, întrucât cum nu posedăm textul nici uneia scris de mâna lui. De altfel, nu este de presupus să mai fi scris versuri în perioada interbelică. Sonetul *Noapte valahă* sustras poetului și tipărit sub altă semnătură, cu grave modificări, așa cum știm din *Correspondența* poetului, nu poate fi adaos *Pajerelor*.

La apariția în *Viața Românească* și în *Flacăra*, sonetele lui Mateiu nu au avut nici un ecou în presă. În memoriile sale, M. Sevastos afirmă chiar că I. L. Caragiale ar fi întâmpinat oarecari greutăți cu acceptarea lor de către redacția ieșană, și anume din partea lui George Topîrceanu, care ar fi găsit cusururi de expresie și de metrică atât de șlefuitelor versuri. S-ar fi produs chiar și un schimb de replici între cei doi și primirea spre publicare s-ar fi produs mai mult spre a nu-l mânia pe dramaturg. Cum scena i-a fost reprodusă lui M. Sevastos la multă trecere de timp, întreaga relatare trebuie întâmpinată cu o legitimă rezervă.

Cea mai bună dovadă că activitatea poetică a lui Mateiu I. Caragiale încetase odată cu terminarea primului război mondial este chiar împrejurarea că în *Agendele* sale, redactate din anul 1924, și unde însemna, cu toată minuția, lucrul său literar zilnic, nu apare nici o însemnare privitoare la scrierea vreunei poezii. În *Jurnal*, de asemenea. Acolo, memorialistul nu pomeneste nimic, la dosarul amplu al relațiilor cu părintele său, despre episodul vizitei în redacția ieșană – poate unde o asemenea relatare ar fi dezmembrat teza predominantă a unui act de acuzare: lipsa de dragoste, de înțelegere și de preocupare a părintelui față de fiu.

Singurul document revelator de epocă (exceptând o scrisoare a lui V. Goldiș) rămâne schimbul de scrisori dintre I. L. Caragiale și Panait Cerna. Emoționat de împrejurarea, neașteptată pentru el, că Mateiu scria versuri, dramaturgul i le expediasse mai tânărului său amic, care i-a trimis un răspuns, cum era și de așteptat, foarte încurajator. Iată epistolele:

„Iubite nene Iancule,

Băiatul d-tale e un talent remarcabil. I-am cetit cu plăcere deosebită. Cele mai multe din poeziile lui sunt simple schițe, momente bine prinse în versuri bine legate. Dar ce frumoase imagini și câtă poezie e în unele din ele (*Noapte roșie*, *Cronicarul*) și cât meșteșug de caracterizare dovedesc altele (*Boerul*, *Trântorul*). Trecutul nostru tot înviat în câteva rânduri! De mult n-am mai cetit o strofă atât de frumoasă cum e aceasta, bunăoară:

*Desprins din stemă parcă, spre depărtări senine,
Un corb bătrân și-ntinde puternic negrul zbor,
Și-n liniștea adâncă, din când în când, ușor,
Din ulmi cad frunze moarte, plutind în clipe line.*

Te felicit cu adâncă fericire, nene Iancule! O parte din puternicul D-tale talent a întinerit în odrasla D-tale, luând o formă proprie și făgăduind flori ce nu se scutură niciodată.

Al D-tale preaplec
Cerna

Leipzig, 3/16 iunie 1912^e

La aceasta, Ion Luca Caragiale răspunde:

„Berlin 5/18. VI. 1912

Iubite Cerna, îmi place a crede că nu exagerezi peste măsură dintr-un exces de magnanimitate, și că în încercările băiatului meu poate fi și ceva real care te-a atins, inspirându-ți interes și simpatie.

Îți mulțumesc pentru el, care nu știe încă ce prețios sufragiu a avut noroc să obțină, și te salut cu toată prietenia ce mi-o cunoști.

Al D-tale, cu părintească dragoste
Caragiale“

Șerban Cioculescu, publicând această corespondență în I.L. Caragiale, *Scrisori și acte*, E.P.L. (Studii și documente), 1963, p. 159–160, făcea următoarea reflexie: „Ca să încheiem, credem că aprecierea favorabilă a lui Cerna n-a mai putut ajunge la cunoștința lui Mateiu I. Caragiale. Acel încă a fost de ordinea provizoriului etern“. Într-adevăr, epistola de răspuns a lui I. L. Caragiale fusese expediată cu trei zile înaintea morții sale. Mateiu n-a cunoscut nici mai târziu, credem, acest schimb de scrisori (în care creațiile sale erau numite „schite“ și „momente“, pe modelul patern), întrucât misivele au fost date publicității prima oară de Ș. Cioculescu în *Adevărul* din 24 ianuarie 1936, în foiletonul dedicat morții lui Mateiu I. Caragiale.

Desigur, poetul își prețuia arta poetică și creațiile lui, chiar dacă a ezitat să publice în volum *Pajerele* în lungii ani pe care i-a avut la dispoziție, și avem o probă sigură în acest caz în chiar proza sa, într-un pasaj din timp reperat de critică: „Găsi de prisos să mă ridic ca să apar acel trecut (defăimat tocmai de Pașadia – n.n.) vedeniei căruia pana mea datoră o minunată tâmplă de vedenii ce migălisem în tinerețe cu o osârdie aproape cucernică“... Pasajul e clar, cu toată folosirea defectuoasă a verbului *datoră*, prin decalc din limba franceză, și în ciuda aceluia „aproape“. În *Opera lui Mateiu I. Caragiale*, „Universitas“, Editura Minerva, București, 1977, la pag. 38, Ovidiu Cotruș, autorul celei mai ample exegeze mateine de până acum, afirmă: „Nu este de presupus că scriitorul ar fi fost dispus să lase *Pajerele* să muzezească prin revistele vremii“. Respectiv, Mateiu urmarea să-și publice versurile așteptând doar ca apariția altor opere să-i consolideze situația literară.

Nu putem să ne raliem acestei opinii, cunoscând cât de deficitar era scriitorul în domeniul oricărei strategii publicistice, pe de o parte, iar pe de alta, ce idee înaltă avea despre tot ce a scris.

Presupunem că, în ciuda acesteia, va fi intuit deplasarea de gusturi atât a cititorilor, cât și a criticii literare, și nu a întreprins nimic în favoarea *Pajerelor*. Transcrierea acestora de către Marica M. Caragiale, ea însăși fiică de poet, poate să fi fost un gest postum, la îndemnul lui Perpessicius.

Pajere desemnează un termen din zestrea curentă a heraldicii. În studiul său de specialitate *O contribuție heraldică la istoria Brâncovenilor*, Mateiu ridică și problema lingvistică a acestui termen, când afla „patru vii și vechi termeni populari“ pentru aceeași noțiune: „unul de obârșie latină (stemă), unul german (marcă) și două slave (pajeră și herb)...“ În *Dicționarul enciclopedic ilustrat*, „Cartea Românească“ (1931), a cărui primă parte (*Dicționarul limbii române din trecut și până astăzi*) a fost redactată de I. Aurel Candrea, întâlnim, la pagina 887, următoarea definiție la *Pajeră, pajură, pajoră* (pl.) *ri*: „Specia cea mai mare de vultur, acvila imperială, vultur imperial (*Aquila imperialis*); despre această pasăre se pomeneste mai mult în basme ca de o pasăre uriașă și năzdrăvană care poate înghiți un bou deodată și are grai omenesc [...] Vultur cu unul sau două capete, cu aripile întinse, care înfățișează stema sau armoriile unei țări și figurează pe monede, pe diferite obiecte etc. De aici, prin extindere, stemă, armorii, armătură (*sic*)“.

În epocă, volumul a fost întâmpinat cu un anume interes de către critica literară, atât pentru că aparținea autorului *Crailor de Curtea-Veche*, cât și pentru că întrunea întreaga operă poetică a unui liric puțin cunoscut ca atare. Verdictul a fost în general de modestă apreciere, ceea ce nu miră, dacă luăm în considerare că *Pajerele* au apărut în acel moment al creației lirice interbelice când înflorea lirica lui Tudor Arghezi și Lucian Blaga.

Recenta revenire în forță pe scena genurilor, în zilele noastre, a sonetului, credem – la rândul nostru – că invită la o cercetare de sine stătătoare a *Pajerelor*, în afara prozei poetice mateine și chiar a autorului lor – legat prin generație de critica vremii sale – cu promițătoare revelații.

(p.5)

CLIO

Cum remarca și Ovidiu Cotruș (*Opera lui Mateiu I. Caragiale*), un fragment preparatoriu din *Craii de Curtea-Veche* („Cercuind vârtej ariă pădurii, uriașul stol negru se ridică în slavă, falfăi câteva clipe nehotărât, ca o singură ființă cu mii de aripi, apoi se cufundă, deodată, topindu-se în purpura sângerie a zării – Amurgul stemelor, murmură Ana”) conține motivul din *Clio*, sonetul ce deschide ciclul de *Pajere*, unde, oricum, fiecare figură se închide într-o stemă. Motivul, atât al zborului răpitoarelor, cât și al amurgului însângerat, se adresează copios domeniului de investigare al psihanalizei. În acest sens, privitor la viața și opera lui Mateiu I. Caragiale, totul rămâne mai departe de întreprins.

Clio, prima dintre muze, fiica lui Zeus și a Mnemozinei, muza poeziei epice și a istoriei, dă titlul primului sonet al culegerii. Aceasta nu e o invocatie la Muză, ci cristalizează momentul preinspirației lirice. Muza îi grăiește poetului, atrăgându-i atenția că mai presus de istoria din cărți stă faptul trăit, cu semnificațiile sale. Sufletul obosit (înțelegem, dezamăgit) al poetului este somat să perceapă, inițiat, sensul amurgului răzvrătit, momentul sacru de comuniune cu trecutul, însângerat și el, cu strămoșii adormiți (morți), ce zac în străfundurile fiecăruia – un alt mod de interpretare a fondului obscur! Este vorba deci de o formă de contact cu totul aparte, mai degrabă de o transă, în puterea căreia simbolurile redevin realitățile din care au izvorât cândva. Sfatul Muzei nu are nicidecum un sens vitalist, de trăire în prezent! Imaginea Pajerelor se produce în comparația cu norii, iar planul istoric este Trecutul ca matcă, un trecut mitic, de evocare. În nici una din bucățile volumului nu apare vreo figură istorică de identitate certificată, chipurile ce se urmează liniar fiind de natură chintesentală, anecdoticele motivându-se în elementele de contrast ale alcătuirii interne a fiecăruia dintre personaje – cu excepția, bineînțeles, a Înteleptului.

VARIANTE

Viața Românească, p.29: la zare-ncremenite> *Opere*, 1936, p.1, r.5: la zări încremenite; ce-n adâncul> p.1, r.6: ce, în pragul genunilor; pajeri înceștate> p.1, r.7: pajere-nceștate; flacari> p.1, r.8: flăcări; troienele> p.1, r.9: troiane; te-așază sub> p.1, r.10: te-așază sub

(p.6)

LAUDA CUCERITORULUI

Moto: Regi barbari, / Întunecați vânători de zimbri (fr.). Una din cele mai importante și mai semnificative creații poetice ale lui Mateiu I. Caragiale, cât privește mitologia personală, în care un loc central îl ocupă un străbun ilustru, cuceritorul semet și crud, distrugătorul de cetăți – de civilizații –, dezlănțuitor de urgii și orgii.

Poezia, odă în prima parte și elegie în cea finală, după observația pertinentă a lui Ovidiu Cotruș (*op. cit.*, p. 45), introduce în partea a doua motivul serilor adânci de toamnă, motiv care va fi și mai bine pus în evidență în *Craii de Curtea-Veche*, seri ce mediază între cântăret și înaintașul său ilustru. Vitalismul aparent numai al poeziei este poleiala unui cânt funebru, întocmai cum momentul este al nopții însângerate.

VARIANTE

Viața Românească, p.30: hârci tu i-ai răpit> *Opere*, 1936, p.13, r.8: hârci tu îi ai răpit; De năvăliri, și-ai zguduit> p.13, r.11: De năvăliri, de-ai zguduit; Izvorul tău pierdut e în > p.14, r.16: Povestea ta pierdută e-n; de ani supuși ce vremea-a lepădat> p.14, r.17: De ani supuși ce vremea-spulberat; Că-nalt răsari, cumplit și nendurat> p.14, r.19: Că-nalt răsari, cumplit, neîndurat; Ucigător... zburau> p.14, r.30: Ucigător, Zburau; De-asupra-ți corbii> p.14, r.31: De-asupra-ți corbii; Răsar și-azi încă roșii> p.14, r.32: Răsar și astăzi roșii; Pe-Aceia ce pândise> p.14, r.34: Pe-aceea ce pândise; pradă nălucirii> p.15, r.45: pradă amăgirii; Când cerul părguit> p.15, r.46: Când cerul părguit; De vii vâpăi... privind> p.15, r.49: De vii vâpăi – privind Terține. Datată 1912.

(p.9)

PROHODUL RĂZBOINICULUI

Deși datată cu cinci ani înaintea *Laudei Cuceritorului*, îi urmează tematic, timpul scurs între cele două bucăți poetice putând astfel marca, prin răsturnare, precizarea tematică, de la simplul tablou ceremonial din *Prohodul...* la mit în *Lauda...* În *Prohodul războinicului*, scena este de măcel ceremonial, redat cu mijloace picturale,

exterioare. Viziunea este romantică, în esență, versul de o parnasiană rigoare. Tema trădării, răzbunată prin incendiere aici, este însemnată în creația mamei, decizând soarta personajelor sale. Bunăoară, cu toată indecizia amănuntelor, Aubrey de Vere sau cel ce-și atribuia numele acesta pare a fi pierit atras într-o cursă, în *Remember*.

Instructiv – tema strămoșului războinic de stepă apare relativ în aceeași perioadă în lirica lui Ion Pillat. În fine, cum aceste două poezii conțin în întregime tema numită de Ov. Cotruș a «semeții seminții», este de remarcat faptul că născătorul nu se revendică drept urmaș al Cuceritorului, pe care îl numește stăpân – deci o relație de subordonare numai. Este un caz tipic de contaminare a criticii!

Sonet, datat 1907

VARIANTE

Viața Românească, p.32: De trupuri răstignite> *Opere*, 1936, p.19, r.5: (în grafia Maricăi M. Caragiale: „restignite“!) Și trupuri răstignite; Cuceritorul pare ordiilor> p.19, r.10: Cuceritorul pare urdiilor; în juru-i cu sulitele întinse> p.20, r.12: În juru-i, cu sulitele-ntinse

(p.10)

NOAPTE ROȘIE

Înfățișează propriu-zis primul tablou din *Pajere* cu referință la istoria noastră, întrucât eroul este voievodul înfrânt care se întoarce pe câmpul de luptă, ca să-și găsească moartea. Este un tablou cu nuanță mitică, fără un model anume din realitate, o scenă imaginară, unde intensitatea momentului nu este slujită deplin de forma obiectivă, rece, a expunerii, așa cum a îngăduit-o tiparul formal. De remarcat, mediul este, ca și în precedentele, nocturn. Citind acest sonet, Aurel Martin (*art. cit.*) afirma: „Un sonet ca *Noapte roșie* (aleg extremele), creionând imaginea voievodului care mai găsește în sine resursele morale pentru a relua lupta (versurile se relevă, implicit, asemenea multora din *Pajere*, ca o replică la unele legende ale lui Bolintineanu, dar și la stilul euforic, festiv, microepopeic, al sămănătoristilor), e prin chiar evocarea dezlegată de orice comentariu,

concludent. Aici faptele vorbesc singure, semnificația fiind cuprinsă în sensul desfășurării lor, iar punctul de vedere sentimental al poetului – în natura dimensiunilor etice reliefate versului“.

VARIANTE

Viața Românească, p.32: Nu simte că în valuri> *Opere*, 1936, p.23, r.3: Nu simte cum în valuri; Și cum străpunși pieriră> p.23, r.8: Și cum tăiați pieriră.

(p.11)

CĂLUGĂRIȚA

De remarcat trecerea la persoana întâi, anume spre a încălzi tonul liric. Motivul frumuseții trecătoare (component al temei mai largi a ireversibilității timpului) va fi reluat, cu note tragice de Mateiu, în *Craii de Curtea-Veche*, în personajul Penei Corcodușa. Roata sorții care urcă și coboară l-a obsedat pe poet, căci și alte „figuri“ din *Pajere* urmează acest destin. Starea monahală a personajului nu pretinde o adevărată mistică, ci una de condiție: mănăstirea în care s-a retras fosta domniță fusese zidită chiar de părinții ei. Indicăm prezența și aici a motivului „curților pustii“ (și prin urmare, și vechi!), în primii ani ai elaborării ciclului.

Sonet. Datat 1904.

VARIANTE

Viața Românească, p.33: A Țării mândră> *Opere*, 1936, p.27, r.6: a țării mândră; păgânele ordii> p.27, r.11: păgânele urdii; hangerele haine...> p.28, r.12: hangerele haine –

(p.12)

BOERUL

În acest sonet apare un personaj de însemnată majoră în lumea eroilor mamei, aristocratul de viță veche, urmaș de domni, împuținat

fizic, moralmente corupt, spiritual ambiguu, dar energic și mânât de demonul puterii. Mateiu trece direct de la Cuceritorul barbar, ridicat prin propria-i forță, la urmașul decăzut – perioadele de înflorire istorică nu-l interesează. Este un portret viu și complex, puternic reliefat și anume, trăsătură caracteristică, în linii puține dar foarte sigure și sugestive. Dinamica versului se susține prin folosirea frecventă a verbului la indicativ prezent – ca și prin economia drastică a expresiei. La fel ca în bucățile precedente sunt preferați termenii arhaici, proprii genului descripției: grijește, hrăpire, ferman, pâni.

Sonetul este, într-adevăr, datat 1907.

VARIANTE

Viața Românească, p.33: lâng-un iezor> *Opere*, 1936, p.31, r.1: lângă-un iezor; și cântă din psaltire> p.31, r.4: și zice din psaltire; Viteză spătar fu; însă, cum barba-i azi de sură> p.31, r.6: Viteză spătar fu-n lupte, dar azi când barba-e sură; și-l blestemă> p.31, r.10: și-l blastămă; Chislar aga> p.31, r.11: Cislăr-Aga; Și, tocma de Rusalii> p.32, r.12: Și tocmai de Rusalii; fermanul de Domnie> p.32, r.13: fermanul de domnie

(p.13)

ASPRA

Pandant al *Boerului*, pe aceleași linii de caracter și temperament, guvernat tot de rapacea prădătoare ce dă titlul ciclului. Și aici se remarcă predilecția lui Mateiu pentru eroii vârstnici – reputata sa gerontofilie. Tipul de eroine „aspre“ reapare în proza mateină, în *Crăii de Curtea-Vechi*, în ascendentă lui Pașadia. Pecetea damnării apasă și asupra Asprei, ale cărei trăsături fizice ne rămân necunoscute – nu însă și cele morale. Vezi imaginea *stolurilor negre*, revenind asemenea motivelor muzicale, în simfonii. Altfel, momentul este nocturn, de furtună dezlănțuită, intrupând violența patimilor, aceea pe care, obișnuit, înaintea în vârstă o stinge. Referitor la mijloacele poetice (Vezi aici: „năprasnică vâpaie“), Alexandru George consemna cu dreptate (*Mateiu I. Caragiale*, p. 48): „El nu are la îndemână metafore, și „poetizarea“ de care vorbeam apare mai ales în procedeul artificios și

chiar fastidios al simplelor inversări topice de epitete, pe care și în proza lui le va folosi ca un procedeu frecvent, dar – acolo – de un alt efect“. Mijloace artistice, în virtutea cărora și Ovidiu Cotruș îl considera pe poet „un continuator al direcției vechi“, adică al preeminescianismului!

VARIANTE

Viața Românească, p.34: Dar n-a putut s-o frângă durerea,> *Opere*, 1936, p.34, r.4: Dar n-a putut durerea s-o frângă; A urii. Și când noaptea> p.35, r.9: A urii. Iar când noaptea; Afară, urlă vântul, și peste capul ei> p.36, r.12: Afară urlă vântul și peste capul ei

(p.14)

ÎNȚELEPTUL

Iată și un mădular al stirpei alese la antipodul celorlalți! Un izbăvit de blestemul seminției trufașe, un boier de aceeași viță domnească, însă care nu râvnește scaunul, nu uneltește, nu împilează, un epicureu fericit, în consecință. Răspłata sa este nu numai o viață lungă – care în celelalte cazuri este o pedeapsă –, ci și consonanța cu mulțimea semenilor. Portret mai puțin pregnant, deoarece e zugrăvit în culori pe care artistul le folosește numai în mod excepțional, și cu văditul scop de a echilibra compoziția generală, printr-o alternanță necesară. Ceea ce dezvăluie un instinct artistic sigur. Sonet remarcat în genere de toți istoriografuli mateini.

Sonet. Datat 1909.

VARIANTE

Viața Românească, p.31: Epigraful „Bea voios și ospăta la groparul cu cinci ulmi...“> *Opere*, 1936, p.37: „Bea voios și ospăta...“

(p.15)

CRONICARUL

Înfățișează un alt tip pitoresc al „tâmplei de icoane“ mateine, alcătuit, ca aproape toate celelalte, din contraste și, întocmai ca acelea,

plin de venin. Portret idealizat, schematic, fără trăsături personale, hieratic. Viziunea este esențial plastică în prima strofă, spre a deveni apoi narativă, în celelalte versuri. Perpessicius (*op. cit.*, p. 165) revela că în această poezie „virulența de expresie a analistului se îmblânzește și se înduioșează”, specificând că dincolo de necesitățile meșteșugului e la mijloc conceptul poetului despre sensurile existenței.

Sonet. Datat 1910.

VARIANTE

Viața Românească, p.32: zăvorâtă, în dosnica-i chilie> *Opere*, 1936, p.43, r.1: zăvorâtă, în dosnica chilie; Departe de-orce zgomot, ferit de ochiu străin,> p.43, r.3: Departe de ori-ce zgomot, ferit de ochiu străin, (la Marica M. Caragiale: strein); Răsare printre umbre Domnița> p.43, r.13: Răsare printre umbre domnița

(p.16)

DOMNIȚA

Evocarea acestei figuri istorice îi prilejuiește lui Mateiu I. Caragiale un portret magistral, în care nemișcarea și apoi văluirea înceată produc un efect prodigios de relief și volum, într-o remarcabilă economie de mijloace și unitate de fond. Aici se afirmă cu cea mai vie izbândă tehnica de picturalitate bizantină, efectul de transpunere în vers a miniaturii – de altfel, Mateiu a executat și o miniatură cu Domnița. Tipul fecioarei ce tânjește și moare, din neîmplinire, revine, însă mediat, în opera mateină, în personajul Ilinchiu Arnoteanu, din *Craii de Curtea-Veche*.

Chip hieratic, dar nu nepământesc, Domnița rămâne singurul argument din opera mateină ce se poate ridica împotriva afirmației multor critici și istorici literari – printre care ne înscrim – privind misoginismul fundamental al scriitorului.

Spre a evidenția supremația artei lirice a lui Mateiu asupra unor posibile modele, Teodor Vârgolici (*op. cit.*, p. 41) citează o corespondentă *Domnița* de St. O. Iosif, cu un final sensibil asemănător („Uitată de părinți și de rudonii/ De bucurii și de dureri străină,/ Se stinge-n

rând cu florile-n grădină”) și precizează: „Aceste corespondențe dintre poeziile lui Mateiu I. Caragiale și lirica de inspirație istorică a altor poeți de la începutul secolului al XX-lea sunt însă cu totul întâmplătoare, nu izvorăsc dintr-o orientare comună, iar substanța și finalitatea lor sunt divergente” – prilej de a-l disocia cu hotărâre pe poet de sămănătorism „în cadrul căruia evocarea trecutului istoric ocupa un loc de prim ordin”. Și compararea, care s-a făcut, cu sonetul lui D. Teleor, *Domnitorul*, scoate în lumină clasa de superioritate a lui Mateiu, în sonetul cel mai apropiat de *Pajere*, scris de un alt poet. Iată opinia Luciei Demetriade Bălăcescu (*Destăinuiri anti-literare*, p. 64): „Cât privește sonetul imitat după Teleor...! Poate să fie mândru Teleor că l-a inspirat pe Mateiu – asta, da, admitem, și că Mateiu a făcut din ele *cele mai frumoase sonete ale limbii române*, pe care «Monsieur» Topîrceanu – mult mai poet în proză decât în versuri – și-a permis să le ia în periploton (*sic*). Fiecărui sonet «matein» îi poți face un tablou, un desen, o gravură, un carbune, îi poți găsi un echivalent plastic. Se vede la «Insul» acesta cu I mare că frecventa expozițiile de pictură. Că simțea plastic și că transpunea la fel”.

VARIANTE

Viața Românească, p.32: Verzi-tulburi ochii galeș> *Opere*, 1936, p.47, r.1: Verzi-tulburi ochii-i galeș; Ispite pătimașe> p.47, r.2: Ispita pătimașă; năframă nărânzie> p.47, r.11: năframă nerânzie

(p.17)

LA ARGES

Diptic la precedentă. Își face apariția, în această indirectă evocare a primei curți domnești din Țara Românească, și corbul (heraldic), al cărui „negru zbor” indică tărâmul esoteric – întocmai ca și amurgul stemelor. Decelând motivul tainei în acest sonet, Edgar Papu (*Motive literare românești*, Editura Eminescu, București, 1983, p. 105) precizează: „Faptul în sine n-ar avea nici o semnificație deosebită în ceea ce ne privește, dacă o bună jumătate din poemele ciclului *Pajere* n-ar cuprinde cuvintele *taină, tainic, tăinuit*. Aproape toate aceste

poeme-stampe, cu iz de veche istorie românească, nu sunt altceva decât lumini instantanee, cufundate imediat în întuneric și enigmă”.

Piesa este datată 1912.

VARIANTE

Viața Românească, p.33: frunze moarte, plutind> *Opere*, 1936, p.51, r.4: frunze moarte rotind; Zăvoale umbroase de-atâta farmec pline?> p.51, r.8: Zăvoalele umbroase de-o tristă vrajă pline.

(p.18)

TRÂNTORUL

Bucata cea mai expresivă din *Pajere* și de aceea cea mai des citată, capodoperă de realizare plastică în verb, obținută prin trăsături puternice de penel, prin lexicul vitriolant și în care întreaga perspectivă de până acum a caracterologiei mateine se răstoarnă. Anume, personajele anterioare, înzestrate cu mari însușiri native, erau sluțite de rele năravuri, pe când trântorul este, dimpotrivă, covârșit de cusururi fizice și morale, pe care le compensează cu o singură virtute: curajul în fața morții, agresivitatea, pe care singur nu și-o cunoaște, dar și-o presimte. Degenerată, obtuză, odrasla domnească crescută laolaltă cu slugile nu-și pierde ultima măreție, pe care i-o trezește sângele său ales. Este și aceasta o notă romantică, o aplicație mai mult a unei constante caracterologice bazată pe jocul contrastelor din care-și trag complexitatea și farmecul personajele mateine.

De reținut că, pe când personajele anterioare aparțineau unui ev mediu neprecizat, *Trântorul* conduce către perioada fanariotă, a amestecului intens de sânge, a tuturor compromisurilor, a pocirii definitive a acelor trăsături care, sub semnul marilor răpitoare, aveau linii crude chiar în epoca deplinei lor frumuseți. Fiind vorba de strămoși în ideal, și Trântorul intră în genealogia mateină, așa cum intima G. Călinescu, citând în *Istoria literaturii* ... (p. 898) întregul sonet: „În poezii de o factură savantă, cu luciri de email, care nu izbutesc să pară personale, Mateiu Caragiale căuta înfrigurat strămoșii pe care sângele lui împes-trițat îi scotea din felurite epoci. Vedea pe fanariotul indolent și mândru de spița lui...”

O idee asemănătoare aflăm în caracterizarea pe care o face Romulus Vulpescu (*Pajere – Aigles Royaux*, Editura Cartea Românească, București, 1983, p. 150): „E o galerie de portrete: strămoșii din familia pe care poetul, îmbătat de heraldică, s-ar fi bucurat s-o aibă, dar pe care artistul, descendent al unui violent satiric și demascator al realității sociale, nu-i cruță la rândul său, îndemnat fiind de dorința desăvârșirii și a echilibrului estetic, garanție a adevărului artei. Astfel, rapacitatea boierului, lăcomia bătrânei bogătașe din *Aspra*, sau indolența tarată a unei clase obosită istoric și biologic, personificată în *Trântorul*, prefac unele cadre aurite din galeria de portrete în viziuni tragic-grotești de panopticum”. *Trântorul* este un tablou citadin, prevestind atmosfera din *Craii de Curtea-Vechi*, iar ca personaj, ca demonie, un înaintaș al lui Gore Pirgu. Observație de găsit și în postfața la Mateiu I. Caragiale, *Pajere, Remember, Craii de Curtea-Vechi*, Editura Minerva, București, 1988, datorată lui Constantin Trandafir: „Patos în celebrare, patos în ocară. În acest sens, și mai «teatrale» sunt portretele grotești, personajele negative ale piesei (*Boerul, Aspra, Trântorul*), care îl anunță pe Gorică Pirgu” (p. 205).

Sonet. Datat 1910.

VARIANTE

Viața Românească, p.36: poartă, mătăanii> *Opere*, 1936, p.55, r.3: poartă, metanii; Ades, făr' a-și da seama> p.56, r.12: Ades, făr' să-și dea seama,

(p.19)

CURȚILE VECHI

Datat 1904, sonetul certifică vechimea motivului în aria inspirației artistice a scriitorului, persistența sa suverană în creația mateină. Părăginierea curților vechi (vezi și *Isnoave vechi – La [Livedea cu nuci] Vișoara*) l-a obsedat pe Mateiu, care pomeneste de ele, prin raportare la sine, și în *Jurnal*. Ca motiv poetic, pustiirea indică o iremediabilă pierdere în lumea lucrurilor, asemănătoare morții în lumea ființelor vii, în ciudată contradicție cu ultima, decorativă, terțină a sonetului,

unde elementul de legătură rămânând vraja tăcerii, putem considera ipoteza că personajele din culă sunt doar năluci, răsfrângeri în oglindă.

VARIANTE

Viața Românească, p.37: Zac curți pustii. Acolo> *Opere*, 1936, p.59, r.2: Zac curți pustii... Acolo și smulsele tulpine> p.59, r.4: și frânte tulpine; Și-mpodobind cerdacul> p.59, r.5: Și-mpodobind cerdacul; Cu edera cea neagră ce-n strașine-mpletește> p.59, r.7: Cu iedera cea neagră ce-n strașini împletește; Zâmbesc către Domnițe> p.60, r.13: Zâmbesc către domnițe; Purtând pe 'nalta cucă surguciu> p.60, r.14: Purtând pe nalta cucă surguci

(p.20) GRĂDINILE AMĂGIRII

Atmosfera de nemișcare, paradigmă a morții, de tăcere (imaginea degetului dus la gură), tipică universului liric matein este în chip firesc răsfrântă mai întâi asupra naturii, aceea care mijlocește înțelegerea sensului istoriei, prin fiorul pe care-l degajează, întrucât natura este viață și totuși „vicleană amăgire“. În versurile lui Mateiu, tinerețea e sau ofilită sau lăsată mult în urmă, bătrânețea viforoasă și prelungită. Enumerând în *Pajere* frecvența acelor cuvinte care conturează o atmosferă, trimițând la câteva idei, Ion Dersidan (*Mateiu I. Caragiale. Carnavalescul și liturgicul operei*, Editura Minerva, 1997) numește la *Grădinile amăgirii* „searbedele zori“. Sonetul este nedat și cu toate că numește „apusa tinerețe“ presupunem că a fost scris în aceeași perioadă ca și celelalte.

VARIANTE

Viața Românească, Apusa-ți tinerețe s-a ofilit de dor,> *Opere*, 1936, p.63, r.2: Apusa tinerețe s-a ofilit cu dor, (în ms. de dor, versiune pe care o restabilim); Și apa care doarme în> p.63, r.3: Și apa ce-ațipește, în; Va răsări vedenia? p.63, r.7: Va răsări iar umbra

(p.21) ÎNTOARCEREA ÎNVINSULUI

De asemenea, un sonet nedatat, dar cu probabilitate din prima perioadă a experienței poetice a scriitorului, a lucrului său artistic. Cuprinde un program de comportament stoic, din care se elimină până și satisfacția melancolică a aducerilor-amine, înlocuite cu aerul tare al nepăsării și trufiei. Mijloacele artistice sunt aici întrucâtva elementare, prin referire la celelalte sonete (sfioasă umbră, trista taină, deșartă amăgire, neagra noapte etc.), însă caracterul de directivă existențială a versurilor este, paradoxal, tonic. Așa cum, în decursul vieții, Mateiu s-a recunoscut învins (vezi *Jurnalul*), și-a propus în mai multe rânduri și un program strict dirijat de existență, conform devisei sale, program destul de asemănător aceluia din timpuriul sonet, și pe care l-a urmat cu îndărătnicie, cu rezultatele cunoscute. Citind din sonet, Tudor Arghezi (*Scrieri*, vol. 23, p. 372), într-un scurt comentariu de epocă, deci din vremea când ambii tineri gravitau în jurul lui Al. Bogdan-Pitești, face următorul comentariu nu tocmai pozitiv: „Versurile următoare, de domnul Mateiu Caragiale și cele mai izbutite din primele pagini de poezie ale revistei (*Viața Românească*, 1913 – n.n.) slăbesc energia gândirii care ar fi trebuit să transpară în cuvinte cu colțuri de silex. Deși căutată, forma pare largă, iar stilul, prea direct, destramă frumusețea ideii“. În concluzie: „Bucureștii îi înmoaie accentul lirei. Dacă ne-aducem aminte de prima serie de sonete, minuțios cizelate, ar trebui să le regretăm“.

(p.22) MĂRTURISIRE

Popas liric folosind forma clasică a strofei de patru versuri. Sufletul cântărețului se definește prin mai multe asemuiuri: cu o mare moartă, cu un turn de piatră care cade în ruină, cu o floare rară muiață în sânge. Mesaj liric direct, fără o forță deosebită, în care mai întâlnim imaginea cetăților înecate, toate din arsenalul simbolismului. Databil 1912, după indicațiile lui Barbu Brezianu din articolul „... *Un anume Iancu Vulturescu...*“, *Ramuri*, nr. 5 (191), mai 1981, p. 15. Vezi *Notele la Jurnal*.

(p.23) DREGĂTORUL

Anticipează motivul relației om-portret, de mare relevanță în proza mateină, respectiv atât în *Remember*, cât și în *Craii de Curtea-Veche*. Aubrey de Vere sau persoana care își atribuie acest nume atrage atenția povestitorului prin asemănarea cu tablourile de epocă ale lui Van Dyck, întocmai cum Pașadia vădește o izbitoare asemănare cu străbunul din portret, cu care mărturisește copleșitoare afinități. Ca procedeu, prezentarea Dregătorului într-un cadru și nu nemijlocit aduce o fericită variație în contextul *Pajerelor*, prilejuind un contrast mai mult – acela dintre prospețimea operei de artă și întunecimea modelului. Procedeu derivă, din depărtare, cu probabilitate, din *Portretul lui Dorian Gray* al lui Oscar Wilde.

Sonet. Datar 1913.

(p.24) DORMI...

Scurtă invocare ce părește forma sonetului și în care decelăm izvoare comune de exprimare între lirica lui Mateiu și a fratelui său Luca Ion Caragiale și unde lipsa elementelor de contrast și de tensiune lăuntrică situează poezia într-o zonă convențională, vetustă. Nu realizăm prea bine ce anume ceremonial bizantin funebru a intuit criticul G. Călinescu în *Dormi...*, poezia care, sub raportul realizării, pare a-l fi impresionat cel mai mult, din *Pajere*. În *art. cit.*, Dan C. Mihăilescu: „Întâlnirea roșului cu negrul și albul capătă accente în plus în unele poeme ca *Dormi*, unde «Cuconița răposată» doarme «în dantele», printre «făcliile aprinse» în «beznă și uitare»”.

(p.25) SIHASTRUL ȘI UMBRA

Motto: (trad. lat.): Oprește-ți pasul, nesăbuitule... Poezia cu cea mai clară mișcare epică din întreaga plachetă. Aici, într-o atmosferă de roman gotic apare personajul atât de familiar folclorului, al strigoiului, și motivul, dominant în *Pajere*, al blestemului. Este însă un strigoi de voievod care a făptuit în viață nelegiuri – dar fără să fie un

Dracula – și acum se căiește de păcatele sale, încât nu caută victime, ci rătăcește resipiscent, cunoscând oboseala deznădejdiei – o întorsătură net romantică, neașteptată în lirica mateină, în care nici o altă „figură” nu cunoaște chinurile remușcării și nu este frământată de dorința redempțiunii. Fără să fi fost scris în vers liber propriu-zis, însă în strofe cu număr inegal de versuri, poemul are suflu și chiar un mesaj de desceștare, de comunicare între oameni ce nu a fost îngăduit de hieratismul celorlalte piese, încât dacă opera lirică a lui Mateiu n-ar fi atât de concentrată, dovedind strânsa adeziune a autorului la fiecare din producțiunile sale, șlefuite altfel la maximum, am bănuî în *Sihastrul și umbra* o pasișă. Probabil că în acest sens au calificat mai mulți critici *Pajerele*, exerciții ale meșteșugului.

(p.28) SINGURĂTATEA

Motto (trad. fr.): „Farmec divin al răgazurilor mele,/ Singurătate, cât mi-ești de scumpă”. Motivul vieților apuse care reînvie în insul contemplativ, esențial în eposul matein, este aici limpede enunțat, de unde impresia că poezia, publicată în *Revista scriitoarelor și scriitorilor români*, numărul din mai 1929, a fost scrisă fie în paralel cu *Craii de Curtea-Veche*, lucru plauzibil, fie, și mai credibil, tot în epoca în care au fost elaborate celelalte *Pajere*. Tindem către această ipoteză ținând seama de prezența unor cadente eminesciene („Ce-mi pasă dacă sufer, când sufer în tăcere,/ Când nu cârtesc, nu blestem și nu cer mângăiere,/ Când nu mă-ncred în nimeni și nu cred în nimic!” (s.n.)), indicând chiar începuturile lirice ale scriitorului. Poezia redă, pe de altă parte, foarte adecvat scindarea insului între virtuțile cardinale – credință, nădejde, iubire – și tentația, triumfătoare, a damnațiunii, a căii sterile, a trufiei, motiv de asemeni revenitor în psihologia personajelor mateine – mai cu seamă la Pașadia. De altfel, în această bine structurată bucată lirică de dimensiuni lungi avem și singura explicație, pe tot parcursul operei mateine, asupra opțiunii sale: prin instalarea în orgoliu – păcat capital – membrul gîntei își răzbună semînția trădată, se răzbună, am zice, împotriva imanenței.

(p.33)

REMEMBER

Textul ediției de față îl urmează pe acela din ediția de *Opere*, îngrijită de Perpessicius, apărută în anul 1936, întrucât criticul și istoricul literar a avut la îndemână un exemplar din *Remember* (Editura „Cultura Națională”, 1924) cu corecturile autorului, iar acest exemplar, ieșit din circuitul public, nu a mai fost între timp reperat.

Inițial, nuvela a apărut în *Viața Românească*, an. XIII, nr. 8, august 1921. Ca editor, am verificat, prin urmare, acuratețea variantelor stabilite de Perpessicius, între textul din *Viața Românească* și cel din volum.

În privința momentului elaborării povestirii, autorul ei a lăsat următoarea notă semnificativă: „Conceput în timpul unor preumblări nocturne la Șosea în 1911. Scris în 1913, remaniat progresiv, definitiv în 1921, când a apărut în revistă”. Nu avem vreun motiv să punem la îndoială informațiile servite de scriitor, adăugând însă că în *Viața Românească* data conceperii nuvelei este anul 1914.

În *Agendă*, care începe cu anul 1923 – anul căsătoriei cu Marica G. Sion – prima însemnare referitoare la *Remember* este din același an, la ziua de 26 noiembrie, când notează: „Cultura Națională. Fac cunoștință cu Marin G. Râmniceanu”. Scopul nu putea fi altul decât propunerea unei cărți. De altfel, la 15 decembrie din același an, consemnează: „Simionescu-Râmniceanu îmi spune că afacerea cu *Remember* este ca și făcută” – deci casa editoare acceptase oferta autorului. Notările din *Agendă* se succed până în iarna anului 1924. Astfel, luni 17 martie primește primele corecturi la carte – pagini I și II. La 2 aprilie, Simionescu-Râmniceanu îi restituie corecturile, iar la 15 ale aceleiași luni, Mateiu înapoiază un rând de corecturi. Miercuri 16 mai 1924, după ce restituie încă un set de corecturi, predă aceluiași Simionescu-Râmniceanu manuscrisul *Crailor de Curtea-Veche*, care mai avea însă de așteptat! (Este și momentul când aplică „mecanica nouă” simțind cum îi renaște energia.) De altfel, la 26 mai 1924, în cadrul unei întrevederi cu Octavian Goga, notează eliptic în aceeași *Agendă*: „Discuție prelungită. Chestiuni: I. Candidatură președinție Societatea Scriitorilor Români...” Totuși, în acel moment nu avea încă nici o carte publicată. Însă din textul însemnării nu rezultă nici

că ar fi fost vorba de candidatura lui O. Goga, deoarece chestiunile ridicate, trei la număr, îl privesc doar pe Mateiu.

Duminică, 2 iunie efectuează „ultima corectură la *Remember* pentru «imprimabitur»” (bunul de tipar). Va continua însă să efectueze și alte corecturi, pe 3 și 6 iunie. La 11 iulie are o întrevedere cu viitorul său editor și antologator, Perpessicius – tema discuțiilor nu ne e adusă la cunoștință. Și o curioasă însemnare, la data de 28 octombrie: „Cultura Națională...” *Remember* a apărut în august și va fi pusă în vânzare”, în care „a apărut” se citește „a fost tipărit”. Într-adevăr, la 29 octombrie 1924 își vede tipărită prima carte, intră prin urmare în posesia semnalului – și în aceeași zi se înscrie în registru la Palat, două momente de satisfacție emotivă.

Un prim exemplar de autor este oferit confratelui și antologatorului său Ion Pillat, la „Capșa”, la 7 noiembrie. La data de 4 decembrie scrie în *Agendă*: „Cultura Națională”. Volumul a fost pus în vânzare, dar pe sub tejghea. Straniu! „Era, probabil, o informație pripită, tinzând să acopere cine știe ce incurie librăricească – pe atunci cărțile de literatură nu se vindeau „sous le manteau”. La 8 decembrie, la teatru, invitat presupunem, de Ion Pillat și Adrian Maniu, înmânează acestuia din urmă, în calitate sa de vechi și încercat prieten – se cunoșteau din cercul lui Al. Bogdan-Pitești – un exemplar din cartea recent apărută, iar mai apoi înscrie în aceeași agendă oferirea altor exemplare unor amici mai de aproape, Măciucescu, sau mai de departe, Paleologu. În fine, la 24 februarie 1925 completează, la Biblioteca Academiei Române, fișele cu operele sale publicate! La 11 mai din același an face chiar un pas mai mare, încredințând mareșalului Palatului un exemplar din *Remember*, cu un *ex libris* și poate chiar și alte steme desenate de însuși scriitorul. O săptămână mai târziu are bucuria de a fi oprit pe stradă de mareșalul Palatului, care-i comunică știrea că monarhul nu pregetase să-i citească nuvela și că îi plăcuse. Mai mult, la 27 ale aceleiași luni primește chiar o scrisoare de mulțumire de la același demnitar, scrisoare trimisă, firește, în numele regelui. Se pare că acesta citise cu adevărat cartea, că o remarcase, cel puțin așa îi transmite lui Mateiu Cella Delavrancea, căreia monarhul însuși i-ar fi declarat (*Agenda*, 23 ianuarie 1926) că păstrează cartea pe birou și că „dacă armele desenate de mine (blazoanele – n.n.) ca *ex libris* sunt frumoase, textul nuvelei este și mai și. *Este un mare talent*”. Verdictul

regelui Ferdinand – à tout seigneur tout honneur – este și primul semnal al criticei așadar, în mentalitatea lui Mateiu – căci, altfel, cartea fusese semnalată de critica literară chiar la apariție. Mai înainte, la 10 august 1925, dăruise un exemplar din *Remember* celui mai apropiat prieten al său, Rudolf Uhrynovski.

Nuvela aduce în plan perioada berlineză a prozatorului, respectiv a anului 1907, dar întrucât privește „faptul divers atroc”, credem că Mateiu s-a inspirat dintr-o carte tot antebelică, intitulată *Le sexe inconnu* (*Sexul necunoscut*), a reputatului om de știință și popularizator dr. Magnus Hirschfeld, tradusă în limba franceză și adaptată de W.R. Fürst, Éditions Mouton, fără an. Aici, la paginile 134–135 citim paragraful: „Plus d'un travesti a mis, dans un tel état psychologique, un terme à sa vie. Il y a quelques années, on a repêché, d'un canal de la Spree, à Berlin, le cadavre d'un homme entièrement habillé en femme qui n'a jamais été identifié”, adică: „Nu doar un singur travestit și-a pus, într-o asemenea stare psihologică (de depresie morală – *n.n.*) capăt zilelor. Acum câțiva ani, s-a pescuit pe unul din canalele Spreei, la Berlin, cadavrul unui bărbat îmbrăcat de sus și până jos în straie femeiești și care n-a putut fi niciodată identificat”. În *Remember*, trasând un tablou sinistru de noapte al canalului, în contradicție cu cel diurn („Aceasta e calea ce-o urmează trupurile celor înecați. În 1905, țin minte, într-o dimineață poleită de april, apele purtau o mireasă albă. Se aude de altminteri la Berlin un cântec vesel: «Plutește un cadavru/ pe Landwehrkanal»”), Mateiu se revendică martor!

Nuvela are ca subiect scurta și dramatica întâlnire între tânărul povestitor și un încă mai tânăr presupus britanic și aristocrat, ce se prezintă sub numele de Aubrey de Vere. În povestire se face pe larg referire la arbele genealogice ale familiei de Vere, de la care se revendica necunoscutul. Perpersicius, în *Prefața* la ediția de *Opere* din 1936, descoperirea în numele lui Aubrey de Vere anagrama lui Barbey d'Aureville, observație ingenioasă, menită să sporească deci cu încă una sursele conștiente și subconștiente ale personajului. Ovidiu Cotruș (*Opera lui Mateiu I. Caragiale*), studiind *Almanahul Gotha* ca și *Enciclopedia Britanică*, se întoarce în timp până la primul Aubrey (Albericus), menționat în *Domesday Book* (1086) ca deținător al unui mare fief în Essex. Al treilea Aubrey, ne informează istoricul și criticul literar (*op. cit.*, p. 77), ar fi fost făcut în 1142 conte de Oxford, încât între

primul și ultimul conte de Oxford – tot un Aubrey, acesta decedat în 1703 – se perindaseră, cu același nume nobiliar, douăzeci de generații: „Diana, fiica ultimului Aubrey, căsătorindu-se cu un Beauclerk, duce de Saint-Albans, din descendența bastardă a lui Carol al II-lea Stuart, va transmite descendenților săi numele de Vere-Beauclerk”. O familie care a dat Marii Britanii războinici faimoși – John Vere (1313–1360), distins în bătăliile capitale ale Războiului de 100 de ani (Crécy, Poitiers), pe un Thomas, favorit al regelui Richard al II-lea, pe un alt Aubrey, de asemenea, partizan al Prințului Negru, pe Richard, unul din comandanții de trupe de la Azincourt! „Partizani ai Casei de Lancaster, ei și-au plătit tributul de sânge în timpul Războiului celor două roze. Astfel, John Vere este decapitat, împreună cu fiul său, în anul 1642”. Și un strălucitor Edward de Vere, conte de Oxford, „personaj de seamă al perioadei elisabetane, nu numai prin versurile sale amabile și prietenia sa cu actorii (istoricul englez J. Th. Looney l-a considerat adevăratul autor al pieselor lui Shakespeare), ci și prin luxul și extravaganta moravurilor sale”. Instructiv, Ov. Cotruș notează că acest vâstar vădea semne de decadentism: „Cinismul său, caracteristic și altor reprezentanți mai viguroși ai Renașterii engleze, se asociază cu un rafinament de somptuoasă decadentă” (*op. cit.*, p. 78).

Ca o curiozitate, adăugăm noi, un Aubrey Thomas de Vere (1814–1902) (după *Dictionnaire des littératures*, Philippe Van Tieghem, I, A–F, 1968, p. 1109), „poet și critic literar irlandez, prieten cu Wordsworth, care a avut o influență considerabilă asupra operei sale, este autorul a numeroase volume de versuri, mai cu seamă *Waldenses* (1842), *Jumifail* (1861), *Ode irlandeze* (1869), și *Legende Sf. Patrick* (1872). Volumul său intitulat *Eseuri în principal asupra poeziei* (1887) este o culegere de studii critice. Poeziile sale arată o elevație de spirit remarcabilă și dezvăluie o puternică imaginație”. Datele sunt ceva mai complete în *The Oxford Companion to English Literature* (editat de Paul Harvey) – ediția a patra – (revizuit de Dorothy Eagle), Oxford, Clarendon Press, 1967, p. 222: „De Vere, Aubrey Thomas (1814–1902), fiul lui Sir Aubrey de Vere (1788–1846), el însuși poet, a urmat Trinity College din Dublin. S-a format sub influența lui Coleridge și a lui Wordsworth. A fost prieten cu Tennyson și prieten de o viață și susținător al lui Sir Henry Taylor, ca poet și dramaturg. Prietenii mai târzi includ pe Robert Browning și D.H. Hutton. A publicat

The Waldenses and other Poems în 1842 și *English Misrule and Irish Misdeeds*, manifestându-și simpatia pentru irlandezi, în 1848. În 1851 a trecut la catolicism. Opera sa voluminoasă cuprinde *The Legends of St. Patrick* (1872), *Critical Essays* (1887–1888), *Recollections* (1897) și drame. Este subiectul unei teze a lui Wilfrid Ward (1904)“.

Am fi astfel în fața unei contaminații multiple, în ordinea posibilității, ipotezelor înfățișate mai adăugându-se încă una, aceea a unei surse directe din Edgar Poe, acel Guy de Vere, din *Lenore*.

Despre persoana celui de al doilea personaj, povestitorul, cele mai compacte date ni le rezervă *Correspondența*, scrisorile trimise de Mateiu I. Caragiale prietenului său care se afla la Paris, Nicolae Boicescu. Conținutul acestor scrisori ne dă o idee asupra perioadei de frenezie existențială (termenul aparține criticului Al. George și îl considerăm cel mai potrivit) prin care a trecut atunci tânărul care tocmai urma, cu succese și cu reversuri, școala hoinăreliei. Singura referire însă cu direcție este aceea că tânărul Mateiu frecventa muzeele. De relații mai mult sau mai puțin interlope învinuiește o altă cunoștință, pe Vlădoianu, bănuît a fi poposit în Berlin anume în acest scop. Oricum, însă, între descripțiile de mediu și oameni din aceste scrisori și cele din *Remember* se simte opera de decantare a trecerii vremii, maturizarea artistului, diferența tablourilor înregistrate pe viu față de cele pe care le întoarce, mulți ani mai pe urmă, ochiul minții.

Pe exemplarul său de lux, din *Remember* – cel din 1924 – criticul Șerban Cioculescu scrisese, la ultima filă, pe care și semnase: „Recitesc 1 mai 1972. Rămân la părerea mea, până azi nedivulgată, prefer *Remember Craiilor*, considerat de toți capodopera lui Mateiu.

Îmi vine să răd însă de acele «inspirații mult NOBILE și grave ale lui Mateiu», la contemplarea copacilor bătrâni (p. 13), ca și de «gândirea NOBILĂ» a voinței de păstrare a «tainei» (de ce nu «mult NOBILĂ» și ea?)“.

La apariție, *Remember* a fost prea puțin remarcat în presa literară. El a fost recenzat mai pe larg, totuși, în publicația care s-a ocupat și mai apoi asiduu de opera lui Mateiu I. Caragiale, *Gândirea*, de către Alexandru Bădăuță (*Gândirea*, an. IV, nr. 11, 1924, p. 339). Criticul considera că „*Remember* e numai un fapt poetic. O temă pe care se clădește sumar o fărâma de anecdotă, tratată însă cu întreg arsenalul procedeele poetice curente“.

Critica majoră a epocii s-a aplecat puțin asupra lui *Remember* și mai cu seamă punând-o în legătură cu *Craii de Curtea-Veche*.

În prima sa prefată, cea la *Opere* (1936), Perpessicius se dedică studiului surselor mateine, cu firești trimiteri la *Remember*: „Sunt toate acele aluviuni germinatoare, ale lecturilor preferate, atâtea din ele mărturisite chiar de autor și despre cari s-a făcut bogată mențiune în literatura noastră critică. Edgar Poe, și desigur nu numai al traducerilor tatălui său, de la 1897 și 1913 (și despre care amintește și dl. Vladimir Streinu, în studiul său), Barbey d'Aureville, a cărui anagramă aproximativă, desigur, îmi place s-o cetesc în zare, în numele lui Aubrey de Vere, Huysmans din *À rebours* al cărui Des Esseintes, îndrăgostit de fast, de recepții macabre, de pietre prețioase, de miresme și literatură decadentă realizează eroul, de epocă antinaturalistă, al vieții imaginare, Villiers de l'Isle Adam, Gobineau, Oscar Wilde, Baudelaire din spleenul Parisului, Balzac al afacerilor tenebroase în care sunt atâtea imnuri închinat Parisului și misterelor lui, Furetière, despre care vorbeste o însemnare de agendă, cu romanul burghez, Jean Lorrain („tața de Lorrain“, cum îi spune într-un loc) cu poezia declinurilor nobile din *Le vice errant* răspundeau acelei înrudiri de temperament a autorului nostru și-și ofereau sugestiile. Mai mult: nu e defel întâmplător că schițele din «anexe», și însuși eroul Mihnea anticipează într-o oarecare măsură pe misteriosul Dandy din *Remember*, unde sugestiile din Barbey d'Aureville sunt mărturisite chiar de autor“.

Interesat de asemenea de surse, nici Pompiliu Constantinescu nu stăruie asupra lui *Remember*: „Nu s-a exagerat oare transpunerea în fantastic și subconștient a literaturii lui Matei Caragiale? Scot de sub orice îndoială nouela *Remember*, petrecută într-un cadru exotic, într-o atmosferă de rafinat «fin de siècle», cu teme vădit apropiate pe cale livrescă și simfonizate într-o amplă proză ritmată; ea aparține firesc influențelor discernate de dl. Vladimir Streinu și de d. Perpessicius“ (*Vremea*, 9.V. 1937). În fapt se disputa tocmai asupra problemei, nici astăzi pe deplin închisă, a influențelor suferite de proza mateină, a asemănărilor, stilistice sau de fond, cu opera lui Ion Luca Caragiale, polemică de-a lungul căreia Pompiliu Constantinescu și Tudor Vianu s-au aflat pe poziții opuse celor ale lui Vladimir Streinu.

Legat de spiritul nuvelei, Dumitru Micu („*Gândirea*“ și *gândirismul*, 1975) consideră că aceasta se află la egală distanță atât față de

Viața Românească – unde apăruse –, cât și față de *Gândirea*. În ceea ce privește prima, toate aspectele de fond și formă, „de la subiect la tipul de scriitură, separă această scriere până la opoziție de ideologia publicației în care a apărut. S-ar putea chiar spune că puține alte producțiuni literare românești sunt contaminate în aceeași măsură tocmai de acel estetism care, în planul filosofiei artei, a constituit principala țintă a atacurilor lui G. Ibrăileanu și Mihai Ralea.” Iar cu *Gândirea* – și anume cu aceea a lui Crainic mai mult decât aceea a lui Cezar Petrescu – precizează D. Micu, „*Remember* are comun iarăși un singur aspect: orientarea spre mister, nu însă spre misterul religios. Poescă întrucâtva, dar mai ales decadento-simbolistă, respirând aerul *Povestirilor crude* ale lui Villiers de l'Isle Adam și al *Diabolicelor* lui Barbey d'Aureville, direct evocate, amintind nu mai puțin de *Portretul lui Dorian Gray*, romanul (*sic!*) înrămează un portret a cărui așezare în iconostasul gândirist ar echivala cu o profanare.” Și asta pentru că, de-a lungul întregii sale vieți, scrie D. Micu, directorul *Gândirii* a înfierat cu cea mai neînduplecată dușmănie practici de soiul aceloră căroră, „după toate indiciile, e înrobitor bizarul tânăr din *Remember* și față de care povestitorul adoptă impasibilitatea estetului”.

Aceasta ar veni, opinăm, ca și cum găzduind în *Viața Românească* nuvela *Remember*, G. Ibrăileanu ar fi arătat bunăvoință față de preferințele sexuale ale lui Aubrey de Vere! Totuși, D. Micu însuși certifică faptul că în *Gândirea*, Alexandru Bădăuț, colaborator apropiat al lui Nichifor Crainic, publicase o laudativă recenzie la adresa nuvelei *Remember*. Atunci, chiar dacă n-ar fi înfierat bucata, Nichifor Crainic ar fi respins-o: „climatul moral explorat în nuvelă e unul condamnat de biserică, deci vădit incompatibil cu «ortodoxismul» ei”.

Pe larg, s-a ocupat – în cartea sa *Opera lui Mateiu I. Caragiale* – de povestirea *Remember* eminentul istoric și critic literar care a fost Ovidiu Cotruș. Aici îi sunt dedicate povestirii capitolele: *Ficțiune memorialistică*, *Masca mântuitoare*, *Emblemele operei*, *Despre dandysm*, *Animus și Anima*, *Ireal sau fantastic* și, parțial, *Chemarea morții*. La un loc, aceste capitole însumau, la apariția cărții, studiul cel mai amplu, mai compact asupra lui *Remember*, o adevărată monografie, pe principalele probleme, în punctul în care se aflau atunci.

VARIANTE

Variantele se referă la diferențele de text între acela apărut în publicația ieșeană *Viața Românească*, an. XIII, nr. 8, august 1921 și cel publicat în Editura „Cultura Națională”, în anul 1924, luat ca bază de Perpessicius, în ediția sa de *Opere* din anul 1936. Editorul a avut la dispoziție, atunci, și un exemplar revăzut de autor, așa încât am comparat și versiunea din ediția de *Opere*, cu textul din volumul apărut în timpul vieții autorului. În revista ieșeană, nuvela este publicată la paginile 187–200. Trecem la variante și deosebirile dintre cele două versiuni.

Viața Românească, p.187: despre care ne întrebăm> Ed. „Cultura Națională”, respectiv Ed. Perpessicius: despre cari ne întrebăm; *idem*, *idem*: mă gândeam dăunăzi sara,> mă gândeam deunăzi seara; *idem*, *idem*: unei întâmplări ciudate, așa de ciudate> unei întâmplări ciudate, așa de ciudată; *idem*, *idem*: Am mare slăbiciune pentru el> Am de Berlin mare slăbiciune; *idem*, *idem*: de dimineață până sara> de dimineața până seara; *idem*: ai trandafirilor acățați> ai trandafirilor agățați; *idem*, *idem*: Sara dădea însuflețire> Seara da însuflețire; *idem*, *idem*: Și regăseam chiar> îi regăseam chiar; *idem*, *idem*: chiar decât acei adevărați> chiar decât cei adevărați; *idem*, *idem*: s-ar fi putut pe drept zice> s-ar fi putut cu drept zice; *idem*, p.188: orice presupunere asupra obârșiei> orice presupunere despre obârșia; *idem*, *idem*: tot felul de reflecții> tot soiul de reflexii; *idem*, *idem*: asupra a cine putea fi, ființa lui rară într-adevăr și stranie, impunându-se> asupra ființei lui, unică într-adevăr și stranie, impunându-se; *idem*, *idem*: cap-d'operele unei vechi rachierii> capodoperile unei vechi rachierii; *idem*, *idem*: și Van der Goog> și Van der Hoogh; *idem*, *idem*: Nici acasă nu mă simțeam mai bine> Nicăieri nu mă reculegeam mai bine; *idem*, *idem*: mai târziu, ne-am mărturisit> mai târziu, după ce ne-am cunoscut, ne-am mărturisit; *idem*, *idem*: a-l crede dintr-o lume> a-l crede că făcea parte dintr-o lume; *idem*, p.190: pare să fi sporit> pare a fi sporit; *idem*, *idem*: senzații nouă> senzații noi; *idem*, *idem*: l-am înțeles pe dată cu totul> l-am înțeles pe dată în totul; *idem*, *idem*: ar fi făcut față clubului> ar fi făcut fala clubului; *idem*, p.191: mări și țări, că citise> mări și țări și că citise; *idem*, *idem*: îi cam suciseră capul> îi cam sucise capul; *idem*, *idem*: în povestirile lui> în povestirile sale; *idem*, *idem*:

unde stătea cu casa> unde sta cu casa; *idem, idem*: avea ca să se poată ascunde> avea ca să poată ascunde; *idem, p.192*: spre miezul nopții, în Tiergarten, o stranie> spre miezul nopții, într-o alee pustie din Tiergarten, o stranie; *idem, idem*: feței ei prea sulemenite> feței sale prea sulemenite; *idem, idem*: trăsurile feței ei> trăsurile feței sale; *idem, idem*: nedumerirea și urâtul> nedumerirea și urâtul; *idem, idem*: am dat s-o urmăresc> am dat să o urmăresc; *idem, p.193*: iar ochilor le trăsese împrejur> iar ochilor le trăsese jur-împrejur; *idem, idem*: nici brățara din mână> nici brățara de la mână; *idem, idem*: în ciuda înseși curteniei> în ciuda însăși curteniei; *idem, idem*: pe marginea pădurii: eu posomorât> pe marginea pădurii, eu posomorât; *idem, idem*: și acum stătea teapăn> și acum sta teapăn; *idem, idem*: ascuțiseră, culoarea ochilor îi trecuse de la albastru fraged de floare, la albastrul> ascuțiseră, de la albastrul fraged de floare, culoarea ochilor îi trecuse la albastrul; *idem, idem*: și pe buzele> iar pe buzele; *idem, p.194*: neajunsurile, e mai grea la> neajunsurile, pare mai grea la; *idem, idem*: acele luciri posomorâte> acele lucruri posomorâte; se împăienjina> se împăiengina; *idem, idem*: să se cearnă, ca înșeninată> să se cearnă, ca înveninată; *idem, idem*: în nemuritoarea lui povestire> în nemuritoarea sa povestire; *idem, idem*: înainte întocmai ca atunci> întocmai ca și atunci; *idem, p.195*: mi-am ridicat capul din mâini, pe cerul care> mi-am ridicat capul din mâini și m-am frecat la ochi, pe cerul care; *idem, idem*: și am dat încă> și am mai dat încă; *idem, idem*: până la amieză> până la amiază; *idem, idem*: răgazuri ce-și dădea> răgazuri ce își da; *idem, p.196*: Frumuseța locului> Drăgălașia locului; *idem, idem*: pe când așteptam mâncarea> pe când așteptam masa; *idem, idem*: bătute cu safire de Ceylan> bătute în safire de Ceylan, numai în safire de Ceylan; *idem, idem*: Fusesem singura ființă vie în tovărășia căreia> Fusesem singura ființă vie în tovărășia căruia; *idem, p.197*: eram cel care știa> eram al care știa; *idem, idem*: n-am simțit nevoia> n-am simțit nevoie; *idem, idem*: ce rost ar fi avut> Ce noimă ar fi avut; *idem, p.198*: de la el mi-a rămas de neșters> de la el păstrez de neșters; *idem, idem*: celor Aleși> celor aleși; *idem, idem*: dovadă, deunăzi chiar, având prilejul> dovadă deunăzi, având puțință; *idem, p.199*: și cum omul care stătea> și cum omul care sta; *idem, idem*: toate aveau> toată aveau; *idem, idem*: își pierde tot farmecul> își pierde tot fermecul; *idem, p.200*: rămână în totul sir Aubrey> rămâie în totul sir Aubrey.

Note explicative

¹ Citat din *Monsieur de Cupidon* (1854, p. 235) de Ch. Monselet: „Cela est un *Fait-divers* atroce“, cap. XXIII, *Les femmes du jardin Mabilles*. Grădină pariziană în care se consuma și se dansa, condusă de profesorul de dans cu același nume, mai întâi pe Alée des Veuves și apoi pe Avenue Montaigne, între anii 1840–1842.

² Ruysdael sau Ruisdael (Iacob van), n. Haarlem 1628 sau 1629, † 1682, tot în Haarlem. Pictor olandez celebru pentru peisajele sale grandioase, dar impregnate de melancolie.

³ Mignard (Pierre), n. Troyes 1612, † 1695, la Paris. Pictor francez, mare portretist, pictor al regelui Ludovic XIV, director al Academiei (franceze) de pictură.

⁴ Mancini (Maria), din familia romană introdusă la Curtea Franței în urma căsătoriei lui Michele Lorenzo Mancini († 1656) cu Girolama Mazarin, sora faimosului cardinal. Tânăra Maria Mancini a făcut obiectul pasiunii regelui Ludovic XIV, dar, în urma presiunilor cardinalului, s-a măritat cu prințul Colonna. A trăit în anii 1640–1715. A avut o existență zbuciumată, cu episoade tragice.

⁵ Van Dyck (Anton), în olandeză Antoon Van Dijck, n. în orașul Anvers 1599, † 1641, la Londra. Celebru pictor flamand, cu o carieră strălucită, în ciuda vieții scurte; favorit al regelui Carol II al Angliei. A fost fondatorul școlii engleze a portretului.

⁶ Van-der-Faës (Pieter), zis Cavalerul Lely, zis Sir Peter Lely, n. în Westfalia în 1618, † în 1680, la Londra. De asemeni, pictor flamand, portretist al aristocrației, pictor de curte al regelui britanic Carol II. A pictat într-o manieră apropiată celeia a lui Van Dyck.

⁷ Van Brouwer (Adriaen), n. 1605, † 1638. Pictor flamand, apreciat de Rubens, autor de scene de gen pline de mișcare, peisaje, portrete.

⁸ Van der Hoogh (sau de Hooch) Pieter, n. 1629, † 1683 (?), pictor olandez, intimist, iscusit în scene de interior, costumație, efecte de lumină.

⁹ Delft, localitate din sudul Olandei, celebră pentru porțelanurile ei.

¹⁰ Parc întins din vestul Berlinului, în cartierul aristocratic.

¹¹ Veche familie engleză, de origine normandă, care a dat oameni politici și cărturari, ca de ex. Edward de Vere, conte de Oxford, poet

liric, autor de versuri pline de grație (*Paradisul rimelor delicate* – 1576). Lui i-a dedicat Lyly poemele sale *Euphues*.

¹² Familie princiară scoțiană și engleză, care a dat mai mulți monarhi Angliei și nu a dus lipsă de bastarzi. Un Charles Victor Albert Aubrey de Vere Beauclerck, al 11-lea duce de Saint-Albans, n. 26.III. 1879, în *Almanahul Gotha* (1912, p. 457). Primul, Charles Beauclerck, n. 8.V.1670, a fost fiul regelui Carol II cu Eleanor Gwyn.

¹³ Brummel (George Bryan), (n. Londra în 1778, † Caen, 1840), dandy și arbitru al modei, ofițer, amic al prințului de coroană, viitorul rege George IV, în dizgrația căruia a căzut, refugiindu-se în Franța, unde a sfârșit în mizerie.

¹⁴ „Aduceți-vă aminte!” Expresie celebră, atribuită regelui britanic Carol I, rostită pe eșafod.

¹⁵ Barbey d'Aurevilly (Jules), n. Saint-Sauveur-le-Vicomte 1808, † 1889, la Paris. Scriitor francez reputat, care a avut și idealuri de dandy. Conservator, a scris, printre altele, *Du dandysme et de G. Brummel* (1841), eseu biografic. Nuvelele sale *Les Diaboliques* erau foarte gustate de Mateiu I. Caragiale. În acest volum se află inclusă și nuvela *Le rideau cramoisi* (*Perdeaua carnezie*) de care vine vorba aici.

¹⁶ Biserică monumentală din vestul Berlinului, dotată cu un faimos orologiu (die Uhr von der Kaiser-Wilhelm – Gedächtniskirche). Distrusă în timpul celui de al doilea război mondial.

¹⁷ Lesurques (Joseph), n. 1763, † 1796. Acuzat de a fi asasinat pe curierul din Lyon, recunoscut de martori, condamnat și executat, se pare nevinovat, după simpla asemănare fizică cu adevăratul criminal. Nu a fost totuși reabilitat. Caz celebru în epocă, dramatizat.

¹⁸ M. Claudius Marcellus, fiul Octaviei, sora împăratului Augustus, moștenitor designat al acestuia. Se căsătorise cu Iulia, fiica împăratului, dar, după ce fusese numit edit curul, a murit, unanim regretat, la numai 18 ani (23 î.Hr.). În cartea a IV-a a *Eneidei*, Vergiliu i-a dedicat versuri admirabile.

¹⁹ Palat al regilor Angliei, începând de la Henric VIII. A căzut pradă incendiului din anul 1697. Astăzi, un cartier londonez poartă același nume.

²⁰ Killigrew (Thomas), n. 1612, † 1683, dramaturg englez, curtezan spiritual și deșuchiut al regelui Carol II. A scris 9 piese de teatru, dintre care remarcabila *Căsătoria pastorului* (1660).

²¹ Wilmot John, conte de Rochester (1647–1680), poet englez spiritual și licențios, autor de poezii ușoare și de satire. Convertit în articulo mortis, și-a renegat opera anterioară.

²² Amantă a regelui britanic Carol II.

²³ Eleanor Gwyn, mai cunoscută sub numele Nell Gwyn, actriță și metresă a regelui britanic Carol II. Unul dintre fiii ei a fost înălțat, în 1684, la rangul de duce de St.-Albans.

(p.55) CRAII DE CURTEA-VECHE

Textul ediției de față îl reproduce pe acela din ediția Perpessicius din anul 1936. Perpessicius a avut la dispoziție un exemplar din *Craii de Curtea-Vechi* (Cartea Românească, 1929), revăzut de autor, care nu ne-a stat la dispoziție.

Înainte de a apărea, sub supravegherea autorului în volum, *Craii de Curtea-Vechi* s-au tipărit în revista *Gândirea*, de asemenea sub atenta supraveghere a autorului, care a efectuat corecturile. În *Gândirea*, *Craii de Curtea-Vechi* au apărut în următoarea succesiune:

Întâmpinarea Crailor, în nr. 2, an. VI, martie 1926;

Cele trei hăgialături, în nr. 3, an. VI, aprilie 1926;

Spovedanii, în nr. 4–5, an. VI, mai–iunie 1926;

Spovedanii (urmare), în nr. 6–8, an. VI, iulie–septembrie 1926;

Asfințitul Crailor, în nr. 9, an. VII, septembrie 1927;

Asfințitul Crailor, în nr. 10, an. VIII, octombrie 1928.

Tot Perpessicius a dat publicității o notiță, în limba franceză, scrisă de Mateiu I. Caragiale, în care acesta consemna etapele elaborării cărții sale. Iată textul, în traducere:

„1910 – conceput în chip nebulos.

I-a parte – 1916, 1918, 1919 scris în întregime dintr-un condei, apoi remaniat în detalii.

II-a parte – 1918 – anumite pasaje, ca intrarea lui Pașadia și a lui Pirgu în restaurant.

1920 – călătoria pe glob a lui Pantazi.

1921 – călătoria în trecut a lui Pașadia

(pe masa restaurantului, la tripou, în sala de ședințe a judecătorei de pace, de culoare verde...)

III-a parte – 1922 – în timpul celei mai teribile crize din viața mea, în vară (iulie), lucrez la spovedania lui Pantazi.

24. XII. 24 – terminată spovedania lui Pantazi

4. VIII. 26 – idem idem Pașadia

IV-a parte – 1927 – înainte de 1. IX. I-a tranșă din *Craii de Curtea-Veche* – 1928 – 22, 23, 27, 28 IV – 1, 16, 17 V – 17 VI.

IV-a parte finalul (cu anticipație): 21, 22, 23, 24 VI, 8, 10, 16, 17, 26 VII – 26, 27, 29, 30, 31 VIII, – 1. X încheiat întreaga partea a IV-a.

Reluat manuscrisul la 8. X. și remaniat 12, 13 X.

Copia definitivă 16–24, 26–27 X – 1, 3, 5, 7 X – 2–4, 6–8 XI (inclusiv).“

Notița reprezenta o însumare a datelor aflătoare în *Agende*, atât din cele care au fost copiate de Perpessicius, cât, cu probabilitate, și din altele mai vechi, distruse de autor sau din alte însemnări asemănătoare. Oricum, datorăm spiritului de ordine și înclinației către metodă a scriitorului, împrejurarea de a avea la îndemână o dare de seamă exactă a timpului în care a fost creat romanul.

În notele sale din *Agende*, prima însemnare despre *Craii de Curtea-Veche* apare în anul 1924, pe data de 15 mai, când consemnează o lectură, acasă la el, din narațiune, având ca invitați și auditori pe Cezar Petrescu și Adrian Maniu (după ce, mai înainte, luase masa, la „Capșa“, cu cel de al doilea). A doua zi, înapoind reprezentantului Editurii Cartea Românească, Simionescu-Râmniceanu, un set de corecturi la *Remember*, îi înmânează și manuscrisul *Crailor*... Acest demers a rămas fără rezultat, însă. Fie că a primit un rezultat negativ, fie că editura, printr-un reprezentant al ei a adus obiecții de oarecare importanță, fapt este că scriitorul a reluat lucrul la carte, fiindcă la 24 decembrie 1924 notează în *Agenda* a fi încheiat spovedania lui Pantazi. Pe data de 2 martie 1926 notează în același loc: „Cezar Petrescu la mine pentru manuscris (I-a parte a romanului). Fixăm la 5.000 lei prețul total, plătit în părți. Dau prima parte“. Și chiar la 1 aprilie 1926 notează apariția, în numărul 2 al *Gândirii* a primei părți

din *Craii de Curtea-Veche*. La 14 aprilie, primește de la Cezar Petrescu corecturile la cea de a doua parte din roman și 3 000 de lei; la 9 mai, Mareiu notează apariția numărului 3 din *Gândirea*, cuprinzând a doua parte din roman, iar la 30 ale aceleiași luni primește corecturile la cea de a treia parte, pe care le înapoiază cu promptitudine la 1 iunie. La 8 iulie se pune în vânzare revista cu cea de a treia parte din *Craii*..., iar la 28 iulie autorul mai transmite redacției 13 pagini de manuscris, efectuând apoi corecturi la 3 august. Așa încât la 4 august consemnează: „*Craii de Curtea-Veche*. Terminat ultima tranșă a celei de a treia părți (spovedania lui Pașadia)“. Primește încă 2 000 de lei de la *Gândirea*, căreia îi trimite corecturi și ultimele pagini din partea a treia a romanului. (Pe întâi septembrie notează în *Agenda* că reîncepe să ia ceai și cafea – semn că lucra intens și, în ciuda „noului mecanism“ pe care și-l impusese, trebuise să se plece unor cerințe imperioase ale organismului.)

La 20 noiembrie apare *Gândirea*, an. VI, nr. 6–8, cu sfârșitul părții a treia din *Craii de Curtea-Veche* – după însemnarea din carnet. De-abia la 2 septembrie 1927 notează că *Gândirea* trimisese după întâia tranșă din partea a patra și ultima din *Craii*...

La 3 aprilie 1928 precizează: „Încep să lucrez la *Craii de Curtea-Veche*“, pe când la 22 aprilie, că „reîncepe“ să lucreze, și, într-adevăr, lucrul continuă pe 23, pe 27 face o plimbare prin Grădina Botanică, apoi lucrează la *Craii*..., căroră le dedică și zilele următoare 28–30 aprilie și 1, 6 mai. La 16 mai 1928 ia parte la o audiție muzicală la d-na Poenaru, apoi lucrează la *Craii*... încât a doua zi poate expedia o carte poștală la *Gândirea*, pentru ca redacția să trimită după manuscris. Dar chiar în acea zi lucrează mai departe. La 26 mai, încredințează manuscrisul doctorului (Vintilă) Ciocâlțu, pentru revistă. Se dedică în continuare scrisului la roman, de la 17 la 23 mai, în 21 mai 1928 notând că scrie cu anticipație întreaga parte a patra.

La 24 mai 1928 consemnează că a terminat finalul *Crailor de Curtea-Veche*, nemairămânându-i decât să intercaleze câteva pagini. În vederea acestei operațiuni, poate, lucrează din nou la 8 și 10 iulie, apoi la 26 ale aceleiași luni, pentru ca, la puține zile după ce-și înălțase stindardul verde și galben la Sionu, să-și reia munca între 25–29 august. Rezultatul: la 30 august îi transmite lui Al. Badăuță 18 pagini de manuscris. În aceeași zi scrie mai departe, încât la 31 august mai are gata pentru „*Gândirea*“ încă 6 pagini!

La Fundulea, la 1 septembrie 1928 notează triumfător în *Agendă*: „Către 12 și jumătate noaptea termin *Craii de Curtea-Veche*” – și trimite restul de pagini *Gândirii*. Desigur, lucrurile nu se încheie cu atâtea: la 8 septembrie, plin de scrupule, retrage din tipografie ultimul lot de pagini încredințate tiparului, spre a le supune unei munci de epurare. La 11 septembrie are, în fine, gata, copia definitivă a ultimei părți din lucrare, însă reîncepe numaidecât, tot la Sionu, lucrul pe manuscris. O zi mai târziu trimite din nou la tipografie, cu pasaje rectificate, textul ultimei părți. Acum începe să copieze de mână, într-un caiet separat, întregul manuscris, pentru o eventuală apariție în volum, semn că nu intenționa să se folosească în acest scop de textul tipărit în *Gândirea*, cu toate că acesta văzuse lumina tiparului sub atenta sa îngrijire. Copiază deci zilnic, între 16 septembrie și 7 octombrie, până ajunge în punctul în care nu mai are text – căci restul manuscrisului se afla în tipografie. Cum însă la 1 noiembrie 1928 apare *Gândirea* (an. VIII, nr. 10) cu „ultima parte a ultimei părți” din *Craii de Curtea-Veche*, a doua zi chiar își continuă munca de transcriere, cu mici modificări, terminând această operațiune la 8 noiembrie. Predă, pe 13 noiembrie 1928, manuscrisul, aceleiași edituri, Cartea Românească – la care mai încercase cu patru ani înainte –, iar la 1 decembrie primește răspunsul acceptării unanime, de către comitetul de lectură al casei editoare. În răstimp, i se făcuse o propunere de editare, de către Nichifor Crainic, pentru colecția *Gândirea*, însă la 19 ianuarie 1929, scriitorul acceptă condițiile contractuale ale reputei edituri bucureștene, pentru ca, la 29 ale aceleiași luni să și primească 86 de pagini de corecturi. Le înapoiază pe 4 februarie 1929, efectuând altele între 7–8 și 11–13 februarie, apoi mai dă un rând de corecturi, al treilea, pe 27 ale lunii, odată cu bunul de imprimare. Cartea a fost imprimată, prin urmare, foarte repede, căci o lună (și o zi!) după ce dăduse bunul de tipar – exercitând, între timp, oarecare presiuni auctoriale asupra editurii, ca aceasta să grăbească ritmul apariției – primește, pe papier-verg , primul exemplar, nebroșat, al cărții, exemplarul de semnal. În fine, la 29 martie 1929, seara, cartea se pune în vânzare, la Librăria „Cartea Românească”. Mateiu I. Caragiale mai notează în *Agendă*, la acea zi: „44 ani și 4 zile”: vârsta sa în acel moment de izbăvire autoricească.

A doua zi asistă, la Catedrala Sfântul Iosif, la Mesa de încoronare a lui Mozart. O perioadă încordată din viața sa luase astfel sfârșit. La 30 aprilie 1929 primește cele 20 de exemplare de autor, iar a doua zi notează în *Agendă*, fără nici un comentariu, apariția în *Ultima oră* a paginii omagiale dedicată lui, cu cinci articole. La 10 octombrie nota cu satisfacție că se vânduseră 1 400 de exemplare din cartea sa, fără să facă vreo referință, care ar fi fost bine venită, la tirajul general. Dificultăți materiale îl determină apoi să întocmească un act de cesiune pentru 4 000 de lei din drepturile de autor la *Craii de Curtea-Veche*, pentru ca la 9 aprilie 1930, după o serie de tergiversări, să încaseze Premiul Societății Scriitorilor, asociație din care își dă demisia chiar de a doua zi, act fără urmări, probabil în urma respingerii acestuia. Probabil că Editura Cartea Românească a mai scos un tiraj din *Craii de Curtea-Veche*, fără să anunțe o ediție nouă și după ce distrusese matrițele vechi, deoarece în *Agendă* notează la 12 noiembrie 1930: „Cartea Românească. Corecturi *Craii*...” – aceasta, în afara cazului că în transcrierea, altfel atât de atentă a lui Perpessicius, nu s-a strecurat o eroare.

În *Jurnal*, cartea este menționată pe larg, cu instructive referiri, la data de 3 noiembrie 1928 (Sionu). Aici vorbește explicit despre munca dură și obositoare obsesie pe care cartea i le-au impus, de pe urma cărora însă nu simte nici un resentiment, pentru că roamnul este, cu spusele sale, magnific. Și aici se referă la anul 1910, ca an de primă concepție a *Crailor*..., cu specificarea că tema i s-a limpezit încetul cu încetul și s-a cristalizat până la 1 septembrie 1928 când, către orele trei și jumătate, terminase penultima tranșă a cărții – sfârșitul fiind gata mai dinainte.

Cum mărturisește în *Jurnal*, pentru nimic în lume nu s-ar angaja să scrie o bucată literară fără a avea asigurat, cuvânt cu cuvânt, sfârșitul. Această însemnare poate fi talmăcită însă în două feluri, fie ca o declarație de principii, care s-ar verifica prin aceea că atât în *Remember*, cât și în *Craii de Curtea-Veche*, planul circular al narațiunii poate fi cu ușurință reconstituit, fie și prin repetiția finală a motivului deschizător – visul, respectiv valsul trist – sau ca o reacție firească la lunga gestație a romanului, care atunci s-ar datoră tocmai lipsei unei atari măsuri de prevedere, a unui plan amănunțit. Știm, tot astfel, că în prima sa concepție, romanul avea alte personaje și o altă acțiune, dar

nu putem discerne, neavând datele necesare, dacă prima concepție de care ne vorbește, aceea din anul 1910, privește *Craii de Curtea-Veche* în forma ce s-a cristalizat mai apoi prin romanul ce ne este cunoscut, ori rămânea datoare acelor ciorne care ne-au rămas, privitoare la „arboarele Măgurenesc“, Mihnea, Ana etc.

În *Jurnal*, Mateiu oferă lămuriri despre munca sa de concepție și satisfacțiile de care s-a bucurat, la capătul ei.

Despre succesul cărții scrie în *Jurnal* sub data de 30 noiembrie 1931, din București: „Predau manuscrisul *Craii de Curtea-Veche* Editurii Cartea Românească la 13 noiembrie 1928, la 27 ale aceleiași luni comitetul de lectură o aprobă; semnez un contract avantajos cu numita editură la 19 ianuarie 1929 și volumul este pus în vânzare la 28 martie 1929. Succesul moral mi-a depășit așteptările.“

În legătură cu acest succes, care a fost cu siguranță și unul monden, pune, indirect, Mateiu, în *Jurnal*, decorarea sa cu Legiunea de onoare, obținută la insistențele fidelului său admirator și prieten, profesorul Francis Lebrun. Decorația se acorda cu mai puțină zgârcenie în străinătate, fiind și un instrument de propagandă a culturii, dar și a politicii franceze, însă erau firesc preferate personalitățile marcante. Cum scrie Mateiu în *Jurnal* (București, 30 nov. 1931), a apreciat această distincție cu atât mai mult cu cât fusese cu totul nesperată – o obținuse ca simplu particular, și nu la recomandarea autorităților, ca om de literă, a cărui reputație tocmai se consolidase prin apariția *Crailor de Curtea-Veche*. E drept că i se acordase în gradul cel mai mic, de unde și butada sa că tocmai așa o apreciază mai mult, dar calitatea cea mai arzătoare a fost aceea că venea după ce timp de cincisprezece ani, scriitorul, atât de avid de decorații, nu mai primise nici una. Altfel, ca decorație republicană, târzie, nepatronată de nici o casă domnitoare și purtată mai cu seamă de burghezi, noua distincție de sorginte napoleoniană era departe de a avea farmecul vreunei Lâni de aur...

*

Locuțiunea de „Crai de Curtea-Veche“ i-a putut fi furnizată lui Mateiu I. Caragiale de mai multe surse, dintre care cea mai veche a servit și celorlalte, și anume *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țerei Muntenesci și Moldovei*, de Dionisie Fotino, în traducerea

poetului George Sion – părintele soției lui Mateiu (București, 1859, Tom II, p. 205). Iată pasajul, care povestește un episod tragic din istoria Bucureștilor, din anul 1801, după cea de a treia domnie a lui Mihai-Vodă Suțu. Atunci, de teama cotozirii orașului de către pasvangii, la 15 mai, boierii și alte notabilități ale capitalei s-au retras în Transilvania – peste 70 000 de suflete, afirmă Dionisie Fotino (cu oarecare exagerare, în cazul în care poate întregul oraș nu avea atâta populație), au închis casele și, în hohote de plâns, și-au părăsit căminele luând drumul pribegiei. Într-un moment politic foarte încordat, în care însăși Poarta controla cu greu situația la Dunăre, având a face față unor răscoale și disidențe virulente, Bucureștii au rămas practic fără nici o autoritate legală. Episodul poartă titlul: „*Epoca desperaților*: Fugind guvernul, precum s-a zis, a rămas orașul București pustiu și fără nici un fel de rândueală. Atunci au început a domni oamenii desperați și fără căpătâi, care se numesc în limba poporului Crai. Aceștia, intrând în Curtea Domnească, pe când și Bimbașa Sava lipsea, o jefuiau de toate, fără a lăsa nici măcar praful prin case. Găsind acolo semnele Domniei, adică tuiurile și stindardele, se preumblau cu ele pe toate ulițele orașului. Iar căpitanul lor numit Melamos, de viță arnău și de profesiune boccegiu, se preumbla cu cuca domnească pe cap. Aceștia, sfărâmând ușile cărcimilor și ale pivnițelor, intrau și se dedau la orgiile cele mai scârboase, fără nici o frică și fără nici o măsură. Acești miserabili se preparau a da și foc orașului, pentru ca să însemneze memoria lor prin ruine. Din norocire, beșleaga Ibraim Bosniacul, carele se afla la Cotroceni cu câțiva ostași, simțind lucrul acesta, veni în oraș și începu a spânzura și a pedepsi pe ticăloși, încât se făcură mai toți nevăzuți. În lipsă de boeri, el a făcut spătariu pe un Guliano, boieru mic însă desfrânat și crai, iar agă pe un sărac, polcovnicul Ioniță, om onest și inteligent. După aceea a adus măcelari și brutari, și a mai adunat ceva din oamenii fugiți ce erau pe aproape, restatornicind buna rândueală în oraș.“ Scurtă vreme apoi, turcii numesc voievod pe Alexandru Vodă Suțu, pe care-l mazilesc însă numai după trei luni. Ulterior, cutremurul din 14 octombrie 1802 a dărâmat și ultimele ziduri ale Curții-Vechi, care mai rămăseseră în picioare și nu s-a mai procedat la nici o reparație.

O altă sursă pe care, de asemenea, Mateiu Caragiale a cunoscut-o cu siguranță este cartea lui Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor* (p. 125).

Iată pasajul: „Războiul ruso-turc dintre anii 1769–1774 dede bătrânei Curții domnești lovitura de grație. Nimeni nu o mai locui; prin beciurile de jos și prin vechile odăi ale seimenilor, prin pimnițe și chiar prin odăile de sus se strângeau toate lepădăturile Bucureștilor și toți grecoteii vântură lume, care se aciolaseră aici și făcuseră din glorioasa clădire a vechilor domni un fel de adevărată *Cour des Miracles*. De atunci, locuțiunea bucureșteană de «Crai de Curtea-Veche», ștregari și hoțomani cari, devenind primejdioși orașului, fură risipiți și omorâți de un pașă turc, chemat de la Cotroceni într-ajutor de neguțătorii înspăimântați de pungășiile și de tâlhăriile *Crailor de Curtea-Veche*.”

De menționat că, în afară de Craii de Curtea-Veche, mai sunt pomeniți și niște Crai de Curtea-Arsă, bătându-și prin beciurile Curții de la Mihai-Vodă, încă mai numeroși decât precedenții. De unde stihul: „Pe la Curtea-Veche/ Ne trăgeau câinii d-o ureche/ Pe la Curtea Nouă/ Ne trăgeau câinii de amândouă”.

*

Spre deosebire de *Remember*, *Craii de Curtea-Veche* au fost numai-decât semnalati la apariție, principalele condeie critice luând atitudine *pro* sau *contra*. Prima luare de poziție a fost aceea a criticului Șerban Cioculescu, în *Adevărul* din 19 aprilie 1929.

Vom spune, fiindcă G. Călinescu a adus vorba de citatul latin (Vulgata) din profetul Ieremia (XVII, 9), că Mateiu a folosit o versiune eronată. Citatul nu sună „Profundum est cor super omnia”, ci „pravum est cor...”, cu sens de „stricat”, „mârșav”, „mișel”. Să fi modificat scriitorul intenționat paragraful?

VARIANTE

Gândirea: și îmi părea rău > Ed. „Cartea Românească”: Și mi-era necaz; Am presupus că la temelia > Presupunem că la temelia; el, ce totdeauna slujise > el care totdeauna slujise; în port și în vorbire > în port și în vorbire; care le încânta celor ce îi apreciau mărginirea. Nu era de înțeles dar, ce putea găsi la el Pașadia care dealtmintreli > Care le încânta celor ce-i prețuiau dobitocia. Și totuși pe altcineva nu găsisese ca să și-l facă tovarăș Pașadia care dealtmintreli; mai târziu, în besna

roșie a veacului de mijloc, pe scripetele lui Torquemada. > mai târziu, pe scripetele lui Torquemada; o negustoreasă groasă cu fața aprinsă > o negustoreasă cu fața aprinsă; să nu dea de bucluc > Să nu dea de belea; nu-mi ascunsei mirarea > nu-mi ascunsei admirarea; semănând cu mănăstirile > semănând în mare cu mănăstirile; la puternicii timpului era > la puternicii timpului său era; de la nenorocitul acesta, care a domnit > de la nenorocitul acesta atât de bogat și care a domnit; încinzându-l ca un jărat > încingându-l ca un jărat; ca să apăr acest trecut > ca să apăr acel trecut; Or, în acea seară, zaifetul > Spre marea mea părere de rău, în acea seară saifetul; Pîrgu se încinse de o mînie > Pîrgu se aprinse de o mînie; înainte de masă, la club > înainte de masă, la tripod; ghem de oameni care, în răsese > ghem de oameni ce, în răsese; ea părea în turba-i cumplită, cu latele murdare despletite și cu ochii plini de sânge, o făptură a iadului > ea părea, în turba-i cumplită, o făptură a iadului; Îndeletnicirea ei... să spele morți > Îndeletnicirea ei... să scalde morți; Dar acela după care turbaseră era > Dar acela după care turbaseră toate era; e netăgăduit numai că, împărtășită > e netăgăduit însă că, împărtășită; Făt-Frumos în ființa căruia > Făt-Frumosul în ființa căruia; două cununii împăreștești > două cununii împărețești; vegheau racla ascunsă sub flori > privegheau racla ascunsă sub flori; era să plătesc în pățania > era s-o plătesc în pățania; această făptură ce, nici altmintreli > această făptură care nici altmintreli; Coloarea îmbrăcăminte, ce purta de obicei, moale de așșderi, la dânsul moi > Coloarea îmbrăcăminte, ce purta de obicei, la dânsul moi; Afiai că, la rândul meu, nici eu nu eram > afiai că nici eu nu eram; și era recunosător împrejurărilor că îl dase > și mulțumea împrejurărilor că i-l dase; Astăzi, după 9 ani > Astăzi, după atâția ani; unei clădiri ce aparținea răposatului rege > unei clădiri ce aparținea regelui Carol; gustul greoi de acum patruzeci de ani > gustul greoi de acum cincizeci de ani; oricând ne-am fi întors > oricând am fi venit; până la cele mai alunecoase > până și cele mai alunecoase; Curând însă începea să viscoalească > Dar curând începea să viscoalească; pe întinsul Ocean pașnic > pe întinsul oceanului pașnic; sub constelații nouă > sub constelații noi; leagănele civilizațiilor străvechi > leagănu civilizațiilor străvechi; ne pierdeam în taina nopților > ne scufundam în tainica pierzanie a nopților; Povestitorul tăcea acum > ...tăcea acum; a tîvi povestirile de călătorii > a tîvi descrierile de călătorii; cu vedenia de odinioară. Ici fu răpusă frumoasa Ines > cu vedenia de odinioară. Îi plăcuse să viseze

în fața stâncii de pe care Sapho se aruncase în valuri, a țărmului unde se înălțase rugul lui Pompeiu. Ici fi răpusă frumoasa Ines; povestirile ciudatului prieten> istorisirile ciudatului prieten; mă cufundam în lumea visărilor> mă pierdeam în lumea visărilor; iar povestirile-i nouă> iar povestirile noi; Când stau uneori să mă gândesc la cele ce urmară, mi se pare că buni de balamuc am fost noi ceilalți trei și nicidecum Pîrgu. Se adevăra odată mai mult că alăturând răul de bine, molipsire nu poate avea loc decât din partea răului. Ticăloasă fire omenească! Ca să fim împreună, Pantazi și cu mine> Ar fi fost drept atunci să mergem cu el acolo și noi ceilalți trei și să nu ni se mai dea drumul. Ca să fim împreună, Pantazi și cu mine; martor și le-aș auzi de la altcineva, le-ași crede că țin> martor și le-aș fi auzit de la altcineva, le-aș fi crezut că țin; ne aminteam că ne aflăm la porțile> ne aminteam că suntem la porțile; atâta primejdioasă nebulie slobodă> atâta nebulie slobodă; cari dacă nu s-ar fi prigonit> cari de nu s-ar fi prigonit; deșteptăciunea celor zămisliti dintr-insul> deșteptăciunea celor născuți dintr-insul; numai el știe de câte ori> numai el știa de câte ori; tot așa de măreț în vițiu> tot așa măreț în vițiu; Vedenia Trecutului> vedenia trecutului; la Chantilly; am văzut pe Mult-Iubitul> am văzut pe mult-iubitul; cum ne ispitise politica> cum politica ne ispitise; ne cufundam în nebulia> ne desfrânam în nebulia; Pîrgu susținea, la rândul său> la rândul său, Pîrgu susținea; neomenos joc de dânsul> neomenos joc de el; Poponel se dovedise vrednic> Poponel se arătase vrednic; icioglanii de meserie, îmbrăcați scurt și strâmt, sulemenți și cu unghiile smălțuite, Poponel trecea> Icioglanii de meserie, Poponel trecea; spoite tot așa de proaspăt> spoite tot așa proaspăt; nu mergeam în familii – Pașadia fiind împotriva – am isbutit> nu mergeam în familii, am izbutit; Zorile... I. a cuvântul acesta, Pașadia se oțerea> Zorile... Pașadia se oțerea; de teama de a nu fi prins deadreptul acasă, unul la lucru, celălalt la odihnă, eu la baia de aburi> de-a dreptul acasă, eu la baia de aburi; Dar tristul nostru hagiălăc avu cel puțin> Dar trista viață de petrecere în care ne îngălasem avu cel puțin; lua de obicei pe seama lui> lua mai totdeauna pe seama lui; nu la birt, ci la el acasă, la prânz> nu la birt, ci la el acasă; a lepădării lui de rătăcire și de Pîrgu> a lepădării lui de Pîrgu; Într-adevăr, deși poftit, Gore nu venise> Deși poftit, acesta nu venise; mai înveninat ca omagul> mai înveninat decât omagul; îmbăcsit că, fără îndoială, ei înșiși de ar fi fost> îmbăcsit, că ei înșiși de ar fi fost;

ba că e în slujba> ba că era în slujba; simțeam chiar că așa ceva nu era> simțeam că așa ceva nu era; din casă, a cărei stăpână de fapt> din casă, unde stăpâna de fapt; nimic nu era în stare să mă încante> nimic n-avea darul să mă încante; Ar fi dus dar cu ei împreună> Ar fi dus dar chiar cu ei împreună; Dar ce s-a petrecut atunci> Ce s-a petrecut atunci; Și minunea nu se mărgini> Și minunea – căci altfel cum aș putea-o numi – nu se mărgini; și arătând așa pricepere> și arătând atâta pricepere; și al nostru mai fuseseră legături> și al nostru fuseseră legături; cordonul Sfintei-Ana, al treilea cu care a fost> cordonul Sfintei-Ana, al cincilea din cele șase cu cari a fost; Cu prilejul acestora, am> Cu prilejul acesta, am; să-mi spună ceva> să-mi spuie ceva; dar de cum lacrimile> dar îndată ce lacrimile; mai ales că mi se părea și afară din cale nefiresc ca ființa> mai ales că-mi părea și cu totul de necrezut ca ființa; era pentru izbăvirea mea> era spre izbăvirea mea; o lume să-mi intre în voe> o lume să-mi facă voile; să le pună amanet> să le puie amanet; averea ci dimpotrivă> averea; era dimpotrivă; alesesem și ziua în care> alesesem ziua în care; înșeală la cântare> înșeală la cântar; Teama că în urma> teama că în urma; Nici nu avea nevoie de ieșit> Nici nu era nevoie de ieșit; singura pricină cu putință a tristeții> singura putință a tristeții; vorbea numai de politică> vorbea numai politică; să aibă parte de asemenea plictiseli cât mai des> să aibă de asemenea plictiseli parte cât mai des; în străinătate, urmă el> în străinătate, reluă el; porțile Răsăritului, unde nu se ia nimic în serios; porțile Răsăritului unde scara valorilor morale e cu totul răsturnată, unde nu se ia nimic în serios; Se uită parcă îngrijat> Se uită parcă îngrijorat; din cadre. Mă oprii să-l privesc> din cadre. Mă reținui; era așa isbitoare> era așa desăvârșită; străbunicul meu<, zise.> „Străbunicul meu“, zise Pașadia.; am oarecare simpatie> am simpatie; să văd o asemenea> Să văd la el o asemenea; atentat la bunele moravuri> atentat la pudoare; Și nu s-ar fi mărginit numai la atâta> Și s-ar fi mărginit numai la atâta?; pentru asta ar fi> pentru asta musai ar fi; tot la Arnoteni, singurii> tot la Arnoteni și numai la Arnoteni, singurii; Dacă nu-și putuse atinge ieftena țintă> Dacă nu-și atingea ieftena țintă; întâlnire, că îi părea ceva> întâlnire, să-i pară ceva; ce ar fi să dăm astăseară o raită pe la> ce ar fi să ne abatem astăseară pe la; ceva mai în sus de podul lui Mihai-Vodă> ceva mai în sus de Mihai-Vodă; îi pierise hazul> îi pierise tot hazul; Dacă într-adevăr era nemulțumită> Dacă era nemulțumită; amândouă și o svântau în bătaie> amândouă,

o snopeau în băți; capul la doi tineri> capul a doi tineri; marginile prăpastiei dintre două stirpe> marginile prăpastiei între două stirpe; sprâncenele drept îmbinate> sprâncenele drepte îmbinate; de ce te păzești> degeaba te păzești; de porunceală, după pofta inimii și cu asemănarea> de porunceală; cu asemănarea; A rămas și va rămâne pentru mine necunoscută până la sfârșit momeala> A rămas pentru mine necunoscută momeala; cei afară din rândurile oamenilor> cei afară din rândul oamenilor; cum nu m-ar fi primit oare cu> cum nu m-ar fi primit dar cu; mută. Ea avea însă un alt simț înlocuitor, al auzului, deoarece se înfiora la cel> mută. Mută fiindcă era surdă? – Dar atunci avea un alt simț înlocuitor al auzului deoarece se neliňuje la cel; Întrebându-l pe Pîrgu de rostul ei> Întrebându-l pe Pîrgu ce era cu ea; ea și cum nu se putea mai deslăna> ea, descusut și dezlănat; aci de cea mai nebuțată veselie> aci de cea mai nebunească veselie; să-și aducă scopul la îndeplinire> Să-și ducă scopul la îndeplinire; și Gore se petrecuse ceva> și Gore fusese ceva; ca să-l scuture și> să-l scuture și; Pătrașco-Vodă> Pătrașcu-Vodă; a se ațâta și a suferi> a se ațâta și suferi; cu cea mai nepăsătoare răceală> cu răceala ei obișnuită; bogăția lui +++, spusele> bogăția lui, spusele; din salonul unde> din salon, unde; sparge și ar fi de prisos, cred, să mai zugrăvesc mutrele> sparge și cred, că se poate închipui fără caznă mutrele; Și Pantazi fu fără doar și poate omul> Și Pantazi fu omul; cum făcu atunci> cum făcu el atunci; rupeii sale de lume> rupeii lui de lume; Povata mea, lui Pantazi ca întâi dar renunțarea> povata mea, ca întâi dar de logodnă renunțarea; Mai rătos decât> Mai mult decât la; făgăduia solemn> făgădui solemn; Începusem să bag formele> Pornisem să bag formele; Pantazi mă ruga> Pantazi mă rugă; în vreme ce-mi sorbeam> în vreme ce-mi sorbea; și nu mă căii> și nu avui de ce să mă căiesc; să-și fi sfârșit cuvântarea, la care nu se învoise cu nici un chip să renunțe, mă întorsei> să-și fi sfârșit cuvântarea, mă întorsei; hoinărelile până în zori> hoinărelile până dimineața; Eram încă sub impresia> Eram sub impresia; așa că, înainte de zori> așa că, în revărsatul zorilor; de mai multe ori milionar> de mai multe zeci de ori milionar; prăvăliile de la Bărăție> prăvălioara de la Bărăție; mai nepăsătoare ca întotdeauna> mai nepăsătoare ca oricând; amara mărturisire> amara destăinuire.

Note explicative

ÎNTÂMPINAREA CRAILOR

¹ „Ce vreți, suntem aici la Porțile Orientului, unde nu se ia nimic în serios (fr.). Argument al avocatului parizian R.P., la procesul de la București, purtând asupra condițiilor contractuale ale concesiunilor de cai ferate și a respectării lor. De asemenea, într-un *Guide du voyageur à Bucarest* (Bucarest, 1893) de Ulysse de Marsillac: „Bien que Bucarest soit situé aux portes de l'Orient...” (p. 156) („Cu toate că Bucureștii sunt situați la Porțile Orientului...”).

² Poincaré (Raymond) (1860–1934), avocat, deputat, senator, ministru, președinte al Republicii Franceze în anii 1913–1920. A fost unul din principalii artizani ai victoriei Aliatilor în primul război mondial. A publicat interesante *Memorii*.

³ „...În spelună ne adunaserăm” (fr.) L[ucien] Protat.

⁴ Bunul meu amic Uhry: Uhrinowsky (Rudolf), colaborator la *L'Indépendance roumaine*, diplomat. După mărturiile contemporanilor, grăslui, blond, pedant. Vezi Tudor Arghezi, în *Lume veche, lume nouă*, 1958, bucată *Accidentul funest* (1946), o ciudată poveste cu o sticlă de șampanie strecurată în buzunarele sale de către un „agent subtil”, care l-ar fi dus la poliție „încadrat de vardiști cu țigăne”, o pățanie veche „de acum vreo treizeci de ani”. Uhrinowsky e înfățișat ca un „gazetar cam colțat”, cu un „nărav”: acela de a frecventa „subsoluri cu prostituate”, dintr-o „remarcabilă predilecție pentru putregai”, altfel „inteligent, om de gust bine informat în enciclopedia actelor și a ideilor” (pag. 167). Despre familia acestuia, vezi M. Eminescu, în *Timpu*, din 15.I. 1882, f. titlu, notă vehementă unde vorbește de înlocuirea vechilor înțelegeri dintre proprietarii-răzeși și țărani, cu „procedurile vestitului Uhrinowski”. Un Petre Uhrinowsky, redactor la *Mica infamie*, ziar de informațiuni sui-generis, I, 20 august 1906.

⁵ Onomasticul Pantazi: Un Pantazi logofăt apare pe timpul lui Mihai Viteazul, într-un act privind o tocmeală bănească (D.I.R., B, Țara Românească, vol. XI, p. 314, doc. 236–1597 (7105) din iunie 15. Pentru mai târziu, vezi în D.I.R. B, Țara Românească, vol. XXIII, actul aflat la B.A.R., cota CCCLXXX/87: un Pantazi, martor, „om bun”, din Pleșoi, 8 aprilie 1630 (7138), într-un document de vânzare de ocină.

Contemporan: în *Moș Teacă*, I, duminică, 23 aprilie 1895, reclama pentru biroul de avocatură Cihosky–*Pantazi*–Procopiu.

⁶ Onomasticul Pașadia. Vezi în D.I.R., B, Țara Românească, vol. IV, numeroasele documente unde apare în divan, sub doi voievozi (Radu și Mircea), Radu Pașadia, mare paharnic, mare postelnic, logofăt și mare logofăt, în anii 1526–1547. Numele grafiat când Radul Pașadia, când Pașadie, când Pașadii. Ulterior, un alt Pașadia, paharnic – Vezi, D.I.R., B, Țara Românească, vol. VI, p. 29, actul 20 din 1567 (7075): „Iar apoi, când a fost în zilele răposatului Vintilă voievod, iar călugării de la sfânta mănăstire au avut pără cu Pașadia paharnic înaintea domniei lui, astfel a părât Pașadia paharnic că i-a luat jupanita Gogoșoia, fiica lui Gherghina părcălab, niște brățări de aur de 5000 de aspri de la Alexandra, soacra lui Pașadia paharnic.“ Actul, care se încheie cu un blestem trașnic, confirmă zălogirea, în fofolul lui Pașadia, a jumătate din satul Topoloveni.

Nepoții unui Oprea Pașadia au o pricină cu patru megieși, într-un act din 1630–1632 (D.I.R., B, Țara Românească, vol. XXIII, p. 664–665).

Dar numele avea o răspândire ceva mai largă: în D.I.R., B, Țara Românească, vol. V, p. 361, documentul din 1565 (7073), 22 aug. se vorbește de vânzarea unui rob țigan, numit Pașadia, pentru 1 000 de aspri turcești!

⁷ Onomasticul Pirgu (gr: Turn), în *Istoria vieții mele* (autobiografie din 1845), de Teodor Vărnăv, publicată sub îngrijirea lui Artur Gorovei în „Biblioteca *Minervei*“ nr. 8 (*Minerva*, Institut de Arte Grafice și Editură, 1908), la pag. 122, 124, 125 și 126 (ediția I) apare un *Pirgu*, corectat în ediția a doua: *Pirgu*. Un Costache Pirgu slujea în București, la divan, în „odelenia finanelor“ („Bunul Pirgu au întrebuințat în predmetul acesta, cu mare osârdie, toate stăruințele ale...“). Respectiv: „După aceea din acei galbeni plătind pe la dughenele care luasem marfă pentru straile făcute mie și nevestei, și scoțând prin mijlocirea Pirgului podorișcă pentru cai de poștă până la graniță la Lipscani, am ieșit din București pe la sfârșitul lunei lui februarie“ – p. 126).

Întrucât cartea a apărut în anul 1908, foarte aproape de momentul conceperii Crailor, considerăm că lucrarea îi era cunoscută lui Mateiu.

Tot pentru onomasticul Pirgu – un Pirgu ar fi fost tatăl lui Mihalache Kalinderu, fiul putativ al unui zaraf, ajuns bancher, tatăl

lui Iancu K. Mateiu ar fi fost în relații cu fiul lui Mihalache, după afirmațiile lui N. A. Boicescu. Acest Pirgu, cu părul și cu ciocul roșu, ar fi fost căsătorit cu o d-ră Dimitriu, soră sau vară cu pianistul Dimitriu, amicul lui I. L. Caragiale.

⁸ Torquemada (Tomás de) (1420–1498), călugăr dominican, numit, în anul 1487, mare inchișitor, de către papa Inocențiu al VIII-lea. Autor al codului de legi al Inchiziției.

⁹ Miambal, afrodisiac uzitat cu oarecare frecvență în trecut – lemn-dulce (*Glycyrrhiza echinata*).

¹⁰ Comus – zeu care prezida ospetele, în mitologia greacă târzie.

¹¹ În franceză: *Les courtisans du cheval de bronze*. Nume ce se dădea, în timpul domniei regelui Ludovic al XIII-lea, pungașilor care roiau noaptea în jurul statuii regelui Henric al IV-lea, pe Pont-Neuf. (Vezi, *Larousse du XX-e siècle*, 1928, p. 881, la *Bronze*; schijă, spijă; tuci, fontă, dar în etimologia poloneză, alamă, bronz.

¹² În mitologia greacă, fiica regelui Acrisius din Argos. Spre a ajunge la ea, Zeus s-a preschimbat într-o ploaie de aur. Din legătura lor s-a născut Perseu.

¹³ Oraș în Italia, cucerit de Hannibal în cursul războiului punic (216 î.Hr.), renumit pentru stricăciunea moravurilor.

¹⁴ Sergie de Leuchtenberg-Beauharnais, cel de al treilea fiu al ducelui Maximilian de L-B. (1849–1877). În *Almanach de Gotha*, 1904, p. 356: Leuchtenberg (casa de Beauharnais) Ortodocși. St. Petersburg. Fiii prințului Nicolae Maximilianovici Romanovsky, duce de Leuchtenberg, din casa de Beauharnais etc.... Armele. În Ioan Hudiță: *Franta și Cuza-Vodă*, în *Hrisovul*, I, 1941, p. 292 și urm. aflăm că încă din 1862 Tillos, consulul francez din București, își informa guvernul că domnitorul Cuza și-ar fi pregătit abdicarea în favoarea principelui Sergiu de Leuchtenberg, prin tată nepot al Eugeniei de Beauharnais, iar după mamă, nepot al țarului Nicolae I. (Vezi și R. V. Bossy: *L'Autriche et les Principautés-Unies*, p. 174.)

Principele Sergiu de Leuchtenberg-Beauharnais a fost ucis, la 12 octombrie 1877, pe frontul balcanic, lovit de un glonte în frunte, la un post de observație, departe, în spatele liniilor de luptă – o victimă a hazardului. Familia sa, devenită rusă, purta, la Curtea imperială, titlul de „Alteță imperială“ și se bucura de imense apanaje, datorite de țarul

Nicolae I, ca și de pe urma altor averi achiziționate, tot în Rusia, în urma vânzării domeniilor lor din Italia și Germania.

CELE TREI HAGIALĂCURI

¹ „Minunat lucru, prietene, călătoriile...” Diderot (*fr.*).

² Vestita cometă Halley, cu o periodicitate de 76 de ani, a trecut pe cer, așteptată, de unii cu groază, în prima decadă a lunii mai 1910 – deci „din acea primăvară”...

³ Sclavă egipteană a patriarhului biblic Avram – vezi *Geneza* (Facerea; 16-1-16-16), căruia i l-a născut, după fuga ei în deșert, pe Ismael.

⁴ Strada Modei, astăzi pe locul ei se află Hotel București.

⁵ Insulă cu templu al zeiței nipone Amaterasu, incarnare a soarelui, în cultul șintoist.

⁶ Celebră poetă greacă (cca 612–557 î.Hr.), autoare a unor imnuri și epitalamuri într-o metrică proprie ce-i poartă numele.

⁷ Cneius Pompeius Magnus (106–48 î.Hr.), om politic și militar roman, unul dintre triumviri, alături de Cezar și Crassus (60 î.Hr.). Înfrânt în războiul civil, de către Cezar, care trecuse Rubiconul, a fost ucis în Egipt, unde căutase refugiu.

⁸ Înes de Castro, fiica lui Pedro Fernandez de Castro, nobil castilian, născută în Galicia, pe la 1310, moartă, la Coimbra, în 1355. Iubită, apoi soție morganatică a infantelui dom Pedro al Portugaliei, a fost ucisă, la ordinul regelui Alfons al IV-lea, de trei nobili: Alvaro Gonzalez, Pedro Coelho și Diego Lopez Pacheco. Infantele se răsculă, pustii o parte din țară, apoi se împacă cu tatăl său, însă când ajunse rege (1357) obține extrădarea ucigașilor. Primilor doi le smulse inima din piept, în curtea palatului, pe când lua masa, iar trupul soției sale fu îngropat într-un mărț mormânt de marmură albă. Camoëns i-a dedicat un episod în *Lusiade*; în vremurile noastre, H. de Monthlerant a scris o celebră piesă de teatru, invocând personalitatea infantei ucise.

⁹ Text obscur. Să fie vorba de soțul Înesei, regele Pedro I, Justițiarul, care a domnit între 1357 și 1367? Sau de Ludovic al II-lea al Bavariei? Acesta a fost, ce e drept, închis în castelul din Berg, dar s-a sinucis, înecându-se în lacul Starnberg, a doua zi! De altfel, istoria cu-noaște mai mulți monarhi morți în stare de demență.

¹⁰ Vezi Ecaterina (Tinca) Momuloaia.

¹¹ Suburra era un cartier rău famat în Roma antică.

¹² Juan-Manuel-Fernandez Pacheco, marchiz de Villena, erudit și om politic spaniol, mort în 1725. În Războiul de succesiune al Spaniei, se alătură lui Filip al V-lea și fu capturat de austrieci la Gaeta. A întemeiat Academia Spaniolă.

¹³ Jacques Stuart (Fitz-James), duce de Berwick (1640–1734), fiu natural al regelui englez Iacob al II-lea și al Arabellei Churchill, sora ducelui de Marlborough. În serviciul Franței sub Ludovic al XIV-lea, a câștigat mai multe bătălii, devenind mareșal în anul 1706. A fost ucis în timpul asediului orașului Philippsburg; *Memorii* (1778).

¹⁴ Coigny (François de) (1670–1759), învingător, în timpul războiului de succesiune la tronul Poloniei (1733–1735), la Parma și la Guastalla, în 1734, împotriva austrieilor.

¹⁵ Charles Mordaunt, conte de Peterborough și Monmouth (1658–1735), amiral și om de stat englez, soț morganatic al Anastasiei Robinson. A comandat armata britanică trimisă în Spania în 1705; și-a văzut cariera distrusă la suirea pe tron a regelui George I de Hanovra (1728).

¹⁶ Suburbie a Lisabonei, cu o mănăstire a călugărilor hieronimiți, construită de arhitectul João de Castilho, considerată drept un exemplu de stil manuelin.

¹⁷ Castel clădit după planurile arhitectului Ardemans, în stilul Palatului de la Versailles, pentru regele spaniol Filip al V-lea, în anii 1724–1727. Se află pe versantul nordic al Sierrei de Guadarrama (burgul San Ildefonso), în apropiere de Segovia.

¹⁸ Palat construit în 1725, la Ludwigsburg, lângă Baden-Baden, pentru Augusta-Sybilla, văduvă a markgravului Ludwig-Wilhelm. Stil rococo.

¹⁹ Oraș în Campania, construit în jurul palatului Bourbonilor. Acesta, înconjurat și el de un mare parc, a fost clădit în 1752, de Carol al III-lea, regele Celor Două Sicilii.

²⁰ Palat impunător, lângă Paris, cu grădini magnifice și jocuri de apă, cu numeroase pavilioane, clădit după planurile arhitecților Philibert Le Roy, Le Vau, Mansart. Decorația s-a datorat lui Le Brun. Reședința regelor Franței, până la revoluția din 1789.

²¹ Castel la nord de Paris. Clădit între anii 1527 și 1532, a aparținut Annei de Montmorency, iar după 1643 marelui Condé; între 1720 și 1789, transformat de ducele de Bourbon (manufactură de porțelan, fabrică de pânzeturi pictate, lacuri de China). Devastat în timpul revoluției din 1789, restaurat apoi, actualmente adăpostește un muzeu.

²² Localitate la sud de Paris cu un castel construit de Colbert, după planurile lui Perrault, în mijlocul unui vast parc desenat de Le Notre. Achiziționat de regele Ludovic al XIV-lea, pentru fiul său legitim, ducele de Maine, a cunoscut ceasuri de glorie artistică, prin balurile, serbările și spectacolele la care au asistat Voltaire, Fontenelle, D'Alambert, Florian. A fost ras de pe fața pământului în timpul revoluției din 1789.

²³ Castel regal britanic, construit pe malul drept al Tamisei, în amont de Londra, la ordinul regelui Eduard al III-lea, în jurul anului 1334.

²⁴ Palatul regal din Copenhaga. Stil rococo.

²⁵ Reședința de vară a regilor Bavariei, în apropiere de München, construită începând din anul 1664, în mijlocul unui vast parc înzestrat cu numeroase pavilioane.

²⁶ Castel al Guelfilor, cu parc și teatru în aer liber, lângă Hanovra.

²⁷ Castel imperial la marginea Vienei, construit în cea de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Reședința de vară a Habsburgilor, sub împărăteasa Maria-Theresa.

²⁸ Mic palat construit în anii 1745–1747 pe o înălțime ce domină orașul Potsdam, reședință a regelui prusian Frederic al II-lea. Conjugă influențele clasicismului francez cu cele ale barocului german. În parc se află o oranjerie, o faimoasă moară, numeroase alte clădiri și palate ulterioare, care au aparținut familiei imperiale germane.

²⁹ Oraș în Olanda, cu un castel construit în anul 1664.

³⁰ Palat construit la dorința împărătesei Ecaterina a II-a, după planurile arhitectului francez Vallin de la Mothe, spre a adăposti colecțiile de artă occidentală ale țării. Mărit, ulterior, de țarul Nicolae I, ca anexă a Palatului de iarnă. Actualmente, pe o suprafață de 75 000 m², adăpostește peste două milioane și jumătate de piese de artă, în 322 de săli.

³¹ Reședința de vară a țarului Petru cel Mare – palat, parcuri – ale cărei lucrări au început în anul 1714 și au fost terminate o jumătate de veac mai târziu. Palatul e în stil Versailles. Muzeu.

³² Ludovic al XV-lea, rege al Franței (1715–1774), numit și „le Bien-Aimé“.

³³ Pompadour (Antoinette Poisson, marchiză de) (1721–1764), favorită a regelui Ludovic al XV-lea, în anii 1745–1751. Protectoare a artelor și literelor.

³⁴ Friedrich al II-lea (1712–1786), rege al Prusiei în anii 1740–1786. Despot luminat, mare conducător militar, diplomat desăvârșit, s-a remarcat și ca protector al artelor, prieten al filosofilor. În tinerețe a scris un *Anti-Machiavel*.

³⁵ Ecaterina a II-a (1729–1796), împărăteasă a Rusiei (1762–1796), supranumită „Semiramida Nordului“ ca protectoare a artelor și datorită simpatiei arătate unor filosofi.

³⁶ Charles-Louis-Auguste Fouquet, conte și apoi duce de *Belle-Ile* (1684–1761), nepot al supraintendentului general al finanțelor Franței, întemnițat de Ludovic al XIV-lea, mareșal al Franței, ministru de război în anii 1758–1761. Favorit al regentului și apoi al cardinalului Fleury.

³⁷ Louis-François-Armand de Vignerot du Plessis, duce de Richelieu (1696–1788), mareșal al Franței, strănepot al vestitului cardinal, membru al Academiei. Prieten cu Voltaire, om de viață, a încarnat tipul libertinului din secolul al XVIII-lea.

³⁸ Watteau (Antoine) (1684–1721), pictor francez, maestru în scene câmpenești și sărbători galante, desenator și colorist de prim rang.

³⁹ Elisabeta Petrovna (1709–1762), fiica țarului Petru cel Mare, țarină în anii 1741–1762. A favorizat influența artistică occidentală în Rusia.

⁴⁰ Brühl (Heinrich von) (1700–1763), conte, om de stat german, favorit și șambelan al lui August al II-lea, rege al Poloniei și elector de Saxa. Prim-ministru în 1746. Avea o avere imensă, palat la Dresda, cu o mare bibliotecă și ducea o viață foarte luxoasă, care a rămas în memoria epocii.

⁴¹ Rameau (Jean-Philippe) (1683–1764) compozitor francez, clavicinist și organist, cu contribuții însemnate la fixarea principiilor armoniei. Este considerat printre cei mai de seamă clasiți ai muzicii franceze.

⁴² Glück (Cristoph Willibald von) (1714–1787), compozitor german, autor de opere celebre, reformator, de altfel, al genului, în sensul francez. Protejat al reginei Maria-Antoaneta.

⁴³ Mozart (Wolfgang Amadeus) (1756–1791), celebru compozitor german, care a fost și un muzician precoce, concertând încă din copilărie, sub îndrumarea tatălui său. A marcat cu geniul său muzica secolului al XVIII-lea.

⁴⁴ Neuhoof (Theodor-Antonin, baron von) (1694–1756). Aventurier german s-a proclamat, în 1736, sub numele de Theodor I, rege al Corsicii, dar doi ani mai târziu trupele franceze și genoveze l-au alungat din insulă. A murit la Londra, în refugiu de la Dresda.

⁴⁵ Bonneval (Claude, conte de) (1675–1747), general francez, aventurier, a servit și sub steagul Austriei, apoi a trecut în serviciul Turciei unde, trecând la islamism, a fost înălțat de sultanul Ahmed al III-lea la rangul de pașă. A murit la Stambul.

⁴⁶ Cantacuzène – în ortografiere franceză. Perpersicius opina, în Ediția sa din 1965, că ar fi vorba de Mihail Cantacuzino, fost ban al Craiovei, care, părăsind țara în anul 1776, ajunge în Rusia, unde țarina îi conferă gradul de general. În Rusia a scris *Genealogia familiei Cantacuzinilor*.

⁴⁷ Tarakhanova (Isabella) (1755–1777), pretinsă fiică a țarinei Elisabeta Petrovna, pretendentă la tron, fu ridicată de la Livorno, de Alexandru Orlov, sub pretextul căsătoriei și închisă în fortăreața Petropavlovsk, unde a și murit în condiții necunoscute. Sfârșitul ei tragic, determinat de intrigă politică, a inspirat mai multe monografii, dramatizări și ecranizări.

⁴⁸ Elisabeth Chugleigh, ducesă de Kingston (1720–1788), faimoasă aventurieră, mai întâi contesă de Bristol, amantă a regelui George al II-lea, condamnată pentru bigamie. Cucerise, între timp, și pe regele Frederic al II-lea al Prusiei.

⁴⁹ D'Eon (Charles-Geneviève-Louis-Auguste-André-Timothée de Beaumont, zis și la Chevalière D'Eon) (1728–1810), ofițer, agent secret al regelui Ludovic al XV-lea. A făcut vâlvă în epocă,

schimbându-și sexul. Ca femeie a intrigat în Anglia, în Rusia, unde a devenit chiar și „doamnă de lectură” a țarinei Elisabeta. Memorialist, personaj misterios.

⁵⁰ Zanolici (sau Zanolitch) Ștefan, zis și Stiepan Annibale (1751–1785), aventurier cosmopolit, de origine balcanică. S-a dat când urmașul țarului Petru al III-lea, când al lui Skanderbeg, iar în timpul războiului austro-olandez, sub numele de Stiepan Annibal, a oferit Statelor Generale o armată imaginară de muntenegreni, pentru 80 000 de florini. Arestat, s-a sinucis în detențiune.

⁵¹ Trenck (Friedrich, baron von) (1726–1794), ofițer de ordonanță al regelui Friedrich al II-lea, ținut de acesta într-o lungă detențiune din cauza legăturii amoroase cu Amalie, sora monarhului. Evaziuni celebre. Poet și memorialist. Misiuni diplomatice de la Maria-Theresa, împărăteasa Austriei. A sfârșit pe eșafod, în timpul revoluției franceze, învinuit a fi agent al unei puteri străine.

⁵² Saint-Germain, conte de (1710–1784), unul dintre cei mai vestiți aventurieri ai secolului al XVIII-lea, cunoscut sub mai multe nume: marchiz de Bellamare, Aymar, Surmont, conte Welldone. Constructor de oglinzi, încerca experiențe catoptrice, cu apariții de spirite în oglinzi curbate. Trecea drept alchimist, afirma a fi în vârstă de mai multe secole și era, câteodată, crezut, datorită memoriei sale prodigioase. Câștigând favoarea marchizei de Pompadour, a fost un timp agent diplomatic.

⁵³ Cagliostro (Giuseppe Balsamo, zis Alexandro, conte de) (1743–1795), medic italian, aventurier de mare talie, adept al doctrinelor ocultiste, susținea a deține secretul apei de Juventa. Amestecat în masonerie, a cunoscut un mare succes la Curtea regelui Ludovic al XVI-lea, fiind, mai apoi expulzat pentru posibile implicații în afacerea numită a „Colierului”. În Italia, în schimb, a fost condamnat la moarte pentru erezie, pedeapsă comutată în închisoare pe viață. Aluzia, din text, la „carafă” se citește prin raportare la elixirul pe care afirma a-l fi posedat.

⁵⁴ Mesmer (Franz-Anton) (1734–1815), medic german, publica în 1784 un memoriu în care pretindea că toate ființele sunt supuse unui agent universal, zis fluid magnetic. În același an, o comisie regală condamnă magnetismul animal și experiențele înfăptuite într-un

hărdău. Printre altele, a preconizat hipnotismul („somnul magnetic“), ca tratament medical.

⁵⁵ Swedenborg (Emanuel) (1688–1772), naturalist, teozof și vizionar suedez, autor al lucrării *Vera christiana religio*, care a făcut valvă în epocă și unde și-a expus ideile despre comunicarea cu spiritele. „Bazaconiile“ sunt, deci, viziunile swedenborgiene, cu îngeri și demoni.

⁵⁶ Schrepfner – sau Schreper – (Johann Georg) (1730–1774), aventurier german, șarlatan vestit, fondator de societăți secrete.

⁵⁷ Scheele (Karl-Wilhelm) (1742–1786), chimist suedez care a descoperit oxigenul, clorul, acidul cianhidric, glicerina și a izolat diverse acizi organici, ca acidul lactic.

⁵⁸ Lavoisier (Antoine Laurent de) (1743–1794), chimist francez, părintele chimiei moderne. I se datorează, pe lângă nomenclatura chimiei, cunoașterea compoziției aerului și a apei, a rolului oxigenului în combustie și în respirația animală. A enunțat teoria conservării materiei. Ghilotinat în timpul revoluției franceze din 1789.

⁵⁹ Localitate din Franța (Côte d'Or), pe canalul de Bourgogne; reședință a lui Buffon.

⁶⁰ Localitate în departamentul francez Ain, unde Voltaire achiziționase un vast domeniu, în apropierea graniței, spre a fi la adăpost de surprize. A locuit la Ferney în anii 1758–1788, ducând un trai senorial și totodată cămpenesc, care-l încânta.

⁶¹ Hoditz (Albert von) (1706–1778), general prusian, prieten al regelui Frederic al II-lea, om de cultură celebru pentru cunoștințele sale și pentru construcțiile de pe domeniul său de la Rosswalde, unde se dădeau reprezentații și serbări. Foarte interesantul personaj l-a pasionat pe Mateiu I. Caragiale, care intenționa să-i consacre o monografie, în care sens luase, în târziul vieții, oarecari note.

⁶² Fostă gubernie a Rusiei țariste, cuprinzând Crimeea și botezată astfel de către țarina Ecaterina a II-a spre a reaminti trecutul legendar al locuitorilor, o altă trăsătură specifică a epocii.

⁶³ Este vorba de regele Gustav al III-lea al Suediei (1746–1793), despot luminat și războinic victorios, rănit mortal, la un bal mascat, de numitul Anckarstroem.

⁶⁴ Lamballe (Marie-Thérèse-Louise de Savoie-Carignan, prințesă de) (1749–1792), doamnă de onoare și prietenă devotată a reginei Maria Antoanetta. Victimă a masacrelor din septembrie 1792. A fost

ucisă în temnița La Force. Ucisă cu lovituri de ciocan, capul i-a fost, într-adevăr, purtat în vârful unui par sub ferestrele închisorii Le Temple, unde era deținută regina.

⁶⁵ Ciubuc, termen argotic, cu originea în ornamentele arhitecturale ce nu aveau rosturi funcționale – deci „fără rost“.

⁶⁶ Papura Jilava – aluzie transparentă la Bucura Dumbravă (Fanny Seculici), autoare cunoscută în epocă.

⁶⁷ Lamsdorf (Vladimir) (1841–1907), om politic și diplomat rus, ministru de externe în anii 1901–1906.

⁶⁸ Eulenburg (Philipp von) (1847–1921), diplomat german, ambasador la Viena, activ în anturajul împăratului german Wilhelm al II-lea. Bănuț de homosexualitate.

⁶⁹ Publicist reacționar rus.

⁷⁰ Poliță norocoasă, aducând câștig – vezi dosarul critic.

⁷¹ Opodeldoc – medicament cu bază de săpun aromatizat, folosit ca frectiune, împotriva durerilor.

⁷² Wenzel Anton Dominique, conte și apoi prinț de Kaunitz-Rietberg (1711–1794). Diplomat și om de stat austriac, cancelar în anii 1753–1792, partizan al politicii de apropiere cu Franța. Prototip al diplomatului perfect, de școală veche. Palatul său se afla pe Mariahilfenstrasse. A patronat anexarea Galiei și Bucovinei la Austria.

⁷³ Munte din Peninsula Sinai, unde legenda biblică situează momentul primirii de către Moise a Tablelor Legii.

SPOVEDANII

¹ „...întept cetățean al universului vast“ – *La Fontaine*.

² Inorogi.

³ Vezi Plutarh, *De defectu oraculorum*, 419 b: un concetățean al lui Plutarh, Epitherses, grămătic, povestește despre o călătorie a sa, din Grecia în Italia: „Spre seară, când am sosit în dreptul Echidnelor, vântul a căzut, iar corabia s-a oprit lângă insula Paxae... Atunci s-a auzit deodată un glas dinspre insulă strigându-l pe *Thamus*, cârmaciul egiptean. Strigat de două ori, a tăcut; la a treia strigare a răspuns și atunci i s-a spus, cu glas mare: Când vei sosi la Palades vestește că marele Pan a murit. Ceea ce el a și făcut și, după ce glasul a tăcut, s-a

auzit un mare geamăt de glasuri uimite“ (ἀπάγγελον ὅτι Πάν ὁ μέγας τέ θῆκε – sau apángeilon hoti Pan ho mégas tétnéke).

⁴ Lucretius (cca 98–55 î.Hr.) poet latin, născut la Roma, autorul poemului *De natura rerum*, expozeu didactico-liric al filosofiei epicureene. „Quod in ipsis floribus angust“ – aluzia meteică.

⁵ Este vorba de faimosul Congres de la Viena (1814–1815), în urma căruia s-a constituit nefasta alianță reacționară a monarhilor Austriei, Rusiei și Prusiei, numită Sfânta Alianță.

⁶ Gorceakov (Aleksandr Mihailovici) (1798–1883), print, om politic și diplomat rus, ambasador în Germania și Austria, ministru de externe și, apoi, și cancelar al Rusiei în anii 1856–1882. A acționat pentru ridicarea Rusiei, după pierderea Războiului Crimei. Partizan al panslavismului.

⁷ Vezi căpitanul Manole Gaiduri, în *Kir Ianulea*, tatăl Domniței, fiica Măriei Sale lui Vodă, apucată de draci și lecuită de Negoită, adus „techer-mecher“ drept la scara palatului domnesc din București! (Cf. *Schițe nouă*, 1910, p. 53 și urm.)

⁸ Adânc este sufletul mai presus de orice – tot astfel și omul – și cine-l poate cunoaște? (*lat.*) Ier[emia] XVII, 9. Transcriere eronată a textului veterotestamentar care, în versiunea *Vulgatei*, sună astfel: „Pravum est cor omnium...“, adică: „Inima este nespuse de înșelătoare și ascunsă; cine poate să o cunoască?“. La fel sună și versiunile biblice ortodoxe.

⁹ Împărați romani din perioada decadenței, cruzi și ineficienți.

¹⁰ Om cu minte ageră, călit în lupta cu greutățile și care se impune celorlalți, prin experiența acumulată.

¹¹ „Timpul îndelungat al unei vieți omenestii“ (*lat.*), din Tacit, *Viața lui Agricola*, expresia desemnând anii nesfârșiți ai domniei lui Domițian.

¹² Retz (Jean-François Paul de Gondi, cardinal de) (1613–1679), prelat și om politic, memorialist de seamă. Conducătorul partidului de opoziție, în timpul Frondei. Ulterior, s-a împăcat cu regele Ludovic al XIV-lea și a devenit arhiepiscopul Parisului (1654).

¹³ Saint-Simon (Louis de Rouvroy, duce de) (1675–1755), curtean și diplomat. Ratându-și cariera politică, pe timpul lui Ludovic al XIV-lea și al Regenței, și-a găsit o mângâiere târzie în scrierea unor *Memorii* vizând anii 1694–1723, în care a povestit viața de la Curtea Franței,

cu intrigile ei întortochiate și obscure, cu urcușurile și căderile favoritelor, trasând portrete de o extraordinară acuitate plastică.

¹⁴ Tacit (Publius Cornelius Tacitus) (cca 55–120 d.Hr.), istoric latin, a scris *Anale*, *Istorie*, *Despre Germania*, *Dialogul oratorilor*, într-un stil viguros și extrem de concis.

¹⁵ „Dacă trăiești la Roma, atunci trăiește ca romanii“ (*lat.*).

¹⁶ Scipio Africanul (235–183 î.Hr.), proconsul, general roman ilustru care a contribuit la cucerirea Spaniei, în timpul celui de-al doilea război punic, apoi, în anul 202 l-a învins pe Hannibal la Zama, pecetluindu-i destinul. Acuzat, pe nedrept, de adversari, de risipă din fondurile publice, s-a exilat la Litterne.

¹⁷ Bergami (Pergami) Bartolomeo, valetul (secretarul) reginei Carolina Amalia-Elisabeth de Brunswick a Angliei (1768–1821), soția regelui George al III-lea. Și-a pierdut dreptul la tron în urma învovării, care n-a putut însă fi dovedită prin proces, că ar fi comis adulterul cu Bergami, pe când se afla într-o călătorie prelungită în Italia.

ASFINȚITUL CRAILOR

¹ „Veți pătrunde în familii; vom înfățișa interioare domestice, vom face dramă burgheză, mari și mici creneluri de observație.“ *Montselet*. Text corectat. Vezi Radu Albala („de grandes et de petites bretèches...“), *Centenar Mateiu I. Caragiale*, în *Luceafărul*, 2 martie 1985. Din *Monsieur de Cupidon*, Aristide de Chamois, Paris, Victor Lecou éditeurs, 1854, p. 133, cap. XIII. Cuvintele din moto aparțin d-lui Mongeard.

² Femeie de moravuri ușoare (*reg.*).

³ Numele de Sumbasacu, cu rezonanțe orientale (grecești?), pare să fi fost purtat în București, deceniile trecute, de o familie israelită de rit spaniol.

⁴ Mic, dar simpatic (*ital.*).

⁵ Răuleț în Lydia, affluent al fluviului Hermos, pe care s-a aflat capitala statului, Sardes. Purta în unde firicele de aur, de unde, figurativ, izvor de bogăție.

⁶ Casă de petreceri, la Berlin.

⁷ Personaj din neamul lui Avram, de care sunt legate mai multe episoade biblice. Aici, aluzie la incestul comis cu fetele sale, de pe urma căruia s-au născut Moab și Ammon.

⁸ Expresia a circulat în epocă – vezi *Adevărul* din 13 martie 1893: *Instantanee* de C. Bobeica (portretizat și de G. Panu: „hazliul și bogatul său repertoriu de pilde și zicători”).

⁹ „Devii nesuferit cu Arnotenii tăi... Trebuie să fim serioși (fr.).

¹⁰ „Privește, dragul meu, ce femeie frumoasă, e frumoasă foc, pică de frumoasă” (fr.).

¹¹ „Dar, sărmâne prietene, nu fi dobitoc, ești prost ca o ciubotă” (fr.).

¹² Montaigne (Michel Eyquem de) (1533–1592), scriitor francez, autorul celebrelor *Eseuri*, a căror primă ediție a apărut în anul 1580. Precursor al unei morale dezbărate de prejudecățile scolastice și inspirată de bunul-simț, prezidat de relativitate și de toleranță.

¹³ „Părți”, la Montaigne, din întâmplare, are foarte adesea „însemnarea” (sensul) de *calitate*, așa că vorba lui Pirgu se potrivește!

¹⁴ Bergson (Henri) (1859–1941), filosof francez, foarte important în gândirea secolului XX. Sistemul său ia în considerare intuiția ca unic mijloc de cunoaștere a duratei și a vieții. A scris, printre altele: *Essai sur les données immédiates de la conscience*, *Matière et mémoire*, *L'Évolution créatrice*. Membru al Academiei Franceze, laureat al Premiului Nobel pe anul 1927.

¹⁵ De fapt, două Conferințe – de la 1899 și de la 1907 –, ambele întrunite în vederea înființării unui for de arbitraj în problemele internaționale.

¹⁶ Marcă de pian.

¹⁷ α Piscis Austrini, stea foarte luminoasă, în constelația Peștilor – magnit. I, 3; Tip spectral A3; Distanță a. l.20.

¹⁸ Vișinată, rachi u de vișine.

(p.163)

SUB PECETEA TAINEI

După o notiță a autorului, reproducă de Perpessicius în ediția sa din 1936, Mateiu I. Caragiale ar fi conceput *Sub pecetea tainei* în anul 1930. În traducere, din limba franceză, textul însemnării sună astfel: „Conceput în 1930. Început scris 18.V.1930.” Început fixat 8.X.1930.

Titlul fixat primăvara lui 1930. “De asemenea, pe dosul filei doi (prima nu s-a păstrat), din articolul neterminat privind politica externă a regelui Carol I (Biblioteca Națională a României, Fondul Saint-Georges CXIX/2–12) am remarcat următoarele însemnări făcute cu tuș negru – textul articolului fiind cu cerneală albastră – pe spațiile din josul paginii: *Sub pecetea tainei timide* (într-un cartuș), apoi, la stânga acesteia, la aceeași înălțime: „Right hon. M. I. Caragiale”, iar dedesubt, *Sub pecetea tainei*, subliniat cu o ghirlandă stilizată, de aceeași mână. Conchidem că autorul a șovăit între aceste două posibile titluri, oprindu-se la cel mai scurt – și mai inspirat.

Date despre mersul lucrului găsim în *Agenda* lui Mateiu Ion Caragiale. Perpessicius nu a dispus, probabil, de timp, spre a transcrie integral textul *Agendei*, procedeul său fiind acela de a reda în limba franceză, în care a fost scrisă *Agenda*, însemnările ce i s-au părut că merită o restituire integrală și, în românește, rezumativ, datele ce reprezentau un interes strict informativ. În felul acesta, reținem, de pildă, că la data de 18 mai 1930 se afla, adăugată în textul *Agendei* (lipită?) o filă purtând titlul povestirii și pe care se aflau trecute toate datele când Mateiu lucrase la ea, respectiv: „18, 20, 21 V, 9, 10, 12, 14, 15, 16 X, 9, 10, 11, 12, 13 XII, 1930; 4, 8, 9, 10, 11, 12, 14 I, 7, 9, 20, 22 II, 16, 17, 18 III, 9, 11 IV, 2, 3 VI, 1931; 4, 5 X 1932; 28 II, 2, 3, 6, 7, 8, 9–12 (inclusiv), 17, 24, 29 III, 19–30 (inclusiv) XII 1933; 2, 5–8, 21, 23–31 I, 2, 3, 24, 28 II, 1–8, 10, 16, 19, 20, 26, 27 III, 31 VIII, 1, 2, 21–23 IX, 10, 11 XII 1934. Pesemne, autorul făcuse un extras din propriile-i însemnări, care pot fi, de altfel, urmărite și zilnic în *Agendă*, unde se remarcă mici variații față de tabelul respectiv. Citim, astfel, în *Agendă*: „13 dec. 1930. Termină partea I-a din *Sub pecetea tainei*. O dă *Gândirei*”; 14 ian. 1931: Începe a doua parte din *Sub pecetea tainei*; 12 ian. 1931: „Dă 12 pagini din partea II-a *Gândirei*; 14 ian.: „Dă încă 2 pagini din partea a II-a *Gândirei*”; 18 martie 1931: *Copie din Sub pecetea tainei*. Zilele următoare mai expediază spre tipărire 7 pagini, apoi încă 7 (pe 21 III). La 17 aprilie 1933: „Apare *Gândirea* cu *Sub pecetea tainei*”, toate în românește, deci în transcrierea, probabil rezumată, a lui Perpessicius.

O examinare atentă a însemnărilor de lucru ne atestă cum, în timp, pe măsură ce se apropia de sfârșitul narațiunii, scriitorul îi acorda tot mai puțină vreme. Datele, privind același interval de timp, din

Agendă, oglindesc tot mai mult tensiunea sporită a pasiunii pentru E. B., dimpreună cu măsurile compensatorii severe luate, în vederea unei renașteri spirituale – în acest sens, mai grăitor e *Jurnalul*. În *Agendă*, ultima dată unde pomeneste de lucrul la *Sub pecetea tainei* este cea din 21 ianuarie 1935.

După cum se știe, povestirea a rămas neterminată. Manuscrisul era predat spre publicare în mici porții și probabil că redacția nu-l restituia. În Ediția sa din 1936, Perpessicius afirmă a fi utilizat textul din „Gândirea” revizuit de autor, cu adaosul câtorva file găsite în manuscris. Între versiunea sa și aceea din „Gândirea” există, într-adevăr, câteva mici deosebiri. (Vezi *variantele*...) Textul trimis la tipar pentru Ediție a fost însă unul transcris de văduva scriitorului, text pe care Perpessicius a mai făcut mici modificări ortografice și însemnări pentru culegere. La Biblioteca Națională a României (Fondul Saint-Georges, cota I.XIX 2-4, 9-4 și 9-5) se află trei caiete dictando scrise de mâna Maricăi M. Caragiale, și anume, unul numerotat, scris pe ambele fețe, și două, scrise pe o singură față și numerotate, primul de la 1 la 40, celălalt de la 41 la 97. În Arhivă nu se află nici un text din roman scris de mâna lui Mateiu. În cel de al doilea caiet (p. 41-97) se găsește textul cu care se încheia episodul *Lena Ceptureanu* – atâta cât a fost scris, deci fără scena confruntării dintre polițist și intruși.

În „Gândirea”, *Sub pecetea tainei* a apărut astfel: anul X, 1930, nr. 12 – anul XI, 1931, nr. 1 – anul XI, 1931, nr. 4 – anul XIII, 1934, nr. 4. Despre modalitățile de colaborare a scris Ovidiu Papadima – vezi revista *Tomis – Fascinația vieții* (Amintiri despre Matei Caragiale), nr. 6, dec. 1966, p. 1-13.

Tot în colecțiile Bibliotecii Naționale se află și contractul editorial încheiat între Fundația Regală pentru Literatură și Artă și Mateiu I. Caragiale, la 19 ianuarie 1934, având ca obiect tipărirea la acea casă editorială a romanului *Sub pecetea tainei*. Contractul prevedea un tiraj de 3 000 de exemplare, autorului fiindu-i rezervate 20 de exemplare și 20% din beneficii, asigurându-i-se, la semnare, un aconto de 10 000 de lei, pe care se obliga să-i restituie imediat, în cazul în care nu ar fi predat manuscrisul la data de 25 mai, același an, o dată foarte apropiată. Faptul că scriitorul a acceptat – poate chiar a sugerat – un termen atât de apropiat ne indică impresia lui că ar fi mai avut foarte puțin de lucru la roman. Or, dacă studiem volumetric textul de care

dispunem, el este de două ori mai amplu decât *Remember*, de pildă, care, însă, este o nuvelă, nu un roman. Cele 97 de pagini de caiet dictando nu ar fi dat decât o nuvelă-roman, de dimensiuni simțitor mai reduse decât *Craii de Curtea-Veche*, iar dacă *Sub pecetea tainei* ar fi avut destinația de a fi un al doilea volum dintr-o proiectată trilogie, al cărei ultim tom ar fi fost *Soborul țațelor*, atunci, cel puțin între primul și cel de al doilea titlu din trilogie s-ar fi instalat o anume disproporție. Cum *Sub pecetea tainei* este un roman cu sertare, autorul l-ar fi putut îmbogăți și cu alte episoade, dar, ținând seama de încetineala cu care scria și, în același timp, de termenul scurt pe care îl acceptase, suntem înclinați să credem că el intenționa să încheie episodul cu *Lena Ceptureanu*, considerând în acel punct încheiat și romanul. Ultimul paragraf („Peste toată această pâclă roșie...” etc.) îl avea deja scris, textul s-a oprit la fraza „Voi să mă reție și ea la masă...” O însemnare, văzută de Perpessicius, pretindea trasarea de portrete personajelor Mielușică și baronul Flaimuc, de unde ar rezulta că aceștia urmau să joace un oarecare rol în anularea intențiilor criminale ale celor doi musafiri ai Lenei. În ultimul paragraf este vorba de un bărbat și de o femeie, pe care povestitorul nu i-a mai văzut în continuare, probabil cei doi bandiți, un bărbat și o femeie. Dar aceasta este o simplă ipoteză, întrucât o singură întorsătură de frază putea introduce femeia cu privire de piscică, aceea care-l obseda pe conu Rache și despre care bănuim numai că ar fi putut fi conducătoarea bandei internaționale. Așa a văzut lucrurile și Radu Albala, în încercarea sa meritorie de a da un sfârșit romanului, prin completarea ultimului său episod. Și tot astfel, într-o încercare similară, Alexandru George. Cât ne privește, ținând seama de cursul celorlalte episoade, credem că tentativa lui conu Rache de a-i surprinde pe cei doi impostori asupra faptei ar fi dat greș, dintr-un motiv oarecare, lăsând mai departe taina nepătrunsă. Suntem, evident, într-un domeniu strict ipotetic, îndemnați să devinăm intențiile scriitorului, acolo unde el însuși nu s-a pronunțat.

Bănuim, oricum, că prototipul Lenei Ceptureanu a fost Elisa Băicoianu, distinsă cântăreață din înalta societate, și că reaua desfășurare a relațiilor cu aceasta a blocat inspirația romanescă a lui Mateiu. Conu Rache trebuia să o salveze pe *Lena* din ghearele unor tâlhari primejdioși care nu se dădeau îndărăt de la crimă, care chiar pregătiseră trama unei asemenea crime perfecte, urmată de jaf, dar, după cum

vedem, tocmai acest ultim scurt pas ce nu ar fi concentrat într-un text de câteva zeci de pagini, mai mult de câteva file, nu a mai fost făcut. Împrejurarea este cu atât mai semnificativă dacă luăm în considerație afirmațiile scriitorului, precum că nu începea să scrie înainte de a avea subiectul lămurit în minte până la ultimul amănunt, pe de o parte, iar pe de altă parte faptul că nu a redactat finalul în mai bine de un an de zile, cât a mai trăit. În tot acest timp, atât *Agenda*, cât și *Jurnalul* îl arată torturat de eșecul său sentimental, al cărui nex îi scapă cu desăvârșire, eșec care îl făcea cu atât mai usturător pe cel social, mai mult sau mai puțin real. De această târzie dată, preocuparea intensă de sine nu s-a mai sublimat în creație artistică, romanul a rămas neterminat, omul nu a putut depăși impasul în care se situase, organismul său, supus, altfel, unui tratament aspru de redresare, a cedat.

În forma în care ne-a rămas, *Sub pecetea tainei* nu a solicitat interesul criticii în aceeași măsură cu celelalte opere ale lui Mateiu I. Caragiale, primele luări de poziție urmând apariției Ediției de *Opere*, îngrijită de Perpessicius, în 1936. Atunci, însă, critica a luat în dezbatere problemele de principiu ale artei mateine, cercetându-i sursele, încadrarea în gen, în actualitate, semnificațiile și aplicându-și instrumentele asupra operelor finite, încât *Sub pecetea tainei* a fost numai numită, situație care s-a perpetuat și mai apoi.

În 1994 apare, într-o ediție concepută și îngrijită de Marian Papahagi (cu o prefață de Nicolae Manolescu și o postfață de Ion Vartic), volumul *Mateiu I. Caragiale – Sub pecetea tainei*, în fapt continuări la două dintre episoadele romanului matein – una datorată lui Eugen Bălan, cealaltă lui Radu Albala, aceasta reprodușă după textul apărut în *Viața Românească* (nr. 1, 1966, p. 103–109).

În conflict de opinii cu Șerban Cioculescu, Ov. S. Crohmălniceanu și Alexandru George, N. Manolescu argumentează că, din cele trei istorisiri ale lui conu Rache, doar ultima a fost considerată ca neterminată – cea pe care, în apocrifă sa, a scris-o Radu Albala. Însă, „a treia povestire nu este nici mai misterioasă, nici mai laconică decât precedentele. Dacă nu e terminată, atunci nici celelalte nu sunt.” Aceasta, deoarece explicația insolitelor fapte rămâne în suspensie în toate celelalte episoade anterioare.

În concepția lui N. Manolescu nu există „nici o dovadă în sprijinul ideii că ultima povestire e neterminată și că punctele de suspensie de

dinaintea finalului ar trebui «umplute», așa cum a și făcut Radu Albala”. Iar într-un post-scriptum, admitând opinia lui Al. Călinescu, după care *amânarea sau ocultarea romanului* ar reprezenta la Mateiu Caragiale artifiul des întâlnit în toate ficțiunile sale, Nicolae Manolescu conchide: „În acest caz, de ce ne-am mira că a procedat la fel și în *Sub pecetea tainei*, lăsându-ne să credem într-un roman neterminat, prin omisiuni voite când, de fapt, cele trei povestiri își au înțelesul (artistic) deplin și finalurile neechivoce?”

Proza semnată de Eugen Bălan este o „urmare scrisă după moartea soției lui Gogu Nicolau”, de către același Povestitor din versiunea mateină și se constituie într-o intrigă maritală terminată cu o teribilă răzbunare a soției – o replică, astfel, a Ancăi din *Năpasta!* –, tramă ingenios construită, poate cu o prea mare complicație. Inovator, dar ca un sacrilegiu, în această narațiune, conu Rache apare micșorat, contestat în calitățile sale profesionale!

Continuarea scrisă de Radu Albala, intitulată *În deal, pe Militari*, are un iz romantic, aducând în prim-plan necunoscuta cu chip de pisică din fotografie, dovedită a fi anume conducătoarea bandei de hoți de giuvaericale, cu vocație prematură de asasină – o veche cunoștință a lui conu Rache și, parcă, o pasiune secretă a lui. În postfața sa (*Sâmburele de cireășă al celui din urmă senior*), Ion Vartic acceptă, cu unele obiecții, opinia lui Nicolae Manolescu: „Trebuie să considerăm *Sub pecetea tainei* ca o poveste terminată-neterminată, ca fiind virtual terminată.” Plecând de la preferința pe care Mateiu I. Caragiale o acordă lui Furetière, autorul așa-zisului *Roman burghez*, și de la balzaciana *Histoire des Treize*, Ion Vartic califică *Sub pecetea tainei* ca fiind scris în estetica fragmentului: „În acest fel și Balzac și Mateiu Caragiale exemplifică, cu strălucire, definiția fragmentului dată de Friedrich Schlegel: acesta trebuie să fie o mică operă de artă independentă, inabordabilă și «desăvârșită în sine ca un arici».” Dispariția fără urmă a lui Gogu Nicolau și-ar găsi cazul afin într-un roman al lui Dashiell Hammet, o istorie asemănătoare mai aflăm și la Giorgio Bassani, în *Les neiges d'antan*. Dar, dintre toate cazurile numite, cel al lui Gogu Nicolau rămâne cel mai închis. „Și totuși, două-trei indicii par să fie presărate pe parcursul povestirii conului Rache, ca niște «petice» de altă culoare în stofa prozaică a narațiunii.” Printre acestea ar fi cele două legături de cireșe cumpărate în gara orașului de munte.

Inițial, „ca într-un act sacrificial, dincolo de «carnea» și «sângele» cireșii, se dezvește sâmburele tare al fructului, adică, simbolic vorbind, miezul însuși al ființei”. Iar descoperirea acestui „sâmbure magic” constituie punctul de plecare al restructurării ființei și metamorfozei sale într-o sferă superioară de existență.

Legat de aceasta: „Toate simbolurile ultimei lui proze și multe din însemnările sale intime ni-l arată pe Mateiu Caragiale obsedat, la maturitate, de iminența morții și de natura ei, de speranța că ea nu este un capăt de drum, într-un alt regim ontologic.” Or, sintagma Gogu Nicolau ar conține, în realitate, un cifru, ținând seama de arhicunoscuta etimologie a numelui „Georgios” și „Nikolaos”, însemnând împreună «agricultorul biruitor», adică exact ultima ipostază pe care și-o construiește în viață Mateiu Caragiale: moșierul, proprietarul de pământ, castelanul de la Sionu”. De unde concluzia: „De obicei, cu cât interpretarea avansează mai adânc în câmpul textului, cu atât mai repede autorul – «comme subjectivité propriétaire (*sic*) d'un sens», cum spune Jean Ricardou – se strege din fața ochilor noștri, dispărând apoi cu totul. În acest caz, dimpotrivă, la capătul drumului hermeneutic ne așteaptă autorul. Învăluit într-un pseudonim plebeu, cel din urmă senior stătea bine ascuns sub pecetea tainei.”

Probabil versiunea de încheiere a romanului cu cel mai strâns raport la datele textului aparține lui Alexandru George, după cum, conștient, o mărturisește: „Cel ce s-a însărcinat acum să întregească ultima povestire nu și-a pus la contribuție fantezia, cum au făcut predecesorii săi, luând doar ca pretext ceea ce lăsase autorul, ci a păstrat toate datele factuale și personale pomenite, sporind însă ceea ce a crezut el mai de preț: misterul, așa cum Mateiu I. Caragiale însuși spusese în prima sa încercare de proză, *Remember*, că e mai frumos.” Și, ce e drept, în versiunea lui Alexandru George, acțiunea se continuă prin atragerea în punerea unei curse, a lui Mielușică și a baronului Flaimuc – fără îndoială personaje ale lumii interlope, poate informatori ai poliției. De altminteri, unul dintre ei, „codiță” a cuplului de tâlhari, va năruți tentativa de capturare a acestora.

Dacă soluțiile alese de cei trei continuatori ai textului matein răspund unor puncte de vedere auctoriale fatal diferite, în schimb, efortul de integrare în stilul matein – și cu aceasta în lumea plăsmuirilor sale – s-a dovedit remarcabil, preferința noastră orientându-se către versiunea

lui Alexandru George, acesta realizând un autentic mimetism. Dacă, într-un cântec ne privește, ne-am fi antrenat într-o asemenea întreprindere, a completării ultimului episod din *Sub pecetea tainei* am fi încercat soluția unei încheieri în puținele rânduri a una-două pagini.

VARIANTE

Textul revăzut de autor: eu la Sionu, el la crama> textul din *Gândirea* sau din „caiete” în *transcrierea Marica M. Caragiale:* eu la Sionu, adică la crama; în partea din stânga> la partea din stânga; și-mi arăta> și-mi arată; treizeci și doi> treizeci și doi de ani; până primăvara asta> până în primăvara asta; cu ochii mari și negri, sprâncenați și triști> cu ochii mari, negri, sprâncenați, triști (Iar în caietul doi: cu ochii mari, negri și sprâncenați, triști; avea de făcut la Sinaia> avea de făcut la Sinaia și înapoi; dacă nu vă păstrez decât> dacă nu voi păstra decât; la mine mai avea> în mine mai avea; lămpilor Iablockoff> Iablocoff; întâia lui grijă> întâia grijă; cu trăsăturile schimbate> cu trăsăturile schimbate; îl adusei și i l înfățișai> îl adusei și i l înfățișai; luase în ianuarie> luase în ianuar; asupra aceluia, firește, care lipsă fiind, nu se putea apăra> asupra aceluia care nu se mai putea apăra (caiet doi: tocmai asupra aceluia ce lipsea de acolo, de care nu mai îi era teamă); una-alta, încoa și-încolo> una-alta, vizite încoa și-ncolo; a ținut să și odihnească> a ținut să odihnească; într-o înșirare de toalete asfințite> într-o înșirare de toalete ale unei mode asfințite (*caietul doi:* ale unei mode apuse); i-a sunat de timpuriu> i-a sunat prea de timpuriu; și ce pământ i s-a> și pe ce pământ i s-a; (Din acest punct, unde se termină paginile din *Gândirea*, textul revăzut de autor, care a fost la îndemâna lui Perpessicius se compară cu caietele copiate de Marica M. Caragiale. După opinia noastră, cele două caiete numerotate 1–97 au reprezentat manuscrisul în cauză, cu toate că pe el nu figurează nici o însemnare a autorului. Dar este posibil ca văduva scriitorului să-i fi arătat editorului paginile manuscrise ale lui Mateiu I. Caragiale, după care a transcris. În orice caz, la tipografie au plecat caietele transcrise de Marica. Facem aceste precizări, fiindcă, mai departe, în textul Perpessicius s-au strecurat câteva mici inadvertențe față de textul din caietele numerotate, pe care ne luăm îngăduința de a le îndrepta.) Și

literar pe deasupra, cu ogindiri de citiri alese, lucru cu totul neașteptat> Și literar pe deasupra, cu vădite ogindiri de citiri alese, lucru cu totul neașteptat, pe care cu greu mi l-aș fi închipuit; Mă rugă să mă cobor și eu> Mă rugă să nu cobor și eu (*versiune pe care o restabilim*); bătrâna generăleasă> bătrâna gherăleasă (*idem*); abia atunci mă gândii ce lesne> abia atunci mă gândii ce ușor; în album, între file> în album sau între file; Ca într-un gherghef între ea și alte> Ca într-un gherghef pe dedesubt, însă și cu firul nevăzut. Între ea și alte; femeile sau cu fetele> femeile și cu fetele; trecea în România> venea în România; această desăvârșită> această deșăntată (*restabilim textul din caiete*); ca Lena să fi băsnit> ca Lena să fi trăsănit; se prea putea> se prea poate; având leită acea asemănare> având tot leită această asemănare; fiind de astădată în joc> fiind în joc de data asta; Știi de asemeni că aproape toate> Știi de asemenea că mai toate; Un al doilea care să-și îndrăgească într-atât meseria, ponosita noastră meserie> Să-și îndrăgească într-atât meseria, ponostia noastră meserie, un al doilea n-am mai întâlnit (*restabilim textul*); stând odată cu dânsul> stând odată de vorbă cu dânsul; Înțelegi că sclerații n-ar mai fi încercat locul> Înțelegi că sclerații n-ar mai fi încurcat locul (*restabilim textul*); cu perucă galbenă și ochelari de aur> cu peruca galbenă și ochelarii de aur; Și arătând cu degetul> Și, după un răstimp de tăcere, arătând cu degetul (*idem*); și mai ales, urmă Lena> și apoi mai ales, urmă Lena; eu de-a dreptul, din pricina lor> eu de-a dreptul, puteam dar s-o cos cu ață albă, din pricina lor; Frumozii ochi albaștri ai Lenei rămăseseră sticliți de uimire> Rămăseseră sticliți frumoșii ochi albaștri ai Lenei, de uimire; cât mai aproape, dar totodată> cât mai aproape totodată; – E de necrezut, zise ea, cum le aflați la poliție> – O, zise ea, cum le aflați la poliție de necrezut; – Ai să-l cunoști numaidecât cine e...> Ai să-l vezi numaidecât și cine e; dar cu toată părerea de rău nu putui primi> dar cu mâinile împreunate mă scuzați, o asigurai că cu toată părerea de rău nu puteam primi.

Note explicative

¹ „Sfinx: Monstru fabulos, căruia anticii îi dădeau obișnuit un chip de femeie...“ *Dictionnaire de la fable* (fr.).

² Nicolache Schina, n. 1821, ucis de banda lui Enachi Marcu la 6 octombrie 1882 și îngropat cinci zile mai târziu la Stoenesti-Eliza –

deci la Fundulea (Sionu). Vezi și *Suvenirele contemporane* ale lui G. Sion, capitolul *La Bărăgan*.

³ Bani *necăpătuiți*, adică neplasați, neinvestiți.

⁴ O *felie* de oraș, calc. fr. pentru „une tranche“.

⁵ A *surchidi*, regionalism pentru a săcăi, a stârni.

⁶ *Mazetă*, ageamiu, nepriceput. Termenul aparține limbajului jucătorilor de cărți și se întâlnește frecvent în *Momentele* lui I. L. Caragiale.

⁷ „Secretul mizeriilor fiziologice nu va fi totdeauna păstrat“ – *Alfred Dumaine*.

⁸ Atâtia mari de ani – termenul arhaic corect pentru actualul „atât amar de ani“. În cazul respectiv, treizeci și doi, deci anul era 1930.

⁹ Alexandru al II-lea (1818–1881), țarul Rusiei (1856–1881), care sosea la București în luna mai 1877, spre a pune la punct colaborarea în vederea războiului antiotoman.

¹⁰ „De la fereastră locuinței mătușei mele din capul străzii Vântului“ – Probabil Lenci Caragiale, aceea care voise să-l lase moștenitor.

¹¹ Podul Târgului-de-Afară, pod, adică podit, și anume cu bârne groase de lemn. De afară, pentru că ducea din centrul Capitalei la târgul de vite și de fân, care se ținea afară din oraș. În vechime, Calea Moșilor era cunoscută sub numele de Podul Târgului de afară (Gr. Ionescu, *București*, 1938, p. 178–179).

¹² „Dragul meu, [...] pe cuvânt că ești nemaipomenit“ (fr.).

¹³ „În fața adversarilor să ai totdeauna autoritate“ (lat.).

¹⁴ Catargiu (Barbu) (1807–1862), om politic, președintele Partidului Conservator care se împotriva împroprietăririi țăranilor. Orator de seamă, legislator, a condus primul guvern comun al Principatelor Unite. A murit asasinat în condiții rămase nelămurite.

¹⁵ Trilogie romanesă de Honoré de Balzac, cuprinsă în ciclul *Comediei umane* și în care se narează activitatea nebuloasă a unei societăți secrete.

¹⁶ A *răspica*, verb învechit, arhaic.

¹⁷ Casa Melic. Vezi reproducerea fotografică în George Costescu, *Bucureștii Vechiului Regat*, Editura „Universul“, 1944, p. 141. Legenda fotografiei: „Veche casă boierească pe strada Spătarului, restaurată de negustorul Melic și dăruită bisericii Armenească“. Fotografiată, de asemenea, în N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, 1939, p. 205, cu legenda: „Veche casă bucureșteană“. Mențiune în *Istoria orașului București*,

1965. Aici, la pag. 228 se specifică și anul construcției – în jur de 1760 – și faptul că a fost zidită din cărămidă, cu cerdac sprijinit pe stâlpi de lemn. Și mai recent, *Almanahul literar* pe anul 1985, pag. 32, Eugen Teodoru, *Bucureștii și casele sale*: „Cea mai veche așezare urbană păstrată intactă de-a lungul secolelor și consacrată în documente sub numele de Melic îi trebuie oricum o altă organizare și alt destin.” În corespondența lui Mateiu I. Caragiale către N. A. Boicescu, Ana Melic era tocmai gonzesa pe care o vizita, în vederea obținerii unui testament, și, deci, a casei. Data morții Anei Melic, precum și împrejurarea tragică în care s-a produs, în anul 1912, în: *Efemeridele* mateine.

¹⁸ Lampa cu gaz obișnuită a felinarelor bucureștene din epocă, după brevetul inginerului rus P. N. Iablocikov (1847–1897).

¹⁹ *A se umeri*, a se strădui, a face un efort (refl. rar).

²⁰ „Din huzur croit” – adică din belșug; trupeș.

²¹ Aluzie la scena din piesa lui W. Shakespeare când, pradă remușcărilor și spaimii, Macbeth vede, în timpul unui ospăt, Fantoma lui Banco așezată pe locul său, la masă, premoniție a nenorocirilor care aveau să-l lovească mai pe urmă.

²² Soitariu (turc.), măscărici, cabotin.

²³ „Peste puține zile, sosea de la Paris știrea că ministrul murise.” La Paris a murit, într-adevăr, Alexandru Lahovary, și anume la 4 martie 1897. Guvernul conservator se retrăsese de la putere în luna octombrie 1895. Ultimul discurs al lui Al. Lahovary a fost rostit în sala Dacia la 27 octombrie 1896, în chestiunea mitropolitului Ghenadie. În ultima guvernare conservatoare, Al. Lahovary detinuse portofoliul Externelor, din luna noiembrie 1891.

²⁴ Demetrescu Mirea (George) 1854–1934), pictor de vaste compoziții, portrete și tablouri istorice, foarte apreciat la vremea aceea.

²⁵ „Iertați pentru numai atât” (*fr.*).

²⁶ Pseudonimul publicistului Mihai (Mișu) Văcărescu, semnatarul „Cronicei mondene” în ziarul *L'Indépendance roumaine*, personaj pitoresc al epocii, pomenit și de I. L. Caragiale.

²⁷ „Doamna... rochie de muselină crem, eșarfă roz, pălărie Virot înmiresmată cu roze roz” (*fr.*).

²⁸ Să tragă sorțul: să recruteze.

²⁹ Virgiliu, *Eneida*, I, 135: cuvintele rostite de zeul Neptun la mânia și care, singure, fără continuarea amenințărilor, au potolit pe loc furtuna.

³⁰ Format fotografic ceva mai mare decât cartea poștală („Cabinet Mandy”).

³¹ Atelier fotografic bucureștean reputat în epocă, de la care ne-au rămas remarcabile portrete de epocă.

³² „Niciodată n-am vrut să scriu ceva imaginar” – *Restif de la Bretonne*.

³³ Restif (sau Rétif) de la Bretonne (Nicolas) (1734–1806), scriitor francez realist, autor a peste două sute de lucrări, observator ascuțit al moravurilor (*Le Paysan pervers ou les Dangers de la ville* – 1775, *Monsieur Nicolas ou le Coeur humain dévoilé* – 1794–1797).

³⁴ „Lena (Elena) Ceptureanu, de la Ceptura, județul Prahova, aproape de Băicoi; Lisa, sau Lischen, cum i se zicea, (Elisa) Băicoianu; suprapunerea se oferă de la sine” (Alexandru Paleologu, *De la Mateiu citire*, în *România literară*, nr. 13, 28 martie 1985).

³⁵ „La sfârșitul veacului trecut și la începutul celui curgător” – calc francez de la „courant”, figurativ, deci: de la timpul care curge ca apa!

³⁶ Lorrain (Paul Duval, zis -) (1885–1906), poet, gazetar, dramaturg și prozator francez a cărui operă oscilând între un naturalism pronunțat și simbolismul decadent îmbina îndrăzneala descrierilor cu o exprimare aleasă, pe placul, probabil, al lui Mateiu. Calificativul de „tată” este conferit de argoticul francez „tante”, vizându-l pe pederastul pasiv.

³⁷ Sat în Bavaria Superioară unde, începând din anul 1668, au loc celebrele *Passionspiele*, reprezentații teatrale populare înfățișând *Patimile*, după tipicul medieval.

³⁸ Javert, comisarul necruțător, care-l urmărește neconținut pe Jean Valjean, din *Mizerabilii* lui Victor Hugo.

³⁹ În antichitatea greacă, femeie înzestrată cu darul profeției (după Pythia, preoteasa din Delfi). Prin extensiune, termenul este folosit spre a desemna orice ghicitoare.

⁴⁰ *Codiță*, termen argotic: spion, spioană.

ANEXE

(p.203)

SOBORUL ȚATELOR

Soborul țătelor trebuia să completeze trilogia românească a lui Mateiu Ion Caragiale. Într-o primă formulare, romanul se intitula *Școala țătelor*. În acest sens, în *Agendă*, la data de 2 ianuarie 1929 se află însemnarea: „J'écris les premières lignes de *Școala țătelor*“ (Scriu primele rânduri la *Școala țătelor*). Motto-ul (epigraful) din fruntea manuscrisului este din *Le latin mystique* al lui Rémy de Gourmont, din prefață, și anume, ultimul cuvânt din cel de al treilea vers al unui catren, și versul final. Perpessicius, în Ediția sa de *Opere*, din anul 1936, atrăgea atenția a fi folosit același cuplet, din aceeași sursă, într-o cronică a sa, despre *Hronicul măscăriciului Vălătuț*, volumul lui Al. O. Teodoreanu. Dovada că era vorba de același izvor o găsea Perpessicius într-un alt pasaj din *Agendă*, de la 18 februarie 1929, unde se face numire de către Mateiu de împrejurarea de a fi dăruit prietenului și susținătorului său la dobândirea de decorații, profesorul Francis Lebrun, cartea *Le latin mystique* – dimpreună cu o autobiografie (*curriculum vitae*), în vederea propunerii scriitorului spre decorare cu Legiunea de onoare.

Din 18 aprilie 1930, mai departe, însemnările din *Agendă* demonstrează că prozatorul părăsise lucrul la *Soborul țătelor*, trecând la redactarea romanului *Sub pecetea tainei*. Tot în *Agendă* notează, la 21 decembrie 1932, că Al. Rosetti, prin Răcăciuni, îi cere „roman“ – spre editare, firește, dar nu specifică la care din lucrările aflate pe șantier s-ar fi referit editorul. De contractat, Mateiu I. Caragiale a contractat, cu Fundațiile, cum am specificat, editarea romanului *Sub pecetea tainei*. În fapt, în *Agendă* nu mai apare nici o indicație privind *Soborul țătelor*, încât putem considera proiectul abandonat, iar cele trei ciorne ale primei pagini – care ne-au parvenit – ca fiind singurele care au fost scrise. Afirmatia Cellei Delavrancea (*Matei Caragiale împlinit în obșesia vieții lui* – confesiuni literare –, în *România literară* 24/12/1970, p. 6–7) că: „Ne-a citit odată un fragment din «Soborul țătelor», pagini de umor sarcastic. Mediul descris distona în atmosfera casei lor, în care lucea argintăria unui bogat serviciu de ceai englezesc, dar râsul care izbucnea la lectura făcută de Mateiu crease o legătură de prietenie care ștergea orice antagonism, și așteptam cu nerăbdare să scrie

romanul de moravuri suburbane care avea să fie un mare succes“ o întâmpinăm cu serioase rezerve. Amintirile scriitoarei vizau o perioadă cu aproape patru decenii în urmă, iar, cum considerăm, *Soborul țătelor* nu se petrecea într-un mediu suburban – nu ar fi urmat să se petreacă acolo! Este mai probabil ca scriitorul să fi citit fragmente, pe care le avea gata, din *Sub pecetea tainei*.

Foile rămase din roman reprezintă, în versiuni foarte asemănătoare, începutul povestirii, respectiv trei file, cuprinzând același pasaj, în diferite faze de redactare, și nici una versiunea „pe curat“. Din acest sumar material rezultă, totuși, că, asemeni celorlalte proze mateine, și *Soborul țătelor* urma să fie o povestire la persoana întâi, că, de asemenea, persoana povestitorului era una și aceeași cu a autorului, într-un mod încă și mai marcat decât în celelalte narațiuni, căci aici își declina identitatea, că, în fine, anul acțiunii era 1929, adică acela chiar în care începuse să scrie romanul. Celălalt personaj prezent, Masinca Drânceanu, e o veche cunoștință, întâlnită în *Craii de Curtea-Vechi* și numită și în *Sub pecetea tainei*, unde o pomeneste cu nestins dor conul Rache. Cu toată probabilitatea, în cazul în care romancierul conceputese ideea unei trilogii – ceea ce nu ne pare suficient demonstrat – atunci Masinca Drânceanu ar fi fost tocmai elementul de garnieră necesar, persoana care trecea legitim din casă în casă, primită pretutindeni, dar, spre deosebire de Pîrgu, nu pe ușa din dos. Bine informată, atât în ce privește trecutul, cât și prezentul, ea ar fi furnizat povestitorului o seamă de date de care acesta nu s-ar fi putut lipsi. Așa cum în *Craii de Curtea-Vechi*, în chiar casa Arnotenilor, mai veche cunoștință a povestitorului – care, ce e drept, se cam aprinde – nu se sfiește să-i încredințeze acestuia cele mai infamante date despre gazde, tot astfel ar fi putut proceda și în acea societate unde s-ar fi înfrunit „soborul“. Termenul de „țată“ nu trebuie să ne inducă în eroare asupra identității sociale a personajelor, Mateiu nu intenționa să scrie un roman zolist cu slujnice și proxenete. Vremea când povestitorul frecventa locuri și localuri cu rea faimă trecuse. În curtea coanei Masinca întâlnește o persoană din societatea cea mai înaltă! Aceasta putea să aibă secrete pe care Masinca să le cunoască, și iată un eventual punct de pornire a acțiunii.

Fie că Masinca Drânceanu ar fi avut un rol de seamă în desfășurarea intrigii, că ar fi fost deci un *deus ex machina*, fie că ar fi trecut,

de la un moment dat, pe un plan secund, ceea ce pare evident este faptul că – acceptând titlul propus de autor – romancierul ar fi introdus în scenă un număr oarecare de figuri feminine poate trecute de prima tinerețe (tața!), eventual bărfitoare, intrigante, infernale la o adică, stricând case și punând la cale în comun (sobor!) legături infamante. Curtea-Veche ar fi fost înlocuită, ca *axis mundi*, cu un salon, o încăpere unde se reuneau eroinele povestirii, spațiu închis de deriziune și moarte – aceasta în cazul în care, urmându-și viziunea, moartea ar fi jucat mai departe un rol principal, cum se întâmplase în *Craii...* și, parțial, dar vizibil în *Sub pecetea tainei*.

Faptul că inițial romanul fusese plănuț ca „Școala țătelor” ne mai îngăduie să avansăm ipoteza că acțiunea s-ar fi putut înfripa în jurul coruperii unei ființe inocente, care ar fi devenit în cele din urmă și ea o „tață”. „Școala femeilor” a lui Molière are un sens pozitiv, dar „Școala calomniei” a lui Sheridan pare mai apropiată de *Școala țătelor*, într-o arie, deci negativă. Termenul de „sobor” însă deplasează tema către cercul închis al unor reuniuni, un „sfat”, unde se discută probleme și se iau hotărâri în consecință. Sensul peiorativ e clar, rezultând din însumarea a doi termeni cu încărcătură negativă, mai precis din contaminarea primului.

Plutind pe aceeași mare a supozițiilor ne este îngăduit să credem că, fără să facă excepție de la schema celorlalte proze ale lui Mateiu, și *Soborul țătelor* s-ar fi centrat în jurul unei – sau a mai multor – taine, ce ar fi rămas în cele din urmă mai mult sau mai puțin nedezlegată, în aburul ei de melancolie, și persistând în genul romanului de moravuri, așa cum îl înțelegea scriitorul. Prin urmare, nici aici nu ne-am fi putut aștepta la o predominantă epică, după cum și în *Soborul țătelor* tehnica romanului cu sertare ar fi putut fi preferată, la mai mare apropiere de *Sub pecetea tainei*, decât de *Craii de Curtea-Veche*.

Oricum, pe un atât de sărac material existent – trei foi – critica nu și-a exersat facultățile, cu cel puțin o remarcabilă excepție, Ovidiu Cotruș – vezi *Opera lui Mateiu I. Caragiale*, p. 366–370. Exegețul matein observă, astfel, că „divina tață” Masinca Drânceanu urma să fie eroul principal al romanului *Soborul țătelor* – ceea ce, după părerea noastră, rămâne o ipoteză fără acoperire –, roman ce se înfățișa ca o continuare a *Crailor de Curtea-Veche* – de asemenea o ipoteză îndrăzneată, câtă vreme, cu siguranță, eroii acestui roman nu mai puteau

reapare în această „continuare”! „*Soborul țătelor*”, afirmă criticul, era, probabil, gândită ca o carte libertină în tradiția lui Restif de la Bretonne. Ea poartă ca epigraf un cântec bachic din secolul al XIV-lea, extras din *Le latin mystique* a lui Rémy de Gourmont. Cartea, prefată de J. K. Huysmans, corespundea gustului pentru corupția lingvistică a perioadelor de decadentă, manifestat de Des Esseintes.“

Din epocă, deținem o mărturie asupra laboratorului marelui scriitor, legată de momentul elaborării *Soborului țătelor*. Aceasta se datorează Margaretei Miller-Verghi, bună prietenă a lui Mateiu și, printre altele, autoarea unui mișcător articol, elogiu funerar, publicat, în limba franceză, în ziarul *Le Moment* (an. IV, nr. 276, din 1936).

După ce afirmă că „Matei Caragiale întrupa în cea mai nobilă expresie pe gentilomul de litere, ostil publicității, străin de mulțime, închis în turnul său de ivoari”, ceea ce, pe atunci, era un suprem elogiu, distinsa intelectuală trece la lămuriri: „Matei Caragiale a fost unul din rarii scriitori pentru care masa de cititori, ca să spunem așa, nu exista. Ridica din umeri când auzea vorbindu-se de lucrări în tiraj mare sau despre scriitori ce nu lăsau să treacă anul fără să ofere publicului vreo operă nouă. Pentru el, a scrie era un ritual aproape sacru, care pretindea o minuțioasă pregătire, o amoroasă cizelare și o auto-critică împinsă până la gradul în care devine primejdioasă și aproape că alcătuiește un obstacol funcției însăși a scrisului” – observație de mare finețe, din partea unei amatoare a scrisului.

În partea a doua a articolului se află mențiunea care ne interesează în mod deosebit: „Închis în somptuoasa retragere a apartamentului său bine apărat și vătuit împotriva sgomotelor orașului, Matei Caragiale își petrecea viața adâncit în lecturi savante, frunzărind fără încetare enciclopedii masive, pe care sfârșise prin a le egala, prin înrinderea și varietatea cunoștințelor sale. Clausturat cu lunile la el acasă, tăcut, concentrat, mereu ocupat cu opera în gestație, el vorbea adesea, cu o fericită destindere, de viitorul său roman *Soborul țătelor* în care sconta să închidă chintesenta spiritului său caustic și a rarei sale puteri de observație. Adesea, se scula noaptea pentru a petrece ceasuri întregi aplecat asupra biroului său, nedezvăluind nimănui că lucrează, în ura pe care o resimțea față de orice treabă grăbită și nu îndeajuns de cu grijă pusă la punct.”

Iar, în final: „Cât despre *Soborul țațelor*, despre care Matei Caragiale nu vorbea niciodată fără un surâs mușcător, lucra la el în felul său, pe mici petice de hârtie pe care le scotea din când în când din buzunar, spre a trece un cuvânt, o notă, o întorsătură de frază, la fel de prețioasă în ochii săi ca un juvaer. Era din școala lui Flaubert, nu admitea în literatură decât rezultatul purificat după enunțate și necrutătoare ștersături și, așijderi lui Flaubert, va rămâne magnificul și neuitatul meșteșugar al frazei, cel mai mare stilist al limbii sale natale și neasemuitul orfevru care știa ca nimeni altul să cizeleze

„O luptă de titani
în montura unui inel“.

O mărturie care nu poate fi pusă la îndoială, venind din partea uneia din puținele persoane care l-au cunoscut îndeaproape – în *Agendă* Mateiu pomeneste de o vizită la Sionu a Margaretei Miller-Verghi, care petrecuse toată ziua acolo. De altfel, Margareta Miller-Verghi a fost, în opinia noastră, una din principalele artizane ale căsătoriei lui Mateiu cu Marica Sion. Din cele scrise de Margareta Miller-Verghi cu un simț al responsabilității care, deci, nu poate fi pus la îndoială, rezultă că, până în ceasul morții, scriitorul se afla mai departe în faza străngerii de materiale pentru *Soborul țațelor*. Iar aceste materiale i le oferea tocmai noua societate de doamne, multe din cea mai înaltă societate, în mijlocul căreia trăia, în noua sa situație. Termenul de „țațe“ pare cu atât mai tare, și poate, de aceea a și șovăit să-și pună pe hârtie proiectele care îl făceau să suradă atât de mușcător.

(p.206, 212)

NEGRU ȘI AUR

(Salon al Iadului)

ISNOAVE VECHI

(La [Livedea cu nuci] Viișoara)

Negru și aur (Salon al iadului), *Isnoave vechi* (La [Livedea cu nuci] Viișoara) și o serie de texte mai scurte, reunite de primul editor al *Operei* lui Mateiu Ion Caragiale sub titlul informativ «Notițe pentru *Craii de Curtea-Veche*», la care am adăugat alte două fragmente reduse (*Nella* și ...*arză-l focul București*), nu și fragmentul în limba franceză

despre Curțile vechi, reprezintă zestrea postumă a textelor literare mateine, elaborate la diferite date, între 1906 și 1912, în orice caz anterioare redactării finale a *Crailor de Curtea-Veche*. Așa cum se înfățișează aceste vestigii de proză, păstrate cu grijă de scriitor, fie pentru că îi plăceau, regăsindu-se într-însele, fie unde nu dispera să le folosească într-o împrejurare – eventual într-o reluare a *Odraslei regilor* –, ele ne oferă un excelent prilej de analiză în domeniul eboșei, care spune multe asupra fazelor de laborator ale creației unui scriitor, mai cu seamă a unui atît de aplicat asupra stilului.

Analiza textelor învederează că, inițial, Mateiu I. Caragiale se gândise la un roman istoric sau cu predominanță istorică, în care să povestească mărirea și decăderea, creșterea și vestejirea arborelui Măgurenesc, familie boierească înrudită cu casele domnitoare. O notiță marginală ne indică întinderea în timp a acțiunii: 1656–1907. Lucrurile nu sunt clare, fiindcă nici unul din fragmentele rămase nu se petrece în trecutul istoric, ci în anii din jurul lui 1907. Ar rămâne ipoteza că am fi asistat la sfârșitul unei familii vechi de un sfert de mileniu, prin stingerea ultimei odrasle, Mihnea al IV-lea, sau plecarea Anei Măgureanu, cu trenul, în străinătate. Celelate personaje, domnița Mara, o domniță Smaranda, un Georges III, Nella, o Păună, un Iancu Mitan, nu prind contur. În schimb, se precizează o curte pustiită, o casă cu stafi în mahalaua Sfântului Mina, o culă, un „drăgălaș“ cuib pe strada Colței, câteva interioare, iar dintre acestea un salon cu plafonul zugrăvit în negru și aur, care fusese al domniței Mara, ibovnica lui Mihnea al IV-lea – a se reține titulatura succesiunii, ca la casele domnitoare. Motto-ul de la *Aur și negru* („Ca la noi la nimeni“) îl prevestește pe acela din *Craii de Curtea-Veche*, preluat din pledoaria lui R. Poincaré, ceea ce îndreptățește premisa că și în aceste prime încercări de proză structurată n-ar fi lipsit observația moravurilor, precum nici ideea că un loc blestemat nimicea destine, altfel îndrituite la cele mai înalte trepte ale cinstirii sociale.

Acțiunea, câtă se poate prefigura, se construiește în jurul unei răzbinări cu caracter poesc, pusă la cale de Mihnea împotriva Baldovineștilor (familia Golescu afirma a se trage dintr-un Baldovin pierdut în negura vremurilor!). Motivul urii între cele două case rămâne necunoscut, iar în așteptarea vindictei, care putea să fie moștenită, Mihnea are comportamente bizare, stări de furie, de exaltare, de adâncă

depresiune, folosește travestiul, ia băi într-o atmosferă decadentistă, cu toate prilejuri de foarte colorate descripții în care recunoaștem calitatea stilistică a creatorului, panoplia sa de mijloace artistice, într-un moment de maximă flamboianță. Chiar acesta este și interesul paginilor respective care, în altă ordine de idei, ne indică foarte limpede modul în care lucra scriitorul, adică pe bucăți, mari porțiuni de virtuozitate, ce urmau a fi articulate. Cum tocmai aceste articulații lipsesc, intențiile prozatorului în ce privește cursul acțiunii ne rămân ascunse. Ca și mai târziu, Mateiu redactase fraza de sfârșit a povestirii, din care s-ar putea desprinde motivul despărțirii finale a ultimului vlăstar al unei foarte vechi familii, de leagănul ei pământesc – plecarea în străinătate. Ana Măgureanu îl anticipează, astfel, pe Pantazi, din *Cratii de Curtea-Veche*, întocmai cum câteva onomastice din aceste pagini răzlete vor reveni în alte lucrări ulterioare ale prozatorului, semn al unui laborator de creație foarte închis.

Momentul artistic al acestor prime încercări de dimensiuni mai întinse – scriitorul „lucra” și cu petițe de hârtie scrise mărunt – este cel de dinaintea fixării în motivul tainei, în linii generale, deci, mai puțin dezvoltat decât chiar în *Pajere*, și mult în urma lui *Remember*. Aerul de stranie vine din vasta artificialitate a textului, domeniul în care artistul își va perfecționa unelele introducând acele note realiste de pe urma cărora au luat naștere lungile și nu întotdeauna seninele discuții asupra realismului prozei mateine sau predominanței poietice.

Tema nebuniei, care l-a preocupat mult pe scriitor, atât de îndatorat problemelor eredității, temă care străpunge în mai multe rânduri în opera sa matură, pare a fi avut rezervat un loc amplu în aceste prime proze. Coborâtorul regilor păgâni, vânători de zimbri și asupritori de noroade avea să sfârșească pe drumurile Orientului, onorat în calitatea sa de nebun? Pare că toate acele suflute adormite demult, ce zăceau în el l-ar fi împiedicat s-o facă, dar toate acestea sunt simple ipoteze, iscate din lectura unor fragmente.

Cercetând „acele două schițe și acel material de crâmpie” de care am vorbit, Perpessicius, care le-a scos la lumină, în Ediția sa de *Opere* din 1936, se apleacă cu mult interes asupra-le: „«Negru și aur» și «Isnoave vechi» ne duc în epoca de dibuire adolescentă a autorului, când viziunea istorică, așa cum a realizat-o și în bună parte din «Pajere», predomină. Este, în acest material, ici și colo, ceva din

timbrul dominator, de romanticitate, al nuvelor istorice ale lui Odobescu, e mărturia netă de a voi să reconstituie, în toate crengile lui, «copacul măgurenesc», pe care avea poate să-l urmărească între 1656 și 1907, numele eroilor înșiși duc parcă mai repede la modelul amintit decât la altele și, în afară de ecouri din Ion Ghica, stilul chiar e încărcat de podoabele autorului lui «Mihnea cel Rău». Urmat pe linia aceasta, desigur că romanul putea năzui să fie o «reconstituire istorică», despre care abia s-ar fi putut spune în ce măsură e «greșită». «Aluzia, foarte discretă, ținteste verdictul lui Nicolae Iorga la adresa *Crailor de Curtea-Veche*, roman care se trage, ca să spunem așa, din prozele de început ale lui Mateiu. Însă Perpessicius atrage atenția că prozatorul n-a urmat drumul acesta și nici nu putea să-l urmeze.

Plecând de la Prefața lui Perpessicius, Șerban Cioculescu (*Breviar, Varietăți mateine* III, în *România literară* din 9/12/1976) comentează pe larg opiniile acestuia, spre a-și spune punctul de vedere despre primele proze mateine: „În comentariul din «Prefață», Perpessicius le consideră pe amândouă, într-o măsură, din punct de vedere stilistic, tributare genului nuvelistic al lui Odobescu și celui memorialistic al lui Ion Ghica, și ca atare, încercări de tinerețe, anterioare magistralei stăpâniri a scrisului din *Cratii (de Curtea-Veche – n.n., B.C.)*. Ne-am fi așteptat ca savantul editor, care a fixat cronologia unor poezii eminesciene după indicațiile mai mult sau mai puțin transparente ale grafiei și ale hârtiei, să procedeze în același fel și pentru cele două prețioase fragmente. Această operație nu mai poate fi încercată de alții, deoarece ele au dispărut din arhiva Fundațiilor, dimpreună cu celelalte manuscrise ale lui Mateiu, donate de Marica, văduva lui. Rămâne așadar să zăbovim un moment asupra stilului, ca să apreciem dacă aceasta datează din anii dibuirilor, cum credea Perpessicius, sau, în cazul maturității «scriiturii» (cum le place tinerilor a spune), epocii de aur a creației lui Mateiu. În prealabil însă, ne vom manifesta surprinderea că Perpessicius, căruia nu-i scăpa nimic din ceea ce ar fi putut contribui la clasarea materialelor, lasă necomentate acele scurte *Notițe pentru Cratii de Curtea-Veche*, în care izbește faptul că aproape toate se încadrează tematicii din *Negru și aur*. Notițele încep cu o mișcătoare confesiune a unei femei, Mara II, care-și exprimă pietatea și duioșia unei quasicentenare lucide, față de «câte-un copac bătrân de la noi». Acești «arbori bătrâni» sunt localizați la Comana, acea

reședință, după *Negru și aur*, a Baldovineștilor, neam detestat de Mihnea, eroul misterios al primului fragment. Misterios o dată prin caracterul său anacronic, ca să nu spunem acronic, deoarece este greu să-l plasăm în timp. Prin descrierea salonului domniței Mara, ne-am crede într-un palat domnesc din trecutul feudal al Țării Românești, dar o reflecție a lui Mihnea ne trezește la realitate. Fire dușmănoasă și mocnită, acesta urzește sau visează numai la o răzbunare de tip poesc, în această într-adevăr revelatoare frază: «Să-i ridici pe neștiute, când dorm, și să-i închizi într-o încăpere cu desăvârșire lipsită de lumină, unde să-i zidești de vii, ca în balerca de Amontillado [a lui E. Poë] – dar nu înainte să le fi umplut temnița-mormânt cu de-ale mâncării, [ca să] le prelungești» încă și mai mult chinurile, înainte ca nebuni, ori tâmpiți de besnă, să piară încârligați de foame!». Așadar, misteriosul Mihnea a hălăduit în a doua parte a secolului trecut, după ce Baudelaire, în al șaselea deceniu al acestuia, prin epocalele tălmăciri din Edgar Allan Poë, l-a făcut cunoscut în lumea întreagă, inclusiv în patria lui, care nu-și dădea încă seama de dimensiunile geniului său.

Cum însă iubitoarea arborilor seculari semna Mara II, spre deosebire de defuncta «domniță» din *Negru și aur*, putem deduce că aceasta din urmă fusese însăși soția lui Mihnea, deși titlul de «domniță» se dădea numai vâstarelor domnești nenunțite, celelalte fiind numite cu exclusivitate «doamne». Modernii au uitat de această elementară distincție protocolară, dovadă faptul că bunul prieten al lui Mateiu, genealogistul și heraldistul Nicolae A. Boicescu (din Buicești, cum îi plăcea să-și spună), îi zicea soției sale «domniță», iar nu «doamnă» (care, în zilele noastre, devenise un substantiv de două ori «comun»). Că această Mara II este alta decât defuncta din *Negru și aur* ne mai indică și acest fragment din *Notițe pentru Craii de Curtea-Vechi*: «Mara fusese țiitoarea lui Mihnea al IV-lea, și nu fusese dorință care să nu-i fie împlinită, nici volnicie și călcare de lege trecută cu vederea... nici volnicie să nu-i fie trecută cu vederea». Din acest edificator fragment aflăm că Mihnea, desigur unul și același cu cel din *Negru și aur*, își zicea «al IV-lea». Cum știm că n-au domnit în Țara Românească decât trei voievozi cu acest nume (ultimul și singurul luptător, în glorioasa tradiție a lui Mihai Viteazul), nu ne rămâne decât să credem că acest Mihnea, oarecum contemporanul nostru sau mai precis al părinților

și bunicilor noștri, nutrea ambiții domnești, socotindu-se urmașul, legitim sau bastard, îndrituit să stea pe scaunul țării.

Pe de altă parte, cum însă între acele *Notițe pentru Craii de Curtea-Vechi* și *Negru și aur*, ca și *Isnoave vechi*, nu sar în ochi notabile diferențe stilistice, toate atestând aceeași largă frazare, de grele draperii, aceeași predilecție pentru lexicul «neaoș» și aceeași sistematică evitare a neologismelor, într-o cât mai apropiată atmosferă istorică arhaică, oricât ar fi fost subiectul de contemporan, nu putem crede ca Perpessicius, că tustrele fragmente ar aparține cronologiceste vorbind, unei epici de tranziție. Se știe că Mateiu lucrase la *Craii de Curtea-Vechi*, pe-ndelete, aproape douăzeci de ani, că părăsise o vreme proiectul, spre a-l relua și definitivă în cele din urmă cu spor. În interval, n-ar fi exclus ca și fragmentul *Negru și aur* și *Isnoave vechi*, dacă ne luăm după *Notițe*, să fi făcut parte din materialele inițiale ale *Crailor de Curtea-Vechi* și că, pe parcurs, ele au fost părăsite, spre a da scurtului roman dorită unitate. Mihnea revine într-o pagină răzleață din donația Saint-Georges de la B.C.S. (Biblioteca Centrală de Stat)“.

Mai edificat, pare-se, asupra intențiilor lui Mateiu, Ovidiu Cotruș analizează fragmentele în chestiune ca pe o operă cu o certă coeziune. După ce precizează că, în continuare, fragmentul *Negru și aur* se înfățișează ca o succesiune de ritualuri tenebroase, criticul atinge problema izvoarelor, în același loc pe care și-l alesese și Perpessicius.

În concluzie, la aceste pagini de început ale scriitorului – dacă de început au fost cu toatele – Ovidiu Cotruș urmează trasarea portretului de autor al lui Mateiu I. Caragiale, pe care tocmai aceste fragmente necoerente i l-a inspirat, după ce, critic, dar și poetic, a încercat să le afle unitatea și dispunerea: „Dar nimic nu i-a fost mai străin decât spontaneitatea, decât dicteul automatic; nu s-a lăsat niciodată purtat de fluxul vieții sale interioare, ci a căutat să-i impună o ordine riguroasă (propria lui ordine), pe care n-a încetat să o disimuleze, ci, dimpotrivă, a scos-o în evidență cu satisfacția, uneori ostentativă, a unui adevărat *artifex* care a reușit o bucată de bravură sau, după spusele lui, a unui «aurfaur». O atenție critică îndreptată exclusiv asupra procesului de «făurire» a operei lui Mateiu, dar neatentă la noaptea tulbură din care au fost smulse metalele șlefuite cu o nobilă îndârjire, ar duce la o înțelegere la fel de parțială ca și atenția critică îndreptată exclusiv înspre straturile profunde unde s-a zămislit mitologia sa personală.“

ARTICOLE. STUDII DE HERALDICĂ.
ÎNSEMĂNĂRI. NOTE DE LECTURĂ

(p.234) O ÎNSCRIERE BIZARĂ

A apărut în *Presa*, an. I, nr. 109, 14 iulie 1913, semnat cu inițialele M.I.C. Un exemplar, după care am efectuat transcrierea, și care a aparținut autorului, se află la B.N.R. (Fondul St. G., cota CXIX-2-20). Pe exemplar, Mateiu a purces la unele corecturi, ce se află și în ediția Perpessicius, unde, însă, se mai găsesc și altele. Presupunem, totuși, că exemplarul la care se referea primul editor era același. Articolul vestește adeziunea principelui George Valentin Bibescu la Partidul Național Liberal condus de Ion I.C. Brătianu. De fapt, între noul aderent și șeful acestui partid existau oarecare legături de rudenie: Barbu Știrbey, vârul primar al lui George Valentin Bibescu, era cumnat cu Ion I.C. Brătianu.

(p.239) BULLETIN POUR L'EXTÉRIEUR

Apare în *Journal de Roumanie*, an. I, nr. 1, 1/14 mars, 1919, iscălit cu inițiale. Exemplarul după care am transcris figurează în Fondul Saint-Georges, B.N.R., cota CXIX-20-30. Tot acolo, ciorne în limba franceză din care am redat câteva.

(p.247) ÎN CHESTIA UNEI ABERAȚII

Manuscris dispărut. Textul după ediția *Perpessicius*.

(p.244) VECHI IMPRESII DE SPECTATOR

A apărut în *Cele trei Crișuri*, an. XII, nr. 11-12, noiembrie-decembrie, 1931.

(p.255) O CONTRIBUȚIE HERALDICĂ
LA ISTORIA BRÂNCOVENILOR

„Redacțiunea după care se urmează tipărirea de față poartă data de 18/19.IX.35”, menționează Perpessicius. Noi am revăzut textul. Toate notele, afară de cele marcate cu *n.n.*, aparțin autorului.

(p.274) EN 1918

Manuscrisele la B.N.R., fondul Saint-Georges, CXIX/5-27, publicate de Șerban Cioculescu (*Două texte politice inedite de Mateiu I. Caragiale*), în *Atelier literar* – Cenaclul Tudor Vianu, București, august 1977.

(p.285) VASCO DE GAMA

A apărut în *Universul* (21 ianuarie – *n.n.*) cum notează autorul în *Agende* sub anul 1925: „Articol și fotografie despre Vasco da Gama”. Preluat după, *Amfiteatru*, an. XVIII, nr. 6 (210), iunie 1983, p. 10 (M.N. Rusu). Perpessicius nu l-a cuprins în ediția sa, considerându-l o traducere. Vezi nota la *Agenda*: „Rectificare: nr. din 21 ianuarie, p. 3. *Al IV-lea centenar al morții lui Vasco da Gama*, articolul lui Henrique de Mendosa”. În fapt, datele din *Agenda* sunt sibiline (15-19 ianuarie 1925), referindu-se la conflictul cu Brederode – promisiuni neonorate, probabil în legătură cu articolul scris sau tălmăcit.

(p.290) [ÎNSEMĂNĂRI, NOTE DE LECTURĂ]

Sunt redate după manuscrisele existente la B.N.R., fond Saint-Georges, CXIX, 2-24. Traducerea îi aparține lui Petru Creția, în forma în care a apărut în *Manuscriptum*, nr. 3 (48), an. XIII, p. 112-121 și nr. 4 (49) din același an, p. 146-150. Articolul nostru: *M.I.C. „Curiozități istorice”*.

(p.323, 383)

JURNAL.

AGENDA. ACTA. MEMORANDA

Textul *Jurnalului* din actuala ediție este acela publicat de Dumitru D. Panaitescu în revista *Manuscriptum*, an. VI, nr. 2 (19) din 1975, p. 107–125, iar acela al *Agendelor*, tot în transcrierea lui Perpessicius, după Mateiu I. Caragiale – un personaj. *Dosar al existenței*, 1979, p. 51–119. Textul *Jurnalului* reprezintă o copie realizată de Alice și Dumitru D. Panaitescu, probabil după o alta, aparținând lui Perpessicius. Acesta afirma, în nota la ediția sa din 1936: „Din paginile de jurnal am spicuit ceea ce, odată cu latura biografică, ni s-a părut că lămurește psihologia autorului.” Tot astfel: „Din *Agende* am folosit numai anumite date biografice, materialul și comentariile urmând, ca și pentru majoritatea paginilor de *Jurnal*, să fie folosite mai târziu.” Perpessicius plănuia, peșemne, un studiu pe care nu l-a mai efectuat. Pe de altă parte, poate, prea apropiată dată a morții lui Mateiu I. Caragiale îl va fi împiedicat să dea tiparului integralitatea *Jurnalului*. În versiunea cea mai dezvoltată în a cărei posesie suntem, cea a lui Dumitru D. Panaitescu, acesta avertiza asupra unui „anumit grad de arbitraritate” al transcrierii efectuate de el.

Ruxandra Mihăilă, care a supravegheat apariția *Jurnalului* în *Dosar al existenței*, mai specifică: „În dorința de a elucida toate eventualele inexactități față de manuscrisul original pe care orice copie – oricât de fidelă ar fi – le presupune, ne-am adresat acad. prof. Șerban Cioculescu care, cu bunăvoința-i bine cunoscută, ne-a pus la dispoziție o copie fragmentară a *Jurnalului* realizată de domnia sa.” Într-adevăr, Șerban Cioculescu realizase o copie după originalul pus la dispoziție de Perpessicius, însă comisese eroarea de a-i împrumuta fiicei lui Ion Luca Caragiale, Tușki, o parte din text, acela pe care Perpessicius o eliminase din ediție, iar paginile încredințate nu i-au mai fost restituite. Din cele spuse nouă, de către Șerban Cioculescu, ar fi fost vorba de un singur paragraf, socotit prea dur la adresa părintelui lui Mateiu. Criticul își amintea că acolo Mateiu vorbea pur și simplu de demența părintelui său, provocată de abuzul de alcool și tutun, și care, dacă ar mai fi trăit, ar fi ajuns să se producă prin localuri – afirmație, poate, împrumutată din memoriile Mitei Kremnitz. Copia după *Jurnal*,

efectuată de Șerban Cioculescu și adăugată la finele exemplarului din ediția Perpessicius, există și se află în posesia noastră.

Originalul *Jurnalului*, încredințat de către văduva scriitorului profesorului Alexandru Rosetti a dispărut, împreună cu *Agende*, din seiful acestuia de la Fundațiile Regale, în timpul rebeliunii legionare. Al. Rosetti îl bănuia de furt pe unul dintre colaboratorii săi apropiați, de asemenea cadru universitar. Fapt este că din 1940 și până astăzi, nici o filă din *Jurnal* sau din *Agende* nu a ieșit la iveală, de unde bănuiala că, la deschiderea seifului de către niște inși primari, puși pe scotoceală, piesele în cauză vor fi fost aruncate, ca maculatură!

Pierderea este mai însemnată pentru *Agende*, transmise în parte telegrafic de către Perpessicius. Este, prin urmare, de presupus că nu vom afla niciodată ce semne magice făcuse Mateiu la unele zile, fiind altfel clar că de anumite gesturi, precum tăierea de unghii, se lega un cert ritual. Atât în ediția noastră din 1994, de la Fundația Culturală Română, cât și în aceasta, am prezentat o tălmăcire proprie atât a *Jurnalului*, cât și a *Agendelor*, într-atât versiunea mai veche a lui Tașcu Gheorghiu s-a dovedit inexactă, în tentativa ei de a se rosti matein și în conflict cu mai gingașele întorsături ale limbii franceze, din care nu lipsesc galicismele. La ce rătăcirii poate duce un text eronat ne indică traducerea galicismului „poser un lapin” – a da cuiva o întâlnire la care să nu te duci – cu a „pune un iepure”, locuțiune lipsită de sens în românește. Iată însă că un înflăcărat exeget matein, Ioan Derșidan, construiește o serie de ipoteze asupra sensului secret al acestei puneri de iepure! Un pasaj mai dificil de tălmăcit, din *Jurnal*, precum „et puis, c'est autant de repris sur l'ennemi” – paralele încasate de Mateiu de la Bogdan-Pitești – a fost redat prin „e tot atât o osândă asupra dușmanului”. O greșală de tipar din textul original, ușor de sesizat: „Maxentian me donne la déclaration pour l'affirmage de la chasse par la société Molda sur les lèvres de «Sionu», unde *lèvres* se citește *lièvres* – aici fiind într-adevăr vorba de iepuri – propune grațioasă restituire: „terenului de vânătoare aflat la marginea proprietății «Sionu»”. „La mécanique nouvelle” – tehnica de regenerare spirituală a diaristului, este tradusă prin „noua mașinărie”. Cu inversări de situații: „Rencontré cette canaille de femme à Bogdan-Pitești boulevard Elisabeth” devine „Am întâlnit-o pe această canalic de femeie la Bogdan-Pitești, pe bulevardul Elisabeta”. Iar acolo unde textul este încifrat, ca de pildă: „17 mai 1925:

Pluie. Turnverlisi“ se traduce fără explicații. Pe marginea textului, Șerban Cioculescu propusese: „Întâlnesc sau zăresc la Turnverein pe Lisi (Băicoianu)“ ș.a.m.d.

Cu toate că în *Jurnal* lipsește manifest preocuparea pentru literatură, fără el, ca și fără *Agende*, n-am fi știut mai nimic despre datele procesului de creație al nuvelei *Remember*, romanelor *Crăii de Curtea-Vechi* și *Sub pecetea tăineii* și ne-am fi lipsit, desigur, de un esențial autoportret. Lucru din vreme observat de critică: încă în Istoria sa a literaturii (1941, p. 813–814), G. Călinescu comenta: „Cele câteva pagini de jurnal în franțuzește, singurele care au putut fi publicate de editor (Perpessicius – n.n.), relevă un om de un snobism încântător, de un temperament mahmur, neliniștit, fantastic, în sfârșit, o personalitate cu atât mai uimitoare cu cât dezechilibrul între părțile sufletului s-au îngroșat definitiv.“ Observația preîntâmpina remarcile de mai târziu ale unor exegeți marcând lipsa de evoluție, prin vreme, a omului.

Observații de psihologie a prilejuit lectura *Jurnalului* matein și lui Alexandru George (*Mateiu I. Caragiale*, 1981).

Đin însemnările *Jurnalului* și *Agendelor*, Ovidiu Cotruș (*Opera lui Mateiu I. Caragiale* p. 387–399, 1977) prefigurează un portret moral: „Aceste reprezentări bovarice ale ideii de perfecțiune, îmbăscite de reminiscențe, se înfățișează ca o condensare a experienței sale de viață. Mateiu n-a trăit niciodată cu adevărat. N-a știut să *înainteze* (s.a.) spre inima vieții și de aceea a atribuit, de pe marginea ei, o valoare exagerată falselor promoțiuni. A cunoscut însă, în mai mare măsură decât alții, *nostalgia* (s.a.) vieții întrezărită în veghile lui solitare sub chipuri ademenitoare sau respingătoare.“ Iar „totală neaderență la realitate a lui Mateiu I. Caragiale este confirmată, într-un stil mai solemn, în paginile – scrise, bineînțeles, în franțuzește – ale jurnalului, inaugurat în 1928, cu cinci ani mai târziu decât agenda“. Specificând: „În jurnalul scriitorului român, omul Mateiu I. Caragiale îl contemplă pe personajul cu același nume, străduindu-se să-l justifice. Ni s-ar putea obiecta, invocându-se relatarea unor fapte, greu de justificat, din punct de vedere etic. Dar aceste pagini nu trebuie raportate la viziunea etică a scriitorului.“ Încât „faptul că la cincizeci de ani își justifică atitudinea de altădată dovedește că n-a acumulat nici un fel de experiență în răstimp. N-a redevenit cel de acum treizeci de ani, ci a rămas tot

timpul același. Doar situația (și aici se vede *bunăvoința* – s.a. sorții, nu ostilitatea ei) i s-a schimbat.“

Într-un studiu dedicat diaristicii românești (*Literatorul*, ianuarie 2001), Eugen Simion pleacă de la datele materiale ale diaristicii mateine.

Alte mărturii autobiografice ale lui Mateiu I. Caragiale au interesat, prin caracterul lor special, mai puțin. Hazardul a făcut ca din toată masa de texte mateine cu caracter memorialistic, unul singur, și cel mai neînsemnat, să ne fi rămas în formă olografă, și anume un registru intitulat *Memoranda* (B.N.R., fond Saint-Georges, – CLIX – 7–8), cuprinzând mersul lucrărilor agricole la Sionu. Redactat, ca și toate celelalte texte de folosință proprie, în limba franceză, acest jurnal *sui-generis* era dublat de un catastif, pompos intitulat *Chambre des Comptes–Archives–Sionu*. Scopul acestuia: aici „vor fi consemnate într-un aide-mémoire toate ameliorările, modificările, inovările, reparările, plantările și construcțiile, cu toate detaliile și toate observațiile necesare (data, genul în natură, dimensiuni, preț etc.). Se va imprima (sau litografia) o reducere a planului cadastral al domeniului (așa cum a rămas după defalcarea definitivă) divizat în hectare. Aici vor fi marcate culturile din fiecare an, în culorile următoare: galben: grâu; albastru: orz; portocaliu: porumb; verde deschis: ovăz; verde închis: lucernă; mov: culturi de legume; gri: fasole.“ Fișe și planuri de distribuție a culturilor urmau să fie păstrate în dublete, în arhiva din București și, local, la Sionu. În fapt, un inventar al instalațiilor, probabil necesar. Trebuie amintit că domeniul sionesc în momentul său cel mai fast depășea în întindere 2 000 de hectare (planurile moșiei inițiale se află, de asemenea, în Fondul Saint-Georges), iar după reforma agrară postbelică se redusese aproape de zece ori, împărțit între cele două fiice ale scriitorului George Sion. Mateiu se ocupa de administrarea amăn-duror loturi, ajutat de un vătaf. *Memoranda* ar putea corespunde Jurnalului de la Valea Mare al lui Liviu Brebanu.

Pe una din fișele statistice, de invenție proprie, desenase, la 10 noiembrie 1927, propria-i coroană comptală. Evidența mijloacelor bănești o ținea într-un alt registru, numit *Grand livre libellé provisoirement*, de 25 de foi mari. Sunt, în *Memoranda* însemnări care ne dau o idee asupra vieții cotidiene a cultivatorului.

(p.512)

CORESPONDENȚA

Până în prezent nu s-au aflat sau nu s-au dat publicității nici un fel de corespondențe primite de scriitor, încât este de presupus fie că scriitorul nu păstra scrisorile primite, fie că ele s-au risipit fără urmă, ca unele ce nu au făcut parte din donația văduvei, către colecționarul Saint-Georges. Nici corespondența păstrată de la scriitor nu este prea numeroasă și ar fi surprinzător ca vreun fond însemnat de scrisori mateine să iasă la iveală după o tăcere de o jumătate de veac.

Scrisorile din ediția de față au fost date publicității mai întâi în periodice, de către Șerban Cioculescu, subsemnatul, Al. Oprea, Al. George, Aurelia Creția. Este vorba de două corespondențe de oarecare întindere – cea către N. A. Boicescu și cea către Marica Sion, soția scriitorului – și de o serie de alte câteva scrisori adresate unor cunoscuți, dintre cei mai apropiați, ca și unor scriitori. Pentru întâia oară, corespondența lui Mateiu I. Caragiale a fost adunată într-o culegere, publicată sub egida Muzeului Literaturii Române, din București, și anume volumul omagial intitulat *Mateiu Ion Caragiale – Un personaj. Dosar al existenței* (1979). Cele mai multe din documentele cuprinse în acest volum biografic apăruseră anterior în *Manuscriptum*, revista muzeului.

Correspondența către N. A. Boicescu, publicată de noi în mai multe numere din *Luceafărul* (1971) și *Manuscriptum* (1974), a fost achiziționată de prof. Șerban Cioculescu de la adresant, în anul 1954. Acesta i-a furnizat, într-o serie de convorbiri, istoricului literar, o seamă de informații privitoare la persoane mai puțin cunoscute. Astăzi, 25 din cele 28 de scrisori sunt în fondurile Muzeului Literaturii Române, iar 3 mai departe în colecțiile criticului. Șerban Cioculescu a dat publicității doar 3 din scrisori, având îndoieli asupra oportunității publicării lor, dar ne-a autorizat pe noi să le tipărim, după ce i-am învederat că ele trebuie făcute publice, pentru caracterul lor excepțional, atât informativ, cât și literar. Într-adevăr, această corespondență luminează perioada adolescenței și a primei tinereți a scriitorului, oferind și o serie de ancorări în opera lui viitoare. Ea ne lămurește că dintru început Mateiu se destina carierei scriitoricești și ne dă cam toate datele

formației sale până la sfârșitul anului 1908. Mai ales această corespondență – o vedere panoramică a societății bucureștene și în parte berlineze – ne indică modul cum recepta direct și cum reacționa viitorul artist la spectacolul lumii. Ea ne informează asupra relațiilor sale sociale, asupra prietenilor, gusturilor lui (ca și asupra repulsiilor, aceleași de la maturitate!), pune în lumină elanurile tânărului, greutatea și viața sa de zi cu zi. Aceste secvențe din existența sa ne pun în legătură imediată cu persoana povestitorului din *Remember*, dar și din *Craii de Curtea-Veche* și, în orice caz, ne introduc într-o atmosferă asemănătoare.

Neavând, probabil, cunoștință că N.A. Boicescu îi păstrează scrisorile, Mateiu nu și-a pus, credem, problema publicării lor, care l-ar fi scandalizat. Datorăm lectura de astăzi a acestei corespondențe excelentei ideii de a nu o fi distrus, a adresantului lor. Urmas al unei familii înstărite, fiul unui medic cu faimă științifică – Alexandru Boicescu, profesor universitar în anii pionieratului învățământului medical în țara noastră (o stradă din capitală îi poartă numele) –, Nicolae Boicescu a fost primul prieten de taină al lui Mateiu, emulul său, heraldist pasionat, iar plecarea sa la Paris, pentru studii, a separat un duo pe care-l uneau aceleași concepții de viață, încă de pe atunci, din primul deceniu al veacului, himerice și vetuste. Printre altele, N. A. Boicescu îi chezușise lui Mateiu un împrumut de 1 000 de lei, o sumă destul de mare în epocă. De-a lungul întregii corespondențe, el îi revendică, fără asprime, spre a-i recupera cu mult mai târziu, când scriitorul își făcuse o situație materială stabilă.

Correspondența se întinde pe o perioadă de timp, cum am spus, restrânsă, căci afară de scrisoarea din 10 iulie 1901, când Mateiu avea 16 ani, și a celei din 4 decembrie 1904 – prima expediată de la Sinaia, a doua de la Berlin –, celelalte scrisori se eșalonează pe cuprinsul a trei ani, respectiv 1906–1908, după care schimbul de scrisori încetează brusc, scrisoarea din 30 august 1931 fiind numai dovada că relațiile dintre corespondenți nu se răciseră cu totul, în timp. Dar între 28/10 iulie 1906 și 16 noiembrie 1908 scrisorile se succed cu regularitate, dacă ținem seama că N. A. Boicescu se afla la Paris și că ritmul poștei nu îngăduia mai mult decât expedierea unei scrisori și primirea unui răspuns lunar.

Dacă încercăm să sistematizăm materialul ce se degajează din corespondența aceasta, o seamă de factori se impun, revenind cu insistență,

alții constituie stimulii de surpriză, adăugatori, cu această caracteristică principală că nimic nu iese din cadrul precizat, spre a fi putut eventual lipsi, cum se întâmplă adesea, în corespondența ocazională, încât, deși a avut un scop anumit, – schimbul de informații, de impresii, un anumit tutelaj spiritual al lui Mateiu asupra lui N. A. Boicescu –, ea se constituie literar în genul a ceea ce am numi astăzi, un serial. Personajele, destul de numeroase, riguros creionate, aparțin mai cu seamă înaltei societăți, aceiași căreia în *Efemeride* îi va înregistra sfârșitul, în ziua izbucnirii primului război mondial. Tabloul este subiectiv, văzut din afară, trasat plastic, mai frecvent cu cruzime, nu lipsit și de oarecare adevăr. Locul autorului scrisorilor este unul de observator, poziție de expectativă în fața spectacolului lumii, o expectativă forțată, dar și afectată. Informațiile propriu-zise cele mai prețioase îl privesc pe Mateiu – suferințele, revoltele și năzuințele sale din anii unei studenții ratate – celelalte interesând astăzi doar anecdota. Sentimentele față de părintele său, cunoscute nouă și din alte surse și mai cu seamă din ulteriorul *Jurnal*, se precizează aici, ca și cele față de restul familiei. Cronica mondenă, la rândul ei, ne dezvăluie fixațiile tânărului, înfățișându-ne întreaga splendoare și mizerie a unui amalgam de calități și cusururi, reflectate în oglinda lumii. Cel care arborează coroana comtală, sfidându-i pe toți și semnând conte de Karabey (după o ipoteză înrudită cu o familie de țărani ardeleni înnobilați în secolul al XVII-lea de către principele Apaffy), dar și principe de Bassaraba-Apaffy (printr-o lărgire de câmp), duce în fond viața unui proletar intelectual, în conflict cu mediul său, care îl relegă la marginea orașului. Cunoașterea amănunțită a două medii atât de diferite îi va ajuta mult lui Mateiu la crearea *Crailor* săi, care circulă cu dezinvoltură, nopțile, prin mahalale. Și legăturile sale sentimentale, cu acea d-nă Ionescu, Slătineancă după naștere, cu Anna Melik, proprietara celei mai vechi case din București și care, după câte își amintea N. A. Boicescu, nu l-ar fi respins nici ea, conduc către atmosfera din *Crail de Curtea-Veche*. Personaje studiate în corespondență au furnizat, după cum am încercat să o demonstrăm, trăsături acelorăși *Crail*, întocmai cum nebunia unor familii, pusă pe tapet în corespondență, ca de altfel și tema eredității, au revenit în întreaga sa operă literară. Cincisprezece ani mai târziu, căsătoria cu Marica Sion stă mărturie organicității opțiunilor din tinerețe, iar în ultimii ani de viață ai scriitorului, pasiunea pentru Eliza Băicoianu, simțitor mai vârstnică

decât el. Parcurgerea corespondenței către N. A. Boicescu îl îndrituia astfel pe Ovidiu Cotruș să conchidă asupra fixării timpurii a caracterului lui Mateiu I. Caragiale, până la a-l declara un caz rar de lipsă de evoluție. Similar, Al. George nota feroarea existențială care rezultă din filele ardentelor scrisori, găsind în aceasta marele lor merit, ca replică la învinuirea de platitudine pe care le-o aduceau Nicolae Steinhardt și Vasile Lovinescu. Tocmai limba literară a acestor scrisori stărnea entuziasmul altui creator de limbă, al lui Eugen Barbu, care a și reproduș o bună parte a corespondenței către N. A. Boicescu, în mai multe numere din *Săptămâna culturală a Capitalei*, în astăzi uita-tul său serial despre I. L. Caragiale.

Tonul zeflemisitor, amar, de *dandy* întârziat, prietenii de club sau de crăsmă apar specifice momentului 1904–1908, în care tânărul exhibă o fizionomie morală încă contradictorie, unde luciditatea frizând cinismul se topește în reverie și naivitate. Observator acut al realităților sociale din Vechea Românie, Mateiu nu le surprinde mecanismele, pe care i le ascund, când nu i le răstoarnă, propriile-i fantasmе de heraldist și genealogist, adept al despotismului luminat – formă de conducere după care nu suspină nimeni, de mai bine de două veacuri!

Scenele pe care ni le desfășoară în lungile-i scrisori amintesc câteodată de atmosfera crepusculară a *Ghepardului*, alături de schițele tatălui său, însă și mai fătis este drumul care duce către *Crail de Curtea-Veche*. Dacă ar fi fost concepuți într-o perioadă imediat următoare anilor 1906–1908, *Crail* ne-ar fi dezvăluit câteva figuri care populează această corespondență: Montesquiou, ca parte a prototipului Pașadia, acel Sturza misterios – identificat între timp de Al. George – pentru Pantazi, Vlădoianu, pentru Pirgu („fiul borfașului bătrân”), ca și pentru un alt personaj, episodic. Hortense Paciuris are trufia și puterea de atracție a Rașelicăi Nachmansohn, atmosfera din casa Tasian amintește dezordinea din aceea a adevăraților Arnoteni, către al căror nume conduce în scrisori insistența cu care este urmărită familia Darvari. Iubită și stimată în realitate, defăimată în ficțiune, cazul ar fi exemplar, când un singur alt element doveditor ar veni să sporească ipoteza. Marie Ghica, în demența-i zgomotoasă, să-i fi împrumutat niște trăsături Penei Corcoduș? Mai sigur și mai ușor de urmărit este ceea ce am numit *fliera muschetarilor* (Cantemir Câmpineanu – al cărui tată purta numele de Pantazi! –, Fr. de Montesquiou și Mateiu

însuși), ca triadă și idee dominantă. Mai cu seamă dacă ne gândim ce rol însemnat joacă în acțiunea *Crailor* (care aproape că nu au acțiune!) întâlnirile nocturne, colațiunile, chefurile, taclalele, atunci nu vom respinge ca nefondat drumul drept, deși strâmt, care duce de la emitentul scrisorilor la romancier. De altfel, în aceleași scrisori, Mateiu își anunța, la ieșirea din adolescență, primul roman – poate o simplă butadă, o laudă.

Note explicative

Scrisoarea din 10 iulie 1901

Nathalie Constantinovicz, născută la Trieste, la 29 septembrie 1882, fiica lui Alexandru C., ofițer în garda regală a Serbiei. Mama, născută Obrenovici, era sora lui Miloș Efraim, căsătorit cu Maria Catargi, prietena domnitorului Cuza. După spusele lui N. A. Boicescu, tatăl Nataliei era un bărbat impunător și rafinat, purtând, după moda epocii, o barbă impunătoare. Mai avea și un fiu, foarte frumos și el, căsătorit cu o bogată americană. Nathalie C. a avut două mariajuri, primul cu prințul Mirko al Muntenegrului, fiul lui Nichita – în urma cărui mariaj a devenit deci cumnata regelui Italiei, Vittorio-Emmanuele! De la primul soț a avut trei băieți, pe prinții Mihai, n. 1908 s.v., Paul, prince de Russie, n. 1910 s.v., și Emmanuel, n. 1910 s.v. (Vezi *Abnahul Gotha*, ed. 1921, p. 64). Mirko de Muntenegru murind de tuberculoză, la Hitzing, lângă Viena, în 1918, Nathalie C. s-a remăritat cu contele Gaston Erremhaut de Dudzele.

Simchy Lahovary. Fiica lui Alexandru Lahovary. Mama, Simca, născută Ghermani, înrudită, se pare, cu Nicolae Barbu Vlădoianu.

Costea Balș, fiul lui Panait Balș, ministru. Mama născută Cantacuzino.

D-na Robescu, născută Ghermani. Soția generalului Robescu.

Georges-Valentin Bibescu, nepotul domnitorului.

Boroș, coleg cu Mateiu, fiul unui bogătaș din Transilvania. Avea un magazin de fierărie în București, pe str. Carol. Pentru aerul lui străin, povestea N.A.B., în școală i se spunea Kemeny Ianoș.

Al. Bibescu, fiul cel mai mic al domnitorului, căsătorit cu Elena Boldur Costache Epureanu, o mare pianistă. Tatăl lui Antoine și al

lui Emmanuel Bibescu. După spusele lui N.A.B., traducea în Cîșmigiu din Horațiu.

Pilidis, fiul inginerului C. Pilidis, director al Băncii Naționale.

Lucă Sturdza, fiul lui Radu Sturdza, fost consul la Constantinople.

După Al. George, ar fi deținut un portofoliu ministerial în guvernul legionar din sept. 1940 – Ministerul de Externe.

Scrisoarea din 10 iulie 1906

Cécile (Pignatelli Brandi Bratashano, în transcriptia ironică a lui Mateiu), fiica lui Gh. (Guță) Brătășanu, coborător dintr-un Ghinca Oлару care fusese căsătorit cu o Văleană din neamul voevodului Matei Basarab. La rândul ei, familia Pignatelli, din Neapole, avea pe blazon trei ulcele de pământ. Sub pana lui Mateiu, oala de pământ a strămoșului Oлару, al Brătășenilor, devine Tzukasas, ca la cronicari!

Voinescu-Docuzești, profesor de desen la Liceul Sf. Gheorghe din București, unde învățase Mateiu. Dădea lecții de desen d-rei Brătășanu.

Scrisoarea din 16 noiembrie 1906

Hortense Paciuris, soția lui Costică P., fiul lui Leon Paciuris. Costică P. fusese căsătorit mai întâi cu Zoe Surtzu, proprietara moșiei Belitori și sora numismatului. Hortense Paciuris era născută Suditu, fiind deci nepoata lui Anastase Simu.

Pomadîn – George Emmanuel Filipescu, căsătorit cu o d-ră Băleanu. Locuia pe Calea Victoriei și avea armele familiilor Băleanu-Filipescu.

Alexis Catargi, compozitor, fiul ministrului plenipotențiar Alexandru Catargi. Mama era născută Manu. Căsătorit cu Mihaela Ghica. A murit tânăr.

Pr. Albert Ghica. Din ramura moldovenească a Ghiculeștilor, nepotul lui Alexandru (Kefale), născut în anul 1802 și fiul lui Constantin. Mama, născută Maria Negruzzi. A dus o viață aventuroasă, căsătorit în mai multe rânduri și fiind, o vreme, pretendent la tronul Albaniei.

D-na Ionescu, fosta soție a lui Victor Ionescu, născută Slătineanu, soră cu d-rul A. Slătineanu (Turcu). N.A.B. credea a-și aminti că Mateiu îi obținuse favorurile.

Jeannot Vlădoianu, secretar de legăție, căsătorit cu fiica lui N. Basilescu. Se trăgea dintr-o veche familie boierească din Dolj, Oltenia. În *Genealogia a 100 de case din Țara Românească și Moldova*, Seria I, București, 1911, Octav George Lecca trasează arborele genealogic al familiei, al cărei prim strămoș cunoscut a fost vel căpitanul Coandă Vlădoianu, pe la 1700. Jeannot era, prin urmare, cea de a șaptea generație.

Rosetti-Rosnovanu, de la Stânca, din ramura moldovenească a Rosetteștilor. Probabil Emanuel, fost secretar de legăție.

Radu Văcărescu, fiul generalului de artilerie Teodor Văcărescu; n. 1868, acesta căsătorit cu Elena Cazoti, fiica bancherului. Se trăgea din aga Enache Văcărescu, cel decapitat de turci la Constantinopol, în 1714, dimpreună cu voievodul Constantin Brâncoveanu.

Scrisoarea din 4 decembrie 1906

Nestor, celebră cofetărie și cafenea din București, prăbușită la cutremurul din 4 martie 1977 și pe al cărui loc s-a construit Hotelul București.

Melot. Consulul Belgiei.

Anna Kalinderu. Soția doctorului. Dudu, fiica ei cea mai mică. A fost căsătorită cu generalul Zizi Cantacuzino-Grănicerul, de altfel vrul ei primar.

M. Galitzi, soțul Tinculinei, una din fetele Anei Kalinderu.

Lică-Ion Odobescu. Fiul colonelului C. Odobescu. Mama, născută Ana Florescu, era proprietara moșiei Zurbana și avea ca frate pe generalul Ioan Emanoil Florescu.

Ionica, altă fiică a defunctei.

Marquissette, eroina nefericită a romanului *L'Arriviste*, de Félicien Champsaur.

C. Leblin, căsătorit cu Silvia Lecca, fiica lui Constantin Lecca, subdirector la Creditul Urban.

Scrisoarea din 3/16 ianuarie 1907

Zințuța (Zoe) Vlădoianu, vara primară a lui Jeannot, mai vârstnică. Avea un venit anual de 300 000 lei, după spusele lui N.A.B.,

adică exact atât cât își dorea Mateiu, în precedentă scrisoare. N.A.B. își amintea că Zințuța să fi fost o eminentă muziciană. Nemăritată.

▷ *Boves*, mijlocitor, care se propusese singur lui N.A.B., spre a-i facilita intrarea în grațiile vârstnicei d-re Le Mer de Villiers.

Barry Lindon, eroul lui W.M. Thackeray, din romanul cu același nume, îndrăgit de Mateiu încă din adolescență. Citatul întreg al însemnării făcute de Mateiu pe exemplarul său: „Je trouve cet ouvrage également instructif et littéraire, me revenant tout de même le droit de trouver beaucoup de méchanceté à l'auteur, qui manque complètement d'indulgence, quant à l'(*sic*) héros“ (Consider lucrarea aceasta pe cât de instructivă, pe atât de literară, revenindu-mi dreptul de a afla multă răutate la autor, care n-are pic de indulgență cât îl privește pe erou). Mateiu a făcut respectiva adnotatie, pe exemplarul său, în limba franceză, când avea 15 ani!

Corsicana se numea Franciscola di Casanova, văduva unui căpitan. N. A. Boicescu o însoțise în Corsica.

Florica, o fată de la țară, de care se îndrăgostise corespondentul său.

Vilfredo. Fratele Franciscolei di Casanova.

„*Sans casquer*“ – fără a cheltui; deviză adoptată de Mateiu, care făcea mare caz de avariția sa, probabil reală, nu numai jucată.

Telemache – Telemac, viitorul ministru plenipotențiar la Ankara.

Odiseanu (Odescalchi). Funcționar la banca lui Nicolae Nicolescu, bunicul matern al lui N.A.B. Prin Odiseanu luase Mateiu cei 1 000 de franci, girați de amicul său. După spusele lui N.A.B., Mateiu și-a plătit într-adevăr datoria, dar mult mai târziu, după ce se căsătorise cu Marica Sion. N.A.B. își amintea cum desfăcuse Mateiu un scrin, de unde scosese un mare maldăr de bancnote, numărându-i una sau două prietenului său. Între timp, firește, valoarea banilor scăzuse de mai multe ori!

„*Tapis franc*“ – vezi și motto-ul după I. Protat, la *Întâmpinarea Crailor*.

Scrisoarea din 26 ianuarie 1907

Bastimento. Chilian. Cunoștință pariziană a lui N.A.B.

Bourgeois, fără numele mic. N.A.B. afirma a fi fost nepotul lui Léon Bourgeois.

Scrisoarea din 2/15 martie 1907

„Tata îmi scrie în genul următor...“ vezi scrisoarea de la prima pagină din *Craii de Curtea-Veche*. Pesemne, încă de pe atunci, Mateiu își fixase un punct de vedere pe care nu și l-a mai schimbat tot restul vieții.

Mihail Sturdza Vv, domnul Moldovei în anii 1834–1849.

Scrisoarea din 3 aprilie 1907

Tudor Seimeanu, profesor de istorie la Liceul Sf. Gheorghe, unde învățaseră cei doi corespondenți.

Vidrașcu. După spusele lui N.A.B., mare amator de jocuri de cărți. Mama, născută Ceaur-Aslan.

Radu Rosetti. Viitorul general, istoric și ministru al școalelor. Căsătorit cu Jeanne Știrbey, fiica principelui Barbu Știrbey. Ar fi luat o zestre de 6 000 000 lei, în epocă!

Von Kohlen, administratorul moșiei Petroșani-Bujor, din județul Vlașca, a lui Dimitrie Știrbey.

Galitzi (vezi și prec.), mare proprietar în Câmpu-Mare, județul Olt. Căsătorit, cum s-a spus, cu Tinculina Kalinderu; fratele d-nei Cuculi.

Scrisoarea din 8 mai 1907

Ferdinand de Montesquiou-Fézensac. Fiul lui Odon de M.-F. și al Mariei – fiica domnitorului George Bibescu și a Mariței Văcărescu. Avea mari averi în Franța și în România. În țară stăpânea moșia Băneasa, de 28 000 de pogoane, cu pădure.

„*Le vieux chameau*“ – Zoe (Zincuța) Vlădoianu!

Jonika, adică Ionica Kalinderu.

Madame Darvari (Maria?), fiica beizadelei Nicolae Bibescu.

Olga Mavrocordat, fiica lui Alexandru M. (1844–1908), fost senator. Măritată Sturdza.

Scrisoarea din 4 iunie 1907

Vorbește de boala sa, când a fost în două rânduri pe moarte – vezi începutul la *Remember*.

„*Sans défaillance*“ – „fără slăbire“ – prima deviză cunoscută a scriitorului.

Scrisoarea din 27 septembrie 1907

Rolande de Quinquaran, marchiză. Cucerirea lui N.A.B., care, la bătrânețe, avea unele îndoieli cu privire la titlurile ei.

Scrisoarea din 5/18 octombrie 1907

Cantemir Câmpineanu, dintr-o veche familie boierească înrudită cu toate marile familii boierești ale timpului. Câmpineanul, vel căpitan, † 1659. Un I. Cantemir Câmpineanu figurează în *Genealogia a 100 de case...*, ca fiu al lui Ion Câmpineanu (1841–1881), fost ministru, căsătorit cu Irina Bellu. Era fratele Alexandrinei, căsătorită cu G. Rosetti-Rosnoveanu. Familia se considera înrudită cu Dimitrie Cantemir, al cărui nume îl purtau. Vezi și *Al patrulea hagialâc*, de Vasile Lovinescu (despre contele Campignano!).

Bătrâna doamnă: Ana Melic, despre care mai vine vorba și în *Efemeride*, la anul 1912 – moartea ei tragică. A fost proprietara celei mai vechi case din București – vezi cele de mai înainte, despre casa Melic.

Contesa de Rednicș (născută Tullea-Fălcoianu). Tot în *Genealogia a 100 de case...*, în arborele genealogic al Fălcoienilor (descinzători dintr-un Petru, logofătul din Fălcoi, 1600), găsim o Aristia Tullea, fiică a lui Matei, serdar, † 1849.

Scrisoarea din 23 noiembrie 1907

„*Zâna mea...*“ Este vorba de Ana Melic.

Lică Filitti, ofițerul. Mai târziu, colonel à la suite, fratele istoricului I. C. Filitti.

Scrisoarea din [1907]

Al. Bagdat, fiul lui Toma B.; mama născută Izvoranu, soră cu mama lui Alexandru Marghiloman.

Intrepidul Zorillă. Vezi personajul din *Sub pecetea tainei*, și nota respectivă.

Consilier de Curte, originar din Galați. Retras din magistratură, s-a căsătorit cu o d-ră Mușu, care avea magazin de obiecte de artă. Ulterior s-a căsătorit cu o nempioaică ce ținea o pensiune. Fiica sa, Florica, mama poetului Constant Tonegaru.

Jeanne Văcărescu. Fiica cea mare a lui Iancu Lahovary, căsătorită cu Radu Văcărescu, acesta fiul lui Tudoriță, general; fost ministru plenipotențiar. În prima căsătorie, Radu Văcărescu o ținuse pe Elena Cazotti.

Șerban Tassian, de la Craiova. Căsătorit cu o Jianu, moștenitoare a Poroinenilor.

Schmidt, fiul unui cunoscut profesor de dans, în epocă.

Aristomene Futiros. Pocire a numelui lui *Aris Fomenes Fotino*, frate cu generalul Androcle Fotino. Căsătorit cu fata moșierului oltean Dinu Mihai.

„*Prensul Grigoutză*“ = Griguță Cantacuzino, fiul Nababului.

Nicu Lahovary, zis *Toțoi*, cel care s-ar fi adresat electorilor săi cu faimosul «bonjur popor».

Pomanagiul Duca. Exprimare vădit defăimătoare, fiind vorba de I. G. Duca, viitorul prim-ministru liberal, asasinat de legionari, un remarcabil bărbat politic.

Ulysse Petrescu, fiul lui Benedict P. și nepot al lui Halepliu. Mama sa, o Creteancă, stăpâna moșia Corbii Ciungi. Sora, Maria, a fost ultima soție a lui Alex. Marghiloman.

Jeanne Ghermani, fiica lui Dimitrie Ghermani și a unei d-re Marinovici. A avut mai multe mariajuri. Sora ei, măritată cu Milovanovici, prim-ministru al Serbiei. Din câte știa N.A.B., ar fi avut venituri anuale uriașe, de cca 150 000 000 lei aur (sau 150 000?).

Stella Heliade Rădulescu, fiica lui Ion Heliade Rădulescu. Mama italiancă. În *Efemeride*, Mateiu I. Caragiale consemnează sinuciderea ei.

Drăghici. Frate cu Mimi Crisenghi, sora avocatului. O altă soră căsătorită cu Șt. Bellu. Căsătorit, după spusele lui N.A.B., mai întâi cu o d-ră Christopol, apoi cu d-na Arion. A avut trei băieți.

Scrisoarea din 9 decembrie 1907

„*Gonzessa cea bătrână*“. Tot Ana Melic.

„*Escrocul Bernadotte*“. E vorba de mareșalul lui Napoleon!

D-ra de Semeșles. O domnișoară cvadragenară, având 12 000 000 franci rentă. Proprietara castelului de la Muette. Rudă cu contesa Yves d'Ancy.

Scrisoarea din 14 aprilie 1908

D-na Roman. Văduva scriitorului Ronetti-Roman.

„*M. de Vauplassans*“ de Maurice Maindron.

Godoy Alvarez de Faria (Manuel) (1767–1851), om de stat spaniol. Amantul reginei Marie-Louise de Bourbon-Parma, favoritul regelui Carol al IV-lea, cu o carieră vertiginoasă. Prim-ministru, cu vederi liberale, în 1792. Decretat „Principe al Păcii“, încearcă o politică renovatoare, care perturbă direcția de expansiune napoleonică. Înălțurat de la putere, în 1798, revine la cârma țării în 1800. Acuzat de trădare în 1808 este închis, apoi eliberat de către Murat, cel care întocmise actul de abdicare al lui Carol al IV-lea, în favoarea lui Napoleon Bonaparte. Autor de *Memorii*, în 1836. Goya i-a făcut un celebru portret.

Scrisoarea din 7 mai 1908

Henkel-Donnersmark, conte, cel mai mare magnat prusian.

Dohna-Schlobitten, conte, burggraf, dintr-o familie aristocratică cu rădăcini în secolul al XIII-lea.

Generalul de cavalerie Moruzi, fiul cneazului Dimitrie, prefectul poliției. Căsătorit cu Adina Știrbey, de care mai apoi s-a despărțit.

Alexandru Racoviță. Căsătorit cu o d-ră Cesianu.

Scrisoarea din 16 noiembrie 1908

Donauschingen. Castel al prinților Fürstenberg.

Rapino-Ghica. Desenator, frate al lui D. Ghica, ministru plenipotențiar la Paris, și al monseniorului Vladimir Ghica.

Pentru aluzia la omorârea mandarinului, vezi și *Studiul introduktiv*. Probabil, subiect frecvent de amuzament între prieteni.

Pentru patru dintre scrisorile adresate lui N. A. Boicescu semnalăm următoarele însemnări și desene ale lui Mateiu, ce se află fie inserate în text, fie în afara acestuia:

- Scrisoarea din 28/10 iulie 1906, pe margine, sub *Din București*, este scris: „*Citesc corespondențele de Marienbad în „Figaro” – Rohan și sir Basil Montgomery [indescifrabil] etc. Edouard e la hotel Weimar – Au revoir. Chance! chance!*”. Eduard era regele Marii Britanii.

- Scrisoarea din 4 iunie 1907: pe o foaie separată, desenul în peniță al lui Brătășanu, cu o coroană în colțul de sus din dreapta. [Adresa] *Monsieur Nicolas-A. Boicesco, Paris, nr. 19. Rue de la Fosse Saint Jacques*.

- Scrisoarea din 22 iunie 1908 are inserat în text desenul în peniță al unei steme cu crucea dublă.

- La scrisoarea din 31 august 1931: adresa pe plic: *Domniei sale, Domnului N.A. Boicescu din Buicești (personal)*. Pe dosul plicului: imprimată, în albastru, adresa adresantului, *Str. Robert de Flers 9°*.

Scrisorile către Marica M. Caragiale au fost publicate de Al. Oprea în *Manuscriptum*, an. II, nr. 2 (3)/1971, p. 127–148. Aici le-am reprodus după *Mateiu Ion Caragiale, Un personaj. Dosar al existenței*, p. 241–257. Notele din *Un personaj* aparțin Aureliei Creția. Scrisorile se află în Arhiva de documente a Muzeului Literaturii Române (Oferta Elena Magheru), cu excepția cărții poștale din Triest.

Scrisorile sunt adresate soției sale, în puținele momente când cei doi nu se aflau împreună. „Între acestea – scrie Al. Oprea – un corp aparte prin dimensiuni (câte 5–6 pagini, față de cele obișnuite: simple bilețele) și prin întreaga lor tonalitate îl constituie cele trimise din Italia cu ocazia călătoriei sale la San-Remo. Împrejurările acestei călătorii sunt cunoscute: Mateiu face o vizită lui N. Titulescu, care-și stabilizează aici temporar cartierul major – la hotelul „Miramare” –, pentru a-i solicita un post în diplomatie. Eveniment ieșit din comun care acuză actele voliționale bruste ale unui timid (contrar faimoasei definiții a lui Jules Laforgue), dar care, scoțându-l din habitudină (ca pe un melc din cochilie), ne dă posibilitatea să-i cercetăm cu mai mult folos structura sufletească. Mai întâi – fapt curios – romanticul evocator al unor

peregrinări romantice (să mai amintim exodurile orientale ale lui Pașadia (*sic!*) nu-i prea plac, s-ar spune, călătoriile, sau le preferă pe cele imaginare, fiind mai mult un spirit sedentar și retractil, prizonier al unor tabieturi, cu alte cuvinte, nu este un spirit migrator prin excelență ca, bunăoară, Panait Istrati (pentru a-l folosi pe acesta ca termen de comparație).“

Despre *scrisorile către Paul Zarifopol* și către președintele Societății Scriitorilor, Aurelia Creția relevă: „Primele două scrisori ale acestuia epistolar, una din 1907 [...], cealaltă scrisă 17 ani mai târziu, în 1924, sunt amândouă apeluri la ajutor pecuniar.” Rezoluția lui Ion Minulescu fusese însă negativă: „Fondul fiind epuizat, se va avea în vedere la bugetul viitor”. Facsimil, cele două misive au fost publicate pentru prima oară în *Manuscriptum*, an. III, nr. 3 (8), 1972, hors-texte după pag. 168. Și: „Scrisoarea nedată către avocatul Longin Rădulescu pare să fie, dar argumentele decisive în acest sens lipsesc, legată de tribulațiile judiciare ale unui proces Gogu Ionescu, consemnat aluziv în *Agenda-Acta-Memoranda* la 15 IV și 6 VI 1929, 20 XII 1930, 31 X 1931, 24 IV și 20 IX 1933, 26 IV 1934, tribulații care par să fi început în aprilie 1929 și au avut în existența lui Mateiu Caragiale destulă pondere pentru a nota în însemnările lui din 1933 și 1934 aniversarea a patru, respectiv a cinci ani de la începutul lor. Dacă legătura dintre scrisoarea către Longin Rădulescu și aceste neplăceri, în care era implicată suma de 180 000 de lei, este exactă, atunci scrisoarea trebuie situată în intervalul 1929–1933. Pe de altă parte, dacă ar fi să dăm crezare mărturiei avocatului Longin Rădulescu, la care nu ne raliem, atunci ar fi vorba de un proces intentat scriitorului prin anii 1922–1923 de proprietarul casei din strada Fântânii, în care locuia pe atunci Mateiu Caragiale, prin care acesta revendica plata chiriei restante și mari despăgubiri pentru reparația locuinței. Dactilograma acestei mărturii depusă la 26 iunie 1962 se află în arhiva de documente a Muzeului Literaturii Române.”

Înclinăm să credem că așa stau lucrurile, că nu este exclus ca avocatul în chestiune să fi avut, patru decenii mai târziu, o memorie neștirbită. Ne gândim, de pildă, la alte supărări de chirie ale lui Mateiu, istorisite de Alexandru Bilciurescu, în *Ramuri* din 15/XI 1981. Cităm, pentru edificare: „Imperativele zeiței Afrodita m-au silit prin anii

1922–1923, să-mi stabilesc, pentru câțva timp, penaiții, pe strada fostă Francmasonă, vis-à-vis de Spitalul Militar. În acea curte erau de fapt patru case, două în dreapta și două în stânga, ocupate de chiriași, bineînțeles și de proprietar, simpaticul și fotogenicul, pe atunci maior, Vicențiu Demetrian, pe care suspinătoarele vecine îl porecliseră, pe drept cuvânt, Ivan Mosjukin – un frumos, talentat și celebru june-prim al filmului mut.

Deoarece mă întorceam acasă de obicei la ore mici, și plecam apoi pe la prânz, după treburi, nu cunoșteam din vedere decât pe unii dintre chiriași. Într-o noapte, pe când de-abia mă desbrăcasem și mă pregăteam să intru în pat, aud lătrăturile agresive ale câinelui proprietarului. Crezând că un hot încearcă să pătrundă în curte, scot capul pe fereastră și văd într-adevăr un bărbat prins în tentativă de a escalada poarta, însă imobilizat de agresivitatea colosului canin. După scurt timp, apare proprietarul la fereastră și următorul dialog se angajează:

«– Cine este? întreabă maiorul.

– Eu sunt, chiriașul dv., scriitorul Mateiu Caragiale!

– Păi, de ce nu intrați pe poartă?

– Pentru că ați schimbat broasca și cheia! Ați recurs probabil la acest expedient, fiindcă nu v-am plătit chiria pe trei luni!

– Mă judecați greșit, domnule Caragiale, dar n-am făcut-o atât din pricina neplății chiriei, cât ca să am plăcerea de-a vă vedea la față! De ce mă evitați? Ar fi fost normal din parte-mi să vă acord încă o păsuire!»

Și cu aceeași ironie, proprietarul ieși din casă, în pijama, deschizând poarta cu cheia, murmurând binevoitor:

«Poftiți, domnule Caragiale, intrați ca la dv. acasă! N-aș vrea să vă sfășie câinele pantalonii!»

Astfel, am aflat că fiul marelui Caragiale, boem înveterat, noctambul incorigibil și «cavaler vertical» de profesie, locuia în aceeași curte cu mine! Proprietarul, la fiecare întârziere a plății chiriei, schimba broasca și cheia porții, împărțea chei celorlalți locatari ca să-l ridiculizeze și să-l silească pe autorul *Pajerelor* să-și achite la timp datoriile, ceea ce era o imposibilitate pentru un boem de talia lui, care se sbătea în ghiara celor mai crunte lipsuri.

În timpul scurtei mele șederi în acea casă, întâmplarea a făcut să mă brodesc de câteva ori cu dânsul, la orele mici, când mă întorceam

și eu. Venea în urma mea, parcă mi-ar fi dat întâlnire, sau m-ar fi pândit! – și-mi spunea cu o politete rece, rigidă:

«Vă rog deschideți-mi și mie! Mi-am pierdut cheia! Mulțumesc!»

Și atât. Nimic mai mult. Dar, timiditate din parte-mi, sau rezervă a snobului heraldist, de-a nu sta de vorbă c-un «blancbec» ca mine, nici unul din noi n-a făcut primul gest de-a întinde mâna celuilalt!»

„Amintiri indiscrete“

Mateiu I. Caragiale

Episodul este grăitor pentru situația materială de dinaintea căsătoriei, a marelui scriitor, și de aici verosimilitatea ipotezei că s-ar fi putut să fi avut parte și de vreun proces locativ – foarte frecvente în epocă.

Episodul este grăitor pentru situația materială de dinaintea căsătoriei, a marelui scriitor, și de aici verosimilitatea ipotezei că s-ar fi putut să fi avut parte și de vreun proces locativ – foarte frecvente în epocă.

În Fondul Saint-Georges de la Biblioteca Națională a României se află și textul – ciornele de fapt – a trei scrisori, din care una nici nu a fost trimisă, cea către fostul diplomat finlandez ce ratase decorarea lui Mateiu cu „Trandafirul alb“. Firul era atât de subțire, încât, după cum rezultă din scrisoarea a doua, cea către prietenul său Uhrinowsky, avea îndoieli asupra reînnoării relațiilor cu îndepărtatul corespondent, la acea vreme pensionar. Obiectul îl constituie, deci, preocuparea pentru decorații – aceea pentru care Mateiu vâna însăși legația de la Helsinki –, iar relatările privesc viața de moșier a lui Mateiu, două coordonate servind de indicatori generali. Cea de a treia scrisoare, către Dl. V(alerian), îl avea ca destinatar pe directorul revistei *Viața literară*, care îl îndatorase punându-i la îndemână o cupură din nr. 152 (30 ianuarie–15 februarie 1934) al publicației, cuprinzând textul sonetului *Noapte valahă*. O însemnare marginală, cu creion albastru, specifică: „Nicu M., Str. Spiroiu 28“. Acesta ar fi fost numele, cu adresa autorului prezumat al furtului literar căruia îi căzuse victimă Mateiu I. Caragiale, într-unul din rarele, foarte rarele răstimpuri, când își deschisese, la propriu, sertarele, în fața unui intrus.

Despre Nicu Metz, vezi Constantin Beldie: *Memorii*, Editura Albatros, 2000. Într-adevăr, personajul nu putea avea vreo legătură cu furtul în cauză.

Revista *Viața literară* inițiasă un concurs de sonet, dotat cu un premiu de o mie de lei și primise în redacție cam o sută de sonete. Dintre acestea, juriul, compus din E. Lovinescu, Romulus Dianu, Zaharia Stancu, Dragoș Vrânceanu și I. Valerian, selecționase un număr de douăzeci, publicate fără semnătură, dar numerotate, spre a înfrunța preferințele cititorilor. *Noapte valahă* purta numărul 5. În numărul din 8–25 aprilie, se anunța că cititorii se pronunțaseră pentru sonetul *Panoplie* de Mircea Pavelescu. Poetul Al. Claudian primea o mențiune pentru sonetul *Biblioteca*. În intervalul dintre numere se descoperise, credem, plagiatul, asupra căruia conducerea revistei, pe punctul de a iniția un nou concurs, de data aceasta de schiță, a păstrat tăcerea asupra furtului literar.

Din ciorna laborioasă a scrisorii rezultă că sonetul aparținea lui Mateiu, că fusese scris cu treizeci de ani mai înainte – deci prin 1904 –, dar că autorul său nu-l considerase demn de lumina tiparului. Textul apărut în revistă suferise modificări ultragiante, iar intervenția lui Mateiu insistă asupra acestui punct, fără a restabili, cu excepția unui singur vers, textul original, încât nu rezultă dacă furtul privește întreaga poezie sau doar titlul.

Emoționant, în *scrisoarea către Rudolf Ubrynowsky* („Mon cher duc(!) este pasajul dedicat morții Anei de Linche (Lens), unde înregistrăm și o profesiune de credință tipică: „... Mă simt mai solidar cu generația ei pe cale de dispariție, decât cu a mea, fără să mai vorbesc de cea care tocmai vine, mișună și se agită într-un chip așa de antipatic, ca să parvină.” Scrisorile au fost date publicității de noi în *Manuscriptum*, an. IX, nr. 4 (33), 1978, p. 139–140 și an. X, nr. 1 (34), 1979, p. 129–139. Tot în *Manuscriptum*, dar în numărul 3 (32), an. IX, 1978, p. 163–167, au apărut, scoase la lumină de istoriograful matein Al. George, scrisorile către Emil Riegler-Dinu (poetul, muzicologul și publicistul care se entuziasmase de *Craii de Curtea-Vechie* la apariție și care – după o însemnare a lui Mateiu, îl invitate pe scriitor la un congres internațional de critică ținut la Sinaia, la mijlocul lui septembrie 1929), și către Eugen Catargi. Pe aceasta din urmă, Al. George o datează după informația că emitentul tocmai primise un aconto de la Fundațiile Regale – deci pentru *Sub pecetea tainei*. Conform criticului: „Ceea ce dă un nume interes acestei scurte epistole e speranța

exprimată – în glumă sau în serios – că Eugen Catargi, om care nu se ilustrase prin nimic în viața publică, ar putea deveni... prim-ministru «la o viitoare criză guvernamentală» și, întrucât «țara are nevoie de oameni», scriitorul înțelege să-și ofere serviciile prietenului său și patriei. Evident, enormitatea acestei propuneri e de natură să confere o notă umoristică unui text care poate rămâne chiar hilar dacă îl luăm în serios. Himericul Mateiu Caragiale se dezvăluie aici mai bine decât în alte momente ale vieții sale, mai ales când amestecă atât de amuzant năzuința reală cu umorul pe care unii comentatori răuvoitori se fac a nu-l băga în seamă.”

Scrisoarea către Sonia Zarifopol, din colecția criticului Șerban Cioculescu, a văzut lumina tiparului în volumul acestuia de *Aminiri*, p. 333–334.

Cât privește veleitățile de diplomat ale scriitorului, acestora le răspund numeroasele concepte de scrisori oficiale, redate aici și aflătoare în original în Fondul Saint-Georges de la Biblioteca Națională a României. Mateiu Caragiale le pregătise din timp, după manuale, probabil, în așteptarea fericitului eveniment al numirii în postul de ministru plenipotențiar sau a primirii de titluri și decorații. Așa cum avea pregătită o listă de garderobă cu toate vestimentele, inclusiv bicornul, necesare profesiei.

Chiar dacă nu mai era atât de convins de reușita manevrelor sale de intrare în diplomatie, Mateiu nu voia să fie surprins nepregătit. Este însă tot atât de posibil ca simpla transcriere a unor formule de cancelarie, perfecte în felul lor și emanând, cu toatele, de la vechiul regim, să-i fi procurat satisfacții de un ordin care ne rămâne ascuns, dar de aceeași sorginte cu meticulozitatea cu care își formula regulamentele de moșie – inutile, căci se adresau celui care le întocmea –, registrele de Casă de Conturi (!) și alte delicii ale formularisticii. Caz unic, pusă în slujba limbii literare, această acribie scriptologică a produs capodopere.

(p.633)

EFEMERIDE

În Fondul Saint-Georges de la Biblioteca Națională a României, în portofoliul donației făcute de Marica M. Caragiale, conținând actele și hârtiile soțului ei defunct, documentul olograf de cea mai mare întindere este un text de 87 file, intitulat de autorul său *Ephémérides*. Foile reprezintă sferturi de coală scrise mărunț cu cerneală neagră, în ortografia binecunoscută a scriitorului și nu sunt date. Cuvântul *fastes*, din preajma titlului, a fost ulterior șters, iar hârtia este de o calitate inferioară, contrastând cu foițele veline sau din material pergamentat pe care se află alte liste de notații, scrisul este adeseori grăbit și înghesuit, cu sistematice prescurtări. Cerneala diferă pe porțiuni, unele pasaje sunt scrise cu creionul. Număratoarea filelor apare defecțuoasă pe alocuri, îndrituind bănuiala unui text în prima versiune, întocmit într-o perioadă de timp mai îndelungată.

Lectura documentului, pe alocuri dificilă, relevă un op cronologic, răspunzând sensului secundar al noțiunii de *efemeride* (cărți, opere sau simple noțiuni indicând evenimente întâmplare în acea zi a anului, la diferite epoci) și acoperind perioada cuprinsă între anii 1895 și 1916. Sub această dată, care numește moartea pictorului Luchian și totodată intrarea României în primul război mondial, în josul textului apare inscripția „fin de l'ancien régime”.

Întregul text este scris în limba franceză, în a cărei ortografie sunt transcrise toate numele proprii și toponimice, dintre care cele mai multe sunt românești. După conținut – note telegrafice privind evenimente sociale, mondene, împrejurări insolite, decese în primul rând, decorări –, conchidem că acesta va fi fost un soi de *memento* în care Mateiu își „centraliza” datele care-l interesau în epocă. Afară de predominanța deceselor, figurează cauza lor – asasinat, sinucideri, dispariții, accidente, dueluri mortale, cu funcțiile și decorațiile mortului în cauză, iar la femei, cu numele dinaintea căsătoriei. În alegerea listărilor, autorul a arătat o marcată preferință înaltei societăți, extinzându-și însă bunăvoința și asupra acelor vlăstare ale burgheziei care accesaseră la situații superioare. Intelectualii nu sunt ocoliți, nici artiștii, înglobați în faptul divers la o anumită configurație socială – afaceri tenebroase, fraude, scandaluri. Pe parcursul redactării, Mateiu a

eliminat, prin ștersături, cele mai multe date referitoare la persoane și evenimente din străinătate, pe când alte pasaje au fost subliniate cu un creion albastru.

Stilul este cel mai frecvent eliptic de verb, iar dintre categoriile de evenimente înregistrate predomină ceea ce am putea numi mișcarea decorațiilor, consecvent urmărită. Legat de interesul cauzat de acordarea de decorații este consemnată și orice circumstanță aptă să producă o nouă recoltă de decorări: schimbări de guvern, vizite de capete încoronate, aniversări. Legătura de la cauză la efect este foarte clară: „Octobre, visites roi Serbie il reçoit Étoile Roumanie brillants”. Când primesc decorații loturi întregi de demnitari, militari etc., listele sunt transcrise integral, încât, de-a lungul anilor, realizăm un tablou impresionant al promovărilor în grade ale unora și acelorași actanți. Defuncții sunt întotdeauna trecuți cu palmaresul decorațiilor, ca un pendant al slujbelor avute. Raportul pare a fi, pe de o parte, curgerea ineluctabilă a vremii, cu hecatombele ei, iar pe de alta, compensatoriu, decorările – ca o recomandare pentru eternitate.

Propriu-zis, cele două decenii și mai bine cuprinse în *Efemeride* complinesc un tablou, un caleidoscop al ieșirii din scenă a reprezentanților vechiului regim, înaintea faptului social care le-a retras puterea politică. Materialul alcătuitor al *Efemeridelor* se vedește, în acest sens, enorm și ar oferi oricărui romancier în căutarea atmosferei de epocă, cel puțin, o sursă onomastică de prim ordin.

Privitor la portretul lui Mateiu I. Caragiale, *Efemeridele* confirmă larg, dacă nu prisoselnic, datele anterior cunoscute, opțiunile sale. Actul scrierii acestor *Efemeride* a fost, credem, gratuit, chiar când, abil consultate de autorul lor, ar fi contribuit la faima unei memorii excepționale. Ele trebuie să fi fost un adjuvant de antrenament al acelei memorii, ce nu trebuia să lenească! Apoi, dincolo de pura satisfacție a enumerării muzicale a unor nume care îl încântau – Darvari, Ghica, Sturdza, Cantacuzino, Lahovary, Grădișteanu, Manu, Kalinderu, Suțu, Mavrocordat, Filitti etc., etc. – și care au figurat în corespondența sa către N. A. Boicescu –, dincolo de acest miraj în care se cuprindea și pe sine, ca purtător al numelui Caragiale, trebuie să căutăm mecanica actului analitic al viitorului romancier de moravuri. În spatele unei opere de ficțiune stă să se prăvale muntele factologic.

Ca document de pură psihologie, *Efemeridele* sunt, neapărat, de un neprețuit ajutor. În sfera relațiilor cu părintele său găsim consemnate numai date oficiale: banchetul la împlinirea a șaizeci de ani, o decorare, ferparul mortuar. Mult mai mult spațiu se acordă, de exemplu, familiei Darvari.

Mai palpabile sunt în *Efemeride* datele care pot fi raportate la Mateiu însuși. Bineînțeles, *Efemeridele* iau act de numirea lui Mateiu ca șef de cabinet, de împrejurările decorării sale cu Ordinul Sf. Ana, cu Medalia Bene-Merenti (prilej de a fi trecuți și alți purtători ai distincției: E. Lovinescu, George Topîrceanu).

Tentativă de recuperare a timpului pierdut, *Efemeridele* au fost, cu toată probabilitatea, întocmite în primii ani de după primul război mondial, înaintea prozelor care l-au făcut celebru pe Mateiu I. Caragiale. Un calcul din text, la M. Pherekyde, spre a-i afla vârsta, numește anul 1920, an pe care-l considerăm parametrul cel mai sigur, cu adaosul unui timp înainte sau în urmă. Din manuscrisul *Efemeridelor* lipsesc filele 35–38, cu anul 1907, dar nu putem ști dacă autorul a fost cel care le-a înlăturat. Câteva file răzlețe din același fond arhivistic, conținând necroloage ulterioare primului război mondial, ne demonstrează că, cel puțin o vreme, Mateiu s-a gândit să-și continue munca, fără să mai găsească timp și plăcere pentru aceasta.

REPERE CRITICE

E. IOVINESCU

Printre sonetiști trebuie menționat și d. Matei Ion Caragiale, pentru sonetele publicate în *Viața românească* și *Flacăra*. Iubitor de trecut, preocupat de heraldică și influențat de Hérédia, d-sa ne-a dat câteva tablouri în ton arhaic ale vechei noastre vieți, puse în valoare prin sugestia ultimului terțet. Astfel, de pildă, în fața morții:

În trântorul becisnic s-a deșteptat boierul

care „fără a-și da seama își mângâie hangerul“ său în ruinele curții vechi:

*Zâmbesc către domnițe boieri cu lungă barbă
Purtând pe-nalta cucă surguci cu mândre pene.*

oct. 1926

(*Istoria literaturii române contemporane*, vol.I, Editura Minerva, 1973,
3. *Evoluția poeziei lirice*, cap. XVIII, p. 495–496)

De la sonetistul heraldist d. Matei Ion Caragiale avem o plachetă *Remember*, cu povestea unui tânăr exotic și misterios, sir Aubrey de Vere, asemănător lorzilor pictați de Van Dyck și Van-der-Faes; cunoscut într-un muzeu din Berlin, tânărul dispăre într-o tragedie nedezlegată, dar al cărei mister ar putea fi homosexualitatea. Povestea e remarcabilă prin gravitatea tonului, prin largimea stilului somptuos, doct și nobil. Aceleași calități stilistice, însoțite și de un puternic pitoresc, se vădesc și în fragmentele romanului *Craii de Curtea-Veche*,

apărut intermitent în *Gândirea*, a cărui publicare integrală e așteptată (expurgată, însă, de maniile gramaticale ce-l fac aproape ilizibil unui spirit echilibrat, căci scriitorul se exprimă la fiecare pas astfel: *îmi* a scris că *îți* a spus că *il* a văzut) pentru a fi prețuit după meritul său apreciabil de la prima vedere.

oct. 1928

(*Ibidem*, vol. II, 4. *Evoluția prozei literare*, cap. XXIII, p. 172–173)

Arta lui Matei s-a fixat într-o singură carte, *Craii de Curtea-Veche*, făcută din incantație, din culoare, din pitoresc – adică din tot ceea ce nu se găsește la tatăl său; paletă descriptivă bogată; tot evocator, larg muzical; falfăit de eșarfe multicolore; proză plină de suavități poetice, dar și de miresmele maidanelor părintești; vocabular, când arhaic, ca la fratele său Luca, când voit împlântat în trivial – într-un cuvânt, cu destule elemente de luxură și de dizolvare, ca, de altfel, întreaga atmosferă morală a cărții; operă rară de povestitor liric și de mare artist, cu toate semnele unei decadențe evidente.

(*Memorii*, IV [1936], p. 13–19)

ȘERBAN CIOCULESCU

Craii de Curtea-Veche e, întâi de toate, prin raportare la autor, un monument de snobism. Fiecare pagină palpită de admirație înfrigurată pentru niște «domni» așa de «bine» ca Pașadia și Pantazi. Primul, strănepotul unui aventurier și criminal, pripășit de prin părțile turcești, și ajuns mare armaș. Al doilea, aproximativ boier și descendent din niște pirai greci. Totuși, în Pașadia, autorul, de profesie analist al sângelui albastru, crede a vedea „semnele unei înalte stirpe în cădere”. Iată un cuvânt care îi este scump: „stirpe”! D. Mateiu Caragiale a descris, în *Craii de Curtea-Veche*, viața de noapte a unui quartet de cheflii bucureșteni, în 1910–1911. A făcut un „roman de moravuri bucureștene”, precum însuși pretinde. Autorul, în numele unui ideal de civilizație occidentală, n-are decât dispreț transcendent față de

„orașul blestemat”, de „sufletul spurcat și scârnăv al Bucureștilor”, situat la „Porțile Orientului” etc. „Sufletul spurcat și scârnăv al Bucureștilor” corupe cele mai alese suflete (Pașadia și Pantazi). Personificați în Gore Pirgu, dejecție a Crucii-de-Piatră, Bucureștii precipită alterarea sângelui albastru. [...]

Craii de Curtea-Veche, carte excelent scrisă, mai ales când autorul renunță la aplicație și „bucăți alese”, reprezintă un efort literar considerabil și oferă un îndoit pitoresc, de aproximativ heraldică româno-grecescă și de autentic Obor. Cu condiția să nu i se atribuie întemeierea romanului românesc, care, pare-mi-se, exista dinainte, d. Mateiu Caragiale îndreptățește o stimă literară rezonabilă.

(„*Craii de Curtea-Veche*” de Mateiu Ion Caragiale, în *Adevărul*, 19 aprilie 1929)

În restul operei lui, omul nu se oglindește decât negativ, prin refuzul destăinuirii și al dăruirii de sine. Ne rămâne deci a privi fugăr peste *Remember* și *Craii de Curtea-Veche* pentru a-l surprinde indirect, așa cum se oglindește în subiectele sale preferate. Poetul se regăsește în personajele sale fictive, de existență imaginară. Ființe excepționale, parcă desprinse din lumea lui Edgar Allan Poe (Aubrey de Vere din *Remember* nu cumva i-a fost sugerat onomastic de Guy de Vere din *Lenore* a poetului american?), eroii lui Mateiu Ion Caragiale nu au o stare civilă controlabilă și nici măcar raportare la un mediu de viață reală. Într-înșii se recunoaște gustul pentru civilizațiile vechi, care dau hibrizi străluciți de descompunere morală. Fie că e vorba de fantasticul Aubrey de Vere sau de contestabili autohtoni ca Pașadia și Pantazi, făpturile lui Mateiu Ion Caragiale reflectează un ideal de perfecție *ex lex*, omul de sfârșit de veac, putregai cu reflexe somptuarii, de o certă frumusețe crepusculară. [...] N-a creat viața, desigur, dar pe hotarul dintre închipuire și posibil, poetul fantastic al nopții și al serilor „ce se întorc” a iscat fantome ale visării sale, care nu se mai mulțumesc cu materialul familiar al cronicilor și al pitorescului arhaic.

(Mateiu I. Caragiale, în *Adevărul*, 24 ianuarie 1936)

Însăși capodopera lui Mateiu I. Caragiale, capodoperă de al doilea raft, după cum numește un eseist francez (Émile Henriot – *n.n.*) cărțile de mai puțină substanță, *Craii de Curtea-Veche* se alimentează din drojdiile morale ale unui trecut apus. Căci, deși lucrurile se petrec în Bucureștii din preajma noului veac, plâsmuirile omenești cu putere de sugestie sunt arbitrar închipuite din confluențe de sânge ale veacurilor trecute și ale neamurilor din Levantul tuturor corcilor morale. Unul singur, autohtonul Pîrgu, dejecție sufletească sintetică, dar și acumulativă peste marginile crezării, poate fi socotit de obârșie românească. Ceilalți, Pașadia și Pantazi, către care merge evlavia adâncă a autorului, mai vârtos decât consimțământul cititorilor, sunt construcții mintale, fără rădăcini în realitățile noastre. Spre a satisface cadrul rubricii noastre (*Aspecte epice contemporane* – *n.n.*), vom adăuga că autorul, nestăpânind darul întrupării epice, nu își înfățișează personajele iubite în acțiune, dar le evocă cu o mare putere de sugestie. Niciodată arta lui Mateiu I. Caragiale nu a lucrat mai cu eficacitate decât în *Craii de Curtea-Veche*, pentru a da categoriei abstracte a trecutului o învestimantare mai plastică. Ca și Pîrgu, dar pe un alt plan, cei doi eroi levantino-români sunt produse sintetice ale unei plâsmuiri ideale, care nu reușește însă a prinde ritmul vieții. O proză de neînchipuită splendoare, periodică și plastică, este pusă în slujba romantice evocări. „Concepută nebuloasă”, după însemnările de jurnal ale lui Mateiu I. Caragiale, încă din 1910, așadar puțin înainte de sonetele din *Pajere*, scrisă și remaniată în 1916, 1918, 1919 și anii următori, cu mici întreruperi până în 1928, opera înfățișează o muncă de atelier fără seamăn în literatura noastră. Despre nici o altă scriere n-avem știre să fi fost atât de frământată, până la redactarea definitivă. E un exemplu remarcabil și unic de artizanat, de meșteșugire savantă și conștiincioasă, pentru înfrângerea dificultăților ce se opun creației. Autorul n-a rămas ca alți artiști, secătuit sau dezgustat de greutatea silinței. Cartea i s-a părut «réellement magnifique», răsplătindu-l de munca istovitoare. [...]

Mateiu I. Caragiale e un scriitor de mare plasticitate, dar registrul său este redus și nu se realizează deplin, în creație epică de viață. Arta sa e o manifestare supremă, însă de decadență, care configurează pe autor ca un scriitor bizar, fără strămoși în literatura noastră, de bună seamă deosebit de interesant, dar nu un creator în puterea cuvântului.

(*Revista Fundațiilor Regale*, nr. 5, 1937)

Craii de Curtea-Veche, întregit cu romanele *Sub pecetea tainei* și *Soborul țitelor*, aveau să constituie o trilogie. Din cele patru fragmente care ne-au rămas, *Sub pecetea tainei* își arată îndeajuns structura și intențiile. Sunt amintirile, de la sfârșitul veacului trecut, ale unui înalt slujbaş din poliția Capitalei. Disprețuind el însuși genul în ființă al romanului polițist, povestitorul fictiv, sub care se ascunde închipuirea autorului, desprinde fășii-fășii din cabinetul secret al aristocrației bucureștene, cu o mare putere evocatoare. În locul unui roman polițist oarecare, Mateiu I. Caragiale își propusese, mai scormonind din cronica uitată a vieții noastre publice, mai plâsmuind cu o închipuire împrăștiată din lecturile marilor povestitori fantastici, cercetați cu dragoste de dânsul, – să alcătuiască un vrednic diptic la *Craii de Curtea-Veche*, pentru a trece apoi la al treilea fastuos panou din triplicul visat. Ca și *Craii de Curtea-Veche*, fragmentele rămase din *Sub pecetea tainei*, pare-se, n-ar fi dat un roman propriu-zis. Sau altminteri zicând, statismul concepției, ritmul domol al evocării n-ar fi ieșit din formula așa de personală realizată în *Craii de Curtea-Veche*. Dar cât de plastice și tulburătoare, totodată, sunt aceste fragmente, în care se răsfrâng aspecte din viața aproape necunoscută a Bucureștilor de mai acum o jumătate de veac! Și câtă mâhnire te cuprinde la gândul că meșterul lor alcătuitor n-a avut răgazul să-și ducă la capăt lucrarea! [...]

Oricât de aleasă ar fi proza lui Mateiu I. Caragiale, suntem siliți la o disociere necesară, când e vorba să alăturăm roadele literare ale fiului de acelea ale părintelui (*si parva licet magnus*). Firește, *Remember*, *Craii de Curtea-Veche* și fragmentele din *Sub pecetea tainei* sunt bucăți literare admirabile, prin bogăția fastuoasă a expresiei plastice și a structurii sintactice, dar, oricum, opera lui Mateiu I. Caragiale rămâne minoră, dacă o așezăm alături de aceea a lui Ion L. Caragiale.

(*Mateiu I. Caragiale: Opere, ediție definitivă îngrijită de Perpessicius, în Adevărul*, XI, 1937)

Avem aici cheia estetice mateine: CERINȚA DE TAINĂ FĂRĂ SFÂRȘIT. Ea putea fi bănuită încă de la primele încercări literare ale lui Mateiu, în poemele și sonetele care alcătuiesc substanța culegerii postume cu titlul *Pajere*. El caută uneori, în aceste poezii, „taina mării

strămoșești“ (*Clio*). Altă dată, în *Lauda cuceritorului* barbar, „runa cea tainică“ sapă numele celui predestinat să pārjolească lumea.

(*Dimensiunea misterului*, în *Astra*, nr. 4, 1967)

Mateiu I. Caragiale reprezintă însă tipul histrionului absolut, care împinge vocația teatrală la paroxismul ei tragic. Eul se identifică atât de mult cu rolul său unic, încât își dizolvă personalitatea în cea a personajului întruchipat. Măștile nu mai pot fi alternate, pentru că omul însuși s-a preschimbat într-o mască». În aceste substanțiale și subtile rânduri, distingem două afirmații de ordin diferit. Una, referitoare la masca impenetrabilă, de aristocrat disprețuitor și sarcastic, pe care Mateiu încă din adolescență s-a străduit să și-o compună și care apoi, ca toate măștile de veche durată, ca să spun așa, i s-a lipit de față, devenind o «a doua natură». Cealaltă lasă a se înțelege că personajele lui Mateiu nu erau obiectivate, ci proiecții diferite ale propriei lui personalități, cu alte cuvinte, de ordin pur subiectiv. Iată cât de departe l-a dus pe Ovidiu Cotruș o simplă constatare: la «demistificarea», cum spune critica nouă, pe de o parte a personajului care a fost autorul, iar pe de alta, a propriilor personaje din «creația» sa «epică». Pun în ghilimele aceste cuvinte, pentru că într-un roman, creația cere invenție, pe calea imaginației, iar genul epic este tocmai acela al povestirii cu personaje vii, cât mai variate și mai deosebite de structura autorului lor. Mateiu I. Caragiale n-a corespuns nici uneia din aceste cerințe, dar *Craii de Curtea-Veche* se valorifică prin splendoarea stilului (nu spun a «scriiturii») și prin viziunea, oricât de contestabilă, a crepusculului unei clase sociale.

(*România literară*, 6 octombrie 1977)

Asupra prozei lui Mateiu I. Caragiale critica a fost de la început și până astăzi unanimă în a recunoaște caracterul ei superior artistic. Artist calificat a fost și Ion L. Caragiale, în direcția proprietății cuvântului și a unui anumit ritm al frazării. Acesta din urmă este mai învederat la Mateiu, cultivator al efectului plastic, precum și al evocărilor lirice, poet și el remarcabil, manifestându-se însă plenar în proză și neevitând așa-zisele «morceaux de bravoure» (fragmentele antologice).

Deși mânuia cu siguranță și chiar colorat limba franceză, în care și-a scris unele însemnări zilnice și călătoria sa la San-Remo, rare sunt sintagmele și expresiile galice, comune bilingvilor noștri, ca «mult-iubitul» (le bien-aimé, Ludovic XV), «marele meu prieten» (mon grand ami), «o cocoană foarte mare» (une très grande dame), «fără a-și face un rău» (sans se faire un mal) etc. Puține sunt și franțuzismele sale lexicale ca «încanalierea» (encanaillement), adică frecventarea unor oameni de joasă condiție morală, în genul lui Pirgu, «laboare» (labour) etc.

Sintactic, credem de factură italiană propozițiile începute cu verbul *a fi*, la perfectul simplu: «Fu o căsnicie sbuciumată...», «Fu cel dintâi pe care-l întâlni...», «Fu un Bergami», «Fu unealta...» Și la forma pasivă se remarcă același timp: «Nu fui introdus...» «...fui purtat prin niște încăperi...»

În lexiconul lui Mateiu a fost relevată mai demult predilecția pentru cuvintele vechi, arhaice și evitarea, pe cât cu putință, a neologismului, fie chiar cu prețul creării unor vocabule neviabile ca de pildă «desalcătui» (descompuneri), «desdrumați» (neorientați), tinere «desmăritate» (divorțate), sau chiar a unor sintagme, uneori adevărate perifraze, în același scop: «răvașe neiscălite» (scrisori anonime), «trăsura închisă» (cupeu), «paraclis arzător» (chapelles ardente) etc.

Încă de la apariția *Crailor* (1929), am remarcat slăbiciunea lui Mateiu pentru triadă (în propoziții, substantive, epitete). Nu-i voi concura pe tinerii mei confrăți care caută cu lumânarea sensuri ocultistice la marii noștri scriitori, dar voi explica acest procedeu printr-un proces conștient de stil [citat].

Aceste exemple ar pleda, ca și alte specimene lexicale, chemate să zugrăvească unele medii interlope, pentru calificarea ca naturalist, a stilului matein. Este însă numai una din fețele acestuia, romanul pendulând între aristocratismul lui Pașadia și Pantazi, de o parte, și vulgară figură șarjată a lui Pirgu, sortit în mod arbitrar să fie profitorul războiului de întregire. [...]

Opțiunea estetistă a lui Mateiu I. Caragiale pentru secolul care a cultivat mai bine ca oricare «dulceața traiului» (la doucer de vivre), i-a impus și cel mai atent proces stilistic. De mirare însă că prohodul acestei societăți, ridicată de Mateiu în slăvi, se încheie cu un verb din pasta cealaltă, groasă, a suburbiei morale bucureștene: «...timpul nostru» (al Crailor, al imaginărilor contemporani cu lamura secolului al XVIII-lea!)

«trecuse» și «în curând, avea să stârvească...» Secolul marii parăzi a Crailor, stârv! Curioasă strecurare a noului verb, creat de Mateiu, într-un final ce-și putea găsi un alt cuvânt!

Pentru faptul că autorul și-a amestecat prea mult cernelurile în *Craii de Curtea-Veche*, unele de esență romantică, altele de esență naturalistă, pentru că antitezele de ordin estetic și moral abundă, am preferat acestei în genere socotită capodoperă a lui Mateiu, nuvela să berlineze *Remember*, mai unitară ca atmosferă și procedee stilistice.

(*Registre stilistice mateine. Delimitări,*
în *Flacăra*, 27 iulie 1984)

AL. A. PHILIPPIDE

Cartea d-lui Mateiu Caragiale nu e un roman. E făcută din prezentarea a câtorva tipuri interesante și ciudate, pe care autorul pare să le fie cunoscut mai mult decât imaginat, și din spovedaniile acestor tipuri.

Autorul prezintă câteva figuri de ratați și îi pune să se miște într-un mediu de putreziciune morală și de murdărie sufletească, descris cu insistență și detalii. Insistența aceasta îngreuiază câteodată cursul povestirii. D. Mateiu Caragiale are un stil încărcat, chinuit câteodată, totdeauna interesant. Figurile „Crailor” se detașează într-o lumină verzuie și crepusculară, rembrandtiană. Se fixează în memorie, șovăitoare și totuși lămurite. O atmosferă de aquarium – asta e culoarea generală a cărții. D. Mateiu Caragiale ne oferă o vitrină de muzee Grévin, un etalaj de figuri de ceară, sinistre și neliniștitoare. Pașadia, Pantazi, Gorică Pirgu, familia scăpătată și de viță veche a „adevăraților” Arnoteni, toate personagiile trăiesc o viață specială, nocturnă, extenuată și extenuantă. Bănuiesc că autorul a vrut să acumuleze în personagiile sale o anumită putreziciune caracteristică târgurilor noastre, în care importanțele civilizației occidentale se împreunează așa de ciudat cu fanarismul și orientalismul încă nestârpit al vieții și obiceiurilor. Cartea lui Mateiu Caragiale e quintesența acestei vieți corcotoarești care e caracteristică încă pentru bună parte din lumea orașelor noastre, începând cu capitala. Epoca, de altfel, în care se mișcă tipurile cărții e nimerită. E prin 1910, epoca de dinainte de război, a României mici și

patriarhale, cu ritm domol și gospodăresc. Astăzi ritmul s-a schimbat. A devenit mai rapid și e nădejde ca ancorele trecutului să se desprindă din ce în ce mai mult – și să cadă. Cartea d-lui Caragiale e vântos ancorată în trecut. Un trecut lipsit de poezie, pitoresc și murdar, pezevenghiu și corcit, fără nimic din evocațiile nostalgice ale d-lui Sadoveanu. [...]

Cartea d-lui Mateiu Caragiale este în multe privințe un document, de aceea merită să fie citită cu interes. Iar prin stilul ei original, plastic, plin și expresiv, e o realizare de artă, vrednică de elogii.

(*Mateiu Ion Caragiale: „Craii de Curtea-Veche”,*
în *Viața Românească*, an. XXI, 1929, aprilie, nr. 4, p. 121–122)

CAMIL BALTAZAR

D-l Mateiu Ion Caragiale a scris poate fără să vrea o carte de un farmec frust și nebănuit, o carte care, încercând un limbaj atât de apropiat de viața acelor care îl vorbesc, devine organic și miezos și este indispensabil cărții, nu se poate dezlipi de ea. [...] [Acest limbaj] îi ajută sciitorului să scrie cu o peniță care de la Creangă n-a mai fost atât de reinnoită într-o realitate românească de cel mai pur sânge și e singurul scriitor care n-a azvârlit cu o sudalmă pitorească într-o lume pe care am văzut-o, am cunoscut-o, s-a lipit de epiderma noastră, deși niciodată nu am fi bănuat că poate fi material atât de viu și de scump pentru o carte. [...]

Însă noi știm că la cărți din acestea cari se citesc cu o plăcere de adolescent la primele lecturi, și cu o bucurie de scrib înviorat că are în mână o carte ce se scrie la un veac o dată – nu se putea ca rândurile noastre să nu șchioapete și sperăm să mai putem scrie cândva o lămurire și un omagiu deplin a (*sic!*) acestei cărți care ne-a plăcut prea mult pentru a o mai putea comenta.

(*Tiparnița literară*, an. I, nr. 6–7, aprilie–mai 1929)

Este adevărat: apariția epocală a scrierilor lui M. I. Caragiale a fost întâmpinată ca o sărbătoare literară (mai ales *Craii de Curtea-Veche*) de către artiștii și oamenii de literă sensibili la astfel de iviri meteorice și

din alaiul primilor crainici ai marei festivități au fost Emanoil Bucuța, Ion Barbu, Petru Comarnescu, Ion Pillar, Emil Riegler, Perpessicius, Al. A. Philippide, C. Noica, B. Brezeanu, Mihail Sebastian, Radu Dragnea și Barbu Lăzăreanu, la cari s-au adăugat Adrian Maniu, G. Călinescu, Tudor Vianu, Șerban Cioculescu și E. Lovinescu. [...] Personagii sau fraze, propoziții sau perioade întregi ce te fac să citești *Craii de Curtea-Veche* cu sufletul la gură și cu senzația, ba nu cu sentimentul de scrib înfiorat că ai în mână o carte *ce se scrie la un veac o dată*.

(*Universul literar*, 28 ianuarie 1945)

ION BARBU

Niciodată piatra nu va da Bucureștiului un sfert din strălucirea marilor cetăți din Apus. Civilizația noastră e sortită să rămână în virtual și interior. Neputând clădi în afară (e și prea târziu și prea zadarnic pentru aceasta), în inimele noastre se cade să întemeiem: – turnuri vibratoare, speranței; aurite bolți, laudei; clopotnițe, adâncimii soarelui netemporal. Iată sensul Cetății voastre, lămurind din *Craii de Curtea-Veche*. Și astfel, v-am arătat pentru ce trebuie iubită această carte. [...]

În desfăcutul suflet al Bucureștiului nocturn, umbra Penei Corcodușa și depărtata lumină a imaterialei Ilince sunt zone de vibrație joasă și înaltă, polii între care strălucesc culorile celor trei Crai de Curte: Pașadia, «Eu» și Pantazi. Toți brăzdați de dungile negre ale duhului impur: principiul de picazare (*sic!*), care e Pirgu. Eroul romanului e tocmai acest grup stelar, cumpenind lumile de aur și azur ale lui Pașadia și Pantazi, alungând nălucile Penei și Ilincei, gravitând în jurul lui Pirgu, centru fictiv și brut. E prima dată în literatura noastră, și a doua oară poate în literatura universală (cazul lui Dostoievski, mai complex, trebuind cercetat cu altă grijă), când *natura planetară* se substituie naturii biologice, sociale ori simplu umane, a eroului de roman obișnuit. Cu toată fața lor pământescă, cei trei Crai sunt numai în al doilea rând oameni, dar în primul: axe universale. Iar numele plutonian al lui Pirgu e de scârbă și spaimă. De aceea *Craii de Curtea-Veche* părăsește raftul cărților pieritoare pentru a se așeza între

Scripturi. Nu cunosc meditație mai gravă asupra ticlurii și aventurii Ființei ca această carte de înțelepciune, pe care un act de discreție și gust o disimulează sub grele catifele de pitoresc oriental. [...]

Revelațiile sunt multe în cartea „Crailor” și ca săgetate din cununile Sfințelor Locuri. [...]

(*Răsăritul Crailor*, în *Ultima oră*, an. I, nr. 103, 1 mai 1929;

Pagini de proză, 1968, p. 88–93)

BARBU B. BREZIANU

Împrietenirea lectorului cu *Remember* lasă nedumerire. E o pagină uitată, din Poe sau Wilde, pitită cândva de unul, aflată azi? Nedumerirea crește când presimți autorul român, urmaș de-al lui Caragiale, om ce trăiește cu noi prin București, dar nu ține conferințe, nu declamă prin șezători (chiar poftit), nici provoacă larmă... Să fie scriitor român? [...] În ceața de noapte neagră lucește un mănunchi de argint, și prin această secțiune se oglindește silueta gingașă a lui Aubrey de Vere; o clipă se arată într-un iluminat relief. Reflectorul crud nu iartă cuta și despoaie fardul meșteșugit. Bizar, Aubrey de Vere apare din tainica lui cadă, gol, cu apucăturile și gusturile sale. Totuși rămâne frumos, tare frumos. E talentul făurătorului.

(*Cartea urnită*, în *Ultima oră*, an. I, nr. 103, 1 mai 1929, p. 2)

PETRU COMARNESCU

Romanul este însă viața colectivă a celor trei Crai. Trăiește și moare odată cu despărțirea lor. Construcția romanului acesta care, după cum vedeți, dă la iveală o substanță adâncă și expresivă, de-o complexitate neobișnuită, este atât de adecuată atmosferei, încât tehnica se confundă cu spiritul, forma cu fondul. E acea fuziune intimă care se cheamă artă și în care energia spirituală pătrunde și se confundă cu materialul sensibil. Ce sunt cei trei eroi proiectați și în continuă devenire decât

trei aspecte ale spiritului autorului? Amestecul de fatalitate (până și boalele sunt așteptate cu impasibilitate: «de ce te păzești nu scapi»), de stoicism (Pașadia) și reverie biblică este o realitate cardinală a romanului. Precum timiditatea, frăgezimea infantilă, puritatea bătrânei boieroaice se întâlnesc cu neacomodarea (Pantazi), neadaptarea (Pașadia) sau dimpotrivă cu perfecta adaptare și speculare (Gore parvenitul), tot astfel sentimentele acestor oameni care ar putea să se respingă se îngemânează, întocmind, prin prietenie, o sinteză individuală și, prin aceasta, o atmosferă specifică.

Tipurile sunt caracterizate din însăși expunerea și atitudinea autorului; argot-ul nu are funcție de pitoresc exterior, ci el devine agentul scăpărilor lăuntrice. O splendidă obiectivitate epică întărește narațiunea romanului. Autorul povestește, nu descrie. De aceea vom găsi puzderie de substantive vechi sau neuzite, care vor materializa expresivitatea suflătească a eroilor. În schimb, adjective puține, căci, nedrămuite, ele ar opri narația, ar face-o statică și poate prea artistică, formal artistică. Și la Porțile Orientului, pitorescul este prea abundent, pentru a nu-l comprima în glasuri de sânge ce nu găsește hodină. [...]

Romanul urban românesc capătă prin Matei Ion Caragiale crâinicie de casă nouă. Aici totul e revărsare lăuntrică, flux impetuos și plin, râvnind ridicarea dincolo de viață. Spiritualizarea se petrece efectiv. Transfigurarea se deschide din adâncuri și din veghea morții pornește însăși liniștea cea mare. Deasupra eroilor flutură un Dumnezeu neștiut, dar prezent. Perspectiva acestui Dumnezeu o implică micimea celor trepăcătoși (*sic!*), nenorocirile trecutului, schimbările ruinelor. Lupta din fiecare și moartea fiecărui lucru de care ne legăm, curte domnească ori ființă idealizată. Nicăieri n-am simțit, ca aici, în cartea lui Matei Caragiale puterea hazardului, fundarea pe oportunitate și capriciu, dar și atâta stoicism față de regulă și neîncredere în disciplină. [...]

Este portretul spiritual al unei colectivități de români corciți, specific și pregnant pentru realitatea noastră, ridicat însă până la cea mai înaltă semnificație umană, până la valabilitatea lui generală și – estetic – eternă. *Tălcul romanului lui Matei Caragiale: „crâinicie de casă nouă”.*

(*Crâinicie de casă nouă*, în *Ultima oră*,
an. I, nr. 103, 1 mai 1929)

Surprinde cu mare acuitate antitezele și contradicțiile, ciudatele îmbinări sau, dimpotrivă, dedublări din viețile eroilor săi, fie ei Aubrey de Vere, din *Remember*, sau Pașadia, Pantazi, Pirgu și însăși Pena Corcodușa, personajele romanului *Craii de Curtea-Veche*. [...]

Mateiu Caragiale a folosit într-o mare măsură și printre primii la noi mijloacele viziunii și compoziției expresioniste. Contactul cu literatura fantastică a lui Poe și Hoffmann, cu imaginația lui Novalis, Nerval, Hölderlin și Wilde – din discuțiile scurte cu dânsul reieșea că îi cunoștea foarte bine – explică orientarea sa, dar mai mult în procedeele și înseși viziunile expresioniștilor, care își au în dramaturgul suedez August Strindberg, și în pictorii Van Gogh și Edvard Munch precursorii. [...]

Ion Barbu descoperea un sens tragic existenței acestor crai în asfințire și orânduia, după epica lui Dostoievski, scrierea lui Matei Caragiale, ca purtând prezența unui rău de ordin planetar, peste biologic și social. Judeca romanul lui Caragiale prin considerente înrudite cu acelea ale scriitorilor existențiaști de azi. Fără a fi de acord cu viziunea lui Ion Barbu, trebuie să recunoaștem că el a scrutat mai în adânc romanul, atribuindu-i o multitudine de semnificații, la care numai operele complexe și de substanță se pretează. Un roman cu substanță mult mai puțină decât *Craii de Curtea-Veche* – ne referim la *Procesul* lui Kafka – a stârnit comentarii înfinit mai numeroase și mai prezumțioase. [...]

O analiză mai temeinică a romanului craiilor ar învedera noul adus de Matei Caragiale în epica noastră: violențe psihologice (Pena Corcodușa), teme obsesive (cei trei crai, Gore, Rașelica), sentimentul absurdului și al tragicului, încercarea de explicație intelectuală, de urmărire lucidă a vieții și tipurilor, caracterul de neliniște, îngrijorare, consternare din partea autorului-comentator, proiectarea vieții interioare prin momente și acte de-o mare forță revelatoare. Fază specioasă a romantismului, expresionismul este opusul clasicismului, cu virtuțile lui de echilibru, măsură, armonie între obiectivitate și subiectivitate. Expresionismul lui Matei Caragiale a fost însă mlădiat și armonizat potrivit firii și preferințelor autorului, iubitor al fantasticului, dar și al lucidității, el însuși un personaj cu mască senină și distantă, dar care nu putea ascunde în totul tragicele-i suferinți. În felul său atât de personal de a compune narațiunea și de a construi

personajele, au fost folosite laolaltă o serie de elemente ce nu se întâlniseră până atunci în epica noastră și nici a lumii: limbaj înalt și argou golănesc, înțelepciunea folclorului adusă într-un context de coloratură modernă, Anton Pann în viziune expresionistă, reflexele frescelor bizantin-românești, cu polifoniile de culoare și cu o ritmică ce se ascute, pentru ca, prin aceste reflexe, să se capete transparențe de vitraliu și sclipiri de mozaic. Dacă romanul crailor ar fi cunoscut de către admiratorii de peste hotare ai lui Kafka, Beckett, Albee, credem că ar impresiona și ar surprinde, tocmai prin răsunetele coloristice, muzicale, psihologice, cu un cuvânt prin atmosfera fără pereche, proprie unei lumi care a existat peste tot și mai există în unele părți și pe care scriitorul a evocat-o în specificitatea și universalitatea ei.

(*Amintiri... aprecieri*, în *Tribuna*, 20 ianuarie 1966)

PERPESSICIUS

Activitatea literară de până acum a d-lui Mateiu Caragiale numără un ciclu de poeme denumit cât se poate de plastic *Pajere* și strania povestire „a faptului divers atroce” din nuvela intitulată *Remember*. [...]

Remember și *Craii de Curtea-Veche* sunt, mai presus de litera întâmplărilor și de linia eroilor, confesiunea unui suflet însetat de frumos, de suflete originale și rare, de întâmplări cu iz de legendă și istorie, de ritmuri, din natură, artă și scris, căutate cu înfrigurare, alintate, îndrăgite, sfînțite. Și acesta e povestitorul, e scriitorul care-și plimbă nostalgiile și spleenul prin genealogiile eroilor săi din *Remember* și *Craii de Curtea-Veche*, pe tărmlurile canalului berlinez și viziunile de desfrâu și de putreziciune ale Bucureștilor nocturni.

Desigur, *Craii de Curtea-Veche* pot fi socotiți și ca expresia unei realități sociale. Treimea aceasta de eroi, peripateticieni ai boemei, crai, cheflii, cartofori și mai presus de toate poezi ai viciului, cu genealogii care de care mai alambicate, pot fi priviți ca descendența pervertită, cu toate că rafinată, a unui trecut prăvălit în propria-i cenușă. O cenușă din care n-o mai învia niciodată pasărea Phoenix. „Noi suntem decadența de la sfârșitul imperiului”, ar fi un prea frumos epitaf pentru istoria acestei treimi de Crai de la Porțile Orientului, cum numește

în dese rânduri și cu vădită intenție d-l Mateiu Caragiale aceste meleaguri ale istoriei noastre. [...]

Craii de Curtea-Veche reeditează, cu fiecare din eroii acestei treimi de epicurei înțelepți, imaginea celui dandy baudelarian, pentru care suprema lege este frumosul și suprema victorie stă în biruința josițiilor, în care se tăvălesc, dar care nu-i maculează, pentru că toate sunt motive de înțelegere și de purificare. E o noblete a viciului în romanul acesta al d-lui Caragiale, și despre fiecare din cei trei Crai s-ar putea spune cuvintele cu cari scriitorul caracterizează pe Pașadia: „... degradarea nu-l înfierase o singură clipă, căci dacă seara patriicului cobora în Suburra, el nu-și schimba portul, nici nu-și lepăda însemnele, rămânând tot așa de mareț în vițiu ca și în virtute”. [...]

Cu aceste caractere, de o asemenea sensibilitate, pe o astfel de comună cutie de rezonanță, se înțelege de ce acordurile se caută, se îmbină și se înfrățesc și pentru ce melodia totală este una din cele mai dumnezeiești, de vrajă și de neîntrerupt „farmec”. Bucureștii, cu moravurile lui de noapte, evoluează ca niște balet zodiacale în însoțirea de coarde înăbușite și în murmurul de evocare, în aspirarea de trecut și poezie a celor trei Crai de la Curtea-Veche. De aici, din fuziunea aceasta, a două planuri, din călătoria aceasta dublă, una în visul somptuos al istoriei și amintirii, alta în subpământurile Bucureștilor de petrecere, se alege acea apă de poezie, întinsă pe sub toată povestea, că oriunde ai săpa și ai coborî ciutura, dai de apă înviorătoare, ca o altă apă vie a basmului. Am spus: călătoria dublă. Scriitorul spune: călătorie întreită, în capitolul „celor trei hagiălăcuri”, dar, privind mai de aproape, este, de fapt, vorba de o călătorie dublă, de o viață pe două planuri, așa cum le-am schițat mai sus. Într-adevăr, cele trei hagiălăcuri sunt cele trei incursiuni, una a lui Pantazi, în paradisul călătoriilor lui, a doua a lui Pașadia, în palatele somptuoase ale trecutului și mai cu seamă „în acela, scump nouă și nostalgic între toate care fu al optsprezecelea” [veac – *n. aut.*], hagiălăcuri – tărâmurii și timpuri – deopotrivă îndreptate pe drumurile aducerii-aminte, ale vieții în vis, altfel decât cea de a treia călătorie „în viața care se viețuiește, nu în aceea care se visează” și prin dedalul căreia vor merge însoțiți de inimitabilul bufon Pîrgu, admirabilă creație, de contrast și de sine stătătoare, din romanul d-lui Mateiu Ion Caragiale. [...]

Scrisul întreg din *Craii de Curtea-Veche* e un scris de ritmuri cum-pănite, de pătimașă selecție de rarități lexicale, dintr-un argot plastic și de crudități pitorești, un stil discursiv de cronică și de memorii, pregătit în laboratoarele memorialiștilor cu Saint-Simon în frunte. Un scris care, pornind de la prospețimea de expresie a cronicarilor noștri din trecut prin Dinicu Golescu și Ion Ghica, a ras în treacăt oglinzile de apă tare ale scrisului lui Odobescu. Un stil arhaizant și argotizant, cum nu se poate mai adecuat unei materii oarecum prăfuite, oarecum de penumbre aromate, oarecum defuncte.

(Mateiu Ion Caragiale: „*Craii de Curtea-Veche*“, în *Cuvântul*, 12 și 19 iulie 1929; *Mențiuni critice*, Editura Albatros, 1976, p. 27–35)

Desigur, *Craii de Curtea-Veche* este tot ce poate fi, mai puțin roman istoric. «Restituire istorică greșită» notează d-l N. Iorga într-o notă din a sa *Istorie a literaturii românești contemporane*, după ce acordă versurilor lui Mateiu Caragiale o măgulitoare prețuire și dacă lucrul n-ar putea fi susținut, din lipsă de obiect, ea nu este mai puțin intuiția, dezamăgită oarecum, a unui istoric de surprinzătoare intuiții, căci, dacă, din ultimul tipar al *Crailor de Curtea-Veche*, la care autorul a ajuns după un travaliu atât de laborios, dar mândru de a fi învins «dificultatea», cu greu ne-am fi putut închipui natura acestor etape depășite, întâmplarea, zgârcită desigur, dar nu mai puțin revelatoare, ne-a pus la îndemână cele două schițe și acel material de crâmpoeie, cari se pot urmări în anexele respective [din ediția sa – n.n.] și cari, toate, duc la concluzia că elaborarea îndelungată a privit nu numai stilul, dar într-o egală măsură și concepția operei de căpetenie a lui Mateiu Caragiale. [...] În toate fibrele sale, cât de intime sau cât de superficiale, *Craii de Curtea-Veche* este o operă funciar realistă cu rădăcinile adânc înfipte în vadul acesta de la porțile Răsăritului, care este Țara Românească. Prin atmosfera, însă, de ansamblu pe care o realizează, prin transfigurarea acestui material realist, prin continua lui răsfrângere în fântâna miraculoasă, de humor și poezie, care este sufletul scriitorului, *Craii de Curtea-Veche* este cea mai puțin pământescă dintre lucrările noastre epice, cu iz de istorie contemporană. Totul poate fi identificat și găsit conform cu imaginea de estimp a

societății și totuși toate sunt ridicate, cu mult peste nivelul contin-gențelor, într-un cerc de legendă, de mit. [...]

Ursitoarele n-au voit ca Mateiu Caragiale să-și termine opera. Dar *Craii de Curtea-Veche* este de o atât de desăvârșită imaculare artistică încât nimic n-ar mai fi putut s-o egaleze. Și *Pajere*, și *Remember*, și *Sub pecetea tainei*, și acel misterios *Sobor al țănelor*, și proiectatul *Hoditz* și tot ceea ce, nou Alcimedonte, ar mai fi gravat pe sub iedera și laurul, jur-împrejurul urnei, împletite, i-ar fi sporit podoabele, dar nu i-ar fi întunecat cu nimic nici strălucirea și nici timbrul, deopotrivă de inaccesibile. În urna de cristal a *Crailor de Curtea-Veche* memoria și faima lui Mateiu Caragiale vor răzbate veacurile.

(Prefață la Mateiu I. Caragiale, *Opere*, Fundația pentru Literatură și Artă, 1936)

Putem mărturisi, în acest moment de doliu, credința că dacă nu e, și poate nici va fi, populară, vreodată, opera lui Mateiu Ion Caragiale este nemuritoare. Oricât de tari, miresmele poate că tot se volatilizează într-o bună zi. Miresmele cuvintelor, la care singură alchimia miraculoasă a artistului a contribuit, acelea nu dispar niciodată. Și mica operă a lui Mateiu Caragiale, în frunte cu *Craii de Curtea-Veche*, e prea bogată în miresme evocative, pentru ca să nu *fermece pe oricine și oricând* va deschide îmbalsămatele lui cripte de artă.

1936

(In *Memoriam. Mateiu I. Caragiale*, în *Opere*, vol. VII, p. 209–212)

Remember e o povestire de atmosferă – și mai puțin una din acele întâmplări tenebroase, „sub pecetea tainei“, cum le proiectează, după sugestiile lui Balzac, Mateiu Caragiale, prin 1930 – atmosferă de reculegere și poezie a Berlinului, cu galeriile lui de artă, cu adumbrate și medievale rachierii neerlandeze, cu pâcuri de copaci bătrâni, modeluri ale pictorilor olandezi, cu magice nopți îstelate, o atmosferă hipnotică, prin care a trecut ceva din visele halucinante ale lui Gérard de Nerval. „Sunt vise ce parcă le-am trăit cândva și undeva, precum sunt lucruri viețuite despre cari ne întrebăm dacă n-au fost vis“, sunt primele

șiruri ale povestirii, și ele dau, ca o ridicare de baghetă, tonul întregului text, care se și petrece cu adevărat la liziera dintre vis și viață. [...]

Cu astfel de pagini, cu atare atmosferă de viciu și de vrajă, cu atari zaimfuri de transfigurare, zvârlite ca tot atâtea patrafire de aur peste realitățile cotidiene și vulgare, suntem, de fapt, pe drumul întâmpinării *Craior de Curtea-Veche*, căci *Remember* și este, cronologic și estetic, cea mai somptuoasă ridicare de cortină pentru cortegiul romanului amintit al lui Mateiu Caragiale.

(Prefață la Mateiu I. Caragiale,
Opere, E.P.L., 1965)

Sonetul de inspirație istorică a cunoscut o bogată carieră în poezia noastră, și el a pus, constant aproape, accentul pe pitoresc și decorativ. Epoca sămănătorismului l-a practicat cu preferință, și im-pulsului acestuia datorăm unele din cele mai izbutite sonete, ale lui Iosif, Corneliu Moldovanu, Mihai Codreanu, Victor Eftimiu, iar dintre uitați, ale lui Dimitrie Teleor. Sonetele lui Mateiu Caragiale se disting prin sobrietatea plină de evocare a liniilor, și chiar, s-ar putea spune, printr-o concepție ce le prezidă pe toate.

(12 prozatori interbelici,
Editura Eminescu, 1980, p. 165)

MIHAIL SEBASTIAN

Cățiva tineri publiciști, bine intenționați, dar naivi, au surprins cu simpatcă exagerare modestia scriitorului și au prezentat-o publicului într-o scurtă campanie critică. Entuziasmul lor se organizase parcă într-un club polițist: era destul să fie cineva bănuț de a nu admira deopotrivă obiectul acestui asalt de ardoare, pentru a i se face „fișe”. Admiratorii fuseseră clasați cronologic, impresiile lor, aliniate după precepte comune. Abaterile se admonestau cu severitate. [...]

Un lucru te reține în cartea d-lui Caragiale și te anunță că ai călcat într-un peisagiu sufletesc de structură și calitate perfect deosebite. Scrisul. Desemnul exterior al frazei și armonia ei lăuntrică. Melodia

lentă a vorbelor și cadența ei inegală de manea. Scrisul acesta este o realitate ce se suprapune poveștii. Există independent de ea. Un spațiu prin care oamenii pot trece, dacă destinul lor îi duce pe acolo, dar nu-și condiționează existența de acest accident. El e prezent și în singurătate. Are un sens personal numai prin simpla alăturare a vorbelor; un timbru și o rezonanță diferențială. Nu știm însă dacă un stil cu o expresivitate atât de specifică este propriu artei romanului. *Craii de Curtea-Veche* par a spune că nu. Un romancier trebuie să aibe libertatea de a gândi și ușurința de a transpune. În urmărirea unui erou, nimic să nu-l oprească a face în detalii itinerariul interior, pe care viața aceluia îl descrie. Îndrănesc să spun că, pentru o asemenea cursă sufletească, e necesar un scris fără culoare. Domnul Matei Caragiale nu cunoaște altă libertate. Nu poate să se despartă de sine, pentru a trăi dincolo de propria sa arie spirituală, o altă viață. Și, prin aceasta încetează a fi romancier. Eroii cărții nu au în situații deosebite o identitate comună. Pașadia, Pantazi și povestitorul sunt expresiile pitorești și decorative ale aceluiași ins. Pentru bunul motiv că autorul nu se poate depăși. [...]

D-lui Caragiale îi lipsește cu atâta certitudine înțelesul, economia și metoda romanului, încât nu creează epic o situație. Anecdota frumoasă și evocatoare în total, atunci când marele ei oval a fost terminat, are în detalii momente puerile de bruscante și de neadâncite. Povestea primului amor al lui Pantazi e neconvigătoare. Moartea Ilincăi e fără răsunet lăuntric. Întâlnirea cu Pena e teatrală. Simple accidente. S-au întâmplat – puteau să nu se întâmple. Nu simt de la aceste întâmplări mai departe încadrarea lor în viață, în suflet, în adevăr. Adevărul începe de fapt mai departe. Adică acolo unde psihologia d-lui Matei Caragiale încetează. [...] Și cu toate acestea, ce operă frumoasă această carte. Nu poate fi vorba de un roman. Este cu siguranță însă o admirabilă poveste. Sunt unele cărți care nu se sfârșesc acolo unde le moare eroul. Ele păstrează, dincolo de copertă, o nevăzută rețea de fibre, care le leagă de vis și viață și le adâncesc mai târziu în memorie alături de tristețile și lucrurile propriului tău trai. *Craii de Curtea-Veche* este una din aceste puține cărți.

(*Craii de Curtea-Veche*, în *Vitrina literară*,
an. I, nr. 1, 21 octombrie 1929)

POMPILIU CONSTANTINESCU

Cu tot prestigiul de stil și de atmosferă somptuoasă de lirism, care-i dă un prețios aer modernist, și *Craii de Curtea-Veche* intră în categoria romanului național, subiectiv, exterior și înspăimântat să privească lucid realitatea. Psihologia din romanul d-lui Mateiu Caragiale e sau caricatură, sau ditirambe; scriitorul își urăște și își iubește personagiile; le împarte în două grupe; pe unele le acoperă de tot ce poate născoci indignarea sa, pe altele le exaltă și le poleiește în icoane poetice. Astfel, *Craii de Curtea-Veche* sunt o colorată frescă de pitoresc, adică de aspecte exterioare ale vieții. Un romancier care-și construiește viziunea despre viața pe care o înfățișează domină într-atât sufletul eroilor, încât prezența lui nu mai e necesară. D. Mateiu Caragiale, povestitor uimit la persoana întâia (*sic!*) e mereu prezent, își urmărește eroii în tot timpul: îl vedem cum învață să observe: observă chiar în același moment când povestește. Structura personajilor descrise nu și-a organizat-o lent, mai dinainte, ca să ne-o prezinte în blocuri definitive. Evocarea stranie de inteligentă și detracare, îmbinarea de poetic și trivial, pe care se țese acest mozaic de covoare ornamentale care sunt *Craii de Curtea-Veche* mărturisesc un romantism violent. De aceea și personagiile sunt văzute exterior. Ce vibrează mai intens e lirismul scriitorului, puterea lui de a atmosferiza subiectiv un aspect realist sau unul închipuit. Între acești doi poli, scriitorul își desfășoară virtuozitatea lui verbală, de vocabular de un pitoresc trivial savuros artisticește, ca atunci când vorbește despre Pirgu, despre Arnoteni sau Pena Corcodușa, sau își ritmează voințele (volutele? – *n.n.*) de stil bogat, când e vorba de Pașadia și Pantazi. Format din patru captiole – mai just patru lungi poeme – *Craii de Curtea-Veche* sunt patru statice tablouri; elementul de mișcare epică, de metamorfoză interioară, cu început, creștere și prăbușire, cum îl pretind normele intime ale romanului, se refugiază într-o singură figură, a cărei viață se destinde pe propriile-i resorturi: tipul lui Pirgu. Și acesta e încă violentat de antipatia d-lui Caragiale și prezentat ca un hâd simbol de detracare urbană, produs bastard al unui mediu social în dezagregare. Însă Pirgu schitează o fizionomie morală, o carieră și un destin. Ce sunt, față de el, Pantazi sau Pașadia? Niște ornamentale mumii, poetic îmbalsamate

de fantezia darnică a scriitorului, poet puțin snob al heraldice și al unei albaștrimi de sânge în rapidă decadentă. Cu toate aceste caractere comune genului autohton, încă subiectiv și artificial, romanul d-lui Mateiu Caragiale e opera unui scriitor de savuroasă originalitate, cu proprii efecte verbale. [...]

Nu s-a exagerat oare transpunerea în fantastic și subconștient a literaturii lui Matei Caragiale? Scot de sub orice îndoială nuvela *Remember*, petrecută într-un cadru exotic, într-o atmosferă de rafinat „fin de siècle”, cu teme vădit apropiate pe cale livrescă și simfonizate într-o amplă proză ritmată; ea aparține firesc influențelor discernate de dl. Vladimir Streinu și de d. Perpessicius.

(*Acțiunea*, 21 noiembrie 1929)

Fantastică este, în acest roman descins din Filimon, din Ion Ghica, din Anton Pann chiar, din *Kir-Ianulea* și din unele ascunse fibre ale comediilor lui Ion Luca (Caragiale – *n.n.*) – numai proiectarea de pe pământ pe cer a imaginilor lui Pașadia și Pantazi. Transfigurarea unei realități aspre, nostalgia după un trecut glorios și hâd, strălucitor și bolnav – este mai puțin fantasticitate și mai mult somptuoasă artă decorativă. Heraldistul transformă în două mumii savant îmbalsamate, două din personagiile centrale ale povestirii.

Nu simt planul de transcendență în planul poetic în care se mișcă Pașadia și Pantazi, așa cum îl simt la Poë și la Villiers de l'Isle Adam, în a căror familie de spirite a fost situat arbitrar Matei Caragiale. E mai aproape de Barbey d'Aureville, prin culoare, prin emfaza rafinată a frazei, iar ridicarea *Crailor* pe un registru atât de sus este un element de opoziție, o nevoie de spiritualizare față de aspectul realist, văzut în Pena Corcodușa, în Pirgu și fauna Arnotenilor. [...]

Străpân pe o rară orchestrație stilistică, Matei Caragiale trece pe un alt versant arta formală a lui Ion Luca; tatăl pornea din canoanele clasicismului, fiul din cele romantice și simboliste. Pasiunea pentru cuvânt, pentru ritm, pentru culoare, este în esență aceeași, numai că se realizează cu mijloace diferite. Sensibilitatea lui Ion Luca este mai echilibrată, a lui Matei e mai istovită; unul și-o exprimă cu disciplină clasică, celălalt cu violență romantică. [...]

Același proces de degradare, văzut în atâtea nuanțe, se prelungește până în esența fapturilor. *Craii* respiră un aer de clinică și de muzeu, care nu adie decât prea rarefiat în proza lui Ion Luca. Toată vigoarea lui Matei se nverșunează în a da relief figurilor în declin și sarcasmul lui «studiat și savurat» în direcția aceasta își află cea mai expresivă realizare.

(*Vreame*, 9 mai 1937)

Și oricâte elemente de pitoresc lexical s-ar găsi în tablourile arhaice ale *Pajerelor*, oricâte zugrăveli de epocă s-ar desprinde din rama lor, prin dărzul exercițiu de strictă poetică parnasiană, versurile lui Mateiu Caragiale sunt numai prefigurări ale atât de autohtonilor *Crai de Curtea-Veche*.

(*Figuri literare*, București, „Vreame”, 1939, p. 75)

VLADIMIR STREINU

Pretutindeni în opera rămasă, aceeași conștiință de sine se dezvoltă curb într-un cuprinzător sentiment al morții, care cititorului i se semnalizează, ușor impersonalizat, din preferința scriitorului pentru stări defuncte, pentru studii de vechi însemne nobiliare, ca și din interesul morbid pentru viața pe cale de stingere cu formele ei occidentale, pentru suflute în declin, pentru descompunerea socială și morală. Încât poate că nu avem afară de el un alt scriitor care să-și fi prefațat moartea atât cu singură-tăcerea de oameni, cât și cu materia literatura lui. [...]

Cu *Pajere*, sonetele istorice, abia dacă putem bănuî cultul trecutului războinic care, sărind peste istoria națională, avea să înghete în probleme de heraldică. Dar, cu toate că această frescă eroică se datorește unui exercițiu sau meșteșug de tinerete și oricât nu s-ar încadra viziunii noastre despre psihologia autorului decât în orientarea ei pa-seistă, iubitorii de poezie se vor opri totdeauna la arta picturală din *Clio* [...].

Nici autorul de mai târziu al *Crailor de Curtea-Veche* nu-și mai amintește în legătură cu ciclul *Pajere* decât migala de iconar pe care a cheltuit-o cu el. [...] În 1924, la doisprezece ani după publicarea ciclului de sonete, în *Viața românească*, Matei Caragiale, modificat între timp sufletește până la morbidetă, apare cu *Remember*. [...]

Dar *Remember* numai ce deschide perspectiva „blestemată” în care cuprindem pe Matei I. Caragiale. Ca să știm devastarea spiritului prin sentimentul morții, *Craii de Curtea-Veche* ne ajută din plin. E în acest zis roman atâta cădere și decădere, atâta gravitație a sufletelor, atâta corupere a vieții și un astfel de prăpăd social mișcat de frenezia demoniacă a negației, încât după lectură cititorul simte irepresibil nevoi întăritoare ca exerciții gimnastice, alergări peste obstacole, sporturi în sfârșit cât mai aspre. [...]

Floră și faună apărute pe alterarea principiului vieții, literatura lui Matei I. Caragiale rămâne la noi singulară prin aspirația la impuritate ca direcție coborâtore, ca sens unic și lege satanică a celei mai blestemate gravitații, ca orientare asmodeică a spiritului; totul însă tratat într-o proză răscumpărătoare cu fraze împărătești, în perioade largi cu falduri și malacoave, așa cum purtau marchizele aceluia veac din care venise să agonizeze în București – acum treizeci și cinci de ani – Pantazi.

(*Matei Caragiale: I. „Remember” și „Craii de Curtea-Veche”, în Revista Fundațiilor Regale*, nr. 3, martie 1936;
Pagini de critică literară, vol. I,
Fundația pentru Literatură și Artă, 1938)

TUDOR VIANU

Marea lui rezervă, înaltul său scrupul literar, un instinct aristocratic care îl ținea departe de toate formele zgomotoase ale publicității, i-au înlesnit să realizeze ceea ce alcătuiește visul multor scriitori. Omul a izbutit să se ascundă aproape pe de-a întregul în artist și amintirea lui este menită să reție numai chipul poetului muzician care a topit din nou, în tainicile lui

retorte, limba aspră a gloatelor, pentru a distila un suc mai dulce, cu puteri vrăjite și răscolitoare.

Fără îndoială că Matei Ion Caragiale n-a dorit să fie altceva decât artist și că suprema sa năzuință a fost să ascundă pe om sub chipul poetului muzician care a acordat într-un chip nou instrumentul limbii noastre, făcându-l să răsune cu melodii vrăjite și răscolitoare. Dar artistul a ascuns pe om, numai după ce l-a absorbit. Căci autorul „Crailor de Curtea-Veche” nu făcea parte din categoria acelor scriitori de formulă obiectivă cară, după expresia lui Flaubert, „pot descrie mai bine sentimentele pe care nu le-au încercat niciodată”. Un curent de lirism trece prin temeliiile întregii sale opere. Chiar în versurile tinereții sale, cuprinzând evocarea unor figuri din trecut, simțim uneori că poetul se reprezintă pe sine. Cât despre celelalte producții pe care ni le-a lăsat, nuvela „Remember” și scurtul roman „Craii de Curtea-Veche”, ele sunt povestiri debitate la persoana întâi, în care mai toți eroii izolează și dezvoltă câte una din însușirile felului de a fi al povestitorului, prezent și prin atmosfera care învaluaie întregul.

Atât „Remember”, cât și „Craii de Curtea-Veche” sunt povestiri de noapte. Eroii lor încep să trăiască abia după ce se lasă umbrele serii, o viață mișcată de porniri demonice. Nimeni n-a descris mai bine noaptea orașelor mari, în care, protejați de întuneric și mister, oamenii se trezesc la forme de existență comprimate și reduse de lumina zilei. Viața acestor oameni în intervalul solar este făcută din tăceri grele, din așteptări înfrigate sau chiar din meditații mai înalte, fără martori și fără urmă, la adăpostul perdelelor trase și a luminilor aprinse. Venind îndeobște nu se știe bine de unde și dispărând nu se știe încotro, unora din ei nu le scapă mărturisirea trecutului decât în anumite ceasuri ale nopții. Căci acum trăiesc cu adevărat oamenii lui Matei Caragiale, o existență a amintirilor mai noi și mai vechi, consacrate unui trecut plin de dureri și înfrângeri sau aceuia mai îndepărtat al rasei și seminției, din care

ei nu trag imboldul unor fapte noi, ci numai licoarea otrăvitoare a regretului sau a urii față de clipa de față. [...]

Opera de prozator a lui Matei Ion Caragiale este o mare minune a limbii noastre. Bogăția ei verbală, în care expresiile arhaice abundă, lasă cu mult în urmă mijloacele îndeobște întrebuințate în zugrăvirea mediilor urbane. Dar dacă avea multe cuvinte la dispoziție, împrejurarea provine din faptul că Matei Caragiale era stăpân pe o mare bogăție de idei și senzații. Natura și lucrurile trăiesc cu o mare forță în viziunea lui. Este drept că așa cum apare în povestea călătoriilor lui Pantazi, avem de-a face mai mult cu o natură ca motiv ornamentativ și ca temă literară. Toate acele „ruine semete în falduri de iederă”, „paragina grădinilor” și „fântânile unde apa nu mai joacă” sunt văzute în stampe, nu în realitate. Ceea ce a văzut Matei Ion Caragiale cu adevărat și a resimțit cu o rară intensitate este noaptea. Noaptea în toate nuanțele și arătările ei. Amurgurile coplesitoare, serile „bete de umezeală” ale grădinilor, cele „dulcegi și line”, nopțile de „catifea și de plumb”, „searbăda lumină ce se cerne țesută cu apă”, în apropierea zorilor, „cleștarul nopților de ger” și atâtea altele. [...]

Fără îndoială că, în literatura noastră, Matei Caragiale este pictorul cel mai de seamă al acelor aspecte, pe care romanticii le denumeau cu expresia „latura nocturnă a naturii”. Nimeni nu le-a descris cu un sentiment mai just al nuanțelor și cu o mai puternică participare.

A descris apoi lucrurile, încăperile, mobilele, pietrele prețioase, costumele și nenumăratele obiecte care întocmesc decorul unei vieți de fast și voluptate, „sompțuoasa singurătate a odăilor cu oglinzi adânci”, „ghiata limpede și albastră” a safirelor de Ceylan, belșugul de „abanos și de mahon, de mătăsării, de catifele și de oglinzi”, „pânzeturile de Olanda, farfuriile și cleștarurile de Boemia, argintăria suflată cu aur”, „policandrele care se înmiesc în oglinzi” etc. Iar acest ochi care reține mult, se îndreaptă și asupra oamenilor, pentru a-i evoca în detaliile lor fizice, în particularitățile chipului, ale atitudinii și

îmbrăcămînții lor. Lumea exterioară există pentru acest scriitor într-o măsură nespus mai mare decât pentru I.L. Caragiale, pe care nu-l interesează decât omul și numai întrucât vorbește și se mișcă. Oamenii lui Matei Caragiale trăiesc însă cu fizionomii caracteristice printre lucruri care le răsfrâng și parcă le comentează. Ideea „mediului” dobândește astfel în literatura lui Matei Caragiale o funcțiune deosebită de aceea pe care o avea la scriitorii realiști. Căci Matei Caragiale nu dorește să înțeleagă pe om din indicațiile mediului care îl conține, îi trimite sugestiile lui și cere să i se adapteze. „Mediul” povestirilor lui Matei Caragiale este ca un personaj mut și nemișcat, care anunță pe acela elocvent și mobil, care trebuie să apară. [...]

Când nu este interiorul domestic, costumele personajilor împlinesc această funcțiune expresivă anticipatoare. Puțini au fost scriitorii care au reținut cu un ochi mai atent și au apreciat cu un simț mai rafinat al amănunțelor, eleganța sobră sau aceea bogată și sărbătorească.

Matei Caragiale a fost un mare iubitor de cuvinte. Stilist sobru și concentrat, cu toată bogăția plastică a detaliilor pe care dorea să le noteze, de dragul termenului propriu, se ducea să-l caute în vechiul fond arhaic al limbii sau în acele dependențe de grecisme sau turcisme, puțin folosite de alți scriitori contemporani. Mai ales în expresia disprețului, fondul său lingvistic este neistovit. Dar oricât de numeroase, rare sau ciudate ar fi cuvintele pe care le folosea, două revin cu dinadinsul și într-un chip foarte caracteristic. Cuvântul „stirpă”, a cărui frecvență este limpede după tot ce am spus și „farmec” (pe care el îl scrie *fermec*). Oameni și lucruri, sunete și amintiri trimet în sufletul scriitorului acea sugestie seducătoare, a cărei putere este cu atât mai mare cu cât originea și felul ei de a lucra rămân necunoscute. Încins de vraja aparențelor, scrisul lui Matei Caragiale o revarsă asupra noastră. Peste interesul concepțiilor și independent chiar de forța plastică a viziunii, proza lui Matei Caragiale emană contagiunea unui farmec neîntrecut. Poate că o parte din rațiunea acestei forțe care atrage, retine și

covârșește stă în calitatea artei stilistice a scriitorului. Armonia legănată a largilor perioade, lina lor încatenare în vaste structuri au o calitate prin excelență muzicală. Căci acesta a fost în primul rând Matei Caragiale, un poet muzician, a cărui artă cu puteri vrăjite și răscolitoare alcătuieste una din cuceririle cele mai prețioase ale literaturii noastre mai noi. Armonia bogată a stilului său răsună ca o orchestră întreagă. Ecoul perioadelor lui ne învăluie ca o atmosferă. Pe linia unui gând lămurit cresc îmbelșugate arborescențe de cuvinte, de imagini și asociații de idei, întocmind până la urmă o figură complexă, dar limpede în toate articulațiile. Mai ales atunci când instrumentul său simfonic se acordă pentru a intona lauda și evlavia, căci firea sa altfel atât de aplecată spre dispreț, știe să se închine și să venereze, cântecul său dobândește greutatea și elanul stăpânit al imnurilor. Căci sunt în paginile lui Matei Caragiale mai multe imnuri, adresate naturii și trecutului, nobleții și frumuseții. Numai cine știe să le asculte cu reculegere poate avea măsura darului pe care ni l-a făcut Matei Caragiale și a recunoștinței cu care îi suntem îndatorați.

(Mateiu I. Caragiale, în *Gândirea*, an. XVI, nr. 3, martie 1936;
Studii și portrete literare, Editura Ramuri, Craiova, 1938, p. 20–35)

Dacă am vrea să stabilim o legătură între Mateiu Caragiale și tatăl său, marele Ion Luca, ar trebui să ne referim în opera acestuia din urmă la sectorul ei fantastic și pitoresc, în care iau loc povestiri precum *Calul Dracului* sau *Kir Ianulea*. Un filon nou, necunoscut lui Ion Luca, alimentează în tot cazul creația lui Mateiu și acesta este „estetismul”, din care el extrage profuziunea imagistică, pictura lucrurilor, aluzia artistică, expresia sentimentelor strănii. În *Remember*, nuvela din 1924, unde ni se povestește sumbra și enigmatică întâmplare a tânărului lord Aubrey de Vere, care își găsește moartea într-una din nopțile încărcate de păcat ale Berlinului de altădată, eroul povestirii îi apare autorului ca o imagine coborâtă din portretele lui Van Dyck sau Van-der-Faës. Farmecul nordic al acestei figuri iese cu atât mai bine în relief, când povestitorului i se întâmplă să-l întâlnească într-o

rachierie neerlandeză, adevărat decor din pânzele lui Ruysdaël, Van-Brouwer sau Van-der-Hoogh, o încăpere îngustă și cam întunecoasă, asemeni unei locuințe de burgmaistru sau de staroste de breaslă, cu pereții ei căptușiți cu blane de stejar afumat și cu polițe pe care stăteau înșirate năstrape și ulcioare de Deelft [...] Îmbelșugatele pagini din care am spicuit [...] și care conțin ca o quintesență a descripționismului exotic, așa cum de la Alecsandri și Iorga nimeni n-a mai încercat, sunt compuse cu mijloace de evocare în același timp romantice prin profunzimea culorii, dar și clasice prin mulțimea epitetelor generale: «ruine semete, lung freamăt, locuri triste, lina tăcere» etc. și prin armonioasele cadente oratorice ale perioadelor ample, bine echilibrate. Elev al lui Anghel Demetrescu, al cărui învățământ va fi fost operant nu numai în latura remarcată a interesului pentru istoria națională, temperament paseist în mai multe feluri, complăcându-se să reînvie ceva din fastul stilistic al momentului lui Odobescu, Mateiu I. Caragiale ne vorbește desigur și prin reluarea vechilor și nobilelor procedee ale retoricii clasice, în care a turnat un conținut romantic prin culoare și modern, prin straniul sentimentelor încercate.

Poate nu există o altă operă a literaturii române care, deopotrivă cu *Craii de Curtea-Veche*, să fie construită mai limpede din resursele contrastante ale lexicului. De o parte, noțiunile împrumutate vieții nobile și curate a spiritului: «grav», «nobil», «pur», «venust», «demitate», «mărinimie», «avânt», «duh», «nostalgie», «fermec» etc., de cealaltă parte, termenii josniciei, ai urâteniei fizice și morale, ai vițliului și mișelniciiei, culeși din *argot*-ul mahalalelor sau dintr-un vechi fond de turcisme, care ne aduc curioasa dovadă că vechea influență a împrumutat limbii noastre multe din nuanțele disprețului: «trăsneli», «toane», «beteșuguri», «spurcat», «scârnăv», «mardeiași», «târfe», «codoși», «tate», «teleleici», «sanchiu», «rable», «geamale», «baldăre», «baicăze» etc. [...] Riscul literar al acestei descrieri este compensat prin jocul alternanțelor și nici un alt scriitor nu l-ar mai putea încerca vreodată, dacă, asemeni lui Matei Caragiale, n-ar dispune de puterea ascensiunii lui către înaltele trepte ale fervorii lirice și de acea virtute a disprețului care se lasă parcă hipnotizată de ceea ce o stârnește și o întârâta mai aprig.

(*Arta prozatorilor români*, 1941, cap. XI *Fantaziștii*)

G. CĂLINESCU

Poezia lui Mateiu Caragiale, de nu va avea alte merite, va avea în orice caz, așadar, interesul psihologic de a pune în poezie problema eredității, de a cânta îndoiala și dezorientarea cu privire la înălțuirea generațiilor, aspirația, în sfârșit, a oricărui individ uman cult de a ști ce mocnește în sângele său [...]. Însă aici poetul se scufundă într-o epocă preistorică, cu barbari nomazi, ai căror regi se îngroapă cu toată familia, adică în acea reverie ce este dovada lipsei de contabilitate ereditară.

(*Mateiu I. Caragiale: „Pajere”, în Adevărul literar și artistic*, 18 octombrie 1936; *Ulyse*, E.P.L., 1967, p. 310–314)

Poeziile lui Mateiu Caragiale, strânse în volumul *Pajere* sunt, întru cât privește inspirația bizantină, imitate după D. Teleor, care publica în *Flacăra* astfel de portrete murale. Evident, Caragiale are o paletă mai bogată.

Remember, naratiune cu aspect de pasișă foarte personală, mai ales prin pasta grea a stilului, tablou tipic al unui Berlin–Sodomă, cu canale suspecte, fântâni, păduri seculare, miros de trandafiri, locande neerlandeze unde se beau rachiuri cu mirodenii de Jawa și Antile, este de fapt portretul în tonuri fantastice al unui tânăr aristocrat englez, Sir Aubrey de Vere, efeminat și cu «năravuri rătăcite», care umblă noaptea prin Tiergarten, îmbrăcat ca femeie, sau foarte fardat și într-un extravagant frac albastru, în amândouă ipostazele recunoscutibile prin șapte inele cu șapte safire de Ceylon. Numele eroului poartă gândul întâi la *Lenore* de Edgar Poe (And, Guy de Vere, hast *thou* no tear? – weep now or never more!), apoi mai exact la Sir Aubrey de Vere (1788–1841), dramaturg romantic, autor al unui *Julian the Apostat*. Livrescul se amestecă la Matei Caragiale cu senzația directă în dibuirea în Spree a Sodomei balcanice de la Dâmbovița.

Romanul *Craii de Curtea-Veche* (mai degrabă narațiunea) a avut de la început admiratori fanatici, ceea ce la un examen superficial nu s-ar explica. În tot cazul, valoarea particulară a scrierii e vădită, de nu prin altceva, prin personalitatea puternică a omului în direcțiunea mai

sus cercetată. Titlul vine de la o anecdotă publicată de I. L. Caragiale în *Vatra*, unde se explică originea expresiei de «crai». [...]

Compunerea scrisă de-a lungul a mai mulți ani, deși scurtă, cu mari eforturi mândre și conștiente, este totuși lipsită de compoziție. Substanța întrevăzută n-a fost trasă toată în paginile cărții. Facem cunoștință prin creionări fugitive cu trei «crai», Pașadia, Pantazi și Pirgu, tovarăși nedespărțiți de inimaginabil desfrâu, cei dintâi doi de structură aristocratică (în modul particular al lui Mateiu Caragiale), cel de al treilea obscur bucureștean, care va face carieră de parvenit. Apoi, într-un scurt capitol, Pantazi își povestește trecutul. Asfințitul crailor rezolvă narațiunea prin moartea lui Pașadia, după ce un scurt conflict de dragoste (nedevelopat) încăierase pe cei trei. Din punct de vedere epic, narațiunea e stângace, târâtă prea mult, chinuită, iar încheierea întunecoasă, cu toate că M. Caragiale e mândru de ea. Rămân caracterele. Este învederat că o experiență strictă, sobră, conduce povestirea, de unde acel sentiment acut de autenticitate care face să trăiască chiar paginile rău dezvoltate. «Craii» sunt niște stricați subțiri, amestec de murdărie și sublim, cel puțin cât privește pe Pașadia și Pantazi. Însă insuficient prezentați, oricât de tipici, ei nu pot rămâne, după închiderea cărții, în memoria noastră, numai prin configurația lor personală. Pașadia, Pantazi, Pirgu, feciori de familie sau mahalagii, în definitiv tot o apă! Ei înfățișează câteșitrei un mod de existență destul de comună. Limba autorului e bogată, grasă, amestecând elementele culte cu argotul chefliilor («dat în Paște», «brambura», «avea cârlig», «lapoș», «guguștiuc»), căzând până la trivialitate cu îndemănare și zăgrăvind mediul select prin combinație [citat]. Suntem în Bucureștii semibalkanici, semioccidentali, unde finețea cea mai înaintată se amestecă cu injurătura și pofa grosolană. Mateiu Caragiale încearcă să zugrăvească, și izbutește, acea lume românească, să nădăjduim, restrânsă, în care se împerechează țigănia, lenea sufletească și ascuțimea inteligenței. (Autorul va încerca discret și o explicațiune.) Astfel de indivizi cu gesturi execrabile [...]. Faptele și stilul sunt pitorești, dar în ele însele nu sunt suficiente. Ceea ce stânjenește constituirea tabloului este metoda monografică folosită de Mateiu Caragiale, cu calitative date de autor, cu o sumă de caracterizări îngrămădite, care în cele din urmă dau o impresie de prolixitate și sting semnificația faptelor.

Și totuși se desprinde din toată scrierea o savoare ciudată, un aer de puternică originalitate, ceea ce și explică admirația prietenilor, care sunt în genere creatori puri, nu critici. Mateiu Caragiale este și el promotor (și poate cel dintâi) al balcanismului literar, acel amestec gras de expresii măscăroase, de impulsivitate lascivă, de conștiință a unei eredități aventuroase și tulburi, totul purificat și văzut mai de sus de o inteligență superioară. Citatul enigmatic din Biblia latină stă alături de «era dat în Paște» într-un amestec fastuos ca o curte turcească. Ion Barbu, inspirându-se din Mateiu Caragiale, a văzut mai cu seamă acest balcanism [...].

Pornirile turburi, expresia murdară ar deriva la această lume, după insinuarea autorului, din amestecul sângelui de bază cu sânge țigănesc. Autobiografia lui Pantazi este remarcabilă, și în principii general adevărată istoricește, prin acea stranie amestecătură de Orient și Occident. Contrastul din firea lui Pantazi, luxul din casa lui Pașadia, alături de înclinarea lui pentru interiorul abject, toate acestea, tratate cu un instinct superior al colorilor, documentează pe acel fanariot din poezia de mai sus, indolent de obicei, mândru pe neașteptate. Mateiu Caragiale este un poet și scrierea lui valorează nu prin ceea ce este, ci prin ceea ce sugerează. Realitatea se transfigurează, devine fantastică și un fel de nelinește de Edgar Poe agită pe aceste secături ale vechii capitale române. E în *Craii de Curtea-Veche* o mișcare moale, voluptuoasă, un farmec indefinit care trăiește pe deasupra paginilor. Privită prin ce-ar fi putut să fie, scrierea este ratată, cum ratat este și autorul. Dar Mateiu Caragiale era un ratat superior, mai valabil decât izbutiții, care cu drama vieții lor și cu câteva geniale aruncături reușesc să creeze un monument izolat, turburător, de neimitat.

În ce categorie literară poate fi așezat cu proza sa Mateiu I. Caragiale? Mai curând în grupa suprarealistilor. Afinitățile lui cu Edgar Poe, grija de autenticitate, cu înălțarea oricărei invenții, culoarea de cer înroșit, învâlmășeala onirică, coborârea în elementul inefabil ancestral, alături pe scriitor de I. Vineanu, de I. Barbu, în genere de poeții fondului obscur.

ADRIAN MANIU

Din negura amintirii suie să ia loc în strana talentelor cel mai enigmatic armaș al poeziei, trezind sub nevăzute bolți ecouri ce se frâng sonor, ca arme nimicite când din însăși învingerea câștigată, viteazul e copleșit de zădărnicie. [...] Autorul trecea aproape abstract în gravitate prin existența cotidiană, pedepsit și binecuvântat de harul pe care îl stăpânea cu prisosință, de a lua parte și de a fi dus pe aripi de pajere, în timpul de odinioară, unde singur își alegea odihnă și răgaz între drumurile veșniciei, fie pe lângă boierii mari câți cu anterie vișinii unelteau, fie alăturându-se sălbaticilor vânători de zimbri, străbătând tăcut până la norii trandafirii ai trecutului, unde sună clopotele mărilor moarte, iar în pajiște de doliu culege melancolia cununii.

(*Singularicul măreț artist*, în *Universul*, 25 mai 1936)

CEZAR PETRESCU

Nici sonetele de un autentic parfum arhaic, tipărite în *Viața românească* din 1912 și 1913, nu izbutiseră să-i asigure vreun prestigiu literar neadumbrit de numele lui Iancu Caragiale. Nici *Remember*, paginile de proză oarecum afectată, pretioasă, oarecum decadentă și prin aceasta demodată (fiindcă se situa în atmosfera literaturii franceze de prin 1890–1900, nu din 1921, când a apărut tot în *Viața românească*); nici acest *Remember* nu l-a izbăvit de pacostea unei prea grele eredități literare. Imediat paginile au fost confruntate cu principiile de robustă intuiție artistică, din faimoasele *Câteva păreri*, înlesnind gurile rele să osândească și să execute opera fiului, după canoanele estetice ale tatălui. [...]

Mateiu Caragiale făcea haz. Nimic nu-i zdruncina neclintita încredere în discernământul său de creator, cu o fericită imunizare la orice critică glumeață sau pedantă, cum n-am mai întâlnit-o în iritabila noastră breaslă decât la Lucian Blaga. [...]

Regret că distanța de București nu-mi îngăduie să filuiesc notațiile din acest jurnale, care se află pare-mi-se în mâinile prietenului Perpessicius. S-ar verifica astfel, răsfrânt în oglinzi paralele, impresiile lui Mateiu

Caragiale și impresiile, observațiile, comentariile noastre, ale celor trei prieteni [Cezar Petrescu, Păstorel Teodoreanu, Adrian Maniu], invitați la prima lectură în manuscris a *Crailor de Curtea-Veche*. Fără îndoială, o dată în istoria literaturii române. [...]

Chiar de la primele pagini am rămas neclintiți, într-o tăcere și atenție într-adevăr religioasă, ce nu ne stătea în fire. Suna în literatura românească un timbru nou, unic, de o coloratură autohtonă, care nu se mai înrudea întru nimic cu manierismul și fioriturile de arcus din *Remember*. Și ne impresiona accentul acesta cu atât mai vârtos, cu cât Mateiu nu era un prea meșter lector, stăpân pe efecte dozate după arta mimică și a dicțiunii. Atmosfera, personagiile, dialogurile pătrundeau în noi brut, în stare nativă fără amăgitoare *aură* pe care o proiectează adesea asupra operii unii autori, prin artificii de recitare, pentru ca acasă, între patru pereti, deschizând din nou cartea, să nu mai afli decât lut amorf și apă chioară, acolo unde ai avut iluzia că palpita o scânteie divină.

Așa am făcut cunoștință, în după-amiaza acestei zile de iarnă, cu *Întâmpinarea Crailor, cele trei hăgialăcuri, spovedaniile* – capitolele dintâi și penultime din *Craii de Curtea-Veche*. [...]

Dezbaterile noastre s-au aflat astfel înlesnite, iar această spontană și unanimă recunoaștere de fapt și de drept ținea loc oricărui alt prietenesc omagiu. Cele ce-au fost să urmeze aparțin de aici înainte istoriei literare. Rămâne în grija altora să le învie.

1938

(*Gândirea*, an. XVII, nr. 3, martie 1938, p. 138–150;
Evocări și aspecte literare, 1974, p. 73–95)

MIRON RADU PARASCHIVESCU

Revenind la Mateiu Caragiale, și anume la atitudinea sa contemplativă, vom spune că ea se traduce prin puternicul caracter evocativ al poeziei sale. Descripția pe care o aduce în poem, ca și lirismul care-i înfioară povestirile conțin o putere de evocare de largă rezonanță muzicală. Descrierea, în proză sau vers, nu e la el decât mijlocul de expresie al aceleiași forțe evocative care însuflețește figurile înghețate sub

veacuri, arborii încremeniți în noapte, oglinzile scânteind în încăperi sumbre și tăcute. Și suntem îndreptățiți să recunoaștem esența poeziei tocmai în puterea ei de a evoca, asemeni muzicii și sculpturii, și altfel decât pictura care, prin tehnica ei, ține mai mult de descriptiv și analitic. Or, dacă descripțiile lui Mateiu Caragiale acuză un caracter pictural – în măsura în care poetul folosește culoarea cuvântului și linia șerpuitoare a frazei – la multe din ele, caracterul pictural rămâne pe un plan secundar. Întâlnim, în schimb, deplin realizate, efecte muzicale ce trezesc corzi până atunci mute în sufletul cititorului. Imagini ca aceasta: „Și-n tănuita culă, ținând priviri viclene / Zâmbesc către domnițe boeri cu lungă barbă, / Purtând pe naltă cucă surguci cu mândre pene“, picturale, plastice prin factura lor descriptivă, depășesc totuși simplul cadru al unei fresce de ctitorie veche și au darul să reînvie în mintea lectorului o atmosferă, o epocă, stârnind o emoție estetică a cărei putere evocativă e mai mult de natură muzicală, decât efectul unei simple înșiruiți de imagini pitorești. Au versurile acestea ceea ce am putea numi patru dimensiuni, înțelegând prin a patra dimensiune timpul.

(*Viata Românească*, an. XXX, nr. 5, mai 1938, p. 21–32)

N. STEINHARDT

Craii de Curtea-Vechi înfățișează în stilul lor îmbietor, în ritmul căruia degeaba te-ai împotrivi, în neîncetatul lor farmec, un caz de complex psihanalitic. Craii sunt urzeala înzorzonată a unui bucureștean care aspiră cu deznădejde către eleganțele Occidentului și acoperă sub maldăre de flori artificiale mucegaiul mediului în care-și duce, mai mult din inerție, traiul. Pantazi e solul civilizației mediteraneene, îndrăgostitul de mare și de nori, el citește pe Camoens în original; Gore e o lichea fără seamăn și fără pereche, e întruparea vie a însuși sufletului spurcat și scârnăv al Bucureștilor; între ei, Pașadia e făcut din două: ziua, în casa veche așezată la câțiva pași de Podul Mogoșoaiei, în umbra unei bătrâne grădini reci, neprimitoare și posomorâtă, în odaia lui de lucru – lăcaș de liniște și de refacere, – căpușită și ferecată, el lucrează, cetește, scrie fără răgaz. Dar cum vine seara, omul e altul, se ridică de la masa lui de cărturar și, însoțit de Pîrgu,

se prăvălește în desfrâu adânc, până la fund. Asemenea lui, autorul – doctorul –, pe nerăsuflăte, se împletește între salon și mahala, apus și răsărit, vinuri scumpe și turburel. Acesta e secretul unei cărți încuiată la prima vedere. [...]

Craii cântă frumosul și visul. Sunt ai Bucureștiului scârnăv, dar din scârnăvia lui scot încântarea și amăgirea, basmul și adierea. Viața care se viețuiește și viața care se visează sunt aci împreunate. Chemarea e prea târzie și zadarnică, dar visul e al lor mereu. De aceea sunt craii ai literaturii universale chiar. Pentru că dilema Apus sau Fanar e numai înfățișarea îndoitei porniri veșnice a omului către măreț și mârșav. E și ea o față, a noastră, mai umilă desigur, a luptei cu Îngerul, a sbuciumului lui Faust, a disputei spiritualului cu lumescul. Legile capodoperei ne învață că ea nu e, localizată și prinsă în timp, decât un fel al opintirei omenești de oriunde și de oricând.

(*Universul literar*, 28 ianuarie 1945)

Atât pentru echilibrarea unei înțelegeri raționale a capodoperei acesteia, cât și pentru depistarea tâlcului mai adânc al felului cum supune sufletul românesc unei analize spectroscopice, nu strică a fi schițată o viziune a *Crailor* considerați drept o carte a Bucureștilor. [...]

Craii sunt concentrata, imploziva (până la forma de quasar) frescă a unei lumi unde se aspiră cu deznădejde către eleganțele Occidentului și culmile culturii (care sunt înțelese și simțite, nu snoabește și imbecil dorite) și se acoperă sub maldăre de flori artificiale mucegaiul mediului în care, mai mult din inerție, e dus un trai amorf. Pantazi e solul civilizației mediteraneene, e îndrăgostit de mare și de nori, el are o quintă manuelină și îl citește pe Camoens în original. Gore e o lichea fără seamăn și pereche, e întruparea vie a însuși sufletului spurcat și scârnăv al unei urbe levantine. Între ei, Pașadia e făcut din două plămăde: ziua, în casa veche de lângă Podul Mogoșoaiei, la umbra unei grădini posomorâte, în odaia lui de lucru – lăcaș de liniște și refacere – el lucrează, scrie fără răgaz cu o pană muată în cerneala lui Retz și a lui Saint-Simon și vrednică de Tacit. Dar când vine seara, omul se ridică de la masa lui de cărturar și, însoțit de Pîrgu, se îndreaptă spre Suburra și se prăvălește în desfrâu adânc, până la fund. [...]

Bucureștii, ca Poartă a Orientului unde nu se ia nimic în serios și sălaș al cioclovinelor patriote îmbrăcate în port național fără a vorbi o boabă românește, sunt, cică, denunțați și afurișiți. Dar cu adevărat „craii” adoră orașul acesta scârnav, pentru că din scârnavia lui scot încântarea și iluzia, basmul și ighemonicoanele. [...]

Craii, obsedați de vise și urmărind frumosul, sunt și ei, peste toate, ai Bucureștilor. Adânc înfișți în toate bazaconiile și ifosele lui. Prin dualitatea aceasta paradoxală, ei aparțin literaturii universale la nivelul ei cel mai esențialist.

(*Între viață și cărți*, [1976], p. 83–96)

MIHAI PETROVEANU

În redactarea actelor de trimitere în judecată a tagmei stăpânitoare, Mateiu Caragiale a procedat contradictoriu, aristocraților, fără a-i scoate din cauză, ba chiar certificându-le vina, el le-a admis circumstanțe atenuante, în schimb pe burghezi i-a deferit tribunalului posterității, cu un voluminos dosar incriminator, care poate intra într-o «carte neagră» împotriva burgheziei. Dacă pentru unii Mateiu Caragiale are gesturi de bunăvoință, de martor în parte favorabil, despre ceilalți el se pronunță cu vehemența unui acuzator public. [...]

Opera lui Mateiu Caragiale este un «verdict asupra realității», un verdict al asfințirii unui regim, consemnat cu «scârbă» cronicărească și întrupat în tipuri care te fac să dorești năruirea celor ce le-au plămădit. [...] Scriitorul însoțește declinul aristocrației cu conștiința amară a demnitarului scortșos și pensionar care își duce la groapă ultimul copil, fecior depravat, mort în speluncă.

(*Prefață la Mateiu Caragiale, Craii de Curtea-Veche*, 1957)

Craii de Curtea-Veche, confesiune a înfrângerii unui vis subiectiv și răzbanare fictivă asupra realității prin conferirea unui cadru de poezie și mit la tot ceea ce compune latura nobilă a lumii, detașând deci complet de realitate năzuința etică și estetică, este, în ultima

analiză, scena unei mici tragedii a naturii umane, întrucât aceasta, așa cum am văzut, nu reușește să se statornicească la înălțimea râvnită. Suflul înghețat de tristețe ce străbate *Craii de Curtea-Veche* dă ecouri de tragedie, cu atât mai răscolitoare cu cât sentimentul prăbușirii nu este, așa cum s-a crezut, o apoteoză și deci o reabilitare, cel puțin prin moarte, a clasei nobiliare, ci o apocalipsă grotescă.

(*Craii de Curtea-Veche sau mesajul eșecului*, în *Viața Românească*, nr. 1, 1966, p. 98–100)

OV. S. CROHMĂLNICEANU

Critica n-a ezitat să-l claseze pe Mateiu printre «decadenți» (Lovinescu), «hermetici» (Călinescu) sau «esteticiști» (Vianu), unindu-se în a recunoaște dincolo de orice divergențe că arta lui stă sub semnul căutărilor simboliste de la sfârșitul secolului trecut. Și totuși, mitul ultimului Caragiale nu contenește să devoreze datele acestea precise, tinzând împotriva lor către o existență autonomă. [...] Explicația stă, am sentimentul, într-un fenomen social obscur, dar cu o arie destul de vastă. Cum s-a observat – biograful lui Sir Aubrey de Vere a fost un dandy într-o formulă românească particulară a veacului XX. Pigmentul românesc își aducea aici o adaptare sui-generis. La Porțile Orientului, locul «Stuarților de mâna stângă» și al «ducilor de Saint-Albans» luându-l «armași» schingiuitori și ucigași, fugiți de undeva de prin părțile turcești, cerșetoarele logodite cu prinți de Leuchtenberg-Beauharnais sau «tâlhari de apă». [...]

Tehnica de a lărgi imperiul fascinator al tainei îl caracterizează pe narator. El stârnește curiozități, flutură promisiunea unor revelații uluitoare, dar se oprește brusc în pragul dezlegărilor, refuzând să calce mai departe, cu aerul omului care se teme de aflarea adevărului. O mărturisese de altfel și în *Remember* unde întreaga istorisire înaintează încercuind mereu cu volute tot mai strânse secretul lordului Aubrey de Vere, misterul existenței sale duble, taina în sfârșit a acelei nopți stranie mirosind a păcat, la capătul căreia cadavru strălucitorului dandy e pescuit în Spreea, străpuns de un pumnal și cu fața arsă de acizi.

Tainele au rămas la fel de adânci. Ba aproape căscă parcă hăuri mai amețitoare. Ce soi de ființă o fi fost oare tânărul lord Aubrey de Vere?

(Mateiu I. Caragiale și tehnica tainei,
în *Viața Românească*, nr. 12/1957)

Totuși proza lui Mateiu Caragiale prezintă un deosebit interes, deoarece, alcătuită dintr-o împletire ciudată de proiecții tulburi, evocări nostalgice ale aristocraticului veac optsprezece, evaziuni în lumea imaginației, pasiuni pentru artificios și poze distinse, cu observații ascuțit realiste, înverșunări critice rare și inegalate plasticități expresive, e, paradoxal, foarte nouă și anticipează o formulă originală de narațiune criptică, aluzivă, care va fi practică mult mai târziu. [...]

În jurul figurii lui Mateiu Caragiale, datorită atât bizareriei omului, cât și caracterului straniu al operei sale, s-a creat o adevărată legendă. Ea îi atribuie un loc cu totul aparte în literatura noastră, așezându-l în rând cu cei mai străluciți dintre reprezentanții acesteia. Realitatea e că Mateiu Caragiale n-a exercitat o întinsă influență asupra dezvoltării prozei românești din vremea sa. El rămâne un autor singular, din categoria acelor pe care-i prețuia eroul lui J. K. Huysmans, Des Esseintes, estetul rafinat, amator de cărți rare și de pânze bizare. Romanul lui Mateiu Caragiale nu are propriu-zis o acțiune, ci e alcătuit mai degrabă dintr-o succesiune de evocări poetice. El impune, totuși, câteva personaje, schițându-le un destin. «Craii» sunt trei. [...] Pe crai îi unește un ceremonial zilnic al desfrânării, iar acela care îi conduce, organizatorul tăvălelilor în noroi, dirijorul sabaturilor, ghidul coborârilor în Infern, e Gorică Pîrgu, scursura Bucureștilor. [...]

Dar ajungând aici, suntem foarte aproape de însăși cheia operei lui Mateiu. Tot ce scrie el stă sub pecetea tainei. Presimțirea lucrului tulbure, ascuns, nedivulgabil, îl apropie de întâmplările pe care le povestește, dar nu pentru a le elucida misterul, ci, dimpotrivă, pentru a-l spori. Tehnica autorului este de a lăsa glosabile în permanență lucrurile. Avem doar iluzia că narațiunea ne-a adus în mână, prin desfășurarea ei, un fir al misterului. În loc să ne scoată la lumină, dimpotrivă, acesta ne trage mai adânc în labirintul interpretărilor fără sfârșit.

(*Literatura română între cele două războaie mondiale*,
1967, p. 563–578)

Că literatura lui Mateiu Caragiale își caută statutul de existență proprie într-o zonă a impreciziei, realitate-visare, autorul o mărturisește singur.

Nuvela *Remember* debutează cu o frază destinată a introduce din capul locului dubiul asupra caracterului întâmplărilor ce urmează a fi istorisite. Au avut ele loc aievea ori se datoresc în realitate activității onirice? Naratorul însuși nu mai știe: «Sunt vise – spune el – ce parcă le-am trăit cândva și undeva, precum sunt lucruri viețuite despre care ne întrebăm dacă n-au fost vise». O scrisoare, găsită printre hârtii vechi, cheamă amintirea faptelor și constituie unica lor certitudine materială. Dar autorul o distruge la sfârșitul povestirii, tocmai pentru a instaura nesiguranța definitivă: «Am nimic singura dovadă că l-am cunoscut în ființă, am ars scrisoarea în a cărei pecete zâmbea sfînxul împresurat de zicerea: *Remember. Remember?* – da, firește că n-am să uit, dar cum anii tulbură unele din amintirile vechi, făcându-le să plutească aburite la hotarul dintre realitate și închipuire, dacă soarta mă va hărăzi cu viață lungă, într-un târziu are să-mi pară poate că toată această întâmplare trăită a fost un vis sau vreo istorie citită ori auzită undeva, cândva, de mult». Era de observat încă ceva: de fiecare dată, alunecarea în visare se produce sub efectul magiei cuvântului. [...]

Opera lui Mateiu Caragiale, atât de redusă ca întindere, acordă, proporțional, un spațiu enorm tablourilor nocturne. Autorul mărturisirea în *Remember* preferința sa pentru ele. [citat] Numai când ziua sfârșește, Mateiu Caragiale găsește momentul nimerit pentru a-și muta ființa în planul vieții imaginare. [citat] Lungile și neuitatele convorbiri cu Aubrey de Vere au loc exclusiv în cursul zilei. Dar ca ambianța nocturnă, prielnică visării, să fie asigurată, aceste mari delectări ale imaginației se petrec într-o veche «rachierie neerlandeză», unde «încăperea îngustă și cam întunecoasă» îngăduia reculegerea.

Revelația vieții duble a eroului nuvelei o aduce noaptea. «Vraja rea», instaurată de ea, face posibile aparițiile lui fantomatice succesive, în ipostaze stranii. Sub protecția nopții, dispăre femeia înaltă, osoasă, fără sâni, cu un bogat păr roșu, îmbrăcată într-o rochie strâmtă neagră și purtând pe degetele lungi ale mâinii cele «șapte safire de Ceylan». Întunericul dens o soare. În urma ei nu rămâne decât o cunoscută mireasmă de garoafă roșie. Lumina artificială «prea vie», contrastând

cu bezna aleilor singuratece, care conduc la răspântia unde se află fântâna lui Roland din Berlin, accentuează în altă noapte, cea fatală, înfățișarea bizară a bărbatului fardat, îi ia povestitorului «văzul săgetat».

Mateiu și amicii săi (din *Corespondență* – n.n.) aplică acest mecanism al argoului, spre a-și construi un idiom cu sensuri perceptibile exact doar cercului lor, unde *filon*, *pontagiu*, *buligan*, *bogumil* etc. înseamnă ceva diferit de ce crede lumea, iar milionar se pronunță *milioner*, după cum abundent, *abondant* și francez, *frantez*. Modificările aduse graiului comun reflectă o dorință puternică de deosebire prin orice mijloace. Tinerii aceștia, în compania cărora se complăcea viitorul scriitor, au ambiția să fie niște «dandys» sau «lions» cum le spune Balzac. Dandysmul e prezent în *Remember*, prin persoana eroului principal. [...]

Revenind însă la «crai», vorbirea lor neobișnuită trădează o dorință analoagă de a se distinge. Indiferent dacă sunt sau nu «dandys», Pașadia, Pantazi și tânărul lor emul vor să pună o distanță între ei și vulg prin limbaj. De aceea folosesc un adverb adjectival cu rezonanță de cronică galică seniorală și spun «mult singur», «mult nobil» și «mult trist». Dintr-o identică ambiție evită termenii uzuali și-i «traduc» prin arhaisme («suta a șaisprezecea», «alt eu însumi», «estimp» etc. [...])

Limbajul vag argotizat al «crailor» are drept scop să amintească tuturor că nu intră în confreria lor cine vrea și încearcă să se conformeze anumitor reguli, ci exclusiv persoanele cu înzestrare naturală corespunzătoare. Și ea presupune – cum arăta Barbey d'Aureville –, în primul rând, o independență deosebită a spiritului. Cuvântul «crai», prin accepția lui echivocă, solicită din capul locului fantezia. Poate fi luat în patru sensuri. Unul ar fi nobiliar, sinonim cu împărat, rege sau domnitor. Altul evocă legenda sacră și presupune, pe lângă rang, cunoștințe astrologice și oculte. Cei Trei Crai de la Răsărit sunt și «magi». Cuvântul poate însemna, apoi, bărbat ușuratic care se ține de chefuri și aventuri amoroase. Așa ar avea înțelesul de «seducător». În sfârșit, într-o a patra accepție, mai accentuat peiorativă, «crai» vrea să spună: haimana, pungaș, derbedeu, desfrânat. Cu acest ultim sens, injurios, îl folosește colonelul Lăcusteanu, în amintirile sale, spre a desemna pleava ulitelor, golani. [...]

Muzicalitatea frazelor e chemată, la Mateiu Caragiale, să exercite o acțiune de estompare a contrastelor pronunțate din care e alcătuită

lumea lui. Liniile crude ale vieții reale, unde abjecția triumfă, trasate apăsător, cu un dispreț strivitor, se pierd undeva pe nesimțite, spre a urmări, diafanizate și fascinate, «trâmbule de vedenii».

Asistăm la o pendulare neîncetată între lucrurile trăite și cele visate. Suprimarea posibilității de a mai distinge natura lor diferită e rostul inflexiunii muzicale, învăluitoare, lunguroase, legănate, pe care o suferă frazele lui Mateiu Caragiale. [...]

Ceva nu se potrivește la cei mai mulți dintre eroii lui, intrigă, iscă tot felul de supoziții, atâta imaginația. Într-un cuvânt, sugerează o dimensiune misterioasă, obscură, derutantă a existenței. O contrazicere flagrantă a logicii caracterelor s-a produs și ea conduce nemijlocit la presupunerea existenței unui plan secund voalat. [...]

Erotismul pervers și secret, mascat de dantele și rafinament aristocratic, obscenitatea distinsă și monstruoșitatea fascinantă, vraja morbideții, palorile letale, evocă un stil: El aparține momentului 1900. Gândul nostru se îndreaptă îndată către ceea ce s-a numit *Art nouveau*, *Modern Style* sau *Jugendstil* și, mai precis, cheamă în minte numele unuia dintre artiștii care i-au ilustrat ca nimeni altul, îndeosebi varianta cunoscută sub termenul de *Erotic Style*: *Aubrey Beardsley*. [...]

Mateiu Caragiale i-a rămas credincios într-o perioadă ostilă gustului epocii 1900. Era omul fixațiilor, rezistent până și sub raport vestimentar, la fluctuațiile modei. Așa se explică, poate, cum opera sa, deși a cunoscut un succes de prestigiu și a avut admiratori fanatici, a fost considerată în epocă mai curând o fină ciudățenie și l-a determinat pe Camil Petrescu să afirme că, după el, *Craii...* sunt «o carte puțintică și excelentă». Are perfectă dreptate Alexandru George când descoperă o lectură inadecvată a scriitorului la majoritatea criticilor vremii. De asemenea, putem înțelege mai bine cum a reușit «arta marelui Mateiu» să-și releve singularele virtuți în anii noștri, care au redescoperit fascinația secretă a stilului *Art Nouveau*.

(*Cinci prozatori români în cinci feluri de lectură*, Editura Cartea Românească, 1984, p. 211–231)

A.E. BACONSKY

În orice caz, în literatura noastră el se înrudește oarecum cu Macedonski – și nu numai în contingentă obsesiei genealogice. E o falsă mizantropie care le consumă, un fals cabotinism, o falsă emfază și o autentică inadaptare. Dar dincolo de toate aceste înruditii, Matei Ion Caragiale este el însuși într-un grad în care puțini reprezentanți ai scrisului nostru au reușit să fie. [...] E un izolat în sensul cel mai complet al cuvântului, iar izolarea lui – deloc gratuită și literară – e, pe de o parte, infirmitate socială, pe de altă parte, o atitudine cu nebanuite implicații spirituale. Facilitatea și schematismul de rigoare îndeamnă poate la calificarea lui drept *demascator al putregaiului... etc. etc.* Dar la ce bun să simplifici și să justifici asemenea acte de mare artă care – cum e cazul de față – nu cer decât înțelegere și admirație. Am citit cândva – în ultimii ani, cred – în una din revistele noastre aserțiunile cuiva care-și exprima regretul și compătimirea față de Matei I. Caragiale. E și acesta un punct de vedere. [...] Literatura lui e o confesiune de un pronunțat tragism. Sub raport causal, ea este rodul unei încercări de evadare a cărei eșuare îi atribuie nota de amărăciune și semnare tragică. A voit el sau nu să ne dea un tablou al crepusculului nobiliar, e o problemă oricum secundară; ceea ce e important de stabilit este însă dezgustul și disprețul profund organic pe care Matei Caragiale îl nutrește pentru burghezie. Acesta este singurul indiciu serios – pasiunea stilului e în mai mică măsură, după mine – și voi reveni la aceasta – al descendenței sale din autorul *Scrisorii pierdute*. În ordinea gradăției, însă, fiul dezvoltă disprețul moștenit, ducându-l spre paroxism. Pentru că nimeni în literatura noastră n-a dedicat burgheziei un portret atât de teribil prin tonurile de supremă oroare, cum a făcut-o Matei I. Caragiale, în persoana lui Pirgu. E un portret în care autorul a trecut dincolo de violență, pictând cu sarcasm și cu panică imaginea unei lumi ce se instaură tot mai temeinic. Din calea acestei lumi fuge el, încercând o evadare în fantastul paseist, invocând fantomele unor visate existențe imaginare, încât vezi parcă gestul magic al autorului care cheamă și alungă aceste apariții de vis. De fiecare dată când apar Pașadia și Pantazi, îți par a avea alte înfățișări, ca o suită de schițe în care autorul se caută pe sine însuși, pentru un

ideal și obsesiv autoportret. Fiecare din ei e un alter ego al poetului, sau, mai adevărat, un alibi al ceasurilor sale de restriște. Dacă i-am judeca drept eroi aristocrați get-beget, am constata foarte ușor că ei nu au de fapt nici o apartenență – fie pe plan social, fie etnic sau geografic. Ascendențele lor românești sau balcanice sunt de fapt simple elemente decorative, menite să dea veridicitate desenului hieratic al poetului. [...] Suspendați între burghezia odioasă a lui Pirgu și pierzania scelerată și fadă a Arnotenilor, Craii opun în zarea de purpură bolnavă a zădărniciiei. [...]

Cartea lui nu se citește numai la modul lecturii obișnuite, când o începi și o termini; odată cunoscută, ea se reia mereu; o vei deschide la întâmplare și vei stăruie pe literele unei pagini până când fantezia îți va împăienjeni privirile și te va chema în lumea tuturor mirajelor și tainelor sale. Epicul *Crailor* este inconsistent și vag; nici autorul n-a meditat la aceasta, nici cititorul n-o caută. Ca și în *Remember*, dar într-un grad mult mai mare, epicul e o simplă convenție. Ceea ce formează adevărata substanță e confesiunea și poezia. [...]

Investită cu atributele marii literaturi, opera lui Matei I. Caragiale rămâne pentru noi una din cărțile de capătăi – una din acele cărți care fiecărei epoci îi rezervă noi revelații, stimulând gândirea și sensibilitatea oamenilor, deschizându-le perspective nebanuite.

(Matei I. Caragiale, în *Steaua*, an. IX, nr. 1, 1958)

NESTOR IGNAT

Admiratorii fanatici ai cărții lui Mateiu Caragiale exaltă tocmai latura poetică a *Crailor de Curtea-Veche*, care ar cere criteriul cu totul «deosebite» de apreciere. Despre ce fel de poezie este însă vorba în cea mai mare parte a cărții? Cronicarul constată că expresia cea mai vie a acestei poezii ar fi faimoasa «vedenie», în concepția sa, reacționară a lui Pașadia, călătoria imaginară a celor trei Crai în veacul al XVIII-lea, «cel mai frumos dintre veacuri». Dar, constată criticul, nu în sensul luminilor veacului, ci în direcția patimei aristocratice a autorului înșirând într-un adevărat delir – spre marele deliciu al tuturor snobilor – o listă de nume «distinse» și răsunătoare. Aici se afirmă în toată

plenitudinea idealul «pozitiv» al scriitorului, își găsec un liman toate refularile și umilințele, își află împlinire în vis veleitățile și fumulile sale nobiliare. Și dacă, pe alocuri, pentru a da un lustru «umanist» crailor se vorbește de interesul lor față de artă și știință, Mateiu Caragiale se visează, îi visează pe «crai» într-o poză solemnă și ridicolă cu «chipurile înțepate și zâmbetele nepătrunse», bătând semeți cu tocurile roșii toate scările princiare, înveșmântați în aur și verde, în verde și aur. [...]

Dar ceea ce e mai virulent în «poezia» morbidă a lui Mateiu Caragiale nu este acest reacționarism nemascat, ci transformarea în «valori estetice» a felului de trai al aristocrației parazitare, a descompunerii și josniciei acesteia. Adesea în *Craii de Curtea-Veche* viciul capătă un nimb de dulce melancolie, i se atribuie «distincție» și «rafinament». [...]

Desigur, în *Craii de Curtea-Veche* cu toată mistificarea și lirica paseisto-feudală, este vizibil un anume dar al portretizării, există un demon realist care se dezlănțuie uneori în bună tradiție caragialeană: ne referim la descrierea în culori crude, apropiate de realismul critic, a decăderii familiei boierești a Arnotenilor, la portretul lui Pirgu – în care scriitorul a pus antipatia, ura lui față de burghezie. [...] Este semnificativ că tocmai această latură valoroasă a cărții, elementele ei realiste au și rodit în operele unor scriitori care au suferit influența lui Mateiu I. Caragiale.

(*Scânteia*, 26 aprilie 1958)

PAUL GEORGESCU

Craii de Curtea-Veche, opera de frunte a scriitorului despre care s-au scris atâtea anecdote, scriitor pe care Ion Barbu îl numea «marele Caragiale», alții l-au negat în chiar substanța sa artistică, este cartea cea mai contestată a literaturii române. Acuzațiile par a se concentra asupra a două obiective: i s-a negat lui Matei Caragiale puterea de a constitui un roman, i s-a reproșat a fi un paseist înrăit, o tombateră, un retrograd. La peste trei decenii de la apariția cărții (1929), vâlvațiile polemicii dintre mateiști și anti-mateiști nu par a se fi stins. [...] Detractorii cărții, fără a ține seama de observațiile citate până acum,

i-au negat orice merit: compoziția romanului e defectuoasă, narațiunea e stângace, epicul chinuit, eroii nememorabili... Toți aceștia au, în felul lor, dreptate, numai că ei aplică unui poem în proză, romantic, criteriile romanului realist critic, ceea ce ar echivala cu judecarea lui Hölderlin și Hugo după normele formulate de Boileau. De ar fi să aplicăm normele realismului critic pretutindeni, Paul Bourget i-ar fi superior lui Dostoievski, proza lui Eminescu ar fi nulă și, de altfel, toată proza romantică abolită. Realism în *Craii de Curtea-Veche* există, numai că – observa Perpessiciu – el nu descrie, ci transfigurează, nu e apolinic, ci dionisiac, cu un cuvânt, nu e realism-critic, ci realism într-o accepție mai generală, mai generoasă, în care realul e izvor etern fără de care opera de artă fie nu s-ar naște, fie s-ar ofili. [...]

Veacul al XVIII-lea nu apare deci în realitatea lui istorică, obiectivă, ci e o proiecție în care Matei regăsește valorile după care jinduieste, așa cum Eminescu va căuta în vremea lui Mircea nu realitățile sociale, obiective, ci valorile morale pe care nu le găsea în jurul său. Aristocratul lui Matei Caragiale e de ficțiune, funcția sa e de a fi anti-burghez. Caracterul protestatar, antiburghez al cărții mi se pare evident; ceea ce i se poate reproșa pe drept autorului *Crailor* este că, respingând o realitate crudă și obtuză, nu a căutat forțe morale în masele populare ci în fantoma aristocrației de convenție, fapt ce umbrește generozitatea concepției. [...]

A spune despre Matei Caragiale că e retrograd fiindcă a visat un stilizat veac al XVIII-lea, utopie și de fantezie, e tot atât de inteligent ca a spune despre G. Călinescu – visând o Eladă intelectuală – că este... sclavagist. Cu limitele ei – și tot ce există e prin aceasta limitat –, cartea lui Matei Caragiale – în descendența prozei artistice luminate de un Ion Ghica și un Al. Odobescu – rămâne o podoabă a literaturii române.

(*Un controversat: Matei Caragiale*, în *Contemporanul*, 24 februarie 1965; *Polivalența necesară*, 1967, p. 233–240)

GHEORGHE GRIGURCU

Cu nuvela *Remember* pătrundem în universul matein, legat fără îndoială de câteva nume străine (Edgar Poe, Barbey d'Aurevilly, Villiers de l'Isle Adam), dar atât de congruent personalității scriitorului nostru încât îl putem socoti în realitatea sa intrinsecă. Nuvela ne inițiază într-un cult al tainei ce-l face pe autor să respingă comoda rezolvare epică, suspendând un moment al acțiunii care, chiar prin aceasta și contrar formulei de literatură polițistă, întrușipează o tensiune superioară a enigmei. Eroul, Aubrey de Vere, e un dandy în datina celebrului George Brummel, supranumit «regele modei», înfățișat de Barbey d'Aurevilly într-o carte ce-i fusese cu certitudine familiară lui Mateiu Caragiale: «Du Dandysme et de George Brummel», un dandy de o stranie strălucire fizică și vestimentară, ale cărui trăsături sunt împinse până în preajma fantasticului. Ambianța berlineză rafinată în care se plasează crâmpeliul de istorisire, cu galerii de artă, cu vestigii medievale, cu interioare somptuoase, deopotrivă cu detalierea genealogiei ilustre a personajului și cu descrierea pecetei sale de ceară albastră sunt elementele unei halucinații nobiliare. [...]

Remember e doar un preambul la capodopera scriitorului, romanul *Craii de Curtea-Veche*, în care mijloacele artei sale se distilează până la esențe. Încadrarea de către G. Călinescu al (*sic!*) lui Mateiu Caragiale între «suprarealiști», deși neașteptată, nu e lipsită de noimă. Într-un anume fel autorul continuă descripția realistă a Bucureștilor pe linia lui Filimon, dar cu o voluptate a culorii, cu o pasiune a atmosferei, cu o asemenea pondere a elementului oniric, încât îl scutesc de observația sistematică. Deși adoptă un unghi de critică socială (crepusculul boierimii rafinate, ridicarea burgheziei grosolane), Mateiu Caragiale ne înfățișează un tărâm imaginar al spiritului fanariot, conceput ca o ipoteză morală: «mulțumire nu aflam decât atunci când frumusețea sau ciudățenia făcea să ne credem pe tărâmul visului». Trivialitate absolvită prin expresivitate, îmbinarea savantă de monstruos și ideal, bufoneria suferind de inteligență sunt atributele de «balcanism» literar ale romanului, pe o linie ce-l apropie pe Mateiu Caragiale de Ion Luca, de Ion Barbu și de Arghezi, descinzând până la M. R. Paraschivescu.

Arta mateină acordă lumii de coșmar în care mișună puzderie de declasați o verosimilitate a ficțiunii la care contribuie un stil uimitor,

lucrat cu o minuție de bijutier, ce îmbină vocabulele distinse cu expresiile argoului. Fraza luxoasă a romanului, de o cadentă impecabilă, cu o fosforescență care e când a putreziciunii, când a celui mai înalt elan spiritual, ține ea însăși de viziune. Asemenea marilor scriitori, Mateiu Caragiale a avut prilejul de a crea vorbe memorabile: «La mai mare, solzoșia ta...», «o luași pe coarda razachie, cu sacăz dulce, ușor», «Montaigne e drăguț, are părțile lui».

(*Mateiu Caragiale: Craii de Curtea-Veche*, în *Familia*, an. II/1021, nr. 1, ianuarie 1966)

NICOLAE MANOLESCU

În definitiv, nu altul e sensul *Crailor de Curtea-Veche*, scriere poetică și simbolică, cu un singur personaj: autorul. Romanul (e un fel de a zice roman) pune în scenă aceeași suferință de inger căzut, învaluind-o în mister, încifrând-o în simboluri tulburătoare, mișcând-o după ritualuri tainice. [...] Dar *Craii* e principial un roman liric: o reverie, o visare travestită. Aventurile crailor sunt nocturne: ziua, poetul tânjește după ființa lui muritoare, noaptea regăsește în vis paradisul pierdut. Se înțelege, cei trei crai – Pașadia, Pantazi și Pirgu – nu există decât în închipuirea lui, sunt fantasmеle lui, sunt demonii lui. Ziua se contopesc într-o singură făptură, la căderea nopții ei se înfățișează poetului, după un ritual de mult știut. Aventurile lor sunt aventurile lui pentru că ei nu sunt decât întruhipări ale unor latente suferințe ale autorului. Prin fiecare din ei, Mateiu Caragiale se eliberează de sine, obiectivându-și năzuințele, viciile.

(*Necunoscutul Mateiu Caragiale*, în *Contemporanul*, nr. 16, 22 aprilie 1966)

Tema nuvelei nu e legată de taina lui Aubrey, ci de dorința naratorului de a o lăsa neelucidată. Așadar, în narator putem identifica pe autor: dar numai întrucât îi poartă estetica, nu întrucât i-ar purta biografia. Naratorul din *Remember* era doar un intermediar: dar prin el se aplică ideea estetică, împrumutată din Villiers, a oglinzii care ne

arată un chip mai demn de atenție decât acela real. În nuvela din 1924 (*sic*), artisticul se opune adevărului întocmai cum frumosul închipuirii se opune banalității realului, și, de aceea, există în *Remember*, cum s-a observat, un singur registru stilistic, acela «înalț», un al doilea registru ar fi putut fi ilustrat de eventuala versiune a întâmplării de la Berlin pe care naratorul ar fi putut-o auzi (dar n-a vrut) din gura cunoscutului său. Oprindu-l pe acest «limbut peste măsură și în felul lui hazliu» să-i împuie capul cu versiunea lui, care ar fi cuprins de bună seamă «flecure, istorii de gazete, de fete și de slujnici de gazde – tot lucruri înălțătoare, după calapodul *Micuței* lui Hasdeu», naratorul face un fel de opțiune estetică în numele autorului. [...]

Symbolist fiind, în sensul de Edmund Wilson, Mateiu Caragiale a fost deseori socotit și un maestru al simbolurilor și cifrurilor de tot felul (emblematica și heraldica l-au pasionat, ca pe toți afinii săi întru esoterism și ocultism). Cred că este o exagerare a exegetilor. Symbolistica mateină a fost mult umflată. Plăcerea procurată de *Craii* nu vine din insondabilul bănuț al unor simboluri, și nici din taine ce nu se pot elucida. În *Remember* sau în ultimele proze neterminate, cunoscute sub titlul *Sub pecetea tainei*, secretele sunt datorate fără excepție omisiunilor, ceea ce a îndreptățit pe Ov. S. Crohmălniceanu (*Literatura română între cele două războaie mondiale*) să găsească în ele o perfectă «tehnică a tainei». [...] Valorile prozei lui Mateiu Caragiale trebuie privite ca fiind plane, nu adânci, deși la fel de inefabile; țin de o artă a orizontalității și a stilului. Așa cum nu urmărește o autenticitate realistă, romanul (*Craii de Curtea-Veche* – *n.n.*) nici una simbolică: autenticitatea fiind în *Craii* de natură estetică, romanul se pune, începând de la limbă, sub pecetea artei.

Avem două moduri de expresie: zeflemisitor la Pirgu, idealizant la Pantazi [...]. În sfârșit, modelul limbii lui Pirgu rămâne unul vorbit, în vreme ce Pantazi (dar și Pașadia) recurge la un model prin excelență scriptic. Pirgu, de altfel, are numai replici scurte; e un colocvial căruia îi place să asculte; vorbirea lui e subordonată acțiunii, e practică și persuasivă. Pantazi și Pașadia mai des povestesc; în povestirile lor par uneori a uita de auditor, lăsându-se furati de plăcerea fabulației; urmăresc cel mult să delecteze, scopul practic lipsind. Pirgu având ceea ce se cheamă replica promptă, Pantazi (și mai puțin Pașadia) are din

contra *l'esprit mal tourné*. Ca să se poată desfășura, Pirgu trebuie să simtă prezența celorlalți și a mediului; Pantazi trebuie să se poată abstrage din lume în singurătate, din prezent în trecut, din realitate în imaginație, din «convorbirea» cotidiană în «povestirea» mitologică. [...] Cea mai importantă [opozitie] nu mi se pare însă aceea, existență și la T. Vianu și la Ovidiu Cotruș, privitoare la nivelul material al lexicului «nobil» sau «vulgar», planuri, de altfel, în permanență amestecate de Mateiu Caragiale, ci opoziția între două atitudini față de vorbire – una zeflemisitoare, alta serioasă – și, implicit, dintre domeniile pe care fiecare dintre acestea le creează: seriozitatea (transfiguratoare, idealizantă, poetizantă) dă naștere domeniului *povestirii* (trecut, spirit cărturăresc și eroic, patetism, imaginație, iluzie, vrajă); zeflemeaua (caricaturizantă, realistă, pragmatică) dă naștere domeniului *vorbirii* (prezent, spirit comun, viață, comic, luciditate). Dar, ceea ce este esențial, atât povestirea, cât și vorbirea poartă pecetea unui stil, a unei arte de expresie, neurmărind să reproducă vreo realitate lingvistică. Descoperim astfel, în însăși limba prozei lui Mateiu Caragiale, o caracteristică fundamentală a întregii opere, și anume tendința spre contrafacere artistică, spre artificialitate, spre estetism. Nu doar Pantazi, dar și Pirgu este un artist al exprimării. Oricare ar fi registrul pe care s-ar mișca limba prozei scriitorului, tendința semnalată e prezentă cu egală vigoare.

(*Arca lui Noe*, vol. III, Editura Minerva,
1983, București, p. 76–109)

AUREL MARTIN

Un inovator. Un precursor. Într-un climat nutrit mai curând de intenții mitizante și edulcorante, decât de dorința de a supune momentele și figurile evocate unui test care să nu ignore dialectica adevărului social și psihologic. [...] Nimeni în epocă nu vădise o capacitate similară de percepere neuniformă și neunivocă a trecutului nostru, un asemenea curaj de investigare diferențiată caracterologic. Implicațiile

polemice ale gestului poetic matein sunt, sub acest raport, neîndoielnice. Ele vizează direct, încă o dată, literatura patriarhal-sămănătoristă, populată cu boieri de viță, înțelepți, vâjnoși, viteji, patrioți. Și, într-un sens, imaginea tradițional-romantică pe care nu puțini scriitori o transmisese despre așa-zisa vârstă de aur de odinioară.

(*Luceafărul*, 11, nr. 17, 27 aprilie 1968;
Poeți contemporani, vol. I, 1971, p. 13–18)

LIVIU PETRESCU

În legătură cu opera lui Mateiu Caragiale, preocupările cercetătorilor s-au grupat în jurul a două mari probleme: există vreo afinitate artistică și spirituală între Mateiu Caragiale, pe de o parte, și Ion Luca Caragiale, pe de altă parte? Și apoi – ce direcție reprezintă în cultura română *Craii de Curtea-Vechi*? La prima întrebare, răspunsul cel mai potrivit ni se pare a fi cel oferit de Vladimir Streinu: ne aflăm în fața a două structuri morale și a două temperamente artistice total deosebite... La cea de a doua întrebare, toți comentatorii, dar absolut toți, au arătat înrudirile izbitoare dintre creația lui Mateiu Caragiale și aceea a lui Edgar Poe, Villiers de l'Isle Adam, J. Barbey d'Aurevilly, J.K. Huysmans (îi cităm doar pe cei pomeniți cu regularitate). Pornind de la această constatare unanimă, s-a ajuns însă la o divergență surprinzătoare a judecăților și caracterizărilor de ordin estetic; G. Călinescu îl încadra pe scriitor în rândul hermeticilor, Vladimir Streinu îl definea ca decadent, Tudor Vianu vedea în el un reprezentant al estetismului. De unde se poate extrage învățătura că, în unele cazuri, nu este suficient să se stabilească influențele pentru a defini factura artistică a unei opere literare. [...]

Atmosfera lucrării este destul de ambiguă, fiind evitată orice demarcație precisă între starea de vis și realitate – fapt ce a stat în intenția scriitorului, după cum singur ne-o mărturisește, încă de la primele fraze ale nuvelei. În rest, Mateiu Caragiale se menține în cadrele

literaturii estetizante, prin opoziția puternică pe care o schițează între cei doi termeni deveniți pentru el antagonici: natură și artă. [...]

Misterul îl creează nu atât scriitorul, cât înseși personajele; Sir Aubrey de Vere, dar și Pantazi refuză în mod deliberat să se dezvăluie, operațiune la care naratorul rămâne doar complice. «*Ce stăpânire de sine avea, ca să se poată ascunde astfel la vârsta lui, fără a se trăda?*» – exclamă scriitorul în legătură cu personajul principal din *Remember*. [...] Taina accentuează la eroii lui Mateiu Caragiale tendința de a se rupe de realitatea imediată, de a se cufunda tot mai adânc în ei înșiși, refuzând să fie întrerupți, în această pornire, de orice eveniment exterior. Pe de altă parte însă, refuzul de a se explica, de a-și exprima frământările launtrice poate fi pus și pe seama antipatiei pentru orice formă de discursivitate, prin care inefabilul și vagul sentimental ar fi constrâns să se precizeze.

Opera lui Mateiu Caragiale pornește de la o atitudine generală estetizantă; unele excese manifestate în această direcție îl înrudec uimitor cu maniera decadentismului. Cel mai potrivit atribut pentru creația lui rămâne totuși acela de «idealistă», convenind că termenul nu este luat în accepția lui filosofică, cât în cea morală.

(*Realitate și romanesco*, 1969, cap. *O estetică a melancoliei*)

TEODOR VÂRGOLICI

Întreg ciclul din *Pajere* este o dramatică mărturie a afectivității lui structurale pentru figurile de rang superior din trecut. [...] Poetul, crezându-se coborât din stirpe nobiliară, descendent din suflute mândre, alese, chinuindu-se să deslușească chemările necunoscute, glasul sângelui, își portretizează strămoșii bănuți. Astfel, cu vorbele criticului, poetul putea fi și urmașul văduvei voievodului, aceea care îndură în mănăstire „sub bolți de jale o soartă urgisită“. [...]

Mateiu I. Caragiale nu dispune de largi resurse poetice, vibrația sa lirică, inegală în puținele sale versuri, atingând o altitudine scăzută. Poeziile sunt descriptive, excelând în perfecta prezentare portretistică. În zăgăvirea chipurilor din vremurile de mult apuse, poetul surprinde amănuntul esențial, definitoriu, care luminează fizionomia eroului

respectiv, reliefându-i în prim rând trăsăturile morale, caracterologice. Sunt descrise cu finețe, sugestiv, atât gesturile, mimica și comportarea eroilor, cât și aspectul vestimentar. Poetul procedează cu minuțiozitate, cu atenție, armonizând detaliile și dându-le locul cel mai potrivit. Meritele de seamă ale poeziilor sunt plasticitatea și invenția verbală. [...]

Remember aduce în plan artistic un fantastic al senzațiilor, țesut în jurul enigmaticului și straniuului Aubrey de Vere. Figura, identitatea fiziologică, vestimentația, comportarea, gusturile, preocupările și gesturile lui Aubrey de Vere sunt bizare, nedefinite cu precizie, misterioase. Narațiunea, prin reliefarea acestora, incită simțurile, în special cel vizual și olfactiv, provoacă senzații neobișnuite, de ireal și fantastic, aprinde imaginația. Fantasticul senzațiilor se realizează prin selectarea neobișnuitului și a imprecisului, printr-un joc de lumini și de umbre, prin subtilul și sugestivul cromatism al imaginilor, precum și prin îmbinarea datelor realității cu pitorescul exotic și parfumul trecutului istoric. Oniricul, de factură romantică, are un rol predominant, totul desfășurându-se între vis și viață, povestirea stând, încă de la primele rânduri, sub această senzație: «Sunt vise ce parcă le-am trăit cândva și undeva, precum sunt lucruri viețuite despre cari ne întrebăm dacă n-au fost vis». [...]

Evident, în *Craii de Curtea-Vechi* Mateiu I. Caragiale oscilează între imunditatea prezentului său, concentrată în Pîrgu, și elevația trecutului, reprezentată prin Pașadia și Pantazi, toată afecțiunea sa îndreptându-se către aceștia din urmă. Scriitorul, care se confundă cu cei doi eroi de viță nobilă, căutând parcă o compensație autobiografică în destinele lor, e conștient de declinul acestora, se îndurerează în fața inevitabilului sfârșit al ultimelor vârstare aristocratice, manifestându-și întreaga aversiune, cu un sarcasm demn de pana ilustrului său părinte, față de Pîrgu, reprezentantul burgheziei care se ridică cinică pe ruinele blazoanelor. Mateiu I. Caragiale idolatrizează trecutul, îl invocă pentru a putea depăși prezentul insalubru. [...]

Farmecul și savoarea romanului au la bază puterea de evocare și portretizare a scriitorului. Darul remarcabil de a sugera și crea atmosferă, de a plăsmui scene de un pitoresc inedit și de un viu colorit izvoară din imaginația de mare eferescență lirică a lui Mateiu I. Caragiale și, îndeosebi, din virtuozitățile sale stilistice. Prin afectivitatea sa mărturisită față de eroi, prin capacitatea de intuiție artistică, Mateiu

Caragiale a putut extrage o anumită poezie din boema destrămării prin viciu a eroilor coborâtori din stirpe nobiliară, contopind-o în paginile romanului cu aroma exotismului și mireasma trecutului istoric.

(Mateiu I. Caragiale, Editura Albatros, 1970, p. 44–47, 63–83)

HENRI ZALIS

Timpul și singurătatea sau singurătatea în timp, iată coordonatele unei creații ce filtrează nu atât o experiență cât o anumită reprezentare a istoriei. În fapt, pentru Mateiu Caragiale, istoria este timpul subiectiv, cel lăuntric. Lui îi încorporează scriitorul trăirile sale, acel lirism al duratei convertit când în tânguire după trecut, când în poem ditirambic la adresa celor ce i-au dăruit ceva din farmecul și prestigiul lor. [...]

Atracția pe care i-o inspiră artistului Sir Aubrey de Vere nu vine de altundeva. De la gâteala somptuoasă a tânărului brit și până la seducătorul lui trecut de prinț scoțian cu origini anglo-normande, totul vorbește în favoarea ființei sale enigmatice. Cunoscut în circumstanțe prielnice ca un prețuitor de plăceri rare și dispărut nenorocos în plin mister, Aubrey de Vere este o prezență de decor captivant. Prozatorul întârzie asupra istoriei acestei amintiri în acel stil neoromantic care se autoriză de la câteva motive caracteristice, primul fiind cel al drumetiei, al mobilității. Nu-și povestea Aubrey de Vere călătoriile prin ostroavele pierdute ale Oceanului Pacific ca pe cea mai mirifică ispravă? Nu spunea că văzuse și cutreierase țări și mări? De altfel, avea în sânge obsesia peregrinărilor. Altminteri, ce lecție de înaltă fidelitate îl silea să treacă dintr-o tavernă într-alta? În fine, când frumosul Aubrey se regăsește în tovărășia povestitorului sub un cer de catifea și de plumb, încrucișându-și pașii cu femeia înaltă și «țeapănă ca o moartă», iar junele englez îi ia urma, autorul, romantic până în vârful degetelor, permite crima sau, în tot cazul, o preludează. [...]

Ce înțeles tainic îmbracă acela de *Remember* este greu de știut. E palpăirea unei clipe calme după ceasul de nebunie al spamei care a trecut? Oricum ar sta lucrurile, pieirea lui Sir Aubrey de Vere deșteaptă

peste ani vedenia dulcilor nopți berlineze, sau, dimpotrivă, fiorii întârziatei spovedanii vor așterne peste întâmplarea de demult uitarea izbăvitoare? Din clipa în care autorul își încredințează aventura cuiva se profilează și dezlegarea ei. Dar nu, așa ceva este cu neputință. Nimic nu trebuie să violeze farmecul cețosei istorii. *Remember?* Într-un fel da, însă numai întrucât nu mănjește amintirea sufletească și nu-i destramă vraja diafană.

(*Romanticul Mateiu Caragiale*, în *Cronica*,
nr. 2/257, 9 ianuarie 1971)

ALEXANDRU GEORGE

Opera lui Mateiu Caragiale idealistă? Dar ceea ce uimește pe oricine ia contact cu ea este tocmai atitudinea ambiguă a autorului, atât de ambiguă încât evlavia și ura sunt distribuite acolo unde ne-am aștepta mai puțin, iar cititorul trăiește o continuă incertitudine cât privește raportul dintre enunțurile solemne și realitatea care le dezmințe. Personajele lui sunt – în parte – mișcate de o anume năzuință spre un ideal (de care vorbesc ele și mai ales autorul), dar acest ideal e unul specios, al bunului trai, al degustării tuturor plăcerilor, în singurătate și într-un oțiu fără demnitate. Vorbele mari abundă în opera lui Mateiu Caragiale, dar ele nu acoperă realitatea decât parțial, căci viciul fundamental, constitutiv, al personajelor sale le face să nu-și poată susține intențiile și să cadă în cea mai joasă trivialitate.

De altminteri, lui Mateiu Caragiale îi lipseau cu totul fantezia constructivă, capacitatea de a susține o schelărie epică de oarecare amploare, ca și gustul și talentul tatălui său pentru anecdota concentrată și rapidă – adică niște calități pe care Barbey d'Aureville și de l'Isle Adam le posedau în măsură mai mare sau mai mică, dar absolut sigur. Ei sunt scriitori de romane, nuvele sau povestiri, care, oricât de îmbibate ar fi de duhul și nostalgia evocării, se recomandă ca niște solide înjghebbări narative. Oricâtă poezie s-ar degaja din ele, tehnica artistică pe baza cărora sunt lucrate e ceva la antipodul trâmbei de vedenii pe care o țese imaginația în primul rând lirică a autorului *Crailor*. [...]

Realitatea prezentă nu există în paginile cărții decât pentru a oferi niște incidențe care să provoace o rememorare a întâmplărilor petrecute mai demult. Aceasta e legea pe baza căreia se constituie *Craii* (și chiar *Sub pecetea tainei*), nu *desfășurarea*, expresia tipică a acțiunii epice. Dar vrem să precizăm că ceea ce desemnăm prin numele de «evocare» nu e totuna cu narațiunea istorică sau cu narațiunea unor fapte care ies din cadrul temporal al prezentului povestirii și pe care le evocă un ins mai în vârstă, care le-a trăit cândva. Această din urmă situație e caracteristică pentru stilul narativ al lui Barbey d'Aureville, de pildă, scriitor pe care Mateiu Caragiale l-a cunoscut indiscutabil.

Evocările lui nu urmează o linie conducătoare și nu se leagă după principiul logic al narațiunii, ci înseamnă neconținut apropierea a două momente foarte depărtate în timp. O asemenea tiranie a trecutului face scrisul lui Mateiu Caragiale să se definească mai curând ca o mare «trâmbă» lirică a cărei alcătuire nu poate ține seama de linearitatea, logica și «platitudinea» scrisului realist. A-l judeca după canoanele acestei formule e o mare eroare pe care nu o poate comite decât acela care e foarte stăpânit de ea. Fundamental liric, «romanul» se instituie ca o vrajă neconținută, întreținută și susținută de marea putere a poeziei, în deplină libertate față de ceea ce s-ar putea numi «acțiune». Eliberându-se în același timp de schema temporală limitată pe care o impune de la sine orice acțiune, acest roman, pe care Camil Petrescu îl considera disprețuit «o carte puținică și excelentă», își sporește neașteptat de vast dimensiunile. Spațiul lui nu mai e scurtul răstimp de mai puțin de un an în care se petrec faptele, orizontul lui se deschide infinit și în toate direcțiile. Sfârșitul lui nu mai poate fi desfacerea cercului celor trei crai, prin moartea lui Pașadia și plecarea lui Pantazi, ci eternitatea în care se încadrează ei, în visul apoteotic din finalul cărții. E aici o dilatare neașteptată a dimensiunilor acestei scrieri, cu pagini atât de puține, dar a cărei pereche ni se pare că literatura română nu ne-ar mai putea-o oferi așa ușor și prea curând.

(*Semne și repere – Realitate și romanesc*, 1971)

Dacă imaginea adevărată a scriitorului se impune odată cu *Craii de Curtea-Veche*, *Remember* înseamnă totuși mai mult decât un preludiviu: e un text de sine stătător și o realizare artistică indiscutabilă, pe

care, de pildă, Șerban Cioculescu o preferă altor producții ale autorului, desigur datorită caracterului ei mai legat, mai proporționat și, în măsura în care se poate vorbi de așa ceva la un autor ca Mateiu Caragiale, mai „clasic”. E povestea unei întâmplări rămase sub pecetea tainei, mai apropiată prin unitatea stilului narativ direct și evocator de întâmplările din cariera lui Theodor Ruse, polițistul monden din ultima scriere neterminată a autorului nostru. Simplu spus, e istoria unei crime, rămase nedezlegate cel puțin pentru câțva timp, și, ca atare, nu ar exclude vecinătatea celorlalte episoade de mister nedezlegat din *Sub pecetea tainei*. Dar acțiunea, câtă e, nu e relatată din punctul de vedere al cuiva care ar urmări clarificarea unui mister, ci din acela al unui martor întâmplător, care poate observa unele momente cu o curiozitate de un cu totul alt ordin. [...]

Este interesant de constatat că între cei doi proaspăt cunoscuți, apropierea nu se realizează printr-una din obișnuitele întâmplări banale care survin în societate și care presupun un moment convențional, după care, relațiile, ba chiar prietenia, se pot lega trainic și repede. Ei se cunosc unindu-și firesc singurătățile grație ritualului comun al peregrinărilor prin grădinile publice și prin galeriile de artă, al contemplării acelorași frumuseți și al degustării în aceleași retrace localuri a băuturilor rare și rafinate. E vorba de o afinitate de gust și de petrecere care anihilează bariera socială între „floarea de câmp”, cum se numește povestitorul pe sine, și „floarea de grădină”, care ar fi aristocratul englez – și această situație este semnalată aici pentru prima oară într-un contrast extrem, pentru ca în variante mai atenuate să o regăsim și în alte locuri din opera povestitorului. [citat] Între povestitor și lumea personajelor sale, Mateiu Caragiale instituie o altă ordine decât cea pe care ar impune-o situația lor reală; e vorba de ordinea împărțirii și convivialității. În ciuda ideii de ierarhie, a „stepenelor” pe care universul său le presupune, legătura dintre personajele scriitorului nostru apare chiar de aici, de la însoțirea aparent nefirească între doi tineri aparținând unor medii de existență atât de diverse, mult mai strânsă și guvernată de alte legi decât cele comune. Nu putem fi siguri dacă Mateiu a extras această filosofie din relativul său succes «monden», de care e plină tinerețea lui așa de agitată, dar e clar că personajele lui se leagă și pe baza ei, într-un fel care ar putea părea neverosimil dacă

partenerul minor nu s-ar arăta, printr-o anume calitate, demn de cinstea ce i se oferă.

De fapt, toate personajele sale dau și primesc câte ceva, toate au a-și împărtăși lucruri neștiute de celelalte. Însuși «personajul care spune eu» în povestirile mateine nu e cu totul subordonat «luceferilor» cu care are a face, deși le arată „evlavie”, adică devoțiunea cea mai lipsită de reținere. El este de multe ori edificat cu anticipație asupra străfundurilor lor istorice, pe mai toate le „recunoaște” în clipa în care le este prezentat. Povestitorul le schitează imediat o scurtă biografie, și tot ceea ce află mai apoi în contactul direct cu ele vine să se adauge la multele lucruri știute. E un fel de participare prin știință, de care nu e străină nici legătura sa aparent insolită cu tânărul aristocrat englez. [...]

Suprema și adevărata izbândă a acestei povestiri stă în aceea că Mateiu Caragiale vrea să facă dintr-o simplă întâmplare o operă de artă, nu să lase întâmplarea la nivelul anecdotei, al faptului divers, scoborând acolo și „arta”. Este punctul culminant al acestei orientări a spiritului în literatura noastră și elogiul nostru nu-și va pierde valoarea și nici nu va deveni derizoriu dacă vom adăuga imediat că această literatură e foarte săracă la capitolul acesta. Povestirea lui Mateiu Caragiale stă însă pe un plan foarte înalt și dacă o situăm în contextul literaturii europene, unde estetismul, oricât de discreditat ar fi azi, a ispitit și a pus în mișcare atâtea pene de mari scriitori și a marcat inteligența atâtor spirite superioare. La scriitorul român nu e vorba numai de atmosfera, de climatul sau decorul artificios și estetic al întâmplării; el nu se rezumă la prezentarea unui tip uman excentric, pe care l-a pus în circulație literatura estetică. E vorba de ceva mai mult, de soluția în spirit estetic a unei «situații de creator», de om care are de ales între artă și realitate. [...] Ne aflăm, așadar, la antipodul artistului realist; acesta, în raporturile lui cu realitatea, vrea să sugereze că tot ceea ce se află în cartea sa s-a petrecut aievea, în timp ce Mateiu Caragiale, după ce a evocat în fața noastră un simplu «fapt divers atroc», despre care avem toate cuvintele să credem că s-a întâmplat aidoma în realitate, nimicește orice relație a lui cu realitatea în clipa în care are revelația că el ar putea, ciuntit, desprins și izolat din realitate, să devină o operă artistică.

Față de ce a însemnat revoluționarea stilului liric în literatura noastră, în linia mari contemporană cu experiențele din *Pajere*, acestea

ne apar desuete, compuse și prea cu răvnă subordonate temei. Poetul rimează nu mai mult decât cu abilitate, dar și cu o exagerată stăruință, care se trădează în mersul prea lent și uneori chiar împleticit al ideii [...] Revenind la problema realizării artistice, vom spune, în consens cu unanimitatea criticii, că *Pajere* contează negreșit în opera mateină, dar ca simple prefigurări ale temelor sale din prozele realizate la maturitate și ca documente psihologice ale unei anume stări de spirit. Ele sunt, din acest punct de vedere, cele mai interesante și revelatoare mărturii depresive, având în opera lui situația de «anexă» totuși foarte importantă pe care o au și sonetele shakespeareiene în opera și viața dramaturgului.

Dezvăluirile pe care le are de făcut conul Rache sunt cu adevărat «fapte diverse», mai la propriu vorbind, «fapte de mirare», întâmplări insolite care ne readuc în atmosfera de mister nedezlegat, dar nu insolubil, din *Remember*. Numai că acolo domina voința de mister, intenția precisă de a lăsa o întâmplare care s-ar fi putut dovedi banală în nealterabila frumusețe a tainei. Aici avem de-a face cu alt spirit; spre deosebire de tânărul estet care se plimbă contemplativ pe străzile Berlinului, conul Rache e un polițist, un profesionist al curiozității și indiscreției, care, povestind aceste întâmplări cunoscute, trăite, dar rămase neexplicate, nu-și ascunde necazul că nu le-a putut soluționa. De altfel, misterul din această ultimă povestire mateină rămasă neterminată este unul al situațiilor de toată ziua, al unui univers banal, lipsit în sine de orice mister. În schimb, putem admira încă o dată, și poate mai mult, ușurința cu care autorul manevrează datele evocării și precizia cu care ține să consemneze elementele de realitate, ușor de controlat de oricine prin prozaismul lor voit. Nu mai avem de-a face cu o «trâmbă de vedenii», ci cu o trâmbă de întâmplări, situații și personaje fixate într-o țesătură cu accente de indiscutabil «fermec», dar mult mai aproape de lumea comună. [...]

Observațiile lui Ovidiu Cotruș, care implică și judecăți dintre cele mai severe asupra unei presupuse imposibilități sau deficiențe ale scriitorului nostru, ni se par mult prea sigur formulate și inverificabile. După câte cunoaștem noi modul de a scrie a lui Mateiu, nu e deloc stabil că el și-ar fi «abandonat» *Sub pecetea tainei* din cauza neputinței de a duce mai departe firul povestirii sau al povestirilor cuprinse în cadrele ei destul de libere. Moartea subită a autorului ne împiedică

să afirmăm cu certitudine că nu ar mai fi luat-o din lipsă de invenție epică. Știm dintr-o însemnare a sa că Mateiu nu începea să aștearnă pe hârtie un text fără a avea în minte sfârșitul, iar îndelunga elaborare a *Crailor*... ne arată că și *Sub pecetea tainei* ar fi putut să fie terminată dacă destinul îi mai hărăzea autorului câțiva ani de viață. Să mai notăm apoi că povestirea aceasta rămasă neterminată pornește destul de precipitat, are un ritm de desfășurare neobișnuit de rapid. Fără să implice o intrigă prea rămuroasă, ea putea totuși să fie dezvoltată în episoadele ei, după felul în care autorul ei scria, umplând mai degrabă o schemă preexistentă decât dezvoltând-o prin episoade noi, care presupuneau neapărat virtuți inventive. Mai curios în soarta acestui ultim text literar matein ni se pare că autorul s-a grăbit să-l publice în *Gândirea*, deși nu-l terminase, și să încaseze un aconto de la Editura Fundațiilor Regale, în cadrul căreia urma să apară. Publicarea aceasta precipitată poate însemna că textul oferit era un simplu stadiu preliminar a ceea ce opera avea să fie mai târziu. Dar relativa simplitate a textului dezvăluie niște virtuți care depășesc, socotim noi, dezamăgirile celor care-l compară neapărat cu *Craii*...

Abandonată sau doar cu sfârșitul suspendat, seria povestirilor din *Sub pecetea tainei* a beneficiat totuși de lucrarea sortii, care a dat nedesăvârșirii ei un sens parcă mai înalt. «Misterul» care se constituie ca subiect de tratat, după ce nu a fost rezolvat de perspicacele polițist, se dublează cu acela care rezultă din retezarea bruscă a oricărei soluții. Destinul a vrut ca și cel mai simplu text al lui Mateiu Caragiale să beneficieze de concursul tainei, rămânând «închis» doar de propriile sale vibrații lăuntrice, ce stăruie și după ce mâna maestrului s-a ridicat de pe coarde.

(Mateiu I. Caragiale, Editura Minerva, București, 1981)

CELLA DELAVRANCEA

Ne-a citit odată un fragment din *Sub pecetea tainei*, pagini de umor sarcastic. Mediul descris distona cu atmosfera casei lor, în care lucea argintăria unui bogat serviciu de ceai englezesc, dar râsul care izbucnea la lectura făcută de Matei crease o legătură de prietenie care

ștergea orice antagonism, și așteptam cu nerăbdare să scrie romanul de moravuri suburbane care avea să fie de mare succes.

Moartea l-a smuls din plină fericire. L-a scutit de degradarea unei boli și l-a lovit dintr-o dată, ca pe un autentic Caracioni, atins în inimă de spada unui nobil italian.

1971

(*Mateiu Caragiale*, în *Scrieri*, ediție de Valeriu Râpeanu, Editura Eminescu, 1982, p. 358–361)

ALEXANDRU OPREA

Adevărul e că această corespondență ne comunică date în plus, care confirmă și întăresc acele trăsături ale omului Mateiu Caragiale, schițate atât de sugestiv de Perpessicius pe baza materialului din anexa ediției sale. Sensibilitatea la variațiile atmosferice (reeditând, cum semnalează Perpessicius, pasiunea meteorologică a lui Ion Luca Caragiale), în special oroarea de timpul pluvial [citat]. Slăbiciunea față de titlurile nobiliare; toți cei pe care-i cunoaște la hotelul „Royal” sunt conți: „bătrânul conte Festetics de Tolna, contele Calvi și contesa, o pereche de o distincție rară, contele Mastrelli...”. Pasiune care nu atinge forme caricaturale, din moment ce, într-o altă scrisoare, el este cel care observă ironic: „eu nu cred că sunt mulți italieni neconți și că excepție fac numai marchzii și prinții”. [...]

Există la Mateiu o devoratoare luciditate, mai precis, un autocontrol riguros, nevralgic, veșnic se studiază în căutarea unui stil cât mai estetic (în viață și în creație). Aspirații care cenzurează chiar și expresia acestor epistole (intime) [citat].

Aceste scrisori poartă o puternică amprentă confesivă; când are un răgaz, scriitorul folosește prilejul conversației cu cineva apropiat pentru a se autocontempla cu un ochi lucid, de aici caracterul lor dual: descrieri de o meticulozitate și de o uscăciune birocratică, dar și rezonanțe interioare de document uman.

(Manuscriptum, an. II, nr. 2/3, 1971; *Mateiu Ion Caragiale. Un personaj. Dosar al existenței*, Muzeul Literaturii Române, 1979, p. 241–257)

ION NEGOIȚESCU

Nimeni nu poate nega serios faptul că Mateiu Caragiale este cel mai conservator dintre scriitorii noștri. În Pașadia și Pantazi el își inventează, cu mijloace estetice, spre propria-i compensație socială, o detracată elită între stirpe și duh. Cine, la noi, este mai mare artist decât dânsul, în întreite atribute de slove spurcate? Dumnezeiasca lui limbă română se califică prin turcisme, grecisme, bulgărisme, țigănisme și extracte de slavă veche, spre a ne încredința de o târzie, decadentă vitalitate. [...] Vizionar immanent, urmărit de o rea conștiință și chinuit de ea, autorul *Crailor de Curtea-Veche* (1929) se autentifică prin situația limită a inautenticității sale. Azi, «reața construcție» [a *Crailor* – n.n.] ni s-ar părea ca atare modernă, dacă n-am descoperi în acest roman ascunsa lui construcție și desigur, tocmai fiindcă își admiră secrete arhitectură a operei, Mateiu Caragiale se consideră pe sine un «magnific» autor. [...] Nu există personajele lui Mateiu Caragiale, nu există nici Pantazi, nici Pașadia, nici Pirgu, nici Arnotenii adevărați, există doar autorul lor complexat, compensat prin estetism, iar obiectiv, există acea realitate abject înnobilită, pe care o numim balcanism, și care din proza aceasta mirifică, înalță cel mai amăgitor cântec de sirene.

(*Arges*, 6, nr. 12, decembrie 1971;
Istoria literaturii române, vol. I, București, 1991)

MIRCEA VAIDA

[Mateiu I. Caragiale] e un est et al tainei. Nu e un «arbiter» în sens petronian, ci un cercetător savant al misterului. Seta lui de enigmă își are izvorul în identificarea tainei cu idealul frumuseții. În accepția sa, frumusețea rezultă din voluptuoasele ispitiri și încercări infinite ale curiozității, în neastâmpărul și insatisfacția cunoașterii omenești, tocmai în voința de a ști. De aceea, igiena frumosului în artă constă în a pune la timp, acolo unde e prea multă lumină, câte o pecete a tainei, singura capabilă a menține nealterată frumusețea oricărui fenomen. Ca un cifru cabalistic, cele șapte inele gemene, șapte safire de Ceylan,

împodobind mâna lui Aubrey, sunt, de fapt, nu un semn de recunoaștere, cât mai ales unul de accentuare a transei misterului. Safirele cu lucire albastră, expresie magică și contemplativă a ochilor, aparițiile puțin verosimile în ipostaze felurite, înfățișarea lui Aubrey de Vere îi conferă o notă demonică, indicând în el un paj al tainei. [...] Această e estetica de poet împătimit a lui Mateiu. El proclamă enigma, ca izvor al cunoașterii, care în poezie ia forma specifică visului. Astfel, descoperă imperativul unic al frumuseții artistice. Cu un vreas geometric de hieroglifă egipteană, el închide izvoarele. Ultimul cuvânt rămâne taina, cu pecețile ei, din care surăde Sfinxul.

(*Postfață la Mateiu I. Caragiale, Craii de Curtea-Veche*, 1978)

MIRCEA MUTHU

Etichetat drept parnasian, însă cu vizibile influențe de natură simbolistă, ciclul *Pajerelor* a avut parte de interpretări unilaterale, mult simplificate, operate îndeosebi în spațiul restrâns al recenziilor fără adâncime, cu rolul doar de a consemna apariția postumă a versurilor⁶. Și un exemplu la obiect: „Inspirația bizantină a sonetelor a fost numai enunțată, fără a se aduce precizări legate de tehnica portretului, de specificitatea, în acest spațiu, a motivului *fortuna labilis* etc. [...]”

Tema fundamentală a *Craii de Curtea-Veche* este moartea, împingând oarecum pe plan secund stringentele sociale, pe când personajele comit ultimul și disperatul act: căutarea unei genealogii. Unor personaje atât de preocupate în abstract, dragostea nu le poate aduce salvarea, ei o consideră dintr-un unghi exclusiv senzual. O tristețe universală se revarsă în *Craii de Curtea-Veche*, împreună cu nopțile de basm, peste nepăsarea pământului și vârsta clasică a mărilor.

(*Orientări critice*, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 108–121)

LIVIU CĂLIN

Remember nu e nici măcar o nuvelă în sensul adevărat. Matei Caragiale schițează în grabă portretul personajului excentric – care avea

«un creier de minune alcătuit și un duh scânteietor». Alcătuire fragilă, amurg nobiliar, tânărul Aubrey văzuse multe cutreierând mări și țări, purta șapte inele cu safire de Ceylan și fața acoperită de farduri. Estetica vestimentară, mișcările spiritualizate în taverne peștrițe ascundeau cu rafinament perversitatea celui care sfârșește tragic în Berlinul unde se cânta vesel «Plutește un cadavru pe Landwehrkanal». Ca în oricare povestire fantastică, sugestia rămâne mijlocul principal cu ajutorul căreia umbrele capătă consistență și amănuntul subtilă însemnătate. Totul trebuie acceptat sub pecetea tainei, cu atât mai mult cu cât povestitorul [...] se cutremură la gândul că a cunoscut o ființă de al cărei sfârșit terifiant poate fi suspectat și acuzat ridicol ca profanator de pânze ilustre strecurat în galerii olandeze. Aici intervine complicitatea artistică a lui Matei Caragiale: „Găsisem frumoasă nu atât făptura lui Sir Aubrey de Vere, cât asemănarea lui cu unui din aceia de mult pierduți în spulberarea veacurilor, îl găsisem frumos pentru că în el vedeam retrăind o icoană din trecut, vedeam reînviat scumpul Trecut însuși, Trecutul apus pentru totdeauna». Abilă paranteză pentru a risipi impresia de afinitate dintre personajul cu distincția unui Oscar Wilde tânăr și autorul în ipostaza sa de «cronicar» al faptului divers, devenit obsedant «Remember»⁷.

(*Matei Caragiale – un bovaric levantin*, în *Tomis*, an. VIII, nr. 2/11, 1973)

DINU FLĂMÂND

După pașoptiști și după Eminescu, Mateiu Caragiale este cel dintâi care vine în poezie cu o nouă lectură a cronicarilor și în general a istoriei naționale... Astfel înțelegând mesajul, ne explicăm mai ușor de unde acea fermecătoare sinteză de timp istorici în *Pajere*, întinsă pe o vastă perioadă de la evocarea unor «crunți vânători de zimbri» (*Prohodul războinicului*) sau a «barbarelor gloate» (*Lauda Cuceritorului*), până spre epoca fanariotă de dată recentă, populând cu boieri trăndavi și «aspre» femei de spiță. [...]

Portrete în majoritatea lor, aceste sonete depășesc staticul icoanei și, de bună seamă, sunt mai mult o replică întâmplătoare

labruyère-iană. Ele se intitulează destul de explicit «Călugărița», «Boerul», «Înțeleptul», «Trântorul», dar aceste portrete acumulează un indicibil *mister*, subliniat prin elemente diverse, ornamentale sau de stil. Ele sunt hieratice, ele nu se reduc la ornamental și tocmai din această cauză cele mai bune rezistă oricând la o lectură modernă.

(Poetul „*Pajerelor*“, în *Luceafărul*, nr. 15, 12 aprilie 1975)

DUMITRU MICU

Nu cumva, celebrând jupani, domnițe, voievozi, Mateiu I. Caragiale făcea, fără s-o urmărească, sămănătorism? Nu prea. Pe de o parte, pentru că, având o structură savantă, fiind de un rafinament aristocratic (obiecțiile aduse de Topîrceanu erau gratuite), poeziile lui se află departe de arta cu infiltrații folclorice, prețuite de militanții acestui curent. Pe de alta, fiindcă portretistica *Pajerelor* nu propune spre adorație boieri «buni», demofili, ci întocmește, cu excluderea oricărui didacticism, o galerie de icoane, am putea zice păgâne, înfățișând spirite infernale, viitori Pașadia.

Sămănătoriste portretele din *Pajere* nu devin nici atunci când înfățișează eroi exemplari, precum Voievodul, care, „mânât de-un aprig chin“, se-ntoarce „în valea unde lupta și moartea îl așteaptă“ (*Noaptea roșie*), sau boierul înțelept care, nevisând „măririi deșerte“, „mărinimos și darnic, cu cugetul senin/ El tot mereu petrece și bea și ospătează“ (*Înțeleptul*), întrucât rămân obiective, parnasiene, fiindu-le străină preocuparea pedagogică. Ceea ce nu înseamnă, desigur, că nu au tangentă cu sămănătorismul. Au, și prin aceasta anunță lirica *Gândirii*. O anunță, de altfel, nu doar tematic, ci și în aspectul formal, prin hieratismul de iconografie bizantină. Demonismul, însă, cum și absența resurselor folclorice situează versurile viitorului autor al *Crailor* într-o zonă diferită de aceea în care avea să se realizeze poetica gândiristă.

Prin debutul în proză, Mateiu I. Caragiale se afla la egală distanță de esteticile ambelor reviste de seamă la care a colaborat. În opera de inspirație laică, nimic altceva nu apropie *Remember* de *Viața românească*. [...] Cu *Gândirea*, și anume cu *Gândirea* lui Crainic, mai

mult decât cu aceea a lui Cezar Petrescu, *Remember* are în comun iarăși un singur aspect: orientarea spre misterul religios. [...]

„Taina“, anunțată chiar în titlu, e și de data aceasta una de cu totul altă natură decât cele șapte sacramente. Nu este nici măcar mister în înțeles sacru, nici mister existențial, ci simplă enigmă. Întâmplările nu sunt, în sine, prea extraordinare. O crimă, dispariția din trăsura a unui ministru, vizitele nocturne secrete ale unui prinț străin la o cântăreață. Ce dă istorisirii, mai mult decât în *Remember*, un aspect poesc (necompliat, ca acolo, de alte influențe) e menținerea cu premeditare în necunoscut, coborârea deliberată a unei perdele de întuneric peste tot ce ar putea tăinu o situație ciudată, o conduită inexplicabilă. [...]

Crailor au, într-adevăr, maiestrea crispată a figurilor de citori din tablourile votive și toată fauna cărții pare detașată de pe un perete de biserică pe care e zugrăvită Judecata de Apoi. Mult mai rafinată, dusă la perfecție, portretura din roman este aceeași, esențial, cu cea din *Pajere*, și tehnica ei bizantină se armonizează cu spiritualitatea *Gândirii*. [...] Aceste două particularități, împreună cu oroarea de prezent, cu voluptatea desprinderii de real, a cufundării în vis, cu năzuința de o altă lume [...], grefate pe fondul de „taină“ caracteristic întregii creații a scriitorului, apropie *Crailor* de *Curtea-Veche* mai mult decât *Remember* și *Sub pecetea tainei* de direcția gândiristă.

(„*Gândirea*“ și gândirismul, Editura Minerva, 1975, cap. Mateiu Ion Caragiale, p. 744–761)

OVIDIU COTRUȘ

Gravurile încetoșate din *Pajere*, lipsite de spontaneitate, sunt astfel lucrate încât scot la iveală tehnica lucrăturii, mai mult decât este necesar. Aceasta este principala lor vină estetică. Poetul nu s-a priceput să-și disimuleze procedeele, să le absoarbă în substanța operei [...]. Opera nu opune suficientă rezistență, nu-și afirmă proiectul ei immanent în fața proiectului intențional al creatorului ei. Intensitatea pasională pare, datorită acestui fapt, contrafăcută, iar patetismul se degradează deseori în retorism. Trădându-și voința de a convinge, versurile devin neconvingătoare. Lipsite, ontologic, de necesitate, ele

rămân un document psihologic extrem de prețios, instruindu-ne asupra efortului conștient al scriitorului de a proiecta peste propria sa existență, peste destinul său, o lumină convențional-mitică și de a acorda astfel o valoare simbolică înstrăinării sale de realitate. N-a izbutit acest lucru în versurile sale. Îl va realiza astfel în marea sa creație poetică, în opera de prozator. [...]

Diversele fragmente ale operei lui Mateiu I. Caragiale nu prezintă aceeași valoare, nu sunt în egală măsură purtătoare ale sensului. Dar toate se organizează într-o constelație în centrul căreia se afla *Craii de Curtea-Veche*. Luminile se sting de la periferie înspre acest centru ideal, care le întetește și le purifică, pentru a le reîntoarce apoi spre zonele mai palide sau mai umbrite de unde au izvorât. [...]

Scriitorul intenționează să întâmpănească, prin anumite artificii, memoriilor sale imaginare un aer de autenticitate. Poate de aici derivă iluzia de realism lăsată de opera lui multor exegeți. [...] Marele merit al lui Mateiu în literatura română a epocii... este ridicarea mistificării conștiente la rangul de procedeu, poate chiar de metodă artistică speculând ambiguitățile și indeterminarea rezultate din perpetua pendulare a conștiinței între o realitate subțiată până la ireal și o irealitate investită cu atributele aparente ale realității, pentru ca – asemeni imaginilor unei lanterne magice – jocul acesta de amăgiri să rămână până la urmă suspendat într-o zare a incertitudinii. [...] Până acum, eroul principal al așa-zisei „nuvele” *Remember* a fost considerat „misteriosul” Aubrey de Vere, personajul care traversează de câteva ori scena ca o fantasmă din altă epocă. Nu s-a observat – și în nici un caz nu s-a subliniat îndeajuns – faptul că Aubrey de Vere nu reprezintă decât un pretext pentru o amplă confesiune a scriitorului. [...]

Dacă în alcătuirea lui Aubrey de Vere, *Anima* apare ca un factor de dezechilibru, ea își îndeplinește funcția în economia sufletească a scriitorului, orientându-i reveria într-un sens determinat. „Poetica reveriei este o poetică a lui Anima”, spune Bachelard. Or, numai reveria povestitorului conferă personajului o viață ideală într-un spațiu și într-un timp privilegiat, deși situarea și datarea faptelor tind să afecteze atitudinea realistă. Tocmai acest *Anima* al scriitorului contemplă cu satisfacție spectacolul expulzării lui *Anima* de către *Animus* din conștiința redobândită a lui Aubrey de Vere. Pentru a-și împlini nevoia de comuniune, de întregire, scriitorul și-a construit, prin opoziție, în

Aubrey de Vere, primul său paradigmă imaginativ (al doilea va fi Pașadia) în care *Animus* își afirmă, până la urmă, suveranitatea necondiționată. [...]

Remember a fost etichetat de către o parte a criticii literare drept novelă fantastică. Cele două încadrări – într-o anumită specie și modalitate literară – se cer reexamineate, pentru a vedea în ce măsură își găsesc o legitimare obiectivă. [...] *Remember* răspunde parțial definiției date de Edgar Poe nuvelei sau, mai precis, povestirii. Prima frază, reluată în final, dovedește că Mateiu a fost într-un totu conștient de efectul pe care urmarea să-l producă: ștergerea granițelor rigide dintre realitate și visare. În acest scop, el s-a servit de un personaj singular prin anacronismul său, pe care l-a încărcat cu toate virtuțile (mai bine zis, podoabele) corespunzătoare idealului său de viață. L-a plimbat de câteva ori pe o scenă, asupra căreia și-a proiectat în mod calculat reflecțiile, amplificând, de fiecare dată, impresia de ciudățenie intrinsecă a lui Aubrey de Vere și a aparițiilor sale. A vrut să ne convingă, adică să ne mistifice printr-o avalanșă de judecăți de valoare, că Aubrey de Vere este nu numai eroul povestirii, ci și erou al unui anume tip de umanitate. Mistificarea nu i-a reușit, interesul cititorului nefiind solicitat în primul rând de destinul personajului, de pățaniile sale, ci de ceremonialul verbal al povestitorului, de discursul său care se amestecă în desfășurarea nuvelei, subordonându-și în mod tiranic relatarea evenimentelor. Se poate însă vorbi de un adevărat eșec, de vreme ce – până la urmă – scriitorul însuși își întoarce fața de la eroul său, denunțându-și automistificarea și așezând accentele la locul cuvenit: nu pe realitatea personajului, ci pe privirea cu care a fost contemplat. „Rămâie în totul sir Aubrey de Vere așa cum mi-a plăcut să-l văd eu, numai așa – ce-mi pasă de cum era în adevăr?” [...] Acest caracter aleatoriu al povestirii lui Mateiu, stingherit pentru încadrarea ei riguroasă într-un gen determinat, este în schimb un semn netăgăduit de libertate și de modernitate. Personajul este abolit în favoarea marionetei semnificative prin care se obiectivează – sub o strictă supraveghere artistică – fondul liric originar al povestitorului: neliștitele, idealurile, echivocurile sufletești ale unei conștiințe stăpânite de patima nopții. În acest sens, după cum spuneam la începutul studiului nostru, *Remember* se înfățișează sub forma câtorva file rupte dintr-un memorial imaginar, căruia scriitorul, obsedat de ideea de a impune prin

mijlocirea operei sale o anumită viziune asupra omului Mateiu I. Caragiale, a vrut să-i atribuie – fără ostentație, doar prin câteva trimiteri – caracterul unui memorial real.

Dacă spiritul clasificator ne îndeamnă să procedăm la o încadrare, *Remember* poate fi considerată, cu derogările de rigoare de la definiția poescă, dreptovelă, cu atât mai mult, cu cât avem la îndemână, ca o consolare, ideea că o operă autentică își afirmă unicitatea lărgind fruntările genului care o cuprinde. [...] Sentimentul tainei, al nopții și al morții, cei trei factori fundamentali care au pus în lucrare energiile creatoare ale scriitorului român, se află reuniți în *Remember* într-o fuziune atât de organică și cu o atât de incusită știință a echilibrării *artificiilor*, încât această povestire poate fi așezată, fără riscul vreunei exagerări, printre capodoperele prozei lirice românești. [...]

Cu toată aparența descusută, *Craii de Curtea-Veche* dovedește, ca și *Remember*, de altfel, o deosebită grijă pentru construcție; dar în nici un caz pentru construcția epică, după canoanele literaturii realiste. [...] Reluarea obsesivă în noi configurații a câtorva motive fundamentale (de unde repetițiile supărătoare pentru ordinea epică) arată o sensibilitate artistică formată prin frecventarea asiduă a muzicii. Scriitorul nu pare preocupat de epuizarea caracterologică a personajelor sau de exploatarea situațiilor epice, ci de experimentarea nelămuritelor posibilități de integrare în structuri tot mai complexe, a acelorași motive, cu obârșia în subconștient. [...] Substanța strict epică a povestirii este repartizată aproape integral în prima și [în] ultima parte. Toate motivele enunțate în *Întâmpinarea crailor* își vor găsi rezolvarea dramatică în *Amurgul crailor*. Funcția celei de a doua și a treia părți este de interiorizare și adâncire a motivelor. [...] Scriitorul stabilește o relație de continuitate între primul și al treilea capitol, considerând capitolul al doilea – *Cele trei hăgialăcuri* – ca o paranteză intercalată în desfășurarea textului. De fapt, cele două capitole sunt concepute în aceeași tonalitate, și permutarea lor nu ar dauna echilibrului povestirii. [...] Nu vrem să susținem prin afirmațiile de mai sus că Mateiu ar fi procedat la transpunerea riguroasă a unor structuri muzicale în domeniul literaturii, ci doar că s-a călăuzit în construcția cărții sale de un *model literar* pe care l-a construit prin analogie cu un model muzical riguros, față de care toți compozitorii și-au luat libertatea de a-l modifica în funcție de necesitățile lor expresive. [...]

Iată de ce hibriditatea de care a fost acuzată cartea, hibriditate devenită cu timpul virtute pentru cei ce văd în *Craii de Curtea-Veche* un fel de anti-roman, primul din literatura noastră (deși nimic n-ar fi mai fantezist decât o apropiere între scriitorul român și scriitorii francezi care au încetățenit această formulă), ne apare, printre altele, ca o consecință a unui tip particular de construcție, deosebit atât de modelele preexistente în literatura noastră, cât și de modelele furnizate de reprezentanții „familiei de spirite” la care a fost anexat Mateiu I. Caragiale. [...]

Mateiu are intuiția răului metafizic, a vieții ca osândă fundamentală, dar răul moral, invocă deseori în defăimarea retorică a lui Pirgu, este pus cu seninătate între paranteze în prezentarea hagiografică a lui Pașadia. Ca și eroii lui Byron, acesta este absolvit de rău, pentru că plătește prin prăbușirea lui. Celui ce aparține prin natura sa spitei de biruitori i se rezervă sfârșitul unei simple victime. Viața l-a smuls din rama solemnă unde l-a așezat evlavia scriitorului [...].

Sunt aproape șaptezeci de nume proprii – de localități sau de persoane – pomenite în hăgialăcuri Crailor. Numele multora este atât de lipsit de însemnătate, încât înțelegerea fragmentului presupune o lămurire prealabilă, cu ajutorul enciclopediilor. Istoria este evocată nu de un istoric, ci de un secretar privat, care cunoaște exact numărul rubinelor din inelul unei împărătese sau pe acela al ibovnicilor ei, dar ignoră o campanie militară desfășurată departe de palatul imperial. Din acest secol al optprezecelea, scriitorul nu reține decât ceea ce participă (excepție fac oamenii de știință) la frivolitatea lui. [...] Tot ce ține de seriosul existenței, de *măreția* reală a acestui secol nu numai frivol, ci și pregătitor al marilor mutații spirituale și sociale ale omenirii, nu prezintă atracție pentru Crai, deoarece nu contribuie la o mai mare și mai grabnică «îndulcire» a traiului. [...]

Craii de Curtea-Veche este reconstituirea poematică a unor zvornuri și ecouri arbitrar selectate și apoi prelungite până la limitele tolerate de logica inimii. De aceea, interogațiile critice asupra coerenței actelor personajelor sau a relațiilor dintre ele și cadrul social în care se mișcă sunt neadecvate pentru înțelegerea operei. [...]

Craii de Curtea-Veche este istoria mohorâtă a visurilor spulberate. Viața este în viziunea crepusculară a lui Mateiu o suită de amăgiri și de eșecuri. Libido setiendi, libido dominandi, libido cognoscendi, cele

trei fluvii de foc, pustiesc și pârjolesc o lume suspendată pe marginea neantului. [...]

Singurul personaj real al cărții este povestitorul. Ceilalți sunt întrupări fugare ale aspirațiilor tulburi și contradictorii ale eului său. S-a autocelebrat și s-a batjocorit, și-a exprimat cu patos mitologia și și-a terfelit-o cu cinism. A clădit și a dărâmat cu egală voluptate, roștindu-și amara destăinuire într-o proză somptuoasă sau trivială, răsfrângând și asupra zdrențelor verbale iscusit aranjate luminile tainice ale vestimentelor ei sărbătorești. Călăuzit de o excepțională conștiință estetică, Mateiu I. Caragiale a încorporat, în paginile cărții, drama întregii sale vieți, a neputinței sale de a fi autentic într-o lume lipsită de autenticitate. Tehnica tainei și tehnica indiscreției sunt două moduri de încifrare a unei experiențe existențiale singulare. [...] Succesul «ezoteric» al *Crailor*, entuziasmul necondiționat stârnit în conștiința celor mai alese spirite se datorează caracterului ei de carte a destinului, respirației poetice care însuflețește acest univers de fantasmе, cu o viață incertă la „hotarul aburit dintre realitate și închipuire“. Disocierea dintre registrul ei poetic și registrul ei realist, dintre poezia evaziunilor și proza realistă, încorporată în Pirgu și în Arnopeni, este inadecvată, cele două registre fiind fețele intim solidare ale aceleiași viziuni. [...]

Gerontofilia scriitorului se manifestă și acum, impusă de dorința lui de a fugi din prezent prin rememorarea unor evenimente cât mai îndepărtate. Introducerea în temă se înfăpuiește printr-o conversație sprintenă între doi cunoscători ale celor mai neînsemnate unghere ale vechii capitale. Dialogul ne amintește îndeaproape scenetele lui Ion Luca. Eliberat de viziunea sa mito-poetică prin operele anterioare, Mateiu devine permeabil la influențele paterne, pe care nu se mai străduia, ca în trecut, să le disimuleze. [...] Mateiu I. Caragiale a fost anexat de critică așa-zisei componente balcanice a literaturii noastre. [...] »Apuseanul« Mateiu I. Caragiale ține să se distanțeze de accepțiunea etică a termenului de balcanism (în structura lui Pașadia nu era „nimic balcanic, nimic țigănesc“ și nu pierde nici o ocazie de a sublinia neaderența sa la lumea „de la porțile Răsăritului“. Bovarismul declarațiilor sale este înfirmat chiar de opera lui. Pentru el însă cuvântul fanariot este lipsit de conotații peiorative, iar cuvântul bizantin este rostit cu adorație extatică o singură dată, într-un articol politic,

cu conotații negative. [...] Mateiu este cel dintâi *promotor conștient* al balcanismului, al unui mod de existență detestat chiar de reprezentanții luminați ai păturii aristocratice, ca Ion Ghica, înrudit cu aristocrația grecească. [...]

Opera lui Mateiu I. Caragiale nu este de conceput în afara meridianelor românești. Ea se înscrie, însă, ca o creație de o imprevizibilă originalitate – nu ca o derivație – pe aceeași orbită cu creația lui Ion Ghica, Ion Luca Caragiale, Tudor Arghezi și alții.

(*Opera lui Mateiu I. Caragiale*,
Editura Minerva, 1977, „Universitas“)

EDGAR PAPU

De fapt, *Crail de Curtea-Veche* nu este un roman în înțelesul propriu al cuvântului, așa cum nu este nici *Patul lui Procust*, cu care l-am mai comparat, ca fiind amândouă evocări ale Bucureștiului, gândite concomitent. Rațiunile, însă, pentru care nu le putem identifica astfel se dovedesc a fi cu totul opuse între ele. *Patul lui Procust* este *cu mult mai desfăcut*, mai nelegat decât un roman, exact ca și componenta Bucureștiului din acea vreme față de rigoarea urbanistică a veritabilului oraș. Dimpotrivă, *Crail de Curtea-Veche* se prezintă *cu mult mai strâns*, mai dens decât permite structura liberă și întrucâtva afănată a romanului. Scrierea relevă o intensă concentrare lirică de poem, așa cum s-a mai observat și de către alți apreciatori ai ei. Și chiar în acest sens poate fi privit și Matei Caragiale. Nu prin ale sale tinerești *Pajere*, ci tocmai prin *Crail de Curtea-Veche*, el apare ca unul din cei mai străluciți poeți pe care i-a avut strălucita noastră perioadă dintre cele două războaie. [...]

Crail de Curtea-Veche alternează, ca și poemele contemporanului său Arghezi, între noroi și stele. Partea stelară este cântarea voluptății pure și înalte, în timp și în trecut pentru Pașadia, în spațiu și în depărtări pentru Pantazi. Partea de noroi și de iad este o restrângere *hic et nunc*, de unde se desprinde marea tristețe care întuneacă acea voluptate, ba mai mult, o umilește, o murdărește, o îndurerează. Și această zonă de infern nu se constituie numai din prezența trivială, degenerată, subumană a lui Gore Pirgu. Am putea spune că și în

celelalte două personaje – numai exterior și prea subiectiv idealizate – zace câte un Pirgu Lăuntric.

Scritorul-narator, care vorbește și el în roman, se află într-o continuă nedumerire față de enigma faptului că niște persoane atât de distinse caută tovărășia celui dezmațat. Or, nouă, tocmai prezența lui Pirgu ni se pare expresia cea mai profundă și cea mai semnificativă a romanului. El este un *memento* simbolic, nu al morții lor viitoare, ci al descompunerii lor prezente. [...]

S-a invocat anume analogia *Crailor* cu recent apărutul *Ghepard* al lui Lampedusa. Stabilirea unei atari analogii pleca de la două temeuri. Mai întâi, ambele romane evocă un declin, mai precis crepusculul unei anumite categorii sociale, așa cum arată și titlul simbolic al ultimei părți din scrierea lui Matei, *Asfințitul crailor*. În al doilea rând, analogia se fundează pe caracterul calofil al celor două scrieri, pe laborioasa și cizelata lor perfecțiune stilistică. Deși juste și impecabil gândite, aceste temeuri de asemănare rămân, totuși, exterioare și incomplete. [...] Există unele indicii mai strânse și mai semnificative, care ne fac să vedem în Matei Caragiale un anticipator direct al lui Lampedusa. [...]

Imensul răsunet, pe plan universal, de care s-a bucurat romanul lui Lampedusa, scris într-o limbă de veche circulație interculturală, ne insuflă mândrul regret al valorii pe nedrept ignorate. Detinând și avantajul întâietății, *Craii de Curtea-Veche* nu este cu nimic inferioră *Ghepardului*. Ar fi avut, în consecință, același răsunet dacă ar fi fost cunoscută. Dar l-ar fi avut cu trei decenii înainte, fiind ea aceea care să propună o nouă factură romanului modern. Totuși, aceste trei decenii de anticipație există, și nimeni nu poate nega timpul cronologic. *Craii de Curtea-Veche* se înscriseră, astfel, cu cinstite, în fenomenul mai larg al protochronismului românesc.

(Matei Caragiale și structura excepției, în *Din clasicii noștri*, Editura Eminescu, 1977, p. 167–182)

Venim, în sfârșit, la cazul atât de complicat, din unghiul interesului nostru, pe care îl prezintă *Craii de Curtea-Veche*. Vom căuta să desprindem mai întâi o primă semnificație. În această ordine am spune că viziunea heraldică se poate defini drept tainica hierarhizare ce plutește deasupra miezurilor vieții, extrăgându-le acestora nobila

chintesență, proiectată într-o nebanuită transfigurare. [...] Iată-i, în decantatul final al romanului, pe cei trei *crai* văzuți simbolic, într-o lumină împrumutată din scenariile *Pajerelor*, adică «la o curte veche», într-o luminoasă «schimbare la față» [...].

Dar există, în aceeași ordine a titlului în conexiune cu conținutul romanului, și o a doua semnificație, poate mai subtilă. Se știe că ucigașii și, îndeobște, răufăcătorii sunt atrași să revină și să frecventeze obsedant locul omorului sau, în orice caz, al delictului. Și poate nu numai ei, ci aceasta o fac, inconștient și obscur, și descendenții lor, adesea din mai multe generații, descendenții nu neapărat ai familiei, ci și ai aceleiași categorii caracterologice. Este o insinuare nedeclarată, dar pe care o sugerează foarte subtil Matei Caragiale. În cazul de față, întreaga arie a povestirii poate fi reperată, pe locul unde s-a aflat Curtea-Veche, unde s-a frământat, deci, un anumit trecut încărcat, ale cărui urme nu se mai văd decât vag și sporadic în cursul romanului, dar care, în cea mai mare parte, se presimt, subteran. Explorările și săpăturile de astăzi, la aproape jumătate de veac de la moartea lui Matei Caragiale, continuă să confirme concret și vizibil acele vechi presimțiri. Iată-le așa cum le întâlnim în vorbirea lui Pașadia: «Curtea fusese arsă și rezidită de numeroase ori și trebuie să fi acoperit o arie întinsă, rămășițele de temelii boltite găsindu-se în întreaga mahala, de pildă sub birtul unde ne aflăm». Se cere insistent reținută această localizare, fiindcă numai pe terenul ei răsună, parcă din fundul timpului, injuria nefericitei Pena Corcodușa: «Crailor... Crai de Curtea-Veche». O asemenea insultă, complet necunoscută în veacul nostru, sună într-adevăr curios, cuprinzând parcă o fantomă de cuvinte, cu presimțiri a ceva de demult. Este, așa cum spune Matei Caragiale, o «zicere uitată, de mult scoasă din întrebuințare...» De aceea se și întreabă: «Vorbise prin ea oare altcineva de altădată – cine știe?» (sugestie a tainei prin aceeași întrebare întâlnită și în *Gorunul* lui Blaga). [...]

În cazul de față, titlul romanului, legat de episodul său cel mai consistent, a devenit și el floarea heraldică înălțată din tot mâlul impur al pieții. Nu cumva atunci aspirația obsesivă către lumea augustă a prapelor, a pecetilor și a temelor – păstrate cu sfințenie în toată taina lor – ne relevă același fenomen al năzuinței inexorabile către azur din partea celui cufundat în trista mocirlă cu care ne solicită infernul cotidian? Matei Caragiale ar reprezenta, într-o atare ipoteză o

variantă unică, neașteptat de originală, a unei dominante trăiri poetice așa-zise „moderniste“, anume lupta dintre stricăciune și elevație, care merge de la Baudelaire până la Argezi și încă mai departe. Desigur că o certă frecvență a lui Barbey d'Aureville nu poate fi trecută cu vederea în formația sa de cultivator al enigmei. Dar aceasta constituie numai o cristalizare depusă pe parcurs peste originara sa patimă heraldică. Ea dăinuie la Matei Caragiale încă din școală. «*Din timpul acesta datează temeinica sa orientare istorică și heraldică*» (Perpessiciu, *Prefață*, la *Opere*, p. XVII). Aci se descoperă punctul de unde a plecat cel mai de seamă poet al enigmei din literatura noastră.

(„Enigma” în *perioada interbelică*, în *Momente literare românești*, Editura Eminescu, 1983, p. 90–117)

DAN C. MIHĂILESCU

Roșul are pentru Mateiu funcția pe care o are albul la Eminescu. Așa cum din fenomenalitate („adâncul luminându-l”, în *Și dacă*) la Eminescu, la Mateiu roșul desface carnea lucrului și constituie calea pe care poetul poate accede în interiorul acestuia. Într-o atmosferă de diafanitate („raza zilei se cerne tainic, lin”), învăluit în alb, bătrânul (*Cronicarul*) vrea «ca-n viitor izvodu-i mai *mohorât* să-nvie», negrul fiind fondul pe care roșul se poate manifesta în voie, «acel veac de restrîște cu sângerânde zări». Ne gândim doar că dacă Bachelard, cel care a scris *Apa și visele*, ar fi jubilat în fața creației eminesciene, cel care a scris *Psihanaliza focului* ar fi fost fericit citind *Pajerele* lui Mateiu Caragiale.

(*Symbolism cromatic în „Pajerele” lui Mateiu I, Caragiale*, în *Luceafărul*, nr. 28, 15 iulie 1978)

CORNEL MIHAI IONESCU

Înainte de a fi sugerată în finalul povestirii *Remember*, poetica specială care a decis alcătuirea ei este înscrisă în „în abis” în centrul

textului sub forma unei embleme. Una dintre cele mai criptice, în care hermetismul intrinsec oricărui cifru heraldic este sporit de o dificultate programatică, de o intenție ostentată de mister, întrucât „figura” emblemei reprezintă una din efigiile consacrate ale tainei desăvârșite. Pecetea ce conține un Sfinx care surâde sau, mai precis, surâsul unui Sfinx nu este un simplu cifru, ci o neconținută încifrare. [...] Dacă textul reprezintă o neconținută emanație a emblemei, „nimicind-o”, în finalul său textul își neagă originea, fără a înceta, prin aceasta, de a se vădi ca iradiere a emblemei înscrise în „abisul” duratei lui [...] Lectura logică adoptă dinamismul acestui flux prin care deviza emană textul. O lectură de tip noetic percepe simultan toate secvențele pe care le organizează în succesiunea discursului logic. [...] În existența estetică, în care durată launtrică este scandată de ciclul „eternei reînnoțări”, evenimentul nu poate fi nicidecum cunoscut, ci numai recunoscut, întrucât el reproduce în contingent o paradigmă intemporală. Cunoașterea este anamneză. Substratul platonician al poeticii apofatice înlesnește lectura și luminează sensul emblemei lui Aubrey de Vere. În aparență, imaginea și deviza compun, în mod intenționat, o antinomie, întrucât Sfinxul sustrage memoriei și încifrează, într-un surâs ce sfidează hermeneutica, un conținut pe care deviza îl sustrage memoriei. În fapt, imperativul devizei necesită o dublă lectură simultană, întrucât *Remember* reprezintă o identitate paradoxală de anamneză și amnezie. [...]

Estetica apofatică a lui Mateiu Caragiale are un pronunțat caracter antiaristotelic, întrucât contestă distincția dintre discursul «istoriei», care relatează evenimente reale, și cel al «poeziei», care descrie evenimente posibile în limitele verosimilului. Spre deosebire de cei ce susțin că nu o dată realitatea istoriei este mai «neverosimilă» decât ficțiunea, Mateiu Caragiale consideră «istoria» ca fiind «gradul zero» al ficțiunii (sau o ficțiune cu un grad maxim de verosimil, întrucât evenimentul întâmplat este la fel de «verosimil» pe cât de «adevărat») și putând fi încorporată ficțiunii pe măsura neverosimilității ei, adică a «părții de taină» în care constă «frumusețea». De aici decurge că Aubrey de Vere, în a cărui reverie, saturată de nostalgia regresivității amniotice, «ora albastră» și «primăvara veșnică» reprezintă reflexe ale ucroniei (într-o memorie arsă de mirajul originii), este «androginul» unei «fabule» mai reale decât «istoria», în măsura în care reprezintă «partea de taină» a

acesteia și întrucât evenimentul care a avut loc este salvat de contingenta acestei actualizări și contemplat ca pură posibilitate de a se realiza. [...] *Remember* surprinde momentul a ceea ce Jung numește «introiecția imaginii divine», închiderea sinelui asupra propriei energii cosmotice, adică retragerea din narcisismul «sociologic», analizat cu precădere de Camus, spre acela originar, pur, psihologic, formulat cu implacabilă rigoare de Baudelaire: «Vivre et mourir devant un miroir». Cel dintâi dă substanță «istoriei», cel din urmă nutrește «partea de taină» a ei. Aubrey de Vere nu există prin reflexul său într-o alteritate speculară, ci, precum «șarpele hermetic», prin autogeneză. «Tenebroasa dramă» a dispariției lui reprezintă «faptul divers» întru totul «atroce», «istoria» absolut învăluită în «taină» a «disocierii» eului «introiectat».

Contemplarea «pietrelor albastre» este simptomul acestui cumplit narcisism al sinelui în sine și, totodată, strategia ingenuă prin care Aubrey de Vere încearcă exorcismul energiei lui dizolvant. Dar «Tenebroasa dramă» însăși nu este decât presentiment al unei renașteri, întocmai precum «ochii limpezi ca safirele de Ceylan» și «sângele albastru» înseamnă începutul litiificației mântuitoare. În apoteoza crepusculară a «orei albastre», trupul lui Aubrey de Vere se va transmuta, glorios, în substanță indestructibilă a nestematelor.

(*Palimpseste*, Editura Cartea Românească, 1979,
cap. *Remember: o poetică a negației și Hermă pentru Aubrey de Vere*)

MARIAN PAPAHAĞI

În fapt, acea imperioasă voință de stil care este constanta cea mai statornică (*sic!*) a căutărilor (în viață și artă) lui Mateiu Caragiale, dă tonul felului particular de construire și autoconstruire pe care îl reprezintă opera sa: produs, în consecință, al unui dublu artificiu, care constă în inventarea și apoi demolarea unei himere, a unei utopii. E necesar să stabilim această conexiune între Invenție (impusă de căutarea unui stil), Construcție (și autoconstrucție), Impostură și Artificiu, căci tocmai ambiguitatea unor asemenea concepte este cea care patronează opera sa și o marchează într-un mod specific. [...] Însăși dificultatea de «clasificare» a scriitorului într-o anumită

categorie este o dovadă în acest sens: decadent, clasic, realist, naturalist, baroc, manierist, romantic sau, în alt sens, moralist, sceptic, cinic, blazat sau încă maniac, refulat, bizar etc., sunt tot atâtea adjective care i s-au aplicat (sau i se pot aplica) vădind și o reală neputință a criticii reductive care, chiar în momentul în care are mai pregnant sentimentul formulei decisive, este dezmințită de refuzul unora dintre aspectele operei de a se lăsa încorsetate în ea (este o situație căreia nu i se poate sustrage nici întreprinderea de față). Scriitorul fuge de sub împovăratorea armurii a epitetelor (semn al vitalității operei) și, provocând aprinse pledoarii în favoarea sa sau vehemente respingeri, rămâne înconjurat într-o aură de enigmatic, care continuă să fie un suport pentru reînnoite interpretări. [...]

O lentilă deformatoare este așezată astfel peste lumea, natura, orașul și personajele sale: *îndepărtarea* și *deformarea* sunt două procedee de predilecție ale unei înclinații spre artificial pe care scriitorul o are ca pe cea mai autentică înzestrare a sa (iarăși modalitatea tipică a creației, în genere – *n.n.*). Limbajul însuși este supus unei distorsiuni, cu valoare semnificantă pentru întreaga poetică mateiană: căutând sau provocând excepția, Mateiu Caragiale o situează la toate nivelele textului, de la cel expresiv-stilistic la cel al tehnicii narative, al compoziției sau al construirii personajelor. Avem de-a face în felul acesta cu un efort conștient de ambiguitate, demonstrabil la fiecare etaj al textului. [...]

Există apoi la scriitorul nostru o dublă conștiință în raport cu ceea ce s-ar putea numi etica personajelor sale: pe de o parte, în acord cu morala comună, ceea ce presupune că se sugerează caracterul «reprobabil» (la transpunerea în realitate) al unora dintre actele personajelor pe care le simpatizează autorul; pe de altă parte însă, această concepție este secundată de asumarea deliberată într-un plan al valorilor definitive a chiar celui sistem de viață care se semnifică în acțiuni pe care conștiința morală comună le refuză. [...] Componenta «negativă» a opțiunilor lui Mateiu Caragiale este așadar un produs afectiv și rațional în același timp, rezultatul unei acțiuni deformatoare care se manifestă la nivelul caracterizării personajului. Aceasta cu atât mai mult cu cât ele (personajele – *n.n.*) nu sunt, în cazul de față, niște «actanți» așa cum i-ar defini cercetarea structuralistă curentă. Mai în general, povestitorul-personaj avertizează el însuși asupra unei senzații

de a fi manevrate pe care o au cele trei personaje «alese» (naratorul, Pașadia și Pantazi). [...] Este aici o foarte subtilă diversiune narativă care echivalează cu un procedeu de includere a lectorului în spațiul ficțiunii. În ciuda acelei nevoi «de a fi pururi în neastâmpăr, în mișcare» pe care o proclamă Povestitorul, el însuși, Pașadia și Pantazi sunt, în realitate, un fel anume de spirite contemplative care simt în permanență, pentru a putea exista, nevoia intermedierei. Personajul activ prin excelență este Pirgu, a cărui frenezie în mijlocire nu este egalată decât de patosul hagiografic pe care îl pune Povestitorul în portretizarea lui Pantazi, Pașadia și, indirect, a lui însuși. Relația de includere e dublă: cea explicită conform căreia cei trei «crai» sunt angrenați pe o pantă a distrugerii de călăuza malefică Pirgu, și cea implicită după care, în baza ambiguității Autor-Povestitor, cititorul este angrenat să asiste la derularea ficțiunii ca la o „istorie” adevărată.

(*Eros și utopie*, Editura Cartea Românească, 1980, cap. *Figurile ambiguității*, p. 46–76)

VASILE LOVINESCU

Mateiu Caragiale și-a proiectat oniric, cu mult curaj, și-a magnificat (*sic!*) în mare artist, schizofrenia proprie în personajul lui Pașadia, în dubla viață de dezmăț și de meditațiuni siderale, de „patrician coborât în Subura”. În Mateiu Caragiale au coabitat efectiv, visceral, Pirgu, Pașadia și Pantazi. În Mateiu Caragiale au coabitat efectiv, visceral, Pirgu, Pașadia și Pantazi.

(*Al patrulea hagiolâc – Exegeza nocturnă a Crailor de Curtea-Veche*, Editura Cartea Românească, 1981)

MIHAI ZAMFIR

Capodoperă izolată a prozei românești, *Craii de Curtea-Veche* reprezintă scriitura poetică ridicată la proporțiile unui roman. Prezența în *Antologie* a două fragmente din capitolul II (*Cele trei*

hagiolâcuri) ilustrează tocmai un caz excepțional: acela al romanului-suită de poeme independente, al romanului-poem gigant.

(*Palatul fermecat. Antologia poemului românesc în proză*. Prefață și îngrijire de ediție de -, Editura Minerva, 1984, p. 223–229)

ALEXANDRU PALEOLOGU

Scrisorile către Boicescu au fost luate de cei mai mulți *ad litteram*, fără pic de umor. Ele trebuie luate cel puțin *cum grano salis*. Asta se simte din capul locului și pe întreaga lor suită. Cum nu s-a văzut că este în ele o imensă forfanterie juvenilă, un ton perpetuu *enjoué*, un haz neconținut și o evidentă autoironie? Revendicarea titlurilor prin ciare este intenționat burlescă, prin însăși enormitatea ei. Bărfa și mica cronică scandalosă a vieții mondene au un haz naiv și plin de prospețime. Tabloul societății bucurestene (și berlineze) a epocii, extraordinar de viu și pregnant. Detaliile, portretistica și anecdotică sunt surprinse în *flash* și de o acuitate rară. Este în aceste scrisori ceva din spiritul *Arhondologiei Moldovei* a paharnicului Sion, dar maliția lor e lipsită de acrimoniile și violențele acestuia. [...] Ca literatură, vreau să spun, ca artă literară, scrisorile către Boicescu sunt o *opéra* remarcabilă, savuroasă, strălucitoare, care va rămâne fără scădere alături de *Remember*, *Craii de Curtea-Veche* și *Sub pecetea tainei*.

(*Viața Românească*, an. LXXX, nr. 3, martie 1985)

CONSTANTIN TRANDAFIR

Autorul e, potrivit unei proceduri de o clară modernitate, chiar personajul literaturii sale: martor, autor, regizor, într-o măsură mai mare decât în mod obișnuit, când autorul este eroul operei sale, personaj propriu-zis alături de celelalte ficțiuni ale sale (*homo fictus*). [...]

Fără îndoială, teatralitatea este un efect al presiunii modelului socio-cultural. De acest efect se îmbibă întreg scrisul matein, până la a lăsa impresia de demonstrație intenționată. Adevărul lumii sale este

la fel de părelnic ca și cel al ficțiunii scenice. Tot spiritul baroc intuiește labilitatea sortii, desertăciunea acestei existente, care îndeamnă la subterfugii compensatorii. Pașadia ar spune *memento mori* sau *vanitas vanitatis* (nu cere el să i se ardă scrierile după dispariție?). Pantazi ar vorbi, probabil, de *fortuna labilis*, iar «codoșul» Pîrgu ar lălai, la beție: «C-așa-i lumea, trecătoare/ Unul naște, altul moare»... Potrivit teatralismului baroc, acești eroi sunt ori de înaltă spîță ori de cea mai joasă condiție socio-morală. Viața e vis, lumea e teatru (*Theatrum mundi*, *El gran teatro del mundo*, *Das grosse Welttheater*) și omului baroc nu-i mai rămîne decît să se plaseze în centrul acestui spectacol, iar artistului să se facă el însuși personaj.

(*Postfață* la Mateiu Caragiale, *Opere*,
Editura Minerva, 1988)

Trebuie lămurit numaidecât că *utopia* și *spectacolul* sunt deopotrivă «grile» corelative, se pot, adică, înțelege, sunt complementare. Am alăturat cele două noțiuni care, repet, sunt antinomice, pentru că antinomică este și structura autorului *Craior de Curtea-Veche* și natura scrisului său. În plus, cele două concepte operative se constituie după principiul coincidenței opozițiilor.

(*Barocul matein*, în *Adevărul literar și artistic*,
an. X, nr. 556, 20 februarie 2001)

ION VARTIC

Toate simbolurile ultimei lui proze și multe din însemnările sale intime ni-l arată pe Mateiu Caragiale obsedat, la maturitate, de iminența morții și de natura ei, de speranța că ea nu este un capăt de drum, ci o trecere și o „deșteptare“. [...] Acest scriitor manierist, rece și calculat, obișnuit să se ascundă, se jenează de dramatismul preocupărilor sale iar în consecință, fără să-și poată reprima obsesia morții, și-o truchează, contractând-o în laconice „enigme“ și „metamorfoze“. *Sub pecetea tainei* nu poate fi ignorată: reprezintă punctul-terminus al viziunii mateine.

În acest context e interesantă postura specială în care apare naratorul-confident din *Sub pecetea tainei* în comparație cu rolul său din scrierile anterioare. În *Remember*, naratorul ține să se acrediteze ca scriitor printr-o aluzie la ciclul *Pajerelor*; în *Craii...*, el se acreditează, tot aluziv, fie cu *Remember* (în relație cu Pantazi), fie cu *Pajerile* (în relație cu Pașadia), fie cu „un roman de moravuri bucureștene“ (în relație cu Pîrgu); iar în *Soborul țătelor* se demască triumfător, oferind un exemplar cu dedicație din *Craii de Curtea-Veche* Masincăi Drânceanu. În schimb, în *Sub pecetea tainei*, nu mai există nici o referință la meseria de scriitor. Invitându-l pe conu Rache să-și scrie singur memoriile, naratorul se acreditează doar ca proprietarul „armanului de la Sionu“.

(*Postfață*, la Mateiu I. Caragiale, *Sub pecetea tainei*,
Editura Echinoc, 1994, p. 132–133)

ION DERȘIDAN

În carnavalesc, Craii hoinăresc, singuri sau aparent împreună, în liturgic ei au o țintă, un scop. Fascinați de mister și de reevaluări, cufundați în amintiri și în memorii individuale, eroii lui Mateiu I. Caragiale ies din carnavalesc și intră în liturgic. [...] Liturgicul sugerează anularea timpului, eterna reîntoarcere, amintirea și salvarea (beatitudinea). [...] carnavalescul este neliniștit și satanic, obscur, tînăr, convulsiv, de nestrunit, excesiv, nebun de speriat, nelegiuit.

(*Mateiu Caragiale. Carnavalescul și liturgicul operei*,
Editura Minerva, 1997)

EUGEN SIMION

S-au păstrat, dacă înțeleg bine, două copii ale jurnalului (originalul s-a pierdut în împrejurările tulburi de la sfârșitul anilor '30 și începutul

anilor '40) și se bănuie că din variantele existente lipsesc unele pasaje. Există, de asemenea, o *Agendă* (1923–1936) în care prozatorul a notat telegrafic evenimentele zilei și proiectele sale agricole, mondene și financiare. Uneori dăm aici peste fragmente mai interesante și mai bine articulate decât acelea din jurnalul propriu-zis (acesta nu depășește circa 20 de pagini). Iar valoarea lor este strict documentară. Le cităm ca să aflăm date inedite despre existența acestui curios personaj care a fost fiul lui I. L. Caragiale, «marele Mateiu», «prim și ultim Caragiale», cum îi zicea admiratorul său, poetul Ion Barbu. [...] De reținut, apoi, precizarea că e a treia oară când începe un jurnal și că notele de acum nu au preocupări literare. Început bun, stendhalian. Numai că jurnalul narează, cu precădere, întâmplări vechi și prea puțin istorii prezente. În aceste condiții, narațiunea diaristică devine o memorialistică deghizată. Între *scriitură* și *istorie* este o distanță considerabilă de timp. Însemnările sunt fastuoase, *senioriale*, într-o franceză corectă, literară, ușor prețioasă. [...] Jurnalul, sub această formă hibridă, nu înregistrează faptele obișnuite.

Autorul nu-i interesat, s-a putut observa, decât de ceea ce atinge o *cotă minimă de măreție*. Stilul, ținuta *seniorală* îl împiedică să coboare în mediocritatea existenței. Mai mult: prezentul îi repugnă, e un *timpt stârviț* (spune în altă parte!), de aceea se refugiază des în trecut. Cu aceste gânduri și fumuri este greu să știi, zi de zi, o cronică fidelă a micii istorii. Pe «marele Mateiu» nu-l impresionează însă decât actele *Istoriei* (cu majusculă) și împrejurările sublime ale existenței...

(*Literatorul*, ianuarie 2001; *Ficțiunea jurnalului intim*, vol. III. *Diarismul românesc*, București, Univers Enciclopedic, 2001, p. 74–75)

IOANA PÂRVULESCU

Omul pe care l-a construit cu atâta migală Mateiu Caragiale în viața reală este poate cea mai impresionantă creație a sa și *cel mai de temut rival al personajelor sale*. Contactele lui Mateiu Caragiale cu realitatea sunt îndeobște de o ciudată lipsă de «realism». Călătoriile în care îl atrag palatele, stemele, însemnele seniorale, aniversările de

tot felul (inclusiv acelea ale primirii unor distincții oficiale), obsesia cifrelor și a simbolurilor creează un personaj bizar. Un pic îngroșat, ar putea intra în galeria urmuziană, ca alcătuit din papion, arbore genealogic, blazon și nevastă «bătrână și legitimă». În același timp se distinge în paginile jurnalului și omul viu, solitarul neînțeles, cu o viață de un inefabil, kafkian tragism.

(În *numele fiului*, în *România literară*, nr. 10, 11–20 martie 2001)

BIBLIOGRAFIE

I. EDITIONS

- Remember*, Editura Cultura Națională, București, 1924.
- Craii de Curtea-Veche*, Editura Cartea Românească, București, 1929.
- Pajere*, Editura Cultura Națională, București 1936.
- Opere*, ediție definitivă, îngrijită de Perpessicius, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol al II-lea“, București, 1936. Colecția „Scriitori români contemporani“.
- Craii de Curtea-Veche*, ediție îngrijită de Dinu Albulescu și N. Steinhardt, Editura „Coresi“, București, 1945.
- Craii de Curtea-Veche*, cu o prefață de M. Petroveanu, E.S.P.L.A. București, 1957.
- Craii de Curtea-Veche*, ediție îngrijită și prefată de Perpessicius, E.P.L. București, Biblioteca pentru toți, 1965.
- Craii de Curtea-Veche*, ediție îngrijită de Perpessicius, cu un studiu introductiv și note de Teodor Vârgolici, Editura Tineretului („Lyceum“), București, 1968.
- Craii de Curtea-Veche*, Editura Eminescu, Biblioteca „Eminescu“, București, 1970.
- Craii de Curtea-Veche*, prefată și bibliografie de Mircea Vaida, Editura Minerva, București, 1972; ediția a II-a, 1975.
- Pajere, Remember, Craii de Curtea-Veche, Sub pecetea tainei*, antologie, postfață și bibliografie de Constantin Trandafir, Editura Minerva, București, 1988.
- Sub pecetea tainei*, având în completare continuările scrise de Eugen Bălan și Radu Albala, ediție concepută și îngrijită de Marian

- Papahagi, cu o prefață de Nicolae Manolescu și o postfață de Ion Vartic, Editura „Echinox“, Cluj, 1994.
- Craii de Curtea-Veche*, prefață de Valeriu Râpeanu, Editura Porto-Franco, Biblioteca școlară, Galați, 1994.
- Craii de Curtea-Veche, Sub pecetea tainei*, prefață de Valeriu Râpeanu, Editura Garamont, cartea elevului, București, 1994
- Opere*, ediție, studiu introductiv și note de Barbu Cioculescu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994.
- Remember, Craii de Curtea-Veche*, Editura Litera, Chișinău, 1997.
- Sub pecetea tainei*, text întregit și încheiat de Alexandru George, Editura Albatros, București, 1999.
- Craii de Curtea-Veche*, ediție, cronologie de Ion Iovan, Editura Eminescu, București, 2001.

*

- I Craii delle Vecchia Corte*, traduzione di Bruno Arcurio et Florian Potra, „Secolul XX“, nr. 5, mai 1972, p. 174–183.
- Fanfaroni ze Starega Dworu*, Powiśc Przet czyta. Danuta Bieńkowska, Warszawa–Państwowy Instytut Wydawniczy, 1968.
- Cele trei bagialăcuri*, text paralel în limba engleză, trad. Andrei Bantaș, Romanian Review, 20, nr.1, 1966, p. 91–98.
- Remember*. Die vier von Alter Hof, Übertragung Thea Constantinidis, Bukarest, Literaturverlag, 1968.
- Starodvorskie bekrije*, Preves. Slawke Višnici, Bukarest, Izdate Istvo preduzete za knigevnost, 1967.
- Aranyfjyak alkonya ferditta z Zenezey László*, Budapest, Europa, 1966.
- Craii de Curtea-Veche. Remember – I Crai della Vecchia Corte. Remember*, traducere și prezentare de Florian Potra, Editura Minerva (ediție bilingvă), București 1980.
- Les Seigneurs du Vieux Castel*, précédé de *Remember*, traduit du roumain par Claude B. Levenson, Lausanne, Edit. „L'Age de l'Home“, 1964.
- Pajere (Aigles Royaux)*. Echivalențe franceze de Romulus Vulpesu, Editura Cartea Românească, București, 1985.

II. REFERINȚE

1. TRATATE, ISTORII ALE LITERATURII, MONOGRAFII, DICȚIONARE

- Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Fundațiilor Regale, 1941, p. 813.
- Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediție revăzută și adăugită, cu o prefață de Al. Piru, Editura Minerva, p. 897-900, București, 1982.
- Călinescu, G., *Istoria literaturii române...* (compendiu), E.P.L., București, 1963, p. 212, 364–365.
- Mateiu I. Caragiale, un personaj, Dosar al existenței*, sub semnătura lui Al. Oprea, cu colaborarea lui Barbu Brezianu, Barbu Cioculescu, Șerban Cioculescu, Vasile Drăguț, Alexandru George, Tașcu Gheorghiu, Dumitru D. Panaitescu, Maria Polojintev, Constantin Popescu-Cadem și alții, Editura Muzeului Literaturii Române, București, 1979.
- Ciopraga, Constantin, *Literatura română între 1900 și 1918*, Editura Junimea, Iași, 1970, p. 256–257.
- Cotruș, Ovidiu, *Opera lui Mateiu I. Caragiale*, Editura Minerva, București, (Universitas), 1977.
- Crohmălniceanu, Ov.S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, E.P.L., București, 1967, p. 563–578; ed. a II-a revăzută, Editura Minerva, București, 1972, p. 525–539.
- Derșidan, Ion, *Mateiu I. Caragiale. Carnavalescul și liturgicul operei*, Editura Minerva, București, 1997.
- George, Alexandru, *Mateiu I. Caragiale* (monografie), Editura Minerva, București, 1981.
- George, Alexandru, *Mateiu I. Caragiale*, interpretat de..., studiu, antologie și aparat critic de -, Editura Minerva, București, 1985.
- Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii românești contemporane*, vol. II (*În căutarea fondului*), Editura Adevărul, București, 1934, p. 285.
- Lovinescu, E., *Istoria literaturii române contemporane*, vol. IV, Editura Ancora, București, 1929, p. 239–240, *Idem*, vol. I–II,

- Editura Minerva, București, vol. I, p. 489 și 495–496 și vol. II, p. 156 și 172–173.
- Negoïtescu, Ion, *Istoria literaturii române*, vol. I, Editura Minerva, București, 1991, p. 223–224.
- Piru, Al., *Istoria literaturii române de la început până azi*, Editura Univers, București, 1981, p. 386–390.
- Rotaru, Ion, *O istorie a literaturii române*, Editura Minerva, București, 1971–1987, vol. II, p. 651–666.
- Vârgolici, Teodor, *Mateiu I Caragiale* (Mici monografii), Editura Albatros, București, 1970.
- Zaciu Mircea, Papahagi Marian, Sasu Aurel, coordonatori, *Dicționarul scriitorilor români*, vol. I, A–C, Editura Fundației Culturale Române, București, 1995, p. 464–465.

2. STUDII ÎN VOLUME

- Arghezi, Tudor, *Scrieri*, vol. 23 (*Proze. 1904–1914*), Editura Minerva, București, 1972, p. 372; *Idem*, vol. 33, p. 415–416.
- Caragiale-Logadi, Ecaterina, *Din amintirile mele despre tata*, în volumul *Amintiri despre Caragiale*, antologie și prefață de Șt. Cazimir, Editura Minerva, București 1972.
- Calinescu, G., *Ulysse*, E.P.L., București, p. 310–311
- Calinescu, Matei, *Eseuri critice*, E.P.L., București, 1967, p. 58–65.
- Cernovodeanu, Dan, *Știința heraldică în România*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 34.
- Cioculescu, Șerban, *Aspecte lirice contemporane*, Editura Casa Școalelor, București, 1942, p. 178.
- Cioculescu, Șerban, *I.L. Caragiale. Scriori și acte*, Ediție îngrijită, prefață, note de -, E.P.L., București, 1963, p. 13, 16, 36, 156, 160, 167, 238, 245–247.
- Cioculescu, Șerban, *Varietăți critice*, E.P.L., București, 1968, cap. *Crepusculul aristocrației în roman*, p. 397 și urm.
- Cioculescu, Șerban, *Viața lui I.L. Caragiale. Caragialiana*, Editura Minerva, București, 1972, p. 107–109, 564–597; ed. a II-a, Editura Eminescu, 1987, p. 393–489.

- Cioculescu, Șerban, *Amintiri*, Editura Eminescu, București, 1981, p. 333–335.
- Ciopraga, Constantin, *Personalitatea literaturii române*, Editura Junimea, Iași, 1973, p. 60, 63, 85, 110, 125, 127, 130, 131, 189, 276.
- Constantinescu, Pompiliu, *Scrieri*, E.P.L., București, 1967, vol. II, p. 169–186.
- Crohmălniceanu, Ov.S., *Pâinea noastră cea de toate zilele*, Editura Cartea Românească, București, 1981, p. 299–304.
- Crohmălniceanu, Ov.S., *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, Editura Cartea Românească, București, 1984, cap. *Stilul matein*, p. 211–231.
- Delavrancea, Cella, *Mozaic în timp (impresii, călătorii, portrete, amintiri)*, Editura Minerva, București, 1973, p. 273–274.
- Delavrancea, Cella, *Dintr-un secol de viață*, Editura Eminescu, București, 1987, p. 39–44.
- Foartă, Șerban, *Între Mateiu și Caragiale. Afinități selective*, Editura Cartea Românească, București, 1980.
- George, Alexandru, *Senne și repere*, Editura Cartea Românească, București, 1971, p. 17–39, 54–62.
- George, Alexandru, *La sfârșitul lecturii*, Editura Cartea Românească, București, 1973; ed. a II-a 1980; ed. a III-a, 1993.
- Georgescu, Paul, *Polivalența necesară. Asociații și disociații*, E.P.L., București, 1967, cap. *Prietenii de taină*, p. 233–240.
- Gherea, D. Ioan, *Amintiri*, E.P.L., București, p. 33–40.
- Ghica, Grigore, *Grigri*, Madrid, 1973.
- Gorcea, Petru Mihai, *Mateiu I. Caragiale. Eseu*, Editura Cuget, Simțire și Credință, București, 1995.
- Ionescu, Mihai Cornel, *Palimpseste*, Editura Cartea Românească, București, 1979, cap. *Remember, o poetică a negației* și cap. *Hermă pentru Aubrey de Vere*.
- Ivasiuc, Alexandru, *Realitate și valoare*, Editura Eminescu, București, 1972, p. 150–152.
- Karnououh, Claude, *Adio diferenței. Eseu asupra modernității târzii*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1994.
- Lecca, Octav-George, *Familii boierești române – istorie și genealogie – (după izvoare autentice)*, cu adnotări, completări și desene de

- Mateiu Ion Caragiale, Ediție de Alexandru Condeescu, Editura Libra, Muzeul Literaturii Române, București, 2001.
- Leon, Aurel, *Umbre*, Editura Junimea, Iași, 1979, vol. IV.
- Lovinescu, E., *Memorii*, vol. III, Editura Adevărul, București, 1936, p. 17.
- Lovinescu, E., *Scrieri*, ediție îngrijită de Eugen Simion, Editura Minerva, București, 1973, vol. IV–V.
- Lovinescu, Vasile, *Al patrulea hagialic (Exegeză nocturnă a Crailor de Curtea-Veche)*, Editura Cartea Românească, București, 1981.
- Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe* (Eseu despre romanul românesc), Editura Minerva (Momente și sinteze), București, 1983, vol. III, p. 76–109.
- Manolescu, Nicolae, *Teme*, Editura Universală, București, 2000, p. 283–291.
- Micu, Dumitru, „Gândirea” și gândirismul, Editura Minerva, București, 1975, p. 744–761.
- Mioc, Simion, *Structuri literare (Mateiu I. Caragiale și manierismul)*, Editura Facla, Timișoara, 1981.
- Muthu, Mircea, *Orientări critice*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972, p. 108–121.
- Muthu, Mircea, *Literatura română și spiritul sud-est european*, Editura Minerva, București, 1976.
- Muthu, Mircea, *Alchimia milenului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1989.
- Negoieșcu, Ion, *Analize și sinteze*, Editura Albatros, București, 1976, cap. *Estetism balcanic*, p. 171 și urm.
- Nițescu, M., *Între Scylla și Charybda*, Editura Cartea Românească, București, 1972, p. 46–56.
- Opera, Al., *Mitul faurului aburit*, Editura Albatros, București, 1974, cap. *Izbăvirea artistului*, p. 205–216.
- Paleologu, Alexandru, *Bunul simț ca paradox*, Editura Cartea Românească, București, 1972, p. 63–64.
- Paleologu, Alexandru, *Ipoteze de lucru*, Editura Cartea Românească, București, 1980, p. 305, 316.
- Pamfil, Alina, *Spatialitate și temporalitate*. Eseu despre romanul românesc, Editura Dacopres, Cluj-Napoca, 1993, p. 87–101.
- Papu, Edgar, *Fetele lui Iamus*, Editura Univers, București, 1970, p. 230 și urm., cap. *Destinul „Ghepardic”*.

- Papu, Edgar, *Din clasicii noștri*, Editura Eminescu, București, 1977, p. 167–182.
- Papu, Edgar, *Motive literare românești*, Editura Eminescu, București, 1983, cap. „Enigma” în perioada interbelică, p. 90–117.
- Papu, Edgar, *Lumini perene*, Editura Eminescu, București, 1989, p. 326–327.
- Papahagi, Marian, *Eros și utopie*, Editura Cartea Românească, București, 1980, cap. *Figurile ambiguității*, p. 46–76.
- Papahagi, Marian, *Interpretări pe teme date*, E.D.P., București, 1995, p. 25–29.
- Perpessiciu, *Mențiuni critice*, vol. III, în *Opere*, vol. IV, Editura Minerva, București, p. 10 și urm.
- Perpessiciu, *12 prozatori interbelici*, Editura Eminescu, București. Antologie, text îngrijit, cuvânt înainte și notă asupra ediției de Dumitru D. Panaitescu, cap. *Mateiu I. Caragiale*, p. 149–174.
- Petrescu, Cezar, *Evocări și aspecte literare*, Editura Facla, Timișoara, cap. *Mateiu I. Caragiale. File dintr-un caiet de amintiri*, 1938, p. 74–76.
- Petrescu, Dan, *Tentațiile anonimatului și alte eseuri*, Editura Cartea Românească, București, 1990.
- Petrescu, Liviu, *Realitate și romanesc*, Editura Tineretului, București, 1969, cap. *O estetică a melancoliei*, p. 45–62.
- Piru, Alexandru, *Varia, precizări și controverse*, Editura Eminescu, București, 1972, p. 342, 345, 346, 390–392, 425–426, 448, 474, 503, 508–509, 536.
- Radian, Sanda, *Portrete feminine în romanul românesc interbelic*, Editura Minerva, București, „Universitas”, 1986, p. 31–32, 51, 76–78, 199, 208, 247, 248, 273.
- Rebreanu, Liviu, *Jurnal*, vol. II, Editura Minerva, București, 1984, p. 2–3.
- Roman, Horia, *Cenușa visărilor noastre...*, Roma, 1969, p. 23–25.
- Rosetti, Alexandru, *Cartea albă*, E.P.L., București, 1968, p. 134.
- Rosetti, Alexandru, *Câteva precizări asupra literaturii române*, Editura Eminescu, București, 1972, p. 111–112.
- * * * *Scrisori către Al. Rosetti* (1916–1968), Editura Minerva, București, p. 189.

- Sebastian, Mihail, *Eseuri. Cronici. Memorial*, Editura Minerva, București, 1972, p. 357–359 (reproduce articolul din „Rampa“, 22 ianuarie 1936)
- Sevastos, Mihail, *Amintiri de la „Viața Românească“*, E.S.P.L.A., București, 1956; ed. a II-a, Editura Minerva, București, 1963, p. 320–321.
- Simion, Eugen, *Sfidarea retoricii. Jurnal german*, Editura Cartea Românească, București, 1985, p. 326–335.
- Steinhardt, N., *Între viață și cărți*, Ed. Cartea Românească, București, 1976, cap. Mateiu I. Caragiale. Craii de Curtea-Veche, p. 83–96.
- Steinhardt, N., *Critica la persoana întâi*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983.
- Steinhardt, N., *Prin alții spre sine. Eseuri vechi și noi*, Editura Eminescu, București, 1988, p. 153–167.
- Sorescu, Roxana, *Lunea repovești*, Editura Eminescu, București, 2001, cap. Gore Pirgu, Cherubinul, p. 30–76. Fragmente din studiu au apărut în: „România literară“, nr. 24, 18–24 iunie 1997; „Arc“ (*Litere, Arte și Meșteșuguri*), nr. 1–2, 1997, p. 141–150; „Adevărul literar și artistic“, nr. 390, 19 oct. și nr. 391, 26 oct. 1997.
- Streinu, Vladimir, *Pagini de critică literară*, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II“, București, 1938, p. 180–195; vezi reeditarea E.P.L. București, 1968, p. 155 și urm.
- Șulufiu, Octav, *Scritori și cărți*, Editura Minerva, București, 1974, cap. Mateiu I. Caragiale, „Pajere“, după articolul din „Familia“, an. III, nr. 6, iulie-august 1936.
- Vartic, Ion, *Spectacol interior*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 60 și urm.
- Vartic, Ion, *Scritori români*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.
- Velisar Teodoreanu, Ștefana, *Urzitul* (Evocări, amintiri despre Ionel Teodoreanu, Mihail Sadoveanu, Mateiu Caragiale), Editura Eminescu, București, 1972, cap. „Din una în alta“, p. 208 și urm.
- Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, Editura Contemporană, București, 1941, p. 358–365; *Idem*, vol. I–II, E.P.L., București, 1969, vol. II, p. 233–242.

- Vianu, Tudor, *Scritori români din secolul XX*. Antologie, postfață și bibliografie de Mihai Dascal, Editura Minerva, București, 1979, p. 251 și urm.
- Zarifopol, Paul, *Pentru arta literară*, Editura E.P.L., București, 1971, p. 305.

3. STUDII ȘI ARTICOLE ÎN PRESĂ

- Adamek, Diana, *Mateiu I. Caragiale – corăbierul și măscăriciul*, „Familia“, nr. 4, 1988.
- Agopian, Ștefan, „Slava stătătoare“, „România literară“, nr. 3, 24–30 ianuarie 2001.
- Albala, Radu, *Cu privire la Mateiu I. Caragiale*, „Contemporanul“, nr. 50, 14 februarie 1957.
- Albala, Radu, *Ultimul capitol din „Sub pecetea tainei“*, de Mateiu I. Caragiale, „Viața Românească“, nr. 1, ianuarie 1966, p. 103–109.
- Albala, Radu, *Mateiu I. Caragiale. Pagini din Craii de Curtea-Veche*, Teatrul C.I. Nottara, spectacol prezentat de Al. Repan, revista „Teatrul“, 23, nr. 6, iunie 1978, p. 37–39.
- Albala, Radu, *Înrudiri și izvoare. Din nou cu privire la Mateiu I. Caragiale*, „România literară“, 13, nr. 7, 14 februarie 1980.
- Albala, Radu, *Glose la „Craii“*, „Luceafărul“, nr. 9, 2 martie 1985.
- Adrian Schina, Olga, *Remember*, „Tribuna“, 10, nr. 3, 20 ianuarie 1966
- Alexianu, Al., *Scrisori inedite de la Mateiu Caragiale*, „Argeș“, 2, nr. 2, februarie 1967.
- Alexianu, Al., *Un portret al lui Mateiu Caragiale*, „Tomis“, 2, nr. 8, august 1967.
- Anghelescu, Mircea, *Glose mateine. Actualitatea marilor creatori*. Colocvii de critică ale revistei „Transilvania“, ediția a IX-a, Sibiu, 12–14 septembrie 1985. Sibiu, 1986.
- Arghezi, Tudor, *Caragiale și fiul*, „Iașul literar“, nr. 6, 1962.
- Baconsky, A.E., *Mateiu I. Caragiale*, „Steaua“, nr. 1, ianuarie 1958.
- Baltazar, Camil, *Craii de Curtea-Veche, o carte cum se scrie la un veac odată*, „Tiparnița literară“, an. 1, nr. 6–7, aprilie–mai 1929.
- Baranga, Aurel, *Scrisori din tinerețe (ale lui Mateiu I. Caragiale)*, „Flacăra“, 26, nr. 8, 24 februarie 1977, p. 17.

- Barbu, Ion, *Răsăritul Crailor*, „Ultima oră”, an 1, nr. 103, mai 1929.
- Barbu, Ion, *Protocol al unui viitor club Mateiu Caragiale*, „Revista literară”, an III, nr. 9, 13 aprilie 1947, p. 5.
- Bădăuță, Al., *Craii de Curtea-Veche*, „Gândirea”, an. IX, nr. 5, mai 1929.
- Bălăiță, George, *Despre farsă (în opera lui Mateiu I. Caragiale)*, „Tribuna”, 14, nr. 14, 2 aprilie 1970.
- Bălăiță, George, *Perfectul simplu*, „România literară”, nr. 3, 24–30 ian. 2001.
- Bălu, Ion, *Necunoscutul Matei Caragiale. 30 de ani de la moartea lui*, „Viața Românească”, 19, nr. 1, ianuarie 1966, p. 93–98.
- Berindei, Mircea, *Motive literare din Craii de Curtea-Veche, în text comparativist*, „Revista de istorie și teorie literară”, tom. XXII, nr. 3, 1973, p. 440–442.
- Bilciurescu, Alexandru, *Mateiu I. Caragiale. Amintiri indiscrete*, „Ramuri”, Craiova, nr. 11, 15 noiembrie 1981.
- Boz, Lucian, *Mateiu Caragiale*, „Cuvântul liber”, seria a III-a, an. III, nr. 13, 1 februarie 1936.
- Braga, Mircea, *Craii de Curtea-Veche sau Fenomenologia unui ceremonial de inițiere*, „Transilvania”, Sibiu, an. XIV, nr. 4, 1985.
- Breban, Nicolae, *Preeminența formei*, „România literară”, nr. 3 din 24–30 ianuarie 2001.
- Brezianu, Barbu, *Cartea cernită*, „Ultima oră”, an I, nr. 103, 1 mai 1929.
- Brezianu, Barbu, „... un anume Iancu Vulturescu...”, „Ramuri”, Craiova, nr. 5 (191), mai 1980, p. 15.
- Brezianu, Barbu, *Regisite cadre mateine*, „Convorbiri literare”, nr. 10, 1985.
- Bucuta, Emanoil, *Crai de Curtea-Veche și cai cabrați*, „Ultima oră”, an. I, nr. 103, 1 mai 1929.
- Cassian, Nina, *Sub pecetea tainei lui Mateiu Caragiale* (vezi filmul de la TV), „Cinema”, 12, nr. 4, aprilie 1974, p. 29–31.
- Călin, Liviu, *Matei Caragiale – un bovaric levantin*, „Tomis”, 8, nr. 2, 25 ianuarie 1973, p. 7, 12.
- Călinescu, Al., *Tema povestitorului*, „România literară”, an. XVIII, nr. 13, 28 martie 1985.
- Călinescu, Constant, *Craii de Curtea-Veche, realitatea fantastică*, „România literară”, nr. 30, 1973.
- Călinescu, G., *Mateiu I. Caragiale*, „Pajere”, „Adevărul literar și artistic”, anul XV, seria II, nr. 828 (vezi și *Ulysse*, p. 316).

- Cărtărescu, Mircea, *A doua zi după succes*, „România literară”, nr. 3, 24–30 ianuarie 2000.
- Cernătescu, Radu, *Misterele din subteranele Curții Vechi*, I, II, III și urm., „Luceafărul”, nr. 42–43–44, 2000, nr. 1–2, 2001.
- Ciachir, Dan, *Mateiu I. Caragiale*, IX–X–XI, „Săptămâna culturală a Capitalei”, nr. din 8, 15 și 22 februarie 1980.
- Ciachir, Dan, *Mateiu Caragiale în italiană*, „Săptămâna culturală a Capitalei”, nr. 613, 3 septembrie 1982.
- Ciachir, Dan, „Era pe vremea salcâmului, seara după ploaie”, „Scânteia tineretului”. Supliment literar-artistic, anul V, nr. 14 (185), 7 aprilie 1985.
- Cimpoi, Mihai, *Mateiu I. Caragiale și „suflul adânc”*, „România literară”, nr. 19, 1993.
- Cioculescu, Barbu, *Addenda. Stilul epocii. Mathieu Jean Caragiale, conte de Karabey. Prototipul lui Pantazi?*, „Luceafărul”, 14, nr. 42, 43, 44 din 16, 23 și 30 octombrie 1971.
- Cioculescu, Barbu, *Mateiu Caragiale în căutarea cadrului*, „Luceafărul”, 14, nr. 45, 6 noiembrie 1971.
- Cioculescu, Barbu, *Ochiul critic al „ultimului Bassaraba” (Din corespondența lui Mateiu I. Caragiale)*, „Luceafărul”, 14, nr. 47, 20 noiembrie 1971.
- Cioculescu, Barbu, *Mateiu I. Caragiale, în jurul unei dispute*, „Universitas”, V, nr. 17, 1972.
- Cioculescu, Barbu, *Mateiu I. Caragiale. Arhetipurile Crailor de Curtea-Veche*, în: „Manuscriptum”, 5, nr. 1 ianuarie–martie 1974, p. 117–125; nr. 2, aprilie–iunie 1974; nr. 3, iulie–septembrie 1974; nr. 4, octombrie–decembrie 1974.
- Cioculescu, Barbu, „... între București și Sionu...” *Alte file de corespondență. Confesiuni cu iz diplomatic*, „Manuscriptum”, 8, nr. 2, aprilie–iunie 1977, p. 156–182.
- Cioculescu, Barbu, „... pentru a revendica paternitatea titlului” (*Surprizele arhivelor*), „Manuscriptum”, 9, nr. 4, octombrie–decembrie 1978, p. 139–141.
- Cioculescu, Barbu, *Mateiu I. Caragiale (Documente inedite)*, „Manuscriptum”, 10, nr. 1, ianuarie–martie 1979, p. 129–139.
- Cioculescu, Barbu, *Necunoscuta lui Mateiu*, „România literară”, 13, nr. 12, 20 martie 1980.

- Cioculescu, Barbu, *Mateiu I. Caragiale. Omul în totalitatea preocupărilor sale, Sonet spaniol; „Tempori aptari docet” – pagini de laborator*. Text stabilit de -, Traducere de Petru Creția, „Manuscriptum”, 13, nr. 3–4, iulie–septembrie și octombrie–decembrie 1982.
- Cioculescu, Barbu, *Contabilitatea unui mare scriitor*, „Manuscriptum”, 4, nr. 3, iulie–septembrie 1983.
- Cioculescu, Barbu, *Mateiu I. Caragiale, Cronica unui sfârșit de veac. Efemeride 1*, „Manuscriptum”, 14, nr. 1, ianuarie–martie 1984.
- Cioculescu, Barbu, *De la Luca Ion Caragiale la Mateiu și... viceversa*, „Viața Românească”, nr. 6, iulie 1984.
- Cioculescu, Barbu, *Jocul vieții și al scenei în opera mateină (urnat de Memoranda)*, „Revista de istorie și teorie literară”, nr. 1, ianuarie 1985.
- Cioculescu, Barbu, *Mateiu I. Caragiale. Etapele receptării critice – la centenarul scriitorului*, „Limba și literatură”, vol. IV, 1985, p. 519–528.
- Cioculescu, Barbu, *Translația personaj–autor în proza lui Mateiu I. Caragiale*, „Viața Românească”, an. LXXX, nr. 9, septembrie 1986, p. 30–35.
- Cioculescu, Barbu, „Remember”, într-o lectură continuă, „Revista de istorie și teorie literară”, an. XLII, 1994, nr. 4, p. 385–392.
- Cioculescu, Barbu, *Receptarea critică a Crailor de Curtea-Veche. Primul val*, „Limba și literatură”, III–IV, 1994, p. 50–61.
- Cioculescu, Șerban, *Craii de Curtea-Veche*, „Adevărul”, an. XLII, nr. 13.903, 19 aprilie 1929.
- Cioculescu, Șerban, *Mateiu I. Caragiale. Pajere*, „Adevărul”, an. I, nr. 15.954, 24 ianuarie 1936.
- Cioculescu, Șerban, *Pajere*, „Revista Fundațiilor Regale”, an. II, nr. 12, decembrie 1936.
- Cioculescu, Șerban, *Mateiu I. Caragiale. Opere*, ediție definitivă îngrijită de Perpessicius, „Adevărul”, an. LI, 12 februarie 1937.
- Cioculescu, Șerban, *Aspecte epice contemporane (1). Mateiu I. Caragiale. Opere*, ediție definitivă îngrijită de Perpessicius, „Revista Fundațiilor Regale”, nr. 5, mai 1937.
- Cioculescu, Șerban, *În jurul lui Mateiu I. Caragiale*, „Viața Românească”, 19, nr. 1, 1966.
- Cioculescu, Șerban, *Eternul feminin în „Pajere”*, „Argeș”, I, nr. 1, iunie 1966.

- Cioculescu, Șerban, *Dimensiunea misterului (Pajere, Remember, Craii de Curtea-Veche, Sub pecetea tainei)*, „Astra”, nr. 4, aprilie 1967.
- Cioculescu, Șerban, *Breviar: Între Mateiu și Ion Luca Caragiale (2). Mateiu I. Caragiale și ultima voință a tatălui său*, „România literară”, 3, nr. 16, 17, 18, din 16, 23 și 30 aprilie 1970.
- Cioculescu, Șerban, *Între Mateiu și Ion Luca Caragiale, Concluzii*, „România literară”, 3, nr. 20, 14 mai 1970.
- Cioculescu, Șerban, *Breviar: Varietăți mateine*, „România literară”, 9, nr. 49, 2 decembrie și nr. 50, 9 decembrie (Contele Hoditz), nr. 51, 16 decembrie și nr. 52 din 23 decembrie 1976.
- Cioculescu, Șerban, *Pompiliu Constantinescu și Craii de Curtea-Veche*, „România literară”, 9, nr. 29, 1977.
- Cioculescu, Șerban, *Breviar: Opera lui Mateiu I. Caragiale*, „România literară”, 9, nr. din 6 octombrie 1977.
- Cioculescu, Șerban, *Pro Pirgu? (Instantanee)*, „Luceafărul”, 29 octombrie 1977.
- Cioculescu, Șerban, *Mama lui Mateiu* (Răspuns la articolul lui Alexandru George din „Viața Românească”, noiembrie 1977, în „Luceafărul”, 21, nr. 6, februarie 1978).
- Cioculescu, Șerban, *Un „personaj”? (Răspuns la studiul lui Al. Oprea din Mateiu I. Caragiale – un personaj)*, „România literară”, 12, nr. 43, 8 noiembrie 1978.
- Cioculescu, Șerban, *Încă o dată: Problema indicelui de nune (la lucrarea precedentă)*, „România literară”, 12, nr. 50, 6 decembrie 1979.
- Cioculescu, Șerban, *Portretul și „iepurii” divinului Mateiu. Semnalizări*, „Ramuri”, nr. 12, decembrie 1979.
- Cioculescu, Șerban, *Breviar: Un alt răspuns mult prea întârziat*, „România literară”, 14, 19 februarie 1981.
- Cioculescu, Șerban, *Breviar: Diatribă*, „România literară”, 11 iunie 1981.
- Cioculescu, Șerban, *Registre stilistice mateine. Delimitări*, în „Flacăra”, 27 iulie 1984.
- Cioculescu, Șerban, *La centenarul „divinului” Mateiu. Semnalizări*, „Ramuri”, nr. 3, 15 martie 1985.
- Cioculescu, Șerban, *Mateiu I. Caragiale. Omul și opera*. Cuvântare ținută la ședința publică comemorativă organizată de Secția de Științe Filologice, Literatură și Artă, în ziua de 3 aprilie 1985.

- „Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Artă”, seria IV, tom. VII, 1985, Editura Academiei.
- Cioculescu, Șerban, *Centenar Mateiu I. Caragiale. Puțină sociologie literară*, „Contemporanul”, nr. 18, 1985.
- Cioculescu, Șerban, *Mic dicționar matein* (I) și (II), „România literară”, an. XVIII, nr. 13 din 28 martie 1985 și nr. 14 din 4 aprilie 1985.
- Ciopraga, Magda, *Teatralitatea Crailor*, „Convorbiri literare”, nr. 3, martie 1985.
- Comarnescu, Petru, *Crăinicie de casă nouă*, „Ultima oră”, an. I, nr. 103, 1 mai 1929.
- Comarnescu, Petru, *Amintiri... aprecieri*, „Tribuna”, 10, nr. 3, 20 ianuarie 1966.
- Comarnescu, Petru, *Nu cred că Mateiu Caragiale s-a destăinuit cuiva pe larg și pe deplin*. Crochiu radiofonic, cu o notă de Ileana Corbea, „Manuscriptum”, nr. 2, aprilie–iunie 1975.
- Cordun, D., *Pe marginea unui roman: Craii de Curtea-Veche*, „Junimea literară”, an. XVIII, nr. 5–6, mai 1929.
- Coteanu, I., *Ipoteze pentru o sintaxă a textului (matein)*, în „Studii și cercetări lingvistice”, Poetică, nr. 2, martie–aprilie 1978.
- Crăciun, Victor, *Decelitul vorbește. Despre Mateiu Caragiale cu sora sa Ecaterina Logadi*, „Luceafărul” nr. 22, 1985.
- Crețulescu, Ioana, *Remember. Mateiu Caragiale*, „Viața Românească”, 23, nr. 3, martie 1970.
- Crevedia, N., *Craii de Curtea-Veche*, „Viața literară”, an. IV, nr. 109, 11–25 mai 1929.
- Cristureanu, Al., *Observații asupra nunelor de persoane în Craii de Curtea-Veche*, „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, Seria Philologia, fasc. I, 1970, p. 87–97.
- Crohmălniceanu, Ov.S., *Mateiu I. Caragiale și tehnica tainei*, „Viața Românească”, an. X, nr. 12, decembrie 1957.
- Cotruș, Ovidiu, *Mateiu I. Caragiale (Câteva precizări metodologice)*, „Familia”, XI, nr. 9, septembrie 1976; an. XII, 3 martie 1977. (Foiletoanele au fost incluse în volumul *Opera lui Mateiu I. Caragiale*.)
- Delavrancea, Cella, *Mateiu Caragiale împlinit în obsesia vieții lui. Confeșuni literare*, „România literară”, 3, nr. 52, 24 decembrie 1970.

- Demetrescu, Romulus, *Pajere*, „Pagini literare”, 3, nr. 9, 1936, p. 430–433.
- Densusianu, Ovid-fiu, *Matei I. Caragiale. Amintiri*, „Săptămâna culturală a Capitalei”, nr. 242, 25 iulie 1975.
- Dersidan, Ion, *De la Mihai Eminescu la Mateiu I. Caragiale*, „Cele trei Crișuri”, nr. 7, 1992 și în „Simpozion”, 1994.
- Dersidan, Ion, *Literatură și ocultare*, „Cele trei Crișuri”, nr. 5–6 și nr. 5–9, 1993.
- Dinescu, Mircea, *Despre mateini și noi ceilalți*, „România literară”, an. XVIII, nr. 13, 28 martie 1985.
- Drăghici, Simona, *Parallel outline: Oscar Wilde – Mateiu Caragiale*, „Romanian Review”, 21, nr. 24, octombrie–decembrie 1967, p. 90–95.
- Dragnea, Radu, *Mateiu Ion Caragiale*, „Gândirea”, an. XI, nr. 2, februarie 1931.
- Fanella, Celestina (Udine, Italia), *Un roman de frontieră – Craii de Curtea-Veche* (analize de text), „Limba și literatură”, vol. III–IV, 1994, p. 66–73.
- Farago Elena* (prof. Stelian Cincă), (auto)biografie, Biblioteca județeană Gorj. Sesiunea de comunicări organizată cu prilejul aniversării centenarului nașterii poetei, 28–29 martie 1978. Craiova, 1979, p. 32–35.
- F(ilotti), E(u)gen, *Remember*, „Cuvântul literar”, seria a II-a, an. 1, nr. 44, 22 noiembrie 1924.
- Flămând, Dinu, *Un film despre Mateiu I. Caragiale (Sub pecetea tainei la TV)*, „Luceafărul”, 17, nr. 11, 16 martie 1978.
- Flora, Radu, *Un poet excentric: Mateiu I. Caragiale*, „Lumina”, Vârșet, an. VIII, nr. 4, p. 159–173.
- Foartă, Șerban, *Pirgu și Bergami (excurs etimologic)*, „Viața Românească” nr. 10, 1966, p. 85–89.
- Foartă, Șerban, *Ale turnurilor umbre... (IV), Pretexte (Despre Mateiu Caragiale)*, „Orizont”, 31, nr. 11, 13 mai 1980.
- Foartă, Șerban, *Good night prince. In memoriam (Mateiu I. Caragiale)*, „Orizont”, an. 32, nr. 42, 30 octombrie 1981.
- George, Alexandru, *Parvenitul Pașadia?*, „Ramuri”, 6, nr. 10, 15 octombrie 1969.

- George, Alexandru, *Mateiu I. Caragiale și stilul evocării*, „România literară“, 9, nr. 3, 15 ianuarie 1976.
- George, Alexandru, Un scriitor și lumea lui, „România literară“, 9, nr. 3, 15 ianuarie 1976.
- George, Alexandru, *Hiperbola imaginației nestăpânite. Cei doi Caragiale între realitate și fantezie*, „Convorbiri literare“, nr. 12, decembrie 1977.
- George, Alexandru, *Între realitate și ficțiunea trăită (despre personalitatea scriitorului)*, „Viața Românească“, 31, nr. 7–8, iulie–august, 1978, p. 33–36.
- George, Alexandru, *Alte vestigii mateine. Restituiri (textul scrisorilor adresate de Mateiu I. Caragiale lui Emil Riegler-Dinu și Eugen Catargi)*, „Manuscriptum“, 9, nr. 3, iulie–septembrie 1978, p. 163–167.
- George, Alexandru, *Craii de Curtea-Veche și problema romanului liric în perioada interbelică. Actualitatea marilor creatori*, „Colocviile de critică ale revistei «Transilvania»“, ediția a IX-a, Sibiu, 12–14 septembrie 1985. Sibiu, 1986, p. 5–10.
- George, Alexandru, *Pe seama lui Mateiu (I)*, „Luceafărul“, nr. 21 (513), 30 mai 2001; (II), *idem*, nr. 22 (514), 6 iunie 2001.
- Georgescu, Paul, *Un controversat: Mateiu I. Caragiale*, „Gazeta literară“, nr. 27, 2 iulie 1965.
- Georgescu, Paul, *Matei Caragiale (1885–1936). Pages of literary history*, „Romanian Review“, 20, nr. 1, 1966, p. 88–90.
- Gheorghiu, Tașcu, *Caragiale Matei I. Alte „Pagini de Jurnal“* (Tălmăcire în românește de -), „Manuscriptum“, 6, aprilie–iunie 1975, p. 107–125.
- Gheorghiu, Tașcu, *Remember*, „Echinoc“, nr. 3–4–5, 1980.
- Gherea, Ioan, *Memorialistică: Mateiu Caragiale*, „Gazeta literară“, 14, nr. 20, 18 mai 1967.
- Ghirdimic, Ovidiu, *Mateiu I. Caragiale și spiritul balcanic*, „Ramuri“, nr. 3, 15 martie 1968.
- Grigurcu, Gh., *Craii de Curtea-Veche*, „Familia“, nr. 1, ianuarie 1966.
- Grigurcu, Gh., *Pajere–Remember–Craii de Curtea-Veche–Sub pecetea vremii*, „Familia“, 2, nr. 1, ianuarie 1968.
- Grigurcu, Gh., *La Mateiu Caragiale*, „Steaua“, an. XXXVI, nr. 3, martie 1985, p. 43–45.

- Gulian, Emil, *Soborul țatelor*, „Curierul literar“, an. 1, nr. 11, 30 aprilie 1932 și nr. 28 din 27 august 1932.
- Horia, Alexandru, *Descendența mateină*, „Luceafărul“, an. XXXIII, 122 (1204), 1 iunie 1985.
- Ignat, Nestor, *False „modele“*, „Scânteia“, 26–27 aprilie 1958.
- Ionescu, Cornel Mihai, *Préliminaires à la psychanalyse du saphir (La présence des symboles „hermetiques“ dans «Remember» de Mateiu Caragiale)*, „Synthesis“, VII, (Théoriciens et Théories comparatistes, Le roman, Styles, Modèles), 1980, p. 177–190.
- Ionescu, Cornel Mihai, *Psihanaliza safturului*, „Revista de istorie și teorie literară“, an. XLII, nr. 1, februarie–martie 1994, p. 49–55.
- Iorgulescu, Mircea, *Înțelegerea și adorația* (Cronică la *Craii de Curtea-Veche*, ediția Mircea Vaida), „România literară“, 7, nr. 9, 28 februarie 1974.
- Ivasiuc, Alexandru, *Scepticism și superstiție* (despre personalitatea lui Mateiu I. Caragiale), *Pro domo*, „Contemporanul“, nr. 37, 11 septembrie 1970.
- Lăzărescu, Barbu, *Moartea lui Mateiu Caragiale*, „Adevărul“, 15 ianuarie 1936.
- Lăzărescu, Paul, *Aspecte ale limbii și stilului lui Mateiu Caragiale*, „Limba română“, an. VI, nr. 5, 1957, p. 23–32.
- Lemnaru, Oscar, *Cronica limbii literare, Un desăvârșit artist al stilului: Mateiu I. Caragiale*, „Viața Românească“, nr. 10, 1956, p. 244–248.
- Lilin, Andrei, *Mateiu I. Caragiale, antipodul literar al lui I.L. Caragiale*, „Scrisul bănățean“, 13, 11 noiembrie 1962, p. 62–69.
- Levitchi, Leon, *Matei Caragiale. The Cid Manor–Houses*, traducere de -, „Tribuna României“, 3, nr. 40, 1 iulie 1974.
- Lovinescu, Vasile, *O interpretare posibilă a „Crailor“*, P II 3, 14 (80 de ani de la nașterea lui Mateiu Caragiale), „România literară“, 3, nr. 13, 26 mai 1970.
- Lovinescu, Vasile, *Genealogia unor fantome*, „România literară“, 12, nr. 14, 5 aprilie 1979.
- Lucaci, Ileana, *Teatrul C.I. Nottara, Mateiu I. Caragiale. Craii de Curtea-Veche (De unul singur)*, „Săptămâna culturală a Capitalei“, nr. 303, 16 iunie 1978.

- Mancaș, Mihaela, *Valeurs de l'imparfait narratif dans la prose de Matei Caragiale*, „Revue roumaine de linguistique“, 20, nr. 5, 1975, p. 527–530.
- Maniu, Adrian, *Pajere*, „Universul literar“, nr. 132, 15 iunie 1936.
- Maniu, Adrian, *Carte despre familia Sion*, „Universul“, 6 decembrie 1936.
- Manolescu, Nicolae, *Necunoscutul Mateiu Caragiale*, „Contemporanul“, nr. 16, 22 aprilie 1966.
- Manolescu, Nicolae, *„Un breelan de dame“*, „România literară“, an. XVIII, nr. 13, 28 martie 1985.
- Martin, Aurel, *Poezia lui Mateiu I. Caragiale*, „Luceafărul“, 11, nr. 17, 27 aprilie 1968 – vezi și volumul *Poeți contemporani*, 1971.
- Masoff, Ioan, *I-ascultați ce-a scris Matei*, „Adevărul“, nr. 15.957 din 29 ianuarie 1936.
- Micu, Dumitru, *Mateiu Ion Caragiale și curente literare*, „Luceafărul“, 16, nr. 7, 17 ianuarie 1973.
- Mihăiescu, N., *Poetul Matei Caragiale*, „Viitorul“, nr. 8.412, 1936.
- Mihăiescu, Valentin F., *Craii sub pecetea tainei*, „Scânteia tineretului“ (Supliment literar și artistic), nr. 25–26, 1987.
- Mihăilă, Ruxandra, *Mateiu I. Caragiale. Acta, Agenda, Memoranda* (Notă la ediție și echivalențe românești), „Manuscriptum“, nr. 4, octombrie–decembrie 1975, p. 136–151; *idem*, nr. 1, ianuarie–martie 1976, p. 139–148.
- Mihăilescu, Dan C., *Symbolism cromatic în «Pajerele» lui Mateiu Caragiale*, „Luceafărul“, 21, nr. 26, 15 iulie, suplimentul „Biblioteca Luceafărul“, nr. 4, p. 30–34.
- Mihăilescu, Dan C., *Medii și intermedii. Actualitatea marilor creatori*. Colocvii de critică ale revistei „Transilvania“, ediția a IX-a, Sibiu, 12–14 septembrie 1985. Sibiu, 1986, p. 11–16.
- Mihăilescu, Florin, *«Remember», o matrice a «Crailor»*, „Caiete critice“, nr. 9–11, 1994, p. 85–88.
- Mutașcu, Dan, *Ut pictura (Despre sonetele lui Mateiu I. Caragiale)*, „Luceafărul“, 16, nr. 40, 6 octombrie 1973.
- Muthu, Mircea, *Permanențele unui jurnal*, „Steaua“, 27, nr. 9, septembrie 1972.
- Muthu, Mircea, *„Prin geamul înșelător al citirii“*, „Steaua“, an. XXXVI, nr. 3, martie 1985.

- Nedelcovici, Bujor, *Un Lampedusa din Balcani*, „România literară“, nr. 3, 24–30 ianuarie 2001.
- Negoieșcu, Ion, *Istoria literaturii române. 2. Estetism balcanic: Mateiu Caragiale*, „Argeș“, 6, nr. 12, decembrie 1971.
- Nicola, Eleonora, *Descompunerea nobilimii la Giuseppe Tomasi di Lampedusa și Mateiu I. Caragiale*, „Analele științifice ale Universității din Iași“ – Literatură, 16, 1974, p. 129–134.
- Nițescu, Mihai, *Luciditate nostalgică (Craii de Curtea-Veche)*, „Argeș“, 5, nr. 10.
- Noica, Constantin, *Notații*, „Vremea“, nr. 94, 1929, p. 4.
- Noica, Constantin, *Anul literar*, „Vremea“, nr. 94, 1929, p. 6.
- Oprea, Al., *Celălalt «Mateiu»*, „Manuscriptum“, 2, nr. 2, aprilie–iunie 1971, p. 127–135.
- Oprea, Al., *Mateiu I. Caragiale sau răspunderea artistului*, „Steaua“, 24, nr. 21, noiembrie 1973, p. 12–15.
- Oprea, Al., *Mateiu I. Caragiale – pledoarie pentru o biografie*. Disocieri, „Ramuri“, 15, nr. 12, 15 decembrie 1978.
- Oprea, Al., *Proiecția eului imaginar sau tragedia unui travesti (I–II). Dosarul unui caz. Mateiu I. Caragiale*, „Flacăra“, 28, nr. 10, 8 martie 1979 și nr. 11, 15 martie 1979.
- Oprea, Al., *Mateiu I. Caragiale – dosar al existenței*, „Săptămâna culturală a Capitalei“, nr. 452, 3 august 1979.
- Paleologu, Al., *D-ale istoriei literare (Pe marginea articolelor lui Șerban Cioculescu referitoare la Mateiu I. Caragiale). Confruntări*, „România literară“, 3, nr. 23, 4 iunie 1970.
- Paleologu, Al., *În apărarea lui Pirgu*, „Viața Românească“, an. LXXX, nr. 3, martie 1985.
- Panaiteanu, Dumitru D., *Mateiu I. Caragiale. Însemnări zilnice*, „Manuscriptum“, 6, nr. 3, iulie–septembrie 1975, p. 121–146.
- Papadima, Ovidiu, *Mateiu I. Caragiale. Pajere*, „Gândirea“, nr. 6, 1936, p. 313.
- Papadima, Ovidiu, *Fascinația vieții (Amintiri despre Mateiu Caragiale)*, „Tomis“, nr. 6, decembrie 1966.
- Papadima, Ovidiu, *Ultimul interviu*, prezentat de Florentin Popescu, „Manuscriptum“, nr. 1–4 (118–121), an. XXX, 2000, p. 167–175.
- Papahagi, Marian, *Mateiu I. Caragiale. 85 de ani de la naștere*, „Tribuna“, 14, 2 aprilie 1970.

- Papahagi, Marian, *Les figures de l'ambiguïté*, „Synthesis“, 6, 1979, p. 243–261.
- Papahagi, Marian, *Timpul Crailor*, „România literară“, nr. 13, 1985.
- Papu, Edgar, *Mateiu Caragiale și esența Bucureștiului*, „Luceafărul“, an. XXVIII, 22 (1204), 1 iunie 1985.
- Papuc, Ion, *Craii...*, „Tribuna“, 20 ianuarie 1966.
- Paraschivescu, Miron Radu, *Un cavaler al crepusculului: Mateiu I. Caragiale*, „Viața Românească“, 30, nr. 5, mai 1938, p. 21–32.
- Părvulescu, Ioana, *În numele fiului*, „România literară“, nr. 10, 14–20 martie 2001.
- Părvulescu, Maria Rodica, *Mateiu Caragiale. Craii de Curtea-Veche. Analiză literară și stilistică a motivului Penei Corcodușa*, „Limba și literatură“, nr. 2, 1983, p. 230–233.
- Perpessiciu, *Mateiu Caragiale*, Prefață la o nouă ediție a operelor lui -, „Familia“, 1 septembrie 1965.
- Petrescu, Camil, *Meandrele unei discuții (II)*, „Revista Fundațiilor Regale“, an. XIV, nr. 12, 1947, p. 66–67.
- Petrescu, Cezar, *Mateiu I. Caragiale (file dintr-un caiet de amintiri)*, „Gândirea“, nr. 3, 1938, p. 138–150.
- Petrescu, Liviu, *Matei Caragiale. Estetica operei*, „Tribuna“, 10, nr. 3, 20 ianuarie 1966.
- Petrescu, Liviu, *Răscumpărarea Crailor*, „Steaua“, an. XXXVI, nr. 3, martie 1985, p. 42.
- Petreu, Marta, *Caragiale – limbaje și structuri*, „România literară“, nr. 37, 14 septembrie 1989.
- Philippide, Al.A., *Mateiu I. Caragiale. Craii de Curtea-Veche*, „Viața Românească“, an. XXI, nr. 4, aprilie 1929, p. 120–121.
- Petroveanu, Mihail, *Craii de Curtea-Veche sau motivul eșecului*, „Viața românească“, nr. 1, ianuarie 1966, p. 98–102.
- Pillat, Ion, *Despre Mateiu Ion Caragiale*, „Ultima oră“, nr. 103, 1929.
- Popa, Mircea, *V. Goldiș, primul critic al lui Mateiu I. Caragiale*, „Vatră“, 2, nr. 2, 20 februarie 1972, p. 6.
- Popescu Cadem, Constantin, *Legendă și adevăr în biografia mamei*, „Manuscriptum“, 6, nr. 3, iulie–septembrie 1975, p. 140–146.
- Popescu Cadem, Constantin, *Mateiu I. Caragiale, dosarul anilor de studiu*, „Manuscriptum“, an. VIII, nr. 3 (28), iulie–septembrie 1976.
- Popescu, Radu, *Repan Al., pagini din Craii de Curtea-Veche*, Teatrul C.I. Nottara, „România liberă“, 36, nr. 10.549, 26 septembrie 1978.
- Popescu, Simona, *Frumusețea ca senzație fizică*, „România literară“, nr. 3, 24–30 ianuarie 2001.
- Potra, Florian, *A novel of romanian pre-guepards (About the novel „Old-Time Libertines“ by Mateiu Caragiale)*, „Romania today“, nr. 3, mai 1973.
- Pricop, Constantin, *Mateiu Caragiale, o posibilitate de lectură*, „Cronica“, 6, nr. 27, 3 iulie 1971.
- Purcaru, Ilie, *Dezgustătorul Mateiu*, „Literatură“, nr. 349–350, 2000.
- Rău, Aurel, *Cartea după Mateiu*, „Steaua“, 17, nr. 5, mai 1966, p. 69–74.
- Riegler Dinu-Emil, *Roman mahmur (Craii de Curtea-Veche)*, „Viața literară“, an. VI, nr. 10, 25 mai–6 iunie 1930 și nr. urm.
- Rotaru, Ion, *Fragment din „O istorie a literaturii române“*, vol. II, (*Matei Caragiale*), „Limba și literatură“, 20, nr. 1–2, 1971, p. 133–144.
- Rodina, Doina, *Craii de Curtea-Veche și Satyricon*, „România literară“, 9, nr. 3, 15 ianuarie 1976.
- Rosetti, Al., *Mateicaragealiana, Cartea albă*, „Luceafărul“, nr. 43, 1967.
- Rusu, M.N., *Din lumea celor care scriu. Suveniruri de salon (Albumul Maricăi Sion, viitoarea soție a lui Mateiu I. Caragiale)*, „Manuscriptum“, 4, nr. 3, iulie–septembrie 1973, p. 184–187.
- Rusu, M.N., *Mateiu I. Caragiale. Aspecte inedite*, „Săptămâna culturală a Capitalei“, nr. 12 (745), 22 martie 1985.
- Rusu, M.N., *Izvoare noi*, „Săptămâna culturală a Capitalei“, nr. 15 (748), 12 aprilie 1985.
- Rusu, M.N., *Automobilul lui Mateiu I. Caragiale*, „Amfiteatrul“, nr. 10, 1983.
- Șbârcea, George, *Vizita la Matei Caragiale*, „Tribuna“, 10, nr. 26, 30 iunie 1966.
- Scarlăt, Mircea, *Trei sau patru? (Crai)*, „România literară“, an. XVIII, nr. 13, 28 martie 1985.
- Sebastian, Mihail, *Craii de Curtea-Veche*, „Vitrina literară“, an. I, nr. 1, 21 octombrie 1929.
- Sorescu, Roxana, *Craii, dincolo de pecetea tainei*, „România literară“, 8, nr. 13, 27 mai 1975.
- Stamatu, Horia, *Matei Caragiale*, „Vremea“, 21 februarie 1937.
- Steinhardt, N., *Centenar mamei, trei scurte precizări*, „Luceafărul“, an. XVIII, 17 (1199), 27 aprilie 1985.

- Steriade, Donca, *Luminile în asfințit. Paralel romantic între Matei Caragiale și G. Călinescu*, „Amfiteatru” 2, nr. 22, octombrie 1967.
- Stoenescu, George Virgil, *Între „cer și destin” (I) (Alte glose la „Craii”)*, „Luceafărul”, an. XVIII, nr. 22 (1204), 1 iunie 1985.
- Stoenescu, George Virgil, *Între „cer și destin” (II) (Alte glose la „Craii”)*, „Luceafărul”, an. XVIII, nr. 23 (1205), 8 iunie 1985.
- Stoenescu, George Virgil, *Centenar Mateiu I. Caragiale (Alte glose la „Craii”)*, „Luceafărul”, an. XVIII, nr. 38, 21 septembrie 1985.
- Streinu, Vladimir, *Mateiu I. Caragiale*, „Revista Fundațiilor Regale”, nr. 3, martie 1936.
- Streinu, Vladimir, *Mateiu Caragiale. 85 de ani de la naștere*, „România literară”, 3, nr. 13, 26 martie 1970.
- Struțeanu, Scarlat, *Remember*, „Mișcarea literară”, an. I, nr. 3, 29 noiembrie 1924.
- Szenczei, László, *Literatura română văzută de traducători străini. Mărturișirile unui tâlmăcitor al lui Mateiu I. Caragiale* (5), „Secolul XX”, nr. 2, februarie 1972, p. 133–148.
- Tașcu, Valentin, *Aritmetici superioare*, „Steaua”, nr. 2, februarie 1987.
- Teodorescu, Cristian, *Misterul din Craii de Curtea-Veche*, „România literară”, nr. 3, 24–30 ianuarie 2001.
- Timcu, George, *Craii și Ghepardul*, „Steaua”, 20, nr. 1, ianuarie 1969.
- Toma, Grigore, *Mateiu I. Caragiale, poetul*, „Ramuri”, 3 (249), martie 1985.
- Tomuș, Mircea, *Caragiale și sentimentul trecutului*, „Transilvania”, nr. 8, 1985, p. 26–27.
- Trandafir, Constantin, *Barocul matein*, „Adevărul literar și artistic”, an. X, nr. 556, 20 februarie 2001.
- Țepeneag, D., *Actualitatea estetică a lui Matei Caragiale. Reevaluări*, „Ramuri”, 3, nr. 1, 15 ianuarie 1966.
- Țeposu, Radu G., *Măști, blazoane, seniori*, „Flacăra”, nr. 14, 1985.
- Țoiu, Constantin, *Re-cunoașterea Crailor*, „România literară”, nr. 21, 1973.
- Țoiu, Constantin, *Mersul protocolar*, în „România literară”, nr. 3, 24–30 ianuarie 2001.
- Ungheanu, Mihai, *G. Călinescu și Matei Caragiale. 85 de ani de la moartea lui Mateiu I. Caragiale*, „România literară”, 3, nr. 13, 26 mai 1970.

- Ungheanu, Mihai, *Pajere (Interpretări)*, „Amfiteatru” (în paralel cu Kivu Dinu).
- Ulmu-Păunescu, *Însemnări... și un scriitor român, Matei Caragiale*, „Ramuri”, 27, nr. 2, 1936, p. 63–64.
- Ursachi, Gabriela, *Ianuarie*, „România literară”, nr. 3, 24–30 ianuarie 2001.
- Vaida, Mircea, *De la Inorog la Pașadia (Din Craii de Curtea-Veche)*, „Viața Românească”, 26, nr. 9, septembrie 1973, p. 62–64.
- Vartic, Ion, *Craii de Curtea-Veche*, „Steaua”, 28, nr. 7, iulie 1977.
- Vărgolici, Teodor, *Opera lui Mateiu I. Caragiale*, „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, an. VI, nr. 1–2, 1957, p. 299–317.
- Verghy-Miller, Margareta (M.M.V.), *Mateiu I. Caragiale*, „Revista scriitoarelor și scriitorilor români”, an. III, nr. 5, 1929.
- M.M.V. (Verghy-Miller, Margareta), *Mateiu I. Caragiale*, „Le Moment”, an. IV, nr. 276, 1936.
- Vianu, Tudor, *Mateiu Ion Caragiale*, „Gândirea”, an. XV, nr. 3, martie 1936, p. 118.
- Vianu, Tudor, *Un poet muzician (Mateiu I. Caragiale, 25 martie 1885–17 ianuarie 1936)*, „România literară”, 8, nr. 13, 27 martie 1975.
- Viorel, Alecu, *Mateiu Caragiale*, „Jurnalul literar”, I, nr. 48, 26 noiembrie 1939.
- Vlad, Ion, *Comentarii la un poem: Craii de Curtea-Veche*, „Tribuna”, nr. 53 februarie 1966.
- Vlad, Ion, *Această carte de înțelepciune*, „Tribuna”, nr. 15, 1985.
- Vornicu, Mihai, *Mateiu Caragiale*, „Amfiteatru”, 3, nr. 34, octombrie 1968.
- Zaciu, Mircea, *Mateiu I. Caragiale. Les Seigneurs du Vieux-Castel*, traduit du roumain par Claude Levenson (Lausanne etc...), „Cahiers roumains d'études littéraires”, nr. 3, iulie–septembrie 1975, p. 100–103.
- Zalis, Henri, *Aventura interioară la Mateiu Caragiale*, „Luceafărul”, 13, nr. 25, 20 iunie 1970.
- Zalis, Henri, *Romanticul Mateiu Caragiale*, „Cronica”, 6, nr. 2, 9 ianuarie 1970.
- Zamfir, Mihai, *Imprevizibila renaștere*, „România literară”, an. XVIII, nr. 13, 28 martie 1985.
- Zamfir, Mihai, *În căutarea nucleului stilistic*, „Viața Românească”, an. LXXX, nr. 3, martie 1985.

CUPRINSUL

Prefață	V
Studiu introductiv	XI
Cronologie	CI
Notă asupra ediției	CIX

OPERE LITERARE

<i>PAJERE</i>	3
<i>REMEMBER</i>	33
<i>CRAII DE CURTEA-VECHE</i>	55
<i>SUB PECETEA TAINEI</i>	163

ANEXE

Soborul tatelor	203
Negru și aur (Salon al iadului)	206
Isnoave vechi (La [Livedea cu nuci] Viișoara)	212
Texte răslețe	216
Fragmentarium	223
Ciornă la un pasaj din <i>Craii de Curtea-Vechi</i>	225
În limba franceză	228

ARTICOLE. STUDII HERALDICE. ÎNSEMNĂRI.

NOTE DE LECTURĂ

O înscrisiere bizară	233
Bulletin pour l'extérieur	239

Buletin pentru exterior (traducere)	241
Vechi impresii de spectator	244
În chestia unei aberații	247
O contribuție heraldică la istoria Brâncovenilor	255
En 1918	274
În 1918 (traducere)	279
Vasco da Gama	285
[Însemnări. Note de lectură] (text francez și traducere)	290
Curiozități istorice	306
Diverse	309
Cote de cărți în biblioteci publice. Ciorne. Notite	316
Horoscop	321
JURNAL [1927–1935] (text francez și traducere)	324
AGENDA. ACTA. MEMORANDA (1923–1936) (text francez și traducere)	383
CORRESPONDENȚĂ (1901–1936)	511
EPHÉMÉRIDES (1895–1916) (text francez și traducere)	633
Acte și documente	727

NOTE, VARIANTE ȘI COMENTARII

Pajere	757
Remember	776
Craii de Curtea-Veche	787
Sub pecetea tainei	812
Anexe	824
Articole. Studii heraldice. Însemnări. Note de lectură	834
Jurnal [1927–1935]	836
Agenda. Acta. Memoranda (1926–1936)	836
Correspondență (1901–1936)	840
Ephémérides (1895–1916)	858
Repere critice	861
Bibliografie	947